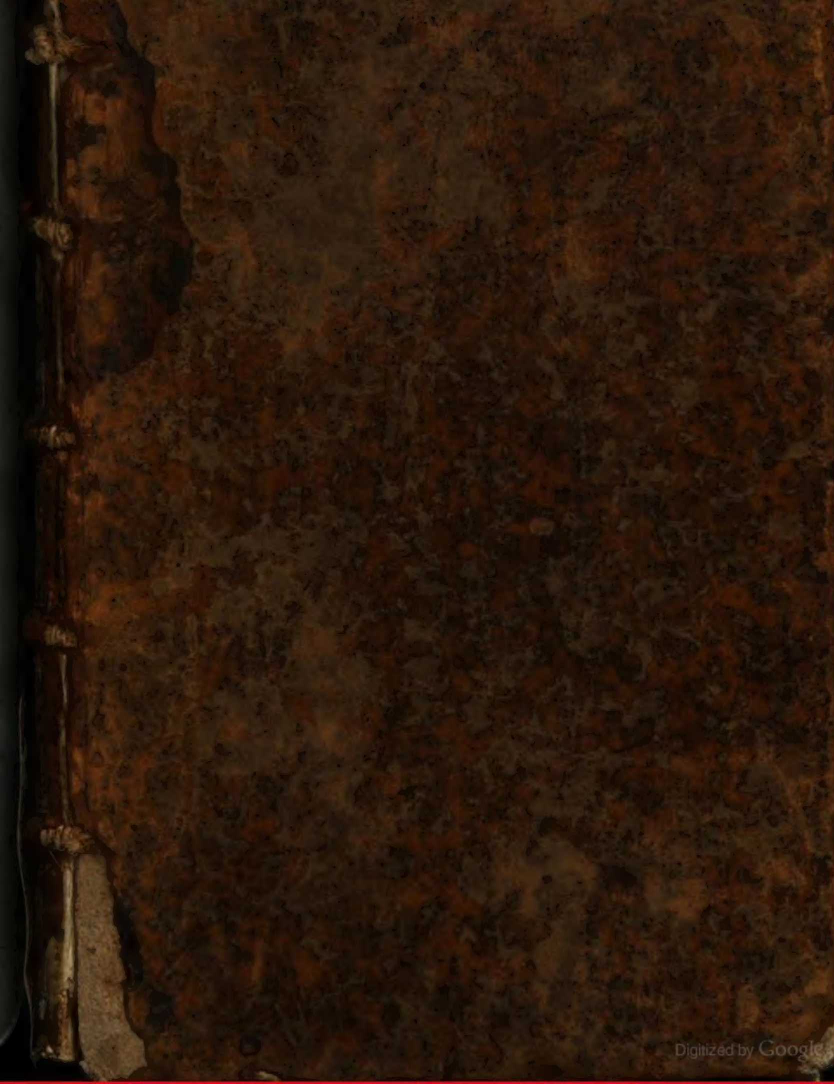

B 17
C
9
BIBLIOTECA NAZIONALE
CENTRALE - FIRENZE

LVGDVNI BATAVORVM,
Ex Officina Francisci Hackii. A°. CIƆ IƆ CLI.

R. A. Persyn. sculp.

ILLVSTRI VIRO,

CONSTANTINO HUGENIO,

EQUITI,

ZUYLICHEMI DOMINO, CELSISSIMO ARAUSIONENSIUM PRINCIPI A CONSILIIS ET SECRETIS, &c.

JOANNES SCHILDIUS

D. C. Q.

Ondum ea pace belloque ROMA gesserat, quæ augescendi spem consumtura viderentur: adhuc par incrementis suis erat, cum civium clarissimum, Scipionem Africanum, ita diffidentem prorogati imperii magnitudini vidit, ut lustrum conditurus, solennibus pro republica votis adhibendam modestiam cen-

ſeret. Neque enim Deos eſt precatus, ut res Populi Romani meliores amplioreſque facerent, ſed, ut beneficio ſuo faverent, & magnis ſatis ampliſque perpetuitatem adderent: ac protinus ad hunc modum emendari tabulas publicas juſſit. Utique vir cordatiſſimus ſciebat, quo propius ad faſtigium votorum publica fortuna adſcenderet, eo propius eam, ſi non à præcipitio, at certe à vicibus, & inſigni tranſitu rerum abeſſe. Principis populi majeſtati, paullo ante quam ab uno occupatum ſeſe doluit, nihil niſi modus, & inſerenda procurrenti imperio mora, deerat. Aſſiduam felicitatem clade aliqua Parthus interpellaſſe videbatur: at illa, cum tot aliorum triumphis compoſita, nihil aliud, quam ut ſucceſſus ſuos introſpiceret, effecit. Reſtabat, ut inferioris mundi legem experiretur, &, cum ſummo loco ſtare diu non poſſet, nec vim tamen externam formidaret, in ſe ipſa rueret, atque à civibus pateretur, quod ab hoſte pati debuiſſet. Nondum ſupremo imperiorum fundatori placebat,

cebat, diſſolvi penitus aut peſſumdari terrorem orbis, flagellum gentium, & publicæ ultionis inſtrumentum: adhuc penes Romanos arbitrium rerum manere, & fata populorum uni populo committi placebat. Ne tamen URBS ÆTERNA, quod illi nomen intemperies adulantium fecit, æternitatis fiduciam ex continuata proſperitate ſumeret, horrere fragilitatis humanæ vices, & agnoſcere conditionem ſuam debuit. Orbis raptoribus arma, quæ in omnes acceperant, in ſuis quoque defigenda viſceribus fuêre. Serviendi neceſſitatem, quam foris aut imponebant omnibus, aut minabantur, domi ſubire ipſi ſunt compulſi. Qui regibus exturbatis, jurejurando capita ſua obſtrinxerant, neminem Romæ paſſuros regnare, ii, quamquam non eandem appellationem, eandem tamen abſolutiſſimi dominatus vim refloreſcentem tulêre, & à legum æqualitate dejecti, ſub imperia hominum rediêre. Viam ad tantam converſionem, Triumviri munivêre, ferale ſemper Populo Romano

collegium. Tum ſubrui reſpublica cœpit, tum inſcia fati ſui venienti ſeſe præbuit viciſſitudini, cum cives civibus majores, infinitæ potentiæ ſocietatem inivêre. Trium amicitia, quos vel ſuæ virtutes, vel aliena vitia, ad timendam patriæ magnitudinem protulerant, Urbem orbemque terrarum, nec minus, diverſo tempore, ipſos afflixit. Magnus Pompejus, quem velut optimi ſtatus vindicem plerique adorabant, non optimi introducendi auctor exſtitit. Illa enim amicitia in æmulationem, & quæ hinc naſcuntur, in vivida odia deflexit, quæ dum reipublicæ inferunt, mutationem ſui diſciſſa factionibus civitas admiſit. Enimvero tam difficilia Quirites tempora diſtringebant, ut omnium intereſſet, uni omnium poteſtatem permitti. Exſequias patriæ iviſſent, niſi libertati iviſſent. Syllam aliquem aut Marium cervicibus ſuis incumbentem ſenſiſſent, niſi Cæſarem ſenſiſſent. Dignum profecto virum, qui nutantem rei Romanæ ſummam ſuſtentaret, niſi rapere eam, quam ſuſcipere maluiſſet. Rapuit

puit autem, quod præcipuam admirationem meretur, iisdem artibus in cives suos grassando, quibus illi orbis, in fidem ditionemque accepti, gloriam deferebant. Inter quas cum illustris fuerit, Vim & Clementiam subjugandis nationibus ostentare, nunquam hæc ita propria Populo Romano fuit, ut non ab uno Cæsare & curatius & majori cum successu sit usurpata. Armis quæsita dominatione, sic iram in inimicos effundendam expunxit, sic naufragæ civitatis infortunium est solatus, ut omnino tanti fuerit, discordi libertate cuicunque servituræ, hunc potissimum esse, cui serviret. Pulchre adeo cum rebus humanis agi potuisset, ac cladi suæ nonnihil Roma debuisset, nisi plerique eorum, qui Julium exceperunt, hominibus cum præessent, homines se esse dememinissent. Animus fortunæ suæ dispar, nec infinitæ potestatis domitor, triumphum de patientia subjectorum pro magnifico accepit. Tanta inde temporum atrocitas, ut suprema ea reipublicæ viderentur, nisi destitutam ac

propemodum ſub ictu collocatam, mitior ſubinde principatus erexiſſet. Eam ſeneſcentium rerum Romanarum faciem ſi quis alius, certe inter primos ita Suetonius Tranquillus æternitati mandavit, ut incorruptæ facundiæ, cum liberrima veritate certantis, imaginem ſcriptis ſuis impreſſerit. Magnorum exemplorum diffuſa varietas, qualis vel affectam, vel exſpiraturam imperiorum magnitudinem comitatur, non animis modo, ſed oculis hîc ſubjicitur. Agnoſcere licet ſummam poteſtatem in Cæſarum domo hærentem, & per ipſa munimenta ejus, id eſt, exercitus ad alios tranſmiſſam. Offerunt ſeſe læta quædam, ſed brevia & infida: plura triſtia. Vix à civili motu ſubducta reſpublica, & iterum iterumque iiſdem tempeſtatibus permiſſa: res in provinciis turbatæ: damna damnis continuata, & anni multotiens funeribus ac cladibus inſigniti. Disjectæ terra movente civitates: civitatum principi antiqua decora flammis erepta: peſtilentia Libitinæ rationes auctæ:

futura

futura pericula portentis atque prodigiis denunciata. Imperatores vitiis ſuorum, quam virtutibus, faventiores: libertorum ſervi, civium domini, & ab his perpetuo hoſtilia, quum facerent, exſpectantes. Ut mores eorum, ita exitus atroces, plerîſque non natura finem indulgente, ſed per ferrum aut venenum, ſua immanitate maturante. Plenæ exſiliis inſulæ: mortis arbitria innocentiſſimis viris imputata: fiſcus pudendis ſumtibus exhauſtus, & per ſcelera repletus: delatorum audacia præmiis irritata: boni non niſi calumniis in lucem ac diem prolati. In Senatu muta ac ſedentaria aſſentiendi neceſſitas: plebs effœminatis artibus, & hamatis ludorum editionibus, ad ignavum obſequium pellecta. Non tamen ita ſterilia virtutum tempora, ut laudaturum omnis materia defecerit. Ambitus multiplici pœna repreſſus: divortiorum licentiæ modus impoſitus: multa ſevere vindicata, conſtituta ſapienter: bellorum egregii duces: obitæ pro republica mortes: eædem ſi à principibus injungerentur,

rentur, haud minus fortiter toleratæ. Omnia tam fideliter à Tranquillo in literas ſunt relata, ut nullum narrationi velamentum prætexat: ob id minime reprehendendus, quod flagitia quoque principum pari libertate, qua ab illis admiſſa ſunt, prodenda poſteris exiſtimavit. Diſcent enim, qui ex fortunæ ſuæ magnitudine nihil præter licentiam uſurpant, non poſſe præſentis ſeculi potentiam exſtinguere memoriam futurorum. Enimvero, ne quicquam obnoxiè ſciberet, Nervam, Trajanum, & in cujus aula vixit, Adrianum, injuria forſan aut beneficio ſibi cognitos, hac ſcriptione famæ proponere noluit atque explicare. Quanti vero illud, quod ita priſcos ac fugitivos mores ab interitu retrahit, ita pacis ac belli exoleſcentem diſciplinam perſequitur, ut in eo quidem meritorum genere omnium eorum, quorum opera de rebus Romanis in memoriam exivêre, facile gloriam atque æſtimium anteeat? Recenti hujus autoris editioni cum nominis alicujus autoritatem

præ-

præſtruere meditarer, quo ſe à ſeculi malignitate tueretur, tuum, ILLVSTRIS ET NOBILISSIME HVGENI, inſtinctu quodam & imperio mentis, qualiumcunque moliminum patrocinio deſtinabam. Me quidem ſi introſpiciam, nihil hercle ab ingenio meo potuit proficiſci, quod non duplici diſtrahere me verecundia debeat, nec audentem tuæ ſe committere magnitudini, nec, ſine magni nominis tutela, rigidas arbitrantium cenſuras experiri. At illi tot excellentes & admiranda eruditione viri, quorum opera ſplendidior ſe ipſo Suetonius prodit, majore ſe tibi cum fiducia ſiſtunt, omnem invidiæ vim aut dudum ſupergreſſi, aut indies cœleſtiſſimis ſcriptis debellantes. Ipſas illas præclaras animas, quæ pridem ſideribus ſunt illatæ, accipere lubentiſſimas crede, quod tot pulchre à ſe excogitata, Tibi junctim amplexanda dedicentur. Tibi, quo nemo elegantius publicam ſollicitudinem erudito ocio diſpunxit. Sublimis & erectus animus tuus, idemque & principalium

curarum

curarum capax, & ſcientiarum incredibilis æſtimator, ſic utriuſque gloriæ pulchritudinem occupavit, ut, cum maximorum quaſi concurſu negociorum paria faciendo, iis ſolis invigilâſſe videare: rurſum, ad amœna literarum divertendo, ea ſpiritus tui monimenta ſtatuas, quæ id ſolum, nec quidquam aliud, egiſſe te, poſteritati ſint perſuaſura. Qua quidem altitudine mentis, id dubium reddidiſti, ipſene te glorioſius eripere terris, ac cælo reſtituere videare, an vero ſumma hac ætate ingenia, quæ, flore ſcriptorum ſuorum tibi conſecrato, ſuæ te quotidie inferunt æternitati atque immiſcent. Specioſum certamen, & utrorumque claritudine dignum, cujus victoria ſemper ambigua, ne ſeros quidem ad dijudicandum nepotes admittit. Vale. Scribebam exeunte anno cIↃ IↃC XLVI.

Can-

Candido & benevolo Lectori
Salutem Dico.

AButi me otio tuo crederem, si de forma commentarii hujus operosius præfarer. Nam & instituti nostri rationem primo facile obtuitu perspicies, & abunde docere te eam Plautinæ fabulæ possunt, quales non ita pridem exierunt è Museo celeberrimi MARCI ZUERII BOXHORNII, cujus in me, præclara merita non capit hic scriptionis modus enarranda. Præsidia, quibus adjutus ad hanc qualemcunque tibi navandam operam accessi, paucis accipe. In exprimendo quidem ipso Suetonio, vix à Casauboniana editione discessimus, quam hactenus emissarum principem consentiens eruditorum existimatio agnoscit. Fuit tamen, ubi receptam loco movere lectionem haud dubitavi, non meo profecto arbitratu, sed, quod hic primum est, antiquioris scripturæ veneratione. Neque vero id, nisi perquam raro, admisimus, & ea tantum lege, quæ liquido probabilia, anteponenda deterioribus sciscit. Reliquam lectionis varietatem, quæ identidem sese requirenti præbebat, nec adspernenda penitus videbatur, adspergere Notis malui, quam ut quicquam de textus religione decederet. Vnus autem codex instar mihi omnium fuit, in cujus margine diversitatem lectionis ex optimæ fidei, & vetustissimæ manus exemplari adnotaverat CLAVDIVS SALMASIVS. quod nomen ullis humanæ prædicationis titulis adæquatum ire, nihil aliud est, quam deterere atque imminuere magnitudinem ejus velle. Is non hoc modo meritum imputare huic editioni potest: sed, quemadmodum à se plurima

plurima nuper in Plautum diffudit, ita nunc ad Suetonii difficillima quædam extricanda, quotiens ad eum, velut ad præsentissimum oraculum, vel hæsitationes nostras, vel interpretum dissimulationem retulimus, immorantem divinioribus occupationibus animum demisit. Vt vel hoc nomine non displicere tibi cura nostra debeat, quod ejus viri & responsa & rescripta passim hic leguntur. Ac ne illud quidem sine grata mentione prætermittam, quod à præstantissimo ISAACO VOSSIO GER. F. *nonnulla ex Lipsii quondam ore excepta, benigne mihi comiterque sunt communicata. In cæteris, ut vides, eos in lucem prodeunti Suetonio comites dedimus, qui inventa sua amplissimis literarum monumentis consecrata, publico terenda usui permisere. Nam si quæ mea tantis nominibus inseruntur, haud difficilem apud te spero illis excusationem: cum præceps ut plurimum Typographorum festinatio ingenium nostrum, quod & per se nullum est, & colligendis eruditorum suffragiis distinebatur, nusquam fere consistere sit passa. Plinii vita, & eorum, quos Rhetoribus subjunximus, Poëtarum, sine commentationibus exit, quod, uti sunt in Senatu doctorum, qui Suetonio eos haud adimendos censeant, ita non desunt vicissim, qui discessionem faciant, & incerti parentis sobolem pronuncient. Vale.*

DE SUETONII GENERE, VITA, Studiis, & Scriptis, veterum Auctorum Testimonia, item Fragmenta quædam.

C. SUETONII TRANQUILLI VITA.

AVVS.

AVVM meum narrantem puer audiebam, caussam operis ab interioribus aulicis proditam, quod Thrasyllus mathematicus anxio de successore Tiberio, & in verum nepotem proniori, affirmasset non magis Cajum imperaturum, quam per Bajanum sinum equis discursurum. *Suet. Lib.* IIII. *in Caligula de ponte Cajano.*

PATER.

Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis, tertiædecimæ legionis tribunus angusticlavius. Is mox referre crebro solebat, &c. *Membranæ veteres non Lenem sed Latum patrem nostri appellant. Lib.* VII. *in Othone, de pugna Bebriacensi.*

ADOLESCENTIÆ TEMPORA.

Interfuisse me adolescentulum memini, cum à procuratore frequentissimo concilio inspiceretur nonagenarius senex an circunsectus esset. *Lib.* VIII. *in Domitiano, de fisco Iudaico. c.* 12.

Denique cum post viginti annos adolescente me extitisset conditionis incertæ qui se Neronem esse jactaret, tam favorabile nomen ejus apud Parthos fuit, ut vehementer adjutus, & vix redditus sit. *Apparet incidere natalem Suetonii in principia Vespasiani: non longe certe abesse. Lib.* VI. *in Nerone extremo.*

EPISTOLARVM MAGISTER SVB ADRIANO.

Septitio Claro præfecto prætorii, & Suetonio Tranquillo epistolarum magistro, multisque aliis, quod apud Sabinam uxorem, injussu ejus, familiarius se tunc egerant, quam reverentia domus aulicæ postulabat, successores dedit. *Ælius Spartianus in Adriani vita.*

De

De vita studiisque Suetonii, item de amicitia, quæ summa illi cum Plinio intercessit, habes & non contemnenda quædam apud Plinium lib. I. *Ep.* XVIII. *&* XXIV. *lib.* III. *Ep.* VIII. *lib.* V. *Ep.* XI. *lib.* IX. *Ep.* XXXIV. *lib.* X. *Ep.* XCV. *quem vide.*

IUS TRIUM LIBERORUM.

Quam parce hæc beneficia tribuam utique mi Secunde chariſſime, hæret tibi, cum etiam in ſenatu affirmare ſoleam, non exceſſiſſe me numerum quem apud ampliſſimum ordinem ſuffecturum mihi profeſſus ſum: tuo tamen deſiderio ſubſcripſi, & ut ſcias dediſſe me jus trium liberorum Suetonio Tranquillo ea conditione qua aſſuevi, referri in commentarios meos juſſi. *Trajanus Plinio S.*

CATALOGUS LIBB. SUETONII, ELOGIA ET FRAGMENTA.

Τράγκυλλος ὁ Σουητώνιος χρηματίσας, γραμματικὸς Ῥωμαῖος· ἔγραψε περὶ τῶν παρ' Ἕλλησι παιδιῶν βιβλίον α'. περὶ τῶν παρὰ Ῥωμαίοις θεωριῶν καὶ ἀγώνων βιβλία β'. περὶ τοῦ κατὰ Ῥωμαίους ἐνιαυτοῦ, βιβλίον α'. περὶ τῶν ἐν τοῖς βιβλίοις σημείων α'. περὶ τῆς Κικέρωνος πολιτείας α'. ἀντιλέγει δὲ τῷ Διδύμῳ. περὶ ὀνομάτων κυρίων καὶ ἰδεῶν ἐσθημάτων καὶ ὑποδημάτων, καὶ τῶν ἄλλων οἷς τις ἀμφιέννυται. περὶ δυσφήμων λέξεων, ἤτοι βλασφημιῶν, καὶ πόθεν ἑκάστη. περὶ Ῥώμης καὶ τῶν ἐν αὐτῇ νομίμων καὶ ἠθῶν βιβλία β'. Συγγενικὸν Καισάρων, περιέχει δὲ καὶ βίους καὶ διαδοχὰς αὐτῶν ἀπὸ Ἰουλίου ἕως Δομετιανοῦ βιβλία η'. στέμμα Ῥωμαίων ἀνδρῶν ἐπισήμων. *Suidas.*

ELOGIA OPERUM.

Hæc quidem poſſunt & apud alios hiſtoricos inveniri diffuſius, qui tyrannorum atrocitates & exitus miſeros plenius ſcribunt. Quæ ſi quis diligentius recenſeri voluerit, legat ea quæ Trogus Pompejus, Ioſephus, Egeſippus, Q. Curtius, Cornelius Tacitus, T. Livius, Serenus & Suetonius Tranquillus, & alii hiſtorici, quos enumerare longum eſt, ſuis comprehenderunt hiſtoriis *Iohannes Saresberienſis Policratico, ſive de nugis curialium lib.* VIII. *cap.* XVIII.

Minuſculos tyrannos ſcio pleroſque tacuiſſe, aut breviter prætermiſiſſe. Nam & Suetonius Tranquillus emendatiſſimus & candidiſſimus ſcriptor, Antonium & Vindicem tacuit: contentus eo, quod eos curſim perſtrixerat. *Flavius Vopiſcus. Ac mox;* Et de Suetonio non miramur, cui familiare fuit amare brevitatem.

Et mihi quidem id animi fuit, non ut Saluſtios, Livios, Tacitos, Trogos, atque omnes diſertiſſimos imitarer viros in vita principum & temporibus diſſerendis; ſed Marium Maximum, Suetonium Tranquil-

lum, Fabium Marcellinum, Gargillium Martialem, Julium Capitolinum, Ælium Lampridium, cæterosque qui hæc & talia non tam diserte quam vere memoriæ tradiderunt. *Idem Vopiscus in Probo.*

Sed priusquam de actibus eorum loquar, placet aliqua dicere de moribus atque genere. Non eo modo quo Junius Cordus est prosecutus omnia, sed illo quo Suetonius Tranquillus & Valerius Marcellus. *Iulius Capitolinus in Maximo & Balbino.*

Nam si omittantur quæ de titulis dictatoris invicti scripta Patavinis sunt voluminibus, quis opera Suetonii, quis Iuvenci Martialis historiam, quisve ad extremum Balbi ephemeridem fando adæquaverit? *Sidonius Apollinaris Epistolarum lib.* IX. *epistola* XIV.

Hanc historiam Suetonius Tranquillus plenissime explicuit; cujus nos competentes portiunculas decerpsimus. *Auctor Historiæ Miscellæ libro* VI. *de Iulio Cæsare loquens.*

Naturaliter enim Augustus igneos oculos habuisse dicitur, adeo ut quidam eques Romanus interrogatus ab eo, cur se viso verteret faciem: dixerit, quia fulmen oculorum tuorum ferre non possum, sicut ait Suetonius, *Servius in Æneid. lib.* VIII.

DE REGIBVS LIBER.

His longe jucundissimum poëma subdideras, quod de tribus Suetonii libris quos ille De regibus dedit, in epitomen coëgisti tanta elegantia, solus ut mihi videare assecutus quod contra naturam est, brevitas ut obscura non esset. In his versibus ego ista cognovi:

Europamque Asiamque duo vel maxima terræ
Membra: quibus Libyam dubiè Sallustius addit,
Europæ adjunctam: possit quum tertia dici.
Regnatas multis, quos fama oblitterat & quos
Barbara Romanæ non tradunt nomina linguæ
Illibanum, Numidamque, Auelim, Parthumque Vononem,
Et Caranum, Pellæa dedit qui nomina regum
Quique magos docuit mysteria vana Nechepsi
Et qui regnavit sine nomine mox Sesoostris.

Ausonius Paulino.

DE INSTITVTIONE OFFICIORVM LIBER.

Quod tamen comprobat etiam Suetonius, diversos ponens usus in libro qui est de institutione officiorum. *Priscianus lib.* VI.

PRÆTORVM LIBRI.

Suetonius autem passive protulit in quarto Prætorum. Lætoria quæ vetat minorem annis XXV. stipulari. *Idem libro* VIII.

** Sueto-

Suetonius in iiij. Prætorum. Minor vigintiquinque annorum ſtipulari non poteſt, paſſive dixit. *Idem libro* XVIII.

Suetonius in viij. Prætorum. Faſti dies ſunt, in quibus jus fatur, id eſt, dicitur, ut nefaſti in quibus non dicitur. *Idem lib.* VIII.

DE LVDIS ET SPECTACVLIS LIBER, AVT VARII LIBRI.

Sed de fidibus rarius dictu & mirabilius eſt. quam rem & alii docti viri & Suetonius etiam Tranquillus in libro ludicræ hiſtoriæ primo ſatis compertam eſſe, ſatiſque ſuper ea conſtare affirmat, nervias in fidibus brumali die alias digitis pelli, alias ſonare. *A. Gellius lib.* IX. *cap.* VII.

Ὁ δὲ τὰ περὶ Ἑλληνικῆς παιδιᾶς γράψας, διαφορὰν καὶ αὐτὸς εἰδὼς κύβων καὶ πεσσῶν, καὶ παλαιοτάτην εἰπὼν τὴν κυβευτικὴν παιδιάν, παράγει Σοφοκλέους μὲν ἐκ Παλαμήδους, ὁμωνύμου τῷ ἥρωϊ δράματος τό, — ἐκεῖνος ἐφεῦρε γὰρ πεσσοὺς, κύβους τε τερπνὸν ἀργίας ἄκος. καὶ Εὐφορίωνος τὸ, Πεσσὰ Ναυπλιάδαο. Λέγει δὲ καὶ, &c. *Tota ea diſputatio quæ eſt admodum prolixa, è Suetonii libro* Περὶ τῶν παρ' Ἕλλησι παιδιῶν *deſumta eſt. Euſtathius in Odyſſea* ῥαψ. α.

Et quibus idolis ludos conſtituerunt, poſitum eſt apud Suetonium Tranquillum, vel à quibus Tranquillus accepit. *Tertullianus de ſpectaculis.*

Τράγκυλλος Σουητῖνος τὶς ἐν παιδιαῖς ἑλλήνων,
Πολλὰς μὲν ἄλλας παιδιὰς καὶ συμποσίων λέγει
Ὧν συμποσίων μία μὲν ἡ ἐωλοκρασία·
Ἑτέρα δὲ ὁ κότταβος, ὁμοῦ καὶ ἡ λατάγη.
Οἱ νέοι γὰρ κωμάζοντες τόποις ἀφωρισμένοις,
Περὶ ἑσπέραν τοὺς χοὰς καὶ τοὺς βίκους τιθέντες
Ἕκαστος ἀνδριζόμενος, ἔπινε τὸν οἰκεῖον.
Ὃς δὲ πιεῖν οὐκ ἴσχυσε τὸν ἑαυτοῦ χόα,
Περιεχεῖτο ἕωθεν, τῶν συμποτῶν γελώντων.
Τόδ' ἐωλοκρασία μέν· τὸν κότταβον δὲ μάθε.
Τῷ συμποσίῳ ἵσταντο ζυγὸς καὶ λεκανίσκαι,
Παρ' ἑκατέρῳ τοῦ ζυγοῦ κάτωθεν τῶν πλαστίγγων.
Αἱ λεκανίσκαι μέσον δὲ εἶχον ἀνδριαντίσκους,
Ἀνδριαντίσκους, οὓς μανᾶς ὠνόμαζον οἱ τότε
Οἱ κωμασταί. πληροῦντες οὖν οἴνου τὸ τούτων στόμα,
(Ὁ λάταξ καὶ λατάγη δὲ, ἤγουν ὑγρὸν καὶ ῥύσις.)
Τοῦτο ἀπεκοττάβιζον εἰς μίαν τῶν πλαστίγγων
Τυπτέσιν ἐξεδίνασσον, ἀπέπλυνον, ἐκεῖνοι.

Κόττα-

Κότλαβον, καὶ τὸ ὄργανον ἅπαν ἐκάλουν τοῦτο.
Ἂν οὖν ἡ πλάστιγξ τῇ φορᾷ κατέῤῥεψε τοῦ οἴνου,
Καὶ τῶν μανῶν εἰς κεφαλὴν ἦχησε κεκρουκυῖα,
Ὁ κωμαστὴς συγκωμασταῖς ἐδόκει τῶν γενναίων.
Εἰ δ' οὔ, πολλὴν ἐλάμβανεν, ὡς ἀσθενὴς, τὸν γέλων.
Ioannes Tzetzes, Historici Chiliade VI.

Primis temporibus, ut asserit Tranquillus, omnia quæ in ſcena verſantur, in comœdia agebantur *cætera vide ibi : quæ Suetonii è libris puto deſcripta. Diomedes grammaticus libro* III.

Apud majores theatri gradus tantum fuerunt. Nam ſcena de ligno tantum ad tempus fiebat; unde hodieque permanſit conſuetudo, ut componantur pegmata à ludorum theatralium editoribus. Scena autem quæ fiebat aut verſilis erat, aut ductilis. Verſilis tunc erat, cum ſubito tota machinis quibuſdam convertebatur, & aliam picturæ faciem oſtendebat. Ductilis tunc cum tractis tabulatis hac atque illac, ſpecies picturæ nudabatur interior. Unde perite utrumque tetigit, dicens, *Verſis diſcedat frontibus :* ſingula ſingulis complectens ſermonibus. Quod Varro & Suetonius commemorant. *Servius in* III. *Georgicorum.*

Ut ait Suetonius Tranquillus, Luſus ipſe quem vulgo Pyrrhicam appellant, Troja vocatur: cujus originem expreſſit in libro *De puerorum luſibus.* ubi fortaſſe legendum, *De Græcorum l.* ex Tzetze, Suida, & Euſtathio. *Idem in* V. *Æneidos.*

Bithus & Bacchius gladiatorum nomina celebrata apud Suetonium, *Commentator vetus Horatii ad eclogam* VII. *libri primi Satirarum.*

DE REBVS VARIIS LIBER.

Suetonius in libro de genere veſtium dicit tria eſſe genera trabearum. Unum diis ſacratum, quod eſt tantùm de purpura. Aliud regum, quod eſt purpureum, habet tamen album alquid. Tertium augurale, de purpura & cocco. *Servius in* VIII. *Æneid.*

C. Iulius Romanus de præpoſitionibus libro Ἀφορμῶν ita refert: Suetonius Tranquillus De rebus variis, Præpoſitiones inquit, omnes omnino ſunt Græcæ duodeviginti: qui numerus inter omnes Criticos Grammaticos perfecte convenit. *Soſipater Cariſius libro* II.

Suetonius Tranquillus proverbium putat dici debere quod ante, vel adverbium, quod poſt verbum appellatio etiam nomenque ponatur. *Idem paullo ante.*

Suetonius Tranquillus de rebus variis, Præpositiones (inquit) omnes omnino sunt duodequadraginta, qui numerus inter omnes criticos grammaticos profecto convenit. *Servius in* VIII. *Æneid.*

Suetonius tria genera pileorum dixit quibus sacerdotes utuntur, apicem, tutulum, galerum. Sed apicem, pileum sutile, circa medium virga eminente: tutulum, pileum lanatum metæ figura: galerum, pileum ex pelle hostiæ cæsæ. *Idem ad lib.* II. *Æneidos.*

DE VOCIBVS OMINOSIS.

Ἀρχολίπαρος, ὁ λιπαρῶν ἵνα ἀρχῆς τύχῃ· ἢ ἐκ τοῦ ἀρχὴν λιπαινόμενος· οὕτω Τράγκυλλος περὶ βλασφήμων. *Auctor Etymologici magni.*

Hortaris Dexter, ut Tranquillum sequens, Ecclesiasticos scriptores in ordinem digeram: & quod ille in enumerandis gentilium literarum viris fecit illustribus, ego in nostris faciam. *D. Hieronymus in præfatione Catalogi scriptorum Ecclesiasticorum.*

Scripsi librum de illustribus viris, ab Apostolis usque ad nostram ætatem imitatus Tranquillum, Græcumque Apollonium. *Idem in Epistola ad Desiderium tomo* IV.

Annum vertentem Romæ Licinius quidem Macer & postea Fenestella statim ab initio duodecim mensium fuisse scripserunt. sed magis Iunio Gracchano, & Fulvio Varroni, & Suetonio aliisque credendum, qui decem mensium putaverunt fuisse, ut tunc Albanis erat, unde orti Romani. *Censorinus de natali die.*

INCERTA.

Eundem Bassum Suetonius Tranquillus præpositum esse à M. Antonio provinciis orientalibus, Parthosque in Syriam introrumpentes tribus ab eo præliis fusos scribit, eumque primum omnium de Parthis triumphasse, & morte obita publico funere sepultum esse. *A. Gellius lib.* XV. *cap.* IV.

Dicta ulna ἀπὸ τῶν ὠλενῶν, id est à brachiis. Unde & λευκώλενος Ἥρη. Licet Suetonius ulnam cubitum velit esse tantummodo. *Servius in Eclogam* III.

Quod autem ait, *Victorisque arma Quirini*, non est contrarium. nam ut etiam in primo Æneidos diximus, Suetonius Tranquillus hoc de Augusto commemorat, quodam tempore tres partes populi consentiente senatu, obtulisse ei tria nomina; Quirini, Augusti, Cæsaris.

Ille ne unum eligendo, alias offenderet partes, primo Quirinus est dictus: inde Cæsar: post in nomine permansit Augusti. *Idem in* III. *Georgicorum.*

Tranquillus quoque his assentiens, libello suo plenissime ædem inchoatam ita disseruit. *Diomedes grammaticus libro primo.*

Hirqui autem sunt oculorum anguli, secundum Suetonium Tranquillum, in vitiis corporalibus. *Servius in Eclogam* III.

Nam hirci sunt oculorum anguli secundum Suetonium: &c. *Isidorus Originum lib.* XII.

Tranquillus autem triumphum Latine potius appellatum, quod is qui triumphans urbem ingrederetur, tripartito judicio honoraretur. *Isidorus Orig. lib.* XVIII.

Tranquillus autem dicit: Dum cujusdam gladiatoris in ludum emissi gladius curvatus fuisset ex acie recta, procurrit unus ad eum corrigendum, tumque à pugnante responsum est, sic pugnabo: inde sicæ nomen datum est. *In lib. eodem.*

Rex qui vocabat ad cœnam, si sibi ea res exhibenda indiceretur quam exhibere non posset, id est, non responderet ut Tranquillus refert, isto viliu hominis erit cœna. *Lego:* erat moris respondere, ut Tr. refert, Isto vilius hodie nobis cœna erit. *Sosipater Charisius Institut. Gram. lib.* II.

Scriptor, librarius, bibliopola, ut veteres dicebant, quod & Tranquillus affirmat. *Commentator vetus Horatii ad carmen de arte poëtica.*

Ἀσσάρια, ὀβολοί. Νούμμας ὁ πρῶτος βασιλεὺς μετὰ Ῥωμύλον Ῥωμαίων γενόμενος ἀπὸ σιδήρου καὶ χαλκοῦ πεποιημένα (νομίσματα) πρῶτος ἐχαρίσατο Ῥωμαίοις. τὸ πρὸ αὐτοῦ πάντων διὰ σκυτίνων καὶ ὀστρακίνων τὴν χρείαν πληρούντων, ἅπερ ὠνόμασεν ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος νουμμία, ὥς φησι Τράγκυλλος. *Suidas.*

Corycos enim civitas est Ciciliæ, in qua antrum illud famosum pene ab omnibus celebratum. Et per transitum tangit historiam memoratam à Suetonio: Pompejus enim victis piratis Cilicibus, partim ibidem, partim in Græcia, partim in Calabria agros donavit. *Servius* IV. *Georg.*

Homo rebellis dicitur: res ipsa rebellio, non rebellatio: sic Suetonius. *Idem in Æneidos* XII.

Itaque T. Imperator ab exercitu pronuntiatus templum in Hierosolymis incendit ac diruit; quod à die conditionis primæ usque ad diem eversionis ultimæ, manserat annis MCII. Muros urbis universæ solo adæquavit. DC millia Iudæorum eo bello interfecta, Cornelius & Suetonius referunt. *Paulus Orosius lib.* VII.

Poëtæ unde sint dicti sic ait Tranquillus. Cum primum homines exuta feritate rationem vitæ habere cepissent, seque ac deos suos nosse; cultum modicum ac sermonem necessarium commenti sibi, utriusque magnificentiam ad religionem deorum suorum excogitaverunt. Igitur, ut templa illis domibus pulchriora, & simulacra corporibus ampliora faciebant: ita eloquio etiam quasi augustiore honorandos putaverunt: laudesque eorum & verbis illustrioribus & jucundioribus numeris extulerunt. Id genus quia forma quadam efficitur, quæ ποιότης dicitur, poëma vocitatum est, ejusque fictores poetæ. *Isidorus Originum libro* VIII.

CON-

CONSPECTUS LIBRORUM VIII.

C. SVETONII TRANQVILLI
DE XII. CÆSARIBUS.

Liber primus.

C. JULIUS CÆSAR.

lum.

Liber secundus.

CÆSAR AUGUSTUS.

ac

Liber tertius.

TIBERIUS NERO CÆS.

Hu-

Li-

Liber quartus.

C. CÆS. CALIGULA.

Liber quintus.

TIB. CLAUDIUS CÆS.

Liber sextus.

NERO CÆSAR.

Liber septimus.

SER. SULPIC. GALBA.

M. SALVIUS OTHO.

A. VITELLIUS.

Cona-

Liber octavus.

T. FL. VESPASIANUS.

T. FL. VESPASIANUS.

T. FL. DOMITIANUS.

NOMINA EORUM

Quorum

OBSERVATIONES

ET

NOTÆ

Hac editione exhibentur.

Lciatus.
Alex. ab Alexandro.
Ammianus Marcellinus.

Appianus.
Appulejus.
Ariſtoteles.
Arnobius.
Aſconius.
Auguſtinus.

Baptiſta Egnatius.
Barthius.
Bayſius.
Beroaldus.
Boxhornius.
Briſſonius.
Brodæus.
Budæus.

Caſar.
Camerarius,
Caſaubonus.
Caßiodorus.
Cicero.
Cluverius.
Cœlius Rhodiginus.
Columella.

Cornelius Nepos.
Cujacius.

Dio Caßius.
Dionyſius Halycarnaſſ.

Eraſmus.

Feſtus.
Florus.

Gellius.
Glareanus.
Gronovius.
Grotius.

Heinſius.
Hiſtoria Auguſta ſcriptores.
Hottomannus.

H. Junius.
Ioſephus.
Lactantius.
Lilius Giraldus.
Lipſius.
Livius.

Macrobius.
A. Manutius.

P. Ma-

P. Manutius.
Marcellus Donatus.
Marcilius.
Mercurialis.
Meursius.
Minutius Felix.
Modius.
Muretus.

Onuphrius Panvinius.

Palmerius.
Pithœus.
Plinius.
Plutarchus.
Politianus.
Polybius.
Popma.
Pulmannus.

Quintilianus.

Rutgersius.

Sabellicus.
Sallustius.
Salmasius.
Jul. Cæsar Scaliger.
Jos. Scaliger.
Schildius.
Scriverius.
Seneca.
Servius.
Sigonius.
A. Statius.
Stewechius.
Strabo.

Tacitus.
Tertullianus.
Torrentius.
Turnebus.

Valer. Maximus.
Varro.
Vegetius.
Vellejus.
Vinetus.
Vitruvius.
Vives.
Vossius.
F. Ursinus.
Xiphilinus.

Inter hos primum sibi locum, ob perpetuas animadversiones, faciunt

PHILIPPVS BEROALDVS.
LAEVINVS TORRENTIVS.
ISAACVS CASAVBONVS.

Viri immortalitate dignissimi, ac si alia illis merita non superessent, vel hoc solo eam indepturi.

IVLIVS CÆSAR.

HABET, QUIRITES! DIVA PATRIÆ QUONDAM
DESPONSA TOTI, TOTA CÆSARI NUBIT
EXLEX POTESTAS: SI PERIRE VOS RERUM
COEGIT ORBIS, SIC PERISSE GAUDETE!

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI
DE XII. CÆSARIBVS
LIBER I.

A.V.C.
DCLXX.

DIVUS JULIUS CÆSAR.

VLIVS [1]CÆSAR DIVVS, *annum agens sextum decimum,* [2]*patrem amisit: sequentibusque consulibus* [3]*flamen Dialis destinatus, dimissa Cossutia, quæ, familia* 1

. SVETONI TRANQVILLI DE XII. CAESARIBVS LIBER I.] Cum apud Suidam legissemus, octo libris constare Suetonii istud ποίημα, non duodecim: percussit è vestigio animum deformis illa, quæ in vulgata divisione spectatur, voluminum inæqualitas: nam posteriorum sex librorum ea brevitas erat, ut cum aliquo è prioribus collati, cuncti vix ei mole sua pares essent, non multum certe superarent. Quare igitur Græcum illum magistrum recte præeuntem non sequerer? præsertim qui & antiquior longe, &, ut puto, omnibus iis doctior est, quorum manu descripti hodie Tranquilli codd. extant. *Casaubonus.* In ea opinione sum, hoc Suetonii opus non libris, sed Cæsarum, de quibus agitur, titulis nominibusque fuisse distinctum. Et hoc fere in more habent omnes Βιογράφοι: qui non alia passim inscriptione utuntur, quam CAESARES, aut VITAE CAESARVM. Prioris exemplum habemus in Juliani Παραβάτου opere, quod, teste Suida, ΚΑΙ'ΣΑΡΕΣ inscripsit, ejusdem fere cum Suetoniano, sed satyrici argumenti. Apud Latinos illi, qui vulgo *Historiæ Augustæ scriptores sex* appellantur, non in libros, sed in Cæsares, de quibus agunt, opuscula sua distinxisse videntur; inscripseruntque, VITAE CAESARVM, ut haud obscure indicat Julius Capitolinus in Opilio, vel DE CAESARIBVS: sive etiam, CAESARES, ut alii. Vide eundem Capitolinum in Ælio Vero: qui in Maximo & Balbino testatur, se Suetonium per omnia potissimum esse secutum. Vulgatam tamen lectionem, & Suidæ auctoritatem sequi qui volet, fecerit me non illubente. *Boxhornius.*

JVLIVS CAESAR DIVVS] Falluntur, judicio meo, vehementer, qui sibi aliisque persuadent, deesse multa initio hujus libri, propterea quod de Cæsaris origine & prosapia tacet. Quin potius statuimus, omissam auctori gentis Juliæ enarrationem, cujus nobilitas & nota erat & extra controversiam: aut, si ita malumus, cum sibi, alio loco, tum aliis expositæ: eundem cæterorum principum gentes enucleâsse, ut minus notas, & propter diversitatem tradentium incertas atque controversas. *Casaub.*

1. CAESAR.] Scipionem Africanum priorem, primum Cæsarum ita vocatum tradidêre, quod excisus utero matris fuerit. Sed hoc falsum est: nam ante bellum Samniticum *Claudius* quidam *Cæsar* exstitit. Falsa etiam nominis ratio: nec enim *Cæsar* à cæso utero dictus: id de *Cæsone* potius verum esset. Sed *Cæsar* antiqua vox Latina, quæ τὸ κυρμῶσιον significat; unde *Cæsaries* vel *Cæsaria*, ἡ κόμη κυρμῶσα. *Salmasius.*

2. *Patrem amisit.*] Qui, dum matutino calciatur, repente obiit. *Plinius.*

3. *Flamen Dialis destinatus.*] *Dium fulgur* Festo, pro fulmine diurno, quod attri-

milia equestri, sed admodum dives, prætextato desponsata fuerat, Corneliam [1] Cinnæ quater consulis filiam, duxit uxorem: ex qua illi mox Julia nata est: [2] neque ut repudiaret compelli à Dictatore Sylla ullo modo potuit. Quare & sacerdotio, & [3] uxoris dote, & gentilitiis hæreditatibus multatus, diversarum partium habebatur: ut etiam discedere è medio, &, quanquam morbo quartanæ adgravante, prope per singulas noctes commutare latebras cogeretur, [4] seque ab inquisitoribus pecunia redimere: [5] donec per virgines Vestales, perque Mamercum Æmilium & [6] Aurelium Cottam, propinquos & affines suos, veniam impetravit. Satis constat, Syllam, cum deprecantibus ami-

attribuebant Jovi, ut nocturnum Summano. Pro *dio* etiam dialis, ut Dialis Flamen, id est, Jovialis. Et Apuleio *Diale Fulmen.* Inde & *sub Dio*, quod alii dicunt sub Jove. Est & *Δίιον* templum Jovis. *Salmas.*

1. *Cinnæ quater Consulis.*] Quater Cos. an quarto aut quartum dicas, pili non interest: etsi subtiliter inter ea distingui potest. Plutarchus ait τοῦ μοναρχήσαντος: more Græcorum, qui & Syllam & Cinnam, & Marium, & dictatores quoque μονάρχους vocant. *Casaub.*

2. *Neque ut repudiaret compelli.*] Vulgati codd. *ut repudiaret illam.* Passim in Suetonio observavimus pronominum ellipsin non invenustam, Græcis quoque usitatam. At imperiti homines de suo illa intruserunt, fulciendis sententiis, quas ruere alias putabant: quod semel dictum volumus. *Idem.*

3. *Uxoris dote & gentilitiis hæreditatibus multatus.*] Lege Cornelia de proscriptione, quæ proscriptorum liberos & bonis patriis privavit, & ab honoribus petendis repulit. Gentilitia nota à Livio: gentilitia funera à Plinio nuncupantur. Gentilitium vocabulum à gente, id est, natione, non à familia usurpavit Gellius: inde Gentilitia sacra dicuntur à Livio, quæ statuta sunt eidem genti. *Beroald.*

4. *Seque ab inquisitoribus pecunia redimere.*] Græci eleganter φυγαδοθήρας vocant, recentior Hellenismus etiam διωγμίτας. Justinianus ἐρδικάδας Græcè nominat illos Quæstores à se institutos, quorum officium describit Novella LXXX. *Casaub.*

5. *Donec per virgines.*] Solebant Romani in periculis delictisque adhibere Vestales deprecatrices, ut ita venia fieret impetrabilior. Hinc ait Cic. in dissuasione legis agrariæ, *si quid deliquero, nullæ sunt virgines, quæ me à vobis deprecentur.* Hinc Messalina, cum audisset Claudium maritum ab Hostia redire festinantem ad ipsius ultionem, oravit Vibidiam virginum Vestalium vetustissimam, ut Claudii aures adiret, & clementiam expeteret. Tac. Ann. XI. *Beroald.*

6. *Aurelium Cottam.*] Aurelia familia ex Sabinis oriunda à Sole dici creditur: cui peculiariter Romæ sacra faciebat. Antiquitus dicti Auselii, ut Valesii, Papysii: pro Aurelii, Valerii, Papyrii. *Idem.*

amiciſſimis & ornatiſſimis viris aliquamdiu denegaſſet, atque illi pertinaciter contenderent, [1]expugnatum tandem proclamaſſe [2](ſive divinitus, ſive aliqua conjectura) Vincerent, ac ſibi haberent: dummodo ſcirent, eum, quem incolumem tantopere cuperent, quandoque optimatium partibus, quas ſecum ſimul defendiſſent, exitio futurum: [3]nam Cæſari multos Marios ineſſe. *Stipendia prima in Aſia fecit, [4]M. Thermi Prætoris contubernio: à quo ad accerſendam claſſem in Bithyniam miſſus, deſedit apud Nicomedem, non ſine rumore proſtratæ regi pudicitiæ: quem rumorem auxit,* 2
in-

1. *Expugnatum tandem proclamaſſe, Vincerent.*] *Vincere,* ait Donatus, familiare eſt verbum iratis: nempe ea notione qua hic accipitur, & apud Terentium alioſque. Cæſar libro v. *Vincite, inquit, ſi ita vultis, Sabinus.* ſimiliter apud Græcos *νικᾷν.* Sophocles Electra,

—— εἰ δὲ μὴ καλῶς
Λέγω, σὺ νίκα· σοὶ γὰρ ἑψόμεσθ' ἅμα.

Ab eadem mente eſt hic quoque *expugnatus,* pro *exoratus.* Ita apud Columellam præfatione lib. x. *niſi propoſitum meum expugnaſſet frequens poſtulatio tua.* Eſt hoc quoque Græcorum imitatione dictum: qui non ſolum μάχεσθαι de omni vehementiore ſtudio uſurpant: ſed etiam πολιορκεῖν pro *evincere precibus* accipiunt. Ita uſi ſunt voce *oppugnatio* Impp. in conſtitutione quadam de nuptiis: *In oppugnationem viduarum ceſſent ſequeſtres atque interpretes, taceat nuntii renuntiique corrupti.* Caſaubonus.

2. *Sive divinitus, ſive aliqua conjectura.*] En ſcriptorem accuratum, etiam in iis quæ obiter dicit. Omnino, inquit, divinavit Sylla; ſed utro genere divinationis ſit uſus, naturali an artificioſo, neſcio: obiter ſignificat duo eſſe genera divinandi; illa ipſa de quibus Cicero libro I. De divinatione & libro II. *Duo,* inquit, *genera divinandi eſſe dicebas; unum artificioſum, alterum naturale. Artificioſum conſtare, partim ex conjectura, partim ex obſervatione diuturna: naturale quod animus arriperet, aut exciperet extrinſecus ex divinitate, unde animos hauſtos, aut acceptos, aut libatos haberemus.* Caſaub.

3. *Nam Cæſari multos Marios ineſſe.*] Acriora illa & animi vehementius commoti apud Plutarchum, οὐκ ἔφη νοῦν ἔχειν αὐτοὺς, εἰ μὴ πολλοὺς ἐν τῷ παιδὶ τούτῳ Μαρίους ἐνορῶσιν. eodem loquendi genere uſus quondam Dionyſius major, cum filium increparet, οὐκ ἔστιν ἐν σοὶ τύραννος. *Idem.*

4. *M. Thermi Prætoris contubernio*] Thermus quoque Minuciorum cognomen. Exſtantque veteres denarii: in quorum parte altera duo viri dimicantes, quos inter tertius genu flexo ab altero protegitur. Ut quod de civica Cæſari a M. Minucio Thermo donata hic narrat Suetonius, nummo in ejus gratiam percuſſo teſtatus videri poſſit Q. Minucius M. F. Triumvir monetalis, aut alius quiſpiam Minuciorum, fautor Cæſaris. *Torrent.*

 1. *Rur-*

intra paucos [1] *rursus dies repetita Bithynia, per caussam exigendæ pecuniæ, quæ deberetur* [2] *cuidam libertino clienti suo. Reliqua militia, secundiore fama fuit: & à Thermo in expugnatione Mitylenarum* [3] *corona civica*
3 *donatus est. Meruit & sub Servilio Isaurico in Cilicia, sed brevi tempore. Nam Syllæ morte comperta, simul spe novæ dissensionis, quæ per M. Lepidum movebatur, Romam propere rediit. Et Lepidi quidem societate, quanquam magnis conditionibus invitaretur, abstinuit: cum ingenio ejus diffisus, tum occasioni, quam*
4 *minorem opinione offenderat. Cæterum composita seditio-*

1. *Rursus repetita Bithynia.*] Fateor, sublata voce *rursus*, sententiæ nihil deerit: nego tamen recte sentire, qui eam putant inducendam: hac ratione scalpello indigebunt quæcumque apud optimos scriptores speciem habent βαττολογίας, quæque item dicuntur ἐκ παραλλήλου. Mitto illa pueris nota, πάλιν αὖ, ὕστερον αὖθις, *ergo igitur*, alia sexcenta. Sophocles Trachiniis, Πρὶν κεῖνος αὐτὸν φανερὸς ἐμφανὴς σταθεὶς δείξῃ; Ibidem, Ἔχθιστα μὲν κατ' οἶκον ἐν δόμοις. Plautus Pœnulo: *Revertor rursus denuo Carthaginem.* Casaubonus.

2. *Cuidam libertino clienti suo.*] Etsi sunt relata patronus & libertus, tamen præter hunc patronum alium libertis olim habere jus fuit, cujus ipsi non liberti dicerentur, sed clientes. Cicero ad Atticum lib. primo: *Libertum ego habeo, sane nequam hominem, Hilarum dico, ratiocinatorem & clientem tuum.* Sic Athenis servi cum manumitterentur, optabant sibi ac publice asciscebant patronum in cujus clientela essent, idque voce præconis. Aristoteles Rhetoricorum lib. III. τῶν κηρύκων παραλαμβάνουσι τὰ πτωχά, τὸ τίνα αἱρεῖται ἐπίτροπον ὁ ἀπελευθερούμενος, ΚΛΕΏΝΑ. sed de Græcis non mirum: apud quos & libertorum solutiora jura, & servorum etiam: adeo ut durius servitium mutare, fas & jus fuerit: quod πρᾶσιν αἰτεῖν dicebant. Auctores Pollux libro VII. & Plutarchus de superstitione. cui juri simillimum illud est, quod hodie legibus Turcarum mancipia ipsorum obtinent. Lege Petrum Bellonium Observationum libr. III. cap. XXIX. *Casaub.* Constat ex moribus Pop. Romani secundum pupillos proximum locum clientes habere, qui sese in fidem, patrociniumque nostrum dediderunt. Unde M. Cato ita scripsit: *Adversus cognatos pro cliente testatur: testimonium adversus clientem nemo dicit.* Romulus conditor urbis instituit, patronos omnia pro clientibus facere debere, quæcunque efficiunt pro filiis patres. *Beroaldus.*

3. *Corona civica.*] Quæ data illi qui civem servarat, & eodem tempore etiam hostem occiderat. Hac cum Imperator honestabat, & Tribuni cogebant servatos (nisi id quidem ultro facerent) servatorem suum coronare. E quercu sive ilice fuit; cujus caussam vide, si lubet, apud Plutarchum. *Lipsius.*

3. *Cor-*

tione civili, [1] *Cornelium Dolabellam, consularem & triumphalem virum, repetundarum postulavit:* [2] *absolutoque, Rhodum secedere statuit, & ad declinandam invidiam, & ut per otium ac requiem,* [3] *Apollonio Molonis, clarissimo tunc dicendi magistro, operam daret. Huc dum hibernis jam mensibus trajicit,* [4] *circa Pharmacusam insulam à prædonibus captus est:* [5] *mansitque apud eos, non sine summa indignatione, prope quadraginta dies,* [6] *cum uno medico & cubiculariis duobus. Nam comites ser-*

1. *Cornelium Dolabellam, consularem & triumphalem virum repetundarum postulavit.*] Dolabella hic est ille, qui ex consulatu profectus in Macedoniam, de victis Thracibus, anno eo quo Lepidus pulsus fugatusque est, triumphavit. Adi ad Fastos & M. Tullium in ea contra Pisonem. More autem fecit Cæsar adolescentium ejus ætatis qui foro se præparabant, quod militiæ forensis hoc rudimentum edidit. Vide Apuleii Apologiam, & quæ ibi adnotavimus. *Casaubon.* Dicimus repetundarum, & de repetundis, per duos tantummodo casus. Acilius Glabrio legem primus tulit de pecuniis repetundis: quæ Acilia dicta est, quæ, ut inquit Cicero, Lex socialis est, & tota sociorum causa constituta. *Beroald.*

2. *Absolutoque, Rhodum secedere statuit.*] Sæpe miratus sum, in tam illustris viri vita, esse tantas inter auctores diversitates. Quam multa enim Plutarchus aliter atque hic narrat? vel hunc locum vide: multa diversa, occasiones dico rerum, & τὰ περὶ τοὺς χρόνους. *Casaubonus.*

3. *Apollonio Molonis clarissimo tunc dicendi magistro.*] Non heri aut nudius tertius invasit hominum mentes hic error, quo duos clarissimos dicendi magistros confuderunt: Apollonium dico Molonis, qui & Μαλακὸς audiit, & Molonem: de quibus tam clara Strabonis verba, qui fuit illorum æqualis, ut mirer offendere in tanta luce quemquam potuisse. *Idem.*

4. *Circa Pharmacusam.*] Vel Pharmacusa scribendum, vel Pharmacoessa, ut Prinoessa apud Plinium. Stephanus vult, Pharmacusas appellari duas insulas quæ sunt ad Salaminem insulam ante Atticum littus. Pharmacusam vero aliam esse insulam ad littus Asiaticum supra Miletum. de hoc loquitur Suetonius hîc. *Idem.*

5. *Mansitque apud eos non sine summa indignatione.*] Lego *dignatione.* Id enim dicere voluit, quod Velleius his verbis: *Ita se apud eos gessit, ut pariter iis terrori venerationique esset.* Alioquin tueri vulgatam lectionem possemus, ut *indignatio*, accipiatur καινοπρεπῶς (ut multa in hoc scriptore) hoc est, ἐνεργητικῶς, non ut sit ἀγανάκτησις, quæ est usitata ejus vocis significatio: sed σὺν ἀξιώσει, καταφρονήσει, contentus. Placet tamen magis prior emendatio, quam Fulvio quoque Ursino venisse in mentem, ex ejus notis didici. *Idem.* Forte, *non nisi summa in dignatione.* P. Scriverius.

6. *Cum uno medico & cubiculariis duobus.*] Quædam edit. *cum uno amico.* primus Robertellus auctor mutandæ vulgatæ lectionis fuit: Plutarchum enim φίλον hunc vocare: neque esse verisi-

servosque cæteros initio statim[1] *ad expediendas pecunias, quibus redimeretur, dimiserat. Numeratis deinde quinquaginta talentis, expositus in litore, non distulit quin è vestigio classe deducta persequeretur abeuntes: ac redactos in potestatem, supplicio, quod illis sæpe minatus inter jocum fuerat, adficeret. Vastante regiones proximas Mithridate,*[2] *ne desidere in discrimine sociorum videretur, ab Rhodo, quo pertenderat, transiit in Asiam: auxiliisque contractis, & præfecto regis provincia expulso, nutanteis ac dubias civitates retinuit in fide.*

5 TRIBVNATV *militum, qui primus Romam reverso per suffragia populi honor obtigit,* [3]*auctores restituendæ tribunitiæ potestatis,* [4]*cujus vim Syl-*

mile, ulli medico (quippe servi illis temporibus eam artem exercebant Romæ) eum honorem habitum, ut inter amicos Cæsaris censeretur. Primum illud falsum, omnes Romæ tum medicinam profitentes servos fuisse: multi enim excellentes in ea arte, è Græcia terra illuc quæstus sui caussa, partim ingenui, partim manu pridem emissi, itabant. Falsissimum vero, medicos à magnatibus Romanis inter amicos non habitos, neque eo titulo dignatos. Tacitus Annalium libro IV. *Sumitur in conscientiam Eudemus amicus ac medicus Liviæ.* Seneca De beneficiis lib. VI. *Quare medico & præceptori plus quiddam debeo, nec adversus illos mercede defungor? Quia ex medico & præceptore in amicum transeunt.* Casaub.

1. *Ad expediendas pecunias, quibus redimeretur dimiserat.*] Supple ex Plutarcho, alium in aliam vicinæ provinciæ Asiæ urbium: non enim sua redemptus est pecunia, sed *publica civitatum*, ait Velleius. Idem factum in pluribus Romanis, qui illa tempestate in piratarum manus inciderunt. Notum de P. Clodio, qui captus misit ad Ptolemæum Cypri regem ad expedienda lytra. Strabo XIIII. Dio lib. XXXVIII. Quod igitur Cæsar prædonibus XV. talenta postulantibus, L. sponte sua obtulit, non liberalitas hæc fuit: sed summa confidentia civis ἀγερώχου sociorum P. R. fortunis insultantis. *Idem*

2. *Ne desidere in periculo sociorum videretur.*] Quasi ad privati curam salus imperii aut sociorum, stante & florente Rep. (nam de extremis periculis non loquimur) pertineret. Quin illud verius, ambitione impulsum, & gloriæ cupiditate. Vidit hoc qui tum temporis Asiam obtinebat nomine P. R. Proconsul Junius. itaque conata ejus destituit. Velleius: *Longum est narrare quid & quoties ausus sit, quanto opere conata ejus qui obtinebat Asiam magistratus P. R. metu suo destituerit.* Idem.

3. *Auctores restituendæ Tribunitiæ potestatis enixissime juvit.*] Consul Pompeius Tribunitiam potestatem restituit, cujus Sylla imaginem in jure (seu intercessione) reliquerat. *Velleius.*

4. *Cujus vim Sylla deminuerat.*] Lege lata, ne quis post tribunatum ullius honoris esset capax. *Appian.*

1. Roga-

Sylla deminuerat, enixissime juvit. L. *etiam Cinnæ, uxoris fratri, & qui cum eo civili discordia Lepidum secuti, post necem consulis ad Sertorium confugerant, reditum in civitatem* [1] *rogatione Plotia confecit, habuitque & ipse super ea re concionem. Quæstor Juliam amitam, uxoremque Corneliam defunctas laudavit* [2] *è more pro Rostris: & in amitæ quidem laudatione, de ejus ac patris sui utraque origine sic refert,* Amitæ meæ Juliæ maternum genus ab regibus ortum, paternum cum Dîs immortalibus conjunctum est. Nam ab Anco Marcio sunt Marcii Reges, quo nomine fuit mater: à Venere Julii, cujus gentis familia est nostra. Est ergo in genere & sanctitas regum, qui plurimum inter homines pollent: & cærimonia Deorum, quorum ipsi in potestate sunt reges. *In Corneliæ autem locum Pompeiam duxit,* [3] *Q. Pompeii filiam, L. Syllæ neptem: cum qua deinde divortium fecit,* [4] *adulteratam opinatus à P. Clodio: quem* 6

1. *Rogatione Plotia confecit.*] Lex, plebiscitum, privilegium, rogationis nomine continentur. Est enim Rogatio quasi caput, & fons totius juris popularis. Nam rogare populum, est agere cum populo: in qua re hæc erant verba solennia: VELITISNE, IVBEATISNE QVIRITES VT HOC, VEL ILLVD FIAT? Unde rogatio, quasi quædam interrogatio est. Inde Tranquillus, rogationem Plotiam appellat legem latam à Plotio Tribuno plebis. *Beroald.*

2. *E more pro Rostris.*] Pro Rostris quidem laudare defunctos moris erat, sed, si Plutarcho credimus, è fœminis veteres tantum matronæ, qualis Popilia, Q. Lutatii Catuli Capitolini mater, & Julia, C. Cæsaris amita, C. Marii uxor, vita functæ laudabantur, non juniores etiam, qualis hæc Cornelia. Livius quidem lib. v. non distinguit, additum matronis honorem narrans, ut earum, sicut virorum, post mortem solennis laudatio esset, quod aurum pro pacta Gallis summa contulissent. *Torrent.*

3. *Q. Pompeii filiam.*] Pompeios patrem & filium, utrumque interfectos fuisse bello civili refert Livius libro vicesimo secundo. Qui Pompeium filium generum fuisse ait Lucii Syllæ; è quo nata sit hæc Pompeia, quam Suetonius Syllæ neptem appellat. *Fulvius Vrsinus.*

4. *Adulteratam opinatus à P. Clodio.*] Publius Clodius Appii filius cum veste mulieris deprehensus domi C. Cæsaris, cum sacrificium pro populo fieret, perque manus Serviliæ servatus & eductus est. res fuit insigni infamia. *Cicero.*

quem [1] *inter publicas cærimonias penetrasse ad eam muliebri veste tam constans fama erat, ut senatus quæstionem de pollutis sacris decreverit.* 7 *Quæstori ulterior Hispania obvenit: ubi cum mandatu prætoris, jure dicundo conventus circumiret, Gadeisque venisset, animadversa apud* [2] *Herculis templum Magni Alexandri imagine, ingemuit: & quasi pertæsus ignaviam suam, quod nihil dum à se memorabile actum esset in ætate, qua jam Alexander orbem terrarum subegisset, mißionem continuo efflagitavit, ad captandas quam primum majorum rerum occasiones in urbe. Etiam* [3] *confusum eum somnio proximæ noctis (nam visus erat per quietem matri stuprum intulisse) conjectores ad amplißimam spem incitaverunt,* [4] *arbitrium orbis terrarum portendi*

1. *Inter publicas cærimonias.*] Sacrificium Bonæ Deæ fit per virgines Vestales, fit pro populo Romano, fit ab ea domo, quæ est in Imperio: fit incredibili cærimonia. *Cicero.*

2. *Herculis templum.*] Erat id & conditoribus, & ætate, & religione, & opibus illustre, ut tradit Mela libro tertio, multaque in eo veterum Græcorum monumenta, si Philostrato in vita Apollonii credimus, libro quinto. Hinc ergo & Alexandri ibidem sive imago, sive statua. nam Annibalem quoque refert Livius Gadeis profectum, solutis Herculi votis nova insuper vovisse, si cætera prospere evenissent, libro vigesimo primo. *Torrent.*

3. *Confusum somnio.*] Plutarchus à Tranquillo dissentiens, tradit Cæsarem ea nocte, quam insequutus est Rubiconis transitus, hoc vidisse somnium. *Beroald.* Recte inquit, hoc somnio Cæsarem confusum. Si enim læta, inter quæ etiam ista, somniantibus offerrentur, mala ut plurimum portendi, persuadebant sibi veteres: ut observamus ex Apuleio, apud quem Milesii sermonis lib. IV. anus ad puellam; *ridere*, inquit, *& mellitis dulciolis ventrem saginare, vel in voluptatem veneream convenire, tristitia animi, languore corporis, damnisque ceteris anxiatum iri prædicant.* Boxhornius.

4. *Arbitrium terrarum orbis portendi interpretantes.*] Ita visum interpretari vanissimæ artis auctoribus vanissimis. Artemidorus libro τῆς ὀνειροκριτικῆς primo, de hujusmodi somnio loquens, ἀγαθὸν δὲ καὶ παντὶ δημαγωγῷ, καὶ πολιτευτῇ· σημαίνει γὰρ τὴν πατρίδα ἡ μήτηρ· ὥσπερ οὖν ὁ μιγνύμενος κατὰ νόμον Ἀφροδίτης παντὸς ἄρχει τοῦ σώματος τῆς συνούσης πειθομένης, καὶ ἑκούσης, οὕτως ὁ ἰδὼν, πάντων προστήσεται τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων. Astrampsychus in Onirocritico, Μητρὶ πλακῆναι καλὸν εἰς ὄναρ τόδε. Dissentiunt Persarum & Indorum sapientes; de quibus Achmet Seirim F. cap. CXXVII. ἐάν τις ἴδῃ ὅτι συνουσίασε μητρὶ ἢ ἀδελφῇ,

tendi interpretantes: quando mater, quam subjectam sibi vidisset, non alia esset quam terra, quæ omnium parens haberetur. *Decedens ergo ante tem-* 8
pus,[1] *colonias Latinas de petenda civitate agitantes, adiit: & ad audendum aliquid concitasset, nisi* COSS. *conscriptas in Ciliciam legiones paullisper ob idipsum retinuissent: nec eo secius majora mox in urbe molitus est. Si-* 9
quidem ante paucos dies quam ædilitatem iniret, venit in suspicionem conspirasse cum M. Crasso consulari, item P. Sylla & AVtronio, post designationem consulatus, ambitus condemnatis, ut principio anni senatum adorirentur: & trucidatis quos placitum esset,[2] *dictaturam Crassus invaderet, ipse ab eo magister equitum diceretur, constitutaque ad arbitrium Rep. Syllæ & AVtronio consulatus restitueretur.*[3] *Meminerunt hujus conjurationis*[4] *Tanusius Geminus in historia, M. Bibulus in edi-*

δελφῇ, ἀνάξιον ἀγαθοποιήσας, ψεγόμενος καὶ μελαγχολήσας. *Casaubonus.*

1. *Colonias Latinas.*] Coloniis vel pro civium meritis, vel pro S. P. Q. R. liberalitate alia aliis jura dabantur. Summum beneficium erat civitas Romana, secundo loco Latinitas, tertio jus Italiæ censebatur, ut nimirum & liberti nunc cives Romani, nunc Latini, nunc dedititii dicebantur. Atque hinc bellum Sociale exortum, quod Marc. Livius Drusus Tr. pl. promissam Latinis civitatem præstare non potuit, A. V. DCLXII. Colonias quoque Latinas, quas Cæsar adiit, Transpadanos capio, qui Latinitate non contenti, civitatem insuper petere destinarent. Quod eos beneficium à Dictatore Cæsare impetrasse auctor Dion. *Torrent.*

2. *Crassus dictaturam invaderet.*] Legimus apud Dion. in v. Dictatoriam potestatem fuisse quasi quandam electam tyrannidem: quod à Græcis institutum, Romani transtulisse videntur: namque apud Græcos tales erant Æsymnetæ, qui erant electi tyranni, qualem elegerunt olim Mitylenæi Pittacum: cujus rei mentio quoque fit ab Aristotele in III. Politicorum. *Beroald.*

3. *Meminerunt.*] Omnes hos Cæsaris inimicos fuisse, nemo est in illorum temporum historia vel leviter versatus, quin sciat. Edicta Bibuli, illa ipsa sunt quorum in Pompeio Plutarchus meminit, & vocat διαγεγραμμένα βλασφημίας ἔχοντα καὶ κατηγορίας: Cicero ad Atticum *Archilochia edicta.* Casaub.

4. *Tanusius Geminus.*] Libri veteres *Tamisius*, unus etiam prænomen addit L. Annales Tanusii commemorat Seneca Epist. XCIIII. vitam hominis sapientis brevem libro, qui paucorum versuum sit, sed laudandus atque utilis, comparans; longam vero hominis insipientis Tanusii annalibus, prolixis nimirum, sed insulsis. *Torrent.*

edictis, C. Curio pater in Orationibus. De hac significare videtur & Cicero in quadam ad Axium epistola, referens, Cæsarem in consulatu confirmasse regnum, de quo Ædilis cogitarat. *Tanusius adjicit, Crassum, pœnitentia vel metu, diem cædi destinatum non obiisse, & idcirco ne Cæsarem quidem signum, quod ab eo dari convenerat, dedisse. Convenisse autem Curio ait, ut togam de humero dejiceret. Idem Curio, sed & M. Actorius Naso, auctores sunt, conspirasse eum etiam cum Cn. Pisone adolescente: cui ob suspicionem urbanæ conjurationis, provincia Hispania ultro extra ordinem data sit: pactumque, ut simul foris ille, ipse Romæ, ad res novas consurgerent,* [1] *per Lambranos & Transpadanos: destitutum utriusque consilium morte Pisonis.* [2] *Ædilis, præter comitium ac forum,* [3] *basilicasque, etiam Capitolium ornavit porticibus ad tempus extructis: in quibus abundante rerum copia, pars appa-*

1. *Per Lambranos.*] Alii, *Ambranos.* Suspicor citerioris Hispaniæ barbarum aliquem populum intelligi, cujus opibus abuteretur Piso in rebus novandis: ut Romæ Cæsar Transpadanorum. si id non est, sunto per me Lambrani *οἱ παραποτάμιοι* Lambri fluminis. mentio ejus præter Plinium, etiam apud Sidonium Apollinarem lib. I. epist. V. *Casaub.*

2. *Ædilis, præter comitium ac forum.*] A.V.C. CCCCXLIII. Papyrius Cursor ex S. C. triumphavit: cujus triumphi longe maximam speciem captiva arma præbuere. Tantum magnificentiæ visum in iis, ut aurata scuta dominis argentariorum ad forum ornandum dividerentur. inde natum initium dicitur fori ornandi ab Ædilibus, cum thensæ ducerentur. *Livius.* Scribit Dionys. in VI. ædiles ministros fuisse Tribunorum, & pene tales, quales sunt apud Græcos Agoranomi: quorum mentio fit apud Plautum, ita scribentem in Captivis: *Mirum adeo est, nisi fecerunt hunc sibi Ætoli agoranomum.* Beroaldus. Comitium est locus in foro, quo coire equitibus Romanis, & Populo Romano licet: sic dictus, quod illic coibant comitiis curiatis, & litium caussa. *Varro.*

3. *Basilicasque.*] Basilica proprie significat locum, in quo negotiationes, & consilia, & judicia exercebantur: dicta quasi regia. Plinius in Epistol. inquit: *Descenderem in basilicam Iuliam, auditurus quibus proxima comperendinatione respondere debebam.* Idem alibi centumviralia judicia indicat in basilica fieri solita. Jurisconsulti tit. de verb. oblig. basilicam publicis usibus accommodatam esse demonstrant. *Beroaldus.*

1. *Tan-*

*apparatus exponeretur. Venationes autem, ludosque,
& cum collega & separatim, edidit: quo factum est, ut
communium quoque impensarum solus gratiam cape-
ret: nec dissimularet collega ejus M. Bibulus, evenisse
sibi quod Polluci. ut enim Geminis fratribus ædes in
foro constituta,* [1] *tantum Castoris vocaretur: ita suam
Cæsarisque munificentiam, unius Cæsaris dici. Ad-
jecit insuper Cæsar etiam gladiatorium munus, sed ali-
quanto paucioribus, quam destinaverat, paribus. Nam
cum multiplici undique familia comparata inimicos ex-
terruisset, cautum est* [2] *de numero gladiatorum, quo ne
majorem cuiquam habere Romæ liceret. Conciliato po-* 11
puli favore, tentavit per partem tribunorum, [3] *ut sibi
Ægyptus provincia plebiscito daretur: nactus extra-
ordinarii imperii occasionem, quod Alexandrini regem
suum, socium atque amicum à senatu appellatum, ex-
pulerant, resque vulgo improbabatur. nec obtinuit, ad-
versante optimatium* [4] *factione. quorum auctoritatem
ut quibus posset modis invicem deminueret,* [5] *tropæa
C. Ma-*

1. *Tantum Castoris vocaretur.*] Imo Castores dicti Latinis quos Græci vocant Διοσκούρους. Notum ex Plinio, Minutio Felice, Arnobio, aliis. & ita recte vetus interpres, Actor. cap. XXVIII. Sic in Euripidis Electra τῷ Κάστορι, quod docuit nos Josephus Scaliger. *Casaubonus.*

2. *De numero gladiatorum.*] Cæsar Ædilis CCCXX. paria dedit. Augustus etiam de numero parium cavit, edixitque A. V. DCCXXXII. nec gladiatores sæpius quam bis anno dari, nec plurium quam LX. parium. *Lipsius.*

3. *Ut sibi Ægyptus provincia plebiscito daretur.*] Provincia proprie est regio à Pop. Rom. ut inquit, Festus, *provicta*, & jure provinciali donata. Ab hac significatione reliquæ omnes sunt profectæ, ita ut quibus bella quocunque modo essent mandata, iis provinciæ mandatæ, aut cui negotium publicum delatum esset, eidem quoque provincia delata diceretur. *Sigon.*

4. *Factione.*] Factio olim, & factiosus, honesta vocabula erant. Unde factiones histrionum & quadrigarum antiquitus dicebantur: nunc nomine factionis *seditio* nominatur, & factiosos intelligimus *seditiosos*. *Festus.*

5. *Tropæa C. Marii*] Nullo modo ferendus est, qui tantum hoc loco perdit verborum, ut probet veram scriptionem esse *trophæa*. Repugnat primo analogia, quippe cum sit à τρέπω *verto*. Repugnant omnes libri meliores. re-
pugnant

C. Marii de Jugurtha, deque Cimbris atque Teutonis, olim à Sylla disjecta, restituit: [1] *atque in exercenda de sicariis quæstione, eos quoque sicariorum numero habuit, qui proscriptione ob relata civium Romanorum capita, pecunias ex ærario acceperant: quamquam exceptos*
12 [2] *Corneliis legibus. Subornavit etiam qui C. Rabirio perduellionis diem diceret: quo præcipuo adjutore, aliquot ante annos L. Saturnini seditiosum tribunatum senatus coërcuerat:* [3] *ac sorte judex in reum ductus, tam cupide condemnavit, ut ad populum provocanti nihil æque ac*
13 *judicis acerbitas profuerit. Deposita provinciæ spe, Pontificatum maximum petiit,* [4] *non sine profusissima largitione. In qua reputans magnitudinem æris alieni,*

cum

pugnant denique etiam prisci lapides. *Casaub.* Jure neque Sulla dejicere potuit, cum semel dedicata moveri nefas esset, neque Cæsar restituere. nam ne vetustate quidem consumpta reficiebantur. Plutarch. Probl. Rom. *Torrent.*

1. *Atque in exercenda de sicariis quæstione.*] Cæsar post ædilitatem factus est judex quæstionis. A. V. DCXCI. eique prætori operam navavit, cui sorte contigerat quæstio inter sicarios. Id erat fere ædilitiorum hominum munus, & gradus ad præturam ex ædilitate. *Casaub.*

2. *Corneliis legibus.*] Inter alias, quas ad populum tulit, leges, capite uno cavit, ne quis legibus in Senatu solveretur, nisi CC. affuissent Senatores, quum antea vel paucissimi per ambitionem id factitare consuessent: de hac lege videtur mihi nunc sentire Tranquillus, ut quamquam frequenti Senatu decretum esset, ne pro sicariis haberentur, qui proscriptorum capita retulissent, Cæsar tamen ut ejus ordinis authoritatem labefactaret, in sicariorum numero, adversus Cornelias leges, in exercenda quæstione habuerit. *Sabellic.*

3. *Ac sorte judex in reum ductus*]. Accipio de sortitione illa qua factus Cæsar judex quæstionis in judicio Rabiriano. Quæstionis judex quasi vicarius fuit prætoris sive quæsitoris ejus cui aderat. Quamobrem non minus quam ille, quæstionem exercere dicitur: quod cæteris privatis judicibus non convenit. Refert Dio libro XXXVII. sedisse judicem in hac caussa & Lucium Cæsarem cum Caio Cæsare: sed ille quidem privatus fuit, ut unus aliquis è judicum selectorum numero; Caius non simpliciter judex, sed quæstionis judex de caussa cognovit; quo major ei facultas reo nocendi fuit. *Casaub. Sorte ductus*, quia nomina tabulis insculpta in urnam conjiciebantur, & ita sorte educebantur. *Beroald.*

4. *Non sine profusissima largitione.*] Duabus potissimum Cæsaris artibus effectum, ut in petitione hujus sacerdotii homo juvenis, necdum præturam consecutus, amplissimos viros, Q. Catulum & P. Isauricum, superaret; profusa largitione in tenuiores, & potentiorum affectatione diligentissima, ad fœditatem adulationis usque: de hac fuse Dio lib. XXXVII. *Casaub.*

1. *Cum*

[1]cum mane ad comitia descenderet, prædixisse matri osculanti fertur, domum se nisi Pontificem non reversurum. atque ita potentissimos duos competitores, multumque & ætate & dignitate antecedentes, superavit, ut plura ipse [2]in eorum tribubus suffragia, quam uterque in omnibus, tulerit. [3] Prætor creatus, detecta conjuratione Catilinæ, senatuque universo in socios facinoris ultimam statuente pœnam, [4]solus municipatim dividendos, cu- 14

1. *Cum mane ad comitia descenderet, prædixisse matri osculanti.*] Descendentem ad comitia osculari, peculiare materni affectus fuit: at redeuntem è comitiis, honore auctum osculo excipere, commune matri cum aliis propinquis, amicis, clientibus. Elegans locus apud Arrianum in Dissertationibus Epicteti, libro primo, capite XIX. Ἠξίωταί τις δημαρχίας; πάντες οἱ ἀπαντῶντες συνήδονται· ἄλλος τοὺς ὀφθαλμοὺς καταφιλεῖ, ἄλλος τὸν τράχηλον· οἱ δοῦλοι τὰς χεῖρας. Notatu dignum est, etiam in Curia talibus blanditiis fuisse locum: narrat enim Plutarchus Bruto, conjuratos sellam Cæsaris Curiam ingressi circumstetisse, quasi aliquid rogaturos, osculabundos, manus alios, pectus alios, quosdam caput. Καὶ συνεδέοντο πάντες, ἁπτόμενοί τε χειρῶν, καὶ στέρνα, καὶ κεφαλὴν καταφίλουν. Sic qui in Senatu honore aliquo afficiebantur, eos amici qui intererant, osculo inibi excipiebant: quo ex more illud est quod de optimo principum Trajano narrat Plinius in Panegyrico: *Iam*, inquit, *quo assensu, quo gaudio exceptum est, quum candidatis, ut quemque nominaveras, osculo occurreres, devexus in planum, & quasi unus ex gratulantibus.* Casaub. Comitia Scribit Labeo Jurisconsultus calata esse, quæ pro collegio pontificum habentur: ab eo dicta, quod calari est convocari. *Gellius.*

2. *In eorum tribubus.*] Sensus est, Cæsarem in adipiscendo pontificatu suffragia plura tulisse in tribubus Isaurici & Catuli competitorum, quam illi ambo tulerint in omnibus tribubus: cum naturaliter consueverint suffragatores magis suffragari suis tribulibus, quam alienis competitoribus. Erant autem Romanæ tribus omnes numero trigintaquinque, in quarum aliqua necesse erat censeri eum, qui civis Romanus esset. *Beroald.*

3. *Prætor creatus.*] Prætores in Comitiis fiebant, populique suffragio designabantur. postea sortiebantur inter se provincias: alius præerat juri dicundo, alius quæstioni de pecuniis repetundis, alius de sicariis, alius de peculatu, alius item de aliis criminibus cognoscebat. Cui vero sorte obvenerat ut juri dicundo præesset, Prætor Urbanus dicebatur. Vid. Cicer. pro Muræna. Ejus autem jurisdictionis duas reperio partes, alteram in judiciis dandis, alteram in decernendo. neque enim de rebus ipse controversis, nisi de certis, judicabat: sed aut Judices, privatos homines, aut Recuperatores dabat, qui ex ea formula quam ipse iis præscribebat, inter litigatores sententiam ferebant. De iis præterea rebus, quas ante judicium constitutas transactasque esse oportet, jus dicebat: veluti uter in possessione sit, ut satisdetur judicatum solvi, in integrum restituat, interdicat: quæ omnia proprie *Decreti* appellatione continentur. *Hottomann.*

4. Solus

custodiendosque publicatis bonis, censuit. Quin & tantum metum injecit asperiora suadentibus, identidem ostentans [1] *quanta eos in posterum à plebe Romana maneret invidia, ut Decimum Silanum consulem designatum non piguerit, sententiam suam, quia mutare turpe erat, interpretatione lenire, velut gravius atque ipse sensisset exceptam: obtinuissetque adeo, transductis ad se jam pluribus, & in his Ciceronis consulis fratre, nisi labantem ordinem confirmasset* [2] *M. Catonis oratio. Ac ne sic quidem impedire rem destitit, quoad usque manus equitum Romanorum, quæ armata præsidii caussa circumstabat, immoderatius perseveranti necem comminata est: etiam strictos gladios usque eo intentans,* [3] *ut sedentem una proximi deseruerint, vix pau-*

4. *Solus municipatim dividendos custodiendosque publicatis bonis censuit.*] Quos in carcerem non conjiciebant, eos vel militibus, vel fidejussoribus, vel etiam sibi committebant, ut ait lex prima Dig. de custodia reorum: vel eos magistratibus custodiendos tradebant; vel per oppida Italiæ dividebant: cujus moris nobile exemplum in illis mille Achæis, quos bello Persei confecto, Romani in Italiam acciverunt, ut ad Polybium ostendimus, qui inter illos fuit. Quemadmodum autem ad magistratus sive privatos fidejussores aut vades periculum ex evasione custodiarum spectavit, sic ad urbes vel municipia quibus fuerant rei traditi: quod in hac historia Dio observat illis verbis: *ἐπὶ τῷ ἂν διαδράσῃ τις, ἐν πολεμίων μοίρᾳ τὴν πόλιν ἐξ ἧς ἂν φύγῃ εἶναι. Casaub.*

1. *Quanta eos in posterum à plebe Romana maneret invidia.*] Majores nostri quondam Græciæ morem imitati, verberibus animadvertebant in cives, de condemnatis summum supplicium sumebant. Postquam Resp. adolevit, & multitudine civium factiones valuere, circumveniri innocentes, alia hujuscemodi fieri cœpere: tunc lex Porcia, aliæque leges paratæ sunt, quibus legibus exsilium damnatis permissum est. *Sallust.*

2. *M. Catonis oratio.*] Hanc solam in Senatu exscriptam ferunt, Cicerone consule velocissimos scriptores adhibente, qui per notas quasdam, multarum literarum vim habentes, Catoniana dicta colligerent: unde à notis *notarii* dicti, quorum hoc primum Romæ vestigium extitisse fertur. *Beroald.*

3. *Ut sedentem una proximi deseruerint.*] Senatorum in curia fuit hic mos, cavere ne homini obnoxio assiderent. Cicero in Catilinam. *Quid, quod adventu tuo ista subsellia vacuefacta sunt? quid, quod omnes consulares, qui tibi sæpe ad cædem constituti fuerant, simulatque assedisti, partem istam subselliorum nudam atque inanem reliquerunt?* Similia notat Dio libro LVIII. de amicis Seiani illi assidentibus, quo die novissime in senatum venit. *Casaub.*

1. *De*

pauci complexu togaque objecta protexerint. Tunc pla-
ne deterritus, non modo cessit, sed etiam in reliquum
anni tempus Curia abstinuit. Primo Præturæ die 15
Q. Catulum[1] *de refectione Capitolii ad disquisitionem*
populi vocavit, rogatione promulgata, qua curationem
eam in alium transferebat. Verum impar optimatium
conspirationi, quos, relicto statim novorum consulum
officio, frequentes obstinatosque ad resistendum con-
currisse cernebat, hanc quidem actionem deposuit: cæ- 16
terum Cæcilio[2] *Metello Trib. pleb. turbulentissimas le-*
ges adversus collegarum intercessionem ferenti, aucto-
rem propugnatoremque se pertinacissime præstitit: do-
nec ambo[3] *administratione Reip. decreto patrum sum-*
moverentur. Ac nihilo minus permanere in magi-
stratu, & jus dicere ausus, ut comperit paratos qui vi
ac per arma prohiberent, dimissis lictoribus,[4] *abjecta-*
que prætexta, domum clam refugit, pro conditione
temporum quieturus. Multitudinem quoque biduo
post sponte & ultro confluentem,[5] *operamque sibi in as-*
seren-

1. *De refectione Capitolii.*] Pulsis regibus, Horatius Pulvillus iterum consul, Capitolium dedicavit ea magnificentia, quam immensæ postea Pop. Rom. opes ornarent potius quam augerent. Iisdem rursus vestigiis situm est, postquam interjecto CCCCXV. annorum spatio L. Scipione, C. Norbano Coss. flagraverat. Curam victor Sylla suscepit, neque tamen dedicavit. hoc solum felicitati ejus negatum. Lutatii Catuli nomen inter tanta Cæsarum opera, usque ad Vitellium mansit, sub quo palam obsessum, palam incensum fuit. *Tacitus.*

2. *Metello Tribuno turbulentissimas leges ferenti.*] Metellus Tribunus plebis legem promulgavit, qua censebat Magnum Pompeium cum exercitu ad urbem vocandum, eique demandandum, ut videret ne quid Respubl. detrimenti caperet. *Beroald.*

3. *Administratione Reip. summoverentur.*] Hac in re vetus & notanda locutio, *Circumscribere aliquem*, id est, foro ac curia interdicere, seu à Rep. removere. *Hottoman.*

4. *Abjectaque prætexta.*] Quæ non tantum puerorum ac sacerdotum fuit, verum etiam magistratuum, & eorum, qui publicum munus curarent. Sic dicta, quod ei purpura esset prætexta, unde Græci scriptores περιπόρφυρον vocant. *Sigon.*

5. *Operamque sibi in asserenda tum dignitate pollicentem.*] In omni Republica bene temperata, qualis Romana fuit, duplex

ferenda dignitate tumultuosius pollicentem, compescuit. Quod cum præter opinionem evenisset, senatus ob eundem cœtum festinato coactus, gratias ei per primores viros egit: accitumque in curiam, & amplissimis verbis collaudatum, in integrum restituit,
17 *inducto priore decreto. Recidit rursus in discrimen aliud,* [1] *inter socios Catilinæ nominatus, &* [2] *apud Novium Nigrum Quæstorem à* [3] *L. Vettio Indice, & in senatu à Q. Curio: cui, quod primus consilia conjuratorum detexerat, constituta erant publicè præmia. Curius è Catilina se cognovisse dicebat: Vettius etiam chirographum ejus Catilinæ datum pollicebatur. Id vero Cæsar nullo modo tolerandum existimans, cum implorato Ciceronis testimonio, quædam se de conjuratione ultro ad eum detulisse docuisset, ne Curio præmia darentur, effecit. Vettium* [4] *pignoribus captis, & dire-*

duplex observatur æqualitas, arithmetica & geometrica; sive ut cum Aristotele dicam, τὸ ἀριθμῷ ἴσον & τὸ κατ' ἀξίαν ἴσον. prior æqualitas appellatur libertas, posterior dignitas. Ut igitur plebs vilis quoties fere tumultuatur, libertatem prætexit: sic optimates & potentes dignitatem. Sic Catilina conspirandi adversus patriam hanc se habere caussam dicere solitus, quod statum dignitatis suæ non obtineret. Cæsar similime, caussam cur patriæ bellum intulisset, hanc afferre solitus, pro asserenda dignitate sua. *Casaubonus.*

1. *Inter socios Catilinæ nominatus.*] J.C. ubi de criminibus agitur, nominatos dicunt eos qui rei facti postulatique sunt, lege prima De quæstionibus, lege sexta De interdictis & releg. lege undecima De bonis eorum qui sib. mor. consc. eadem scilicet ratione qua *appellare* interdum pro accusare, seu in judicium vocare accipitur. *Torrent.*

2. *Apud Novium Nigrum Quæstorem.*] Quæstor heic non est qui pecuniam publicam tractat, sed qui judicium publicum exercet, & quæsitor sæpius dicitur, apud quem nominari majorem potestatem, ut Prætorem (id enim est compellari majorem potestatem) non oportuit. *Turnebus.*

3. *L. Vettio Indice.*] Ex vetere denario scribendum judicamus L. Vettio Judice quo videlicet cognomento usus est. In eo denario est T. VETTIVS JVDEX. Quem Sabinum fuisse intelligimus ex Tatii regis Sabinorum in altera denarii parte impressa imagine. *F. Vrsinus.*

4. *Pignoribus captis & direpta supellectile.*] Inter coërcitionum modos leniores hic fuit. Nam si quis Consuli aut Prætori non obtemperaret, lictores mittebantur, qui damno eum coërcerent, ut loquitur Cicero. Ex eo discimus, fabros, si aditus non pateret, solitos adhiberi, & publicis operis omnia distur-

direpta suppellectile male multatum, ac pro Rostris in concione pæne discerptum, conjecit in carcerem: eodem Novium Quæstorem,[1] *quod compellari apud se majo-*
rem potestatem passus esset. Ex prætura ulteriorem sor- 18
titus Hispaniam, retinentes creditores[2] *interventu sponsorum removit: ac neque more, neque jure,*[3] *antequam provinciæ ornarentur, profectus est: incertum, metune judicii, quod privato parabatur, an quo maturius*[4] *sociis implorantibus subveniret. Pacataque provincia, pari festinatione,*[5] *non exspectato successore, ad triumphum si-*

disturbari. Hanc violentiam exprimit Suetonius voce *direpta*: neque enim prædam aut rapinam id verbum semper significat: sed violentiam duntaxat, & celeritatem actionis denotat. Erit igitur *direpta supellex*, quæ fuerit cupide ablata & divendita. nam *diripere*, pro cupide emere, dixerunt eleganter Latini. *Casaub.*

1. *Quod compellari apud se majorem potestatem passus esset.*] Id significat quod Græci dicunt ἐνδείκνυσϑαι, aut φαίνεσϑαι, deferri ab indice aut delatore. compellatio, ἔνδειξις aut φάσις in jure Attico. *Casaubon.* Magistratus, qui vocandi ad comitia populi potestatem non habuit, in jus vocari poterat: prætor contra ex majoribus magistratibus habebatur, quippe qui majoribus crearetur auspiciis, ut Consul, & Censor. *Sabellicus.*

2. *Interventu sponsorum.*] Crassum intelligimus, qui intervenit pro Cæsare, sponsione octingentorum & triginta talentorum facta contra importunos creditores. Tunc Cæsar ære alieno obrutus dixisse fertur: *Bis millies & quingenties centena millia sibi adesse oportere, ut nihil haberet.* Beroald.

3. *Antequam provinciæ ornarentur.*] Notum quid sit *ornare provinciam*: nempe κόσμον τῇ ἀρχῇ περιθεῖναι. id novo S. C. post impetratum lege Curiata imperium, fiebat: quo de finibus provinciæ, de exercitu in eam ducendo, & militum stipendio, cavebatur: attributus item legatus, qui propterea Appiano vocatur ὁ τῷ ἡγεμόνι τοῦ ἔθνους ἐκ τῆς βουλῆς ἑπόμενος εἰς βοήθειαν: cautum eodem S. C. & de viatico atque instrumento prætoriæ domus. *Casaub.* Cicero libro secundo Ad Quint. fratrem, *Referebatur de provinciis Quæstorum, & de ornandis Prætoribus.* Idem Ad Atticum libri tertii Epist. vigesima quarta, *Cum scripsissetis Consulares provincias ornatas esse.* Et paulo post, *De Consulibus ornandis.* Et pro lege Manilia, *Ornatæ provinciæ lege curiata.* Torrent.

4. *Sociis implorantibus subveniret.*] Misera tum fuit ulterioris Hispaniæ conditio ob duas caussas: nam & angusta fides erat tota provincia: & latrociniis vicinorum populorum regio infestabatur. Utrique malo quam medicinam fecerit Cæsar, disces ex Dione, Plutarcho, & scriptore De bello Hispaniensi. *Casaub.*

5. *Non exspectato successore decessit.*] Ex lege *illud* Dig. de officio præsidis constat, Præsidem postquam semel erat ingressus, jus abnoctandi e provincia, ne voti quidem solvendi caussa habuisse. Historia Livii exempla aliquot suggerit

simul consulatumque decessit. Sed cum edictis jam comitiis ratio ejus haberi non posset,[1] *nisi privatus introisset urbem, & ambienti ut legibus solveretur, multi contradicerent, coactus est triumphum, ne consulatu excluderetur, dimittere.*
19 *E duobus consulatus competitoribus, L. Luceio, M.que Bibulo, Luceium sibi adjunxit: pactus ut is, quoniam inferior gratia esset, pecuniaque polleret,*[2] *nummos de suo communi nomine*[3] *per centurias pronuntiaret. Qua cognita re, optimates, quos metus ceperat, nihil non ausurum eum in summo magistratu, concordi & consentiente collega, auctores Bibulo fuerunt tantundem pollicendi: ac plerique pecunias contulerunt, ne Catone quidem abnuente eam largitionem è Rep. fieri. Igitur cum Bibulo consul creatus est. Eandem ob caussam opera optimatibus data est, ut provinciæ fu-*

civium ἀγεραίχων, qui hoc jus non magis servarunt quam Cæsar: sed hoc in vitio semper est positum. Sub Imperatoribus certum decessionis tempus definitum est. Lege Novellam XCV. qua jubentur Præsides provinciarum, ut deposito magistratu L. dies maneant in provinciarum metropolibus. *Casaub.*

1. *Nisi privatus introisset.*] Nemini, qui cum imperio provinciali esset, nisi aut triumpharet, aut imperium deponeret, urbem introire licebat. Quod Ascon. in Orat. pro M. Scauro planissime demonstrat. *Hominum*, inquit, *magna pars per tabulas laudaverunt, qui aberant, inter quos Pompejus quoque.* Hinc *ad urbem* esse dicebantur Magistratus illi, qui cum potestate provinciali, aut nuper è provincia revertissent, aut nondum in provinciam profecti essent, sed extra manerent. *Hottomannus.*

2. *Nummos de suo communi nomine.*] Plutarchus in Catone Uticensi, auctor est, ita Romanos per illa tempora usos esse τοῦ δεκάζειν, ὡς ἐργασίᾳ συνήθει, hoc est, non minus palam & sine ullo pudore pecuniam pro honoribus consequendis dedisse, quam alias consuetas omnibus artes exercerent. Notat idem in Cæsare, tantam fuisse tum publicorum morum labem, & κακοπολιτείαν, ut candidati palam in comitiis numinarias mensas ponerent, & populi suffragia redimerent. *Casaubonus.*

3. *Per centurias pronuntiaret.*] *Divisores* fuisse arbitror, qui & *Diribitores* dicebantur, qui in comitiis populum in tribus aut classes centuriasve ad suffragia ferenda dividerent, singulisque civibus, cum quis largitione in populum uteretur, pecuniam in sua tribu dispertirentur. Ex quo etiam Divisorum nomen, contumeliosum cœpit esse. ut quum Verr. V. ita loquitur, *Tu ejusmodi evasisti, non in hominis luxuriosi, sed tantum in furis ac Divisoris disciplina educatus.* Hottomannus.

1. *Silvæ*

futuris COSS. *minimi negotii, id est,* [1] *silvæ callesque decernerentur. Qua maxime injuria instinctus, omnibus officiis Cn. Pompeium assectatus est, offensum patribus, quod Mithridate rege victo, cunctantius confirmarentur acta sua: Pompeioque M. Crassum conciliavit, veterem inimicum ex consulatu, quem summa discordia simul gesserant: ac societatem cum utroque iniit, ne quid ageretur in Rep.* [2] *quod displicuisset ulli è tribus.*

20 *Inito honore, primus omnium instituit,* [3] *ut tam senatus, quam*

1. *Silvæ callesque decernerentur.*] Existimo significari silvarum publicarum administrationem, & saltuum publicorum, in quibus professi pecoris sui capita pecuarii pascebant, scripturamque solvebant. nam callis ex eo appellatur, quod pecudum callo calcetur, estque via à pecore durata. *Pulmannus.* Sic Aquaria, sic Ostiensis provincia oratione In Vatinium, & Pro Murena, Quæstor quoque Ostiensis Orat. Pro Sextio. Et facete huc alludens Plautus Pseudolo, *Te cum securi caudicali præficio provinciæ.* Torrent. Scribit Tacitus lib. IV. *Curtium, cui provincia vetere ex more calles evenerat, classiariorum copia conscripta, servilem conjurationem compressisse.* Hoc ille fecisse videtur ex imperio prætoris sui, ipso absente fortasse prætore. Tales enim imperatores cum imperio militari fuisse dico, exercitum actu habuisse, non assero. idemque dico de iis, quibus paludes siccandæ datæ sunt, quod de Sicinio adversus locustas cum imperio misso alibi dixi, scilicet, non tam provinciæ, quam hominum habitam esse rationem, ne deteriore jure essent, quam cæteri Proconsules solerent. *Sigonius.*

2. *Quod displicuisset ulli è tribus.*] Cæsare consule, inter eum & Cn. Pompejum, & M. Crassum inita potentiæ societas, quæ urbi orbique terrarum, nec minus diverso quoque tempore, ipsis exitiabilis fuit. Hoc consilium sequendi Pompejus caussam habuerat, ut tandem acta in transmarinis provinciis, quibus multi obtrectabant, per Cæsarem confirmarentur consulem: Cæsar autem, quod animadvertebat se, cedendo Pompeji gloriæ, aucturum suam, &, invidia communis potentiæ in illum relegata, confirmaturum vires suas: Crassus, ut, quem principatum solus assequi non poterat, auctoritate Pompeji, viribus teneret Cæsaris. *Velleius.*

3. *Ut tam senatus quam populi diurna acta conficerentur.*] Duplicia acta reperio, Senatus, Populique. Acta Senatus alio nomine, Commentarii Senatus Tacito. Acta populi, alias diurna, alias, Publica. Acta Senatus vocabant, commentarios (ὑπομνήματα vertunt Græci) quibus breviter inscriptum quidquid apud patres diceretur, ageretur. Tantum apud patres. Origo eorum, ut videtur à Julio Cæsare: Confectio mansit: publicatio abrogata ab Augusto. Conficiebat ea quispiam è Senatu: scilicet ne arcana patrum sciret non è patribus. Ab Actis Senatus venio ad populi. Ea dicta Publica acta, Suetonio in Tiberio, cap. V. & alias passim. Item diurna, quia in dies conficerentur. Tacito lib. XVI. & XIII. Item Urbana. Sæpius etiam ἁπλῶς, acta κατ' ἐξοχήν. Iis continebantur res rationesque populi, judicia publica, supplicia, comi-

 tia,

quam populi diurna acta conficerentur, & publicarentur. Antiquum etiam retulit morem,[1] *ut quo mense fasces non haberet,*[2] *accensus ante eum iret, lictores pone sequerentur. Lege autem agraria promulgata, obnunciantem collegam armis foro expulit. Ac postero die in senatu conquestum,*[3] *nec quoquam reperto qui super tali consternatione referre, aut censere aliquid auderet, qualia multa sæpe in levioribus turbis decreta erant, in eam coëgit desperationem, ut quoad potestate abiret, domo*

tia, ædificia, nativitates, illustres mortes, matrimonia, divortia. *Lipsius.*

1. *Vt quo mense fasces non haberet.*] Capite septimo legis Juliæ priori ex consulibus fasces sumendi potestas fit, non qui plures annos natus est, sed qui plures liberos quam collega aut in sua potestate habet, aut bello amisit. solitos tamen audio, qui lege potiores essent, fasces primi mensis collegis concedere, aut longe ætate prioribus, aut nobilioribus multo, aut secundum consulatum ineuntibus. *A. Gellius.*

2. *Accensus ante illum iret.*] Accensus duas res significat: namque accensi dicebantur, qui in locum mortuorum militum subrogabantur: ita dicti, quia ad censum adjiciebantur. Asconius: *Accensus*, inquit, *est nomen ordinis promotionis in militiam, ut nunc dicitur princeps, vel commentariensis, aut cornicularius.* In alia significatione accensi, ministratores magistratuum: sicuti Varro Catoque notificant: & tum ab acciendo dicuntur: quippe jussu consulis Quirites ad concionem vocabant. *Beroald.*

3. *Nec quoquam reperto qui super tali consternatione referre aut censere aliquid auderet.*] Non poterat S.C. sine relatione fieri: referendi autem jus Consulum fuit. Οὗτοι, inquit Polybius, τὸ ὅλον χειρισμὸν τῶν δογμάτων ἐπιτελοῦσιν. Hic igitur quid est quod Bibulus consul non refert de facta sibi injuria? Puto, quia Cæsar eo mense fasces habuit: ejus enim è Coss. relatio fuit, cujus & fasces. Sæpe autem factum ut Consulibus absentibus, vel prævaricantibus ac mussantibus, referrent alii è principibus amplissimi ordinis: puta, Consules designati, aut Prætorum vel Tribunorum aliquis. cujus rei multa exstant apud Ciceronem aliosque testimonia. Ex his liquet cur dicat Suetonius, *qualia multa sæpe in levioribus turbis decreta fuerant.* Porro jus relationis sublata libertate etsi Consulibus ademtum non est, tamen & potestatis imperatoriæ pars fuit: paullatim enim principes id sibi vindicarunt. Exemplum est ab Augusto primo: in cujus honorem decretum refert Dio in actis anni DCCXXXI. ut assumta in perpetuum Tribunitia potestate, liceret ei, quoque Senatu, unam de quacumque re vellet relationem facere, etsi Consul non esset. Postea ampliato honore Principum, inventa sunt ad similitudinem decreti hujus jura secundæ, tertiæ, quartæ, quintæ relationis, hoc est, ut quoque Senatu possent de duabus, tribus, quatuor, quinque rebus quas vellent cunque, etiam non Consules, facere relationem. Exempla apud Capitolinum & Vopiscum. apud quos observabis fere cum proconsulari imperio & tribunitia potestate jus hoc jungi, plane ut in isto Dionis loco. *Casaub.*

mo abditus nihil aliud quam [1] *per edicta obnuntiaret. Unus ex eo tempore omnia in Rep. ad arbitrium administravit: ut nonnulli urbanorum, cum quid per jocum testandi gratia signarent, non* Cæsare & Bibulo, *sed* Julio & Cæsare Coss. *actum scriberent, bis eundem præponentes, nomine atque cognomine: utque vulgo mox ferrentur hi versus,*

Non Bibulo quidquam nuper sed Cæsare factum est:
Nam Bibulo fieri consule nîl memini.

[2] *Campum Stellatem majoribus consecratum, agrumque Campanum ad subsidia Reip. vectigalem relictum, divisit* [3] *extra sortem, ac* XX. *millibus civium,* [4] *quibus terni plu-*

1. *Per edicta obnuntiaret.*] Dio ait, δι' ὑπηρετῶν, per *lictores* vel *accensos*. *Obnuntiare* eidem est ἱερομηνίαν προαγορεύειν, ferias indicere: quod caute accipiendum est: nam obnuntiatione fit quidem dies nefastus, & comitialis esse desinit: non fit tamen festus neque ἑορτάσιμος. quare quid appellet ἱερομηνίαν non intelligo. Melius alibi *obnuntiare* vertit idem, προεπαγγέλλειν ὡς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὴν ἡμέραν ἐκείνην μαντευσόμενον. Cicero ad Atticum libro IV. *proscripsit ille se per omnes dies comitiales de cœlo servaturum.* Idem Dio libro XXXVIII. *servare de cœlo* vertit τὰ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ γινόμενα παρατηρεῖν: ubi legem Clodiam refert, qua vetus institutum antiquatur, diebus comitialibus servandi de cœlo. *Casaubon.*

2. *Campum Stellatem majoribus consecratum.*] Si verum est quod Suetonius ait, fuisse hunc campum à majoribus consecratum, putem factum in memoriam inclytæ illius victoriæ, quam Romani eo in loco de Samnitibus A. V. C. CCCCLIX. Coss. Q. Fabio V. P. Decio. IV. retulerunt. Vide Livium lib. X. Sed si consecratus hic campus fuit, sequitur ut ex illo desierit coli, fueritque, ut appellant Græci, ἱερὰ ὀργὰς, ἄνετος, ἀνέργαστος. At Cicero in Agrariis de Stellate campo loquitur tanquam qui coleretur & exerceretur. Quamobrem de hujus campi antiqua conditione, quin opinati sint contraria Cicero & Suetonius, non possumus negare. *Idem.*

3. *Extra sortem.*] Extra sortem sic intelligo, ut non sorte ducta, sed viginti virorum arbitrio divisio fieret. *Torrent.*

4. *Quibus terni pluresve liberi essent.*] Præmiis enim invitandi fuerunt ad matrimonia & prolem frequentandam. Præmia duorum generum, Honores & Commoda. Quæ largiora utraque apud patres: quædam tamen seorsim data etiam maritis. Præmia πολυπαιδίας ex Papia lege, non absurde fecero, si ordine proponam. Primum, ut in petitione candidati præferantur, quibus liberi plures. Secundum,

pluresve liberi essent. [1] *Publicanos remißionem petentes, tertia mercedum parte relevavit: ac ne in locatione novorum vectigalium immoderatius licerentur, propalam monuit. Cætera item quæ cuique libuissent, dilargitus est, contradicente nullo, ac, si conaretur quis, absterrito. M. Catonem interpellantem extrahi curia per lictorem, ducique in carcerem jußit. L. Lucullo liberius resistenti tantum calumniarum metum injecit, ut ad genua ultro sibi accideret. Cicerone in judicio quodam deplorante temporum statum, P. Clodium inimicum ejus frustra jam pridem* [2] *à patribus ad plebem transire nitentem, eodem die,* [3] *horaque nona, transduxit.*

Po-

dum, uti præferantur in sorte provinciarum: & easdem diutius obtineant. Tertium, præeant emineantque in omni magistratu. Quartum, in honoribus petendis, gratia fit annorum qui liberos habent & quidem pro numero liberorum. Quinctum, qui plures liberos habet, id est, in urbe tres, in Italia quatuor, in provinciis quinque, à cura, tutela, cæterisque muneribus personalibus immunis est l.b. 11. De excusationibus. lib. 1. C. Qui num. liberor. Sextum, Damnatorum liberi plures assem accipiunt, è constitutione Hadriani l. VII. De bonis damnat. Et plura alia: ex his ortum celebre illud jus trium liberorum: quod orbis pro beneficio Princeps dabat. Plinius lib. 11. epistol. *Nuper ab optimo Principe trium liberorum ei jus impetravi: quod quanquam parce & cum dilectu daret, mihi tamen, tanquam eligeret, indulsit.* Martialis:

Vxor cum tibi sit formosa, pudica, puella,
Quo tibi natorum jura Fabulle trium?
Quod petis à nostro supplex dominoque Deoque,
Hoc dabis ipse tibi, si potes arrigere.

Lipsius.

1. *Publicanos remißionem petentes tertia mercedum parte relevavit.*] Mihi videtur Cato sine caussa propter hanc equitum postulationem tantum turbarum excitasse: prorsusque Ciceroni assentior, debuisse eum mitius & non adeo Stoïcè cum publicanis agere, nec, ut fecit, ordinem equestrem à senatu propterea sejungere. Jure enim suo usi equites, cum vastata per Mithridatem Asia, remissionem & ἐκδικίαν petierunt, hoc est, parte mercedum relevari. More majorum licuit illis hoc facere: sæpiusque Romæ factum. Fuit autem hæc potestas non consulis, sed Senatus. Docet Polybius libro sexto. Propterea in lege censoria asscriptum, *si quis frui publico publicanus non posset, ne ei fraudi id esset.* quod Cicero appellat *tegi lege censoria*, in ea De provinciis consularibus. *Casaub.*

2. *A patribus ad plebem.*] Ex patritia familia in plebeiam. Erat enim Clodius ex ea familia Claudia, quæ patritia erat, appellabaturque Pulchrorum. Hinc Cicero mordaciter simul & festiviter Clodium *Pulchellum* vocat. Ea traductio per adoptionem est facta. nam plebeio homini se Clodius adoptandum dedit. *Sabellicus.*

3. *Hora nona.*] Forensibus scilicet actio-

*Postremo in universos diversæ factionis induxit Vet-
tium præmiis, ut se de inferenda Pompeio nece solici-
tatum à quibusdam profiteretur, productusque pro
Rostris auctores ex compacto nominaret, sed uno at-
que altero frustra, nec sine suspicione fraudis nomina-
tis, desperans tam præcipitis consilii eventum, inter-
cepisse veneno indicem creditur. Sub idem tempus* 21
*Calpurniam L. Pisonis filiam, successuri sibi in con-
sulatu, duxit uxorem: suamque Juliam Cn. Pom-
peio collocavit, repudiato priore sponso Servilio Cæ-
pione, cujus vel præcipua opera paullo ante Bibulum
impugnaverat. Ac post novam affinitatem, Pompeium
primum rogare sententiam cœpit, cum Crassum sole-
ret: essetque consuetudo, ut quem ordinem interro-
gandi sententias consul Kalend. Ianuariis instituis-
set,* [1] *eum toto anno conservaret. Socero igitur gene-* 22
*roque suffragantibus, ex omni provinciarum copia
Gallias potissimum elegit, cujus emolumento & op-
portunitate,* [2] *idonea sit materia triumphorum. Et ini-
tio quidem Galliam Cisalpinam, Illyrico adjecto,* [3] *lege
Vatinia accepit:* [4] *mox per senatum, Comatam, quoque:*

ve-

actionibus aliena: Plutarchus Meridiem scribit finem multis fuisse actionibus Reipub. obque id magistratum Romanum post eam horam fœdus facere non consuesse, rati, credo, meridianum tempus publicis actionibus minime accommodatum. *Sabell.*

1. *Eum toto anno conservaret.*] Viterb. lib. *observaret.* Accipe autem *toto anno* pro, tota parte anni, qua consules designati nulli erant: nam consularibus comitiis peractis, quin mutanda ratio esset, & is honos Coss. designatis habendus non ambigo. *Casaub.*

2. *Idonea materia triumphorum.*] Plures de Gallis triumphi acti sunt à Romanis, quam de toto orbe terrarum. *Livius.*

3. *Lege Vatinia.*] Extra sortem scilicet, & sine decreto Senatus, idque contra legem Semproniam de provinciis, qua inter alia cavebatur ut quotannis provinciæ decernerentur. Cicero Ad Lentulum Epist. septima, & oratione Pro Balbo, pro domo sua, & De provinciis Consularibus. *Torrent.*

4. *Mox per senatum.*] Cum primum institutæ provinciæ sunt, vetere lege, cujus prorsus obliterata memoria est, sanctum est, ut senatus provincias in po-

veritis patribus ne si ipsi negassent, populus & hanc daret. Quo gaudio elatus, non temperavit quin paucos post dies frequenti curia jactaret, invitis & gementibus adversariis adeptum se quæ concupisset: proinde ex eo insultaturum omnium capitibus, ac negante quodam per contumeliam, Facile hoc [1] ulli fœminæ fore, *responderit, quasi alludens,* [2] In Assyria quoque regnasse Semiramin, [3] magnamque Asiæ
23 partem Amazonas tenuisse quondam. *Functus consulatu, C. Memmio Lucioque Domitio prætoribus, de superioris anni actis referentibus, cognitionem*

testate haberet: illa autem quas tumultuari, aut ab hostibus vicinis tentari intelligebat, eas fere consulibus, reliquas prætoribus decrevit: cum vero hoc modo provincias à Senatu obtinuissent, militare imp. lege curiata à pop. acceperunt. Postea Sempronius Gracchus lege sua tulit, ut prætoriis provinciis à Senatu decernendis intercedi posset, consularibus non item. Tertia inde tempora successerunt à L. Sylla dictatore, usque ad Cæsarem. Novi illud intulit Sylla, ut, quia Tr. pl. agendi cum populo potestatem ademerat, prorogatio imperii, quæ à populo fiebat, ipsius injussu populi haberetur. Hinc constat, extraordinarium fuisse, si qui vel in magistratu, vel privati nominatim à populo provincias acciperent. *Sigon.*

1. *Ulli fœminæ fore.*] Cæsare jactante insultaturum se omnium capitibus, alter (quisquis ille fuit) ad obscœnum sensum trahens, negabat facile hoc ulli fœminæ fore, impudicitiam ei exprobrans, ob ea quæ de Nicomede vulgo ferebantur. At Cæsar de imperio se locutum ostendens, Semiramidis, & Amazonum exemplo eum refellit. Infra Tib. capite XXXXV. *Fœminarum, & quidem illustrium capitibus, quantopere solitus sit illudere, &c.* Quæ loquendi ratio me adducit, ut obscœni aliquid subesse putem: offensi enim iis quos contemnebant, contumeliæ causa tale aliquid minabantur, ut Catullus non semel. Neque aliter intelligi poterit Senecæ locus de fœdissimo Mam. Scauri convicio, libri De beneficiis quarti, cap. trigesimo primo. *Casaub.*

2. *In Assyria quoque regnasse Semiramin.*] Recte Cæsar Semiramin & Amazonas conjungit: nam & illa erat stirpe Amazonica; quod quum ab Herodoto & aliis historicis sit prætermissum, Critici Græcorum ita produnt. Καΰστρος, ἐστὶν υἱὸς Πενθεσιλείας τῆς Ἀμαζόνος· ὃς ἐν Ἀσκάλωνι ἔγημε τὴν Δερκετώ· καὶ ἐξ αὐτῆς ἔσχε τὴν Σεμίραμιν· ἥτις καὶ τὰ Βαβυλώνια τείχη κατεσκεύασε. *Idem.*

3. *Magnamque Asiæ partem Amazonas tenuisse quondam.*] Asiam cape minorem, non illam quæ τῆς οἰκουμένης pars tertia est habita. nam si hanc respicias falsum erit, quod Cæsar dicit: quin etiam jure queat aliquis mirari, cur Asiam potius quam Europam nominavit; quum plura multo in hac quam in Asia tenuerint. itaque Justini verba sunt hæc, lib. II. *Majore parte Europæ subacta, Asiæ quoque nonnullas civitates occupavêre.* ut omittam de Africa quæ prima illarum sedes. *Idem.*

1. In

nem senatui detulit: nec illo suscipiente, triduoque per irritas altercationes absumto, in provinciam abiit, & statim quæstor ejus [1] *in præjudicium aliquot criminibus arreptus est. Mox & ipse à L. Antistio Tribuno plebis postulatus, appellato demum collegio,* [2] *obtinuit, cum Reip. caussa abesset, reus ne fieret. Ad securitatem ergo posteri temporis,* [3] *in magno negotio habuit obligare semper annuos magistratus, & è competitoribus, non alios adjuvare, aut ad honorem pati pervenire, quam qui sibi recepissent propugnaturos absentiam suam: cujus pacti non dubitavit à quibusdam jusjurandum atque etiam* [4] *syngrapham exigere.*
Sed cum L. Domitius consulatus candidatus palam 24
minaretur, Cos. se, effecturum quod prætor nequisset, ademturumque ei exercitus: Crassum Pompejumque in urbem provinciæ suæ Lucam extractos, compulit, ut de-

1. *In præjudicium.*] Quæstore enim damnato, de Cæsare idem sperari poterat, ob parem utriusque caussam. præjudicium enim vocabant quod veluti exemplum esset, ad quod caussa subsequens decideretur. *Torrent.*

2. *Obtinuit cum Reip. caussa abesset, reus ne fieret.*] M. Antonius quæstor proficiscens in Asiam, Brundusium jam pervenerat: ubi literis certior factus incesti se postulatum apud L. Cassium prætorem, cujus tribunal propter nimiam severitatem scopulus reorum dicebatur: cum id vitare beneficio legis Memmiæ liceret, quæ eorum qui Reip. caussa abessent, recipi nomina vetabat; in urbem tamen recurrit. *Val. Maximus.*

3. *In magno negotio habuit.*] Non displiceret *in magno habuit*, si per codices liceret hic consentientes. sic apud Dionem & Ælianum ἐν μεγάλῳ τίθεσθαι, & ἐν ἐλαφρῷ ποιεῖσθαι, aliaque apud Græcos. Tacitus, *quocunque casu acciderat, dum atrociora metuebantur, in levi habitum.* Casaub.

4. *Syngrapham.*] *Syngrapha*, sive *syngraphus* (utrumque enim dicimus) tabella est, in qua perscripta est pactio, utriusque obsignata paciscentis manu. Ejus cum apud Demosthenem varia exempla sunt, tum apud Plautum insigne inter Diabolum adolescentem & Clæretam lenam. Inter *Chirographum* autem & *Syngrapham* hoc interesse scribit Asconius, quod in Chirographis tantum ea scribuntur quæ gesta sunt; in Syngraphis etiam contra fidem veritatis pactio venit. Est enim *Chirographum* generale nomen, quo *Syngrapha* etiam continetur. Sed Syngraphis cautio datur quasi creditarum pecuniarum. qua de caussa facile falsum in eas referri potest, si creditas pecunias, quæ tamen creditæ non sunt, perscribatur: cum chirographis aut facti obligatio contineatur, aut accepti latio. *Hottoman.*

detrudendi Domitii caussa, consulatum alterum peterent: & ut in quinquennium sibi imperium propagaretur: perfecitque utrumque. Qua fiducia ad legiones quas à Rep. acceperat, alias privato sumtu addidit: unam etiam ex Transalpinis conscriptum,[1] vocabulo quoque Gallico: (Alauda enim appellabatur) quam disciplina cultuque Romano institutam & ornatam, postea universam civitate donavit. Nec deinde ulla belli occasione, ne injusti quidem ac periculosi, abstinuit, tam fœderatis quam infestis ac feris gentibus ultro lacessitis: adeo ut senatus quondam legatos ad explorandum statum Galliarum mittendos decreverit, ac nonnulli dedendum eum hostibus censuerint. Sed prospere decedentibus rebus, & sæpius &[2] plurium quam quisquam umquam dierum suppli-

ca-

1. *Vocabulo quoque Gallico: Alauda enim appellabatur.*] Militum galeis cristarum adjectione terribiliorem speciem dare, vetustissimum fuit Carum inventum, Romanis ac Græcis adæque probatum. Vetustiorum Græcorum galeæ, non pinnis, sed equinis setis fiebant horridæ: unde illa apud vatem præcipuum, λόφος ἱπποχαίτης, κυνέη ἵππουρις, & inde etiam Δωριεῖς τριχάϊκες. Romani teste Polybio pinnas tres adhibuere prælongas, colore purpureo vel nigro, & ita Lamacho tribui ab Aristophane video τὼ πτερὼ τὼ ἐκ τοῦ κράνους: ac mox, τὸ λοφεῖον τῶν τριῶν λόφων. & apud Æschylum Tydeus τρεῖς καταςκίους λόφους σείει. Virgil. de Turno,

Cui triplici crinita juba galea alta Chimæram
Sustinet. ———

Vocabulum alaudæ Gallicum esse & galeritam sive cassitam avem significare, testis præter Plinium, Marcellus Empiricus cap. XXIX. homo Gallicæ linguæ veteris non imperitus. Gregor. Turonensis lib. IV. *In Ecclesia Arnerna, dum matutinæ celebrarentur vigiliæ, in quadam festivitate, avis corydalus, quam alaudam vocamus ingressa est.* Legionem novam, galearum cristis insignem, militari lascivia fuisse Alaudam de avis nomine, sicut Plinius tradit, appellatam, non magis mirum quam Cares olim eandem ob caussam gallos *gallinaceos* fuisse vocitatos, ut scribit Plutarchus Artoxerxe. *Casaub.* Goropius Becanus, Gallicis, Alaudarum militum nomen à nostrate lingua repetit, dictosque vult quasi omnes veteranos, id est, *allonde*, sed hodieque Gallis est *une allouette*, deminutive, quo ego ad Latinum nihil invenio propius. *Torrent.*

2. *Plurium quam quisquam nunquam dierum supplicationem impetravit.*] Restringe illa *quisquam unquam*, ad tempora ante Cæsarem: nam post ejus excessum ea res non habuit modum. Vide Ciceronem De provinciis consularibus. *Casaub.* Supplicatio fuit honos, qui una cum imperatoris nomine præsidi decerne-

cationes impetravit. [1] *Geßit autem novem annis, quibus in imperio fuit, hæc fere. Omnem Galliam, quæ* 25
[2] *à ſaltu Pyrenæo Alpibuſque &* [3] *monte Gebenna, fluminibus Rheno & Rhodano continetur, patetque circumitu ad bis & tricies centum millia paſſuum, præter ſocios ac bene meritas civitates* [4] *in provinciæ formam redegit, eique* [5] *quadringenties in ſingulos annos ſtipendii nomine impoſuit. Germanos, qui trans Rhenum incolunt, primus Romanorum, ponte fabricato* [6] *aggreſſus, maximis affecit cladibus. Aggreſſus eſt & Bri-*

cernebatur victori, nempe cum ſenatus populo Deûm templa aperire, ac gratias Diis imperatoris nomine agi, jubebat. Erat enim moris, ut præſides, poſtquam à militibus appellati imperatores fuerant, lictores laureatos præferrent, litteraſque ad ſenatum laureatas de re geſta mitterent, quibus imperatoris nomen, ac ſupplicationes à ſenatu poſtularent. *Sigonius.*

1. *Geßit hæc fere.*] Congreſſus eſt Cæſar cum hominibus feris, ſi omnia prælia in unam ſummam colligantur, amplius quadragies C. M. cæſa ex his decies C. M. capta totidem. victæ gentes CCCC. urbes partim rebellantes in ordinem coactæ, partim Romano imperitotum adjectæ, DCCC. *Appianus.*

2. *A ſaltu Pyrenæo.*] Saltus Pyrenæus, in eo montes Pyrenæos ſignificat, ut apud Livium, ſaltus Graios, Alpes Graias. *Turneb.*

3. *Monte Gebenna.*] Lucan.
Cana pendentes rupe Gebennas.
Hodie dicitur mons Geneuræ. *Beroald.*

4. *In provinciæ formam redegit.*] Non ſola tributi impoſitio provinciam efficit, cum id multis ſit etiam Italicis & exteris imperatum, qui tamen in provinciæ formam non ſunt relati, ſed legum domeſticarum, & patriæ libertatis ademtio, & prætoris, qui eos regat, inſtitutio. regat autem ita, ut & jus in conventibus dicat, & imperium belli gerendi cauſſa habeat. *Sigon.*

5. *Quadringenteis in ſingulos annos ſtipendii nomine impoſuit.*] Illa ampla, illa dives Gallia (ſic enim ſemper habita & laudata) non niſi *millionem* annuum in tributum dederit? Non ſunt iſta profecto: & audeo adfirmare Suetonium ſcripſiſſe ∞ ∞ ∞ ∞. id eſt, *quater millies.* Ea ſumma *decem milliones* reddit: minus inquies, quam Ægyptus, ſed addo, & ratio comprobat, aucta hæc tributa largiter, & vel in duplum, ab Auguſto eſſe. Nam ille cenſum per Gallias *inſtituit, opus novum & inadſuetum Gallis*, (ut Claudius in Oratione apud ſenatum loquitur) & ea ratione immenſum auxit. Obiter hoc dico: omnium tributorum, quæ à ſubactis undequaque gentibus pendebantur, concipere ſummas vereor, ſed ſupra *centum quinquaginta milliones* fuiſſe, & animo ſentio, & calamo conſigno. Nam & Veſpaſianus initio ſtatim principatus profeſſus eſt, quadringenties millies opus eſſe, ut Reſpublica ſtare poſſet. Sunt ipſi 1000. milliones noſtro ritu. Sed & noſtro ævo Rex Sinarum accipere in tributo annuo aſſeritur 120. milliones. *Lipſius.*

6. *Aggreſſus eſt & Britannos.*] Primus Romanorum D. Julius cum exercitu Bri-

Britannos, ignotos antea: superatisque pecunias & obsides imperavit. Per tot successus ter, nec amplius, adversum casum expertus: in Britannia, classe vi tempestatis prope absumta: & in Gallia, [1] *ad Gergoviam legione fusa: & in Germanorum finibus, Titurio &*

26 *AVrunculeio legatis per insidias cæsis.* [2] *Eodem temporis spatio matrem primo, deinde filiam, nec multo post neptem amisit.* INTER QVÆ *consternata P. Clodii cæde Rep. cum senatus unum* COS. *nominatimque Cn. Pompejum fieri censuisset, egit cum Tribunis plebis collegam se Pompeio destinantibus, id potius ad populum ferrent,* [3] *ut absenti sibi, quandoque imperii tempus expleri cœpisset, petitio secundi Consulatus daretur: ne ea caussa maturius, & imperfecto adhuc bello decederet. Quod ut adeptus est, altiora jam meditans, & spei plenus, nullum largitionis, aut officiorum in quemquam genus publice, privatimque omisit.* [4] *Forum de manubiis inchoavit:* [5] *cujus area super*

HS.

Britanniam ingressus, quanquam prospera pugna terruerit incolas, ac litore potitus sit, potest videri ostendisse posteris, non tradidisse. Mox bella civilia, & in Remp. versa principum arma, ac longa oblivio Britanniæ etiam in pace. Consilium id Divus Augustus vocabat. Claudio Imp. transvectæ legiones, & assumtus in partem rerum Vespasianus, quod initium venturæ mox fortunæ fuit. *Tacitus.*

1. *Ad Gergoviam.*] Sunt qui suspicentur esse, quem hodie Claromontem vocant. Ipse Cæsar in Comment. author est, se hîc sex & quadraginta centuriones amisisse. *Sabellicus.*

2. *Eodem temporis spatio matrem primo, deinde filiam, nec multo post neptem amisit.*] Dio ab hac lectione est, fateor: qui extremo libro XXXIX. scribit ἐν αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ καὶ ἡ τοῦ Πομπηΐου γυνὴ θυγάτριόν τε τεκοῦσα ἀπέθανε. Sed regnat optimus vatic. Cōdex qui *nepotem* hic præfert non *neptem*, quem ego audio prorsus, suasus à Vell. & Lucano. *Lipsius.* Videri possunt in ancipiti historia de industria locuti, qui genus masculum usurparunt, memores filii appellatione & sequiorem sexum contineri. *Casaub.*

3. *Vt absenti sibi.*] Quia triumphum petentes, extra Urbem manere, consulatum ambire præsentes oportebat: ea legum diversitate implicatus, cum ad Urbem comitiis consularibus instantibus accessisset, misit ad senatum petitum, ut sibi absenti petere consulatum per amicos concederetur. *Plutarchus.*

4. *Forum de manubiis.*] Ut utar vocabulo Gellii, nihil aliud sunt manubiæ, quam.

HS. *millies constitit. Munus populo, epulumque pronuntiavit in filiæ memoriam, quod ante eum nemo. Quorum ut quam maxima exspectatio esset, ea quæ ad epulum pertinerent, quamvis*[1] *macellariis oblocata, etiam domesticatim apparabat.*[2] *Gladiatores notos, sicubi infestis spectatoribus dimicarent, vi rapiendos reservandosque mandabat.*[3] *Tyrones neque in ludo, ne-*

quam pecunia prædatitia. Præterea, ut inquit Ascon. *Manubiæ sunt præda Imperatoris, pro portione de hostibus capta.* Spolia quoque quæsita de hoste nobili per deditionem, manubias veteres dicebant.

5. *Cujus area super HS. millies constitit.*] Etsi ingens ac vix credibilis summa videtur millies sestertiûm pro solo tantum expendisse: tamen cum cogito, ad quam rem Plinius compararit Cæsaris magnificentiam (ita enim vocat portentosam illam profusionem) immo quam præferre potius videatur, cum de Clodio dicat, Regum insaniam, de Milone, Prodigium animi humani, omnino ejus sum opinionis, recte legi hoc loco, Super millies LLS. & apud Plinium, millies ducenties LLS. Quod si quispiam dicat, unde Cæsar acceperit: aio, Cæsarem ex duorum oppidorum sectionibus eam, aut etiam majorem summam habere potuisse. Quod unde luculentius probare poterimus, quam ex ipso adeo Cæsare? Qui lib. II. Commentariorum de bell. Gallico, ex Advaticorum uno oppido, capita vendita ait, numero millia quinquaginta tria. Quod si in singula capita vicenos quinos coronatos constituamus (cum tamen longe pluris olim vendita sint mancipia) erit ea sectio decies ter centenorum viginti quinque millium coronatorum. Cui si alteram adjicies oppidi sectionem, quales in Gallia multas habuit, summa erit vicies sexies centenorum, ac præterea quinquaginta millium coronatorum, quæ summa superat summam millies sestertiûm. Quod autem Cæsar voluerit, non est mihi dubium. Fuit enim animosissimus corruptor, qui nihil pensi habuit, quantum profunderet, modo quod volebat assequeretur. Habuit heic multam redimendi favoris opportunitatem: multæ domus diruendæ erant, quas ab invitis immensa pecunia redemerit necesse est. *Glareanus.*

1. *Macellariis oblocata.*] Glossarium, *Macellarius*, ὀψωνιοπώλης, Suetonius infra: *dispositis circa macellum custodibus, qui obsonia contra vetitum retinerent.* inde apud Senecam, *vivere in macello,* pro, in popina & καπηλείοις καὶ ἐδωδιμοπωλείοις. *Casaub.*

2. *Gladiatores notos.*] Hujus loci sententia est, Cæsarem, quo munus suum gladiatorium magnificentius ederet, mandasse ut nobiles gladiatores infestis spectatoribus, & proinde magno discrimine ne occidi juberentur, dimicantes, vi raperentur, ac sibi reservarentur. Quod melius intelligit, qui meminerit proverbii, quo pollicem premere dicimur cum favemus, contra vertere, cum non favemus. Plin. l. XXVIII. cap. II. ab arena enim ductum est, quod eo populi signo gladiatores aut perirent, aut servarentur. Qua de re Hor. Epist. II. ad Loll.

Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum. Torrent.

3. *Tyrones neque in ludo neque per lanistas, &c.*] Tradit Val. Max. l. II. c. I. P. Rutilium consulem è ludo Cornelii Seauri doctioribus accersitis, plagas vitandi, & inferendi, militibus præcepta primum dedisse. Hoc autem multiplici modo

neque per[1] *lanistas, sed in domibus per equites Romanos, ac etiam per senatores armorum peritos erudiebat: precibus enitens, quod epistolis ejus ostenditur, ut disciplinam singulorum susciperent,*[2] *ipsique dictata exercentibus darent.*[3] *Legionibus stipendium in perpetuum duplicavit.*[4] *Frumentum, quoties copia esset, etiam sine modo mensuraque præbuit: ac singula interdum mancipia & prædia viritim dedit.*
27 *Ad retinendam autem Pompeji necessitudinem ac voluntatem, Octaviam sororis suæ neptem, quæ C. Marcello nu-*

modo factum observamus. Vel enim invicem bini cum telis & armis rudibus, vel incidentibus & pungentibus, vel sine antimacho, per se soli adversus umbram, murum vel columnam cum armis, & etiam sine armis sese exercebant. *Marc. Donatus.*

1. *Lanistas.*] Isidorum admitto, qui Thuscum verbum esse vult, & illis carnificem signare. & admitto eo libentius, quia res gladiatoria petita à Thuscis. Glossarius liber, *Lanista*, λυδοτρόφος, μονομαχοτρόφος, ἐπιστάτης μονομάχων. *Lanistæ avium* etiam apud Columellam, qui aves condocefaciunt ad pugnam. Pro ipsis gladiatoribus Prudentius usurpat: parum proprie, imo imperite. Emebant Lanistæ futuros gladiatores, aut expositítios pueros huic rei tollebant. Tota autem manus quæ sub uno Lanista, Familia appellabatur: & eum dicebant familiæ præesse. Hinc natum proverbium Ciceroni familiare, *ducere familiam:* quod idem censeo ac familiæ præesse, sumtumque ab hac ipsa Lanistarum præfectura. *Lipsius.*

2. *Ipsique dictata exercentibus darent.*] Proprium lanistarum, quando tironibus illa dant præcepta, quæ Hirtio commemorantur libro de bello Africo. *Casaubonus.*

3. *Legionibus stipendium duplicavit.*] *Addidit* (inquit, de Domitiano loquens, cap. VII.) *& quartum stipendium, aureos ternos.* Quæ verba tres aureos unum efficere stipendium, & militem sub Domitiano quadruplex stipendium meruisse suadent, aureos scilicet XII. Sed profecto sunt in vitio, legendumque *aureis ternis.* Justo Lipsio assentior Elector. 1. cap. 11. Quod ita esse probat Zonaras, ex Dione, ut arbitror. Nam & ipse de Domitiano loquens, *Cum* (inquit) *militibus septuagenæ quinæ drachmæ solverentur, centenas dari jussit.* Idque cum Tacito convenit lib. 1. Annalium, ubi milites post excessum Augusti singulos in diem denarios per seditionem poscentes describit, cum ante non nisi XXV. denarios in mensem, & sic sexta parte minus, accipere consuevissent. Quod vero denis in diem assibus animam & corpus æstimari iidem ibi milites conqueruntur, non de assibus, quales decem denarium efficiunt, intelligo, (alioqui diurnum poscentes denarium, non plus petissent quam ante acceperant) sed de assibus ut tunc temporis in usu erant. *Torrent.*

4. *Frumentum sine modo.*] Milites fuere in Romana legione, qui torquati duplares dicebantur, qui ob virtutem duplas consequebantur annonas: sicut simplares dicti sunt, quibus una & semis annona tribuebatur. *Vegetius.*

1. Con-

nupta erat, [1] conditione ei detulit, sibique filiam ejus in matrimonium petiit, Fausto Syllæ destinatam. Omnibus vero circa eum, atque etiam parte magna senatus, gratuitò, aut levi fœnore obstrictis, ex reliquo quoque ordinum genere vel invitatos, vel sponte ad se commeantes, uberrimo congiario prosequebatur: libertos insuper servulosque cujusque, prout domino patronove gratus quis esset. Tum reorum aut [2] obæratorum, aut prodigæ juventutis subsidium unicum ac promptissimum erat: nisi quos gravior criminum, vel inopiæ luxuriæve, vis urgeret, quam ut subveniri posset à se. his plane palam bello civili opus esse dicebat. Nec minore studio reges atque provincias per ter- 28 *rarum orbem alliciebat: aliis captivorum millia dono offerens: aliis citra senatus populique auctoritatem quo vellent, & quoties vellent, auxilia submittens: superque Italiæ, Galliarumque & Hispaniarum, Asiæ quoque & Græciæ potentissimas urbes præcipuis operibus exornans: donec attonitis jam omnibus, & quorsum illa tenderent reputantibus, M. Claudius Marcellus* Cos. *edicto præfatus [3] de summa se Rep. actu-*

1. *Conditione.*] Hoc vocabulo pro conjunctione vel pactione nuptiarum & sponsaliorum usus est, ut & alii auctores, præsertim J. C. è quibus Cajus in renuntiatione nuptiarum hæc verba probata esse ait *conditione tua non utor.* Suetonii tamen Aug. c. LXIX. *conditiones quæsitas per amicos* cum scribit, non de nuptiis, sed de stupris intelligendus est. Cicero quoque pro Cœlio; *Habes hortos ad Tyberim, quo omnis juventus natandi causa venit. Hinc licet conditiones quotidie legas.* Vide Cajum J.C. leg. II. de divortiis & repudiis. *Torrent.*

2. *Obæratorum.*] Hi, ut docet Donatus in commentario Phormionis, cum solvendo non essent, jure manu capiebantur. Et, ut author est M. Varro, vindemias, & fœnisecia administrabant hi, quos obæratos nostri vocitarunt. Idem alibi indicat, obæratos dici proprie illos debitores, qui in servitute erant creditoris pro pecunia, quam debebant, donec solverent: quales nexi quoque sunt. *Beroald.*

3. *De summa se Rep.*] Cæsar apud milites queritur, Syllam, nudata omnibus rebus Tribunitia potestate, tamen intercessionem liberam reliquisse: Pompejum, qui amissa restituisse videatur, bona

acturum, retulit ad senatum ut ei succederetur ante tempus: quoniam bello confecto pax esset, ac dimitti deberet victor exercitus: & ne absentis ratio comitiis haberetur, [1] *quando nec plebiscito Pompejus postea abrogasset. Acciderat autem, ut is legem de jure magistratuum ferens, eo capite quo à petitione honorum absentes summovebat, ne Cæsarem quidem exciperet, per oblivionem: ac mox lege, jam in æs incisa, & in ærarium condita, corrigeret errorem. Nec contentus Marcellus provincias Cæsari & privilegium eripere,* [2] *retulit etiam,* [3] *ut colonis quos rogatione Vatinia Novumcomum deduxisset, civitas adimeretur: quod per ambi-*
19 *tionem &* [4] *ultra præscriptum data esset. Commotus his Cæ-*

bona etiam, quæ ante habuerat, ademisse: quotiescunque sit decretum, darent magistratus operam, ne quid Resp. detrimenti caperet; qua voce, & quo S. C. pop. R. ad arma sit vocatus; factum in perniciosis legibus, in vi Tribunitia, in secessione populi, templis locisque editioribus occupatis; quarum rerum illo tempore nihil factum, ne cogitatum quidem. *Cæsar.*

1. *Quando nec plebiscito Pompejus postea abrogasset.*] Non absurda lectio, si modo *abrogare* pro *derogare* positum meminerimus: nam auctor Glossarii non solum ἀποκυροῦν, sed etiam ἐλαττοῦν interpretatur. Sensus est: absentis Cæsaris non esse rationem habendam, quia Pompejus legi suæ, qua id in genere prohibebatur, non derogasset plebiscito: sed propria tantum auctoritate eam in ærarium jam relatam correxisset. Atqui ut ei legi à Pompejo semel perlatæ derogaretur, tam opus fuerat populi auctoritatem intervenire, quam ante, cum in gratiam Cæsaris fuerat factum prius plebiscitum sive rogatio, qua permittebatur ei absenti petitio consulatus. *Casaub.*

2. *Retulit etiam, ut colonis quos rogatione Vatinia Novumcomum deduxisset, civitas adimeretur.*] Imo etiam Comensem quendam virgis concidi jussit, qui se, quod Comi magistratum gessisset, Romæ pro cive Romano gerebat. Si Appiano credimus, Novocomum Cæsar Latii jure donaverat, quorum qui annuum magistratum gesserant, cives Romani fiebant, hanc enim vim, eodem Appiano teste, habuit Latinitas. *Idem.*

3. *Vt colonis quos.*] Veras caussas, cur colonias deducerent veteres, sex potissimum reddi posse reperio: unam, ad priores populos coërcendos: alteram, ad hostium incursiones reprimendas: tertiam, stirpis augendæ caussa: quartam, plebis urbanæ exhauriendæ: quintam, seditionis sedandæ: sextam, ut præmiis milites veteranos afficerent. *Sigonius.*

4. *Vltra præscriptum.*] Habuit lex agraria multa capita. nam & agrum definivit, qui esset dividendus, & quibus, ac quam multis hominibus, & per quos, & quo modo, & quibus limitibus esset dividendus, præscripsit. *Idem.*

1. *Ingen-*

Cæsar, ac judicans, quod sæpe ex eo auditum ferunt, difficilius se principem civitatis à primo ordine in secundum, quam ex secundo in novissimum detrudi, summa ope restitit, partim per intercessores Tribunos, partim per Servium Sulpicium alterum consulem. Insequenti quoque anno, C. Marcello, qui fratri patrueli suo Marco in consulatu successerat, eadem tentante, collegam ejus Æmilium Paullum, Cajumque Curionem violentissimum Tribunorum, [1] ingenti mercede defensores paravit. Sed obstinatius cum omnia agi videret, & designatos etiam Coss. *è parte diversa, senatum literis deprecatus est, ne sibi beneficium populi adimeretur: aut ut cæteri quoque imperatores ab exercitibus discederent: confisus, ut putant, facilius se, simulatque libuisset, veteranos convocaturum, quam Pompejum novos milites. Cum adversariis autem pepigit, ut dimissis octo legionibus, Transalpinaque Gallia, duæ sibi legiones, & Cisalpina provincia, vel etiam una legio cum Illyrico, concederetur, quoad* Cos. *fieret. Verum neque senatu* 30
interveniente, & adversariis negantibus ullam se de Rep. facturos pactionem, transiit in citeriorem Galliam: [2] *conventibusque peractis, Ravennæ substitit, bello vindi-*

1. *Ingenti mercede.*] Curionem enim ære alieno, quod erat sexcenties HS, si Valerio credimus lib. IX. cap. I. liberavit, & Paullo Æmilio mille & quingenta talenta donavit, seu, ut volunt alii, HS trecenties sexagies. Appianus & Plutarchus. *Torrent.* Plinius luculenter scripsit in XXXVI. *Curionem hunc nihil in censu habuisse præter discordiam principum.* Servius enarrans illud Virgilianum: *Vendidit hic auro patriam:* ait Curionem vendidisse Romam Cæsari XXVII. millibus aureis. *Beroald.*

2. *Conventibusque peractis Ravennæ substitit.*] Cum citeriorem & Narbonensem Galliam provinciam nactus esset, in iis conventus egit, ut quæ jampridem formam provinciæ accepissent, in Comata, quam ipse bello primus aggressus est, nequaquam i nisi fortasse, postquam eam in provinciæ formam retulit. Vellejus: *Germani in summam socordiam adduxêre Quinctilium, usque eo ut se prætorem urbanum in foro jus dicere, non in mediis Germaniæ finibus exercitui præesse crederet:* significat, Varum se gessis-

dicaturus si quid de Tribunis plebis intercedentibus pro se, gravius à senatu constitutum esset. [1] *Et prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuit: caussas autem alias fuisse opinantur. Cn. Pompeius ita dictitabat, quod neque opera consummare quæ instituerat, neque populi exspectationem, quam de adventu sui fecerat, privatis opibus explere posset, turbare omnia ac permiscere voluisse. Alii timuisse dicunt, ne eorum, quæ primo consulatu adversus auspicia legesque & intercessiones gessisset, rationem reddere cogeretur: cum M. Cato identidem, nec sine jurejurando, denuntiaret delaturum se nomen ejus, simul ac primum exercitum dimisisset: cumque vulgo fore prædicarent ut si privatus redisset, Milonis exemplo circumpositis armatis caussam apud judices diceret. Quod probabilius facit Asinius Pollio, Pharsalica acie cæsos profligatosque adversarios prospicientem, hæc eum ad verbum dixisse referens;* Hoc voluerunt: tantis rebus gestis C. Cæsar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petiissem. [2] *Quidam putant captum imperii consuetudine, pensitatis-*

gessisse pro prætore, cum tamen esset imperator tantum, neque enim Germania in provinciæ formam erat redacta. *Sigonius*. *Conventus* ex Equitibus Romanis constabat, qui in provinciis negotiabantur, & à Prætore in consilium advocabantur. unde *conventum* seu *forum* agere Prætor in eadem re dicebatur. *Hottoman.*

1. *Et prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuit.*] Quod Polybius in omni historia prudentissime monet faciendum, ut inter caussas, prætextus, & initia bellorum distinguamus: id diligenter hoc loco à Suetonio factum licet observare. Alia notione in Seneca *prætextum*, pro purpura quæ prætexitur. Locus est Epistola LXXI. *Sed Cn. Pompejus amittet exercitum: sed illud pulcherrimum Reip. prætextum, optimates, uno prælio profligabuntur.* Optimates vocat honesta translatione prætextum Reip. *Casaub.*

2. *Quidam putant captum imperii consuetudine.*] Horum sententiam verissimam esse ne dubitandum quidem est. Habent hoc diuturna imperia, ut facile quemvis hominem natum dementent, & cupiditate firmandæ potentiæ inflamment. Hæc postquam sententia sedit, nullum tam præceps consilium quod non placeat, potius quam ut imperio

tisque suis & inimicorum viribus, usum occasione rapiendæ dominationis, quam ætate prima concupisset. Quod existimasse videbatur & Cicero, scribens De officiis tertio libro, semper Cæsarem in ore habuisse Euripidis versus, quos sic ipse convertit;

Nam si violandum est jus, regnandi gratia
Violandum est: aliis rebus pietatem colas.

Cum ergo sublatam Tribunorum intercessionem, ipsosque 31
urbe cessisse nuntiatum est, præmissis confestim clam cohortibus, ne qua suspicio moveretur, & spectaculo publico per dissimulationem interfuit, & [1] *formam, qua ludum gladiatorium erat ædificaturus, consideravit, & ex consuetudine convivio se frequenti dedit. Dein post Solis occasum, mulis è proximo pistrino ad vehiculum junctis, occultissimum iter modico comitatu ingressus est: &* [2] *cum luminibus exstinctis decessisset via, diu erra-*

perio cedatur. Imbibant igitur qui gubernacula Reip. tractant, Mæcenatis apud Dionem oraculum, verius quam dictum: *Ἀρχαὶ αἱ μακρότεραι καὶ πολυχρονιώτεραι ἐπαίρουσί πως πολλοὺς, καὶ ἐς νεωτεροποιΐαν ἐξάγουσι.* *Casaubonus.*

1. *Formam qua ludum gladiatorium erat ædificaturus consideravit.*] Simulacrum significat, & adumbratam vel effictam speciem (ichnographiam vocat Vitruvius, atque orthographiam) qua ludum erat ædificaturus gladiatorium. *Turneb.*

2. *Cum luminibus extinctis decessisset via.*] In commentariis Græcorum legimus, peculiares in usum viatorum faces solitas incidi, è ligno quernò vel iligno, quæ γέῤῥια vocabant. præcipua fuit cura ne facile vento cederent: testis tamen historia, sæpe factum quod hic Suetonius ait, ut lumina extinguerentur, atque ita via decederetur. Propterea usi sunt lychnuchis è pelle, in eum usum comparatis, ut vim ventorum ferre possent & defendere. Quoniam autem fallendi fere hostis caussa iter nocturnum à ducibus exercituum instituebatur, quo tutius id fieret, excogitatæ sunt jam olim quas nos vocamus hodie *laternas surdas*. Hæ ita sunt compositæ, ut iis lucem abunde faciant, quibus præferuntur: aliis negent, qui vel adversi incedunt, vel ad latera ipsis stant sive ambulant. Julius Africanus, cujus elegantissimum librum De bellico apparatu nondum luce publica donatum habemus, fabricam hujusmodi laternarum sic explicat: *Esto laterna quadrilatera, pellibus ab omni parte oppansis munita. Laterum trium pellis sunto nigræ: unius alba, per quam pone sequentibus lucerna lucebit.* Locus est capite LXX. quod περὶ νυκτοπολέμων inscribitur. *Casaub.* Utrum dicit Cæsa-

 rem

errabundus, [1] *tandem ad lucem duce reperto, per angustissimos tramites pedibus evasit: consecutusque cohortes ad Rubiconem flumen, qui* [2] *provinciæ ejus finis erat, paullum constitit: ac reputans quantum moliretur, conversus ad proximos,* Etiam nunc, *inquit,* regredi possumus: quod si ponticulum transierimus, [3] omnia
32 armis agenda erunt. *Cunctanti ostentum tale factum est. Quidam eximia magnitudine & forma in proximo sedens repente apparuit, arundine canens: ad quem audiendum, cum præter pastores, plurimi etiam ex stationibus milites concurrissent, interque eos &* [4] *æneatores, rapta ab uno tuba prosiluit ad flumen: & ingenti spiritu* [5] *classicum exorsus, pertendit ad alteram ripam.*

Tunc

rem faces habuisse ardentes in itinere, quæ extinctæ sunt? Sunt qui non putent, cum eum dicat occultissimum iter ingressum esse: censent enim *luminibus extinctis* appellari concubium noctis, cum extinctis lucernis omnes cubant, tenebræque intensiores sunt. Verius tamen videtur viatores noctu gerere faces solitos esse. *Turneb.*

1. *Tandem ad lucem reperto duce.*] Latini *ad lucem* quum dicunt, tempus diluculi intelligunt, vel quod proxime diluculum antecedit. cum *ad lumina*, tempus quo lucernæ accenduntur, & ut Græci id tempus denotant, περὶ λύχνων ἁφάς. Obstat tamen nonnihil huic interpretationi, quod omnes Historici testantur, Cæsarem id totum iter confecisse, atque adeo Ariminum cepisse ante lucem. *Casaub.*

2. *Provinciæ ejus finis.*] Disterminans Italiam à Gallia citeriore, ut Historici tradunt: quem Plinius in VIII. regione Italiæ collocat: de quo Lucanus:

——— *Et Gallica certus*
Limes ab Ausoniis disterminat arva colonis

Autumat Sidonius Rubiconem mutuari originem nominis de glarearum colore rubicundo. *Beroald.* Hodie corrupto nomine Riconem accolæ appellant: priusquam ad mare sit ventum proximo amniculo insinuatus, aquis, & nomine confusis in Adriam, inter Ariminum & Ravennam evolvitur. *Sabell.*

3. *Omnia armis agenda erunt.*] Utpote criminis manifesti rei: nam extra provinciæ suæ fines cum armis venisse, crimen erat. Appianus alios auctores secutus, verba Cæsaris ita narrat: Ἡ μὲν ἐπίσχεσις, ὦ φίλοι, τῆς διαβάσεως ἐμοὶ κακῶν ἄρξει· ἡ δὲ διάβασις πᾶσιν ἀνθρώποις. Amici hunc transitum si inhibuero, væ mihi; si transiero, væ universis mortalibus. *Casaub.*

4. *Æneatores.*] Sic generaliter eos vocat qui classicum canunt, sive id tuba, sive cornu faciant, neque enim tubam à cornu materia, sed forma distinguebat. Ovidius lib. I. Metamorph.

Non tuba directi, non æris cornua flexi,
Non galeæ, non ensis erat.

Æneatores tamen Festo dicuntur proprie cornicines, qui cornu canunt. *Torrent.*

5. *Classicum exorsus.*] Classicum dicimus

Tunc Cæsar, Eatur, *inquit,* quo Deorum ostenta & inimicorum iniquitas vocat. [1] Jacta alea est, *inquit.* *Atque ita trajecto exercitu, adhibitis Tribunis plebis, qui* 33
pulsi supervenerant, pro concione fidem militum, flens, ac veste à pectore discissa, invocavit. Existimatur etiam equestres census pollicitus singulis: quod accidit opinione falsa. Nam cum in alloquendo exhortandoque, sæpius digitum lævæ manus ostentans, affirmaret se ad satisfaciendum omnibus, per quos dignitatem suam defensurus esset, [2] *anulum quoque æquo animo detracturum sibi: extrema concio, cui facilius erat videre concionantem, quam audire, pro dicto accepit quod visu suspicabatur:* [3] *promissumque jus anulorum cum millibus*

mus & tubam ipsam, & sonum bellicum. *Silvius.*

1. *Jacta alea est, inquit.*] Petronius in carmine de bello civili Cæsariano:

——— *Quia pœna tropæis*
Imminet & sordes meruit victoria nostra,
Judice fortuna cadat alea: ———

Menander:

Δεδογμένον τὸ πρᾶγμα, ἀνεῤῥίφθω κύβος.

Eodem sensu dicunt Græci & *ἀναῤῥίπτειν κίνδυνον*, ut Dionysius Halic. in tertio & octavo, & Josephus, Ἁλώσεως, lib. IV. item, *χωρεῖν ἐπὶ κύβον.* Livius libro primo *in dubiam imperii servitiique aleam imus.* interdum *βεβλῆσθαι τοὺς ἀστραγάλους.* Ut in Arato Plutarchus. nonnumquam *ἀναῤῥίπτειν* simpliciter. Philostratus in vita Apollonii, loquens de Vitellio: *κυβεύει μὲν, δεδιὼς μὴ ἤπη αὐτὸν οἱ πεττοὶ σφήλωσιν. ὑπὲρ δὲ ἀρχῆς ἀναῤῥίπτει παίζων.* Eleganter Pausanias *τὸ ἀναῤῥίπτειν* quod est extrema consilia ex desperatione inire, opponit *τὸ ταμιεύεσθαι τὴν ἀπόνοιαν.* quod de eo dicitur, qui non totis viribus ruit ad prælium, certus aut vincere aut mori: sed ita se parat, ac vires dispensat, ut cedere coactus, denuo stare possit. quod proprium est ducis prudentis, &, ut Augustus appellabat, *ἀσφαλοῦς.* *Casaub.* Suspicor legendum, *Jacta esto alea:* sic enim citatur à Plutarcho, *πᾶς ἐῤῥίφθω κύβος.* *Erasmus.*

2. *Anulum quoque.*] Juvenalis versus Satyr. XI. in decoctores ac prodigos,

Talibus à dominis post cuncta novissimus exit
Anulus, & digito mendicat Pollio nudo.

De Gellio Equite Rom. qui sua jam comesset bona, Cic. orat. — Pro Sextio, *Indignus* (inquit) *ordine Equestri, cujus nomen retinet, ornamenta confecit.* Torr.

3. *Promissumque jus anulorum.*] Quod & consecuti tandem sunt: sed sero post annos fere CCLIII. initio imperii Severi, Herodiano teste. *Casaubonus.*

Promissumque jus anulorum cum millibus quadringenis fama distulit.] Cum scirent jus aureorum anulorum & equestrem censum eidem competere, nec separari posse: posterius hoc per interpretationem illi priori, quod non tam vide-

libus quadringenis fama distulit. Ordo & summa re-
34 *rum quas deinceps gessit, sic se habent. Picenum, Vm-*
briam, Etruriam occupavit: & L. Domitio, qui per
tumultum successor ei nominatus, Corfinium præsidio
tenebat, in deditionem redacto, atque dimisso, secun-
dum superum mare Brundisium tetendit, quò COSS.
Pompeiusque confugerant, quam primum transfreta-
turi. hos frustra per omnes moras exitu prohibere co-
natus, Romam iter convertit,[1] *appellatisque de Rep. pa-*
tribus, validissimas Pompeii copias, quæ sub tribus le-
gatis M. Petreio, & L. Afranio, & M. Varrone in Hi-
spania erant, invasit: professus ante inter suos, ire se
ad exercitum sine duce, & inde reversurum ad du-
cem sine exercitu. *Et quamquam obsidione Massiliæ,*
quæ sibi in itinere portas clauserat, summaque fru-
mentariæ rei pænuria retardante, brevi tamen omnia
35 *subegit. Hinc urbe repetita, in Macedoniam trans-*
gressus, Pompeium per quatuor pæne menseis[2] *maximis*
obsessum operibus, ad extremum Pharsalico prælio fu-
dit: & fugientem Alexandriam persecutus, ut occi-
sum deprehendit, cum Ptolomæo rege, à quo sibi quo-
que

viderant, quam putabant vidisse, adjecerunt. Humani ingenii vitium est, in iis quæ valde cupias esse ταχυπειθῆ. *Casaub.* Ab Horatio decenter dictum est.

Si quadragintis sex septem millia desunt,
Plebs eris. ——

Lege Roscia theatrali nulli jus erat sedendi in quatuordecim ordinibus, nisi quadringenta obtulisset in censum. Unde ait Epigrammaticus Poëta.

Quadringenta tibi non sunt, Cherestrate, surge. Beroald.

1. *Appellatis patribus.*] Comiter nominatis, vocatisque in curiam, veluti cum his consultaturus de summa Reip. Vel appellatis, pro imploratis, eo scilicet significatu, quo dicitur, appello principem: pro provoco: ut tit. De appell. continetur. Cæsar: *Pro quibus rebus orat, ac postulat, ut Rempubl. suscipiant, atque una secum administrent.* Cæsar enim post Pompeii transfretationem, Romam conversus est, redacta in potestatem Italia diebus LX. citra sanguinis profusionem. *Idem.*

2. *Maximis obsessum operibus.*] Cæsar ausus est aggredi opus difficillimum & vix credibile, ut universa hostium castra una munitione à mari ad mare ducta

que insidias tendi videbat, bellum sane difficillimum gessit: [1] *neque loco, neque tempore æquo, sed hieme anni, & intra mœnia copiosissimi ac sollertissimi hostis, inops ipse rerum omnium, atque imparatus. Regnum Ægypti victor, Cleopatræ fratrique ejus minori permisit: veritus provinciam facere, ne quandoque violentiorem præsidem nacta,* [2] *novarum rerum materia esset. Ab Alexandria in Syriam: & inde Pontum transiit,* [3] *urgentibus de Pharnace nuntiis: quem Mithridatis Magni filium, ac tunc occasione temporum bellantem, jamque multiplici successu praeferocem, intra quintum, quam adfuerat, diem,* [4] *quatuor, quibus in conspectum venit, horis, una profligavit acie: crebro commemorans Pompeji felicitatem, cui præcipua militiæ laus, de tam imbelli genere hostium contigisset. Dehinc Scipionem ac Jubam, reliquias partium in Africa refoventeis, devicit: Pompeji liberos in Hispania. Omnibus civilibus bellis nullam cladem, nisi* 36
per legatos suos, passus est: quorum C. Curio in Africa periit: C. Antonius in Illyrico in adversariorum de-

ducta concluderet, quæ protendebatur per mille ducenta stadia. *Appian.*

1. *Neque loco, neque tempore æquo, sed hieme anni.*] *Hieme anni*, quod Græci dicerent χειμῶνος ὥρᾳ, vel ὥρᾳ ἔτους χειμερινῇ, aut χειμερίῳ, Gellius libro secundo cap. XXI. *Nox fuit: & clemens mare, & anni æstas.* lib. XVII. cap. X. *cum in hospitis sui Antiatem villam æstu anni concessisset.* Casaub.

2. *Novarum rerum materia esset.*] Augustus quoque inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus aut equitibus Romanis illustribus, seposuit Ægyptum: ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam, claustraque terræ ac maris quamvis levi præsidio adversum ingentes exercitus insedisset. *Tacitus.*

3. *Vrgentibus de Pharnace nuntiis.*] Qui Domitium Ponto ejecerat, & insatiabili cupiditate victoriam subsecutus, jam Bithynia & Cappadocia occupatis, minorem Armeniam appetebat, omnesque in illis partibus reges principesque ad defectionem pertrahebat. *Plutarch.*

4. *Quatuor horis.*] Pharnacem Cæsar uno, &, ut sic dixerim, non toto prælio obtrivit more fulminis: quod uno, eodemque momento venit, percussit, abscessit. Nec vana de se prædicatio est Cæsaris, ante victum hostem esse, quam visum.

devenit potestatem: P. Dolabella classem in eodem Illyrico, Cn. Domitius Calvinus in Ponto exercitum amiserunt. Ipse prosperrime semper, ac ne ancipiti quidem umquam fortuna, præterquam bis dimicavit: semel ad Dyrrachium, ubi pulsus, non instante Pompeio, negavit eum vincere scire: iterum in Hispania ultimo prœlio, cum desperatis rebus etiam de consciscenda nece cogitavit.

37 *Confectis bellis, quinquies triumphavit, post devictum Scipionem quater eodem mense, sed interjectis diebus: & rursus semel post superatos Pompeii liberos. Primum & excellentissimum triumphum egit Gallicum, sequentem Alexandrinum, deinde Ponticum, huic proximum* [1] *Africanum,* [2] *novissimum Hispaniensem,* [3] *diverso quemque apparatu & instrumento. Gallici triumphi die, Velabrum prætervehens,* [4] *pæne curru excussus est, axe diffracto:* [5] *adscen-*

visum. *Florus.*

1. *Africanum.*] Ex Juba debellato: nam de Scipione & Catone reliquisque Romanis non triumphavit: quia nefas erat civem triumphare de cive. *Lugubres enim,* ut inquit Valerius, *existimatæ sunt victoriæ civiles, ideoque nullæ supplicationes decernebantur: neque ovans, aut in curru quisquam ex civili victoria triumphavit.* Unde triumphus Cæsaris Hispaniensis dolore prægmagno affecit Pop. Rom. Præterea ingratum ei fuit spectaculum triumphi Africani, cum intueretur imaginem Scipionis in pompa delatam, sibi gladio pectus trajicientis: & imaginem Petreii inedia ferroque se necantis. Maxime ingemuit intuens effigiem Catonis ventrem dilacerantis. *Beroald.*

2. *Novissimum Hispaniensem.*] Hispanum dicimus eum, qui in Hispania natus est, sicuti Sardum, qui in Sardinia: Hispaniensem autem incolam Hispaniæ, sicuti Sardiniensem incolam Sardiniæ. Unde Hispanienses vocamus negotiatores, qui in Hispania negotiantur. Et Cato in libro de Re rustic. salem Romaniensem appellat, non Romæ factum, sed qui Romæ vendebatur. Igitur cum Cæsar in Hispania bellum gesserit non adversus Hispanos, sed Romanos; merito is triumphus Hispaniensis, non Hispanus, Latine & eleganter nuncupatur. *Idem.*

3. *Diverso quemque apparatu & instrumento.*] Gallici apparatus ex citro, Pontici ex acantho, Alexandrini testudine, Africi ebore, Hispaniensis argento rasili constitit. *Vellejus.*

4. *Pæne curru excussus est, axe diffracto.*] Cæsarem dictatorem post unum ancipitem vehiculi casum, ferunt semper ut primum consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari solitum. *Plinius.*

5. *Ad-*

ſcenditque Capitolium ad lumina, quadraginta ele-
phantis dextra atque ſiniſtra[1] *lychnuchos geſtantibus.*
Pontico triumpho[2] *inter pompæ fercula trium verbo-*
rum prætulit titulum,[3] V ENI. V IDI. V ICI.
non acta belli ſignificantem, ſicut cæteri, ſed celeriter con-
fecti notam.[4] *Veteranis legionibus prædæ nomine in pe-* 38
dites

5. *Adſcenditque Capitolium ad lumina,* XL. *elephantis dextra atque ſiniſtra.*] De adſcenſu clivi Capitolini loquitur: gradus vero Capitolinos genibus emenſus Cæſar die triumphi Gallici, de quo hic eſt ſermo. Vetus mos Romæ fuit, bene meritis de Rep. viris honoris ſui cauſſa permittere, ut cum aliqua inuſitata pompa, quoties foris cœnaſſent, domum redirent. Sic Cornificius ob rem bene geſtam bello Siculo, quoties domi non cœnaret, elephanto vehens domum redire ſolitus. Sic Cæſarem, ait Dio, poſt epulum triumphale, cum inſigni hoc honore veſpere domum veniſſe. Ut vero Suetonius rem narrat, lumina hæc publici gaudii ſunt indicium. antiquiſſimi enim moris fuit, ſive privatim ſive publice læti aliquid obtigiſſet, luminibus accenſis appenſiſque gaudium teſtari: eſtque ejus λυχνοκαΐας apud Græcos ac Latinos ſcriptores creberrima mentio. *Caſaub.*

1. *Lychnuchos geſtantibus.*] Olim candelis ſebaceis ſoli pauperes utebantur: reliqui facibus, vel lucernis: has Græci λύχνους vocant: λυχνοῦχος autem eſt inſtrumentum cui lucerna aptatur, ut candelabro. Lychnuchi uſus erat & domi: Cicero, *hanc ſcripſi ad lychnuchum ligneolum.* & cum foras prodirent: vide Athenæum. milites Græci pro lychnucho ferebant obeliſcolychnion, ut docet Ariſtoteles. *Idem.*

2. *Inter pompæ fercula.*] Pompæ triumphalis geſtamina ſignificantur: quo nomine continentur ſimulacra oppidorum, ſimulacra Deorum, ſpolia hoſtium, coronæ, machinæ, pegmata, & id genus alia, quæ ferri ſolent in pompa triumphali. ſicut fercula ludorum, fercula, quæ in ludis: quæ in ſacris feruntur, ſacrorum: de quibus ſic ſcribit Cicero: *Cavendum eſt, ne tarditatibus utamur in ingreſſu mollioribus: ut ſimiles pomparum ferculis eſſe videamur.* Beroaldus.

3. VENI. VIDI. VICI.] Sic quum Pompejus feſtinans ad bellum piraticum Athenas in tranſcurſu inviſiſſet, inter cæteras inſcriptiones hæc fuit: ΠΡΟΣΕΔΟΚΩΜΕΝ. ΠΡΟΣΕΚΥΝΟΥΜΕΝ. ΕΙΔΟΜΕΝ. ΠΡΟΠΕΜΠΟΜΕΝ. Caſaub.

4. *Veteranis legionibus prædæ nomine, &c.*] Lego, *Veteranis legionibus prædæ nomine, in pedites ſingulos (ſuper bina ſeſtertia quæ initio civilis tumultus numeraverat) vicena: in equites quadragena millia nummûm dedit.* Exiſtimamus duas à Tranquillo ſummas fuiſſe poſitas: peditum & equitum. illam ex veſtigiis corruptæ lectionis & Græcis haud dubie expreſſimus; hanc jure arbitrario conſtituimus. nam quia donativi quod à Cæſare acceperunt equites, modum nuſquam expreſſum reperimus, quod ſupereſt, ut quam minima mutatione ad veritatem faciamus gradum, vulgatam lectionem *quaterna* mutamus in *quadragena*, etſi non male fortaſſe ſcripſeritnus *quadragena quaterna.* Quæ opum vis, inquiunt, huic donativo ſufficiat? clamant hiſtorici, ſpoliatas ab eo omnes provincias; regna multa vel direpta, vel pretio vendita; templorum multorum gazas infinitas ablatas; artes cogendæ pecuniæ ab eodem innumeras

dites, singulos super bina sestertia, quæ initio civilis tumultus numeraverat, in equites vicena quaterna millia nummûm dedit. [1] *assignavit & agros, sed non continuos, ne quis possessorum expelleretur.* [2] *Populo præter frumenti denos modios, ac totidem olei libras, trecenos quoque nummos, quos pollicitus olim erat, viritim divisit: & hoc amplius, centenos pro mora.* [3] *Annuam etiam habitationem Romæ usque ab bina millia nummûm, in Italia non ultra quingenos sestertios remisit.* [4] *Adjecit epulum ac * viscerationem, & post Hispaniensem*

esse excogitatas, propter quas χρηματοποιὸς ἀνὴρ Græcis dici solet. Hæc si attendimus, quid tantopere miremur non erit. Quanto magis mirum, Octavium & Antonium post prælium Philippense tantundem potuisse suis militibus dare? *Casaubon.* Esto, ut XX.M. veteranorum fuerint (tot enim minimum esse oportuit, ut ex Hirtio novimus) si V. millia drachmarum juxta Appian. in singulos divisit, centies centenis millibus aureis nostris id donativum constitit. Adde nunc augmentum pro centurione & equite & tribuno, & habitationes illas gratuitas, certe in immensum res abibit, si omnia æstimentur. *Budæus.*

1. *Assignavit & agros, sed non continuos.*] Id contra veterem consuetudinem deducendarum coloniarum fuit: semel tamen admissum, sæpius postea usurpatum est. Vide Tacitum lib. XIV. Annalium. *Casaub.*

2. *Populo trecenos nummos ac centenos pro mora.*] Quadringentos sestertios dedisse viritim populo Tranquillus dicit, & Appianus minam Atticam, quod idem est. Eusebius auctor est, eo tempore, quo Sylla Dictaturam invasit, censu Romæ acto, inventa esse hominum quadringenta sexaginta tria millia. Appianus autem tradit, censu post triumphum Cæsaris actum, inventum esse dimidio pene minorem numerum civium, quam quantus ante bellum civile fuisset. Esto igitur, ut Romæ ducenta & viginti millia hominum fuerint eo tempore, quo Cæsar centenas drachmas in populum divisit: id congiarium bis & vicies centenis millibus aureorum nostrorum æstimabitur. *Budæus.*

3. *Annuam etiam habitationem Romæ usque ad bina millia nummûm.*] *Habitatio* Tranquillo est τὸ ἐνοίκιον, pensio quæ habitationis caussa penditur. J. C. etiam *obventiones* vocant. Dio in actis anni DCCXII. renovatam hanc legem ab Octavio post prælium Philippense commemorat. Mens & Cæsaris & Octavii fuit, ut nonnisi ad tenuiores hoc beneficium pertineret. At Romanum Constantini filium δεδωκέναι καὶ τὰ ἐνοίκια τῆς πόλεως, neque id cum aliqua distinctione civium ditiorum vel pauperiorum, sed promiscue omnium, ἀπὸ τοῦ ὑψηλοτέρου καὶ μέχρι τοῦ ἐσχάτου, auctor est Cedrenus. *Casaub.* *Annuam habitationem*, id est, vectigal annuæ habitationis. Ex quo apparet, qui cives non essent, Romæque, aut in reliqua Italia negotiarentur, solitos certum Republ. pendere vectigal, seu pensionem. *Sabell.*

4. *Adjecit epulum ac visceratationem.*] Notatu dignæ harum vocum interpretationes

ſem victoriam duo prandia. Nam cum prius parce, neque pro liberalitate ſua præbitum judicaret, quinto poſt die aliud largiſſimum præbuit. [1] *Edidit ſpectacula* 39
varii generis: munus gladiatorium, ludos etiam regionatim urbe tota, & quidem [2] *per omnium linguarum hiſtriones: item circenſes, athletas, naumachiam.* [3] *Munere in foro depugnavit Furius Leptinus, ſtirpe prætoria, & Q. Calpenus ſenator quondam actorque cauſſarum.* [4] *Pyrricham ſaltaverunt Aſiæ Bithyniæque principum liberi.* [5] *Ludis Decimus Laberius eques Romanus mimum ſuum egit: donatuſque quingentis ſeſter-*

tiones quæ ſunt in Gloſſario, *Epulum*, διανομή. *Viſceratio* ὠμοκρέας. Perſius,

——— *oleum artocreaſque popello.*

Mox, *Viſcerationem*, εὐφρεσίαν in altero Gloſſario, εὐφρεσία, *epulatio. Viſcera* autem vocabant non ſolum inteſtina, ſed quicquid ſub corio eſt, inquit Servius. *Caſaubonus.* Epulum toti populo XXII. millibus tricliniorum dedit. *Plutarchus.*

*. *Viſcerationem.*] Id eſt, crudam carnem domeſticatim populo datam: qui mos in oppidis quibuſdam Romæ circumjectis noſtra quoque tempeſtate durat: fitque id ipſum in defuncti alicujus memoriam. *Sabellicus.*

1. *Edidit ſpectacula.*] MS. Salmaſ. habuit *expectacula.* Forte ſcripſerat Suetonius, *Edidit & ſpectacula.*

2. *Per omnium linguarum hiſtriones.*] Romæ magna copia erat hominum ex omnibus Imperii Romani provinciis. Cæſar ut omnibus gratificaretur, & omnes nationes ſibi conciliaret, hiſtriones omnium linguarum adhibuit. *Caſaubonus*

3. *Munere in foro.*] Cæſar Dictator totum forum Rom. intexit, viamque Sacram ab domo ſua ad clivum uſque Capitolinum, quod munere ipſo gladiatorio admirabilius viſum tradunt. *Plinius.*

4. *Pyrricham ſaltaverunt.*] Cretenſis ille, à quo Pyrrichen compoſitam volunt, Πύρριχος dicebatur. alii Pyrrho Achillis filio hujus ſaltationis inventionem tribuunt. Quemcunque habuerit auctorem, ſaltatio eſt, eoque pedeſtris, diverſa utique à Trojæ ludicro, quod ἱπποδρομίας genus fuit, & in equis exercebatur, per laſcivas vertigines ac gyros implicantium ſe & explicantium puerorum. Potuerit vulgus hunc luſum Pyrrichæ nomine donare, quod Pyrrichio pede & modulo agitari ſoleret. certe Pyrricha illa quæ proprie ſic dicta eſt, & quam in Creta Pyrrichus inſtituit, ſive ut alii Pyrrhus, ſaltatio fuit armata, longè diverſa à Troja. *Salmaſius.*

5. *Ludis Decimus Laberius.*] Eodem tempore & facto eodem, ordinem equeſtrem amiſit Laberius ac meruit. amiſit, cum egit mimum in ſcena. recepit, donatus à Cæſare anulo aureo. *Caſaubonus.* Laberium aſperæ libertatis equitem Romanum Cæſar quingentis millibus invitavit, ut prodiret in ſcenam, & ipſe ageret mimos, quos ſcriptitabat. Sed poteſtas non ſolum ſi invitet, ſed etiam ſi ſupplicet, cogit. Unde ſe & Laberius coactum in prologo teſtatur. *Macrobius.*

1. *Seſſum*

tertiis, & anulo aureo,[1] *sessum in quatuordecim*[2] *è scena per*[3] *orchestram transiit.*[4] *Circensibus,*[5] *spatio circi ab utraque parte producto, &*[6] *in gyrum EVripo addito, quadrigas bigasque &*[7] *equos desultorios agitaverunt nobi-*

1. *Sessum in quatuordecim.*] Fortasse legendum est: *Sessum in* XIV. *podium è scena per orchestram transiit, &c.* nam pro verbo, *podium*, in aliquibus codicibus est, *solium*, quod videtur mendosum. *Podium* vero dicebatur locus, unde principes spectabant. è scena igitur, ubi Laberius histrionicam fecerat, transiturus in XIV. podium & orchestram, & Senatores omnes necessario præteriit, quo major rei indignitas foret. *Ursin.*

2. *E scena.*] Scena nomen invenit ex eo, quod alia atque alia facies subinde appareret ex ædiculis, quæ olim quum è ramis ac frondibus conficerentur, ita sunt ab umbris & tabernaculis appellatæ. *Cæs. Scaliger.*

3. *Orchestram.*] Orchestræ partes erant tres; planities, in qua chorus caneret ac saltaret: pulpitum, in quo nihil aliud quam canebant aut pronuntiabant. Hemicyclum non in omnibus fabulis, sed in quibus ad eum locum agebantur enantes è mari: ut in Rudente Plautina. Tametsi ibidem quoque fungebatur urbs longinqua pro argumento. *Cæs. Scalig.* In Orchestra sunt etiam senatorum sedibus loca designata. *Vitruvius.*

4. *Circensibus.*] Valerius nunc plebeios, nunc Circenses, Asconius & Romanos, & Magnos ludos appellatos ait: Magnosque iccirco dictos, quia magnis impensis instruerentur, vel forte quia Diis magnis, id est, Laribus urbis sint dicati, ut ipse refert. *Sabell.*

5. *Spatio circi.*] Circum maximum à Cæsare Dictatore exstructum longitudine stadiorum trium, latitudine unius, sed cum ædificiis jugerûm quaternûm, ad sedem CCLX. millium inter magna opera dicimus. *Plinius.*

6. *In gyrum EVripo addito.*] Cæteroquin notum est, Euripum in Circo veteri Romano appellari aquam ingenti fossa per tria latera Circi ducta admissam. Nam *Euripos* ut Nilos, aquæ ductus apertos & grandes appellaverunt, quos vulgo *Canales* aquæ dicimus. Hesych. Εὔριπος, ὀχετὸς ὑδάτων, quas & Latini dicunt *dogas*. Sed Cassiodori ævo Euripum eam Circi partem appellabant, quæ inter utrasque metas interjacebat, in modum aggeris satis alte è terra elati, ejusdem cum metis latitudinis, quibus conjuncta utrinque erat ab una ad alteram pertingens. Hanc eandem *Spinam* appellaverunt, quidquid Cassiodorus Euripum à spina videatur distinguere. In ea spina columnæ erant positæ Delphinorum, & alia simulacra, quæ in Circo stabant. Sic Græci in Circo Constantinopolitano non ad latera Circi, sed in medio *Euripum* collocant, nec ita dictum volunt, quod aqua in eum induceretur, nihil enim aquæ habebat, sed quod septies circum eum currerent, ut septies Euripi marini unda reciprocatur. *Salmasius.*

7. *Equos desultorios.*] *Desultores* vocabant non eos solum quos Græci ἀμφίππους, quod binos ducentes equos ab altero in alterum subinde saltabant, sed eos quoque de quibus Dionys. extremo libro VII. Antiq. Rom. quos παραβάτας, (ut inquit ipse) Poëtæ Athenienses vero ἀποβάτας appellabant. Unde ἀποβάτην ἀγωνίσασθαι Plutarchus Phocione. Cicero pro Murena: *Nescio quo pacto mihi videtur Prætorius candidatus in Consularem quasi desultorius in quadrigarum curriculum incurrere.* Livius quoque lib. XLIV. hunc morem significat his verbis, *semel quadrigis, semel desultore misso.* Marc. Donatus.

1. Ele-

nobilissimi juvenes. Troiam lusit turma duplex, majorum minorumque puerorum. Venationes editæ per dies quinque: ac novissime pugna divisa in duas acies: quingenis peditibus,[1] *elephantis vicenis, tricenis equitibus hinc & inde commissis. Nam quo laxius dimicaretur,*[2] *sublatæ metæ, inque earum locum bina castra ex adverso constituta erant. Athletæ, stadio ad tempus extructo in regione Martii campi certaverunt per triduum.*[3] *Navali prælio in minore Codeta defosso lacu, biremes ac triremes, quadriremesque, Tyriæ & Ægyptiæ classes, magno pugnatorum numero conflixerunt. Ad quæ omnia spectacula tantum undique confluxit hominum,*[4] *ut plerique advenæ aut inter vicos, aut inter vias tabernaculis positis manerent: ac sæpe præ tur-*

1. *Elephantis vicenis.*] Pugnavere Cæsari Dictatori tertio consulatu ejus viginti elephanti contra pedites quingentos. Iterumque totidem turriti cum sexaginta propugnatoribus, eodem quo priore numero peditum, & pari equitum è diverso dimicante. *Plinius.*

2. *Sublatæ metæ.*] Quæ tantum in principio & fine curriculi. Circum utrasque pariter currebant. Nam nisi eæ metæ fuissent, pro libito suo agitatores contrahere spatia potuissent, & brevioribus gyris cursus circumflectere. Inter utrasque metas obeliscus fuit in medio circi centro positus: sed is pro meta non fuit. Ω'ιώδη δημιουργήματα apud Dionem, interpretes perperam pro metis acceperunt. Quippe illa nihil aliud sunt, quam fabricæ quædam ex ligno ovali figura factæ, quibus curricula notari ac nominari solebant. Alias Falæ & βαρίς appellantur. *Salmasius.*

3. *Navali prælio in minore Codeta defosso lacu.*] Codetam sive campum Codetanum ad Tiberim fuisse ex Festo & veteribus Urbis descriptionibus constat. Minor Codeta, & Major sic appellatæ, ut Velabrum Majus & Minus, atque alia in eadem urbe. *Casaub.* Non alius in Suetonio locus est, qui eruditiorum acumen magis exercuit, quam iste. Vulgo est *in morem cochleæ*, quod merito respuit Turnebus. Festus, *Codeta*, inquit, *ager in quo frutices existunt in modum codarum equinarum. Codeta appellatur ager trans Tiberim, quod in eo virgulta nascuntur ad caudarum equinarum similitudinem.* In vetustissimo membranaceo Codice, quem contulit Nansius, erat *Cochleta*; & pro *codarum*, *cochlearum.* Sic igitur ordinabis locum Festi, & scribes: *Cochleta ager, in quo frutices existunt in modum cochlearum. Codeta appellatur ager trans Tiberim, quod in eo virgulta nascuntur ad codarum equinarum similitudinem.* Boxhorn.

4. *Ut plerique advenæ aut inter vicos aut inter vias tabernaculis positis manerent.*] Occupatis videlicet omnibus sacris publicisque locis, ubi tendere soliti peregrini, si hospitem non haberent. *Inter vicos & inter vias*, est, in viis urbis & ad urbem. *Casaubon.*

1. *Vitio*

turba elisi exanimatique sint plurimi: & in his duo senatores. CONVERSUS *hinc ad ordinandum Reip. statum, fastos correxit, jam pridem* [1] *vitio Pontificum per intercalandi licentiam adeo turbatos, ut neque messium feriæ æstati, neque vindemiarum autumno, competerent. Annumque ad cursum Solis accommodavit, ut trecentorum sexaginta quinque dierum esset: &* [2] *intercalario mense sublato,* [3] *unus dies* [4] *quarto quoque anno intercalaretur. Quo autem magis in posterum ex Kalendis Januariis nobis temporum ratio congrueret, inter Novembrem ac Decembrem mensem, interjecit duos alios: fuitque is annus, quo hæc constituebantur,* [5] XV. *mensium cum intercalario, qui ex con-*

1. *Vitio Pontificum turbatos.*] Ante Cæsarem, quum intercalandi potestas penes sacerdotes erat, pro libidine sua ad gratiam publicanorum, modo subtrahebant tempora, modo augebant, & plures interdum, quam oportebat, interdum pauciores dies intercalabant. quibus rebus fiebat, ut aliquando menses hyemales in autumni tempus referrentur, aliquando in æstivum sive vernum tempus inciderent, pro modo intercalandi imminutiore, aut cumulatiore. *Salmas.*

2. *Intercalario mense.*] Annus Græcorum habebat CCCLIV. dies, qui lunaris est annus. In Romanorum anno veteri uno die plus fuit ob vitationem paritis numeri. Græci, ut annum suum ad cursum solis exæquarent, quod operosum esset undecim dies qui deerant, cum quadrante, singulis annis intercalare, xc. dies nono quoque anno intercalabant. quod undecim dies cum quadrante octies ducti eum numerum efficiant dierum. Latini alternis annis intercalabant Merkedonium mensem, viginti duûm vel viginti trium dierum. cum mensis XXII. dierum intercalabatur, annus ille numerabat dies CCCLXXVII. *Salmas.*

3. *Unus dies intercalaretur.*] Id bissextum vocaverunt. Caussa autem nominis est, quia duobus diebus continuis bis dicimus, sexto calendas Martias: duos videlicet dies pro uno computantes. Unde qui natus est bissexto calendas, nihil refert, ut inquit eleganter Celsus, *utrum priore, an posteriore die natus sit: cum illud biduum pro uno tantum die habeatur.* Idem.

4. *Quarto quoque anno.*] Scilicet desinente, non incipiente. Placuit enim Cæsari, ut peracto quadriennii circuitu, dies unus post Terminalia intercalaretur, propter quadrantem illum, id est, senas horas, quæ singulis annis exuberantes, diei noctisque mensuram colligunt. *Beroald.*

5. XV. *mensium.*] XXII. dies mensis Merkedonii seu intercalarii, item LXVII. à Cæsare interjecti, fiunt simul dies LXXXIX. qui est justus modus mensium trium Lunarium. Nova autem anni ordinatio, si ita, uti ediderat eam Cæsar, & edicto sanxerat, inviolata mansisset, Augusto opus non fuisset iterum eam emen-

consuetudine in eum annum inciderat. Senatum supplevit, [1] *patricios adlegit: prætorum, ædilium, quæstorum, minorum etiam magistratuum numerum ampliavit:* [2] *nudatos opere censorio, aut sententia judicum de ambitu condemnatos, restituit.* [3] *Comitia cum populo partitus est: ut exceptis consulatus competitoribus, de cætero numero candidatorum, pro parte dimidia, quos populus vellet, pronuntiarentur: pro parte altera, quos ipse edidisset. Et edebat per libellos circum tribus missos scriptura brevi,* Cæsar dictator illi tribui. [4] Commendo vobis illum, & illum, ut vestro

suf-

emendare. Cæsare enim anno secundo Juliano interfecto, Sacerdotes ejus mentem minime assecuti, non post annum quartum, ut ille præceperat, sed quarto quoque anno bisextum intercalabant. Edictum autem quo Julius annum suum publicavit, item illud quo Augustus Bisexti vitium correxit, majorum supinitate, ac negligentia periit. *Ios. Scaliger.*

1. *Patritios adlegit.*] Lege Cassia. Tacitus Annalium lib. XI. In his allectus Cicero: Dio libro XLVI. Caussam suppletarum toties patritiarum gentium breviter aperit idem lib. LII. Augustus, inquit, gentes patritias supplevit, ἐπειδὴ τότε πλεῖστον ἀπολώλει σφῶν· οὐδὲν γὰρ οὕτως ὡς τὸ γενναῖον ἐν τοῖς ἐμφυλίοις πολέμοις ἀναλίσκεται· καὶ ἐς τὴν ποίησιν τῶν πατρίων ἀναγκαῖοι ἀεὶ εἶναι νομίζονται. Vespasianus tandem in futurum prospexit ne facile patritii desiderari possent, constitutis mille gentibus patritiis. Ita interpretor quod ait Aurelius Victor, *lectis undique optimis viris, mille gentes composita, cum ducentas ægerrime reperisset.* Casaub.

2. *Nudatos opere censorio restituit.*] Duplex *καινοπρέπεια* in his verbis. *nudatos* dixit pro notatos, quod proprium verbum est censorum: nihil tamen hic muto. sic Cicero ad Atticum de judicio Clodiano loquens, *nudos equites* vocat, probri plenos. Sic etiam *exutus* & *exuere* apud Tacitum. Ait, *opere censorio*: sic vocatur opus quod notam censoriam meruit. A. Gellius libro IIII. cap. XII. *non id sine pœna fuit: sed erat opus censorium: censoresque ærarium faciebant.* possumus etiam interpretari *opere censorio*, nota censoria. *Idem.*

3. *Comitia cum populo partitus.*] Comitiorum res, amissa libertate, varie habita. Tiberius primus, animis Quiritium fractis jam & ad servitium factis, jus omne sibi & Senatui sumpsit, populo nullo loco. Quod Tacitus his verbis voluit, *comitia è campo ad patres tralata.* Dio videtur omnem consulum renuntiationem ad Tiberium referre: aliorum Magistratuum ad Senatum, commendatione principis interposita. Ex eo tempore expers suffragiorum populus, donec Cajus *tentavit comitiorum more revocato, suffragia populo reddere,* ait Sueton. cap. XVI. scilicet Tiberii instituto omisso, Augusti revocato: sed idem ille omisit, Tiberianumque morem apud secutos principes valuisse deinceps, clarum ex memoria rerum. *Lipsius.*

4. *Commendo vobis illum.*] Hac formula usi principes, Cæsaris exemplo, cum suis

suffragio suam dignitatem teneant. *Admisit ad honores &* [1] *proscriptorum liberos. Judicia ad duo genera judicum redegit, equestris ordinis ac senatorii:* [2] *Tribunos ærarios, quod erat tertium, sustulit.* [3] *Recensum populi, nec more, nec loco solito, sed* [4] *vicatim* [5] *per dominos insularum egit: atque ex viginti trecentisque millibus* accipientium frumentum è publico, ad centum quinquaginta retraxit. Ac ne qui novi cœtus* re-

suis candidatis honores mandari juberent. In S. C. quo Vespasiano imperium datur, ita scriptum est: *Utique quos magistratum, potestatem, imperium, curationemve cujus rei petentes senatui populoque Romano commendarit, quibusve suffragationem suam dederit, promiserit: eorum comitiis quibusque extra ordinem ratio habeatur.* Casaub.

1. *Proscriptorum liberos.*] Refert Dionys. Antiq. Rom. lib. VIII. servatum fuisse apud Romanos, ut parentum pœna, quocunque crimine, etiam perduellionis, deliquissent, liberi minime tenerentur. Quo tamen non obstante Cicero, quod inter ejus laudes refert Plin. lib. VIII. cap. XXX. videns Rempubl. sine legibus Corneliis stare non posse, effecit eloquentia sua, ut proscriptorum à Sylla liberos, honores petere puderet. *Torrent.*

2. *Tribunos ærarios.*] Tribunos ærarios, ordinem quendam apparet fuisse eorum, quibus, ut ait Varro, *attributa erat pecunia, ut militi redderent.* Et certe in tabulas pecuniam publicam referendi, quæstoris munus fuisse, multorum testimoniis planum fieri posset. ex quo intelligi licet, quæstores curasse pecuniam, quam in ærarium inferrent: Tribunos ærarios, quam ex ærario sumtam quæstori proconsulis, atque exercitui maxime erogarent. unde Cicero Procos. illud scripsit ad Caninium: *Pecunia, quæ mihi attributa est, à quæstore curatur.* Tribunos autem ærarios è plebe fuisse, lex Aurelia ostendit, qua communicata judicia feruntur inter tres ordines, senatores, equites Rom. & Tribunos ærarios. quos, cum hunc explicaret, perspicue è plebe fuisse Dio scribit. *Sigonius.*

3. *Recensum populi nec more nec loco solito, sed vicatim per dominos insularum egit.*] Locus solitus fuit campus Martius, & quæ in eo erat villa publica. More solito per censores & publicos scribas res peragebatur. Quare merito *recensum* appellat, non censum. *Casaub.*

4. *Vicatim per dominos insularum.*] Hoc est, per locatores, qui suas sive domos sive insulas egenis locarent. in re veteri usurpat Tranquillus loquendi genus recens. Ante Neronem plures in urbe domus quam insulæ: post Neronem contrarium fuit, ut ex Tacito notum. inde cœperunt appellatione *insulæ*, quævis ædes locatitiæ intelligi: & per *dominos insularum*, omnes locatores. Sic *insularius* nominatus servus flagitator, pensionum exactor. Glossarium, ἐνοικολόγος, *insularius.* Idem.

5. *Per dominos insularum.*] Dominos insularum vocat eos qui in urbe Roma domos habebant ab aliis separatas, discretasque: nam tales insulæ nominantur. Inde scribit Spartianus, trecentas quadraginta insulas olim Romæ incendio absumptas fuisse. De insulis in hoc significatu crebra mentio est apud Jurisconsultos, & Historicos. *Beroaldus.*

*. *Fru-*

recensionis caussa moveri quandoque possent, instituit, quotannis in demortuorum locum ex his qui recensiti non essent, [1] subsortitio à prætore fieret. Octo- 42
ginta autem civium millibus [2] in transmarinas colonias distributis, ut exhaustæ quoque urbis frequentia suppeteret, sanxit, Ne quis civis major annis viginti, minorve XL. *qui sacramento non teneretur, plus triennio continuo Italia abesset, neu quis senatoris filius, nisi contubernalis, aut comes magistratus, peregre proficisceretur: neve hi qui pecuariam facerent, [3] minus tertia parte puberum ingenuorum inter pastores haberent. Omnesque medicinam Romæ professos, & liberalium artium doctores, quo libentius & ipsi urbem incolerent, & cæteri appeterent, civitate donavit. De pecuniis mutuis, disjecta [4] novarum tabularum exspectatione, quæ crebro movebatur, decrevit tandem, ut debitores creditoribus satisfacerent, per æstimationem possessionum, quanti quasque ante civile*

bel-

*. *Frumentum accipientium.*] Frumentatio illa annua Reipubl. circiter mille ducentis ac quinquaginta talentis constitit. *Plutarch.*

1. *Subsortitio.*] Ut prætor scilicet ex numero eorum, quibus fuerat frumentatio sorte adempta, subrogaret: quasi detrimenti levamen quoddam esset illis, qui exclusi fuerant, si per novam sortitionem demortuorum loco amissa commoda esset recuperare datum. *Sabell.*

2. *In transmarinas colonias.*] Ut Carthaginem & Corinthum, quæ à Cæsare Dictatore deductæ sunt. *Beroald.*

3. *Minus tertia parte puberum ingenuorum inter pastores haberent.*] Quid hoc ad urbis frequentiam? plurimum: voluit Cæsar suos cives aliquantum à studiis bellicis retrahere, & ad pacis artes traducere. militi legionario uxorem ducere jus non fuit. pecuarios & negotiatores nihil vetuit matrimonio operam dare. Veterum porro legum agrariarum capite uno cautum fuerat, de numero puberum ingenuorum, quos inter pastores habere tenerentur, qui pecuariam facerent. Hanc legem Cæsar ex antiquitate petitam reposuit à se correctam. Extat apud Appianum ἐμφυλ. libro primo; ubi videtur tanquam Legis Liciniæ à Licinio Stolone latæ pars, proferri istud caput. *Casaub.*

4. *Novarum tabularum.*] Novæ tabulæ dicuntur, quando debitores creditas cum usuris pecunias persolvere non coguntur ipsis creditoribus: & abolitis prioribus debitis, novæ tabulæ conficiuntur: quæ res nunquam fere, nisi tumultu, & in perturbata Republ. fieri consuevit. *Beroald.*

bellum comparassent, [1] *deducto summæ æris alieni, si quid usuræ nomine numeratum, aut perscriptum fuisset: qua conditione quarta pars fere crediti deperibat. Cuncta collegia,* [2] *præter antiquitus constituta, distraxit.* [3] *Pœnas facinorum auxit: & cum locupletes eo facilius scelere se obligarent,* [4] *quod integris patrimoniis exsulabant,* [5] *parricidas, ut Cicero scribit, bonis omnibus,*
43 *reliquos dimidia parte multavit. Jus laboriosissime ac severissime dixit.* [6] *Repetundarum convictos etiam ordine*

1. *Deducto summæ æris alieni, si quid usuræ nomine numeratum.*] Vetus inventum fuit Romanorum quoties angusta fides erat. Livius libro VI. *Tribuni promulgavere leges omnes adversus opes patritiorum, & pro commodis plebis: unam de ære alieno, ut deducto eo de capite quod usuris pernumeratum esset, id quod superesset, triennio æquis portionibus persolveretur.* Casaub.

2. *Præter antiquitus constituta.*] Primus Numa divisit universam multitudinem secundum artificia, ut suum peculiare corpus haberent tibicines, suum aurifices, architecti, tinctores, sutores, coriarii, fabri ærarii, figuli, &c. Porro unicuique generi suos peculiares conventus & religiones præscribens, tum primum ex Urbe sustulit eam diversitatem, qua alii Romani, alii Sabini, hi Romuli, illi Tatii cives censebantur, suaque divisione id consecutus est, ut omnibus cum omnibus conveniret, ac commercia intercederent. *Plutarchus.*

3. *Pœnas facinorum auxit: & cum locupletes.*] Non est dubitandum, quin vera sit emendatio Casauboni, extrito τῷ & ita constituentis hunc locum; *Pœnas facinorum auxit, cum locupletes eo facilius se scelere obligarent, quod integris patrimoniis exulabant. Parricidas, ut Cicero scribit, bonis omnibus, reliquos dimidia parte multavit.* Pro hac sententia & laudatissimo Cæsaris instituto in primis facit exemplum illius Marii, de quo Juvenalis Satyra I.

——— *Damnatus inani*
Judicio (quid enim salvis infamia nummis?)
Exul ab octava Marius bibit, & fruitur Dîs
Iratis, at tu victrix Provincia ploras.

Ubi vetus interpres: *Inani judicio, non ademptis bonis.* Boxhorn.

4. *Quod integris patrimoniis exsulabant.*] Libera Rep. raro factum ut civis Rom. sine privilegio, judicio publico condemnaretur: omnibus enim libera fuit, prius quam sententia pronuntiaretur, abeundi potestas. ita sententiam judicis simul & bonorum jacturam evadebant. Idem jus fuit & civibus Atheniensibus: unde sumserunt, ut puto, Romani. *Casaub.*

5. *Parricidas.*] Parricidas vocat omnes qui scientes hominem liberum occiderint, sic enim & Numæ lex: *Si quis hominem liberum sciens morti duit, parricida esto.* Et Tribunitia apud Festum in *Sacer*: *Si quis eum qui plebiscito sacer sit occiderit, parricida ne sit.* Hos ergo bonis omnibus multavit, reliquos, qui non occidendi animo, occiderint tamen, parte dimidia, sic enim hunc locum interpretor. Vide l. I. & l. III. Ad leg. Corn. de sicariis. *Torrent.*

6. *Repetundarum convictos, etiam ordine senatorio movit.*] Ante Cæsarem qui repetundarum crimine ceciderant, exilio puniebantur & æstimatione. lege Julia iidem

dine senatorio movit. Diremit nuptias prætorii viri, qui digressam à marito post biduum statim duxerat, quamvis sine probri suspicione. Peregrinarum mercium [1] *portoria instituit.* [2] *Lecticarum usum, item* [3] *conchyliatæ vestis, & margaritarum, nisi certis personis & ætatibus, perque certos dies, ademit.* [4] *Legem præcipue sumtuariam exercuit: dispositis circa macellum custodibus, qui obsonia contra vetitum retinerent, deportarentque ad se, submissis nonnumquam lictoribus atque militibus: qui si qua custodes fefellissent, jam adposita* [5] *è triclinio auferrent. Jam de ornanda in-* 44 *struen-*

iidem ordinem amiserunt, & judices ad litem æstimandam acceperunt. *Casaub.*

1. *Portoria.*] Vectigalia olim fere triplicia: è *Decumis*, è *Pastione*, è *Portoriis.* Tertium hoc genus in evehendo aut invehendo pendebant. Fuit & *Portarium* antiquis, & faciunt discrimen Glossæ. Portorium τέλος ἐν λιμένι. Portarium, τέλος πύλης. Et vero hoc quoque fuisse videtur, ævo præsertim inferiore, & sub Principatu, ut & in pontibus, & in viis, & portis adeo oppidorum dederint pro transgressu. Italia hodie, sed & Belgica, hæc non ignorat. *Lipsius.*

2. *Lecticarum usum & margaritarum ademit.*] Eusebii in Chronico verba sunt, in anno proximo post devictam à Cæsare Ægyptum: *Prohibitæ lecticis margaritisque uti, quæ nec viros nec liberos haberent, & minores essent annis quinquaginta quinque.* Casaub.

3. *Conchyliatæ vestis.*] Sic appellamus purpuream à conchyliis dictam. Sunt autem conchylia, authore Plinio in IX. Nat. historiæ, ex genere concharum: ex quibus colligitur succus tingendis vestibus expetitus: qui color austerus in glauco est, & irascenti similis mari. Cicero in Philippicis conchyliata peristromata appellat, quæ infecta erant succo conchyliorum. *Beroald.*

4. *Legem præcipue sumtuariam.*] Qualis Orchia, Fannia, Didia, Licinia, aliæ. *Macrobius.*

5. *E triclinio auferrent.*] Sæpe pro conclavibus & cœnationibus ipsis hanc vocem usurparunt Vitruvius, Quintilianus, Suetonius, alii. Cæteroquin tribus lectis olim ad mensam accumbebant, & hoc triclinium dicebatur. Postquam triclinia ab usu recesserunt, & forma eorum mutata, & pro tricliniis *accubita* & *stibadia* dici cœpêre, quorum figura semicircularis erat, atque inde *sigma* nomen invenit. Triclinium tres lecti divisi & separati; qui mensæ adpositi quadratam figuram efficiebant, sic ut unum mensæ latus à convivis liberum præstarent. Sigma vero unus perpetuus lectus, semirotundus, spatium in ea parte relinquens, qua circulus deficiebat. Triclinium omnibus mensis poterat convenire. Sigma non item: quippe secundum mensarum magnitudinem quærenda erant parva aut magna stibadia, quæ à numero convivarum, quos capiebant, dicebantur octaclina, cum octo caperent, enneaclina, cum novem, & ita de cæteris. Plura de *triclinii* & *sigmatis* differentia diximus ad Lampridii Heliogabalum. *Salmasius.*

struendaque urbe, item de tuendo ampliandoque imperio, plura ac majora in dies destinabat. In primis [1] *Martis templum, quantum nusquam esset, exstruere, repleto & complanato lacu, in quo naumachiæ spectaculum ediderat: theatrumque summæ magnitudinis Tarpeio monti accubans.* [2] *Jus civile ad certum modum redigere, atque ex immensa diffusaque legum copia, optima quæque & necessaria in paucissimos conferre libros. Bibliothecas Græcas & Latinas, quas maximas posset, publicare, data M. Varroni cura comparandarum ac digerendarum.* [3] *Siccare Pomptinas paludes:* [4] *emittere Fucinum lacum:* * *viam munire à mari su-*

1. *Martis templum.*] Martis ædem seu templum, in urbe, & extra fuisse, ex lectione antiqua observamus, extra portam scilicet Capenam. Marti Ultori ædem, quam bello Philippensi voverat, exstruxit Augustus. Namque is plerasque patris sui destinationes implevit. *Marc. Donat.*

2. *Ius civile ad certum modum.*] Qua de re notum est omnibus etiam Ciceronem cogitasse, nam & librum ejus De jure civili in artem redigendo citat Gellius lib. I. cap. XXII. *Torrent.*

3. *Siccare Pomptinas paludes.*] Trajanus Imperator stravit paludes Pomptinas lapidibus, exstruxitque juxta vias ædificia, pontesque magnificentissimos fecit, testibus Dione & Xiphilino. Hanc paludem primum à Cornelio Cethego Consule exsiccatam, & ex ea agrum factum, colligimus ex Livio *in Epitom.* libro XLVI. Easdem exsiccasse Theodoricum Regem Gothorum, testatur marmorea tabella, cum inscriptione ibidem posita, attestante Raphaële Volaterrano in sua Geographia. At nihilominus non permanserunt exsiccatæ, sed semper ad pristinum statum reductæ, tum ex aquis Aufentis fluminis propinqui, hodie *Aufidio* dicti, & alterius etiam ex quamplurimis aquis è radicibus circumjacentium montium sponte scaturientibus, quæ tandem humanam operam frustratæ sunt. *Marc. Donat.* Plin. lib. III. cap. V. *A Circiis palus Pomptina est, quem locum XXIII. urbium fuisse Mucianus ter Consul prodidit.* De Pomptina palude Horatii quoque De arte locum intelligunt, *sterilisque diu palus, aptaque remis, Vicinas urbes alit.* Atqui si ita est, rem cogitatam tantum à Cæsare tanquam factam narrat Horat. Quod etiam ex Plinio constat libro XXVI. cap. 4. ubi magica arte siccari eas paludes optat, ut tantum agri suburbanæ reddatur Italiæ. *Torrent.*

4. *Emittere Fucinum lacum.*] Remanent usque ad hodierna tempora vestigia aquæductus inæstimabilis sumptus, & miræ structuræ ab ipso lacu Romam usque. Cogitaverat itaque Cæsar extra mittere lacum hunc, opus siquidem difficillimum, ut lacus maximus exsiccari posset: nisi si *emittere* interpretemur, aquam ab eo extra Romam perducere, quod à Martio factum alibi docuimus. Secundum quam significationem verbum *emittere* sumptum legimus à Cic. *ad Attic.* IV. Hoc opus emittendi lacum Fucinum perfecisse Adrianum, testis

supero per Apennini dorsum ad Tiberim usque: [1] perfodere Isthmum: Dacos, qui se in Pontum & Thraciam effuderant, coërcere: mox [2] Parthis inferre bellum per Armeniam minorem, nec nisi ante expertos aggredi prælio. Talia agentem atque meditantem mors prævenit: de qua priusquam dicam, [3] ea quæ ad formam & habitum, & cultum & mores, nec minus quæ ad civilia & bellica ejus studia pertineant, non alienum erit summatim exponere. Fuisse traditur excelsa statura, 45
colore candido, [4] teretibus membris, ore paulo pleniore, [5] nigris vegetisque oculis, valitudine prospera: nisi quod tempore extremo, repente animo linqui, atque

etiam

stis est Ælius Spartianus. *Marc. Donat.*

*. *Viam munire.*] Verbum *munire*, significare volunt *restituere & reficere, ac in pristinum statum reducere.* Quo in sensu *munire viam, munire ripam & alveum,* dici adnotant. *Idem.*

1. *Perfodere Isthmum.*] Pausanias scribit: Gnidos Isthmum intercidere adortos, detentos ab Apollinis oraculo, siquidem divinitus constitutis rebus, manum injicere non licere, dicente. Demetrium vero ab incepto destitisse, architectorum monimentis deterritum, qui cum loca metiti essent, renuntiarunt, Corinthiacum mare altius esse, quam quod ad Cenchreas: itaque futurum, si medium locum intercideret, ut universus ad Æginam transitus cum ipsa pariter Ægina, & proximis insulis demergeretur. Præterea nec navigationi alveum futurum habilem ob affluxus rapidam varietatem; qualis in Euripo visitur. *Marc. Donat.* Perfodere navigabili alveo angustias tentavere Demetrius rex, Dictator Cæsar, C. Princeps, Domitius Nero, infausto (ut omnium patuit exitu) incepto. *Plinius.*

2. *Parthis.*] Expeditionem in Parthos agere destinarat, parabatque, quibus subactis per Hyrcaniam præter Caspium mare, & Caucasum in Scythiam proficisci, dehinc loca ingredi, peragrataque Germania Scythiam, & adjacentia Germaniæ per Galliam in Italiam remeare: & hunc ita gyratum Imperii ambitum conjungere, finibus ejus quaquaversum ab Oceano complexis. *Plutarch.*

3. *Ea quæ ad formam & habitum, &c.*] Hæc omnia quo ordine hic proponuntur, eodem postea explicantur. Hic perpetuus mos Suetonii, ne semel quidem, ut videtur, ejus interpretibus observatus. *Casaub.*

4. *Teretibus membris.*] Succulentis, nec tamen obesis. Philosophus hunc habitum εὔσαρκον vocat, & ἀρθρώδη καὶ διηρθρωμένον: qui medius est inter τῶν λεπτὸν & περίπλεον. *Idem.*

5. *Nigris vegetisque oculis.*] Qui præ se ferrent τὸ δραστήριον Cæsaris, *& illum ei proprium vigorem, celeritatemque quodam igne volucrem,* ait Plinius libro septimo. Aristoteli quoque oculi nigri, sed qui ad flavum colorem inclinent, indicium sunt εὐψυχίας. Eginhartus in vita Caroli Magni, quæ tota fere Suetonii verbis & sententiis scripta est: *Apice capitis rotundo, oculis prægrandibus ac vegetis.* Idem.

etiam per somnum exterreri solebat. [1] *Comitiali quoque morbo bis inter res agendas correptus est.* [2] *Circa corporis curam morosior, ut non solum tonderetur diligenter, ac raderetur, sed* [3] *velleretur etiam: ut quidam exprobraverunt: calvitii vero deformitatem iniquissime ferret, sæpe obtrectatorum jocis obnoxiam expertus. Ideoque & deficientem capillum revocare à vertice assueverat: & ex omnibus decretis sibi à senatu populoque honoribus, non aliud aut recepit aut usurpavit libentius quam jus laureæ perpetuo gestandæ.* [4] *Etiam cultu notabilem ferunt.* [5] *Vsum enim* [6] *lato clavo ad manus*

1. *Comitiali morbo.*] Dictus est *comitialis*, propterea quod comitia dicitur vitiare, atque prohibere. Cato: *Quod comitia prohibere solet, ne id quidem mihi vitium fuit.* Beroald. Plato morbum divinum appellat, quia occupat in nobis divinæ particulam auræ. Alii morbum sacrum, vel quia detestandus est, vel quia divinitus immittitur. Dicitur etiam *Herculeus*, quia Hercules eo laboravit, item vulgo caducus. *Lipsius.*

2. *Circa corporis curam morosior.*] *Morosus* opponitur *indifferenti*: ut cum mox ait, fuisse Cæsarem circa victum indifferentem. *Casaub.*

3. *Velleretur.*] Qui erant molliores delicatioresque, pilos sibi evellebant è corpore volsellis: quæ instrumenta sunt ad pilos evellendos. Utebantur & resina ad idem negotium peragendum. Quinetiam unguenta habebant depilatoria, quæ *dropacen*, & *psilothrum* nuncupaverunt: de quo vide Plinium. *Beroald.*

4. *Etiam cultu notabilem.*] Deliciis fluxioris vestis ubique luxuriabatur, & calceamentorum: quibus etiam postea interdum usus est altioribus & coloris rubri, more regum, qui Albæ quondam regnarunt, ut qui propter Iulum, ipsos genere contingeret. *Dio Cassius.*

5. *Vsum enim lato clavo ad manus fimbriato.*] Intelligo tunicam laticlaviam, manicas ad manus usque habentem, easque fimbriatas. Vel tunicam ἀνάκωλον simpliciter, id est, ea longitudine ut brachia tegeret. Prior interpretatio est melior. Sic indusiorum nostrorum extremæ manicæ ornatus caussa accessionem habent limbi è subtiliore tela, vel simplicis atque expansi, vel in densas plicas corrugati; ejus moris vestigium fuit in istis tunicis ad manus fimbriatis. *Casaub.*

6. *Lato clavo.*] Tunicarum duo genera reperio, cum clavis unum, alterum simplex. clavi autem vel lati, vel angusti: lati omnium, qui vel patre senatore, vel equite nati essent, non à primis annis per omnem ætatem, sed ab anno XVII. quo etiam virilis toga sumebatur, ad annum ætatis senatoriæ, quo anno curiam ingredientibus remanebat ejusdem tunicæ jus: sin autem senatoriam dignitatem non assequerentur, vel, quia nollent, otiosam ac tranquillam vitam honoribus anteponentes: vel, quia non possent, gratia destituti, lato clavo deposito angustum sumebant. *A. Manutius.*

nus[1] *fimbriato, nec ut umquam aliter quam ſuper eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura. Vnde emanaſſe Syllæ dictum, optimates ſæpius admonentis, ut* male præcinctum puerum caverent. *Habitavit pri-* 46.
mo in Subura modicis ædibus: poſt autem pontificatum maximum,[2] *in Sacra via*[3] *domo publica. Munditiarum lautitiarumque ſtudioſiſſimum multi prodiderunt.*[4] *Villam in Nemorenſi à fundamentis inchoatam, magnoque ſumptu abſolutam, quia non tota ad animum ei reſponderat, totam diruiſſe, quamquam tenuem adhuc & obæratum.*[5] *In expeditionibus*[6] *teſſellata &*

1. *Fimbriato.*] Antiqui fibrum dicebant extremum, unde in ſageis extrema *fimbriæ*, & in jecore extremum *fibra.* Hinc *fiber* animal ſic dictum, ab extrema ora fluminis, ubi maxime ſolet videri. *Varro.*

2. *In Sacra via.*] Illa triumphantes in Capitolium ibant: quam Horatius ſacrum clivum in carmine lyrico nuncupavit. *Beroald.*

3. *Domo publica.*] Cautum Romanorum legibus fuit, ut Pontifex maximus in domo publica habitaret. Quare Octavius, cum pontificatum, quem nunquam vivo Lepido auferre ſuſtinuerat, mortuo demum ſuſcepiſſet, ſuarum ædium partem ipſe publicam eſſe juſſit, quo legi ſua ſervaretur auctoritas. Dionem adi libro LIV. *Schildius.*

4. *Villam in Nemorenſi.*] Ejus villæ adhuc exſtant veſtigia non procul Aricia. *Torrent.* Hodie eſt in eodem loco oppidum quod veteri appellatione Nemus dicitur. *Sabell.*

5. *In expeditionibus pavimenta, &c.*] *Pavimenta* appellat, materiam pavimentorum, ipſa ſectilia marmoriſque cruſtas & teſſeras, quas circumferebat Cæſar in expeditionibus, ut quoties caſtrametandum eſſet, pavimenta ex iis in prætorio, picta de muſivo ſtruerentur. Ideo prætorium in caſtris templo propter magnificentiam Joſephus comparat. Plinius quoque lib. XXXVII. Neronis *viatoria cubicula unionibus constructa queritur.* inde illa indignatio Horatii de caſtris Antonii;

Interque ſigna (turpe) militaria
Sol aſpicit conopeum.

Tranſiit hic luxus ex Oriente & caſtris regum Aſiæ ad Romanos. nam talem fuiſſe illorum, non in urbe ſolum, ſed militiæ quoque, vitam, nemo ignorat qui Græcos auctores legerit. Porro apud veteres in frequentiſſimo uſu teſſellata pavimenta fuere: adeout cum plurima eorum eſſent genera, iſtud tamen pavimenti appellationem propriam ſibi fecerit. Itaque auctor Gloſſarii vertit *Pavimentum*, ψηφολόγημα, ψηφολόγητον ἔδαφος. *Caſaub.*

6. *Teſſillata & ſectilia pavimenta.*] *Sectilia* Latinè vocat τὰ λιθόστρωτα, & diſtinguit à teſſellatis. *Lithoſtrota* ſectis parvulis marmorum cruſtis ſtrata erant ex diverſi generis & coloris marmoribus, non tinctis. *Teſſellata* ex parvis teſſellis, hoc eſt, calculis quadratis in varios colores tinctis. Lithoſtrata in pavimento ac ſolo manſère, teſſellata ad cameras tranſlata, & *muſivi operis* nomine appellata ſunt. *Salmaſ.*

47 *ta & sectilia pavimenta circumtulisse.* [1] *Britanniam petisse spe margaritarum, quarum amplitudinem conferentem, interdum sua manu exegisse pondus. Gemmas,* [2] *toreumata,* [3] *signa,* [4] *tabulas operis antiqui semper animosissime comparasse:* [5] *servitia recentiora politioraque, immensò pretio,* [6] *& cujus ipsum etiam puderet,*
48 *sic ut rationibus vetaret inferri. Convivatum assidue, per provincias duobus tricliniis:* [7] *uno, quo sagati pallia-*

1. *Britanniam petisse spe margaritarum.*] Fert Britannia aurum & argentum & alia metalla, pretium victoriæ, gignit & Oceanus margarita, sed subfusca ac liventia. Quidam artem abesse legentibus arbitrantur: nam in rubro mari viva ac spirantia saxis avelli, in Britannia, prout expulsa sint, colligi. ego facilius crediderim, naturam margaritis deesse, quam nobis avaritiam. *Tacitus.*

2. *Toreumata.*] Ars, quæ extantes figuras ostendebat, & extra corpus materiei prominentes, interdum totas, interdum dimidiatas, *cælatura* dicebatur. In argenteis & aureis vasis apud veteres locum ac auctoritatem suam maxime tenuit, sed præcipue in argenteis. Græci τορευτικὴν appellant, & τόρευμα opus eo modo cælatum. *Salmas.*

3. *Signa.*] *Signum* est è solida materia similitudo vel Dei; vel hominis, vel bruti. *Statua* est item è solida materia similitudo Dei tantum, & hominis. Latius igitur patet signi nomen, quam statuæ. Differunt etiam, ut puto, ratione loci. Nam quæ in foro statuæ sunt, aut in alio publico & profano loco, statuæ, non signa, dicuntur: eadem in domibus, ac templis, signa vocantur potius, quam statuæ. Itaque simulacrum Herculis Tunicati, quod prope Rostra fuit, statuam Plinius appellavit. at simulacra Cupidinis & Herculis, ablata à Verre ex Heji Mamertini sacrario, signa, non statuas, Cicero nominat lib. IV. in Verr. & omnino, quæ sustulit Verres ex ædibus Deorum, signa semper vocat Cicero, nunquam statuas. *A. Manutius.*

4. *Tabulas operis antiqui.*] Timomachus Byzantinus pinxit Cæsari Ajacem, & Medeam, vendiditque eas tabulas talentis octoginta, quas Cæsar posuit in æde Veneris genitricis. *Plinius.*

5. *Servitia recentiora.*] Græci dicunt ἀωρυλλίας. *Recentia* servitia opponuntur exoletis & σκληροῖς καὶ παρηβηκόσι, quos Græci κολλόπας dixerunt. *Casaub.*

6. *Et cujus ipsum puderet, sic ut rationibus vetaret inferri.*] Sæpe usuvenit, ut scelus pecunia redemtum, aliaque talia, ex ipsis auctorum tabulis probarentur. vel vide orationem pro Cluentio. Circumspectiores, quod in Cæsare hîc notat Suetonius, quæ male & nequiter emerant, vetabant rationibus inferri à dispensatore: aut sub falsis titulis jubebant inferri, ut de Vespasiano scribit noster. Græci vulgo ἐλλόγια. Quam vocem Romani fecerunt usu suam, & dixerunt *ellogium*, vel, quod pridem obtinuit, *elogium*. nam plane nihil elogium quam ἐλλόγιον, titulus, caussæ brevis explicatio, præfatio: & ita sæpe Valerius Max. præfationem pro elogio usurpat. *Casaub.*

7. *Vno quo sagati palliative; altero, quo togati.*] De comitibus Cæsaris hoc accipit, & ea quæ dicebatur cohors prætoria. Igitur per togatos intelligit honestiores è comitatu: puta, consulares præto-

liative; altero, quo togati cum illustrioribus provinciarum discumberent. Domesticam disciplinam in parvis ac majoribus rebus diligenter adeo severeque rexit: ut [1] *pistorem, alium quam sibi panem convivis subjicientem, compedibus vinxerit: libertum gratissimum, ob adulteratam equitis Romani uxorem, quamvis nullo querente,* [2] *capitali pœna adfecerit. Pudicitiæ* 49 *ejus famam nihil quidem præter Nicomedis contubernium læsit, gravi tamen & perenni opprobrio, & ad omnium convitia exposito. Omitto Calvi Licinii notissimos versus,*

Bithynia quidquid
Et pædicator Cæsaris umquam habuit.

Prætereo actiones Dolabellæ & Curionis patris: in quibus eum Dolabella [3] pellicem reginæ, spondam interiorem regiæ lecticæ, *ac Curio* stabulum Nicomedis, & [4] Bithynicum fornicem *dicunt. Missa etiam facio edicta Bibuli,* [5] *quibus proscripsit collegam suum,*

prætorios, senatores, legatos & quæstores: per *sagatos* & *palliatos*, turbam omnem reliquam, id est, homines militares, atque etiam Græcos. *Casaubon.* *Pallium* Græcorum quatuor angulos habuit, duos in ima ora, duos in summa. *Saga* quoque militaria quadrata & saga Gallica, & paludamenta imperatorum. At *toga* Romanorum rotunda erat, ideo pallium *teres* eam vocat Tertullianus. Hæc nullum angulum in imo habebat, sed cohibili circumcirca remeans ambitu, & clausa undique, omnia corporis contegebat. *Salmasius.*

1. *Pistorem.*] Pistorem & coquum apud antiquos eundem fuisse accepimus. Iidem pistorem habebant in numero servorum. Unde ait Jurisconsultus De legatis I I I. *Si quis servos habuerit proprios, sed quorum operas locabat, vel pistoricas vel histrionicas, servorum appellatione etiam hos legasse videtur.* Beroald.

2. *Capitali pœna.*] Exemplum simile de jure patronorum in libertos apud Val. Max. habemus lib VI cap. I. *Lipsius.*

3. *Pellicem reginæ.*] Pellex, ut inquit Jurisconsultus, illa vulgo appellatur, quæ cum eo, cui uxor sit, corpus misceat: inde apud Oratores, & Poëtas pellex non tam viri, quam uxoris nuncupatur. Cicero: *Uxor generi, noverca filii, filiæ pellex.* Beroald.

4. *Bithynicum fornicem.*] Id est, lupanar regis. Fornicem enim appellamus cellam meretriciam. Inde *fornicatio*, & *fornicari* derivantur. *Idem.*

5. *Quibus proscripsit.*] *Proscribere*, dicitur de edictis magistratuum loco publico positis. Cicero ad Atticum: *proscripsit ille se per omnes dies comitiales de cœlo*

ſuum, Bythynicam reginam: eique regem antea fuiſſe cordi, nunc eſſe regnum. *Quo tempore, ut M. Brutus refert, Octavius etiam quidam, valitudine mentis liberius dicax, conventu maximo cum Pompeium regem appellaſſet, ipſum reginam ſalutavit. Sed C. Memmius etiam ad cyathum & vinum Nicomedi ſtetiſſe objecit, cum reliquis exoletis, pleno convivio, accubantibus nonnullis urbicis negotiatoribus, quorum refert nomina. Cicero vero non contentus in quibuſdam epiſtolis ſcripſiſſe,* [1] *à ſatellitibus eum in cubiculum regium eductum, in aureo lecto, veſte purpurea decubuiſſe, floremque ætatis à Venere orti, in Bithynia contaminatum: quondam etiam in ſenatu defendenti* [2] *Nyſæ cauſſam, filiæ Nicomedis, beneficiaque regis in ſe commemoranti,* Remove, *inquit,* iſtæc oro te: quando notum eſt, & quid ille tibi, & quid illi tu dederis. *Gallico denique triumpho milites ejus inter cætera carmina,* [3] *qualia currum proſequentes jocula-*

cula-

cælo ſervaturum. Græci pro eo & ϖρο-χάφειν dicunt & ϛηλιτεύειν. *Caſaubonus.*

1. *A ſatellitibus eum in cubiculum regium eductum.*] A cœna ſurgens Cæſar, in ξενῶνα ſive hoſpitale cubiculum ſibi aſſignatum receſſerat: ſi nihil aliud, ſaltem ut pudori ſuo conſuleret: inde poſtea per ſatellites eſt eductus, & ad regem deductus. De hujuſmodi tranſitu à triclinio in cubiculum loquitur Seneca, Epiſtola xcv. *Tranſeo puerorum infelicium greges, quos poſt tranſacta convivia aliæ cubiculi contumeliæ exſpectant.* Idem.

2. *Nyſæ cauſſam.*] Alii, *defendenti enixe cauſſam.* Adverbium heic in proprii nominis locum velut per oppreſſionem invaſit, cum in antiquis libris *Nyſæ cauſſam* plane perſpicueque ſcriptum reperiamus. Nyſa enim, ut opinor, Nicomedis filia vocabatur, vel potius filius, ſi Salluſtio fidem habemus. *Turnebus.*

3. *Qualia currum proſequentes jocülariter canunt.*] Tacitus vocat *facetias.* His forte in triumphali pompa olim datus locus, ut inter præmia virtutis triumphator, modeſtiæ cauſſà, vitiorum quoque, quibus ſine nemo naſcitur, admoneretur. Ne, ſcilicet, ſibi nimium placeret. Ita enim loquitur Juvenalis Satyr. x. ubi cauſſam reddit, cur triumphali curru etiam ſervus fuerit portatus;

——— *& ſibi Conſul*
Ne placeat, curru ſervus portatur eodem.

Boxhorn.

1. Ægi-

culariter canunt, etiam vulgatiſſimum illud pronunciaverunt:

Gallias Cæſar ſubegit, Nicomedes Cæſarem:
Ecce Cæſar nunc triumphat, qui ſubegit Gallias:
Nicomedes non triumphat, qui ſubegit Cæſarem.

Pronum & ſumtuoſum in libidines fuiſſe conſtans opinio eſt, plurimaſque & illuſtres fœminas corrupiſſe: in quibus Poſtumiam Servii Sulpicii, Lolliam AVli Gabinii, Tertullam M. Craſſi, etiam Cn. Pompeii Muciam. Nam certe Pompeio, & à Curionibus patre & filio & à multis exprobatum eſt, quod cujus cauſſa poſt tres liberos exegiſſet uxorem, & quem gemens [1] Ægiſthum appellare conſueſſet, ejus poſtea filiam potentiæ cupiditate in matrimonium recepiſſet. *Sed ante alias dilexit* [2] *M. Bruti matrem Serviliam: cui & proximo ſuo conſulatu* [3] *ſexagies* HS. *margaritam mercatus eſt: & bello civili ſuper alias donationes, ampliſſima prædia* [4] *ex auctionibus haſtæ** *nummo addixit. Cum qui-*

1. *Ægiſthum appellare.*] Ad perſonarum qualitatem alluſit: nam Ægiſthus & ſacerdos fuit, & abſentis Agamemnonis conjugem Clytemnæſtram adulteravit. Sic Cæſar pontifex maximus Pompeio tum Imperatore abſente, Muciam corrupit. *Sabell.*

2. *M. Bruti matrem Serviliam.*] Servilia Catonis Uticenſis ſoror, Marci Bruti fuit mater, quam Cæſar adhuc adoleſcens amavit: & cum eo tempore, quo hic amor ferveſcebat, Brutus ſit natus, quodammodo creditus eſt è Cæſare genitus. *Plutarch.*

3. *Sexagies* HS. *margaritam mercatus eſt.*] Hæc ſumma, juxta Budæum, centum quinquaginta millia coronatorum facit. Nam, quemadmodum cum à ſeſtertiis ad ſeſtertia fit tranſitus, numerus millies multiplicatur: ſic, cum per adverbia demum enunciamus, ſeſtertia ſingula centuplicata creſcunt. Ergo, cum dico ſexagies ſeſtertiûm, intelligo ſexagies centena ſeſtertia: in ſingula autem ſeſtertia XXV. coronatos taxandos conſtituit Budæus. *Lipſius.*

4. *Ex auctionibus haſtæ.*] Bona condemnatorum, quæ ad ærarium deferebantur, edictis publicari ſolebant, hoc eſt, publice venalia proſcribi aut proclamari: & tandem publicata interdum averſione, interdum ſectione, haſta poſita diſtrahebantur. Sectores damnatorum bona emebant averſione, quæ rurſus ſectione diſtrahebant: averſione quidem una pertica, ſectione vero diſtin-ctè

quidem plerisque vilitatem mirantibus, facetißime Cicero, [1] Quo melius, *inquit*, emtum sciatis, Tertia deducta est: *exstimabatur enim Servilia, etiam filiam suam Tertiam Cæsari* [2] *conciliare.*

51 *Ne provincialibus quidem matrimoniis abstinuisse, vel hoc disticho apparet, jactato æque à militibus per Gallicum triumphum.*

Urbani servate uxores, mœchum calvum adducimus.

Aurum in Gallia [3] effutuisti: heic sumpsisti mutuum.

52 *Dilexit & reginas, inter quas EVnoen Mauram, Bogudis uxorem: cui maritoque ejus, plurima & immensa tribuit, ut Naso scripsit: sed maxime Cleopatram, cum qua & convivia in primam lucem sæpe protraxit, &* [4] *eadem nave thalamego pæne Æthiopia tenus*

štè gradatimque. Et erat quidem tanta apud Romanos hujusmodi sectionis auctoritas, ut per eam legitimum dominium statim acquireretur. Auctor est enim Varro de re rustica lib. II. dominium sex fere res perficere, nimirum *hæreditatis aditionem, mancipationem, in jure cessionem, usucapionem, è præda sub corona distractionem, denique sectionem.* Popma.

*. *Nummo addixit.*] *Addicere* idem est, quod venundare. Recte vero, qui non *minimo*, sed *nummo* legunt. Est enim proverbiale, *Nummo addicere*, quod nostrates dicunt, fragmento panis vendere. quod donationis est instar, cum obtentu venditionis rem donantes, invidiam donationis vitamus, aut pudori accipientis consulimus. Meminit Ulpianus in l. Si quis, infra, Locati, *Si quis conduxerit nummo uno, conductio nulla est.* Budæus.

1. *Quo melius emtum sciatis, tertia deducta est.*] Sensus est, eos qui pretii parvitatem mirarentur quo prædia emerat Servilia, magis miraturos si sciant tertiam esse deductam: hoc est, de illo ipso pretio tertiam partem à venditore Cæsare fuisse remissam. Hæc simplex sententia horum verborum: in quibus latet Ciceronis jocus propter ancipitem notionem vocum *tertia* & *deducere*. Casaub. V.C. habet: *Quo vilius, &c.* quod magnopere placet. *Ursin.*

2. *Conciliare.*] Conciliatrices & conciliatores lenones vocantur. *Conciliaturas facere*, est Lenocinium exercere. *Lips.*

3. *Effutuisti.*] Pleræque edit. *emisti.* At quæ religio est, ita lasciviam verborum fugere, ut veteres scriptores suis verbis loqui nolis? Si æmulari non libet, nec licet, saltem ne suis locis invideantur. Neque enim charta erubescit. Hanc eandem sententiam cum de eodem Julio redderet Catullus, *expatrare* dixit, quod tantundem est atque *effutuere*. Significat igitur, Cæsarem auro suo paraſſe, quibus ipse culcitra esset. *Palmerius*

4. *Eadem nave thalamego.*] Quales habebant paratas Ægypti reges DCCC. vide

nus Ægyptum penetravit, [1] *nisi exercitus sequi recusasset. Quam denique accitam in urbem, non nisi maximis honoribus præmiisque auctam remisit: filiumque natum appellare nomine suo passus est. Quem quidem nonnulli Græcorum similem quoque Cæsaris & forma & incessu tradiderunt. M. Antonius agnitum etiam ab eo, senatui adfirmavit:* [2] *quæ scire C. Matium, & C. Oppium, reliquosque Cæsaris amicos: quorum C. Oppius, quasi plane defensione ac patrocinio res egeret,* [3] *librum edidit,* Non esse Cæsaris filium, quem Cleopatra dicat. *Helvius Cinna Trib. pleb. plerisque confessus est, habuisse se scriptam paratamque legem, quam Cæsar ferre jußisset, cum ipse abesset, uti uxores liberorum quærendorum caussa,* [4] *quas & quot vel-*

de Appianum in proœmio. Similes, si usum spectes, veterum Gallorum *paradæ*, de quibus Ausonius & Sidonius. Item illa Neronis de qua Plutarchus Περὶ ἀοργησίας. *Casaubonus*. Talem, teste Athenæo, Ptolemæus Philopater habuit, longitudine semistadii, latitudine xxx. cubitorum, altitudine paulo minus xl. Seneca libro vii. de beneficiis *navem cubiculatam* vocat. Tali, vittata insuper, Platonem ad se venientem excepit Dionysius tyrannus. *Torrentius*. Visitur & Venetiis, in patria nostra, navis, huic Ægyptiæ persimilis, cui Bucentauro est nomen, qua princeps & senatus vehi solent occursuri principibus viris augustissima specie. *Bapt. Egnatius*.

1. *Nisi exercitus sequi recusasset.*] Attende loquendi genus, *Ægyptum pæne penetravit, nisi exercitus sequi recusasset.* pro, factumque esset, nisi. *penetravit* igitur, est penetraturus fuit. Sic in Galba cap. x. *Casaub.*

2. *Quæ scire C. Matium.*] Is familiaris Cæsaris fuit, & quædam Ciceronis, ad eum exstant epistolæ; citantur & à Gellio l. xv. c. xxv. in mimiambis, & à Varrone proferuntur ejus versus. *Turnebus*.

3. *Librum edidit, non esse Cæsaris filium.*] Atqui Antonius Oppii testimonio probare voluit esse Cæsaris filium. Aut ergo tollenda est negatio, quod Glareano videtur, aut fatendum est Oppium aliter scripsisse quam Antonius diceret. *Torrent.*

4. *Quas & quot vellet ducere liceret.*] Dicit *quas*: quia illi & civi Rom. & senatori non cum omnibus jus fuit connubii: puta, cum ea quæ esset sanguine propius juncta, cum peregrina, cum liberta aut serva. Dicit *quot*, quia legibus Rom. non permissa πολυγαμία. Primus omnium Romanorum, ut Plut. ait, Antonius duas simul uxores habuit. In plerisque codd. etiam Viterb. *vellent* scriptum, non *vellet*. Ea lectio confirmatur veteri exemplo Semiramidis, quod refert Orosius: item exemplo Valentiniani Imp. qui ut duas ipse posset uxores ducere, lege lata id omnibus permi-

vellet ducere liceret. Ac ne cui dubium omnino sit, & impudicitiæ eum, & adulteriorum flagrasse infamia, Curio pater quadam eum oratione, [1] omnium mulierum virum, & omnium virorum mulierem *appel-*
53 *lat. Vini parcissimum ne inimici quidem negaverunt. Verbum M. Catonis est,* Unum ex omnibus Cæsarem ad evertendam Rempubl. sobrium accessisse. *Nam circa victum C. Oppius adeo indifferentem docet, ut quondam ab hospite* [2] *conditum oleum, pro viridi adpositum, adspernantibus cæteris, solum etiam largius dicat appetisse: ne hospitem aut negligentiæ, aut rustici-*
54 *tatis videretur arguere. Abstinentiam neque in imperiis neque in magistratibus præstitit. Vt enim quidam monumentis suis testati sunt,* [3] *in Hispania à proconsule, & à sociis pecunias accepit, emendicatas in auxilium æris alieni: & Lusitanorum quædam oppida, quam-*

permisit. auctores Socrates, Nicephorus, alii. Simile est quod de Claudio narratur l. v. c. XXVI. Juvat etiam quod Suetonius *legem* appellat, non rogationem. *Vellet* tamen præferimus. *Casaub.*

1. *Omnium mulierum virum, & omnium virorum mulierem.*] Ea phrasi, qua *multorum hominum homo* Terentio, *multarum mulierum Iuppiter* Plauto dicuntur. *Boxhornius.*

2. *Conditum oleum, pro viridi adpositum.*] Viride oleum vocabant quod ex acerba premitur olea nec matura. nam illud censebant vulgare, & *Romanicum* dicebant, ut est, apud Catonem. Virgil.

— *& amara pausia bacca.*

Servius, *de pausia viride oleum fit.* Græci, quod sciam, ἔλαιον χλωρὸν non dixerunt, pro optimo oleo: at Hebræi pariter cum Latinis, שמן רען hoc est, *oleum viride*: quod Græci Latinique interpretes varie expresserunt. *Casaub.* Viride oleum premitur circa mensem Decembrem, quod acerbum est, neque conducit rationibus patrisfamilias, quoniam exiguum fluit: viridis autem notæ tunc conficere expedit, cum satis fluit: & pretio pene duplicat domini reditum. *Columella.*

3. *In Hispania à proconsule & à sociis pecunias accepit.*] Intelligo extortam proconsuli, cui succedebat Cæsar, pecuniam, injecto calumniarum metu: cum metueret iste, quisquis tandem fuerit, proconsul, ne Romam reversus lege repetundarum interrogaretur. Porro Hispaniam ulteriorem ex prætura sortitus est Cæsar: cum illam proconsule rexisset cui succedebat. neque enim eædem perpetuo aut prætoriæ provinciæ fuerunt aut proconsulares: cujus rei exempla in historia Romana non pauca. Est etiam quando auctores eum qui ex prætura provinciam fuerit nactus consularem, rexisse illam proconsule, vel proconsulatum administrasse dicant. *Casaub.*

1. *Fama.*]

quamquam nec imperata detrectarent, & advenienti portas patefacerent, diripuit hostiliter. In Gallia[1] *fana templaque Deûm donis referta expilavit: urbes diruit, sæpius ob prædam quam ob delictum: unde factum ut auro abundaret,*[2] *ternisque millibus nummûm in libras promercale, per Italiam provinciasque divenderet. In primo consulatu*[3] *tria millia pondo auri furatus è Capitolio, tantumdem inaurati æris reposuit. Societates ac regna prætio dedit: ut qui uni Ptolomæo prope sex millia talentorum suo Pompeiique nomine abstulerit. Postea vero evidentissimis rapinis ac sacrilegiis, & onera bellorum civilium, & triumphorum ac munerum sustinuit impendia.*[4] *Eloquentia militarique re aut æqua-*

1. *Fana.*] Antiqui fana, templa dixerunt, sive à Fauno, qui, authore Probo Grammatico, primus conditor fuit: sive à fando, quia, ut scribit Festus, dum pontifex maximus templum dedicat, certa verba fatur. Fana autem, & templa hoc in loco separavit, sejunxitque perinde ac diversa. Sunt enim templa proprie loca per augures constituta. Apud Romanos Senatusconsultum fieri non poterat nisi in templo: &, ut ait Varro, & repetit Gellius in XIII. *non omnes ædes sacræ templa sunt: neque ædes Vestæ erat templum.* Beroald.

2. *Ternisque millibus nummûm in libras promercale.*] Hoc est, ut in singulas auri libras septem argenti & selibra penderetur. Est autem promercale quod præter usui suo necessaria paterfamilias aliquis venale habet. *Budæus.* An quaternis millibus legendum est, ut argenti proportio ad aurum decupla fuerit? quaterna enim millia nummûm argenteorum, centum aureos nostrates valent, non tamen solidos, id est, ademto *lagio*, ut verbum hoc usurpem vulgare: an ternis omnino millibus tueare? ut hac ratione tria nummûm millia septem libras, & selibram conficiant, id est, septuaginta quinque Venetos aureos, ut tantam auri vim ex Gallicis spoliis Romæ invectam putes, ut auri pretium imminueretur, argenti cresceret. *Bapt. Egnatius.*

3. *Tria millia pondo auri furatus è Capitolio.*] Apud Plinium capite primo lib. XXXIII. simile furtum narratur M. Crassi, qui suo & Cn. Pompeii tertio consulatu duo millia è Capitolini Jovis solio rapuit, à Camillo ibi condita. Solebat autem coronarium aurum, atque etiam, ut videtur, triumphale, aut pars illius, in Capitolini Jovis cellam referri. *Casaub.* Pondo aliquando pro pondere accipitur: aliquando significat libram: unde antiquitus *duapondo*, & *trepondo*: usque ad Quintiliani ætatem ab omnibus dictum est: & recte dici Messala confirmat. Hic pondo pro libris accipitur. *Beroald.*

4. *Eloquentia militarique re, &c.*] Alii, *Eloquentiæ militari: quare, &c.* Tenuis, imo falsa laus, & Cæsarem etiam forensi eloquentia valuisse usque eo scimus, ut ambiguam facere palmam potuerit Ciceroni. Sed & caussas olim in foro

55 *æquavit præstantissimorum gloriam, aut excessit. Post accusationem Dolabellæ, haud dubie*[1] *principibus patronis annumeratus est. Certe Cicero ad Brutum oratores enumerans, negat* se videre cui Cæsar debeat cedere: *aitque cum* elegantem, splendidam quoque, ac etiam magnificam ac generosam quodam modo rationem dicendi tenere. *& ad Cornelium Nepotem de eodem ita scripsit:* Quid? oratorum quem huic antepones eorum qui nihil aliud egerunt? Quis sententiis aut acutior, aut crebrior? Quis verbis aut ornatior, aut elegantior? *Genus eloquentiæ duntaxat adolescens adhuc Strabonis Cæsaris secutus videtur: cujus etiam ex oratione, quæ inscribitur* Pro Sardis, *ad verbum nonnulla*[2] *transtulit in* Divinationem *suam. Pronuntiasse autem dicitur voce acuta, ardenti motu gestuque, non sine venustate. Orationes aliquas reliquit, inter quas temere quædam feruntur: ut* Pro Q. Metello: *quam non immerito AVgustus existimat magis ab actuariis exceptam, male subsequentibus verba dicentis, quam ab ipso editam. Nam in quibusdam exemplaribus invenio, ne inscriptam quidem* Pro Metello, *sed,* quam scripsit Metello, *cum ex persona Cæsaris sermo sit, Metellum seque adversus communium*

ob-

foro egit: testes, Cicero pro C. Ligario & Quinctilianus. Emendo igitur *Eloquentia militarique re aut æquavit*, bene & vere Suetonius. Duas enim virtutes celebrat. Eloquentia quidem, ait, attigit summorum gloriam: re militari excessit. *Lipsius.*

1. *Principibus patronis.*] Qui defendit alterum, aut patronus dicitur, si orator est: aut advocatus, si aut jus suggerit, aut præsentiam suam commodat amico: aut procurator, si negotium suscipit: aut cognitor, si præsentis causam novit, & sic tuetur ut suam. *Asconius.*

2. *Transtulit in Divinationem.*] Sic prima Verrinarum Divinatio inscribitur: quia, ut author est Asconius, non de facto quæritur, sed de futuro, quæ est divinatio, uter debeat accusare, Cicero, an Cæcilius. Alii putant divinationem dici, quod res agatur sine testibus, & sine tabulis, & his remotis, argumenta levia sequantur judices, & quasi divinent.

1. Priore

obtrectatorum criminationes purgantis. Apud milites *quoque* in Hiſpania, *idem AVguſtus orationem eſſe vix ipſius putat: quæ tamen duplex fertur: una, quaſi* [1] *priore habita prælio: altera, poſteriore: quo Aſinius Pollio ne tempus quidem concionandi habuiſſe eum dicit, ſubita hoſtium incurſione. Reliquit & rerum ſua-* 56
rum [2] *Commentarios, Gallici civiliſque belli Pompeiani. Nam Alexandrini, Africique & Hiſpanienſis, incertus auctor eſt. Alii enim Oppium putant, alii Hirtium: qui etiam Gallici belli noviſſimum imperfectumque librum ſuppleverit. De commentariis Cæſaris Cicero in eodem Bruto ſic refert:* Commentarios ſcripſit valde quidem probandos: [3] nudi ſunt, recti, & venuſti, omni ornatu orationis, tanquam veſte detracta: ſed dum voluit alios habere parata unde ſumerent, qui vellent ſcribere hiſtoriam, ineptis gratum fortaſſe fecit, qui illa volunt [4] calamiſtris inurere, ſanos quidem homines à ſcribendo deterruit. *De iiſdem commentariis Hirtius ita prædicat:* Adeo probantur omnium judicio, ut prærepta, non præbita, facul-

tas

1. *Priore prælio.*] Nam & ad Cordubam, & ad Mundam pugnatum eſt, ut Hirtius, ſive Oppius ſcripſit. Nec placet ut id referas ad bellum, quod Cæſar in Afranium, & Petreium prius geſſit: in quo tumultuario certamine apud Ilerdam, nec totis viribus, eſt concurſum. *Sabell.*

2. *Commentarios.*] Plutarchus ἐφημερίδας appellat. melius Strabo ὑπομνήματα. Eſt autem *commentarius* ſive *commentarium* (nam utrumque promiſcue dicitur) proprie ſcriptum, quod domi continetur, nec in vulgus effertur. Cic. Verr. VII. *Audite decretum mercenarii Prætoris ex ipſius commentario. Recita commentarium.* Poſtea conſuetudo ſignificationem hujus vocis amplificavit. *Hottoman.*

3. *Nudi ſunt, recti, &c.*] Sine pigmentis oratoriis, ſine veſtitu ſcriptionis cultiore: ſed quemadmodum fœmina pulchra nuda eſt, quam purpurata pulchrior, ita Cæſaris Commentarii nudi ſunt venuſtiores, pulchrioreſque, quam ſcripta aliorum fucata, & veſtitu oratorio condecorata. Gellius ſermonem Cæſaris *caſtiſſimum* vocat. *Beroald.*

4. *Calamiſtris.*] Calamiſtri, quod his calefactis in cinere capillus ornetur: qui ea miniſtrabat, à cinere, cinerarius eſt appellatus. *Varro.*

1. *Anti-*

tas scriptoribus videatur. Cujus tamen rei major nostra, quam reliquorum est admiratio. Cæteri enim quam bene atque emendate, nos etiam quam facile atque celeriter eos perscripserit, scimus. *Pollio Asinius parum diligenter, parumque integra veritate compositos putat: cum Cæsar pleraque & quæ per alios erant gesta, temere crediderit: & quæ per se, vel consulto, vel etiam memoria lapsus, perperam ediderit: existimatque rescripturum & correcturum fuisse. Reliquit &* De analogia *libros duos, &* [1] Anticatones *totidem: ac præterea poëma quod inscribitur* Iter. *Quorum librorum primos, in transitu Alpium, cum ex citeriore Gallia, conventibus peractis, ad exercitum rediret: sequentes, sub tempus* [2] *Mundensis prælii fecit: novissimum, dum ab urbe in Hispaniam ulteriorem* IIII. *&* XX. *die pervenit.* Epistolæ *quoque ejus* ad senatum *exstant, quas primum videtur* [3] *ad paginas & formam memorialis libelli convertisse, cum antea* Coss. *& duces nonnisi transversa charta scriptas mitterent. Exstant &* ad Ciceronem, *item* ad familiares *domesticis de rebus: in quibus si qua occultius perferenda erant,*

1. *Anticatones totidem.*] Cicero librum scripsit, cui titulus est Cato: quo Catonis Uticensis laudatio continebatur: hoc cum mœrore angeret Cæsarem, propterea quod præconia Catonis suam esse ducebat vituperationem, duos libros scripsit in Catonem, crimina Catoniana complexus, qui Anticatones inscribuntur. *Beroald.*

2. *Mundensis prælii.*] Julianus sub pellibus solitus quædam scribere de nocte ad æmulationem Cæsaris. *Am. Marcell.*

3. *Ad paginas & formam memorialis libelli convertisse.*] Eadem fuit forma epistolarum vulgo: quod declarant Ciceronis epistolæ: in quibus *extrema pagina* valet extrema pars epistolæ: sic alibi paginæ in epistolis nominantur. quod si impleta pagina superesset aliquid, tum vero transversa charta scribebant in margine, prorsus ut hodie fieri interdum solet. *Casaub.* Intellige Cæsarem scripsisse primum epistolas capitulatim, ut singularum rerum singula capita annotaret, conficeretque seorsum, ac separatim, ne structura, & series continens, perpetuaque decurreret, sed membratim summas rerum, & quasi capita contineret epistolæ, instar memorialis libelli. *Beroald.*

erant, [1] *per notas scripsit, id est, sic structo litterarum ordine, ut nullum verbum effici posset: quæ si quis investigare & persequi vellet, quartam elementorum litteram, id est,* d *pro* a, *& perinde reliquas commutet. Feruntur & à puero, & ab adolescentulo, quædam scripta: ut* [2] Laudes Herculis, *tragœdia* Oedipus: [3] *item* Dicta collectanea, *quos omnes libellos vetuit AVgustus publicari, in epistola quam brevem admodum ac simplicem, ad Pompeium Macrum, cui ordinandas bibliothecas delegaverat, misit.* *Armorum* 57
& [4] *equitandi peritissimus, laboris ultra fidem patiens erat: in agmine, nonnunquam equo, sæpius pedibus, anteibat, capite detecto, seu sol, seu imber esset. Longissimas vias incredibili celeritate confecit, expeditus,* [5] *meritoria rheda, centena passuum millia in singulos dies:*

1. *Per notas scripsit.*] Varii sunt nostris temporibus occulte scribendi modi, & præcipue per cifra, seu *ziffra* vulgari appellatione; cujus rei usum etiam apud antiquos fuisse, constat ex præsenti Suetonii loco, & ex Gellio etiam, qui *furtivas litteras* vocat, & *furtiva scripta*. Marc. Donatus.

2. *Laudes Herculis.*] Macrobius libro primo, capite vigesimo, Herculem scribit esse Solem, idque ex nomine clarescere. Her enim nihil aliud est, quam ἥρας, id est, aëris: κλέος, id est, gloria. Porro non alia est aëris gloria, quam Solis illuminatio. Idem dictus est duodecim labores confecisse, quia Sol annuo cursu duodecim signa Zodiaci lustrat & conficit *Beroald.*

3. *Item Dicta collectanea.*] Alibi notamus quosdam Græcorum libros edidisse ἰσοδυνάμῳ indice. Ὑπομνήματα τῶν ἀποῤῥήτων λεγομένων. fortasse tamen verius est, cum librum intelligi quem Ἀποφθεγμάτων vocat Cicero in epistola ad Pætum. Nam quod volumina dicuntur illi Suetonio libelli: non debuit ea res quemquam movere. *Volumen* Latinis est omnis sectio major, sive liber sit, sive libri pars. *Casaubon.*

4. *Equitandi peritissimus.*] Equitandi usus ei ex pueritia facilis extitit, ut reflexis in tergum manibus equum velocissimis concitare cursibus consueverit. *Plutarchus.*

5. *Meritoria rheda.*] Rheda quatuor rotas habebat, ut cisium duas, auctore Isid. propterea Græci in rebus Romanis, πετρόκυκλον appellant. Dionis interpretes, pudendo errore *quadrigas* interpretantur: Nam etsi mancipes publici cursus rhedas quasdam soliti appellare *quadrigas*, vel *flagella*, ut narrant Impp. in Codice: non tamen ferendus sit, qui viatorium πετρόκυκλον *quadrigas* dicat. separat autem Dio rhedam & ὄχημα: cum tamen ὄχημα sit nomen generis: sed accipitur pro carpento aut alio

dies: si flumina morarentur, nando trajiciens,[1] vel innixus inflatis utribus, ut persæpe nuntios de se prævenerit.[2] In obeundis expeditionibus, dubium cautior
58 *an audentior. Exercitum neque per insidiosa itinera duxit umquam, nisi perspeculatus locorum situs: neque in Britanniam transvexit,[3] nisi ante per se portus & navigationem, & accessum ad insulam explorasset. At idem obsessione castrorum in Germania nuntiata, per stationes hostium, Gallico habitu penetravit ad suos. A Brundisio[4] Dyrrachium inter oppositas classes hieme*

transf-

alio curru artificii majoris. ideo scribitur in Glossario ὄχημα, *vehiculum, currus.* ὀχημάτιον *rheda.* alioquin & τετράκυκλον sive rheda, ὄχημα est. Quemadmodum autem hoc genus vehiculi à rotarum numero τετρακύκλου nomen invenit: sic apud vetustissimos Æoles ab eodem numero πετόρριτον dictum, & apud inferioris ætatis Græcos Latinosque δίκυκλον & *birota.* In Codice Theodosiano De cursu publico, *statuimus rhedæ mille pondo tantummodo superponi, birotæ ducenta, veredo triginta.* Casaubon.

1. *Vel innixus inflatis utribus.*] Hi utres vel inflabantur follibus, ut Suetonius indicat, & Xenophon, Cæsar, Livius, Florus, aliique è Latinis: vel stramentis inferciebantur; ut apud Curtium libro septimo. Postea inventi sunt à Romanis ascogephri, hoc est, pontes utribus junctis constantes: quorum descriptionem habemus in libro Notitiæ Imperii. Meminit Zosimus libro tertio, sic junctum Tigrim narrans à Joviano in reditu è Perside. *Idem.*

2. *In obeundis expeditionibus dubium cautior an audentior.*] Polybius libro primo, Romanorum ingenia ita depinxit, ut si ejus descriptionem ad res gestas magni istius Cæsaris referas, dixeris ipsissimum Julium esse quem describat. Ita vides, quibus virtutibus & artibus Pop. Rom. orbem subegerat: iisdem esse per Cæsarem & superatum & in ordinem coactum. *Idem.*

3. *Nisi ante per se portus & navigationem, & accessum ad insulam explorasset.*] Mihi suspecta est lectio vulgata, & pro, *per se*, reponendum arbitror, *persæpe*, πολλάκις. Non simplicem, aut levem hac in re curam, sed summam, & identidem repetitam in Cæsare, ut summo & cautissimo imperatore, auctor hic commendat. Quare & hoc ipso loco dicit, non *speculatum*, sed *perspeculatum* eum locorum situs, ne exercitus incideret in itinera insidiosa. Sæpius exploranda itinera, ubi adeundæ gentes ignotæ, præsertim hactenus ignoto maritimo itinere, in quo pro diversa anni tempestate, alia atque alia incommoda offeruntur. Ut hic Britannica. *Boxhorn.*

4. *Dyrrachium inter oppositas classes transmisit.*] Epidamnus sive Dyrrachium in ora maris edita & saxosa conditum fuit, atque inde dictum Δυρράχιον, hoc est, Δυσράχιον, quod in aspero & ῥαχιώδει littore situm esset. Alexander in Europa apud Stephanum:

Δυσραχίου τ' Ἐπίδαμνος ἐπ' αἰγιαλοῦ χθονὸς ἀκτῆς.

Salmas.

1. *Immo-*

transmisit. Cessantibusque copiis, quas subsequi jusserat, cum ad accersendas frustra sæpe misisset, novissime ipse clam noctu parvulum navigium solus obvoluto capite conscendit: neque aut quis esset ante detexit, aut gubernatorem cedere adversæ tempestati passus est, quam pæne obrutus fluctibus. Ne religione quidem ulla 59
à quoquam incepto absterritus umquam vel retardatus est. Cum [1] *immolanti aufugisset hostia,* [2] *profectionem adversus Scipionem & Jubam non distulit. Prolapsus etiam in egressu navis,* [3] *verso ad melius omine,* Teneo te, *inquit,* Africa. *ad eludendas autem vaticinationes, quibus felix & invictum in ea provincia fataliter Scipionum nomen ferebatur, despectissimum quendam ex Corneliorum genere,* [4] *cui ad opprobrium vitæ Salutioni*

1. *Immolanti aufugisset hostia.*] Dirum omen hoc veteres esse arbitrabantur, quoties hostia traheret se ab aris, & aufugeret. Hinc à Lucano inter prodigia Pharsalicæ cladis hoc quoque positum:

Admotus superis discussa fugit ab ara
Taurus. —

Livius quoque ait, factum esse omen cladis futuræ Flaminio Consuli, quo immolante vitulus ictus è manibus sacrificantium sese proripuit, multosque circumstantes cruore respersit. *Beroald.*

2. *Profectionem adversus Scipionem & Jubam non distulit.*] Cajus Cæsar ne ante brumam in Asiam navigia transmitteret, auguriis & auspiciis renitentibus, sprevit: eo facilius & navigavit & vicit. *Minutius Felix.*

3. *Verso ad melius omine.*] Non auspicia solum, sed etiam omina imperatores observabant. Fuerunt autem omina, dicta factaque, quæ audita ac visa, ad imperatorem rem aggredientem pertinere possent: quæ cum temere essent oblata, propterea ab eo accipi, & non accipi poterant: *factum*, ut illud C. Flaminii, de quo Cicero: *Flaminius, exercitu lustrato, cum contra Annibalem legiones duceret, ipse & equus ejus concidit, nec eam rem religioni habuit:* item Cæsaris, de quo heic Suetonius. *Dictum*, quale illud consulum Romanorum, de quo Livius: *Samnites vociferari, se in auctoritate Tarentinorum manere, nec descendere in aciem. Accipere se omen, consules ajunt, & eam precari mentem hostibus, ut ne vallum quidem defendant.* Sigon.

4 *Cui ad opprobrium vitæ Salutioni.*] Sive *Salvito*, sive *Salutio*, sive *Salatto*, cum Dione quis mavult, verba illa, *ad opprobrium vitæ*, à Suetonio addita puto, quo significet, homini illi, quem ex gente Cornelia secum habuit Cæsar, non ob formæ cum mimo similitudinem, ut priori Scipioni, sed ob morum potius turpitudinem, vitæque infamiam cognomen hoc adhæsisse. Quanquam & nominis ratio, si veteres codices sequamur, nescio quid mimicum præ se fert, tanquam cui vita pro sale fuerit, aut ipse vitæ sal atque jucunditas. sic enim & Catullus suum *salipusium* formavit, (nisi quis mecum sentiens *salicippium* legere ibi malit) & lepide de meretricula

60 *tioni cognomen erat, in caſtris ſecum habuit. Prælia non*
tantum deſtinato, ſed ex occaſione ſumebat: ac ſæpe ab
itinere ſtatim, interdum ſpurciſſimis tempeſtatibus,
cum minime quis moturum putaret: nec niſi tempore
extremo ad dimicandum cunctantior factus eſt. Quo
ſæpius viciſſet, hoc minus experiendos caſus opinans:
nihilque ſe tantum acquiſiturum victoria, quantum
auferre calamitas poſſet. Nullum umquam hoſtem fu-
dit, quin caſtris quoque exueret: ita nullum ſpatium per-
territis dabat. Ancipiti prælio equos dimittebat, & in
primis ſuum, quo major permanendi neceſſitas impone-
61 *retur, auxilio fugæ erepto. Vtebatur autem equo inſigni,*
pedibus prope humanis, & in modum digitorum ungu-
lis fiſſis: quem natum apud ſe, cum [1] *haruſpices impe-*
rium orbis terræ ſignificare domino pronuntiaſſent, ma-
gna cura aluit: nec patientem ſeſſoris alterius, primus
aſcendit: cujus etiam inſtar pro æde Veneris genitricis
62 *poſtea dedicavit. Inclinatam aciem ſolus ſæpe reſtituit,*
obſi-

cula Lucret. libro IV. *tota merum ſal.* Torrent. Veram vocem & aptam opprobrio cenſeam, *Salacioni.* libidinoſum ſcilicet illum homuncionem fuiſſe & vitæ ſpurcæ atque impuræ: ita autem à Salax, ſalacio, ut à Senex ſenecio, & talia. *Lipſius.*

1. *Haruſpices.*] Ab haruga nominantur Nam *haruga*, teſte Donato, dicitur hoſtia, ab hara, in qua concluditur, & ſervatur. Haruſpices exta pecudum inſpiciunt, & ex eis futura prædicunt. Haruſpices ètiam illi nuncupantur, qui horas in agendis negotiis, operibuſque cuſtodiunt. Haruſpicium primus invenit Delphus, ut ait Plin. Haruſpicinam deridet Cicero in ſecundo de Divinatione: ubi dicit, alios alio modo exta interpretari, nec eſſe omnium unam diſciplinam. Cato mirari ſe ajebat, quod non rideret haruſpex, haruſpicem cum vidiſſet. *Beroald.* A. V. C. DCCC. Claudius rettulit ad ſenatum, ſuper collegio haruſpicum, ne vetuſtiſſima Italiæ diſciplina per deſidiam exoleſceret: ſæpe adverſis Reip. temporibus accitos, quorum monitu redintegratas cærimonias & in poſterum rectius habitas: primoreſque Etruriæ ſponte aut patrum Romanorum impulſu retinuiſſe ſcientiam, & in familias propagaſſe: quod nunc ſegnius fieri publica circa bonas artes ſocordia, & quia externæ ſuperſtitiones valeſcant: & læta quidem in præſens omnia, ſed benignitati deûm gratiam referendam, ne ritus ſacrorum inter ambigua culti, per proſpera obliterarentur. Factum ex eo ſenatuſconſultum: viderent Pontifices, quæ retinenda firmandaque haruſpicum. *Tacitus.*

1. *Cuſpi-*

obſiſtens fugientibus, retinenſque ſingulos, & contortis faucibus convertens in hoſtem, & quidem adeo plerumque trepidos, ut aquilifer moranti [1] cuſpide ſit comminatus: alius in manu detinentis reliquerit [2] ſignum.
Non minora illa conſtantiæ ejus, immo majora etiam 63
indicia fuerunt: Poſt aciem Pharſalicam, cum præmiſſis in Aſiam copiis, per anguſtias Helleſponti vectoria navicula trajiceret, L. Caſſium partis adverſæ cum decem roſtratis navibus obvium ſibi, neque refugit: & cominus tendens, ultro ad deditionem hortatus,
ſupplicem ad ſe recepit. Alexandriæ, circa oppugna- 64
tionem pontis, eruptione hoſtium ſubita compulſus in ſcapham, pluribus eodem præcipitantibus cum deſiliſſet in mare, nando per CC. *paſſus, evaſit ad proximam navem, elata læva, ne libelli quos tenebat, madefierent: [3] paludamentum mordicus trahens, ne ſpolio poti-*
retur

1. *Cuſpide ſit comminatus.*] *Cuſpis* eſt haſtilis quo aquila geſtatur pars poſterior mucronata, qua terræ infigitur. Græcis οὐραχὸς & σύριγξ: etiam σαυρωτήρ. ſed τοῖς μεθ' Ὅμηρον tantum *Caſ.*

2. *Signum.*] Signa (peditum intelligo) duplicia: Legionis totius & Manipulorum. Signum Legionis *Aquila*, nec niſi unius una, ac ne ſocii quidem, cum in aliis pares, eam habuerunt. Et quia hæc præcipui imperii ſignum, ſubjungi ſub eam ſocios voluerunt, & Auxilia, non ſeorſum habere. Itaque per ipſas aquilas numerabant legiones. Signa Manipulorum quæ fuerint, ipſa vox indicio eſt. Nam cum perticis manipulos fœni ſeu ſtraminis ſuſpenſos ferrent: illa ipſa manus, quæ ea ſequeretur, dicta Manipulus. Sed hæc ruſtica non manſere: poſterior forma fuit haſta, in cujus ſummo tranſverſum ligneolum, in modum crucis, & ſæpe cum manu ſupra eminente. Cohorti non erant propria ſigna, nuſquam enim olim expreſſa: ſed inferiore ævo ſua habebant vexilla, etſi olim *vexilla* equitum propria. *Lipſ.*

3. *Paludamentum.*] Coss. aut Prætores, ſi quando cum imperio militari in bellum proficiſcebantur, paludamento induebantur, votis auſpicatis in Capitolio. Quod præſertim ex Livii lib. XXII. elicimus, ubi inquit, C. Flaminium à Senatu reprehenſum, & commonitum, ut ad vota nuncupanda, & paludamenta ſuſcipienda rediret, quum his omiſſis in provinciam profectus eſſet. Sed & lictores paludatos habuère. Livius l. XXXI. *Tunc L. Sulpitius ſecundum vota in Capitolio nuncupata, paludatur cum lictoribus.* De colore ſcribit Plinius lib. XXII. c. 2. *Coccum Imperatoriis paludamentis dicatum fuiſſe.* Porro Cæſaris paludamento, ſi Dionem audimus, Ægyptii potiti, illud in trophæum, tanquam Cæſarem interemiſſent, ſuſpenderunt. *Marc. Donat.*

 1. *Mili-*

65 *retur hostis.* [1] *Militem neque à moribus neque à fortuna probabat, sed tantum à viribus: tractabatque pari severitate atque indulgentia: non enim ubique ac semper, sed cum hostis in proximo esset, coërcebat: tum maxime exactor gravissimus disciplinæ, ut neque itineris neque prælii tempus denuntiaret: sed paratum & intentum momentis omnibus, quo vellet, subito educeret. Quod etiam sine caussa plerumque faciebat,* [2] *præcipue pluviis & festis diebus. Ac subinde observandum se admonens, repente interdiu vel nocte subtrahebat: augebatque iter, ut serius subsequentes de-*
66 *fatigaret. Fama vero hostilium copiarum perterritos non negando, minuendove, sed insuper* [3] *amplificando, ementiendoque confirmabat. Itaque cum exspectatio adventus Jubæ terribilis esset, convocatis ad concionem militibus,* Scitote, *inquit,* paucissimis his diebus regem ad futurum cum x. legionibus, equitum xxx. levis armaturæ c. millibus, elephantis ccc. Proinde desinant quidam quærere ultra, aut opinari, mihique qui compertum habeo, credant: [4] aut qui-

1. *Militem neque à moribus neque à fortuna probabat.*] *A fortuna* interpretor, à censu Græci, πλουτίνδην δοκιμάζειν: quod Polyb. in sexta historia ait factum à Romanis in equitum dilectu: sed & in pedite servatum idem; ut ex ipso Polybio probavimus alibi. Quod negat à moribus probatum Cæsari militem: id à Romana disciplina per fuit alienum. Observo enim tantæ Romanis ducibus curæ fuisse mores suorum militum, ut in numeris ad cujusque nomen nota morum apponeretur: Appianus Ἐμφυλίων lib. III. *Casaub.* Ipse lib. I. Comment. scribit se non minus ab milite modestiam & continentiam, quam virtutem atque animi magnitudinem desiderare. *Torrent*

2. *Præcipue pluviis & festis diebus.*] Hæc duo tempora quam sint hostilibus insidiis opportuna, ex scriptoribus strategematum discere licet. *Casaub.*

3. *Amplificando, ementiendoque confirmabat.*] In hoc Cæsar Cyrum illum magnum Persarum regem imitabatur: qui, authore Xenophonte, res hostium minime verbis extenuandas esse censebat. *Nam melius est*, inquit, *si majora arbitrati, minora videamus: quam minora audientes, validiora inveniamus.* Beroald.

4. *Aut quidem vetustissima navi impositos, quocunque vento in quascumque terras jubebo avehi.*] Observo fuisse hoc apud

quidem vetuſtiſſima nave impoſitos, quocumque vento, in quaſcumque terras jubebo avehi. *Delicta* 67
neque obſervabat omnia, [1] *neque pro modo exſequebatur: ſed* [2] *deſertorum ac ſeditioſorum & inquiſitor & punitor acerrimus, connivebat in cæteris. Ac nonnunquam poſt magnam pugnam atque victoriam, remiſſo officiorum munere, licentiam omnem paſſim laſciviendi permittebat: jactare ſolitus*, milites ſuos etiam unguentatos bene pugnare poſſe: *nec* milites *eos pro concione, ſed blandiori nomine* commilitones *appellabat: habebatque tam cultos*, [3] *ut argento & auro politis armis ornaret: ſimul & ad ſpeciem, & quo tenaciores eorum in prælio eſſent metu damni. Diligebat quoque uſque adeo, ut audita* [4]*clade Titurianа*, [5] *barbam capillumque ſummiſerit: nec ante dempſerit, quam vin-*

apud veteres inter ſupplicii genera. Ita puniti à Tito primum, deinde à Trajano delatores. Ita ſævitum olim à tyrannis, Chriſtiani nominis oſoribus, in viros ſanctos. *Caſaub.*

1. *Neque pro modo exſequebatur.*] *Modum* appellat jus conſuetum, & diſciplinæ militaris inſtituta. at *exſequi* hic eſt, quod Græcis ἐπεξέρχεσθαι, punire. ſic alibi apud Suetonium & Senecam. Tacitus in vita Agricolæ: *omnia ſcire, non omnia exſequi.* Idem.

2. *Deſertorum.*] Apud Romanos mors pœna eſt iis, qui in bello locum, quo conſtituti ſunt, reliquerint. *Polybius.*

3. *Ut argento & auro politis armis ornaret.*] Antiquum hoc inſtitutum Romanorum: Juvenalis,

Argenti quod erat, ſolis fulgebat in armis.

Vide Plut. in Bruto, & Joſeph. Ἁλώσεως lib. v. Ideo ſemper tecta arma gerebant, niſi prælii tempore: tum ſplendida veſtis indui ſolita, arma ad ſplendorem dari detractis tegumentis: quæ ferè erant è corio vel pelle. *Caſaubonus.*

Alexander Imperator Romanus, uti refert Lampridius, non ſolum fecit Argyraſpidas, ſed & Chryſoaſpidas: ita ab aureis clypeis nuncupatos. *Beroald.*

4. *Clade Tituriana.*] Q. Titurius Sabinus, & L. Aurunculejus, ab Ambiorige in Eburonibus cæſi ſunt. alii ægre ad noctem oppugnationem ſuſtinuerunt: noctu ad unum omnes, deſperata ſalute, ſe ipſi interfecerunt. *Cæſar.*

5. *Barbam capillumque ſummiſerit.*] Aliarum gentium homines, in luctu vel indignatione, barbam capillumque poſuêre. Romanis contrarium inſtitutum placuit. Sic Auguſtus barbam capillumque ſummiſit, cum Varianæ cladis nuntium accepiſſet, ut teſtatur in ejus vita Suet. cap. XXIII. Id in luctu tanto decentius illis viſum, quanto tum temporis barbam alere, à Romanis moribus alienius fuit. Sed & gemina iis, quæ de Cæſare hîc produntur, adnotavit in Germanorum Moribus Tacitus: *Aliis*, inquit, *Germanorum populis uſurpatum, rara & privata cujuſque audentia, apud*

vindicaſſet. Quibus rebus & devotiſſimos ſibi, &
68 *fortiſſimos reddidit. Ingreſſo civile bellum, centuriones cujuſque legionis ſingulos equites* [1] *è viatico ſuo obtulerunt: & univerſi milites gratuitam & ſine frumento ſtipendioque operam, cum tenuiorum tutelam locupletiores in ſe contuliſſent.* [2] *Neque in tam diuturno ſpatio quiſquam omnino deſcivit:* [3] *plerique capti conceſſam ſibi ſub conditione vitam, ſi militare adverſus eum vellent, recuſarunt. Famem & cæteras neceſſitates, non cum obſiderentur modo, ſed & ſi alios ipſi obſiderent, tantopere tolerabant, ut Dyrrachina munitione Pompeius, viſo* [4] *genere panis ex herba, quo ſuſtinebantur,* cum feris ſibi rem eſſe *dixerit: amoverique ocyus, nec cuiquam oſtendi, juſſerit: ne patientia & pertinacia hoſtis, animi ſuorum frangerentur. Quanta fortitudine dimicaverint, teſtimonio eſt, quod adverſo ſemel apud Dyrrachium prælio, pœnam in ſe ultro depopoſcerunt: ut* [5] *conſolandos eos magis imperator,*

Cattos in conſenſum vertit, ut primum adoleverint, crinem barbamque ſummittere, nec niſi hoſte cæſo, exuere votivum obligatumque virtutioris habitum. Schild.

1. *E viatico ſuo.*] *Viaticum* hoc loco peculium ipſum, ſeu facultates militis ſignificat, ut & apud Horat. lib. II. Epiſt. II. *Luculli miles collecta viatica multis Ærumnis, &c.* Sed & Ulpianus l. XVII. De rebus creditis, *filii familias viaticum* dixit, & Gellius lib. XVII. cap. II. *magnum viaticum* pro magna facultate ac paratu magno, ut Græci ἐφόδιον ad aliarum etiam rerum quam itineris apparatum transferunt. *Torrent.*

2. *Neque quiſquam.*] Imo aliqui: nam præter Roſcilum, & Egum Allobrogas, qui diutiſſime Cæſarianis caſtris fuerant aſſueti, Labienus quoque ad Pompejum transfugit. *Sabell.*

3. *Plerique capti vitam recuſarunt.*] Inter eos Granius Petronius quæſtor Cæſaris deſignatus, in Scipionis poteſtatem venit, qui Granio incolumitatem pollicebatur: ille vero reſpondit, *Cæſarianos milites ſolere ſalutem dare non accipere:* quo dicto ſe ipſum pugione confodit. *Plutarch.*

4 *Genere panis ex herba.*] Lapſana ſylveſtris braſſicæ genus. Olus triumphorum Divi Julii carminibus jociſque celebratum, alternis quippe verſibus exprobravere Lapſana ſe vixiſſe apud Dyrrachium. *Plinius.*

5. *Conſolandos magis quam puniendos.*] Milites Cæſaris poſt cladem Dyrrhachinam tanta mœſtitudine affecti fuere, ut ultro ipſi ſupplicium de ſe ſumi expoſcerent, & more patrio decimari. Renuente Cæſare, ſigniferos necandos

tor, quam puniendos habuerit. Cæteris præliis [1] *innumeras adversariorum copias, multis partibus ipsi pauciores, facile superaverunt. Denique una sextæ legionis cohors præposita castello, quatuor Pompeii legiones per aliquot horas sustinuit, pæne omnis confixa multitudine hostilium sagittarum:* [2] *quarum centum ac triginta millia intra vallum reperta sunt. Nec mirum, si quis singulorum facta respiciat, vel Cassii Scævæ centurionis, vel C. Acilii militis, ne de pluribus referam. Scæva, excusso oculo transfixus femore & humero,* [3] *centum & viginti ictibus scuto perforato, custodiam portæ commissi castelli retinuit. Acilius navali ad Massiliam prælio, injecta in puppem hostium dextra, & abscissa, memorabile illud apud Græcos Cynægiri exemplum imitatus, transiluit in navem,* [4] *umbone obvios agens. Seditionem per* X. *annos Gallicis bellis nullam* 69
omnino moverunt, civilibus aliquas: sed ut celeriter ad officium redierint: nec tam indulgentia ducis, quam authoritate. Non enim cessit umquam tumultuanti-

bus,

candos esse conclamabant, perinde ac primos authores fugæ. *Appianus.*

1. *Innumeras adversariorum copias.*] Confessus est ipse, cecidisse se ad undecies centum & nonaginta duo millia hominum: præter eos, qui bellis civilibus periissent. *Plinius.*

2. *Quarum centum ac triginta millia intra vallum reperta sunt.*] Ex hoc Suetonii loco videtur Cæsar emendandus, qui lib. III. de bello civili habet: *Millia sagittarum circiter triginta, &c.* cum illud *circiter* in centum, mutandum sit. Nisi forte hoc loco variant inter se scriptores. *Ursin.*

3. *Centum & viginti ictibus.*] In veterrima editione numerum ictuum uno auctiorem invenio, CXXI. forte fuerit CXXX. ut conveniat cum Plutarcho, qui ἑκατὸν καὶ τριάκοντα fuisse tradit. Nisi potius illud I. affixum, non numerus sit, sed terminatio nominis viginti. Eadem editio, ubi cædem Cæsaris Sueton. describit, habet, XXIIII. *plagis confossus est*, quod idem est cum vulgat. *viginti tribus plagis, &c.* Ad quæ velim attendant, qui vetustas editiones evolvunt. *Boxhorn.*

4. *Umbone obvios agens.*] *Umbo* est media pars scuti, quæ protuberat & exseritur cum rotundo tumore. Ideo Umbo, quod Græcis est ἄμβων, Montes & eminentias hac voce Statius vocat. Acilius umbone hostem avertit. Nam in conflictu & pugna cominus utebantur eo ad impulsum. *Lipsius.*

1, *Legio-*

bus, atque etiam obviam semper iit. Et nonam quidem
[1] *legionem apud Placentiam, quamquam adhuc in ar-*
mis Pompeius esset, totam cum ignominia missam fe-
cit: ægreque post multas & supplices preces, nec nisi
70 *exacta de sontibus pœna, restituit.* [2] *Decumanos autem*
Romæ cum ingentibus minis, summoque etiam urbis
periculo, missionem & præmia flagitantes, ardente
tunc in Africa bello, neque adire cunctatus est, quam-
quam deterrentibus amicis, neque dimittere: sed una
voce, qua [3] Quirites *eos pro militibus appellarat, tam*
facile circumegit & flexit, ut ei milites *esse confestim*
responderint: & quamvis recusantem ultro in Afri-
cam sint secuti: ac sic quoque seditiosissimum quemque
71 *& prædæ & agri destinati tertia parte multavit.* [4] *Stu-*
dium & fides erga clientes, ne juveni quidem defue-
runt. Masintham nobilem juvenem, cum adversus
Hiem-

1. *Legionem cum ignominia missam fecit.*] Honesta missio est, quæ emeritis stipendiis ab Imperatore indulgetur. Causaria, cum quis vitio animi, vel corporis minus idoneus militiæ renuntiat. Inde à Livio *causarii milites* dicti. Ignominiosa vero missio est, cum quis propter delictum sacramento solvitur, & is, qui ignominia missus est, neque Romæ, neque in sacro comitatu agere potest: authores Jurisconsulti titulo De re militari, & titulo De his, qui notantur infamia. *Beroald.* Ulpianus solere ait exprimi caussam, cur aliquis missus esset: sed si arma adempta forent, etiam si nihil fuisset expressum, ignominiose tamen missus intelligebatur. *Sabell.*

2. *Decumanos.*] *Decumum* antiqui, sicuti *decimum* dixêre. Decumanos igitur vocat milites dicimæ legionis. Namque à primo numero incipientes, ordine legiones nominavêre. *Marc. Donat.*

3. *Quirites.*] Cum milites exauctorat & dimittit, appellat Cæsar Quirites: eo verbo cives urbanos, nec jam milites intelligimus. nam sic Romæ in concionibus vocabantur ab oratoribus. Plutarchus πολίτας vertit. *Turneb.* Sic Alexander Imperator Romanus seditiosos milites pro concione Quirites vocavit: *Vos omnes*, inquit, *hodierna voce, Quirites, dimittam: & incertum an Quirites: non enim digni estis, qui Romanæ plebis sitis, si jus Romanum non agnoscitis.* His Lampridii verbis fit, ut exponam Quirites appellatos, non tam honoris causa, quam contumeliæ, tanquam Quirites plebeii, vilesque sint, & contemptibiles: militum vero appellatio honorificentior, ideoque milites graviter ferentes se appellari Quirites, id nomen repudiarunt, perinde ac inhonorum ingloriumque. *Beroald.*

4. *Studium & fides erga clientes.*] Capite XLIV. cum proponeret auctor, se dicturum de studiis Cæsaris civilibus, utrum-

Hiempsalem regem tam enixe defendisset, ut Jubæ regis filio in altercatione barbam invaserit, [1] *stipendiarium quoque pronunciatum, & abstrahentibus statim eripuit, occultavitque apud se diu: & mox ex prætura proficiscens in Hispaniam,* [2] *inter officia prosequentium, fascesque lictorum, lectica sua avexit. Amicos* 72 *tanta semper facilitate indulgentiaque tractavit, ut C. Oppio comitanti se per sylvestre iter, correptoque subita valitudine,* [3] *& in diversorio loco, quod unum erat, cesserit:* [4] *ac ipse humi ac sub divo cubuerit. Jam autem rerum potens, quosdam etiam infimi generis ad amplissimos honores provexit. Cum ob id culparetur, professus est palam,* si grassatorum & sicariorum ope in tuenda sua dignitate usus esset, talibus quoque se parem gratiam relaturum. *Simultates con-* 73 *tra nullas tam graves excepit umquam, ut non occasione oblata libens deponeret. C. Memmii cujus asperrimis orationibus non minore acerbitate rescripserat, etiam suffragator mox in petitione consulatus fuit.* [1] *C. Cal-*

utrumque complexus est: & eloquentiæ studia de quibus dixit ante, & hæc de quibus nunc agere instituit. in quo Græcos est imitatus, apud quos πολιτικὴ utrumque hoc studiorum genus complectitur: ponitur enim & pro eloquentia atque oratoria arte: & pro ratione administrandæ publicæ rei. Hoc norunt qui Platonem & Aristotelem norunt. *Casaub.*

1. *Stipendiarium quoque pronunciatum.*] Vicit scilicet Juba, & Masintha pronuntiatus Jubæ stipendiarius: multum renitente Cæsare. *Idem.*

2. *Inter officia prosequentium.*] In turba amicorum, ad Salutarem portam convenientium, ubi ex more salutabatur is qui in provinciam pro prætore aut pro consule exibat. *Idem.*

3. *Et in diversorio loco, quod unum erat, cesserit.*] Videtur legendum, ut est in V.C. *Et in diversorio, quod unum erat, loco cesserit,* &c. *F. Ursin.*

4. *Ac ipse humi ac sub divo cubuerit.*] Sic Græcis χαμευνάς qui in stramentis vel culcitis super humo constratis cubant: χαμευνίας Latini scriptores dicunt *humi dormitiones.* Deinde *sub divo,* an præcise verum? Plutarchus saltem ait ἐν τῷ προστέγῳ τῆς θύρας. Est vero προστέγιον non *vestibulum* ut vertunt: sed protectum, sive tecti projectura, quæ aliquantum spatii ante januam tegeret. προστεγίσματα Græcis, & γεῖσα. Latinis *suggrundia* & *protecta.* Casaub.

1. C. Cal-

[1] C. Calvo post famosa epigrammata de reconciliatione per amicos agenti, ultro ac prior scripsit. Valerium Catullum, à quo sibi versiculis de Mamurra [2] perpetua stigmata imposita non dissimulaverat, satisfacientem, eadem die adhibuit cœnæ: [3] hospitioque patris ejus, sicut
74 *consueverat, uti perseveravit. Sed & in ulciscendo natura lenissimus: [4] piratas, à quibus captus est, cum in ditionem redegisset, quoniam suffixurum se cruci ante juraverat: [5] jugulari prius jussit, deinde suffigi. Cornelio Phagitæ, cujus quondam nocturnas insidias æger ac latens ne perduceretur ad Syllam, vix præmio dato eva-*

1. *C. Calvo.*] Qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de principatu eloquentiæ habuit, fuitque violens accusator, & concitatus. Ab hoc Vatinium accusatum esse satis constat. Idem carmina jocosa faciebat, plenaque ingentis animi. Unde olim de Pompejo dixit, *Digito caput uno scalpit.* Beroald.

2. *Perpetua stigmata imposita.*] Catullus in Epigrammate, cujus initium est, *Quis hoc potest videre, quis potest pati?* indignatur, Mamurram Formianum stulta Cæsaris, cum quo stupri consuetudinem habebat, liberalitate ad tantas pecunias venisse, ut solus aliquot provinciarum opes possidere videretur. De hujus opibus vide Plinium lib. XXXVI. Cæterum quod de reconciliatione adjecit Tranquillus, sciendum est, verbum *satisfacere* idem hic significare, quod, testibus præsentibus pœnitentiam testari. Hanc enim esse vim in his rebus verbi *satisfacio*, satis ex Amphitruone Plauti, & Terentii Adelphis, & Cicerone pro Roscio Comœdo intelligi potest. *Muretus*

3. *Hospitioque patris ejus, sicut consueverat, uti perseveravit.*] Non dubium est, patris Catulli domum in Transpadana regione Italiæ fuisse: quo Cæsarem post triumphos suos ivisse, nemo dicere sustinebit, qui meminerit, paucis diebus, postquam triumphasset, cæsum illum fuisse. Quare Josephus Scaliger inter Suetonii παρεργήματα hanc historiam esse ponendam pertendit, Notis ad Eusebii Chronicum, numero MDCCCCLX. *Casaub.*

4. *Piratas.*] Suidas tradit, πεῖραν significare δόλον, ἢ ἀπάτην, ἢ τέχνην, καὶ βλάβην. *deceptionem, artem, nocumentum: unde,* inquit, *piratæ dicti, tanquam dolosi, fraudatores, & in ipso mari maleficentissimi.* Fenestella ait in 11. Epitom. quemadmodum Cæsar à piratis captus, eos postea ceperit, & decollaverit: ita enim securi cæsos dicebant: jugulare autem, & decollare an conveniat, viderint eruditi. Etiam sine ferro jugulari dicitur. Cornelius Celsus: *Quartana neminem jugulat.* Beroaldus.

5. *Jugulari prius jussit, deinde suffigi.*] Tarquinium Priscum crucibus fixisse eorum corpora qui necem sibi conscissent, notat Plinius, ut sævum & uni illi usurpatum. locus est lib. XXXVI. cap. 15. Sub Impp. vero factum sæpius, ut amputata sontibus capita in crucem tollerentur. Exemplum est in Nigro apud Xiphilinum in Severo: & in Albino apud eundem Xiphilinum & Herodianum. *Casaub.*

1. *Ama-*

evaſerat, nunquam nocere ſuſtinuit. Philemonem [1] *à manu ſervum, qui necem ſuam per venenum inimicis promiſerat, non gravius quam ſimplici morte puniit. In P. Clodium Pompeiæ uxoris ſuæ adulterum, atque eadem de cauſſa pollutarum cerimoniarum reum, teſtis citatus, negavit ſe quidquam comperiſſe: quamvis & mater AVrelia, & ſoror Julia, apud eoſdem judices, omnia ex fide retuliſſent. Interrogatuſque, cur igitur repudiaſſet uxorem,* Quoniam, *inquit*, meos tam ſuſpicione quam crimine judico carere oportere.
Moderationem vero clementiamque, cum in admini- 75
ſtratione, tum in victoria belli civilis, admirabilem exhibuit. Denuntiante Pompeio, pro hoſtibus ſe habiturum, qui Reipubl. defuiſſent: ipſe medios & neutrius partis, ſuorum ſibi numero futuros pronuntiavit. Quibus autem ex commendatione Pompeii, [2] *ordines dederat, poteſtatem tranſeundi ad eum omnibus fecit. Motis apud* [3] *Ilerdam deditionis conditionibus, cum aſſiduo inter utraſque partes uſu atque commercio, Afranius ac Petreius deprehenſos intra caſtra Julianos ſubita pœnitentia interfeciſſent, admiſſam in ſe perfidiam non ſuſtinuit imitari. Acie Pharſalica proclamavit,* ut civibus parceretur: *deincepſque nemini non ſuorum quem vellet unum partis adverſæ ſervare con-*

1. *A manu.*] Videntur dici à manu, qui ſcribæ ſunt: quos alibi Tranquillus Amanuenſes peculiari vocabulo appellat. Hoc prætereundum non eſt, quod qui à pedibus vocantur, veteres dixere *circumpedes*. Cicero etiam *Adpedes* eos appellat. *Beroald.*

2. *Ordines.*] Ducendi ordinis dignitatem. Ordo ſexagenos, authore Livio lib. VIII. habuit milites, & duos Centuriones. Et hoc quidem ille de Latinis, cum Manlio congreſſuris, ſcribit: ſed eos perquam ſimiles Romanis, in rebus bellicis, fuiſſe demonſtrat. *Sabell.*

3. *Ilerdam*] Ilergetum oppidum in citeriore Hiſpania. Lucanus:

— *Saxo fundata vetuſto*
Surgit Ilerda manu. —

Idem.

1. *Exce-*

concessit: nec ulli periisse, nisi in prælio reperiuntur, [1] *exceptis duntaxat Afranio & Fausto &* [2] *L. Cæsare juvene: ac ne hos quidem voluntate ipsius interemtos putant: quorum tamen & priores post impetratam veniam rebellaverant: & Cæsar libertis servisque ejus ferro & igni crudelem in modum enectis,* [3] *bestias quoque ad munus populi comparatas contrucidaverat. Denique tempore extremo etiam quibus nondum ignoverat, cunctis in Italiam redire permisit, magistratusque & imperia capere. Sed &* [4] *statuas L. Syllæ atque Pompeii, à plebe disjectas, reposuit. Ac si qua posthac aut cogitarentur gravius adversus se, aut dicerentur,* [5] *inhibere maluit, quam vindicare. Itaque & detectas conjurationes, conventusque nocturnos, non ultra arguit, quam ut edicto ostenderet esse sibi notas: & acerbe*

1. *Exceptis duntaxat.*] Nemo cæsus imperio præter Afranium: satis ignoverat semel: & Faustum Syllam: didicerat generos timere: filiamque Pompeii cum patruelibus ex Sylla. hic posteris cavebatur. *Florus.*

2. *L. Cæsare.*] L. Cæsarem cognatum suum, ultroque sibi supplicem factum, tamen quod toto bello contra se stetisset, primum caussam dicere jussit, eo consilio, ut judicio victum condemnasse videretur: verum, quum eum sua voce morti addicere vereretur, judicio suspenso, paullo post per insidias hominem interemit. *Dio Cassius.*

3. *Bestias ad munus populi comparatas.*] Ludorum celebrationes Deorum festa sunt: siquidem ob natales eorum, vel templorum novorum dedicationes sunt constitutæ. Et primitus quidem venationes, quæ vocantur munera, Saturno sunt attributæ, ludi autem Scenici Libero, Circenses Neptuno. Paulatim vero & cæteris Diis idem honos tribui cœpit, singulique ludi numinibus eorum consecrati sunt, sicut Sisinnius Capito in libris spectaculorum docet. *Lactantius.*

4. *Statuas L. Syllæ atque Pompeii.*] Admirari soleo gravitatem, & justitiam, & sapientiam Cæsaris: qui nunquam nisi honorificentissime Pompejum appellat. *Cicero.* Cum Cæsar dejectas Pompeii triumphales statuas reponi jussisset, dixit Cicero: *Πομπηΐυ, καῖσαρ, ἀνδριάντας ἱστὰς τοὺς σαυτοῦ πήγνυσι.* Id est, *Pompeii statuas erigens, ô Cæsar, tuas ipsius figis.* Beroaldus.

5. *Inhibere maluit, quam vindicare.*] Laudandum experientia consilium est Pausæ atque Hirtii, qui semper prædixerant Cæsari, ut principatum, armis quæsitum, armis teneret. ille dictitans, mori se, quam timeri malle, dum clementiam, quam præstiterat, exspectat, incautus ab ingratis occupatus est. *Vellejus.*

be loquentibus satis habuit pro concione denuntiare, ne perseverarent. [1] *AUlique Cæcinæ criminosissimo libro, & Pitholai carminibus maledicentissimis, laceratam existimationem suam,* [2] *civili animo tulit.* [3] *Prægravant* 76
tamen cætera facta, dictaque ejus, ut & abusus dominatione, & jure cæsus existimetur. Non enim honores modo nimios recepit, ut [4] *continuum consulatum,* [5] *perpetuam dictaturam,* [6] *præfecturamque morum, insuper* * *præ-*

1. *AUlique Cæcinæ.*] Qui apud Ciceronem ita ait: *Adhuc styli pœnas do.* Et paulo post, *Cur irascitur Cæsar ei, qui scripsit aliquid contra voluntatem suam?* Beroald.

2. *Civili animo.*] Id est, æquo & remisso, quali esse inter se cives decet, non eorum more, qui (ut Ciceronis utar verbis) æquabilitatem communis juris præstantia dignitatis, aut fortunæ suæ transeunt. Sic *genus vitæ civile* Tib. cap. XI. & Claud. cap. XXXV. Ovidius etiam Ovid. vers.

Exercet patrias plusquam civiliter iras.

Et Tacitus libro primo Annalium de Asinio Gallo, *jam pridem invisus quod plusquam civilia agitaret.* Merito igitur ob insignem animi moderationem templum Clementiæ Cæsari decretum fuit. Plutarchus, Dion, nummi veteres, qualis apud me servatur. *Torrent.*

3. *Prægravant tamen cætera.*] De Cæsare olim vulgo dictitatum est, & à Tito Livio positum, in incerto esse, utrum illum magis nasci Reip. profuerit, an non nasci. *Seneca.*

4. *Continuum consulatum.*] Antiquissimo plebiscito cautum invenio, ne quis eundem magistratum intra decem annos caperet, neu duos magistratus uno anno gereret. *Livius.*

5. *Perpetuam dictaturam.*] Hîc multa contra leges: nam & lex sive majorum institutum fuit, quo dictaturæ exuendæ semestre tempus præfinitum: & modus ipse quo dictator creatus est, contra leges fuit. vide Dionem. Postremo, quod extra Italiam dictator sit profectus, quodque alia servari solita à dictatoribus, omnia contemserit, quantum nefas est? *Casaubon.* Apparet, divinitus vocem illam à Sylla emissam, qui in ordinem redactus, quum ab adolescente quodam convitio incesseretur, dixisse fertur, fore, *ut quicunque post se Dictaturam invaderet, nunquam eam nisi cum morte, deponeret.* Sabell.

6. *Præfecturamque morum.*] Recte *præfecturam morum:* non *censuram.* Cæsar enim censor non fuit: sed morum præfectus, ut & à Cicerone nominatur. hoc est, rem habuit, titulum per speciem modestiæ recusavit. Pars potestatis ejus fuit, morum cura, & ut ait Plut. *ἡ περὶ τὰ ἤθη καὶ τοὺς βίους ἐξέτασις.* hanc partem Cæsar usurpavit, & ideo *præfectus morum* dictus: non totam censuram. *Casaub.*

*. *Prænomen imperatoris.*] Appellatio *imperatoris* in historia Romana trifariam accipitur. primum, pro *ἡγεμὼν* & *στρατηγός.* hoc sensu imperator à militibus nominatus, qui imperium belli suis auspiciis administrandi à populo accepisset: veteres, ut notat Justinianus in Novellis, *Prætorem* vocabant. Deinde pro victor & *νικητής.* Nam qui res magnas bello gesserat & lege definitum hostium numerum occiderat, à militibus Imperator solitus salutari.

* *prænomen imperatoris, cognomen patris patriæ,* [1] *statuam inter reges, suggestum in orchestra: sed &* [2] *ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est: sedem auream in Curia & pro Tribunali,* [3] *thensam & ferculum Circensi pompa, templa, aras, simulacra juxta Deos,*[4] *pulvinar,* [5] *flaminem,* [6] *Lupercos,* [7] *appellationem men-*

Vide Tacitum lib. III. Annalium. Postremo Imperator idem significare cœpit à Julio Cæsare, ac rex. Secunda notione Tacitus, *Nomen imperatoris semel atque vicies partum.* & lapis vetus: IMP. CAESAR. DIVI. F. AVG. PONT. MAX. COSS. XIIII. IMP. XX. TRIBVNIC. POTEST. XXXVIII. P. P. Appianus secundo Ἐμφυλίων, non penitus ademptum privatis exercituum ducibus sua ætate (sub Adriano vixit) eum honorem: sed difficiliorem ad eum aditum relictum esse scribit. non enim dari cuiquam nisi cæsis X. M. hostium. cum ante ἐπὶ πᾶσι τοῖς μεγίστοις ἔργοις tribueretur. Auspicia tamen penes solos principes fuisse, fatendum omnino est. *Casaub.*

1. *Statuam inter reges.*] Septem statuæ totidem regum, & octava Bruti tyrannicidæ, in Capitolio consecratæ visebantur. juxta Brutinam collocata Cæsarea est. *Idem.*

2. *Ampliora humano fastigio.*] Decerni sibi inter alia passus est, ut currus sibi adversum Jovem spectans in Capitolio collocaretur: item, ut ipse super imaginem orbis terrarum positus, ex ære statueretur, cum inscriptione, SEMIDEVS. EST. *Dio Cassius.*

3. *Thensam & ferculum Circensi pompa.*] Distingue duos mores circa principum honores solitos usurpari, quos multi perperam confundunt. Unus fuit, ut absentibus aut mortuis sella poneretur in theatro cum corona: cujus rei expressam similitudinem vidimus in multis nummis. dixit pridem de hoc Justus Lipsius ad II. Annalium docte, & accurate. Alter mos fuit, ut in pompa Circensi, quam unus optime describit Dionys. Halicarnass. libro septimo, cum simulacris Deorum, inferretur principis imago, in thensa & ferculo sicut imagines numinum. Res, ut puto, inaudita Romæ ante Cæsarem. apud Græcos simile quid observamus. Vide Athenæum in enarratione pompæ Philadelphi. *Casaub.*

Thensam.] Thensæ sunt sacra vehicula, atque etiam ipsa pompa ordinum & hostiarum. Eas alii à divinitate dici putant: alii, quod ante ipsas lora tenderentur, quæ gaudebant manu tenere & tangere qui eas deducebant. *Hottomannus.*

Ferculum.] Ferculis pompa traducebatur, & Deorum simulacra gestabantur. Cur sic vocarentur, Augustinus lib. II. de Civit. Dei docet. Sic hodie vocari possunt gestatoriola, quibus Eucharistia & sanctorum reliquiæ in supplicationibus circumferuntur. *Budæus.*

4. *Pulvinar.*] Lectisternia Romanorum ex Livio aliisque nota: Græcos idem factitasse, primi fortasse nos observamus. Æmilius Probus in Timotheo: *Quæ victoria tantæ fuit Atticis lætitiæ, ut tum primum aræ Paci publicæ sint factæ, eique Deæ pulvinar sit institutum.* Pausanias arcadicis: κλίνη τε ἱερὰ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ αὐτῆς εἰκὼν γραφῆς μεμιμημένη ἀνάκειται. in Phocicis de templo quodam Æsculapii: κλίνη δὲ ἐν δεξιᾷ κεῖται τοῦ ἀγάλματος. *Casaub.*

5. *Flaminem.*] Flamines in capite pileum

mensis è suo nomine. Ac nullos non honores ad libidinem cepit, & dedit. Tertium & quartum consulatum titulo tenus gessit, contentus Dictaturæ potestate decretæ cum consulatibus simul: atque [1] *utroque anno binos consules substituit sibi in ternos novissimos menses: ita ut medio tempore comitia nulla habuerit, præter Tribunorum & Ædilium plebis:* [2] *præfectosque pro præ-*

leum habebant, in quo erat brevis virga desuper habens lanæ aliquid. Quod cum per æstus portare non possent filo tantum capita religare cœperunt. Nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas fuerat. Unde à filo, quo utebantur, flamines sunt dicti, quasi filamines. Verum festis diebus filo deposito, pilea necesse erat accipere. *Servius.* Sacerdotem singulis Diis assignare Romani solebant, quem *Flaminem* nuncupabant. Unde Cicero II. de Leg. scribit: *Diisque aliis alii sacerdotes, omnibus Pontifices, singulis Flamines sunto.* Ex Liv. lib. I. tres Flamines à Numa creatos observamus, nempe Flaminem assiduum Jovi unum, alterum Marti, tertium Quirino. *Marc. Donat.*

6. *Lupercos.*] Luperci, qui nudi Lupercalibus per urbem currebant, subligaculis subcincti quod essent, ut reor, *cincti* ab Ovidio dicti sunt. Plutarchus Romulo: λούπερκοι δ' εἰσὶν οἱ τοῖς Λουπερκαλίοις γυμνοὶ διαθέοντες ἐν περιζώμασι. Hoc sacrum sollemne institutum fuit Pani, qui Faunus Latinis vocatur. Erant autem duæ Lupercorum sodalitates, quæ Fabianorum & Quintilianorum dicebantur, ut nonnulli censent, à præpositis suis. Utrosque nominat Ovidius II. Fastorum:

Risit, & indoluit Fabios potuisse Remumque
Vincere, Quintilios non potuisse suos.

Cicero *Germanos Lupercos* vocat, velut agrestem pastoritiamque quandam sodalitatem colentes, qualis fuerat Lupercorum Romuli & Remi: his tertia de Cæsaris nomine addita sodalitas est Julia, de qua heic Tranquillus: unde & *Luperci Iuliani* in II. Philippica nominantur. *Turneb.*

7. *Appellationem mensis.*] Julius, cum secundum Romuli ordinationem Martio anni tenente principium, Quintilis à numero vocaretur: nihilominus tamen etiam post præpositos à Numa Januarium ac Februarium, retinuit nomen: cum non videretur jam quintus esse, sed septimus. Sed postea, in honorem Julii Cæsaris Dictatoris, legem ferente M. Antonio Marci filio consule, Julius appellatus est: quod hoc mense ad quartum Idus Quintilis, Julius procreatus sit. *Macrobius.*

1. *Utroque anno binos.*] Cæsarem id quarto Consulatu fecisse omnes affirmant. Sed an idem tertio quoque Consulatu factitarit, incertum est. nam & solus, quod sciam, hoc Suetonius affirmat, nec alterius quam M. Lepidi, tunc Consulis, & Magistri equitum, nomen invenias. Fefellit fortassis Suetonium, quod anno DCCVI. qui tertium Cæsaris Consulatum præcessit, ac diu sine Consulibus, ac Prætoribus fuit, Cæsare in Ægypto, ac Ponto res gerente, tandem Q. Fusius Calenus, & P. Vatinius creati Coss. fuere. Et fortassis tertium Cæsaris Consulatum illi anno attribuit Suetonius. *Torrent.*

2. *Præfectosque pro prætoribus constituerit.*] Imo *pro quæstoribus.* Istos enim præfectos constat & quæstorum in urbe munera obiisse: prætoribus tamen eos

prætoribus constituerit, qui [1] *præsente se res urbanas administrarent. Pridie autem Kalend. Januarias repentina consulis morte cessantem honorem in paucas horas* [2] *petenti dedit. Eadem licentia spreto patriæ more, magistratus* [3] *in plures annos ordinavit. Decem prætoriis viris consularia ornamenta tribuit.* [4] *Civitate donatos, & quosdam* [5] *è semibarbaris Gallorum recepit in curiam. Præterea* [6] *monetæ, publicisque vectigalibus,* [1] *pe-*

eos potius comparat, quia prætextam, curulem sellam, & sex lictores, quæ sunt insignia prætorum, habuêre. colligi potest ex Dione. *Casaubon.* Errant qui ex hoc Suetonii loco volunt Præfectos Urbis, de quibus peculiari titulo J. C. & quorum potentia sic postea excrevit, sub Cæsare Dictatore institutos fuisse. nam ipse Sueton. Præfecturam Urbis inter officia ab Augusto inventa commemorat cap. XXXVII. *Torrent.*

1. *Præsente se.*] Imo absente Cæsare vicem ejus substituti sunt: quod ex Dione clarum & re ipsa: scribimus igitur *qui pro se res urbanas.* Lipsius.

2. *Petenti dedit.*] Caninium significat, qui à M. Tullio tali aspersus est joco, *Vigilantem habemus consulem Caninium, qui in consulatu suo somnum non vidit.* Idem dicere non destitit: *Consulem habuimus tam severum, tamque censorium, ut in ejus consulatu nemo pranderit, nemo cœnaverit, nemo dormierit.* Idem de eodem, *hoc consecutus est Caninius, ut quæreretur, quibus consulibus consul fuerit.* Beroald. Votacilius Pitholaus, cum Caninius Rebilus uno tantum die consul fuisset, dixit: Ante Flamines, nunc Consules diales fiunt. *Macrobius.*

3. *In plures annos.*] Facete igitur Cic. Ad Att. lib. XVI. *Cæsarem in codicillorum factis, non minus longas futurorum* Coss. *quam jam factorum paginas habere.* Torrent.

4. *Civitate donatos.*] Quod in libris suis de Rep. scripsit Aristoteles, civium alios aliqua ex parte, alios omnino cives esse, id in Rep. etiam Romanorum verissimum esse deprehenditur. Nam cum varia civium Rom. jura fuerint, qui omnia obtinuerunt, ii optima, qui aliquot, ii non optima lege cives Rom. fuerunt. Qui domicilium, qui tribum, qui honorum potestatem adepti fuerunt, ii demum plenissimum jus civitatis obtinuerunt. *Sigonius.*

5. *E semibarbaris Gallorum.*] Narbonenses intelligit, ut ex bracis capite LXXX. suspicor, quibus, ob cultum provinciæ, mixtam quandam elegantia barbariem tribuit. Et hi quidem à Cæsare in curiam sunt recepti. At postea, volente Claudio, Comatæ quoque Galliæ proceres, & primi inter illos Edui, senatorum in Urbe jus sunt adepti. Vide Tac. An. XI. Non tamen à vero abludet, si quis heic *semibarbaros Gallorum* opponi *civitate donatis* existimaverit. *Schildius.*

6. *Monetæ præposuit.*] Prima ætate Urbis, in nummis cudendis solo ære sunt usi, post vero argento, ad extremum etiam auro. Unde Triumviri monetales dicti, Æris, argenti, auri flatores, ut ait Pompon. in l. 2. §. deinde, D. de orig. jur. qui etiam dicebantur TREVIRI AERI, ARGENTO, AVRO FLANDO, FERIVNDO. Unde harum notarum interpretatio apud Valerium Probum III. V. A. A. A. F. F. Cicero de Leg. III. *Minores magistratus æs, argentum, aurum publice signanto.* Hottom.

1. Pecu-

[1] peculiares ſervos præpoſuit. Trium legionum, quas Alexandriæ relinquebat, curam & imperium Rufini
[2] liberti ſui filio, exoleto ſuo, demandavit. Nec minoris 77
impotentiæ voces propalam edebat, ut T. Ampius ſcribit. [3] Nihil eſſe Remp. [4] appellationem modo, ſine corpore, ac ſpecie. [5] Syllam neſciſſe litteras, qui [6] Dictaturam depoſuerit. Debere homines conſideratius jam loqui ſecum, ac [7] pro legibus habere quæ dicat. *Eoque arrogantiæ progreſſus eſt, ut haruſpice*

1. *Peculiares ſervos.*] Peculiarem ſervum appellamus à peculio, quod proprie ſervorum eſt, unde ait Labeo Juriſconſultus: *Paterfamilias peculium habere non poteſt, quemadmodum nec ſervus bona.* A peculio deducitur peculiaris, & accipitur pro re ſervili. Inde ſcribit Ulpianus: *Si peculiare vinum legatum ſit, id contineri quod ſervi habuerunt.* In uſu autem nunc frequentiſſimo eſt, ut peculiaris pro proprio, ſive ſpeciali, nec cum aliis communi accipiatur. *Beroald.* Servos Cæſaris proprios intelligit, nam & ſervi erant publici. *Turneb.*

2. *Liberti ſui filio.*] Libertorum filii temporibus priſcis ne admiſſi quidem in militiam ſunt. & bello Italico libertini primum militare cœperunt, ut notat Epitome Liviana LXXIII. *Lipſius.*

3. *Nihil eſſe Remp.*] Eodem ferme modo Cic. Ad Att. *nullum eſſe colorem, nullum ſuccum, nullam formam relictam Reipubl.* Cæſare ſcilicet pro arbitrio eam moderante. Nec male Lucanus, *Omnia Cæſar erat.* Torrent.

4. *Appellationem modo, ſine corpore ac ſpecie.*] Vox *ſpecies* Latinis duo ſignificat, & id quod vere eſt atque ſubſiſtit: ut cum temperantiam virtutis ſpeciem eſſe dicimus: & id quod veram exiſtentiam non habet; & ut loquuntur Philoſophi, τὸ μὴ ὂν μὲν, φαινόμενον δέ. ut cum χελοβάφινα dicimus habere ſpeciem auream. Cæſar priore notione hic accipit, non poſteriore. Heraldus obſervabat, videri Cæſarem alluſiſſe ad diſcrimen poſitum à veteribus inter vocabulum & appellationem. Quintilianus libro primo, cap. IV. *Fuerunt qui ipſum adhuc vocabulum ab appellatione diducerent; ut eſſet vocabulum, corpus viſu tactuque manifeſtum, domus, lectus. appellatio, cui vel alterum deeſt, vel utrumque, ventus, cælum, Deus.* Caſaubonus. *Salmaſius* legit *ſpeciem.*

5. *Syllam neſciſſe litteras.*] Alluſit ad Litteratores & Grammaticos, qui dictant quo modo ſit ſcribendum, quo modo loquendum, & dictata dare dicuntur. *Turneb.*

6. *Dictaturam depoſuerit.*] In tantum felicitati potius, quam actionibus, confiſus eſt, ut, cum & permultos necâſſet, & tam multas magnaſque in urbem mutationes intuliſſet, tamen Dictatura ſe abdicaverit, populoque comitiorum conſularium conceſſa poteſtate, ipſe non acceſſerit, ſed in foro tanquam privatus obambulârit, ut, qui vellet, in jus trahere ipſum poſſet. *Plutarchus.*

7. *Pro legibus habere quod dicat.*] Auguſto primum, ſi Dioni credimus, conceſſum, ut legibus ſolutus eſſet. Hinc tandem eo ventum, ut quod Principi placeret, legis haberet vigorem. L. I. De conſtit. Princ. *Torrent.*

 1. Sine

spice tristia & [1] *sine corde exta sacro quodam nuntiantes,*
[2] futura *diceret* lætiora, cum vellet: nec pro osten-
78 to ducendum, si pecudi cor defuisset. *Verum præci-*
puam & inexpiabilem sibi invidiam hinc maxime mo-
vit: Adeuntes se cum plurimis honorificentissimisque
decretis universos patres conscriptos, sedens pro æde Ve-
neris genetricis [3] *excepit. Quidam putant retentum à*
Cornel. Balbo, cum conaretur assurgere: alii, ne conatum
quidem omnino, sed etiam admonentem C. Trebatium,
ut assurgeret, minus familiari vultu respexisse. Idque
factum ejus tanto intolerabilius est visum, quod ipse
triumphanti, & [4] *subsellia Tribunitia prætervehenti sibi,*
unum è collegio Pontium Aquilam non assurrexisse ad-
eo indignatus sit, ut proclamaverit, Repete ergo à me
Aquila Remp. Tribunus: *& nec destiterit per conti-*
nuos dies quidquam cuiquam, nisi sub exceptione polli-
79 *ceri,* si tamen per Pontium Aquilam licuerit. *Adje-*
cit ad tam insignem [5] *despecti senatus contumeliam, mul-*
to arrogantius factum. Nam cum [6] *sacrificio Latinarum*
reve-

1. *Sine corde exta.*] Pestifera auspicia esse dicebant cum cor in extis, aut caput in jecinore non fuisset, pestiferum fulgur, quo mors, exiliumve significari solet. *Festus.* Cæsari Dictatori, quo die primum veste purpurea processit, utque in sella aurea sedit, sacrificanti bis in extis cor defuit. Unde quæstio magna de divinatione argumentantibus, potueritne sine illo viscere hostia vivere, an ad tempus amiserit? *Plinius.*

2. *Futura diceret lætiora.*] In Hispania, non Romæ ab eo id dictum contenderim, ubi simile ostentum ei in Pompeii filios dimicaturo constat oblatum. *Salellicus.*

3. *Excepit.*] Manusc. Salmas. *escepit.* Ut *escendo* pro *adscendo.*

4. *Subsellia Tribunitia.*] Asconius: *Subsellia sunt Tribunorum, Triumvirorum, Quæstorum, & hujusmodi minora judicia exercentium, qui non in sellis curulibus, nec tribunalibus, sed in subselliis considebant.* Sed subsellia non video qui probare possit, eorum tantum fuisse, qui minora judicia exercent, cum pro omnibus judiciis generaliter usurpentur, ut Ep. Fam. CCVIII. lib. II. de Oratore, & alibi non semel. *P. Manutius.*

5. *Despecti senatus.*] In eo, quod per indignationem, à se Rempubl. repetere Pontium Tribunum jussisset, quasi Senatus nihil amplius in Rep. nisi nomen esset.

6. *Sacrificio Latinarum.*] Cæsar, utpote consul, Latinas indixerat: & ex more celebraverat in Albano solemne sacrum Jovi Latiali. His feriis quadrigæ certabant

revertente eo inter immodicas ac novas populi acclamationes, quidam è turba statuæ ejus [1] *coronam lauream candida fascia præligatam imposuisset: & Tribuni plebis Epidius Marullus Cæsetiusque Flavus coronæ fasciam detrahi, hominemque duci in vincula jussissent, dolens seu parum prospere motam regni mentionem, sive, ut ferebat, ereptam sibi gloriam recusandi, Tribunos graviter increpitos, potestate privavit: neque ex eo infamiam affectati etiam regii nominis discutere voluit, quamquam &* [2] *plebei regem se salutanti*, Cæsarem se, non Regem *esse responderit: &* [3] *Lupercalibus,*

bant in Capitolio: victorque absinthium bibebat. *Credo*, inquit Plinius, *sanitatem præmio dari, honorifice arbitratis majoribus.* Beroaldus. Feriarum publicarum genera sunt quatuor. Aut enim stativæ sunt, aut conceptivæ, aut imperativæ, aut nundinæ. *Conceptivæ* sunt, quæ quotannis à magistratibus, vel sacerdotibus concipiuntur, in dies vel certos, vel etiam incertos: ut sunt Latinæ, Paganalia, Sementinæ, Compitalia. Latinarum tempore, quo publicè quondam induciæ inter Romanum populum Latinumque firmatæ sunt, inchoari bellum non decebat. *Macrobius.*

1. *Coronam lauream candida fascia præligatam.*] Fascia candida est diadema regium. Plutarchus *διάδημα βασιλικόν.* Tali fascia candida ornatæ causiæ regum Macedoniæ, ut nostri hodie galeri, loris vel torulis quibusdam. Veteres Grammatici: *καυσία πῖλος ἐστὶ πλατὺς, ὃν οἱ Μακεδονικοὶ βασιλεῖς ἐφόρουν, λευκὸν αὐτῷ διάδημα περιειλοῦντες.* Vide Ælianum De animal. lib. XV. cap. II. Inde est quod in Pompeio fasciæ licet crurales affectati regni suspicionem moverunt, quia erant candidæ. *Casaub.*

2. *Plebei regem se salutanti.*] Lib. unus *plebeio.* quod & Gifanius asserit. Et sane plebeius apud Horat. quoque lib. II. Sat. III. pro quovis è populo ponitur, *nil ultra quæro plebeius.* Quam lectionem eo magis probo, quod regni mentio etiam sub Cæsare semper universo pop. Rom. displicuit. Cic. Philipp. II. *Sedebat pro Rostris collega tuus, amictus toga purpurea, in sella aurea, coronatus. Ita eras Lupercus, ut te esse Consulem meminisse deberes. Diadema ostendis. Gemitus toto foro. Tu diadema imponebas cum plangore populi, ille cum plausu rejiciebat.* Torrent.

3. *Lupercalibus.*] Feriæ *stativæ* sunt universi populi communes, certis & constitutis diebus ac mensibus: & in fastis, statis observationibus annotatæ: in quibus præcipue servantur Agonalia, Carmentalia, Lupercalia. *Macrobius.* Lupercos etiam *Crepos* vocatos, legimus apud Festum, à crepitu pellicularum, quem faciebant verberantes. nudi enim in Lupercalibus discurrebant, & pellibus obvias quasque fœminas feriebant, sponte etiam palmas feriendas præbentibus mulieribus, ob id sibi fœcunditatem & partus facilitatem dari arbitrantibus, teste Plut. in Rom. *Turneb.* Sunt qui censeant: locum quendam sub monte Palatino sacratum Pani Deo Arcadico fuisse, cui etiam mons Lyceus est

bus, [1] *pro Rostris à consule Antonio admotum sæpius capiti suo diadema repulerit, atque in Capitolium Jovi Opt. Max. miserit. Quinetiam varia fama percrebuit, migraturum Alexandriam vel Ilium, translatis simul opibus imperii, exhaustaque Italia delectibus, & procuratione urbis amicis permissa: proximo autem senatu* [2] *L. Cottam Quindecimvirum sententiam dicturum: ut, quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos, nisi à rege, non posse vinci, Cæsar rex appellaretur. Quæ causa conjuratis* [3] *maturandi fuit destinata negotia, ne assentiri necesse esset. Consilia igitur dispersim antea habita, & quæ sæpe bini ternive ceperant, in unum omnes contulerunt: ne populo quidem jam præsenti statu læto, sed clam palamque detrectante dominationem, atque assertores flagitante.* [4] *Peregrinis in senatum allectis, libellus propositus est.* [5] Bonum

est consecratus, quod λύκους, id est, lupos, non sinat in oves sævire. Hinc Ovid. II. Fast.

Quid vetat Arcadiæ dictos de monte Lupercos. Marc. Donatus.

1. *Pro Rostris.*] Naves Antiatium partim in Navalia Romæ subductæ, partim incensæ, rostrisque earum suggestum in foro exstructum adornari placuit: *Rostraque* id templum appellatum. *Livius.*

2. *L. Cottam Quindecimvirum.*] Fl. Vopiscus in Aureliano Pontificibus munus assignat inspiciendorum Sibyllæ librorum. non Pontificum tamen, sed Decemvirorum primum: mox ampliato numero, Quindecimvirum fuit, nec dicendum est, ætate Aureliani id Pontificum fuisse officium, quod olim erat Quindecimvirorum. nam & Constantini Magni temporibus, id etiam tum muneris habebant Quindecimviri, ut scimus testimonio Lactantii. Sic igitur statuemus, Pontifices appellari Vopisco Quindecimviros, non quod sacris faciendis etiam ipsi præessent, sed quod multi ex Quindecimviris iidem & Pontifices erant: cujus rei testes sunt inscriptiones veteres multæ: sed unâ ero contentus. PETRONIVS. APOLLODORVS. V. C. PONTIFEX. MAIOR. XV. VIR. SACR. FAC. *Salmasius.*

3. *Maturandi.*] Nam quatriduo antequam ad Parthos rex profecturus esset, à conjuratis occisus est. *Berald.*

4. *Peregrinis.*] Senatus numerum supra fas auxerat: unde exiit ille Ciceronis jocus ad Laberium: *Recepissem te nisi anguste sederem.* Idem.

5. *Bonum factum.*] In sollemnibus Edictorum verbis fuisse hæc, BONVM FACTVM, indicat Tertullian. lib. de Pudicit. cum ait: *O edictum, cui adscribi debeat, Bonum factum.* Sed enim adsiduum & locupletem adsertorem hæc formula Plautum habet, illo lepido histrio-

num factum. Ne quis senatori novo curiam monstrare velit. *& illa vulgo canebantur,*

[1] Gallos Cæsar in triumphum ducit: [2] iidem
in curia
Galli [3] bracas deposuerunt, latum clavum sumserunt.

Q. Maximo suffecto, trimestrique consule Theatrum introeunte, cum lictor [4] *animadverti* [5] *ex more jussisset, ab universis conclamatum est:* Non esse consulem eum. *Post remotos Cæsetium & Marullum Tribunos, reperta sunt* [6] *proximis comitiis complura suffragia, consules eos declarantium. Subscripsere quidam L. Bruti sta-*

strionum Edicto, quod ab eo, ad eorum, quæ à Magistratibus proponebantur, speciem ac formam belle fictum atque compositum, prologi vice Pœnulo præponitur. Id sic incipit;

Bonum factum est, Edicta ut servetis mea:

Finit:

Hæc quæ sunt imperata pro imperio histrico,
Bonum hercle factum, pro se quisque meminerit.

Josephus Antiq. lib. XIV. cap. XVII. exprimit his verbis, ΚΑΛΩΣ ΕΧΕΙ. Sed & Valerius Probus inter juris notas ponit has Q.B.F. quas sic interpretatur: *Quare bonum factum.* Brisson.

1. *Gallos Cæsar in triumphum ducit.*] Versus duo trochaici sunt in quorum posteriore *sumserunt* penultima brevi est, ut *steterunt* apud Maronem Æn. II. & III. & *emerunt* apud Terentium prologo Eunuchi. *Turneb.*

2. *Iidem in curia.*] Ms. Salmas. *iidem in curiam*, quæ leviter immutata cum Torrentii duobus Mss. conspirabunt: *idem in curiam*: Cæsar, inquit Torr. quos in triumphum duxerat, eosdem & in curiam duxisse acerbissime notatur.

3. *Bracas.*] Tunica Gallorum fuit, cui sagum imponebatur. Tunicam fuisse, patet ex eo, quod, braccis depositis, latum clavum sumserunt. Latus autem clavus, tunica senatorum Romæ fuit. *A. Manutius.*

4. *Animadverti.*] In more positum fuit, ut Consule theatrum introeunte, Lictor *Animadvertere* populum juberet. Sed & si quid per incuriam oscitantiamve lictor prætermitteret, quod contra dignitatem esset, Consul eum *Animadvertere jubebat.* Indicio est quod Livius lib. XXIV. de Fabiis patre & filio narrat: Consul animadvertere proximum lictorem jussit, & is, ut descenderet ex equo, inclamavit. Quam historiam Val. Max. referens lib. II. c. 2. ait, Consulem proximo lictori, *ut sibi appareret, imperâsse.* Brissonius.

5. *Ex more.*] Ms. Salmasii, *ex munere.*

6. *Proximis comitiis.*] Comitia quorum hic mentio, tempore non suo, primis anni mensibus habita: vel mense Febr. quo olim legationes audiri solitæ à P.C. vel Martii initio. Sed festinavit Cæsar, quia primo vere urbe exiturus erat. jam enim Octavium cum parte copiarum Apolloniam præmiserat. *Casaubon.*

 1. *Post-*

ſtatuæ, Utinam viveres. *Item ipſius Cæſaris ſtatuæ:* Brutus, quia reges ejecit, conſul primus factus eſt: Hic quia conſules ejecit, rex poſtremo factus eſt. *Conſpiratum eſt in eum à* LX. *amplius, C. Caſſio, Marcoque & Decimo Bruto principibus conſpirationis. Qui primum cunctati, utrumne illum in campo per comitia tribus ad ſuffragia vocantem partibus diviſis è ponte dejicerent, atque exceptum trucidarent: an in Sacra via vel in aditu theatri adorirentur:* [1] *poſtquam ſenatus Idibus Martiis in Pompeii curiam edictus eſt,*
81 *facile tempus & locum prætulerunt. Sed Cæſari futura cædes evidentibus prodigiis denuntiata eſt. Paucos ante menſes cum in colonia Capua deducti lege Julia coloni, ad extruendas villas ſepulcra vetuſtiſſima disjicerent, idque eo ſtudioſius facerent, quod aliquantum vaſculorum operis antiqui ſcrutantes reperiebant: tabula ænea in monumento, in quo dicebatur* [2] *Capys, conditor Capuæ, ſepultus, inventa eſt, conſcripta litteris verbiſque Græcis, hac ſententia,* [3] Quandoque oſſa Capyis detecta eſſent, fore ut Iulo prognatus, [4] manu conſanguineorum necaretur, magniſque mox

1. *Poſtquam ſenatus Idibus Martiis edictus eſt.*] Is dies propter Annæ Perennæ feſtum hilariter ſolitus agi. ideo etiam ludi in Pompejano theatro erant futuri. Moris autem fuit, ut quibus diebus ſpectacula in eo theatro exhiberentur, ſenatus in Curia Pompeii haberetur. *Idem.*

2. *Capys, conditor Capuæ.*] Eam, quæ Capua nominatur, ab Ænea cæteriſque Trojanis conditam, & à Capy Trojano Capuam appellatam tradunt. *Dionyſ. Halicarnaſ.* Vulturnum Etruſcorum urbs quæ nunc Capua eſt, ab Samnitibus capta, Capuaque ab duce eorum Capye, vel (quod propius vero eſt) à campeſtri agro appellata. *Livius.*

3. *Quandoque oſſa Capyis.*] *Quandoque* pro quandocunque, vocabulum Horatio, & Juriſconſultis frequens. *Quandoque nupſerit, quandoque liberos habuerit.* Suetonius tamen aliter fere uſus eſt. *Torrent.*

4. *Manu conſanguineorum.*] Si *more* legas, ut multa exemplaria habent, eum ferro periturum intelligas: quales exitus plerique Juliæ gentis fuerant adepti. Conſtat enim quicunque in ea familia *C.* prænomen habuere, jam ab eo qui Cinnanis temporibus perierat, ferro pe-

mox Italiæ cladibus vindicaretur. *Cujus rei, ne quis fabulosam aut commenticiam putet, auctor est Cornelius Balbus, familiarissimus Cæsaris. Proximis diebus* [1] *equorum greges, quos in trajiciendo* [2] *Rubicone flumine consecrarat, ac vagos & sine custode dimiserat, comperit pertinacissime pabulo abstinere,* [3] *ubertimque flere. Et immolantem haruspex Spurinna monuit, caveret periculum quod non ultra* [4] *Martias Idus proferretur. Pridie autem easdem Idus,* [5] *avem regaliolum, cum*

ro periisse. Est vox Cajus alioqui fausta, & in nuptialibus sacris, ut Fabius, & Plutarchus scribunt, à majoribus usurpata. *Sabell.*

1. *Equorum greges, quos in trajiciendo Rubicone flumine consecrarat.*] Solita hoc modo consecrari omnis generis animalia, etiam pisces, ut apud Athenæum lib. VII. scriptum. maxime autem id factitatum in iis quæ usui aut voluptati fuerant: quibus hoc quasi præmium datum, ut ante obitum manu emitterentur & sinerentur *ἄφετα*. Sic servos, quos amabant, imminente morte properabant liberare, ut saltem in libertate morerentur, ut Plinius in epistolis docet. Eo refero Theodoreti verba ex oratione secunda Θεραπευτικῆς. ubi ait Homerum unguentis delibutum ita fuisse à Platone è Rep. sua pulsum, ut mulieres solent hirundines. Aristides in tertia Platonica: *ὁ Πλάτων Ὅμηρον μύρῳ χρίσας ἐκπέμπει χελιδόνος τιμὴν καθεὶς.* videntur mulieres, quando erant missuræ è potestate aviculas quibus plurimum fuerant oblectatæ, solitæ illis unguentum affundere. quod genus luxus observo etiam in hac re fuisse usurpatum. Sic de equis testis Ælian. de animal. l. XI. cap. XXXVI. *ὅτι δὲ καὶ μύρῳ ἐχρίοντο ἵπποι, Σιμωνίδης ἐν τοῖς Ἰάμβοις λέγει.* & lib. XVI. cap. XXIV. Similis stultitia eorum qui pisces monilibus & inauribus ornabant, ut narrat idem l. XII. cap. XXXVI. *Casaub.*

2. *Rubicone flumine consecrarat.*] Turnebus *Rubiconi flumini* legit, dandi casu, ut equos Cæsar ipsi flumini consecrarit. Plutarchus Lucullum Euphrati fluvio, quem Tigranem Regem invasurus trajecerat, taurum scribit immolasse. tauriformes autem fluvii à Poëtis finguntur, ut ad Horat. notavimus lib. IIII. Od. XIV. *Torrent.* Turnebi lectionem firmat Salmasii codex.

3. *Ubertimque flere.*] Virgil. in Pallantis funere,

> ——— *positis insignibus Æthon*
> *It lacrymans, guttisque humectat grandibus ora.*

Et rursus Bucol.

> ——— *nulla neque undam*
> *Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam*

Plin. lib. VIII. cap. XLII. De equis: *Præsagiunt pugnam, & amissos lugent dominos, lacrymasque interdum desiderio fundunt.* Torrent.

4. *Idus Martias.*] Idus Martias ferales sibi Scorpionis occasu annotavit ipse Cæsar, si Plinio credimus lib. XVIII. cap. XXVI. Quo magis sane mirandum si Spurinam irrisit, quem tantopere ejus seculi auctores laudant. Irridere tamen hominem videtur Cicero Famil. lib. IX. epist. XXVI. *Idem.*

5. *Avem regaliolum.*] In Glossario non rega-

cum laureo ramulo Pompeianæ curiæ se inferentem, volucres varii generis ex proximo nemore persecutæ, ibidem discerpserunt. Ea vero nocte cui inluxit dies cædis, & ipse sibi visus est per quietem interdum supra nubes volitare, alias cum Jove dextram jungere. Et [1] *Calpurnia uxor imaginata est,* [2] *collabi fastigium domus, maritumque in gremio suo confodi: ac subito cubiculi fores sponte patuerunt. Ob hæc simul & ob infirmam valitudinem diu cunctatus, an se contineret, & quæ apud senatum proposuerat, agere differret: tandem* [3] *D. Bruto adhortante, ne frequentes ac jam dudum opperientes destitueret, quinta fere hora progressus est:* [4] *libellumque insidiarum indicem, ab obvio quodam porrectum, libellis cæteris quos sinistra manu tenebat,* [1] *quasi*

regaliolus, sed *regaviolus* scribitur. nec est absurdum, ut sic potius scribatur: nam *regaviolus* dicta hæc avicula, quasi rex avium. De hac ave Plinius. In tertio Pauli Æginetæ legimus, aviculam Græcis βασιλίσκον dictam, omnium quas nosset vetustas, habitam esse minimam. nec multo esse majorem passerem troglodyten: quam volunt eruditi esse nostrum *roitelet*. Casaub.

1. *Calpurnia uxor imaginata est.*] Virtus imaginativa semper est in motu, & actione continua, ideoque attribuitur illi actio somniandi. Hinc non incongrue Latini *imaginari* pro *somniare* quandoque accipiunt. Sic Plinius in Epist. de somnio C. Fanii: *Mox imaginatus venisse Neronem.* Marc. Donat.

2. *Collabi fastigium domus.*] Ut Valerio Poplicolæ olim honoris caussa concessum, ut foras aperirentur ædes ejus: sic Julii domus fastigio ornata. Fastigium aliquando est ἁπλῶς ædificii summum, ut Festus interpretatur. Interdum significat tecti formam Deorum templis propriam, quæ Græcis ἀετὸς & αἴτωμα dicitur. Aristophanes Avibus:

Εἶτα, ait, πρὸς τούτοισιν, ὥσπερ ἐν ἱεροῖς οἰκήσετε.
Τὰς γὰρ ὑμῶν οἰκίας ἐρέψομεν πρὸς αἰετόν.

Casaubon.

3. *Bruto adhortante.*] Is haruspices risit, Cæsaremque verbis increpuit, qui se ipsum incusationibus & calumniis senatorum objiceret, quod iis illudere videretur: etenim eos jussu ipsius convenisse, omnesque paratos esse decernere, ut ipse rex omnium, quæ extra Italiam sunt, provinciarum diceretur, ac terra marique, nisi cum in Italia sit, diadema gestaret. *Plutarch.*

4. *Libellum.*] Putabat Cæsar, supplicem hunc libellum esse, ideoque reliquis δεητηρίοις eum commiscuit. *Casaub.* Aditos fuisse principes per libellos, ostendit lib. XXXIII. ff de re judic. Nec aliter vel præsentes adire moris erat, si Tacito fides adhibenda est. Vide Sueton. in Aug. cap. LIII. Martialis lib. VIII.

Dante

[1] *quasi mox lecturus, commiscuit. Dein* [2] *pluribus hostiis cæsis,* [3] *cum litare non posset, introiit curiam, spreta religione: Spurinnamque irridens, & ut falsum arguens, quod sine ulla noxa Idus Martiæ adessent: quamquam is* venisse quidem eas *diceret*, sed non præteriisse.

Assidentem conspirati, specie officii circumsteterunt, illicoque [4] *Cimber Tullius, qui primas partes susceperat, quasi aliquid rogaturus, propius accessit: renuentique, & gestu in aliud tempus differenti, ab utroque humero togam apprehendit: deinde clamantem,* [5] Ista quidem vis est, [6] *alter Cassius adversum vulnerat,* [7] *paullum infra ju-* 82

Dante tibi turba querulos, Auguste, libellos.

Rescribebant autem principes ad libellos, ut testantur juris auctores in l. ult. ff. de Off. procur. Cæs. l. XXIII. ff. de usufr. leg. l. IV. ff. de Appellat. recip. *Brissonius.*

1. *Quasi mox lecturus, commiscuit.*] Similem errorem admisit Nicephorus Imperator, cum uxoris Theophanûs & Tzimiscæ conjuratione cæsus est. Fuse narrat Cedrenus. Geminum istis exemplum in Annalibus nostrorum temporum posteritas leget, ac fatorum vim inevitabilem etiam in ea cæde recognoscet. *Casaubon.*

2. *Pluribus hostiis cæsis.*] Quanta vis fati? manaverat late conjuratio, libellus etiam Cæsari datus eodem die. nec perlitare centum victimis potuerat. venit tamen in curiam. *Florus.*

3. *Cum litare non posset.*] Litare proprie est καλλιερεῖν. Antiqui *lutare* dicebant, quod frequentativa forma ἀπὸ τοῦ luere factum est. *Litare* enim & *lutare* proprie est solvere. Litant homines Diis, ut debitores creditoribus solvunt. litantur hostiæ & sacrificia Diis, ut pecunia ac debitum solvitur creditoribus. Nam & *sacra litari Diis, hostiaque*, dicuntur. & *Deo litari!* sed & *Dii litari* dicebantur, id est, placari, ut *creditores liberari.* nam *liberare creditorem* in jure dicitur, qui sese liberat à creditore, eumque placat. *Salmas.*

4. *Cimber Tullius.*] De illa Caji Cæsaris cæde tam creditum est Tullio Cimbro, quam Cassio. Cassius tota vita aquam bibit: Tullius Cimber nimius erat in vino, & sordibus. In hanc rem loquutus est ipse: *ego*, inquit, *quenquam feram, qui vinum ferre non possum?* Seneca.

5. *Ista quidem vis est.*] Cum vehementius & violentius vel arctius tenebantur, exclamare solebant, *hæc vis est:* sic Plautus Captivis: *Vis hæc quidem hercle est, & trahi & trudi simul.* Turnebus.

6. *Alter Cassius.*] Turnebus, *alter à Cassiis* legisse videtur. Sed tamen ex Appiano, & Plutarcho *Casca* retineo, (sic enim impressi omnes, & MSS. tres) & P. Servilium Cascam intelligo, ut eum vocat Dion lib. XLIIII. Utriusque in veteri nummo, qualem servo, memoria superest. in altera enim parte Neptuni effigies, afscriptumque CASCA LONGVS. altera Victoria, sinistra palmam, dextra coronam, & in aliis pileum, quod libertatis est signum, ferens. Est autem *Casca* Serviliorum cognomen,

jugulum. Cæsar Caßii brachium arreptum [1] graphio trajecit: conatusque prosilire, alio vulnere tardatus est. Vtque animadvertit [2] undique se strictis pugionibus peti, toga caput obvolvit: simul [3] sinistra manu sinum ad ima crura deduxit, quo [4] honestius caderet, etiam inferiore corporis parte velata. Atque ita [5] tribus & viginti plagis confossus est, uno modo ad primum ictum gemi-

gnomen, *Longus* uti & *Longinus*, Cassiorum. Taceo duos conjurasse Cascas, uti & Cassios, ex Plutarcho. Sed præcipui C. Cassius, & P. Servilius, quos nummo suo Brutus, conjurationis princeps, impressit. *Torrent*

7. *Paulum infra jugulum.*] Uni homini sunt juguli (ut ait Plinius in undecimo) duo, scilicet dextrum & sinistrum. Apulejus: *Per jugulum sinistrum capulo tenus gladium totum ei demergit.* Cornelius Celsus in VIII. *A dextro jugulo si id fractum est, ad alam sinistram, à sinistro ad dextram. & quia locus ille maxime lethalis est, & penetrabilis, inde jugulatio & jugulare deducuntur.* Apud oratores in agendis causis detrita hæc sunt: *Pedem conferre, & jugulum petere, & sanguinem mittere*: ut docet Quintilianus in octavo. nam tunc in causa jugulum petit Orator, quando, quod est potentissimum, id invadit, ac premit adversarium validissime. *Beroald.*

1. *Graphio trajecit.*] Perperam γλύφανον vel γλυφεῖον, hoc est, librariorum scalprum, idem cum graphio esse notant. Graphium stilus erat ferreus, ab una parte acutus, qua exarabantur in cera litteræ, ab altera parte planus qua inducebatur, quod perperam erat exaratum, & rursus complanabatur cera. Inde *stilum vertere* apud Horatium. At scalpro vel γλυφείῳ calami temperabantur, quibus in charta & membrana scribebant. *Canivum* hodie scalprum appellamus Galli, à canna vel calamo. Nam harundine scribebant veteres, non ut nos penna. *Salmasius.*

2. *Vndique se strictis pugionibus peti.*] Veteribus σιδηροφορεῖν non licebat. itaque conjuratos id egisse notat Dio, ut gladii in scriniis loco libellorum collocati importarentur.

3. *Sinistra manu sinum ad ima crura deduxit.*] Sinus videtur fuisse pars quædam laxior, & tanquam excurrens in dextra lacinia vestis: ut cum corpus toga amictum involutumque esset, à dextra in sinistrum humerum rejiceretur: & è sinistro humero in brachium plerumque descenderet: aut statim principio brachio sinistro exciperetur, aut ipsum involveret. tum enim sic sibi togam injiciebant, ut & in humerum sinistrum sibi sinum rejicerent; quem Cæsar cum sibi moriendum videret, ne quid è corpore renudaretur inhoneste, deduxit ad crura sinistra manu, qua eum fortasse tum gerebat. Id autem quod diximus esse sinum, ostendi potest è Quintiliani Instit. Rhet. lib. XI. cap. III. *Turneb.*

4. *Honestius.*] Ore, & obscœnis partibus velatis. Hinc credo fuisse, quod quum viri fortes olim caderent, morsum terræ affigerent: quod Maro, & alii demonstrant. *Sabell.*

5. XXIII. *plagis confossus est.*] Perhibent eum sive fortuito, sive compulsum eo à percussoribus, se demisisse ad basin statuæ Pompejanæ: & hanc cædes ista cruore complevit, ut videri possit ipse Pompejus supplicio inimici adstitisse sub pedes ejus collapsi, ac præ multitudine

gemitu sine voce edito. Etsi tradiderunt quidam, M. [1] Bruto irruente dixisse, [2] Καὶ σὺ εἶ ἐκείνων, [3] καὶ σὺ τέκνον; Exanimis diffugientibus cunctis aliquamdiu jacuit, donec lecticæ impositum, dependente brachio, tres servuli domum retulerunt. Nec in tot vulneribus, ut Antistius medicus existimabat, lethale ullum repertum est, nisi quod secundo loco in pectore acceperat. Fuerat animus conjuratis, corpus occisi in Tiberim trahere, bona publicare, [4] acta rescindere: sed metu M. Antonii consulis, & magistri equitum Lepidi, destiterunt. Postu- 83
lante ergo L. Pisone socero, testamentum ejus aperitur: recitaturque in Antonii domo, quod Idibus Septembribus proximis [5] in Lavicano suo fecerat, demandaveratque virgini [6] Vestali maximæ. Q. Tubero tradit, heredem

tudine vulnerum calcitrantis: viginti enim ac tria vulnera accepit: & multi, dum in unum corpus tot plagas ingerunt, sese mutuo consauciârunt. *Plutarchus.*

1. *Bruto irruenti.*] Cæsar admonebatur ab amicis, ut Antonium Dolabellamque caveret, perinde ac seditiosos & turbulentos: ille vero respondit: *οὐ τοὺς βαναύσους δεδιέναι καὶ λιπαρούς: ἀλλὰ τοὺς ἰσχνοὺς καὶ ὠχροὺς ἐκείνους: δείξας Βροῦτον καὶ Κάσσιον.* Id est, *se non timere rubicundos & pingues, sed macilentos & pallentes illos: demonstrans Brutum & Caßium.* Beroald.

2. Καὶ σὺ εἶ ἐκείνων.] Hæc non agnoscit Codex Salmas.

3. Καὶ σὺ τέκνον;] Non tam ad familiaritatem, aut Bruti ætatem id referendum, quam ad illud, quod Brutum ex Servilia, & Cæsare conceptum multi credidere. *Sabellicus.*

4. *Acta rescindere.*] Acta ejus, qui togatus in Rep. versatus sit cum imperio ac potestate, sunt proprie leges. Unde ait eleganter Cicero: *Quare acta Gracchi, leges Semproniæ proferentur: Quare Syllæ, Corneliæ. A Cæsare ipso si quæres quidnam egisset in urbe & toga: leges multas responderet se & præclaras tulisse.* Beroald.

5. *In Lavicano suo.*] Suburbanum delitiosum apud portam Lavicanam positum, erat Lavicanum, à quo denominationem sumsit, de quo Plinius lib. XXXVI. cap. V. Hodie vocatur *porta major*, ab ædificii magnificentia, propter aquæductum Claudiæ aquæ, cujus ibi vestigia apparent. Nisi dixerimus Lavicos oppidum fuisse, non multum ab urbe distans, de quo Livius l. IV. *M. Don.*

6. *Vestali maximæ.*] Maxima virgo Vestalis ea dicebatur, quæ dignitate reliquas anteibat: quales nunc vulgo abbatissas appellitamus. Cæsar autem testamentum suum demandaverat, tanquam pontifex maximus virgini Vestali, sub cujus potestate erant collocatæ: & si virgo Vestalis parum diligens æterni ignis custos fuisset, flagro cædebatur à pontifice maximo. *Beroaldus.* Idem de Augusti testamento Suetonius cap. CI. & de testamento Antonii III viri in

*dem ab eo scribi solitum ex consulatu ipsius primo, usque ad initium civilis belli, Cn. Pompeium, idque militibus pro concione recitatum. Sed novissimo testamento tres instituit heredes sororum nepotes, C. Octavium [1] ex dodrante, & L. Pinarium, & Q. Pedium ex quadrante: [2] reliquos in ima cera. C. Octavium etiam [3] in familiam nomenque adoptavit: pluresque percussorum in tutoribus filii, si quis sibi nasceretur, nominavit: D. Brutum etiam [4] in secundis heredibus. * Populo hortos cir-*

ri in ejus vita Plutarchus. Sed & Ulpianus l. III. De tabulis exhib. *Si custodiam testamenti æditus suscepit.* ostendit enim testamentum in æde sacra deponi solere. *Torrent.*

1. *Ex dodrante.*] Hereditas plerunque dividitur in duodecim uncias: quæ assis appellatione continentur. Habent autem hæ partes propria nomina ab uncia usque ad assem: sicuti lib. II. Institutionum traditum est. Unde frequenter legimus, alios institutos esse heredes ex quadrante, alios ex semisse, alios ex dodrante, alios ex asse. Dodrans significat novem uncias, quasi dempto quadrante. *Beroald.* Omnis res in assem ejusque partes dividi potest. Sic *myrrha quincunx* Columellæ. *quincuncialis herba* Plinio. *Crassitudines neque crassiores dextante, neque tenuiores dodrante* Vitruvio. *bessales tegulæ* eidem, *id est, quæ octo pollicum longitudinem haberent.* Livius: *Terna jugera & septunces viritim diviserunt.* Septunces dixit pro dimidiato jugo & duodecima parte jugeri. *Budæus.*

2. *Reliquos in ima cera.*] Qui isti reliqui in ima Cera scripti? & multa sane verba in explicatione hujus loci jam olim perdidit Alexander, Genialium dierum lib. I. cap. I. Dico perdidit, quia lectio & distinctio vulgata non sine mendo; quod me auctore, tenendum: *L. Pinarium & C. Pedium ex quadrante reliquo: in ima Cera C. Octavium etiam,* & nec opus habeo lectioni per se claræ facere lucem. *Lipsius.* In ima cera, id est, extrema pagina.

3. *In familiam nomenque adoptavit.*] Jubebat ejusmodi testator adoptatos NOMEN SVVM FERRE, l. sed & si, & l. facta, §. si sub nominis, ff. ad Trebellia. Apud Ovidium XV. Metamorphoseos. Jupiter ad Venerem de Cæsaris ἀποθεώσει,

Ut Deus accedat cœlo, templisque colatur,
Tu facies, natusque tuus, qui NOMINIS HAERES
Impositum feret unus onus. —

Sed qui nominis heredes erant, non omnia jura justorum & legitimorum filiorum consequuti hujusmodi adoptione videntur. Proinde Testamentariam suam adoptionem lege Curiata confirmari curavit Octavius, ut auctoritate legis accederent, quæ Testamento nactus non erat. Quod Appian. lib. III. Civ. docet. Quin etiam Tiberius, quanquam Testamento Augusti nomen ejus ferre jussus, ab eodem tamen post Caji & Lucii Cæsarum mortem rite adoptatus fuisse fertur. *Brisson.* In Juliam gentem, nomenque Cæsaris: atque ita factum, ut ad Neronem usque per adoptionem sit gens Julia propagata. *Sabell.*

4. *In secundis heredibus.*] Heredes (quemadmodum Ulpian. Tit. XXII. & Modest. in l. I. ff. de vulg. & pupill. scribunt) aut *Instituti* dicebantur, aut *Substituti.*

circa Tiberim [1] *publice, &* [2] *viritim trecenos ſeſtertios, legavit.* [3] *Funere indicto,* [4] *rogus exſtructus eſt in Mar-* 84 *tio campo, juxta Juliæ tumulum:* [5] *& pro Roſtris aurata ædes*

ſtituti. Illi, qui primo gradu ſcripti erant: hi, qui ſecundo gradu, vel tertio, vel ſequentibus. Illi *primi heredes* vocabantur, l. idem act. §. ult. ff. de teſtam. milit. hĩ *ſecundi heredes*, vel ſi tertio gradu ſcripti eſſent, *tertii heredes* appellabantur, ut apud Sueton. in Claud. Marcianus in l. poteſt. ff. de vulg. & pupill. *Poteſt quis in Teſtamento plures gradus heredum facere, puta* SI ILLE HERES NON ERIT, ILLE HERES ESTO. *& deinceps plures: ut noviſſimo loco in ſubſidium vel ſervum neceſſarium heredem inſtituat.* Briſſon.

*. *Populo hortos.*] Viterb. cod. cum hîc tum alibi, *ortos.* ut apud Varronem & Ciceronem quoque in pleriſque libris. Sic in Turonenſi *umerus* ſemper, non humerus. In his hortis poſtea fuit ædes conſecrata Forti Fortunæ. Plut. De Romanorum Fort. *Caſaub.*

1. *Publice.*] *Publica* proprie dicuntur ea, quæ populi Rom. ſunt, quorum uſus communis eſt, proprietas nullius. L. v. De rerum diviſione, l. xxx. De acq. rerum dominio. Tales igitur horti Cæſaris ex teſtamento. Meminit eorum Horat. lib. I. Sat. VIII.

Trans Tiberim longe cubat hic prope Cæſaris hortos.

Meminit eorundem Cicero ad Atticum libri undecimi epiſtola ſexta. *Torrent.*

2. *Viritim trecenos ſeſtertios.*] Plutarch. LXXV. drachmas vertit, hoc eſt, totidem denarios. nam quatuor ſeſtertii denarium faciunt. Appianus hic mendoſus eſt. Quæ vero ſic populo, ſive ordini alicui, vel collegio aut teſtamento, aut inter vivos ob cauſam aliquam, ut puta inito Magiſtratu, viritim donabantur, apto ſane vocabulo, ſed à paucis obſervato, *diviſiones* vocant J. C. Paulus lib. CXXV. De legatis I. & Marcellus leg. XXXIII. De annuis legatis. *Idem.*

3. *Funere.*] Si Cos. non fuiſſet Antonius, Cajus Cæſar pro ſuis in Remp. meritis, etiam defuncti hominis honore caruiſſet, & quidem conſilio Piſonis ſoceri, & L. Cæſaris propinqui. *Lactant.*

Funere indicto.] In funeribus plane Indictivis (quo nomine, ut Paulus ex Feſto interpretatur, ea funera ſignificantur, ad quæ per præconem evocabantur) dici ſolitum à præcone, EX. AEDIBVS. EFFERRI. MORTVVM. Varro l. IV. de L. L. oſtendit. Idemque lib. VI. auctor eſt, in ejuſmodi funeribus pronuntiatum, OLLVS. LETHO. DATVS. EST: id quod etiam Feſt. Pomp. notat: à quo, quantum ex veſtigiis litterarum hariolari licet, ſcriptum fuiſſe veriſimile eſt, OLLVS. QVIRIS. LETHO. DATVS. *Briſſonius.*

4. *Rogus exſtructus eſt in Martio campo.*] Quæ ad funerum curam pertinuêre, ea vel domi peragebantur, vel in foro, vel extra portam. Domi curatum funus per plures dies: ibi fiebat ἡ πρόθεσις, & mortuus ſeptem dies in veſtibulo poſitus, qua à domeſticis, qua ab amicis, plangebatur, ac coronis aliiſque muneribus honorificis afficiebatur. Tranquillus hanc totam partem prætermittit: ſolitus inſignia tantum notare. In foro laudabantur: extra urbem cremabantur. Cæſar tamen in ipſo foro crematus eſt, non in extructo ei rogo: quod per populi tumultum evenit. Simillimum eſt quod paucis ante annis in funere Clodii à Milone occiſi acciderat, ut narrat Aſconius. Dio quidem inter alios Cæſari decretos honores hunc commemorat, ut mortuus intra pomœrium ſepeliretur: ſed ea non eſt cauſſa combuſti intra urbem Cæſaris. *Caſaub.*

5. *Et pro Roſtris aurata ædes ad ſimulacrum templi Veneris Genitricis collocata.*] Ædem appellat pegma in foro extru-

aedes ad simulacrum templi Veneris Genitricis collocata: [1] *intraque lectus eburneus, auro ac purpura stratus: & ad caput* [2] *tropæum, cum veste in qua fuerat occisus. Præferentibus munera, quia suffecturus dies non videbatur, præceptum est ut* [3] *omisso ordine, quibus quisque vellet itineribus urbis, portaret in campum. Inter ludos cantata sunt quædam ad miserationem, & invidiam cædis ejus, accommodata* [4] *ex Pacuvii Armorum judicio:*

Men' me servasse, ut essent qui me perderent?

Et ex Electra Attii alia ad similem sententiam. Laudatio-

ctum, ut ibi collocaretur Cæsaris corpus, dum laudatio peragerctur. Ita autem vocat, primum, quia ut disertim notat, in modum templi fuit confectum: deinde propter religionem circa defunctos. qua ratione dixit Polybius lib. VI. imaginibus defunctorum solita *περιτιθέντες ξύλινα ναΐδια.* & Plinius quoque armaria illa vocat ædiculas. postremo, quia de Julio Cæsare tanquam de Deo loqui solent: fuitque hæc illius ἀποθέωσις quædam & consecratio. Sane enim cum legantur multi ante Cæsarem in foro laudati: nemini tamen exstructam ædem legimus: sed lectum pro Rostris, vel in Rostris, ut loquitur Asconius, fuisse positum. Postea vero quam cœpére Impp. consecrari, hoc quoque servatum est. Dio in funere Pertinacis, *εἴκημα ἄτοιχον περίστυλον* ædem illam appellat, id est, columnis, non parietibus, cinctam. *Idem.*

1. *Intraque lectus eburneus.*] Polybii ætate qui laudandi erant, plerique pro Rostris statuebantur erecti. *συντελουμένης*, ait, *τῆς ἐκφορᾶς, κομίζεται μετὰ τοῦ λοιποῦ κόσμου πρὸς τοὺς καλουμένους Ἐμβόλους εἰς τὴν ἀγοράν, ποτὲ μὲν ἑστὼς ἐναργής, σπανίως δὲ κατακεκλιμένος.* Possumus tamen ejus verba accipere de simulacris defunctorum cereis: quæ ut à populo conspici possent, machinamentis erigebantur. Tale simulacrum ab Antonio ostensum est populo, super funebri lecto Cæsaris, ea arte factum, ut versatile esset, omniaque ei imposita vulnera mire ob oculos poneret: auctor Appianus. *Idem.*

2. *Tropæum.*] Sic vocant Latini, quidquid ad memoriam victoriæ monumenti loco erigitur aut ponitur. Alioquin in iis locis, ubi feliciter pugnatum erat, saxea moles excitabatur, quoi tropæa imponebant. Et in Historiis legimus, ingentes urbes tropæorum instar, locis, ubi bene pugnatum fuerat, inædificatas. Tropæum item frequenti usu ipsam victoriam aliquando designat. *Barthius.*

3. *Omisso ordine.*] Ordo quem dicit, fuit hic: præibant magistratus & senatus positis dignitatis insignibus: sequebantur equites habitu lugubri: deinde milites cum armis, sed versis: postremo populus per tribus. Tacitus, alii. *Casaubon.*

4. *Ex Pacuvii Armorum judicio.*] Cujus fabulæ argumentum erat disceptatio armorum Achillis inter Ulyssem & Ajacem. *Beroald.*

1. *Pro-*

dationis loco consul Antonius per præconem [1] *pronuntiavit Sen. cons. quo omnia ei divina simul atque humana decreverat: item jusjurandum, quo se cuncti pro salute unius adstrinxerant: quibus* [2] *perpauca à se verba addidit.* [3] *Lectum pro Rostris* [4] *in Forum magistratus & honoribus functi* [5] *detulerunt. Quem cum pars in* [6] *Capitolini Jovis cella cremare, pars in curia Pompeii, destinaret, repente duo quidam gladiis succincti, ac bina jacula gestantes, ardentibus cereis succenderunt: confestimque circumstantium turba virgulta arida, & cum subselliis tribunalia, quidquid præterea* [7] *ad donum ade-*

1. *Pronuntiavit.*] Codex Salmas. *Praenuntiavit.*

2. *Perpauca à se verba.*] Imo corpore in forum (consilio profecto perquam væcordi) illato propositoque, sicut erat à cæde sanguinolentum, vulneribusque exstantibus: habuit insuper orationem, elegantem sane eam splendidamque, sed præsenti rerum statui minime conducibilem. *Dio Cassius.*

3. *Lectum pro Rostris.*] Lectum Virgil. *feretrum* vocat. Tacit. lib. II. Annal. *torum.* sic enim de Germanici funere: *Ubi illa veterum instituta? præpositam toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, & laudationes, & lacrymas?* Propert. utroque usus est:

Nec mihi tunc fulcro sternatur lectus eburno,
Nec sit in Attalico mors mea nixa toro.

Porro ob turbatum hunc sepeliendi morem, *insepultam sepulturam* vocat Cicero Philip. I. paulo post, quare sic vocaverit, latius declarans. *Torrent.*

4. *In Forum.*] Plebs ad lecticam Cæsaris reversa deferebat eam in Capitolium, sepelitura, ut jam consecratum, in templo inter Deorum imagines. sed prohibentibus id sacerdotibus, rursum cum in forum retulerunt: quo loco primum ara fuit, nunc templum est ipsius Cæsaris, ubi divinis honoribus colitur. *Appianus.*

5. *Detulerunt.*] Aptius erat *detulerant*: nam hoc factum ante illa quæ modo narrata sunt. *Casaubon.*

6. *Capitolini Iovis cella.*] Cella pars templi est sacratior, & in cellam ingredi fas non erat. Cicero in secunda Philippica conqueritur, quod in cella Concordiæ cum gladiis homines collocati ab Antonio stent, in qua, ipso consule, salutares sententiæ dicebantur. Refert Gellius in septimo, Scipionem Africanum solitavisse, priusquam dilucularet, ventitare in Capitolium, ac jubere aperiri cellam Jovis, atque ibi solum diu demorari, quasi consultantem de Republica cum Jove. Idem memorat, *favissas* esse cellas quasdam, & cisternas, quæ in area Capitolina essent, ubi reponi solerent signa, & alia quædam religiosa donariis consecrata. De distributione cellarum in templis scribit Vitruvius in quarto. *Beroald.*

7. *Ad donum aderat.*] Præferentium munera ante mentionem fecit. Munera vero proprie *inferiæ* dicebantur, ut *inferri* quæ mortuis donabantur. Qua de re elegans Scævolæ J.C. locus. l. ult. De auro, argento, mundo legatis. *Mulier quæ-*

aderat, congeſſit: deinde tibicines & ſcenici artifices veſtem, quam ex inſtrumento triumphorum ad præſentem uſum induerant, detractam ſibi, atque diſciſſam, injecere flammæ, & [1] veteranorum militum legionarii, arma ſua quibus exculti funus celebrabant. Matronæ etiam pleræque ornamenta ſua quæ gerebant, & [2] liberorum bullas atque prætextas. In ſummo publico luctu, exterarum gentium multitudo, [3] circulatim ſuo quæque more lamentata eſt: [4] præcipueque Judæi, qui
85 *etiam noctibus continuis [5] buſtum frequentarunt. Plebs ſtatim à funere, ad domum Bruti & Caſſii cum facibus tetendit: atque ægre repulſa, obvium ſibi [6] Helvium Cin-*

quædam decedens teſtamento ita ſcripſerat: Funerari me arbitrio viri mei volo, & inferri mihi quæcunque ſepulturæ meæ cauſa feram ex ornamentis. Verba ſunt teſtatricis, jubentis ſibi inferri ornamenta, quibus culta efferretur mortua. Quem morem etiam urendi veſtem, Poëtarum principes alter in Patrocli, alter in Miſeni funere oſtendunt: *Torrent.*

1. *Veteranorum militum legionarii.*] Hoc eſt, legiones compoſitæ è veteranis militibus, quæ Romæ tum erant, deductionem in promiſſos agros expectantes. *Caſaub.*

2. *Liberorum bullas atque prætextas.*] Sicut prætexta magiſtratuum, ita bulla geſtamen erat triumphantium: quam in triumpho præ ſe gerebant, incluſis intra eam remediis, quæ crederent adverſus invidiam valentiſſima. Hinc deductus mos, ut prætexta & bulla in uſum puerorum nobilium uſurparentur: ad omen & vota conciliandæ virtutis: ei ſimilis, cui primis in annis munera iſta ceſſerunt: nempe Tarquinii Priſci filio. *Macrobius.* Bulla ſuſpendi in collo infantibus ingenuis ſolet aurea, libertinis ſcortea, quaſi communiens pectus puerile. *Aſconius.*

3. *Circulatim.*] Circa rogum cum lamentatione per vices ſpatiatæ multitudines in ſuum quæque circulum, & orbem collectæ, uno tempore quælibet patrio more ſunt lamentatæ. *Sabellicus.*

4. *Præcipueque Iudæi.*] Qui Cæſarem dilexiſſe videntur ob Pompeii cædem, à quo urbs ipſorum capta fuerat. Judæos tamen militaſſe Pompejo contra Cæſarem teſtis Appianus. verum ea offenſa mox bello Alexandrino expiata eſt: cui & interfuerunt, & egregiam Cæſari operam navaverunt. inde illa Cæſaris in eam gentem collata beneficia. Joſephus De antiquit. lib. XIIII. *Caſaub.*

5. *Buſtum.*] A buſtis gladiatores buſtiarii dicti ſunt. Quidam cenſent, ubi homo combuſtus eſt, niſi ibidem humatus fuerit, non eſſe ibi buſtum, ſed uſtrinum. *Servius.*

6. *Helvium Cinnam.*] Is ſuperiori nocte ſecundum quietem viſus erat ſibi à Cæſare ad cœnam vocari, cumque detrectaret, ab eo manu abduci invitus atque repugnans: tum vero audiens, Cæſarem in foro cremari, honoris cauſſa eo ſe conferre cœpit, tametſi in ſomnio nonnihil terreretur. *Plutarchus.*

1. *Colum-*

Cinnam, per errorem nominis, quasi Cornelius is esset,
quem graviter pridie concionatum de Cæsare, requi-
rebat, occidit: caputque ejus præfixum hastæ circum-
tulit. Postea solidam [1] columnam prope XX. *pedum lapi-*
dis Numidici in foro statuit: scripsitque, PARENTI
PATRIÆ. [2] *Apud eandem longo tempore, sacrificare, vota*
suscipere, [3] *controversias quasdam interposito per Cæsa-*
rem jurejurando [4] *distrahere, perseveravit. Suspicio-* 86
nem Cæsar quibusdam suorum reliquit, neque voluisse
se diutius vivere, neque curasse quod valitudine mi-
nus prospera uteretur: ideoque & quæ religiones mo-
nerent, & quæ renuntiarent amici, neglexisse. Sunt
qui putent confisum eum novissimo illo Senat. cons. ac
jurejurando, etiam custodias Hispanorum cum gladiis
[5] *sectantium se, removisse. Alii è diverso opinantur,*
insi-

1. *Columnam lapidis Numidici.*] Numidicum lapidem seu marmor vocamus hodiernis temporibus Africanum, & est maculosus, nigro colore cum albo, & rubeo commixtus. De quo Plin. lib. XXXVI. cap. VI. Olim pavimenta, quæ hoc marmore strata erant, *Punica pavimenta* dicebantur. *Marc. Donat.*

2. *Apud eandem longo tempore sacrificare.*] Quomodo *longo tempore*, cum statim per Dolabellam Cos. ea columna sit dejecta? & tamen ait, *perseveravit.* Dio parcius, θύειν ἐπεχείρουν. *Casaub.*

3. *Controversias quasdam interposito per Cæsarem jurejurando distrahere.*] Vult dicere, cultum eum locum instar templi: nam controversiæ in templis distrahi solitæ. Aliquando templa non ingrediebantur: sed officii sui satis se admonitos putabant, si ad ædem alicujus Deûm accessissent. Distrahebantur autem jurejurando interposito, ut ait Sueton. quod ideo vetus Poëta eleganter appellavit *mantile quo quotidianæ noxæ extergeantur.* Et jurabant per Deos, heroas, magnosque viros defunctos. etiam per vivos: unde est illud apud Lucianum ὅρκος εἶναί τινι, pro observari colique ab aliquo officiosissime. Pertinet huc quod de hæreticis quibusdam ut Priscillianistis, Donatistis, aliis, in historia veteris ecclesiæ narratur. Nam & istis sectæ suæ princeps erat ὅρκος: per illum jurabant, & controversias suas in ejus memoriis dirimebant. *Casaubon.*

4. *Distrahere.*] *Distrahere controversias* pro dissolvere ac finire dixit, ut secare lites Horat. Epist. ad Quinctium,

Quo multæ magnæque secantur judice
lites.

Et Satyr. X. lib. II.

—ridiculum acri
Fortius & melius magnas plerumque secat res.

Torrent.

5. *Sectantium se.*] Cod. Salmas. *adinspectantium se.*

 1. Super

insidias undique imminentes subire semel confessum satius esse, quam cavere semper. Alii ferunt dicere solitum, non tam sua, quam Reip. interesse uti salvus esset, se jam pridem potentiæ gloriæque abunde adeptum: Remp. si quid sibi eveniret, neque quietam fore, & aliquanto deteriore conditione civilia bella subi-
87 *turam. Illud plane inter omnes fere constitit, talem ei mortem pæne ex sententia obtigisse. Nam & quondam cum apud Xenophontem legisset, Cyrum ultima valitudine mandasse quædam de funere suo, aspernatus tam lentum mortis genus, subitam sibi celeremque optaverat. Et pridie quam occideretur in sermone nato* [1] *super cœnam, apud M. Lepidum, quisnam esset finis vitæ commodissimus, repentinum inopinatumque prætulerat.*

88 *Periit sexto & quinquagesimo ætatis anno:* [2] *atque in Deorum numerum relatus est,* [3] *non ore modo decernentium,*

1. *Super cœnam.*] Pro inter cœnandum. Aliud est *inter cœnam* inf. Aug. c. LXXI. pro inter cœnarum fercula. *Torr.*

2. *Atque in Deorum numerum relatus est.*] Fere conditoribus urbium aut aliis de publica re bene meritis, honores heroïci decerni soliti; donec paullatim pro Diis habiti etiam isti. Nam deferre *τιμὰς ἡρωϊκὰς* est quod una voce *ἐναγίζειν* dicitur, & longe differt à *θύειν*, ut notant veteres Grammatici. Adulatio postea an superstitio *θεοποιΐαν* invexit: cujus moris extat gravis censura apud Plutarchum in Romulo. Nam ut parentes à liberis consecrabantur, & privata religione colebantur: ita Imperatores qui patres patriæ & dicebantur, & habebantur, publice in Deorum numerum relati, & publica religione culti. Primis temporibus, qui humanarum virtutum modum videbantur supergressi, horum nomina post ipsorum obitum in rituales libros referebantur, & anno vertente, memoriam illorum celebrabant, atque eorum animas in beatorum insulas receptas esse, omni post futuro judicio liberas sibi persuadebant. Cedrenus de antiquis Assyriis loquens, ritum hunc describit. *Casaubon.*

3. *Non ore modo decernentium, sed & persuasione.*] Hinc toties in Augusti nummis CAESAR. DIVI. FILIVS. Eodem & illi spectant, qui cometam præferunt, adscriptumque, DIVVS. IVLIVS. nec non ipsius Cæsaris nummi, post mortem ejus signati, cum stella nunc super vertice, nunc ante frontem, nunc post cervicem. De qua Virgilius quoque VIII. Æneid.

—— patriumque aperitur vertice sidus.

Et in Eclog.

Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum.

Et Propert. lib. IIII.

tium, sed & persuasione vulgi. Siquidem [1] *ludis, quos primo consecratos ei heres AVgustus edebat,* [2] *stella crinita per septem dies continuos fulsit, exoriens circa undecimam horam. Creditumque est, animam esse Cæsaris in cœlum recepti, & hac de caussa simulacro ejus in vertice additur stella. Curiam, in qua occisus est, obstrui placuit: Idusque Martias parricidium nominari: ac ne umquam eo die senatus ageretur.* [3] *Percussorum autem fere, neque triennio quisquam amplius supervixit,* [4] *neque sua morte defunctus est. Damnati omnes, alius alio casu periit: pars naufragio, pars prælio, nonnulli semet eodem illo pugione, quo Cæsarem violaverant, interemerunt.*

At pater Idalio miratus Cæsar ab astro,
Sum Deus, & nostri sanguinis ista fides.

Torrent.

1. *Ludis quos primo consecratos ei heres Augustus edebat.*] Vox *primo* referri debet non ad *ludos*, vel *consecratos*, sed ad verbum *edebat*. Julio varii ludi fuerant consecrati, auctor de iis loquitur, quos reversus Apollonia primo edidit in patris honorem. *Casaub.*

2. *Stella crinita.*] Cometes in uno totius orbis loco colitur in templo Romæ, admodum faustus Divo Augusto judicatus ab ipso: qui incipiente eo, apparuit ludis quos faciebat Veneri Genitrici, non multo post obitum patris Cæsaris, in collegio ab eo instituto. Namque his verbis id gaudium prodidit: *Iis ipsis ludorum meorum diebus, sidus crinitum per septem dies in regione cæli, quæ sub septentrionibus est, conspectum. Id oriebatur circa undecimam horam diei, clarumque & omnibus terris conspicuum fuit. Eo sidere significari vulgus credidit, Cæsaris animam inter Deorum immortalium numina receptam: quo nomine id insigne simulacro capitis ejus, quod mox in foro consecravimus, adjectum est.* Plinius.

3. *Percussorum autem fere, neque triennio quisquam supervixit.*] Sane, *fere*: nam excessere triennium non pauci: ii sunt qui cum Sex. Pompejo erant. estque eorum mentio apud Appianum ac Dionem in pacis conditionibus, quæ convenit inter Cæsarem, Antonium, & Pompeium, anno V. C. DCCXV. post Caji necem quinto. Supervixerunt & Pompejo quidam, Antonio ipsos protegente: in his Parmensis ille Cassius, quem postremum omnium pœnas dedisse, Vellejus ait. *Casaub.*

4. *Neque sua morte, &c.*] Ita & Græci locuti sunt. Epiphanius libro 1. καὶ μή τις λεγέτω περὶ τοῦ Ἄβελ, οὐ γὰρ θανάτῳ ἰδίῳ τέθνηκεν. Ptolomæus libro quarto Tetrabibli ἰδίοις τελευταῖς θανάτοις, & βιαίοις opponit invicem. Dicitur &, *sua die mori*, in veteri epigram. quo etiam modo Hebræi sunt locuti. Jobus cap. xv. בלא יומו תמלא ad verbum, ἐν οὐκ ἰδίᾳ ἡμέρᾳ τελευτήσει, id est, ut verterunt Græci, πρὸ ὥρας φθαρήσεται. *Casaub.*

OCTAVIVS AVGVSTVS.

AMICUS, HOSTIS, TUTOR URBIS ET TERROR,
PARENS ET ULTOR, MARTE MAGNUS INVICTO,
SED PACE MAJOR, ET TRIBUNUS ET CONSUL:
MENS AMPLA SUMMI CUNCTA JUNXIT OCTAVI.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI

DE XII. CÆSARIBVS

LIBER II.

D. OCTAVIUS CÆSAR AUGUSTUS.

Gentem Octaviam Velitris præcipuam olim 1
fuisse, multa declarant. Nam & [1] vicus celeberrima parte oppidi jam pridem Octavius vocabatur: & ostendebatur ara Octavio consecrata: qui bello dux finitimo, cum forte Marti rem divinam faceret, nuntiata repente hostis incursione, [2] semicruda [3] exta rapta foco [4] prosecuit: atque ita prælium in-

OCTAVIUS.] Aurelio Octavianus nominatur: cujus rei causa est, quoniam possessiva nomina loco patronymicorum apud Latinos usurpata sunt: ut Æmilianus Scipio, pro Æmilii filius. *Beroald.*

Gentem Octaviam.] Gens est Tulliorum, Corneliorum, Juliorum, Octaviorum: familia autem pars est gentis, ut multis exemplis docui in libro de Nominibus. quas voces etiamsi aliquando oratores confundunt, tamen ab eo, qui accuratus esse vult, proprie sunt usurpandæ. *Sigonius.* ita mox c. II. *Duplex Octaviorum familia.*

1. *Vicus Octavius vocabatur.*] Ait Diodorus lib. XX. honores heroïcos esse istos: de nomine alicujus nomen loco imponere, ei aras, festa, ludos decernere, & similia his. Quod igitur mox addit, *Ostendebatur ara Octavio consecrata,* nihil vetat accipere de ara ipsi Octavio posita: etsi scio aliter videri doctissimis viris, qui de ara accipiunt ab Octavio consecrata. *Casaub.*

2. *Semicruda.*] Fuerunt & Dii Romanorum tam bono stomacho quam Mars Veliternus: nam & iis cruda, nedum semicruda, exta data. Arnobius l. VII. *Aversionibus stomachorum numina laborant? ut ad expellenda fastidia saporum varietas quæratur? ut modò his assa, modo cruda ponantur, semicocta modo & semicruda?* Idem.

3. *Exta.*] Caput extorum erat in jecinore: cor autem non semper in parte extorum habitum est. Cum rex Pyrrhus ex Italia decessisset, cor in extis haruspices aspicere cœperunt. Lustralia exta veteres dixerunt præpinguia: eo quod lustralis, id est, quinquennalis bos dicitur esse perfectæ ætatis. *Beroald.*

4. *Prosecuit.*] *Proficias*, id est, partem extorum prosecandam, & Diis porriciendam, aræ superimponebant, & Diis adolebant, reliquam partem vescebantur qui sacrificio intererant. Octaviis hic honos habitus, ut ad eos, etiam absentes, reliquiæ extorum referrentur. Arrianus in periplu Ponti Euxini verbo σπλαγχνεύεσθαι omnem ritum complexus est, quo exta inspiciuntur,

ingressus, victor rediit. Decretum etiam publicum exstabat, quo cavebatur ut in posterum quoque simili modo exta Marti redderentur, reliquiæque ad Octavios
2 *referrentur. Ea gens à Tarquinio Prisco rege,* [1] *inter Romanas gentes allecta in senatum, mox à Ser. Tullio* [2] *in patricias* [3] *transducta, procedente tempore ad plebem se contulit: ac rursus* [4] *magno intervallo per D. Julium in patriciatum rediit. Primus ex hac magistratum populi suffragio cepit C. Rufus. Is quæstorius Cn. & C. procreavit: à quibus duplex Octaviorum familia defluxit, conditione diversa. Siquidem Cn. & deinceps ab eo reliqui omnes functi sunt honoribus summis. At*

probantur, aræ imponuntur, & quæ edulio sunt, comeduntur. quibus peractis tus & vinum in aram libabant. Ideo adjicit, καὶ ἐπὶ τοῖς σπλάγχνοις ἐπισπεισάμενοι. *Salmas.* Exta si bona erant & placebant, *prosecabantur*, ut Plautus Pœnulo Act. II. Scen. I. indicat. Livius lib. V. *Qui ejus hostiæ exta prosecuisset, ei victoriam dari.* Brisson.

1. *Inter Romanas gentes.*] Al. *inter minores gentes.* Sed prius illud retineo: nam gentes ipsas, sive familias patricias, alias majores, alias minores absolute dictas fuisse non existimo. Loci hujus sententia est, gentem Octaviam, cum Veliterna esset, primo à Tarquinio Romam traductam, ac proinde Romanam factam fuisse, à Ser. Tullio autem etiam patriciam, cumque postea ad plebem transiisset, à Divo Julio redactam iterum inter patricias. Sic nimirum etiam gens Claudia post Romam recens conditam eo ex Sabinis commigrans, mox Romana quidem facta est, sed anno demum sexto post exactos Reges in patricias cooptata. Auctor Livius, & Tranquillus noster Claudio. Accedit, quod si gens Octavia à Tarquinio inter minores gentes (ut quidam volunt) allecta fuit, sequitur eam jam ante Tullii tempora patriciam fuisse, siquidem discrimen illud majorum, minorumque gentium de patriciis tantum traditur. Atqui Suetonius à Tullio patriciam factam tradit. *Torrentius.*

2. *In patricias.*] Patricii sunt vel majorum gentium, vel minorum. *Majorum gentium* sunt genere & sanguine patricii, id est, patrum à Romulo lectorum progenies: *Minorum* vero, cooptatione in patres postea patricii facti. Inde ex translatione quadam, ex Diis eleganter quidam Majorum gentium M. Tullio dicuntur. *Pithœus.*

3. *Transducta.*] Sic de Claudio Tac. Annal. XI. *In numerum patriciorum adscivit vetustissimum quemque è senatu, aut quibus clari parentes fuerant, paucis jam reliquis familiarum quas Romulus majorum, & L. Brutus minorum gentium appellaverant, exhaustis etiam quas dictator Cæsar lege Cassia, & princeps Augustus lege Senia sublegêre.* Aliud Patricii, aliud Senatores. Senatores multi ex plebe. Claudius igitur, ne exstingui & intermori patriciorum familias pateretur, antiquissimum quemque è plebeiis Senatoribus retulit in patres. *Lipsius.*

4. *Magno intervallo per D. Iulium.*] Codex

At Cajus ejusque posteri, seu fortuna, seu voluntate,
in equestri ordine constitere, usque ad AVgusti patrem.
Proavus AVgusti secundo Punico bello, stipendia in Si-
cilia Tribunus militum fecit. Æmilio Pappo impera-
tore. Avus [1] *municipalibus* [2] *magisteriis contentus, abun-*
dante patrimonio, tranquillissime senuit. Sed hæc alii.
Ipse AVgustus nihil amplius quam equestri familia or-
tum se scribit, vetere ac locuplete, & in qua primus se-
nator pater suus fuerit. [3] *M. Antonius libertinum ei*
proavum exprobrat restionem, è pago Thurino: avum
argentarium. Nec quidquam ultra de paternis AVgusti
majoribus reperi. Octavius pater à principio ætatis, [4] *&* 3
re & existimatione magna fuit: ut equidem mirer,
hunc

dex Salmas. *magno inter divum Iulium.* quod, si sibi quoque in exemplari quodam repertum, non temere respuendum judicat Pithœus, cum veteres sæpe *magno* absolute dixerint.

1. *Municipalibus.*] Municipes sunt cives Romani ex municipiis, legibus suis & suo jure utentes, muneris tantum cum populo Romano honorarii participes, à quo munere capessendo appellari videntur, nullis aliis necessitatibus, neque ulla populi Romani lege adstricti, ni, inquam, populus eorum fundus factus est. Sed Coloniarum alia necessitudo est; quarum conditio, cum sit magis obnoxia & minus libera, potior tamen & præstabilior existimatur, propter amplitudinem majestatemque P. R. cujus istæ coloniæ quasi effigies parvæ simulacraque esse quædam videntur: & simul quia obscura oblitterataque sunt municipiorum jura, quibus uti jam per ignorantiam non queunt. *A. Gellius.*

2. *Magisteriis.*] *Magistros* vocari eos ajunt J. C. quibus præcipua cura rerum incumbit. Hinc dicti *Magistratus. Magistrare* etiam apud Festum pro moderari. Unde non solum *artium*, sed etiam *pagorum, societatum, vicorum, collegiorum, conviviorum magistri, & magisteria* dicuntur. *Torrent.*

3. *M. Antonius libertinum ei proavum exprobrat restionem.*] Ætate Suetonii extabant adhuc Antonii epistolæ, unde hæc sunt ab eo desumpta. Cremutius Cordus apud Tacit. IIII. Annal. *Antonii epistolæ, Bruti conciones, falsa quidem in Augustum probra, sed multa cum acerbitate habent.* Fronto: *restiarius qui facit, restio qui vendit.* Puto autem ea ratione restionem audisse proavum Octavii, qua pater Ciceronis dictus fullo, Demosthenis μαχαιροποιὸς: quod familias haberent eorum artificiorum peritas, ex eaque re ipsi, ut moris erat, quæstum facerent. At Gratianus Valentiniani Augusti pater, *funarius* fuit nuncupatus, quia funes venalitios solitus circumferre, ut scribit Victor. *Casaubonus.*

4. *Et re.*] Id est, divitiis & opulentiis. Res quoque pro lite accipitur: unde ait Cicero in orat. pro Mur. nondum potuisse statuere Jurisconsultos, utrum rem an litem dici oporteret. *Idem.*

1. *Ac-*

hunc quoque à nonnullis [1] *argentarium, atque etiam* [2] *inter divisores,* [3] *operasque campestres, proditum. Amplis enim innutritus opibus, honores & adeptus est facile, & egregie administravit.* [4] *Ex prætura Macedoniam sortitus, fugitivos, residuam Spartaci & Catilinæ manum, Thurinum agrum tenentes, in itinere delevit, negotio sibi in senatu extra ordinem dato. Provinciæ præfuit, non minore justitia quam fortitudine. Namque* [5] *Bessis ac Thracibus magno prælio fusis, ita socios tractavit, ut epistolæ M. Tullii Ciceronis exstent, quibus Q. fratrem, eodem tempore parum secunda fama* [6] *proconsulatum Asiæ administrantem, hortatur & monet,*

1. *Argentarium.*] Cicero pro Cæcina, de quodam dixit: *Romæ argentariam non ignobilem fecit.* erant autem argentarii dites & copiosi homines, qui quæstum faciebant aut permutandis pecuniis, aut fœnerandis. permutatio pecuniæ, unde lucrum petebant, à Græcis *collybus* dicta est. *Sigonius.*

2. *Inter divisores.*] Illud adde depromptum ex litteris interioribus, quod verba hæc, *Divisio*, *Divisor*, non solum criminosa sunt, sed & obscœna: ut divisores, pædicones significentur. *Beroald.*

3. *Operasque campestres.*] *Campestres operas* vocat eos qui in campo Martio suam comitiis operam præstabant, ut *quæstum Campestrem* Cicero de Arusp. Resp. lucrum quod inde provenit. *Divisores* vero inter hos dicebantur qui pronunciatas à candidatis pecunias tributim dividebant, quemadmodum magistri Curiæ apud Plautum Aulular. Act. I. Scen. II. *Torrent.*

4. *Ex prætura Macedoniam sortitus.*] Successit Octavius prætorius C. Antonio viro consulari. Is ex consulatu quem gessit cum Cicerone in Macedoniam abiit: estque inde reversus Coss. Q. Cæcilio Metello Celere, L. Afranio. Ita incidit annus quo præfuit Macedoniæ Octavius in consulatum C. Cæsaris: quo etiam tempore Q. Cicero Asiam administrabat. Etsi autem consularis non erat Octavius, provinciam tamen rexit pro consule. Ideo scriptum in lapide de eo PR. PRO. COS. *Casaubonus.*

5. *Bessis.*] Bessi majorem Æmi partem tenent, & à latrociniis latrones appellantur, tuguria incolentes vitamque degentes duram: attingentes Rhodopen & Pannones, & de Illyricis Autariatas ac Dardanios. *Strabo.*

6. *Proconsulatum Asiæ administrantem.*] Senatui lege Sempronia liberum erat, quos in quas vellent provincias mittere. Quanquam crediderim cum Prætorius aliquis in provinciam Consularem mittebatur, eum jure quoque Consulari mitti solere, verbi gratia cum XII. fascibus, non sex tantum. Atque adeo juxta imperium quod à Senatu quis acceperat, pro Consule, aut pro Prætore eam provinciam administrare dicebatur, tametsi Prætorius Consularem, aut è diverso Consularis Prætoriam adeptus esset. Exempla frequenter occurrunt, ut Q. Ciceronis hic. Quin & C. Octavius, Augusti pater, Prætorius

net, imitetur in promerendis sociis vicinum suum Octavium. Decedens Macedonia, prius quam confiteri se candidatum consulatus posset, morte obiit repentina, superstitibus liberis, Octavia majore, quam ex Ancharia: & Octavia minore, item AVgusto, quos ex Atia tulerat. Atia M. Atio Balbo, & Julia sorore C. Cæsaris, genita est. Balbus paterna stirpe Aricinus, multis in familia senatoriis imaginibus, à matre Magnum Pompeium arctissimo contingebat gradu: functusque honore præturæ, inter XX. *viros* [1] *agrum Campanum plebi Julia lege divisit. Verum M. Antonius* [2] *despiciens etiam maternam AVgusti originem, proavum ejus Afri generis fuisse, & modo unguentariam tabernam, modo pistrinum Ariciæ exercuisse, objicit. Cassius quidem Parmensis quadam epistola, non tantum ut pistoris, sed etiam ut nummularii nepotem, sic* [3] *taxat AVgustum,* Materna tibi farina: siquidem ex crudissimo Ariciæ pistrino[4] hanc finxit manibus collybo decoloratis Ne-

rius tantum, Macedoniam obtinuit, quam tamen & ante eum & post eum Consulares sortitos fuisse legimus. *Torrent.*

1. *Agrum Campanum plebi Julia lege divisit.*] Relictus adhuc fuerat in possessione populi Romani ager Campanus, quem neque colonis distribui, neque à privatis locupletibus emi fuerat passus. hujus igitur vectigali, cum à Cæsare consule esset divisus, Resp. spoliata atque nudata est. unde merito dixit Cicero, portoriis Italiæ sublatis, agro Campano diviso, vectigal nullum superesse domesticum præter vicesimam. *Sigonius.*

2. *Despiciens etiam maternam Augusti originem.*] Virgil. Æn. v.

Alter Atis, genus unde Atii duxêre Latini,
Parvus Atis, puerque puer dilectus Iulo.

Hoc propter Atiam dicit matrem Augusti: de qua Antonius ait, Aricina mater. Vult enim ejus etiam maternum esse genus antiquum. *Servius.*

3. *Taxat.*] Maledictis tangit. inde taxatores dicti scenici histriones, quod maledictis alter alterum tangat. Alias Taxatio dicitur æstimatio & indicatura. *Beroald.*

4. *Hanc finxit manibus collybo decoloratis Nerulonensis mensarius.*] Objicit avum paternum nummularium. Est autem sermo allegoricus. Tuus, inquit, paternus avus farinam sumpsit è pistrino crudissimo Aricino: hoc est, uxorem duxit filiam pistoris Aricini, cujusdam hominis vilissimi, & ex ea farina finxit & formavit, tanquam aliquod dulciarium

[1] Nerulonensis [2] mensarius. [3] *Natus est AVgustus, M. Tullio Cicerone, & Antonio* Coss. [4] IX. *Kal. Octobris, paullo ante solis exortum, regione Palatii, ad Capita bubula:* [5] *ubi nunc sacrarium habet, aliquanto post quam ex-*

ciarium opus (hoc est genuit) patrem tuum Octavium. verbum *finxit* optime isti loco convenit: nam ex farina finguntur opera dulciaria, quorum figuræ erant infinitæ, ut placentæ, scriblitæ, crustula, lucunculi, hami, lacertuli, spicæ, globuli, enchyta, circuli, liba, aliaque plurima. *Casaub.*

1. *Nerulonensis.*] *Nerulum* duplex apud scriptores observamus, alterum in Lucanis, quod à Romanis vi captum scribit Liv. lib. IX. alterum in Latio, non multum distans ab Urbe, quod & hodie *Nerulo* vocatur, prope monasterium Farfaræ situm, à quo populi Nerulanenses dicti, quorum meminit Plin. l. III. cap. VI. licet mendosi textus habeant Verolenses. *Marc. Donatus.*

2. *Mensarius.*] *Mensarius* idem qui *argentarius.* quanquam ante Cæsarum tempora *mensarii* nomen paulo videtur fuisse honestius, cum non nisi de publica ratione diceretur, (unde apud Livium nunc Quinquevìros, nunc Triumviros mensarios creatos legimus, rei nummariæ publicæ curatores) Jurisconsulti tamen nostri, & qui sub Cæsaribus scripsere, indifferenter usi sunt, ut hoc loco Sueton. & Capitolin. vita M. Antonini, *Leges de mensariis & auctionibus tulit.* Quin & *mensularios* vocat Scævola l. XLVII. de pactis, & Ulpianus l. XXIII. De rebus auctor. jud. possidendis, uti & *nummularios.* Quanquam inter *nummularios* & *argentarios* discriminis aliquid fuisse indicat Ulpianus l. IX. De edendo. Sed qui diligenter Suetonii toto hoc loco verba expenderit, inveniet nihil inter *argentarium, mensariumque* ac *nummularium* interesse. Græci trapezitas vocant. *Torrentius.*

3. *Natus est Augustus, &c.*] Nigidius Figulus senator Octavium, qui ob filii nativitatem in senatum tardius veniebat, interrogavit, cur cunctatus fuisset: cognitaque caussa exclamavit, *Dominum nobis genuisti.* Eo sermone conturbatum Octavium, ac necare infantem volentem inhibuit, quod ei infanti tale quid evenire impossibile foret. *Dio Cassius.*

4. IX. *Kal. Octobris, paulo ante solis exortum.*] Alibi dicit, ejus horoscopum esse Capricornum. Hæc sunt τῶν ἀδυνάτων: Nam multo tempore ante natum Octavium, ad reformationem fastorum & editionem anni Juliani, XXII. Septembris incidebat in Julium hodiernum. Ergo ante exortum aut exortu ipso solis. Quomodo igitur Capricorno horoscopante? Nam nummi signati nota capricorni, qui & hodie plurimi extant, fidem faciunt rei. Quid dicemus igitur? semper hæc fuit suspicio mea: Augustum sole occidente natum. Nam quamdiu sol Cancrum obtinet, eo occidente, oritur ἀκρονύχως Capricornus. Hæc est vetus suspicio mea, quæ confirmatur versibus nondum editis ex Arateis Germanici Cæsaris, in quibus plane γένεσις Augusti est ἀκρόνυχος, oriente Capricorno. *Ioseph. Scaliger.*

5. *Vbi nunc sacrarium habet.*] *Sacrarium* est Servio, in illud Virgilii Æneid. XII.

——— *duri sacraria Ditis.*

& Isidoro, non ipse locus sacer, sed in quo res sacræ deponuntur, quod (ut inquit Ulpianus l. IX. De rerum divis.) etiam in ædificio privato esse potest. Atque adeo interdictum ne quid in loco sacro fiat, id sacrario non competit. Sueton. tamen pro sacello uti videtur, ut non semel Cicero. *Torrent.*

1. *In*

excessit, constitutum. Nam ut senatus Actis continetur, cum C. Lectorius adolescens patricii generis, [1] in deprecanda graviore adulterii pœna, [2] præter ætatem atque natales, hoc quoque patribus conscriptis allegaret, se esse possessorem, ac velut [3] æditiuum soli, quod primum D. Augustus [4] nascens attigisset, peteretque donari, quasi proprio suo, ac peculiari Deo: decretum est ut ea pars domus consecraretur. Nutrimentorum ejus ostenditur 6
adhuc locus in avito suburbano, juxta Velitras permodicus, & cellæ penuariæ instar: tenetque vicinitatem opinio, tamquam & natus ibi sit. Huc introire nisi necessario & [5] caste, religio est: concepta opinione veteri, quasi temere adeuntibus horror quidam & metus objiciatur: sed & mox confirmata est. Nam cum possessor villæ novus, seu forte, seu tentandi caussa cubitum se eo contulis-

1. *In deprecanda graviore adulterii pœna.*] Legitima simplicis adulterii pœna relegatio fuit, non mors, nec deportatio; idque vel ex eo etiam liquet, quod à Lentulo Getulico Aquiliam lege Julia damnatam, Tiberius dum vult suam adversus reos inclementiam ostentare, exilio punivit, auctore Tacito. Exilio, id est, deportatione. id enim exilium proprie est, relegatione gravius. Primi Constantius, & Constans, non Constantinus, id capitale fecerunt. *Cujacius.*

2. *Præter ætatem.*] Hæc adlegatio non admittebatur lege Julia. Papinianus, *Si minor annis adulterium commiserit, lege Julia tenetur: quoniam tale crimen post pubertatem incipit.* Casaub.

3. *Æditiuum soli.*] Æditiuus dicitur, qui tuetur, hoc est, curat res sacras: ut interpretatur Varro lib. III. de Latina lingua. Idem scribit in I. De re rustica, à priscis *æditimum*, non æditiuum dici solitum. Et, ut author est Gellius in XI. æditimus ea forma dicitur, qua finitimus, & legitimus. *Beroald.*

4. *Nascens attigisset.*] Tangit morem priscorum, apud quos infantes partu editi non prius vocem edebant, quam attigissent terram: Ope Dea invocata, ut nascentibus opem ferret, excipiens eos sinu terræ. *Levana* vero Dea vocabatur, quæ pueris præerat de terra levandis. Authores Augustinus IV. De civitate Dei, & Macrobius I. Saturnal. Hoc idem signat Suetonius in Nerone, scribens eum exoriente Sole natum esse, pæne ut radiis prius, quam terra contingeretur. Et hoc est, quod intelligi voluit Plinius sic scribens in VII. *Hominem tantum nudum, & in nuda humo natali die abjici ad vagitus.* Idem.

5. *Caste.*] Sicuti cum castimonia adire templa solemus. Hinc illa Ciceronis lex: *Ad divos caste adeunto.* &, ut ipse interpretatur, *Caste jubet lex adire ad Deos: animo videlicet, in quo sunt omnia: nec tollit castimoniam corporis.* Idem.

1. Quod

tulisset: evenit, ut post paucissimas noctis horas exturbatus inde subita vi, & incerta, pæne semianimis cum strato simul ante fores inveniretur.
7 *Infanti cognomen* THVRINO *inditum est, in memoriam majorum originis: vel* [1] *quod in regione Thurina, recens eo nato, pater Octavius adversus fugitivos rem prospere gesserat. Thurinum cognominatum, satis certa probatione tradiderim, nactus puerilem* [2] *imagunculam ejus æream veterem,* [3] *ferreis ac pæne jam exolescentibus litteris, hoc nomine inscriptam: quæ dono à me Principi data* [4] *inter cubiculares colitur. Sed & à M. Antonio in epistolis per contumeliam sæpe Thurinus appellatur: & ipse nihil amplius quam* mirari se *rescribit*, Pro opprobrio

1. *Quod in regione Thurina recens nato, pater Octavius adversus fugitivos rem prospere gesserat.*] Eo tempore Octavius F. annum agebat tertium. Caute igitur accipe verbum *recens.* simul observa: Nominalibus non fuisse imposita cognomina: sed postea ex occasione captatum omen aut decus. *Casaub.*

2. *Imagunculam ejus æream veterem ferreis litteris inscriptam.*] Seneca epistola. v. *Non habeamus argentum in quod solidi auri cælatura descenderit.* Observo Græcos hanc artem τέχνην ἐμπαιστικὴν nominasse. Athenæus libro XI. in fabrica Nestorei poculi, οἱ μὲν οὖν λέγουσιν ἔξωθεν δεῖν ἐμπείρεσθαι τοὺς χρυσοῦς ἥλους τῷ ἀργυρῷ ἐκπώματι κατὰ τὴν ἐμπαιστικὴν τέχνην. Non existimo autem in hujus artis operibus cælaturam auream quæ in argentum descendebat, fuisse exemptilem. Quare non assentior viro docto, qui superiorem Senecæ locum de emblematis interpretatur. Nam emblemata, ut è M. Tullii Verrinis scimus, evelli poterant è vasis quibus illigata prius fuerant, & aliis includi. quod in litteris ejus imagunculæ, quam commemorat Suetonius, non magis fieri poterat, quam cælaturæ aureæ in iis operibus quæ hodie vocamus Damascena. *Idem.*

3. *Ferreis.*] Hujusmodi imaguncularum reliquiæ, quas nobis videre permultas contigit, admonent, ut hic legamus *Ferrugineis.* F. Ursinus.

4. *Inter cubiculares colitur.*] Imagines dedicatas soliti habere veteres in variis ædium partibus: suorum quidem majorum, ut notum est, in atrio: hoc est celeberrimo ædium loco & maxime conspicuo. Eorum vero quos amarent, in cubiculo: At viri docti in bibliothecis non in cubiculis dedicatas habebant veterum auctorum imagines, ut ex Cicerone, Plinio, Juvenale, aliisque constat. Colebantur autem in cubiculo istæ imagines una cum laribus: eorumque custodiæ apponi solitus puer. Posterioribus imperatoribus peculiaris moris fuit, ut in cubiculo ipsorum Fortuna esset aurea, quam morituri ad eum transmittebant qui sibi esset successurus. Vide Capitolinum in Antonino Pio, & Marco Antonino Philosopho: item Spartianum in Severo. *Casaub.*

1. Mnna-

brio nomen prius sibi objici. *Postea* C. CÆSARIS, *& deinde* AVGVSTI *cognomen assumsit: alterum, testamento majoris avunculi: alterum,* [1] *Munatii Planci sententia: cum quibusdam censentibus,* [2] *Romulum appellari oportere, quasi & ipsum conditorem urbis, prævaluisset, ut AVgustus potius vocaretur, non tantum novo, sed etiam ampliore cognomine: quod loca quoque religiosa, & in quibus augurato quid consecratur, augusta dicantur,* [3] *ab auctu* [4] *vel ab avium gestu, gustuve, sicut etiam Ennius docet, scribens:*

Augusto [5] augurio postquam inclyta [6] condita Roma est.

Quadrimus, patrem amisit: duodecimum annum agens, aviam Juliam defunctam pro concione laudavit. Quadriennio post [7] *virili toga sumpta,* [8] *militaribus donis* 8.

trium-

1. *Munatii Planci sententia.*] Hîc cum Galliam Comatam regeret, Lugdunum condidit: quæ mox civitas temporibus Senecæ incendio deflagravit. Plancos dici voluerunt eos, qui supra modum pedibus planis essent: à tabulis planis, quæ *plancæ* appellantur. Plin. in octavo: *Nec pontes asini transeant, per raritatem plancarum translucentibus fluviis.* Beroal.

2. *Romulum appellari oportere.*] Tractatum etiam in Senatu, an quia condidisset Imp. Romulus vocaretur: sed sanctius & reverentius visum est nomen Augusti, ut sc. jam tum, dum colit terras, ipso nomine & titulo consecraretur. *Fl.*

3. *Ab auctu.*] Vel ominis boni gratia: vel, ut ait Dio, ὡς καὶ πλεῖόν τι, ἢ κατ' ἀνθρώπους ὢν· nam *augere* verbum erat sacrorum. infra hoc libro, *augeri hostias jussit.* in dedicatione aræ Narbonensis, SI. QVIS. HVIC. ARAE. DONVM. DARE. AVGEREQVE. VOLET. LICETO. inde mactus, magmen, & magmentum. *Casaub.*

4. *Vel ab avium gestu, gustuve.*] Festus *gustatuve*: quod malim. Docti viri gestum avium ad tripudium solistimum referunt: sed, meo judicio, non bene: nam ad augurium ex avium volatu referri debet: non enim volatum tantum observabant, sed & quomodo se gererent in volando. Inde illa avium divisio in disciplina augurali, alias auspicium facere ore: alias ore & alis: alias volatu & alis. *Idem.*

5. *Augurio.*] Auguriorum tria genera fuisse ex Servio observamus. Erant enim aut *Oblativa*, quæ non poscebantur, aut *impetrativa*, quæ optata eveniebant: aut *Stativa*, in queis considerabatur, quo in loco Auguria peragi deberent. *Brissonius.*

6. *Condita Roma est.*] Ut Romulo, Urbem excitaturo, duodecim se vultures ostenderunt: sic Augusto primo consulatu augurium capienti, totidem sunt oblati. vid. infra cap. xcv.

7. *Virili toga sumpta.*] Ex censione Servii Tullii pueritia decimo septimo anno finiebatur: idem sentit Ulpianus Jurisconsultus

triumpho Cæsaris Africano donatus est, quamquam expers belli propter ætatem. Profectum mox avunculum in Hispanias, adversus Cn. Pompeii liberos, vix dum firmus à gravi valitudine, per hostibus infestas vias, paucissimis comitibus, naufragio etiam facto, subsecutus, magnopere demeruit, approbata cito etiam morum indole super itineris industriam. Cæsare [1] *post receptas Hispanias, expeditionem in Dacos, & inde in Parthos, destinante, præmissus* [2] *Apolloniam, studiis vacavit. Vtque primum occisum eum, heredemque se comperit, diu cunctatus, an proximas legiones imploraret, id quidem consilium ut præceps immaturumque omisit: cæterum,* [3] *urbe repetita,* [4] *hereditatem adiit,* [5] *dubitante matre,*

risconsultus, qui titulo De postulando, sic inquit: *Pueritiam duntaxat minorem annis septemdecim, qui eos non in totum complerit, prohibetur postulare.* Augustus non expectato ut ætas pueritiæ integra perageretur, decimosexto ætatis anno sumpsit virilem togam, tanquam virtute vicisset ætatem. *Beroald.*

8. *Militaribus donis.*] Donorum militarium duo genera: *Minora* & *Majora.* Minora sunt, quæ ob læsum aut dejectum hostem data. Majora, ob servatum civem, aut aliam majoris usus fortitudinem. Minora sunt *Hasta pura,* quod jaculi genus sine ferro: *phiala* sive *armilla*, quæ pediti: *phalera*, quæ equiti dabatur: item *Vexillum*, idque vel purum, quod uniusmodi coloris, nec tinctum: vel *bicolor* quod diversi coloris. Majora dona sunt *Coronæ*, quæ plures, ob plures caussas. *Lipsius.*

1. *Post receptas Hispanias.*] Codex Salmas. *Spanias.*

2. *Apolloniam.*] Vulgo his temporibus Valonia nominatur. Stephanus urbes Apollonias numero vigintiquinque percenset. *Beroald.* Post sinum Rhizicum Lissus est, & Acrolissus, & Epidamnus à Corcyræis condita, quæ nunc à peninsula, cui imposita est, nomen Dyrrachii tenet. Inde Apsus, & Aous fluvii, atque prope hunc Apollonia urbs legibus optimis temperata, condita à Corinthiis & Corcyræis, dissita à flumine stadiis x. à mari LX. *Strabo.*

3. *Vrbe repetita.*] Jam tamen hereditatem Brundisii creverat, & nomen Cæsaris usurpare cœperat. *Casaub.* Heredes scripti hereditatem cernere quandoque jubebantur, rogabanturve. Plinius lib. x. Epist. ad Traj. *Iulius Largus rogavit Testamento. ut hereditatem suam adirem cerneremque.* Quod uti fieret, docet Ulpianus Tit. XXII. *Cretio est, inquiens, certorum dierum spatium, quod datur instituto heredi ad deliberandum, utrum expediat ei adire hereditatem, nec ne, velut: Titius heres esto, cernitoque in diebus centum proximis, quibus scieris poterisque: nisi ita creveris, exheres esto.* Brissonius.

4. *Hereditatem adiit.*] Hereditatem adeuntes, hoc verbo *adeo* utebantur, ut ex l. eum qui, §. *ult. ff. eo.* & Ulpiano Tit. XXII. liquet. *Idem.*

5. *Dubitante matre.*] Non placebat Atiæ

tre, vitrico vero Marcio Philippo consulari multum dissuadente. Atque ab eo tempore exercitibus comparatis, primum cum M. Antonio, Marcoque Lepido, dein tantum cum Antonio per duodecim fere annos, novissime per quatuor & XL. solus Remp. tenuit. Pro- 9
posita vitæ ejus velut summa, partes [1] sigillatim, neque per tempora, sed [2] per species, exsequar: quo distinctius demonstrari cognoscique possint. Bella civilia quinque gessit: Mutinense, Philippense, Perusinum, Siculum, Actiacum. Ex quibus primum ac novissimum adversus M. Antonium: secundum adversum Brutum & Cassium: tertium adversum L. Antonium Triumviri fratrem: quartum adversus Sex. Pompeium, Cn. filium. O M N I V M *bellorum initium & caussam hinc* 10
sumsit, nihil convenientius ducens quam necem avunculi vindicare, tuerique acta. Confestim ut Apollonia rediit, Brutum Cassiumque, & vi, nec opinantes, &, quia prævisum periculum subterfugerant, [3] legibus aggredi, reosque cædis absentes [4] deferre statuit. [5] Ludos au-

tiæ matri Philippoque vitrico, adiri nomen invidiosæ fortunæ Cæsaris: sed asserebant salutaria Reipublicæ terrarumque orbis fata conditorem, conservatoremque Romani nominis. Sprevit itaque cœlestis animus humana consilia; & cum periculo potius summa, quam tuto humilia, proposuit sequi, maluitque avunculo, & Cæsari de se, quam vitrico, credere: dictitans, nefas esse, quo nomine Cæsari dignus esset visus, semetipsum videri indignum. *Vellejus.*

1. *Sigillatim.*] Cod. Salmas. *singillatim.*

2. *Per species.*] Ut alio bellica gesta loco, alio politica, alio œconomica dicantur. Hæc sparsim, non per tempora scilicet, sed ut suo quæque loco referantur. *Sabell.*

3. *Legibus aggredi.*] Lege Cornelia de sicariis, aut Julia de vi publica, aut Julia majestatis. *Casaub.*

4. *Deferre.*] Accusator *rei nomen deferebat*, Judex vero quæstionis *recipiebat*. Cic. IV. in Verrem: *Palam de sella ac tribunali pronuntiat, si quis absentem Sthenium rei capitalis reum facere vellet, sese ejus nomen recepturum: & simul, ut ad caussam accederet, nomenque deferret, Agathinum novum affinem atque hospitem cœpit hortari.* Brissonius.

5. *Ludos autem victoria Cæsaris ipse edidit.*] Vir doctus refert ad Palilia, (id est, urbis natalem) quibus celebrata ex S. Cto. memoria Cæsarianæ victoriæ de Pompeii liberis in Hispania victis: sed falli eum ex Ciceronis epistolis intelli-

autem [1] victoriæ Cæsaris [2] non audentibus facere quibus obtigerat id munus, ipse edidit. Et quo constantius cætera quoque exsequeretur, [3] in locum Trib. plebis forte demortui, candidatum se ostendit: quamquam patricius, [4] nec dum senator. Sed adversante conatibus suis M. Antonio consule, quem vel præcipuum adjutorem speraverat: [5] ac ne publicum quidem & translatitium jus ulla in re sibi sine pactione gravissimæ mercedis impertiente, ad optimates se contulit: quibus eum invisum sentiebat, maxime, quod D. Brutum obsessum Mutinæ, provincia à Cæsare data, & per senatum confirmata, expellere armis niteretur. Hortantibus itaque nonnullis, [6] percussores ei subornavit.

telligimus. Dies Paliliorum fuit XI. Kal. Maj. Hos vero ludos adhuc parabat Matius XV. Kal. Jun. nec nisi aliquanto tempore post sunt editi. *Casaub.*

1. *Victoriæ.*] Pharsalicæ. Plinius Veneri Genitrici sacros fuisse ait. Appianus, templum Victoriæ Cæsarem in Pharsalia vovisse tradidit. Varro Venerem, & Victoriam eandem esse sentire videtur. *Sabell.*

2. *Non audentibus facere quibus obtigerat id munus.*] Ludos institutos ob perfectionem fani Veneris, quos vivo adhuc Cæsare quidam sese celebraturos receperant, sed tum, sicut & equestre certamen Palilibus, negligebant, ipse suis sumptibus, tanquam ad se ratione generis pertinens, ad captandum populi gratiam, fecit. *Dio Cassius.*

3. *In locum Trib. plebis candidatum se ostendit.*] Inclinantibus Reip. fatis, vetera instituta neglectui habita. Sic patricius Octavius ad Tribunatum plebis adspiravit, quem, cæteris magistratibus varie commeantibus, constanter hactenus plebeii sibi vindicaverant. Unde P. Clodius, ut locum illum adipisceretur, à patribus ad plebem, traducente Cæsare, transiit. supra Jul. cap. XX. Ne quid tamen dissimuletur, antiquiori etiam ævo duos patricios consularesque, Sp. Tarpejum & A. Æternium, in Tribunorum pl. collegium cooptatos legimus apud Liv. lib. III.

4. *Necdum senator.*] Lex erat, ut crearentur tantum è Senatu, id est, ut nemo Tribunus esse posset, nisi qui antea Senator: Senator tamen plebejus. Appianus ambigit, rectene id referatur ad Syllam. *Nec constat*, inquit, *an Tribunatum, uti nunc est, à plebe ad Senatum transtulerit.* Lipsius.

5. *Ac ne publicum quidem & translatitium jus.*] *Ius translatitium* Græcis ἐγκύκλιον δίκαιον: quasi ordinarium, in quotidiano usu positum. Demosthenes in Aristogitonem oratione priore, ὧν οὐδὲ τῶν ἴσων, οὐδὲ τῶν ἐγκυκλίων δικαίων μετουσίαν δίδωσιν οἱ νόμοι. *Casaub.*

6. *Percussores ei subornavit.*] Multitudini fictum ab Antonio crimen videtur, ut in pecuniam adolescentis impetum faceret. Prudentes autem & boni viri, & credunt factum & probant. *Cicero.* Divus AVgustus, duodevicesimum egressus

*vit. Hac fraude deprehensa, periculum invicem me-
tuens, veteranos simul & in suum ac Reip. auxilium,
quanta potuit largitione, contraxit. Jussusque com-
parato exercitui* [1] *pro prætore præesse, & cum Hirtio
ac Pansa, qui consulatum acceperant, D. Bruto opem
ferre, demandatum bellum tertio mense confecit duo-
bus præliis. Priore, Antonius eum fugisse scribit: ac*
[2] *sine paludamento equoque post biduum demum ap-
paruisse: sequenti, satis constat non modo ducis, sed
etiam militis functum munere: atque in media dimi-
catione, aquilifero* [3] *legionis suæ graviter saucio,* [4] *aqui-
lam humeris subiisse, diuque portasse. Hoc bello cum* 11
Hirtius in acie, [5] *Pansa paulo post ex vulnere, perissent,
ru-*

gressus annum, jam pugiones in sinu amicorum abscondit: jam insidiis M. Antonii Cos. latus petiit. *Seneca.*

1. *Pro prætore.*] Cicero Philippica v. *Sit pro prætore eo jure, quo qui optimo. qui honos quanquam est magnus illi ætati, tamen ad necessitatem rerum gerendarum, non solum ad dignitatem valet.* Idem paullo post, ita decernendum censet: *Senatui placere, C. Cæsarem C. F. pontificem proprætorem, senatorem esse, sententiamque loco prætorio dicere: ejusque rationem, quemcunque magistratum petet, ita haberi, prout haberi lege liceret, si anno superiore quæstor fuisset.*

2. *Sine paludamento.*] Hoc erat ἥττης & turpis fugæ argumentum: nam in summo periculo aut fuga, soliti duces paludamenta & omnia insignia honoris ponere. Cæsar III. De bello civ. *Pompejus cum jam intra vallum nostri versarentur, equum nactus, detractis insignibus Imperatoriis, decumana porta se ex castris ejecit.* Horatius de Antonio:

Terra marique victus hostis, punico
Lugubre mutavit sagum. Casaub.

3. *Legionis suæ.*] Quare suæ, si toti exercitui præfuit? Aut igitur suam vocat, quam eo in prælio circa se habuit, aut appositum legionis nomen scriba non intelligens, textum corrupit. Magis tamen placet ut suam vocet quam ante collegerat, quam ad eum Martia & Quarta transfugerent. Dio evocatorum legionem appellat. *Torrent.*

4. *Aquilam humeris subiisse, diuque portasse.*] Quod sane mirum: nam & signa militaria scimus fuisse tanti ponderis, ut iis portandis vix valentissimi humeri sufficerent: & Octavius nec ætate ea tum fuit, nec lacertis illis, ut sine maximo conatu par oneri esse posset. Herodianus in Caracalla ut arduum & rarum notat, quod suffecerit bajulandis interdum signis, dum per omnia militibus suis vult facere se æqualem. Auctor historiæ Miscellæ, libro XI. de Constantini labaro loquens: *Constituit itaque certos signiferos, qui in eo laborarent, quorum opus erat, ut vicibus humeris eum veherent, & omnes acies ita lustrarent.* Casaub.

5. *Pansa ex vulnere.*] Cadaver Hircii & Pansæ Romam deferri jussit Augustus, in quorum funere libitinarii rerum suarum usum ministeriumque gratui-
H 3 tum

[1] *rumor increbuit, ambos opera ejus occisos: ut Antonio fugato, Rep. consulibus orbata, solus victores exercitus occuparet. Pansæ quidem adeo suspecta mors fuit, ut Glyco medicus custoditus sit, quasi venenum vulneri indidisset. Adjicit his Aquilius Niger, alterum è consulibus, Hirtium, in pugnæ tumultu ab*
12 *ipso interemptum. Sed ut cognovit, Antonium post fugam* [2] *à M. Lepido receptum,* [3] *cæterosque duces, & exercitus, consentire pro patribus, caussam optimatium sine cunctatione deseruit, ad prætextum mutatæ voluntatis dicta factaque quorundam calumniatus: quasi alii se* puerum, [4] *alii* ornandum tollendumque *jactassent: ne aut sibi, aut veteranis par gratia referretur. Et quo magis pœnitentiam prioris sectæ approbaret, Nursinos grandi pecunia, & quam pendere ne-*

tum præstiterunt, quia pro Rep. dimicantes occiderant. *Beroald.*

1. *Rumor increbuit, ambos opera ejus occisos.*] Dicebatur, ubi decreto patrum, fasces, & jus prætoris invaserit, cæsis Hirtio & Pansa (sive hostis illos, seu Pansam venenum vulneri adfusum, sive milites Hirtium, & machinator doli Cæsar abstulerat) utriusque copias occupavisse, extortum invito senatu consulatum, armaque quæ in Antonium acceperit contra Remp. versa. *Tacitus.*

2. *A M. Lepido receptum.*] Antonius sæpius in conspectum veniens militum, cum & Lepido omnes imperatores forent meliores, & multis Antonius, dum erat sobrius, per aversa castrorum proruto vallo militibus receptus est: qui titulo imperii cedebat Lepido, cum summa virium penes eum foret. *Vellejus.*

3. *Cæterosque duces & exercitus consentire pro patribus.*] Si ad verba Suetonii attendimus, non possumus alteram lectionem *pro partibus* damnare: prorsus enim videtur ad M. Antonium, Lepidum, Plancum & Silanum respicere, eosque exercitus, qui in Gallia Cisalpina tum erant. Nam & horum magnus fuit pro patribus consensus: quod Vellejus, Plutarchus, aliique narrant. Inde illa tam subita victi Antonii velut in integrum restitutio: habuit enim hic quoque eo tempore de quo sentit auctor, legiones septemdecim: totidem videlicet, quod Bruto Cassioque tribuit Vellejus. *Casaub.*

4. *Alii ornandum tollendumque jactassent.*] Jocum Ciceronis Octavius mox Romam reversus ad rapiendum magis quam petendum consulatum, non invenuste ἀντεμυκτήρισε. Venienti enim ad se Ciceroni, suaque in illum officia venditanti, respondit non aliter quam, ὅτι τῶν φίλων αὐτὸν τελευταῖος ἐντυγχάνοι, ait Appianus: hoc est, *Quod amicorum novissimus eum salutaret*, sententia acuta & ancipiti. *Idem.*

1. *Inita*

nequirent, multatos, extorres egit oppido: quod Mutinensi acie interemptorum civium tumulo publice extructo adscripserant, Pro libertate eos occubuisse.

[1] *Inita cum Antonio & Lepido societate, Philippense quoque bellum, quamquam invalidus atque æger, duplici prælio transegit: quorum priore castris exutus, vix ad Antonii cornu fuga evaserat. Nec successum victoriæ moderatus est: sed capite Bruti Romam misso, ut statuæ Cæsaris subjiceretur,* [2] *in splendidissimum quemque captivum, non sine verborum contumelia sæviit. Vt quidem uni suppliciter sepulturam precanti respondisse dicatur,* Jam istam [3] in volucrum fore potestatem, *alios, patrem & filium, pro vita roganteis,* [4] *sortiri vel dimicare jussisse, ut alterutri concederetur:* 13

ac

1. *Inita societate.*] Antonius, Lepidus & Augustus convenerunt in insulam, quam facit Lavinus fluvius Bononiensis: quam nos ob id ipsum cum parum devia sit, olim studiose inspeximus. Ibi non solum scelerata colloquia inter eos habita sunt per triduum, verum & facta sceleratiora extiterunt. Hic proscriptio illa nefaria: hic permutatio cædium infanda confecta est: hic in primis Cicero proscriptus: quem Augustus ob reverentiam patrem appellare solebat. *Beroald.*

2. *In splendidissimum quemque captivum, non sine verborum contumelia sæviit.*] Al. *secuit*, sine *in* ante *splendidissimum*, quæ lectio mire sævitiam Octavii intendit. *secuit* enim, vel ad flagellationem ante supplicium (qui mos in servis receptus olim) referendum: ut apud Horat. de Mena: *Sectus flagellis hic Triumviralibus.* Vel ad quodvis aliud sævæ excarnificationis genus. sic τέμνειν apud Græcos. & Matthæi c. XXIV. ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ ᾗ οὐ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτόν. Sic etiam Latini *scindere* verbum usurpant. Martialis:

Mavis Rufe coquũ scindere quam leporem.

Et revera sectio usurpata olim in suppliciis præsertim servorum. Princeps Poëtarum vocat διαμελεϊστὶ τάμνειν Ὀδυσ. σ. Nota etiam illa è XII. tabulis de confessi æris judicatis nec solventibus, TERTIIS. NVNDINIS. PARTEIS. SECANTO. apud Aul. Gellium, Quintilianum & Tertullianum. Quæ sævitia licet multis mira videatur, exemplis confirmari potest. Sic Bæbius Syllæ jussu in frusta laceratur: ut est apud Florum & Lucanum. item alius senator jussu Caligulæ: de quo Tranquillus libro quarto. Etiam apud Socratem lib. VII. Hypatia illa doctissima, μεληδὸν διασπᾶται à furente populo Alexandrino. *Casaub.*

3. *In volucrum potestatem fore.*] Sic Cic. Pro lege Manilia, *cum vestros portus, in prædonum fuisse potestatem sciatis.* Torrentius. Ita *in conspectum fuisse* cap. XVI.

4. *Sortiri vel dimicare.*] Al. *sortiri vel micare.* Ea si placet lectio, notemus lo-

 quendi

ac spectasse utrumque morientem, cum patre, qui se obtulerat, occiso, filius quoque voluntaria occubuisset nece. Quare cæteri, & in his M. Favonius, ille Catonis æmulus, cum catenati producerentur, imperatore Antonio honorifice salutato, hunc fœdissimo convitio coram prosciderunt. Partitis post victoriam officiis, cum Antonius Orientem ordinandum, ipse veteranos in Italiam reducendos, & municipalibus agris collocandos recepisset: neque veteranorum, neque possessorum gratiam tenuit: alteris, [1] *pelli se, alteris,*
14 *non pro spe meritorum tractari querentibus. Quo tempore,* [2] *L. Antonium, fiducia consulatus quem gerebat, ac fraternæ potentiæ,* [3] *res novas molientem, con-*

fu-

quendi genus: sic enim loquitur quasi diversa essent *sortiri* & *micare*: quum non aliter differant quam ut genus & species: Glossarium, *micare λαχαίνειν.* Sortitionis varii erant modi: micare, de ea dicitur quæ fit per digitos subito expansos sub certo numero. Etiam in contractibus faciendis si de pretio aliave qua re non conveniret, micatione controversiam tollebant. sic res in foro, sic carnes de lanio emebantur. Quod tamen postea jure mutatum est, cautumque ut sub exagio, hoc est, *πρὸς σταθμὸν*, non micatione carnes emerentur. Lapis vetus: EX. AVCTORITATE. TVRCI. APRONIANI. V. C. PRAEFECTI. URBIS. RATIO. DOCVIT. UTILITATE. SVADENTE. CONSVETVDINE. MICANDI. SVMMOTA. SVB. EXAGIO. POTIVS. PECORA. VENDERE. QVAM. DIGITIS. CONLVDENTIBVS. TRADERE. Hinc ortum putem proverbium, *Dignus qui cum vel in tenebris mices.* Casaubon. Τὸ *micare* comprobat Codex Salmasii.

1. *Pelli se.*] Tales, in coloniarum deductione, imprimis frequentatæ querelæ. His enim ut nihil ad vim imperii firmius, ita nihil in subditos cogitari potuit tristius. Miseri provinciales momento temporis bonis, & fortunis omnibus provolvebantur. idque nihil ausi, nihil meriti, sed pro crimine omni, opes aut opimi agri. Solus Octavianus in sola Italia XXVIII. colonias collocavit: in provinciis quot libuit. Nec alia res magis, ut ego scio, exitio fuit Gallis Hispanisque. *Lipsius.*

2. *L. Antonium.*] M. Antonii Triumviri fratrem. Post Cæsaris interitum, ita accidit, ut uno tempore M. Antonius consul esset, Cajus alter frater prætor, Lucius, qui tertius erat, Tribunus plebis: sed is Lucius sub id tempus, quo ad Perusiam bellatum est, consul erat. *Sabell.*

3. *Res novas molientem.*] Cum constet non tam belli caussam eum præbuisse, quam Fulviæ præbenti secundas egisse. Hic enim est L. Antonius, qui cognomen meruit PIETAS, propter insignem pietatem, ut Dio ait, in fratrem: ut ego putabam, in Remp. quam ille omni ope annisus est vindicare in pristinam libertatem. *Casaub.*

1. *In*

fugere Perusiam coëgit, & ad deditionem fame compulit: non tamen sine magnis suis & ante bellum & in bello discriminibus. Nam cum spectaculo ludorum gregarium militem [1] *in* XIIII. *ordinibus sedentem excitari* [2] *per apparitorem jussisset, rumore ab obtrectatoribus dilato, quasi eundem mox & discruciatum necasset: minimum abfuit quin periret, concursu & indignatione turbæ militaris. Saluti fuit, quod qui desiderabatur, repente comparuit incolumis, ac sine injuria.* [3] *Circa Perusinum autem murum sacrificans, pæne interceptus est à manu gladiatorum, quæ oppido*
eruperat. Perusia capta, in plurimos animadvertit: 15
orare veniam, vel excusare se conantibus, una voce occurrens, Moriendum esse. *Scribunt quidam, trecentos ex dedititiis electos, utriusque ordinis,* [4] *ad aram divo Julio exstructam, Idibus Martiis* [5] *hostiarum more ma-*

1. *In* XIIII. *ordinibus sedentem.*] Senatui in Amphitheatris sua sedes fuit: sua Equiti, sua Plebi: illam, *Orchestram* dixêre; alteram, *Equestria*; tertiam, *Popularia.* Equestria lege vetere XIIII. gradus tenuêre. Itaque passim legitur *sedere in quatuordecim*, & pro ipsa equestri dignitate. Ut autem numerus idem sub principibus fuerit, aucto immaniter numero Equitum, non videtur probabile. *Lipsius.*

2. *Per apparitorem.*] Ministrum. Apparere enim, est præsto esse ad obsequium; unde & apparitores constat esse nominatos; author Servius. Quin etiam apparitura dicitur ipsum ministerium. Scribit Tranquillus in lib. de Gramm. Orbilium apparituram fecisse magistratibus. *Berald.*

3. *Circa murum Perusinum.*] Cæsar munitiones quoque altiores fecit, additis M D. ligneis turribus sexagenos pedes inter se distantibus & crebris propugnaculis. *Appianus.*

4. *Ad aram D. Iulio exstructam mactatos.*] Mos notus ex Tertulliano De spectaculis, & Servio ad illum versum,

Viventes rapit inferias quos immolet umbris.

Trogi breviator libro XI. de Alexandro, *Prima illi cura paternarum exequiarum fuit: in quibus ante omnia cædis conscios ad tumulum patris occidi jussit.* Tacitus de clade Vari, in primo Annalium: *Adjacebant lucis propinquis Barbaræ aræ, apud quas Tribunos ac primorum ordinum centuriones mactaverant.* Sic Spartacus fugitivus Crixo occiso trecentos è captivis Romanis immolat: auctor Appianus. *Casaub.*

5. *Hostiarum more.*] Valerius Maximus: *Damasippi jussu principum civitatis capita hostiarum capitibus permista sunt.* Livius lib. VII. *Nec in acie tantum ibi cladis acceptum quam quod CCCVII. milites Romanos captos Tarquinienses immolarunt:*

mactatos. Exstiterunt qui traderent, conspecto eum ad arma isse, ut occulti adversarii, & quos metus magis quam voluntas contineret, facultate L. Antonii ducis præbita, detegerentur: devictisque his, & [1] confiscatis, promissa veteranis præmia persolverentur.

16 *Bellum Siculum inchoavit in primis, [2] sed diu traxit, intermissum sæpius: modo reparandarum classium caussa, quas tempestatibus [3] duplici naufragio, & quidem per æstatem amiserat: modo pace facta, flagitante populo, ob interclusos commeatus, famemque ingravescentem: donec navibus ex integro fabricatis, ac XX. servorum millibus manumissis, [4] & ad remum datis, [1] por-*

runt: qua fœditate supplicii aliquanto ignominia populi Romani insignior fuit. Cur tantæ ignominiæ hoc mortis genus haberetur, modus efficiebat, quem aperit paucis verbis Florus lib. II. c. V. *Legatos quippe nostros, ob ea quæ deliquerant jure agentes, nec gladio quidem, sed ut victimas securi percussit.* Olim securi tantum sontes puniebantur: postea etiam gladio: hoc supplicium illo lenius & honestius visum. *Idem.*

1. *Confiscatis.*] Fisco adjudicatis. Observa, fiscum proprie dici principis: ærarium vero publicum Pop. Rom. Quod evidenter ostendit illud Plinianum ex Paneg. *At fortasse non eadem severitate fiscum, qua ærarium cohibes: imo tanto majore quanto plus tibi licere de tuo, quam de publico credis.* Quinetiam Jurisconsulti, titulo, Nequid in loco publico fiat: hoc idem declarant his verbis: *Res fiscales, quasi propriæ & privatæ principis sunt.* Beroald. Fisci, fiscinæ, fiscellæ, spartea sunt utensilia ad majoris summæ pecunias capiendas. Unde quia major summa est pecuniæ publicæ, quam privatæ, ut pro censu privato loculos & arcam & sacellos dicimus, sic pro publico thesauro, ærarii dicitur fiscus. *Asconius.*

2. *Sed diu traxit intermissum sæpius.*] A. V. C. DCCX. incipit Sex. Pompejus in Hispania tum latitans emergere, & Asinium Pollionem prælio fundit. A. V.C. DCCXVIII. à Cæsare Lepidi copiis adjuto, debellatur. *Casaub.*

3. *Duplici naufragio.*] Pompejus, ne hac quidem tot naufragiorum occasione usus, tantum Neptuni sacris operabatur & Salaciæ, quorum etiam filium appellari se sustinuit; imo fertur, eum his successibus inflatum mutâsse paludamentum quoque, cæruleumque sumpsisse pro puniceo, adoptatum à Neptuno scilicet. *Appianus.*

4. *Et ad remum datis.*] Non in pœnam: ne erres. sed simpliciter intellige factos remiges. nam aliud sonat vulgo hoc loquendi genus *Casaubonus.* Josephus ἀρχαιολ. ιζ. Καὶ ὁ καῖσαρ τὸν μὲν ψευδαλέξανδρον ἐρέτην ἐν τοῖς ναύταις κατέλεξε. Ex hoc liquet, non voluntariis semper remigibus usos veteres, sed etiam compeditis, damnarique noxios quosdam solitos, ut ad metalla, ita ad triremes, aut quadriremes, qui mos in Gallia inolevit. Valer. lib. IX. *Sed cum plenis impudentiæ velis, ad summum audaciæ gradum fertur, imperio Augusti re-*

rem

[1] *portum Julium apud Bajas, immisso in Lucrinum & [2] Avernum lacum mari, effecit. In quo cum hieme tota copias exercuisset, Pompeium inter [3] Mylas & [4] Naulochum superavit: sub horam pugnæ, tam arcto repente somno devinctus, ut ad dandum signum ab amicis excitaretur. Unde præbitam Antonio materiam putem exprobrandi*, Ne rectis quidem oculis eum adspicere potuisse instructam aciem: verum [5] supinum, cœlum intuentem, stupidum cubuisse: nec prius surrexisse, ac [6] militibus in conspectum fuis-

mo publicæ triremis affixus est. Brodæus.

1. *Portum Iulium &c.*] Tyrrheni maris à lacu Lucrino separationem (quam Plinius inter mirabilia Romanorum opera numerat) secuit atque delevit Augustus, conjunctis lacubus Lucrino & Averno cum mari ipso. Hujus operis meminisse Virgilium II. Georg. existimo:

An memorem portus, Lucrinoque addita claustra,
Atque indignatum magnis stridoribus æquor,
Iulia qua ponto longe sonat unda refuso,
Tyrrhenusque fretus immittitur æstus Avernis.

Anno CIƆ IƆ XXXVIII. cuniculus ille, seu incile, per quod aqua ex Lucrino in Avernum deferebatur, erumpente magna vi ignis, ac mente ex ea undique terra, penitus obturatus est & delituit. *Marc. Donat.*

2. *Avernum.*] Hujus aquæ salsæ & nigræ conspiciuntur, salsæ quidem ob marinæ aquæ permixtionem, nigræ vero ob maximam profunditatem. Boccatius scribit, se ab hoc lacu in littus ejectam piscium multitudinem vidisse, qui nigri fuerint, & sulphureum odorem emiserint. Reperiuntur enim illic locorum aquæ calidæ & thermales plurimæ, & ignis aliquando prorumpit maximo cum impetu. Hinc Poëtæ, initium ibi esse descensus ad inferos, tradidêre. *Idem.*

3. *Mylas.*] Oppidum Siciliæ. Circa Messanam & Mylas fimo quiddam simile, turbulentum in littus mare profert, fervetque & æstuat, non sine odore fœdo. Unde illic stabulare Solis boves, fabula est. *Seneca.*

4. *Naulochum.*] Græci Ναυλόχους vocant. Fuisse eum locum Messanæ navale, ut erat Gythium Spartæ, Cenchreæ Corinthi, ex collatione Strabonis & Appiani satis liquet. Dio non nominat diserte, sed de Naulocho intelligendum quum scribit lib. XLIX. *οἱ τοῦ Σέξτου ἅτε ἐν τῇ οἰκείᾳ ναυλοχοῦντες, οὐδὲν ἐνδόντες ἀντεδίδουν.* *Casaub.*

5. *Supinum cælum intuentem.*] Alludit ad morem eorum qui vehementissime aliquid à Deo peterent: supini quippe orabant, &, ut ait Horatius, cœlo supinas ferebant manus. Heliodorus lib. IX. *ὑπτίας τὰς χεῖρας προτείνοντες εἰς ἱκεσίας ἔμφασιν.* *Idem.*

6. *Militibus in conspectum fuisse.*] *Fuisse* positum pro venisse. Græci παραγενέσθαι, vel etiam γενέσθαι. Sed & *facere se* pro venire, aut sistere ponebant. Apul. initio V. *Intra limen sese facit.* Terentius, *Huc te fac*, pro veni, vel accede. *Idem.*

1. *Simu-*

fuisse, quam à M. Agrippa fugatæ sint hostium naves. *Alii dictum factumque ejus criminantur, quasi classibus tempestate perditis exclamaverit:* etiam invito Neptuno victoriam se adepturum: *ac die Circensium proximo sollenni pompæ* [1] *simulacrum Dei detraxerit. nec temere plura ac majora pericula ullo alio bello adiit. Trajecto in Siciliam exercitu, cum partem reliquam copiarum continenti repeteret, oppressus ex improviso à Demochare & Apollophane, præfectis Pompeii, uno demum navigio ægerrime effugit. Item cum præter Locros Rhegium pedibus iret, & prospectis* [2] *biremibus Pompeianis terram legentibus, suas ratus, descendisset ad littus, pæne exceptus est. Tunc etiam per devios tramites refugientem, servus Æmilii Paulli, comitis ejus, dolens proscriptum olim ab eo patrem Paullum, & quasi occasione ultionis oblata, interficere conatus est.* [3] *Post Pompeii fugam, collegarum alterum M. Lepidum, quem ex Africa in auxilium evocarat, superbientem* XX. *legionum fiducia, sum-*

1. *Simulacrum Dei.*] Imaginem Neptuni tanquam inimici: nam in pompa Circensi, simulacra Deorum ferebantur. *Beroaldus. Simulacrum Dei detraxerit*, Codex Salmas. *deinde traxerit.*

2. *Biremibus.*] Id est, quæ binos remorum στίχους habebant. Vegetius *gradus* dixit. Sic enim ille lib. V. cap. VII. de modo Liburnarum: *Minimæ Liburnæ remorum habent singulos ordines, paulo majores binos, idoneæ mensuræ ternos vel quaternos, interdum quinos sortiuntur remigum gradus.* Numerus autem remorum non in longum est accipiendus, sed in altum. Sic duo remi in biremi sumendi à summo ad imum per altitudinem, non à prora ad puppim per longitudinem. Cæterum biremes & uniremes, quæ δίκροτα, & μονόκροτα, vel μονήρεις Græce vocantur, quales sunt quibus hodie nomen *Galearum* vel *Galerarum* datur. pro levibus habebantur apud veteres navigiis, non ad prælium idoneis navale, sed ad explorandum, aut quibus ad excubias uterentur. *Salmasius.*

3. *Post Pompeii fugam.*] Antonius per litteras mandavit, ut captum Pompeium interficerent: paulo post pœnitentia captus, salute eum donari jussit. Titio posteriores ex litteræ sunt redditæ, quibus necare Pompeium jubebatur, atque is ordinem litterarum, ut sibi redditæ erant, non sensum, secutus est. *Dio Cassius.*

1. Cir-

summasque sibi partes terrore ac minis vindicantem, spoliavit exercitu: supplicemque concessa vita, [1] Circeios in perpetuum relegavit. [2] M. Antonii societatem semper dubiam & incertam, [3] reconciliationibusque variis [4] male focillatam abrupit tandem. Et quo magis degenerasse eum à civili more approbaret, [5] testamentum, quod is Romæ etiam [6] de Cleopatræ liberis [7] inter heredes nuncupatis reliquerat, aperiendum recitandumque pro concione curavit. Remisit tamen hosti judicato [8] necessitudines, amicosque omnes: atque

17

1. *Circeios.*] Locum in Latio celebrem, olim Homeri testimonio insulam, quam ipse Ææam appellat. Nunc Circeius mons continens est. *Sabell.*

2. *M. Antonii societatem abrupit tandem.*] A.V.C. DCCX. Reditus Octavii ab Apollonia, & cum Antonio contentiones variæ in urbe. A.V.C. DCCXI. Bellum & pax Mutinensis. A.V.C. DCCXXIII. a. d. IIII. Non. Septemb. victus Antonius ad Actium, sequenti periit. *Casaub.*

3. *Reconciliationibus variis.*] Continenter momento levi mutabantur vel ad suspiciones per ambitionem, vel ad fiduciam quoties postularet necessitas. *Appianus.*

4. *Male focillatam.*] Glossarium *Focilat.* θάλπει. Lucanus seu quis alius ad Pisonem, ex veteri lectione, *Sed miserum parva stipe focilat.* Proprie *focillare* est ægras fauces lana apposita fovere, ut fuit moris: contra effocare dicimus fauces premere ad pernitiem. *Casaub.*

5. *Testamentum aperiendum recitandumque pro concione curavit.*] Plutarch. ait visum hoc factum ἀλλόκοτον καὶ δεινόν. Dio quoque ἔργον παρανομώτατον vocat. Amplius dico, capital admissum si æstimetur hoc factum legibus Romanis: teneretur enim pœna legis Corneliæ, de falsis leg. I. D. Ad legem Corneliam de falsis leg. XXXVIII. D. De pœnis. Taceo violatam Deorum religionem, quorum sacerdotibus sanctissimis, virginibus Vestalibus, Antonius hoc testamentum commiserat. *Idem.*

6. *De Cleopatræ liberis.*] De ipsa quoque Cleopatra in testamenti sui tabulis egerat Antonius. Id enim maxime urgebat Cæsar, quod de sua sepultura jussisset, ut corpus suum, etiamsi Romæ decederet vita, per forum elatum Alexandriam ad Cleopatram mitteretur. *Plutarchus.* Cod. Salmas. *Quod is Romæ etiam de Cleopatra, liberis inter heredes nuncupatis, reliquerat.*

7. *Inter heredes nuncupatis.*] Qui cives Romani non erant, nec testamentum facere, nec testamento testes interesse, neque ex testamento quidquam capere poterant. id quod in libris J. C. positum, Ciceronis etiam autoritate video comprobatum. Is enim Archiam Poëtam civem Rom. fuisse, eo argumento ostendit, quod hereditates adiisset civium Rom. & Æbutius negabat, Cæcinam Volaterranum, ut idem in defensione Cæcinæ ait, heredem Cæcinæ esse posse, quod Volaterranis civitas à L. Sylla dictatore esset adempta. *Sigonius.*

8. *Necessitudines.*] Sane *Necessitas* pro jure officioque observantiæ affinitatisque infrequens est: quanquam, qui ob hoc ipsum jus affinitatis familiaritatisve

que inter alios C. Soſium & T. Domitium, tunc adhuc COSS. *Bononienſibus quoque publice, quod* [1] *in Antoniorum clientela antiquitus erant,* [2] *gratiam fecit conjurandi cum tota Italia pro partibus ſuis. Nec multo poſt navali prælio* [3] *apud Actium vicit, in ſerum dimicatione protracta, ut in navi victor pernoctaverit. Ab Actio* [4] *cum Samum inſulam in hiberna ſe recepiſſet, turbatus nuntiis de ſeditione militum, præmia & miſſionem poſcentium, quos ex omni numero confecta victoria Brundiſium præmiſerat, repetit Italiam, tempeſtate in trajectu bis conflictatus: primo inter promontoria Peloponneſi atque Ætoliæ: rurſus circa montes* [5] *Ceraunios: utrobique parte* [6] *Liburnicarum demerſa: ſi-*

tiſve conjuncti ſunt, *neceſſarii* dicuntur, repperi tamen in oratione C. Cæſaris, qua Plautiam rogationem ſuaſit, *neceſſitatem* dictam pro *neceßitudine. Aul. Gellius.*

1. *In Antoniorum clientela.*] Mos fuit apud veteres, ut quilibet populus ac natio, Romæ ſuum patronum haberet: ita Syracuſanos in clientela Marcellorum fuiſſe legimus: ita Lacedæmonios in clientela Claudiorum: ita Allobrogas patronum habuiſſe Fabium Sangam. *Beroald.*

2. *Gratiam fecit conjurandi cum tota Italia pro partibus ſuis.*] Plautus *jurisjurandi gratiam facere*, extremo Rudente, pro à juramento abſolvere, & *pecuniæ gratiam facere*, pro remittere dixit, ut Seneca, *Dîs votorum gratiam facere*, Epiſt. x. *Torrent. Gratiam conjurandi fecit*, id eſt, permiſit eis, ne cum tota Italia pro partibus ſuis conjurarent. *Turnebus.*

3. *Apud Actium vicit.*] Ab hac victoria plurimi imperium Auguſti ordiuntur. Triplex enim ratio numerandi imperii Auguſti. Alii ab Actiaca pugna numerant. Quidam à ſexto ejus conſulatu, cum imperium illi à Senatu firmatum, datumque cognomen Auguſti. Tertii denique numerant à primo ejus conſulatu: ſcil. quia is gradus & aditus ad reliquos honores. Eam rationem ſecuti ſunt, qui imperitâſſe Auguſtum ajunt annis LVI. *Lipſius.*

4. *Cum Samum inſulam.*] Sic inf. cap. XXVI. *quintum in inſula Samo Conſulatum iniit.* Samum autem quæ inter Miletum & Chium eſt, atque Aſiæ attribuitur, intelligit: alii enim auctores eum obtenta hac victoria in Græciam profectum tradunt. Eſt & alia eodem nomine inſula Cephaleniæ vicina, quam Servius tamen ad alterius differentiam Samen vocat. Alii Samen urbem eſſe volunt. Multa Strabo de utroque nomine lib. XII. *Torrent.*

5. *Ceraunios.*] Cerauni montes ſunt Epiri. A Plinio & Horatio Acroceraunia nominantur. Refert Servius Ceraunia dici à crebris fulminibus. Nam Græci *κεραυνὸν*, fulmen appellant. Tertius Europæ ſinus ab Acrocerauniis incipit montibus. *Beroald.*

6. *Liburnicarum.*] Auguſto dimicante Actiaco prælio, cum Liburnorum auxiliis

simulque ejus in qua vehebatur, fusis armamentis, & gubernaculo diffracto. Nec amplius quam septem & XX. dies, [1] donec desideria militum ordinarentur, Brundisii commoratus, Asiæ Syriæque circuitu Ægyptum petit: obsessaque Alexandria, quo Antonius cum Cleopatra confugerat, brevi potitus est. Et Antonium quidem seras conditiones pacis tentantem, [2] ad mortem adegit, viditque mortuum. Cleopatræ, [3] quam servatam triumpho magnopere cupiebat, etiam [4] Psyllos admovit, qui venenum ac virus exsugerent: quod periisse [5] morsu aspidis putabatur. Ambobus communem sepultu-

ræ

xiliis præcipue victus fuisset Antonius, experimento certaminis patuit, esse Liburnorum naves cæteris aptiores. Ergo similitudine, & nomine usurpato, ad earundem instar classem Romani principes texuerunt. Liburnia namque Dalmatiæ pars est: cujus exemplo nunc naves bellicæ fabricantur, & appellantur Liburnæ. *Vegetius.*

1. *Donec desideria militum ordinarentur.*] *Desideria* sunt ἀξιώσεις. sic apud Tacit. *desideria militum*, & *desideria legionum* apud J.Ctos aliquando pro libellis supplicibus, ut infra cap. LIII. *Adeuntium desideria excipiens.* Casaubon.

2. *Ad mortem adegit.*] Erat Antonio servus, nomine Eros, quem jampridem hortatus fuerat, ut jussus ipsum interficeret. Is cum id, quod olim in se receperat, tum præstare juberetur, stricto gladio, cum Antonium videretur icturus, averso vultu se ipsum confodit, & ad heri pedes accidit. Tum Antonius: Bene, inquit, ô Eros, qui, quod facere non poteras, mihi quomodo faciendum esset ostendisti: simulque vulnus sibi in ventrem ingessit, & in lectum se demisit. Paullo post, Cleopatram vivere cognito, statim tollendum se famulis præbuit: manibusque eorum ad fores usque domicilii, in quo ea erat, portatus est. Cleopatra foribus non apertis de fenestra se conspiciendam præbuit, catenisque & funibus demissis, iis implicatum ipsa, & duæ quas solas secum in monimentum receperat, mulieres attraxerunt. Qui interfuerunt, nullum eo miserabilius spectaculum exstitisse asserunt. *Plutarchus.*

3. *Quam servatam triumpho magnopere cupiebat.*] Ejus imaginem tulit in triumpho, cum aspide mordicus affixa. Propterea cecinit Propertius:

Brachia spectavi fixis admorsa colubris.
Beroald

4. *Psyllos admovit.*] Psylli, populi sunt in Africa & à Psyllo rege dicti, ut refert Plinius lib. VII. quorum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, cujus odore sopirent eas. Scribit Cornelius Celsus in V. quod memoratu dignum est, *Psyllos non habere scientiam adversus venena præcipuam, sed audaciam usu ipso confirmatam, qua vulnera exugunt: namque venenum serpentis non gustu, sed in vulnere nocet: ergo quisquis exemplum Psylli secutus exuxerit, & ipse tutus erit, & tutum hominem præstabit.* Idem.

5. *Morsu aspidis.*] Tres aspidum species facit Galenus, & ex eo Aëtius,

xer-

ræ honorem tribuit, ac tumulum ab ipsis inchoatum perfici jussit, Antonium juvenem, [1] majorem de duobus Fulvia genitis, simulacro D. Julii, ad quod post multas & irritas preces confugerat, [2] abreptum interemit. Item Cæsarionem, quem ex Cæsare Cleopatra concepisse prædicabat, retractum è fuga supplicio affecit. Reliquos Antonii reginæque communes liberos, non secus ac necessitudine junctos sibi & conservavit, & mox pro conditione cujusque sustinuit ac fovit.

18 *Per idem tempus, [3] conditorium & corpus Magni Alexan-*

χερσαίας, χελιδονίας & πτυάδας. Χερσαῖαι dictæ, quæ in mediterraneis degebant, cum Chelidoniæ circa ripas fluminum colerent, & præcipue Nili. Πτυὰς dicta quia inspuendo perimit, non morsu, sed & tardius conficit. omnium commune σύμπτωμα somnus, & dormiendi libido, ac sine sensu, aut dolore mors. Chelidonia cum Sistro & Osiride inter mysteria & initia Isiaca semper pingitur. Ovidius:

Sistraque erant, nunquamque satis quæsitus Osiris,
Plenaque somniferis serpens peregrina venenis.

Serpentem *peregrinam* vocat aspidem, id est, Ægyptiam, quia in Europa non visebatur. Errore igitur communi ductus Strabo, vel aliud agens, aspidas in aliis regionibus ponit. Quas enim vulgo vocamus Aspides, nullam habent fere communem notam cum illis quas veteres describunt. *Salmasius.*

1. *Majorem de duobus.*] Cod. Salmas. *majorem duobus.*

2. *Abreptum interemit.*] An quia nefas videbatur ad simulacrum eum trucidare? Statuæ certe Principum postea tutissimum ad eas confugientibus asylum fuêre, qua de re apud J.C. l. II. De his qui sui, vel al. Juris sunt. lib. I. De off. Præf. Urb. & titul. Cod. Justiniani De his qui ad statuam confug. Quem autem Antonium juniorem vocat Suet. Græci Atyllum & Antyllum appellant, cui Cæsaris filia ante desponsata fuerat, de quo inf. cap. LXIII. *Torrent.* Sub Tiberio incessit deterrimo cuique licentia, impune probra, & invidiam in bonos excitandi, arrepta imagine Cæsaris. Itaque C. Cestius senator disseruit, principes quidem instar Deorum esse, sed neque à Diis nisi justas supplicum preces audiri, neque quenquam in Capitolium, aliave urbis templa perfugere, ut eo subsidio ab flagitia utatur. *Tacitus.*

3. *Conditorium & corpus Magni Alexandri.*] An quem Strabo περίβολον vocat, intelligit? Locus fuit urbe media, sepulturæ regum destinatus, quem vocari ait Strabo Σῆμα. Sic enim legimus, non Σῶμα. Seneca *Conditivum* pro *conditorio* epist. LXII. & LXXXIIII. Cæterum fuisse in media urbe Alexandria conditorium Alexandri, etiam ex hodierna specie illius semirutæ urbis potest constare: si vera sunt quæ leguntur apud Leonem Africanum, non contemnendum scriptorem, cujus verba sunt è libro VIII. in descriptione illius urbis: *Neque prætermittendum videtur*, ait, *in medio Alexandriæ ruderum, ædiculam instar sacelli constructam adhuc*

xandri, cum prolatum è penetrali subjecisset oculis, corona aurea imposita ac [1] *floribus aspersis veneratus est: consultusque,* [2] *num & Ptolemæum inspicere vellet,* Regem se voluisse *ait* videre, [3] non mortuos. *Ægyptum,* [4] *in provinciæ formam redactam,* [5] *ut feraciorem habilioremque* [6] *annonæ urbicæ redderet,* [1] *fos-*

adhuc superesse, insigni sepulcro, magno à Machumetanis honore affecto, memorabilem, quo Alexandri magni corpus, summi Prophetæ ac Regis, velut in Alcorano legunt, asservari contendunt. Casaub.

1. *Floribus aspersis veneratus est.*] Juvenalis Sat. VIII.

Dî majorum umbris tenuem & sine pondere terram,
Spirantesque crocos, & in urna perpetuum ver, &c.

& pulcherrime Virgilius ex persona ipsius Augusti libro VI.

—— *Manibus date lilia plenis,*
Purpureos spargam flores. ——

Ut omittam antiquas marmorum inscriptiones, quæ defunctorum urnas rosis spargi ornarique quotannis ex testamento jubent. Quo referendum illud Tibulli è libro II. Eleg. IV.

Atque aliquis senior, veteres veneratus amores,
Annua constructo serta dabit tumulo.

Illud peculiare Græcis, quod apii coronas sepulcris imponebant. Unde apio indigere dicebant eos qui periculose ægrotabant. Plutarch. Quæst. Convival. *Torrentius.* Mos etiam Christianis, spargere sepulcra sanctorum floribus: inter alios testis est Severus: *Licet inani munere, solum ipsum flore purpureo & suave redolentibus sparge graminibus.* Barthius.

2. *Num & Ptolemæum.*] Libenter *Ptolemæûm* legerim, ultima syllaba circumflexa, pro Ptolemæorum: sequitur enim, *regem ait se voluisse videre, non mortuos.* Et alioqui sic legendum esse ex Dione libro XLI. & Zonara deprehendes.

3. *Non mortuos.*] Tales nimirum fuere Ptolemæi, qui omnes post tertium male vixerunt, deliciis corrupti: omnium vero pessime quartus, & septimus, & ultimus Auletes.

4. *In provinciæ formam redegit.*] Ægyptus nunc provincia est, & tributa maxima pendit, atque ab hominibus modestis administratur, qui in eam mittuntur. Qui mittitur, regis loco est. Ei subest δικαιοδότης, id est, juri dicendo præfectus, qui judicia exercendi pleraque potestatem habet. Tum alius ἴδιος λόγος, nimirum qui peculiares rationes curat. Is in ea inquirit, quæ seorsim ad Cæsarem recidunt. Hos comitantur Cæsaris liberti & administratores. *Strabo.*

5. *Ut feraciorem redderet, fossas omnes, in quas Nilus exæstuat, &c.*] Id est, inundat incremento. Nilus autem coloni vice fungens, si duodecim cubita non excessit, fames certa est. Nec minus si XVI. exsuperavit. Tanto enim tardius decedit, quanto abundantius crevit, & sementem arcet. *Plinius.* De Nili incrementi quantitate, quæ aliis subinde seculis tenuior facta est, ita censeo. Olim fore nullam. Perpetuata namque alluvione tandem aliquando fluminis altitudini riparum margines æquatum iri. *Cæs. Scaliger.*

6. *Annonæ urbicæ.*] Plinius in Paneg. *Percrebuerat antiquitus urbem nostram nisi opibus Ægypti ali, sustentarique non posse. Superbiebat ventosa & insolens natio, quod victorem populum pasceret.* Egesippus & Jse-

[1] fossas omnes, in quas Nilus exæstuat, [2] oblimatas longa vetustate, militari opere detersit. Quoque Actiacæ victoriæ memoria celebratior in posterum esset, [3] urbem Nicopolim apud Actium condidit: [4] ludosque illic Quinquennales constituit, & ampliato vetere Apollinis templo, [5] locum castrorum, quibus fuerat usus, exornatum navalibus spoliis, Neptuno ac Marti consecravit.

19 *Tumultus [6] post hæc, ac etiam rerum novarum initia, [1] con-*

Josephus tradunt, annonam quatuor mensium singulis annis pop. Romano ministrari ab Ægypto solitam. *Beroald.*

1. *Fossas omnes.*] De Nili fossis atque aggeribus videri poterit Ulpian. l. IX. De extraord. criminibus, ac titulus Cod. Justiniani De Nili aggeribus non rumpendis.

2. *Oblimatas.*] Novum semper limum trahit, qui efficit fœcunditatem. Unde & Nilus dictus est quasi νέαν ἰλὺν, id est, novum limum trahens. Nam antea Nilus Latine Melo dicebatur. *Servius.*

3. *Urbem Nicopolim apud Actium condidit.*] *Apud*, id est, è regione. Græci modo πρὸς τῷ Ἀκτίῳ, modo ὑπὲρ τοῦ Ἀκτίου. Sinum Ambracium ingredientibus ad dextram est Actium, vetustissimum Apollinis templum ab Augusto instauratum, & magnis reditibus ditatum: ad sinistram Nicopolis, libera civitas, Augusti opus & κτίσμα. Itaque, ut κτίστῃ, divini honores illi Nicopoli habebantur, eratque ibi apex honorum omnium, Augusti sacerdotium. Quare etiam anno nomen dabat Sacerdos Augustalis, & in scribendis publicis aut privatorum contractuum instrumentis, ad tempus notandum, nomen ejus ascribebant: quo modo fieri solitum in plerisque Græciæ urbibus satis constat. Hæc nos ita esse colligimus ex Arriani Dissertationum Epicteti lib. I. cap. XIX. *Casaub.*

4. *Ludosque illic Quinquennales constituit.*] Agon Actiacus merus Olympicus fuit. Strabo lib. VII. Ἀποδέδεικται δ' ὁ ἀγὼν Ὀλύμπιος τὰ Ἄκτια, ἱερὸς τοῦ Ἀκτίου Ἀπόλλωνος. τὴν δ' ἐπιμέλειαν ἔχουσιν αὐτοῦ Λακεδαιμόνιοι, αἱ δ' ἄλλαι κατοικίαι περιπόλιοι τῆς Νικοπόλεώς εἰσιν. ἤγετο δὲ καὶ πρότερον τὰ Ἄκτια τῷ θεῷ στεφανίτης ἀγὼν ὑπὸ τῶν περιοίκων. νῦν δ' ἐντιμότερον ἐποίησεν ὁ Καῖσαρ. Ergo hunc agonem non instituit Augustus, sed auxit & illustriorem fecit, condita urbe Nicopoli & decuma de præda hostium Apollini consecrata. Dio hunc agonem ἱερὸν appellat ex eo, quod Hieronicæ de publico cœnabant: quod fiebat in omnibus sacris ludicris. Tales vulgari joco vocabantur περιχάδειπνοι, quod alius alium prævertere conaretur. *Ios. Scaliger.*

5. *Locum castrorum quibus fuerat usus.*] Dio tradit, in castrorum loco, urbem Nicopolin fuisse ædificatam: templum, de quo loquitur Suetonius, in loco in quo fuerat Augusti tabernaculum. Ego Dionem potius sequar: video enim factum etiam alias, ut quo in loco castra habuerant, ibi urbem mox conderent Romani. Non enim aliunde est, quod tam multæ Hispaniæ, Africæ, aliarumque regionum urbes sub *Castrorum* appellatione reperiuntur. *Casaub.*

6. *Post hæc.*] Ultra. Si enim ad tempus id re-

*[1] conjurationesque complures, prius quam invalescerent,
indicio detectas compressit. & alias alio tempore: Le-
pidi juvenis, deinde Varronis Murenæ, & Fannii Cæ-
pionis, mox M. Egnatii, exin Plautii Rufi, Luciique
Paulli progeneri sui: ac præter has L. Audasii falsarum
tabularum rei, ac neque ætate neque corpore integri:
item Asinii Epicadi ex gente Parthyna [2] hybridæ: [3] ad
extremum Telephi mulieris servi nomenculatoris.
Nam ne ultimæ quidem sortis hominum conspiratione
& periculo caruit. AVdasius atque Epicadus Juliam
filiam & Agrippam nepotem ex insulis quibus conti-
nebantur, rapere ad exercitus: Telephus, quasi debita
sibi fato dominatione, & ipsum & senatum aggredi,
destinaverant. Quinetiam quondam juxta cubiculum
ejus lixa quidam ex Illyrico exercitu, janitoribus de-
ceptis, noctu deprehensus est, cultro venatorio cinctus:
impos ne mentis, an simulata dementia, incertum. Ni-
hil enim exprimi quæstione potuit. Externa bella duo* 20
omnino per se gessit: Dalmaticum, adolescens adhuc:

&

id referas, non procedit, quum vivo etiam Antonio periculosis Augustus conjurationibus petitus sit. *Sabell.*

1. *Conjurationes complures.*] Dum Alpes pacat, immixtosque mediæ paci & imperio hostes perdomat, dum ultra Rhenum, Euphratem & Danubium terminos movet, in ipsa urbe Murenæ, Lepidi, Egnatiorum in eum mucrones acuebantur. *Seneca.*

2. *Hybridæ.*] Hybridæ, sicut docet Porphyrio, dicuntur canes, qui ex imparibus parentibus nati sunt, hoc est ex venatico & gregario. Per hanc similitudinem, qui patre Romano & matre peregrina natus est, vel è contrario, hybrida appellatur. Plinius vero in VIII. scribit, hybridas vocari sues ex fero & domestico sue progenitos, quæ appellatio ad homines quoque translata est. Valer. Max. author est, Quintum Varium cognominatum fuisse Hybridam, propter obscurum jus civitatis. *Beroald.* Παρθινοὶ reperiuntur apud Dionem in actis A. DCCVII. quibus in officio continendis, Catonem Dyrrachii Pompejus reliquit.

3. *Ad extremum Telephi.*] In Telepho omnia indigna: quod servus, quod mulieris, quod fartor, sive, quod idem est, nomenculator. Hujus vero ministerium non ad prensationes tantum candidatorum pertinuit: sed ad salutationes matutinas & dispositionem convivarum, aliaque talia. *Casaubonus.*

& Antonio devicto, [1] *Cantabricum. Dalmatico etiam vulnera. excepit una acie, dextrum genu lapide ictus, altera autem, & crus & utrumque brachium* [2] *ruina pontis consauciatus. Reliqua per legatos administravit: ut tamen quibusdam Pannonicis, atque Germanicis aut interveniret, aut non longe abesset, Ravennam, vel Mediolanum, vel Aquileiam usque ab urbe*
21 *progrediens. Domuit autem* [3] *partim ductu, partim* [4] *auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiam,* [5] *cum Illyrico omni: item Rhætiam, &* [6] *Vindelicos, ac Salassos gentes Inalpinas. Coërcuit &* [7] *Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus cum magna*

1. *Cantabricum.*] Postquam extrema Cantabri vident, certatim igne, ferro inter epulas, venenoque, quod ibi vulgo ex arboribus taxis exprimitur, præcepere mortem, seque pars major à captivitate vindicavere. *Florus.*

2. *Ruina pontis consauciatus.*] Pontem intellige qualem describit Vegetius lib. IIII. cap. XXI. *Exostra*, inquit, dicitur pons, qui turri in murum repente protenditur. Plinius *turrim* appellat, item Dio.

3. *Partim ductu, partim auspiciis.*] *Ductu*, hoc est, per se: *auspiciis suis*, id est, per legatos. Sic in veteri inscriptione apud Plinium, lib. III. cap. XX. de eodem Augusto, QVOD. EIVS. DVCTV. AVSPICIISQ. GENTES. ALPINAE. OMNES. QVAE. A. MARI. SVPERO. AD. INFERVM. PERTINEBANT. SVB. IMPERIVM. P. R. SVNT. REDACTAE. *Casaub.*

4. *Auspiciis suis.*] Ovid. ad Augustum l. II. Tristium, de Tiberio loquens,

Per quem bella geris, cujus nunc corpore pugnas,
Auspicium cui das grande, Deosque tuos.

Torrentius. Nihil neque domi, neque militiæ, nisi auspicato, gerebatur. *quippe quod*, ut inquit apud Livium Cn. Manlius, *nullius calumniæ subjicerentur ea, quæ Dii comprobavissent*. Auspicia vero in exercitu unius fuerunt imperatoris, cui ea provincia evenisset. Cæteri auspiciis ejus pugnare, ipse bellum, ut ductu, sic auspiciis suis gerere dicebatur. Itaque nec supplicatio, nec triumphus dabatur aut legato, aut ulli alii exercitus præfecto, ne si eorum quidem opera, atque virtute imperator absens, aut ægrotus victoriam adeptus esset; quod non eorum auspiciis res esset gesta, sed ipsius imperatoris. *Sigonius.*

5. *Cum Illyrico omni.*] Id est, reliquo. Dividebatur enim in Dalmatiam & Liburniam.

6. *Vindelicos.*] Virtute Drusi Neronis privigni. Horatius lib. IV. od. IV.

Videre Rhæti bella sub Alpibus
Drusum gerentem & Vindelici: quibus
Mos unde deductus per omne
Tempus Amazonia securi
Dextras obarmet, quærere distuli.

7. *Dacorum incursiones.*] Misso Lentulo Dacos, qui, duce Cotissone, decurrere & vicina populari consueverant, repulit ultra ripam Danubii ulteriorem. Dacos vero, ut inquit Stephanus, καλοῦ-

gna copia cæsis, Germanosque [1] *ultra Albim fluvium summovit: ex quibus* [2] *Suevos & Sicambros dedentes se traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocavit. Alias item nationes male quietas ad obsequium redegit. Nec ulli genti sine justis & necessariis caussis bellum intulit.* [3] *Tantumque abfuit à cupiditate quoquo modo imperium vel bellicam gloriam augendi, ut quorundam barbarorum principes in æde Martis Vltoris jurare coëgerit, mansuros se in fide ac pace, quam peterent: à quibusdam vero* [4] *novum genus obsidum fœminas exigere tentaverit: quod negligere marium pignora sentiebat. & tamen potestatem semper omni-*

καλῦνδρ δάυς. Unde apud Athenienses servorum nomina sunt δάοι, Davi, sicut & Getæ, quibus & Poëtæ utuntur in Comœdiis. *Beroald.*

1. *Vltra Albim summovit.*] Quod nunquam antea spe conceptum, nedum opere tentatum erat, ad quadringentesimum miliarium, à Rheno usque ad flumen Albim, qui Senonum Hermundorumque fines præfluit, Romanus cum signis perductus exercitus: & classis, quæ Oceani circumnavigaverat sinus, ab inaudito atque incognito ante mari flumine Albi subvecta, plurimarum gentium victoria, cum abundantissima rerum omnium copia, exercitui Cæsarique se junxit. *Vellejus.*

2. *Suevos & Sicambros dedentes se traduxit in Galliam.*] De Sicambris facile assentior. Ea enim gens, sicut & Ubiorum, ad latus Rheni Teutonicum olim sita, perpetuis Suevorum incursionibus vexata, facilis transduci. At quis veterum geographorum aut historicorum Suevos in Galliam transsevit, præter Suetonium? Sed Pithœi codd. præferunt *Seubos.* in qua scriptura vestigium ut puto latet veræ: nam rejecto *s* in finem superioris vocis, minima mutatione feceris *Vbios.* Casaub. Pithœi lectionem adstruit Salmas. Codex.

3. *Tantumque abfuit à cupiditate imperium vel bellicam gloriam augendi.*] Post excessum Augusti, illati sunt in senatum libri quatuor. In quarto mandata & consilia Tiberio ac Reipublicæ data continebantur: interque alia, ut contenti præsente fortuna, fines imperii proferre non cuperent: quippe cum difficulter tantum imperium servari posset, periculum fore, ne plura appetendo, parta quoque amitterent. *Dio Cassius.*

4. *Novum genus obsidum.*] Cur novum, quum Livio, Plutarcho, & Dionysio authoribus, constet à Romanis puellas obsides Porsenæ datas? sed ad recentiora, credo, tempora Tranquillus respexit, quibus mos ille vetus exoleverat: aut certe ad Parthos, qui id genus obsidum dare non consueverant. *Sabell.* Germani quoque captivitatem longe impatientius fœminarum suarum nomine timent: adeo ut efficacius obligentur animi civitatum, quibus inter obsides puellæ quoque nobiles imperantur. *Tacitus.*

 1. *Gra-*

omnibus fecit, quoties vellent, obsides recipiendi. Neque aut crebrius aut perfidiosius rebellantes [1] *graviore umquam multatus est pœna, quam ut captivos sub lege venundaret, ne in vicina regione servirent,* [2] *neve intra* XXX. *annum liberarentur. Qua virtutis moderationisque fama,* [3] *Indos etiam ac Scythas, auditu modo cognitos, pellexit* [4] *ad amicitiam suam populique Romani ultro per legatos petendam. Parthi quoque, & Armeniam vindicanti facile cesserunt: &* [5] *signa militaria quæ M. Crasso & M. Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt: obsidesque insuper obtulerunt: denique pluribus quondam de regno concertantibus,*
22 [6] *nonnisi ab ipso electum comprobaverunt.* [7] *Janum Quirinum*

1. *Graviore umquam multatus est pœna.*] Codex Salmas. *ultus est.*

2. *Neve intra xxx. annum liberarentur.*] Factum in captivis Salassis à Terentio Varrone. Dio lib. LIII. Non solum autem sic alienabantur servi, ut non manumitterentur intra certum tempus: sed etiam ut omnino ne manumitterentur. Vide J. Ctos. *Casaub.*

3. *Indos etiam ac Scythas.*] Observo duas legationes à Poro rege Indorum ad AUgustum. Alteram, quæ ad eum venit in Hispaniis bellum gerentem, cujus Orosius meminit: alteram quando post Græciam Asiamque lustratam, Samum per hyemem venit. De his Strabo lib. XV. & Dio lib. LIV. *Idem.*

4. *Ad amicitiam petendam.*] Originem & historiam harum societatum & amicitiarum aperit Strabo lib. XII. his verbis: Συνέβη δὲ ἡνίκα πρῶτον Ῥωμαῖοι τὰ περὶ τὴν Ἀσίαν διῴκουν, νικήσαντες Ἀντίοχον, φιλίας καὶ συμμαχίας ἐποιοῦντο πρός τε τὰ ἔθνη, καὶ τοὺς βασιλέας, τοῖς μὲν ἄλλοις βασιλεῦσιν αὐτοῖς καθ' ἑαυτοὺς δοθῆναι τὴν τιμὴν ταύτην. Τῷ δὲ Καππάδοκι, καὶ αὐτῷ ἔθνει κοινῇ. Hujusmodi autem regibus Sociis & Amicis dona & munera mittere solebant, scipionem eburneum, togam pictam, sellam curulem. *Brisson.*

5. *Signa militaria.*] Nulla unquam victoria tam gavisum fuisse Augustum, tot tam varie ea de re signati nummi veteres testantur, cum inscriptione, SIGNIS. RECEPTIS. *Torrent.*

6. *Nonnisi ab ipso electum comprobaverunt.*] Innuit lib. LI. quanquam mutilus eo loco, Dio. Sed pulchre de Parthis Tacitus Ann. XII. *Experimentis cognitum est, Barbaros malle Roma petere reges, quam habere.* Potuit eos Augusti magnitudo continere. At postea & Vononem, quem Tiberius, & Meherdatem, quem Claudius probaverat, destituere. Annal. II. & XII. *Schildius.*

7. *Ianum Quirinum.*] Idem Eanus qui Janus est, nempe ab eundo (quod Cicero lib. II. De nat. Deor. tradidit) sic dictus. Ex quo & transitiones perviæ *Iani*, & fores privatarum ædium *januæ* appellantur. *Ianum* ergo *Quirinum* vocat Sueton. quod & ipse bello præsit, ut Junonem quoque Quiritem in veteri marmore legimus. *Ianum* vero *Quirini* Ho-

rinum [1] semel atque iterum à condita urbe memoriam ante suam clausum, in multo breviore temporis spatio, terra marique pace parta, ter clusit. Bis [2] ovans ingressus est urbem, [3] post Philippense, & rursus post Siculum bellum. Curules triumphos treis egit, Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum: continuo triduo omnes.

ni Horat. quod à Romulo, quem Quirinum vocabant, templum ei Romæ sit conditum. Extant & Augusti, & Neronis nummi, in quorum parte altera templum Jani clausum conspicitur, cum hac inscriptione, IAN. CLV. & PACE. P. R. TERRA. MARIQ. PARTA. IANVM. CLVSIT. *Torrent.* In sacris veteres Romani invocabant Janum Quirinum, Janum Patultium, & Clausium. Quirinum autem cognominabant, quasi bellorum potentem: ab hasta quam Sabini curim vocant. Patultium, & Clausium, quia bello portæ ejus patent, pace clauduntur. *Beroaldus.*

1. *Semel atque iterum à condita urbe clausum.*] Prima mentio est apud Livium & Plutarchum in historia Numæ: ab eo mos institutus. Hujus temporibus per annos XLIII. Jani portæ clausæ fuerunt. Anno deinde ab Urbe condita DXIX. Coss. T. Manlio Torquato, C. Attilio Balbo II. claussum esse iterum Janum, eodemque anno rursum apertum multi referunt. Tertium clausit AUgustus A.V.C. DCCXXV. Coss. se V. & Sexto Apuleio, post victum Antonium. Quartum idem princeps Coss. ipso IX. & M. Junio Silano, quum ex bello Cantabrico Romam redisset A. V. DCCXXIX. Quintum quoque clausit idem imperator circa tempora nativitatis Regis & Pontificis summi JESV CHRISTI Domini nostri. Sextum clusit Nero, se III. & Valerio Messalla Coss. anno V. DCCCXI. Septimum (Tacitus & Orosius ajunt sextum, quia Nero sine vera caussa clauserat) Vespasianus A.V.C. DCCCXXIV. Coss. se III. & Nerva. Magnum deinceps altumque silentium apud historicos super Jani portis. Mansisse tamen consuetudinem antiquam testatur Capitolinus in Gordiano juniore. Sed & sub Christianis Impp. servatum aliquandiu vetus hoc institutum, testis locuples Ammianus lib. XVI. qui in historia rerum gestarum à Constantio, clausi ab eo Jani mentionem facit. *Casaub.* Addam firmandæ Suetonii historiæ fragmentum Taciti apud Orosium his verbis: *Deinde, ut verbis Corn. Taciti utar, sene Augusto patefactus Ianus, dum apud extremos terrarum terminos novæ gentes sæpe ex usu, & aliquando cum damno quæruntur, usque ad Vespasiani duravit imperium.* Lipsius.

2. *Ovans.*] Ovatio minus honoratum triumphi genus. Differt autem ab altero, primum quod in ipsa ovatione dux cum exercitu urbem ingreditur pedibus, non autem curru, ut ille qui majore triumpho ornatur: deinde quia non gestat togam pictam & clavis aureis distinctam, neque ornatur trabea, aut laurea corona redimitur: quin etiam hac in re altero est inferior, quod non gestet sceptrum, in cæteris vero rebus illi est par. *Dionys. Halicarn.*

3. *Post Philippense.*] Falsum est quod videtur sensisse Suetonius, ex ea victoria eum ovasse. Nam contra ea ovatio titulum & caussam habuit, pacem factam cum M. Antonio: qui & ipse eundem simul honorem usurpavit. A.V.C. DCCXIIII. auctor Dio & Fasti Capitolini. *Casaub.*

23 *omnes. Graves ignominias cladesque, duas omnino, nec alibi quam in Germania, accepit, Lollianam & Varianam:* [1] *sed Lollianam majoris infamiæ, quam detrimenti:* [2] *Varianam pæne exitiabilem, tribus legionibus, cum duce* [3] *legatisque &* [4] *auxiliis omnibus, cæsis. Hac nuntiata,* [5] *excubias per urbem indixit, ne quis tumultus exsisteret: & Præsidibus provinciarum propagavit imperium,* [6] *ut & à peritis & assuetis socii continerentur. Vovit &* [7] *magnos ludos Jovi Opt. Max.*

[1] *Si*

1. *Sed Lollianam majoris infamiæ quam detrimenti.*] Accepta in Germania clades sub legato M. Lollio, homine in omnia pecuniæ quam recte faciendi cupidiore, & inter summam vitiorum dissimulationem vitiosissimo: amissaque legionis quintæ aquila, vocavit ab urbe in Gallias Cæsarem. *Vellejus.*

2. *Varianam pæne exitiabilem.*] Hac clade, ut tradunt Historici, factum est, ut Romanum Imperium in ripa Rheni fluminis staret. Plinius in septimo, inter infelicitates Augusti Varianam cladem numerat, his verbis: *Juxta hæc Variana clades, & majestatis ejus fœda sugillatio.* Beroald.

3. *Legatis cæsis.*] Legatorum nomen multis modis accipitur, sed eorum qui in provinciis versati fuère, duobus modis; primum, qui Senatus voluntatem ad alios detulerunt, deinde, qui præsidibus operam quacunque ratione navârunt. Quos ambos intellexisse Cicero videtur interrogat. in Varin. cum eos appellavit *nuntios pacis, ac belli, curatores, interpretes, bellici consilii auctores, muneris provincialis ministros.* Significat enim unum genus legatorum, qui decem aut quinque à senatu, & ex senatu ad ordinandam provinciam, parta ab imperatore victoria, mittebantur: item alterum, qui præsidibus in omni provinciali, ac bellico munere adjutores dabantur: de quibus Cæsar lib. III. de B. C. *Aliæ sunt legati partes, aliæ imperatoris; alter omnia agere ad præscriptum, alter libere ad summam rerum consulere debet.* Et lib. II. *Officium legati, fiduciariam operam obtinere.* Sigon.

4. *Auxiliis.*] Legionibus semper auxilia, tanquam levis armatura in acie jungebantur. ut in his præliandi magis adminiculum esset, quam principale subsidium. Cæterum magnus in legionibus labor est militandi, graviora arma, sera munera, severior disciplina. Quod vitantes plerique, in auxiliis festinant militiæ sacramenta percipere, ubi & minor sudor, & maturiora sunt præmia. *Vegetius.*

5. *Excubias per urbem indixit.*] Ita solitum in omni tumultu ad omnem cladis acceptæ nuntium, ut sæpe apud Livium. Tunc vero caussa præcipua fuisse videtur, quod erant in Urbe Germani Gallique milites non pauci. *Casaub.*

6. *Ut & à peritis & assuetis continerentur.*] Quidam improbant institutum illud Romanorum quo annuos tantum præsides, annuosque ductores copiarum faciebant; ut interdum prius se circumageret annus, quam omnia forent expedita; & ut sæpe ignorarent milites, & ignorarentur à militibus. Unde Annibal apud Livium inquit: *An me cum hoc semestri conferam duce, cui si quis, demptis signis, Pœnos, Romanosque hodie ostendat, ignoraturum certum habeo, utrius exercitus sit consul.* Beroald.

7. *Magnos ludos.*] Sic dictos, quod præcipue

[1] SI REMPVBLICAM IN MELIOREM STATVM VERTISSET: [2] *quod factum Cimbrico Marsicoque bello erat. Adeo namque consternatum ferunt, ut per continuos menses barba capilloque summisso, caput interdum foribus illideret, vociferans:* Quinctili Vare, legiones redde: *diemque cladis quotannis mœstum habuerit ac lugubrem.*
IN RE *militari & commutavit* 24
multa, & instituit: atque etiam ad antiquum morem nonnulla revocavit: [3] *disciplinam severissime rexit.* [4] *ne legatorum quidem cuiquam, nisi gravate, hibernisque demum mensibus, permisit* [5] *uxorem intervisere. Equitem R. quod duobus filiis adolescentibus, caussa detrectan-*

cipue in Jovis honorem voverentur: Festus: *Magnos ludos Romanos ludos appellabant, quos in honorem Iovis, quem principem Deorum putabant, faciebant.* Vel dicamus, magnos Deos duodecim Romanis fuisse, quod Lactant. docet, sex mares & fœminas totidem, quorum imagines auratæ ad forum stabant, ut refert Varro de R. R. lib. I. cap. I. *Marc. Donatus.*

1. SI REMP.] Cod. Salmasii, SI RESP. &c.

2. *Quod factum Cimbrico Marsicoque bello erat.*] Nempe ut ludi magni voverentur sub eadem conditione: nam alioquin sæpe alias ex votis ducum, SI HOSTEIS FVDISSENT, iidem ludi sunt celebrati: ut Q. Servilii Ahalæ Dictatoris apud Livium lib. VII. & Camilli item Dictatoris. ibidem, & alibi item. *Casaub.*

3. *Disciplinam.*] Scilicet militarem: quæ virtus nomen populo Romano, & æternam gloriam peperit, quæ orbem terrarum parere Romano Imperio coëgit, ut tradit Cicero in oratione pro Murena. De hac ita loquitur Titus Manlius ad filium: *Disciplinam militarem, qua stetit ad hanc diem Romana Respublica, solvisti.* Beroald.

4. *Ne legatorum quidem cuiquam.*] Id postea licentia temporum vivo adhuc Augusto (imo ipsius Augusti exemplo, qui in Occidentem atque Orientem sæpius meavit comite Livia) mutari cœpit: & magis Tiberii principatu. Apparet ex ea relatione Cæcinæ cujus Tacitus meminit libro III. *Casaub.*

5. *Vxorem intervisere.*] Ita Annibal apud Livium ad milites inquit: *Si quis vestrûm suos visere vult, commeatum do: primo vero edico, adsitis, ut, Diis bene juvantibus, bellum ingentis gloriæ prædæque futurum incipiamus. Intervisere* vero, est ex intervallo revisere. Sic, apud Palladium, interlegere poma, est non tota colligere, sed per intervalla decerpere, ut relicta in arboribus fiant grandiora. *Beroald.*

*. *Sacramenti.*] Tempore secundi belli Punici milites, quod nunquam antea factum erat, jurejurando à Tribunis militum adacti, *jussu consulum conventuros, neque injussu abituros.* nam ad eam diem nil præter sacramentum fuerat: & ubi ad decuriatum aut centuriatum convenissent, sua voluntate ipsi inter se equites decuriati, centuriati pedites conjurabant, *sese fugæ atque formidinis ergo non abituros, neque ex ordine recessuros,*

*ctandi *sacramenti* [1] *pollices amputasset,* [2] *ipsum bonaque subjecit hastæ: quem tamen, quod* [3] *imminere emtioni publicanos videbat, liberto suo addixit, ut* [4] *relegatum in agros pro libero esse sineret. Decimam legionem contumacius parentem, cum ignominia totam dimisit: item alias immodeste missionem postulantes,* [5] *citra commoda emeritorum præmiorum exauctoravit. cohortes, si quæ cessissent loco,* [6] *decimatas hordeo pavit. centu-*

ros, nisi teli sumendi, aut petendi, aut hostis feriendi, aut civis servandi caussa. id ex voluntario inter ipsos fœdere à Tribunis ad legitimam jurisjurandi adactionem translatum. *Livius.*

1. *Pollices amputasset.*] Arrius Menander. J. C. l. III. De re militari, *Qui filium subtrahit militiæ belli tempore, exilio, & bonorum parte multandus est, si in pace, fustibus cædi jubetur.* & paulo post, *Eum qui filium debilitavit dilectu per bellum indicto, ut inhabilis militiæ sit, præceptum Divi Trajani deportavit.* Fortunatianus Rhetor: *Decem milites tempore belli pollices sibi amputaverunt. Rei sunt læsæ Reipub.* Marcellinus de Gallorum moribus loquens, *Neque illorum quisquam, ut in Italia, munus Martium extimescens pollicem præcidit, quos joculariter murcos appellant.* Torrent.

2. *Ipsum bonaque subjecit hastæ.*] Ut in aliis, ita in hoc quoque veterem morem retulit Augustus: testes J.C. lege quarta Dig. De re militari. §. gravius. Vetus scriptor apud Suidam: ἐμαςιγοῦτο ῥαβδοῖς, εἶτα ἐπ' ἐξαγωγῇ ἐπιπράσκετο, δειλίας καὶ ἀποδράσεως τίμημα φερόμενος, δοῦλος εἶναι. *Casaubon.* Apud Catonem dicitur, viros Romanos, qui remiges scripti erant, per portisculum sub flagro venisse. In quo est duplex antiquitatis notio: una, cives Romanos ob capital admissum prius verberibus cædi, deinde numo sestertio, si Romæ essent, trans Tiberim venire solitos. altera, qui flagris cædebantur, ii sub præcone, aut si remiges essent sub portisculo seu κελευςῇ cædebantur Horatius:

Sectus flagellis hîc Triumviralibus
Præconis ad fastidium.

Jos. Scaliger.

3. *Imminere emptioni publicanos.*] Publicani, ut ex Equestri erant ordine, faventes Equiti, emere eum sub hasta, ac continuo dimittere volebant. Quod ut caveret Augustus, suo ipsum liberto addixit. *Torrent.*

4. *Relegatum in agros.*] More servorum, dominum offenderant. Ulp. lib. XXXV. Dig. de hæred. inst. *Si servus fuerit missus in villam, interim illic futurus quia dominum offenderat, quasi ad tempus relegatus.* Livia quoque, cata illa fœmina, apud Dionem inter leviores pœnas quibus civium delicta castigari vult ab Octavio, κατάκλεισιν ἐν ἀγρῷ non prætermittit. *Casaub.*

5. *Citra commoda emeritorum præmiorum.*] Forsan interposita copula *& præmiorum* præstat legere. Aliud enim *præmia*, aliud *emerita.* Nam *præmia* ultra *emerita* dabantur. Modestinus l. III. De re milit. *Qui militiæ tempus in desertione implevit, emerito privatur.* Item Arrius Menander l. V. eod. tit. *& præmia, & emeritum capiet.* Torrent.

6. *Decimatas.*] Macrinus Imperator, authore Julio Capitolino, cum seditiones militares pateretur, multos decimavit, aliquando etiam centesimavit: quod verbum proprium ipsius erat, quum

turiones, [1] statione deserta itidem, ut [2] manipulares, capitali animadversione puniit: pro cætero delictorum genere [3] variis ignominiis affecit: [4] ut stare per totum diem juberet ante Prætorium: [5] interdum tunicatos, [6] discinctosque, nonnunquam cum [7] decempedis,

vel

quum se clementem diceret, quando eos centesimaret, qui digni essent decimatione atque vigesimatione. *Beroaldus.*

Decimatas hordeo pavit.] Ita, quum periculum & metus sortis ex æquo omnibus impendeat: nemo enim scit, in quem ea sit casura: exemplum autem vescendi ex hordeo in omnes pariter edatur, hoc instituto quam maxime poterat fieri, consultum est utrique rei: ut & terror injiceretur, & acceptum detrimentum sarciretur. *Polybius.*

1. *Statione deserta.*] Fuit matricula quædam ordinis à centurione instituti: nam suos juxta vires & pro judicio locabat: certis quemque locis, quos in acie & agmine tenerent. Quisque locum suum noverat, & hos ordines pertinaciter servabant. Cautio antiquitus erat, ne quis miles à signis IV. pedes longius procederet, id est, ne quis vel passum unum progrederetur extra lineam, ubi signa. Imo & mors pœna, si qui reliquissent. Quod idem in agmine servabant, etsi non mors hîc semper, sed minor pœna, ubi nimirum minor excessus & aberratio. Quod si major, profecto desertionis pœna mors erat. Desertor autem habebatur, qui longius, quam unde tuba exaudiri posset, excessisset. Sueton. ut novum in Augusto notat, quod centuriones quoque pari cum manipularibus severitate habuit. *Lipsius.*

2. *Manipulares.*] Censeo per manipulares hîc non intelligi privatos milites, sed vexillarios & signiferos. Quippe cum proxime centurionibus subjungantur: ac gregarii milites decimati ex hordeo pasti dicantur. *Manipulum* vero interdum notare *signiferum*, autor est Servius ad II. Æneid. *Marc. Donat.*

3. *Variis ignominiis.*] Fuit hæc quoque antiquitus militaris animadversio, jubere ignominiæ causa militi venam solvi & sanguinem dimitti. opinor hoc factum primitus in militibus stupentis animi atque à naturali habitu declinatis: ut non tam pœna, quam medicina videretur. *A. Gellius.*

4. *Vt stare per totum diem juberet.*] Inter leviores animadversiones veterum fuerunt & ἕδραι & στάσεις ἄτιμοι. Plutarchus in Antonio, κλισίαις ἀτίμοις παραπηλακίζεσθαι non dissimiliter dixit. Reperio in disciplina militari Dacorum, similem animadversionis modum. Justinus libro XXXII. *Daci suboles Getarum sunt: qui cum Orole rege adversus Bastarnas male pugnassent, ad ultionem segnitiæ, capturi somnum capita loco pedum ponere jussu regis cogebantur.* Casaubon.

5. *Interdum tunicatos.*] Tunicatum apparere in publico, magnum Romæ & in castris fuit vilitatis & humilis sortis argumentum. Contra, interdum toga ignominiæ caussa sumi jussa: sed abscissis laciniis deformis, ut apud Valerium Max. lib. II. Nec dissimilis historia est quæ narratur primo Paralipomenωn, cap. XIX. nam ibi quoque ignominiæ caussa vestis præciditur. *Idem.*

6. *Discinctosque.*] Plut. ἀζώστους, Polyænus λυσιζώνους. Olim qui aliquid serii facere parabant, cingulo vestes alias fluxas constringebant: quod proprie Latini dicunt *accingere se operi.* Casaubon. L. Calpurnius equitum præfectum, quod arma hostibus tradidisset,

25 [1] *vel etiam ceſpitem portantes. Neque poſt bella civilia, aut in concione, aut per edictum, ullos militum* commilitones *appellabat, ſed* milites. *Ac ne à filiis quidem, aut privignis ſuis, imperio præditis, aliter appellari paſſus eſt: ambitioſius id exiſtimans, quam aut ratio militaris, aut temporum quies, aut ſua domuſque ſuæ majeſtas poſtularet.* [2] *Libertino milite, præterquam Romæ* [3] *incendiorum cauſſa, & ſi tumultus in graviore annona metueretur, bis uſus eſt: ſemel ad præſidium coloniarum Illyricum contingentium: iterum ad tutelam ripæ Rheni fluminis. eoſque ſervos adhuc viris fœminiſque* [4] *pecunioſioribus indictos, ac ſine mora ma-*

nu-

ſet, diſcincta tunica indutum, nudis pedibus à mane noctem uſque, ad principia per omne tempus militiæ adeſſe juſſit. Interdixit etiam ei convictum hominum, uſumque balnearum. *Val. Max.*

7. *Decempedis.*] Decempeda, pertica eſt, qua metatores utuntur, à numero pedum dicta, ſicut quincupeda à quinque pedibus. A decempeda decempedator derivatur. Cicero: *Cavebat etiam Lucio Antonio, qui fuerat æquiſſimus agri privati & publici decempedator.* Idem in oratione pro Milone: *Qui cum architectis & decempedis villas multorum hortoſque peragrabat.* Beroald.

1. *Vel etiam ceſpitem portantes.*] Infimus gradus erat tironum militiam auſpicantium, & caligatorum, quos nullum adhuc facinus egregium in altiorem promoverat gradum. His omnia fere incumbebant militiæ munia: nam in multis eorum opera utebantur Tribuni & centuriones plane in modum ſervorum, ut ipſi queruntur apud Tacitum primo Ann. Inde ſunt iſti *munifices* appellati: quibus opponebantur *beneficiarii*, qui vacationem munerum militarium habebant. Qui igitur contra militarem diciplinam aliquid admiſerant, ii *regradatione* puniebantur, fiebantque amiſſo ordine in quem promoti fuerant, pro beneficiariis munifices. *Caſaub.*

2. *Libertino milite bis uſus eſt.*] Cæſar Auguſtus in Germania, & Illyrico cohortes libertinorum complures legit: quas voluntarias appellavit. Ad Cannas quoque victis Romanis, octo millia ſervorum empta militaverunt. Sed & poſt calamitatem apud Thraſimenum acceptam, & bello ſociali, Libertini in Sacramentum vocati ſunt. Ac ne putes hæc in noſtra tantum contigiſſe Rep. Similia exempla apud Lacedæmonios & Athenienſes reperies. *Macrobius.*

3. *Incendiorum cauſſa.*] Pluribus una die exortis incendiis, ſeptem cohortes opportunis locis conſtituit Auguſtus, ut binas regiones Urbis unaquæque cohors tueretur, præpoſitis eis Tribunis, & ſuper omnes ſpectabili viro, qui Præfectus vigilum appellatur. Paullus & Ulpianus lib. 1. Pandectar. De Officio Præfecti vigilum. *Torrent.*

4. *Pecunioſioribus indictos.*] Senſus eſt: Auguſtus opulentioribus indixit denuntiavitque, ut ſervos pro facultatibus ſibi darent, quibus manumiſſis in

militia

numissos, [1] sub priore vexillo habuit, neque aut commistos cum ingenuis, aut eodem modo armatos. Dona militaria aliquanto facilius, phaleras & torques, quidquid auro argentoque constaret, [2] quam vallares ac murales coronas, quæ honore præcellerent, dabat: has quam parcissime, & sine ambitione, ac sæpe etiam [3] caligatis tribuit. M. Agrippam in Sicilia post navalem victoriam [4] cæruleo vexillo donavit. Solos triumphales, quamquam & socios expeditionum, & participes victoriarum suarum, numquam donis impertiendos putavit: [5] quod ipsi quoque jus habuissent tribuendi ea qui-

militia uteretur: nam qui ditiores erant, in illos onera inclinabantur, sicut olim à Servio Tullio VI. Romanorum rege institutum fuisse docet Livius. *Beroald.*

1. *Sub priore vexillo.*] Livius primum vexillum triarios duxisse ait: alterum rorarios minores robore, ætate, ac factis: tertium accensos, minimæ fiduciæ manum. Sed Livius ad dignitatem respexit, Tranquillus ad ordinem, quo in acie disponuntur. *Sabell.*

2. *Quam vallares ac murales coronas.*] Erant istæ quoque ex auro: sed, ut aperte indicat Suetonius, pauco; ut pretio comparandæ non essent cum torquibus ac phaleris. At quare omisit civicas? Hæ, si materiæ æstimationem spectes, omnium vilissimæ: sed videtur civica postquam cœpit appendi foribus Impp. quasi propria eorum habita & pars majestatis ipsorum. *Casaub.*

3. *Caligatis.*] Omnes milites caligati incedebant. Sed & *caligatus* per se pro milite accipitur, ut l. VI. De re milit. *Caligatus qui metu hostium languorem simulavit.* Juvenalis Satyra ultima:

Cum duo crura habeas, offendere tot caligatos.

Suetonius tamen hic *caligatorum* nomine gregarios tantum milites intelligit, uti & Caligul. cap. IX. Et Vitel. cap. VII. atque ipse (ni fallor) Modestinus libro X. De excusat. tutorum, & Ulpianus libro II. De his qui notantur infamia, & apertissime Theodosius & Valent. libro XXI. C. De nuptiis. Id vero inde factum arbitror, quod qui gradum aliquem militiæ tenebant, ornatiore quam manipularii caliga utebantur, & clavis argenteis, aureisque effulgebant. Hinc est quod *millia clavorum*, & *in digito hærere clavum militis* dixit Juvenalis, & *Marium à caliga ad Consulatum perductum*, Seneca De benef. lib. V. *Torrent.*

4. *Cæruleo vexillo donavit.*] Colore marinis fluctibus simili. Sextus Pompejus & ipse, ut Appianus scribit, ob multiplices maris successus cæruleum paludamentum pro purpureo induit. Servius author est, cæruleum vexillum equitum alas apud majores cogere solitum: ob id, credo, quia & Neptunus equester ab initio Romæ cultus est, & quia equus eidem numini adscribitur. Virgilius:

—— Tuque ô cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti.

Sabell.

5. *Quod ipsi quoque jus habuissent tribuendi*

quibus vellent. Nihil autem minus in perfecto duce, quam feſtinationem temeritatemque convenire arbitrabatur. Crebro itaque illa jactabat:

[1] Σπεῦδε βραδέως, &c.

Ἀσφαλὴς γὰρ ἐστ' ἀμείνων, ἢ θρασὺς στρατηλάτης.

Et, Sat celeriter fieri, quidquid fiat ſatis bene. *Prælium quidem aut bellum ſuſcipiendum omnino negabat, niſi cum major emolumenti ſpes, quam damni metus oſtenderetur. Nam* minima commoda non minimo ſectantes diſcrimine, ſimiles *ajebat* eſſe aureo hamo piſcantibus: cujus abrupti damnum nulla

26 captura penſari poſſet. MAGISTRATVS *atque honores, & ante tempus, & quoſdam novi generis, perpetuoſque, cepit.* [2] *Conſulatum* XX. *ætatis anno invaſit, admotis hoſtiliter ad urbem legionibus, miſſiſque qui ſibi nomine exercitus depoſcerent. Cum quidem cunctante ſenatu, Cornelius Centurio, princeps legationis, rejecto ſagulo, oſtendens gladii capulum, non dubi-*

taſ-

buendi ea quibus vellent.] Sublata libertate, duces cum auſpiciis hoc quoque jus amiſerunt: non tamen repente, nec ἀθρόως, ſed primum ea deſierunt donare quæ honore præcellebant: deinde etiam alterius generis. civicam ſane ſub Auguſto jam & Tiberio raro dederunt. Tacit. III. Annal. *Quo prælio Rufus Helvius gregarius miles ſervati civis decus retulit, donatuſque eſt ab Apronio torquibus & haſta: Cæſar addidit civicam coronam: quod non eam quoque Apronius jure proconſulis tribuiſſet, queſtus magis quam offenſus.* Caſaubonus.

1. Σπεῦδε βραδέως.] Hoc dictum Auguſtus nummis quoque ſuis expreſſit, cum Terminum fulmini conjunxit, ut anchoram delphino Titus, Imperator Auguſto ſimillimus. Verſus autem Græcus Trochaicus eſt, ex Eurip. Phœniſſis, quo Auguſtus illud ſuum *Feſtina lente* confirmabat. *Torrent.*

2. *Conſulatum* XX. *ætatis anno invaſit.*] Factum hoc ab Octavio ſine exemplo ullo, ait Dio lib. XLVI. recte ſane: niſi unum Marium juniorem excipias, ſed quia mera vi id factum, cum eo noluit fortaſſe Dio Auguſtum comparare: qui per ſpeciem ſaltem aliquam liberorum ſuffragiorum conſul eſt creatus. *Caſaub.* Legem tulit L. Villius Trib. pleb. L. Mantio Q. Fulvio Coss. A.V.C. DLXXIIII. Quot annos nati, quemque magiſtratum peterent, caperentque. Qua de re Livius lib. XL. Hinc lex illa *Annalis* & *Annaria* dicta. Conc

ſula.

tasset in curia dicere, [1] Hic faciet, si vos non feceritis. *Secundum consulatum post* IX. *annos, tertium anno interjecto gessit: sequentes usque ad undecimum continuavit: multisque mox, cum deferrentur, recusatis, duodecimum magno, id est, septemdecim annorum intervallo, & rursus tertium decimum biennio post ultro petiit: ut Cajum & Lucium filios amplissimo præditus magistratu, suo quemque* [2] *tyrocinio deduceret in forum. Quinque medios consulatus à sexto ad undecimum annuos gessit: cæteros autem sex, aut novem aut sex aut quatuor aut tribus mensibus; secundum vero, paucissimis horis. Nam die Kal. Januarii,* [3] *cum mane pro æde Capitolini Jovis paullulum* [4] *curuli sella præsedisset, honore abiit, suffecto alio in locum suum. Nec omnes Romæ, sed quartum consulatum in Asia, quintum in insula Samo, octavum & nonum*
Tarracone iniit. [5] TRIVMVIRATVM *Reip. constituen-* 27

sulatui autem definitus erat ann. XLIII. *Hottoman.*

1. *Hic faciet.*] Simile est exemplum illius Centurionis, qui à Cæsare Dictatore Romam missus, stans pro foribus curiæ, quum tempus imperii minime Cæsari prorogari cognovisset, concusso manu gladii capulo: *hic prorogabit*, inquit. *Idem.*

2. *Tyrocinio.*] Tyrocinium, præter illud militare rudimentum, dici ab eruditis solet, quando adolescentuli togam sumunt, & barbam ponunt, eloquentiamque in foro auspicantur. Seneca libro III. Declamationum: *Ille in foro primum dicturus, tyro dictus est.* Plinius libro VIII. *Tanaquil prima texuit rectam tunicam, qua simul cum toga pura tyrones induuntur, novæque nuptæ.* Et M. Tullius in Epistolis ad Atticum, in tyrocinio filii Ciceronis togam puram illi dedisse se Arpini scribit. Idem de hoc tyrocinio videtur Seneca loqui, cum ait: *Quantum senseris gaudium, cum prætexta posita sumpsisti virilem togam, & in forum deductus es.* Idem.

3. *Cum mane pro æde Capitolini Iovis.*] Ex more omnium consulum consulare sacrum facturus ascenderat in Capitolium. *Casaub.*

4. *Curuli sella.*] Calendis Januariis novi consules inibant magistratum, & in sella eburnea sedere solebant: Curulis ob eam causam appellatur, quod curru honoris gratia soliti erant in curiam vehi Senatores, qui curulem magistratum, hoc est, majorem honorem gessissent: in quo curru sella esset, supra quam considerent. *Beroald.*

5. *Triumviratum Reipubl. constituendæ.*] Triumviris istis ut & dictatoribus, similes apud Græcos fuêre, qui turbato intestinis malis Reipub. statu, ad eam constituendam soliti creari: hos Thessali

tuendæ per decem annos administravit: in quo restitit quidem aliquandiu collegis, [1] *ne qua fieret proscriptio, sed incœptam utroque acerbius exercuit. Namque illis in multorum sæpe personam per gratiam & preces exorabilibus, solus* [2] *magnopere contendit ne cui parceretur: proscripsitque etiam C. Toranium tutorem suum, eundemque collegam patris sui Octavii in ædilitate. Junius Saturninus hoc amplius tradit. Cum peracta proscriptione, M. Lepidus in senatu excusasset præterita, & spem clementiæ in posterum fecisset: quoniam satis pœnarum exactum esset: hunc è diverso professum, ita modum se proscribendi statuisse, ut omnia sibi reliquerit libera: in cujus tamen pertinaciæ pœnitentiam, postea T. Vinium Philopœmenem, quod patronum suum proscriptum celasse olim diceretur, equestri dignitate decoravit. In eadem hac potestate multiplici flagravit invidia. Nam & Pinarium equitem R. cum concionante se admissa turba* [3] *paganorum apud milites sub-*

sali ἐξόχους, Lacedæmonii *ἁρμοστὰς* appellarunt, *φοβούμενοι βασιλεῖς ἢ τυράννους καλεῖν*, ait Dionysius Halicarnass. etsi revera tyrannica aut regia potestate erant præditi. *Casaub.*

1. *Ne qua fieret proscriptio.*] Hæc est illa nefaria proscriptio, qua in primis Cicero proscriptus fuit una cum filio, fratre, fratrisque filio, omnibus denique clientibus & amicis: cum tamen diu recusasset Augustus proscribi Ciceronem, tandem expugnatus concessit Antonio hac conditione, ut Antonius sibi L. Cæsarem avunculum, & Lepidus Paulum fratrem proscribendos necandosque concederent. *Beroald.*

2. *Magnopere contendit ne cui parceretur.*] Si prudentia ab honestate & probitate separari potest, dicam consilium prudentissimum fuisse, etsi impium & sævissimum. Geminum huic illud fuit, quod olim sapientissimus senex Herennius Pontius pater filio dedit, consultus ab eo cum ad Furculas Caudinas inter duos saltus clausos exercitus Romanos teneret. Adi ad Livium lib. IX. At De Octavio longe alia narrat Dio: nempe servatos ab eo quotquot servari potuerint. *Casaub.*

3. *Paganorum apud milites.*] Male qui *paganos* hic pro agrestibus, aut rusticis accipiunt. Nam Jurisconsultorum more *paganos* militibus opponit. Exempla passim obvia ubi de castrensi peculio, vel militari testamento agitur, & Juvenal. Sat. XVI. *Contra paganos.* Hinc majores nostri ad Christianorum differentiam *paganos* vocabant, qui Christi militiæ nondum nomen dederant. Adde locum Suet. Galb. cap. XIX. *Torrent.*

1. *Curio-*

subscribere quædam animadvertisset, [1] curiosum [2] ac speculatorem ratus, coram confodi imperavit. Et Tedium Afrum COS. *designatum, quia factum quoddam suum maligno sermone carpsisset, tantis perterruit minis, ut is se præcipitaverit. Et Q. Gallium prætorem, [3] in officio salutationis, [4] tabulas duplices veste tectas tenentem, suspicatus gladium occulere: nec quidquam statim, ne aliud inveniretur, ausus inquirere, paullo post per centuriones & milites raptum è tribunali, servilem in modum torsit: ac fatentem nihil, jussit occidi, prius [5] oculis ejus sua manu effossis: quem tamen scribit colloquio petito insidiatum sibi, conjectumque à se in custodiam, deinde urbe interdicta dimissum, naufragio vel latronum insidiis periisse. [6] Tribunitiam potestatem perpetuam*

1. *Curiosum.*] Olim *curiosi* & *frumentarii* iidem. Sed frumentariis à Diocletiano remotis & penitus sublatis, curiosi ex corpore agentium in rebus per singulas provincias mittebantur, ad curas agendas, & idem munus obeundum, quod olim frumentarii: quos *ad explorandum annunciandumque, si qui forte motus exsisterent*, institutos esse scribit Victor. *Salmasius.*

2. *Ac speculatorem ratus.*] Σπεκουλάτωρες quoque nominantur in Euangelio. Hi jam ex antiquo in legionibus militârunt & diversi fuêre ab exploratoribus. Porro licet eadem attribuantur officia frumentariis & speculatoribus, diversum tamen sunt genus, nec confundi debent. Dio quidem de speculatoribus loquens, διόπτας καὶ ἐρευνητὰς eos nominat: & similiter frumentarios ἀπαγγέλλοντας καὶ διοπτεύοντας στρατιώτας vocat: sed honestiore tamen gradu militârunt frumentarii, quam speculatores. nam ex istis promovebantur illi, ut à minore ordine in majorem. Speculatores inter alia carnificis officium peragebant, in reis capite damnatis decollandis, unde eos δημίους, id est, carnifices vocat Dio. Frumentarii vero perquirendis quidem reis & prosequendis deducendisque operam navabant, non etiam supplicio afficiendis. *Idem.*

3. *In officio salutationis.*] Moris fuit apud Romanos, ut prima & secunda hora matutina, salutatum irent potentiores. Martialis:

Prima salutantes, atque altera continet hora.

Salutatores priusquam admitterentur, consistebant ante fores ædium in vestibulis. Unde Gellius in IV. sic ait: *In vestibulo ædium Palatinarum omnis fere ordinum multitudo opperientes salutationem Cæsaris constiterant.* Beroald.

4. *Tabellas duplices.*] Ita nominatas à numero (ut opinor) foliorum: sicut Triplices & Quintuplices. *Idem.*

5. *Oculis ejus sua manu effossis.*] O feritatem! Sed fecit non primus. Sylla, ait Valerius, M. Marium *non prius vita priva-*

tuam recepit: in qua semel atque iterum per singula [1] *lustra collegam sibi cooptavit. Recepit & morum legumque regimen æque perpetuum, quo jure, quanquam sine censuræ honore, censum tamen populi ter egit: primum ac tertium cum collega, medium solus.*

28 [2] *De reddenda Rep. bis cogitavit:* [3] *primo post oppressum statim Antonium, memor objectum ab eo sibi sæpius, quasi per ipsum staret ne redderetur: ac rursus tædio diuturnæ valitudinis: cum etiam magistratibus ac senatu domum accitis* [4] *Rationarium imperii tradidit. Sed reputans & se privatum non sine periculo fore, & illam plurium arbitrio temere committi, in retinenda perseveravit: dubium* [5] *eventu meliore an voluntate. Quam vo-*

privavit quam oculos infelicis erueret. Casaubon.

6. *Tribunitiam potestatem perpetuam recepit.*] Hujus dignitatis ea fuit vis, ut sacrosanctus Augustus efficeretur instar Tribunorum: utque appellantibus ipsum & intra pomœrium, (quod jus Tribuni habuerunt,) & intra proximum miliare (quod nulli unquam Tribuno jus fuit) opem ferre posset. *Casaub.* Id summi fastigii vocabulum AUgustus reperit, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cætera imperia præmineret. *Tacitus.*

1. *Lustra.*] Lustrum nominatum tempus quinquennale, à luendo, hoc est, solvendo: quod quinto quoque anno vectigalia, & ultra tributa per censores persolvebantur. *Varro.*

2. *De reddenda Rep. bis cogitavit.*] Divus AUgustus, cui Dii plura quam ulli præstiterunt, non desiit quietem sibi precari, vacationem à Repub. petere. Omnis ejus sermo ad hoc semper revolutus est, ut sibi pararet otium. In quadam ad senatum missa epistola, cum requiem suam non vacuam fore dignitatis, nec à priore gloria discrepantem pollicitus esset, hæc verba inveni: *sed ista fieri speciosius quam promitti possunt: me tamen cupido temporis optatissimi mihi provexit, ut cum rerum lætitia moretur adhuc, perciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine.* Seneca.

3. *Primo post oppressum statim Antonium.*] Mecœnatis consilium, retinendum principatum suadentis, prætulit ei, quod Agrippa suggerebat de deponendo. Non tamen omnia, quæ is suasisset, agere instituit: sed alia confestim mutavit, alia postea temporis: nonnulla etiam sequentibus imperatoribus perficienda reliquit. *Dio Cassius.*

4. *Rationarium.*] Quo opes publicæ continebantur, quantum civium sociorumque in armis, quot classes, regna, provinciæ, tributa, aut vectigalia, necessitates item ac largitiones: quæ cuncta sua manu perscripserat. Id enim intelligere licet ex Taciti Annal. 1.

5. *Eventu meliore an voluntate.*] Scribit Sextus Aurelius, vulgo jactatum esse de Augusto: *utinam non nasceretur, aut non moreretur!* Nam & in adipiscendo magistratu oppressor libertatis est habitus,

voluntatem cum præ se idemtidem ferret, quodam etiam edicto his verbis testatus est: [1] Ita mihi salvam ac sospitem Remp. sistere in sua sede liceat, atque ejus rei fructum percipere, quem peto, ut optimi status auctor dicar: & moriens, ut feram mecum spem, mansura in vestigio suo fundamenta Reip. quæ jecero. *Fecitque ipse se compotem voti, nisus omni modo, ne quem novi status pœniteret.* URBEM *neque pro majestate imperii ornatam, &* [2] *inundationibus incendiisque obnoxiam, excoluit adeo, ut* [3] *jure sit gloriatus, marmoream se relinquere, quam lateritiam accepisset. Tutam vero, quantum provideri humana ratione potuit, etiam in posterum præstitit. Publica opera plurima exstruxit: ex quibus vel præcipua,* [4] *Forum* 29

bitus, & in gerendo princeps optimus. *Beroald.*

1. *Ita mihi salvam ac sospitem Remp.*] Animabat Julianus exercitum, cum non per charitates, sed per inchoatam negotiorum magnitudinem dejeraret assidue. *Sic sub jugum mitteret Persas: Ita quassatum recrearet orbem Romanum.* ut Trajanus fertur aliquoties jurando dicta consuevisse firmare: *Sic in provinciarum speciem redactam videam Daciam: Sic pontibus Istrum, Euphratem superem:* & similia plurima. *Ammianus.*

2. *Inundationibus incendiisque obnoxiam.*] Tacitus de incendio Neroneo: *Ignis anteiit remedia velocitate mali, & obnoxia urbe arctis itineribus huc & illuc flexis, atque enormibus vicis qualis vetus Roma fuit.* Sed vide Strabonem lib. v. De inundationibus subit mirari, cum ea res caussas naturales & manifestas haberet, semper tamen Tiberim exundantem pro magno prodigio habitum & in Acta relatum. *Casaubon.*

3. *Iure sit gloriatus marmoream se relinquere quam lateritiam accepisset.*] Aliovorsum trahit Dio Augusti dictum: quem morientem dixisse refert, ὅτι τὴν Ῥώμην γηΐνην παραλαβὼν, λιθίνην ὑμῖν καταλείπω. & addit suum interpretamentum, τοῦτο μὲν οὖν οὐ πρὸς τὸ τῶν οἰκοδομημάτων αὐτοῖς ἀκριβὲς, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῆς ἀρχῆς ἰσχυρὸν ἐνδείξας. Allusit autem Augustus ad antiquissima Romanorum ædificia, de quibus Varro Ταφῇ Μενίππου. *Antiqui nostri domibus lateritiis paullulum modo lapiditus suffundatis, ut humorem effugerent, habitabant.* De iis Plinius libro xxxv. cap. xiv. *Idem.*

4. *Forum exstruxit.*] Fora duorum generum Romæ, & in universum xvii. numerant descriptores Urbis. Erant *Civilia*, erant *Venalia*. Illa, in quibus res & lites agebantur: hæc, in quibus merces aut species certæ venales: ut Forum *Suarium*, *Piscatorium*, *Boarium*, *Olitorium*, & talia. Civilia primum tria fuere, Romanum, Julium, Augustum, in cujus medio *Mars Ultor*, sicut in Julii, Julius

rum [1] cum æde [2] Martis Vltoris, templum Apollinis in Palatio, ædem Tonantis Jovis in Capitolio. Fori exstruendi caussa fuit, hominum & judiciorum multitudo, quæ videbatur, non sufficientibus duobus, etiam tertio indigere. Itaque festinantius, nec dum perfecta Martis æde, publicatum est cautumque ut separatim in eo publica judicia & sortitiones judicum fierent. Ædem Marti, bello Philippensi pro ultione paterna suscepto, voverat. Sanxit ergo ut de bellis triumphisque heic consuleretur senatus: provincias cum Imperio petituri, hinc deducerentur: quique victores redissent, huc insignia triumphorum inferrent. [3] Templum Apollinis in ea parte Palatinæ domus [4] excitavit, quam fulmine ictam desiderari [5] à Deo haruspices pronuntiarant. Addidit porticus cum bibliotheca Latina Græ-

Julius aut Venus. Accessere postea fora Nervæ & Trajani. *Lipsius.*

1. *Cum æde Martis Vltoris.*] Ejus templi effigies in veteribus nummis cernitur, uti & Jovis Tonantis. Verum de Marte Ultore, notandum etiam alterum in Capitolio signis à Parthis receptis ab Augusto instar Jovis Feretrii templum ei exstructum fuisse. Quæ caussa est quod non eadem in nummis omnibus ejus templi forma cernitur. *Torrent.*

2. *Martis Vltoris.*] Ita Pantheon Jovi Ultori ab Agrippa factum. auctor Plin. lib. XXXVII.

3. *Templum Apollinis in ea parte Palatinæ domus.*] Ad ejus templi dedicationem referendum illud Horatii lib. I. Od. XXXI.

Quid dedicatum poscit Apollinem
Vates, &c.

Nam de bibliotheca ibidem ab Augusto instituta notissimus ejusdem Poëtæ versus,

—— tangere vitet
Scripta Palatinus quæcunque recepit Apollo.

Torrentius.

4. *Excitavit.*] Vet. Cod. pro verbo, *excitavit* habet, *exertavit*. Quod verbum, quia obscurius erat, à librariis mutatum est in, *excitavit*. Paullo post legendum ex Vet. Cod. *à L. Munatio Planco, &c.* De qua re extat veteris inscriptionis fragmentum ad clivum Tarpeii montis repertum, ex quo Saturni templum, & ærarium ibi fuisse intelligere possumus. L. PLANCVS. L. F. COS. IMP. ITER. DE. MANIB. *F. Vrsinus.*

5. *A Deo.*] A quo, non dicit, sed ab Apolline crediderim, cui est templum erectum. Sed quo pacto ab Apolline, dixerit aliquis, si à Jove sunt fulmina? Cui occurras licet, non solum à Jove, sed à Saturno quoque, ut Plinius ait, & Marte provenire: verum Martem, & Apollinem eundem esse Macrobius subtilis-

Græcaque. quo loco jam senior sæpe etiam senatum habuit, decuriasque judicum recognovit. Tonanti Jovi ædem consecravit, liberatus periculo, cum expeditione Cantabrica per nocturnum iter [1] *lecticam ejus fulgur perstrinxisset, servumque prælucentem exanimasset. Quædam etiam opera sub nomine alieno, nepotum scilicet & uxoris sororisque, fecit: ut porticum,* [2] *basilicamque Lucii & Caii: item* [3] *porticus Liviæ & Octaviæ, theatrumque Marcelli.* [4] *Sed & cæteros principes viros sæpe hortatus est, ut pro facultate quisque monumentis vel novis, vel refectis, & excultis, urbem adornarent. Multaque à multis exstructa sunt: sicut* [5] *à Marcio Philippo, ædes Herculis Musarum: à L. Cor-*

tilissima dissertatione demonstrat. *Sabellicus.*

1. *Lecticam ejus fulgur perstrinxisset.*] *Fulgur* pro fulmine, ut in Domitiano, *Tot fulgura facta auditaque sunt*, ita & semper in libris olim aruspicum: sæpe etiam Plinius. & optimus quisque Latinitatis auctor. Ita accipe vocem *fulgor* in Constantini constitutione, Codic. Theodos. De paganis sacrificiis & templis, *Si quid de palatio nostro aut cæteris operibus publicis degustatum fulgore esse constiterit, retento more veteris observantiæ, quid portendat ab haruspicibus requiratur.* Casaub.

2. *Basilicam.*] Regiam domum, sive ædificium: cujus vestigia adhuc Romæ in Exquiliis visuntur. *Sabell.*

3. *Porticus Liviæ.*] Conjugis scilicet, fuitque ea porticus juxta sacram viam, ubi domus C. Cæsaris, quam sumptuose à Julia filia ornatam Augustus diruit, ibique Livia porticus erecta. Ovidius:

Disce tamen veniens ætas, ubi Livia nunc est
Porticus, immensæ tecta fuisse domus.

Idem.

4. *Sed & cæteros viros principes sæpe hortatus est.*] Erat etiam tum in more publica munificentia: nec Augustus arcuerat Taurum, Philippum, Balbum, hostileis exuvias, aut exundanteis opeis, ornatum ad Urbis & posterûm gloriam conferre. *Tacitus.*

5. *A Marcio Philippo, ædes Herculis Musarum.*] Eumenius Rhetor orat. De scholis instituendis: *Ædem Herculis Musarum in Circo Flaminio Fulvius ille Nobilior ex pecunia Censoria fecit, non id modo secutus, quod ipse litteris, & summa Ennii amicitia duceretur, sed quod in Græcia cum esset Imperator, acceperat Herculem Musageten esse, id est, comitem ducemque Musarum. Idemque primus signa novem, hoc est, omnium Camœnarum, ex Ambraciensi oppido translata, sub tutela fortissimi Numinis consecravit, quia mutuis operis & præmiis juvari ornarique deberent, Musarum quies defensione Herculis, virtus Herculis voce Musarum.* Intelligimus igitur, ædem illam non factam à Marcio Philippo, Augusti vitrico, sed refectam. *Torrent.*

L. Cornificio, [1] *ædes Dianæ: ab Asinio Pollione,* [2] *atrium Libertatis: à Munatio Planco, ædes Saturni: à Cornelio Balbo, theatrum: à Statilio Tauro, amphitheatrum:* [3] *à M. vero Agrippa, complura, & egregia.* [4] *Spatium urbis in regiones vicosque divisit: instituitque ut illas* [5] *annui magistratus sortito tuerentur, hos magistri è plebe cujusque viciniæ electi.* [6] *Adversus incen-*

1. *Ædes Dianæ.*] Romæ multæ ædes erant Dianæ: inter quas illam, quæ in angiportu patritio erat, viros ingredi nefas existimabatur: & cum in cæteris Dianæ templis cervorum cornua figerentur, in Aventinæ Dianæ templo boum tantummodo suspendere consueverant. Cujus rei causam prodidit Plutarchus in Problematis. *Beroald.*

2. *Atrium.*] Eo docti tanquam ad λέσχην conveniebant. Ovidius:

Nec me quæ doctis patuerunt prima libellis
Atria, Libertas tangere passa sua est.

Ibidem fuit tabularium, in quo servata acta publica. Livius lib. XLIII. Erat autem similis atriis ædium privatarum, quæ habebant tablina & pinacothecas adjunctas: in medio erat area sub dio, columnis cincta; ideo is locus etiam *peristylium* appellatus. Idem quoque *impluvium* dicebatur. Atque hoc proprie atrium est, non atrii pars; nam *atrium* ab αἴθριον, significat locum in ædibus sub dio. Græci ὕπαιθρον frequentius vocant. *Casaub.*

Atrium Libertatis.] Ante Asin. Pollion. refectum & ampliatum legimus à Sex. Ælio Pæto, & C. Cor. Cethego Censoribus, apud Liv. l. XXXIV. Idem l. XXVI. scribit, obsides Tarentinos in atrio Libertatis custoditos fuisse. *Marc. Donat.*

3. *A M. Agrippa complura & egregia.*] Agrippa in Ædilitate sua, adjecta Virgine aqua, cæteris corrivatis atque emendatis, lacus septingentos fecit; præterea salientes centum quinque: castella centum triginta, complura etiam cultu magnifica: operibus iis signa trecenta ærea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore quadringentas, eaque omnia annuo spatio. Adjicit ipse in Ædilitatis suæ commemoratione, & ludos undesexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea centum septuaginta. *Plinius.*

4. *Spatium Vrbis in regiones vicosque divisit.*] Regiones quidem XIV. vicos vero CCCCXXIV. si satis certa hæc in fragmento Rufi lectio. Regiones autem Dio μέρη vocat simpliciter. Socrates in Ecclesiast. histor. κλίματα. Alii Græci ῥεγεῶνας, unde in Suida ῥεγεωνάρχης dicitur, & apud Hesych. ῥεγεωνάριος, *curator regionis.* Casaub.

5. *Annui magistratus.*] Non novos ad id de quo loquitur Magistratus instituit Augustus, sed ordinariis, ut puta Prætoribus, Tribunis atque Ædilibus, hanc quoque curam extra ordinem demandavit, facta sortitione quam quisque regionem tueretur. Sicut neque Urbem in regiones, vicosque primus divisit, sed cum ante sic divisa esset, quis quamque regionem, aut vicum curaret constituit. *Torrent.*

6. *Adversus incendia excubias nocturnas vigilesque commentus est.*] Quos alii milites per contemptum vocabant *sparteolos.* ut opinor, à funibus quorum multus usus in restinguendis incendiis; vel à sparteis tunicis quibus erant amicti; vel etiam à genere calciamentorum. nam hujusmodi hominum soleæ è sparteis

cendia excubias nocturnas, vigilesque, commentus est. Ad coërcendas inundationes, alveum Tiberis laxavit, ac repurgavit, completum olim ruderibus, & [1] ædificiorum prolapsionibus coarctatum. Quo autem facilius undique urbs adiretur, desumta sibi Flaminia via Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus viris ex manubiali pecunia sternendas distribuit. Ædes sacras, vetustate collapsas, aut incendio absumptas, refecit: easque & cæteras opulentissimis donis adornavit: utpote qui in cellam Capitolini Jovis [2] sedecim millia pondo auri, [3] gemmasque ac margaritas [4] quingenties HS. [5] *una donatione contulerit.* POSTQVAM 31
vero [6] *pontificatum maximum* [7] *quem nunquam vivo Le-*

teis funibus contexebantur interdum. *Casaubon.*

1. *Ædificiorum prolapsionibus coarctatum.*] Codex Salmas. *prolationibus.*

2. *Sedecim millia pondo auri.*] Budæus lib. v. de Asse & partibus ejus: *Libra auri non minus centum aureis solatis æstimari potest: quare ducenta quinquaginta pondo, ab Hierone urbi Romanæ muneri missa, minimum viginti quinque millibus valuerunt.* Igitur singula millia pondo auri, pro singulis centenis millibus aur. sol. accipiemus.

3. *Gemmasque ac margaritas.*] Auctores fere his vocabulis sic utuntur, ut *gemma* omnis lapillus pretiosus sit, *margarita* concharum partus, J.Cti. vero *gemmas* esse volunt quæ pellucidæ sint materiæ, velut smaragdi, chrysolithi, amethysti; lapillos vero, contrariæ superioribus naturæ, ut obsidiani, Vejentani. *Margaritas* autem nec gemmis, nec lapillis annumerant. L. xv. De auro, & argento legato. *Torrent.*

4. *Quingenties* HS.] Pretium illud, ex ejusdem Budæi calculo, fuerit duodecies centenorum & quinquaginta millium coronatorum.

5. *Vna donatione contulerit.*] Non solum lapidum segmentis pavimenta templorum pingi solita, sed ex margaritis quoque tessellatio quædam & pictura concinnari, ut & hodie fit: cujusmodi in ædibus sacris, quas Augustus dedicavit, fuisse, cognoscimus ex Suetonio. Nam ad tessellandum gemmis lacunar, sive tholum ædis Tonantis gemmas illas contulisse non dubium est. Arnobius *interstitionem gemmarum vocat.* Joseph. Scaliger.

6. *Pontificatum maximum suscepit.*] Hoc deerat ad implendum omni ex parte jus *αὐτοκρατείας*: duobus enim continetur Respub. omnis, religionum cærimoniis, & legibus humanis: quorum utriusque cura & potestas olim penes reges fuit. estque is mos antiquissimus, ut ex Aristotelis lib. III. Polit. notare olim meminimus ad XIV. Strabonis. Vide eundem Philosophum lib. VI. cap. ult. & Synesium epist. CXXI. Augustus ergo ne quid illi ad summam potestatem deesset, Pontif. Maxim. anno DCCXLI. Prid. Non. Martii creatus est. Dio lib. LIV. & Ovid. in Martio. Permansit mos ab eo traditus ad Gratianum

Lepido auferre sustinuerat, mortuo demum suscepit, quidquid [1] fatidicorum librorum Græci Latinique generis, nullis vel parum idoneis auctoribus vulgo ferebatur, supra duo millia contracta undique cremavit: ac solos retinuit Sibyllinos: hos quoque delectu habito: condiditque duobus forulis auratis [2] sub Palatini Apollinis basi. Annum à D. Julio ordinatum, sed postea negligentia conturbatum atque confusum, rursus ad pristinam rationem redegit: in cujus ordinatione [3] Sextilem mensem è suo cognomine nuncupavit, magis quam Septembrem, quo erat natus: quia hoc sibi & primus consulatus & insignes victoriæ obtigissent. Sacerdotum & numerum & dignitatem, sed & commoda, auxit: præcipue [4] Vestalium virginum. cumque [5] in demor-

num usque: qui primus ex Impp. Christianis descivit ab hoc majorum instituto, Constantini, Constantii & cæterorum exemplo neglecto. Auctor Zosimus lib. IIII. *Casaub.*

7. *Quem nunquam vivo Lepido auferre sustinuerat.*] Lepidi pontificatum maximum, non nisi mortuo illo, transferri in se passus est Augustus: maluit enim illum honorem vocari, quam spolium. *Seneca.* Patriciatus ut datus fuerit, in vitæ tempus reliquum homini fit corpus, ornatus individuus, cingulum fidele, quod nescit ante deserere quam de mundo homines contingat exire; credo ad similitudinem pontificatus unde venerat, rem fuisse formatam; quia sacerdotium non deponunt, nisi quum vitæ munera derelinquunt. *Cassiodorus.*

1. *Fatidicorum librorum.*] Sæpe hoc patrum, avorumque ætate negotium est magistratibus datum, ut sacra externa fieri vetarent, vaticinos libros conquirerent, comburerentque, omnem disciplinam sacrificandi, præterquam more Romano, abolerent. *Livius.*

2. *Sub basi.*] Fulcimento statuæ. Refert Plinius, honores basibus inscribi solitos. *Beroald.*

3. *Sextilem mensem è suo cognomine nuncupavit.*] Augustus est, qui Sextilis antea vocabatur, donec honori Augusti daretur ex Senatusconsulto, cujus verba subjeci: *Cum Imperator Cæsar Augustus mense Sextili & primum consulatum inierit, & Triumphos tres in urbem intulerit, & ex Ianiculo legiones deductæ, secutæque sint ejus auspicia, ac fidem: sed & Ægyptus hoc mense in potestatem redacta sit, finisque hoc mense bellis civilibus impositus sit: atque ob has causas hic mensis huic Imperio felicissimus sit, ac fuerit, placere Senatui ut hic mensis Augustus appelletur. Item plebiscitum factum ob eandem rem, Sexto Pacubio Tribuno plebem rogante.* Macrobius.

4. *Vestalium virginum.*] Sex Vestæ sacerdotes constitutæ sunt, ut populus pro sua quaque parte haberet ministram sacrorum: quia civitas Romana olim in sex fuit distributa partes. *Beroaldus.*

5. *In demortuæ locum aliam capi.*] Formula, qua Pontifex in Virgine Vestali capien-

mortuæ locum aliam capi oporteret, ambirentque multi[1] *ne filias in sortem darent: adjuravit, si cujusquam neptium suarum*[2] *competeret ætas, oblaturum se fuisse eam. Nonnulla etiam ex antiquis cærimoniis paullatim abolita restituit: ut*[3] *Salutis augurium, Diale Flaminium, sacrum Lupercale,*[4] *ludos Seculares &*[5] *Compita-*

capienda utebatur, hujusmodi erat: *Sacerdotem Vestalem quæ sacra facias, quæ jus fiet sacerdotem Vestalem facere pro populo Rom. Quiritibus, ut quod optima lege fiat, ita te amata capio.* Nam quæ legebantur Vestales, *Capi* proprie dicebantur, sicuti Dictatorem *dictum*, Flaminem *proditum* Fortunatianus notat. Quanquam & *Vestalem legere*, Livius lib. I. semel atque iterum dixit. Sed & *capi Flamen*, à Pont. Max. dicebatur: & ita Liv. lib. XXVII. & Val. Max. lib. VI. cap. IX. loquuntur. *Brissonius.*

1. *Ne filias in sortem darent.*] Lege Papia cavetur, ut Pontificis Maximi arbitratu virgines viginti è populo legantur, sortitioque in concione ex eo numero fiat; & cujus virginis ducta erit, ut eam Pont. Max. capiat, eaque Vestæ fiat. Sed ea sortitio ex lege Papia non necessaria nunc videri solet. nam, si quis honesto loco natus adeat Pont. Max. atque offerat ad sacerdotium filiam suam, cujus duntaxat, salvis religionum observationibus, ratio haberi possit, gratia Papiæ legis per senatum fit. *A. Gellius.*

2. *Competeret ætas.*] Minorem quam annos VI. majorem quam annos X. natam, negant capi fas esse. *Idem.*

3. *Salutis augurium.*] Erat modus augurii quispiam, ut, si Deus permitteret, salutem populo poscerent, quasi ne salutem quidem à Diis petere fas esset, ni prius hoc ipsum Dii concessissent. Observabatur autem dies una quotannis, in qua nullus ad bellum proficisceretur exercitus, nemo se contra pararet, nemo pugnaret. Quocirca in assiduis periculis, maximeque civilibus, neutiquam fiebat. Plura de hoc ritu, Dio. *Politianus.*

4. *Ludos seculares.*] De temporum intervallis, quibus isti ludi referrentur, fides in ambiguo est. Siquidem in carmine seculari Horatii quidam *undenos decies* annos legunt, quod & commentarii Quindecimvirorum, & Divi Augusti edicta, & ipsius denique Sibyllæ, quod adhuc exstat, oraculum confirmaverint. Contra vero centesimum redire post annum, tam Valerius Antias, quam T. Livius, & item M. Varro testari perhibentur. Itaque seculares dictos autumo, quod plerumque semel hominis ætate fierent, ut multa alia, quæ rara sunt, post seculum evenire loquentium consuetudo usurpat. Instituti autem post exactos reges à P. Valerio Publicola, qui primus consul fuit, existimantur. *Politianus.*

5. *Compitalicios.*] Servius Tullius per omnia compita jussit à vicinia laribus propitiis sacella exstrui, & lege statuit, ut quotannis sacrificia illis fierent, singulis familiis liba conferentibus. Quem diem festum Romani ad mea usque tempora constanter celebrabant, paucis post Saturnalia diebus, cum primis venerandum & magnificum, à compitis Compitalia eum vocantes. Illi enim στενωποὺς compita appellant, & servant priscum ritum in sacris, quia sacrificia & rem divinam laribus per servos faciunt, omni servitutis indicio illis per eos dies adempto, ut hac humanitate magna & honorifica deliniti, dominos suos chariores habeant, & fortunæ inclemen-

pitalicios: Lupercalibus vetuit currere imberbes: item, Secularibus ludis juvenes utriusque sexus prohibuit [1] *ullum nocturnum spectaculum frequentare, nisi cum aliquo majore natu propinquorum.* [2] *Compitales Lares* [3] *ornare bis anno instituit, vernis floribus, & aestivis. Proximum à Dîs immortalibus honorem memoriae ducum praestitit, qui imperium populi Rom. ex minimo maximum reddidissent. Itaque & opera cujusque, manentibus titulis, restituit: & statuas omnium* [4] *triumphali effigie in utraque Fori sui porticu dedicavit. Professus est edicto,* commentum id se, ut illorum velut ad exemplar & ipse dum viveret, & insequentium ætatum principes exigerentur à civibus. [5] *Pompeii quoque statuam contra theatri ejus* [6] *regiam, marmoreo Jano supposuit, translatam è curia, in*

clementiam levius ferant. *Dionys. Halicarn.*

1. *Vllum spectaculum nocturnum.*] Ludi seculares continuis tribus noctibus celebrabantur: quia totidem filii Valesii, qui primus fuit ludorum institutor, periculo liberati fuerant. Unde ab Ausonio eleganter dictum est:

Trina Tarentino celebrata trinoctia ludo.

Seculares autem, Tarentinos ludos appellari docuimus in libro Annotationum, enarrantes illud Epigrammatici Poëtæ:

Bis mea Romano spectata est vita Tarento. Beroald.

2. *Compitales Lares ornare bis anno instituit.*] In Vet. Cod. est: *Compitalicios Lares ornari bis anno, &c.* F. Ursinus.

3. *Ornare.*] Donaticæ coronæ dictæ, quod his victores in ludis donabantur, quæ postea magnificentiæ caussa institutæ sunt super modum aptarum capitibus, quali amplitudine fiunt cum lapes ornantur. *Festus.*

4. *Triumphali effigie.*] Quales triumphantibus dicabantur. Plin. in XXXIIII. refert, statuas in curribus dicatas fuisse his, qui triumphassent: de quo genere statuarum loqui videtur & Juvenalis, scribens:

— Hujus enim stat currus aheneus, alti
Quadrijuges in vestibulis, atque ipse feroci
Bellatore sedens curvatum hastile minatur. Beroald.

5. *Pompeii theatri.*] Cum Nero quinquennale ludicrum Romæ institueret, erant qui Cn. Pompeium incusatum à senioribus ferrent, quod mansuram theatri sedem posuisset. Nam antea subitaneis gradibus, & scena in tempus structa, ludos edi solitos: vel si vetustiora repetas, stantem populum spectavisse: ne, si consideret theatro, dies totos ignavia continuaret. *Tacitus.*

6. *Regiam.*] Ait *regiam Theatri* Pompejani, quia ut Plutarchus ait, quasi appendix theatri fuit ea domus & ἐφόλκιον, ut ipse nominat. *Casaub*

7. *Iano*

in qua C. Cæsar fuerat occisus. PLERAQVE *pessi-* 32
mi exempli correxit, quæ in perniciem publicam, aut ex consuetudine licentiaque bellorum civilium duraverant, aut per pacem etiam exstiterant. Nam & [1] *grassatorum plurimi palam se ferebant succincti ferro, quasi tuendi sui caussa: & rapti per agros viatores sine discrimine, liberi, servique,* [2] *ergastulis possessorum supprimebantur: & plurimæ factiones, titulo collegii novi, ad nullius non facinoris societatem coibant. Igitur grassatores,* [3] *dispositis per opportuna loca stationibus, inhibuit: ergastula recognovit:* [4] *collegia, præter an-*

7. *Iano marmoreo.*] Non tam Janus accipitur pro statua Jani, quam pro arcu marmoreo, & fornicata transitione, quasi janua sit pervia transeuntibus: nam & Janus ab eundo dictus est Eanus: & fores januæ nominantur. Janos in hoc significatu accipere potes apud Marc. Tullium in Philippicis, apud Horatium in Epistolis, apud Ovidium scribentem in Fastis:

Cum tot sint Iani, cur stas sacratus in uno?

Beroald.

1. *Grassatorum plurimi palam se ferebant succincti ferro.*] Nam *Grassari* proprie est sine ferro aggredi, prædæ plerumque, aut etiam lasciviæ causa. Eleganter itaque Horat. lib. II. Sat. IX. *Obsequio grassare.* & Livius lib. XLV. *qui assentando multitudini grassantur.* Unde *grassari* pro adulari apud Festum. Et hoc est quod *rixas* à *grassaturis* distinguit Saturnin. l. XVI. De pœnis. *Terrent.*

2. *Ergastulis possessorum.*] Vox *ergastuli* non tantum origine, sed etiam formatione Græca, eamque ut alias plerasque, à Siculis Romani sumpsere. ut enim ab ῥαστὴρ, ῥάστυλος, κορύπτης, κορύπτυλος, ἔρως ἔρωτος, ἐρώτυλος, & τὸ ἐρώτυλον pro amatorio, sic ἐργαστὴς, ἐργάστυλος diminutiva forma qui terram colit, & in terræ cultu laborat, qua arando, qua fodiendo. *Salmasius.*

3. *Dispositis per opportuna loca stationibus.*] Id est, stationariis militibus, & qui eis præessent latrunculatoribus. nam & *latrunculatores*, quos Græci vocant ληστοδιώκτας, ex illo instituto Augusti profectos opinor. Dispositæ sunt etiam in provinciis. Tertullianus in Apol. *Latronibus vestigandis per universas provincias militaris statio sortitur.* Idem Augustus, inhibendis latronibus, vel τῇ καταλύσει τῶν λῃστῶν, ut Strabo scribit lib. IV. constituendarum publicarum viarum curam suscepit, ne arctæ essent, nec præruptæ, nec fallaces, & ponendis grassatorum subsessis accommodæ. Illa quoque ratio inhibendorum grassatorum valde placet, quam Aristoteles notavit in Admirandis suis, ut qui loco, in quo latrocinium factum est, sunt proximiores oppidani, aut municipes, aut vicani, latrones exhibere, aut damnum sarcire compellantur: nam & simile quiddam apud Josephum legi de B. Jud. lib. II. cap. XX. *Cujacius.*

4. *Collegia, præter antiqua & legitima, dissolvit.*] Collegia sunt cœtus & coitiones sodalium, quæ in l. 1. D. de colleg. dicuntur collegia sodalitia, & simili

antiqua & legitima, dissolvit: tabulas veterum ærarii debitorum, vel [1] præcipuam calumniandi materiam exussit. [2] Loca in urbe publica juris ambigui possessoribus adjudicavit. [3] Diuturnorum reorum, & ex quorum [4] sordibus nihil aliud quam voluptas inimicis quæreretur, nomina abolevit: conditione proposita, ut [5] si quem quis repetere vellet, [6] par periculum pœnæ subiret. Ne quod autem maleficium negotiumve impunita-

mili forma à Dione ἑταιρικά. Ex iis quædam licita & legitima sunt, alia illicita. Et religionis quidem causa tam exteræ, quam patriæ, plerumque collegia senatus & principes populi Romani permiserunt. Ipse Augustus apud Philonem in suis exprimit edictis, collegia & coitiones Judæorum (synedria quædam lex Codicis vocat, qua voce & Judæorum doctores in suis libris utuntur) ideo se permittere, quod non seditionum nutriculæ, sed scholæ temperantiæ & justitiæ sint. *Idem.*

1. *Præcipuam calumniandi materiam.*] Τῦ ἐπηρεάζειν, non τῦ συκοφαντεῖν. declarat eximie lex Impp. Theod. & Valent. AA. in Cod. Theodos. titulo De indulgentiis reliquorum. Nobis placet *exussit.* quam scripturam præter Hadriani, Aureliani, Gratiani exempla, stabilit lex Impp. Arcad. & Honor. AA. Cod. Theodos. De indulgentiis debitorum. ea lege jubentur chartæ istiusmodi cremari. *Casaub.*

2. *Loca in urbe publica juris ambigui.*] Id est, quæ publica esse dicebantur magis quam probabantur: alioquin vel ablata possessoribus, vel nonnisi imposito solario essent concessa. Simile judicium Domitiani ut narrat Suetonius in ejus vita cap. IX. Ad hoc controversiarum genus instituti sunt postea quos *Curatores locorum publicorum judicandorum* nominabant. *Idem.*

3. *Diuturnorum reorum.*] Variis olim legibus ac S. C. accusantium temeritas & improbitas coërcita fuit, ut lege Remma & S. C. Turpilliano: de quibus habes apud J. C. in Pandect. Tandem vero prodiit saluberrima constitutio, quæ anno terminari jussit quæstiones criminales. Extat ea lex hodieque, in Cod. Theodos. lib. IX. tit. XXXVI. Justinianus tempus ampliavit, & biennium præfiniit, leg. III. Cod. Ut intra certum tempus criminalis quæstio terminetur. *Idem.*

4. *Sordibus.*] Quoniam reorum mos erat, ut vestem sordidam induerent, capillum, barbamque summitterent, essentque in squallore. *Beroald.*

5. *Si quem quis repetere vellet.*] Post accusationis abolitionem, vel ex S. C. vel ex indulgentia principis, vel ob ferias lætitiamve aliquam, aut quamcumque aliam ob caussam, repeti rei possunt intra dies XXX. de quibus vide J.C. Dig. ad S. C. Turpillianum lege X. & seqq. *Casaub.*

6. *Par periculum pœnæ subiret.*] Vide in Domitiano, cap. IX. Calumniatorum pœna legitima talio, hoc est, similitudo supplicii. lege ult. Cod. De calumniatoribus. Cicero pro Roscio Amerino, & Plinius in Panegyrico. Olim lege Remmia calumniæ damnatorum fronti inurebatur litera K. unde apud Papinianum, *calumniæ damnatus* & *homo integræ frontis* opponuntur. lege XIII. Dig. De testibus. *Idem.*

1. Tri-

nitate vel mora elaberetur, [1] XXX. *amplius dies,* [2] *qui honorariis ludis occupabantur, actui rerum accommodavit.* [3] *Ad tres judicum decurias,* [4] *quartam addixit ex inferiore censu:* [5] *quæ ducenariorum vocaretur, judicaretque de levioribus summis.* [6] *Judices à tricesimo ætatis anno adlegit: id est, quinquennio maturius quam*

1. *Triginta amplius dies actui rerum accommodavit.*] Simile est quod in vita optimi principis Marci Antonini Philosophi refert Capitolinus: Judiciariæ rei singularem diligentiam eum adhibuisse: fastis dies judiciarios addidisse, *ita ut ducentos triginta dies annuos rebus agendis, litibusque disceptandis constitueret:* quod non temere ab eo historico notatum. vix enim ullo alio tempore, si antiquissima excipias, tot dies negotiosi in anno Romano fuerunt. Potest iniri ratio ex Kalendario veteri, quod hodieque extat, & historiis. Quid? noster hodie annus quam procul ab eo numero abest? cum quidem jam inde à temporibus Justiniani, dies feriati in anno essent circiter CLX. clara res ex illius Codice, titulo De feriis. Quantum post illa numerus auxerit, videmus. *Idem.*

2. *Qui honorariis ludis occupabantur.*] Triplex olim ludorum & agonum exhibendorum caussa: Deorum religio, mortuorum ὁσία, & edentium honos. qui ex duabus prioribus caussis exhibebantur, sacri fere erant & inviolabiles, eorumque origo prior est & antiquior: sero enim transierunt ludi ab honoribus Deorum & mortuorum ad honores viventium: quæsturas dico, magistratus, & flaminia ac sacerdotia, inquit Tertullianus. Merito igitur Augustus hos potius ludos coërcuit, qui ex ambitione prava originem habebant, quam illos priores. *Idem.*

3. *Ad tres judicum decurias, quartam addixit.*] Quæ ratio AUgustum impulit ut tempora judiciorum amplificaret, eadem ut judicum numerum augeret. Decuria in hoc loquendi genere non est δεκάς. nam singulæ decuriæ singula minimum millia continebant, sed idem fere ac λεύκωμα, album. *Idem.*

4. *Quartam addixit.*] *Addici judices arbitrique,* dicebantur cum vel à Prætore dabantur, vel à litigantibus sumebantur. Sueton. tamen Calig. cap. XVI. *Ut levior (inquit) judicantibus labor fieret, ad quatuor priores quintam decuriam addidit.* Neque eo loco dissentiunt codices. Item Galba, cap. XIV. *Judicibus sextam decuriam adjici precantibus.* Et sane aliud est judicem addicere, aliud decuriam novam judicum instituere. Non repugnabo igitur ei qui *addidit* pro *addixit* legendum esse contendat. *Torrent.*

5. *Quæ ducenariorum vocaretur.*] Tres erant decuriæ equitum, quæ judicabant: Trib. ærariorum, altera selectorum judicum, tertia Nongentorum. Quartam fecit Augustus eorum, qui ducena in professionem censualem deferebant sestertia, non ut Equites, quadringena. Alii sunt *ducenarii* in Constantini Imperatoris rescripto, qui scilicet, ut opinor, ducentesimam auctionum exigebant: ut & *centenarii* in eodem rescripto sunt, qui centesimam hereditatum exigebant. *Turnebus.*

6. *Judices à tricesimo ætatis anno adlegit.*] Lego, *à vicesimo.* nusquam enim reperio ante AUgustum non adlectos in decurias judicum minores annis XXXV. contra, annum XXV. legitimum ei muneri obeundo, ut plerisque aliis fuisse finitum, persuadet mihi lex VIII. Dig. De munerib. & honorib. *Casaub.*

1. *Ut*

quam solebant. At plerisque judicandi munus detrectantibus, vix concessit ut singulis decuriis per vices annua vacatio esset: & [1] *ut* [2] *solitæ agi Novembri ac*
33 *Decembri mense* [3] *res omitterentur. Ipse Jus dixit assidue,* [4] *& in noctem nonnunquam: si parum corpore valeret, lectica pro tribunali collocata, vel etiam domi cubans. Dixit autem jus non diligentia modo summa, sed & lenitate: siquidem manifesti parricidii reum,* [5] *ne culeo insueretur, quod non nisi confessi afficiuntur hac pœna,* [6] *ita fertur interrogasse:* Certe patrem

1. *Vt solitæ agi Novembri ac Decembri mense res omitterentur.*] *Rerum actus* & *res agi* dicunt Romani de eo tempore ὅτι αἱ δίκαι εἰσί. Quinam autem dies illis duobus mensibus essent utiles, qui feriati, ex Kalendario veteri & Cicerone, Asconio, cæterisque scriptoribus potest intelligi, December præcipue voluptatibus deputatus fuit. Senecam lege initio epist. XVIII. Videtur autem Octavius hoc instituto auctor fuisse ejus quod in Claudio notat Suetonius: ut rerum actus in menses æstivos & hibernos esset divisus: nam Octobrem fere cessisse feriis vindemialibus, vetus Kalendarium rusticum & paullo post Tranquillus suadent. Quin & Septembrem pene totum ludis fuisse occupatum, ex altero Kalendario & Cicerone constat. *Idem.*

2. *Solitæ res.*] Causæ & lites. Antiqui enim, authore Cicerone, rem litem dici voluerunt. *Beroald.*

3. *Vt res omitterentur.*] Quomodo id concedere potuit, si plures dies ludis dicatos actui rerum accommodavit? Dicendum, quum quatuor essent judicum decuriæ, hoc tantum illis concessisse Augustum, ut singulæ quarto quoque anno mensibus Decembri & Novembri à judicandi munere vacarent. *Marc. Donatus.*

4. *Et in noctem nonnunquam.*] Contra consuetudinem veterum: nam & in curia & in foro servata lex XII. tabularum SOL. OCCASVS. SVPREMA. TEMPESTAS. ESTO. Similem assiduitatem requirit à judicibus Imperator Justinianus. Novella LXXXII. *Casaub.*

5. *Ne culeo insueretur.*] Culeus, mensuræ genus, modios nostros duos & semis capiebat: id est, sexaginta Romanos. Magnum vas fuisse ex eo apparet: quod in culeo scorteo damnati lege Pompeja cum cane & gallo & vipera insuebantur, ut apud Tranquillum & Modestinum J. C. legimus. *Budæus.*

6. *Ita fertur interrogasse.*] Solebant rei de criminibus objectis *interrogari*, ut, præter hunc locum, testantur Clemens lib. II. Const. Apost. & Xiphilinus in Severo. Ita Marcian. in l. divus ff. de cust. reor. Irenarchis mandatum fuisse docet, ut interrogationes litteris inclusas, atque obsignatas ad cognitionem magistratus mitterent. Hujusmodi interrogationum exempla exstant in Euangel. Matthæi cap. XXVII. Joannis cap. XVIII. & Act. XXII. & XXIII. Apud Livium insignis est illa, qua Q. Fabium Magistrum equitum, cum à prætore citatus, ex inferiore loco ad tribunal accessisset, Papirius Cursor Dictator interrogat. *Brissonius.*

*. *Signatores.*] Id est, testes subscribentes: unde hujusmodi testamentum *signatum*

trem tuum non occidisti? *Et cum de falso testamento ageretur, omnesque * signatores* [1] *lege Cornelia tenerentur: non tantum duas tabellas,* [2] *damnatoriam & absolutoriam, simul cognoscentibus dedit: sed tertiam quoque, qua ignosceretur iis quos* [3] *fraude adsignandum, vel errore inductos, constitisset. Appellationes quotannis urbanorum quidem litigatorum prætori delegavit urbano:* [4] *at provincialium consularibus viris, quos singulos cujusque provinciæ negotiis præ-*
posuisset. Leges [5] *retractavit, &* [6] *quasdam in integro* 34
sanxit, ut [7] *sumtuariam,* [8] *& de adulteriis, & de pudicitia,*

signatum dicitur. Exstat quoque alia testamenti species, *Holographum* dicta ab Isidoro, & est, quod manu testatoris conscribitur & subscribitur, unde nomen accepit. Verum frequentior usus Romanis testandi fuit, quod per testes obsignabatur, de quo hoc loco Suetonius. *Marc. Donatus.* Codex Salmas. *Senatores.*

1. *Lege Cornelia tenerentur.*] De falso. Hanc tulit L. Cornelius Sylla Dictator de omni falsitatum genere, quæ in numis, testamentis, partubus, judiciis, tabulis publicis aliisque rebus commissæ, publici judicii pœnam mererentur: de quibus J. C. copiose sub tit. Ad leg. Cor. De fals. Crimina enim fere sunt innumera, quibus quod pœna esset constituta nulla, hujus legis pœna partim Senatusconsultis, partim principum rescriptis, partim etiam Jurisconsultorum responsis attributa est. *Hottoman.*

2. *Damnatoriam & absolutoriam.*] Judices in cistam tabellas conjicere solebant, quæ insculptas literas habebant absolutionis, sive condemnationis: absolutoriæ autem tabellæ nota erat, A. condemnatoriæ, C. Tertiam quoque tabellam intermediam inter absolutoriam & damnatoriam, quæ dici posset ignotoria ab ignoscendo. Pene talis apud antiquos fuit ampliationis tabella cujus signum erat, N. & L. quod significabat, non liquere. Unde ampliatio nascebatur: & inde rei ampliati dicti. *Beroald.*

3. *Fraude vel errore.*] De lege Cornelia de falsis, quæ & testamentaria dicebatur, Pauli J. Cti. verba sunt hæc: *Qui testamentum falsum scripserit, signaverit, recitaverit, dolo malo, cujusve dolo malo id factum erit, lege Cornelia damnatur.* Si ergo dolus requiritur, quorsum tertia illa Augusti tabula? Sed Augusti tempore lex non tam aperte id ita caverat. *Torrent.*

4. *At provincialium.*] Nomine provincialium proprie intelligimus omnes, præter Italicos. Inde à Plinio lib. VIII. Epistolarum scriptum est: *Italicus es, an provincialis?* Beroald.

5. *Retractavit.*] Id est, abolitas aut neglectas iterum tractavit.

6. *Quasdam ex integro sanxit.*] Sexto demum consulatu Cæsar Augustus potentiæ securus, quæ Triumviratu jusserat, abolevit, deditque jura quis pace & principe uteremur. *Tacitus.*

7. *Sumtuariam.*] Ad moderandos sumptus latam: qua lege ducentis cœnarum sumtus profestis diebus taxabatur: Calendis, Idibus, Nonis, aliisque

citia, de ambitu, [1] *de maritandis ordinibus. Hanc cum aliquanto quam cæteras ſeverius emendaſſet, præ tumultu recuſantium perferre non potuit: niſi ademta demum lenitave parte pœnarum: &* [2] *vacatione triennii data, auctiſque præmiis. Sic quoque abolitionem ejus, publico ſpectaculo pertinaciter poſtulante equite, accitos Germanici liberos, receptoſque partim ad ſe, partim in patris gremium, oſtentavit: manu vultuque ſignificans, ne gravarentur imitari juvenis exemplum. Cumque etiam immaturitate ſponſarum, & matrimoniorum crebra mutatione vim legis eludi ſentiret,* [3] *tempus ſponſas habendi coarctavit:* [1] *di-*

que feſtis diebus trecentis: nuptiis autem, & repotiis mille ſeſtertiis. Dubitat Gellius Auguſtine, an Tiberii edicto à trecentis ſeſtertiis ad duo millia uſque ſit cœnarum ſumptus ampliatus. *Sabell.*

8. *Et de adulteriis & de pudicitia.*] Deleo prius &, ut in vetuſto codice, quo apertius lector intelligat unam eandemque eſſe legem quæ de adulteriis & de pudicitia inſcribitur, additum enim *& de pudicitia*, quod lege Julia puniebantur etiam ii qui cum maſculis nefariam exercebant libidinem. Pudicitiæ certe quæſtionem vocat Valerius lib. VI. cap. I. quæ de pueri ſtupro habebatur, & peculiariter *impudicitia* crimen ipſum dicitur, ut *impudici* qui eo vitio laborant. Auguſti autem hanc legem fuiſſe, quanquam Julia inſcribitur, & Ulpian. atteſtatur, & Sex. Aurelius probat, Auguſtum reprehendens, quod cum eſſet luxuriæ ſerviens, ejus tamen vitii acerrimus ultor erat. *Torrent.*

1. *De maritandis ordinibus.*] Ab anno DCCXXXIV. quo Præfecturam morum ſuſcepit, ad annum uſque DCCLXI. in quem M. Papii Mutili, & Q. Poppæi Secundi Conſulatus incidit, nunquam res perfici potuit. Tunc vero lex Papia Poppæa finem impoſuit, eadem quidem, ſi materiam ſpectes, quæ lex Julia de maritandis ordinibus, ſed tempore diverſa. Quod ita eſſe ex Tacito convincitur. Is enim libro III. Annal. *Relatum* (inquit) *deinde de moderanda Papia Poppæa, quam ſenior Auguſtus poſt Julias rogationes incitandis cælibum pœnis, & augendo ærario ſanxerat.* Idem.

2. *Vacatione triennii data.*] Ex Ulpiano ſuſpicari aliquis poſſit fœminis tantum hanc vacationem datam. ſic enim ſcribit titulo XIV. *Fœminis lex Iulia à morte viri, anni tribuit vacationem: à divortio ſex menſium. Lex autem Papia à morte viri triennii, à repudio, anni & ſex menſium.* Caſaub.

3. *Tempus ſponſas habendi coarctavit.*] Biennii ſpatio tempus illud Auguſtum definiiſſe narrat Dio. Proinde in exceptione, quam lib. pen. D. de ſponſ. addit ad legem Juliam & Papiam, videntur hæc verba abundare *annum vel*, quoniam huic rei nuſquam legimus annum fuiſſe præſcriptum, ut conſequens ſit ita ſcripſiſſe Cajum: *Sæpe juſtæ ac neceſſariæ cauſæ non ſolum biennium, ſed etiam triennium, quadriennium & ulterius trahunt ſponſalia.* & hanc biennii præſcriptionem confirmat. l. II. C. de ſponſal. & lib. IIII. C. Th. *Cujacius.*

1. *Divor-*

[1] *divortiis modum imposuit. Senatorum affluentem numerum deformi & incondita turba (erant enim super mille, & quidam indignissimi, & post necem Cæsaris per gratiam & præmium adlecti, [2] quos Orcinos vulgus vocabat) [3] ad modum pristinum & splendorem redegit, [4] duabus lectionibus: prima, ipsorum arbitratu, [5] quo vir virum legit: secunda, suo & Agrippæ: quo tempore existimatur lorica sub veste munitus, ferroque cinctus præsedisse, decem valentissimis senatorii ordinis amicis sellam suam circumstantibus. Cordus Cremutius scribit, ne admissum quidem tunc quemquam senatorum, nisi solum, & prætentato sinu. Quosdam ad* 35

1. *Divortiis modum imposuit.*] Caput de divortiis in lege Papia Poppæa sanciebat, ut dotem amitteret, cujus culpa divortium factum esset. Eoque de dote multa in Comment. J. C. ad Papiam legem. *Lipsius.*

2. *Quos Orcinos.*] Plutarchus χαρωνίτας vulgo dictos fuisse tradit, *Orcum* fortassis Latine vocari existimans, quem Græci Charontem vocant. Nam & χαρώνεια illi dicunt quæ nos *Orci* sive *Ditis*, ut Virgilii utar verbis, *ostia*. Et *abortivos* quidem (ut vulgata habet lectio) magis Romanum est, quasi imperfecto partu editos dicas, sed Plutarchi auctoritas me movet, ut *Orcivos* præferam, vel *Orcinos*, nam quare *Orcivos* potius quam *Orcinos* recipiamus, nescio. *Torrent.* Hæ sunt appellationes liberti verbis civilibus in testamento manumissi, vel etiam ejus qui pro eo habetur, ac si directo in testamento manumissus esset, *Orcinus*, *Charonianus* sive *Charonita*, *nullius libertus*, *familiæ libertus*. Cujacius.

3. *Ad pristinum modum.*] Statuerat quidem trecentos tantum, secundum antiquam consuetudinem, constituere: sed omnibus hoc ægre ferentibus, sexcentos senatores delegit. Postea, cum denuo examine instituto, multi ordine senatorio moti essent, eorumque nonnulli caussas afferrent, cur inique secum actum esset; iis tum Augustus inter senatores, eodemque habitu, convivia & spectacula frequentandi, ac deinceps magistratus petendi copiam fecit. Horum plerique postmodo in senatum recepti sunt, pauci in medio inter senatum ac populum loco reputati manserunt. *Dio Cassius.*

4. *Duabus lectionibus.*] In Ancyrano lapide ait AUgustus ter à se lectum senatum. Dio Nicæus plurimas illius ἐξετάσεις commemorat. Suetonius absque numeri adjectione lectum ab eo senatum refert: non enim indicare voluit, quoties senatum AUgustus recensuerit, sed quomodo: rationem, inquam, legendi ordinis amplissimi expressit. *Casaubonus.*

5. *Quo vir virum legit.*] Quem maxime scilicet eo loco dignum judicaret, à Romanæ militiæ consuetudine. Eleganter igitur apud Tacitum Galba in militum concione adoptari à se Pisonem dicit, more Divi Augusti, & exemplo militari, quo vir virum legeret. *Torrent.*

L 1. Epu-

ad excusandi se verecundiam compulit: servavitque etiam excusantibus insigne vestis, & spectandi in orchestra[1] *epulandique publice jus. Quo autem lecti probatique & religiosius & minore molestia senatoria munera fungerentur, sanxit*[2] *ut prius quam consideret quisque, thure ac mero supplicaret*[3] *apud aram ejus Dei, in cujus templo coiretur, &*[4] *ne plus quam bis in*

1. *Epulandi publice jus.*] Utputa cum Jovis epulo (quam cœnam Dialem vocat alicubi Seneca) Senatus in Capitolio cœnabat, aut triumphali, & Pontificali, vel Augurali cœna. Exempla apud Valerium lib. II. cap. I. & l. IIII. cap. II. Gellium lib. XII. cap. VIII. Livium lib. XXXVIII. Quod vero de insigni vestis dicit, ad latum clavum, & calceos lunatos referre licebit. Qua de re ad Horat. lib. I. Sat. VI. *Torrent.*

2. *Vt prius quam consideret quisque, thure ac mero supplicaret.*] Olim magistratus soliti rem divinam facere, atque exta consulere priusquam ingrederentur curiam. Diversus ab hoc ritus est, cujus auctor isto loco dicitur AUgustus: ut senatores priusquam considerent thure & mero supplicarent. Simile jam olim factitatum ab exterarum gentium legatis curiam introëuntibus, reperio apud Polyb. lib. XV. *Casaub.* Reperias etiam apud auctores *juratum Senatum:* qui erat, cum Senatus testem advocabat, se censiturum quod è fide sua reque publica videretur. Exempla sunt Liv. lib. XLII. & XXX. item Taciti Ann. IV. Græci id vocabant ἱερὸν συμβουλὴν: & formula ejus eleganter expressa apud Xenoph. περὶ πόρων. lib. V. *Lipsius.*

3. *Apud aram ejus Dei in cujus templo coiretur.*] Quid si autem in Curia, non in templo coiretur? sed puto & in singulis curiis fuisse aram alicujus numinis, ut in Julia Victoriæ. de qua multa Dio lib. LI. & noster hoc ipso libro extremo. *Casaub.* Nisi in loco Augusto Senatus haberi non poterat: unde templum Vestæ non fuit augurio consecratum, ne illuc conveniret Senatus, ubi erant Virgines. *Servius.*

4. *Ne plus quam bis in mense.*] Senatus legitimus est, cujus agendi stati dies ac solennes, olim plures, sed bini singulis mensibus, ex instituto Augusti, ut Senatores minore molestia senatoria munera fungerentur. Quam ego rationem, à Suetonio adductam, speciosam magis, quam veram, puto. Vera forte fuerit, quod minus expediret principi, sæpius, ut in veteri Repub. convenire Senatum. Eadem de caussa, *collegia omnia, præter antiqua & legitima, dissolvit Augustus.* Id enim paullo ante dixit Suetonius. Speciosa ratio, quod non antiqua ea & legitima, id est, antiquioribus legibus approbata. Vera autem, quod plurimæ factiones titulo collegii novi ad nullius non facinoris, præsertim in Principem, societatem coituræ tandem metuerentur. quod non obscure etiam indicat noster. Sic idem Augustus, prætextu oneris, laboris, ac discriminis maximi in se derivati, pacatas provincias Senatui & populo dedit, sibi autem eas servavit, in quibus usus esset ac vis legionum. Revera autem, quia in his præcipuum erat principis munimentum. *Boxhorn.*

5. *Legitimus senatus ageretur.*] Senatus legitimi multa mentio est in veteri Kalendario Romano, in quod, paucis visum, cum incidissem nuper, operæ pretium putavi ex eo ad hunc locum enotare fixos dies, quibus, ea, qua id scriptum est, tempestate, Senatus legitimus

in mense, [5] *legitimus senatus ageretur, Kalendis & Idibus:* [1] *neve Septembri Octobrive mense ullos adesse alios necesse esset, quam sorte ductos, per quorum numerum decreta confici possent: sibique instituit consilia sortiri semestria,* [2] *cum quibus de negotiis ad frequentem senatum referendis ante tractaret.* [3] *Sententias de majore negotio, non more, atque ordine, sed prout libuisset, prærogabat: ut perinde quisque animum*

gitimus ageretur, in gratiam Antiquitatis studiosorum. Menses igitur singulos videamus:

JANVARIVS.

Kal. Ianuar. SENATUS LEGITIMUS.
V. Id. SENATUS LEGITIMUS.
X. Kal. Febr. SENATUS LEGITIMUS.

FEBRVARIVS.

III. *Non.* SENATUS LEGITIMUS.
Idib. SENATUS LEGITIMUS.

Deerant in Ms. quatuor menses, Martius, Aprilis, Majus, Junius. Reliquorum legitimi Senatus dies isti sunt;

JVLIVS.

Kal. Iul. SENATUS LEGITIMUS.
XVI. *Kal. Aug.* LVDI. SENAT. LEGIT.

AVGVSTVS.

III. *Non.* SENATUS LEGITIMUS.
XVIII. *Kal. Sept.* SENATUS LEGIT.

SEPTEMBER.

Kal. Sept. SENATUS LEGITIMUS.
Idib. LUDI. SENATUS LEGIT.

OCTOBER.

V. *Non.* SEN. LEGIT. DIES ÆGYP.

NOVEMBER.

Prid. Id. SENATUS LEGITIMUS.

DECEMBER.

III. *Non.* SENATUS LEGITIMUS.
Idib. SENATUS LEGITIMUS.

Id Kalendarium, sub Constantio, Constantini Magni filio, editum videtur, circa annum Christi vulgarem CCCLIV. Ex eo apparet, plerisque mensibus, ut instituerat Augustus, bis, quibusdam semel, ter etiam, legitimum Senatum actum fuisse. Huic opponitur ille, qui extra ordinem ab iis, quibus ejus rei potestas, quoties, necesse erat, indicebatur. Unde *indictus* dicitur, alius à legitimo. *Boxhorn.*

1. *Neve Septembri Octobrive mense.*] Omnino propter vindemias hoc institutum, quarum gratia etiam feriæ menstruæ in Codice conceduntur, ut observat Casaubonus. In Kalendario veteri Romano, quod sub Constantio, Constanti M. filio, editum videtur, non Septembri, sed Octobri & Novembri, semel tantum agitur legitimus Senatus, eandem ob caussam, & quia cum in Italia vindemiæ fieri solitæ sint mense Octob. in frigidioribus locis eædem fiant mense Novembri, sub autumni finem, ut Byzantii. *Idem.*

2. *Cum quibus de negotiis ad frequentem senatum referendis ante tractaret.*] In Tacito est, *pratractare*, in re prope simili, libello de majorum nostrorum moribus. *Pratractare* est προβουλεύεσθαι. Cæterum hoc quoque reponendum est inter callida illa consilia Augusti, quibus *munia Senatus invasit*, ut loquitur Tacitus Annal. 1. Quæ enim reliqua vis frequenti legitimo aut indicto Senatui, ubi præcipuam ejus partem suarum partium jam ante fecerat Augustus? *Idem.*

3. *Sententias prærogabat.*] Codex Salmas. *perrogabat.*

mum intenderet, [1] *ac si censendum magis quam assen-*
36 *tiendum esset. Auctor & aliarum rerum fuit: in queis ne acta senatus publicarentur:* [2] *ne magistratus deposito honore statim in provincias mitterentur: ut proconsulibus ad mulos, & tabernacula, quæ publice locari solebant,* [3] *certa pecunia constitueretur: ut cura ærarii* [4] *à quæstoribus urbanis ad prætorios prætoresve transiret: ut* [5] *centumviralem hastam, quam quæstura*
37 *functi consueverant cogere,* [6] *decemviri cogerent. Quoque*

1. *Ac si censendum magis quam assentiendum esset.*] Assentiendi in senatu triplex modus, voce, manu, pede. Porro ad assentiendum alteri & mediocris attentio desideratur, & industria quoque mediocris: quum ad censendum oporteat venire meditatum, aut solerti ingenio esse præditum, idoneo consilium in arena capere. Augustus vero, instituto more sententias prærogandi & quidem nullo certo ordine, singulos cogebat attendere & ad dicendam sententiam se parare. *Casaubon.*

2. *Ne statim in provincias mitterentur.*] Ut eo nempe intervallo remitterent animos, quos continuata imperia extollere solent. Sic & Pompejus Consulatu quem solus gessit, si Dioni credimus, instituit, ut qui Magistratu abissent intra quinquennium proximum exteras provincias ne sortirentur. Sublata enim provinciarum spe, minus ambibant magistratus. *Torrent.*

3. *Certa pecunia constitueretur.*] Sub posterioribus imperatoribus non tantum salarium, sed & vestes, muli, ministeria, & reliqua necessaria præsidibus provinciarum data sunt. Id testatur inter alios Lampridius, qui sic præsides instructos ab Alexandro Imp. ait, ut redderent deposita administratione mulas, mulos, equos, muliones & coquos, cætera sibi habituri, si bene rem gessissent, in quadruplum reddituri, si male. Cicero id, quod publice eo nomine dabatur magistratibus, *vasarii* nomine appellavit. *Budæus.*

4. *A quæstoribus urbanis ad prætorios prætoresve transiret.*] Quæstores regibus etiam tum imperantibus instituti sunt, quod lex curiata ostendit à L. Bruto repetita. Mansitque consulibus potestas diligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret, creatique primum duo, ut rem militarem comitarentur. Dein gliscentibus negotiis duo additi, qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus, stipendiaria jam Italia, & accedentibus provinciarum vectigalibus. *Tacitus.*

5. *Centumviralem hastam.*] Idcirco sic dictam, quod Centumviri hasta in foro suo posita judicabant. Cæterum cum essent Romæ xxxv. tribus, quæ & curiæ sunt dictæ, terni ex singulis tribubus sunt electi ad judicandum, qui Centumviri appellati sunt: & licet quinque amplius quam centum fuerint, tamen, quo facilius nominarentur, Centumviri sunt dicti. *Budæus.*

6. *Decemviri cogerent.*] Verba Pomponii de orig. juris hæc sunt: *Non sufficiente prætore urbano, quod multa turba peregrinorum in civitatem veniret, creatus est & alius prætor, qui peregrinus appellatus est ab eo, quod plerumque inter peregrinos jus dicebat. deinde cum esset necessarius magistratus, qui hastæ præesset, centumviri litibus judicandis constituti sunt.* In

que plures partem administrandæ Reip. caperent, nova officia excogitavit: [1] curam operum publicorum, [2] viarum, aquarum, [3] alvei Tiberis, [4] frumenti populo dividundi, [5] præfecturam urbis, Triumviratum legendi se-

In aliis libris legitur *decemviri*. Sed & centumviri & decemviri privatas caussas cognoverunt, de jure judicarunt, & hastæ præfuerunt, unde Poëta:

Seu trepidos ad jura decem citat hasta virorum,
Et firmare jubet centeno judice caussas.

Quibus autem de rebus centumviri judicârint, ex his Ciceronis in I. de Orat. verbis colligitur: *Iactare se in caussis centumviralibus, in quibus usucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluvionum, circumluvionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamentorum ruptorum, aut ratorum, cæterarumque rerum innumerabilia jura versentur.* Decemviros porro iis judiciis, quæ ad centumviros sorte deferebantur, præfuisse, Dio scriptum reliquit lib. LIV. De libertate autem ab iis potissimum judicatum, animadverto apud Cicer. pro Cæcina. *Sigon.*

1. *Curam operum publicorum.*] Pereunte censura simul cum libertate, in plures διαχορίας ἐπιμελείας divisus est is magistratus, factique sunt curatores plures pro una censura. non infrequens in antiquis monumentis lapideis titulus, CVRATOR. OPERVM. PVBLICORVM. & nonnunquam CVR. SARTORVM. TECTORVM. OPERVM. PVBLICORVM. Hi sicut cæteri omnes, qui curam aliquam publice curabant, non magistratus erant sed quasi magistratus, sicut vocantur à Frontino. *Casaub.*

2. *Viarum.*] Curatores viarum ante Augustum fateor: sed nec perpetuum id nec certum munus. Fecit utrumque Augustus. Erat autem Curatorum munus discretum à IV. viris, & mox VI. viris. nam hi vias urbis curabant: illi eas, quæ extra urbem. Etiam Curatores extra ordinem reperti, quos destinabant singulis viis. Ita Cæsar Curator viæ Appiæ Plutarcho dicitur: Thermus Flaminiæ Ciceroni. Et hos quidem Curatores fuisse censeam, quorum negligentia culpatur Tacit. Ann. III. *Lipsius.*

3. *Alvei Tiberis.*] Repurgandi, & laxioris faciendi. Prisci locare solebant flumina *retanda*, (hoc enim verbum legitur in edicto Prætorum) quod significat purganda. *Retas* enim arbores vocaverunt, quæ aut ex ripis fluminis corruerent, aut in alveis eorum extarent. A retibus autem dicuntur, quod prætereuntes naves impedirent, & instar retium retinerent. *Beroald.*

4. *Frumenti populo dividundi.*] Videtur qui hanc curam sustinebat, alio nomine dictus Minutiæ curator. sic interpretor in lapide veteri, ubi sculptum, CVRATOR. AQVARVM. ET. MINVTIAE. CVR. ALVEI. TIBERIS. ET. CLOACARVM. URBIS. De Minutia frumentaria alii monuerunt. *Casaubon. Dividundi* tantum? an emundi etiam? extant enim veteres denarii, in quorum parte altera Cereris effigies cum his verbis, PISO. CAEPIO. Q. in altera vero duo viri inter spicas. Asscriptum, AD. FRV. EMV. EX. S. C. Addam & hanc inscriptionem, L. CASVRIO. L. F. CLV. SPECVLATORI. AED. IIII. VIR. I. D. Q. ARG. PVBL. ET. DEC. ALIMENTAR. DEFENSORI. REIPVBL. CVR. ANN. POPVLO. PRAEBITAE. COSCONIVS. SECVNDINVS. *Torrent.*

5. *Præfecturam urbis.*] Hanc non tam instituit Augustus, quam auxit atque ornavit, cujus postea in immensum crevit auctoritas. De qua, uti & Prætorum numero, vide Pomponium De origine juris. Addam interim Eusebii locum Olymp. CLXXXVIII. *Messala Corvinus primus Præfectus Urbi factus sexta*

ſenatus, & alterum recognoſcendi turmas equitum,
quotieſcumque opus eſſet. [1] *Cenſores creari deſitos lon-*
go intervallo creavit, [2] *numerum prætorum auxit.*
Exegit etiam, ut quoties conſulatus ſibi daretur, binos
pro ſingulis collegas haberet: nec obtinuit, reclaman-
tibus cunctis, [3] *ſatis majeſtatem ejus imminui, quod ho-*
38 *norem eum non ſolus, ſed cum altero gereret.* [4] *Nec par-*
cior in bellica virtute honoranda, [5] *ſuper* XXX. *ducibus*
juſtos triumphos, & aliquanto pluribus triumphalia
ornamenta decernenda curavit. Liberis ſenatorum,
quo celerius Reip. aſſueſcerent, [6] *protinus virilem to-*
gam,

ſexto die magiſtratu ſe abdicavit, in civilem poteſtatem eſſe conteſtans. Idem.

1. *Cenſores creari deſitos.*] Nam ipſe & Julius Cæſar jus potius cenſorum, quam vocabulum aut honorem uſurpaverant. vide ſupra cap. XXVII.

2. *Numerum prætorum auxit.*] Unus ab initio prætor in urbe fuit, ac primus omnium Sp. Furius Camillus M. filius eam Romæ dignitatem adeptus eſt, dictuſque à *præeundo*, ut Varro ſcribit, quod exercitui præiret. Veteres, ut Pedianus ſcribit, omnem magiſtratum, cui pareret exercitus, prætorem appellarunt. Livius quoque conſulem, & prætorem indifferenter appellatum affirmat. *Sabell.*

3. *Satis majeſtatem ejus imminui.*] De faſtigio ſuo deſcendere quodammodo exiſtimabatur imperator, & in æquum venire cum privatis, dum conſulatum non ſolus, ſed cum altero gereret. Hinc factum, ut omnes poſt Diocletianum principes hunc honorem privatis communicare deſierint, uſque ad Julianum, qui veterem morem reſtituit. Refert Ammianus. *Salmaſius.*

4. *Nec parcior in bellica virtute honoranda.*] L. Tatius Rufus infima natalium humilitate, Conſulatum militari induſtria meruit: antiquæ alias parſimoniæ, circiter millies HS. liberalitate Divi Auguſti congeſtum, uſque ad detrectationem heredis exhauſit, agros in Piceno coëmendo, colendoque in gloriam. *Plinius.*

5. *Super triginta ducibus juſtos triumphos.*] Cum omnes veteres memorias excuſſeris, vix reperias ad dimidium numeri hujus qui triumphum eo ſpatio egerint. Et tamen ait non *triginta*, ſed *ſuper triginta ducibus*, nec ſimpliciter *triumphos*, ſed *juſtos*: quæ tam diligens aſſeveratio ægre permiſerit nobis, ut de minutis quibuſdam triumphis hunc locum exponamus, quos ſæpe & facile ab Auguſto ſolitos concedi, variis locis ſcribit Dio. Ex eodem optimo ſcriptore diſcimus, quod olim in Julio Cæſare riſum fuerat, cum Hiſpanienſis triumphi honorem ambitioſe legatis ſuis, qui propriis auſpiciis nihil egiſſent, communicavit: id Auguſtum interdum eſſe imitatum, ut de Carinate narratur l. LI. qua fortaſſe ratione defendi hujus loci ſcriptura ac ſententia poſſit. *Caſaub.*

6. *Protinus virilem togam, latum clavum induere, & curiæ intereſſe permiſit.*] Non tam priſtinum morem revocaſſe, quam imitatione majorum novum jus invexiſſe in civitatem videtur, neque

enim

gam, latum clavum induere, & curiæ interesse permisit: militiamque auspicantibus, non [1] tribunatum modo legionum, [2] sed & præfecturas alarum dedit: ac ne quis expers castrorum esset, binos plerumque laticlavios præposuit singulis alis. Equitum turmas frequenter [3] recognovit, post longam intercapedinem [1] redu-

enim curiæ aditum tantum liberis senatorum aperuit, sed etiam senatorum insignibus decoravit, ac quodammodo in senatorium ordinem allegit. Veteri jure tantum equites erant. Isidorus lib. IX. *Quamvis senatoria quis origine esset, usque ad legitimos annos eques Romanus erat: deinde accipiebat honorem senatoriæ dignitatis.* Sed quod modo instituit Octavius, an ante eum Romæ jus non fuit? haud temere quærat hoc aliquis: nam de veste quidem palam est, quod ipse aliis tribuit, id ei contigisse: manifesto declarant hæc Suetonii infra, *sumenti virilem togam tunica laticlavi resuta ex utraque parte ad pedes decidit.* Fieri potest ut hic mos per confusionem bellorum civilium institutus, ad ea tempora duraverit, quibus cessit omne imperium Augusto: qui quod licentia temporum fiebat, ut jure fieri liceret, instituerit; non male etiam sic rei auctor dici queat. Illud certum, quocumque tempore id ceperit, sub initia principatus Augusti ita fieri solitum in splendidorum equitum liberis. arguit Ovidius de se minurriens Tristium lib. IV. Sæpe item accidit, ut quos vota parentum curiæ destinassent, eos vel fortuna adversa cogeret, vel propria voluntas impelleret retrocedere, & inferiore gradu subsidere: iis ponendus latus clavus erat elapsa ætate senatoria. testis locuples idem Ovidius:

Curia restabat: clavi mensura coacta est:
Majus erat nostris viribus illud onus.

Postea eo ventum, ut etiam eorum qui equites tantum erant, quidam latum clavum retinerent, & veste senatoria decorarentur. Ab hoc more manavit illa senatorum distinctio in juvenes & honoribus perfunctos. Julium Calvastrum Suetonius in Domitiano vocat Tribunum laticlavium: Dio quasi explicans, νεανικὸν χεχιλιαρχηκότα εἰς βουλείας ἐλπίδα. Isti sunt quos juvenes secundi ordinis appellabant: primo gradu iis concesso, qui domum Augustam, vel sanguine, vel affinitate, aut aliqua necessitudine contingerent. *Idem.*

Pretinus.] Id est, uno eodemque tempore, Gallice *tout d'une tire.* Idem.

1. *Tribunatum legionum.*] Nam Tribuni, qui seni in quaque legione, toti legioni præfuerunt. Eorum munia jus dicere, & de capite cognoscere: signum excubiis dare, vigilias curare, munitiones, exercitia alia. *Lipsius.*

2. *Sed & præfecturas alarum.*] Ipsum loquendi genus indicat præfecturas alarum honore tunc anteisse tribunatum militum: contra Claudii tempore: Suetonius lib. V. *Equestres militias ita ordinavit, ut post cohortem, alam: post alam, tribunatum legionis daret.* Casaub. Socii dicebantur *Alæ* seu *Cornua*, quia plurimum ut alæ in avibus, corpus illud legionum tegebant socii: hinc *Ala dextra*, & *sinistra*: *Cornu dextrum* & *sinistrum.* Habebat autem Ala equites & pedites: & sicuti Cives Tribuni, ita Socios ordinabant *Præfecti.* Lipsius.

3. *Recognovit.*] Censionem vocat recognitionem. Festus: *Censio hastaria dicebatur, cum militi multæ nomine ob delictum militare indicebatur, quod hastas daret. Censionem facere dicebatur censor, cum multam equiti inrogabat.*

[1] reducto more transvectionis. Sed neque detrahi quemquam in transvehendo ab accusatore passus est: quod fieri solebat: & [2] senio vel aliqua corporis labe insignibus permisit, præmisso in ordine equo, ad respondendum quoties citarentur, pedibus venire: [3] mox reddendi equi gratiam fecit eis qui majores annorum quinque & triginta retinere eum nollent.

39 *Impetratisque à senatu decem adjutoribus, unumquemque equitum rationem vitæ reddere coëgit: atque [4] ex improbatis [5] alios pœna, alios ignominia notavit: plures ad-*

1. *Reducto more transvectionis.*] Equestris ordinis juventus omnibus annis bis urbem spectaculo sui, sub magnis autoribus celebrabat, die Lupercalium & equitum probatione. Trabeatos enim equites Idibus Julii Q. Fabius transvehi instituit. *Val. Max.* In illa pompa, qui equum publicum habent, tributim & centuriatim distincti, ordine omnes equis vehuntur, quasi è pugna redeant, coronati fronde oleagina, & togis purpureis, & punicei coloris materiam prætextam habentibus induti, quas vocant trabeas, initium facientes à templo quodam Martis, ædemque Castoris & Pollucis prætereuntes: interdum numero quinquies mille homines, qui ferunt quæcunque fortitudinis suæ præmia in præliis à ducibus acceperunt, egregium certe & dignum illius imperii amplitudine spectaculum. *Dionys. Halicarn.*

2. *Senio vel aliqua corporis labe insignibus.*] Puta quibus nares præcisæ, vel aures, aut aliud quod vulnus impositum ἀεικέλιοι ut Poetæ vocant. Appianus in Mithridat. αἰσχήμονας ὠ τῆλαις. ita affectos norat Augustus urbanis hominibus dicteriorum esse materiam. clarum exemplum in Horatio Coclite. Unde est illud ab eo dictum, cum ei in comitiis coxæ vitium objiceretur, *Per singulos*, inquit, *gradus admoneor triumphi mei.* Casaubonus.

3. *Mox reddendi equi gratiam fecit eis qui majores annorum quinque & triginta retinere eum nollent.*] Beroaldus intelligit factam potestatem equitibus senioribus reddendi equum quem ex publico accepissent, si vellent: & ita ab equestris militiæ munere solverentur. scribendum: ut ea sententia efficiatur, *retinendi equi gratiam fecit.* Etsi alendo equo stipendium accepere hi equites, eratque res non parvi honoris: nihilominus tamen durum onus multis hoc fuisse, ex eo colligimus, quod populus in beneficii parte solitus est dare vacationem hujus muneris. Exemplum in Livii lib. XXXIX. ubi P. Ebutio indici Bacchanaliorum inter alia præmia decretum narratur, *ne, censor ei equum publicum assignaret.* Idem.

4. *Ex improbatis.*] Cod. Salmas. *in exprobatis.*

5. *Alios pœna, alios ignominia.*] *Ignominia*, ut inquit Nonius, nominis tantum nota est, quod honestatis nomen habere desinat qui ignominia notatur, sic enim non malus auctor Isidorus l. v. cap. XXVII. Pulchre apud Nonium Cicero lib. IIII. De Republ. *Censoris judicium nihil fere damnato adfert præter ruborem. Itaque, ut omnis ea judicatio versatur tantummodo in nomine, animadversio illa ignominia dicta est.* Adde si lubet, l. CXXXI.

admonitione, ſed varia. Leniſſimum genus admonitionis fuit traditio coram pugillarium, quos taciti, & ibidem ſtatim legerent. Notavitque aliquos, quod pecunias levioribus uſuris mutuati, graviore fœnore collocaſſent. [1] Comitiis Tribunitiis ſi deeſſent candidati ſenatores, ex equitibus Romanis creavit: ita ut poteſtate tranſacta, in utro vellent ordine, manerent. Cum autem plerique equitum, attrito bellis civilibus patrimonio, [2] ſpectare ludos è quatuordecim non auderent, metu pœnæ theatralis: pronuntiavit, non teneri ea quibus ipſis parentibuſve equeſter cenſus umquam fuiſſet. Populi recenſum vicatim egit: ac ne plebs [3] frumentationum cauſſa frequentius à negotiis avocaretur, ter in annum quaternûm menſium teſſeras dare deſtinavit: ſed deſideranti conſuetudinem veterem conceſſit rurſus, ut [4] ſui cujuſque menſis accipe-

lib. CXXXI. & CCXLIV. De verborum ſignif. *Torrent.*

1. *Comitiis Tribunitiis ſi deeſſent candidati ſenatores, ex equitibus Romanis creavit.*] Nihil abſurdius quam ad Tribunos militares hæc referre contra Dionis auctoritatem, & rem ipſam. Tribuni plebis quanta invidia apud optimates eſſent, ſatis notum eſt: unde factum videtur perſæpe, ut eum magiſtratum plerique refugerent. Ideo lata vetus lex, quæ populo libertatem conceſſit, ſi comitiis Tribunitiis deeſſent candidati, ex omni populo & quocunque ordine, quos vellet Tribunos creandi. Appianus libro I. *Ἐμφυλ.* *Caſaub.*

2. *Spectare ludos è quatuordecim non auderent.*] L. Roſcius Otho Trib. pleb. A. DCLXXXII. legem tulit, ut in theatro equitibus Romanis, qui HS. quadringenta poſſiderent, XIV. gradus ſpectandi gratia adſignarentur: exceptis iis, qui ſuo fortunæve vitio decoxiſſent. Vide Tacitum lib. XV. qui legem interpretatur hanc habuiſſe vim, ut Equites non ante plebem, ac ſeparatim, ſed confuſe tantum quatuordecim ordines haberent. *Hottomannus.*

3. *Frumentationum.*] Gracchus legem de frumento populo diſtribuendo tulerat. Sed P. Clodius ut gratuitum daretur frumentum, recentiorem tulit legem, quum antea ſenis æris trientibus in modios veniret. *Sabell.*

4. *Sui cujuſque menſis.*] Memini Suidam in *Νῶναι* tradidiſſe dictas eſſe annonas quaſi *ἀνὰ τὰς νώνας διδομένας.* Quod quanquam ridiculum eſt, (annona enim ab anno, quaſi annalis alimonia, dicitur) ex eo tamen oſtenditur. Nonis cujuſque menſis frumentum populo dividi ſolere. Quare ſuſpicor pro *ſui cujuſque menſis* legi debere *Nonis cujuſque menſis.* Torrent.

peret. [1] *Comitiorum quoque pristinum jus reduxit: ac multiplici pœna coërcito ambitu,* [2] *Fabianis & Scaptiensibus tribulibus suis die comitiorum, ne quid à quoquam candidato desiderarent, singula millia nummûm à se dividebat. Magni præterea existimans,* [3] *sincerum, atque ab omni colluvione* [4] *peregrini* [5] *ac servilis sanguinis incorruptum servare populum: &* [6] *civitatem Romanam parcissime dedit, & manumittendi modum terminavit. Tiberio pro cliente Græco petenti rescripsit,* Non aliter se daturum, quam si præsens sibi

1. *Comitiorum quoque pristinum jus reduxit.*] Jus illud intelligit quod libro superiore cap. XLI. à patre Augusti Julio Cæsare docuit fuisse institutum id jus per bella civilia & III. virorum tyrannidem omissum, reducit nunc Augustus. *Casaub.* Populus & multitudo iterum ad comitia conveniebant: neque tamen fiebat quicquam, nisi quod ipsi placebat. Igitur magistratus quosdam ipse electos à se creabat: quorundam delectum populo & plebi permittens, id curabat, ne parum digni renuntiarentur, per factionem vel ambitum. *Dio Cassius.*

2. *Fabianis & Scaptiensibus tribulibus suis.*] Tribus Fabia & Scaptia rusticæ fuêre. Scaptienses autem & Fabianos tribules habuit: credo quod alteram à Julia gente tribum accepisset. Etenim qui adoptatus erat, ut nomen, sic etiam tribum ejus, qui se adoptaverat, assequebatur. *Sigonius.*

3. *Sincerum atque ab omni colluvione.*] Romulus ab initio, ut urbem amplificaret, devictos populos in civitatem recepit. Deinceps eo ventum est, ut ex omni genere omnique natione terrarum cives adsciscerentur. Ita Julius Cæsar Hispanos & Græcos in civitatem Romanam adscivit, teste Livio lib. XXXIV. Claudius omnes Græcos, Gallos, Hispanos, Britannos, Sauromatas civitate donavit. Antoninus Pius omnes, qui in urbe Romana essent, cives Romanos esse jussit, si Ulpiano credimus. *Marc. Donatus.*

4. *Peregrini ac servilis sanguinis.*] Lucanus Romam repletam mundi fæce luculenter scripsit. Præterea à Senatu aliquando indicta sententia est, ut servos à liberis cultus distingueret. Deinde apparuit quantum periculum immineret, ut inquit eleganter Seneca, *Si servi nostri numerare nos cœpissent.* Beroaldus.

5. *Ac servilis sanguinis.*] Quoniam pessimis sæpe modis ad libertatem perveniunt servi, huic rei censores potissimum aut consules prospicere debere existimarem, ut eos, qui quotannis manumittuntur, examinentur quinam sint, & quare, & quomodo libertate fuerint donati, quemadmodum in equitum & senatorum vitam inquirunt. Deinde quos comperiunt civitate dignos, eorum nomina in tabulas referant, ipsosque in tribus distribuant, & ipsis in urbe habitare permittant. Scelestam vero & impuram multitudinem ex urbe, specioso rei nomini imposito, aliquo in coloniam ablegent. *Dionys. Halicarn.*

6. *Civitatem Romanam.*] Cod. Salmas. *civitates Romanas.*

1. *A li-*

ſibi perſuaſiſſet quam juſtas petendi cauſſas haberet. *Et Liviæ pro quodam tributario Gallo roganti, civitatem negavit, immunitatem obtulit: affirmans,* Se facilius paſſurum fiſco detrahi aliquid, quam civitatis Romanæ vulgari honorem. *Servos non contentus multis difficultatibus à libertate & multo pluribus*[1] *à libertate juſta removiſſe: cum & de numero & de conditione ac differentia eorum qui manumitterentur, curioſe caviſſet, hoc quoque adjecit, ne vinctus umquam tortuſve quis, ullo libertatis genere civitatem adipiſceretur. Etiam habitum veſtitumque priſtinum reducere ſtuduit.* [2] *At viſa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus & clamitans:* En, *ait,*

Romanos rerum dominos, gentemque togatam.

[1] Ne-

1. *A libertate juſta.*] Libertas duplex. Juſta, non juſta. Juſta, quæ vindicta, cenſu, teſtamento data. Non juſta, quæ inter amicos, in convivio, per epiſtolam. Juſta illa qui manumiſſi, plane pleneque liberi: qui altera, vinculo adhuc quodam, ut Tacitus ait, attinebantur ſervitutis. Imo retrahi poterant in ſervitutem. Fragmentum quoddam J.C. veteris. *Hi qui domini voluntate in libertate erant, manebant ſervi: & manumiſſores audebant in ſervitutem denuo eos per vim ducere. Interveniebat Prætor, & non permittebat manumiſſum ſervire.* & addit poſt: *Sed nunc habent propriam libertatem qui inter amicos manumittuntur, & fiunt Latini Juniani.* Scite ergo ob has iteratæ ſervitutis metum Meſſenio ſervus apud Plautum:

Sed meliore eſt opus auſpicio, liber perpetuo ut fiem:
Relinqueretur pœnitentiæ, aut novo beneficio locus.

Pœnitentiæ, ut retraheres in ſervitutem: beneficio, ut vindicta liberares. *Lipſius.*

2. *At viſa quondam pro concione pullatorum turba.*] Reprehendit in aliis colorem veſtis, in aliis colorem & genus veſtis. Pullati dicuntur, & qui togam ſordidam & coloris obſoleti gerunt: & qui penulas, quæ pullo colore erant. Propria civium Romanorum veſtis forenſis toga fuit, eaque alba. contra hanc obſervationem majorum, varie peccatum per illa tempora, & magis deinceps. tenuiores, poſita toga in tunicis prodire non ſunt veriti; inde apud Horatium, Tacitum, alios, *tunicatus populus*, plebs infima idiotarum. alii penulam pro toga geſtabant, vel togæ ſuper injectam. multi togam retinebant, ſed ſordidam & obſoletam. & hi & illi pullati vocantur à ſcriptoribus. *Caſaubon.*

1. Nege-

41 [1] *Negotium ædilibus dedit, ne quem posthac paterentur [2] in Foro Circove, [3] nisi positis lacernis, togatum consistere.* LIBERALITATEM *omnibus ordinibus per occasiones frequenter exhibuit. Nam & invecta urbi Alexandrino triumpho [4] regia gaza, tantam copiam nummariæ rei effecit, ut [5] fœnore deminuto, plurimum agrorum pretiis accesserit. Et postea quoties ex damnatorum bonis pecunia superflueret, [6] usum ejus gratuitum [7] iis qui cavere in duplum possent, ad certum tempus indul-*

1. *Negotium Ædilibus dedit.*] Cicero III. De Legibus: *Suntoque Ædiles curatores urbis, annonæ, ludorumque solemnium: ollisque ad honoris amplioris gradum is primus adscensus esto.* Hi jurisdictionem quidem habebant, imperium vero non habebant. ex minoribus enim magistratibus erant, ut ex Livio & Gellio intelligimus. itaque Verrina II. Cicero: *Erit tum consul Hortensius cum summo imperio & potestate, ego autem Ædilis, hoc est paullo amplius quam privatus.* Hotomannus.

2. *In Foro Circove.*] Cod. Salmas. *circave.*

3. *Nisi positis lacernis togatum consistere.*] Pudendum Romano, si alia quam Romani civis gestans insignia, palliatus puta, aut cum soccis, & Gallicis maxime, in publico conspiceretur. Permittebatur tamen ut pluviæ, ac frigoris causa, præsertim in theatro, ludorumque spectaculis, ob repentinam sæpe cœli injuriam, togæ lacernam, quæ non multum à pænula distabat, superinducerent, quo & togam conservarent, & se quoque tuerentur. Declarant id complura Martial. epigrammata, ut II. lib. IIII. & VIII. libro V. & elegans Juvenal. locus Sat. IX. cum lacernas munimenta togæ vocat. Augustus igitur lacernarum quidem usum non sustulit, sed eas necessitati tantum servire voluit, vetuitque in foro, & in Circo alios quam togatos consistere, ad ea enim Urbis loca fere conveniebant Romani. *Torrent.*

4. *Regia gaza invecta.*] Scribit Hieronymus, Augustum Cæsarem cum post victoriam Alexandrinam domum repedasset, exportasse secum antiquorum Ptolomæorum gazas: ut nec antea, nec postea tanta copia auri, argenti, gemmarumque Romam adducta fuisse noscatur. Pomponius Mela, *Gazam*, inquit, *Persæ ærarium vocant: & inde nomen est Gazæ civitati, eo quod Cambyses illuc belli & opes, & pecuniam intulerat.* Beroald.

5. *Fœnore deminuto plurimum agrorum pretiis accesserit.*] Vocem *plurimum*, qua certi nihil definitur (& revera nihil potest definiri) circumscribit Paulus Orosius: cujus sunt verba: *Roma in tantum opibus Alexandriæ aucta est, ut propter abundantiam pecuniarum duplicia quam usque ad id fuerant possessionum aliarumque rerum venalium pretia statuerentur.* Casaub.

6. *Usum ejus gratuitum.*] Similem in Tiberio munificentiam notat Tacitus: *Tulit*, inquit, *opem, disposito per mensas millies sestertio, factaque mutuandi copia sine usuris per triennium, si debitor populo in duplum prædiis cavisset.* Annal. VI.

7. *Iis qui cavere in duplum possent.*] Ne usuræ communes exigantur supra duplum, non Romanorum tantum, sed & Ægyptiorum vetus lex est, quam Diodorus Siculus scribit lib. I. his verbis

dulsit. [1] Senatorum censum ampliavit: ac pro [2] octingentorum millium summa [3] duodecies HS. *taxavit, supplevitque non habentibus. [4] Congiaria populo frequenter dedit, sed diversæ fere summæ: modo [5] quadragenos, modo tricenos, nonnumquam ducenos quinquagenosque nummos: [6] ac ne minores quidem pueros præteriit, quamvis nonnisi ab undecimo ætatis anno accipere consuessent. Frumentum quoque in annonæ difficultatibus sæpe levissimo, interdum nullo pretio, viritim*

bis: τοὺς μὲν τῆς συγγραφῆς δανείσαντας ἐκέλευε διὰ τὸ τόκου τὸ κεφάλαιον πλεῖον ποιεῖν ἢ διπλάσιον. Et ad id duplum respexisse opinor Suetonium. *Cujacius.*

1. *Senatorum censum ampliavit, ac pro octingentorum millium summa duodecies* HS. *taxavit, supplevitque non habentibus.*] Dio: Ἐκ δὲ τούτων, inquit, ἐξέτασις αὖθις τῆς βουλευτῶν ἐγένετο. ἐπειδὴ γὰρ τὸ μὲν πρότερον δέκα μυριάδων τὸ τίμημα αὐτοῖς ὥριστο διὰ τὸ συχνοὺς τῶν πατρῴων ὑπὸ τῶν πολέμων ἐστερῆσθαι, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἀνθρώπων περιουσίας κτωμένων ἐς πέντε καὶ εἴκοσι προήχθη, οὐκέτι οὐδεὶς ἐθελοντὴς βουλεύσων ηὑρίσκετο. En clare adfirmat de myriadibus vigintiquinque (ita computatio Græca est) atqui eæ sane Latinis legitimum illud decies efficiunt non duodecies, quod in Tranquilli libris. Plutarchum audi in M. Antonio, pro te summas has æquante τὰς, inquit, πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας οἱ Ῥωμαῖοι Δέκιες καλοῦσι. *vigintiquinque myriadas Romani decies appellant & efferunt.* Igitur aut Dio in hac tota re turpiter falsus, aut scriptura in Suetonio: quod magis censeam, scribamque *decies*. Nam quod idem Dio dissentit etiam de quadringentis (in Suetonio enim duplo numero legis, octingenta antea fuisse) non moveor: aspexit enim mutationem post bella civica ab eodem Augusto factam, sed leviter nec in longum. Itaque subterhabuit eam Suetonius, quasi nec fuisset. Haud aliter concilio. *Lipsius.*

2. *Octingentorum millium.*] Intellige sestertiûm nummorum, id est, viginti millium coronatorum.

3. *Duodecies* HS.] Id est, triginta millium coronatorum.

4. *Congiaria.*] Quintilianus in sexto: *Congiarium, commune nomen est liberalitatis, atque mensuræ.* Fabius Maximus incusans Augusti congiariorum, quæ amicis dabantur, exiguitatem, heminariam esse dixit, alludens ad mensuram. congiarium datur populo, donativum vero militibus. Et ita usurpant hi, qui significanter, & proprie loquuntur. Tacitus: *Additum nomine ejus donativum militi, congiarium plebi.* Beroaldus.

5. *Quadragenos.*] Cod. Salmas. *quadringenos.*

6. *Ac ne minores quidem pueros præteriit.*] Nihil in ea re concessit Augusto Trajanus, de quo Plinius in Paneg. *Antequam te viderent audirentve, recipi incidi jussisti, ut jam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur: crescerent de tuo, qui crescerent tibi, alimentisque tuis ad stipendia tua pervenirent.*

1. *Tesse-*

tim admensus est, [1] *tesserasque nummarias duplicavit.*
42 *Sed ut salubrem magis quam ambitiosum principem scires, querentem de inopia & caritate vini populum, severissima coërcuit voce:* Satis provisum à genero suo Agrippa, perductis pluribus aquis, [2] ne homines sitirent. *Eidem populo promissum quidem congiarium reposcenti,* Bonæ fidei se esse respondit: *non promissum autem flagitanti, turpitudinem & impudentiam edicto exprobravit: affirmavitque, non daturum se, quamvis dare destinarat. Nec minore gravitate atque constantia, cum proposito congiario* [3] *multos manumissos, insertosque civium numero, comperisset, negavit accepturos quibus promissum non esset: cæterisque minus quam promiserat, dedit, ut destinata summa sufficeret.* [4] *Magna vero quondam sterilitate, ac difficili remedio, cum* [5] *venalitias & lanistarum familias, peregri-*

1. *Tesserásque nummarias.*] *Tesseras frumentariás, olearias, & cœnarias* quoque legisse memini, quas reddentibus frumentum, oleum, aut cœna præberetur. Sic igitur & *nummariás* interpretor, quibus allatis, promissi pro congiario nummi præstarentur. *Torrent.*

2. *Ne homines sitirent.*] Consimile exemplum illud Pescennini Nigri Romani Imperatoris: qui cum apud Ægyptum ab eo milites vinum peterent, respondit: *Nilum habetis, & vinum quæritis?* Carthaginenses in militia vinum non bibebant, ut docet Aristoteles in Oeconomicis. *Beroald.*

3. *Multos manumissos insertosque civium numero.*] Non statim ut aliquis manumissus erat, ad congiarium aliasve liberalitates admittebatur; sed in tribubus describi oportuit. Benigniores patroni quos manu emiserant, iis tribum statim emebant, aut si testamento libertas daretur, emi mandabant, ut scriptum est in lege XXXV. Dig. de legat. III. emptionem tribus significat illis verbis Suetonius *insertos civium numero*. Referri etiam potest ad eos qui suis sibi pecuniis libertatem redimebant; aut ad gratos alias suis heris: nam & hi & illi videntur de industria appetente congiarii die fuisse liberari. *Casaub.*

4. *Magna vero quondam sterilitate, ac difficili remedio.*] Ad hæc tempora pertinent verba Eusebii in Chronico ad numerum MMXXII. *Fames Romæ ita ingens facta, ut quinque modii venderentur denariis XXVII. semis.* Jos. Scaliger.

5. *Venalitias.*] *Vænalium* nomine, ut Quinctilian. tradidit libro VIII. cap. II. peculiariter servi dicuntur, maxime novitii. Quos & veteratoribus opponunt l. XXVII. & l. ult. De Ædilitio edicto. Hinc *vænalitius*, pro ipso mangone. Suetonius l. De claris Rhetor. *Vænalitius cum Brundisii gregem vænalium nari*

grinosque omnes, exceptis Medicis & præceptoribus, partemque servitiorum, urbe expulisset: ut tandem annona convaluit, impetum se cepisse *scribit,* frumentationes publicas in perpetuum abolendi, quod earum fiducia cultura agrorum cessaret: neque tamen perseverasse, quia certum haberet, posse per ambitionem quandoque restitui. *Atque ita post hanc rem temperavit,* [1] *ut non minorem* [2] *aratorum ac negotiantium, quam populi rationem* [3] *deduceret.*

navi educerent. Egregie autem Cicero *venalitiis* mercatores adjungit. nam, ut libro CCVII. De verborum signif. Africanus tradidit, mercis appellatione homines non continentur. Eamque ob rem mangones non mercatores, sed *venalitiarii* appellantur Jurisconsultis. *Torrent.*

1. *Ut non minorem aratorum ac negotiantium quam populi rationem deduceret.*] Populum appellat, ut sæpe alibi, plebem quæ Romæ frumento publico alebatur. hæc fere otiosorum hominum fuit, & magna ex parte functorum militia: cives enim Romani artes *βαναύσους* plerique à se spernebant, & solis servis dignas judicabant, ipsi bellis vacabant: unde peractis stipendiis egeni plerumque quod supererat vitæ degebant. Quod ut caveret Augustus, commoda missionum & militiæ tempora definiit: *ne aut ætate aut inopia post missionem sollicitari ad res novas possent.* ut est infra scriptum. Hæc vel præcipua olim caussa excogitandarum legum agrariarum: ita enim exhauriebatur famelica illa multitudo, vere sentina urbis. Alterum mali remedium fuit, publica frumenti largitio. sed præclarum hoc institutum secuta sunt non levia incommoda. Plerique enim De plebe in re facienda omissiores facti sunt, neglectum negotiandi studium, spreta agrorum cura & servis vinctisque commissa. *Negotiantes* sunt quicumque aliquam negotiationem exercerent, cujusmodi erant centonaria, sagaria, lignaria, carbonaria, cœnacularia, & similes his aliæ in veterum libris & antiquis lapidibus nominatæ. Hi sunt qui Imperatoribus in Codice dicuntur *negotium gerere*, vel *in negotiis pecuniam tractare,* aut *mercimonia agitare.* Casaubonus.

2. *Aratorum.*] Lectorem obiter monebimus, consuevisse Romanos vectigalia sua publicanis, qui fere ex Equestri erant ordine, per Censores elocare. Qui si frumenti decumam conduxissent, *Decumani*, si portoria, *portitores*, si pascua, *pecuarii* dicebantur. Et ea omnia aut per familias suas exercebant, aut aliis civibus concedebant. Qui & *aratores*, & *coloni*, & *agricolæ*, & *pastores* sæpe à Cicerone, atque aliis appellantur, non quod ipsi vel ararent, vel pascerent, sed quod obstricti publicanis, circa eadem negotia versabantur, eo utiliores Reipubl. quo in opere quisque suo diligentius negotiabantur. *Torrent.*

3. *Deduceret.*] Miror cur magnus interpres hoc observet nove dictum. Nam & ante sic Manilius libro III. *Sic erit ad summam ratio deducta priorem.* Imperator in §. XXIII. de Action. *In qua actione earum etiam rerum quas fugiendo servus abstulerit, æstimatio deducitur.* Id est, fit vel dicitur. Nempe com-

43 *ret.* SPECTACVLORVM *& assiduitate & varietate, atque magnificentia, omnes antecessit. Fecisse ludos se ait* [1] *suo nomine quater: pro aliis magistratibus, qui aut abessent, aut non sufficerent, ter & vicies. Fecitque nonnumquam etiam vicatim, ac pluribus scenis per omnium linguarum histriones: non in foro modo, nec Amphitheatro, sed in Circo &* [2] *in Septis, & aliquando nihil præter venationem edidit. Athletas quoque exstructis in campo Martio sedilibus ligneis: item navale prælium* [3] *circa Tiberim cavato solo, in quo nunc* [4] *Cæsarum nemus est. Quibus diebus custodes in urbe disposuit, ne raritate remanentium grassatoribus obnoxia esset. In circo aurigas cursoresque & confectores ferarum, & nonnunquam ex nobilissima juventute, produxit. Sed & Trojæ ludum edidit frequentissime, majorum minorumve puerorum delectu: prisci decorique moris existimans, claræ stirpis indolem sic notescere. In hoc ludicro C. Nonium*

compositum pro simplici *ducere* accipiunt. Quod verbum Arithmetices & ratiocinii proprium. Prosper de promiss. & prædict. *ter enim quadragies ducta centum viginti faciunt.* Hinc illa tralatio in phrasi sane frequenti, *rationem ducere.* At alias *deducere* quid sit in ratiociniis, notum ex formula, *sine deductione.* Ex his credo patet, quomodo phrasibus illis, quibus domicilium proprium in ratiociniis, migrationes in alienum multæ contingant. *Gronovius.*

1. *Suo nomine quater.*] Repetendum ex sequenti periodo verbum *vicies*, quæ βραχυλογία Græcis Latinisque usitata est: verum ita fere, ut major numerus in priore commate positus, etiam sequenti serviat, contra quam hic fit. Sive igitur quater suo nomine ludos Augustus edidit, sive quod potius puto sæpius, nihil hic mutandum censemus. *Casaub.*

2. *In Septis.*] Septa loca erant in campo Martio, inclusa tabulatis: in quibus stans populus Romanus suffragia ferre consueverat. *Servius.*

3. *Circa Tiberim cavato solo in quo nunc Cæsarum nemus est.*] Eadem verba in breviario Ancyrano, unde sumsit Suetonius, quod moneo, ne quis τὸ *nunc* restringat ad tempora auctoris. *Casaub.* Claudio Imp. inter lacum Fucinum amnemque Lyrin perrupto monte, quo magnificentia ejus à pluribus viseretur, lacu in ipso navale prælium adornatur, ut quondam Augustus structo cis Tiberim stagno, sed levibus navigiis & minore copia ediderat. *Tacitus.*

4. *Cæsarum nemus.*] Quod fuit in parte Martii Campi. Strabo de Mausoleo Augusti:

nium Asprenatem lapsu debilitatum, aureo torque donavit: passusque est ipsum posterosque Torquati ferre cognomen. Mox finem fecit talia edendi, Asinio Pollione oratore graviter invidioseque in curia questo Æsernini nepotis sui casum, qui & ipse crus effregerat. Ad scenicas quoque & gladiatorias operas, etiam equitibus Romanis aliquando usus est: verum [1] prius quam senatusconsulto interdiceretur. Postea nihil sane, præterquam adolescentulum Lucium honeste natum, exhibuit: tantum ut ostenderet, quod erat [2] bipedali minor librarum septemdecim ac vocis immensæ. Quodam autem muneris die, Parthorum obsides tunc primum missos per arenam mediam ad spectaculum induxit: [3] superque se subsellio secundo collocavit. Solebat etiam citra spectaculorum dies, si quando quid [4] inusitatum dignumque cognitu advectum esset, id extra ordinem [5] quolibet loco publicare: ut rhinocerotem, apud Se-

gusti: *A tergo*, ait, *lucus est mira continens ambulacra.* Sabell.

1. *Priusquam senatusconsulto interdiceretur.*] Quomodo abjicitur scenicus, per quem colitur Deus? Et theatricæ illius turpitudinis qua fronte notatur actor, si adoratur exactor? In hac controversia Græci Romanique concertant. Græci putant recte se honorare homines scenicos, cum colant scenicorum ludorum flagitatores Deos. Romani vero, hominibus scenicis nec plebejam tribum, quanto minus senatoriam curiam dehonestari sinunt. *Augustinus.*

2. *Bipedali minor librarum septemdecim.*] Mira levitas, nec pro illa ipsa magnitudine ejus corpusculi. Usitata statura, ut alibi notamus, erat pedum fere sex; pondus librarum Romanarum centum plus minus. Plaut. Asin. *Nudus vinctus centum pondo es*, locum vide. Hac proportione homo bipedalis alterum fere tantum pendere debuit: non igitur nanus solum hic fuit, sed & monstrose gracilis, ac levis: tertii miraculi loco vox Stentorea in tantulo homuncione. De gracilitate ne nimis miremur, faciunt quæ Athenæus lib. XII. & Ælianus lib. X. Ποικίλης de Archæstrato narrant. *Casaub.*

3. *Superque se subsellio secundo locavit.*] Scenæ & podio proximum subsellium, principum fuit & magistratuum: secundum & reliqua quibus constitit orchestra, senatorum. in primo sedit AUgustus: in secundo legatos collocavit: *super se* ait Suetonius: quia ratio subselliorum ea fuit, ut imo sive primo secundum esset altius, secundo tertium, & ita deinceps. *Idem.*

4. *Inusitatum.*] Cod. Salmas. *invisitatum.*

5. *Quolibet loco publicare.*] Ex eo more

Septa: tigrim, in scena: anguem quinquaginta cubitorum, pro Comitio. Accidit [1] votivis Circensibus, ut correptus valitudine, lectica cubans, [2] thensas deduceret: rursus [3] commissione ludorum, quibus theatrum Marcelli dedicabat, evenit ut [4] laxatis sellæ curulis compagibus caderet supinus. Nepotum quoque suorum munere, cum consternatum ruinæ metu populum retinere, & confirmare nullo modo posset, transiit è loco suo, atque in ea parte consedit quæ suspecta maxime
44 *erat. Spectandi confusissimum ac solutissimum morem correxit ordinavitque: motus injuria senatoris, quem Puteolis per celeberrimos ludos consessu frequenti nemo receperat. Facto igitur decreto patrum, [5] ut quo-*

est quod notat Solinus de muliere tricies enixa, à Pompeio publicata cum xx. liberis: quodque Tacitus libro XII. Annal. de Mithridate Armeniæ rege captivo, *Rostra juxta custodibus circumdatus visui populo præbetur.* quod idem postea de Caractaco narrat. *Casaub.* Miror, Tranquillum omisisse quadringentas viginti pantheras Romæ ab eodem fuisse monstratas. *Beroald.*

1. *Votivis.*] Quos ipse, ut supra ostendit, voverat Jovi Opt. Max. si Reipublicæ status post cladem in Germania acceptam melior factus esset. *Sabell.*

2. *Thensas deduceret.*] Id est, vehiculum, in quo sacra Circensi pompa deferebantur, religiose sequeretur. *Idem.*

3. *Commissione ludorum.*] Sic Virgil.

Et tuba commissos medio canit aggere ludos.

Et Macrobius: *Sed & Laberius sequenti statim commissione mimo novo interjecit hos versus.* Beroaldus. *Commissiones* gladiatorum dicebantur, cum paria comparabantur. Sic *committere animos* apud Poëtam, est animos in commissionem & certamen adducere, & ad contentionem comparare. *Turnebus.* Ita paullo post: *Quos etiam committere cum Græcis solebat.*

4. *Laxatis sellæ curulis compagibus.*] Sella curulis quatuor lignis pluribusve constabat incurvis in modum fere literæ S productæ & minus curvatæ ab utraque parte. Hæc funibus ita compacta erat, ut aperiri claudique posset. Lignorum formam egregie explicant Græci cum δίφρον ἀγκυλόποδα nominant, ut Plutarchus in Mario. Hujusmodi sellarum fabrica hodieque in usu est. Similis autem artificii fuisse videntur illæ, quibus olim tanquam laqueis usi, qui alienæ vitæ insidiabantur. Pausanias in Atticis vocat θρόνον ἀφανεῖς δεσμοὺς ἔχοντα. Res hodie non incognita. *Casaub.*

5. *Ut quoties quid spectandum usquam publice ederetur.*] Spectacula olim edebantur, in Urbe, in Italia & in provinciis. & in Urbe quidem, alia in theatro, alia in circo, alia in amphitheatro, quædam in foro aliisque locis publicis. Quod ergo ait, *usquam*, quomodo accipiemus? puto de Urbe, Italia & provinciis intelligendum: id enim arguere manifesto videtur quod modo dictum est de occasione facti decreti hujus,

quoties quid spectandum usquam publice ederetur, primus subselliorum ordo vacaret senatoribus: Romæ legatos liberarum sociarumque gentium vetuit in orchestra considere: cum quosdam etiam libertini generis mitti deprehendisset. Militem secrevit à populo. Maritis è plebe proprios ordines assignavit: prætextatis [1] *cuneum suum, & proximum pædagogis: sanxitque* [2] *ne quis pullatorum media caveæ sederet.* [3] *Fœminis ne gladiatores quidem, quos promiscue spectari solenne olim erat,* [4] *nisi ex superiore loco spectare concessit. Solis*

jus, quæ Puteolis data fuit: & quod dicit, *quoties quid spectandum publice ederetur*, de theatro & scenicis gymnicisque ludis aut rebus admirandis quæ spectandæ proponebantur, maxime interpretor: nam ea ætate extra Romam raræ venationes, rari Circenses. *Casaubon.*

1. *Cuneum.*] Inde theatrum eleganti epitheto cuneatum dicitur à Virgilio illo versu:

— *Cuneati hinc læta theatri*
Seditio. —

In alio significatu cuneus est ordo militaris: de quo idem:

Disjecti cunei desolatique manipli.

ab Apuleio non inscite excuneati dicti, quibus sedendi locus non fuit in cuneis confertis. *Beroald.* Theatri partes veteres cavea, & sedilia. Mox additis aliis sedilibus altioribus, scalarum quoque usus quæsitus, & additus. Sedilium ordines cunei à figura. Cum enim excurrerent ab angusto spatio ad ambitum extimum: strictiores erant necessario quo propius accederent ad caveam. *Cas. Scaliger.*

2. *Ne quis pullatorum media cavea sederet.*] Circumfusa turba cum judicibus, mox alia item affluente, commode spectare non poterant: quod aliis alii objectu corporum conspectum adimebant. Idcirco aggestis cespitibus editiorem locum sibi pulvillis auctis faciebant. Eam ob causam medius locus depressior fuit, ac propterea Cavea dictus. Igitur per initia stantes spectabant. Postea subsellia sibi quisque quum ferret, his etiam pro telo, dum pugnant de loco, rem agebant. At P. Scipione Nasica Censore sublatus est apparatus, & mox S. C. cautum ne cui in urbe propiusve mille passuum subsellia posuisse, sedentive ludos spectare licitum esset. *Idem.*

3. *Fœminis ne gladiatores quidem.*] Ne dum ludos scenicos: quibus tamen & ipsis interfuisse jam olim fœminas constat, sed non sine eorum permissu in quorum potestate erant. Valerius Max. *Pub. Sempronius Sophus conjugem repudii nota affecit, nihil aliud quam se ignorante ludos ausam spectare.* Per leges Augusti ad omnia spectacula Romani moris admissæ mulieres, sed non promiscue. Quod subjicit de athletis, non mirum: id enim ludicri genus Græcum fuit, non Romanum. *Casaub.*

4. *Nisi ex superiore loco.*] Ea extrema cavea & sedes pullatorum erat. Calpurn.

Venimus ad sedes ubi pulla sordida veste
Inter fœmineas spectabat turba cathedras.

Ex his versibus apparet spectasse promiscue plebem & fœminas. an ita instituit Augustus? Videtur ex hoc loco posse

lis Virginibus Vestalibus locum in theatro separatim, & [1] contra prætoris tribunal, dedit. [2] Athletarum vero spectaculo [3] muliebrem sexum omnem adeo submovit, ut [4] Pontificalibus ludis [5] pugilum par postulatum distulerit in sequentis diei matutinum tempus: edixeritque, Mulieres ante horam quintam venirent in theatrum, non placere. *Ipse Circenses ex amicorum fere libertorumque cœnaculis spectabat, [6] interdum è pulvinari,*

posse colligi. Sed hoc quam alienum à gravitate & prudentia Augusti? illene qui militibus, maritis è plebe, prætextatisque suos cuneos assignavit, fœminis permiserit cum sordida plebe promiscue spectare? nunquam putem. Lego igitur in Suetonio, *Spectare concessit solis. Virginibus Vest.* ita duplici ratione pudori mulierum consulitur: nam & in extremam caveam summotæ, pæne theatro ejectæ videri poterant; & ibi quoque solæ seorsim à viris collocatæ. *Idem.*

1. *Contra prætoris tribunal.*] Proxime scenam & podium. atque ut Prudentius ait, *podii meliore in parte sedebant.* Casaub. Imperante Tiberio, ut gliscceret dignatio sacerdotum, atque ipsis promtior animus foret ad capessendas ceremonias, decretum Corneliæ Virgini, quæ in locum Stantiæ capiebatur, HS. XX. & quoties Augusta theatrum introisset, ut sedes inter Vestalium consideret. *Tacitus.*

2. *Athletarum spectaculo.*] Ideo noluit fœminas interesse spectaculo athletarum, quoniam nudi exercebant corpora. Dionysius in septimo tradit, athletas velari solitos circa pudibunda, cum cætera nudarent: quæ consuetudo Romæ diu servata est, cum apud Græcos esset dissoluta: quippe apud illos nudari tota corpora cœperunt. *Beroaldus.* De Nerone, in ejus vita, cap. XII. *Ad athletarum spectaculum invitavit & virgines Vestales: quia Olympiæ Cereris Sacerdotibus spectare conceditur.*

3 *Muliebrem sexum omnem.*] Libri veteres magno consensu habent *muliebre sexus omne*, in neutro genere, antiquis, ut Plauto, quorum interdum sectator est, ut antiquarius, Tranquillus, usitato. *Turnebus.*

4. *Pontificalibus ludis.*] Quos, ut Pontifex Maximus, dedit. Ita Pontificales & Sacerdotales ludi passim observantur.

5. *Pugilum par.*] Pugnis nudis primum certârunt: itaque πὺξ Græci, & πύκτης pugil: nostra pugna inde, atque etiam pugnus: quoniam manus quæ erat antea passa, & πυγμὴ, unde vox nostra, contracta clausis digitis effecta est πυκνὴ, densa. Pugnis addita lora ad munimentum: propterea quod nudi quum ferirent, sæpe plus damni acciperent quam facerent. Ea lora Græco vocabulo Cestus dicti, κεστὸν enim cingulum. brevia initio: mox ne excussa exuerentur in ictibus, tum cubito tum humero alligabantur. Postremo ferrum plumbumque assutum est, sævissimo spectaculo. Cerebrum enim ac guttur facillime elidebant. Idcirco aurium munimenta induebant, ἀμφώτιδας. Differunt autem lucta & pugilatus: quod lucta sit motus quasi continuus: cohærescunt enim: pugilatus autem discretus: sunt enim inter ictus ipsos intervalla. *Cæs. Scaliger.*

6. *Interdum è pulvinari.*] Ut majestatis suæ

xari, & quidem cum conjuge ac liberis sedens. Spectaculo plurimas horas, aliquando totos dies [1] aderat: petita venia, commendatisque qui suam vicem præsidendo fungerentur. Verum quoties adesset, [2] nihil præterea agebat: seu vitandi rumoris caussa, quo patrem Cæsarem vulgo reprehensum commemorabat, quod inter spectandum, epistolis libellisque legendis, ac rescribendis vacaret: [3] seu studio spectandi, ac voluptate, qua teneri se neque dissimulavit umquam, & sæpe ingenue professus est. Itaque [4] corollaria & præmia alienis quoque muneribus ac ludis & crebra & grandia de suo offerebat: nullique [5] Græco certamini interfuit, quo non pro

suæ rationem haberet, è pulvinari spectavit, hoc est, ex eo Circi loco, ubi simulacra Deorum, magna pompa inferri & circum metas gestari solita, collocabantur. quæ pars Circi ea esset, mirum non explicasse Dionys. Halicarn. in eo sermone: sed dubium non est, quin ut in theatro honestissimus locus erat ad podium, sic in in Circo ad Euripum, qui medium stadium cingebat. Augustus in ep. ad Liviam super Claudio, *primam frontem spectaculorum* eum locum vocat. Inde spectavit, *sedens*, ait Suetonius: non ut Nero postea accubans, ceu Deus aliquis vivus simulacra mortua. Et, *cum uxore & liberis*, non intra imagines ipsas demum. An v. ista cœnacula, de quibus sentit Suetonius, in ipso Circo erant? Siquidem super illa porticu quæ ab exteriore Circi Romani parte adstructa illi fuit, & officinæ & cœnacula erant: quæ ut arbitror css. soliti locare cœnaculariam facientibus: à quibus postea inquilini & qui sine laribus erant. *Casaub.*

1. *Aderat.*] Leg. *aberat*. Idem.

2. *Nihil præterea agebat.*] Hoc est quod vocat Tacitus *comiter interesse*. Ann. 1.

3. *Seu studio spectandi, ac voluptate.*] Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mœcenati obtemperat, effuso in amorem Bathylli: neque ipse abhorrebat talibus studiis, & civile rebatur misceri voluptatibus vulgi. *Tacit.*

4. *Corollaria.*] Vocabulum corollarii est à corollis, quod eæ, cum placuerant actores in scena, dari solitæ sint: unde & corollaria dicuntur ipsæ coronæ. Plinius lib. xxi. sic scribit: *Paulatim & Romæ subrepsit appellatio corollis inter initia propter gracilitatem nominatis, mox & corollariis, postquam è lamina ærea tenui inaurata aut inargentata dabantur.* Sensus est Tranquilli, Augustum etiam in alienis spectaculis dedisse grandia & crebra corollaria scenicis & histrionibus, id est, ea munera, quæ ultra legitima præmia illis dono dari solebant: de quibus Cicero in Frumentaria: *Noli hos colligere, qui nummulis corrogatis de nepotum bonis, ac de scenicùm corollariis decumam emerunt.* Hæc autem, cum pretii haud magni forent, factum est ut corollarium pro re leviori, &, ut ita dicam, supernumeraria accipiatur. *Beroaldus.*

5. *Græco certamini.*] Quod vel in Græcia celebraretur, aut Græcis Italiæ urbibus, ut Neapoli, vel Romæ, Græco more & per Græcos scenicos. Utro modo

pro merito certantium quemque honoraverit. Spectavit autem studiosissime pugiles & maxime Latinos: non legitimos atque ordinarios modo, quos etiam committere cum Græcis solebat: sed & [1] catervarios oppidanos inter angustias vicorum pugnantes temere ac sine arte. Universum denique genus operas aliquas publico spectaculo præbentium, etiam cura sua dignatus est. [2] Athletis & conservavit privilegia, & ampliavit. Gladiatores [3] sine missione edi prohibuit. [4] Coërcitionem in histriones, magistratibus in omni tempore & loco, lege vetere, permissam, ademit: [5] præterquam ludos & sce-

modo accipiat aliquis, non interest pisi. *Casaubon.* Pollux athletarum nomine gymnicos omnes intelligi voluit. Hi autem sunt παλαισταὶ, δρομεῖς, πύκται, δισκοβόλοι & ἁλτῆροι. Vide Plautum Bacchid. Act. III. Sc. III. de antiqua puerorum Græcorum institutione loquentem. *Budæus.* Aristoteles in primo Rhetoricorum ita disponit. Quæ corporis virtus attributa est certaminibus, constat magnitudine, robore, celeritate. Qui jactare certo modo crura, portoque movere potest, cursor est, quippe celeritate valens. Qui tum premere, tum continere, is est luctator, qui percutiendo pellere, pugil, qui horum utroque modo, pancratio idoneus: qui ad hæc cuncta aptus, quinquertio.

1. *Catervarios.*] Id est, Catervatim, quod meo quoque tempore in plerisque Italiæ locis servatur, certantes. *Sabellicus.*

2. *Athletis.*] Sub athletis pugiles generaliori significatione comprehenduntur, ac pugiles, quemadmodum athletas, robori & pinguedini comparandæ operam dedisse, legimus apud Terent. Eun. Act. II. Sc. III. Ita & Tespiro Plautinus in Epid. herilem filium valere dixit *pugilice atque athletice*, hoc est, robustum & pinguem esse: id enim agebant, ut validius percutere valerent, & plagas sibi illatas minus sentirent. Gladiatores vero, cum armis incidentibus & pungentibus usque ad mortem, præmio conducti, dimicaverint, quantum ab athletis & pugilibus distent, satis apertum est. Itaque Suetonius xysticorum, qui athletæ erant, *certationes*, gladiatorum vero *pugnas* dixit. *Marc. Donatus.*

3. *Sine missione.*] Noluit ut gladiatores exhiberentur ad gladiaturam exercendam, nisi victoribus missio pro præmio proposita foret: qua impetrata, virga donabantur, quæ dicitur *rudis*. De hac missione gladiatoria ait Martialis:

Nuper cum Myrino peteretur missio læso.

Beroald.

4. *Coërcitionem in histriones.*] Dicebantur sententiæ, ut prætoribus jus virgarum in histriones esset: intercessit Haterius Agrippa Tribunus plebis: increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatui præbebat. Valuit tamen intercessio, quia divus Augustus immunes verberum histriones quondam responderat. *Tacitus.*

5. *Præterquam ludos & scenam*] Emendo *ludis & scena.* Mos vetus puniri histriones ab Ædilibus, Prætoribus, Consulibus, quovis tempore & quovis loco

scenam. Nec tamen eo minus aut [1] xysticorum certationes, aut gladiatorum pugnas severissime semper exegit. Nam histrionum licentiam adeo compescuit, ut [2] Stephanionem togatarium, [3] cui in puerilem habitum circumtonsam matronam ministrasse compererat, [4] per tri-

loco permittebat: arctavit Augustus, & non nisi per tempus ludorum permisit, & in loco ipso ubi peccârant, id est, in scena. Ademit etiam jus virgarum: (quod redditum esse magistratibus, videtur lege Julia de vi publica non quidem nominatim, sed prudentum interpretatione) At carcerem tamen & exsilium reliquit. *Lipsius.*

1. *Xysticorum.*] Galb. cap. VI. *Si quid scenici, aut xystici donatum olim vendidissent.* vetus item inscriptio. ATHENODORVS. XYSTICVS. PARIDI. THYMELICO. BENE. MERENTI. FECIT. *Torrentius.* Porticus quædam palestræ ξυστὸς apud Græcos vocitatur, quod Athletæ per hyberna in tectis stadiis exercentur. Faciunda autem Xysta sic videntur, ut sint inter duas porticus sylvæ, aut platanones, & in his perficiantur inter arbores ambulationes, ibique ex opere signino stationes. Proxime autem xystum & duplicem porticum, designentur hypætræ ambulationes, quas Græci περιδρομίδας, nostri Xysta appellant, in quas per hyememex Xysto sereno cœlo athletæ prodeuntes exercentur. *Vitruvius.*

2. *Stephanionem togatarium.*] Ut actorem secundarum Tullius in Bruto *secundarium* dixit, tertiarum actorem Valerius Max. *tertiarium:* (sic enim veteres codd. habent lib. IX. cap. XIV.) ita noster actorem togatarum *togatarium.* Nomina enim ἐπιτηδευμάτων hoc typo Latini efferunt. Vel Plautum adi in Aulul. *Casaub.* Togatæ dicebantur fabulæ vel Comœdiæ factæ de togatis, hoc est, vilibus personis. Sic enim Scholiastes vetus ad Juvenalis Satyram I. *Tria sunt genera Comœdiarum. Togata, ex factis vilium personarum. Prætextata ex factis nobilium personarum. Palliata ex factis quidem nobilium personarum, sed Græcarum. Palliata ad Græcos pertinet. Alia duo genera ad Latinos pertinent. Romani enim togis & prætextis utuntur.* Barthius.

3. *Cui in puerilem habitum circumtonsam matronam ministrâsse compererat.*] Videntur duo fuisse genera & modi circumtondendi capilli, unum barbaricum, alterum antiquis Græcis usurpatum, & inter delicias cultus habitum. Hinc circumtonsi mangonum pueri. Hinc *oratio circumtonsa* pro elegante ac venusta, ac concinna, beneque depexa. Hæc tonsura formam alveoli referebat inversi, hoc est, σκαφίον. Unde & σκαφιόκουροι, qui sic tonsi. Crines in eo genere undique æqualiter descendentes in orbem ibant. Ea usi sunt inter Græcos veteres qui elegantiæ studebant, ephebi, viri, & apud Romanos etiam ministri lautiores. Testis est præsens Suetonii locus. Meretrices etiam eo habitu crinium sæpe ornabantur, ut ex Hesychio constat, in voce σκάφιον. Hæc est circumtonsio, quam, exceptis regii generis hominibus qui intonsi erant, Francos nostros olim usurpâsse vulgo testatur Agathias. Alia fuit βαρβαρικωτέρα, quam Phœnices, Arabes, Thraces & plures barbaræ nationes frequentârunt: de qua diximus in Epistola de Coma. *Salmasius.*

4. *Per trina theatra virgis cæsum.*] Hoc proprie θεατρίζειν dicunt Græci, & παραδειγματίζειν. *Casaub.* Pompeii, Balbi, & Marcelli, ut puto. ea enim Augusti tempore fuerunt, præter amphithea-

trina theatra virgis cæsum relegaverit: [1] *Hylam pantomimum, querente prætore, in atrio domus suæ, nemine excluso, flagellis verberaverit: & Pyladem urbe atque Italia submoverit, quod spectatorem, à quo* [2] *exsibilabatur, demonstrasset digito, conspicuumque*
46 *fecisset.* [3] *Ad hunc modum urbe urbanisque rebus administratis,* ITALIAM *duodetriginta coloniarum numero deductarum ab se* [4] *frequentavit, operibusque ac* [5] *vectigalibus publicis plurifariam instruxit: etiam jure ac dignatione urbi quodam modo pro parte aliqua adæquavit:* [6] *excogitato genere suffragiorum, quæ de magistratibus urbicis* [7] *decuriones colonici, in sua*

theatrum Statilii Tauri. Strabo l. v. & Ovid. lib. III. De arte amandi,

Visite conspicuis terna theatra locis.

Torrent.

1. *Hylam pantomimum.*] Mimi imitatores sunt. Pantomimi, omnium personarum imitatores effictoresque. Plinius in Paneg. *Idem ergo populus ille aliquando scenici imperatoris spectator & applausor, nunc in pantomimis quoque adversatur, & damnat effœminatas artes & indecora seculo studia.* Budæus.

2. *Exsibilabatur.*] Histrio si paullo se movit extra numerum, aut si versus pronuntiatus est syllaba una brevior aut longior, exsibilatur, exploditur. *Cicero.*

3. *Ad hunc modum.*] Dixit hactenus de iis quæ circa jura civitatis nova instituit, aut abolita restituit Augustus: subjicit nunc de iis quæ circa jura Italicorum populorum sanxit idem: mox de institutis illius circa provinciarum jura pauca dicturus. *Casaub.*

4. *Frequentavit.*] Quippe quam triplex civile bellum exhauserat.

5. *Vectigalibus publicis.*] Absque his nullum commune poterat constitui. In lapidibus non rara eorum mentio, qui publica vectigalia municipiorum constituerunt, auxerunt. Non solum autem in suis agris Italici populi vectigalia sua habuerunt: sed etiam in remotissimis interdum. Vide Cicer. de Arpinatibus municipibus in epistolis ad D. Brutum Galliæ Cisalpinæ proprætorem. *Casaub.*

6. *Excogitato genere suffragiorum.*] Sed & ante Augustum coloniæ civium Romanorum, præter sacra, omnia jura habebant, quæ cives Romani obtinebant, quemadmodum & municipes cum suffragii jure. Alia conditio Latinarum fuit, quæ tantum Latii jure fruebantur. Hæ, si quando admissæ ad comitia sunt, non jus hoc fuit, sed beneficium, id tribuentium societati antiquæ & consanguinitati Latinorum. *Onuphr. Panvinius.*

7. *Decuriones colonici.*] Decuriones senatus, plebs populi Rom. imaginem referebant, & ex decurionibus singulis annis duo vel quatuor viri creabantur juxta coloniæ magnitudinem, qui II. viri vel IIII. J. D. id est, juri dicundo vocabantur. Hi consulum Romanorum speciem repræsentabant. *Onuphr. Panvin.* Unicuique civitati secundum mores suos, sui magistratus sunt, qui Decuriones dicuntur, consilii publici gratia primum introducti. Emanavit

ſua quiſque colonia ferrent, & ſub diem comitiorum [1] obſignata Romam mitterent. Ac necubi aut honeſtorum deficeret copia, aut multitudinis ſoboles, equeſtrem militiam petenteis etiam ex commendatione publica cujuſque oppidi ordinabat, at iis qui è plebe regiones ſibi reviſenti filios filiaſve approbarent, ſingula nummorum millia pro ſingulis dividebat. [2] PROVINCIAS *validiores, & quas annuis magiſtratuum imperiis regi nec facile nec tutum erat, ipſe ſuſcepit,* 47.
[3] *cæteras proconſulibus ſortito permiſit:* [4] *& tamen nonnul-*

manavit autem origo nominis à coloniis P.R. in quibus, qui eas deducebant, Triumviri decimum quemque conſilii cauſſà adſcribebant. *Alciatus.*

1. *Obſignata Romam mitterent.*] Univerſa Italia ante Auguſtum civitatis jus habuit: ergo & ſuffragiorum: ſed quia propter rei difficultatem, & moleſtiam veniendi Romam ſingulis comitiis, pæne inane id jus fuit, nullique uſui populis Italicis; propterea Auguſtus ſolerter genus hoc ſuffragiorum colonicorum excogitavit. *Caſaub.*

2. *Provincias validiores, &c. ipſe ſuſcepit.*] Sub hoc prætextu ſenatum inermem imbellemque efficiebat, & ad ſe ſolum arma militeſque transferebat. Hac de cauſa ſenatui populoque Africa, Numidia, Aſia, & cum Epiro Græcia, Dalmatia, Macedonia, Sicilia, Creta, Libya Cyrenaica, Bithynia cum Ponto finitima, Sardinia atque Hiſpania Bætica, ſcriptæ ſunt: Cæſari autem Hiſpaniæ quod reliquum erat, ut Tarraconenſis Luſitaniaque; tum omnis Gallia, & Narbonenſis, & Lugdunenſis, Aquitaniaque, & Celtici, cum iis populis, qui eorum coloni eſſent. Cæteræ provinciæ, quæ poſt id tempus ſub Romanam ditionem pervenerunt, ſemper imperatori acceſſerunt. *Dio Caſſius.*

3. *Cæteras proconſulibus ſortito permiſit.*] Conſulares, qui populi provincias adminiſtrabant, dicebantur proconſules, & ſortito in eas proficiſcebantur, antiquo ſcilicet more, qui ſtante Republica obtinebat. qui vero provincias Cæſaris, legati conſulares vel conſulares ſimpliciter, nec illos proconſules dici moris erat, ne confunderentur cum populi proconſulibus: alias nihil prohibebat & eos appellari legatos Cæſaris pro conſule, ut legati pro prætore dicebantur prætorii viri, quos provinciis ſuis nomine ac jure prætorio gubernandis præficiebat Cæſar. Hinc quoties leges in veteribus monumentis conſularem provinciæ, ſemper de legato Cæſaris conſulari intelligas licebit. Strabo ὑπατικοὺς ἡγεμόνας eos vocat, & ὑπατικοὺς δικαιοδότας, lib. IIII. Atque hi originem habent, non ab Hadriano vel Conſtantino, ut volunt, ſed ab Auguſto ipſo. *Salmaſius.*

4. *Ac tamen nonnullas commutavit interdum.*] Pro arbitrio ſuo imperatores provinciarum jura & adminiſtrationem ſæpe mutarunt, & quæ populi erant, ſuas eſſe voluerunt, ſuas autem populo tranſcripſerunt. & ſic de conſularibus proconſulares, & contra: de præſidalibus prætorias, & de prætoriis præſidales fecerunt. quarum mutationum exempla tam multa reperiuntur in antiquis præſertim inſcriptio-

nullas commutavit interdum: atque ex utroque genere plerasque sæpius adiit. Vrbium quasdam fœderatas, sed ad exitium licentia præcipites, libertate privavit: alias, aut ære alieno laborantes levavit, aut [1] terræ motu subversas denuo condidit: aut merita erga Pop. Roman. allegantes, Latinitate, vel civitate, donavit. Non est, ut opinor, provincia, excepta dumtaxat Africa & Sardinia, quam non adierit. In has, fugato Sexto Pompeio, trajicere ex Sicilia apparantem continuæ & immodicæ tempestates inhibuerunt, nec mox occasio aut caussa trajiciendi fuit.

48 [2] REGNA, *quibus belli jure potitus est, præter pauca, aut iisdem, quibus ademerat, reddidit, aut alienigenis contribuit. Reges socios etiam inter semetipsos necessitudinibus mutuis junxit: promptissimus affinitatis cujusque atque amicitiæ conciliator, & fautor: nec aliter universos, quam membra partesque imperii, curæ habuit. Rectorem quoque solitus est apponere ætate parvis, ac mente lapsis, donec adolescerent aut resipiscerent: ac plurimorum liberos & [3] educavit simul cum suis & instituit.*

49 EX MILITARIBVS COPIIS *legiones & auxilia provinciatim distribuit: [4] classem Mi-*

scriptionibus, ut ea huc afferre nihil sit necesse. *Salmasius.*

1. *Terræ motu subversas.*] Principatu Augusti Tralles, & in Cypro plurimæ civitatum partes terræ motu conciderunt: autor Eusebius. *Beroald.*

2. *Regna, quibus belli jure, &c.*] Codex Salmas. *Regnorum, quibus belli jure potitus, præter pauca, aut iisdem, quibus ademerat, reddidit, aut alienigenis contribuit.*

3. *Educavit simul cum suis & instituit.*] In his Agrippam Aristobulo Herodis filio natum. Josephus l. XVIII. c. VIII. Sed & cives quidam cum Augusti liberis & nepotibus educati: etsi eum honorem non temere cuivis ille detulit. Suetonius libro de Illustribus Grammaticis: *Verrius Flaccus ab Augusto nepotibus suis præceptor electus, transiit in palatium cum tota schola: verum ut ne quem amplius posthac reciperet.* Casaub.

4. *Classem Miseni, & alteram Ravennæ.*] Apud Misenum & Ravennam singulæ legiones cum classibus stabant, ne longius à tutela urbis abscederent: & cum ratio postulasset, sine mora, sine circuitu ad omnes mundi partes pervenirent. Nam Misenatium classis Galliam, Hispanias,

Miseni, & alteram Ravennæ, ad tutelam superi & inferi maris, collocavit. Certum numerum partim in urbis, partim in sui custodiam, adlegit: dimissa[1] Calagurritanorum manu, quam usque ad devictum Antonium: [2] item Germanorum, quam usque ad cladem Varianam, inter armigeros circa se habuerat. Neque tamen umquam plures quam tres cohortes in urbe esse passus est: easque sine castris. reliquas in hiberna & æstiva, circa finitima oppida dimittere assuerat. Quidquid autem ubique militum esset, ad certam stipendiorum præmiorumque formulam adstrinxit: [3] definitis pro gradu cujusque, & temporibus militiæ, & commodis missionum: ne aut ætate aut inopia post missionem solicitari ad res novas possent. Vtque perpetuo ac sine difficultate sumtus ad tuendos eos prosequendosque suppeteret, [4] ærarium militare [5] cum vectigalibus no-

spanias, Mauritaniam, Africam, Ægyptum, Sardiniam, atque Siciliam habebat in proximo. Classis autem Ravennatium, Epirum, Macedoniam, Achaiam, Propontidem, Pontum, Orientem, Cretam, Cyprum, petere recta navigatione consueverat. *Vegetius.*

1. *Calagurritanorum.*] Calagurrium, civitas est Hispaniæ in Vasconibus collocata. Calagurritani Sertorium foverunt: cujus interfecti cineribus ut fidem præstarent, obsessi à Cn. Pompejo, uxores suas, natosque ad usum nefariæ dapis verterunt, humanis carnibus vescentes, cum nullum jam aliud animal in urbe eorum superesset. Quintilianum Calagurritanum fuisse, innuere videtur divus Hieronymus. *Beroald.*

2. *Item Germanorum, &c.*] Confer Galbæ cap. XII.

3. *Definitis pro gradu cujusque & temporibus militiæ, & commodis missionum.*] Decretum est, ut Prætorianis quinque millia drachmarum, postquam sedecim annos, reliquis tria millia darentur, postquam viginti militâssent. *Dio Cassius.*

4. *Ærarium militare.*] Id factum anno DCCLIX. Zonaras Agrippæ Posthumi damnati bona in ærarium militare relata ait. Propriique huic ærario præfecti. Lapis in Samnio. L. NERATIO. C. F. VOL. PROCVLO. PRAEF. ÆRARI. MILITARIS. *Lipsius.* Antea quoque non unum Romæ ærarium, sed tria fuisse comperio: unum, in quo civium tributa, ac sociorum vectigalia, & præda imperatorum asservabatur, quo sumtus bellorum ordinarii substinebantur. alterum, sanctius ærarium appellatum, in quo aurum vicesimarium custodiebatur, cujus meminit Liv. bello Punico II. tertium, in quo pecunia Gallici belli caussa servabatur. refert Appianus lib. II. *Sigonius.*

5. *Cum*

novis instituit. Et quo celerius, ac sub manum annunciari cognoscique posset quid in provincia quaque gereretur, [1] juvenes primo modicis intervallis [2] per militares vias, [3] dehinc vehicula, disposuit: commodius id visum est, [4] ut qui à loco eidem perferrent litteras, interrogari quoque, si quid res exigerent, possent. [5] In di-

5. *Cum vectigalibus novis.*] Bina vectigalia, quæ in hunc usum constituta sunt, observamus: quorum primum est vicesima hereditatis & legatorum, quam tamen idem, qui constituerat, Augustus sustulit, cum eam ægre admodum pateretur populus. Alterum elicimus ex his Taciti verbis: *Centesimam rerum venalium post bella civilia institutam deprecanti populo edixit Tiberius; militare ærarium eo subsidio niti, simul imparem oneri Rempublicam.* Hanc etiam Tiberius, Cappadociæ regno in provinciam redacto, in ducentesimam mutavit. *Marc. Donatus.*

1. *Iuvenes primo modicis intervallis.*] Res antiquissimæ originis, nedum ab Augusto primo excogitata. Nam hi sunt Persarum *angari* & *astandæ*, & Græcorum *hemerodromi*. Casaub.

2. *Per militares vias.*] Cum viæ aut publicæ siut, aut privatæ, publicæ nunc *militares*, nunc *Consulares*, nunc *Prætoriæ* vocantur, Græce *βασιλικαί*. Siculus Flaccus De condit. Agrorum *regales* vertit. Et dictæ publicæ, vel quod in solo publico sunt, vel quod publice muniuntur, & curatores accipiunt L. III. De loc. & itiner. publ. l. II. Ne quid in loco publ. vel itin. *Torrent.*

3. *Dehinc vehicula disposuit.*] Videtur eo tantum vehicularium illum cursum instituisse, ut quid in provinciis gereretur, cognoscere celerius posset: non ut etiam magistratibus aliisque passim hominibus exhiberetur: quod postea factum est, ex instituto Adriani, quemadmodum ostendit in ejus vita Spartianus, qui ejusmodi cursum publicum *cursum fiscalem* appellavit. *Salmasius.*

4. *Vt qui à loco eidem perferrent litteras.*] *A loco* hic interpretor, celerrime, statim, sub manum; diciturque id ea forma, qua *è vestigio*, *extemplo*. quæ idem significant. Neque aliter apud Plautum Amphit. *è loco aliquem convenire*, id est, statim. Sed & inde natum est, *illico*, μετ' ἅμα. Cum autem libb. alii habeant *iidem*, id vulgato *eidem*, libenter prætulerim. Sic igitur lege; *Commodius id visum, ut qui à loco* (vel; *è loco*) *iidem perferrent litteras, & interrogari quoque, si quid res exigerent, possent.* Juvenibus & vehiculis, modicis intervallis, per militares vias dispositis, duo hæc obtinere & voluit & potuit Augustus; ut, nempe, quæ in provinciis gesta, & celeriter *annuntiari*, & propius *cognosci* possent. Annuntiandi celeritatem juvere juvenes & vehicula disposita; cognoscendi facilitatem, quod quæ litteris non satis expressa, aut in iis, ut sæpe fit, omissa, ex iisdem & litterarum gerulis & rerum provinciæ gnaris, haurire promptius certiusque liceret. *Boxhornius.*

5. *In diplomatibus libellisque & epistolis signandis.*] Plinius: *Vsque in hoc tempus, domine, neque cuiquam diplomata commodavi.* Indicatque in eadem epistola, se uxori suæ usum diplomatum nomine Imperatoris commodasse, volenti ad amitam excurrere. Ex quo colligimus, diplomata convenire cum significatu Jurisconsultorum, esseque indultum, cujus gratia in celeritate consistat. Nescio an id sit, quod vulgo *patentes*, & *literas passus* appellant: ut qui diplomata impetraverit, possit iter facere sine interpellatoribus. *Beroaldus.* Sunt

diplomatibus, libellisque & epistolis signandis, [1] *initio Sphinge usus est: mox* [2] *imagine Magni Alexandri: novissime sua, Discoridis manu sculpta, qua signare insecuti quoque principes perseveraverunt. Ad epi-* 51
stolas omnes horarum quoque momenta, nec diei modo, sed & noctis, quibus datæ significarentur, addebat. [3] *Clementiæ civilitatisque ejus multa & magna documenta sunt. Ne enumerem quot & quos diversarum partium venia & incolumitate donatos, principem*

Sunt autem à forma diplomata appellata: nam formabantur in modum tabellarum duplicium. quare etiam διπλᾶς Græci vocant. *Casaub.*

1. *Initio Sphinge usus est.*] Divus Augustus inter initia Sphinge signavit. Duas autem in matris anulis jam indiscretæ similitudinis invenerat, Altera per bella civilia, absente eo, amici signavêre epistolas & edicta, quæ ratio temporum nomine ejus reddi postulabat, non infaceto lepôre accipientium, ænigmata afferre eam sphingem. Postea ad evitanda convicia sphingis, Alexandri M. imagine signavit. *Plinius.*

2. *Imagine Alexandri.*] Julius Capitolinus: *dicuntur juvari in omni actu suo, qui Alexandrum expressum vel auro gestitant, vel argento.* Beroald.

3. *Clementiæ civilitatisque.*] Hactenus expositum Suetonio, quid in administranda Republ. pace belloque Augustus gesserit: nunc quasdam ejus, ut sic dicam, publicas virtutes enarrat, alias in privata illius vita expositurus. Ex de quibus hîc tractat, sunt clementia & civilitas: de priore agit ad initium capitis LII. de posteriore ad finem cap. LVI. More enim suo, quod interpretes non observant, conjungit in propositione quæ deinde separatim exsequitur. *Casf.*

Clementiæ.] Seneca in I. de Clem. moderationem Augusti non tam clementiam, quam *lassam crudelitatem* fuisse docet. *Fuerit moderatus*, inquit, *& clemens nempe post mare Actiacum Romano cruore infectum, nempe post fractas in Sicilia classes, & suas, & alienas: nempe post Perusinas aras, & proscriptiones. Ego vero clementiam non voco lassam crudelitatem.* Et poterat quidem illa, quæ recenset Annæus, vel rerum necessitas, vel ætas immaturior excusare: at, quæ postea quoque perpetrasse eum memorat Tacitus, haud minus gravia videntur: nempe, crimina quædam in majus extollendo, *clementiam majorem, suasque ipsum leges egressum*, Ann. III. Non est tamen dubium, quin & Liviæ & Mœcenatis hortamenta sæpe ad mitiora consilia principem traduxerint. *Schildius.*

Civilitatisque.] Dio civilitatem hanc ἰσομοιρίαν ἐξ ἰσονομίας appellat, & alibi τὸ δημοκρατικόν, egregia voce a simili ratione. Theophrastus in fragmento Characterum nondum edito ὀλιγαρχικὸν vocat hominem non civilem: de quo apta dixeris, quod de Julio Cæsare Lucanus:

Concessa pudet ire via civemque videri.

Latini interdum *æqualitatem* indigitant, vel *æqualitatem civilis juris.* ut Seneca. Juvenalis *sensum communem*, Sat. VIII. *Casaub.* Ita Claudius quanquam ficte, *unum se civium & consensus imparem respondit* Annal. XII.

1. *Male*

pem etiam in civitate locum tenere passus sit: Junium Novatum, & Cassium Patavinum, è plebe homines, alterum pecunia, alterum levi exsilio punire satis habuit: cum ille Agrippæ juvenis nomine, asperrimam de se epistolam in vulgus edidisset: hic convivio pleno proclamasset, Neque votum sibi neque animum deesse confodiendi eum. *Quadam vero cognitione, cum Æmilio Æliano Cordubensi inter cætera crimina vel maxime objiceretur, quod*[1] *male opinari de Cæsare soleret: conversus ad accusatorem, commotoque similis:* Velim, *inquit*, hoc mihi probes: faciam sciat Ælianus & me linguam habere: plura enim de eo loquar. *Nec quidquam ultra, aut statim aut postea inquisivit. Tiberio quoque de eadem re*[2] *sedulo violentius apud se per epistolam conquerenti, ita rescripsit:* [3] Ætati tuæ, mi Tiberi, noli in hac re indulgere, & nimium indignari quemquam esse qui de me male loquatur. Satis est enim, si hoc habemus

52 ne quis nobis male facere possit. [4] *Templa quamvis*

1. *Male opinari.*] *Opinari* Latinis, τὸ φημίζειν. nec enim est aliquid intra se sentire tantum, sed etiam exprimere quod sentias, & loqui. Val. Max. de Daphida: *ineptæ & mordacis opinationis.* malæ linguæ hominem ita vocavit. inde *opinio*, ἡ φήμη, quod omnes passim loquuntur & jactant. *Salmas.*

2. *Sedulo violentius.*] V. C. habet, ut videtur, rectius, *Tiberio quoque eadem de re, sed violentius, &c.* F. Ursinus.

3. *Ætati tuæ, mi Tiberi.*] Quasi sævitia quæ tum in Tiberio se prodebat, vitium esset ætatis, non naturæ, ut in Claudio noster ait. Ac videtur Augustus faciens de se conjecturam, ita opinatus de Tiberio: fore ut quandoque maturesceret simul & mitesceret ejus ingenium. sed quam falleretur ille in hoc suo judicio, eventus demum docuit. *Casaub.*

4. *Templa quamvis sciret.*] Hinc orditur de civilitate Augusti memorare: cujus hoc primum documentum ponit, quod honores à civibus supra humanum fastigium non admiserit; dico à civibus: nam quod in provinciis aras & templa sibi poni siverit, non putavit Suetonius id esse incivile. adeo Quirites isti cæteros mortales ne hominum quidem loco habuerunt. Melius Tacitus qui generaliter illud in Augusto culpatum notat, *quod templis coli voluerit.* Idem.

5. *Proconsulibus decerni solere.*] Jam olim invaluerat hæc ἀρέσκεια, ut vocat Po-

vis sciret etiam[5] *proconsulibus decerni solere: in nulla tamen provincia,*[1] *nisi communi suo Romæque nomine recepit:*[2] *nam in urbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore. Atque etiam*[3] *argenteas statuas olim sibi positas conflavit omnes:*[4] *exque iis aureas cortinas Apol-*

Polyb. libro v. apud Asiaticos, Græcos, Syros & alios, honorandi τοὺς εὐεργέτας θυσίαις καὶ βωμοῖς. Cicero ad Atticum: *Nullos honores mihi nisi verborum decerni sino: statuas, fana,* τέθριππα *prohibeo.* quod vere nec sine caussa & Cicero gloriatur, & in Augusto hîc à Suetonio laudatur: nam legibus Romanorum cautum erat diserte, ut proconsulibus jus esset permittendi quo templa sibi & monimenta ponerentur. Vide M. Tullium ad Q. fratrem. *Casaub.*

1. *Nisi communi suo Romæque nomine.*] Ex Josepho intelligitur moris fuisse, ut qui simulacrum Imperatori consecrare vellent, in exemplar sumerent nobile aliquod alicujus Dei signum. Nihil autem per ea tempora illustrius apud Græcos Olympiaco Jovis colosso, & Junonis Argivæ statua. Quare Cæsarem ad illius, Romam ad hujus similitudinem formarunt. *Idem.* Hinc numismatum inscriptio, ROM. ET. AVG. marmorum quoque, SACERDOS. ROM. ET. AVG. Sed & apud Sex. Rufum templum Romæ & Augusti regione templi Pacis. Augusti vero solius apud eundem regione fori Rom. cujus & Plin. meminit lib. xxxv. c. iv. in fine. Idem lib. XII. cap. XIX. *In palatii (inquit) templo, quod fecerat Divo Augusto conjux Augusta.* Extat & Antonini Pii apud me nummus cum templo, atque inscriptione, TEMPLVM. DIV. AVG. REST. id est, Augusto restituit. Omitto quæ in provinciis, & peculiariter in Asia Pergami, in Bithynia Nicomediæ, viventi, & consentienti etiam, ut tradit Dio lib. LI. exstructa fuere, quorum memoriam nummi servant. Merito igitur Horat.

Cælo tonantem credidimus Iovem
Regnare, præsens divus habebitur.
Augustus. Torrent.

Chalcidenses Tito Flaminio & Deis quibusdam templa consecrârunt: ut Tito & Herculi, Tito & Apollini. *Plutarch.*

2. *Nam in urbe quidem pertinacissime hoc honore abstinuit.*] De urbe ait: Dio etiam de Italia. Tacitus autor est, *effigie numinum* coli eum voluisse: id valet in eam mentem, ut signa adposita Augusti statuis sint, quæ solent Deorum, puta radius, hasta, fulmen. Itaque nummi etiam hodie, in quibus Augusti caput radiatum. *Lipsius.*

3. *Argenteas statuas olim sibi positas conflavit omnes.*] Secutus Mecænatis consilium, quod narrat Dio l. LII. De his statuis loquitur ipse in breviario rerum suarum, quod est Ancyræ. *Casaub.* Argenti usum in statuas primum ad honorem Divi Augusti in adulationem temporum transisse, falso existimatur: jam enim triumpho Magni Pompeii reperimus translatam Pharnacis, qui primus regnavit in Ponto, argenteam statuam: item Mithridatis Eupatoris, & currus aureos argenteosque. *Plinius.*

4. *Exque iis aureas cortinas Apollini Palatino dedicavit.*] Cortinarum frequentissimus olim usus in ordinandis Deorum templis, Apollinis præsertim, ut Plinius scribit l. xxxiv. & Bacchi. in plerisque enim certaminibus (Baccho potissimum sacris, ut notat libro II. Athenæus,) præmium fuit τρίπους, quem victor non auferebat domum, sed ei Deo consecrabat, in cujus honorem celebrabatur id ludicrum. Hi sunt τρίποδες χορηγικοὶ, quorum mentione, Græca omnis historia, maxime

Apollini Palatino dedicavit. Dictaturam magna vi offerente populo, genu nixus, [1] *dejecta ab humeris to-*
53 *ga, nudo pectore deprecatus est.* [2] *Domini appellationem, ut maledictum & opprobrium semper exhorruit. Cum spectante eo ludos, pronuntiatum esset in mimo,* O dominum æquum & bonum! *& universi quasi de ipso dictum exsultantes comprobassent: & statim manu vultuque indecoras adulationes repressit, & insequenti die* [3] *gravissimo corripuit edicto,* dominumque *se posthac appellari, ne à liberis quidem aut nepotibus suis, vel serio vel joco, passus est:* [4] *atque hujusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit. Non te-*

autem Attica refertissima est. *Casaub.* Quare tripodem Apollini imprimis dicârunt, quæ est Latinis cortina? An quia tripus etiam est bacchicus crater, quo vinum miscere olim solebant? Et Apollinis vera esse responsa præ cæteris creditum fuit: unde & proverbium natum, ut vera loquentes dicantur ἐκ τρίποδος λέγειν. vinum autem & ipsum est ἀληθολογικὸν, id est, in caussa ut veritas proferatur. *Camerarius.*

1. *Dejecta ab humeris toga, nudo pectore.*] Hebræorum, Græcorum & Romanorum mos τῇ γυμνότητι πενθεῖν ἑαυτὸν, ut loquitur Plutarchus. Quare in omni graviore commotione vestes lacerabant, ut passim in omnibus scriptoribus. Augustus vero etiam dejicit vestem, & nudat pectus, ut significet malle se occidi, quam eum titulum recipere. *Casaub.*

2. *Domini appellationem.*] Insecutos principes, etiam bonos, & *domini*, & *rerum domini*, & *heri* appellationem admisisse palam est. Sero Julianus Augusti & Tiberii consuetudinem revocare conatus est, & dominum se appellari vetuit: quæ ejus εἰρωνεία à plerisque est irrisa, ut ipse testatur. *Idem.*

3. *Gravissimo corripuit edicto.*] Edicta non unius generis argumentive fuerunt. Non enim omnia ad Jurisdictionem pertinebant: sed quædam ex his monitoria erant, quædam objurgatoria, quale hîc habes: quædam consolatoria. Imo sunt aliæ innumeræ eorum species, quæ certo alicui generi accepto ferri non possunt. Varie namque, prout inciderat, principes, magistratusve edicebant. *Brissonius.*

4. *Atque hujusmodi blanditias.*] Inter fratres sunt blanditiæ, adversum potestates meræ sunt adulationes. Sic recte modo vocavit Suetonius, proprietatis sermonum diligentissimus. *Casaub.* Etiam amicas suas ii qui amant dominas vocant. Adde Sueton. Claud. cap. XXI. *Hortando rogandoque ad hilaritatem homines provocans, dominos identidem appellabat.* Atque hinc natum arbitror, ut si occurrerent quorum quis nomina vel ignorabat, vel non meminerat, dominos eos vocaret. Auctor Seneca lib. I. Epistol. Quo referendum Martial. epigramma,

Cum te non nossem, dominum regemque vocabam.

Alterum vero illud,

Cum voco te dominum noli tibi Cinna placere.

Sæpe

temere [1] *urbe oppidove ullo egressus, aut quoquam ingressus est, nisi vespere aut noctu: ne quem officii caussa inquietaret. In consulatu,* [2] *pedibus fere, extra consulatum, sæpe* [3] *adoperta sella per publicum incessit. Promiscuis salutationibus admittebat & plebem: tanta comitate adeuntium desideria excipiens, ut quendam joco corripuerit,* quod sic sibi libellum porrigere dubitaret, [4] quasi elephanto stipem. *Die senatus numquam patres* [5] *nisi in curia salutavit, & quidem sedentes, ac nominatim singulos,* [6] *nulla submonente: & discedens eo modo sedentibus singulis* [7] *valedicebat.* [8] *Officia cum multis mutuo exercuit: nec prius dies cujus-*

Sæpe etiam servum sic resaluto meum, irrisio est. *Torrent.*

1. *Vrbe oppidove.*] Oppidum alii locum muro, fossave, aliave qua munitione conclusum dicunt. Alii locum ædificiis constitutum, ubi fanum, comitium, forum & murus sit. *Servius.* Oppidum eam Romæ partem vocat Livius, quæ intra moenia erat, ut ab urbe differat. *Turnebus.*

2. *Pedibus fere.*] Plinius de Trajano: *Hoc ipsum, quod ingressus es, quam mirum lætumque? nam priores invehi & importari solebant: non dico quadrijugo curru, & albentibus equis, sed humeris hominum, quod arrogantius erat.* Et paullo post: *Manet imperatori, quæ prior, humanitas. Incedebas pedibus, incedis: lætabaris labore, lætaris: eademque omnia illa circa te, nihil ipso te, fortuna mutavit.*

3. *Adoperta sella.*] Clausa, cooperta. Quid si legas, *adaperta*? ut sit sensus, Augustum in hoc civilitatis documentum præstitisse, ut per publicum incederet lectica patefacta, ita ut omnibus adeundi, alloquendique potestas fieret. *Beroald.*

4. *Quasi elephanto stipem.*] Mos agyrtarum, & eorum omnium qui ejusmodi beluas ostentant. Ælianus de animalibus lib. VI. cap. X. Appellat *stipem*, quæ Galenus σμικρότατον νομίσματος initio Ἐπῳδοῦ, sive postremi libri De usu partium. *Casaub.* Vide Plinium lib. VIII. cap. V.

5. *Nisi in curia.*] Civilitas Augusti maxima, qui Senatores die Senatus salutare noluit domi, sed in curia: tanquam & ipse unus foret ex Senatoribus. *Beroald.*

6. *Nullo submonente.*] Cum esset memoria præditus singulari, non indigebat nomenclatore, qui in ejus aurem nomina Senatorum infarciret, quos salutabat. *Idem.*

7. *Valedicebat.*] Cod. Salmas. *valere dicebat.* adscriptum erat: forte, *vale redicebat.*

8. *Officia cum multis mutua exercuit.*] Tertulliani appositus locus huic Suetonii explicando in lib. De idololatria, *Circa officia privatarum & communium solemnitatum, ut togæ puræ, ut sponsalium, ut nominalium, nullum putem periculum.* Paullo post eidem *officii titulus* dicitur pro caussa. sunt autem celeberrimæ illæ officiorum caussæ, quæ verbis superioribus Tertulliani continentur: erant

jusque solemnes frequentare desiit, quam grandior jam natu, & in turba, quondam sponsaliorum die vexatus, Gallum Terrinium senatorem, minus sibi familiarem, sed captum repente oculis, & [1] *ob id inedia mori desti-*
54 *nantem, præsens consolando revocavit ad vitam. In senatu verba facienti dictum est,* Non intellexi: *& ab alio,* [2] Contradicerem tibi si locum haberem. *Interdum ob immodicas* [3] *altercationes disceptantium è curia per iram se proripienti, quidam ingesserunt,* Licere oportere senatoribus [4] de Rep. loqui. *Antistius Labeo senatus lectione, cum vir virum legeret, M. Le-*

erant tamen & aliæ multæ, *ut deductio magistratuum, candidatorum, & funeris, salutationes, recitationes, & aliæ,* quarum libro eodem cap. x. Tertull. meminit. Horum officiorum pleraque noctu vel prima luce solita celebrari observavimus: Plinius vocat officia antelucana epist. XII. lib. III. Propter ista erant Romæ antipodes, qui noctu vigilarent, stertererent interdiu: de quibus Seneca epist. CXXII. *Casaub.*

1. *Ob id inedia mori destinantem.*] More qui per illa tempora vigebat, ut debilitatem vel morbum immedicabilem ἀποκαρτερήσει effugerent. sic Atticus obiit, de quo Cornelius Nepos: sic Corellius Rufus, de quo Plinius epist. lib. I. & alii multi. Hic fructus Stoïcæ doctrinæ tum maxime florentis. quanquam & aliæ sectæ nonnullæ, & quidem voluptuariæ, impellebant homines ad mortem. exemplo sit Hegesias secta Cyrenaicus è re Πεισιθάνατος dictus, quod vulgo hominibus mortem suaderet, cujus olim liber de eo argumento extabat Ἀποκαρτερῶν inscriptus: de quo M. Tullius in primo Tusculanarum. *Idem.*

2. *Contradicerem tibi si locum haberem.*] Objicit occupatam Remp. sive, quod idem est, omnia in Rep. loca. *Locus* apud scriptores Romanos ita interdum accipitur. sic in Vespasiano, *præturæ sextus locus.* Qui acumen hujus dicti exponeret, hactenus neminem vidi. *Idem.*

3. *Altercationes disceptantium.*] Contentiones Senatorum sibi invicem contradicentium. Sed Cicero in Partitionibus: *Ex rationis & ex firmamenti conflictione, & quasi concursu, quæstio exoritur quædam, quam disceptationem voco, in qua quid deveniat in judicium, & de quo disceptetur, quæri solet.*

4. *De Republica loqui.*] Etiam in genere sententiam dicere, erat *de Rep. vel de summa Rep. dicere.* Cic. ad Att. I. *Rogatus ego sententiam, multa dixi de summa Republica.* Idem I. in Anton. *Antequam de Rep. P. C. dicam ea quæ dicenda hoc tempore arbitror.* Sed & in extremo IV. Catilin. hortatur Patres fortiter ac diligenter, ut instituerant, de summa salute publica, deque universa Repub. decernere. Atque adeo interdum ipsi Senatores postulabant, ut sibi *de Rep. liceret dicere,* id est, si quid è Rep. crederent, pro sententia dicere. Exempla passim obvia: & imprimis Liv. lib. III. Ubicumque autem legitur *de summa Reip.* vitiose legitur pro *de summa Rep.* Brisson.

1. *Nec*

M. Lepidum, hostem olim ejus, & tunc exsulantem, legit: interrogatusque ab eo, an essent alii digniores, Suum quemque judicium habere *respondit.* [1] *Nec* 55
ideo libertas, aut contumacia fraudi cuiquam fuit. Etiam sparsos de se in curia famosos libellos, [2] *nec expavit, & magna cura redarguit. Ac ne requisitis quidem auctoribus, id modo censuit* [3] *cognoscendum posthac de iis qui libellos aut carmina ad infamiam cujuspiam* [4] *sub alieno nomine edant. Jocis quoque quo-* 56
rumdam invidiosis aut petulantibus lacessitus, contradixit edicto. Et tamen [5] *de inhibenda testamentorum licentia, ne senatus quidquam constitueret, intercessit. Quoties magistratuum comitiis interesset,*

[1] *tri-*

1. *Nec ideo libertas aut contumacia.*] *Contumaciam* vocat indomabilem illam jactationem libertatis, quæ inanis est principe obluctante, sub pessimo etiam exitiosa. Eam *abruptam* vocat Tacitus, eique opponit *obsequium deforme.* Inter illa media est *modestia*, qua multi magni sapientesque viri sub principibus, opprimentibus libertatem, iter ingressi sunt periculis vacuum. *Boxhorn.*

2. *Nec expavit, & magna cura.*] Liber Ferrar. *neque expavit, nec magna cura redarguit, ne requisitis quidem auctoribus. Id modo, &c.* quam lectionem sequor. *Torrent.*

3. *Cognoscendum posthac, &c.*] Crimen famosi libelli publici judicii est: quam rem C. Tacitus sic exsequitur: *Legem majestatis Tiberius reduxerat, cui nomen apud veteres idem, sed alia in judicium veniebant, &c. Primus Augustus cognitionem de famosis libellis specie legis ejus tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros fœminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat.* Quæ verba referre placuit, ut intelligeretur, quomodo crimen illud publicum sit, quod tamen in tractatu publicorum judiciorum non connumeretur: apparet enim sub lege Majestatis contineri, cum ad ejus exemplum judicetur. *Alciatus.*

4. *Sub alieno nomine edant.*] Quid si suo nomine edant? an minus tenebuntur? Lego igitur, *suo, alienove nomine*, quanquam nullo adjutus codice, sed sola ratione: sive enim suo, sive alieno, vel etiam sine nomine, (dummodo de auctore constet) famosum quis carmen ediderit, intestabilis ex lege esse jubetur. Sic Ulpian. l. v. De injuriis & famosis libellis. Idque etiam XII. tabulis vetitum fuit, ne quod condere carmen liceret ad alterius injuriam. *Torrentius.*

5. *De inhibenda testamentorum licentia.*] Quæ adeo recepta, ut plerique ingeniorum petulantiam non alio velo exercerent. Ita *Fulcinius Trio supremis tabulis multa & atrocia in Macronem composuit:* ait Tacitus Ann. VI. Ab hac mente Suetonius: nec virum doctum C. Sigonium quisquam audiat corrigentem, *de inhibenda scommatorum licentia.* Enimvero exempla hujus libertatis in extrema tabula regulaque, habes in Tacito plura. *Lipsius.*

1. *Tri-*

[1] *tribus* [2] *cum candidatis suis circumibat: supplicabatque more solemni. Ferebat & ipse suffragium in tribu, ut unus è populo. Testem se in judiciis & interrogari & refelli æquissimo animo patiebatur. Forum angustius fecit, non ausus extorquere possessoribus proximas domos. Numquam filios suos populo commendavit, ut non adjiceret,* Si merebuntur. [3] *Eisdem prætextatis adhuc, assurrectum ab universis in theatro, & à stantibus plausum, gravissime questus est. Amicos ita magnos & potentes in civitate esse voluit, ut tamen pari jure essent quo cæteri, legibusque judiciariis æque tenerentur. Cum Asprenas Nonius arctius ei junctus,* [4] *caussam veneficii* [5] *accusante Cassio Severo, diceret: consuluit senatum, quid officii sui putaret:* Cunctari enim se, [6] ne, si super-

1. *Tribus circumibat.*] Sicut insequentium imperatorum nemo similior Augusto, quam Trajanus, ita, cum ipse consulatum peteret, Augusti modestiam adæquavit. Plinius: *Comitiis tuis interfuisti candidatus, non consulatus tantum, sed immortalitatis & gloriæ & exempli, quod sequerentur boni principes, mali mirarentur. Vidit te populus Romanus in illa vetere potestatis suæ sede: perpessus es longum illud carmen comitiorum, nec jam irridendam moram: consulque sic factus es, ut unus ex nobis, quos facis consules.*

2. *Cum candidatis suis.*] Erant candidati, hoc est, petitores magistratuum, qui Cæsaris dicebantur. Hinc est ille jocus apud Quintilianum amphibologicus: nam Galba homini pilam negligenter petenti, *sic*, inquit, *petis tanquam Cæsaris candidatus.* Nam illud petis, ambiguum est. *Beroald.* Confer, si lubet, Cæs. cap. XLI.

3. *Eisdem prætextatis adhuc assurrectum.*] Caussam disce ex verbis Taciti Annal. lib. IV. *Tiberius in senatu oratione monuit in posterum ne quis mobiles adolescentium animos præmaturis honoribus ad superbiam extolleret.* sed de theatro quod ait Suetonius & querela Augusti, quia populus ejus liberis plausum dederat, referendum ad historiam de Cajo filio ejus, quæ narratur Dioni lib. LIV. Suspecta autem fuisse Caji & Lucii ingenia patri Augusto docet idem lib. LV. *Casaubon.*

4. *Causam veneficii.*] Veneno, Asprenati reo Cassius Severus accusator objiciebat, interisse CCXXX. convivas. *Plinius.*

5. *Accusante Caßio Severo.*] Cum multi accusante Cassio Severo, absolverentur, & architectus fori Augusti expectationem operis diu traheret, ita jocatus est Augustus: *vellem Caßius & meum forum accusasset.* Macrobius. Autor Dial. de Orat. plus virium eum, quam sanguinis, habuisse ait: nec pugnare visum, sed rixari, & ob id inter recentiores putat oratores reponendum.

6. *Ne si superesset.*] Id est, advocatus esset, reumque defenderet: hoc enim significat *Superesset.* Hinc animadverte hoc verbum *superesse*, contra Gellii sententiam, à Tranquillo positum pro defendere, atque advocatum esse. *Beroald.*

1. *Ac*

superesset, eriperet legibus reum: sin deesset, destituere ac prædamnare amicum existimaretur. *Et consentientibus universis, sedit in subselliis per aliquot horas: verum tacitus,*[1] *ac ne laudatione quidem judiciali data. Adfuit & clientibus:*[2] *sicut Scutario cuidam,*[3] *evocato quondam suo, qui postulabatur injuriarum. Vnum omnino è reorum numero, ac ne eum quidem, nisi precibus, eripuit, exorato coram judicibus accusatore, Castricium, per quem de conjuratione Murenæ cognoverat.*
PRO QVIBVS *meritis quantopere dilectus sit, facile est* 57
æstimare. Omitto senatusconsulta, quæ possunt videri vel necessitate expressa, vel verecundia. Equites Romani[4] *natalem ejus*[5] *sponte atque consensu, biduo semper celebrarunt. Omnes ordines*[6] *in lacum*

1. *Ac ne laudatione quidem judiciali data.*] Pompejus, cum lege lata *laudari reos* vetuisset, ipse in judicium Planci laudandi caussâ venit. Cum quidem Cato, unus judicum, manibus aures obturans, non licere sibi laudationem legibus prohibitam audire, dixit. *Plutarchus.*

2. *Sicut Scutario cuidam.*] Videtur esse proprium nomen. In Glossario *scutarius* exponitur ἀξίωμα στρατιωτικὸν φέρων. *qui dignitate militari est præditus.* quomodo hodie Galliæ regno, *Escuier*, gradus est nobilitatis, originem habens à re militari. *Casaub.*

3. *Evocato quondam suo.*] Evocati erant veterani, gnari prudentesque militiæ, qui expletis stipendiis sæpe in Consulum & Ducum gratiam militiam ducebant. Græcis ἀνάκλητοι, quasi revocati. Plerique è beneficiariis esse solebant, qui nimirum beneficio imperatoris ad gradus aut commoda promoi, item agris & immunitate donati, ideoque magis obstricti. Et quia centurionibus comparati, interdum etiam miscebantur, & cum iis confundebantur: quin & cum legatis, quasi honestissimi, jungebantur. *Lipsius.*

4. *Natalem ejus sponte atque consensu biduo semper celebrarunt.*] Augusti natalem & Circensibus & venatione fuisse celebratum quotannis per unum aliquem è prætoribus, narrat Dio lib. LIV. extremo. Idem libri sequentis initio decretos in eam rem annuos Circenses ἀϊδίους auctor est. meminit & alibi. non solum autem equester ordo, sed etiam collegia pleraque eum diem festivum habere solita. eratque arca ipsis communis ad festivitatis ejus impensas. Declarat vetus inscriptio Romæ. *Cas.* Quam inscriptionem vide ad calcem operis.

5. *Sponte atque consensu.*] Codex Salmas. *concessu.*

6. *In lacum.*] Is veteris superstitionis ritus fuit. Sic enim solebant loca hominum opinione sacra, ut lacus, fontes, puteos, venerari. Pausanias Atticis de fonte quodam apud Oropios, Νόσου δὲ ἀκεσθείσης ἀνδρὶ μαντεύματος γενομένου, καθέστηκεν ἄργυρον

[1] Curtii quotannis [2] ex voto pro salute ejus stipem jaciebant: item Kalendis Januariis [3] strenam in Capitolio, etiam absenti: ex qua summa pretiosissima Deorum simulacra mercatus vicatim dedicabat: [4] ut Apollinem Sandaliarium, & Jovem Tragœdum, aliaque. In restitutionem Palatinæ domus incendio absumtæ, veterani, decuriæ, tribus, atque etiam [5] sigillatim è cætero genere hominum, libentes ac pro facultate quisque pecunias contulerunt: delibante tantummodo eo summarum acervos, neque ex quoquam plus denario auferente.

Re-

ἀφεῖναι καὶ χρυσὸν ἐπίσημον ἐς τὴν πηγήν. Similia narrat & alibi. item Plinius VIII. epist. de Clitumno fonte. Notat hunc gentium morem Sozomenus lib. II. Eadem fuit & gentium Gothicarum consuetudo. Arguit Ladislai regis Ungariæ decretum de synodi sententia ante annos quingentos factum. *Quicunque ritu gentilium juxta puteos sacrificaverunt, vel ad arbores & fontes & lapides oblationes obtulerint, reatum suum bene luant.* Casaub.

1. *Curtii.*] In foro lacum Curtii à Curtio dictum constat. de eo triceps historia. nam & Procilius non idem prodidit quod Piso, nec quod is, C. Ælius Stilo secutus. A Procilio relatum, in eo loco dehisse terram, & ex Senatusconsulto ad haruspices relatum, esse responsum, Deum Manium (id est, Summanum) postulionem (id est, postulationem) postulare, civem fortissimum eodem mitti. tum quendam Curtium, virum fortem, armatum adscendisse in equum, & à Concordiæ versum, cum equo in eum præcipitatum. eo facto, locum coisse, atque ejus corpus divinitus humasse, & reliquisse genti suæ monumentum. *Varro.* Forsan igitur stipem in lacum istum jecerunt, ut eo loci, quo hiatus ad inferos patuerat, Manes propitii redderentur.

2. *Ex voto pro salute ejus stipem.*] Testantur duo lapides, quorum inscriptiones habes sub finem operis.

3. *Strenam in Capitolio.*] Strenarum origo, queis felicem ominamur annum ipsius auspicio & initio, à Tatio rege manâsse dicitur, qui primum Romuli hostis, deinde collega in regno Romano fuit. Symmachus lib. I. Ep. IV. *Ab exortu pæne urbis Martiæ strenarum usus adolevit auctoritate Tatii regis, qui verbenas felicis arboris ex luco Streniæ anni novi auspices primus accepit, DD. Imperatores: nomen indicio, viris strennis hæc convenire ob virtutem.* Turnebus.

Strenam.] Codex Salmasii *strenuam.*

4. *Ut Apollinem Sandaliarium.*] Apollo Sandaliarius potest videri dictus, quod sandaliis indutus esset. Sic Jupiter Tragœdus apud Plautum in Amphitruone, quod histrionicam fecerit. Apollo Sandaliarius in regione IV. ponitur à P. Victore. & item Vicus Sandaliarius in veteri inscriptione: GERMANICO. CAESARE. C. FONTEIO. CAPITONE. COSS. KAL. JAN. STATAE. FORTVNAE. AVG. SACR. SEX. POMPEIVS. L. TROPHIMVS. CN. POMPEIVS. CN. L. NICETOR. MAG. VICI. SANDALIARI. REG. IIII. ANNI. XVIII. D. D. *Fr. Ursinus.*

5. *Sigillatim.*] Cod. Salmas. *singillatim.*

1. Sed

Revertentem ex provincia, non solum faustis ominibus, [1] *sed & modulatis carminibus prosequebantur. Observatum etiam est, ne quoties introiret urbem,* [2] *supplicium de quoquam sumeretur. Patris patriæ cognomen* 58 [3] *universi repentino maximoque consensu detulerunt ei. Prima plebs,* [4] *legatione Antium missa: dein quia non recipiebat, ineunti Romæ spectacula frequens, & laureata: mox in curia senatus: neque decreto,* [5] *neque acclamatione, sed per Valerium Messallam id mandantibus cunctis:* Quod bonum, *inquit*, faustumque sit tibi, domuique tuæ, Cæsar Auguste: [6] (sic enim nos

1. *Sed & modulatis carminibus.*] Qualia ante Deorum effigies canebantur. Sueton. Calig. cap. XVI. *nobilibus pueris, ac puellis carmine modulato laudes virtutum ejus canentibus.* De absentis Augusti desiderio elegantissima Horatii Oda V. lib. IIII. *Torrent.*

2. *Supplicium de quoquam sumeretur.*] Diem reditus Augusti in urbem ἱερὸν in perpetuum factum decreto senatus narrat Dio: festis autem diebus supplicio abstinuerunt veteres Græci & Romani. *Casaub.* Ita in Græcia, cum legati aut Delon, aut Epheson, aut in alias urbes, religionum nomine celebres, advenissent, mos erat, nulla supplicia de sontibus sumi: nec quenquam fas tum fuit etiam capitis condemnare. Cessabant tum judicia publica, eorumque exsecutiones: ac, cum hic mos violaretur, ἡ θεωρία λύεται dicebatur: de quo plura ad Tatium. *Salmasius.*

3. *Universi repentino maximoque consensu detulerunt ei.*] Ovid. in II. Fastorum tradit, cognomen patris patriæ datum esse Augusto Nonis Februarii ab omnibus ordinibus. Sic enim inquit:

Sancte pater patriæ, tibi plebs, tibi curia nomen
Hoc dedit, hoc dedimus nos tibi nomen eques. Beroaldus.

4. *Legatione Antium missa.*] Antium urbs principum ocio & vacationi civilium occupationum dicata est: itaque magnifica ibi sunt ædificia permulta, excipiendis, cum eo commigrant, oblata occasione principibus. *Strabo.*

5. *Neque acclamatione.*] Sæpe honores maximi ita tributi, impetu magis quam consilio. expressit Livius hanc consuetudinem in consecratione Romuli. Et exempla pluria in historia Augustorum. *Casaub.* Legitima & solemnis acclamandi formula in senatu, *omnes.* ea dicta discedebant, nec sententiæ amplius rogabantur. Id imprimis sub insequentibus imperatoribus obtinuit. Ita Trebellius Pollio in Valerianis: *Quæ cum essent sæpius dicta, addiderunt omnes. Atque ita discessum est.* Vopiscus quoque in Tacito, Metii Falconii oratione totum Senatorium ordinem concussum, statimque acclamatum scribit, *omnes, omnes.* Similiter in Probo, post dictam à Manlio Statiano sententiam, acclamatum refert.

6. *Sic enim nos perpetuam felicitatem.*] Plinius in Panegyrico, *ut in unius salutem collata omnium vota? cum sibi se ac liberis suis intelligerent precari, quæ pro te precarentur.* Ibidem: *Debemus obsecrare ut omnia quæ facis quæque facias prospere* cedant

nos perpetuam [1]felicitatem Reip. & læta huic precari existimamus) [2]Senatus te consentiens cum pop. R. consalutat PATRIÆ PATREM. [3]*Cui lacrymans respondit AVgustus, his verbis (ipsa enim, sicut Messallæ, posui)* Compos factus votorum meorum, patres C. quid habeo aliud Deos immortales precari, quam ut hunc consensum vestrum ad ultimum vitæ finem mihi perferre liceat? *Medico Antonio Musæ, cujus opera ex ancipiti morbo convaluerat, [4]statuam, ære collato, juxta signum Æsculapii statuerunt. Nonnulli patrum familiarum, testamento caverunt ut ab heredibus suis prælato victimæ titulo, in Capitolium ducerentur, votumque pro se solveretur,* QVOD SVPERSTITEM AVGVSTVM RELIQVISSENT. *Quædam Italiæ civitates [5]diem, quo*

cedant tibi, Reipublicæ, nobis: vel, si brevius sit optandum, ut uni tibi, in quo & Resp. & nos sumus.

1. *Felicitatem Reip. & læta huic.*] Trajectio Suetoniana, ut ante monebamus, pro *felicitatem & læta Reip. huic:* sic statim, *ut prælato victimæ titulo in Capitolium ducerentur*, pro *prælato titulo victimæ in C. d.* Nihil ergo mutemus. *Casaubonus.*

2. *Senatus te consentiens cum pop. R. consalutat* PATRIAE PATREM.] Hoc cognomen eam imperatoribus in cives potestatem dabat, quam patres in liberos habent. Quod tamen initio non hac de caussa Augusto decretum est, verum ut admonerentur, ut eos quibus præessent tanquam filios amarent. & ut ipsi à civibus patris loco colerentur. Post Augustum sequentes imperatores, vetustis titulis novas quasdam addiderunt appellationes: omnibus enim post Antoninum Pium imperatoribus Romanis, præter Marcum & L. Verum, Pii cognomen inditum est, sicuti post Commodum Felicis. Perpetui vero, invicti Triumphatoris, Victoris, Maximi, Sempiterni & alia ejusmodi cognomina, adulatione crescente, circa Diocletiani tempora inventa sunt. *Onuphr. Panvin.*

3. *Cui lacrymans respondit AVgustus.*] Repente exortum gaudium ingens, lacrymæ sæpe consequuntur. Multa passim exempla, ut dicebamus ad Athenæum libro quinto cap. XIX. Sic Trajanus ad voces dilaudantis populi & fausta comprecantis *lacrymis etiam & multo pudore suffundebatur*, inquit Plinius. Lege si lubet quæ de hujusmodi lacrymis ex lætitia fluentibus disputat Philo Judæus in libro Περὶ ἀποικίας. *Casaubonus.*

4. *Statuam ære collato.*] Formula non infrequens in lapidibus antiquis: qua declaratur populi affectio & consensus: Græci ἀνδριάντα ἐκ συντελείας vertunt. *Idem.*

5. *Diem quo primum ad se venisset, initium*

quo primum ad se venisset, initium anni fecerunt. Provinciarum pleræque [1] super templa & aras, [2] ludos quoque quinquennales pæne oppidatim constituerunt. Reges amici atque socii, & singuli [3] in suo quisque regno, Cæsareas urbes condiderunt: & cuncti simul, 60

[1] ædem

tium anni fecerunt.] Multæ civitates sub imperio Romano, proprios annorum characteres habuerunt, & neque Coss. Romanos indices cujusque anni scripserunt, neque Juliani rationem sunt secutæ. Sic Nicopolitani annos numerarunt ab Augustali suo: quod & Alexandriæ factum: fuisse enim illis quoque Augustalem suum anni indicem, & τ͂ ἐνιαυτοῦ ἄρχοντα, ut loquitur Theodoretus, Cujacio ex non editis ejus urbis Chronicis notatum est. Habeo etiam in antiquissimis membranis ψῆφον πασχαλίων, id est, canonem paschalem, scriptum Græce, ubi anni caput est non Januarius, sed September: quod in Alexandrina Ecclesia aliisque scimus obtinuisse. Extat tamen Justiniani Novella, qua jubentur omnes omnium partium imperii Rom. συμβολαιογράφοι in scribendis instrumentis annum imperatoris & Coss. annotare: qua constitutione videntur æræ civitatum propriæ ab usu omni summotæ. *Casaub.*

1. *Super templa & aras.*] Aræ ante alias nobiles fuere quæ Lugduni positæ, quæque Narbone, cujus extat hodieque consecratio. *Casaub.* Augustus simul cœlum & terram regere putabatur, utpote consecratus vivus vidensque, & altaribus, sacerdotibus, titulisque divinis numine novo in cœlum sublatus. Viderique volebant adulatores illum Deum esse, & personam hominis induisse ad orbem pacandum. Horat. lib. 1. Od. 11.

Sive mutata juvenem figura
Ales in terris imitaris almæ
Filius Majæ, patiens vocari
Cæsaris ultor.

Et Manilius *socium* illi *Tonantem* facit. *Barthius.*

2. *Ludos quoque quinquennales pæne oppidatim constituerunt.*] Tanquam heroi, ut de Julio Cæsare notat Dio lib. XLIV. Augusto autem constituerunt ἀγῶνας πενταετηρικοὺς & in Italia quidam, ut Neapolitani. Suetonius infra, capite XCVIII. & in provinciis multi: ut Pergameni, Dio lib. LI. aliique multi. quos imitatus Herodes Magnus, Hierosolymis tale ludicrum instituit. Josephus libro XV. Originum cap. XI. item Cæsareæ, lib. XVI. ejusdem operis c. X. Ego vero etiam in Urbe quinquennales ludos decretos in Augusti honorem post victoriam Actiacam, apud Dionem lego lib. LI. καὶ πανήγυριν οἱ πεντετηρίδα ἄγεσθαι ἔγνωσαν. Propter hanc quinquennalium ludorum frequentiam, qui ad olympici agonis imitationem inventi, etiam ὀλυμπιάδες dicebantur, factum tandem ut ὀλυμπιὰς pro qualicumque victoria, aut adorea & gloria quocumque modo parta poneretur. Nicephorus Gregoras libro LV. καὶ πρεὶ ὅσων ἄλλων εἰκὸς ἦν περιεργάζεσθαι στρατηγὸν ἄνδρα, καὶ πολλῶν ὀλυμπιάδων τοιούτων μεστόν. *Casaub.*

3. *In suo quisque regno Cæsareas urbes condiderunt.*] Notemus vocem *quisque*: nam apud Geographos tot Cæsareas vel Sebastas, eo tempore conditas non invenias. Eutropius duo tantum exempla ponit: *sicut*, inquit, *in Mauritania à rege Iuba, & in Palæstina quæ nunc urbs est clarissima.* Idem,

1. *Ædem*

[1] *ædem Jovis Olympici, Athenis antiquitus inchoatam, perficere communi sumptu destinaverunt,* [2] *Genioque ejus dedicare: ac sæpe regnis relictis, non Romæ modo, sed provincias peragranti quotidiana officia togati, ac sine regio insigni, more clientium præstiterunt.*

61 QVONIAM *qualis in imperiis ac magistratibus regendaque per terrarum orbem pace belloque Rep. fuerit, exposui:* [3] *referam nunc interiorem ac familiarem ejus vitam: quibusque moribus atque fortuna domi & inter suos egerit, à juventa usque ad supremum vitæ diem. Matrem amisit in primo consulatu:*

1. *Ædem Iovis Olympici.*] Jupiter Olympius, seu Olympicus mavis, (vel ab Olympio, à quo eruditus atque institutus fuit, ut Diodor. Siculus lib. IV. Biblioth. tradit, vel ab Olympo monte, in quo versabatur, ut vult Lactantius, sic dictus) plura tota Græcia, præsertim Lacedæmone, & in Elide, templa arasque habuit, sed Athenis præcipuum. De quo Thucyd. lib. II. & Plin. lib. XXXVI. cap. VI. inchoatum olim dicens, uti & Sueton. Reges non perfecisse, sed destinasse perficere hoc loco scribit. Perfectum vero, dedicatumque ab Hadriano apud nos Spartian. tradidit, apud Græcos Pausanias in Atticis, addens à singulis Græciæ urbibus, positas in eo Hadriano statuas. Quas omnes Athenienses superarunt mirandi operis colosso. *Torrentius.* Athenis ara duodecim Deorum extabat, quibus se tertium decimum addi volebat Alexander. Hos omnes duodecim Deos Olympios proprie vocabant. Ælianus: τὸν δὲ Ἀλέξανδρον ἐνέγραφε τοῖς Ὀλυμπίοις. id enim moris habuerunt Græci, ut quos in Deorum numerum referrent, τῶν Ὀλυμπίων παρέδρους vocarent. *Salmasius.*

2. *Genioque ejus dedicare.*] Quæsitum apud eruditos, quis Deus esset Genius, inventumque non simpliciter id dici. Nam Genius naturæ est Deus parens illius, & Genii sunt cœlorum multi, quorum meminit Capella in Nuptiis. & corporalium rerum Genii sunt elementa quatuor, ignis, aër, aqua & terra. Quæ Græci cum στοιχεῖα vocent, γενεθλίους quoque θεοὺς dicunt, cui non absimile est, quod Macrobius adducit de penatibus naturæ. Duodecim cœli signa cum sole & luna sunt qui Genios ajant, & hi quidem Genii universaliores. Nam suus est cuique loco Genius, quem faciunt ei præsidere. Quin & unicuique hominum suus sic dictus, ut Censorinus inquit, sive quod in ejus tutela, ut quisque natus est, vivit: sive quod, ut generemur, curat: sive quod una gignatur nobiscum: sive etiam quod nos genitos suscipiat ac tueatur. Eundem esse Genium & Larem multi veterum prodiderunt. *Vives.*

3. *Referam nunc interiorem ac familiarem ejus vitam.*] Plinius ad Trajanum: *Habet hoc primum magna fortuna, quod nihil tectum, nihil occultum esse patitur: principum vero non modo domos, sed cubicula ipsa intimosque secessus recludit, omniaque arcana noscenda famæ proponit atque*

tu: sororem Octaviam, quinquagesimum & quartum agens ætatis annum. Vtrique cum præcipua officia vivæ præstitisset, etiam defunctæ honores maximos tribuit. Sponsam habuerat adolescens P. Servilii Isauri- 62
ci filiam: sed reconciliatus post primam discordiam Antonio, & [1] postulantibus utriusque militibus, ut & necessitudine aliqua jungerentur, [2] privignam ejus Claudiam, Fulviæ ex P. Clodio filiam, duxit uxorem, vix dum nubilem. Ac [3] simultate cum Fulvia socru exorta, dimisit intactam adhuc, & virginem. Mox Scriboniam in matrimonium accepit, nuptam ante duobus consularibus, & ex altero etiam matrem. Cum hac etiam [4] divortium fecit, [5] pertæsus, ut scribit, morum perversitatem ejus: ac statim Liviam Drusillam matri-

tri-

atque explicat. Sed tibi, Cæsar, nihil accommodatius fuerit ad gloriam, quam penitus inspici.

1. *Postulantibus.*] Cod. Salmas. *expostulantibus.*

2. *Privignam ejus Claudiam.*] Fulviæ & Pub. Clodii filiam, Antonii privignam. Nam Fulvia tres habuit maritos, P. Clodium illum Ciceronis inimicum, ex quo erat hæc Claudia: secundum Curionem: tertium Marcum Antonium. Unde ait Cicero in secunda Antoniana: *Etenim ista tua minime avara conjunx, quam ego sine contumelia describo, nimium debet diu populo Romano pensionem tertiam.* Beroald.

3. *Simultate cum Fulvia.*] Extat epigramma Augusti Cæsaris, quo causa simultatis inter ipsum, & Fulviam exortæ obscœna refertur. Sic enim ait:

Quod futuit glaphyram Antonius, hanc mihi pœnam
Fulvia constituit, se quoque uti futuam:
Aut futue, aut pugnemus, ait: quid, quod mihi vita
Charior est ipsa mentula, signa canant.

Beroald. Fulvia ingenio ferox & inquieta, sperabat, se motu Italico Antonium à Cleopatra avulsuram. *Plutarchus.*

4. *Divortium fecit.*] Repudium dicitur cum futuri matrimonii sponsalia dirimuntur. Divortium vero non nisi inter conjuges est: quamvis pinguiore Minerva putem etiam de sponsis dici posse. Qua ratione & Virgilius *divortia aquarum* dixit, nec etymologia omnino repugnaret. Non diffiteor tamen ἐμφατικωτέρως in conjugibus dici. Est & apud Ulpianum *Fribusculum* dictio à me nusquam alibi lecta, cum propter iram subitariam conjuges recedunt, non tamen divertunt, sed cessante fribusculo, & quiescente ira, revertuntur. *Alciatus.* Legendum omnino *frigusculum.* Vide Casauboni notas ad cap. LXVI.

5. *Pertæsus, ut scribit, morum perversitatem ejus.*] At Liviam amare cœperat: ideo Scriboniam, quum filiolam sibi peperisset, eadem die repudiavit. *Dio Cassius.*

1. *Et*

trimonio Tiberii Neronis, [1] *& quidem prægnantem,* [2] *abduxit, dilexitque & probavit unice ac perseveranter.*
63 *Ex Scribonia Juliam,* [3] *ex Livia nihil liberorum tulit, cum maxime cuperet. Infans, qui conceptus erat, immaturus est editus. Juliam primum Marcello Octaviæ sororis suæ filio, tantum quod pueritiam egresso: deinde* [4] *ut is obiit, M. Agrippæ nuptum dedit: exorata sorore ut sibi genero cederet. Nam tunc Agrippa* [6] *alteram Marcellarum habebat, & ex ea liberos. Hoc quo-*

1. *Et quidem prægnantem abduxit.*] Idque ex responso Apollinis. Prudentius,

Idque Deûm sorteis & Apollinis antra dederunt
Consilium: nunquam melius nam cedere tædas
Responsum est, quam cum prægnans nova nupta jugatur.

Tacitus & Dio, non Apollinem, sed pontifices consultos scribunt. *Casaub.*

2. *Abduxit.*] Abducere proprie est per vim, sicut etiam *perducere* interdum significat: inde *perductores* à Cicerone in Verrinis dicti: qui, ut inquit Asconius, in hoc differunt à lenonibus, quod lenones sunt scortorum, perductores etiam invitarum personarum, & in quibus stupra exercitata legibus vindicantur. *Beroald.*

3. *Ex Livia nihil liberorum.*] Est quædam privatim dissociatio corporum, & inter se steriles, ubi cum aliis junxêre gignunt, sicut Augustus & Livia. *Plinius.*

4. *Vt is obiit.*] Propertius contra receptam opinionem, atque adeo contra verum scribit lib. III. Marcellum in aquis Bajanis submersum interiisse, quum constet ab Antonio Musa medico aquarum frigidarum lotionibus enectum fuisse. Nam Musæ & ejus fratris Euphorbi inventum fuit, *à balneis frigida multa corpora adstringi*, inquit, Plinius lib. XXV. cap. VII. Quare credibile, iisdem frigidis Marcellum quum curare vellet, occidisse. Nempe gratificari Poëta voluit ei, quæ de ejus morte suspecta fuit, Liviæ Augustæ. quæ quum videret Marcellum ita omnibus carum esse, ut describitur à Virgilio VI. Æn. muliebriter atque impotenter ζηλοτυπήσασα, curavit eum clandestino mortis genere de medio tollendum. *Ios. Scaliger.*

5. *Nam tum Agrippa alteram Marcellarum habuit, & ex ea liberos.*] M. Agrippæ tres uxores fuerunt. Prima, Pomponia Attici filia, conciliante eas nuptias M. Antonio Triumviro: ex ea genuit Vipsaniam Drusi matrem. Altera, Marcella Octaviæ filia, ex ea quoque liberi, si Suetonio fides. Tertia uxor Julia: ex ea nati Cajus & Lucius Cæsares, Postumus Agrippa, Agrippina & Julia. In his plerisque verum, quod Tacitus notat Ann. III. *Vna omnium Agrippæ liberorum Vipsania miti obitu.* Cajus enim & Lucius veneno crediti periisse, Agrippina fame, Postumus ferro, Juliam excipio, cujus mortem lib. IV. ita narrat ipse Tacitus, ut ex natura videatur, ferri aut veneni nulla mentione. *Lipsius.*

6. *Alteram Marcellarum.*] Filiæ igitur paternis quoque cognominibus vocabantur, ut Faustæ, Faustinæ, Agrippinæ. Interdum à nomine, ac cognomine simul, ut Vipsania Agrippina, Tib. cap. VII. Li-

quoque defuncto, multis, ac diu, [1] *etiam ex equestri ordine, circumspectis conditionibus, Tiberium privignum suum elegit: coëgitque* [2] *prægnantem uxorem, & ex qua jam pater erat, dimittere. M. Antonius scribit,* Primum cum Antonio filio suo despondisse Juliam: dein [3] Cotisoni Getarum regi: [4] quo tempore sibi quoque invicem filiam regis in matrimonium petiisse. *Nepotes ex Agrippa & Julia tres ha-* 64
buit, Caium, Lucium, & Agrippam, neptes duas, Juliam & Agrippinam. Juliam L. Paullo Censoris filio, Agrippinam [5] *Germanico sororis suæ nepoti collocavit.*

Cajum

VII. Livia Drusilla hic, Munatia Plancina apud Dionem. Interdum duarum gentium nomine, ut Junia Claudia, Ennia Nævia, Caji Cæsaris conjuges, Calig. cap. XII. *Torrent.*

1. *Etiam ex equestri ordine.*] Confer Sejani codicillos ad Tiberium, & ad eos responsum hujus, apud Tacitum Annal. IV. *At enim Augustus* (reponit Tiberius) *filiam suam equiti Romano tradere meditatus est. Mirum hercule si cum in omnes curas distraheretur, immensumque attolli provideret, quem conjunctione tali super alios extulisset, C. Proculejum & quosdam in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitæ, nullis Reip. negotiis permixtos. Sed si dubitatione Augusti movemur, quanto validius est, quod M. Agrippæ, quod mihi conlocavit?*

2. *Prægnantem uxorem.*] Vid. infra Tiberii cap. VII.

3. *Cotisoni Getarum regi.*] Si Plinio fides, sic scribenti lib. IV. cap. XII. *Getæ, Daci Romanis dicti*, pertinebit huc illud Horatianum ex lib. III. Od. VIII. ad Mœcenatem:

Mitte civiles super urbe curas,
Occidit Daci Cotisonis agmen.

Forsitan enim ex hoste amicus Cotisoni factus Octavius, filiam ei collocare destinavit Strabo tamen in VII. accurate Dacos à Getis distérminat: & hos quidem versus Pontum & orientem inclinare: illos in diversum ad Germaniam & Istri fontes vergere docet.

4. *Quo tempore sibi quoque invicem filiam regis in matrimonium petiisse.*] Cod. Salmas. *petisset.* Hæc enim verba de Augusto potius, quam de Antonio sunt interpretanda, cum τὸ *invicem* ad Cotisonem commodissime referatur, ut, cui filiam desponderat Cæsar, ejus eodem tempore filiam ambiisse intelligatur. Obduci potest, Augustum nullam unquam regis filiam in uxorem petiisse: semel enim ductam Liviam unice ac perseveranter amâsse. At non id quæritur, quam vera sint, quæ inimicus Octavio impegit Antonius. *Schildius.*

5. *Germanico sororis suæ nepoti.*] Vide Calig. cap. I.

6. *Adoptavit domi.*] Tertium nepotem, Agrippam & privignum Tiberium in foro, idque lege Curiata. Cujus diversitatis ratio est, quod illi, cum adhuc in patris essent potestate, solo ejus consensu per mancipationem rite factam Augusto tradi poterant, quæ proprie adoptio est; hi vero, morte parentum suorum jam patresfamilias effecti, non nisi in foro, consensu populi, coram Pontificibus, lege Curiata, in alterius

transire

Cajum & Lucium [6] *adoptavit domi* [1] *per assem & libram emtos à patre Agrippa: tenerosque adhuc ad curam Reip. admovit:* [2] *& consules designatos circum provincias exercitusque dimisit.* [3] *Filiam & neptes ita instituit, ut etiam lanificio assuefaceret: vetaretque loqui, aut agere quidquam, nisi propalam:* [4] *& quod in diurnos commentarios referretur. Extraneorum quidem cœtu adeo prohibuit, ut L. Tucinio, claro, decoroque juveni, scripserit quondam,* Parum modeste fecisse eum, quod filiam suam Baias salutatum venisset.

transire potestatem permittebantur: homo liber enim caput mutare nequit, nisi populo consentiente, cives quippe ipsius Reip. sunt. *Torrent.*

1. *Per assem & libram.*] Æs in hac formula vere assem notabat, ut Varro declarat lib. VIII. & Festus, in *rodus.* Atque hic est qui dicebatur in veteribus mancipiis *assis Cajanus.* Statius,

Emptum plus minus esse Cajano.

Cajus J. C. pro eo dixit, *unum aut duos nummos.* Casaub. Fuit pop. Rom. majorum consuetudinis & formularum retinentissimus: sic ut etiam re sublata, ritus tamen vetustatis usurpandæ caussa servarit. quod idem in vocabulis fecisse apparet. Hinc in omni solutione pecuniæ, quæ quidem ritu Quiritum fieret, libripens adhibebatur, ac vetus formula retinebatur quamvis re mutata: quamvis, inquam, non amplius appenderetur, sed jam numeraretur pecunia: quam consuetudinem Boëthius ex Caii institut. his verbis exposuit: *Is qui mancipio accipiebat, æs tenens ita dicebat: Hunc ego hominem ex Iure Quiritum meum esse ajo: isque mihi emtus est hoc ære æneaqua libra.* Horatius:

Si proprium est, quod quis libra mercatur & ære.

Livius lib. VI. *Inde rem creditori palam populo solvit, libraque & ære liberatum emittit:* hoc est, pecuniam Manlii nexi nomine fœneratori exsolvit, adhibito libripende, qui æra penderet. *Hottomannus.*

2. *Et consules designatos.*] Genitos Agrippa Cajum ac Lucium, in familiam Cæsarum induxerat, nec dum posita puerili prætexta principes Juventutis appellari, destinare consules specie recusantis flagrantissime cupiverat. *Tacitus.*

3. *Filiam & neptes ita instituit, ut etiam lanificio assuefaceret.*] Hanc Augusti disciplinam domesticam Carolus Magnus princeps æterna memoria dignus, imitatus est: nisi Suetonium Eginhardus nimis imitatur. Sic ille, *Filias lanificio assuescere, coloque ac fuso, ne per otium torperent, operam impendere, atque ad omnem honestatem erudiri jussit.* Casaub.

4. *Et quod in diurnos commentarios referretur.*] Diurni isti commentarii sunt privatæ domus Augustæ ephemerides, quas servus vel libertus aliquis curabat, qui à memoria vel à commentariis dicebatur. At diurni illi actus quos ipse quotidie in lecticula sua lucubratoria solitus est conficere, alterius generis erant: continebant enim quæ ad imperii rationarium pertinebant. Mos iste à Græcis ortus: quorum tamen solutior semper quam Romanorum disciplina fuit. *Idem.*

1. *Nepotes*

set. [1] *Nepotes, & litteras & natare aliaque rudimenta per se plerumque docuit: ac nihil æque laboravit* [2] *quam ut imitarentur chirographum suum. Neque cœ-* 65
navit una, nisi ut [3] *in imo lecto adsiderent: neque iter fecit, nisi ut vehiculo anteirent aut circa adequitarent. Sed lætum eum atque fidentem & sobole & disciplina domus,* [4] *Fortuna destituit. Julias, filiam & neptem, omnibus probris contaminatas, relegavit.* [5] *Cajum & Lucium in duodeviginti mensium spatio amisit ambos: Cajo in Lycia: Lucio, Massiliæ, defunctis. Tertium nepotem Agrippam, simulque privignum Ti-*

1. *Nepotes & litteras, & natare, aliaque rudimenta per se plerumque docuit.*] Scio & Romanos & Athenienses inter gymnasia natationem habuisse: scio proverbium, *Neque nare, neque litteras.* Cuique sua lectio & electio: ego scribam *& notare.* De scriptura enim & puerilibus rudimentis sermo est, itaque & litteras eos docuit, inquit, & notas. Probat quod sequitur, de Chirographo: quod nihil ad natationem. Notandi autem verbum capere potes de scriptione per notas crebra Romanis. *Lipsius.*

2. *Quam ut imitarentur chirographum suum.*] Credo quia eorum opera in scribendis secretioribus epistolis uti destinabat: non enim legimus AUgustum eorum ministerio usum, qui è re appellabantur *à cura epistolarum,* vel *ab epistolis:* etsi habuit *à manu,* ut Thallum. *Casaub.*

3. *In imo lecto adsiderent.*] Valer. Max. lib. II. cap. II. *Fœminæ cubantibus viris sedentes cœnitabant.* Hoc ergo est quod *adsidendi* verbo utitur Sueton. Nam quod *imo lecto* adjecit, de eo sic idem Claud. capite XXXII. *cum pueris, puellisque nobilibus, qui more veteri ad fulcra lectorum sedentes vescerentur.* Torrent. Tacitus Annal.. XIII. *Mos habebatur, principum liberos cum ceteris idem ætatis nobilibus sedentes vesci in aspectu propinquorum, propria & parciore mensa.*

4. *Fortuna destituit.*] Pene simile est illud, quod de Herode prodidit Josephus, illum quidem in aliis rebus omnibus fuisse fortunatissimum, in rebus vero domesticis infelicissimum. *Beroald.*

5. *Cajum & Lucium in duodeviginti mensium spatio amisit ambos.*] Cajum cum Augustus mitteret in Armeniam, rogavit Deos, ut illum comitaretur benevolentia Pompeii, audentia Alexandri, ipsius vero fortuna. *Idem.* Cajus in colloquio (cui se temere crediderat) circa Artageram graviter à quodam, nomine Adduo, vulneratus, ex eo, ut corpus minus habile, ita animum minus utilem Reipublicæ habere cœpit. Diu reluctatus, invitusque revertens in Italiam, in urbe Lyciæ (Limyram nominant) morbo obiit: cum ante Cæsar, frater ejus, Hispanias petens, Massiliæ decessisset. *Vellejus.* Dio lib. LV. scribit, corpora eorum à Tribunis militum, ac cujusque civitatis decurionibus, Romam delata. Inscriptio Romæ retro Minervam, OSSA. C. CAESARIS. AVGVSTI. F. PRINCIPIS. IVVENTVTIS.

Tiberium adoptavit in foro, [1] *lege Curiata. Ex quibus Agrippam brevi,* [2] *ob ingenium sordidum ac ferox, abdicavit, seposuitque Surrentum. Aliquanto autem patientius mortem quam dedecora suorum tulit. Nam Caii Luciique casu non adeo fractus, de filia, absens, ac libello* [3] *per quæstorem recitato,* [4] *notum senatui fecit: abstinuitqae congressu hominum diu, præ pudore: etiam de necanda deliberavit. Certe cum sub idem tempus una ex consciis liberta, Phœbe nomine, suspendio vitam finisset:* Maluisse se, *ait,* Phœbes patrem fuisse. *Relegatæ, usum vini, omnemque delicatiorem cultum, ademit: neque adiri à quopiam libero, servove, nisi se con-*

ris. Extat inscriptionum Gruterianarum pag. CCXXXV.

1. *Lege Curiata.*] Quæ comitiis curiatis latæ sunt leges, *curiatæ* dicuntur, sicuti, quæ centuriatis, *centuriatæ.* Erant autem comitia curiata, cum populus interrogabatur per curias, quas primum Romulus instituit, ut essent partes tribuum; singulas enim tribus (erant autem tres) in decem curias dispertivit, unde triginta fuerunt. Qua de re plura Dionys. Halicarn.

2. *Ob ingenium sordidum ac ferox.*] Codex Salmas. *scordalum & ferox.* atque ita legendum judicabat Salmasius. Gloss. Isidori *Scordalus ferox.* Seneca epistol. LV. *Adjice nunc scordalum & furem deprehensum.* Petronius: *Nactus occasionem vindictæ, Eumolpum excludo, redditaque scordalo vice.* Non potest autem deduci è σκῶρ. est enim σκόρδαλος, à Græco σκόρδον vel σκόροδον. Gallis gallinaceis, ut magis audaces & pugnaces redderentur, rostra allii succo ungebantur, qui & vocabantur ex eo Scordali. Inde pro audace hæc vox vulgo trita est.

3. *Per quæstorem.*] Quæstores ærarii id præstabant, ut publicas literas recitarent: ut est in eo libello, qui Fenestellæ nomine de Romanis inscribitur magistratibus. *Sabell.* Velleius etiam Paterculus lib. II. se, fratremque suum eo functos officio scribit. Sed & *candidati principis* vocabantur Ulpian. lib. I. De officio Quæst. *Torrent.*

4. *Notum senatui fecit.*] Divus Augustus filiam ultra impudicitiæ maledictum impudicam relegavit, & flagitia principalis domus in publicum emisit: admissos gregatim adulteros, pererratam nocturnis comessationibus civitatem, forum ipsum ac rostra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filiæ in stupra placuisse, quotidianum ad Marsyam concursum: cum ex adultera in quæstuariam versa jus omnis licentiæ sub ignoto adultero peteret. Hæc tam vindicanda principi quam tacenda (quia quarundam rerum turpitudo etiam ad vindicantem redit) parum potens iræ publicaverat. Deinde cum interposito tempore, in locum iræ subiisset verecundia, gemens, quod non illa silentio pressisset, quæ tam diu nescierat, donec loqui turpe esset, sæpe exclamavit: *Horum mihi nihil accidisset, si aut Agrippa, aut Mæcenas vixisset.* Seneca.

1. *Etiam*

consulto, permisit: & ita ut certior fieret: qua is ætate, qua statura, quo colore esset; [1] *etiam quibus corporis notis vel cicatricibus. Post quinquennium demum ex insula in continentem, lenioribusque paullo conditionibus, transtulit eam: nam ut omnino revocaret, exorari nullo modo potuit: deprecanti sæpe populo Rom. & pertinacius instanti,* tales filias talesque conjuges *pro concione imprecatus. Ex nepte Julia, post damnationem, editum infantem agnosci alique vetuit. Agrippam nihilo tractabiliorem, immo in dies amentiorem, in insulam transportavit, sepsitque insuper custodia militum. Cavit etiam senatusconsulto, ut eodem loci in perpetuum contineretur: atque, ad omnem & ejus & Juliarum mentionem ingemiscens, proclamare etiam solebat,*

[2] Αἴθ' ὄφελον ἄγαμός τ' ἔμμεναι, ἄγονός τ' ἀπολέσθαι:

nec aliter illos appellare, quam treis vomicas *aut* tria
carcinomata sua. AMICITIAS *neque facile admi-* 66
sit, & constantissime retinuit: non tantum virtutes ac merita cujusque digne prosecutus, [3] *sed vitia quoque & delicta dumtaxat modica perpessus. Neque enim temere, ex omni numero, in amicitia ejus afflicti reperientur, præter Salvidienum Rufum, quem ad consulatum usque, & Cornelium Gallum, quem ad præfecturam Ægypti, ex infima utrumque fortuna, provexerat.*

1. *Etiam quibus corporis notis.*] Quorsum? an ut inde forte adulterinos postea partus cognosceret? Atqui Agrippæ omnes dum vixit similes fuere, quamvis illa tum quoque vulgo corporis sui potestatem faceret, *quod*, ut de ea re mirantibus respondebat, *non nisi navi plena tolleret vectorem.* Macrob. l. II. c. V. *Torrent.*

2. Αἴθ' ὄφελον.] Versus est ex III. Iliad.

3. *Sed vitia quoque & delicta dumtaxat modica perpessus.*] Censeo legendum, *nec vitia quoque dumtaxat, sed & delicta modica perpessus.* Casaub.

*. *Alterum res novas molientem, damnandum senatui tradidit.*] Antonius Salvidienum

xerat. Quorum * *alterum res novas molientem, damnandum senatui tradidit: alteri* [1] *ob ingratum & malevolum animum,* [2] *domo &* [3] *provinciis suis interdixit. Sed Gallo quoque & accusatorum denuntiationibus & senatusconsultis ad necem compulso,* [4] *laudavit quidem pietatem tantopere pro se indignantium: cæterum & illacrymavit, & vicem suam conquestus est,* quod sibi soli non liceret amicis, quatenus vellet, irasci. *Reliqui potentia atque opibus ad finem vitæ sui quisque ordinis principes floruerunt: quamquam & offensis intervenientibus. Desideravit enim nonnumquam, ne de pluribus referam, & M. Agrippæ patientiam, & Mæcenatis taciturnitatem: cum ille* [5] *ex levi rigoris su-*

dienum Narbonensis exercitus ducem apud Cæsarem detulit, voluisse ad se deficere, & super ea re misisse nuncium obsidenti Brundisium: hoc secretum ille protulit, non omnibus probantibus, ingenuus alioquin & facilis ad amicitiam. Cæsar continuo Salvidienum ad se properare jussit, quasi opus haberet ejus præsentia, remissurus mox ad exercitum: quem, ubi venit, coargutum occidit: exercitum ejus ut suspectum dedit Antonio. *Appianus.*

1. *Ob ingratum & malevolum animum.*] Non ergo satis ad fidem historiæ Ammianus Marcell lib. XVII. eum lege. Ovidius propter linguæ petulantiam periisse vult videri, cum per ebrietatem de Augusto temere quædam effutisset,

Nec fuit opprobrio celebrasse Lycorida Gallo:
Sed linguam nimio non tenuisse mero.

Casaub. De C. Gallo Dio lib. LIII. & Euseb. Chronic. & Virgilius. Eccl. X. *Torrent.*

2. *Domo & provinciis suis interdixit.*] Dignus mos generositate Romana, palam indicere inimicitias & domo interdicere. Livius, Cicero, Seneca, alii, testes. Eo more Augustus adversus Gallum usus, non ut Imperator, sed ut privatus: nisi quod ad provinciarum interdictionem: nam istud quidem jam non amplius civile. *Casaub.*

3. *Provinciis suis.*] Namque, ut cap. XLVII. vidimus, aliæ erant Senatus provinciæ, aliæ Cæsaris.

4. *Laudavit quidem pietatem.*] Maledicere principi crimen *impietatis*, contrarium affectum *pietatem* nominant historici. Vide Tacitum in simili Tiberii mimo, Annal. lib. III. *Casaub.*

5. *Ex levi rigoris suspicione.*] Rigorem vocat quod in Julio, *vultu minus familiari respicere:* cui opponitur salutatio cum quibusdam familiaritatis notis. Quod Galenus dicit, φιλικοῖς ἐνιδεῖν ὄμμασιν, initio libri ad Pisonem de theriaca. Jam rigoris suspicionem interpretor conceptam ab Agrippa opinionem, quasi se Augustus minus familiari vultu respexisset. Est autem effectus pro caussa: non enim suspicio oritur de rigore qui in oculos incurrit: sed animi mutatione cujus effectus est rigor, & vultus adductus. Alioquin placeat

suspicione, & quod Marcellus sibi anteferretur, Mitylenas se, relictis omnibus, contulisset: [1] *hic, secretum de comperta Murenæ conjuratione* [2] *uxori Terentiæ prodidisset. Exegit & ipse invicem ab amicis benevolentiam mutuam, tam à defunctis quam à vivis. Nam* [3] *quamvis minime appeteret hereditates, ut qui numquam ex ignoti testamento capere quidquam sustinuerit: amicorum tamen suprema judicia morosissime pensitavit: neque dolore dissimulato, si parcius, aut citra honorem verborum: neque gaudio, si grate pieque quis se prosecutus fuisset. Legata, vel partes hereditatum, à quibuscumque parentibus relicta sibi, aut statim liberis eorum concedere, aut, si pupillari ætate essent, die virilis togæ, vel nuptiarum, cum incremento restituere consueverat. Patronus dominusque* 67
non minus severus quam facilis & clemens, multos libertorum in honore & usu maximo habuit: ut Licinium Enceladum, aliosque. Cosmum servum gravis-

placeat Lipsii conjectura, *ex levi frigoris suspicione.* Nam *frigora* sive *friguscula* amicorum vel amantium offensiones dici, eruditis pridem notum. Chrysostomus homilia XIV. ad populum Antiochenum ψυχροσιωπᾶν vocat: ὃ φίλοι πρὸς φίλους ποιοῦσιν ἐπειδὰν ὑβρισθῶσι, τοῦτο πρὸς τὸν δοῦλον ὁ δεσπότης ἐποίησε, παρεσιώπησε· μόνον διὰ τῆς σιγῆς φθεγγόμενος, καὶ πᾶσαν ἐνδεικνύμενος αὐτοῦ τὴν ὀργήν. Observabamus & in voce ψυγμὸς eandem elegantiam in sermone Græco, apud Joseph. Ἁλώσεως, lib. I. cap. XVI. loquentem de alienato Herodis animo à filiis. *Casaub.*

1. *Hic, secretum.*] Mœcenas enim quondam *præcipuus fuit, cui secreta Imperatoris inniterentur.* Tacitus lib. III. Qui contra quam Suetonius scribit, frigore tandem percussum Mœcenatem tradit, & *ætate provecta speciem magis in amicitia principis quam vim obtinuisse.* Dio idem narrat, sed aliter: caussam enim imminutæ amicitiæ fuisse certamen de forma inter Liviam & Terentiam. lib. LIV. *Idem.*

2. *Uxori Terentiæ.*] Vituperatur Mœcenas, quod nimis fuerit uxorius: qui cum uxore quotidie dissidium faciebat, & mox reconciliabatur. Ob hoc dixit Seneca in epist. *Hunc esse, qui millies uxorem duxerit, quum unam habuerit.* Beroald.

3. *Quamvis minime appeteret hereditates.*] Notum illud in Agricola Taciti, *à bono patre non scribi heredem nisi malum principem.*

vissime de se opinantem, non ultra quam compedibus coercuit. Diomedem [1] *dispensatorem, à quo, simul ambulante,* [2] *incurrenti repente fero apro per metum objectus est, maluit timiditatis arguere quam noxæ: remque non minimi periculi, quia tamen fraus aberat, in jocum vertit. Idem Proculum ex acceptissimis libertis* [3] *mori coëgit, compertum adulterare matronas:* [4] *Thallo à manu, quod pro epistola prodita denarios quingentos accepisset,* [5] *crura effregit. Pædagogum ministrosque Caii filii, per occasionem valitudinis mortisque ejus, superbe avareque in provincia* [6] *grassantes, oneratis gra-*

1. *Dispensatorem.*] Dispensator servus est, qui impendia domus curat, & victui præest: huic obsonatores, piscarii, coqui, idque genus servi parebant. Sumsit nomen ab expendendo pecuniam vel quod rationes dispendebat, id est, procuret & consideret, calculumque ducat: hi ut plurimum in urbe degebant. *Alciatus.* Meminit Tacitus I. Histor. Plinius in XXXIII. cap. XI. Rotundum quendam *dispensatorem Hispaniæ citterioris* vocat: ut intelligas, etiam publicum hoc nomen fuisse.

2. *Incurrenti repente fero apro.*] Ego *fero* abesse malim. Quanquam & ferus absolute pro apro interdum ponitur, ut apud Ovidium Metamorph. V.

Fixa sub aure feri summum perstrinxit arundo
Corpus. ——

sicut & pro cervo apud Virgil. Æn. VII.

Pectebatque ferum. ——

Pro equo etiam, & quidem durateo illo,

——*inque feri curvam compagibus alvum*
Contorsit. ——

Sed hæc Poëtis licent. *Torrent.*

3. *Mori coëgit, compertum adulterare matronas.*] Simile exemplum in Julio Cæsare cap. XLVIII.

4. *Thallo à manu.*] *A, ad* vel *ab* præpositiones in officiis seu dignitatibus significandis frequentissimæ Latinis. Ita legitur in antiquis marmoribus *à studiis: à commentariis aquarum: à veste regia: à cyatho: à suppellectili: ad census: à marmoribus, &c.* Cæterum à libellis seu ab epistolis, & alios hujuscemodi servos vel libertos fuisse constat, vel saltem non nobiles. Spartianus in Hadriano: *Ab epistolis & à libellis primus Equites Rom. habuit.* Marc. Donatus. Sed differunt omnino *à manu & ab epistolis.* Vide Casaubonum ad c. LXIV.

5. *Crura effregit.*] Crurifragium olim servorum & ancillarum pœna erat. Meminit iterum Suetonius lib. III. cap. XLIV. Fuit & publicum maleficorum hominum supplicium: ut delatorum sub Commodo. Eusebius lib. V. ὁ δείλαιος κατὰ καιρὸν τὴν δίκην εἰσελθὼν, αὐτίκα κατεάγνυται τὰ σκέλη. Vide etiam Agathiam l. IV. Sed exempla in Martyrologiis & apud alios etiam scriptores passim. *Casaub.*

6. *Grassantes, oneratis gravi pondere cervicibus præcipitavit in flumen.*] *Grassantes* quam *grassatos* maluimus cum melioribus libb. ex ipso enim genere supplicii conjicio istos in provincia Syria vel Lycia (nam inter auctores non convenit) ubi Cajus obiit, pœnas rapinarum dedisse: permittente hoc illis Augusto,

gravi pondere, cervicibus, præcipitavit in flumen.
PRIMA *juventa variorum dedecorum infamiam* 68
subiit. Sex. Pompeius ut effœminatum insectatus est. M. Antonius [1] *adoptionem avunculi stupro meritum. Item Lucius Marci frater, quasi pudicitiam delibatam à Cæsare, A. etiam Hirtio in Hispania* CCC. *millibus nummûm substraverit: solitusque sit* [2] *crura suburere nuce ardenti, quo mollior pilus surgeret. Sed & populus quondam universus ludorum die, & accepit in contumeliam ejus, & assensu maximo comprobavit versum in scena pronuntiatum* [3] *de Gallo* [4] *matris Deûm tympanizante,*

¹ Vi-

gusto, pro cætera sua lenitate, ut suis legibus atque moribus in eos animadverterent. Fuit autem hoc supplicii genus Romanis parum in usu, etsi ejus iterum mentio habetur libro IIII. cap. XVIII. Græcis fuisse non incognitum, testes Polybius, Diodorus, Plutarchus. De Syris ex Euangelio & Hieronymo cuivis liquet: Matthæi capite XVIII. *καταποντισμοῦ* (ita Græci hoc supplicium vocant) modus is describitur quo pædagogus iste periit: Græci aliter, qui sontes in saccum, vel plumbeum dolium, ceu in culleum conjiciebant, ut ex Athenæi x. & XIV. palam est. Similia in Martyrologiis multa. Nec dissimilis modus apud Ægyptios. Alibi gravia pondera non cervicibus, sed pedibus appendebantur. *Casaub.*

1. *Adoptionem avunculi.*] Intellige majoris. Atiam enim, Cæsaris ex sorore neptem, matrem habuit. Vide cap. IV.

2. *Crura suburere nuce ardenti.*] Tertullianus de Pall. *ustriculas* vocat mulieres, quarum opera in hanc rem uti moris erat. *Achilles patiens jam ustriculas, jam virum alicujus clanculo functus.* Ustriculæ sunt παρατίλτριαι, quarum munus erat, pilos & fruticantem lanuginem molliorum & delicatorum resina calente aut dropace suburere & lævigare. Vide Juvenalem Sat. IX. *Salmasius.*

3. *De Gallo*] Qui volebant aspici furere gallantes & vaticinari, quia id pertinebat ad confirmandas religiones, radicem Halicaccabi solebant bibere, ut ἔκστασιν inde conciperent, & numine repleti viderentur. *Gallantes* de Gallis matris Idææ vel Deæ Syriæ sacerdotibus, ut *Bacchantes* de Bacchis. Varro apud Nonium: *Deam Gallantes vario detinebant studio.* Nonius: *Gallari, ut bacchari.* Cæterum de ementito furore Gallorum, & ficta vaticinatione, & Gallandi modo, videnda octava Apuleji Milesia. *Idem.*

4. *Matris Deûm tympanizante.*] Varro quasi de ipsa turba verecundatus unam Deam vult esse Tellurem. Eandem, inquit, dicunt Matrem magnam, quod tympanum habeat, significari esse orbem terræ: quod turres in capite, oppida: quod sedes fingantur circa eam, cum omnia moveantur, ipsam non moveri. Quod Gallos huic Deæ ut servirent fecerunt, significat eos qui semine indigeant, terram sequi oportere, in ea quippe omnia reperiri. *Augustinus.*

 1. *Vi-*

[1] Videsne ut cinædus orbem digito temperet?

69 *Adulteria quidem exercuisse, ne amici quidem negant: excusantes sane, non libidine, sed ratione commissa: quo facilius consilia adversariorum per cujusque mulieres exquireret. M. Antonius super festinatas Liviæ nuptias objecit, & fœminam consularem è triclinio viri coram in cubiculum abductam, rursus in convivium [2] rubentibus auriculis, incomtiore capillo reductam: & dimissam Scriboniam, quia liberius doluisset nimiam potentiam pellicis: & [3] conditiones quæsitas per amicos, qui matresfamilias & adultas ætate virgines [4] denudarent, atque perspicerent, tamquam Thoranio [6] mangone vendente. Scribit etiam ad ipsum hoc*

1. *Videsne ut cinædus.*] Hic est versus galliambus, pronuntiatus in scena de Gallo tympanum pulsante: cujus talis est sensus: Vides ut Gallus digito pulsans moderatur tympanum. Nam cinædus significatur Gallus, tanquam mollis, & effœminatus. Præterea cinædi apud veteres dicti sunt saltatores, & pantomimi: unde & cantio cinædica à Plauto dici videtur in Sticho. Orbem vero accipimus pro tympano orbiculato, ad orbem terræ significandum: sed cum hic versus de Gallo Cybelæo scriptus esset, conversus est per amphibologicam similitudinem in Augusti contumeliam. *Beroald.*

2. *Rubentibus auriculis.*] Quod in fœmina patratæ libidinis est signum. Juvenalis:

Vexatasque comas, vultumque auremque calentem.

Sabell.

3. *Conditiones quæsitas per amicos.*] Lege, quæ ad cap. XXVII. Jul. Cæs.

4. *Denudarent atque perspicerent.*] Venales olim, cum emebantur de mangone, denudare mos fuit. Seneca pater Controversiarum libro primo, de sacerdote prostituta: *Nuda in littore stetit: ad fastidium emtoris omnes partes corporis & inspecta & contrectata sunt.* Lucianus Βίων πρᾶσις, consuetudinem hanc solens more suo expressit: inducit enim mercatorem qui Pythagoram empturus erat sic loquentem, ἀλλ' ἀπόδυθι· καὶ γυμνὸν γάρ σε ἰδεῖν βούλομαι. *Casaub.*

5. *Tanquam Thoranio mangone vendente.*] Duplicem sensum hunc locum habere posse existimo: alterum, quod sicut alii amici Augusti, ita & Thoranius ex iis unus, tanquam mango denudatas perspiceret. C. enim Thoranium Augusti tutorem, & patris ejus in Ædilitate collegam fuisse, legimus c. XXVII. Alterum vero, quod amici Augusti mulieres perspicerent ita diligenter, ac si à Thoranio mangone illas essent empturi, siquidem Thoranius mango fuit. Augusti temporibus insignis, cujus meminere Solinus, Plinius, Macrobius. *Marc. Donatus.*

6. *Mangone.*] Mangones dicebantur etiam *venalitii* simpliciter, qui *venales* scilicet vendebant. Cicero in Corneliana: *neque divitiæ me movent, quibus omnes Africanos*

hoc familiariter adhuc, nec dum plane [1] *inimicus, aut hoſtis.* Quid te mutavit? quod reginam ineo? uxor mea eſt. Nunc cœpi, an abhinc annos novem? tu deinde ſolam Druſillam inis? ita valeas uti tu hanc epiſtolam cum leges, non inieris [2] Tertullam, aut Terentillam, aut Ruſillam, aut [3] Salviam Titiſceniam, aut omnes. Anne refert ubi & in quam arrigas? COENA *quoque ejus ſecretior in fabulis* 70
fuit, [4] *quæ vulgo* δωδεκάθεος *vocabatur: in qua Deorum Dearumque habitu diſcubuiſſe convivas, &* [5] *ipſum pro Apolline ornatum, non Antonii modo epiſtolæ ſingulorum nomina amariſſime enumerantis, exprobrant, ſed & ſine auctore notiſſimi verſus:*

[6] Cum primum iſtorum conduxit menſa chora- (gum,

Sex-

fricanos & Lælios multi venalitii mercatoreſque ſuperârunt. Plinius junctim *venalitios mangones* appellat. Seneca: *mercator urbibus prodeſt, medicus agris, mango venalibus.* Gloſſæ: *venalitiarius,* σωματέμπορος, immo *venalitius.* Salmaſius.

1. *Inimicus, aut hoſtis.*] Scienter hæc duo tanquam diverſa diſparavit. Inimicus enim, privatus eſt: hoſtis, publicus. *Beroald.*

2. *Tertullam aut Terentillam aut Rufillam.*] Amantium ὑποκορισμὸς: nam vera nomina fuêre, Tertia, Terentia, Rufa. Tertulia ὑποκοριστικὸν à Tertia, ſicut à Mario fit Marullus, à Lucio Lucullus, à Catio Catullus. *Caſaub.*

3. *Salviam Titiſceniam.*] Dio l. XLIX. Τιτισκῆνον quendam Gallum memorat qui cum aliarum eſſet partium, ad Auguſtum transfugerit. Hujus fortaſſis filiam corruperit Auguſtus. *Torrent.*

4. *Quæ vulgo* δωδεκάθεος.] Nempe à duodecim illis Diis majoribus, quos in verſus duos Ennius coartavit:

Iuno, Veſta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Laudat Apulejus de Deo Socratis. *Boxhornius.*

5. *Ipſum pro Apolline ornatum.*] Quidam hoc loco, *Caſta fave Lucina, tuus jam regnat Apollo,* Octaviam ſororem Auguſti ſignificari adfirmant; ipſumque Auguſtum Apollinem. Nam & ſimulacrum illi factum eſt, cum Apollinis conjunctis inſignibus. *Servius.*

6. *Cum primum iſtorum conduxit menſa choragum.*] Id eſt, ubi primum pacti ſunt iſti cum chorago, de ornamentis præbendis ad cœnam δωδεκάθεον. In hiſtoriis Græcorum χορηγὸς honeſtiſſimum nomen eſt, quod de eo dicitur qui ſumptus de ſuo præbet ad ludos ſacros. Plauto aliiſque Latinis *choragus* is dicitur, qui ſcenicis hiſtrionibus locat ornamenta fabulæ docendæ neceſſaria. Inde apud Ciceronem *choragium falſæ gloriæ,* ſupellex & reliquum inſtrumentum ad pompam ſoli tum comparari.

Sexque Deos vidit [1] Mallia, sexque Deas:
Impia dum Phœbi Cæsar mendacia ludit,
Dum nova divorum [2] cœnat adulteria,
Omnia se à terris tunc Numina declinarunt:
Fugit & auratos Juppiter ipse [3] thronos.

Auxit cœnæ rumorem summa tunc in civitate penuria ac fames. Acclamatumque est postridie, frumentum omne Deos comedisse: & Cæsarem [4] esse plane Apollinem: sed Tortorem. *quo cognomine is Deus quadam in parte urbis colebatur. Notatus est ut pretiosæ supellectilis Corinthiorumque præcupidus, & aleæ indulgens. Nam & proscriptionis tempore ad statuam ejus adscriptum est,*

[5] Pater argentarius, [6] ego Corinthiarius:

cum existimaretur, quosdam [7] propter vasa Corinthia [1] *in-*

parari. Ita igitur hîc quoque accipiendum: ac fortasse etiam *choragium* scribi melius, ut sit in postremo pede συνίζησις. *Casaub.*

1. *Mallia.*] Pro loco accipiunt quidam, in quo sit discubitum: sed libentius pro proprio mulieris acceperim, per quam omnia sint in vulgus edita. *Sabellicus.*

2. *Cœnat adulteria.*] Cœnando exprimit & repræsentat, atque adeo imitatur. vox prægnans, ut loquuntur γραμματικῶν παῖδες. Non dissimile est, *epulari iniquitatem* apud AUgustinum in libris Confessionum. & *magna vivere* apud Minutium Felicem: *Nos non eloquimur magna, sed vivimus.* Ita etiam dicuntur Servio Heliades *flevisse succina.* Casaub.

3. *Thronos.*] Cum in cœna Augusti essent convivæ sub habitu Dearum, merito *thronos* dixit pro sellis, in quibus Deæ sederunt cœnitantes. *Beroald.* Vide, quæ notantur ad cap. LXV.

4. *Esse Apollinem, sed Tortorem.*] *Apollo Tortor*, ut *Apollo Sandaliarius*, & *Jupiter Tragœdus*, sup. cap. LVII. cognomine à vicis indito. Martial. libro II. Epigr. XVII.

Tonstrix Suburræ faucibus sedet primis,
Cruenta pendent qua flagella tortorum.

Eo autem dictum illud acerbius, quod divinitatem sibi Cæsar arrogabat. De quo inf. cap. XCIIII. *Torrent.*

5. *Pater argentarius.*] Inspice cap. III.

6. *Ego Corinthiarius.*] Hic nomen est artificii, postea fuit ministerii in familia principum. Vetus lapis. CALLITYCHE. ZOILI. CORINT. AGRIPP. *Casaub.*

7. *Propter vasa Corinthia.*] Super ære Corinthio, quænam illius origo fuerit, varia tradita sunt ab antiquis. Plinius casu mistum esse ait, Corintho, cum caperetur, incensa. L. quoque Florus eandem sententiam sequitur. Alii, quod propius ad veri similitudinem accedere videtur, narrant ærarium quendam fabrum Corinthi fuisse, qui cum incidisset in thecam auri plenam, eamque sibi abstu-

[1] *inter proſcriptos curaſſe referendos. Et deinde bello Siciliensi epigramma vulgatum eſt,*

Poſtquam [2] bis claſſe victus naves perdidit,
Aliquando ut vincat, ludit aſſidue aleam.

Ex quibus ſive criminibus ſive maledictis, infamiam impudicitiæ facillime refutavit, & præſentis & poſteræ vitæ caſtitate. Item lautitiarum invidiam, cum & Alexandria capta, nihil ſibi præter unum [3] *murrhinum calicem,* [4] *ex inſtrumento regio, retinuerit, & mox vaſa aurea aſſiduiſſimi uſus conflaverit omnia.* [5] *Circa libidines hæſit: poſtea quoque, ut ferunt, ad vitiandas virgines promptior, quæ ſibi undique etiam ab uxore conquirerentur. Aleæ rumorem nullo modo expavit: luſitque ſimpliciter & palam oblectamenti cauſſa, etiam ſenex: ac,* [6] *præterquam Decembri menſe, aliis quoque fe-* 71

abſtuliſſet, ne id reſciretur, metuens, diſſectum in minutas particulas aurum paulatim æri admiſcuerit, admirabilemque illam temperaturam effecerit, qua magnas ſibi opes poſtea comparavit. *Muretus.*

1. *Inter proſcriptos curâſſe referendos.*] Traditur etiam, non alia de cauſa Verrem, quem Cicero damnaverat, proſcriptum eſſe ab Antonio, quam quod Corinthiis ſe ei ceſſurum negaviſſet. *Plinius.*

2. *Bis claſſe victus.*] Duplici naufragio claſſem amiſerat.

3. *Murrhinum calicem.*] Pompeius ex victoria Mithridatica primus in urbem murrhina invexit. Epigrammaticus Poëta in Apophoretis:

Si calidum potas, ardenti murrha Falerno
Convenit, & melior fit ſapor inde mero.

Beroald. Nihil vero propius, quam antiqua murrhina eſſe *porcellanea* noſtra, quocunque modo hodie fiant. quod enim ex luto quodam albo & in fornacibus cocto apud Chinas porcellanea vaſa fieri contendunt, hoc nihil prohibet quin veterum murrhina fuerint. quod enim veteres quidam lapidem eſſe *murrham* ſcripſerunt, alii humorem ſub terra denſatum, certe ex eo patet ignorâſſe illos quid eſſent aut quomodo fierent murrhina. non recte porro inde colligitur, diverſa eſſe porcellanea & murrhina. *Salmaſius.*

4. *Ex inſtrumento regio.*] Inſtrumento dixit pro apparatu: ſicut apud Juriſconſultos titulus eſt De fundo inſtructo, & inſtrumento legato. *Beroald.*

5. *Circa libidines.*] Circa mulierum congreſſus: nam quod impudicitiæ infamiam declinatam dixit, illud ad Augusti corpus refertur: impudicus enim eſt, qui & pathicus. *Sabell.* Vide quæ notantur ſup. ad cap. XXXIV.

6. *Præterquam Decembri menſe.*] Quo, ut quadam ad Lucilium epiſtola ſcribit Seneca, *jus luxuriæ publice datum eſt, ingenti apparatu ſonant omnia.* Macrob. Satur-

festis profestisque diebus. Nec id dubium est: autographa quadam epistola, Cœnavi, *ait*, mi Tiberi, cum iisdem. Accesserunt [1] convivæ Vinicius & Silvius pater. [2] Inter cœnam lusimus γεροντικῶς & heri & hodie. [3] Talis enim jactatis, [4] aut quisque canem, aut

Saturnal. I. cap. v. *Vultisne diem, quem omnes plerique abaco & latrunculis conterunt, &c.* Saturnalia enim XIIII. Cal. Jan. Romani summa animi remissione celebrabant, ut & aliæ nationes, de quibus Athenæus. l. XIIII. *Torrentius.*

1. *Convivæ Vinicius & Silvius.*] *Salvius* scribendum puto, quandoquidem M. Salvius Otho, Othonis Principis avus, cujus uti III. viri monetalis extant nummi ærei, sub Augusto Liviæ familiaritate floruit. Et alioqui frequens mendum est ut Othones fere Silvii in vulgatis exemplaribus vocentur. Est & alius Augusti. III. viri R. P. C. nummus in quo à parte altera legitur, Q. SALVIVS IMP. COS. DE. *Torrent.*

2. *Inter cœnam lusimus γεροντικῶς.*] Liberaliores potationes, talorum insititiis lusionibus diffindebant. Plautus, Propertius, alii. Ideo inter alia apophoreta dati etiam tali: Martialis & Athenæus. Ait autem lusisse γεροντικῶς: hoc est, ut faciunt senes otio redditi. *Casaubonus.* Quod talorum tesserarumque lusio senilis sit, indicat Cato apud Ciceronem: *Nobis senibus ex lusionibus multis talos relinquant, & tesseras.* Beroald.

3. *Talis jactatis.*] Pluribus videntur veteres lusisse talis, quam tesseris. tribus enim tesseris, quatuor talis lusitabant, cum Martialis scribat:

Non sim talorum numero par tessera.

In tessera sex latera, quatuor in talo erant. itaque in talo neque binio, neque quinio erat, sed tantum ternio & quaternio & senio, & canis, id est, unitás. Ternionem & quaternionem etiam *suppum* & *planum* vocatos esse legimus. *Turnebus.*

4. *Vt quisque canem aut senionem miserat.*] Lusus quem describit Augustus, is est quem Græci πλειστοβολίνδα nominarunt. Ludebatur & talis & tesseris. Talis ita ludebant: quatuor talos vel ex auro factos, aut argento, aut ebore, vel revera talos alicujus animalis, in fritillum conjiciebant, eoque concusso super tabulam fundebant. Talorum πτώσεις, hoc est, varietates quas jactu casuque exhiberent, erant numero triginta quinque: id enim observatum est à veteribus aleæ magistris, non posse ultra eum numerum diversas species exhiberi jactu quocumque quatuor talorum. Dico talorum: nam in tesseris plures conspectus diversi reperiri possunt. Ratio diversitatis est, quia plures sunt πτώσεις tesseræ quam tali. hic quatuor tantum habet partes quibus insistat & incumbat: cum ab utraque longitudinis suæ extremitate rotundetur: illa sex. hoc optime doceat αὐτοψία. Quin etsi talus habere quatuor πτώσεις dici potest, fere tamen cum jacias, non aliter cadere videas quam duobus modis: vel in eam faciem è duabus quas habet latiores, quæ cava est: vel in oppositam, quæ eminet & protuberat. Has talorum πτώσεις Græci ajunt ἐξ ἰσοδιαμέτρου κατ' ἀντίθετον συγκειμένας fuisse: hoc est, puncta vel numeros habuisse sic dispositos, ut qui in oppositis duobus lateribus essent, juncti semper efficerent septem hoc modo, 1. ——— 6. / 3. ——— 4. ἀντίκειν-ται, ajunt, μονὰς καὶ ἑξάς, εἶτα τριὰς καὶ τετράς. In tesseris amplius fuerunt δυὰς

aut ſenionem miſerat, in ſingulos talos ſingulos denarios in medium conferebat : quos tollebat univerſos qui [1] Venerem jecerat. *Et rurſus aliis litteris*, Nos, mi Tiberi, [2] Quinquatrus ſatis jucunde egimus. Luſimus enim per omnes dies, [3] forumque aleatorium calfecimus. [4] Frater tuus magnis clamoribus rem geſſit. Ad ſummam tamen perdidit non multum : ſed ex magnis detrimentis præter ſpem paullatim retractus eſt. Ego perdidi viginti millia nummûm, meo nomine : ſed cum effuſe in luſu liberalis fuiſſem, ut ſoleo plerumque. Nam ſi [5] quas manus remiſi cuique, exegiſſem, aut re-

δυὰς καὶ πεντάς. Qui πλειστοβολίνδα ludebant, ſingulis jactibus infelicibus certam pecuniam, prout convenerat, in medium conferebant: aliquando in ſingulos talos ſingulos nummos, ut hic Auguſtus ait: aliquando in ſingulas unitates quas jactus oſtendebat, ſive in punctum, ut loquitur Suetonius in Nerone, ſingulos nummos. hoc innuit Pollux in deſcriptione iſtius luſus. *Caſaub.*

1. *Venerem jecerat.*] Venus in talis ſummum numerum habet, & eſt feliciſſimus jactus: de quo ſenſiſſe Horatium autumat Porphyrio illo verſu:

Quem Venus arbitrum
Dicet bibendi?

Vide & Ariſtotelem ſecundo De animalibus. *Beroald.* Venus erat jactus, cum tali quatuor diverſo erant omnes numero, id eſt, cum jacti erant omnes talorum numeri. Martialis:

Cum ſteterit nullus vultu tibi talus eodem,
Munera me dices magna dediſſe tibi.

Turnebus.

2. *Quinquatrus.*] Forma vocabuli ejus, exemplo multorum populorum Italicorum, enuntiata eſt, quod poſt diem quintum Iduum eſt is dies feſtus, ut apud Tuſculanos Triatrus, & Sexatrus, & Septenatrus, & Faliſcos Decimatrus. Minervæ autem dicatum eum diem exiſtimant, quod eo die ædis ejus in Aventino conſecrata eſt. *Feſtus.*

3. *Forumque aleatorium calfecimus.*] In pleriſque urbibus inter loca ædilem metuentia fuit is, quo convenire ſoliti aleatores: quem Cicero *ludum talarium*, Quintilianus *ludum talarem*, Auguſtus *forum aleatorium* vocat. Forum enim dicitur locus omnis concurſu negotiantium celebris: ubicunque autem conveniatur aleæ cauſſa, ibi erit forum aleatorium, non in foro tantum: etſi ibi quoque alea ſolita exerceri: ſed nonniſi ab hominibus perditis & profligatis, qui omnem exiſtimationis ſuæ curam poſuiſſent. Cicero Philipp. II. *Hominem omnium nequiſſimum, qui non dubitaret vel in foro alea ludere, lege quæ eſt de alea condemnatum, qui in integrum reſtituit, is non apertiſſime ſtudium ſuum ipſe profitetur?* Ex his apparet quam grave flagitium cenſeretur Romæ, alea in foro ludere. *Caſaub.*

4. *Frater tuus.*] Druſus Nero.

5. *Quas manus remiſi cuique, &c.*] Mire hic ſeſe torquent docti Interpretes, & quid ibi *manus* ſit divinant varie. ego putem reſtituendum, *ſi quos manus*

retinuissem quod cuique donavi, vicissem vel quinquaginta millia. Sed hoc malo.[1] Benignitas enim mea me ad cœlestem gloriam efferet. *Scribit ad filiam*, Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis convivis dederam, si vellent inter se
72 inter cœnam vel talis [2] vel par impar ludere. *In cæteris partibus vitæ continentissimum fuisse constat, ac sine suspicione ullius vitii. Habitavit primo [3] juxta Romanum forum supra Scalas anularias, in domo quæ Calvi oratoris fuerat: postea [4] in Palatio: sed nihilomi-*

nam de jactu infelici illic agi, nulli dubium. Græcis vero *μάνης* inter jactus recenseri, patet ex Hesysch. *μάνης κυβευτικοῦ βόλου ὄνομα* est, & quidem inter infelices insuper ex Polluce, libro VII. cap. XXXIII. *βόλων δὲ ὀνόματα τῶν μὲν φαύλων τε καὶ δυσβόλων, ἐφ' οἷς τὸ δυσκυβεῖν· μίδας, μάνης, πίτριλλος*. Neque recte, ut Augusti verba explicent, huc Ovidii istud trahunt, de Arte amandi libro I.

Sic, ne perdiderit, non cessat perdere lusor,
Et revocat cupidas alea sæpe manus.

quorum verborum ea est mens: ne perdidisse videatur, semper ad aleam recurrit lusor; quam idcirco, poëtica sane phrasi, dicit revocare sæpe cupidas manus. *Meursius.*

1. *Benignitas enim mea me ad cœlestem gloriam efferet.*] Homines progressi longius per amorem, memoriam defunctorum colere cœperunt, & ut gratiam referre bene meritis viderentur, & successores eorum allicerent ad bene imperandi cupiditatem, quod Cicero de natura Deorum docet, dicens: *Suscepit autem vita hominum consuetudoque communis, ut beneficiis excellentes viros in cœlum, fama, ac voluntate tollerent.* Lactantius.

2. *Vel talis vel par impar ludere.*] Non quin & talis par impar luderetur: nam *ἀρτιασμοῦ* per talos exemplum habes in Platonis Lyside, & notat Pollux lib. IX. Sed & tesseris, & ipsis nummis & nucibus etiam, ut apud Ovidium, & Aristophanis Scholiasten legere memini. Similis lusio erat quando quærebant *caput aut navia.* auctor libri De origine urbis Romæ, & Macrob. I. Saturnal. cap. VII. sic apud Græcos *ζυγὰ ἢ ἄζυγα.* Scholia Aristophanis ad Plutum. *Casaub.* In hoc lusu quidam ex Pythagoræ sententia parem imperfectum, & mali causam existimant, quod & Homeri sententia confirmant, qui superis imparia semper tradit, inferis vero paria. Ita facit Nestorem immolantem Neptuno *ἐννεάκις ἐννέα ταύρους.* Et Virg. Eclog. VIII.

—— numero Deus impare gaudet.

Marc. Donatus.

3. *Iuxta Scalas anularias.*] Locus forte sic dictus, quod inibi essent sitæ officinæ anulariorum, id est, artificum anulorum. Quum enim Equites Romani omnes anulos aureos gestarent, ferreos minus nobiles, multos fuisse eorum artifices non ambigendum. *Marc. Donatus.*

4. *In Palatio.*] In monte Palatino fuit sedes imperii Romani, domusque Augustana. Ab Augusto enim deinceps Romani

minus in ædibus modicis Hortensianis, & neque laxitate neque cultu conspicuis: [1] *ut in quibus porticus breves essent Albanarum columnarum, & sine marmore ullo aut insigni pavimento conclavia. Ac per annos amplius quadraginta* [2] *eodem cubiculo hieme & æstate mansit: quamvis parum salubrem valitudini suæ urbem hieme experiretur,* [3] *assidueque in urbe hiemaret. Si quando quid secreto aut sine interpellatione agere proposuisset, erat illi locus in edito singularis,* [4] *quem Syra-*

Romani Imperatores in Palatio habitârunt. Et quia imperii sedes in eo constituta fuit, cujusvis principis aulam, aut splendidi hominis domum Palatium nominamus. Erat autem laurus ante fores Palatinæ domus, & supra eam pendebat corona quernа civica, quam S. P. Q. R. Augusto donavit ob cives servatos. De qua Val. Max. l. II. cap. III. Item Ovidius & Dio. Porro Palatium in suo splendore & majestate, usque ad tertii Valentiniani tempora permansisse, ex Sidonio Apollinare colligitur, post quæ à regibus Gothorum imperatoribus exactis, quum habitari desiisset, atque hinc inde ruinam minari inciperet, immo à Rom. Pontificibus suis ornamentis spoliatum fuisset, ad exædificationem basilicarum martyrum, eo redactum est, ut hodie suffossionibus & subterraneis specubus totum sit quasi pensile, & aut ruinis deforme, aut hortis occupatum. *Onuph. Panvin.*

1. *Vt in quibus porticus breves essent Albanarum columnarum.*] Lapidicinæ quædam molles, uti sunt circa urbem rubræ Pallienses, Fidenates, Albanæ. Sed hæc omnia quæ mollia sunt, si sint in locis tectis, sustinent laborem, sin autem in apertis & patentibus, gelicidiis & pruinis congesta, friantur & dissolvuntur: item secundum oras maritimas ab salsugine exesa diffluunt, neque perferunt æstus. *Vitruvius.*

2. *Eodem cubiculo hieme & æstate mansit.*] Contra consuetudinem hominum ejus temporis, qui in ædibus suis alia habebant hiberna, alia æstiva cubicula & triclinia. Varro de lingua Latina lib. IV. & lib. VII. & Plinius in epistolis lib. II. & Columella in descriptione villæ. De triclinio hiberno Juvenalis loquitur Satyra VII.

—— *algentem rapiat cœnatio solem.*

Mos antiquissimus, cujus inventores delicati & principes in Asia viri: nam ut de regibus Persarum nihil dicam, etiam in sacris literis ejus consuetudinis fit mentio, lib. Judicum cap. III. commate XX. & Propheta Amos has populi Israëlitici delicias graviter objurgat cap. III. comm. XV. Tandem fuisse hominibus luxuriosis, præsertim Romanis, non triclinia solum pro tempore diversa, sed suppellectilem totam, & ea maxime quæ auro argentoque constabant, etiam anulos alios hibernos, testis Juvenalis Satyra I. & de Græcis Alexis in Hippisco apud Athenæum lib. VI. *Casaub.*

3. *Assidueque in urbe hiemaret.*] *Hiemare*, id est, hiemis incommodo affligi. Si aliter interpretere, luxam orationis structuram efficies. *Erasmus.*

4. *Quem Syracusas & τεχνόφυον vocabat.*] Hoc illud est quod Varro notat in sui temporis hominibus: quos ait suis villis delicata nomina usque inde è Græcia petita imponere. Sic Pausilypum,

racusas & τεχνόφυον vocabat: huc transibat, aut in alicujus libertorum suburbanum: [1] æger autem in domo Mæcenatis cubabat. [2] Ex secessibus præcipue frequentavit maritima, insulasque Campaniæ, aut proxima urbi oppida, Lanuvium, Præneste, Tibur: ubi etiam [3] in porticibus Herculis templi persæpe jus dixit. Ampla & operosa [4] prætoria gravabatur. Et neptis quidem suæ Juliæ, profuse ab ea extructa, etiam diruit ad solum: sua vero quamvis modica, non tam statuarum ta-

pum, academia, aliaque villarum celebria nomina. *Casaub. Cyracusas*, quod locus ille ipsi cum solus esset non minus arrideret quam delicato cuipiam Syracusæ, urbs Siciliæ amœnissima; τεχνόφυον vero, quod ad artes excogitandas, excolendasque conduceret. Locum autem hunc *singularem* vocat, quod solus & undique ab aliis separatus esset. *Torrent.* Quidam à verbo Græco Syracusas istas deducunt, tanquam significet trahere ad quietem: à Græcis enim σύρω dicitur traho, & ἀκλῶ quiete, tacite. *Beroald.*

1. *Æger autem in domo Mæcenatis cubabat.*] Mira consuetudo. Plinius epistolarum lib. VII. ep. XVI. *Ego in villas ejus sæpe secessi, ille in domo mea sæpe convaluit.* Casaub. Turrem (opinor) Mœcenatis, hortosque in Esquiliis intelligit. Unde Horat. quavis occasione Augusto blandiens,

Nunc licet Esquiliis habitare salubribus.
Torrent.

2. *Ex secessibus præcipue frequentavit maritima.*] Glossarium *amœnia* ἀκταί. Scribe *amœna*: & ἀκταί accipe non pro quovis littore, sed quo modo à Latinis usurpatur, ut Cicerone in Verrinis. Veteres Glossæ Turnebo descriptæ, *Actæ, littora amœna.* Propter hanc littoralem amœnitatem conqueritur Horatius submoveri maria: quod & Themistius oratione quadam novæ Romæ civibus objicit, qui amore deliciarum hoc genus veteribus Romanis nihil cesserunt. Pro Campaniæ ora fuit iis Propontis vicina, & Princeps, Prota aliæque adjacentes insulæ. In ora illa æstivabant Imperatores in magnificentissimis prætoriis: quorum amorem & desiderium rebus magnis sæpe impedimento fuisse queritur Nicetas. Observat autem Hesychius, ab hoc principio obtinuisse, ut omnes loci in quibus genio indulgetur, *actæ* vulgo dicantur, licet à mari procul. *Casaub.*

3. *In porticibus Herculis templi.*] Tibur sub Herculis tutela, illique sacrum erat, teste Suet. Calig. c. VIII. Unde *Herculeum* vocant Strabo & Martialis. Templi pulchritudinem ostendit Juvenalis:

Vincens Fortunæ atque Herculis ædes.
Marc. Donatus.

4. *Prætoria.*] Villas elegantiores cultioresve *prætoria* appellaverunt. Palladius in primo de Re rustica scribens quomodo ædificium institui in agro oporteat, sic ait: *Ipsius prætorii situs sit loco aliquatenus erectiore, & ficciore, propter injuriam fundamentorum, & ut læto fruatur aspectu.* Beroald. Prætoria dicta sunt hæc ruri magnifice exstructa ædificia, quasi talia essent, quæ à principibus viris incolerentur. Sic *prætorium* vocata principis domus, quam alias *palatium* dixêre, unde & cohortes prætoriæ appellatæ. *Marc. Donatus.*

1. *Quam*

tabularumque pictarum ornatu, [1] quam xystis & nemo-
ribus excoluit, rebusque vetustate ac raritate notabili-
bus: [2] qualia sunt Capreis immanium belluarum fera-
rumque membra prægrandia, [3] quæ dicuntur Gigantum
ossa, & arma Heroum. Instrumenti ejus & suppelle- 73
ctilis parcimonia apparet etiam nunc, residuis lectis
atque mensis, quorum pleraque vix privatæ elegan-
tiæ sint. [4] Ne toro quidem cubuisse ajunt, nisi humili
& modice instrato. [5] Veste non temere alia quam do-
mestica usus est, ab uxore & sorore & filia neptibus-
que

1. *Quam xystis & nemoribus.*] Quæ ad usum & seria magis commodarent, quam ad voluptatem & elegantiam. in xystis per hibernum solem de rebus gravibus, vel inter ambulandum, vel sedentes tractabant: in nemoribus per æstatem, umbram, & opacitatem captabant. adeo autem nemoribus capiebantur vulgo elegantiores Romani & φιλόκαλοι, ut etiam in urbanis ædibus, si alio loco nequirent, saltem in tectis haberent. Seneca testis est variis locis. *Casaub.* Horat. epist. ad Fuscum,

Nempe inter varias nutritur silva columnas.

Tibul. quoque lib. III. Eleg. II.

Et nemora in domibus sacros imitantia lucos,
Aurataque fores, marmoreumque solum.

Torrent.

2. *Qualia sunt Capreis immanium belluarum.*] In Vet. Cod. est: *Qualia sunt capita immanium bellurum, &c.* F. Ursin.

3. *Quæ dicuntur Gigantum ossa.*] Multa de Phlegræis campis in Campania, ac re ibi cum gigantibus gesta, fabulantur: quæ non aliunde videntur orta, quam quod eam regionem ob soli virtutem multi sibi certatim vendicarent. *Strabo.*

4. *Ne toro quidem cubuisse ajunt nisi humili.*] Veteres lecti alii erant non alti, in quos scansione simplici & scamno ascendebant: alii altiores, in quos subselliis conscendere oportebat: in alios duplicata scansione, hoc est gradibus, veniebant. In lectis erant tori, quos alte suffultos habere & sublimes elegantiæ erat: prorsus ut hodie in quibusdam locis fieri cernimus: ubi culcitæ plumeæ tantum paleæ supponitur ut in altitudinem magnam assurgat torus. Tales Augustus gravabatur, humileis probabat. *Casaub.*

5. *Veste non temere alia quam domestica usus est.*] Vetus, atque heroïcum fuit, ut vestibus muliebri domesticoque opere factis summi viri uterentur. Valerius Flaccus de Castore & Polluce:

Illi Tænario pariter tremit ignea fuco
Purpura: quod gemina mater spectabile tela
Duxit opus. ——

Virgilius:

—— *Tyrioque ardebat murice læna*
Demissa ex humeris, dives quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreverat auro.

Et Andromache apud eundem, Phrygiam chlamydem, quam dona dedit Ascanio, monumenta suarum manuum esse voluit. *Sabell.* Sic Alexander apud Curtium: *Hanc vestem, quam indutus sum, sororum non solum donum, sed etiam opus vides: nostri decepere me mores.*

1. Togis

que confecta:[1] *togis, neque restrictis neque fusis:*[2] *clavo, nec lato nec angusto: calceamentis altiusculis, ut procerior quam erat, videretur.*[3] *Et forensia autem, & calceos numquam non intra cubiculum habuit, ad subitos repentinosque casus parata.*
74 *Convivabatur & assidue,*[4] *nec umquam nisi recta: non sine magno ordinum hominumque delectu. Valerius Messalla tradit, neminem umquam libertinorum adhibitum ab eo cœnæ,*[5] *excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem, post proditam Sex. Pompeii classem. Ipse scribit invitasse se quendam, in cujus villa maneret, qui*[6] *specula-*

1. *Togis neque restrictis neque fusis.*] Illæ erant præparcorum & *μικρολόγων*, hæ descinctorum & nepotum. *Casaub.*

2. *Clavo nec lato nec angusto.*] Caute accipe. annon enim lato clavo usus AUgustus? Sane. sed ita ut purpuram ex qua clavus fiebat, supra modum non dilataret quorumdam more, qui *τῷ πλάτει τῆς πορφύρας*, ut Lucianus ait, sese apud vulgus venditabant. Horum respectu angusticlavius AUgustus appellari potuit, qui tamen ratione inferioris ordinis laticlavius erat. In vitâ Alexandri Severi legere memini, mitissimum illum principem *tunicis asemis vel macrotheris ex purpura non magna usum.* Idem.

3. *Et forensia autem, & calceos numquam non intra cubiculum habuit.*] Intra ædes, inque omni remissione raro togati calceative erant Romani. Antoninus Philosophus de se testatur libro 1. non solitum se *ἐν στολῇ κατ' οἶκον περιπατεῖν*, quod de toga accipio. Calceorum loco sumebantur soleæ viris, fœminis sandalia. Propterea *σανδάλια* olim in nuptiis adhibita *σύμβολον οἰκουρίας*, ut docet Plutarchus in Quæst. Rom. *Idem.*

4. *Nec umquam nisi recta.*] Absolute *Recta* pro *recta cœna* dixit. Ex sequentibus autem apparet cur *recta cœna* dicta sit, nempe quod justo ordine discumbentium exhiberetur tanquam rectum justumque convivium: non ut sportula, quæ clientulis objiciebatur tanquam abjectis, & in nullo honore à divitibus habitis. *Budæus.*

5. *Excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem.*] Ante Justinianum & editam ab eo Novellam LXXVIII. assertis in libertatem ac manumissis, alio actu legitimo opus fuit, quo jura ingenuitatis consequerentur, & natalibus restituerentur, Lege tit. Cod. De jure aureorum anulorum, & de natalibus restituendis. At dicta Novella conceditur omnibus libertinis ingenuitas, & jus aureorum anulorum & restitutio natalium. Menam ab AUgusto ingenuitatem fuisse assertum refert Appianus lib. *Ἐμφυλ.* v. sed obscuriuscule. *Μηνόδωρον ἐλθόντα ἐλεύθερον εὐθὺς ἀπέφηνεν ἐξ ἀπελευθέρου.* Dio lib. XLVIII. jure aureorum anulorum fuisse donatum scribit, quod minus erat quam restitui natalibus, ut continetur in disciplina juris. *Casaub.*

6. *Speculator.*] Vide Salmasium ad cap. XXVII. Sunt qui *Spiculatores* legant, quos pro principum satellitibus accipiunt,

lator suus olim fuisset. Convivia nonnumquam & serius inibat, & maturius relinquebat: cum convivæ & cœnare inciperent prius quam ille discumberet, & permanerent digresso eo. Cœnam trinis ferculis, aut, cum abundantissime, [1] senis, præbebat, ut non nimio sumtu, ita summa comitate. Nam & [2] ad communionem sermonis tacentes vel submissim fabulantes provocabat, & aut [3] acroamata, & histriones, aut etiam [4] triviales ex circo ludios interponebat, ac frequentissime [5] aretalogos. Festos & solennes dies [6] pro- 75
fusissime, nonnumquam jlocaliter tantum, celebrabat. Saturnalibus, & si quando alias libuisset, modo munera dividebat, vestem & aurum, & argentum: modo nummos omnis notæ, etiam [7] veteres regios ac pere-

piunt, & à spiculis, quæ gestant, appellatos volunt. Tacitus: *Dilapsis spiculatoribus, cætera cohors non adspernata concionantem.*

1. *Senis.*] Quasi id quoque in tanta seculi luxuria parce fieret: sed Satyricus damnat quod septem ferculis recentiores cœnitarent. *Sabell.*

2. *Ad communionem sermonis tacentes provocabat.*] De Trajano Plinius: *Non tibi semper in medio cibus, semperque mensa communis? non ex convictu nostro mutua voluptas? non provocas reddisque sermones?*

3. *Acroamata.*] Latini scriptores hanc dictionem civitate Romana donaverunt, appellaveruntque acroamata festivas recitationes, ludicrasque narrationes quod significat Cicero: *Hic quasi festivum acroama, ne sine corollario de convivio discederet, ibidem convivis inspectantibus emblemata evellenda curavit.* Idem in oratione pro Sestio: *Ille ipse maxime ludus, non solum spectator, sed actor, & acroama.* Beroald. Cod. Salmas. *cromata.* Acroma dicitur pro acroama, ut ἀκρωτήριον pro ἀκροατήριον. Sed & apud Plutarchum Sympos. libro 1. κρῦμα dici invenies ἀντὶ τοῦ αὐλήματος.

4. *Triviales ex circo ludios.*] Vilissimi homines & ἀνέστιοι, ut ludii, astrologi, conjectores, fanatici, popæ & similes, in circo morabantur. Inde est apud Cicer. *de circo* pro vilis & abjectus. *Casaub.*

5. *Aretalogos.*] Quod multa falsa de virtutibus suis prædicarent ad risum tollendum, sic scurrarum quoddam genus appellatum. Tales & ὁμηρισταὶ in veteribus Glossis: nam ὁμηρίζειν ἀντὶ τοῦ ψεύδεσθαι ponebant veteres, ut & ἱστορίζειν. νεανικοὶ λόγοι iidem quod ἀρεταλόγοι. quid νεανικὸν Græci appellent, notum est Græce peritis. *Paradoxos* etiam & *paradoxologos* ejusmodi mortales vocat scholiastes Juvenalis. *Salmasius.*

6. *Profusissime.*] Luxuriosius, & ultra præscriptum legis sumptuariæ. Potes etiam referre ad munera, quod profusus esset in dandis muneribus, sicut sequentia demonstrant. *Beroald.*

peregrinos: interdum nihil præter [1] cilicia & [2] spongias, & [3] rutabula, & forfices, atque alia id genus, [4] titulis obscuris & ambiguis. [5] Solebat & inæqualissimarum rerum sortes, & aversas tabularum picturas in convivio venditare: incertoque casu spem mercan-

7. *Veteres regios ac peregrinos.*] Qui Romanorum regum fuerint intelligo, sola vetustate, non pretio æstimandos. siquidem, ut Plin. tradidit lib. XXXIII. cap. III. Servius rex primus æs signavit, cum rudi antea uterentur. Argentum vero signatum A. V. C. DLXXXV. aurum post argentum annis LXII. Quin & ligneos scorteosque nummos à Numa Pompilio divisos fuisse populo Romano pro congiario legimus. *peregrini* autem, quales Darii, Philippi, Sicli, Tetradragmum, Victoriatus, ex Illyrico advectus, needum lege Clodia percussus, de quo Plin. jam dicto cap. III. lib. XXXIII. Hujusmodi autem nummi loco mercis interdum vendebantur, ut nunc quoque vetusta numismata, qua de re Ulpian. lib. IX. Ad leg. Corneliam de falsis, & titulus De veteris numismatis potestate Cod. Justin. lib. XI. *Torrent.*

1. *Cilicia.*] Cicero in III. Verr. *coria, cilicia, saccos.* Cilicia sunt texta de pilis in castrorum usum atque nautarum. *Asconius.*

2. *Spongias.*] Peniculi spongiæ longæ propter similitudinem caudarum appellatæ. Penes enim vocabantur caudæ. *Festus.* Cod. Salmas. *Sphongias.* Sic & Græci σφόγγος usurpant pro σπόγγος.

3. *Rutabula.*] Rutabulum est, quo rustici in proruendo igne panis coquendi gratia utuntur. Nævius obscœnam viri partem describens: *vel quæ sperat se nupturam adolescentulo, ea licet senile tractet retritum rutabulum.* Festus.

4. *Titulis obscuris & ambiguis.*] Puta super forfice scriptum erat, *Edentulo detur*: quia forfex est ὀδοντάγρα, cique utilis cui vitiosi dentes sunt. super spongia *Lippo detur*: quia spongiæ olim usus in effingenda oculorum lippitudine. vel sic, *Pessime omnium affecto*: quia medici πρὸς τοὺς κατακειμένους aliaque spongia utebantur. cujus moris testes præter medicos Theodoretus Θεραπευτικῆς, lib. IIII. & Arrianus Diss. lib. I. cap. XI. alludere etiam potuit ad usum illum spongiæ longe fœdissimum & obscœnissimum, de quo Seneca epistola LXX. Super cilicio, *Omnium frigidissimo*: vel *alsiosissimo*: aut *hirsutissimo.* super rutabulo, *Optime vasato.* Similibus titulis inscripta munuscula sorte dividebantur: inde cachinnorum materia in singulos, quasi talis esset quisque, quale erat muneris elogium, quod sortito obtigerat. *Casaub.* Tituli hoc loco pro lemmatis accipiendi. Nam Xenia in Saturnalibus cum lemmatis & præscriptionibus suis mitti solita fuisse, docet Martialis. *F. Ursinus.*

5. *Solebat & inæqualissimarum rerum sorteis.*] Latini *sorteis* vocant res omnes quæ sorte dividuntur: hîc ita appellantur etiam quæ jocalariter væneunt in auctione. Falluntur interpretes qui has sortes cum apophoretis confundunt, quæ gratis donabantur non venditabantur, ut fit ab istis in AUgusto. Magis affines sunt illæ sortes convivales, de quibus scribit Lampridius in tam ridiculo illo quam tetro monstro Heliogabalo. *Casaub.*

6. *Vel frustrari.*] Decipere: quando scilicet mercabantur magno id, quod pretiosum esse existimabant, & deinde apparebat contemptibile & nugatorium. *Beroald.*

1. *Ita*

cantium[6] *vel frustrari vel explere :*[1] *ita ut per singulos lectos licitatio fieret, & seu jactura seu lucrum communicaretur.*[2] *Cibi (nam ne hoc quidem omiserim)* 76
minimi erat, atque vulgaris fere. Secundarium panem, & pisciculos minutos, &[3] *caseum bubulum manu pressum, &*[4] *ficos virides biferas maxime appetebat : vescebaturque, & ante cœnam,*[5] *quocumque tempore & loco stomachus desiderasset. Verba ipsius ex epistolis sunt,* Nos in essedo panem &[6] palmulas gustavimus.

1. *Ita ut per singulos lectos licitatio fieret.*] Alii, *per singulos lotros*, non *lectos*, itemque paulo post, *comitaretur*, pro *communicaretur*. Et mirum ni id rectum sit : *Lotri*, inquam, semigræca voce, pro lotionibus : cujus generis voces plures in usu vulgi, nec Suetonio alibi spretæ, aut si emendatio adhibenda, legam, *per singulos lotus*. Hac mente, ut quoties mutarentur fercula & manus lavarent (usitatum id docui II. Saturnalium) licitatio ista ex intervallo fieret, & quemque bona sua aut mala sors cum fide comitaretur. *Lipsius.*

2. *Cibi minimi, atque vulgaris.*] Pulchre ad Theodosium Latinus Pacatus : *An quis ferret moleste, ad principis semet modum coërceri ? aut subtractum sibi de privata luxuria, quum videret imperatorem rerum potentem, terrarum hominumque dominum, parce contenteque viventem, modico & castrensi cibo jejunia longa solantem ?*

3. *Caseum bubulum manu pressum.*] Erat caseus manupressus non multum diversus, ut videtur, ab eo quem minima forma conficiunt apud Gallos Allobrogas, & *tomas* vocant veteri voce pro τόμους. *Casaub.* Columella libro VII. cap. VIII. *Illa vero notissima est ratio faciundi casei, quem dicimus manu pressum. Namque is paulum gelatus in mulctra dum est tepefactus, rescinditur, & fervente aqua perfusus, vel manu figuratur, vel buxeis formis exprimitur.*

4. *Ficos virides biferas.*] Biferæ dicuntur arbores, quæ quotannis fructum bis ferunt. Scribit Plinius in decimosexto biferas ficos esse, & caprificos triferas. Fici vires juvenum augent, senibus meliorem valetudinem faciunt, minusque rugarum : corpus & vires adjuvant. Ob id antea athletæ hoc cibo pascebantur. *Beroald.* Veritam Liviam, ne Agrippæ imperium traderet Augustus, ficus quasdam in arboribus adhuc pendentes, quas Augustus sua manu decerptas comedere consuevisset, veneno inunxisse, eique medicatas carpendas obtulisse, ipsam non unctas comedisse ferunt. *Dio Cassius.*

5. *Quocumque tempore & loco stomachus desiderasset.*] De Persis eleganter Marcellinus, *micuique venter est velut solarium, eoque monente quod inciderit, editur, nec quisquam post satietatem superfluos sibi ingerit cibos.*

6. *Palmulas gustavimus.*] Palmulæ sunt palmæ fructus, qui Græcis βάλανοι dicuntur. Isidorus nomen generale statuit *Dactylos*, quorum tres differentias nominibus distinctas exponit, *Palmulas* myrobalanis similes, *Thebaicos*, & *Nucales*, sive καρυωτοὺς. *Palmulas* vocat, quas Plinius *palmas*. Dioscorides φοίνικα, id est, palmulam in Ægypto nasci tradit, & esse παρεμφερόντα τῇ μυροβαλάνῳ. *Salmasius.*

mus. *Et iterum*, Dum lectica [1] ex regia domum redeo, panis unciam cum paucis [2] acinis [3] uvæ duracinæ comedi. *Et rursus*, [4] Ne Judæus quidem, mi Tiberi, tam diligenter ſabbatis jejunium ſervat, quam ego hodie ſervavi, qui in balineo demum poſt horam primam noctis [5] duas bucceas manduca-

1. *Ex regia domum.*] Regiam Numæ intelligit Beroald. Sabellicus Regis ſacrorum, ſeu Sacrificuli domum. Ego, cum eadem ſit, utrique aſſentior. Sed & de Regia Numæ loquitur Horat. libro primo Od. II. cum ait,

Ire dejectum monumenta regis,
Templaque Veſtæ.

Torrent. In VIII. regione fuit regia Numæ, alias curia Pompiliana, in qua ſacrarium erat Opeconſivæ. *Onuphr. Panvinus.*

2. *Acinis.*] Uva & βότρυς totius fructus nomina ſunt; qui partibus conſtat ſcapo, pediculo, acino ſive grano, ut vocatur ab Ovidio, Columella, Scribonio. Acini partes ſunt folliculus, ſuccus, caro (qui & callus Plinio in uvis duracinis) fibræ ſive ἶνες & quædam veluti filamenta, (veteres, opinor, floces vocabant) nucleus. Folliculum Græci στέμφυλον nominant; Plinius modo corium, modo corticem, interdum cutem. *Caſaub.*

3. *Uvæ duracinæ.*] Poma quædam acinis conſtant, ut uvæ quæ pomorum generi contribuuntur: eæ ſaltem quæ ad eſum parantur. quas τρώξιμους Græci vocant. tales *duracinæ* à duriore acino ſic dictæ, ut Perſica *duracina* à duriore carne. Notandum eſt, non ſolum de omnibus arboreis fructibus, qui modo edules eſſent, pomi nomen veteres uſurpâſſe, ſed etiam quidquid vice pomi manderetur, hac appellatione donâſſe. Ita boletos & tubera vocat *poma* Martialis. Varro de R. R. libro I. cap. *de pomis condendis*, quomodo ſervanda ſint rapa præcipit, quaſi & rapa poma ſint. *Salmaſius.*

4. *Ne Iudæus quidem, mi Tiberi, tam diligenter ſabbatis jejunium ſervat.*] Sabbatis jejunaſſe Judæos verum, ſi ſabbatum pro hebdomade accipiamus. Publicanus apud Lucam, νηστεύω δὶς τοῦ σαββάτου. Sin, ut ſolet, de ſeptimo die hebdomadis, (qui dies etiam ἑβδομὰς dicitur Philoni & Joſepho) intelligamus, falſum omnino eſt. At Romani qui norant crebra ab iis uſurpari jejunia, cum præcipua caſtimonia ſabbatum ab iiſdem celebrari viderent, ignari morum ejus gentis, iſtud ſibi temere perſuaſerunt. Juſtinus l. XXXVI. *ſeptimum diem more gentis Sabbatum appellatum, in omne ævum jejunio ſacravit.* Tacitus paullo conſideratius: *longam famem crebris adhuc jejuniis fatentur.* Meminerunt & Poëtæ, & imprimis Petronius. *Caſaub.* Non diſſimile illud, quod, licet non Sabbatis ipſis, ſed diebus tantum quibus jejunabant nudis pedibus incedebant, Juvenalis tamen Sat. VI. perinde ac ſi Sabbatis id facerent, ita ſcribit,

Obſervant ubi feſta mero pede Sabbata reges,
Et vetus indulget ſenibus clementia porcis.

Torrent.

5. *Duas bucceas.*] Panes in quadras: quadras in bucceas ſecabant. Inde *buccellatus* panis, qui ante *nauticus* vocabatur: vulgo *biſcoctus*: Græci interpretantur ξηρὸν ἄρτον. Et videntur eo uſi Chriſtiani in ſuis xerophagiis, ut Tertullianus nominat: etſi ſcio non inde tantum dictas eſſe τὰς ξηροφαγίας.

A buc-

cavi [1] prius quam ungui inciperem. [2] *Ex hac inobſervantia nonnumquam vel ante initum vel poſt dimiſſum convivium ſolus cœnitabat, cum pleno convivio nihil tangeret. Vini quoque natura parciſſimus erat.* 77
Non amplius ter bibere eum ſolitum ſuper cœnam in caſtris apud Mutinam Cornelius Nepos tradit. Poſtea, quoties largiſſime ſe invitaret, [3] ſenos ſextantes non exceſſit, aut, ſi exceſſiſſet, [4] rejiciebat. Et maxime delectatus eſt Rhætico, neque temere interdiu bibit. Pro potione ſumebat perfuſum aqua frigida panem, aut cucumeris fruſtum, [5] vel lactuculæ thyrſum, aut [6] recens aci-

A buccea Græci vocem duxerunt βουκίζειν, quam de jentaculo uſurparunt. *Caſaub.*

1. *Priusquam ungui inciperem.*] Unguentis aliquando totum corpus perfundebant veteres: aliquando pedes. Curtius lib. VIII. de Indorum rege: *demtis ſoleis odoribus illinuntur pedes.* quod de Athenienſium virginibus ſcribit Athenæus, & Plinius ſub Othone principe Romam perveniſſe commemorat. *Os & caput uncta* indicat Cicero in Verrem. Vino miſta & bibita Ælianus Var. lib. XII. ſic capiendus Juvenalis Sat. VI.

Cum perfuſa mero ſpirant unguenta Falerno.

Alii eo abuſu eadem habebant, ut lavarentur toti in unguentis, ut Caligula, de quo in ejus vita cap. XXXVII. Multa ad hæc pertinentia habet Seneca, cujus unius verbis maximam Romani luxus partem, ſi ita uſus poſceret, exiguo labore deſcribere poſſes. *Barthius.*

2. *Ex hac inobſervantia.*] Interpretamur *inobſervantiam*, indifferentem circa rationem victus animum; quæ contraria eſt moroſitati certis legibus adſtrictæ. *Caſaub.*

3. *Senos ſextantes.*] Cum, quod lib. V. De aſſe Budæus docet, ſextarius cujus dimidium hemina, XII. cyathos contineat, ſextans vero duos, ſeni ſextantes, quos vel largiſſime ſeſe invitans Auguſtus non excedebat, ſextarium tantum faciebant. Similis Vopiſci de Tacito Imperatore locus, *Fuit vita parciſſimus, ita ut ſextarium vini tota die nunquam potaverit.* Porro *ſextantes* dixit Sueton. *ut trientes, quadrantes, quincunces, ſeptunces, beſſes* quoque *& deunces* de potatione Martial. & alii quaſi tot cyathos dicas. *Torrent.*

4. *Rejiciebat.*] Rejectabat: quo verbo uſus eſt Spartianus, ſic ſcribens in Antonio Pio; *Cum caſeum Alpinum in cœna ediſſet avidius, nocte rejectavit.* Beroald.

5. *Vel lactuculæ thyrſum.*] Lactucæ Græci tria fecere genera; unum lati caulis; alterum rotundi caulis: tertium ſeſſile, quod Laconicon vocant. Alii colore & tempore ſatus genera diſcrevêre. Omnibus eſt natura refrigeratrix, & ideo æſtate gratæ ſtomacho faſtidium auferunt, cibique appetentiam faciunt. Divus certe Auguſtus lactuca conſervatus in ægritudine fertur, prudentia Muſæ medici. *Plinius.* Θύρσος hic eſt illud, quod in herbis virgulæ in modum conſurgit.

6. *Recens acidumve pomum.*] Sane inter pomorum ſapores etiam acidum enumerat

78 *acidumve pomum succi vinosioris.* [1] *Post cibum meridianum,* [2] *ita ut vestitus calceatusque erat, retectis pedibus paullisper conquiescebat, opposita ad oculos manu.* [3] *A cœna* [4] *lucubratoriam se in lecticulam recipiebat. Ibi donec residua* [5] *diurni actus, aut omnia, aut ex maxima par-*

merat Plin. mihi tamen *aridum* magis placet, ut recenti opponatur. saporem enim satis exprimit, cum *succi vinosioris* dicit, qui acido & jucundior, & salubrior est. *Torrent.* Satyricus Poëta:

——— *Nec odoris mala recentis,*
Nec metuenda tibi, siccatum frigore postquam
Autumnum, & crudi posuere pericula succi.

Beroald. Cod. Salmas. *Aridumve.*

1. *Post cibum meridianum.*] Atqui Festus in *Prandium, Meridianum,* inquit, *cibum cœnam vocabant,* cum Sueton. mox etiam cœnam ponat. Credendum igitur prandium, quo sobrie admodum ac parce utebantur Romani, Augustum tardius sumere consuevisse. *Torrent.*

2. *Ita ut vestitus calceatusque erat, retectis pedibus paulisper conquiescebat.*] Antiquorum alii *diem inter otium & curas dividebant,* ut Seneca testatur, De tranquillitate vitæ lib. I. Hi sex, septem horas negotiis tribuebant, reliquas otio & curæ corporis. Alii, inquit idem Seneca, *medio die interjungebant.* Isti peractis negotiis majoris momenti, circa meridiem cibum sumebant, sed leviter: deinde meridiabantur, ac paullisper conquiescebant: quod Græcis quoque μεσημβριάζειν dicitur: postmodum ad negotia redibant, sed *quæ levioris fere operæ erant*, ut idem Seneca loquitur. Alii diem totum curis impendebant: ut Philosophi, & qui occupatiorem vitam vivebant. Addit, *retectis pedibus*, quod nos interpretamur bene tectis & diligenter. sic solent meridiaturi pedes ut sint bene tecti curare. Nam in multis τὸ *re* modo est ἐπιθετικὸν μόριον, modo στερητικόν. *Casaubon.*

3. *A cœna se in lecticulam lucubratoriam recipiebat.*] Mos observandus antiquorum, qui meditationi aut scriptioni operam daturi, in lectulis suis se componebant: cui rei parata erat hæc, quam vocat Suetonius *lecticulam lucubratoriam.* Seneca Epist. LXXII. *Quædam quæ possis & in cisio scribere, quædam lectum & otium & secretum desiderant.* Ovidius Trist. lib. I.

Non hæc in nostris, ut quondam, scribimus hortis:
Nec consuete meum lectule corpus habes.

Eundem morem Græcis hominibus fuisse in scribendo & commentando, aliquot Aristophanis loca testantur. Quod autem scriptioni operam daturi in hujusmodi lecticulas se reciperent, caussam aperit Galenus libro III. De usu partium, non uno loco: significans scriptitasse illos non super mensis vel pluteis ut nos hodie: sed super femore collocata charta. Nec solum scripturi ad lecticulas se recipiebant; sed etiam audituri recitantem & scholam habentem magistrum. itaque in Platonis Protagora pars illius consessus ἀντελαμβάνετο τῶν βάθρων, pars τῶν κλινῶν. *Idem.*

4. *Lucubratoriam.*] Sunt & lucubrationes rusticanæ, de quibus Columella in XII. *Item ad lucubrationem vespertinam palos decem, vel ridicas quinque conficere, totidemque per antelucanam lucubrationem.* Beroald.

5. *Diurni actus.*] Vide quæ notantur ad cap. LXIV.

I. Si

parte, conficeret, ad multam noctem permanebat. In lectum inde transgreſſus, non amplius, cum plurimum, quam ſeptem horas dormiebat: ac ne eas quidem continuas, ſed ut in illo temporis ſpatio ter aut quater expergiſceretur. Si interruptum ſomnum recuperare, ut evenit, non poſſet: lectoribus, aut fabulatoribus arceſſitis, reſumebat, producebatque ultra primam ſæpe lucem. Nec in tenebris vigilavit umquam, niſi aſſidente aliquo. Matutina vigilia offendebatur: ac [1] *ſi vel officii, vel ſacri cauſſa maturius evigilandum eſſet, ne id contra commodum faceret, in proximo cujuſcumque domeſticorum cœnaculo manebat. Sic quoque ſæpe indigens ſomni, & dum per vicos deportaretur, & depoſita lectica* [2] *inter aliquas moras condormiebat.* F O R M A *fuit eximia, &* [3] *per omnes ætatis* 79
gradus venuſtiſſima: quamquam & omnis lenocinii negligens, & in capite comendo tam incurioſus; ut raptim compluribus ſimul tonſoribus operam daret: ac modo tonderet, modo raderet barbam: eoque ipſo tempore aut legeret aliquid aut etiam ſcriberet. [4] *Vultu*

erat,

1. *Si vel officii vel ſacri cauſſa maturius evigilandum eſſet.*] Plaut. Pœnulo:

AN. *Nimia nos ſocordia hodie tenuit.*
AD. *qua de re obſecro.*
AN. *Quia non jam dudum ante lucem ad ædem Veneris venimus,*
Primæ ut inferremus ignem in aram.

Sic accipe ſequentia poſt paullo verba de Atia matre AUguſti: qui locus cum iſto collatus & dabit & accipiet mutuam lucem. *Caſaub.*

2. *Inter aliquas moras condormiebat.*] Juvenalis Sat. III. de lecticæ uſu,

Atque aliquid leget, aut ſcribet, vel dormiet intus.
Namque facit ſomnum clauſa lectica feneſtra. Torrent.

3. *Per omnes gradus ætatis venuſtiſſima.*] Cum pulchritudinis duo genera ſint, quorum in altero venuſtas ſit, in altero dignitas: venuſtatem, muliebrem ducere debemus, dignitatem, virilem. *Cicero.*

4. *Vultu tranquillo.*] Vultus differt à facie, cum voluntatis ſignificet affectum. Vultum ſibi fingere multi poſſunt, formam nemo. Apuleius vultuoſam faciem perquam eleganter appellavit, intelligi volens triſtem & amarulentam. Animadvertendum id, quod tradit Cicero in primo de Legibus, Græcos, quorum lingua uberrima eſt, nomen vultus non habere. *Berald.*

erat, vel in sermone vel tacitus, adeo tranquillo sereno que, ut quidam è primoribus Galliarum confessus sit inter suos, eo se inhibitum ac remollitum, quo minus, ut destinarat, in transitu Alpium per simulationem colloquii propius admissus, in præcipitium propelleret. [1] *Oculos habuit claros ac nitidos: quibus etiam existimari volebat inesse quiddam divini vigoris: gaudebatque, si quis sibi acrius contuenti, quasi ad fulgorem Solis, vultum submitteret: sed in senecta sinistro minus vidit.* [2] *Dentes raros & exiguos, & scabros: capillum leniter inflexum &* [3] *sufflavum,* [4] *supercilia conjuncta, mediocres aures: nasum & à summo eminentiorem,* [5] *& ab imo deductiorem:* [6] *colorem inter aquilum candidumque: staturam brevem: (quam tamen Julius Marathus libertus etiam* [7] *in memoriam ejus quin-*

1. *Oculos habuit claros ac nitidos.*] Philosopho oculi σιλπνοὶ sunt indicium λαγνείας· ἀναφέρει, inquit, ἐπὶ τοὺς ἀλεκτρυόνας καὶ κόρακας. Plinius Augusto tribuit oculos *glaucos & supra hominem albicantis magnitudinis*: quos timiditatis esse indices Arist. ait. *Casaub.*

2. *Dentes raros.*] Aristoteles inter signa brevis vitæ ponit raros dentes. Plinius talia præscita vitæ vana esse existimat: miraturque, Aristotelem hoc genus prognostica prodidisse. *Berodd.*

3. *Sufflavum.*] In cultu & delitiis capillitium flavum fuit. Ideo molles & luxuriosi, quod natura negarat, ab arte petierunt. Julius Capitolinus in Vero: *Dicitur sane tantam habuisse curam flaventium capillorum, ut capiti auri ramenta respergeret, quo magis coma illuminata flavesceret.* Similia Æ. Lampridius: *Fuit capillo semper fucato & auri ramentis illuminato.*

4. *Supercilia conjuncta.*] Qui carent intercilio, Græcis συνόφρυες dicuntur. Latini eam partem etiam *glabellam* vocant. Martianus Capella lib. II. *Quarum una deosculata Philologiæ frontem illic ubi pubem ciliorum discriminat glabellæ medietas.* Aristoteles ista forma homines pronuntiat δυσωνίυς. *Casaub.*

5. *Et ab imo deductiorem.*] Tenuem, λεπτόν. male interpretes *depressum.* Aristoteles, οἱ τὴν ῥῖνα ἄκραν λεπτὴν ἔχοντες ὀρνιθώδεις. *Idem.*

6. *Colorem inter aquilum candidumque.*] Color quem intelligit Suetonius, est, nisi fallor, qualis in iis apparet quos solis æstus torruit, lingua vernacula vocat *basanez.* Marcellino, *color oblividus. Casaub.* Aquilus color est fuscus & subniger. Ab aqua est nominatus. nam cum antiqui duos omnino naturales nossent, id est, album & nigrum: intervenerit autem is quoque, qui ita neutri similis est, ut tamen ab utroque proprietatem trahat, potissimum ab aqua eum denominarunt, cujus incertus est color. *Festus.*

7. *In memoriam ejus.*] Casaub. *in memoria*

quinque pedum & [1] dodrantis fuisse tradit:) sed quæ commoditate & æquitate membrorum occuleretur: ut nonnisi ex comparatione adstantis alicujus procerioris intelligi posset. Corpore traditur maculoso, dispersis per pectus atque alvum genitivis notis, in modum & ordinem ac numerum stellarum [2] cœlestis Vrsæ: sed & callis quibusdam ex prurigine corporis, assiduoque & vehementi [3] strigilis usu, plurifariam concretis, ad impetiginis formam. Coxendice, & femore, & crure sinistro, non perinde valebat, ut sæpe etiam inde claudicaret: sed [4] remedio harenarum [5] atque harundinum con-

moria legendum esse conjicit. Sic alibi: *Augustus in memoria vitæ suæ.*

1. *Dodrantis.*] Novem unciarum. Inde potio est apud Ausonium nomine *dodra*, quoniam ex dodrante constat, hoc est, novem rebus. Fuerit igitur Augusti statura senum pedum, quarta unius pedis parte ademta.

2. *Cœlestis Vrsæ.*] Utrius, majoris an minoris, non exprimit.

3. *Strigilis usu.*] Strigiles, instrumenta sunt balneatoria, à stringendo, quod radere significat, denominata. His enim sudorem in balneis, & sordes ex corpore distringebant. Hoc instrumentum in præsentia exolevit ab hominibus, translatum ad equos distringendos. Plinius in XXVIII. inter medicinas pendentes ab homine, & remedia, quæ ab ipso sibi præstari possunt, esse refert strigilum vehementiam. *Beroald.*

4. *Remedio harenarum.*] Remedium harenarum varie accipi potest. vel enim de fomentis calidis affectæ parti admotis. sunt autem, ait Celsus lib. II. *fomenta calida, milium, sal, harena, quodlibet eorum calefactum, & in linteum conjectum.* Vel de ambulatione in alta harena. Hanc interpretationem amplectuntur eruditissimi viri, etiam medici. Possumus tamen & de volutatione in harena calida, vel etiam littorali aut fluviali accipere. Hujus remedii plurima in libris veterum medicorum mentio: in multis enim morbis eo utebantur. Symmachus contra podagram eo se usum scribit: ita enim accipi debent illius verba lib. VIII. ep. XLV. apud Græcos medicos Ætium, Æginetam, alios, legas multa περὶ ψαμμισμῦ καὶ ψαμμοχωσίας. Observavimus, veteres in exercendo corpore etiam extra morbi necessitatem, volutasse se super candente harena, ut corpus ferendo calori assuefacerent: contra ut ad tolerandum frigus præpararent, vel in nive se versabant, vel statuas nive obductas nudi amplexabantur. *Casaub.*

5. *Atque harundinum.*] De remedio harundinum fortasse verum est quod autumat Casaubonus, intelligendum esse id de quo Plinius ex Catone sub finem libri XVII. quæ adhibebantur luxatis membris. Coxendice, femore & crure sinistro non perinde valebat Augustus, & proinde claudicabat. Malum illud imbecilli femoris & cruris è coxendice, quem veluti laxatum habebat. Vetus interpres Juvenalis exercitium sagittarum, qui dicuntur harundines Lati-

confirmabatur. Dextræ quoque manus[1] *digitum salutarem, tam imbecillum interdum sentiebat, ut torpentem contractumque frigore, vix*[2] *cornei circuli supplemento scripturæ admoveret. Questus est & de vesica, cujus dolore, calculis demum per urinam ejectis,*
81 *levabatur. Graves & periculosas valitudines per omnem vitam aliquot expertus est: præcipue Cantabria domita, cum etiam distillationibus jocinore vitiato, ad desperationem redactus, contrariam & ancipitem rationem medendi necessario subiit: quia calida fomenta non proderant,*[3] *frigidis curari coactus: auctore Antonio Musa. Quasdam & anniversarias, ac tempore certo recurrentes, experiebatur. Nam*[4] *sub natalem suum plerumque languebat: & initio veris præcordiorum inflatione tentabatur:*[5] *austrinis autem tem-*

Latinis, conjungit cum arenis, ut hic Suetonius. Sic enim Veteres Libri legunt: *propera stomachum laxare sagittis, ut exercitatione sagittarum digestioni, inquit, & harenis quibus vectari illum debere dicit, ob cibum futurum.* Harundines passim sagittæ. Martialis:

——— *Cur harundine fixit acuta.*

Virgilius:

——— *Hæret lateri letalis harundo.*

Ipse etiam pedestris sermo sic utitur. Puto tamen illud remedium debere intelligi, de quo Plinius. *Salmasius.*

1. *Digitum salutarem.*] Indicem alio nomine *salutarem* veteres vocitarunt. Martianus lib. de nuptiis Philologiæ: *Quidam redimitus puer ad os compresso digito salutari silentium commonebat.* Existimo salutarem ideo dictum in primis hunc digitum, quoniam illo ori admoto silentium suadebant. Sermoni autem parci, ut inquit eleganter & vere Plinius, multis de caussis salutare est. *Beroald.*

2. *Supplemento cornei circuli.*] Tanquam digitale corneum conficeret pro adminiculatore digiti imbecilli. Dicuntur enim digitalia, digitorum tegumenta. *Idem.*

3. *Frigidis curari coactus, auctore Antonio Musa.*] Qui & ψυχρολουσίας magnopere commendabat: de quibus ex Scaligero ad cap. LXIII.

4. *Sub natalem.*] Scribunt Plinius, & Valerius, quod Antipater Sidonius Poëta omnibus annis uno die natali tantum correptus febre, & eo consumptus sit satis longa senecta. Natalis Augusti erat vigesimus tertius dies Septembris: quod tempus autumnale est, morbis obnoxium, & pestiferum. *Beroald.*

5. *Austrinis tempestatibus.*] Austrinæ tempestates τὰ Νότια. Sic Boreales, τὰ Βόρεια, ex nempe temporis constitutio-

tempestatibus, gravedine. Quare quassato corpore, neque frigora neque æstus facile tolerabat. 82 *Hieme quaternis* [1] *cum pingui toga tunicis,* [2] *& subuculæ thorace laneo,* [3] *& feminalibus, & tibialibus muniebatur: æstate*

tutiones, quæ illo & illo vento flante fiunt. At nusquam τὰ ἑσπέρια, aut τὰ ἑῷα commemorantur. Nam in antiquis Philosophorum & Medicorum scriptis & præcipue apud Aristotelem, ac Theophrastum, ad designaudas tempestatum & aëris constitutiones quas venti faciunt, τὰ βόρεια solum & τὰ νότια nominantur. ἐν τοῖς βορείοις, ἐν τοῖς νοτίοις, id est, flantibus Aquilonibus & Austris. Et diserte Aristoteles in Meteorologicis scripsit, occiduos flatus, quia frigidiores sunt, accedere Septentrionalibus, & Orientales è contra ventorum spiritus, quia solent esse calidiores, in censum ac nomen Meridianorum cadere. *Salmasius.*

1. *Cum pingui tunica.*] Pingue pro crasso dixit: quomodo Cicero de Divinat. *Pingue & concretum est cælum.* Martialis:

Et pingues tunicas serra secare potest.

Et Juvenalis *pingues lacernas* munimenta togæ dixit. Hujusmodi autem pinguiorem togam fuisse eam, quam Lænam Romani appellavere, credibile est. Varro: *Læna quod de lana multa, duarum enim togarum instar.* Marc. Donatus.

2. *Et subuculæ thorace laneo.*] *Subucula*, viris fœminisque communis, sic dicta est, quod subtus gestetur. Varro. *Thoracem* autem *subuculæ* intelligo quatenus eá pectus tegitur. Male igitur qui *subucula & thorace* legunt. *Torrentius.*

3. *Et feminalibus, & tibialibus muniebatur.*] Illis vocibus non intelligunt veteres Latini id quod hodie appellamus femoralia & tibialia, sed fascias quibus antiqui, pedes, tibias, crura & femora sive femina involvebant. Nostras enim braccas non fuisse Græcis Latinisque in usu, eo probamus, quod in cultu Græcorum & Romanorum, breviore veste amicti, eas partes ostenderent, quæ honeste nominari non possunt. Item quod in mentione τῶν περὶ κοιλιολυσίαν ὄντων, vestis semper καθέλκεσθαι καὶ ἀνέλκεσθαι dicitur: Hebræi honestissime *tegere pedes.* Herodianus in Macrino, τὰς ἐσθῆτας τῶν μηρῶν καθέλκειν. Usus primus harum fasciarum fuit in ægrotis & imbecillibus, à quibus sumserunt postea homines delicati & molles. Pedules fascias Græci περιπεζίδας appellarunt, crurales περισκελίδας. quas tamen etiam à puellis fuisse gestatas ex Menandro annotat Julius Pollux, & ex Horatio nobis constat. Alibi docuimus sero veteres calceamentis assuevisse: cum per longa sæcula nudis pedibus, nisi cogeret necessitas, egissent. At posteaquam in frequenti usu calcei cœperunt esse, paulatim etiam pedules atque crurales fasciæ sunt assumtæ. Temporibus Dionis Chrysostomi qui Trajano imperante vixit, fascias adhuc mediocris fortunæ homines ignorabant. Sed braccarum usum ita aversati sunt Græci Romanique, ut non sine indignatione referat Ovidius, Ponti accolas quosdam braccas gestasse cum essent Græcis oriundi: existimabant enim inclementissimi cœli id esse argumentum. Non tamen dubitamus, paullo post Augusti tempora, braccis cepisse assuescere Romanos, qui bella cum Germanis aliisque septentrionalibus populis gerebant, aut limites Imperii in illis oris tuebantur. *Casaub.*

1. In

te apertis cubiculi foribus, ac ſæpe[1] *in periſtylio*[2] *ſaliente aqua,*[3] *atque etiam ventilante aliquo cubabat. Solis vero ne hiberni quidem patiens, domi quoque non niſi*[4] *petaſatus*[5] *ſub divo ſpatiabatur. Itinera lectica, & noctibus fere, eaque lenta ac minuta faciebat*[6] *ut Præneſte vel Tibur biduo procederet. Ac ſi quo pervenire mari poſſet, potius navigabat. Verum tantam infirmitatem magna cura tuebatur,*[7] *in primis lavandi raritate. Vngebatur enim ſæpius, &*[8] *ſudabat ad flammam: deinde*[9] *perfundebatur egelida aqua vel ſole multo calefacta. At quoties nervorum cauſſa,*[1] *mari-*

1. *In periſtylio.*] In atrii parte quam è re periſtylium dicebant. Adi ſis annotata ad cap. XXIX. & Vitruvium l. VI. cap. IV.

2. *Saliente aqua.*] Simili artificio & theatra refrigerarunt: ejuſque rei primus auctor Pompeius Magnus. Valerius Maximus lib. II. Eo etiam ſpectat Circi irrigatio. *Caſaub.*

3. *Atque etiam ventilante aliquo cubabat.*] Erant flabella elegantiorum, ſive muſcaria, pavonina, ut Martialis indicat. Ut plurimum flabella erant è pennis inter ſe colligatis in unum faſciculum. quare Euripides appellat *δι' ἀπτυγῆ κύκλον πτέρινον*, & notat morem eſſe Barbaricum è Phrygia ad Græcos allatum. Porro qui molliores erant præſertim autem virgines delicatæ, iis non cubantibus tantum ventilatores aderant, ſed etiam incedentibus per urbem ſervi cum flabellis ſimul & umbellis latus cingebant. Dionyſius Hal. lib. VII. *Idem.*

4. *Petaſatus.*] Petaſus, à *πετάννυμι*, pileus eſt viatorius ſolem defendens. Apulejus *pilei umbraculum* vocat.

5. *Sub divo.*] Subdiales ambulationes, & pavimenta ſubdialia à Plinio nuncupantur quæ Græci *ὑπαίθρους* vocant. Celſus in primo: *Melior eſt ambulatio ſub dio, quam in porticu: melior, ſi caput patitur in ſole, quam in umbra.* Beroald.

6. *Vt Præneſte vel Tibur biduo procederet.*] Hac ratione ſtadia centum indies conficiebat: nam Præneſte ſtadiis CC. Roma diſtat, nec multo minus Tibur. *Caſaub.*

7. *In primis lavandi raritate.*] Celſus, aliique veteres Medici, ita faciendum præcipiunt iis qui nervorum dolore laborant, ut Auguſtus. Nunquam autem fere difficilius obſequentes ægrotos habuêre olim Medici, quam ubi imperata erat balneorum abſtinentia, ut ipſorum libri teſtantur: quæ cauſſa eſt, cur hoc Suetonius notet. *Idem.*

8. *Sudabat.*] In balneo. Ut autor eſt Vitruvius in V. Laconia, & ſudationes conjungendæ ſunt tepidario. Erant enim loca ad ſudorem è corpore ducendum accommodata, quæ alio nomine ſudatoria nuncupantur. *Beroald.*

9. *Perfundebatur egelida aqua.*] Cellæ tepidariæ ſolio inſidebat, & tepida perfundebatur. *Perfundi aqua*, Hippocrati dicitur, *περικλύζειν λουτρῷ*. Nihil pertinet ad eam capitis perfuſionem aqua frigida, quam tot locis tam diligenter commendat Celſus. *Caſaub.*

1. *Mari-*

[1] *marinis,*[2] *Albulisque calidis utendum esset, contentus hoc erat, ut insidens ligneo solio, quod ipse Hispanico verbo* duretam *vocabat, manus ad pedes alternis jactaret. Exercitationes campestres equorum & armorum statim post civilia bella omisit: &*[3] *ad pilam primo folliculumque transiit: mox nihil aliud quam vectabatur & deambulabat:*[4] *ita ut in extremis spatiis subsultim decurreret,*[5] *sestertio vel lodicula involutus. Ani-* 83

1. *Marinis.*] Celsus: *Si tumor nullus est, calidis fomentis opus est: aquam marinam vel muriam duram fervefacere oportet: deinde in pelvem conjicere, & cum jam homo pati potest, pedes demittere.*

2. *Albulisque calidis.*] Albulæ aquæ sulfureæ, ergo & calidæ. Nullæ enim sulfureæ nisi calentes. Quod experientia ubique terrarum ostendit, & res ipsa docet. Martialis:

Canaque sulfureis Albula fumat aquis.

Crudas tamen alio loco idem appellat: *Crudarum nebulæ quod Albularum.* Quæ appellatio videtur calori non suffragari. Plinius lib. XXXI. cap. II. *Albulæ aquæ vulneribus medentur. Egelidæ hæ, sed Cutiliæ in Sabinis gelidissimæ.* Vox *Egelidum* & pro tepido ponitur, & pro frigido. Utroque sensu usurpavit Ovidius hoc versu:

Egelidum Boream, Egelidumque Notum.

Notus tepidus, frigidus Boreas, uterque egelidus, si egelidus utrumque significat. Clare Strabo gelidas facit Albulas. Plures ibi fontes esse ait hoc nomine. Fortassean alii ex his frigidi, alii tepidi. Non possum aliter conciliare. *Salmasius.*

3. *Ad pilam folliculumque.*] Non quod follis pila non sit sic loquitur, sed cum pila absolute dicimus, pusilla illa intelligitur, de cujus ludo Galenus scripsit. *Campestres* vero *exercitationes* appellat quæ in campo Martio fiebant, ut Ner. cap. X. *Torrent.* Folliculus est pila spiritu intenta. Martialis:

—— *mitis mihi convenit ætas,*
Folle decet pueros ludere, folle senes.

Sabellicus.

4. *Ita ut in extremis spatiis subsultim decurreret.*] Hoc est, cum levi saltatione curreret: nam veterum Asclepiadarum divina solertia, quæ ambulatio cuique morbo conveniret subtilissime vestigaverat. Itaque alium jubebant per plana, alium per clivosa, alium brevioribus spatiis, alium longioribus ambulare: quosdam contento cursu, quosdam leni, nonnullos subsiliendo: sic ut duo vel tria exercitationis genera miscerent, ambulationem, cursum, saltum. Hujus porro (saltum dico) species multæ: in longum: in altum saliaris sive fullonius, ut Seneca appellat epistola XV. Erant & aliæ pæne innumeræ ambulationum species, quarum Hippocrates secundo & tertio De diæta, Oribasius libro VI. aliique medici passim meminerunt. *Casaub.*

5. *Sestertio vel lodicula involutus.*] Qui in campo se vel gymnasio exercebant, cætera nudi, τὴν αἰδῶ campestri tegebant: aut si corpore infirmiore erant, gausapam vel pallam, vel lodiculam, vel sabana sumebant. Itaque plurimus horum usus fuit in gymnasiis & balneis. In libris Medicorum multa hujus moris mentio: qui etiam docent, in eum usum adhiberi solitas vestes potissimum ἀγνάπτους, quæ fullonis arte non essent politæ. Ac fuere in hunc usum linteamina quædam dicta posteriori-

nimi laxandi caussa, modo piscabatur hamo: modo talis, aut [1] ocellatis, nucibusque ludebat [2] cum pueris minutis, quos facie & garrulitate amabiles undique conquirebat, præcipue Mauros & Syros. [3] Nam pumilos, atque [4] distortos, & omneis generis ejusdem, [5] ut ludibria na-

rioribus Hebræis, Græcis ac Latinis *sabana*. Casaub. Legendum hoc loco *segestria*. Cujacius. Varro de vita P. R. *Hoc, quod injicitur, toral dicitur: lecticam qui involvebant, Segestria appellabant.* De segestri Lucilius:

Penula, si quæris, canteriu', servu', segestre,
Vtilius mihi quam sapiens.

Erat enim teges, quæ à segetibus (ut vult Varro) quod ex eis fieret, dicta fuit. Postea factam esse ex pellibus testatur Plautus apud Porphyrionem. Certe στέγαστρον pelles significat. Et nostrum *dormio* ἀπὸ τῶ δερμάτων. nam *dermio* veteres dicebant. *Ios. Scal.*

1. *Ludere ocellatis.*] Subaudiendum *calculis*. Immo *ocellati* pro ocelli, ut *matulata* pro matula. Sunt autem *ocellati* calculi in formam ocelli facti, vel oculi modo lucentes. Ita littorales lapillos oculi specie nitentes dixere. Græcis *Nympharum* oculi. Vocabantur capillati & *umbilici* iidem, quod umbilici figuram præferrent, ac velut oculi pupula lucerent. *Salmasius.*

2. *Cum pueris minutis quos facie & garrulitate amabiles undique conquirebat, præcipue Mauros & Syros.*] Istos Latini *delitias* vocant, non quos nequissimi Græci παιδικά· non enim semper iidem sunt, puer delicatus & delitiæ. Apud Jeremiam Prophetam capite XXXI. ילד שעשעים Hieronymus vertit, *puer delicatus*. Græci παιδίον ἐντρυφῶν· videturque Propheta ad delitias hoc genus alludere. De his loquitur Seneca lib. II. de tranquillitate vitæ: *Pueros quidam in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam acuunt & sub magistro habent.* Matronæ nobiles his solitæ otium suum oblectare. Dio lib. LVIII. de nuptiis AUgusti & Liviæ loquens, παιδίον τι τῶν ψιθύρων οἷα αἱ γυναῖκες γυμνὰ, ὡς πλῆθος, ἀθύρουσαι τρέφουσι. Quod ait Dio nudos solitos haberi, intellige nudos à veste, nam alias multo auro gemmisque exornabantur. *Casaubon.*

3. *Nam pumilos.*] Inter ministeria magnatum, nani & nanæ semper fuerunt. Fuerunt autem pumili non solum natura, sed & cura atque institutione. Mangones enim ut efficerent nanos, conclusos alebant in arca pueros & fasciis revinctos. Vide Longinum περὶ ὕψους. *Idem.*

4. *Distortos, & omnes generis ejusdem.*] Postea luxus invexit consuetudinem quærendi distortos & quocunque modo prodigiosis corporibus insignes. Hi maxime placebant & in pretio erant. Quintil. declamat. CCXCVIII. item institut. libro II. capite V. Appellatione *distortorum* continentur & spadones. Et affines istis naturæ ludibriis, ἀνθρώποις σὺν ἀνθρώποις, ut appellantur ab Athæneo, sunt fatui quos jam olim proceres domi alere soliti, sapientibus eo nomine reprehensi. Seneca epistola L. *Idem.*

5. *Vt ludibria naturæ malique ominis abhorrebat.*] Exhibuit tamen adolescentulum Lucium bipedali minorem, librarum septendecim ac vocis immensæ. supra cap. XLIII. At quæ male ominari credebantur, ea eripere potius oculis hominum studebant. Quod de androgynis ex Livio constat. *Schildius.*

1. *Nisi*

naturæ malique ominis, abhorrebat. ELOQVEN- 84
TIAM *studiaque liberalia ab ætate prima & cupide,*
& laboriosissime exercuit. Mutinensi bello in tanta
mole rerum, & legisse & scripsisse & declamasse quo-
tidie traditur. Nam deinceps neque in senatu, neque
apud populum, neque apud milites locutus est um-
quam, [1] *nisi meditata & composita oratione: quamvis*
non [2] *deficeret ad subita, extemporali facultate.* [3] *Ac*
ne periculum memoriæ adiret, aut in edíscendo tem-
pus absumeret: instituit recitare omnia. Sermones
quoque cum singulis, etiam cum Livia sua graviores,
nonnisi in scriptis, & è libello habebat: ne plus mi-
nusve loqueretur ex tempore: Pronuntiabat dulci &
proprio quodam oris sono: [3] *dabatque assidue phonasco*
operam: sed nonnumquam infirmatis faucibus, præ-
conis voce ad populum concionatus est. Multa va- 85
rii generis prosa oratione composuit, ex quibus non-
nulla in cœtu familiarium, velut in auditorio recita-
vit: sicut [3]Rescripta Bruto de Catone. *Quæ volumi-*
na

1. *Nisi meditata & composita oratione.*] Imo etiam è libello nonnunquam habebat: ut elegantissimam illam apud Dionem lib. LIII. quam, de deponendo imperio, in Senatu dixit.

2. *Deficeret.*] Cod. Salmas. *deficeretur.*

3. *Ac ne periculum memoriæ adiret, aut in edíscendo tempus absumeret, instituit recitare omnia.*] *Recitare* igitur est de scripto pronunciare. Plinius Ep. XVII. lib. VII. *At horum recitatio usu jam recepta est: num ergo culpandus est ille qui cœpit? quanquam orationes quoque & nostri quidam & Græci lectitaverunt.* Idem Plinio *lectitare* quod *recitare.* Infra cap. LXXXIX. *Recitantes benigne & patienter audivit: nec tantum carmina & historias, sed & dialogos.* Nempe minus usu recepta ac minus probata erat orationum & dialogorum recitatio, quam carminum & historiarum. Id quod Plinii quoque tempore obtinuisse, eadem epistola fidem facit. *Schildius.*

3. *Dabatque assidue phonasco operam.*] Phonasci qui fuerint, discere licet ex Varrone, cujus hi versiculi apud Nonium exstant:

Phonascus sum, vocisque suscitabulum,
Cantantiumque gallus gallinaceus.

Ita enim lego, cum hactenus scriptum fuerit Phonicia, vel Fœnicia. Pro *vocis* etiam rescribo *vocisque*, ut sit versus Jambicus. *Boxhornius.*

4. *Rescripta.*] Nomen est operis conditi ab Augusto: in quo rescribebat Bruto

na cum jam senior ex magna parte legisset, fatigatus Tiberio tradidit perlegenda. Item Hortationes ad philosophiam: *& aliqua*[1] De vita sua, *quam tredecim libris, Cantabrico tenus bello, nec ultra exposuit.*[2] *Poëticam summatim attigit, Vnus liber exstat scriptus ab eo hexametris versibus, cujus & argumentum & titulus est.*[3] Sicilia. *Exstat alter æque modicus* Epigrammatum, [4] *quæ fere tempore balinei meditabatur. Nam tragœdiam magno impetu exorsus, non succedente stylo, abolevit: quærentibusque amicis* quidnam Ajax ageret? *respondit*, Ajacem suum[5] in spongiam incu-
86 buisse. *Genus eloquendi secutus est*[6] *elegans & tempera-*

Bruto ad ea quæ ille scripserat de Catone Uticensi. Fuit autem Cato Bruti avunculus idemque socer. *Beroald.*

1. *De vita sua.*] Sic & Tiberius commentarium de vita sua scripsit. Inf. Tib. cap. LXI. & Domit. cap. XX. Scripsit & Claudius de vita sua octo volumina. Inf. Claud. cap. XLI. Idem Hadrianus, M. Aurelius, & Septimius Severus factitarunt, si Spartiano, & Lampridio credimus. Nam de Augusto testatur etiam Ulpian. l. 1. De cadaveribus punitorum his verbis, *Corpora eorum, qui capite damnantur, cognatis eorum neganda non sunt, & id se observasse Divus Augustus lib. x. de vita sua scribit.* Sed & Macer J. C. leg. duodecima De re militari, verba ex Disciplina Augusti citat. Ut præter opera hic commemorata De disciplina quoque militari scripsisse videatur. *Torrent.* Etiam libros Epistolarum Augusti exstitisse, Gellius, Quintilianus & Macrobius indicant.

2. *Poëticam summatim attigit.*] Sic, *panis summatim fermentatus*, apud Marcellum Empiricum. Glossarium, *ἀκροθιγῶς, summatim, carptim.* Casaubonus. Capite LXXXIX. *plane Poëmatum quoque non imperitus.*

3. *Sicilia.*] Scripsit forte id opusculum in memoriam rerum gestarum in Sicilia adversus Sextum Pompeium, quo Siciliæ descriptio continebatur. *Beroald.*

4. *Quæ fere tempore balinei meditabatur.*] Ita soliti nonnumquam veteres. Plinius Junior Ep. XIV. lib. IV. *Accipies cum hac epistola hendecasyllabos nostros: quibus nos in vehiculo, in balineo, inter cœnam oblectamus otium temporis.* At de avunculo idem Ep. V. lib. III. *In secessu solum balinei tempus studiis eximebatur, quum dico balinei, de interioribus loquor: nam dum distringitur tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat.*

5. *In spongiam.*] Augustus significare volens se spongia deletili delevisse Ajacem, suam tragœdiam, dixit festiviter, *Ajacem in spongiam incubuisse:* alludens ad Ajacis obitum, qui gladio incubuit, furore in mortem præcipitatus, cum superatus fuisset ab Ulysse in armorum judicio. *Beroald.*

6. *Elegans & temperatum.*] In D. Augusti Epistolis elegantia orationis neque morosa, neque anxia, sed facilis hercle & simplex. *Gellius.* Augusti prom-

ratum: vitatis sententiarum ineptiis, atque inconcinnitate, & reconditorum verborum, *ut ipse dicit,* fœtoribus. *Præcipuamque curam duxit, sensum animi quam apertissime exprimere. quod quo facilius efficeret, aut necubi lectorem vel auditorem obturbaret, ac moraretur, neque præpositiones verbis addere, neque conjunctiones sæpius iterare dubitavit, quæ detractæ afferunt aliquid obscuritatis, etsi gratiam augent.* [1] *Cacozelos &* [2] *antiquarios, ut diverso genere vitiosos, pari fastidio sprevit.* [3] *Exagitabat nonnunquam in primis Mæcenatem suum,* [4] *cujus μυροβρεχεῖς, ut ait,* cincinnos *usquequaque persequitur, & imitando per jocum*

prompta ac profluens, quæ deceret principem, eloquentia fuit. *Tacitus.*

1. *Cacozelos.*] Κακόζηλον, id est, mala affectatio, per omne dicendi genus peccat. Nam & tumida, & exilia, & prædulcia, & abundantia, & arcessita, & exsultantia, sub idem nomen cadunt. Denique κακόζηλον vocatur, quidquid est ultra virtutem, quoties ingenium judicio caret, & specie boni fallitur: omnium in eloquentia vitiorum pessimum. Nan cætera cum vitentur, hoc petitur. *Quintilianus.*

2. *Antiquarios.*] Molestius culpatiusque esse arbitror, verba nova, incognita, inaudita dicere, quam vulgata & sordentia. Nova autem videri dico etiam ea, quæ sunt inusitata & desita, tametsi sunt vetusta. Est adeo id vitium plerumque seræ eruditionis, quam Græci ὀψιμαθίαν appellant: ut quod nunquam didiceris, diu ignoraveris, cum id scire aliquando cœperis, magnifacias quo in loco cumque & quacunque in re dicere. *Gellius.*

3. *Exagitabat nonnunquam Mæcenatem suum.*] Magni ingenii vir fuerat, si illud egisset via rectiore, si non vitâsset intelligi, si non etiam in oratione diffiueret. Videbis itaque eloquentiam ebrii hominis involutam, & errantem, & licentiæ plenam. Mæcenas in cultu suo: *Amne silvisque ripa comantibus, vides ut alveum lintribus arent, versoque vado remi iciant hortos? Quid si quis fœminæ cirro crispatæ labris columbatur? incipitque suspirans, & cervice lapsa sanatur.* Seneca.

4. *Cujus μυροβρεχεῖς, ut ait, cincinnos usquequaque persequitur.*] Falluntur interpretes, qui verba Suetonii ita accipiunt, quasi in oratione Mæcenatis vocem Græcam μυροβρεχεῖς reprehenderit: nam contra ea voce ipse Augustus more suo usus est, ad exprimendum genus dicendi Mæcenatis. Solens, inquam, fecit more suo Augustus, quod Græco verbo uteretur. *Casaub.* Μυροβρεχεῖς, id est, unguentis delibutos.

5. *Et imitando per jocum irridet.*] Augustus quia Mæcenatem suum noverat esse stylo remisso, molli & dissoluto, talem se in epistolis quas ad eum scribebat, sæpius exhibebat: & contra castigationem loquendi, quam alias ille scribendo servabat, in epistola ad Mæcenatem familiari, plura in jocos effusus subtexuit: *Vale mel gentium Medullia,*

cum irridet. [1] *Sed nec Tiberio parcit & exoletas interdum, & reconditas voces aucupanti. M. quidem Antonium, ut insanum, increpat: quasi ea scribentem quæ mirentur potius homines quam intelligant. Deinde ludens malum & inconstans in eligendo genere dicendi ingenium ejus, addidit hæc,* [2] Tuque dubitas Cimberne Annius an Veranius Flaccus imitandi sint tibi? ita ut verbis quæ C. Sallustius [3] excerpsit ex originibus Catonis, utaris? [4] an potius Asiaticorum oratorum inanibus sententiis, verborum volubilitas in nostrum sermonem transferenda? [5] *Et quadam epistola Agrippinæ neptis ingenium collaudans:* Sed opus est, *inquit*, dare te operam ne mo-
87 leste scribas aut loquaris. *Quotidiano sermone quædam*

dulliæ, ebur ex Hetruria, laser Aretinum, adamas supernas, Tiberinum margaritum, Cilniorum smaragde, jaspis figulorum, berylle Porsennæ, carbunculum Italiæ, καὶ ἵνα συντέμω πάντα, μάλαγμα *mœcharum.* Macrobius.

1. *Sed nec Tiberio parcit.*] Hunc nempe ut antiquarium, Mæcenatem ut κακόζηλον reprehendens. *Torrent.*

2. *Tuque dubitas Cimberne Annius an Veranius Flaccus imitandi sint tibi.*] Cimber hic ille est rhetor antiquarius in quem lusit Virgilius epigrammate eo quod hodieque extat in Catalectis. Veranium quendam laudant sæpe Festus, Macrobius, alii, in explicatione verborum antiquorum. illi non male conveniat quod hîc de eo Augustus innuit. Lepidissime vero Augustus irridet Antonium, deliberare eum dicens, utrum debeat ad imitandum sibi proponere Cimbrum Anniumve, an Asiaticos oratores: cum & horum & illorum diverso genere vitiosa sit ἡ ἰδέα τοῦ λόγου. quare neutrum horum in deliberationem venire debuit. *Casaub.*

3. *Excerpsit ex Or. Cat.*] Sallustius priscorum, Catonisque verborum fuit affectator, ideoque hoc epigrammate noto incessitur:

Et verba antiqui multum furate Catonis
Crispe, Iugurthinæ conditor historiæ.

Sed de Originibus Catonis sic inquit Marc. Tullius in Bruto: *Iam vero Origines ejus, quem florem, aut quod lumen eloquentiæ non habent?* Beroald.

4. *An potius Asiaticorum oratorum.*] Antonius in Græcia & corpus ad militares labores, & linguam ad dicendum exercitationibus instruxit: æmulatus est autem Asiaticum dicendi genus, maxime tum florens, vitæque ejus fastuosæ & inflatæ, ac inani elatione, inconstantique ambitione plenæ consentaneum. *Plutarchus.*

5. *Et quadam epistola Agrippinæ neptis ingenium collaudans.*] Hæc est Agrippina M. Vipsanii Agrippæ & Juliæ filia, Augusti neptis. Hujus Agrippinæ ex Cæsare Germanico filia fuit altera Agrippina Claudii uxor, Augusti vero proneptis, non neptis. *Casaub.*

1. *Ad*

dam frequentius & notabiliter usurpasse eum, litteræ ipsius autographæ ostentant. In quibus identidem cum aliquos numquam soluturos significare vult, [1] Ad Kalendas Græcas soluturos *ait: & cum hortatur ferenda esse præsentia, qualiacumque sint,* [2] Contenti simus hoc Catone: *& ad exprimendam festinatæ rei velocitatem,* [3] Velocius quam asparagi coquantur. *Ponit assidue* [4] *& pro stulto,* baceolum: *&* [5] *pro pullo,* pul-

1. *Ad Calendas Græcas.*] Per contrarium non inelleganter ita dicere possemus: *Ad neomenias Latinas.* Beroald.

2. *Contenti simus hoc Catone.*] Qui seculum suum vituperabant, dicere soliti, *Iam nullus Cato.* nam Cato non hominis nomen, sed ipsius virtutis esse, propter ejus viri præstantiam, videbatur. AUgustus vero qui tales voces non nimis libenter audiebat, quando aliquos non sapientissimos & quorum mores non probatissimi, vel in senatum legebat, vel senatui, aut tribubus commendabat, dicere solebat, *Contenti simus hoc Catone.* Idem dictum postea ab eo in epistolis ad alia quoque translatum, cœptumque usurpari, quoties, ut ait Suetonius, hortari voluit ferenda esse præsentia, qualiacunque sint. Eadem sententia proverbii Græci, *ἂν μὴ παρῇ κρέας, τῷ ταρίχῳ στερκτέον. Casaubon.* Non est intermittendus sermo Augusti, quem Catonis honori dedit. Venit forte in domum, in qua Cato habitaverat, dein Strabone in adulationem Cæsaris male existimante de Catonis pervicacia, ait: *Quisquis præsentem statum civitatis commutari non volet, & civis, & vir bonus est.* Satis serio & Catonem laudavit, & sibi, ne quis affectaret res novas, consuluit. *Macrobius.*

3. *Velocius quam asparagi coquantur.*] Nempe asparagi summa, priusquam durescant, leviter coquuntur, tantum ut cruditas absit. Dicitur autem asparagus, quod qui sunt in his præcipui, non seruntur, ut Athenæus dixit. Confine huic proverbio Ἀφύα εἰς πῦρ *Aphya ad ignem*, apud eundem Athenæum. Nam Aphya piscis genus molle ac tenerum, quod admotum igni protinus decoquitur. *Erasmus.*

4. *Et pro stulto baceolum.*] Non est rejicienda lectio plurium exemplarium, *bateolum.* In ore infantium frequens vocula est *ba* vel *bat* aut *bad.* Inde multæ voces fictæ per ὀνοματοποιΐαν, partim ad exprimendam infantiam, partim ad alia vitia denotanda pueritiæ affinia. Hujus generis sunt apud Græcos βάζειν, βαβάζειν & βάβαξ ὁ φλύαρος, ut exponunt veteres Grammatici: item βαμβαίνειν, & *Bambalio* apud Ciceronem: & βάττος, unde βαττολογία & βατταρίζειν. Inde ergo vox AUgusti *bateolus* vel à βάκηλος licentius, ut à principe deducta: vel nata in cœlo Romano, aut ab ipso AUgusto conficta per μίμησιν, vel ab aliquo veteri comico: nam & Nævius ab eadem origine *battubata* pro nugatoriis posuit. vide Festum. Sunt & in lingua Gallica similiter ὀνοματοπεποιημένας voces, *badin, babouin, baveur, bavard,* aliæque. *Casaub.*

5. *Pro pullo pulleiaceum.*] Probo *pulleiaceum* pro pullum, ut de colore intelligatur. Sed fortasse melius scriberetur *pullaceum*. Alioquin si *pulleiaceum*

pulleiaceum: & [1] *pro cerito*, [2] vacerrosum: & vapide sese habere, *pro male:* [3] & betissare, *pro languere: quod vulgo* lachanissare *dicitur. Item* simus, *pro sumus:* & domos *genitivo casu singulari, pro domus. Nec umquam aliter hæc duo, ne quis mendam magis quam consuetudinem putet. Notavi & in chirographo ejus illa præcipue:* [4] *non dividit verba, nec ab extrema parte versuum abundantes litteras in alterum trans-*
88 *fert: sed ibidem statim subjicit, circumducitque. Orthographiam, id est, formulam rationemque scriben-*

ceum legatur, non abhorreremus ab eorum sententia, qui pulleium legunt. Sic enim pulleiaceum pro pulleio dixere, ut *betaceum* dixere pro beta. *Salmasius.*

1. *Pro cerito.*] *Morticinus* erat convicium in tetros exsangui facie homines. Attici vocabant ejusmodi δημητριακούς. Et Δημήτηρ ἡ αὐτὴ τῇ Ἐριννῦϊ. Latini id interpretati sunt *Ceritos*, postea *Cerritos*. Jos. Scaliger.

2. *Vacerrosus.*] Vacerram Verrius & alii complures vocari dicunt stipitem, ad quem equos solebant religare. Atejus vero philologus maledictum hoc nomine significari magnæ acerbitatis, ut sit vecors & vesanus. *Festus.*

3. *Et betissare, pro languere, quod vulgo lachanissare dicitur.*] Legitur in veteri Glossario *vacillant* λαχανίζουσι, βαμβαίνουσι. *Casaub.* Catullus:

Languidior tenera cui pendens sicula beta.

Λάχανον olus, atque herbam omnem quæ edundo sit significat. De quo ad Horat. l. 1. Sat. VI. *lachanique catinum.* Et sane *languidum* pro molli atque effœminato dici sæpius observavi. *Torr.* In V. C. *Betizare* & *lachanizare*, quod non improbo, ut *colaphizare.* Et notandum quod ait Isidorus, ante Augusti tempora *y* & *z* non fuisse in usu apud Romanos. Ergo ante Augustum dicebant Latini *Lachanissare*, à λαχανίζειν, ut *Comissari* à κωμάζειν, *Pitissare* à πυτίζειν. Sub Augusto receperunt literam Græcam ζ, & dicere cœperunt, *lachanizare*, *colaphizare*, & similia. *Salmasius.*

4. *Non dividit verba, nec ab extrema parte versuum abundantes litteras in alterum transfert: sed ibidem statim subjicit, circumducitque.*] Exemplo, ex Augusti epistola depromto, res clarior fiet: *Nos, mi Tiberi, Quinquatrus satis jucunde egimus. Lusimus enim per omnes dies, forumque aleatorium calefecimus. Frater tuus magnis clamoribus rem gessit, &c.* Hæc vera est Augusti scriptura, quæ cum verbis Suetonii, & iis, quæ ex Ancyrano monumento alibi producimus, omnino congruit. A consuetudine enim vulgo in scribendo recepta, & nobis adhuc retenta, recessit Augustus, ac contrariam plane viam ingressus est. Vulgo à fine versus ad alterius initium abundantes litteras transferre mos erat. Ea divisio immanis, & nimia, & lectoribus molesta visa Augusto, ac iccirco improbata est. Ipse vero eisdem illis litteris statim ibidem in fine versus sequentis locum fecit, atque ita eas circumduxit, ut à reliquis non divisæ aut avulsæ, sed cum iis quam proxime cohærere viderentur. *Boxhornius.*

1. *Legato*

bendi à Grammaticis institutam, non adeo custodiit:
ac videtur eorum sequi potius opinionem, qui perinde
scribendum ac loquamur existiment. Nam quod sæpe,
non litteras modo sed syllabas aut permutat aut præter-
it, communis hominum error est. Nec ego id nota-
rem, nisi mihi mirum videretur, tradidisse aliquos,
[1] *legato eum consulari successorem dedisse, ut rudi &*
indocto, [2] *cujus manu* ixi *pro* ipsi *scriptum animadver-*
terit. Quoties autem per notas scribit, [3] b, *pro* a:
c, *pro* b, *ac deinceps eadem ratione sequentes litteras*
ponit. pro z *autem duplex* aa. NE *Græcarum qui-* 89
dem disciplinarum leviore studio tenebatur: in qui-
bus & ipsis præstabat largiter, [4] *magistro dicendi usus*
Apollodoro Pergameno, quem jam grandem natu,
Apolloniam quoque secum ab urbe juvenis adhuc edu-
xerat. Deinde etiam [5] *eruditione varia repletus Sphæri*
[6] *Arei*

1. *Legato consulari.*] Aut qui sub consule erat, aut, quod magis placet, qui consularem provinciam vicario nomine administrabat. *Sabell.*

2. *Cujus manu* ixi *pro* ipsi *scriptum animadverterat.*] Severe quidem Augustus: sed tamen quid isti in mentem venerat ut *x* pro *ps* scriberet? an fuit insanus novitatis amor? nam ad AUgusti fere tempora ignorata *x* litera fuit, si fides Isidoro: quod etsi merito suspectum, tamen inter legitimas literas Romanas à plerisque tum non habitam certum est. Varro, *Litterarum partim sunt & dicuntur ut* A *&* B, *partim dicuntur & non sunt ut* H *&* X; *partim sunt neque dicuntur ut* Φ, Ψ. Ideo, ut Victorinus ait, *Nigidius in suis libris ea littera non est usus, antiquitatem sequens.* Casaub.

3. b, *pro* a.] Sic, cum *vertex* scribere vellet, hæc litterarum structura sequebatur: *x f s u f y.* At Cæsar Julius quartam elementorum litteram, id est, *d* pro *a* & perinde reliquas commutavit. Ei *vertex* sic scribendum fuit: *z h u x h a a*, si modo & ipse, finito semel Alphabeto, litteras geminavit. vide in ejus vita caput LVI.

4. *Magistro dicendi usus Apollodoro Pergameno.*] Pergamus Apollodoro Rhetore clara est, qui artis præcepta conscripsit, & sectæ Apollodoreæ autor fuit, si qua tamen ea est. Maxime extulit eum amicitia Augusti Cæsaris, quem dicendi arte instituit. *Strabo.*

5. *Eruditione varia repletus Sphæri.*] Legendum ex vestigiis veteris codicis, *eruditione varia repletus, ut Arei philosophi, filiorumque ejus Dionysii & Nicanoris contubernium.* Nam membranæ non habent, *initt.* Et Sphærus ille philosophus nihil ad Augustum. *Salmasius.*

6. *Arei philosophi.*] Magna hunc existimatione in Augusta domo fuisse, patet ex illis Senecæ verbis, in Consol. ad Mar-

[6] *Arei philosophi, filiorumque ejus Dionysii & Nicanoris contubernium iniit: non tamen ut aut loqueretur expedite, aut componere aliquid auderet. Nam & si quid res exigeret, Latine formabat, vertendumque alii dabat. Sed plane Poëmatum quoque non imperitus,* [1] *delectabatur etiam comœdia veteri, & sæpe eam exhibuit publicis spectaculis. In evolvendis utriusque linguæ auctoribus, nihil æque sectabatur quam præcepta & exempla publice vel privatim salubria:* [2] *eaque ad verbum excerpta, aut ad domesticos, aut ad exercituum provinciarumque rectores, aut ad urbis magistratus plerumque mittebat: prout quique monitione indigerent. Etiam libros totos & senatui recitavit & populo notos per edictum sæpe fecit: ut orationes* [3] Q. Metelli, De prole augenda, *&*

[1] Ru-

Marciam: *Livia se consolandam Areo Philosopho viri sui præbuit, & multum eam rem profuisse sibi confessa est. plus quam pop. Rom. quem nolebat tristem tristitia sua facere: plus quam Augustum, qui subducto altero adminiculo titubabat, nec luctu suorum inclinandus erat.* Deinceps orationem repræsentat, quam apud Augustam habuisse eum, consentaneum putat.

1. *Delectabatur etiam comœdia veteri.*] Divinitus ab Aristotele dictum est, partem turpitudinis esse, id quod est ridiculum: ὅτι τὸ γελοῖον μόριον τοῦ αἰσχροῦ ἐστι. Propterea in veteri comœdia, dicta insitata & obscœna, cavillationes bonorum, singulorum contumeliæ, imitatio vel factis vel verbis, sententia perversa, ideoque inexspectata, risum maxime expressit. Cujus segetem largissimam Aristophanes suppeditat. Qui non modo Plautum sed quoscumque hac in parte superavit, & plenissime omnes τῶν γελοίων figuras expressit. Novæ autem rex & princeps fuit Menander, cujus expressa effigies est Terentius. *Heinsius.*

2. *Eaque ad verbum excerpta, aut ad domesticos.*] Hæc fuit olim consuetudo virorum magnorum, qui in rebus agendis ea exercebant, quæ prius in umbra & otio legerant, & didicerant. Hujusmodi tabellas, qualem etiam Polybius Demetrio Seleuci F. fugam ex urbe meditanti, atque in ipso rei articulo cessanti, increpiturus misit, Græci πιττάκια vocant: estque ea vox non infrequens in libris prudentum, & aliorum scriptorum Græcorum ac Latinorum. Petronius Arbiter: *Statim allatæ sunt amphoræ vitreæ diligenter gypsatæ: quarum in cervicibus pittacia erant affixa cum hoc titulo,* FALERNVM. OPIMIANVM. ANNORVM. CENTVM. *Casaubonus.*

3. *Q. Metelli de prole augenda.*] Q. Metellus censor censuit, ut ducere uxores omnes omnino cogerentur liberorum crean-

[1] Rutilii, [2] De modo ædificiorum: *quo magis persuaderet, utramque rem non à se primo animadversam, sed antiquis jam tunc curæ fuisse.* [3] *Ingenia seculi sui omnibus modis fovit.* [4] *Recitantes & benigne & patienter audivit: nec tantum carmina & historias,* [5] *sed & orationes & dialogos. Componi tamen aliquid de se,* [6] *nisi & serio, & à præstantissimis offendebatur: admonebatque Prætores, ne paterentur* [7] *nomen suum com-*

creandorum caussa: extat oratio ejus, quam AUgustus Cæsar cum de maritandis ordinibus ageret, velut eo tempore scriptam, in senatu recitavit. *Florus.*

1. *Rutilii.*] P. Rutilius Rufus est ex veteribus Jurisconsultis, P. Mucii discipulus, qui consul fuit cum M. Manilio, & Asiæ proconsul, ut est in l. II. D. de origine jur. vel si Asconio credimus in Divin. Asiæ proconsulis quæstor, aut legatus, ut scribit Livius l. LXX. Hic etiam Rutilius rerum Romanarum historiam scripsit, auctoribus Athenæo & Vellejo. Scripsit & de vita sua libros aliquot, quorum sæpe auctoritate Charisius utitur, & oratores complures. *Cujacius.*

2. *De modo ædificiorum.*] Trajanus, si Sex. Aurelio credimus, ad pedes LX. reduxit. Ulpianus l. I. De operis novi nunciatione, scribit, si quid contra leges edictave Principum quæ ad modum ædificiorum facta sunt, fiat, *novum opus nunciari posse.* Adde & Plinium l. XXXV. cap. XIIII. *Torrent.* Augustus, ut ruinæ caverentur, edixit ne novum ullum ædificium ad viam publicam factum ultra LXX. pedes attolleretur. *Strabo.*

3. *Ingenia seculi sui omnibus modis fovit.*] Ad Trajanum (sæpe enim hunc cum Augusto comparamus) Plinius: *Quem honorem dicendi magistris, quam dignitatem sapientiæ doctoribus habes? ut sub te spiritum & sanguinem & patriam receperunt studia, quæ priorum temporum immanitas exiliis puniebat, quum sibi vitiorum omnium conscius princeps, inimicas vitiis artes non odio magis, quam reverentia relegaret.*

4. *Recitantes.*] Sicut olim Virgilium recitantem aliquot Æneidos libros benigne una cum Octavia sorore audivisse fertur. *Beroald.*

5. *Sed & orationes & dialogos.*] Adi, si lubet, ad cap. LXXXIV.

6. *Nisi & serio, & à præstantissimis offendebatur.*] Nôrat hunc animum Cæsaris Ovidius, cum caneret,

Denique Cæsareo, quod non desiderat ipse,
Non caret è nostris ullus honore liber.

Idem Poëta alibi factum suum defendit, quasi excusatione opus esset, quod toties AUgusti laudes attingeret,

Ipse pater patriæ (quid enim civilius illo)
Sustinet in nostro carmine sæpe legi.
Nec prohibere potest: quia res est publica Cæsar,
Et de communi pars quoque nostra bono est.

Casaubon.

7. *Nomen suum commissionibus obsolefieri.*] *Committere* est duos, pluresve in certamen conjicere. Nec solum de athletis, aut gladiatoribus, sed de mimis etiam, oratoribusque, ac Poëtis dicitur. Et nove quidem, sed venuste Ulpianus lege I. Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur, *cum arietes vel boves commisissent*, absolute, pro

90 *commißionibus obsolefieri.* [1] CIRCA RELIGIONES *talem accepimus. Tonitrua & fulgura paullo infirmius expavescebat:* [2] *ut semper & ubique pellem vituli marini circumferret, pro remedio: atque ad omnem majoris tempestatis suspicionem, in* [3] *abditum & concameratum locum se reciperet: consternatus olim per nocturnum iter transcursu fulguris,* [4] *ut supra*
91 *diximus.* SOMNIA *neque sua,* [5] *neque aliena de se negligebat. Philippensi acie quamvis statuisset non egredi tabernaculo, propter valetudinem: egressus est ta-*

pro concertassent. Hinc ergo *commissiones* apud Plinium lib. II. cap. VII. ac Suetonium hîc. monitos enim ab Augusto Prætores scribit, ne super iis quæ ad ipsum pertinerent, Poetæ temere committerentur. Simile verbum *componere.* Unde *compositiones gladiatorum* apud Ciceronem lib. II. epist. *Torrent.* Committebant autem, vel in loco privato, hoc est, in auditorio, vel in loco publico, puta odeo, theatro, ampitheatro, basilicarum aliqua, vel Atrio libertatis, aut similibus locis. De his commissionibus loquitur Tranquillus, maxime de iis quæ in theatro vel amphitheatro; nam hæ sunt quæ pertinuerunt ad curam Prætoris qui ludis præerat. Observandum est, commissiones opponi à Suetonio seriis scriptis. Sic prorsus in Plinii Panegyrico commissionibus seria carmina opponuntur. *Casaub.*

1. *Circa religiones talem accepimus.*] Religio Latinis dicitur & ϑρησκεία, sive pietas, & ὀτλεία, sive meticulosa observatio eorum quæ à Diis prædici videbantur. De Augusti pietate erga Deos indicavit supra cum de ejus pontificatu scriberet. nunc de ejusdem ὀτλείᾳ, sive superstitione agit. *Idem.*

Circa Religiones.] Cod. Salmas. *relegiones*, & ita semper. Cicero religionem dictam volebat à *relegendo*, teste Lactantio Divin. Institut. libro IV. capite XXVIII.

2. *Vt semper & ubique pellem vituli marini circumferret.*] Magicæ hujus vanitatis & persuasionis ineptæ, quæ olim mentes omnium tenuit, testes præter Plinium & Spartianum in Severo, Plutarchus Symposiac. libro. V. problemat. IX. ubi eadem vis inesse & ficis traditur: Geoponicorum auctor libro. I. cap. de grandine, & in simillimo argumento Palladius lib. I. cap. XXXV. *Casaub.*

3. *Abditum & concameratum locum.*] Duo codd. *concavernatum.* Verbum quidem insolens, sed non indignum Suetonio, & rei de qua agit aptissimum. sic enim de fulmine Plin. l. II c. LV. *neque unquam quinque altius pedibus descendit in terram. Ideo pavidi. altiores specus tutißimos putant.* Torrent.

4. *Vt supra diximus.*] Cap. XXIX.

5. *Neque aliena de se negligebat.*] Sic olim solitum fieri ab hominibus superstitiosis: non enim tantum ad sua somnia attendebant: sed etiam aliena de se. Ex ea superstitione ortus mos, ut qui de re publica aliquid somniassent, id susque deque non haberent, sed notum omnibus facerent, vel præconis voce, vel proposito pittacio, quo id contineretur. Qua de re Artemidorus lib. I. cap. II. *Casaub.*

1. *Amici*

tamen[1] *amici ſomnio monitus: ceſſitque res proſpere, quando captis caſtris, lectica ejus, quaſi ibi cubans remanſiſſet, concurſu hoſtium confoſſa atque lacerata eſt. Ipſe per omne ver, plurima, & formidoloſiſſima, & vana, & irrita videbat: reliquo tempore rariora, & minus vana. Cum dedicatam in Capitolio ædem Tonanti Jovi aſſidue frequentaret, ſomniavit queri Capitolinum Jovem,*[2] *cultores ſibi abduci, ſeque reſpondiſſe:*[3] *Tonantem pro janitore ei appoſitum: ideoque mox*[4] *tintinnabulis faſtigium ædis redimivit, quod ea fere januis dependebant. Ex nocturno viſu etiam ſtipem quotannis die certo emendicabat à populo,*[5] *cavam*

1. *Amici ſomnio monitus.*] Cornu, cui Brutus præerat, impulſis hoſtibus caſtra Cæſaris cœpit. nam ipſe Cæſar, etiamſi infirmiſſimus valetudine erat, obibat munia ducis, oratus etiam ab Artorio medico ne in caſtris remaneret, manifeſte denunciatione quietis territo. *Vellejus.*

2. *Cultores abduci.*] Tanquam Auguſtus non amplius coleret Capitolinum Jovem, ſed Tonantis tantummodo cultor factus eſſet. *Beroald.*

3. *Tonantem pro janitore.*] Ac ſi Jupiter Tonans, cui ædem dedicaverat, loco janitoris foret Capitolino Jovi. Janitores autem more veterum catena vincti januam ſervabant: quod Tranquillus docet in libello de Grammaticis & Rhetoribus, ſcribens Volcatium oſtiarium fuiſſe in catena more veterum. Et ab Ovidio dictum:

Ianitor indigne longa religate catena.

Idem.

4. *Tintinnabulis faſtigium ædis redimivit, quod ea fere januis dependebant.*] Tintinnabula videbantur implere janitoris Tonantis officium, qui pro januis excubabat. *Idem.* In ædibus magnatum amplis & ſpatioſis uſus tintinnabulorum fuit. Dio ait illis uſos τοὺς τὰς συνοικίας νύκτωρ φυλάσσοντας, hoc eſt, cuſtodes inſularum & vaſtarum ædium, quas habuere Romani proceres. Gloſſarium, *Inſula* νῆσος, συνοικία: ſed & ad alia utebantur. *Caſaub.*

5. *Cavam manum aſſes porrigentibus præbens.*] Geſtu plane & more mendicorum: ita enim oportuit ad exorandam Nemeſim. Eam Deam formidabant, ut comitem perpetuam rerum lætarum καὶ ὑπερόχων. quare ut ejus tela effugerent, ipſi ſibi propriæ felicitatis quaſi cumulum diruebant. Multa Plutarchus de hac veterum opinione philoſophatur, & in Camillo, & in Æmilio Paulo, & in Apophthegmat. & alibi. Propterea quæ ſupra modum læta erant, ea rerum triſtiſſimarum mentione temperabant: ſic triumphantibus à tergo aſtabat in eodem curru ſervus publicus, qui coronam illam auream immenſi ponderis & amplitudinis ſuſtinebat, & ſimul attendere triumphantem ad ultimi ſupplicii inſtrumenta currui appenſa jubebat. Non alia ratio eſt, cur Auguſtus Urbis & Orbis dominus mendici perſonam ſemel in anno aſſumeret. Ideo notat Suetonius *de cava manu.* Item Dio, ὡς καὶ προσαιτῶν.

 Homi-

92 *vam manum asses porrigentibus præbens.* [1] AVSPICIA *quædam & omina pro certissimis observabat.* [2] *Si mane sibi calceus perperam, ac sinister pro dextero, induceretur, ut dirum: si terra marive ingrediente se longinquam profectionem, forte rorasset, ut lætum, maturique, & prosperi reditus.* [3] *Sed & ostentis præcipue movebatur. Enatam inter juncturas lapidum ante domum suam palmam,* [4] *in compluvium* [5] *Deorum Penatium transtulit: utque coalesceret, magno opere cura-*

Hominibus liberis & honestis cavare manum etiam cum aliquid acciperent probro vertebatur. Et Ruffini præfecti prætorio Orientis sub Honorio, manus post ejus cædem per novam Romam, ita formata ludibrii causa, est circumlata. Et de avaritia Atheniensium extat proverbiale dictum Græcorum: Τὴν χεῖρ' ὑπτίαν καὶ ἀποθνήσκων Ἀττικός. *Atheniensis vel moriens cavat manum.* Idem.

1. *Auspicia, & omina.*] Auspicia ad aves referuntur, quorum duo sunt genera: unum ad oculos, alterum ad aures pertinens: ad oculos, scilicet volatus: ad aures, vox avium. Dicta autem sunt auspicia, quasi avium spicia: hoc est, ab avium inspectione: sicut auguria, quasi avium garia, ab avium garritu, & voce. Omina vero ad voces hominum referuntur: quæ majores nostri, ut inquit Cicero, *quia valere censebant, idcirco omnibus agendis, Quod bonum, faustum, felix, fortunatumque esset, præfabantur.* Beroald. Scripsit & Suetonius librum de ominosis verbis, ut Torrentius in dedicatione notarum suarum testatur.

2. *Si mane sibi calceus.*] Augustus lævum prodidit sibi calceum inductum præpostere, quo die seditione militari prope afflictus est. *Plinius.*

3. *Sed & ostentis movebatur.*] *Ostentum* est, quod præter consuetudinem appareret, veluti, si videatur cœlum ardere, aut spectrum aliquod se ostendat. *Portentum*, quod porro & diutius tendit, & futurum postea aliquid indicat. *Prodigium*, quodcunque ante prædicit. *Popma.*

4. *In compluvium Deorum penatium transtulit.*] Penatium & larium sedes in privatis ædibus non una. colebantur maxime in foco: item in cubiculo. Sæpe in aliqua parte atrii: puta in compluvio (quod videtur idem esse atque impluvium apud Vitruvium lib. XI. cap. IIII.) vel in porticu compluvio adjuncta. *Casaub.* Deorsum, quo impluebat, impluvium dictum: & sursum, qua compluebat, compluvium, utrumque à pluvia. *Varro.*

5. *Deorum Penatium.*] Romæ templum monstratur non procul à foro situm: ibi positæ sunt Trojanorum Deorum imagines, cum inscriptione DENATES, quæ Penates significat. Prisci enim homines, quum P nondum esset inventum, hujus literæ vim per D mihi videntur expressisse. Sunt autem duo juvenes sedentes cum hastis, quas seorsum alter ab altero tenet, artificii antiqui opus. Ajunt Æneam, qui arcem Trojanam in suam potestatem redegerat, ex adytis sacra magnorum Deorum (id est, penatium) & Palladium, quod adhuc supererat, abstulisse, secumque in Italiam deportâsse. *Dionys. Halicarn.*

ravit. Apud insulam Capreas, veterrimæ ilicis demissos jam ad terram languentesque ramos convaluisse adventu suo, adeo lætatus est, ut eas cum Republica Neapolitanorum permutaverit, Ænaria data. Observabat & dies quosdam, [1] ne aut postridie nundinas quoquam proficisceretur: [2] aut Nonis quidquam rei seriæ inchoaret: nihil in hoc quidem aliud devitans, ut ad Tiberium scribit, quam δυσφημίαν nominis. 93
[3] Peregrinarum cæremoniarum, sicut [4] veteres ac præceptas reverentissime coluit, ita cæteras contemtui habuit.

[1] Nam-

1. *Ne aut postridie nundinas quoquam proficisceretur.*] Dies cujusque mensis dividebant Romani bifariam: erant Nonæ, Idus, Kalendæ. erant præterea nundinæ, ut in nostro mense hebdomades. Observatum autem est publico more, ut dies postridie Nonas, Idus, Kalendas, atri haberentur, *ἀνέξοδοι καὶ ἀνεκδήμητοι*. quod docent nos præter veteres Grammaticos Ovidius, Livius, Plutarchus, alii. AUgusti vero propria superstitio fuit, ut etiam postridie nundinas diem haberet infaustum & inominatum. Quare? fortasse ab eventu, quia aliquoties erat expertus res postridie nundinas inceptas non vertisse bene: vel ad imitationem superioris observationis hoc ab eo excogitatum, ut est superstitio ingeniosa & solers. Videtur autem & nundinarum dies parum utilis rebus inchoandis habitus. Ideo quoties in Kalendas Januarias incidebant, intercalatione extra ordinem *συνέμπτωσιν* illam pontifices declinabant. Caussa ejus persuasionis fortasse fuit, similitudo nominum in diebus novendialibus (qui mortuis sacri erant, ideoque atri) & nundinalibus. Propter eandem rationem puto & nonas AUgustum in seriis rebus inchoandis devitasse: nam nonæ, nundinæ, & novendial indidem etsi diversa ratione dicuntur. *Casaub.*

2. *Aut nonis quicquam rei seriæ inchoaret.*] An quod Nonarum tutela Deo careat, ut ait Ovidius, quum Idus Jovi, Kalendæ Junoni sacratæ sint? Illa autem *δυσφημίᾳ nominis*, etiam Maleventum, in Beneventum mutavit. *F. Ursin.*

3. *Peregrinarum cæremoniarum.*] Licet innumeræ gentes in urbem venerint, quibus omnino necesse est colere Deos patrios ritu domestico, nulla tamen peregrina sacra hæc civitas est æmulata, ita ut publice ea sint recepta: sed etiamsi qua sacra, oraculis jubentibus, in Remp. introducuntur, suis ritibus cives ea colunt, rejectis omnibus fabulosis superstitionibus. *Dionysius Halicarn.* Pulchre apud Livium lib. XXXIX. Posthumius consul oratione, qua Bacchanalium turpitudines exponit: *Quoties hoc patrum avorumque ætate negotium est magistratibus datum, ut sacra externa fieri vetarent? sacrificulos vatesque foro, circo, urbe prohiberent? vaticinos libros conquirerent, comburerentque? omnem disciplinam sacrificandi, præterquam more Romano, abolerent?*

4. *Veteres ac præceptas.*] Quas jam mente atque animo vel ob aliorum præstantium virorum exempla, vel ob alias rationes præcepisset. *Torrentius.* Supra capite XXXI. *Nonnulla etiam ex antiquis cæremoniis paulatim abolita restituit.*

1. *Nam-*

[1] *Namque Athenis initiatus, cum postea Romæ pro tribunali [2] de privilegio sacerdotum Atticæ Cereris cognosceret, [3] & quædam secretiora proponerentur, dimisso [4] concilio & corona circumstantium, solus audiit disceptantes. At contra non modo in peragranda Ægypto paullum deflectere ad visendum Apin supersedit: [5] sed & Cajum nepotem, [6] quod Judæam prætervehens, apud Hie-*

1. *Namque Athenis initiatus.*] Satis constat, Hadrianum, M. Antoninum, aliosque principes, qui sibi hunc honorem deferri voluêre, non diversis vicibus *initia* suscepisse, & in sacrarium intimum admissos esse, sed uno eodemque tempore utrisque participâsse τοῖς μυστικοῖς καὶ τοῖς ἐποπτικοῖς. Non enim soli Demetrio hoc indulserunt Athenienses, τὸ ἅμα μυηθῆναι καὶ ἐποπτεῦσαι. *Salmasius.*

2. *De privilegio sacerdotum Atticæ Cereris.*] Sacra Cereris summa majores nostri religione confici, cæremoniaque voluerunt: quæ cum essent assumta de Græcia, & per Græcas semper curata sunt sacerdotes, & Græca omnia nominata: sed cum illam, quæ Græcum illud sacrum monstraret, & faceret, ex Græcia deligerent, tamen sacra pro civibus civem facere voluerunt, ut Deos immortales scientia peregrina & externa, mente domestica & civili precarentur. *Cicero. Sacra pro civibus civem facere voluerunt*, id est, Græcam, quæ sacrum illud faceret, jure civitatis donârunt.

3. *Et quædam secretiora proponerentur.*] Epoptas ante quinquennium instituunt, ut opinionem suspendio cognitionis ædificent, atque ita tantam majestatem exhibere videantur quantam præstruxerunt cupiditatem. sequitur jam silentii officium, attente custoditur quod tarde invenitur. Cæterum tota in adytis divinitas, tot suspiria epoptarum, totum signaculum linguæ, simulacrum membri virilis revelatur. *Tertullianus.*

4. *Concilio.*] Cod. Salm. *consilio.* Tib. c. XVIII. *nihil non de consilii sententia egit.*

5. *Sed & Cajum nepotem collaudavit.*] AUgustum aliter sensisse, neque ita à religione Judæorum abhorruisse, cum alia plurima declarant, quæ de ejus in illam gentem indulgentia narrant Philo & Josephus: tum illud unice, quod legatione ad Caligulam refert idem ille Plato ἰουδαΐζων· Διετάξατο ἐκ τῶν ἰδίων προσόδων ἀνάγεσθαι θυσίας ἐντελεῖς ὁλοκαύτους τῷ ΥΨΙΣΤΩ ΘΕΩ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, αἳ καὶ μέχρι νῦν ἐπιτελοῦνται. ἄρνες εἰσὶ δύο, καὶ ταῦρος, τὰ ἱερεῖα οἷς Καῖσαρ ἐφαίδρυνε τὸν βωμόν. *Casaub.*

6. *Quod Judæam prætervehens, apud Hierosolymam non supplicasset.*] Pessime de ipsa urbe Hierosolyma gentes opinabantur. Cicero pro L. Flacco: *At Cn. Pompejus captis Hierosolymis, victor ex illo fano nihil attigit. In primis hoc, ut multa alia, sapienter, quod in tam suspiciosa ac maledica civitate locum sermoni obtrectatorum non reliquit.* Cæterum, de religione Judæorum, identidem ethnicorum judicia variant. Plinius libro XIII. capite IV. *Judæa gens, contumelia numinum insignis.* At Tacitus, quasi dedita opera Romanos suos stultitiæ damnaturus, sic scribit Histor. V. *Judæi mente sola, unumque numen intelligunt. Profanos, qui Deûm imagines mortalibus materiis in species hominum effingant. Summum illud & æternum, neque mutabile, neque interiturum.* Idem hæc Tacitus profert, qui paullo post, *Rex* inquit,

Hierosolymam non supplicasset, collaudavit. ET 94
QVONIAM *ad hæc ventum est, non ab re fuerit subtexere quæ ei prius quam nasceretur, & ipso natali die, ac deinceps evenerint, quibus futura magnitudo ejus, & perpetua felicitas sperari animadvertique posset. Velitris antiquitus* [1] *tacta de cœlo parte muri, responsum est, ejus oppidi civem quandoque rerum potiturum: qua fiducia Velitrini, & tunc statim & postea sæpius* [2] *pæne ad exitium sui cum pop. Rom. belligeraverant, sero tandem documentis apparuit, ostentum illud, AVgusti potentiam portendisse. Autor est Julius Marathus, ante paucos, quam nasceretur menses, prodigium Romæ factum publice, quo denuntiabatur* [3] *regem pop. Rom. Naturam parturire: senatum exterritum censuisse ne quis illo anno genitus educaretur: eos qui gravidas uxores haberent, quo ad se quisque spem traheret, curasse ne senatusconsultum ad ærarium deferretur.* [4] *In Asclepiadis Mendetis* Θεολογυμένων

inquit, *Antiochus demere superstitionem, & mores Græcorum dare adnixus, quo minus teterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est.* Ita, dum publico favet errori, secum ipsa dissidet impietas. *Schildius.*

1. *Tacta de cœlo parte muri.*] Nomina fulminum à Cæcinna ponuntur ista. Ait esse postulatoria, monitoria, pestifera, fallacia, deprecanea, peremptalia, attestata, atterranea, obruta, regalia, hospitalia, auxiliaria. Regalia, quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis liberæ loca: quorum significatio regnum civitati minatur. *Seneca.*

2. *Pæne ad exitium sui cum pop. Rom. belligeraverant.*] In Veliternos veteres cives Romanos, quod toties rebellassent, graviter sævitum; & muri dejecti, & senatus inde abductus: jussique trans Tiberim habitare: ut ejus qui cis Tiberim deprehensus esset, usque ad mille pondo clarigatio esset: nec priusquam ære persoluto, is qui cepisset extra vincula captum haberet. *Livius.* Pro *Velitrini*, ut Livius, sic Cod. Salmas. habet *Veliterni.*

3. *Regem pop. Rom Naturam parturire.*] Idem è libris Sibyllinis creditum fuisse, & quidem eo nasciturum tempore quo Ægyptus in Romanorum potestatem venisset, probat certissimus auctor Cicero lib. 1. epist. ad Lentulum, & lib. 11. De divinat, Verum illum orbis terrarum Regem ac Dominum fuisse JESVM CHRISTVM, etiam adversariorum testimoniis convincitur. *Torrent.*

4. *In Asclepiadis Mendetis* Θεολογυμένων *libris lego,*] Ægyptius is fuit ex Ægy-

μένων liberis lego, Atiam, [1] cum ad solemne Apollinis sacrum media nocte venisset, posita in templo lectica, dum cæteræ matronæ dormirent, obdormisse: draconem repente irrepsisse ad eam, paulloque post egressum: illamque expergefactam quasi à concubitu mariti [2] purificasse se: & statim in corpore ejus exstitisse maculam, velut depicti draconis: nec potuisse umquam [3] eximi: adeo

Ægyptiaco nomo sive præfectura, quæ ab urbe præcipua Mendete, Mendesia dicebatur. Erat quidem universa Ægyptiorum religio fœda, stulta & rediculа: sed enim nihil tota Ægypto monstrosius infamia Mendesiorum: qui hircum pro numine colentes, excellentissima forma mulieres illius libidini substernere soliti: atque ut prurigæ boni, cessantem lege naturæ bestiam, proh fidem hominum! contra naturam instigare. Nota res est ex Herodoto qui testis oculatus fuit, Pindaro, Strabone, Plutarchi Gryllo, Aristide rhetore, aliis. Hanc suorum irreligiosam religionem defendens Asclepiades in libris Θεολογουμένων, non usque adeo miram videri illam ἀθέμιτον μίξιν debere dicebat, cum ex tali concubitu ortos maximos viros historiæ testentur. In hoc album referebantur ab illo, cum ex fabulari historia multi, tum ex vera aut verum professa Alexander, Scipio, & hic Augustus. Libri ab Asclepiade scripti index, ni fallor, fuit *Mendetis* θεολογούμενα. quasi aliquis Latine dixerit, *De Diis qui Mendete coluntur, & religionis eorum ritibus vel caussis.* Amant Græci librorum suorum titulos ita concipere, ut Artemidorus qui Γεωγραφούμενα scripserat, Nicander Ἑτεροιούμενα, & ante omnes Aristoteles qui Θεολογούμενα. *Casaub.*

1. *Cum ad solemne Apollinis sacrum media nocte venisset.*] Factum mense Novembri anno V. C. DCXC. Sed cur media nocte in templum venit Atia? quia sacrorum publicorum caussa interdum ita opus facto. Vide cap. LXXVIII. Censorinus: *Romani à media nocte ad mediam noctem diem esse existimaverunt: indicio sunt sacra publica, & auspicia etiam magistratuum: quorum si quid ante medium noctis est actum, diei qui præteriit adscribitur: si quid autem post mediam noctem & ante lucem factum est, eo die gestum dicitur qui eam sequitur noctem.* Fallitur qui de pervigilio quodam Apollinis hanc historiam interpretatur: ubi enim lectum, Apollinem pervigilio cultum? præsertim apud Romanos qui nocturna sacra paucissima admiserunt, διὰ παννυχισμοὺς Græcorum, & nocturnas pervigilationes abominati, ut & Dionysius Halicarnass. fatetur in secunda historia, & Cicero scribit De legib. l. II. Sed demus fuisse aliquod pervigilium Apollinis, non tamen propterea concedam de eo hic agi. Non enim media nocte ut facit Atia, sed prima luce περὶ λυχνῶν ἁφὰς, hora lucernari, ut vocat Augustinus, in templum erat veniendum. Jam quid absurdius dici potest quam pervigilium fuisse, in quo matronæ aut omnes aut pleræque omnes dormiant? *Casaub.*

2. *Purificasse se.*] Concubitus polluit religionem, & ut ait Tibullus:

—— Discedat ab aris,
Cui tulit hesterna gaudia nocte Venus.

Beroald.

3. *Eximi.*] Cod. Salmas. *exigi.*

*. *Publicis balineis.*] Publica & gratuita balnea XII. P. Victor agnoscit Romæ

fuisse;

*adeo ut mox * publicis balineis perpetuo abstinuerit: AVgustum natum mense decimo, & ob hoc [1] Apollinis filium existimatum. Eadem Atia prius quam pareret, somniavit intestina sua ferri ad sidera, explicarique per omnem terrarum & cœli ambitum. Somniavit & pater Octavius, utero Atiæ jubar solis exortum. Quo natus est die, cum de Catilinæ conjuratione ageretur in curia & Octavius ob uxoris puerperium serius adfuisset, nota ac vulgata res est, [2] P. Nigidium comperta moræ caussa, ut [3] horam quoque partus acceperit, affirmasse, dominum terrarum orbi natum. Octavio postea cum [4] per secreta Thraciæ exercitum duceret, in [5] Liberi patris [6] luco barbara cæremonia de filio consulen-*

fuisse; omitto alia publica, quæ meritoria licet agnominare. Sed ideo tam multa balnea Romæ, quia assidua lavatio, & quotidie de more lavabant, ituri jam ad cœnam. Hinc Artemidorus scripsit, balneum nihil aliud suo ævo fuisse, quam transitum ad cœnam. *Lipsius.*

1. *Apollinis filium existimatum.*] Imo & ipse sic credi voluit, ut sup. cap. LXX. Extant numismata argentea Augusti, in quorum parte aversa Apollo sedens. Asscriptum hinc inde, CAESAR. DIVI. F. ut ambiguum sit Divini Julii, an Apollinis, qui medius est inter verba, se filium dicat. Tam autem fuit Apollinis filius, quam Hammonis Alexander, aut Africanus Jovis. *Torrentius.*

2. *P. Nigidium.*] Vide, quæ ad cap. V. ex Dione Cassio produxi.

3. *Horam partus.*] Notationem horæ genitalis ὡροσκόπον vocant, ut inquit Augustinus in V. de civit. Dei. Hinc illud Persianum Satyra VI.

—— *Geminos horoscope varo*
Producis genio. ——

Hinc verbum *horoscopare*, quo utitur Manilius, & *signa horoscopantia* à Julio Firmico dicta. *Beroald.*

4. *Per secreta Thraciæ.*] Capi potest, sicut illud Taciti: *Et hæc quidem pars Suevorum in secretiora Germaniæ porrigitur.* Propior (ut quomodo paullo ante Rhenum sic nunc Danubium sequar) Hermundurorum civitas. *Schildius.*

5. *Liberi patris.*] Liberi plures fuêre. Nempe recentissimus, Cadmi ex Semele nepos: & antiquissimus, vini inventor, quem Noën esse credimus: & intermedii quidam. Sed in eo, cujus expeditionem Indicam Poëtæ describunt, Moses expressus est. Nam uterque bimater, & forma præcellens: ac Nyssa sive Nisa libero inclyta, quia Sina, quæ trajectis litteris Nisa, celebris est lege illic data Mosi & Israëlitis. *Vossius.*

6. *In Liberi patris luco.*] Plinius lib. XII. *Nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra, quam lucos, & in iis silentia ipsa adoramus.* Seneca ad Lucil. Ep. XLI. *Si tibi occurrit vetustis arboribus & solitam altitudinem egressis frequens lucus, & conspectum cœli densitate ramo-*

lenti, idem affirmatum est à sacerdotibus: quod [1] infuso super altaria mero, [2] tantum flammæ emicuisset, ut supergressa fastigium templi ad cœlum usque ferretur: unique olim omnino Magno Alexandro apud easdem aras sacrificanti, simile provenisset ostentum. Atque etiam sequenti nocte statim videre visus est filium mortali specie ampliorem, cum fulmine & sceptro, [3] exuviisque Jovis Opt. Max. ac [4] radiata corona [5] super laureatum currum, bis senis equis candore eximio trahentibus. Infans adhuc, ut scriptum apud C. Drusum extat, repositus vespere in cunas à nutricula, lo-

rum aliorum alios protegentium submovens: illa proceritas silvæ, & secretum loci, & admiratio umbræ, in aperto tam densæ atque continuæ, fidem tibi numinis facit. Sed omnium pulcherrime de Germanis Tacitus: *Lucos ac nemora consecrant, Deorumque nominibus appellant secretum illud, quod sola reverentia vident.*

1. *Infuso super altaria mero.*] Proditum memoriæ est, Romulum nunquam vino in sacris, sed lacte libâsse. Athenienses quoque Mnemosynæ, Auroræ, Soli, Lunæ & Uraniæ, non vino, sed aqua melle diluta sacrificabant. Ubi vero in sacris vina libare Diis necessum erat, ex Græca & imputata vite, seu fulmine tacta, aut quæ vulneratis pedibus calcata, vel immunditie polluta fuerat, aut juxta quam homo laqueo pependerat, quæque circumcisis vinaceis profluxerat, vina libare Diis infaustum erat. *Alex. ab Alexandro.*

2. *Tantum flammæ emicuisset.*] Simile Tiberio ostentum evenit, c. XIIII. Felix nimirum flammæ effulgentis semper augurium, ut de Ser. Tullio dormiente, de L. Marcio concionante Livius lib. I. & XXV. & Valer. Max. lib. I. cap. VI. tradiderunt, & de Q. Salvidieno gregem pascente Dio. *Torrentius.*

3. *Exuviisque Iovis Opt. Max.*] Quales Romani Triumphantibus dabant, togam pictam, tunicam palmatam. De quibus Livius libro X. Juvenalis Satyra X. *In tunica Iovis, &c. Super* etiam (ne quis erret) pro *ultra*, aut *præter* dixit, quod alibi quoque occurrit. *Idem.*

4. *Radiata corona.*] Radiis distincta.

5. *Super laureatum currum, bis senis equis candore eximio trahentibus.*] Curru per aërem invehi Jovem credebant, cum tonabat aut fulgurabat. Horat. lib. I. Od. XXXIV.

Plerumque per purum tonantes
Egit equos celeremque currum.

Ante currum autem Jovis censebant equos nivali candore junctos esse. *Turneb.* Triumphus Camilli omnem consuetum honorandi illius diei modum aliquantum excessit. maxime conspectus ipse est, curru equis albis juncto urbem invectus: parumque id non civile modo, sed humanum etiam visum. Jovis solisque equis æquiparatum dictatorem, in religionem etiam trahebant. *Livius.*

1. Negan-

loco plano, postera luce non comparuit: & diu quæsitus, tandem in altissima turri repertus est, jacens contra Solis exortum. Cum primum fari cœpisset, in avito suburbano obstrepentes forte ranas silere jussit: atque ex eo [1] *negantur ibi ranæ coaxare. Ad quartum lapidem* [2] *Campanæ viæ, in nemore prandenti, ex improviso aquila panem ei è manu rapuit: & cum altissime volasset* [3] *rursus ex improviso leniter delapsa reddidit. Q. Catulus post dedicatum Capitolium, duabus continuis noctibus somniavit: prima, Jovem Opt. Max. prætextatis compluribus circum aram ludentibus, unum secrevisse: atque* [4] *in ejus sinum signum Reip. quod manu gestaret, reposuisse: at insequenti, animadvertisse se in gremio Capitolini Jovis eundem puerum: quem cum detrahi jussisset, prohibitum monitu Dei.*

1. *Negantur ibi ranæ coaxare.*] Simile quid de Hercule, apud Rheginos quiescente, Solinus & Diodorus memorant.

2. *Campanæ viæ.*] A porta Cœlimontana incipit via Campana, cujus hîc Suetonius, & ista inscriptio meminit: HVIC. MONVMENTO. ITVS. ADITVS. AMBITVS. DEBETVR. EX. SENTENTIA. EROTIS. AVG. L. IVDICIS. A. VIA. CAMPANA. PVBLICA. Est autem Campana inter eas vias, quæ nomen suum à provinciis accepêre: cum aliæ vel ab urbibus, ad quas deductæ erant, vel ab auctoribus, sint denominatæ. *Onuphr. Panvin.*

3. *Rursus ex improviso delapsa leniter reddidit.*] Tarquinio Prisco Romam cum uxore migranti, aquila suspensis demissa leniter alis pileum abstulit: superque carpentum cum magno clamore volitans, rursus velut ministerio divinitus missa, capiti apte reposuit: inde sublimis abiit: accepisse id augurium læta dicitur Tanaquil, perita, ut vulgo Etrusci, cœlestium prodigiorum mulier, excelsaque & alta sperare complexa virum jussisse. *Livius.*

4. *In ejus sinum signum Reip. quod manu gestaret, reposuisse.*] Dio sic vertit quasi legisset *signum Romæ*. Ego *signum Reipublicæ* interpreter, δημόσιον σφραγῖδα, qua obsignari solita diplomata, & quæcumque alia Reipubl. nomine signabantur. Symbolum autem dominii & potestatis est sigillum. Ideo soliti morientes annulum signatorium dare iis quibus plurimum vellent, ut de Alexandro narrant Diodorus & Curtius: vel quos heredes instituissent, sicut est apud Valerium Max. Propterea Tiberio morienti annulus à Cajo adimitur. Interpretes aliovorsum hæc trahunt, quos non sequor. Qua figura autem Reipubl. id est, publicum signum fuerit, nisi si fuit ipsius Romæ imago, qualis in nummis sæpe videtur, nescio. *Casaub.* Per *signum Reip.* intelligo Aquilam, quæ & legionum signum erat. *Sabellicus.*

Dei, [1] tanquam is ad tutelam Reip. educaretur. Ac die proximo obvium sibi AVgustum, cum incognitum alias haberet, non sine admiratione contuitus, simillimum dixit puero de quo somniasset. Quidam prius somnium Catuli aliter exponunt, quasi Jupiter compluribus prætextatis tutorem à se poscentibus, unum ex eis demonstrasset, ad quem omnia desideria sua referrent: [2] ejusque osculum delibatum digitis ad os suum retulisset. M. Cicero C. Cæsarem in Capitolium prosecutus, somnium pristinæ noctis familiaribus forte narrabat: puerum, facie liberali, demissum cælo, catena aurea, ad fores Capitolii constitisse, [3] eique Jovem flagellum tradidisse: deinde repente AVgusto viso, quem ignotum adhuc plerisque avunculus Cæsar ad sacrificandum acciverat, affirmavit ipsum esse cujus imago secundum quietem sibi obversata sit. Sumenti virilem togam, [4] tunica lati clavi resuta ex utraque parte, ad pe-

1. *Tanquam is ad tutelam Reip. educaretur.*] Ea scilicet temporum facies, ea rei Romanæ conditio futura erat, ut peritura Respublica, nisi periret, videretur. Huc faciunt illa Taciti, initio I. Histor. *Postquam bellatum apud Actium, atque omnem potestatem ad unum conferri, pacis interfuit.* item ista, initio I. Annal. *Augustus cuncta discordiis civilibus fessa, nomine principis sub imperium accepit.* Schildius.

2. *Ejusque osculum delibatum digitis ad os suum retulisset.*] Consuetudo adorantium fuit, ut manu porrecta, & ad os relata, osculum labiis imprimerent. *Qui adorant*, inquit Hieronymus, *solent deosculari manum, & capita submittere.* Eum ritum obscure hic innuit Tranquillus. *Casaubonus.* Appulejus: *Tunc Iupiter perpressa Cupidinis buccula, manuque ad os relata, consuaviat.* Non dissimile est quod libro XXVIII. capite II. *In adorando*, inquit Plinius, *dexteram ad osculum referimus.* Aliud genus osculi quod χύτρον, id est, ollam, vocabant Græci, quo apprehensus auriculis, ut nunc quoque solent pueri, alter alterum osculabantur. De quo Pollux libro X. *Torrent.*

3. *Eique Iovem flagellum tradidisse.*] Hoc symbolo peritura libertas significatur: nam libera civitate civem Romanum virgis cædi nefas, nedum flagellis. Juvenalis ideo hac circumlocutione Julium designat,

Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites.

Casaubonus.

4. *Tunica lati clavi resuta ex utraque parte, ad pedes decidit.*] Resutam ibi non est aliter exponere quam refibulatam, nodis scilicet solutis, quibus tenebatur

pedes decidit. Fuerunt qui interpretarentur, non aliud significare quam ut is ordo cujus insigne id esset, quandoque ei subjiceretur. Apud Mundam D. Julius castris locum capiens, cum silvam cæderet, arborem palmæ repertam conservari, ut omen victoriæ, jussit: ex ea continuo enata soboles, adeo in paucis diebus adolevit, [1] ut non æquipararet modo matricem, verum etiam obtegeret, frequentareturque [2] columbarum nidis: quamvis id avium genus duram & asperam frondem maxime vitet. Illo & præcipue ostento motum Cæsarem ferunt, ne quem alium sibi succedere quam sororis nepotem vellet. In secessu Apolloniæ Theogenis Mathematici [3] pergulam, comite Agrippa adscenderat: cum Agrippæ, qui prior consulebat, magna, & pœne incredibilia prædicerentur, reticere ipse genituram suam,

batur in humeris ex utraque parte: χιτὼν enim fuit illa lati clavi tunica & ῥαπτή· nam ῥαπτοὶ & συμπορπητοὶ eædem fuere; eæ scilicet, quæ fibulis hoc est, ῥαφαῖς continebantur & stringebantur. Hinc ῥαφίδα περόνην exponunt Grammatici. Hesychius: ῥαφὶς, ὑπόδημα, περόνη. Salmasius.

1. *Ut non æquipararet modo matricem.*] Matrix est arbor quæ fuit τύπος Julii Cæsaris patris, sicut ejus soboles Octavii filii. *Casaub.* Post Mundense prælium, eo loco quo pugnatum fuerat, germen palmæ enatum est. Id vero non Cæsari quidem, sed Octavio faustum ostentum fuit, qui tunc cum Cæsare militabat, eratque futurum, ut ex ejus laboribus periculisque magnum splendorem consequeretur. *Dio Cass.*

2. *Columbarum nidis.*] Augurium firmabat quod columbæ Veneri, à qua gens Julia per Æneam, sacræ sunt, quodque columbæ nullæ in arboribus nidificant, præter palumbes, & quas Livias vocant, & ne istæ quidem fronde dura & aspera, qualis palmæ est. *Torrentius.*

Virgil. Æneid. VI. de Ænea.

Vix ea fatus erat, geminæ quum forte columbæ
Ipsa sub ora viri cœlo venere volantes,
Et viridi sedêre solo: tum maximus heros
Maternas agnoscit aves.

3. *Pergulam.*] Intelligi puto loca illa detecta, quæ in superiori domus parte ædificari solent. Quamvis & aliquando tegantur ab aliquibus. *Galleries* vocant Galli. Tertullianus: *Cœnacula in ædicularum dispositam formam, aliis atque aliis pergulis superstructis.* Quod vero in pergulis non solum artifices opera sua in propatulo haberent, verum etiam præceptores discipulos erudirent, constat ex Suetonio, ubi de Cassicio Grammatico scribit: *Deinde in pergula docuit.* Unde Jul. Capitol. & Vopiscus eleganti epitheto *pergulas magistrales* appellarunt. *Marc. Donatus.*

suam, nec velle edere, perseverabat, metu ac pudore ne minor inveniretur. Qua tamen post multas adhortationes vix & cunctanter edita, exsilivit Theogenes, adoravitque eum. Tantam mox fiduciam fati Augustus habuit, ut [1] *thema suum vulgaverit, nummumque argenteum* [2] *nota sideris* [3] *Capricorni, quo natus est, percusserit.* POST *necem Cæsaris, reverso ab Apollonia & ingrediente eo urbem, repente liquido ac puro sereno,* [4] *circulus ad speciem cœlestis arcus orbem Solis ambiit: ac subinde Juliæ Cæsaris filiæ monumentum fulmine ictum est. Primo autem consulatu ei* [5] *augurium*

1. *Thema.*] Designat eo verbo situm stellarum, ac planetarum, ac si dixisset, cœli configurationem. Itaque cum nota Capricorni extat argenteus denarius ab ipso Augusto signatus. *F. Ursinus.*

2. *Nota.*] Signo. Nam signum, quo nummi cuduntur, notam vocamus. Plinius: *Nota argenti fuere bigæ: atque quadrigæ.* Argentum signatum est anno urbis DLXXXV. quinque annis ante primum Punicum bellum. *Beroaldus. Nummos omnis notæ*, cap. LXXIII.

3. *Capricorni*] Sol in eo signo obliquum incipit agere retrogressum, ibique fit brumale solstitium. Ob hoc existimat Macrobius Capricornum dici, quia capræ naturam videtur imitari, quæ dum pascitur, altum semper ab imo petit: ita & Sol in Capricorno incipit ab imis in alta remeare. Fabulam Capricorni, cur sit inter sydera relatus, refert Hyginus. Præterea author est Julius Firmicus in VIII. Matheseos, quod quicunque habuerit horoscopum in prima parte Capricorni, futurus sit Rex, aut Imperator. *Idem.* Vide, quæ à Scaligero disputantur ad cap. V.

4. *Circulus ad speciem cœlestis arcus orbem solis ambiit.*] Cum intraret urbem, Solis orbis super caput ejus, curvatus æqualiter, rotundatusque in colorem arcus, veluti coronam tanti mox viri capiti imponens, conspectus est. *Vellejus.* Notemus Suetonii accuratam dictionem, qui non arcum dixit, ut Dio & Zonaras ἶριν, sed *circulum ad speciem cœlestis arcus.* neque enim arcus esse potuit, ut ex Meteorologicis Aristotelis & Olympiodoro constat. *Casaubon.*

5. *Augurium capienti.*] Dionem sequor, qui factum hoc narrat primo die comitiorum, quibus Augustus consulatum est adeptus: recte sine dubio & vere; non enim consuli Octavio, sed candidato consulatus hoc augurium apparuit. Atque hic vetus mos latet, ex prima antiquitate illustrandus. *Augurium capere* dicebantur candidati, cum nocte quæ comitia præcedebat, sub dio extra urbem cubantes, dein solida sella sedentes, in loco ei rei destinato expectarent, dum ipsis Deus aliquis bonum signum mitteret: quod olim quidem vere solitum fieri, estque is mos à Romulo ipso traditus, diutissime in Rep. servatus: postea tantum umbra in usu remansit, re neglecta. planissime hæc omnia ita explicat Dionysius Halicarnassæus libro II. Visis auspiciis tollebant se ex templo ac surgebant. Unde sunt verba augurum *tollere se* &

rium capienti, duodecim se vultures, ut Romulo, ostenderunt: & immolanti [1] *omnium victimarum jocinora replicata intrinsecus ab ima fibra* [2] *paruerunt: nemine peritorum aliter conjectante, quam læta per*
hæc & magna portendi. QVIN *& bellorum omnium* 96
eventus ante præsensit. Contractis ad Bononiam Triumvirorum copiis, [3] *aquila tentorio ejus supersedens, duos corvos hinc & inde infestantes afflixit, & ad terram dedit: notante omni exercitu, futuram quandoque inter collegas discordiam talem, qualis secuta est, ac exitum præsagiente. In Philippis, Thessalus quidam de futura victoria nuntiavit, auctore D. Cæsare, cujus sibi species itinere avio occurrisset. Circa Perusiam sacrificio non litante, cum* [4] *augeri hostias im-*

pe-

se & ex templo, de quibus veteres. Ad ritum hunc refero verba hæc Festi lib. III. *cubans auspicatur qui in lecto quærit augurium.* Quod adjicit Dionysius de auguribus quos candidati interrogare soliti, lucem accipere ex iis debet quæ Festus notat in *silere*, & M. Tullius lib. II. De divinat. ubi explicat quid sit in disciplina augurali *silentium.* Id enim successerat in locum eorum signorum, quæ prius fuisse divinitus data candidatis, veteres historiæ memorant. Quo magis advertit omnes augurium Octavio datum, quod non solum fuit verum, nec simulatum, ut erat tum moris, sed etiam magnificum & plane regium. *Idem.*

1. *Omnium victimarum jocinora replicata intrinsecus ab ima fibra paruerunt.*] *Omnium*, hoc est, duodecim. Dio, διπλᾶ τὰ ἥπατα ἐν πᾶσι ἱερείοις δώδεκα οὖσιν εὑρέθη. Ex eodem discimus *replicata* exta & *duplicia* idem esse. Ea semper habita sunt lætissima, sive omnino essent replicata, sive tantum ex parte. Valerius Maximus libro I. *Primæ hostiæ jecur sine capite inventum est: proxima, caput jocinoris duplex habuit.* Sic & geminum fel læta portendebat. Plinius: *Geminum fel fuit divo Augusto, quo die apud Actium vicit.* Casaubon. Divo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suæ die victimarum jocinora replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt, responsumque, duplicaturum intra annum imperium. *Plinius.*

2. *Paruerunt.*] Verbum augurum & aruspicum erat. Virgilius Æneid. x.

Cui pecudum fibræ, cæli cui sidera parent,
Et lingua volucrum, & præsagi fulminis ignes. Torrentius.

3. *Aquila.*] Per aquilam Augustum interpretati sunt, in cujus tabernaculo ales sederat: per corvos Lepidum & Antonium. *Sabell.*

4. *Augeri hostias.*] Moris erat, ut prima hostia non litante, altera, dein tertia, pluresve adhiberentur: & ita numerus hostiarum augeretur, donec litatum foret. Hinc legimus P. Æmilium olim

 sacri-

perasset: ac [1] subita eruptione hostes omnem rei divinæ apparatum abstulissent: constitit inter haruspices, quæ periculosa & adversa sacrificanti denuntiata essent, cuncta in illos recasura qui exta haberent. Neque aliter evenit. Pridie quam Siciliensem pugnam classe committeret, deambulanti in littore, piscis è mari exsiluit, & [2] ad pedes jacuit. Apud Actium descendenti in aciem, asellus cum asinario occurrit: EVtychus, homini: bestiæ, Nicon, erat nomen. Vtriusque simulacrum æneum victor posuit in templo, [3] in quod castro-
97 *rum suorum locum vertit.* MORS *quoque ejus, de qua dehinc dicam, divinitasque post mortem, [4] evidentissimis ostentis præcognita est. Cum [5] lustrum in campo Martio magna populi frequentia conderet, aquila eum sæpius circumvolavit: transgressaque in vicinam ædem, super nomen Agrippæ, [6] ad primam litteram se-*

sacrificantem non litasse usque ad vigesimam hostiam: in vigesima vero prima apparuisse signa victoriam promittentia. Præterea augeri hostiæ dicuntur, quando immolantur adhibita mola. Unde & *mactæ* appellantur, quasi magis auctæ. *Beroald.*

1. *Subita eruptione.*] In simili casu quidam ex majoribus Octavii, *semicruda exta rapta foco prosecuit.* Cap. I.

2. *Ad pedes jacuit.*] Sunt & piscibus præscita in hac parte auguria. Siculo bello ambulante in littore Augusto, piscis è mari exiliit: quo argumento vates respondere, Neptunum patrem adoptare eum sibi, Sex. Pompejo repudiato. *Plinius.*

3. *In quod castrorum suorum locum vertit.*] Vide cap. XVIII.

4. *Evidentissimis ostentis.*] Vidimus non semel flammam ingentis pilæ specie, quæ tamen in ipso cursu suo dissipata est. Vidimus circa divi Augusti excessum simile prodigium: vidimus cum de Sejano actum est: nec Germanici mors sine denuntiatione tali fuit. *Seneca.*

5. *Lustrum conderet.*] Singulis perfectis quinquenniis, per censores urbem lustrari sue, ove & tauro, aut verre, tauro & ariete, qui circumducebantur, quæ Suovetaurilia vocantur, moris fuit. In quo fuit constitutum, ut mense Februario, Februo (qui lustrationi præest) imprimis litarent: mox censor in magna ordinum frequentia Deos, imperii præsides, solenni precatione advocaret, ut rem Romanam, urbes, templa, fines, aquas, perpetuo servarent incolumes, & prosperos successus darent: item, ut vota in sequens lustrum promitterent. *Alex. ab Alexandro.*

6. *Ad primam litteram.*] A significatur, quæ prima litera est in nomine Agrippæ: per quam id ostentum ad Augustum

sedit: quo animadverso, vota, quæ in proximum lustrum suscipi mos est, collegam suum [1] *Tiberium* [2] *nuncupare jussit. Nam se quamquam* [3] *conscriptis paratisque jam tabulis, negavit suscepturum quæ non esset soluturus. Sub idem tempus ictu fulminis ex inscriptione statuæ ejus prima nominis littera effluxit. Responsum est, centum solos dies posthac victurum, quem numerum* C *littera notaret: futurumque, ut inter Deos referretur,* [4] *quod* ÆSAR, *id est, reliqua pars è Cæsaris nomine, Etrusca lingua Deus vocaretur. Tiberium igitur in Illyricum dimissurus, & Beneventum usque prosecuturus, cum interpellatores aliis atque aliis caussis in jure dicendo detinerent, exclamavit, (quod & ipsum mox* [5] *inter omina relatum est)* Non, si omnia morarentur, amplius se posthac Romæ futurum, *Atque itinere inchoato,* [6] *Asturam perrexit: &* [7] *inde, præ-*

stum referri interpretabantur, cujus quoque nomen ab a, incipit. *Beroald.*

1. *Tiberium collegam suum.*] Vide Tiberium cap. XXI.

2. *Nuncupare jussit.*] Vota quæ fiebant, *concipi, suscipi, nuncupari* dicebantur. Illud autem adnotatu dignum est, eos qui vota fecerant, *reos voti*, eorumque compotes factos, quoad promissa solvissent, *damnatos voti* appellatos. *Brissonius.*

3. *Conscriptis paratisque jam tabulis.*] Solebant veteres vota jam suscepta scriptis, subsignatisque tabulis confirmare, atque ipsas sæpe tabulas Deorum, quibus voverant, genibus cera affigere. Juvenalis Satyra x.

Ergo supervacua hæc, aut perniciosa petuntur,
Propter quæ fas est genua incerare Deorum.

Plinius Epistola ad Trajanum: *Sollennia vota pro incolumitate tua, qua publica salus continetur, & suscepimus, Domine, & solvimus, precati Deos ut velint ea semper solvi, semperque signari.* Adde tot veterum numismatum inscriptiones, VOTA. PVBLICA. VOTA. SVSCEPTA. VOTA. SOLVTA. Torrent.

4. *Quod* AESAR *Etrusca lingua Deus vocaretur.*] Hesychius, Αἴσοι θεοὶ ὑπὸ Τυῤῥηνῶν. Est vero Græca vox *æsar*, Hetrusca terminatione formata. nam *αἶσα* est fatum, id est, Deus, qui fatorum auctor. & ita in libro De mundo. *Casaub.*

5. *Inter omina.*] Significanter loquutus: nam illud proprie augurium dici omen voluerunt, quod ore fit, velut *osmen*, sive *oremen*: ut M. Varro & Festus tradiderunt. *Beroald.*

6. *Asturam perrexit.*] Haud longe à Terracina oppidum est Astura, & ejusdem cognominis fluvius. *Servius.*

7. *Inde, præter consuetudinem de nocte ad occasionem auræ evectus est.*] Veterum super-

præter consuetudinem, de nocte ad occasionem auræ
98 *evectus est. Caussam valetudinis contraxit ex profluvio alvi. Tunc Campaniæ ora, proximisque insulis circuitis, Caprearum quoque secessui quatriduum impendit: remississimo ad otium & ad omnem comitatem animo.* [1] *Forte Puteolanum sinum prætervehenti, vectores nautæque de navi Alexandrina, quæ tantum quod appulerat, candidati, coronatique, & thura libantes, fausta omina & eximias laudes congesserant:* Per illum se vivere: [2] per illum navigare: libertate atque fortunis per illum frui. *Qua re admodum exhi-*

superstitio quicquid præter consuetudinem suam alicui acciderat ante mortem, à morte id vertebat in omen. Augustus firmiore valetudine utens, solitus itinera facere & minuta & lenta: idem exacta jam ætate, & vapide se habens, ut est perverisimile, novissimum hoc iter magna contentione & pene sine remissione confecit. Declarat hoc Suetonius verbo *perrexit*, & eo quod ait, Astura esse evectum ad occasionem auræ. *Casaubon.* Illud *præter consuetudinem* non ad nocturnam profectionem, sed ad itineris magnitudinem refertur; alioquin *itinera lectica ac noctibus fere, eaque lenta ac minuta faciebat.* Torrent.

1. *Forte Puteolanum sinum prætervehenti vectores nautæque de navi Alexandrina.*] Augustus Ægypto in provinciam redacta, certum frumenti numerum quotannis illi imperavit, egenæ plebi Romanæ dividendum. Hæc est classis Alexandrina quæ dicitur, cujus tot locis fit mentio. navigabant enim in Italiam ingenti numero qua mercibus, qua annona onustæ naves. vocatur & *commeatus Alexandrinus* Suetonio in Nerone: quam dictionem Græci videntur exprimere voluisse duabus suis πορθμικὸς στόλος. Vetus inscriptio: ΥΠΕΡ. ΣΩΤΗΡΙΑΣ. ΚΑΙ. ΔΙΑΜΟΝΗΣ. ΤΟΥ. ΚΥΡΙΟΥ. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΥ. ΚΟΜΜΟΔΟΥ. ΣΕΒΑΣΤΟΥ.ΟΙ.ΝΑΥΚΛΗΡΟΙ.ΤΟΥ. ΠΟΡΕΥΤΙΚΟΥ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΥ. ΣΤΟΛΟΥ. Atqui Latinis ipsis stolus idem est ac commeatus: unde est in Codice *stolus Alexandrinus.* Dicta est hæc classis & *cataplus* Martiali. Idiomate Gallico *la flotte.* Solitas autem naves Alexandrinas Puteolano portu uti, testatur Tullius pro Rabirio Posthumo, Philo contra Flaccum & Lucas in Actis cap. XXVIII. Prærogativa illius classis hæc fuit, ut sola portum intraret cum supparo: cæteræ naves cum intraverant Capreas & Minervæ promontorium, velo jubebantur esse contentæ: supparum Alexandrinarum insigne erat. auctor Seneca epistola LXXVII. *Supparum* est veli linei genus, quod non ad usum, sed ad indicium gaudii rebus secundis attollebant nautæ. Inde manavit proverbium, de eo qui in adversa fortuna ea potius curat, quæ ad gloriam faciant, quam quæ ad salutem, *βυθιζομένου τοῦ πλοίου ἐπαίρει τοὺς σιφάρους.* Casaub.

2. *Per illum se vivere, per illum navigare.*] Confer Neronem cap. XX.

1. *Qua-*

hilaratus, [1] *quadragenos aureos comitibus divisit : jusque jurandum, & cautionem exegit à singulis, non alio datam summam, quam* [2] *in emptionem Alexandrinarum mercium absumpturos. Sed & cæteros continuos dies, inter varia munuscula, togas insuper ac pallia distribuit: lege proposita,* [3] *ut Romani Græco, Græci Romano habitu & sermone uterentur. Spectavit assidue & exercentes ephebos,* [4] *quorum aliqua adhuc copia ex vetere instituto Capreis erat. Iisdem etiam epulum in conspectu suo præbuit, permissa, immo exacta jocandi licentia, diripiendique pomorum & obsoniorum,* [5] *rerumque missilium. Nullo denique genere hilaritatis abstinuit. Vicinam Capreis insulam* [6] Ἀπραγόπολιν *appellabat, à desidia secedentium illuc è comita-*

1. *Quadragenos aureos comitibus divisit.*] Centum sestertios unum aureum valuisse, sic doceo. Suetonius in Othone cap. IV. *aureos excubanti cohorti viritim dividebat.* Plutarchus in eodem, Χρυσοῦν ἑκάστῳ διανέμων dixit; id est, *aureum singulis distribuens.* At Tacitus: *eo*, inquit, *paullatim progressus est, ut per speciem convivii quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti viritim centenos nummos divideret.* Aureum Tranquillus & Plutarchus dixerunt, quod Tacitus centenos nummos dixit. *Budæus.*

2. *In emptionem Alexandrinarum mercium.*] Cujusmodi erant aromata omnis generis, telæ, libri, papirus, chartæ, vitra multifariam formata, lina, stuppæ, sindones, polymita, vestes Babylonicæ, Ægyptiacæ, mancipia venusta atque alia παντοῖα. addo his & vina, licet sit certum, Ægyptum non valde Baccho amicam. *Casaub.*

3. *Ut Romani Græco, Græci Romano.*] Inde, credo, quæsitus lusus, ut cum neque Græci Romane, neque Romani Græce satis expedite loquerentur: verum quum utrique alieno cultu instructi essent, ut Romani Græci, illi Romani putarentur, infantissimi primo congressu omnes Augusti comites rei ignaris viderentur. *Sabell.*

4. *Quorum aliqua adhuc copia ex vetere instituto Capreis erat.*] Caprearum prisci incolæ Græci erant. Tacitus Annalium IV. *Græcos ea tenuisse Capreasque Thelebois habitatas, fama tradit.* Argumentum Græcæ originis fuerit, vel quod hic commemoratur vetus institutum exercendi ephebos: cujus moris apud Artemidorum aliosque Græcos scriptores frequens mentio. *Casaub.*

5. *Rerumque missilium.*] *Variarum rerum missilia* legimus apud Sueton. Calig. cap. XVIII. item *missilia omnium rerum* Ner. cap. XI. *res missiles* intelligo quæ de mensa à convivis sumptæ mittebantur absentibus, aut alibi accumbentibus. De qua consuetudine Macrob. Saturnal. libri secundi, capite quarto, Curtii cujusdam, equitis Romani, dicterium referens. *Torrentius.* Codex Salmas. *rerumque missilia.*

98 *tatu suo. Sed*[1] *ex dilectis unum Masgabam nomine, quasi conditorem insulæ,* κτίστην *vocare consueverat: hujus Masgabæ, ante annum defuncti, tumulum cum ex triclinio animadvertisset magna turba, multisque luminibus frequentari, versum compositum ex tempore clare pronuntiavit,*

[2] Κτίστου δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον.

Conversusque ad Thrasyllum Tiberii comitem, contra accubantem, & ignarum rei, interrogavit cujusnam Poëtæ putaret esse: quo hæsitante, subjecit alium:

Ὁρᾷς φάεσσι Μασγάβαν τιμώμενον;

De hoc quoque consuluit: cum ille nihil aliud responderet, quam cujuscumque essent, optimos esse: cachinnum sustulit, atque in jocos effusus est. Mox Neapolim trajecit, quanquam & tum infirmis intestinis morbo

6. Ἀπραγόπολιν.] Ut Horat. Epod. v. otiosam Neapolim. De qua Ovid. quoque lib. xv. Metam. *& in otia natam Parthenopen.* Torrent.

1. *Ex dilectis unum Masgabam nomine, quasi conditorem insulæ.*] Augustus Capreas à Neapolitanis redemptas incolis frequentavit & restauravit. Ei negotio præfectus est Masgabas è dilectis ejus unus: quem eò misisse cum aliqua manu videtur. Propterea illum vocat κτίστην per jocum & facetias: nam verus κτίστης & conditor ejus insulæ, non Masgabas fuit, sed Augustus ipse, qui fecit eam ἴδιον κτίσμα, sicut ait Strabo. Vulgo tamen habitum pro conditore à suis popularibus, apparet ex eo honore, qui ipsi mortuo habetur: institutum enim fuit, ut ejus defuncti memoria quotannis die quo obierat coleretur: qui honos, ut alibi notabamus, κτίσταις exhiberi solitus. Masgabas Africanum nomen, si originem spectes, Hebræum, ut si Græce dicas, Ὑψαῖος· nam שגב est ὑψοῦν. *Casaubonus.*

2. Κτίστου δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον.] In voce πυρούμενον est κακοπρέπεια, vel potius faceti senis jocus. non enim ita solet accipi, ut hic, pro *luminibus frequentari*, sed pro *incendi* & *conflagrare.* Fuit autem moris in tumulis cereos ponere: quæ consuetudo postea ad honorem martyrum à Christianis est translata, ut indicat sæpe Hieronymus. Sic in omnibus locis quibus aliquid religionis tribuebant, lumina ponebant. *Casaub.* Vide Senecam extremo libro De brevitate vitæ, & De tranquillitate vitæ capite undecimo. Nec dissimilis de tedis ardentibus in Tiberii funere locus Calig. cap. decimotertio. *Torrent.* Sed & in lætitia, diebusque festis, non lucernas modo, sed etiam funalia cereosque accensos reperio. Vide quæ notavi in Electis. & adde egregium Ammiani locum lib. I. cap. XIX. Panegyristes laud. Theod. *Quid aulæis tardantes plateas, accensisque funalibus auctum diem referam?* Lipsius.

1. *Ho-*

bo variante : tamen & quinquennale certamen gymni-
cum [1] *honori suo institutum perspectavit: & cum Tiberio*
ad destinatum locum contendit. *Sed in redeundo, ag-*
gravata valitudine, tandem Nolæ succubuit: [2] *revo-*
catumque ex itinere Tiberium, diu secreto sermone de-
tinuit, neque post ulli majori negotio animum accom-
modavit. Supremo die idemtidem exquirens, [3] *an jam* 99
de se tumultus foris esset, petito speculo, [4] *capillum sibi co-*
mi, ac malas labentes corrigi præcepit. Et amicos ad-
missos percunctatus, Ecquid iis videretur [5] mimum
vitæ commode transegisse, [6] *adjecit & clausulam :*

1 Δότε

1. *Honori suo institutum.*] Cod. Salmas. *honori sui.* Repete, quæ capiti LIX. subjiciuntur : & adi præterea Domit. c. IV. item Claud. cap. XII.

2. *Revocatumque ex itinere Tiberium.*] Vixdum ingressus Illyricum Tiberius, properis matris litteris accitur, neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exanimem repererit. acribus namque custodiis domum & vias sepserat Livia, lætique interdum nuntii vulgabantur, donec provisus quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit. *Tacitus.*

3. *An jam de se tumultus foris esset.*] Forte de comploratione accipiendum.

4. *Capillum sibi comi, ac malas labentes corrigi præcepit.*] An ut dissimularet vim morbi, & spem visentibus faceret longioris vitæ ; an potius ex veteri Græcorum & Romanorum consuetudine, qui id diligenter caverunt, ut membris decenter & κτ̀ φύσιν compositis abirent ad plures ? Apud principem Poëtam στόμα συνερεῖσαι interpretor, malas deformatas ἐκ τῶ σφαδασμῶ, hiantesque corrigere, & claudere. locus est Ὀδυσσ. λ. Allusio ad hunc morem esse videtur in illis Satyrographi, *Patior ego vinculum extremum, & veluti lecto funebri aptatus, expecto mortem jam non molestam.* Seneca Hippolyto :

—— lapsæ genæ
Lucem recusant. Casaub.

5. *Mimum vitæ commode transegisse.*] Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta est, aut gravis & suppurata tristitia : & quidem gravior, quia interdum non licet palam esse miseros : sed inter ærumnas cor ipsum exedentes, necesse est agere felicem. Sæpius hoc exemplo mihi utendum est : nec enim ullo efficacius exprimitur hic humanæ vitæ mimus, qui nobis partes has, quas male agamus, assignat. Ille qui in scena elatus incedit, & hæc resupinus dicit,

En impero Argis, regna mihi liquit
Pelops,

servus est, quinque modios accipit, & quinque denarios. Idem de istis licet omnibus dicas, quos supra capita hominum, supraque turbam delicatos lectica suspendit : omnium istorum personata felicitas est. *Seneca.*

6. *Adjecit & clausulam.*] Hæc clausula quam usurpat Augustus, comicorum histrionum videtur propria fuisse. Similis illa fuit qua usi rhapsodi : Σκὺ ϳ̃

Θεοὶ

[1] Δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς κλυπήσατε.
Omnibus deinde dimissis, dum advenientes ab urbe de [2] *Drusi filia ægra interrogabat, repente in osculis Liviæ, & in hac voce defecit:* Livia nostri conjugii memor vive, ac vale: [3] *sortitus exitum facilem, & qualem semper optaverat. Nam fere quoties audisset, cito ac nullo cruciatu defunctum quempiam, sibi & suis* εὐθανασίαν *similem (hoc enim & verbo uti solebat)*
100 *precabatur. Unum omnino ante efflatam animam signum alienatæ mentis ostendit, quod subito pavefactus, à quadraginta se juvenibus abripi questus est. Id quoque magis præsagium quam mentis deminutio fuit: siquidem totidem milites Prætoriani extulerunt eum in publicum.* [4] *Obiit in cubiculo eodem quo pater Octavius: Duobus Sextis, Pompeio & Appuleio* COSS. XIIII. *Kal. Septembris, hora diei nona, septua-*

θεοὶ μάκαρες. citharœdorum: ἀλλ' ἄναξ μάλα χαῖρε. quanquam alibi lego & Tragœdos, clausula hujusmodi usos: Νῦν δὲ θεοὶ μάκαρες τῶν ἐσθλῶν ἄφθονοι ἔστωσαν. Facit huc imprimis Senecæ locus epistola LXXVII. *Quomodo fabula sic vita: non quam diu, sed quam bene acta sit, refert. Nihil ad rem pertinet quo loco desinas. quocunque voles desine: tantum bonam clausulam impone.* Casaub.

1. Δότε κρότον.] Ante Δότε κρότον hæc verba exolescentia & fugientia è vetere libro eruimus, & tanquam fugitivarii retraximus: εἰ δὲ πᾶν ἔχει καλῶς, τῷ παιγνίῳ δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς ποππύσατε. Turnebus. Ποππύζειν est applaudere, demulcere, blande attrectare, ποππυσμὸς vox fictitia à sono, quo equis nondum domitis adblandiuntur.

2. *Drusi filia.*] Ex Antonia minore, quam nunc Liviam, nunc Livillam appellant, de qua Claud. cap. 1. *Torrent.*

3. *Sortitus exitum facilem.*] Apud historicos εὐθανατεῖν est quod ait Poëta,

——— *pulcrumque mori succurrit in armis.*

At ejus εὐθανασίας, de qua hic loquitur Suetonius, contrarium est τὸ ψυχομαχεῖν; cum per graves ac longos cruciatus mors obitur. ita accipitur ea vox in Quæstionibus sub Athanasii nomine publicatis. *Casaub.*

4. *Obiit in cubiculo eodem quo pater.*] Multus hinc ipso de Augusto sermo, plerisque vana mirantibus: quod idem dies accepti quondam imperii princeps, & vitæ supremus: quod Nolæ in domo & cubiculo, in quo pater Octavius, vitam finivisset. *Tacitus.*

1. *Propter*

ptuagesimo & sexto ætatis anno, diebus quinque & triginta minus. Corpus Decuriones municipiorum & coloniarum à Nola Bovillas usque deportarunt: noctibus [1] *propter anni tempus, cum interdiu in basilica cujusque oppidi,* [2] *vel in ædium sacrarum maxima reponeretur. A Bovillis equester ordo suscepit, urbique intulit, atque* [3] *in vestibulo domus collocavit. Senatus & in funere ornando, & in memoria honoranda eo studio certatim progressus est, ut inter alia complura censuerint quidam,* [4] *funus triumphali porta ducendum, præcedente*

[1] *Vi-*

1. *Propter anni tempus.*] Erat enim mensis Augustus, quo fervidior æstus existit: quo cadavera corrumpi, & in tabem resolvi facilius solent. *Beroald.*

2. *Vel in ædium sacrarum maxima reponeretur.*] Mirum non impedisse religionem. Notum enim plerasque omnes olim gentes, & se, & quicquid erat sacrum Diis superis, vel solo rei funestæ contactu contaminari existimasse. Ex ea opinione multa instituta manarunt cum aliorum, tum etiam populi Romani, & Judaici. Quare etiam rex pius Josias, cum vellet idolorum templa contra Dei legem in Judæa extructa profanare, omnemque locis religionem adimere, mortuorum ossa in illas ædes intulit. II Reg. cap. XXIII. XIV. & XV. Romanis vero legibus ne admitti quidem in urbes solita cadavera, quæ aliquo transferuntur. Paulus Jurisconsultus Sententiarum libro primo, *Corpus in civitatem inferri non licet, ne funestentur sacra civitatis: & qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur.* & in hanc sententiam plura in libris Juris. Ex quibus jam intelligimus, cur hoc notatu dignum Tranquillus existimarit. non enim translatitium, aut vulgare genus honoris, qui hoc privilegio delatus Augusto est: sive à Tiberio id profectum, sive à senatu. quod potius videtur. Nam & Tiberio ipsi ut funus ducere pontifex maximus posset, venia à senatu & collegio pontificum fuit impetranda: quod non prætermisit notare Dio. *Casaub.* Cod. Salmas. *vel in ædi sacrarum maxima.*

3. *In vestibulo domus collocavit.*] Ad ostium deponi cadaver solebat, pedibus & facie foras versis. Seneca Epist. XII. *Quis est, inquam, iste decrepitus, & merito ad ostium admotus? foras enim spectat.* Ludit, & ait: Merito iste janitor est, & ostium servat: nam mox ita locandus & efferendus. Virgilius adspexit lib. VIII. Æn.

——— *recipitque ad limina gressum,*
Corpus ubi exanimi positum Pallantis.

Lipsius.

4. *Funus triumphali porta ducendum.*] Portam triumphalem fuisse (ut existimo extra cæterarum numerum trans Tiberim) sub Vaticano, juxta viam & pontem sui nominis, docet Josephus lib. VII. de B. Jud. cap. XXIV. ubi triumphum Judaicum Vespasiani Imp. & T. Cæsaris describit. *Quum milites,* inquit, *allocutus fuisset, solemnibusque votis susceptis solvisset, Imp. ipse cum Tito Cæsare ad portam recedit, quæ ab eo quod per illam semper triumphorum pompa ducitur, nomen accepit. Ibi triumphalibus vestibus amicti, Diis ad portam collocatis, cæsa hostia inter spectacula transeuntes, triumphum ducebant.* Onuph. Panvin.

1. *Victoria*

[1] Victoria, quæ est in curia, [2] canentibus næniam principum liberis utriusque sexus. Alii exsequiarum die [3] ponendos anulos aureos, ferreosque sumendos: nonnulli [4] legenda ossa per sacerdotes summorum collegiorum. Fuit & qui suaderet appellationem mensis AVgusti in Septembrem transferendam: quod hoc genitus AVgustus, illo defunctus esset. Alius, ut omne tempus à primo die natali ad exitum ejus, [5] seculum AVgustum appellaretur, & ita in fastos referretur. Verum

1. *Victoria quæ est in curia.*] Curiam Juliam intelligo, quam in honorem D. Julii factam Augustus post triumphos suos dedicavit, in eaque imaginem Victoriæ posuit, Tarento olim Romam advectam, atque Ægypti spoliis decoravit. *Torrent.* Hujus Victoriæ aram de senatu sublatam dolenter tulere gentes Christianismo convalescente. de qua Symmachus sic queritur: *Quis est ita familiaris barbaris, ut aram Victoriæ non requirat?* de qua re elegantissima ei respondit epistola. D. Ambrosius: in qua & hoc scribit: *Hujus aram strui in urbis Romæ curia petunt, hoc est, quo plures conveniunt Christiani.* Turnebus.

2. *Canentibus næniam principum liberis.*] Quia Augustus pater patriæ, & communis omnium parens: nam ex ritu næniam cantabant tantum qui propinqui mortuis erant, vel eorum loco præficæ, ut innuit Nonius in *nænia.* Casaubonus. Inventor primus extitit Simonides ex insula Cæa Poëta Lyricus, qui θρήνους, id est, planctus, lamentationesque optime scripsit. Inde ab Horatio dictum est:

Cææ retractes munera næniæ. Beroald. Quare in Barbaricis institutis & legibus, Præficarum meminerat Aristoteles? Quia Phryges proprie dicuntur Barbari: eorum autem inventum Præficæ, & Nænia. Vide Papinium in Epicedio patris. Unde *Nænia* Phrygium vocabulum, Latine *lessus.* Pollux, τὸ δὲ νηνίατον, ἐστὶ μὲν φρύγιον, ἱππῶναξ δὲ αὐτοῦ μνημονεύει. Unde νηνιάζειν τὸ θρηνεῖν. Ea canebatur ad tibias, quæ θρηνητικοὶ αὐλοὶ dicebantur. Id quoque Phrygium inventum, ut etiam Catullus vocarit barbaram tibiam. *Ios. Scaliger.*

3. *Ponendos anulos aureos.*] Submissionis indicium, quod ferreos sumere voluère, quasi qui, principe destituti, non nisi plebejos sese faterentur: nam plebs ferreis anulis usa. Vide, quæ dicuntur ad cap. LXXII. Livius lib. IX. de pace Caudina: *Lati clavi, anuli aurei positi, pæne mæstior exercitu ipso civitas esse.*

4. *Legenda ossa per sacerdotes summorum collegiorum.*] Hoc erat plane contra veteres religiones: quare merito non obtinuit. Summa autem collegia fuere quatuor: Pontificum, AUgurum, Septemvirorum epulonum, & Quindecimvirorum S. F. His solitum committi quicquid eximium fuit, quod ad curam sacerdotum pertineret. Postea sodalium AUgustalium accessit collegium. *Casaub.*

5. *Seculum AVgustum appellaretur, & ita in fastos referretur.*] Cum aliquis contra leges Rempubl. invaserat, tenueratque, sublata tyrannide tyranni nomen de fastis delebatur, totumque id tem-

rum adhibito honoribus modo, bifariam laudatus est: pro æde D. Julii à Tiberio: & [1] pro Rostris Sub veteribus, à Druso Tiberii filio, ac senatorum humeris delatus in Campum, crematusque. [2] Nec defuit vir prætorius qui se effigiem cremati [3] euntem in cœlum vidisse [4] jurasset. [5] Reliquias legerunt primores equestris ordinis, [1] *tuni-*

id tempus appellabatur Ἀναρχία, itaque in fastos referri solitum. *Idem.*

1. *Pro Rostris Sub veteribus.*] Libri duo *pro Rostris veteribus*, sed nihil muto. qui enim de urbe Roma scribunt, regione fori Rom. Rostra vetera, & Rostra nova recensent. *sub veteribus* quoque, & *sub novis* absolute legimus. Quanquam hoc ad tabernas potius referendum. *Torrentius.* Plautus: *Sub Veteribus ibi sunt qui dant, quique accipiunt fenore.* de loco autem qui *sub novis* dicebatur, Marcus Varro: *Sub novis*, inquit, *dicta pars in foro ædificiorum, quod vocabulum ejus pervetustum, ut novæ viæ, quæ via jamdudum vetus est.* Livius quoque, *ad tabernas, quibus nunc novis est nomen.* Bapt. Egnatius.

2. *Nec defuit vir prætorius.*] Livia Numerio cuidam Attico, senatori & prætorio, decies sestertiûm dono dedit; quod juraverat, vidisse se Augustum in cœlum adscendentem, quemadmodum antiquitus Romulum Proculus vidisse perhibetur. *Dio Cassius.*

3. *Euntem in cœlum.*] Hinc de Flaminibus & sacerdotibus Augusti plena omnia monumenta. Nec viri solum ad sacerdotium adscripti magni hujus Divi, sed, quod rideamus, fœminæ. Marmor: P. POSTVMIAE. P. F. PAVLLAE. SACERD. D. JVLI. AVGVST. Exemplum hujus rei à Livia, quæ, miro exemplo, sacerdos sui viri: & quidem ex decreto Senatus. Et Ovidius I V. de ponto:

Stant pariter natusque pius, conjuxque sacerdos,
Numina jam facto non leviora Deo.

Lipsius.

4. *Jurasset.*] Rectius Salmas. Codex *juraret.*

5. *Reliquias legerunt.*] De reliquiis legendis operæ precium est adnotare, quæ ex familiari Illustris Salmasii colloquio observare nuper mihi licuit. Nempe reliquias cum legêre veteres, non fuere tam anxii, ut omnes absumti cadaveris cineres conquirerent, & in urnam conderent, quod falso sibi multi persuadent, qui & linteum quoddam ἄσβεστον ex ingenio suo comminiscuntur, servandis, ut volunt, à mixtura cineribus adhibitum. Satis hoc refutat capacitas urnarum (quarum plurimas sibi visas idem testabatur Salmasius) quæ geminatæ cavæ manus magnitudinem raro excedunt. Hinc Agrippina Germanici *ferales reliquias sinu tulisse* dicitur, apud Tac. Ann. II. item, *feralem urnam tenens egressa navi*, Ann. III. & Poëtæ dicitur urna,

— *quod digitis quinque levatur onus.*

Fuêre quidem etiam urnæ majores, sed ex *Ossuaria* appellabantur, in queîs urnæ plures, atque adeo totius familiæ reliquiæ locabantur. At seorsum unaquæque urnarum, tantulæ cum esset magnitudinis, quomodo totius corporis, & sæpe quidem ingentis, capere cineres potuit? Dicendum est igitur, *reliquias legere* nihil aliud priscis illis fuisse, quam residuas ossium particulas colligere. Quippe & nunquam in corpus ita flammæ sæviunt, ut totum plane consumant: & in urnis sæpissime officula inventa sibi, Salmasius affirmabat. Subinde quidem, pro affectu in defunctos, aliquantulum cineris asper-sere

[1] *tunicati & discincti pedibusque nudis, ac in Mausoleo condiderunt. Id opus [2] inter Flaminiam viam, ripamque Tiberis, sexto suo consulatu exstruxerat: [3] circumjectasque silvas & ambulationes [4] in usum populi tunc jam*

fere: sed illud & oppido exiguum fuit, & cum papyri ac aromatum cineribus confusum. Officula urnæ destinabantur: & ab ossibus legendis *Ossilegium* est appellatum. Hæc omnium optime adstruit Virgilius in funere Miseni, Æneid. VI.

Postquam collapsi cineres, & flamma quievit,
Relliquias vino & bibulam lavêre favillam:
Ossaque lecta cado texit Chorineus aheno.

Et paullo ante Suetonius: *legenda ossa per sacerdotes summorum collegiorum.* Item Calig. cap. I. de Germanici cadavere: *cremati quoque cor inter ossa incorruptum repertum est.* & versiculus ille, quem sequenti nota ex Tibullo Casaubonus citat.

1. *Tunicati & discincti pedibusque nudis.*] Falluntur, qui peculiarem Augusto habitum hunc honorem censent, ut à discinctis reliquiæ ejus legerentur. Nam in aliorum quoque funeribus idem factitatum. Tibullus,

Pars quæ sola mei superabit corporis, ossa
Incinctæ nigra candida veste legant.

Imo vero in plerisque religionis superstitionisve ritibus obeundis calceos ponebant. Sic matronæ Vestæ ædem nudis pedibus adibant. Sic etiam bello Gallico *virgines ex sacerdotio Vestæ, nudo pede fugientia sacra comitantur*, ait Florus. Et cum aquilitia Jovi immolabant, nudipedalia populo denuntiabant. Tertullianus, *Cum stupet cœlum, & aret annus, nudipedalia denuntiantur.* sic accipio verbum *nuda* in hoc versu Juvenalis Satyra VI.

—— Inde superbi
Totum regis agrum, nuda ac tremebunda cruentis
Ereptet genibus.

Atque hunc ritum didicisse gentiles à Mose scribit Justinus in Apologia secunda. Quare etiam Christianos veteres in clamanda litania idem aliquando factitasse Ecclesiæ historia testatur. *Casaubon.* De tunicatis discinctisque, habes cap. XXIV. *Discinctos* etiam pro molliculis & remissis accipiebant. Senec. epistol. XCII. de Mæcen. *Alte cinctum putes dixisse. habuit enim ingenium & grande & virile, nisi illud ipse discinxisset.* Hic inter summissionis signa referendum est. *Schildius.*

2. *Inter Flaminiam viam.*] Quæ à porta Frumentaria initium habuit, à C. Flaminio iterum Cos. qui apud lacum Thrasimenum cum XV. Romanorum millibus bello Punico II. ab Hannibale cæsus est, ex hostium Gallorum, de quibus triumphavit, manubiis in censura, quam cum L. Paullo A.V. DXXXIII. gessit, strata. *Onuphr. Panvin.* Augustus Arimino tenus muniendam sibi desumsit: cap. XXX.

3. *Circumjectasque sylvas & ambulationes.*] A tergo lucus magnus, ambulationes habens admirabiles: in medio autem campo ambitus ejus busti ex albo saxo, in orbem cinctus ferrea sepe, intus alnis consitus. *Strabo.* Virgilius in epitaphio Daphnidis, seu, ut alii dicunt, Julii Cæsaris:

—— inducite fontibus umbras:

hoc ideo, quia heroum animæ habitant vel in fontibus, vel in nemoribus, ut *lucis habitamus opacis.* Servius.

4. *In usum populi tunc jam publicârat.*] Monumentis suæ quoque leges dici, Titulisque inscribi consueverant. Ita, ne religio totum solum occuparet, in quo monumentum ædificatum erat, definiri solebat modus spatiumque loci religiose, ut sciretur quid puri loci relinquere-

Jam publicarat. [1] *Testamentum, L. Planco, C. Silio,* 101
COSS. III. *Nonas Aprilis ante annum & quatuor menses quam decederet, factum ab eo,* [2] *ac duobus codicibus, partim ipsius, partim libertorum Polybii & Hilarionis manu scriptum,* [3] *depositumque apud se Virgines Vestales, cum tribus signatis æque voluminibus protulerunt. Quæ omnia in senatu aperta* [4] *atque recitata sunt. Heredes instituit primos, Tiberium* [5] *ex parte*

te

quereretur. Ejus rei ergo scribebant: IN. FRONTE. PEDES. TOT. IN. AGRVM. PEDES. TOT. Qua formula nulla est in vetustis Inscriptionibus frequentior. Eam expressit Horatius Sat. VIII. lib. I. Sermon. his versibus:

Pantolabo scurræ, Nomentanoque nepoti,
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat.

Ubi vetus interpres, IN. FRONTE. explicat *in latitudinem:* IN. AGRVM. *in longitudinem.* Brissonius.

1. *Testamentum.*] Per æs & libram factum est. inque eo fuit familiæ pecuniæque emptor Domitius Ahenobarbus Neronis Augusti avus. Suetonius lib. VI. *Casaub.* Gellius lib. XV. ex Lælio Felice, tria genera testamentorum fuisse tradit, unum, quod, calatis comitiis, in concione populi fieret: alterum in procinctu, cum viri ad prælium faciendum in aciem vocabantur: tertium per familiæ emancipationem, cui æs & libra adhiberetur. Ex his *in procinctu* testamenta suo tempore periisse, significat Cicero lib. II. de Nat. Deor. *Sigonius.*

2. *Ac duobus codicibus scriptum.*] *Testamentum facere pluribus codicibus* apud J. C. plurimis locis, est plura exemplaria ejusdem testamenti relinquere. Suetonius paullo aliter extremo lib. tertii, *Testamentum duplex fecit, sed eodem exemplo.* Attici hoc venuste dicunt τὰς διαθήκας ἀντίγραφα ποιήσασθαι. Sed quæro, si ita est, cur utrumque ἀντίγραφον apud easdem Vestales est depositum? nam è contrario fieri solitum videas, ut diversa exemplaria diversis locis majoris securitatis caussa deponerentur. Propter hæc putavi aliquando verba Suetonii aliter esse exponenda: ut *testamentum duobus codicibus scriptum* sit, quod propter prolixitatem non una membrana aut tabula contineretur, sed duabus: nam id quoque solitum fieri ex J. C. libris probari facile potest. Juvant nonnihil hanc interpretationem quæ sequuntur verba: *partim ipsius, partim libertorum manu scriptum:* quæ videntur de uno testamento commodius, quam de duplici posse accipi. neque ita locutus in Tiberio. *Casaubon.*

3. *Depositumque apud se.*] Sicut & Cæsaris testamentum Virgini Vestali maximæ demandatum fuerat. Cæs. cap. LXXXIII.

4. *Atque recitata sunt.*] Reliqua Drusus recitavit: testamentum Polybius libertus Augusti. Caussam Dio narrat. Vide & libri sequentis cap. XXIII. *Casaub.*

5. *Ex parte dimidia & sextante.*] Ipsa sunt Augusti verba, qui sic maluit scribere quam ex besse, quod erat brevius. Magis mirum quod olim notabamus ex Theophrasto, δύο ἡμιτέλια pro ἐντελοῦς. Testamenti Augusti initium fuit, *Quoniam sinistra fortuna Caium & Lucium*

cium

te dimidia, & sextante, [1] *Liviam ex parte tertia,* [2] *quos & ferre nomen suum jussit: secundos Drusum Tiberii filium ex triente, & ex partibus reliquis Germanicum, liberosque ejus tres sexus virilis:* [3] *tertio gradu, propinquos* [4] *amicosque complures.* * *Legavit populo Rom.* [5] *qua-*

cium filios mihi eripuit, Tiberius Cæsar mihi ex parte dimidia & sextante heres esto. Recitantur hæc verba lib. sequente. Sosipater Charisius, laudat ex Augusti testamento hæc verba, *Gausapes, lodices purpureas & coloreas meas.* Casaubonus. Adi Budæum ad cap. LXXXIII. Cæs.

1. *Liviam ex parte tertia.*] Scribit Dio petiisse impetravisseque Augustum à senatu, ut sibi contra leges veteres tantum Liviæ relinquere liceret. *Casaubon.* Q. Voconius Saxa Trib. pleb. Cœpione & Philippo Coss. Anno DXXCIIII. legem tulit de mulierum hereditatibus. Ne qui census esset, virginem neve mulierem, supra quadrantem suorum bonorum, heredem institueret: plusve cuiquam legaret, quam ad heredem heredesve perveniret. Ne fœminæ ultra consanguineos ab intestato succederent. Meminère legis Voconiæ Cicero Verr. III. Gell. lib. VII. cap. XIII. alii. *Hottomannus.*

2. *Quos & ferre nomen suum jussit.*] Tiberius, ut videtur, cætera quidem nomina adoptione erat consecutus, Augusti vero cognomen sibi uni proprium pater servaverat, ut in quo vis magna potentiæ ipsius esset sita. De Livia certum est, post mariti excessum, non Liviam sed Juliam fuisse vocatam: etsi scriptores Latini fere nomen vetus retinuerunt: raenter enim in eorum libris Juliam videas appellari. At Græci etiam in eorum narratione, quæ vivo Augusto contigerunt, Liviam κατὰ πρόληψιν more Poëtarum Juliam appellant. In nummis quoque multis extant hæ similesque inscriptiones, ΙΟΥΛΙΑ ΣΕΒΑΣΤΗ, & , ΘΕΙΑΣ ΙΟΥΛΙΑΣ ΣΕΒΑΣΤΗΣ. *Casaubon.* Augustæ vero nomen quanquam matrimonio merita, (ut inquit Plin. libro XV. capite ultimo) tamen recusavit. Sueton. Claud. cap. XI. Quod equidem vivente Augusto factum crediderim. nam vita functo recepit, ut passim ex vetustis cum lapidum, tum nummorum inscriptionibus constat. Quanquam ne vivente quidem vitare potuit quin Augusta vocaretur. An vero etiam quia testamento eam nomen suum ferre Augustus jussit, aut (ut loquitur Tacit.) in familiam Juliam assumpta est, Augusti filia dicta sit, quod ex inscriptione, ac nummo veteri affirmat Lipsius, non tam facile dixerim, nec publica honestas patitur. *Torrent.* Imo nullus dubitationi locus, si Tacito & Vellejo credere non nolimus. Tacitus Ann. VI. *Pater ei (Tiberio) Nero, & utrinque origo gentis Claudiæ, quanquam mater in Liviam & mox Iuliam familiam, adoptionibus transierit.* Vellejus etiam multo clarius: *Livia Romanarum eminentissima, quam postea conjugem Augusti vidimus, quam transgressi ad Deos sacerdotem ac filiam.* Schildius.

3. *Tertio gradu.*] De primis, secundis & tertiis heredibus, Brissonius ad Jul. Cæs. cap. LXXXIII.

4. *Amicosque complures.*] Tertio gradu primores civitatis scripserat, plerosque invisos sibi, sed jactantia gloriaque ad posteros. *Tacitus.*

5. *Legavit populo Romano quadringenties, tribubus tricies quinquies H.S.*] Tacitus hanc partem testamenti Augusti ita exprimit, *Legata non ultra civilem modum: nisi quod & populo & plebi*

CCCCXXXV.

[1] *quadringenties, tribubus* [2] *tricies quinquies* H.S.[3] *Prætorianis militibus singula millia nummorum:* [4] *cohortibus urbanis quingenos:* [5] *legionariis trecentos nummos: quam summam repræsentari jussit: nam &* [6] *confiscatam*

CCCCXXXV. *dedit.* Notanda figura in ejus verbis, qualis in illis Ciceronis, *urbem & cives integram incolumesque servavi.* Legatum populi interpretemur, quod publice relictum est civibus Romanis omnibus, qui consortes esse talium liberalitatum aut vellent aut solerent. plebis vero illud, quod vicomagistris relictum est, vel in communia cujusque tribus commoda impendendum: vel in tenuissimos quosque singularum tribuum erogandum. Similia Tiberii legata, qui patris exemplum in plerisque secutus, *legavit plebi Romanæ viritim atque etiam separatim vicorum magistris:* plebis appellatione intelligitur in Tiberii testamento, idem quod hic populi. duo enim hæc vocabula *populus* & *plebs* apud optimos scriptores, Tacitum præsertim, Suetonium, Plinios, & alios item confunduntur. Sed observare licet, cum populus Rom. à scriptoribus modo in tres ordines distinguatur, modo in quatuor, modo in plures, appellatione tribuum persæpe ultimum ordinem notari. Martialis libro VIII.

Dat populus, dat gratus eques, dat thura senatus,
Et libant Latiæ tertia dona tribus.

Inde est quod *tribulis*, pro paupere & egeno ac capite censo sumitur. *Casaubonus.*

*. *Legavit.*] Vivente Augusto, A.V.C. DCCXIIII. P. Falcidius Trib. pleb. de legatis hanc legem tulit: Quicunque civis Rom. post hanc legem rogatam testamentum faciet, is quantam cuique civi R. pecuniam jure publico dare, legare volet, jus potestasque esto, dum ita detur, legetur, ut ne minus, quam quartam partem hereditatis ex eo testamento heredes capiant. *Sigonius.*

1. *Quadringenties.*] Æstimatione Budæi, quæ, si non exactissime vera, proxima tamen veræ est, fuerint decies centena millia coronatorum.

2. *Tricies quinquies* H. S.] Fuerint octuaginta septem millia coronatorum, & insuper quingenti.

3. *Prætorianis militibus.*] In hoc genus fere adoptati & adscripti amici & voluntarii, etsi alii fortibus potius viris implebant. Eorum arma thoraces squamei, & scuta imbricata. Veteres unam solam habebant cohortem Prætoriam: postea per bella civilia auctæ. Augustus Romæ circa se habuit IX. Prætorias cohortes, firmamentum imperii, & postea pestem. Talis fuit apud Macedones Cohors Regia. *Lipsius.*

4. *Cohortibus urbanis.*] Tacitus Prætorias & legionarias tantum civium Romanorum cohortes commemorat. *Urbanas* à Tranquillo vocari arbitror quæ Prætorianis ignobiliores, vel grassatorum, vel incendii arcendi causa sub Præfecto vigilum in Urbe habebantur. Sed & de Præfecto Urbi verba Ulpiani adscribam: *Et sane debet etiam dispositos milites stationarios habere ad tuendam popularium quietem, & ad referendum sibi quid ubi agatur.* Torrent. Tacitus Ann. IV. *Quanquam insideret urbem proprius miles, tres urbanæ, novem prætoriæ cohortes, Etruria ferme Umbriaque delectæ, aut vetere Latio, & coloniis antiquitus Romanis.*

5. *Legionariis.*] Legionarii milites dicti, qui erant in legione, nec enim omnes milites in legione scribebantur. Nam velites, & levis armaturæ milites, non erant in numero legionariorum. *Beroald.*

6. *Confiscatam.*] In fiscis adservatam: uti Tertullianus eleganti metaphora, de

tam ſemper repoſitamque habuerat. Reliqua legata varie dedit: produxitque quædam [1] *ad vicena ſeſtertia:* [2] *quibus ſolvendis annuum diem finiit, excuſata rei familiaris mediocritate: nec plus perventurum ad heredes ſuos, quam* [3] *millies & quingenties profeſſus: quamvis viginti proximis annis* [4] *quaterdecies millies* [5] *ex teſtamentis amicorum percepiſſet: quod pæne omne cum* [6] *duobus paternis patrimoniis, cæteriſque hereditatibus in Rempubl. abſumpſiſſet. Julias, filiam neptemque,* [7] *ſi quid his accidiſſet,* [8] *vetuit ſepulchro ſuo inferri. De tribus voluminibus, uno, mandata de funere ſuo complexus eſt: altero, indicem rerum à ſe geſtarum:* [9] *quem vel-*

de Fuga: *Felices itaque pauperes, qui animam totam in confiſcato habent.* Lipſius.

1. *Ad vicena ſeſtertia.*] Id eſt, quingentos coronatos.

2. *Quibus ſolvendis annuum diem finiit.*] Annuum diem pro tribus penſionibus, & ſummis accipio. nam hæc erat vulgaris clauſula teſtamentorum, l. talis. l. cum vulgari D. de do. præl. erat & cæterorum negotiorum. Alia legata, ut idem Suetonius ait, Auguſtus repræſentari juſſit, hoc ſcilicet adjecto verbo *præſentia*, quod efficit, ut vulgari clauſula non contineantur, ex Servii & Labeonis ſententia d. l. talis. *Cujacius.*

3. *Millies & quingenties.*] Tricies ſepties centena millia coronatorum, & in ſuper quinquaginta millia.

4. *Quaterdecies millies.*] Sint trecenties & quinquies centena millia coronatorum.

5. *Ex teſtamentis amicorum percepiſſet.*] Supra: *Legata, vel partes hereditatum, à quibuſcumque parentibus relicta ſibi, aut ſtatim liberis eorum concedere, aut ſi pupillari ætate eſſent, die virilis togæ, vel nuptiarum, cum incremento reſtituere conſueverat.* capite LXVII.

6. *Duobus paternis patrimoniis.*] Octavii, & Cæſaris dictatoris.

7. *Si quid his accidiſſet.*] *Humanitus accidere*, eſt mori, & ita docti ſolent loqui. Sed teſtatores ex vulgi ſermone, qui conciſior eſt & brevior, ſimpliciter *accidere*, & *contingere* pro vita defungi accipiunt. Ultimus enim qui homini evenire poſſit caſus, eſt mors. Pomponius: *Si quis ita in teſtamento ſcripſerit, Si quid filio meo acciderit, Damas ſervus meus liber eſto: mortuo filio, Damas liber erit.* Alciatus.

8. *Vetuit ſepulchro ſuo inferri.*] Sollemne plane in monumentorum Titulis erat, cavere de perſonis, quas eo inferri jus eſſet. Atque adeo interdum ſibi duntaxat Monumenta faciebant, quæ nulli alii patere, & vel heredibus ſuis claudi volebant. Ejus rei ergo diſtricte vetabant ne quis eo inferretur, pœna quandoque addita, ut ex hac inſcriptione patet. IN. H. S. SIVE. LIBERT. SIVE. LIBER. INFERATVR. NEMO. SECVS. QVI. FECERIT. MITEM. ISIDEM. IRATAM. SENTIAT. ET. SVORVM. OSSA. ERVTA. ATQVE. DISPERSA. VIDEAT. *Briſſonius.*

9. *Quem vellet incidi in æneis tabulis.*] Appellat tabulas [illegible], quæ

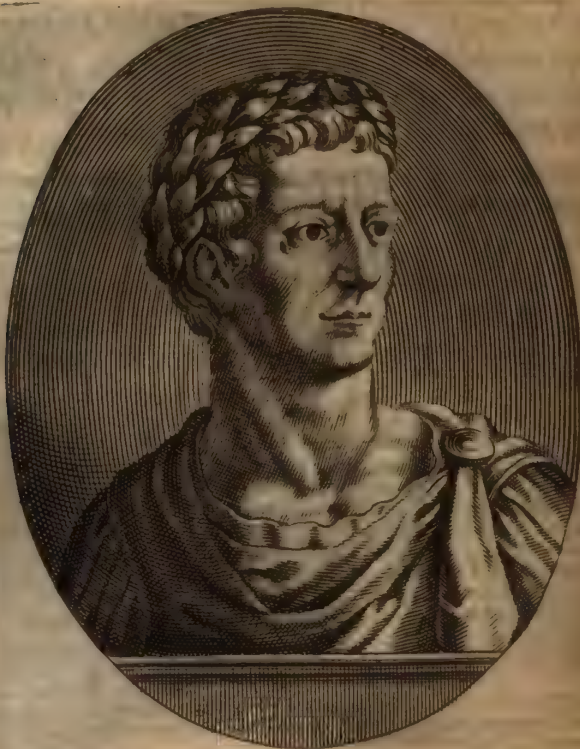
vellet incidi in æneis tabulis, quæ ante Mausoleum statuerentur: tertio [1] *breviarium totius imperii,* [2] *quantum militum sub signis ubique esset, quantum pecuniæ in ærario & fiscis, & vectigaliorum residuis. Adjecit & libertorum servorumque nomina, à quibus ratio exigi posset.*

quæ potius pilæ erant dicendæ: ita enim in lapide Ancyrano. Inter alias urbes quæ mature templum Augusto extruxerunt, urbs Ancyra fuit. Nam ibi divinos honores Augusto vivo fuisse exhibitos, testis ipse edicto quod refert Josephus Originum libro XVI. cap. X. Etsi subit mirari, cur commune Asiæ ei potius civitati illum honorem habuerit, quam Epheso, quæ erat per illa tempora πρώχημα & velut metropolis Asiæ. At Ancyra non Asiæ sed Galatiæ tantum metropolis erat. Cæterum mortuo Augusto quin multa ambitiose decreta in ejus honorem fuerint & Ancyræ & in aliis plerisque oppidis provinciarum, nemo dubitabit qui eorum temporum adulationes noverit. Tunc temporis videntur Ancyrani & petiisse & impetrasse à Senatu facultatem transferendi in templum Augusti, quod in ipsorum urbe erat, hunc rerum gestarum ejus indicem. quem manu Græcorum linguæ Latinæ prorsus imperitorum fuisse vel Romæ descriptum, vel postea sculptum, res clamat ipsa: adeo multa sunt perperam & contra omnem Latinitatem expressa. *Casaub.* Monumentum illud, inter illustriores de Cæsaribus inscriptiones, repræsentabitur.

1. *Breviarium.*] Quod nunc Breviarium dicitur, olim cum Latine loqueremur, *Summarium* vocabatur. *Seneca. Rationarium imperii* vocat cap. XXVIII. de quo inibi dictum est. Tale aliquid liber ille, qui Notitia imperii inscribitur.

2. *Quantum militum sub signis ubique esset.*] Tacitus Ann. IV. recensens, quæ *Romana copia in armis* sub Tiberio fuerit, præter militem classiarium, & socios, XXV. legiones commemorat.

TIBERIVS NERO CÆSAR.

VULTU FATERI VELLE, QUOD TAMEN NOLIS,
ET CASSA VERO VERBA: PRINCIPIS VERBA,
PLENUM TYRANNO PECTUS, ABDITUM, ABSTRUSUM,
VIRTUS NERONIS ISTA PRIMA MAJORIS.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI

DE XII. CÆSARIBVS

LIBER III.

TIBERIUS NERO CÆSAR.

PATRICIA gens Claudia [1] *(fuit enim & alia plebeia, nec potentia minor nec dignitate) orta est* [2] *ex Regillis, oppido Sabinorum. Inde Romam recens conditam, cum magna clientum manu commigravit, auctore Tito Tatio consorte Romuli: vel, quod magis constat,* [3] *Atta* [4] *Claudio gentis principe* 1

1. *FVit enim & alia plebeia.*] Notandum complures ejusdem nominis, ac fortassis etiam originis familias eodem tempore & patricias, & plebeias fuisse, ut de Cornelia quoque testatur Cicero II. De legibus, & de Papiria Famil. epist. lib. IX. de aliis alii. Quod evenire necesse erat cum non tota gens aliqua, verum certa tantum ejus gentis familia vel à plebe transibat ad patricios, vel à patriciis ad plebem. *Torrent.* Fuere duæ familiæ Claudiæ: earum quæ Marcellorum appellata est, plebeja: quæ Pulchrorum, patricia. *Asconius.*

2. *Ex Regillis.*] Livius, & Dionys. Regillum tam oppidum, quam lacum vocant. Unde cognomen Regillensis, &, ut Suetonius loquitur, Regillianus. *Torrent.*

3. *Atta.*] *Atta* vox vetus Sabina, originis Græcanicæ, ut pleræque Sabinorum: & ipsi absque dubio ἀνέκαθεν Dores fuerunt è Peloponneso orti. ἄττειν, subsilire significat, & nusquam firme pedem figere. unde ἄττειν δο-ρὸ χάλκειον. Attarum vitio contrarium est τὸ τῶν πτερνοβατῶν, quorum Hippocrates meminit: istos veteres Latini *talipedare* dixerunt. *Casaub.* Attæ appellantur, qui propter vitium crurum aut pedum plantis insistunt, & attingunt magis terram, quam ambulant. Attam etiam pro reverentia seni cuilibet dicimus: quasi eum avi nomine appellemus. *Festus.*

4. *Atta Claudio gentis principe.*] In uno codice *Acta Tatio Clauso*, in altero *Acta Tatio Claudio* legitur. Ut fortassis tria etiam apud Sabinos nomina habuerit, Atta Tatius Clausus. Illud vero in primis notandum est, eos qui olim Romam commigrabant, nomina sua dare debuisse, si jus civitatis adipisci vellent, atque ea plerumque mutata fuisse, quo magis Romani viderentur. Sic Atta Clausus Ap. Claudius factus est, & Lucumo ille Demarati filius cum Tarquiniis Romam venisset, comparato ibi domicilio, L. Tarquinii nomen edidit. Recte igitur omnis antiquitatis peritissimus Virgil.

Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum
Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar,
Claudia nunc à quo diffunditur & tribus, & gens,
Per Latium. —— Torrent.

cipe, [1] post reges exactos sexto fere anno, à patribus in patricios cooptata. Agrum insuper trans Anienem clientibus, [2] locumque sibi [3] ad sepulturam sub Capitolio publice accepit. Deinceps procedente tempore, duodetriginta consulatus, dictaturas quinque, censuras septem, triumphos septem, duas ovationes adepta est. [4] Cum prænominibus cognominibusque variis distingue-

1. *Post reges exactos.*] Appius Clausus, ad transitionem concitatis quinque familiarum millibus, cum his, liberisque & uxoribus, Romam profectus est, cum Poplicola re ante communicata: ab eoque benevole & promte ei hospitium, & omnia, ut æquum erat, sunt exhibita. Nam & familias statim civitate donavit, & unicuique homini duo agri jugera dedit juxta Anienem fluvium: Clauso autem jugera viginti quinque largitus est, ipsumque inter Senatores adscripsit: quod Reip. gerendæ initium ille adeptus, ita prudenter usurpavit, ut in principum post dignationem potentiamque pervenerit, gentemque Clausiam nulla inter Romanos obscuriorem à se reliquerit. *Plutarch.*

2. *Locumque sibi ad sepulturam sub Capitolio publice accepit.*] Speciali Populi Romani studio. Alioquin extra urbem sepelire, moris fuit. Cicero II. de L. legis XII. tabb. meminit: HOMINEM. MORTVVM. IN. VRBE. NE. SEPELITO. NEVE VRITO, & I. Tuscul. quæst. *An tu*, inquit, *egressus porta Capena, quum Collatini, Scipionum, Serviliorum, Metellorum sepulchra vides, miseros putas illos?* Igitur intra urbem tumulari, magnum & eximium quiddam fuit. Unde & Plutarchus in Problem. ait, cineres eorum, qui triumphâssent, in urbem ferre licuisse. Et Vestalibus quoque virginibus permissum, ut intra urbem sepulturæ traderentur, testis est Servius ad XI. Æn. *Marc. Donatus.*

3. *Ad sepulturam.*] Plinius libro VII. cap. LIV. *Ipsum*, inquit, *cremari, apud Romanos non fuit veteris instituti: terra condebantur. At postquam longinquis bellis obrutos erui cognovere, tunc institutum: & tamen multæ familiæ priscos servavère ritus: sicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus.* Non fuit, inquit, veteris instituti. Atqui lex illa, XII. tabul. quam ex Cicerone Marc. Donatus protulit, diserte cremationis meminit: NEVE. VRITO. & Plutarchus in Numa, *Corpus*, inquit, *crematum non est, quod ipse (ut fertur) prohibuerit.* Erat igitur communi usu receptum, ut flammis absumerentur cadavera. Sic Ovidius in funere Remi:

Ultima plorato subdita flamma rogo est.

Porro nomen ipsum *sepulturæ*, quo sæpe veteres utuntur, cremationi neutiquam officere, probat illud Plinii, eodem capite sic scribentis: *Sepultus intelligitur quoquo modo conditus, humatus vero humo contectus.* Ergo, quod est ex Plinio hac de re allatum, non de tota Quiritium turba, sed de patriciis fortasse verum fuerit. *Schildius.*

4. *Cum prænominibus cognominibusque variis distingueretur.*] Ingenuorum plerumque tria nomina: Prænomen, Nomen, Cognomen. *Prænomen* est, quod nominibus gentiliciis præponitur, discriminis caussa inter fratres & gentiles inventum: atque id ante diem togæ virilis non dabatur. *Nomen* dicimus, quod perpetuum est in aliqua gente: & respondet patronymicis Græcorum. nam ut illi *Æacidas* ab Æaco, sic Romani *Iulios* à Julo, *Antonios* ab Antonio dixerunt. Ducebantur autem ea no-

gueretur,[1] *Lucii prænomen consensu repudiavit, postquam è duobus gentilibus præditis eo, alter latrocinii, cædis alter convictus est. Inter cognomina autem, & Neronis assumpsit,*[2] *quo significatur lingua Sabina fortis ac strenuus. Multa multorum Claudiorum egregia merita, multa etiam secus admissa in Remp. exstant. Sed ut præcipua commemorem,*[3] *Appius Cæcus societatem cum rege Pyrrho, ut parum salubrem iniri dissuasit.*[4] *Claudius Caudex, primus freto classe transjecto, Pœnos Sicilia expulit. Claudius Nero advenientem ex Hispania cum ingentibus copiis Asdrubalem, prius quam Hannibali fratri conjungeretur, oppressit. Contra Claudius Appius Regillianus decemvir legibus scribendis virginem ingenuam per vim, libidi-* 2

nomina vel ab hominibus, vel ab animantibus, vel à locis, vel ab eventu. *Cognomen* est, quod familiarum discernendarum caussâ tertio loco post nomen ponitur. Id repertum à variis caussis. Hoc noto, cognomina hereditaria fuisse, sed ita ut mutari à posteris, & nova sumi fas fuerit. *Lipsius.*

1. *Lucii prænomen consensu repudiavit.*] Sic gentis Manliæ decreto cautum fuit nequis M. Manlius vocaretur. Liv. lib. VI. & Festus in *Manliæ gentis, &c.* Dio quoque lib. I. *Edicto* (inquit) *cautum nequis ex ea familia M. prænomen ferret.* Loquitur autem de honoribus Augusto jam devicto Antonio decretis. Adi Gellium lib. IX. cap. II. Sueton. Ner. cap. I. *Torrent.*

2. *Quo significatur lingua Sabina fortis ac strenuus.*] Ut *Anienem*, sic *Nerienem* dixerunt tertia syllaba producta: id autem sive *Nero* sive *Nerienes* est, Sabinum verbum est: eoque significatur virtus & fortitudo. itaque ex Claudiis, quos à Sabinis oriundos accepimus, qui erat egregia atque præstanti fortitudine, *Nero* appellatus est. Sed id Sabini accepisse à Græcis videntur, qui vincula & firmamenta membrorum *neura* dicunt. unde nos quoque Latine *nervos* appellamus. *Gellius.*

3. *Appius Cæcus.*] Appius censor, quum solennia sacri Herculanei servos publicos edocuisset, luminibus captus est: authores Livius & Valerius. Quærit Jurisconsultus libro III. Digestorum nunquid cæcus magistratum gerere possit: *extat*, inquit, *exemplum ejus, qui gessit. Appius Claudius cæcus consiliis publicis intererat, & in Senatu dixit severissimam sententiam de Pyrrhi captivis non recipiendis.* Beroald.

4. *Claudius Caudex.*] Quis Romanis primus persuasit navem conscendere? Claudius is fuit: Caudex ob hoc ipsum appellatus, quia plurium tabularum contextus, *caudex* apud antiquos vocabatur: unde publicæ tabulæ codices dicuntur: & naves nunc quoque quæ ex antiqua consuetudine per Tiberim commeatus subvehunt, *caudicariæ* vocantur. *Seneca.*

dinis gratia,[1] *in servitutem asserere conatus, caussa fuit plebi secedendi rursum à patribus. Claudius Drusus,*[2] *statua sibi cum diademate*[3] *ad Appii Forum posita, Italiam per clientelas occupare tentavit.*[4] *Claudius Pulcher apud Siciliam,*[5] *non pascentibus*[6] *in auspicando pullis, ac per contemptum religionis mari demersis, quasi ut biberent, quando esse nollent, prælium navale iniit: superatusque, cum*[7] *dictatorem dicere à senatu ju-*

1. *In servitutem asserere.*] Assertores dicti ancipiti vocabulo, tam hi, qui vindicant in servitutem, quam qui in libertatem. Livius scribens hanc historiam; *Iam à vi tuta erat, cum assertor nihil opus esse multitudine concitata ait, se jure grassari, non vi.* Et mox paulo: *Cum repelleretur assertor virginis à globo mulierum.* Beroald.

2. *Statua sibi cum diademate posita.*] Codex Salmas. *Statua sibi diademata posita.*

3. *Ad Appii forum.*] Oppidum est in Latio, cujus meminit Horatius in primo Sermonum, Satyra V.

—— Inde forum Appi
Differtum nautis, cauponibus atque malignis.

Plinius in III. in enumeratione Latii populorum meminit fori Appii. Ideo autem Drusus hunc potissimum locum delegisse videtur ad res novas moliendas, quoniam erat in clientela Claudiæ gentis: & ab Appio, qui illic forum egerat, nomen acceperat: sicut forum Cornelii, forum Livii, & id genus alia nuncupantur. *Beroald.*

4. *Claudius Pulcher apud Siciliam.*] P. Claudius Cos. ad Drepanum fugam capessit, ac circum littus se evolvit, triginta navibus, quas habebat proximas, comitatus, cæteras ad tres & nonaginta, cum omnibus fere, qui intus erant, ceperunt Pœni. Publium deinceps maledictis Romani lacerârunt, vehementerque incusârunt, quod temeritate sua atque imprudentia male rem gessisset, & quantum in ipso fuerat, magnis Remp. detrimentis affecisset: unde postea habito de eo judicio, graviter multatus est, ac pericula magna adiit. *Polybius.*

5. *Non pascentibus.*] Silius inter prodigia, quæ cladem Flaminio denuntiabant, hoc quoque ponit, quod

—— Ales præscia luctus
Damnavit vesci, planctuque alimenta refugit.

E contrario, cum pulli pascuntur, felix est auspicium. Id vero felicissimum credebatur, quando ex offa, quam pullus invasit, aliquid ex ore ejus cecidit: quod, quia terram paviebat, hoc est, feriebat, terripavium primo, post terripudium dictum est, idque *tripudium solistimum* appellatur: quod auspicium cum à pullario nuntiabatur, egregium existimabatur. *Beroald.*

6. *In auspicando pullis.*] Gallinaceorum sunt tripudia solistima. Hi magistratus nostros quotidie regunt, domosque ipsis suas claudunt aut reserant: hi fasces Rom. impellunt aut retinent, jubent acies aut prohibent, victoriarum omnium toto orbe partarum auspices. *Plinius.*

7. *Dictatorem dicere.*] Jussus dictatorem dicere, C. Glauciam dixit, sortis ultimæ hominem: qui coactus abdicare se magistratu, postea ludos prætextatus spectavit. *Livius.*

1. *Ilyciam*

jeberetur, velut iterum illudens discrimini publico, [1] *Ilyciam* [2] *viatorem suum dixit. Exstant & fœminarum exempla diversa æque: siquidem gentis ejusdem utraque Claudia fuit, & quæ* [3] *navem* [4] *cum sacris matris Deûm* [5] *Ideæ obhærentem Tiberino vado extraxit, precata propalam,* ut ita demum sequeretur, si sibi pudicitia constaret: *& quæ* [6] *novo more judicium majestatis apud populum mulier subiit, quod in conferta multitudi-*

1. *Ilyciam.*] Ex fastis Capitolinis scribendum *Gliciam.* Ursinus. Plerumque scriptum in veteribus *i* pro *g*, ut *toja* pro *toga*: *fulora* pro *fulgora.* Sic *Ilycias* pro *Glycias.* Salmasius.

2. *Viatorem suum.*] Viatores alios à lictoribus fuisse, argumento est antiqua utrorumque origo. Lictor enim à ligando, Viator à via, unde arcessebant, est appellatus. Testis est in Catone Cicero: *E via ad Senatum accersebantur Curius, & cæteri senes, ex quo qui eos accersebant, viatores nominati sunt.* item Livius lib. XXIII. *Consul viatorem misit, qui patri nunciaret, ut sine lictoribus ad consulem veniret.* ex quibus apparet, viatoribus eos usos, vocandi & nunciandi caussa, non ligandi. eorum porro, ut etiam præconum, decurias fuisse, easque à consulibus lectas, testis est antiqua tabula. *Sigonius.* Viatores etiam Tribunorum pl. fuisse, patet ex illo Livii: *Simul se universa concio avertit, & secuta Scipionem est: adeo, ut postremo scribæ viatoresque Tribunos relinquerent.* lib. XXXVIII.

3. *Navem obhærentem Tiberino vado.*] Simile factum Silvani episcopi narrat Socrates scholasticus, l. VII. c. XXXVII. *Casaub.* Simile exemplum in Tucia Vestali narrat Valerius, quæ incesti arcessita, spem salutis ancipiti argumento petere ausa est. *Vesta*, inquit, *si sacris tuis castas semper admovi manus, effice ut hoc cribro hauriam ex Tiberi aquam & in ædem tuam perferam; audacter & temere jactis votis sacerdotis rerum ipsa natura cessit.* Sabell.

4. *Cum sacris matris Deûm.*] Allatum ex Phrygia nihil quidem aliud scribitur missum rege ab Attalo, nisi lapis quidam non magnus, ferri manu hominis sine ulla impressione qui posset; coloris furvi atque atri, angulis prominentibus inæqualis; & quem omnes hodie ipso illo videmus in signo oris loco positum, indolatum & asperum, & simulacro faciem minus expressam simulatione præbentem. *Arnobius.*

5. *Ideæ.*] Berecyntus, Phrygia gens, & in universum Phryges, ac Troüm qui circa Idam accolunt, Rheam ipsi quoque colunt, eique orgia peragunt: matrem appellantes Deorum, & Agestin, & Phrygiam, magnam Deam. à locis autem Idæam, Dindymenem, Pylenen, Pessinuntida, Cybelen. Græci ejus administros communi nomine Curetas appellant. *Strabo.*

6. *Novo more.*] Et quod mulier, &, quod ob dictum solummodo, majestatis postulata fuit. Tacitus Annal. I. *Legem majestatis reduxerat, cui nomen apud veteres idem, sed alia in judicium veniebant, si quis proditione exercitum, aut plebem seditionibus, denique male gesta Rep. majestatem pop. Rom. minuisset: facta arguebantur, dicta impune erant.* Eandem in Claudiæ judicio novitatem Val. Max. notat lib. VIII. cap. I. *insontem*, inquit, *crimine quo accusabatur, votum impium subvertit.* Schildius.

dine ægre procedente, [1] *carpento, palam optaverit:* ut frater suus Pulcher reviviſceret, atque iterum classem amitteret, quo minor turba Romæ foret. *Præterea notissimum est, Claudios omnes, excepto dumtaxat P. Clodio, qui ob expellendum urbe Ciceronem, plebeio homini, atque etiam* [2] *natu minori, in adoptionem se dedit, optimates* [3] *assertoresque unicos dignitatis ac potentiæ patriciorum semper fuisse, atque adversus plebem adeo violentos ac contumaces, ut ne capitis quidem quisquam reus apud populum* [4] *mutare vestem aut deprecari sustinuerit: nonnulli in altercatione & jurgio* [5] *Tribunos plebis pulsaverint. Etiam virgo*

1. *Carpento.*] Curru. Sunt autem carpenta, vehicula, quæ à Carmente Euandri dici opinatur Ovidius in primo Fastorum. Scribit Livius in v. matronis concessum esse, ut plaustro ad sacra, ludosque, carpentis festo, profestoque die uterentur. *Beroald.*

2. *Natu minori.*] Libro primo Institutionum: *minor natu majorem adoptare non debet. Adoptio enim naturam imitatur: & pro monstro est, ut major sit filius, quam pater.* Unde Cicero in oratione pro domo sua ad Pontifices, accusat non minus vere, quam luculenter P. Clodium, quod jus adoptionis polluerit, cum se in adoptionem dederit Fonteio, qui annos viginti vix natus erat, factusque sit ejus filius contra fas, cujus per ætatem pater esse potuerit. *Idem.*

3. *Assertoresque unicos dignitatis ac potentiæ patriciorum.*] Apud Livium VI. Ap. Claudius Crassus nepos decemviri sic infit: *Neque novum, neque inopinatum mihi sit, Quirites, si quod unum familiæ nostræ semper objectum est ab seditiosis Tribunis, id nunc ego quoque audiam: Claudiæ genti jam inde ab initio nîl antiquius in Republica patrum majestate fuisse.*

4. *Mutare vestem aut deprecari sustinuerit.*] Atqui apud Livium lib. VI. hæc leguntur: *Quod ad eum diem nunquam usu venisset, ut in tanto discrimine non & proximi vestem mutarent. Appio Claudio in vincula ducto, C. Claudium inimicum, Claudiamque omnem gentem sordidatam fuisse.*

5. *Tribunos plebis pulsaverint.*] Livius in tertio, *Quamvis Tribuni essent sacrosancti, & inviolabiles, tamen Appii Claudii, legibus calcatis, spretisque cerimoniis, sæpe eos pulsaverunt in altercationibus, pœnam floccipendentes, qua violator Tribunorum fit sacer.* Is enim homo sacer dicitur, quem populus judicavit ob maleficium: & qui eum occidit, parricidii non damnatur. Nam lege Tribunitia prima cavetur: *Si quis eum, qui sacer sit, occiderit, parricida ne sit.* Sacrosanctum autem dicitur, quod jurejurando interposito est institutum, si quis id violasset, ut morte pœnas penderet. *Beroald.*

*. *Fratrem.*] Legendum: *Etiam Virgo Vestalis patrem injussu populi triumphantem, &c.* non, ut in vulgatis, *fratrem.* Nam Cicero pro Cæcina, & Valerius Maximus libri quinti capite quarto, patrem fuisse tradunt. *Fulvius Ursinus.*

1. Injussu

go Vestalis * *fratrem* [1] *injussu populi triumphantem, adscenso simul curru, usque in Capitolium prosecuta est, ne vetare, aut* [2] *intercedere fas cuiquam Tribunorum esset. Ex hac stirpe Tiberius Cæsar genus trahit, &* 3.
quidem utrumque: paternum, à Tiberio Nerone, maternum ab Appio Pulchro: qui [3] *ambo Appii Cæci filii fuerunt. Insertus est & Liviorum familiæ, adoptato in eam materno avo. Quæ familia, quamquam plebeia, tamen & ipsa admodum floruit, octo consulatibus, censuris duabus, triumphis tribus: dictatura etiam ac magisterio equitum honorata: clara & insignibus viris, ac maxime* [4] *Salinatore, Drusisque. Salinator* [5] *universas tribus in censura notavit levitatis nomine, quod cum se post priorem consulatum multa irrogata condemnassent, consulem iterum censoremque fecissent. Drusus hostium duce Drauso cominus trucidato, sibi posterisque suis cognomen invenit. Traditur etiam propratore ex provincia Gallia retulisse aurum, Senonibus olim in obsidione Capitolii datum:* [6] *nec, ut fama, ex-*

1. *Injussu populi triumphantem.*] Hic honos primum à senatu, post etiam repugnante senatu, à populo datus est. primum sine Senatusconsulto, collega intercedente, triumphasse P. Servilium Priscum consulem de Volscis, testis est Dionysius. Primi vero patribus invitis, jubente populo, de Sabinis M. Horatius, de Æquis L. Valerius. *Sigonius.*

2. *Intercedere.*] Male quædam edit. *interdicere.* nam *interdicere* solenne Prætorum est, *intercedere* Tribunorum. *Torrent.*

3. *Ambo Appii Cæci filii.*] His tertium adjunge P. Claudium, qui classem perdidit. Cic. Catone, *Quatuor* (inquit) *robustos filios, & filias quinque, tantam domum, tantas clientelas Appius regebat & senex, & cæcus.* Idem.

4. *Salinatore,*] Is ex salaria annona vectigal statuit in censura, quam cum Claudio gessit, unde illi cognomen inditum. *Sabell.*

5. *Universas tribus, quod se consulem iterum censoremque fecissent.*] Cum inficiari non possent aut judicio semel, aut comitiis bis peccatum esse. *Beroaldus.* Unam tantummodo tribum Metiam vacuam nota reliquit, quæ cum suffragiis suis, ut non damnatione, ita nec honore quidem dignum judicaverat. *Valer. Max.*

6. *Nec, ut fama, extortum à Camillo.*] Mille pondo auri pretium populi gentibus mox imperaturi factum. Sed Diique & homines prohibuêre redemptos vivere

extortum à Camillo. Ejus abnepos, ob eximiam adver-
sus Gracchos operam patronus senatus dictus, filium
reliquit, quem in simili dissensione [1] *multa varie molien-*
4 *tem,* [2] *diversa factio per fraudem interemit. Pater ve-*
ro Tiberii, quæstor C. Cæsaris, Alexandrino bello, classi
præpositus, plurimum ad victoriam contulit. Quare
& [3] *Pontifex in locum P. Scipionis substitutus, & ad*
deducendas in Galliam colonias, in queîs [4] *Narbo &*
Arelate erant, missus est. Tamen Cæsare occiso, cun-
ctis turbarum metu abolitionem facti decernentibus,
etiam de præmiis tyrannicidarum referendum censuit.
Prætura deinde functus, cum exitu anni discordia in-
ter Triumviros exorta esset, retentis ultra justum tem-
pus insignibus, L. Antonium consulem Triumviri
fratrem ad Perusiam secutus, deditione à cæteris facta,
[5] *solus permansit in partibus: ac primo Præneste, inde*
Nea-

vivere Romanos. nam sorte quadam, priusquam infanda merces perficeretur, per altercationem nondum omni auro appenso, dictator intervenit: auferrique aurum de medio, & Gallos summoveri jubet. *Livius.*

1. *Multa varie molientem.*] Livius Drusus exitum rerum non providens, quas nec agere licebat, nec jam liberum erat semel inchoatas relinquere, exsecratus inquietam à primordiis vitam, dicitur dixisse: *Uni sibi, nec puero quidem umquam ferias contigisse.* Seneca.

2. *Diversa factio per fraudem interemit.*] Livius Drusus Trib. pleb. dum raro procedens in publicum, domi quotidianos cœtus habet in obscura quadam porticu, accidit ut vespere dimissurus multitudinem exclamaret, ictum se: & dicto citius cecidit. in jacentis femore deprehensus est infixus culter sutorius. *Appianus.*

3. *Pontifex.*] Pontifex maximus intelligi non potest, quum C. Cæsar pontificatum maximum, nisi cum morte, non deposuerit: sed erant alii pontifices octo numero: quanquam ab initio quatuor à Numa rege instituti fuissent. *Sabell.*

4. *Narbo & Arelate.*] Plinius Narbonem Decumanorum coloniam vocat, propterea quod milites decimæ legionis in eam coloni deducti sunt. In mediterraneo Narbonensis Galliæ civitas est Arelate, à Plinio dicta colonia Sextanorum, quoniam ex sexta legione coloni deducti sunt. Harum coloniarum deducendarum autor fuit Cæsar, quibus patrem Tiberii præfecit, velut unum ex Triumviris qui more Romano colonos deducebant, eisque agros viritim dividebant. *Berould.*

5. *Solus permansit in partibus.*] In summa Deus ille (Augustus) cœlumque nescio adeptus magis, an meritus, herede hostis sui filio excessit. *Plinius.*

1. *Servis*

Neapolim evaſit: [1] *ſerviſque ad pileum fruſtra vocatis, in Siciliam profugit. Sed indigne ferens, nec ſtatim ſe in conſpectum Sex. Pompeii admiſſum, &* [2] *faſcium uſu prohibitum, ad M. Antonium trajecit in Achaiam. Cum quo brevi reconciliata inter omnes pace, Romam rediit, uxoremque Livi m Druſillam, & tunc gravidam, & ante jam apud ſe filium enixam,* [3] *petenti AVguſto conceſſit. Nec multo poſt diem obiit,* [4] *utroque liberorum ſuperſtite, Tiberio Druſoque* [5] *Neronibus.* TIBERIUM *quidam* [6] *Fundis natum exiſtimaverunt, ſecuti levem conjecturam, quod materna ejus*

1. *Servis ad pileum.*] Id eſt, ad libertatem, cujus inſigne eſt pileus. Livius in XXIV. *Poſtero die ſervi ad pileum vocati, & carcere vincti emiſſi.* Poſt interfectum Julium Cæſarem quidam pileum in haſta prætulerunt, tanquam libertatis ſignum, univerſoſque ad civilitatem patriam vocaverunt. Moris enim fuerat apud veteres, ut ſervi, qui per manumiſſionem liberi fiebant, raderent caput, & calvi pileum caperent. Hinc eſt illud Plautinum: *Dii faxint ut hodie raſo capite calvus capiam pileum.* Beroaldus.

2. *Faſcium uſu prohibitum.*] Contra morem rectorum provinciarum qui comiores erant & haberi volebant. Cicero in epiſtola ad Cornificium, qua ei Anitium commendat negotiorum ſuorum cauſſa legatum in Africam legatione libera, *in primis quod ei chariſſimum eſt, dignitatem ejus tibi commendo: idque à te peto, quod ipſe in provincia facere ſum ſolitus, non rogatus, ut omnibus ſenatoribus lictores darem: quod idem acceperam & noveram à ſummis viris eſſe factitatum.* Caſaub.

3. *Petenti Auguſto.*] Plane uti Martiam uxorem, tum ex ſe gravidam, petenti Q. Hortenſio Catonem Uticenſem conceſſiſſe Plutarchus refert. Quin etiam Octaviam, Auguſti ſororem, poſt Marcelli mortem, adhuc gravidam, ventreque pleno, Antonio deſponſam Dio lib. XLVI. ſcribit. Ea tunc matrimoniorum licentia regnabat.

4. *Utroque liberorum.*] Quorum Druſus in domo Auguſta natus eſt, tertio menſe, poſtquam Livia Auguſto nupſiſſet. Unde ſuſpicio fuit, ex vitrico per adulterii conſuetudinem procreatum. Claudii cap. I. Eum tamen natum Auguſtus patri Tiberio reddidit, ſi Dioni credimus.

5. *Neronibus.*] Ambo igitur Liviæ filii Nerones vocati ſunt, ſed Tiberio pro cognomine, Druſo vero pro prænomine id datum fuit. ſic enim in nummo veteri: NERONI. CLAUDIO. DRUSO. GERMAN. COS. DES. &, NERO. CLAUDIUS. DRUSUS. GERMAN. IMP. Sic & Horatium interpretabimur libro IV. Od. IV.

—— *Auguſti paternus*
In pueros animus Nerones.

Torrent. Claud. cap. I. *Patrem Claudii Cæſaris, olim Decimum, mox Neronem prænomine.*

6. *Fundis.*] Cajetanum ſinum ſubſequitur Cæcubum: inde Fundi, urbs in via Appia. *Strabo.*

I. Si-

ejus avia Fundana fuerit, & quod mox [1] *simulacrum Felicitatis ex senatusconsulto publicatum ibi sit. Sed ut plures, certioresque tradunt, natus est Romæ in Palatio.* XVI. *Kal. Decemb.* [2] *M. Æmilio Lepido iterum, L. Munatio Planco* COSS. [3] *post bellum Philippense. Sic enim* [4] *in fastos* [5] *Actaque publica relatum est. Nec tamen desunt qui partim antecedente anno Hirtii ac Pansæ, partim insequente, Servilii Isaurici Antoniique consulatu, genitum eum scribant.*
6 INFANTIAM *pueritiamque habuit* [6] *luxuriosam & exercitata-*

1. *Simulacrum felicitatis.*] Mallem *fecunditatis*, ut in Juliæ Severi, & Faustinæ M. Aurelii nummis legitur, FECVNDITAS. AVGVSTAE. nisi tamen eo trahimus, ut adulatorie significaverit Senatus, Tiberium natum felicitati ac bono Urbis, & orbis, quod in imperatoribus sæpe factum. *Torrent.* Jam Romanum imperium longe lateque crescebat, & adhuc nemo Felicitatem colebat. Sero huic tantæ Deæ post tot Romanos principes Lucullus ædem constituit. *Augustinus.* Tacitus Annal. XV. ob natam Neroni filiam, templum *Fecunditati* decretum memorat.

2. *M. Æmilio* II. *& Munatio Planco* Coss.] Vetus codex habet Numatio, pro Munatio. Est autem & Numatii celebris viri mentio apud Horatium lib. epistolarum I. epistola tertia, & alterius Numatii Galli apud Martialem lib. X. *Glareanus.*

3. *Post bellum Philippense.*] Cod. Salmas. *per bellum Philippense.* id esset, tempore ejus belli. Nam & bellum Philippense, iis, quos Suetonius dicit, Coss. gestum est.

4. *In fastos.*] Scribit se ex fastis habuisse verum nativitatis diem. Nimirum Romani, qui nullum adulationis modum adversus Augustum omisêre, diem, quo Tiberius natus est, in Fastorum libris descriptum reposuêre, ut singulis annis dies nativitatis illius festus ageretur. Ita cap. LXV. de Sejano: *quamvis & natalem ejus publice celebrari, & imagines aureas passim coli videret.* Marc. Donatus.

5. *Actaque publica.*] Sic Calig. cap. octavo. *Ego in actis Antii editum invenio.* Mos igitur erat ut parentes natos sibi liberos apud acta profiterentur, idque à Ser. Tullii temporibus observatum. hic enim (ut lib. IV. Dionys. Halicarn. scribit) in singula recens natorum capita Junonis Lucinæ templo inferri aliquid jussit, & in censu agendo non solum facultates, sed & liberorum nomina, atque ætatem referri voluit. Quod vel maxime post leges Julias, & Papias observatum fuit, ob eorum qui liberos haberent commoda, & orborum pœnas. Hinc Juvenal. Satyra IX.

—— libris actorum spargere gaudes
Argumenta viri. ——

Torrent.

6. *Luxuriosam & exercitatam.*] *Luxuriosam* interpretor exuberantem, magnisque incrementis præditam: *luxuria* enim, quod Nonius annotavit, intempestivam abundantiam significat. *Torrentius.* Codex Salmas. *laxoriosam*: unde unius litteræ immutatione fit *laboriosam.* Sic apud Plinium in Paneg. *laboriosus* & *exercitus* junguntur: *Intelligimus,*

tatam : [1] *comes usquequaque parentum fugæ : quos quidem apud Neapolim sub irruptionem hostis navigium clam petentes, vagitu suo pæne bis prodidit : semel, cum à nutricis ubere, item cum à sinu matris raptim auferretur, ab iis qui pro necessitate temporis mulierculas levare onere tentabant. Per Siciliam quoque & Achaiam circumductus, ac Lacedæmoniis publice,* [2] *quod in tutela Claudiorum erant, demandatus, digrediens inde itinere nocturno, discrimen vitæ adiit :* [3] *flamma repente è silvis undique exorta, adeoque omnem comitatum circumplexa, ut Liviæ pars vestis & capilli amburerentnr. Munera, quibus à Pompeia Sext. Pompeii*

gimus, Cæsar, quantum tibi pro laboriosa ista statione & exercita debeamus.

1. *Comes usquequaque parentum fugæ.*] Livia, quam postea conjugem Augusti vidimus, quam transgressi ad Deos sacerdotem ac filiam, tum fugit mox futuri sui Cæsaris arma, cujus bimum hunc Tiberium Cæsarem, vindicem Romani imperii, futurumque ejusdem Cæsaris filium, gestans sinu, per avia itinerum vitatis militum gladiis uno comitante, quo facilius occultaretur fuga, pervenit ad mare, & cum viro Nerone pervecta in Siciliam est. *Vellejus.*

2. *Quod in tutela Claudiorum erant.*] Cum Athenienses clientes, ob servitutem, θῆτας appellaverint, Thessali vero πενέστας, vocabulo fortunam illis continuo exprobrantes, Romulus decora etiam appellatione hanc rem cohonestavit, patronatum nominans pauperum & humilium patrocinium : & commoda utrisque addidit officia, & eorum conjunctionem perhumanam ac civilem reddidit. Non solum autem in ipsa urbe plebs patriciorum patrocinio defendebatur : sed & coloniarum Romanarum, & civitatum, quæ societatis & amicitiæ caussa se pop. Rom. adjunxerant, & bello subactarum unaquæque, quos Romanorum custodes & patronos voluisset, habebat. Et sæpe Senatus, harum & urbium & gentium controversiis ad ipsarum patronos relatis, ipsorum judicia rata habuit. *Dionys. Halicarn.*

3. *Flamma repente è silvis undique exorta.*] Quod non raro in montibus evenire solet. Lucretius lib. I.

At sæpe in magnis fit montibus, inquis, ut altis
Arboribus vicina cacumina summa terantur
Inter se, validis facere id cogentibus austris,
Donec fulserunt flammai flore coorto.

Manilius libro I.

Sunt autem cunctis permisti partibus ignes,
Ac silice in dura viridique in cortice sedem
Inveniunt, tum sylva sibi collisa crematur.

Casaubon. Flammæ, quod passim historia docet, plerumque læta portenderunt. Cujus rei duo alia luculenta exempla cap. XIV. in ipso Tiberio habes.

peii sorore in Sicilia donatus est, [1] chlamys & fibula, item [2] bullæ aureæ, durant, ostenduntur que adhuc Baiis. Post reditum in urbem à [3] M. Gallio senatore testamento adoptatus, hereditate adita, mox nomine abstinuit: quod Gallius adversarum Augusto partium fuerat. Novem natus annos, defunctum patrem pro Rostris laudavit. Dehinc pubescens, Actiaco triumpho currum AVgusti comitatus est, [4] sinisteriore funali equo, cum Marcellus Octaviæ filius [5] dexteriore veheretur.

** Præ-*

1. *Chlamys.*] Erat imprimis Græcorum, & maxime Macedonum. Inter puerilia recensetur ab Ulpiano, Pand. lib. XXXIV. Chlamyde Numa primus Romanorum regum usus est, quum legationem Isaurorum excepisset, rationemque eorum habitus percepisset: autor Suidas. Porro chlamydis effigies & terræ habitabilis eadem fuisse traditur. Strabo in II. ἔστι δήπου χλαμυδοειδὲς σχῆμα τῆς οἰκουμένης. *Baysius.*

2. *Bullæ aureæ.*] *Bullas* hoc loco non tam pro notis puerorum insignibus accipio, quam pro illis veluti clavorum capitibus quæ cingulis militaribus ad ornatum apponebantur. id enim cum chlamyde, & fibula rectius convenit. Virgil. Æn. IX.

—phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula.—

& extremo XII.

—notis fulserunt cingula bullis.

Torrent.

3. *M. Gallio.*] Q. Gallii, Prætoris, quem Augustus occidi jusserit, mentio sup. cap. XXVII. Marcus igitur ob occisum fratrem, aut certe gentilem atque agnatum suum, Augusto & ipse adversabatur. Quæ causa fuit ut Tiberius quanquam testamento adoptatus, testatoris nomine abstinuerit, hereditatem tamen adierit. An recte, Jurisconsulti judicent. Extat etiam nummus æreus cum inscriptione, C. GALLIVS. LVPERPERCVS. IIIVIR. A A A FF. idem fortasse cum eo de quo Val. Maximus lib. VI. cap. I. *Idem.*

4. *Sinisteriore funali equo.*] *Funalis* est qui extra jugum incedit, & jugali opponitur, quem Græci σειραῖον, & σειραφόρον appellent. nam qui jugum subit ζύγιος illis dicitur, ὁ ὑπὸ τὸ ζυγὸν ἵππος. Ex his porro intelligimus, *funalem equum* appellari qui extra jugum sit, sive ante, sive à latere jungatur, inde dictus, quod fune, sive habena, aut catena etiam exterius regatur: sic enim malo quam à funalibus, quæ in eo triumphanti præferrentur, ut quidam censuere. *Idem.*

5. *Dexteriore veheretur.*] Suetonio lumen addit quod Pro Murena scribit Cicero, filios prætextatos sedere in equis triumphantium solitos, quodque extant Augusti numismata ærea, in quibus quatuor junctis ad currum elephantis totidem pueri insident. At Domitianus ætate jam major, triumphum patris ac fratris Judaicum equo albo comitatus est. Sueton. Domit. cap. II. *Idem.*

*. *Præsedit & Actiacis ludis.*] Nihil Dio de Tiberio in mentione ludorum Actiacorum: quos ait per ipsum Augustum & Agrippam, ipsius in consulatu ejus anni collegam, fuisse curatos. *Casaubonus.* Cod. Salmasii *asticis:* quo leviter immutatum est *astycis.*

De

[x] Præsedit & Actiacis ludis, & [1] Trojanis Circensibus, [2] ductor turmæ [3] puerorum majorum. VIRILI *toga sumpta, adolescentiam omnem, spatiumque insequentis ætatis usque ad principatus initia, per hæc fere transegit. [4] Munus gladiatorium in memoriam patris, & alterum in avi Drusi dedit, diversis temporibus, ac locis: primum in foro, secundum [5] in Amphitheatro: [6] rudiariis quoque quibusdam revocatis, [7] auctoramento cen-*

De ludis autem astycis plura dicentur ad cap. xx. Caligulæ. Alii *basilicis* reponunt.

1. *Trojanis Circensibus.*] Trojæ lusus Circensibus misceri consuevit: sic in Cæsaris Dictatoris, sic in Augusti spectaculis servatum. *Sabell.*

2. *Ductor turmæ.*] Dio: καὶ ἐν αὐτῇ τὴν ἱπποδρομίαν διά τε τῶν παίδων τῶν ἐφήβων καὶ διὰ τῶν ἀνδρῶν ἐποίησε. Sed quæro: si in hoc ludicro præsedit Tiberius, qui potuit turmæ ductorem agere? aut igitur vicarii opera usum oportuit: aut excidit à contextu Suetonii verbum *fuit*. Casaub.

3. *Puerorum majorum.*] Hi sunt qui Græcis dicebantur ἀγένειοι, mediæ inter puerilem & virilem ætatis. ita Græci sæpissime separant ἀθλήματα ἀνδρῶν, sive τελείων, ἀγενείων & παίδων. Ipse Tiberius si, ut videtur, de primis ludis Actiacis sentit Tranquillus, annum ætatis decimum tertium nondum compleverat. Sin de secundis capiamus, annum tunc agebat decimum septimum. Porro Trojæ ludus majorum minorumque puerorum edi solitus ab Augusto, ut scribit Suetonius. *Idem.*

4. *Munus gladiatorium in memoriam patris.*] Munus dictum est ab officio: quoniam officium etiam muneris nomen est. Officium autem mortuis hoc spectaculo facere se veteres arbitrabantur, posteaquam illud humaniore atrocitate temperaverunt. Nam olim, quoniam animas defunctorum humano sanguine propitiari creditum erat, captivos, vel malo ingenio servos mercati, in exsequiis immolabant. Postea placuit impietatem voluptate adumbrare. Itaque quos paraverant, armis quibus tunc, & qualiter poterant eruditos, tantum ut occidi discerent, mox edicto die inferiarum apud tumulos erogabant. Ita mortem homicidiis consolabantur. Hæc muneris origo. Sed paullatim provecti ad tantam gratiam, ad quantam & crudelitatem. Quia ferarum voluptati satis non fiebat, nisi & feris humana corpora dissiparentur. *Tertullianus.*

5. *In Amphitheatro.*] Nata Amphitheatra haud diu ante tempora Reip. desidentis, & quidem temporanea primum, & è ligno. At sub Augusto venationi reperta propria & mansura domus; Amphitheatrum exstructum è lapide, Augusti suasu, Statilii Tauri opibus & sumptu, in campo Martio A. V. DCCXXV. Hoc solum primumque lapideum Amphitheatrum Romæ fuit ad tempora Vespasiani. *Lipsius.*

6. *Rudiariis quoque quibusdam revocatis.*] Rudem indulgebant gladiatoribus veteranis, quasi magisterii signum; aut etiam novis, in novo aliquo & strenuo facto, idque populo imperante. Qui donati rude, *Rudiarii* dicti: ii non ultra depugnabant, nisi pretio aut sponte inducti. Effectus rudis, liberatio ab arena. Veruntamen è gladiatoribus conditione

[1] *centenûm millium. Dedit & ludos, sed absens: cuncta magnifice, impensa matris ac vitrici. Agrippinam M. Agrippa genitam,* [2] *neptem* [3] *Cæcilii Attici equitis Romani,* [4] *ad quem sunt Ciceronis epistolæ, duxit uxorem: sublatoque ex ea filio Druso, quamquam bene convenientem, rursumque gravidam, dimittere, ac Juliam AVgusti filiam confestim coactus est ducere: non sine magno angore animi, cum & Agrippinæ consuetudine teneretur, & Juliæ mores improbaret: ut quam sensisset sui quoque* [5] *sub priore marito appetentem, quod sane vulgo etiam existimabatur. Sed Agrippinam &* [6] *abegisse post divortium doluit: & semel omni-*

ditione servi: hi donati rude, non libertatem accipiebant, sed vacationem dumtaxat à pugna. Lanistæ deinceps, prove lanistis erant, doctores tyronum, & batuebant, non pugnabant. *Lipsius.*

7. *Auctoramento.*] *Auctorati* quoque dicuntur milites & *exauctorati*: illi sacramento militiæ & stipendio obligati: hi tanquam ære diruti & sacramento soluti: quin & *auctoramentum* in artibus mercenariis & opificiis obligatio quædam est interposita mercede contracta: unde Tullius 1. offic. *Merces ipsa in mercenariis auctoramentum est servitutis.* Amat hoc vocabulum Paterculus. *Turnebus.*

1. *Centenûm millium.*] Id est, bis mille & quingentorum coronatorum.

2. *Neptem Cæcilii Attici equitis Romani.*] Nata est Attico neptis ex Agrippa, cui virginem filiam collocârat. Hanc Cæsar vix anniculam, Tiberio Claudio Neroni Drusilla nato, privigno suo, despondit. quæ conjunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiorem. *Cornel. Nepos.*

3. *Cæcilii Attici.*] Quo nomine post avunculi testamentum vocatus fuit, sed Pomponii tamen notior est. Notandum vero quod Agrippinam vocat Sueton. quam Tacit. Vipsaniam, ut eadem patris non nomen tantum, sed & cognomen tulerit. Post Tiberium Asinio Gallo, Asinii Pollionis filio, nupsit. Vide Tacitum lib. 1. Annal.

4. *Ad quem sunt Ciceronis epistolæ.*] Nomen Attici perire, Ciceronis epistolæ non sinunt. nihil illi profuisset gener Agrippa, & Tiberius progener, & Drusus Cæsar pronepos: inter tam magna nomina taceretur, nisi Cicero illum applicuisset. *Seneca.*

5. *Sub priore marito.*] Augustus Juliam filiam primum Marcello, deinde ut is obiit, Marco Agrippæ nuptui dedit. *Beroald.*

6. *Abegisse post divortium doluit.*] Etsi quodam tempore libera divortia fuerint, tamen Dionys. Halic. libro. II. testatur, eam libertatem primis & antiquis Reip. R. temporibus non fuisse; ac propterea divortium Romæ per annos DXX. nullum fuisse: quod Gellius confirmat lib. IV. cap. V. & Plinius libro VII. cap. IX. & Tertull. in Apologet. *Hottomannus.*

*. *Adeo contentis & tumentibus oculis prosecutus est.*] Expressit pluribus verbis quod uno Græcorum ditissima lingua, κυλοιδιᾶν quod de eo dicunt cui

*omnino ex occursu visam, * adeo contentis & tumentibus oculis prosecutus est, ut custoditum sit, ne umquam in conspectum ejus posthac veniret. Cum Julia primo concorditer, & amore mutuo vixit: mox dissedit, & aliquanto gravius, ut etiam perpetuo secubaret, intercepto communis filii pignore, qui Aquileiæ natus infans exstinctus est. Drusum fratrem in Germania amisit, cujus corpus [1] pedibus toto itinere prægrediens,*
Romam usque pervexit. [2] CIVILIUM officiorum 8
rudimentis regem [3] Archelaum, Trallianos, & Thessalos, varia quosque de caussa AVgusto cognoscente defendit. Pro Laodicenis, Thyatirenis, Chiis terræ motu afflictis, opemque implorantibus, senatum deprecatus est. [4] Fannium Cæpionem, qui cum Varrone Muræna in

cui è contento intuitu rei amatæ oculi tument. Theocritus:

—— οἱ δ' ὑπ' ἔρωτος
Δῆτα κυλοιδιόωντες ἐπώπια μοχθίζοντι.

Caussa συνεχὴς hujus tumoris est, spirituum opticorum collectio & contentio: quæ nascitur ex affectus vehementia. *Casaubonus. Contentis oculis* dixit, ut *Contento poplite* Horat. l. II. Sat. VII. & *Contenta cervice feram* Auson. Ep. X. sic enim amatoribus accidit, quando, ut ait Virgilius: *oculos in virgine figunt.* Torrent.

1. *Pedibus toto itinere prægrediens, Romam usque pervexit.*] Cum gravi fratrem & periculosa valetudine in Germania fluctuare cognovisset, Alpes Rhenumque transgressus, die ac nocte mutato subinde equo, ducentis millibus passuum, per modo devictam barbariam evasit. Drusus eo ipso, quo vita & mors distinguitur, momento, legiones cum insignibus suis fratri obviam procedere jussit, & ut imperator salutaretur, præcepit. *Valerius Maximus.*

2. *Civilium officiorum rudimentis.*] Cum sint plurima caussarum genera, quæ eloquentiam desiderant, multique in nostra Rep. adolescentes & apud judices, & apud Senatum dicendi laudem assecuti sint, maxima admiratio est in judiciis: quorum ratio duplex est: nam & accusatione & defensione constat: quarum etsi laudabilior est defensio, tamen etiam accusatio probata persæpe est. *Cicero.* Haud vitio dabatur accusandi munus, volebantque plane Romani, adolescentes iis qui deliquissent, ut catuli generosi solent feris, infestos esse. *Plutarchus.*

3. *Archelaum.*] Cappadociæ regem. Is pro Antonio adversus Augustum Actiaci belli temporibus militavit. Fuit & Archelaus, qui Herodi successit, ob cujus in populos insolentiam in templo Apollinis Palatini, ut Josephus tradit, apud Augustum causam dixit. *Sabell.*

4. *Fannium Cæpionem.*] Aug. cap. XIX.

in AVgustum conspiraverat, [1] *reum majestatis apud judices fecit, &* [2] *condemnavit. Interque hæc duplicem* [3] *curam administravit, annonæ, quæ arctior inciderat: &* [4] *repurgandorum tota Italia* [5] *ergastulorum, quorum domini in invidiam venerant: quasi exceptos supprimerent, non solum viatores, sed & quos* [6] *sacramenti*
9 *metus ad hujusmodi latebras compulisset.* [7] STIPENDIA

1. *Reum apud judices fecit.*] *Reum fieri* est, apud Prætorem legibus interrogari. Cum enim in jus ventum esset, dicebat accusator apud Prætorem reo: *Ajo te Siculos spoliâsse.* Si tacuisset, lis ei æstimabatur ut victo, si negâsset, petebatur à Magistratu dies inquirendorum ejus criminum, & instituebatur accusatio. *Asconius.*

2. *Condemnavit.*] Ut condemnaretur effecit. *Reum peragere* vocant. Unde ait J.C. *Peregisse reum non alias quis videtur, nisi & condemnaverit.*

3. *Curam administravit annonæ.*] Quæstor undevicesimum annum agens capessere cepit Remp. maximamque difficultatem annonæ, ac rei frumentariæ inopiam ita Ostiæ, atque in urbe mandato vitrici, moderatus est, ut per id quod agebat, quantus evasurus esset, eluceret. *Vellejus.*

4. *Repurgandorum tota Italia ergastulorum.*] Hadrianus illa non repurgavit, sed penitus sustulit, ut ne unquam illi fraudi occasio pateret, refert in ejus vita Spartianus. Nihilominus post Hadriani tempora ergastulorum publicorum privatorumque mentionem fieri video, etiam apud Jurisconsultos. nam qui in opus publicum aut in metallum damnantur, ut abigeatores, incendiarii, plagiarii, aliique, nonne in ergastulum damnantur? opus enim publicum & metallum ergastuli nomine signabatur. Dici potest, ergastula illa publica non sustulisse Hadrianum, sed tantum privata. *Salmas.* Inspice etiam cap. XXXII. Aug.

5. *Ergastulorum.*] Juvenalis Satyra XIV.

Quam mire afficiunt inscripta ergastula, carcer
Rusticus.

Eunum Syrum in Sicilia refractis ergastulis numerosum exercitum servorum collegisse, tradunt Florus & Plutarchus. Columella lib. I. cap. VIII. de ergastulis villarum pertractat, ubi & *ergastularios* ergastulorum custodes & præfectos appellat. *Marc. Donatus.*

6. *Sacramenti metus.*] Ne militiæ dare nomen cogerentur. De quo Aug. cap. XXIV.

7. *Stipendia prima.*] Stipendio militari constituto, provinciis externis devictis, emerito & veteri milite in agros coloniasque deducto, pro bono visum patribus, definire certum stipendiorum tempus, quo exacto, commoda veteranorum haberent & nomen. Credoque stipendia primum definita viginti quinque annis. Servius id mihi persuadet. Nec ambigo, quin id scitum valuerit ad civilia bella Triumvirorum, quibus rapta præmia, non data. Oppressa Rep. ab Augusto, ipse, ut multa in militia, sic in stipendiorum numero mutavit, reduxitque in gratiam turbæ militaris ad annos XX. quibus expletis, censebantur veterani. autores Suidas, Dio, Tacitus. Quæ dixi, in pedestri militia obtinuerunt: aliud fuisse videtur in equite, qui dena stipendia tantum fecerunt, si recte Livium capio lib. XXVII. *Lipsius.*

8. *De-*

DIA *prima expeditione Cantabrica Tribunus militum fecit:* [1] *deinde ducto ad Orientem exercitu,* [2] *regnum Armeniæ Tigrani restituit, ac pro tribunali diadema imposuit. Recepit & signa quæ M. Crasso ademerant Parthi. Posthæc comatam Galliam anno fere rexit,* [3] *& barbarorum incursionibus, & principum discordia inquietam.* [4] *Exhinc* [5] *Rhæticum Vindelicumque bellum, inde Pannonicum,* [6] *inde Germanicum gessit. Rhætico atque Vindelico gentes Alpinas: Pannonico,* [7] *Breucos & Dalmatas subegit. Germanico, quadraginta millia dedititiorum trajecit in Galliam, juxtaque ripam Rheni sedibus assignatis collocavit. quas ob res, &* [1] *ovans,*

1. *Deinde ducto ad Orientem exercitu.*] Hæc, & quæ sequuntur, ductu quidem Tiberii, & ex parte Drusi, sed auspiciis Augusti gesta fuêre, illo *consilium & suos Prabente Divos*, ut canit Horatius. Ad eundem hac de re cap. XXI. Aug.

2. *Regnum Armeniæ Tigrani restituit.*] Summa ea gloria fuit. Unde superbæ illæ inscriptiones veterum numismatum, RIGNA. ADSIGNATA. REX PARTHIS. DATVS. *Torrentius.* Occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus à Cæsare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum à Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis ejus, quanquam sociatis more externo in matrimonium regnumque. *Tacitus.*

3. *Et barbarorum incursionibus, & principum discordia inquietam.*] Narrat Dio in actis anni DCCXXXV. missum in Gallias Agrippam plane easdem ob causas, Ἔν τε γὰρ ἀλλήλοις ἐστασίαζον, καὶ ὑπὸ τῶν κελτῶν ἐκακοῦντο. Agrippæ successisse videtur Tiberius. Vellejus omisit hanc historiam, qui statim reversum Tiberium ex Oriente, bello Rhætico Vindelicoque præfectum fuisse narrat. *Casaub.*

4. *Exhinc.*] Cod. Salmas. *exin.*

5. *Rhæticum.*] Strabo scribit in IV. Rhætorum, & Vindelicorum, reliquorumque Alpinorum incursationes fuisse repressas à Tiberio, & ejus fratre Druso æstate una: unde in laudem Neronum Tiberii, & Drusi fratrum cecinit Horatius carmem illud,

Qualem ministrum fulminis alitem, &c.

Beroald.

6. *Inde Germanicum gessit.*] Tiberius Annal. II. sic ad Germanicum nepotem scribit: *se novies à divo Augusto in Germaniam missum, plura consilio quam vi perfecisse: sic Sigambros in deditionem acceptos, sic Suevos, regemque Maroboduum pace obstrictum; posse & Cheruscos cæterasque rebellium gentes, quando Romanæ ultioni consultum esset, internis discordiis relinqui.*

7. *Breucos.*] Hanc lectionem potius, quam veterum librorum auctoritatem sequor, in quibus *Brennos* lego. Nam Breucos & Plinius asserit lib. III. cap. XXV. & Dio confirmat lib. LV. Horatius *Brennos* nominat, sed fortasse alios, lib. IV. Od. XIV. *Breunosque veloces.* Turnebus.

[1] ovans, & curru urbem ingressus est, [2] primus, ut quidam putant, [3] triumphalibus ornamentis honoratus, novo nec antea cuiquam tributo genere honoris. Magistratus & [4] maturius inchoavit, [5] & pæne junctim percurrit, quæsturam, præturam, consulatum: interpositoque tempore, Cos. iterum, etiam Tribunitiam potestatem in quinquennium accepit. TOT PROSPERIS

1. *Ovans, & curru.*] Et ovavit igitur de Dalmatis, & triumphavit de Germanis. sic enim Aug. cap. XXII. *Bis ovans ingressus est Vrbem, curules triumphos tres egit.* siquidem ovatio & ipsa triumphus est, sed minor. Ideo primum pedibus, deinde equo, nunquam vero curru acta. *Torrent.* Imo, procumbentibus veteris Reipublicæ institutis, ut alia multa, ita & hoc gloriæ Tiberii concedere potuit Augustus, ut ovans curru in urbem veheretur. Cui sententiæ favet, quod mox subjicitur à Tranquillo, triumphalibus eum ornamentis honoratum esse. Ergo tunc quidem non triumphavit. Enimvero jam ante Cæsares, potentiores quidam patrium morem spreverant. Ita Crassus, bello fugitivorum confecto, cum ovans rediret, Senatusconsultum per gratiam faciendum curavit, ut lauro, non myrto, ovantibus destinata, coronaretur. Cæterum quid ovatio differat à justo triumpho, ex Dionys. Halicarn. notavimus ad cap. XXII. Aug. & docet egregie Plutarchus in Marcello, qui & hoc inibi tradit: Marcellum, triumpho ejus adversariis resistentibus, ita concessisse, *ut perfectum & magnum triumphum in Albanum montem duceret, ovans vero urbem ingrederetur.* Schildius.

2. *Primus, ut quidam putant.*] Recte additum, *ut quidam putant.* nam non Tiberio, sed Agrippæ primo triumphalia ornamenta, si Dioni scriptori diligentissimo credimus, sub Augusto decreta fuerunt. Idque & ex Suetonio manifestum est, qui cum Augustum plusquam XXX. ducibus justos triumphos, & aliquanto pluribus triumphalia ornamenta decerni curasse scripserit, fieri nequit ut non multi ante Tiberium ea sint consecuti. *Torrent.*

3. *Triumphalibus ornamentis.*] Inter ea recenseri solent corona aurea, equi albi, toga picta, tunica palmata, sceptrum eburneum. Etiam *consularia ornamenta* delata quibusdam legimus. Claud. c. V. *Tiberius patruus petenti honores consularia ornamenta detulit.* Et notandum ibi, *Claudium instantius legitimos flagitasse.*

4. *Maturius inchoavit.*] Contra legem Villiam, quâ finiebantur anni magistratibus capiendis. At Tacitus Annalium XI. *Apud majores*, inquit, *virtutis id præmium fuerat, cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus: ac ne ætas quidem distinguebatur, quin prima juventa consulatum ac dictaturas inirent.* Plane sic loquitur, ut eum legis Annariæ dememinisse putes. Sed ad eos respexisse Tacitum opinor, qui singularis exempli virtutibus meruerant, ut extra ordinem ratio ipsorum haberetur. Ita de Pompejo Tullius pro lege Manil. *In ipso Cn. Pompejo*, inquit, *in quo novi constitui nihil vult Q. Catulus, quam multa sunt nova, summaque Catuli voluntate constituta.* Sed & temporum adnotanda varietas est. Inspice, quæ dicuntur ad c. I. Calig. *Schild.*

5. *Et pæne junctim percurrit.*] Id quoque contra morem majorum, qui certa interstitia magistratuum petitioni constituerant. Sed & in Mario neglectum jam ante fuerat, ob molem ex Cimbrico bello

RIS confluentibus, integra ætate ac valetudine statuit repente secedere, seque è medio quam longissime amovere. Dubium, uxoris ne tædio, quam neque criminari aut dimittere auderet, neque ultra perferre posset, an ut [1] *vitato assiduitatis fastidio, auctoritatem absentia tueretur, atque etiam augeret, si quando indiguisset sui Resp. Quidam existimant, adultis jam AVgusti liberis, loco & quasi possessione, usurpati à se diu secundi gradus,* [2] *sponte cessisse: exemplo M. Agrippæ, qui M. Marcello ad munera publica admoto, Mitylenas abierit: ne aut obstare, aut obtrectare præsens videretur. Quam caussam & ipse, sed postea, reddidit. Tunc autem honorum satietatem, ac requiem laborum prætendens, commeatum petiit. Neque aut matri suppliciter precanti, aut vitrico, deseri se etiam in senatu conquerenti, veniam dedit. Quin & pertinacius retinentibus, cibo per quatriduum abstinuit. Facta tandem abeundi potestate, relictis Romæ uxore & filio, confestim Ostiam descendit: ne verbo quidem cuiquam prosequentium reddito, paucosque ad-*

bello periculi imminentis, autore in ejus vita Plutarcho.

1. *Vitato assiduitatis fastidio.*] Aliquoties hoc factum ab Augusto notat Dio, ut in anno DCCXXXVIII. cum abiit in Gallias, *ἐς τὴν Γαλατίαν*, inquit, *ὥρμησε πρόφασιν τοὺς πολέμους τοὺς κατ' ἐκεῖνο κινηθέντας λαβών, ἐπειδὴ ἐπαχθὴς πολλοῖς ἐκ τοῦ ἐν τῇ πόλει χρόνια διατρίβων ἐγεγόνει.* *Casaub.* Non tam ipsa assiduitas fastidium parit, quam quia ea fit, ut non tantum uniuscujusque virtutes, sed simul etiam vitia aperiantur. Nemo enim omnibus horis sapit. Ideo major est è longinquo reverentia. Addit, absentia auctoritatem suam tueri & augere Tiberium voluisse. Nam qui assidue offert & præstat usum sui, accipere potius videtur beneficium, quam dare, ut qui è longinquo evocantur. Ideo post excessum Augusti, nihil prius Tiberio, quam ut *vocatus* ad imperium videretur. Adi Tac. Ann. I. Assiduitas hæc, *continuatio laborum*, Velleio appellatur. *Boxhornius.*

2. *Sponte cessisse.*] Cum C. Cæsar sumpsisset jam virilem togam, Lucius item maturus esset viris, ne fulgor suus orientium juvenum obstaret initiis, dissimulata causa consilii sui, commeatum ab socero atque eodem vitrico, ac quiescen-

11 *admodum*[1] *in digressu osculatus. Ab Ostia*[2] *oram Campaniæ legens, imbecillitate AVgusti nunciata, paullum substitit. Sed increbrescente rumore, quasi ad occasionem majoris spei commoraretur, tantum non adversis tempestatibus*[3] *Rhodum enavigavit, amœnitate & salubritate insulæ jam inde captus, cum ad eam ab Armenia rediens appulisset. Heic modicis contentus ædibus, nec multo laxiore suburbano,*[4] *genus vitæ civile admodum instituit:*[5] *sine lictore aut viatore*[6] *gymnasia*

quiescendi à continuatione laborum petiit. *Vellejus.*

1. *In digressu osculatus.*] Sic ingressi quoque solebant: Tacitus de Agric. *exceptus brevi osculo.* Vid. & Horat. l. I. Od. XXXVI.

2. *Oram Campaniæ.*] Sic Plinius oram fere semper appellat regionem litoralem: apud quem veluti peculiaris est talis locutio: *In ora sunt civitates & oppida oræ proxima.* Beroald.

3. *Rhodum enavigavit, amœnitate & salubritate insulæ captus.*] Ea caussa esse videtur, cur Rhodum fere soliti Romani proceres, qui præsenti statu rerum non lætarentur, secedere. D. Brutus in epistola ad M. Brutum & C. Cassium, *Quid ergo est, inquis, tui consilii? dandus est locus fortunæ, cedendum ex Italia, migrandum Rhodum.* C. Matius Ciceroni: *Mihi quidem si optata contingent, quod reliquum est vitæ in otio Rhodi degam: sin casus aliquis interpellarit, ita ero Romæ, ut recte fieri semper cupiam.* De secessu Tiberii in hanc insulam præter alios Manilius lib. IV.

Virgine sub casta felix terraque marique
Et Rhodos, hospitium recturi principis orbem, *(tu es,*
Tuque domus vere Solis, cui tota sacra-
Cum caperes lumen magni sub Cæsare Mundi. Casaub.

4. *Genus vitæ civile admodum instituit.*] Genus vitæ, quanquam privatorum proprium, melioribus tamen inter principes rerum æstimatum, ut Augusto, in ejus vita cap. LI. & Trajano, de quo Plinius: *Par omnibus & hoc tantum cæteris major, quo melior.* Tacitus quoque, probri vice, illud à populo jactatum meminit: *displicere regnantibus civilia filiorum ingenia.* Privatos quod spectat, egregie Tullius in primo de Officiis: *Oportet privatum æquo, & pari cum civibus jure vivere: talem bonum civem dicere solemus.* At Tiberius, quanquam Tribunitiam potestatem nondum deposuisset, nihilominus *prope ex æquo* mutua cum Græculis officia usurpavit. *Schildius.*

5. *Sine lictore aut viatore.*] Vim terroremque imperii Romani ostendebant lictores, secures, fasces, ideo, cum adempto illo metu, magistratus quasi ad amicos agere volebant, removebant insignia potestatis. Tacitus Ann. II. de Germanico: *Hinc ventum Athenas, fœderique sociæ & vetustæ urbis datum, uno ut lictore uteretur.* Et similia de Antonio Appianus lib. IV. Ἐμφ. *Lipsius.*

6. *Gymnasia interdum obambulans.*] Duplicia gymnasia fuêre, corporis scilicet & animi. Communis omnium gymnasiorum Deus est Mercurius, tam eorum quæ animi sunt, quam eorum quæ corporis. Minerva autem singularis & propria erat gymnasii, quod institueretur ad cultum animi tantum, & ad disputationes commemorationesque de philosophiæ studiis. Unde

Cicero

ſia interdum obambulans: mutuaque [1] *cum Græculis officia uſurpans, prope ex æquo. Forte quodam* [2] *in diſponendo die, mane prædixerat,* [3] *quidquid ægrorum in civitate eſſet, viſitare ſe velle:* [4] *id à proximis aliter exceptum eſt: juſſique ſunt omnes ægri in publicam porticum deferri, ac* [5] *per valitudinum genera diſponi. Per-*

Cicero ſcribit, *Hermathena* ſeſe in Academia villæ Tuſculanæ poſuiſſe, id eſt, in una baſi ſignum commune Mercurio & Minervæ. *Turnebus.* In gymnaſio, & Bacchi ſacrario pleraque dona repoſita ſunt, queîs Romani, & reges Romanis Græciſque cupientes, Rhodios exornarunt. *Strabo.*

1. *Cum Græculis.*] Philoſophis, & ſophiſtis. De talibus ait paraſitus Plautinus: *Tum Græci palliati, ſuffarcinati cum libris, & cum ſportulis.* Beroald. Græca natio apud pleraſque nationes vanitatis & levitatis infamis erat. Hinc Græculus ineptum hominem & vanitatum aſſeclam notat. Juvenal. Satyra III.

Græculus eſuriens in cœlum, juſſeris, ibit.

Spartianus Adriano: *Imbutuſque impenſius Græcis ſtudiis, ingenio ejus ſic ad ea declinante, ut à nonnullis Græculus diceretur.* Atque hunc contemtum imminuti nominis ſervârunt ad ultima uſque tempora. *Barthius.*

2. *In diſponendo die.*] Notemus utiliſſimum morem: neque enim aliter temporis ratio conſtare poteſt: ſic & apud Græcos diligentiſſimus quiſque & prudentiſſimus. Vetus ſcriptor apud Stobæum: Ξενοκράτης διαιρῶν ἕκαστον μέρος τῆς ἡμέρας εἰς πρᾶξίν τινα, καὶ τῇ σιωπῇ μέρος ἀπένεμε. Sic *diſponere ætatem* apud Senecam epiſtola LI. *Caſaub. Diſponere*, hiceſt, dividere diei curas. Ita *diſpoſuiſſe curas impe.ii* Silanum dicit Tacitus ſub initium fere Ann. XVI. *Tempora dividere*, Agric. Vit. *Boxhorn.*

3. *Quidquid ægrorum in civitate eſſet, viſitare ſe velle.*] Comitas non abhorrens à moribus Tiberii, Vellejus narrat ſimile quid de eodem: *Nemo è nobis gradumve noſtrum aut præcedentibus aut ſequentibus imbecillus fuit, cujus ſalus aut valitudo non ſuſtentaretur Cæſaris cura: tanquam diſtractiſſimus ille tantorum onerum mole huic uni negotio vacaret animus.* Quare non probo lectionem quorundam librorum doctis nonnullis probatam *ægrorum*, quam in nullo noſtrorum reperimus. Taceo quod verbum *viſitare*, de agris parum apte diceretur. *Caſaub.* Laudata multorum Principum pietas, quod ægrotos viſerint. ſic enim de Claudio Dio, de Hadriano Spartianus, de Trajano & Gratiano Auſonius Panegyrico. *Torrent.*

4. *Id à proximis aliter exceptum eſt.*] Quomodo aliter id, atque dixerat Tiberius, intellexère? Conjecturæ locum facit Codex Salmaſianus, qui pro *viſitare ſe velle* exhibet, *vitare ſe velle.* Fortean in diſponendis diei curis prædixerat, omnem ægrorum contactum atque commercium ſeſe vitaturum: id illi proximi, affinitate vocis inducti, ſic acceperunt ac ſi viſitare ſingulos vellet, civilitate Tiberii tali ſenſui fidem faciente. *Schildius.*

5. *Per valitudinum genera.*] Verbi cauſſa, podagrici uno loco ſimul collocabantur, febricitantes in alio, phthiſici in alio. Mos fuit apud Babylonios, ut languentes in forum deportarentur: qui eos adibant, ſi quis & ipſe eundem paſſus eſſet morbum, conſulebant, hortabanturque ad ea remedia uſurpanda, quæ ipſi faciendo ſimilem morbum effugiſſent,

Perculsus igitur inopinata re, diu quid ageret incertus, tandem singulos circuit: excusans factum etiam tenuissimo cuique & ignoto. Vnum hoc tantummodo, neque præterea quidquam notatum est, [1] *in quo exercuisse jus Tribunitiæ potestatis visus sit: Cum circa scholas & auditoria professorum assiduus esset, moto inter* [2] *antisophistas graviore jurgio, non defuit qui eum intervenientem & quasi studiosiorem partis alterius convitio incesseret. Sensim itaque regressus domum, repente* [3] *cum apparitoribus prodiit:* [4] *citatumque pro tribunali voce præconis convitiatorem rapi jussit in carcerem. Comperit deinde Juliam uxorem* [5] *ob libidi-*

fugissent, aut alium novissent effugisse: &, ut author est Herodotus in primo historiarum, nulli fas est languentes præterire silentio, nisi prius exploraverit quonam morbo laborent. *Beroald.*

1. *In quo exercuisse jus Tribunitiæ potestatis visus est.*] Nempe recens ab Augusto inventæ, non priscæ illius & veteribus usurpatæ. Cautum enim fuerat, Livio & Halicarnassæo testibus, ne extra Urbem Tribunorum potestas quicquam valeret. *Schildius.*

2. *Antisophistas.*] Id est, pugnantes ac concertantes sophistas.

3. *Cum apparitoribus.*] Apparitores magistratuum dicebantur, qui magistratuum imperio præsto erant, ut scribæ, accensi, interpretes, præcones, viatores, lictores, carnifices. Hæc autem munera libertis fere suis magistratus quisque more majorum mandavit. Quod cum ex aliis multis locis colligitur, tum maxime ex oratione Senatoris cujusdam, apud Tacitum de libertinorum ordine ita differentis: *Hinc plerumque tribus, decurias, ministeria magistratibus, & sacerdotibus, cohortes etiam in urbe conscriptas.* Sigonius.

4. *Citatumque pro tribunali voce præconis.*] Cicero lib. VII. in Verr. *Quem is, uti Panormum venit, ad se vocari & de tribunali citari jussit.* Quinetiam, ut Plutarchus in Gracchis tradit, in more positum erat, Εἴ τις ἔχων δίκην θανατικὴν, μὴ ὑπακούοι, τούτου πρὸς τὰς θύρας ἕωθεν ἐλθόντα σαλπιγκτὴν, ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι, καὶ μὴ πρότερον ἐπιφέρειν ψῆφον αὐτῷ τοὺς δικαστάς. Martialis lib. I. Epigr.

Qui nec leno potes nec comissator haberi,
Nec pavidos tristi voce citare reos.

Sed & accusator citabatur: qui si ad diem non adfuisset, ex reis eximebatur is, cujus nomen delatum erat. Hoc amplius, patroni atque oratores præcoris voce citabantur. Quintilian. lib. VI. cap. V. *Brissonius.*

. *Ob libidines & adulteria.*] Plutarchus legem à Romulo de divortio latam prodidit. Siquidem ait, inter alias leges Romuli illam fuisse acerbissimam, quæ uxori potestatem à viro discedendi ademit, viro uxorem exigendi dedit, si eam aut stuprum fecisse, aut venenum paràsse, aut filios, aut claves subjecisse comperisset. Itaque postea in XII. Tabulis divortium esse permissum, ex eo licet suspicari, quod inquit Cicero in Philippicis de Antonio: *fugi fa-*

dines atque adulteria damnatam, [1] *repudiumque ei suo nomine, ex auctoritate AVgusti, remissum: & quanquam* [2] *lætus animo, tamen officii duxit,* [3] *quantum in se esset, exorare filiæ patrem frequentibus litteris, & vel utcumque meritæ, quidquid umquam* [4] *dono dedisset, concedere. Transacto autem Tribunitiæ potestatis tempore, confessus tandem nihil aliud secessu devitasse se, quam æmulationis cum Cajo Lucioque suspicionem, petiit ut sibi securo jam ab hac parte, corroboratis his, &* [5] *secundum locum facile curantibus, permitteretur revisere necessitudines, quarum desiderio teneretur. Sed neque impetravit: ultroque etiam admonitus est, dimitteret omnem curam suorum, quos tam cupide reliquisset. Remansit ergo Rhodi contra* 12
voluntatem: vix per matrem consecutus ut ad velandam ignominiam, quasi legatus ab AVgusto abesset. Enimvero tunc non privatam modo, [6] *sed etiam obno-*

gi factus est, mimam illam suam suas sibi res habere dixit ex XII. *tabulis, claves ademit, exegit.* Sigonius.

1. *Repudiumque ei suo nomine remissum.*] Repudium & divortium etiam inter absentes, non modo jure civili, verum etiam divino fieri consueverunt. Unde usitata locutio, *Nuntium mittere, libellum repudii mittere.* Proprie dicti repudii, id est, quo sponsalia dirimuntur, hæc vetusta formula fuit: *conditione tua non utar. Hottom.* Divortii formulam fuisse reperio, *res tuas tibi habeto*, vel *res tuas tibi agito*, quod & Cicero in Philipp. significat, & Cajus cap. 11. de divortiis tradidit. *Sigonius. Repudium remittere* dixit, ut Cicero in eadem re *nuncium remittere* in 1. de Orat. & in Topicis.

2. *Lætus animo.*] Cod. Salmas. *nuncio.*

3. *Quantum in se esset, exorare filiæ patrem.*] At jam princeps etiam *peculio concesso à patre præbitisque annuis fraudavit, &c.* cap. 1.

4. *Dono dedisset.*] Prohibitæ quidem inter virum & uxorem donationes, verum hoc civiliter intelligendum. Et (ut puto) de his loquitur Sueton. quæ soluto uxoris culpa matrimonio per virum repeti atque auferri poterant. *Torrent.*

5. *Secundum locum facile curantibus.*] *Curare* vox familiaris Sallustio & Tacito & cum quarto casu, & sine eo. Ut in Jugurthino: *in postremo C. Marius cum equitibus curabat, eo acerrime niti.* Casaub.

6. *Sed etiam obnoxium.*] Obnoxius interdum libero opponitur: ut apud Livium observavimus sic scribentem: *Si reticeam, aut superbus, aut obnoxius videar: quorum alterum est hominis alienæ libertatis obliti, alterum suæ.* Beroald. De significatione vocabuli *obnoxius* multa

contra

noxium, & trepidum egit, mediterraneis agris abditus, vitansque prætereuntium officia, quibus frequentabatur assidue: [1] *nemine cum imperio, aut magistratu tendente quoquam, quin diverteret Rhodum. Et accesserunt majoris solicitudinis caussæ. Namque* [2] *privignum Cajum, Orienti præpositum,* [3] *cum visendi gratia trajecisset Samum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollii comitis & rectoris ejus. Venit etiam in suspicionem* [4] *per quosdam beneficii sui centuriones,* [5] *à commeatu castra repetentes, mandata ad complures dedisse ambigua, & quæ tentare singulo-*

contra imperitum quendam Grammaticum Gellius lib. VII. cap. XVII.

1. *Nemine cum imperio aut magistratu tendente quoquam.*] Ita septem annos Rhodi moratus est, ut omnes qui proconsules legatique in transmarinas profecti provincias, visendi ejus gratia, ad eum convenientes, semper privato (si illa majestas privata unquam fuit) fasces suos summiserint, fassique sint otium ejus honoratius imperio suo. *Vellejus.*

2. *Privignum Cajum.*] Nempe genitum ex Julia, quæ post obitum Agrippæ nupsit Tiberio.

3. *Cum visendi gratia trajecisset Samum.*] Aliter ille insignis Tiberii adulator Vellejus: *C. Cæsar in Syriam missus, convento prius Tiberio Nerone, cui omnem honorem ut superiori habuit.* Dio item aliter, qui Chium venisse Tiberium ait non Samum. τοῦ δὲ Καΐου σταλέντος ἐς τὸν πρὸς Ἀρμενίους πόλεμον ὁ Τιβέριος ἐς Χίον ἐλθὼν, αὐτὸν ἐθεράπευσε. & nota verbum ἐθεράπευσε, ac cum Velleio confer. *Casaub.*

4. *Per quosdam beneficii sui centuriones.*] Hæc beneficia stante Rep. à rectoribus provinciarum concessa, non aliter rata erant, quam si iidem rectores Romam reversi, triginta diebus post rationes relatas, sua beneficia ad ærarium detulissent. Quod lege Julia cautum testatur Cicero epistola quadam ad Messinium; idque vocabant *deferre aliquem in beneficiis ad ærarium.* Vide eundem pro Archia. *Casaubonus.* Qui vitem scilicet ab illo acceperant. Nam *vitem dare* & *centurionem facere* eadem sunt. Et fallitur, qui quasi rem novam docere voluit, dationem vitis, esse veluti designationem centurionatus, ad quem aditus tunc esset illi qui vitem gerebat, cum locus vacaret. Nemo enim in legitima & ordinaria militia designatorum centurionum meminit. & vero, priusquam centuriones essent, quo tempore vitem tantum gerebant, quo titulo vel quo militiæ munere fungebantur? *Salmasius.* Beneficiarii milites ab eo appellati, quod promoventur beneficio Tribunorum. *Vegetius.*

5. *A commeatu.*] *Commeatus* (inquit Festus) *tempus illud significat quo quis ire, & redire possit.* Quod spatium excedens miles, emansoris aut desertoris loco habendus est. ad diem enim commeatus adesse debet. Qua de re Jurisconsulti l. 1. l. 11. & l. XIIII. De re militari. Itaque non satis proprie Sueton. *à commeatu* dixit, pro ad commeatus diem. *Torrent.* Cicero: *ut ad diem commeatus adesset*, citante Sabellico.

1. *Custo-*

lorum animos ad novas res viderentur. De qua ſuſpicione certior ab AVguſto factus, non ceſſavit efflagitare aliquem, cujuſlibet ordinis,[1] *cuſtodem factis atque dictis ſuis. Equi quoque, & armorum ſolitas* 13
exercitationes omiſit:[2] *redegitque ſe, depoſito patrio habitu,*[3] *ad pallium,*[4] *& crepidas: atque in tali ſtatu biennio fere permanſit, contemptior in dies, & inviſior: adeo*[5] *ut imagines ejus & ſtatuas Nemauſenſes ſubverterint: ac familiari quodam convivio, mentione ejus orta, exſtiterit qui Cajo polliceretur,* Confeſtim ſe, ſi juberet, Rhodum navigaturum, caputque exſulis *(ſic enim appellabatur)* relaturum. *Quo præci-*

1. *Cuſtodem dictis atque factis ſuis.*] Aug. cap. LXIV. de filia ejus & neptibus: *vetaretque loqui aut agere quidquam, niſi propalam, & quod in diurnos commentarios referretur.*

2. *Redegitque ſe, depoſito patrio habitu, ad pallium & crepidas.*] Præter Pleminii facinus, Locrenſiumque cladem, ipſius etiam imperatoris (Scipionis) non Romanus modo, ſed ne militaris quidem cultus jactabatur, cum pallio crepidiſque inambulare in gymnaſio, libellis etiam palæſtræque operam dare. *Livius.*

3. *Ad pallium.*] Non fuit idem χῆμα pallii, quod elegantiores Græci, & quod Philoſophi geſtârunt. Communis habitus elegantiorum Græcorum κατὰ τῶν πολιτικῶν fuit, pallium utrimque regeſtum. Partem enim utramque pallii retrorſum jaciebant, ita ut tota quæ ſuberat tunica, pateret, pallium ipſum cervicibus circumſtrictum moroſiuſque in rugas plicatum, & ordinatum, fibulæ morſu in humeris tenebatur. Græci philoſophi, & præcipue Cynici aliter τριβώνιον ſuum veſtiebant. totos enim ſeſe pallio obvolvebant. Partem ſiquidem pallii de ſub dextro humero ſuper ſiniſtram rejiciebant, & ſic excluſo dextro, obvelato ſiniſtro humero erant. Atque hæc pallii duplicatio eſt, quam primus inſtituiſſe fertur Diogenes. *Salmaſius.*

4. *Et crepidas.*] Ut calcei togæ proprii, ſic ſoleæ vel crepidæ pallii. Cæterum Latini calceos & ſoleas ita diſtinguunt, ut Græci ὑπόδημα & σανδάλιον. ad ſuendos & concinnandos calceos ſive κοῖλα ὑποδήματα formâ ligneâ opus erat, quam Græci καλόποδα vel καλοπόδιον vocant. at ſandalia ſive ſoleæ circum formam non ſuebantur: nam concava non erant, ſed plana, & ſolum πέλμα ſive κάττυμα habebant, quod ad pedem habenis quibuſdam religabatur circa digitos primores. *Idem.*

5. *Ut imagines ejus & ſtatuas Nemauſenſes ſubverterint.*] Caput Aremicorum eſt Nemauſus, longe inferior Narbone, ſi peregrinam & negotiantium turbam conſideres: ſin Rempub. ſpectes, multo præſtantior. Immo illic invenias Romanos, qui ædilitatis & quæſturæ honorem ſunt conſecuti, eamque ob cauſſam gens ea cum præfectis Româ miſſis nihil habet negotii. *Strabo.*

1. *Majoris*

cipue, non jam metu, sed discrimine, coactus est tam suis quam matris impensissimis precibus reditum expostulare: impetravitque, adjutus aliquantum etiam casu. Destinatum AVgusto erat, nihil super ea re, nisi ex voluntate [1] *majoris filii, statuere. Is forte tunc* [2] *M. Lollio offensior, facilis exorabilisque in vitricum fuit. Permittente ergo Cajo, revocatus est: verum sub conditione, ne quam partem curamve Reip. attingeret.*

14 REDIIT *octavo post secessum anno, magna, nec incerta spe futurorum, quam & ostentis, & prædictionibus ab initio ætatis conceperat.* [3] *Prægnans enim Livia, cum an marem editura esset,* [4] *variis captaret ominibus, ovum incubanti gallinæ subductum, nunc sua nunc ministarum manu per vices* [5] *usque eo fovit quoad pullus insigniter cristatus exclusus est. Ac de infante*

1. *Majoris filii.*] Caji ex Julia nepotis, quem una cum fratre Lucio adoptaverat.

2. *M. Lollio offensior.*] Lolliam Paulinam, quæ fuit Caji principis matrona, ne serio quidem ac solenni cærimoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cœna, vidi smaragdis margaritisque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, spiris, auribus, collo, manibus digitisque: quæ summa quadringenties HS. colligebat: ipsâ confestim paratâ nuncupationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed avitæ opes, provinciarum scilicet spoliis partæ. Hic est rapinarum exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto Oriente, interdictâ amicitiâ à Cajo Cæsare Augusti filio venenum biberet, ut neptis ejus quadringenties HS. operta spectaretur ad lucernas. *Plinius.*

3. *Prægnans enim.*] Cod. Salmas. *prægnans eum.*

4. *Variis captaret ominibus.*] Captare omen proprium est μαντικῆς τῆς διὰ κληδόνων. quam describit elegantissime Pausanias in Achaicis: ὁ ἀφικόμενος ἐρωτᾷ πρὸς τὸ οὖς τὸν θεὸν, ὁποῖόν τι καὶ ἑκάστῳ τὸ ἐρώτημά ἐστι· τὸ ἀπὸ τούτου δὲ ἄπεισιν ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἐπιφραξάμενος τὰ ὦτα· προελθὼν δὲ ἐς τὸ ἐκτὸς τὰς χεῖρας ἀπέχει ἀπὸ τῶν ὤτων, καὶ ἧς τινος ἂν ἐπακούσῃ φωνῆς μάντευμα ἡγεῖται. Apelejus De Deo Socratis, *videmus plerosque qui non suopte corde, sed alterius verbo reguntur, qui ex angiportu reptantes, consilia ex alienis vocibus colligunt, &, ut ita dixerim, non animo, sed auribus cogitant.* Similes modi captandi omina & in templis Deorum, & alibi, in veterum scriptis possunt observari. Sed hic κληδονιστικώτερον pro quovis genere μαντικῆς usurpatur. *Casaub.*

5. *Usque eo fovit.*] De hoc Plinius l. x. cap. LV. ubi de auguriis ovorum agit.

te [1] *Scribonius Mathematicus præclara spopondit*: etiam regnaturum quandoque, sed [2] sine regio insigni: [3] *ignota scilicet tunc adhuc Cæsarum potestate*. *Et ingresso primam expeditionem, ac per Macedoniam ducente exercitum in Syriam, accidit, ut apud Philippos* [4] *sacratæ olim victricium legionum aræ,* [5] *sponte subitò*

1. *Scribonius Mathematicus.*] Hic (cuisquis fuit) una cum Nigidio Figulo tanto illustrior habendus, quod Romanus. nam Mathematici fere Græculi erant, aut Judæi, atque Ægyptii. Romanus etiam Sulla quidam Calig. c. LVIII. *Torrentius.*

2. *Sine regio insigni.*] Tacitus de illo ipso Tiberio: *Signum prætoriis cohortibus, ut imperator, dederat, excubiæ, arma, cætera aulæ.* Cætera aulæ: nempe lictores, fasces laureati, & si quid præterea tunc receptum principi distinguendo. Neque enim adhuc illa Principatus insignia, Ignis, Diadema, Purpura: quæ reperta sequenti ævo, & ad exemplum regum. Ignis originem antiquum video, & à temporibus Antoninorum. Herodianus sane in Commodo statim meminit, ut rei vulgatæ. Idem de Pertinace: ὅτι τὸ πῦρ ἐάσας ἑαυτοῦ προπομπεῦσαι, ὅτι τε ἄλλο τῶν βασιλικῶν συμβόλων εἰς ὕψος ἀρθῆναι. Ignis tamen ille non è carbonibus aut ligno: lampas tantum fuit. Docet M. Antoninus in libris suæ vitæ. Opinor autem Romam traductum morem è Persis. Illorum enim regi prælatus ignis. Diadema primus Romanorum principum usurpavit Aurelianus, uti in vita ejus Victor. Etsi alibi male id refert ad Caligulam. *Lipsius.*

3. *Ignota scilicet tunc adhuc Cæsarum potestate.*] Natus est Tiberius A. V. C. DCCXII. Cædes vero Julii Cæsaris incidit in annum DCCX. Jam tum igitur dignatio & potestas Cæsarum nosci cœperat: quippe jam Octavius quoque & hereditatem avunculi, & *nomen invidiosæ fortunæ ejus adierat*, autore Vellejo. Sed videtur populus Romanus perpetuam Cæsarum successionem animo præcipere non potuisse. Quin potius Julium publicis cervicibus jam eo tempore depulsum existimabat: & Octavii dimicationes eo tendere videbantur, non ut primus in Rep. sed ut nemini secundus esset. Hoc sensu dictum à Suetonio putem: ignotam tunc adhuc Cæsarum potestatem fuisse. *Schildius.*

4. *Sacratæ olim victricium legionum aquilæ.*] Jam de summo imperio cogitationes animo agitabat, quod quum ad Philippos accederet, tumultus ex eo loco, in quo ante depugnatum fuerat, velut exercitus auditus esset, ac ignis ex ara in castris olim ab Antonio posita, effulsisset. *Dio Cassius.*

5. *Sponte subitis collucerent ignibus.*] Apud Appianum inter signa futuræ Seleuci potentiæ recensetur ἡ ἑστία αὐτοῦ ἡ πατρῴα, οὐδενὸς ἅψαντος, ἐκλάμψασα πῦρ μέγα. Virgilius,

Aspice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse: bonum sit.

Servius ad hunc locum: *Hoc uxori Ciceronis dicitur contigisse: cum post peractum sacrificium libare vellet, in cinere visa est flamma, quæ flamma eodem anno consulem futurum ostendit ejus maritum: sicut Cicero in suo testatur Poëmate.* Casaub. Simillimum ostentum Octavio, in Liberi patris luco de filio consulenti, contigisse narrat. August. cap. XCIII.

V 1. Geryo-

tis collucerent ignibus, & mox cum Illyricum petens, juxta Patavium adisset [1] Geryonis oraculum sorte tracta, qua monebatur ut de consultationibus [2] in Aponi fontem [3] talos aureos jaceret: evenit ut [4] summum numerum jacti ab eo ostenderent: hodieque sub aqua visuntur ii tali. Ante paucos vero quam revocaretur dies, [5] aquila, [6] nunquam antea Rhodi conspecta, in culmine domus ejus

1. *Geryonis oraculum.*] Mentio fit apud Historicos sortium Patavinarum: quæ ad hoc oraculum commodissime referri possunt. Fortassis illic, ut suspicari licet, colebatur simulacrum Geryonis illius notissimi inter labores Herculeos, qui à Poëtis fingitur tricorpor. *Beroald.* Sane Lucanus libro septimo cum ait,

Euganeo (si vera fides memorantibus) augur
Colle sedens, Aponus terris ubi fumifer exit.

iis versibus describere aliquem videtur qui oraculo Geryonis præfuerit. *Torrent.*

2. *In Aponi fontem.*] Fons Aponi, & aquæ juxta Patavium medicatæ, luculentis versibus celebrantur à Claudiano ita scribente:

Fons Antenoreæ vitam qui porrigis urbi.

& post paulo:

Publica morborum requies, commune medentum
Auxilium, præsens numen, inempta salus.

Beroald. Eum locum (nam & vicum ipsum in quo fons erat Aponum vocant) Theodoricus Rex, ut Cassiodorus tradit, ob celebritatem mœnibus cinxit. *Torrent.*

3. *Talos aureos jaceret.*] Explorandi futurorum caussâ soliti veteres in certos fontes varia conjicere: exemplum habes apud Pausaniam in Laconicis de aqua Inûs dicta. Aliud genus ὕδατος μαντικοῦ fuit, cujus meminit Sozomenus lib. v. cap. xix. fuêre item genera alia, quorum geographi meminerunt & historici. Talos vero in consultationibus ejusmodi solitos adhiberi declarat ἀστραγαλομαντείων appellatio. *Casaub.*

4. *Summum.*] Maximum, felicitatem significantem, qualis est Venus, cujus supra mentio facta. *Beroald.*

5. *Aquila.*] Quam gloriæ ac felicitatis prænunciam crediderunt. Seneca II. Natur. Quæst. *Aquilæ hic honor datus est, ut magnarum rerum faceret auspicia.* Tacitus Annal. II. *Pulcherrimum augurium octo aquilæ petere sylvas, & intrare visæ, Imperatorem* (Germanicum) *advertere: exclamat, Irent, sequerentur Romanas aves, propria legionum numina.*

6. *Nunquam antea Rhodi conspecta.*] Avem noctuam Creta non habet, inquit Solinus. Fuit & Romæ Herculis sacellum in foro Boario, quo neque canibus, neque muscis erat ingressus. *Casaub.* Notum est, quædam animalia in certa loca non ingredi, & ex forte ingressis omina, sive lætiora, sive tristiora, capere solitos veteres. At minus notum, opinor, orta inter vicinas gentes de limitibus controversia, consulta velut hoc nomine natura, gravissimas lites olim fuisse terminatas. Quare unicum, quod se mihi obtulit, idque nobilissimum, exemplum adscribere haud gravabor. Orta olim controversia inter Angliæ, seu Britanniæ majoris, ac Hiberniæ populum, utri Mona insula, quæ nunc Mannia dicitur, in maris interfluentis medio posita, deberetur, venenosos vermes advehunt. Hos cum insulam hanc admittere

ejus assedit: & pridie, quam de reditu certior fieret,
[1] vestimenta mutanti, tunica ardere visa est. [2] Thrasyl-
lum quoque, Mathematicum, quem ut sapientiæ pro-
fessorem contubernio admoverat, tunc maxime, ex-
pertus est, affirmantem nave prævisa gaudium afferri,
cum quidem illum durius, & contra prædicta cadenti-
bus rebus, ut falsum & secretorum temere conscium,
eo ipso momento dum spatiatur una, præcipitare in ma-
re destinasset. Romam reversus, [3] deducto in forum filio 15
Druso, statim [4] è Carinis ac [5] Pompeiana domo, [6] Esquilias
in

tere & fovere, uti Angliæ aut magnæ Britanniæ partem reliquam, Hiberniam contra eos necare observassent, Britanniæ eam applicandam communis omnium censura dictavit, ut loquitur Giraldus Cambrensis, qui sub Henrico II. Angliæ rege floruit. *Boxhornius.*

1. *Vestimenta mutanti, tunica ardere visa est.*] Tam Græci quam Romani tunicas sub toga habuerunt, easque cinctas, præcipue viri. nam mulieres, & molles, & plerique barbari in discinctis tunicis ibant: sub tunicis autem tam apud togatos quam palliatos, interulæ sive subuculæ lineæ habebantur, quas cingi non fuit moris. nam & breviores erant & strictiores, atque ita ad corpus aptæ, ut cinctura opus non haberent, qua pressius corpori adhærerent. tunicæ vero longiores & fusiores, ideo cingebantur. *Salmasius.*

2. *Thrasyllum quoque Mathematicum.*] Hic philosophiam profitebatur, non curiosas istas artes: eoque nomine primum fuisse in contubernium Tiberii admissum innuit Themistius oratione XII. & Suetonius ipse hoc loco, *Thrasyllum, ut sapientiæ professorem, contubernio admoverat.* Casaubon. Postea *Mathematici* invisa nomina fuere: ac quod curiosius in fata principum inquirerent, *genus fallax, & dominantibus infidum*, audivêre. Unde sæpe, de iis ex Italia pellendis, senatusconsulta facta. Chaldæi, ab origine artis, utplurimum sunt appellati. Nam & scientiam, quam ex hoc ipso Thrasyllo Tiberius didicit, *Chaldæorum artem* Tacitus vocat, Ann. VI. ubi hanc historiam paullo aliter, quam Suetonius recenset.

3. *Deducto in forum filio Druso.*] Id tyrocinii die fiebat. Supra Aug. capite XXVI.

4. *E Carinis.*] Sext. Pompejus haud absurde cum in navi Cæsaremque & Antonium cœna exciperet, dixit: In Carinis suis se cœnam dare: referens hoc dictum ad loci nomen, in quo paterna domus ab Antonio possidebatur. *Vellejus.*

5. *Pompejana domo.*] Quam *rostratam* Julius Capitolinus appellat in Gordianis: haud dubie propter fastigium vel ornamentum aliquod rostri forma, Magni ædibus concessu Senatus ac P. R. affixum, navalium ejus victoriarum monumentum.

6. *Esquilias.*] Esquilias plures montes fuisse, iis verbis docet Varro: *Esquiliæ duo montes habiti, quod pars Cispius mons suo antiquo nomine etiam nunc in sacris appellatur.* Hic mons ab ortu urbis muros versus aggerem, & castrum prætorium, portas Gabiusam & Esquilinam attingit, à meridie viam illam habet,

in hortos Mæcenatianos [1] *transmigravit: totumque se ad quietem contulit, privata modo officia obiens, ac publicorum munerum expers. Cajo & Lucio intra triennium defunctis,* [2] *adoptatur ab AVgusto* [3] *simul cum fratre eorum M. Agrippa: coactus prius ipse Germanicum fratris sui filium adoptare. Nec quidquam postea* [4] *pro patrefamilias egit: aut* [5] *jus quod adoptione amiserat, ex ulla parte retinuit. Nam neque donavit,* [6] *neque manumisit: nec hereditatem quidem, aut legata percepit*

quæ ab amphitheatro in Carinis principium habens, per Cœlioli extremam partem, usque ad S. Clementis & SS. Marcellini & Petri ædes, versus portam Esquilinam protenditur. *Onuphr. Panvin.*

1. *Transmigravit.*] Ex Ciceronis ad Atticum epistolis, scimus morem eum fuisse nobilium adolescentium, ut mox à virili sumpta in proprias ædes à patre emigrarent: non enim aliter suam dignitatem satis tueri posse videbantur. Propterea Domitianus à patre correptus, *quo magis ætatis & conditionis admoneretur, habitabat cum patre una.* Quod igitur Tiberius filio post assumptam liberam togam, domo statim ei cedit, dignitati illius consultum hac ratione voluit, quando sibi omnes ad Rempublicam aditus præclusos videbat. *Casaub.*

2. *Adoptatur ab Augusto.*] Aug. c. LXV. Hinc Justin. Imp. titulo De adoptionibus: *Sic Divus Augustus non ante Tiberium adoptavit quam is Germanicum adoptasset, ut protinus adoptione facta inciperet Germanicus ei nepos esse.* Sed & Hadrianus Antoninum Pium hac lege adoptavit, ut ille Marcum & Verum sibi adoptaret. Testis Capitolinus. *Torrent.*

3. *Simul cum fratre eorum M. Agrippa.*] Adoptatus eadem die etiam M. Agrippa, quem post mortem Agrippæ Julia enixa erat, sed in Neronis adoptione illud adjectum, his ipsis Cæsaris verbis: *Hoc,* inquit, *Reipublicæ caussa facio.* Vellejus.

4. *Pro patrefamilias egit.*] Patremfamilias appellârunt, qui è patris potestate exisset. Itaque filios familias exclusos etiam à testamento faciundo voluerunt: usque adeo ut Cicero in Topicis, si mulier, quæ emancipata non esset, testamentum fecisset, secundum eas tabulas possessionem ex edicto prætoris dari non posse concluserit. *Sigonius.*

5. *Ius quod adoptione amiserat.*] Capitis nempe deminutionem passus, ac sub alterius constitutus potestate. Sic nimirum Antoninus, cum recens ab Hadriano adoptatus reprehenderetur ab uxore, quod nimis exigua largiretur: *Atqui stulta* (inquit) *postquam ad Imperium venimus, etiam quod ante habuimus, perdidimus.* Torrent.

6. *Neque manumisit.*] Non valet donatio, quam facit filiusfamilias sine patris jussu, ut scribit Ulpianus in titulo De adoptionibus. Itidem quæritur apud Jurisconsultos, numquid filiusfamilias vivo patre servum manumittere possit? & videtur manumittere non posse, nisi pater permiserit. Excipitur filiusfamilias militiam exercens; talis enim servos, quos in castris acquirit, manumittere potest, quum in patris familia minime computentur. *Beroald.*

7. *Vt peculio referret accepta.*] Significat, Tiberium ea bona quæ sibi testamen-

pit ulla aliter quam [7] *ut peculio referret accepta. Nihil ex eo tempore prætermissum est ad majestatem ejus augendam, ac multo magis postquam, Agrippa abdicato atque seposito, certum erat, uni spem successionis incumbere.* [1] *Data rursus potestas Tribunitia* [2] *in quinquennium:* [3] *delegatus pacandæ Germaniæ status: Parthorum legati, mandatis AVgusto Romæ redditis, eum quoque adire* [4] *in provinciam jussi. Sed nuntiata Illyrici defectione, transiit ad curam novi belli: quod* [5] *gravissimum omnium externorum bellorum post Punica, per XV. legiones, paremque auxiliorum copiam, triennio gessit: in magnis omnium rerum difficultatibus, summaque frugum inopia.* 16

stamentis amicorum relinquerentur, possedisse, non tanquam legatarium aut heredem: nam eo titulo acquisivisset patri, non sibi: verum jure peculii, quasi accepta à patre & concessa sibi fuissent. *Casaubonus.* Peculium, ut Celsus scribit, est quod servus domini permissu separatum à dominicis rationibus habet. Ulpianus, *Paterfamilias*, inquit, *peculium habere non potest, quemadmodum nec servus bona, aut ille qui in alterius est mancipio.* Sabell.

1. *Data rursus potestas Tribunitia.*] Tribunatum capere indignum majestate sua imperatores censebant, quum in patricios statim allegerentur, ubi primum Augusti appellati fuissent: verum potestatem Tribunitiam, quanta unquam fuit, sibi assumebant, vel die primo imperii, si ex privatis ad imperii fastigium evecti essent, vel si designati fuissent imperatores, ab iis, à quibus designati fuerant, ut M. Agrippa & Tib. Cæsar ab Augusto, Drusus à Tiberio, Titus à Vespasiano, Trajanus à Nerva, Pius ab Hadriano, Marcus à Pio, L. Verus & Commodus à Marco, Caracalla & Geta à Severo: qui Tribunitiam potestatem ante diem singularis imperii obtinuerunt. *Onuphr. Panvin.*

2. *In quinquennium.*] Atqui Dio l. LV. τὴν ἐξουσίαν αὐτῷ τὴν δημαρχικὴν εἰς δέκα ἔτη δοὺς.

3. *Delegatus pacandæ Germaniæ status.*] Vix satis Latinum videtur. *Lego, delegatus pacando Germaniæ statui*, vel, *delegatus pacandus Germaniæ status.* Sic ferè in Caligula, *Ad componendum Orientis statum expulsus.* Casaub.

4. *In provinciam.*] Germaniam: cujus pacandæ status ipsi fuerat demandatus.

5. *Gravissimum omnium externorum bellorum post Punica.*] Tantus hujus belli metus fuit, ut stabilem illum, & firmatum tantorum bellorum experientia, Cæsaris Augusti animum quateret atque terreret. Habiti itaque delectus, revocati undique omnes veterani, viri fœminæque ex censu libertinum coactæ dare militem. Audita in senatu vox principis: *Decimo die, ni caveretur, posse hostem in urbis Romæ venire conspectum.* Senatorum, equitumque Romanorum exactæ ad id bellum operæ pollicitæ. *Vellejus.*

[1] *Et quamquam sæpius revocaretur, tamen perseveravit: metuens, ne vicinus & prævalens hostis instaret ultro cedentibus. Ac perseverantiæ grande pretium tulit: toto Illyrico, quod inter Italiam, regnumque Noricum & Thraciam, & Macedoniam, interque Danubium flumen, & sinum maris Adriatici patet, perdomito & in ditionem redacto.*

17 *in ditionem redacto.* CVI *gloriæ amplior adhuc ex opportunitate cumulus accessit. Nam sub id fere tempus Quintilius Varus, cum tribus legionibus in Germania periit: nemine dubitante, quin victores Germani* [2] *juncturi se Pannoniis fuerint, nisi debellatum prius Illyricum esset. Quas ob res triumphus ei decretus est, multique & magni honores. Censuerunt etiam quidam, ut* Pannonicus, *alii ut* Invictus, [3] *nonnulli ut* Pius *cognominaretur. Sed de cognomine intercessit AVgustus, eo contentum repromittens,* [4] *quod se defuncto suscepturus esset. Triumphum ipse distulit, mœsta civitate clade Variana. Nihilo minus* [5] *urbem prætexta-*

1. *Et quamquam sæpius revocaretur, tamen perseveravit.*] Unde nata illa suspicio Augusti quam tangit Dio lib. LV. Ὁ Αὔγουστος ὑποτοπήσας τὸν Τιβέριον, ὡς δυνηθέντα μὲν ἂν διὰ ταχέων αὐτοὺς κρατῆσαι, τρίβοντα δὲ ἐξεπίτηδες, ἵνα ὡς ἐπὶ πλεῖστον ἐν τοῖς ὅπλοις ἐπὶ τῇ τοῦ πολέμου προφάσει ᾖ. *Casaubon.* Eadem cura, quæ tunc forsitan Augustum, postea Tiberium quoque sollicitum habuit Tacitus Annal. II. *Tiberio haud ingratum accidit, turbari res Orientis, ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret.*

2. *Juncturi se Pannoniis fuerint, nisi debellatum prius Illyricum esset.*] Prones, natio ingens, circa Istrum per longum incolens, ab Iapodum populis supra Dardanos protenditur. Hi Prones à Græcis, à Romanis Pannonii appellantur: & ab illis Illyriis annumerati sunt. *Appianus.*

3. *Nonnulli ut Pius cogn.*] Cognomentum Pii Metellus primus meruit apud Romanos, propterea quod patrem lacrymis & precibus assiduis ab exilio revocavit. *Beroald.* Onuphrii notam vide ad cap. LVIII. Aug.

4. *Quod se defuncto.*] Augusti cognomentum intelligit, quod Tiberius post obitum Augusti erat suscepturus, quod cognomen speciosius est, & venerabilius cognomento Pannonici, Invicti, & Pii. *Beroald.*

5. *Vrbem prætextatus, & laurea coronatus, intravit.*] At non omni tempore prætextam inter triumphales vestes fuisse, ex Tacito & Plutarcho constat. Tacitus

tatus, & laurea coronatus intravit, positumque [1] in Septis tribunal, senatu adstante, conscendit: ac [2] medius inter duos Coss. *cum AVgusto simul sedit: unde, populo consalutato, circum templa deductus est. Proximo anno repetita Germania, cum animadverte-* 18
ret, Varianam cladem temeritate & negligentia ducis accidisse, nihil non de consilii sententia egit: semper alias [3] sui arbitrii, contentusque se uno, tunc præter consuetudinem cum pluribus de ratione belli communicavit. Curam quoque solito exactiorem præstitit. Trajecturus Rhenum, commeatum omnem ad certam formulam adstrictum non ante transmisit, quam consistens apud ripam explorasset [4] vehiculorum onera: ne qua deportarentur, nisi concessa aut necessaria. Trans Rhe-

Tacitus Ann. XII. *Et ludicro Circensium, quod acquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in prætexta, Nero triumphalium veste, transvecti sunt.* Plutarchus in Mario: καὶ παρῆλθε μὲν εἴτε λαθὼν αὐτὸν, εἴτε τῇ τύχῃ χρώμενος ἀγροικότερον, ἐν τῇ θριαμβικῇ κατασκευῇ· ταχὺ δὲ τὴν βουλὴν ἀχθεσθεῖσαν αἰσθόμενος ἐξανέστη, καὶ μεταλαβὼν τὴν περιπόρφυρον, αὖθις ἦλθε. *Baysius.*

1. *In Septis.*] Septa locus est in campo Martio. cum ad habenda tributa comitia Lepidus undiquaque porticibus circumductis ædificaverat: tabulis lapideis & picturis à se exornatum Agrippa, Septa Julia ab Augusto cognominavit. *Dio Cassius.* Hæc septa etiam *Ovilia* dicta constat ex Juvenalis Satyra VI.

—— *antiquo quæ proxima surgit Ovili.*

Idem confirmat Dionys. Halicarn. l. X. ubi de comitiis L. Quinctii loquitur: & Strabo, qui lib. VI. scribit, Syllam dictatorem Marianos ad tria millia, vel, ut alii, quatuor millia, qui arma projecerant in campo Martio, ad Ovilia coactos, immissis militibus jugulâsse. *Marcellus Donatus.*

2. *Medius.*] Locus honoratior est medius non solum apud Romanos, sed etiam apud barbaros. Unde ait Sallustius in Jugurtha, Hiempsalem assedisse juxta fratrem Adherbalem, ut ille in medio foret, tanquam venerabilior. Xenophon quoque tradit, Cyrum solitum fuisse medium discumbere inter amicos. *Beroald.* Sed adi ad ea quæ ex Salmasio notamus infra ad Calig. cap. XXIV.

3. *Sui arbitrii.*] Vide quæ Beroaldus ex Plutarcho commentatur ad caput XXI.

4. *Vehiculorum onera.*] Reperio *vehiculatorum onera.* itaque quamvis vulgatam lectionem non improbem, tamen quidni hanc etiam defendere possim? præsertim cum ut *naviculator*, sic etiam *vehiculator* dici probe possit. *Turnebus.*

5. *Ut sedens in cespite nudo cibum caperet.*] Catonem Uticensem imitatur, de quo Plu-

Rhenum vero eum vitæ ordinem tenuit, [5] *ut sedens in cespite nudo cibum caperet: sæpe sine tentorio pernoctaret:* [1] *præcepta sequentis diei omnia, & si quid subiti muneris injungendum esset, per libellos daret, addita monitione, ut de quo quisque dubitaret, se, nec alio in-*
19 *terprete, quacumque vel noctis hora uteretur.* [2] *Disciplinam acerrime exegit:* [3] *animadversionum & ignominiarum generibus ex antiquitate repetitis: atque etiam legato legionis, quod paucos milites cum liberto suo* [4] *trans ripam venatum misisset, ignominia notato. Prælia, quamvis minimum fortunæ casibusque permitteret, aliquanto constantius inibat, quoties lucubrante se subito ac nullo propellente, decideret lumen &*

[1] *ex-*

Plutarchus, ἐδείπνει δὲ καθήμενος ἀφ' ἧς ἡμέρας τὴν κατὰ Φάρσαλον ἔγνω ἧτταν· καὶ τοῦτο τῷ λοιπῷ προσέθηκε πένθει, τὸ μὴ κατακλιθῆναι πλὴν καθεύδων. *Casaubon.* De Juliano quoque Mamertinus: *Neque enim comparandæ sunt picturæ, marmorum crustæ, & solido auro tecta laquearia cum eo, qui majorem anni partem in nuda humo cubet, & cœlo tantum tegatur.*

1. *Præcepta sequentis diei omnia per libellos daret.*] Ita soliti etiam in urbe qui diligentius curam aliquam publice administrabant. Julius Frontinus De Aquæduct. urbis Romæ, *Tam amplum numerum utriusque familiæ, solitum ambitione aut negligentia præpositorum in privata opera diduci, revocare ad aliquam disciplinam & publica ministeria instituimus, ut pridie quid esset actura dictaremus, & quid quaque die egisset, actis comprehenderetur.* Casaub. Scilicet ne quis postea aliquid non dictum, aut non præceptum cavillari posset. *Sabell.* Utilem morem in fœdissimam arrogantiam vertit Pallas, qui nominatis libertis, quos conscios conjurationis haberet, respondit, *nihil unquam se domi, nisi nutu aut manu significâsse, vel si plura demonstranda essent, scripto usum, ne vocem consociaret.* Tacit. Annal. XIII.

2. *Disciplinam acerrime exegit.*] Exemplo vitrici. in ejus vita cap. XXIV.

3. *Animadversionum & ignominiarum generibus ex antiquitate repetitis.*] Lenis animadversio fuit, quæ ignominiam tantum inussit, ut stipendio legitimo spoliari, hastam dare, tendendi locum mutare, extra oppidum hibernare, cibum stantem capere, fossam fodere, discinctum destitui, hordeo pasci, sanguinem mitti. Gravior, quæ detrimentum intulit, ut virgis cædi, venire, fuste, & securi percuti, decimari, in crucem tolli: quarum omnium exempla refero lib. 1. de Antiquo jure civium Romanorum, cap. XV. *Sigonius.*

4. *Trans ripam venatum.*] Libet ascribere Macri J.Cti l. XII. De re militari verba. *Debet* (inquit) *qui meminerit se armatis præesse, parcissime commeatum dare, equum militarem extra provinciam duci non permittere, ad opus privatum, venatum, piscatum militem non mittere. Num in disciplina Augusti ita cavetur.* Torr.

1. *Exstin-*

[1] exstingueretur: confidens, ut ajebat, ostento, sibi ac majoribus suis in omni ducatu expertissimo. Sed re prospere gesta, non multum abfuit quin à Bructero quodam occideretur: cui inter proximos versanti, & trepidatione detecto, tormentis expressa confessio est cogitati facinoris. A Germania in urbem post biennium regressus, triumphum, quem distulerat, egit: prosequentibus etiam [2] legatis, [3] quibus triumphalia ornamenta impetrarat. Ac [4] prius quam in Capitolium flecteret, descendit è curru, seque præsidenti patri ad genua submisit. [5] Batonem Pannonium ducem ingentibus donatum præmiis, Ravennam transtulit: gratiam referens, quod se quondam cum exercitu iniquitate loci circumclusum, passus esset evadere. Prandium dein populo mille mensis, & congiarium trecenos nummos viritim dedit. [6] Dedicavit & Concordiæ ædem: [1] item

1. *Exstingueretur.*] Quærit etiam Plutarchus in Problematis, cur Romani lumen non exstinxerint, sed per se exstingui, ac deficere permiserint. *Beroald.*

2. *Legatis.*] Inter quos fuit L. Domitius, Neronis Cæsaris avus. Ner. cap. IIII. Incidit autem hic triumphus in A.V. DCCLXV. *Torrent.*

3. *Quibus triumphalia ornamenta impetrârat.*] De Lepido quodam, qui operam Dalmatico bello navaverat, Vellejus: *Præda onustus pervenit ad Cæsarem, & ob ea, quæ si propriis gessisset auspiciis, triumphare debuerat, ornamentis triumphalibus, consentiente cum judicio principum voluntate senatus, donatus est.*

4. *Prius quam in Capitolium flecteret.*] Triumphantes, peracta triumphandi pompa, Capitolium ingrediebantur, ibique hostiis immolatis in Palatium recedebant: ut docet Josephus libro VII. belli Judaici. *Beroaldus.*

5. *Batonem Pannonium ducem, ingentibus donatum præmiis Ravennam transtulit.*] Cum se Tiberio dedisset, teste Dione, in triumpho ductus est, ut constat ex Ovidio hunc triumphum describente lib. II. Ponti, Elegia, *Huc quoque Cæsarei pervenit fama triumphi.* Infra in scriptis codicibus legitur:

Maxima pars horum vitam veniamque tulêre: (ton.
In quibus & belli summa caputque Ba-

Est autem Bato nomen populare Pannonum. In Pannonia extat lapis in quo incisum, BATO. DVLLI. F. COL. AP. EQ. ALAE. PANNONIORVM. TVR. SCENI. *Ios. Scaliger.*

6. *Dedicavit & Concordiæ ædem.*] Anno V.C. DCCLXVI. Tiberius ædem Concordiæ sacravit, inscripto suo & fratris Drusi, vita pridem functi, nominibus. *Dio Cassius.* Ædes Concordiæ Romæ fuerunt plures, vetustissima, quam propter secessionem militarem vovit exstruxitque M. Furius Camillus.

[1] item Pollucis & Castoris, suo fratrisque nomine, de manubiis. 21 *[2] Ac non multo post lege per* C o s s. *lata, ut provincias cum Augusto communiter administraret, [3] simulque censum ageret, condito lustro in Illyricum profectus est. Et statim ex itinere revocatus, jam quidem affectum, sed tamen [4] spirantem adhuc AVgustum reperit: fuitque una secreto per totum diem. Scio vulgo persuasum, quasi egresso post secretum sermonem Tiberio, vox AVgusti per cubicularios excepta sit:* Miserum populum Romanum, qui [5] sub tam len-

millus. Altera est, quam vovit L. Manlius prætor, etiam propter seditionem militarem in Gallia. Tertia est in foro Romano, prope Græcostasim ædificata à L. Opimio consule, deletis Gracchanis partibus. Quarta posita est à Livia, nisi eadem sit antiquissima, quam fecerat Camillus, reparata à Livia, quod vetustate laberetur: de qua Ovidius primo Fastorum. *Vives.*

1. *Item Pollucis & Castoris.*] His quoque jam ante in foro ædes constituta fuerat. Cæs. cap. x.

2. *Ac non multo post lege per* Coss. *lata.*] Cum S. P. Q. Roman. postulante patre ejus ut æquum ei jus in omnibus provinciis exercitibusque esset, quam erat ipsi, decreto complexus esset: in urbem reversus, jampridem debitum, sed continuatione bellorum dilatum ex Pannoniis Dalmatisque egit triumphum. *Vellejus.* De provinciarum divisione ante dictum Aug. cap XLVII. Hujus autem loci sententia est, administrationem provinciarum, quas Augustus sibi servaverat, Tiberio communicasse, idque lege per Coss. lata, quo Senatum demereretur, & Tiberii inde cresceret auctoritas. *Torrentius.* De Tiberio Tacitus Ann. I. *omnia per consules incipiebat, tanquam vetere Rep.*

3. *Simulque censum ageret.*] Censendi institutum tale fuit, ut cives omnes in sua quisque tribu, classe, centuria, jurejurando dato, apud eum, penes quem jus censendi populi esset, nomina sua, uxorum, liberorum, libertorum, servorumque suorum profiterentur. præterea ætatem omnium, & regionem quam habitarent, & fortunarum suarum æstimationem deferrent. Hoc autem jus primum regum, deinde consulum, & dictatorum, postremo, proprio ad id magistratu creato, censorum fuit. Et quod ad capita censenda pertinet, si quis, qui non esset civis, nomen suum clam in censorias tabulas referendum curâsset, ea re civitatem adeptum esse comperio. *Sigonius.*

4. *Spirantem adhuc AVgustum reperit.*] Vide lib. superiore cap. XCVIII.

5. *Sub tam lentis maxillis.*] Scribit Plutarchus in Apophthegmatis, Augustum dicere solitum, se Romani Imperii successorem eum esse relicturum, qui nunquam bis de eadem re consultasset. Tiberium videlicet significare volebat, qui, ut inquit Sextus Aurelius, *repentinis consiliis melior erat, quam meditatis.* Tranquillus vero hoc dicto demonstrare voluit, ab Augusto reprehensam fuisse Tiberii lentam morositatem. *Beroaldus* . . Declarat providus senex ἐμφαλικώτατα, futurum statum populi

lentis maxillis erit. *Nec illud quidem ignoro, aliquos tradidisse, AVgustum palam nec dissimulanter*[1] *morum ejus diritatem adeo improbasse, ut nonnumquam remissiores hilarioresque sermones superveniente eo abrumperet:*[2] *sed expugnatum precibus uxoris adoptionem non abnuisse: vel etiam ambitione tactum, ut tali successore*[3] *desiderabilior ipse quandoque fieret. Adduci tamen nequeo quin existimem, circumspectissimum & prudentissimum principem, in tanto præsertim negotio, nihil temere fecisse: sed vitiis virtutibusque Tiberii perpensis, potiores duxisse virtutes: præsertim cum &* Reip. caussa adoptare se eum *pro concione juraverit: & epistolis aliquot, ut peritissimum rei militaris, atque unicum populi Rom. præsidium prosequatur. Ex quibus in exemplum pauca hinc inde subjeci.* Vale, jucundissime Tiberi, & rem

puli Rom. sub Tiberio, fore enim similem ei, quem bestia aliqua sæva dentibus prehensum tenet, & longo cruciatu vexat prius quam conficiat. hoc vocat, *esse sub maxillis lentis*. At *sub lentis maxillis edere*, affine est illi Græcorum, ἀμύλοις γνάθοις ἀλήθειν, quod huic loco non videtur convenire. *Casaubon.* Ad illud referatur, quod Cornelius Tacitus scribit, Tiberium verba expendere solitum, validis sensibus consulto ambiguum. *Sabell.*

1. *Morum ejus diritatem.*] In codicillis suis Augustus *acerbitatem & intolerantiam morum* appellaverat: infra cap. LI. Plinius lib. XXVIII. c. II. *tristissimum hominum* vocat.

2. *Sed expugnatum precibus uxoris adoptionem non abnuisse.*] Panegyristes: *An senatus populique Romani exercitus, provincias, socios transmissurus uni, successorem è sinu uxoris accipias? summæque potestatis heredem tantum intra domum tuam quæras? non per totam civitatem circumferas oculos, & hunc tibi proximum, hunc conjunctissimum existimes, quem optimum, quem Diis simillimum inveneris?*

3. *Desiderabilior quandoque foret.*] In hanc rem notanda sunt illa Dionis lib. LVI. ubi de excessu Augusti loquitur: Τὸ δ' ἀληθὲς, ἐν μὲν τῷ παραχρῆμα οὐ πολλοὶ τὸ πένθος, ὕστερον δὲ πάντες ἔσχον. Idem paullo post diserte τὸν Τιβέριον μετ' αὐτὸν οὐχ ὁμοίως πειραθέντες, ἐκεῖνον ἐζήτουν. Cæterum de iis, sive rumoribus, sive judiciis, quæ heic commemorantur, sic Tacitus Ann. I. *Ne Tiberium quidem caritate, aut Reip. cura successorem adscitum, sed quoniam adrogantiam sævitiamque ejus introspexerit, comparatione deterrima sibi gloriam quæsivisse.*

*. Ἐμοὶ καὶ ταῖς Μούσαις στρατηγῶν.] Legendum ex vestigiis libri veteris, ἐμοί

rem gere feliciter, * ἐμοὶ καὶ ταῖς Μούσαις στρατηγῶν. Jucundissime, & ita sim felix, vir fortissime, & [1] dux νομιμώτατε. [2] Vale, &, Ordinem [3] æstivorum tuorum? Ego vero, mi Tiberi, & inter tot rerum difficultates, [4] καὶ τοσαύτην ῥαθυμίαν στρατευομένων non potuisse quemquam prudentius gerere se, quam tu gesseris, existimo. Hi quoque, qui tecum fuerunt omnes, confitentur versum illum in te posse dici,

Vnus homo nobis vigilando restituit rem.

Sive, *inquit*, quid incidit, de quo sit cogitandum diligentius, sive quid stomachor valde, medius fidius Tiberium meum desidero: succurritque [5] versus ille Homericus,

Τούτου

ἐμοί τε καὶ τοῖς ἐμοῖς, ὦ ἄριστε, στρατηγῶν. *Salmasius.* Si Musas retinebimus, ita interpretemur, ut (quod ait Horat.) ad dicenda Musis prælia eum exhortetur, quæque per ora doctorum eant. Poterat etiam eum tunc forte in hibernis agentem suo exemplo ad Musarum commercia provocasse. Nam ad Musas sic de Augusto Horat.

Vos Cæsarem altum, militia simul
Fessas cohortes abdidit oppidis,
Finire quærentem labores
Pierio recreatis antro.

lib. Od. IIII. *Torrentius.*

1. *Dux νομιμώτατε.*] Quid est dux νόμιμος; An quia disciplinam militarem severissime regit? atqui νόμιμος est potius legitimus, & secundum leges constitutus. Sic fere νόμιμος μάχη apud Plutarchum, justa & legitima acies: cui opponuntur κλοπαὶ πολέμου, quæ etiam Latinis furta & latrocinia vocantur. Fortasse scripserat Augustus, dux γενναιότατε, quod idem est ac γενναιότατε: aut dux μονιμώτατε constantissime & fortissime. *Casaub.*

2. *Vale, & , Ordinem æstivorum tuorum?*] In vetusto codice ita legitur: *Et dux νομιμώτατε vale: ordinem æstivorum tuorum.* Hæc verba absque conjunctione, & initio hujus clausulæ leguntur, ut admirative dicta intelligantur, hoc sensu: Quid dicam ordinem æstivorum tuorum? *Glareanus.*

3. *Æstivorum.*] Duplicia Romanis castra, Æstiva & Hiberna. Illa, quæ mobilia, & æstatis sive expeditionis tempore in unam sæpe noctem structa. Quæ iterum duplicia, à moræ mansionisque differentia. Si enim una alteraque, aut omnino paucæ noctes in iis agendæ, sine alia additione *Castra* dicebant, aut *Mansiones* etiam, posteriori ævo. Si diutius subsistendum, ab ipsa re *stativa.* Lipsius.

4. Καὶ τοσαύτην ῥαθυμίαν.] Significat animos legionariorum in præsentis militiæ conditionibus non acquiescentes sub extrema Augusti tempora. quod statim post ejus obitum Pannoniæ & Germanicæ legiones declararunt. *Casaub.*

5. *Versus ille Homericus.*] Apud Homerum in x. Iliados rhapsodia, Diomedes suscipiens munus eundi pro speculatore

Τούτου δ' ἑσπομένοιο, καὶ ἐκ πυρὸς αἰθομένοιο
Ἄμφω νοστήσαιμεν, ἐπεὶ περὶ οἶδε νοῆσαι.

Attenuatum te esse continuatione laborum, cum audio & lego, Dii me perdant nisi cohorrescit corpus meum: teque rogo ut parcas tibi: ne si te languere audierimus, & ego & mater tua exspiremus, & de summa imperii sui populus Rom. periclitetur. Nihil interest valeam ipse nec ne, si tu non valebis. Deos obsecro ut te nobis conservent, & valere nunc & semper patiantur, si non populum Rom. perosi sunt. EXCESSVM *AVgusti non prius palam fecit quam* [1] *Agrippa juvene interemto. Hunc* [2] *Tribunus militum custos appositus occidit,* [3] *lectis codicillis, quibus ut id faceret, jubebatur. Quos codicillos dubium fuit, AVgustusne moriens reliquisset, quo materiam tumultus post se subduceret: an nomine AVgusti Livia, & ea conscio Tiberio an ignaro, dictasset. Tiberius* [4] *renuntianti Tribuno factum esse quod imperasset,* Neque imperasse se, & reddi- 22

tu-

latore ad Trojana castra, Ulyssem socium sibi dari deposcit, dicitque hunc versum. *Beroald.*

1. *Agrippa juvene.*] Cum quo fuerat ab Augusto adoptatus.

2. *Tribunus militum.*] A centurione interfectum Tacitus voluit: item Dio: ὁ ἑκατόνταρχος ὁ τὴν φρουρὰν αὐτοῦ ἔχων, καινοτομεῖν τι ἀπέσφαξεν. Credo verum esse, ut à centurione occisus sit, at jussu Tribuni. *Lipsius.*

3. *Lectis codicillis.*] Ita receptum, quo magis cautum militibus esset, cædem mandari per libellum. Scilicet ne Imperator auctoritatem posset defugere. Pulchre Herodianus lib. III. de Saturnino & Plautiano: ὁ δὲ Σατορνῖνος γραμματεῖον ἤτησε τοῦ φόνου φέρον τὰς ἐντολάς· ἔθος γὰρ τοῦτο τυραννικὸν εἴ τινα ἐκπέμποιεν ἐπὶ φόνον ἄκριτον, ἐντέλλεσθαι τοῦτο διὰ γραμμάτων, ἵνα μὴ γιγνόμενον ᾖ ἀνεπισήμαντον. *Lipsius.*

4. *Renuntianti Tribuno factum esse quod imperasset.*] Mos militiæ: ut sive Tribunus sive Centurio, jussus aliquid exsequi, id factum Imperatori vel duci teneretur renuntiare. Eum morem diserte Tacitus in hac re notat. tangit iterum Suetonius in Claudio, sectione XXIX. quibus omnibus in locis formula solennis usurpatur: *Imperator, factum quod imperasti. Casaubonus.*

1. *Iure*

turum eum senatui rationem respondit: *invidiam scilicet in præsentia vitans. Nam mox silentio rem oblitteravit.*
23 *[1] Jure autem Tribunitiæ potestatis coacto senatu, inchoataque [2] allocutione, derepente velut impar dolori congemuit: utque non solum vox, sed & spiritus deficeret, optavit: ac perlegendum librum Druso filio tradidit. Illatum deinde AVgusti testamentum, non admissis [3] signatoribus nisi senatorii ordinis, cæteris extra curiam signa agnoscentibus, recitavit per libertum. Testamenti initium fuit:* Quoniam [4] sinistra fortuna Caium & Lucium filios mihi eripuit, Tiberius Cæsar mihi ex parte dimidia & sextante heres esto. *Quo & ipso aucta est suspicio opinantium, successorem adscitum eum necessitate magis*
24 *quam judicio: quando ita præfari non abstinuerit. Principatum, quamvis neque occupare confestim, neque agere dubitasset, & statione militum, hoc est, vi & specie*

1. *Iure autem Tribunitiæ potestatis coacto senatu.*] M. Varro in libro epistolicarum quæstionum quarto ponit qui fuerint, per quos more majorum senatus haberi soleret, eosque nominat, *dictatorem, consulem, prætores, Tribunos plebis, interregem, præfectum urbi.* docet deinde inibi multa, quibus diebus habere senatum jus non sit. *Gellius.* Ideo AUgusto jam Tribunitia potestate prædito alio decreto patrum opus fuit, ut quoties vellet, senatum cogere posset jure. Dio in actis anni DCCXXXII. ἐπὶ τούτοις ὑπὸ τῶν εὐφρονούντων ἐπῃνεῖτο, ὥς τε καὶ τὴν βουλὴν ἀθροίζειν ὁσάκις ἂν ἐθελήσῃ, λαβεῖν. Postea periit hoc jus iis qui veteris Tribunatus speciem retinebant. *Casaub.*

2. *Allocutione.*] Alloquendi verbum proprie admodum & venuste usurpatum est à veteribus in eo sermone, qui levandi ac minuendi alieni doloris caussa haberetur. Acceptum autem id à Græcis videtur. παραμυθεῖσθαι enim, aut παρηγορεῖν, verbum è verbo, est *alloqui.* præclare igitur Seneca: apud quem ita in Troade Ulysses:

Alios parentes alloqui in luctu decet,
Tibi gratulandum est. Hinc *allocutionem* etiam dixerunt παρηγορίαν ἢ παραμυθίαν: ut Catullus,

Qua solatus es allocutione? Muretus.

3. *Signatoribus.*] Ad signandum amici advocabantur. Idque inter recepta Romæ officia numerabatur. Quin & Jurisconsultos ad has obsignationes adhibitos, indicat Cicero lib. 1. de Orat. Cum autem tabulas, testationesve consignare permittebant, vel rogabant, utebantur his verbis, *signa, signate, signent licet.* Brissonius.

4. *Sinistra fortuna.*] God. Salmas. *atrox.*

1. Vt

specie dominationis assumpta, diu tamen recusavit impudentissimo animo: nunc adhortantes amicos increpans,[1] *ut ignaros quanta bellua esset Imperium: nunc precantem senatum, & procumbentem sibi ad genua, ambiguis responsis & callida cunctatione suspendens: ut quidam patientiam rumperent, atque unus in tumultu proclamaret*, Aut agat,[2] aut desistat: *alter coram exprobraret*, Cæteros quod polliciti sint, tarde præstare: sed ipsum[3] quod præstet, tarde polliceri. *Tandem quasi coactus, & querens* miseram & onerosam injungi sibi servitutem, *recepit imperium: nec tamen aliter quam ut depositurum se quandoque spem faceret. Ipsius verba sunt hæc:* Dum veniam ad id tempus quo vobis æquum possit videri, dare vos aliquam senectuti meæ requiem. *Cunctandi* 25
caussa erat, metus undique imminentium discriminum:

1. *Vt ignaros quanta bellua esset Imperium.*] Versæ ad Tiberium preces: & ille varie disserebat, de magnitudine imperii, sua modestia: solam divi Augusti mentem tantæ molis capacem: se in partem curarum ab illo vocatum, experiendo didicisse, quam arduum, quam subjectum fortunæ regendi cuncta onus: proinde in civitate tot illustribus viris subnixa, non ad unum omnia deferrent: plures facilius munia Reip. sociatis laboribus exsecuturos. *Tacitus.*

2. *Aut desistat.*] Agere principem, quem vere agit, nam cœperat in multis principis personam usurpare. *Sabell.*

3. *Quod præstet, tarde polliceri.*] Satis urbane, nec sine felle dictum, quasi diceret: Quum alii sero præstare soleant quæ promiserint, hic quæ præstat (nam dudum re ipsa se principem agebat) cunctanter pollicetur. *Idem.*

*. *Vt sæpe lupum tenere se auribus diceret.*] Sic Antipho apud Terentium in Phormione Act. III. Sc. II.

—— *imo id quod ajunt, auribus teneo lupum.*
Nam neque quo amittam à me, invenio, neque, uti retineam, scio.

Plutarchus in præceptis civilibus: λύκον οὔ φασὶ τῶν ὤτων κρατεῖν, id est, ajunt lupum non posse teneri auribus: cum homines hac parte maxime ducantur, nimirum persuasione. Dicitur in eos, qui ejusmodi negocio involvuntur, quod neque relinquere sit integrum, neque tolerari possit. Videatur ab eventu quopiam natum, ut alia pleraque. Aut inde certe, quod ut lepus auribus, quippe prælongis, commodissime tenetur: ita lupus, quod aures habet pro corpore breviores, teneri iis non potest, neque rursum citra summum periculum è manibus dimitti, bellua tam mordax. *Erasmus.*

I. *L. Scri-*

num: * *ut sæpe* lupum se auribus tenere *diceret, Nam & servus Agrippæ, Clemens nomine, non contemnendam manum in ultionem domini compararat: &* [1] *L. Scribonius Libo vir nobilis res novas clam moliebatur: & duplex seditio militum in Illyrico & in Germania exorta est. Flagitabant ambo exercitus multa extra ordinem: ante omnia, ut æquarentur stipendio* [2] *prætorianis* [3] *Germaniciani. Quidam etiam principem detrectabant non à se datum: summaque vi Germanicum, qui tum iis præerat, ad capessendam Remp. perurgebant, quamquam* [4] *obfirmate resistentem. Quem maxime casum timens,* [5] *partes sibi quas senatui liberet, tuendas in Rep. depoposcit: quando universæ sufficere so-*

1. *L. Scribonius Libo vir nobilis res novas clam moliebatur.*] Firmius Catus Senator ex intima Libonis amicitia, juvenem improvidum & facilem inanibus, ad Chaldæorum promissa, magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit, dum proavum Pompejum, amitam Scriboniam, quæ quondam Augusti conjux fuerat, consobrinos Cæsares, plenam imaginibus domum ostentat, hortaturque ad luxum & æs alienum, socius libidinum & necessitatum, quo pluribus indiciis inligaret. *Tacitus.*

2. *Prætorianis Germaniciani.*] Locum hunc aliter interpungendo sic restituo: *ante omnia ut æquarentur stipendio Prætorianis. Germaniciani quidam etiam principem detrectabant.* sententia enim est, utrumque exercitum in eo convenisse, ut Prætorianis æquarentur, Germanicianos vero etiam imperium detrectasse, quod Germanicum peterent. Adde Suetonium Calig. c. 1, *Torrent.*

3. *Germaniciani.*] Exercitus in Germania positus, *Germanicus*, non Germanicianus, Tacito aliisque antiquioribus dicitur: at milites ejus exercitus, & ut Græci dicunt, *οἱ ἐκ τῶν στρατοπέδων τῶν ἐν Γερμανίᾳ*, *Germaniciani* iisdem appellantur. Posteriores scriptores hanc distinctionem non observant. *Casaub.* At Suetonius, Tacito *σύγχρονος*, Oth. cap. VIII. *Germaniciani exercitus in Vitellii verba juràrant.* iterum Vespas. cap. VI. *Neque enim deteriores esse, aut Hispaniensi exercitu, qui Galbam, aut prætoriano, qui Othonem, aut Germaniciano, qui Vitellium fecissent.* Schild.

4. *Obfirmate resistentem.*] Infra Calig. cap. 1. Tacitus: *At ille moriturum potius quam fidem exueret clamitans, ferrum à latere diripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prehensam dextram vi attinuissent.*

5. *Partes sibi, quas senatui liberet, tuendas in Rep. depoposcit.*] Socios imperii ac collegas petiit, non quidem cum quibus omnia regeret, quod fit ubi rerum potestas in manus paucorum devenit: sed diviso imperio in tres partes, unam sibi sumere volebat, reliquas aliis relinquebat. Cæterum partem istarum prima Romam & Italiam complectebatur, altera exercitus, tertia subditos. *Dio Cassius.*

1. *Clemen-*

ſolus nemo poſſet: niſi cum altero, vel etiam cum pluribus. Simulavit & valitudinem, quo æquiore animo Germanicus celerem ſucceſſionem, vel certe ſocietatem principatus opperiretur. Compoſitis ſeditionibus, [1] Clementem quoque fraude deceptum, redegit in poteſtatem: Libonem, ne quid in novitate acerbius fieret, [2] ſecundo demum anno in ſenatu coarguit, medio temporis ſpatio tantum cavere contentus. Nam & inter Pontifices ſacrificanti ſimul, [3] pro ſeceſpita [4] plumbeum cultrum ſubjiciendum curavit: & ſecretum petenti nonniſi adhibito Druſo filio dedit: dextramque obambulantis, veluti incumbens, quoad perageretur ſermo, continuit. VERUM *liberatus metu, [5] civilem admo-* 26
dum inter initia ac paullo minus quam privatum egit. Ex plurimis maximiſque honoribus, præter paucos & modicos non recepit. Natalem ſuum [6] plebeiis incurrentem

1. *Clementem quoque fraude deceptum redegit in poteſtatem.*] Ut ederet ſocios, ſubigi non potuit: nec Tiberius pœnam ejus palam auſus, in ſecreta palatii parte interfici juſſit, corpuſque clam auferri. & quanquam multi è domo principis equiteſque ac ſenatores, ſuſtentâſſe opibus, juviſſe conſiliis dicerentur, haud quæſitum. *Tacitus.*

2. *Secundo demum anno in Senatu coarguit.*] Libo cum æger à Senatu in lectica relatus eſſet, non ſane frequentibus exſequiis (omnes enim neceſſarii deſeruerant impie, jam non reum, ſed funus) habere cœpit conſilium, utrum conſciſceret ſibi mortem, an exſpectaret. Cui Scribonia, *Quid te*, inquit, *delectat alienum negotium agere?* Non perſuaſit: manus ſibi attulit. *Seneca.*

3. *Pro ſeceſpita.*] Græci μαχαιρίδιον θυτικὸν, ut Lucianus in Piſcatore. Pollux, σφαγίδας, κοπίδας & πελέκεις in eum uſum recenſet. Veteribus Latinis, *acieris* propria ei miniſterio fuit, quam ἀξίνην ἱεροφάντην vertunt Græci magiſtri. *Caſaubon.* Seceſpitam eſſe Antiſtius Labeo ait cultrum ferreum, oblongum, manubrio rotundo, eburneo, ſolido, vincto ad capulum auro argentoque, fixum clavis æneis, ære Cyprio, quo Flamines, Flaminicæ virgines, pontificeſque ad ſacrificia utuntur. eadem alias dicitur, qua in ſacrario utuntur. ſacraria namque in templis reticulo æneo olim ſepiebantur, in quo tubæ relictæ ſunt, per quas manibus ſacra tangere licet. eſt hoc in templo bonæ Deæ: ſed & aliis in locis: & ſunt velut repagula quædam: ita ſeceſpitæ dicuntur duobus modis. *Feſtus.*

4. *Plumbeum.*] Plumbeum cultrum ideo ſubjici curavit quia obtuſior eſt, habetque aciem hebetiorem. *Beroald.*

5. *Civilem admodum.*] Qualem ſe in ſeceſſu Rhodio geſſerat. ſupra cap. XI.

6. *Plebeiis incurrentem Circenſibus.*] Plebeii

tem Circensibus, [1] *vix unius bigæ adjectione honorari passus est. Templa, flamines, sacerdotes decerni sibi prohibuit: etiam* [2] *statuas, atque imagines, nisi permittente se poni: permisitque, ea sola conditione, ne inter simulacra Deorum, sed inter ornamenta ædium ponerentur. Intercessit & quo minus in acta sua juraretur: & ne mensis* [3] *September, Tiberius: October, Livius vocarentur. Prænomen quoque* IMPERATORIS, [4] *cognomenque* PATRIS PATRIÆ, *&* [5] *civicam in vestibulo coronam recusavit. Ac ne* AVGVSTI *quidem nomen, quanquam hereditarium, ullis nisi ad reges ac dynastas epistolis addidit. Nec amplius quam omnino tres consulatus,* [6] *unum paucis diebus, alterum tribus mensibus, tertium absens usque in*

beii ludi, quos exactis regibus pro libertate plebis fecerunt, aut pro reconciliatione plebis post secessionem in Aventinum. *Asconius.*

1. *Vix unius bigæ adjectione honorari passus est.*] Erant enim plures in Circensibus exercitiorum formæ, & inter eas aurigatio, quæ bigis aut quadrigis peragebatur. Domit. cap. IV. *verum & in Circo, ubi præter sollennes bigarum quadrigarumque cursus, prælium duplex etiam, equestre ac pedestre commisit.*

2. *Statuas & imagines.*] Hæc duo disparavit, tanquam diversa, sicut Historici fecerunt: Statuæ enim sunt æneæ, & lapideæ: imagines cereæ, & pictæ. *Beroald.* cap. LXV. *imagines ejus aureas coli passim videret.*

3. *September, Tiberius.*] Quum instaret Tiberio Senatus, ac mensem Novembrem (nam XVI. Kalend. Decembris natus fuit) cuperet ab eo Tiberium nominare, *Quid,* inquit, *facietis, si tredecim Cæsares fiant?* Dio Cassius.

4. *Cognomenque* PATRIS PATRIAE.] Cur patris patriæ appellationem, & alios item honores obstinate recusaverit, opinionem nonnullorum habes capite LXVII.

5. *Civicam in vestibulo coronam.*] Ovid. II. Metamorph.

Postibus Augustis eadem fidissima custos
Ante fores stabis, mediamque tuebere quercum.

Querna enim civica ob cives servatos data, qualem in Cæsarum etiam pessimorum nummis cernimus. Pulchre itaque Plinius libro XVI. capite IIII. *Hinc civicæ coronæ, militum virtutis insigne clarissimum, jampridem vero & clementiæ imperatorum, postquam civilium bellorum profanatione meritum cœpit haberi, civem non occidere.* Torrentius.

6. *Unum paucis diebus.*] Sic insequentes aliquot imperatores exiguo tempore consulatum gessere. Mali ludibrio amplissimam potestatem habuisse, boni vero id egisse videntur, ut pluribus ad honorem illum capessendum aditus foret, atque uti minus serviles sententiæ in senatu dicerentur.

1. Satis-

in Idus Majas gessit. Adulationes adeo aversatus 27
*est, ut neminem senatorum aut officii aut negotii caussa
ad lecticam suam admiserit: consularem vero* [1] *satisfacientem sibi, ac per genua orare conantem ita suffugerit, ut caderet supinus: atque etiam si quid in sermone, vel in continua oratione blandius de se diceretur, non dubitaret interpellare, ac reprehendere, & commutare continuo.* [2] Dominus *appellatus à quodam, denuntiavit, ne se amplius contumeliæ caussa nominaret. Alium dicentem,* [3] sacras ejus occupationes: *& rursus alium,* auctore eo senatum se adiisse, *verba mutare, &* [4] *pro* auctore, suasorem: *pro* sacris, laboriosas *dicere coëgit. Sed adversus convitia malos-* 28
que rumores & famosa de se ac suis carmina [5] *firmus ac patiens, subinde jactabat,* In civitate libera linguam mentemque liberas esse debere. *Et quondam senatu cognitionem de ejusmodi criminibus ac reis flagitante:* Non tantum, *inquit,* otii habemus ut implicare nos pluribus negotiis debeamus. Si hanc fe-

1. *Satisfacientem sibi.*] Verbi vim explicat Muretus ad caput LXXIII. Cæs. Causam Haterianæ satisfactionis discimus ex Tacito: nempe quod suspicacem animum perstrinxisset, interrogando, *quousque patieris Cæsar non adesse caput Reipublicæ?*

2. *Dominus appellatus.*] Aug. c. LIII.

3. *Sacras ejus occupationes.*] Posteriores Cæsares non solum cætera sua omnia, domos, cubicula, scrinia, lectos, comitatum, sed & sacrum stabulum dici voluere. Nam eorum constitutiones, aut monetam dici sacram, aliquo modo ferendum est. *Torrent.*

4. *Pro auctore, suasorem.*] Atqui *auctor* dicitur cujus consilium secuti sumus, neque quicquam à *suasore* differt, quam quod hujus consilium non semper sequimur. Tum vero in *auctoris* nomine dignitas ac potestas consideratur, cum aut *Patres auctores fiunt*, ut sæpe de Senatu Livius, aut tutor pro pupillo, aut pro uxore maritus, quorum nempe sine auctoritate nihil gerere illi possint. Item cum *auctore prætore quid factum* dicimus. Et quoniam responsa prudentum juris vim obtinebant, factum ut hi *auctores* appellarentur, L. II. De Orig. juris. Unde natum puto elegantem illum loquendi modum, cum *non defugere auctoritatem* dicebant, pro non recusare auctorem sequi aliquem. *Idem.*

5. *Firmus ac patiens.*] Augustus tamen olim adversum male opinantes firmare necesse habuit. Exstat epistolæ initium: *Ætati tuæ, mi Tiberi, noli in hac re indulgere, &c.* Aug. cap. LI.

fenestram aperueritis, nihil aliud agi sinetis: omnium inimicitiæ hoc [1] prætextu ad vos deferentur. *Exstat & sermo ejus in senatu percivilis:* Siquidem locutus aliter fuerit, dabo operam ut rationem factorum meorum dictorumque reddam: si
29 perseveraverit, invicem eum odero. *Atque hæc eo notabiliora erant, quod ipse in appellandis venerandisque singulis, & universis, prope excesserat humanitatis modum. Dissentiens in curia à Q. Haterio,* Ignoscas, *inquit,* rogo, si quid adversus te liberius, sicut senator, dixero. *Et inde omnes alloquens,* Dixi & nunc & sæpe alias P. C. bonum & salutarem principem, quem vos tanta & tam libera potestate instruxistis, senatui servire debere, & universis civibus sæpe, & plerumque etiam singulis: neque id dixisse me pœnitet, & bonos & æquos & faventes
30 vos habui dominos & adhuc habeo. [2] *Quinetiam speciem libertatis quandam induxit, conservatis senatui ac magistratibus & majestate pristina & potestate: neque*

1. *Prætextu.*] Cod. Salmas. *prætexto.* Ita noster Cæs. cap. XXX. *Et prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuit.*

2. *Quinetiam speciem libertatis quandam induxit.*] Quippe qui *vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis senatui prœbebat:* ut de illo ipso Tiberio loquitur Annalium pater. Primis enim Cæsaribus jus imperii quærebatur, inania transmittebantur. Ita veteris potestatis nominibus usi, hoc quasi delinimento crudam adhuc dominationem emolliebant. Cæsar Julius Dictatoris, Augustus principis nomine, omnia sub imperium accepêre. Atqui & Dictatores, & principes Senatus jam olim cognitissimi. Augustus vero, ut civilitatem suam populo probaret, ne Dictatoris quidem nomen, etiam in vetere Rep. grave & exosum, admisit. Cæterum Tiberium quoque principem sese, more antiquo, tulisse, aureis istis verbis Dio in Actis, A. DCCLXVIII. testatur: ΠΡΟΚΡΙΤΌΣ τε ΤΗΣ ΓΕΡΟΥΣΙΆΣ, κατὰ τὸ ἀρχαῖον, καὶ ὑφ᾽ ἑαυτοῦ ὠνομάζετο· καὶ πολλάκις γε ἔλεγεν, ὅτι δεσπότης μὲν τῶν δούλων, αὐτοκράτωρ δὲ τῶν στρατιωτῶν, τῶν δὲ λοιπῶν πρόκριτός εἰμι. Hinc, quod illi primi principes regiam imperandi formam essent dedignati, pessime postea in Caligula acceptum fuit, quod *speciem principatus in regni formam* convertere velle videretur: Cal. cap. XXII. *Schildius.*

que tam parvum quidquam, neque tam magnum publici privatique negotii fuit, de quo non ad P. C. referretur. De vectigalibus ac monopoliis, de exstruendis reficiendisve operibus, etiam de legendo vel exauctorando milite, ac legionum & auxiliorum descriptione: denique quibus imperium prorogari, aut extraordinaria bella mandari, [1] *quid & qua forma regum litteris rescribi placeret. Præfectum alæ, de vi & rapinis reum,* [2] *causam in senatu dicere coëgit. Numquam curiam nisi solus intravit:* [3] *lectica quondam introlatus æger,* [4] *co-*
mites à se removit. Quædam [5] *adversus sententiam* 31
suam decerni ne questus quidem est. Negante eo, destinatos magistratus abesse oportere, ut præsentes honori acquiescerent, prætor designatus [6] *liberam legationem im-*

1. *Quid & qua forma.*] Cod. Salmas. *quid & quam formam:* Lege, *quid ad quam formam.*

2. *Causam in Senatu dicere.*] Cum militiæ jure, si non ad eum sub quo militabant, at certe ad Principem spectaret cognitio. leg. III. De re milit. Juvenal. Sat. ult.

Legibus antiquis castrorum, & more Camilli
Servato, miles ne vallum litiget extra,
Et procul à signis. Torrent.

3. *Lectica quondam introlatus æger.*] Lectica vehi ætate Tiberii vulgata res fuit & usurpata etiam mediocribus civibus: in aditu tamen Curiæ nemini temere usurpata, nisi caussa cogeret sontica, hoc est, vel animi, vel corporis ægritudo nimia. ideo scribit Tacitus de Libone Druso II. Annalium: *Die Senatus metu & ægritudine fessus, sive, ut tradidêre quidam, simulato morbo, lectica delatus ad fores curiæ, innisusque fratri, &c.* Casaub.

4. *Comites à se removit.*] Ita moris fuit, ut qui sella aut lectica veherentur, non principes solum, sed & alii, turbam comitum τῷ φορείῳ παρεπομένων, ut loquitur Lucianus, haberent. Juvenalis:

Respicit hæc primum qui litigat, an tibi servi
Octo, decem comites. —— Idem.

5. *Adversus sententiam suam decerni.*] In hanc rem scribit Tertullianus in Apologetico, Tiberium olim detulisse ad senatum de CHRISTO consecrando, cum prærogativa suffragii sui: senatum, quia non probaverat, respuisse, & adversus sententiam Tiberii, ne deus consecraretur, effecisse. *Beroald.*

6. *Liberam legationem impetravit.*] Legationes liberæ olim ornamenti tantum caussa ab senatu impetrabantur: quemadmodum honorarii magistratus à principibus honestamenti caussa conceduntur, tituloque tenus obeuntur & geruntur. Hæ autem ab iis Senatoribus impetrabantur, quibus negocia futura erant in provinciis: ut qui hereditates persequi aut legata, aut qui nomina exigere volebant in provinciis, legatorum personis acceptis commendabiliores controversias haberent, atque favora-

impetravit. Iterum cenſente ut [1] Trebianis legatam in opus novi theatri pecuniam ad munitionem viæ transferre concederetur, obtinere non potuit quin [2] rata voluntas legatoris eſſet. [3] Cum ſenatuſconſultum per diſceſſionem forte fieret, tranſeuntem eum in alteram partem in qua pauciores erant, ſecutus eſt nemo. Cætera quoque nonniſi per magiſtratus & jure ordinario agebantur: tanta C o s s. *auctoritate ut legati ex Africa adierint eos, querentes trahi ſe à Cæſare, ad quem miſſi forent. Nec mirum, cum palam eſſet ipſum*
32 *quoque eiſdem aſſurgere, & decedere via. Corripuit conſulares exercitibus præpoſitos, [4] quod non de rebus geſtis ſenatui ſcriberent: quodque de tribuendis quibuſdam militaribus donis ad ſe referrent: [5] quaſi non omnium tribuendorum ipſi jus haberent. Prætorem col-*

rabiliores. quamobrem lege XII. tabb. id vetitum erat, his verbis, *Rei ſuæ ergo ne quis legatus eſto.* Quæ verba Cicero enarrat III. de Legibus. *Budæus.*

1. *Trebianis.*] Torrentius ex V.C. *Vtribianis* legit, & reponendum ait *Otriculanis.* At *Trebiam* locum fuiſſe non multum Roma diſtantem, colligimus ex Livio lib. II. atque hanc aliam fuiſſe à Trebula, conſtat ex eodem Livio, ſcribente Trebulam à Romanis receptam: item, Trebulanos civitate Romana donatos. Quomobrem *Trebianis* legendum facile convincitur, ſicut etiam Trebianos legi obſervamus apud Plinium lib. III. cap. V. in aliquibus Codicibus, ubi alii Trebulanos habent. *Marc. Donatus.*

2. *Rata voluntas legatoris.*] Recte. nam, ut ex XII. Tabb. J.C. referunt, *uti quiſque legaſſit rei ſuæ, ita jus eſto.* Quibus verbis latiſſima poteſtas tribuitur, ut ſuprema voluntas pro lege habenda ſit. L. CXX. De verb. ſign. *Torrent.*

3. *Cum ſenatuſconſultum per diſceſſionem forte fieret.*] His verbis Ateji Capitonis ſententia evertitur, qui in conjectaneis ſcriptum reliquerat, *nullum ſenatuſconſultum fieri poſſe non diſceſſione facta. quia in omnibus ſenatuſconſultis, etiam in iis quæ per relegationem fierent, diſceſſio eſſet neceſſaria.* Gellius lib. XIV. cap. VII. Nam ſi hæc vera ſint, fruſtra diligentiſſimus rituum indagator Tranquillus illud *forte* adjecerit. Adde quod Atejo fidem derogant, quæ in eodem capite Gellius ex Varrone delibat. *Schildius.*

4. *Quod non de rebus geſtis ſenatui ſcriberent.*] Mos ſub libera Republ. perpetuo ſervatus, cum eadem extincta ſublatus. Notant Tacitus & Dio non uno loco. Exemplum dedit primus Agrippa, de quo ſcribit Dio in anno DCCXL. *Caſaub.*

5. *Quaſi non omnium tribuendorum ipſi jus haberent.*] Sic Auguſtus, in ejus vita cap. XXV. Tiberius autem *omnia dicta & facta ejus vice numinis obſervabat.*

1. *Conſue-*

collaudavit, quod honore inito, [1] *consuetudinem antiquam retulisset de majoribus suis pro concione memorandi. Quorundam illustrium* [2] *exsequias usque ad rogum frequentavit. Parem moderationem minoribus quoque & personis & rebus exhibuit: cum Rhodiorum magistratus, quod* [3] *litteras publicas sine subscriptione ad se dederant, evocasset, ne verbo quidem insectatus, ac tantummodo jussos subscribere remisit.* [4] *Diogenes Grammaticus disputare sabbatis Rhodi solitus, venientem,*

1. *Consuetudinem antiquam retulisset, de majoribus suis memorandi.*] Hoc ea oratione fiebat, qua populo post initum honorem novi magistratus gratias agebant. Plutarchus in Æmilio, εἰωθότων τῶν τὴν ὑπατείαν λαβόντων, οἷον ἀνθομολογεῖσθαί τινα χάριν, καὶ προσαγορεύειν φιλοφρόνως τὸν δῆμον ἀπὸ τοῦ βήματος, Αἰμίλιος εἰς ἐκκλησίαν συναγαγὼν τοὺς πολίτας, ἔφη. Ab hoc fonte manarunt orationes panegyricæ, quibus principi gratias in senatu agebant Kal. Jan. novi consules. Plinius in libro Panegyrico auctor est, factum fuisse super hoc senatusconsultum. Idem mos etiam in præsidibus provinciarum servatus, ad tempora Claudii: de quo Dio libro LVIII. *Casaub.*

2. *Exsequias usque ad rogum frequentavit.*] Videntur Imperatores in funeribus virorum illustrium ad laudationem tantum, quæ fiebat in foro, venire soliti, nec interesse officio cum efferrentur è rostris ad bustum extra urbem. Propterea civile & δημοτικὸν in Tiberio habitum, quod ad rogum usque se cum cæteris conferret. sic accipiendum quod de Druso ejus filio observat Dio. Nec soli Imperatores funus extra urbem sequi spernebant: sed multi alii. Cynthia apud Propertium de suo funere loquens,

Si piguit portas ultra procedere, at illud
Jussisses, lectum lentius ire meum. Idem.

3. *Literas publicas sine subscriptione ad se dederant.*] Quænam ista subscriptio sit, unus me docuit Dio: non enim est nominum, ut putare aliquis possit: sed præteritionem intelligit clausulæ solitæ adjici litteris ad principem, qua felicitas illi optaretur. Puto fuisse εὐτύχει διὰ παντός. Ut in extrema relatione Demetrii Phalerei ad Ptolemæum Philadelphum. *Idem.*

4. *Diogenes Grammaticus disputare sabbatis Rhodi solitus.*] Etsi observatio hebdomadum quæ hodie obtinet, ante tempora Theodosii vulgo recepta non fuit, annotare tamen licet, multo ante tale aliquid Græcos præsertim & Asiaticos in functionibus vitæ quotidianæ solitos observare. Quod quia imitatione Judæorum, qui jam tum per orbem sparsi erant, institutum est, etiam sabbati nomen multi retinuerunt. Disputat etiam Clemens Alexandrinus Strommatum libro quinto, Ὅτι τὴν ἑβδόμην ἱερὰν οὐ μόνον οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἴσασι. Sed ante Clementem scripsit Josephus, jam sua ætate adeo increbuisse septimi diei observationem, ex Judaico ritu; ut negent urbem ullam Græcorum, vel gentem omnino ullam, posse reperiri, quæ cessationem ab opere diei septimi in suos mores non recepisset. *Idem.*

tem, ut se extra ordinem audiret, non admiserat: ac per servulum suum in septimum diem distulerat. Hunc Romæ salutandi sui caussa pro foribus adstantem, nihil amplius quam ut post septimum annum rediret, admonuit. Præsidibus onerandas tributo provincias suadentibus rescripsit, [1] Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere.
33 *Paullatim principem exercuit, præstititque: etsi varium diu, commodiorem tamen sæpius, & ad utilitates publicas proniorem. Ac primo eatenus interveniebat ne quid perperam fieret. Itaque & constitutiones quasdam senatus* [2] *rescidit: &* [3] *magistratibus pro tribunali cognoscentibus plerumque* [4] *se offerebat consiliarium,* [5] *assidebatque mistim, vel ex adver-*

1. *Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere.*] Tiberius id Æmilio Recto Ægypti prætori rescripsit. Concinit Alexandri illud: *καὶ κηπωρὸν μισῶ τὸν ἐκ ῥιζῶν τέμνοντα τὰ λάχανα.* item Plauti: *Sed utrum strictimne attonsurum dicam, an per pectinem?* Erasmus. Batonis Dalmatæ interrogati à Tiberio, cur rebellasset, responsum fuit, *ἐπεὶ γὰρ τοῖς ἀγέλαις ὑμῶν φύλακας οὐ κύνας, οὐδὲ νομέας, ἀλλὰ λύκους πέμπετε.* Dio lib. LV. & LVI. Omnino videtur id responsum Tiberio occasionem hujus dicti dedisse. *Casaub.* Cod. Salmas. *degluvere.*

2. *Rescidit.*] Cod. Salmas. *recidit*: & paullo post, pro *rescißis, recisis.*

3. *Magistratibus pro tribunali cognoscentibus.*] Nec patrum cognitionibus satiatus, judiciis adsidebat in cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret: multaque eo coram adversus ambitum & potentium preces constituta: sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. *Tacitus.* Quod *cornu tribunalis* Tacitus, *partem primorem* Suetonius vocant, id Dioni est *βάθρον τὸ καταντικρὺ τῶν δικαστῶν κείμενον.*

4. *Se offerebat consiliarium.*] Mos erat Magistratibus, judicibusque, ut de re aliqua cognituri nonnullos sibi in consilium assumerent. Cicero De amicitia, *Aderam Lænati, & Rutilio* Coss. *in consilio.* Spartian. Hadriano: *Erat tunc mos, ut cum Princeps causas cognosceret, & Senatores, & Equites Rom. in consilium vocaret, sententiamque ex omnium deliberatione proferret.* Quam principum consuetudinem fluxisse ab Augusto auctor est Dio. decem enim ille Senatores in consilium adhibuit. Isque numerus Antoninorum tempore permansit, sed tunc partim Senatores, partim Equites fuere. Quorum Ulpianus quoque in fragm. meminit, addens ut Romæ decem, sic in provinciis viginti fuisse cives Romanos, quorum consilio Præsides uterentur. Hinc igitur in notis D. S. C. id est, de sententia consilii. Adde Juven. locum Sat. III. *Quando in consilio est Ædilibus.* Torrentius. Claud. cap. XII. *cognitionibus magistratuum, ut unus è consiliariis, frequenter interfuit.*

5. *Assidebatque mistim.*] Cod. Salmas. *juxtim.* Verbum Lucretio quoque familiare.

1. *E plan-*

verſo in parte primori: & ſi quem reorum elabi gratia
rumor eſſet, ſubitus aderat: judiceſque aut [1] è plano,
aut è [2] quæſitoris tribunali, legum [3] & religionis, &
noxæ de qua cognoſcerent, admonebat: atque etiam ſi qua
in publicis moribus deſidia aut mala conſuetudine laba-
rent, corrigenda ſuſcepit. Ludorum ac munerum im- 34
penſas corripuit: [4] mercedibus ſcenicorum reſciſſis, [5] pa-
ribuſque gladiatorum ad certum numerum redactis.
Corinthiorum vaſorum pretia in immenſum [6] exarſiſſe,
[7] treſ-

1. *E plano aut è quæſitoris tribunali.*] Plana clivoſis & ſublimibus opponuntur: ſic enim apud Ulpianum l. v. Commodati *de plano opus facere*, & *in machina operari* contraria ſunt, ut *de plano cognoſcere*, & *pro tribunali*. Paulus libro XVIII. De quæſtionibus, *Cuſtodiæ non ſolum pro tribunali, ſed & de plano audiri poſſunt, & damnari.* Nec JCti tantum, ſed & Cicero & Seneca, & alii ſic locuti ſunt. *de plano* enim *fieri* dicitur, quando judex, aut Magiſtratus ſine forma (quod ajunt) ac ſtrepitu judicii, non editiore loco ſedens, ſed & in via ac tranſitu, aut inter deambulandum de levioribus negotiis, his maxime quæ voluntariæ juriſdictionis ſunt, decernit ac ſtatuit. *Torrent.*

2. *Quæſitoris.*] Proprie quæſitores dicuntur criminalium quæſtionum, ut Virgilius:

Quæſitor Minos urnam movet. ——

Aſconius.

3. *Et religionis.*] Jurabant enim in leges judices, omnimodo ſe cum veritate, & legum obſervatione judicium diſpoſituros. Cæterum jurantes aram tenebant: ut pro L. Flacco his verbis teſtatur Cicero: *Ergo is, cui ſi aram tenens juraret, crederet nemo per epiſtolam, quod volet, injuratus probabit?* & ſiquidem is, qui ad aram jurabat, pejeraret, ſic illi Divo, ad cujus aram jurabat, injuriam facere exiſtimabatur, ut non tangere, ſed flagellare ſuo perjurio aram diceretur. *Popma.*

4. *Mercedibus ſcenicorum reſciſſis.*] Capitolinus in M. Antonino ſic ſcribit: *Temperavit etiam ſcenicas donationes, jubens ut quinos aureos ſcenici acciperent, ita tamen, ut nullus editor decem aureos egrederetur. Scenicas donationes* vocat quas Sueton. *mercedes*, Ulpian. *præmia* l. 11. De his qui notantur infamia. *Torrent.*

5. *Paribuſque gladiatorum ad certum numerum redactis.*] Poſt Tiberium Caligula conculcato hoc edicto, permiſit volentibus cunctis, etiam ſupra numerum definitum, gladiatores præbere. Et Domitianus gratificatus contra eandem legem ingenio ſuo & ſeculo videtur. Nec de numero ſolum Tiberius, aliquid etiam ſtatuit de Munerariis, cavitque SC. ne quis gladiatorum munus ederet, cui minor quadringenties HS. res. *Lipſius.* Repete etiam, quæ ad cap. x. Cæſ. dicuntur.

6. *Exarſiſſe.*] Excreviſſe. Simili verbo uſus eſt Varro in tertio de re ruſtica: *Cœnæ collegiorum excandefaciunt annonam macelli.* Plinius de nobilitate æris Corinthii ſcribens, ſic inquit: *Mirum, quod quum ad infinitum pretium opera creverint, autoritas artis exſtincta ſit.* Beroaldus.

7. *Tres mullos.*] Horatius:

—— *Laudas inſane trilibrem*
Mullum, in ſingula quem imminuas pulmenta neceſſe eſt.

Vulgus mullos vernacula lingua barbo-

 nes

[7] tresque mullos [1] XXX. millibus nummûm venisse, [2] graviter conquestus, adhibendum [3] suppellectili modum censuit: annonamque macelli, senatus arbitratu, quotannis temperandam, [4] dato ædilibus negotio, popinas [5] ganeasque usque eo inhibendi, ut ne [6] opera quidem pistoria proponi venalia sinerent. Et ut parcimoniam publicam exemplo quoque juvaret, sollennibus ipse cœnis pri-

nes appellat. *Namque* dicente Plinio, *barba gemina insigniuntur inferiori labro.* Hinc à Cicerone in Paradoxis, & à Varrone in tertio de Re Rustica, barbatuli, & barbati mulli nuncupati. *Beroald.* Mullum ingentis formæ (quare non pondus adjicio, & aliorum gulam irrito, quatuor pondo & ad selibram fuisse ajebant) Tiberius Cæsar missum sibi, cum in macellum deferri, & venundari jussisset, *Amici*, inquit, *omnia me fallunt, nisi istum mullum aut Apitius emerit, aut P. Octavius.* Ultra spem illi conjectura processit: liciti sunt: vicit Octavius, & ingentem consecutus est inter suos gloriam, cum quinque HS. emisset piscem, quem Cæsar vendiderat, ne Apitius quidem emerat. *Seneca.*

1. *XXX. millibus nummûm.*] Sunt DCCL. coronati.

2. *Graviter conquestus, adhibendum suppellectili modum censuit.*] Prorsus contraria differentem introducit Tacitus Annal. III. *Nescio an suasurus fuerim omittere potius prævalida, & adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fieret quibus flagitiis impares essemus:* & quæ plura inibi egregia sequuntur.

3. *Suppellectili modum.*] Ut ad Corinthiorum pretium id referas, macelli vero annonam ad mullos triginta millibus emptos. *Sabell.*

4. *Dato ædilibus negotio.*] Reip. tempore annonam macelli Censores temperabant, dicti ab eo, ut ait Festus, *quod rem suam quisque solitus sit tanti æstimare quantum illi censuerant.* Exemplum de P. Crasso & L. Cæsare Censoribus apud Plinium lib. XIIII. cap. XIIII. Quanquam & Ædiles ejus rei curam gerebant, & interdum etiam Præfecti annonæ extra ordinem creabantur. Sub Cæsaribus vero ad præfectum Urbis spectabat cognitio, ut res justo pretio venderentur, l. 1. De off. Præf. Urb. *Torrent.*

5. *Ganeasque.*] Loca illa, in quibus homines vino & epulis & Veneri desidiæque operam dabant, veteribus *lustra* & *ganea*, recentioribus Latinis *tabernæ* dicebantur. Sed male *ganeum* antiquiores Grammatici ἀπὸ τοῦ γᾶς deducunt. nam *ganeum* pura puta vox Græca est. dicunt enim illi γάνδον. γάνος & γάνδον idem, ut ὄδανος & ὄδανδον. γάνδα autem vocabant loca voluptaria in quibus lætæ vitæ homines ventri & libidini vacabant. γάνος enim lætitiam & gaudium etiam vocabant, & γάνυμαι *gaudeo.* Hesychius: γάνδα, κῆπος. γάνος, παράδεισος, χάρμα, ἡδονή. *Salmasius.*

6. *Opera pistoria.*] Apulejus: *At illorum alter pistor dulciarius, qui panes & mellita concinnabat edulia.* Et post paulo: *Hic panes, crustula, lucunculos, hamos, lacertulos, plura scitamenta mellita.* Apud Martialem distichon hoc legitur, cui lemma, id est, titulus præponitur, PISTOR DVLCIARIVS:

Mille tibi dulces operum manus ista figuras
Exstruit: huic uni parca laborat apis.

Beroald.

1. *Dimi-*

pridiana sæpe ac semesa opsonia apposuit, [1] *dimidiatumque aprum:* [2] *affirmans,* Omnia eadem habere quæ totum. [3] *Quotidiana oscula prohibuit edicto: item* [4] *strenarum commercium, ne ultra Kalendas Januarias exerceretur. Consueverat &* [5] *quadruplam strenam &* [6] *de manu reddere: sed offensus interpellari se toto mense ab*

1. *Dimidiatumque aprum.*] Non immerito igitur Juvenalis exclamat,

——— *quanta est gula quæ sibi totos*
Ponit apros! ———

Sollennes vero *cœnas* vocat Sueton. cum privatas, tum publicas, quæ recepto civitatis more communi lætitia celebrabantur. Horat. Sat. II. lib. II.

——— *Licebit*
Ille repotia, natales, aliosve dierum
Festos albatus celebret. ———

Adde Saturnalia, Hilaria, Apollinaria. *Torrent.*

2. *Affirmans, omnia eadem habere quæ totum.*] Ex intima philosophia promptum est hoc dictum. & profecto videtur Tiberius ingeniose ad ciborum sapores referre scholæ Hippocraticæ dogma, de quo medicos disserentes audiverat. Hippocratis placitum est, omnium in animali partium eam esse consensionem inter ipsas, ut nulla pars sit aliarum principium, sed in singulis omnia inesse quæ in una aliqua. Hanc autem partium mutuam affectionem ipse appellat ὁμοσθενίην, quasi gentilem quandam cognationem dicas. Ait igitur libro de locis in homine: τοῦ σώματος τὸ σμικρότατον πάντα ἔχει, ὅσα περ καὶ τὸ μέγιστον. & mox: ἐν τῷ σμικροτάτῳ πάντα ἔνι τὰ μέρεα. quæ fere sunt Tiberii verba, etsi mens alia. *Casaub.*

3. *Quotidiana oscula prohibuit edicto.*] Arbitror Tiberium minime comem Imperatorem, ut eum Plinius vocat, cum oscula quotidiana gravaretur, ne superbiæ hoc ipsi tribueretur, si solus consuetudinem aspernaretur, edictum hoc promulgasse. Puto etiam Valerium Max. qui assentatione ejus principis parum Velleio concedit, in Tiberii gratiam hæc scripsisse libro II. *Ne Numidiæ quidem reges vituperandi, qui more gentis suæ nulli mortalium osculum ferebant. Quicquid enim in excelso fastigio positum est, humili & trita consuetudine, quo sit venerabilius, vacuum esse convenit.* Idem.

4. *Strenarum commercium.*] Vocem Latinæ parem Græci non habent. At Græci magistri finxerunt vocem appositissimam Romanæ consuetudini exprimendæ. Glossarium, *strenna* διαρχισμὸς, θαλλός. Scribe *strena*, & confer interpretationem cum verbis Festi. *Casaub.* Strenarum commercium, Id est, vicissitudinem dandi, & accipiendi strenas. Xenia enim mittebantur, & apophoreta remittebantur. Unde Martialis strenas Saturnalitias duobus libris distinxit nomine xeniorum, & apophoretorum. *Beroald.*

5. *Quadruplam strenam reddere.*] Strenam igitur diversimode principes recepêre. Augustus summarum acervos tantum delibabat, Aug. cap. LVII. Aliter Caligulæ avaritia: de qua Cal. cap. XLII. Inter Christianos Ferdinandus Neapolis ac Siciliæ rex, populis remisit strenam, antiquis principibus inveterato quodam jure quotannis reddi solitam. Sed & strenas dare pro omine futuri anni, tanquam augurium gentilium ritu, Christianis vetitum Pontificio jure. *Marc. Donatus.*

6. *De manu.*] Id est, non per dispensatorem.

1. *Vltra*

ab iis qui potestatem sui die festo non habuissent, [1] *ultra non reddidit.* [2] *Matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui more majorum de communi sententia coërcerent, auctor fuit.* [3] *Equiti Rom.* [4] *jurisjurandi gratiam fecit, ut uxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se numquam repudiaturum ante juraverat.* [5] *Fœminæ famosæ, ut ad evitandas legum pœnas* [6] *jure ac dignitate matronali exsolverentur,* [7] *lenocinium* [8] *profiteri cœperant: & ex*

1. *Vltra non reddidit.*] Kalendis inter alias caussas ideo ab urbe absuit, ne strenas acciperet: quod Augustum fecisse improbabat, quia ea res multæ molestiæ, multique in rependendo sumptus esset. *Dio Cassius.*

2. *Matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset.*] Huic edicto, quo mos majorum desuetudine abolitus in usum revocatur, videtur præbuisse occasionem Titidius Labeo; quem narrat Tacitus Annal. lib. II. fuisse accusatum, *quod in uxore Vestilia delicti manifesta ultionem legis omisisset.* Factum id Romæ, Coss. Silano & Nolano. *Casaubon.*

3. *Equiti Rom. jurisjurandi gratiam fecit.*] Nam principum erat olim gratiam facere jurisjurandi, l. ult. in princ. D. ac municip. ac consequenter dare restitutionem in integrum. Cæterum generaliter proditum est, ex turpibus obligationibus actionem non nasci: quia jusjurandum contra bonos mores nullius est momenti. Dion. Halic. l. II. Θεοὶ γὰρ ἐπὶ καλαῖς καὶ δικαίαις παραλαμβάνονται φιλοῦσιν ὁμολογίαις, οὐκ ἐπ' αἰσχραῖς καὶ ἀδίκοις. *Cujacius.*

4. *Iurisjurandi.*] Cod. Salmasii *Jusjurandi.*

5. *Fœminæ famosæ.*] Illud *famosæ* videtur abundare: nam non habetur in V. C. in quo paullo post pro *refugium* legitur *perfugium.* Et deinde, *Quod uxorem pridie sortitionis.* F. Ursinus.

6. *Iure ac dignitate matronali.*] Jus matronale id intelligitur, quo usus stolæ, honestiorisque cultus erat pudicis mulieribus concessus: famosæ non stolatæ in medium, sed togatæ procedere cogebantur. Martialis:

Vis dare quæ meruit munera? mitte togam.

Sabellicus,

7. *Lenocinium.*] Lenocinium facit, ut docet Ulpianus lib. tertio Digestorum, *qui quæstuaria mancipia habet.* Item qui hunc quæstum in liberis exercet. Pomponius Jurisconsultus & eum notari hac infamia ait, qui in servitute peculiaria mancipia prostituta habuit. *Beroald.*

8. *Profiteri cœperant.*] Apud Ædiles. Nam, ut hic de lenocinii, sic apud Tacitum de stupri professione legimus: Ann. II. *Vestilia licentiam stupri apud Ædiles vulgaverat, more inter veteres recepto, qui satis pœnarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant.* Apparet autem, in stupra matronarum ordinis primi aut secundi, graviter semper animadversum, ad servandum publicum decus: non tam graviter in libertinarum aut è plebe, quibus hæc militia Venerea moribus tantum non permissa: quod vel ex Horatio, Ovidio aliisque liquere potest. Sed & illud patet, cuivis fœminæ licitum fuisse vulgare corpus, modo apud Ædiles id pro-

ex juventute, utriusque ordinis profligatissimus quisque, quo minus in opera scenæ arenæque edenda [1] senatusconsulto tenerentur, famosi judicii notam sponte subibant. eos easque omnes, ne quod refugium in tali fraude cuiquam esset, exsilio affecit. Senatori latum clavum ademit, cum cognovisset [2] sub Kal. Julii demigrasse in hortos, quo vilius post diem ædes in urbe conduceret. Alium & quæstura removit, quod [3] uxorem pridie sortitionem ductam, postridie repudiasset. [4] Externas 36
cærimonias, [5] Ægyptios Judaicosque ritus compescuit: [6] coactis qui superstitione ea tenebantur, [7] religiosas vestes

id profiteretur. Quæ tamen professio irrita facta postea ex nova lege: eleganterque ad hanc rem Papinianus l. x. de adult. *Mulier quæ evitandæ pœnæ adulterii gratia lenocinium fecit, aut operas suas scenæ locavit, adulterii accusari damnarique Senatusconsulto potest.* Lipsius.

1. *Senatusconsulto.*] Aug. cap. XLIII.

2. *Sub Kalendas Iulii.*] Observo morem hunc fuisse apud veteres Romanos, ut Calendis Julii migrarent, hoc est, transirent ex domibus prius conductis in domos recenter conductas. Martial.

O Iuliarum dedecus Calendarum,
Vidi, Vacerra, sarcinas tuas, vidi.

Et Cicero idem significare videtur, in quadam epistola scribens: *Calendis Iulii remigrandum est.* Idem apertius legitur in epistola ad Quintum fratrem. *Beroald.*

3. *Vxorem pridie sortitionem ductam.*] Pridie sortitionem, ut pridie Kalendas, dicimus: significat, eum uxorem dimisisse postridie, quam sortitus est provinciam, quam pridie duxerat. nam è sortitione cum amplissimas speraret divitias, uxoris ut pauperis contubernium despicere cœpit. *Turnebus.* Alii ad legem Papiam referunt, quæ cum cœlibes à magistratu arceret, homo hic quam ante sortitionem provinciarum duxerat, obtenta jam provincia ablegarit. *Torrent.* Lego *sortitione duxisset*, id est, ex pluribus unam duxisset, tam æqua conditione, ut connubii fortunam sorti permittere non dubitasset: quo haud dubie apparet inconstantia, & levitate tam cito facti pœnituisse, aut certe nubenti sibi fœminæ illudere voluisse. *Sabell.*

4. *Externas cærimonias.*] Aug. capite XCIII.

5. *Ægyptiacos ritus.*] Paulina matrona Romana à Mundo quodam, qui illam deperibat, constuprata est fraude sacerdotum Isiacorum, qui pecunia corrupti sub specie Anubidis amatorem Paullinæ amplexibus copulaverunt. Quod ubi Tiberius rescivit: sacrificos illos impostores in crucem egit, dirutoque templo, statuam Isidis jussit mergi in Tiberim. *Iosephus.*

6. *Coactis qui superstitione ea tenebantur.*] Intelligo de civibus tantum Romanis, neque enim Judæis suam religionem ivit ereptum Tiberius. *Casaub.*

7. *Religiosas vestes.*] De religiosis Ægyptiorum vestibus hæc Herodotus: *Sacerdotes linea ferunt vestimenta, semper recens abluta, huic rei semper vacantes. Iidem calceos papiraceos gestant, aliam vestem, aut alios calceos induere eis fas non est.*

stes cum instrumento omni comburere. Judæorum juventutem, [1] *per speciem sacramenti,* [2] *in provincias gravioris cœli distribuit: reliquos gentis ejusdem, vel similia sectantes,* [3] *urbe submovit, sub pœna perpetuæ servitutis, nisi obtemperassent. Expulit & Mathematicos: sed deprecantibus, ac se artem desituros promittentibus, veniam dedit.*
37 *In primis tuendæ pacis* [4] *à grassaturis ac latrociniis seditionumque licentia curam habuit. Stationes militum per Italiam solito frequentiores disposuit.* [5] *Romæ castra constituit, quibus Prætorianæ cohortes,* [6] *vagæ ante id tempus, & per hospitia di-*

est. Apuleius cærimonias Ægyptiorum luculenter explicans sic ait: *Linteæ vestis candore puro luminosi.* Ab hac veste linea, Poëtæ linigeros appellant sacerdotes Isidis. *Beroald.*

1. *Per speciem sacramenti.*] Legitimæ militiæ prætextu.

2. *In provincias gravioris cœli distribuit.*] Ut Sardiniam, cujus insulæ æstivis maxime mensibus intemperies, vel Livio, & Strabone testibus in proverbium abiit, Notum illud Martialis:

Nullo fata loco possis excludere, cum mors
Venerit, in medio Tibure Sardinia est.

Tibur saluberrimum, Sardiniæ opponit pestilenti. *Torrent.*

3. *Vrbe submovit.*] Erat quidem Judæus, qui ne legibus pœnas daret, metu solum verterat, vir modis omnibus pessimus. Is tum Romæ agens gerebat se pro legis Mosaicæ interprete, adscitis in societatem tribus aliis per omnia sui similibus. His cum se in disciplinam dedisset Fulvia mulier nobilis, amplexa legem Judaicam, persuaserunt ei ut purpuram & aurum in Hierosolymitanum templum mitteret: quæ accepta in proprios usus verterunt, quo jam ante destinaverant. Id postquam Tiberius ex amico suo Saturnino ipsius Fulviæ marito, de injuria conjugi facta, questo, cognovit, jussit universos Judæos ex urbe pelli. Ex quibus Consules delectu habito, quatuor millia militum miserunt in Sardiniam: plurimos etiam, qui patria religione detrectabant militiam, affecerunt pœnis gravissimis. Ita propter quatuor sceleratos, omnes Judæi coacti sunt urbe cedere. *Iosephus.*

4. *A grassaturis.*] Augusti cap. XXXII.

5. *Romæ castra constituit.*] Compertum est, eum locum, quem hucusque *vivarium* appellârunt forma quadrata, inter portas Viminalem & Tiburtinam situm, urbisque muris conjunctum, castrum prætorium fuisse. In vineis enim aliquot in ejus medio sitis inventi sunt tubuli & fistulæ, quibus aqua Marcia ex proximo castello in eum derivabatur, cum iis inscriptionibus: L. IVN. CLARO. ET. AVR. SEVERO. COS. CASTRVM. PRAETORIVM. P. LXX. item: Q. AQVILLIO. SABINO. II. SEX. AVR. ANVLLINO. COS. CAST. PRAET. L. VRVAS. OFF. PED. CCCLXXXIII. AQVA. MARC. item in antiqua figulina: CASTR. PRAET. L. SILVINI. HELPIDIANI. *Onuphr. Panvin.*

6. *Vagæ ante id tempus & per hospitia disper-*

dispersæ, continerentur. Populares tumultus exortos gravissime coërcuit: & ne orirentur sedulo cavit. Cæde in theatro per discordiam admissa, capita factionum & histriones, propter quos dissidebatur, relegavit: nec ut revocaret, umquam ullis [1] populi precibus potuit evinci. Cum [2] Pollentina plebs funus [3] cujusdam primipilaris non prius ex foro misisset, quam extorta pecunia per vim heredibus ad gladiatorium munus: cohortem ab urbe, & aliam [4] à Cotii regno, dissimulata itineris caussa, detectis repente armis, concinentibusque signis, per diversas portas in oppidum immisit: ac partem majorem plebis ac decurionum in perpetua vincula conjecit. [5] Abolevit & jus, moremque asylorum, quæ

dispersæ.] Sejanus vim præfecturæ, modicam antea, intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo, ut simul imperia acciperent, numeroque & robore, & visu inter se, fiducia ipsis, in cæteros metus crederetur. *Tacitus.*

1. *Populi precibus.*] Qui carere tum temporis histrionibus, ac reliqua ludorum varietate non poterat. Juvenalis Sat. x.

——— qui dabat olim
Imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se
Continet, atque duas tantum res anxius optat,
Panem & Circenses.

Sed & multo ante M. Varro lib. II. de R. R. conquestus fuerat, Romulidas *manus movere malle in theatro ac circo, quam in segetibus ac vinetis.*

2. *Pollentina plebs.*] Plinius scribit, Pollentiam oppidum fuisse in majore Baleatium. Fuit & altera Pollentia juxta Alpes inclyta lanarum nobilitate, sicut meminit Columella in octavo. Fuerunt & Pollentini in Piceno, in quinta Italiæ regione. De Pollentinis subalpinis loqui videtur Tranquillus, eo maxime, quod de regno Cotii dicit evocatam fuisse cohortem. *Beroald.*

3. *Cujusdam primipilaris.*] Primipilarem dici existimo qui olim præditus fuerit hac dignitate: & ea forma dicitur primipilaris, qua consularis. *Beroaldus.* Vetus consuetudo tenuit, ut ex primo principe legionis, promoveretur Centurio primipili: qui non solum aquilæ præerat, verum etiam quatuor centurias, hoc est, quadringentos milites, in prima acie gubernabat. Hic tanquam caput totius legionis, merita consequebatur & commoda. *Vegetius.*

4. *À Cotii regno.*] Nero Cotio defuncto ejus regnum in Alpibus in provinciæ formam redegit: parebat tum Cotius Romano Imperio, aut certe socius erat. Est & Cotium in eisdem alpibus oppidum non obscuri nominis. *Sabellicus.*

5. *Abolevit & jus moremque asylorum quæ usquam erant.*] Si vere hæc Suetonius, sequitur ut post hæc tempora nulla usquam templa fuerint in toto imperio Romanorum asyli jure prædita. Sane

quæ uſquam erant. Cyzicenis in cives Romanos violentius quædam auſis, publice [1] libertatem ademit, [2] quam Mithridatico bello meruerant. Hoſtiles motus, nulla poſtea expeditione ſuſcepta, per legatos compeſcuit: [3] nec per eos quidem, niſi cunctanter & neceſſario. Reges infeſtos ſuſpectoſque comminationibus magis & querelis quam vi repreſſit. Quoſdam per blanditias atque promiſſa extractos ad ſe non remiſit: ut Maraboduum Germanum, [4] Thraſcypolim Thracem, Archelaum Cappadocem, cujus etiam regnum in formam provinciæ redegit.

38 *Biennio continuo poſt adeptum imperium, pedem porta non extulit: ſequenti tempore, præter quam in propinqua oppida, & cum longiſſime, Antio tenus nuſquam abſuit: idque perraro & paucos dies, quamvis provincias quoque & exercitus reviſurum ſe*

ſæpe

Sane apud Pauſaniam in deſcriptione Græciæ obſervabamus, quoties fere de hoc jure templi alicujus auctor loquitur, dici id olim fuiſſe, hoc eſt, jam non eſſe. an propter hanc Tiberii legem? Sed Tacitus qui fuſe rem narrat l. III. modum huic rei dicit adhibitum, non autem omne penitus ſublatum: quod nec ſit veriſimile. *Caſaub.*

1. *Libertatem ademit.*] Ut earum civitatum quæ ſervitute oppreſſæ ſunt, ſtipendiariæ propriæ dictæ, quæ aliquid populo Romano penderunt, immunes, quæ nihil, ſic earum, quæ libertate donatæ ſunt, fœderatæ præcipue appellatæ, quæ aliquid ex fœdere debuerunt, liberæ quæ omnino nihil. Libertas autem in eo cumprimis ſita fuit, ut ſuis uti legibus, ſuoſque creare more patrio magiſtratus poſſent. *Sigonius.*

2. *Quam Mithridatico bello meruerant.*] Romani Cyzico honorem habuerunt: eſtque etiamnum libera, multumque habet agri, partim antiquitus, partim dono Romanorum. *Strabo.*

3. *Nec per eos quidem, niſi cunctanter & neceſſario.*] Tacitus Annal. II. *Lætiore Tiberio, quia pacem ſapientia firmaverat, quam ſi bellum per acies confeciſſet.* ac paullo poſt: *Nihil æque Tiberium anxium habebat, quam ne compoſita turbarentur.* Exerceri ſtrenuorum civium virtutem nolebat: ne arma, adverſus exteros ſumpta, in oppreſſorem libertatis principem verterent. Hinc quanto quiſque bello melior, tanto magis infeſtum Cæſarem habuit. Tacitus eodem Annali: *Camillus bellorum expers habebatur, eo pronior Tiberius res geſtas apud Senatum celebravit, & decrevêre patres triumphalia inſignia: quod Camillo ob modeſtiam vitæ impune fuit.* Schildius.

4. *Traſcypolim.*] Rheſcuporis à Tacito, Rhaſcuporis à Dione, quod & verius puto, vel Thraſcuporis, Rhaſcipolis ſecundo Cæſaris de bello civili commentario vocatur. *Turnebus.*

1. *Vt*

ſæpe pronuntiaſſet: & prope quotannis profectionem præpararet: vehiculis comprehenſis, commeatibus per municipia & colonias diſpoſitis. Ad extremum vota pro itu & reditu ſuo ſuſcipi paſſus, [1] *ut vulgo jam per jocum* Callippides *vocaretur: quem curſitare ac ne cubiti quidem menſuram progredi, proverbio Græco notatum eſt.* SED ORBATVS *utroque filio: quorum* 39.
Germanicus in Syria, Druſus Romæ obierat: ſeceſſum Campaniæ petiit: conſtanti & opinione & ſermone pæne omnium, quaſi neque rediturus umquam, & cito mortem etiam obiturus: quod paullo minus utrumque evenit. Nam neque Romam amplius rediit: ſed & paucos poſt dies juxta Terracinam [2] *in prætorio,* [3] *cui ſpeluncæ nomen erat,* [4] *incœnante eo, complura & ingentia ſaxa fortuito ſuperne delapſa ſunt: multiſque convivarum & miniſtrorum eliſis, præter ſpem evaſit. Pera-*

1. *Vt vulgo jam per jocum Callippides vocaretur.*] Καλλιππίδης olim proverbio dicebatur, qui, ut ait Terentius, ſedulo movens ſeſe, nihil promoveret. Utitur eo M. Tullius lib. XIII. ad Atticum: prorſus uti Suetonius: *Biennium præteriit, cum ille Καλλιππίδης aſſiduo curſu nullum cubitum proceſſerit.* Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis, meminit Callipidæ cujuſdam, tragœdiarum hiſtrionis. Licet igitur conjicere, Callipidem hunc, aut quiſquis is fuit, ita geſticulationibus uti ſolere, ut, cum mira agilitate moveri videretur, à loco tamen non diſcederet. *Eraſmus.*

2. *In prætorio.*] Tacit. lib. IIII. villam vocat. Sed Juriſconſulti pro parte villæ ad uſum patris familias lautius ædificata *Prætorium* accipiunt, qua ſignificatione uſus eſt hîc Sueton. Adde locum Auguſt. capite ſeptuageſimo ſecundo, Calig. cap. XXXVII. Tit. cap. VIII. Juvenal. Sat. I.

Criminibus debent hortos, Prætoria. — Torrent.

3. *Cui ſpeluncæ nomen erat.*] Nomen illi prætorio à re, quia impoſitum vel adjunctum huic nativæ ſpeluncæ. Id ſecutos in poſitura villæ Romanos, docet Senecæ locus de villa Vatiæ: *Speluncæ ſunt duæ, magni operis, laxo atrio, pares manu factæ, quarum altera ſolem non recipit, altera uſque in Occidentem tenet.* Lipſius.

4. *Incœnante.*] Intus, vel ſubter cœnante. *Sabell.* Sic Columella *impaſci* pro ἐνέμεσθαι, aut ἐννέμεσθαι lib. II. c. XVIII. *Ac neque ſuem velimus impaſci, quoniam roſtro ſuffodiat & ceſpites excitet.* lib. VI. cap. V. *Itaque cum ablegabuntur, in ea loca perducendi ſunt, quibus nullum impaſcitur pecus.* Sic apud Statium l. VIII. Thebaid. *inſervare.* Caſaub.

40 *Peragrata Campania, cum* [1] *Capuæ Capitolium, Nolæ templum AVgusti, quam caussam profectionis prætenderat, dedicasset,* [2] *Capreas se contulit: præcipue delectatus insula, quod uno parvoque littore adiretur, septa undique præruptis immensæ altitudinis rupibus, & profundo maris. Statimque revocante assidua obtestatione populo, propter cladem, qua* [3] *apud Fidenas, supra* XX. *hominum millia gladiatorio munere* [4] *amphitheatri ruina perierant, transiit in continentem, potestatemque omnibus adeundi sui fecit: tanto magis quod ab urbe egrediens, ne quis se interpellaret, edixerat,*
41 *ac toto itinere adeuntes submoverat. Regressus in insulam, Reip. quidem curam usque adeo abjecit, ut postea non* [5] *decurias equitum umquam supplerit: non Tribunos militum præfectosque,* [6] *non provinciarum præsides*

1. *Capuæ Capitolium.*] Infra scribet Tranquillus in Caligula, Capitolium hoc, quod erat Capuæ, de cœlo tactum fuisse. Credibile est, nomen accepisse à Romano Capitolio, ad cujus similitudinem esset extructum. De quo Silius, scribens in undecimo, Campanos monstrasse Annibali loca Capuæ illustriora, sic ait:

— Monstrant Capitolia celsa
Stellatesque docent campos. —

Fuit item Capitolium Beneventi. *Beroaldus.*

2. *Capreas se contulit.*] Quam XII. villarum nominibus insedit, ait Tacitus. Iis villis nomina fuisse censeo XII. Deorum ex cap. LXV. Sed & Pharus in ea insula, usui nautis, capite LXXIV. *Lipsius.*

3. *Apud Fidenas supra* XX. *hominum millia.*] Non Fidenatium, ne erres: sed peregrinorum, qui ludorum caussa eo convenerant. Nam Fidenæ ea tempestate pene vacuæ incolis fuerunt. Testes Horatius & Juvenalis. *Casaub.*

4. *Amphitheatri ruina perierant.*] Cœpto apud Fidenas amphitheatro, Atilius quidam libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit, ut qui non abundantia pecuniæ, nec municipali ambitione, sed in sordida mercede id negotium quæsivisset. Quinquaginta hominum millia eo casu debilitata vel obtrita sunt. *Tacitus.*

5. *Decurias equitum.*] Decuriæ equitum sunt ordines, & decuriæ judicum, quas olim ordinavit Augustus: &, ut inquit Plinius, *hi non equites, sed judices vocabantur.* Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Judicum non nisi quatuor decuriæ fuere primo, vixque millia singula in decuriis inventa sunt. *Beroaldus.* Caligula quintam decuriam addidit. Calig. capite XVI.

6. *Non provinciarum præsides ullos mutaverit.*] Præter eas, quæ Tacito traduntur, hanc ejus rei caussam aperit Josephus:

des ullos mutaverit: Hispaniam & Syriam per aliquot annos [1] *sine consularibus legatis habuerit: Armeniam à Parthis occupari, Mœsiam à Dacis Sarmatisque: Gallias à Germanis vastari neglexerit: magno dedecore imperii, nec minori discrimine.* CÆTERUM *secreti licentiam nactus, & quasi civitatis oculis remotus, cuncta simul vitia male diu dissimulata, tandem profudit: de quibus sigillatim ab exordio referam. In castris tyro etiam tum, propter nimiam vini aviditatem, pro Tiberio,* Biberius: [2] *pro Claudio,* Caldius: *pro Nerone,* Mero *vocabatur. Postea princeps* [3] *in ipsa publicorum morum correctione cum Pompo-* 42

phus: quod dicere soleret, *si diutius magistratu iidem fruantur, exsatiatos lucris segniores ad rapiendum fieri. quod si successor immineat, non suffecturos eorum aviditati provinciales, dum decessor tanto magis spoliat, quanto minus temporis ad hoc faciendum sibi putat reliquum.* In quam rem utebatur similitudine à muscis petita. Vide lib. XVIII. Antiquit. cap. VIII.

1. *Sine consularibus legatis.*] Syria, & Hispania omnis, excepta Bætica, inter Cæsaris provincias numerantur. Quibus qui præerant, Legati Cæsarum vocabantur. l. penult. De off. Præf. l. IIII. De off. assess. l. x. De accusat. Sed hæc nomina confuse admodum & promiscue ab auctoribus usurpantur, Præfecti, Proconsules, Proprætores, Præsides, Legati. *Torrent.* Vide Salmasii notam ad cap. XLVII. Aug. Taciti quoque illa huc spectant, circa finem Annal. I. *Postremo eo provectus est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non erat passurus.*

2. *Pro Claudio, Caldius.*] Prisci *caldum* dicebant: & Augustus, autore Quintiliano, in epistolis ad Cajum Cæsarem scriptis emendat, quod is calidum, quam caldum dicere mavult. Veteres autem usos esse in potu tam calida, quam frigida aqua, nullus ignorat. Hinc apud Martialem ajunt urceoli ministratorii:

Frigida non desit, non deerit calda petenti.

Existimo, Tiberium pro Claudio Caldium jlocalariter appellatum, non tam ob aquam calidam, quam ob potiones calidas: de quibus sic loquitur Plinius in XXVIII. *Notandum nullum aliud animal, præter hominem, calidos potus sequi, ideoque non esse naturales.* Beroaldus.

3. *In ipsa publicorum morum correctione.*] Postquam creari censores desiissent, ei curæ imperatores ipsi initio præfuerunt, aut alios qui præessent creaverunt, apud quos de moribus judicium ageretur, & maxime inter conjuges. Qua de re Gell. lib. IIII. cap. XX. Ulpian. tit. VI. & Paulus de pactis dotalibus lib. V. Adde, si lubet, Constantini Cæsaris legem cod. Theodosiano De nuptiis. Frequens etiam in declamationibus conjugum de moribus actio. *Torrent.*

ponio Flacco & [1] *L. Pisone noctem continuumque, biduum epulando potandoque consumsit: quorum alteri Syriam provinciam, alteri præfecturam urbis confestim detulit, codicillis quoque* jucundissimos & [2] omnium horarum amicos *professus. Sestio Gallo libidinoso ac prodigo seni, olim ab AVgusto ignominia notato, & à se ante paucos dies apud senatum increpito,* [3] *cœnam ea lege condixit ne quid ex consuetudine immutaret aut demeret: utque nudis puellis ministrantibus cœnaretur. Ignotissimum quæsturæ candidatum nobilissimis anteposuit,* [4] *ob epotam in convivio, propinante se, vini amphoram. Asellio Sabino* HS. *ducenta donavit, pro dialogo, in quo* [5] *boleti &* [6] *ficedulæ, &* [1] *ostreæ,*

1. *L. Pisone.*] L. Piso, urbis custos, ebrius ex quo semel factus est, fuit. majorem partem noctis in convivio exigebat: usque ad horam sextam fere dormiebat: hoc erat ejus matutinum. Officium tamen suum, quo tutela urbis continebatur, diligentissime administravit. Huic & divus Augustus dedit secreta mandata, cum illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiscens in Campaniam, cum multa in urbe & suspecta relinqueret & invisa. Puto quia illi bene cesserat Pisonis ebrietas, postea Cossum fecit urbis præfectum, virum gravem, moderatum, sed mersum vino, & madentem. *Seneca.*

2. *Omnium horarum amicos.*] Illa potius urbana esse dixerim, quæ sunt generis ejusdem, quæ ridicula dicuntur, & tamen ridicula non sunt: ut de Pollione Asinio seriis jocisque pariter accommodato dictum est, *esse eum omnium horarum.* Quintilianus.

3. *Cœnam ea lege condixit.*] Condicere, vetere lingua, est denuntiare; & condictio, denuntiatio; ut & veteres Grammatici, & Jurisconsulti docent. *Muretus.* Condicere aliquando significat, consentire: συναινεῖν & συμφάναι. *Salmasius.*

4. *Ob epotam in convivio vini amphoram.*] Amphora est octava pars ejus vasis quod modium vini dicimus: modium vini Parisinum tricenos senos sextarios nostros capit, sextarius autem octonas eas quas pintas dicimus. In aridis autem pro amphora quadrantem sextarii habemus, id est, ternos bossellos, pro quibus vas trimodium habemus dimidiatum medimnum. Sic fit credibile quod à Tranquillo dicitur, epotam uno convivio ab uno homine vini amphoram. *Budæus.*

5. *Boleti.*] Hinc *boletar* genus lancis aut disci, sic dictum quod in eo boleti tantum apponerentur. postea cibis omne genus sustinendis serviit, & pro quolibet escario vase usurpari cœptum est. notum est illud Martialis distichon de boletari:

Cum mihi boleti dederint tam nobile nomen,
Prototomis, pudet heu, servio cauliculis.

Salmasius. De boleto, vide quæ ex Plinio ad

[1] ostreæ & [2] turdi certamen induxerat. Novum denique officium instituit à voluptatibus, præposito equite Rom. T. Cæsonio Prisco. Secessu vero Capreensi, etiam [3] sellariam excogitavit sedem arcanarum libidinum: in quam undique conquisiti puellarum & exoletorum greges, monstrosique concubitus repertores, quos [4] spintrias *appellabat, triplici serie connexi, invicem incestarent se coram ipso, ut adspectu deficientes libidines excitaret.* 43

nio ad caput XLIV. Claudii delibamus.

6. *Ficedulæ.*] A fico, quo cibo præcipue pinguescit, nomen adepta est. Martialis:

Cum me ficus alat, & pascar dulcibus uvis,
Cur nomen potius non dedit uva mihi?

Sabell. Verba Favorini sunt: *Quibus sumtus & fastidium pro facetiis procedit: qui negant ullam avem, præter ficedulam, totam comesse oportere: cæterarum avium atque altilium nisi tantum apponatur ut à cluniculis inferiori parte saturi fiant, convivium putant inopia sordere.* Gellius.

1. *Ostreæ.*] Palma mensarum diu jam tribuitur ostreis. Earum vivaria primus omnium Sergius Orata invenit in Bajano, ætate L. Crassi Oratoris, ante Marsicum bellum, nec gulæ caussa, sed avaritiæ, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiens. *Plinius.*

2. *Turdi.*] Horatius Epist. lib. I. de Menio scurra:

—— *non hercule miror*
Ajebat, si qui comedunt bona, cum sit obeso
Nil melius turdo, nil vulvâ pulchrius amplâ.

Multa de turdis & eorum sagina Varro de R. R. lib. III. cap. V. De Luculli turdis hæc ejusdem libri cap. IV. leguntur: *ut in eodem tecto ornithonis inclusum triclinium haberet, ubi delicate cœnitaret, & alios videret in mazonomo positos coctos, alios volitare circum fenestras captos.*

3. *Sellariam excogitavit.*] *Sellaria* appellata sellæ ipsæ ad libidinem dispositæ, sic enim & *sellaria domus aureæ Neronis* apud Plinium lib. XXXIIII. cap. VIII. Et *sellariolas* vocat *popinas* Martial. lib. V. Epig. CXII. in quibus Syriscus ille de quo loquitur, centies sestertium non lectis accumbendo, ut honestos decet, sed cum nequissimis ac vilissimis hominibus sedendo absumpserat. A sedendo igitur *sella*, & inde *sellaria*, & *sellariolus*, & *sellularius*, qui sedendo opus facit. Livius libro VIII. Sunt qui ad meretricum cellas referre malint, sed recta scribendi ratio repugnat. *Torrent.* Cod. Salmas. *sillaria.* Sic & Torrentius legit ex duobus vetustissimis exemplaribus, adstipulante, ut videtur, Tacito initio Ann. VI.

4. *Spintrias.*] Utitur eo vocabulo Suet. Calig. c. XVI. Vitel. cap. III. & Lamprid. Eliogabalo. *Torrent.* Spinther armillæ genus: sed id nomen aliunde factum videri potest: Græci τὸν σπινθῆρα scintillam vocant: καὶ σπινθηρίζειν scintillare: ut spintrias quasi spintiras hoc est, libidinis scintillas, & fomenta quædam interpretari possis. *Sabell.* Adi ad ea, quæ ex Turnebo ad cap. III. Vitell. afferuntur.

*. *Cubicula plurifariam disposita tabellis ac sigillis lasc.*] Scribe, *dispositis tabellis.* Propertius verissime,

Quæ manus obscœnas depinxit prima tabellas,

*ret. * Cubicula plurifariam disposita tabellis ac [1] sigillis lascivissimarum picturarum & figurarum adornavit, [2] librisque Elephantidis instruxit: [3] ne cui in opera edenda exemplar impetratæ schemæ deesset. In silvis quoque ac nemoribus passim Venereos locos commentus est, prostantesque per antra & cavas rupes, ex utriusque sexus pube, [4] Paniscorum & [5] Nympharum habitu: palamque jam & vulgato nomine insulæ abutentes, [6] Ca-*

pri-

Et posuit casta turpia visa domo:
Illa puellarum ingenuos corrupit ocellos,
Nequitiæque suæ noluit esse rudes.

Meminit & Ovidius in Matrotechnia & Suetonius in vita Horatii. Pie vero & sapienter concilii in Trullo Patres vetuerunt tabulas pingi lascivas & τ᾽ ὅρασιν κηλαγοῦ δίδουσας, ut scribitur canone centesimo. *Casaub.*

1. *Sigillis.*] Parvis quibusdam signis.

2. *Libris Elephantidis.*] Elephantis apud veteres scripsit libellos, quibus varia genera concubitus complexus est. Martialis:

Nec molles Elephantidis libelli.

Beroald.

3. *Ne cui in opera edenda exemplar impetratæ schemæ deesset.*] Malim *imperatæ schemæ.* Schema hic significat quod apud Clementem in his verbis, ἤδη δ᾽ ἀναφανδὸν τ᾽ ἀσελγείας ὅλης τὰ σχήματα ἀνάγραπτα πανδημεὶ θεώμενοι οὐκ αἰσχύνεσθε. Deinde, ἐπ᾽ ἴσης ἐγγεγραφότες τὰ Φιλαινίδος σχήματα, ὡς τὰ Ἡρακλέους ἆθλήματα. Legi etiam in Græcorum commentariis hæc verba: Ἀστυάνασσα Ἑλένης θεράπαινα· ἥτις πρώτη ἐξεῦρεν Ἀφροδίτην καὶ ἀσέλγεια σχήματα. Latinorum Poëtarum nequissimus quisque *figuram* hoc sensu sæpe usurpavit. Non celabo lectorem, in optimis codd. ita scribi hunc locum: ne *cui in opera edenda, impuratæ scenæ exempla deessent.* Casaub. In vetusto cod. repperi, *perpetratæ schemæ*, ut peracto scilicet operi nefario, auctoritas ex libellis picturisque accederet. *Torrent.*

4. *Paniscorum.*] Pan ὑποκοριστικῶς dictus Paniscus. quod diminutivi genus in gentilibus etiam nominibus frequens. Syrus, *Syriscus*, Francus, *Franciscus*, Teuto, *Teutiscus.* Salmasius.

5. *Nympharum.*] Nympharum valde generalis est appellatio, cum & quædam terris præsint: ut *Oreades*, quæ præfectæ sunt τοῖς ὄρεσι. Item *Dryades*, sylvarum præsides: atque eædem particula ἅμα præfixa, *Hamadryades* vocatæ: quia (ut verbis utar Plutarchi) ἴσον δένδρῳ τέκμαρ αἰῶνος λαχοῦσαι. Præterea Λειμωνιάδες, quæ pratis ac campis præsunt. Adhæc *Napeæ.* *Vallem* dixere νάπην, & νάπος. nempe quia humida, puta, נזל, hoc est, *stillare*, effundere. A qua voce Hebræa etiam generale est Nympharum nomen: ut proprie νύμφη sit *aqua.* Latini N in L ut alias sæpe, converso, dixere *lympha.* Proprie igitur convenit *Nympharum* vocabulum Deabus aquarum præsidibus: quæ ex eo dictæ Hydriades, vel Ephydriades. *Vossius.*

6. *Caprineum dictitabant.*] Mallem *Capronenm*, vel *Caprieu.* nam κάπρος seu κάπριος præterquam quod ad insulæ nomen alludit, & aprum, & id quo viri sumus significat. Unde καπρᾶν quod Latine *subare* dicimus. *Torrentius.* Fortean eo simul allusêre, quod modo narra-

prineum *dictitabant*. *Majore adhuc & turpiore in-* 44
famia flagravit, vix ut referri audirive, nedum credi fas sit. Quasi[1] *pueros primæ teneritudinis, quos pisciculos vocabat, institueret, ut natanti sibi inter femina versarentur, ac luderent: lingua morsuque sensim appetentes, atque etiam quasi infantes firmiores, nec dum tamen lacte depulsos, inguini ceu papillæ admoveret: pronior sane ad id genus libidinis & natura & ætate. Quare*[2] *Parrhasii quoque tabulam, in qua Meleagro Atalanta*[3] *ore morigeratur, legatam sibi sub conditione, ut si argumento offenderetur,*[4] *decies pro ea* HS. *acciperet: non modo prætulit, sed & in cubiculo dedicavit. Fertur etiam in sacrificando quondam captus facie ministri acerram præferentis, nequisse abstinere, quin pæne vix dum re divina peracta, ibidem statim seductum constupraret, simulque fratrem ejus tibicinem: atque utrique mox, quod mutuo flagitium exprobrabant, crura fregisse. Fœminarum quoque,* 45
& quidem illustrium, capitibus quantopere[5] *solitus sit illu-*

narravit Suetonius, Paniscorum σχήματι delectatum fuisse. Ii autem Ægyptiis & Græcis pingebantur caprina facie, & cruribus hircinis, teste Herodoto in Euterpe. Propertius etiam *Capripedes Panes* cecinit lib. III. *Schildius.*

1. *Pueros primæ teneritudinis.*] Codex Salmas. *puros.* Lego *putos.* Sic Romanorum lascivia pueros vocabat, quos Græcæ nutriculæ à salacitate nominis πόσθωνας itidem dixêre, ἀπὸ τῆς πόσθης, id est, à puta, unde *præputium.* Hinc *salaputium* nequiter Catullo appellatus Calvus.

2. *Parrhasii quoque tabulam.*] Parrhasius fœcundus artifex, sed quo nemo insolentius & arrogantius sit usus gloria artis. Namque & cognomina usurpavit, Abrodiætum se appellando, aliisque verbis principem artis, & eam ab se consummatam. Pinxit & Archigallum, quam picturam amavit Tiberius princeps, atque ut autor est Decius Eculeo, LX. sestertiis æstimatam cubiculo suo inclusit. Pinxit & minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis joci se reficiens. *Plinius.*

3. *Ore morigeratur.*] Brodæus Miscellan. lib. II. cap. XXI.

4. *Decies* HS.] Viginti quinque millia coronatorum.

5. *Solitus sit illudere.*] Rem obscœnissimam verbo ambiguo texit, ut etiam inf. Claud. cap. XV. *obscœnitatis in feminas reum.* Sed & Lactant. Divin.

 insti-

illudere, evidentissime apparuit, Malloniæ cujusdam exitu:[1] *quam perductam, nec quidquam amplius pati constantissime recusantem, delatoribus objecit: ac ne ream quidem interpellare desiit,* Ecquid pœniteret, *donec ea, relicto judicio, domum se abripuit, ferroque transegit, obscœnitate oris hirsuto atque olido seni clare exprobrata. Unde*[2] *nota in*[3] *Atellanico*[4] *exodio proximis ludis assensu maximo excepta, percrebruit:* Hircum
46 vetulum capris naturam ligurrire. [5]PECUNIÆ *parcus ac tenax,*[6] *comites peregrinationum expeditionum-*

institut. VI. *De istis loquor quorum teterrima libido, & execrabilis furor ne capiti quidem parcit.* Vide sup. Cæs. cap. XXII. *λεσβιάζειν* vocant Græci. Atque hinc intellige Juvenal. vers. Sat, V.

Si tibi contigerit capitis matrona pudici.

Sed hæc exponenti præfanda venia esset. *Torrent.*

1. *Quam perductam.*] Membranæ, *præductam.* melius & verius, *productam.* nam lenonium verbum est *producere* Ciceroni, Plinio, aliis, pro *προαγωγεύειν. Casaub.* Etiam *perducere* lenonum est. Hinc *perductor* idem fere Plauto quod leno, in Mostellaria. Antiq. Lexicon; *μαστροπεύω lenocinor, perduco. μαστροπὸς leno, perductor.*

2. *Nota.*] In optimæ fidei libro reperi: *mora in Atellanico exodio:* atque utrumque defendi videtur posse: illud, quod notatus infamia sit Tiberius, objecta oris obscœnitate, hoc, quod histriones id de Tiberio intelligentes & tractim pronuntiantes, aut etiam iterantes, attulerunt moram exodio, quam etiam histrionum moram secuta est mirifica populi assensio. *Turnebus.* Legitur etiam in Salmas. Cod. *mora.*

3. *Atellanico.*] Latina Atellana à Græca Satyrica eo tantum differebat, quod in Satyrica Satyrorum fere personæ inducebantur, aut aliæ æque ridiculæ: in Atellanis Oscæ, ut Maccus. Rhintonica autem est *ἱλαροτραγῳδία* vel *ἱλαρῳδία.* & quid aliud est *Σατυρικὸν δρᾶμα,* quam *ἱλαροτραγῳδία*; Hujus auctor Rhinthon Tarentinus. unde apparet genus hoc in majore Græcia viguisse. atque inde Oscorum Atellanæ, similes Rhintonicis. *Salmasius.*

4. *Exodio.*] Juventus histrionibus fabularum actu relicto, ipsa inter se more antiquo ridicula intexta versibus jactitare cœpit, quæ inde *exodia* postea appellata, consertaque fabellis potissimum Attellanis sunt. quod genus ludorum ab Oscis acceptum tenuit juventus: nec ab histrionibus pollui passa est. eo institutum manet, ut actores Attellanarum nec tribu moveantur, & stipendia tanquam expertes artis ludicræ faciant. *Livius.*

5. *Pecuniæ parcus ac tenax.*] Dissentit Tacitus, non uno loco, ut libro I. *Resistentibus ærarii prætoribus subvenit Cæsar, pretiumque ædium AVrelio tribuit, eroganda per honesta pecuniæ cupiens: quam virtutem diu retinuit, cum cæteras exueret.* Lib. III. *M. Pisonem ignominiæ exemit, concessitque ei paterna bona, satis firmus, ut sæpe memoravi, adversum pecuniam.* Dissentit & Dio. *Casaub.*

6. *Comites peregrinationum.*] Amici & comites Augusti dicebantur, qui à consiliis

numque numquam salario, cibariis tantum, sustentavit: una modo liberalitate ex indulgentia vitrici prosecutus, cum [1] tribus classibus factis pro dignitate cujusque primæ [2] sexcenta sestertia, secundæ quadringenta distribuit, ducenta tertiæ, quam non amicorum, sed [3] Græcorum appellabat. Princeps neque opera ulla ma- 47
gnifica fecit. Nam & quæ sola susceperat, [4] AVgusti templum, restitutionemque Pompeiani theatri, imperfecta post tot annos reliquit: neque spectacula omnino edi-

filiis Augusti erant, & amici quidem, quod in interiorem familiaritatem principis admissi & in contubernium adsciti, omnibus ejusdem consiliis interessent. Comites iidem dicebantur, quod Augustum in omnibus processibus, ut vocabant, & expeditionibus bellicis comitarentur. *Consiliarii* etiam Augustorum dicebantur, ut in hac inscriptione Romæ: PROC. AD. BONA. DAMNATORVM. PROC. AD. ALIMENTA. CONSILIARIO. AVGG. Comites igitur isti eodem & nomine & munere usque ad posteriores imperatores manserunt. nam *comites consistorii vel consistoriani* dicebantur. consistorium, ut notum est. τὸ συνέδριον principis. Constantinus, ut honorarius esset titulus, effecit, & ad varias præfecturas & administrationes & artes extendit, quas hoc titulo honoravit. Atque hæc Comitum origo. *Salmasius.*

1. *Tribus classibus factis.*] Primum Constantinum gradus istos comitum fecisse volunt, & in primi ordinis, secundi, tertii distinxisse. Id tamen veterum omnium imperatorum exemplo fecit, qui amicos totidem classibus & ordinibus distinctos habuêre. nam in primas & secundas & tertias admissiones digerebantur, ut ait Seneca lib. VI. de beneficiis. *Idem.*

2. *Sexcenta sestertia.*] Quindecim millia coronatorum.

3. *Quam non amicorum, sed Græcorum appellabat.*] Ita legendum est, non, *gratorum.* Cave autem hic cum eruditissimis viris, Græcos tantum natione intelligas. Disertim enim dicit Suetonius, Tiberium comites suos in tres classes distribuisse *pro dignitate cujusque.* Non igitur pro natione. Per Græcos ergo significantur, partim veri Græci, viles tum Romanis & contempti, partim alii inferioris loci, & ad Græcorum instar parasitantes, plerique γελωτοποιοί. Græcorum nomine ejusmodi parasiti tum fere veniebant. Notum est illud Juvenalis,

Græculus esuriens in cœlum, jusseris, ibit.

Et, si forte in hoc Suetonii loco aliquid mutandum: pro *Græcorum* rescribendum erit *Græculorum.* Quod majorem contemptum notat. Vix dubito, quin sic ediderit Suetonius. *Boxhornius.*

4. *Augusti templum.*] De templo Augusti quod Romæ fuit, loquitur, de quo Aug. cap. LII. Alterum vero quod Nolæ, de quo paullo ante, etiam Tiberius dedicavit. Dedicare autem nisi perfectum non potuit. Sed hoc ideo inter opera publica, uti & Capitolium Capuæ, non recenset Sueton. quia *publica* proprie ea sola dicuntur quæ pop. Roman. sunt. l. XX. De verb. sig. Et alioqui non sequitur ut qui ea dedicaris, etiam de suo extruxerit. *Torrent.*

minis insularum, quæ in monte Cœlio deflagrarant, pretio restituto. Quorum alterum magna difficultate nummaria populo auxilium flagitante coactus est facere, cum per senatusconsultum sanxisset, ut fœneratores duas patrimonii partes [1] *in solo collocarent, debitores totidem æris alieni statim solverent: nec res expediretur: alterum ad mitigandam temporum atrocitatem. Quod tamen beneficium tanti æstimavit, ut montem Cœlium, appellatione mutata, vocari AVgustum jusserit. Militi post duplicata ex AVgusti testamento legata nihil umquam largitus est, præterquam* [2] *singula millia denariorum prætorianis, quod Seiano se non accommodassent: & quædam munera Syriacis legionibus, quod solæ* [3] *nullam Seiani imaginem inter signa coluissent: atque etiam* [4] *missiones veteranorum rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte compendium captans. Ne provincias quidem ulla liberalitate sublevavit: excepta Asia,* [5] *disjectis terræ motu civitatibus. Proce-* 49
den-

cepta à civibus aliqua largitione esse prosecutum; quum traditum ab AUgusto morem, donandi pecunia urbes terræ motu afflictas, Tiberius tenuerit, ut constat factum in XII. urbibus Asiæ. *Casaub.*

1. *In solo collocarent.*] Expedit enim Reipub. ut fœnore imminuto agris pretium accedat. Aug. cap. XLI. Usus est autem Suet. Jurisconsultorum verbo: *res soli* enim dicuntur ædes, agri, fundi, & cæteræ res immobiles, quæ solo conjunguntur. Similis locus Plin. lib. VI. Epist. *Patrimonii tertiam partem conferre jussit in ea quæ solo continerentur.* Torr.

2. *Singula millia denariorum.*] Id est, singulos centenos coronatos. Mille namque denarii quatuor sestertiorum nummorum millibus æquivalent. Novem prætorianorum cohortes fuerint (tot enim Augustus Romæ circa se habuit) & singulæ non plures, quam legionariæ, milites habuerint, id est, quadringentos & viginti. Sic CCCLXXVIII. coronatorum M. donativum illud constiterit.

3. *Nullam Sejani imaginem inter signa coluissent.*] Prima cohors reliquas, & numero militum & dignitate præcedit. Hæc imagines imperatorum, hoc est, divina & præsentia signa veneratur *Vegetius.*

4. *Missiones veteranorum.*] Ultra militiæ merita militibus honeste missis etiam præmia dabantur. Quæ ne daret Tiberius, veteranos ad mortem usque sub signis tenuit. Adde locum Caligulæ cap. XLIII. & Aug. cap. XLIX. ubi de commodis missionum. *Torrent.*

5. *Disjectis terræ motu civitatibus.*] Qua de re

dente mox tempore, etiam ad rapinas convertit animum. Sat constat, Cn. Lentulum augurem, [1] *cui census maximus fuerit, metu & angore ad fastidium vitæ ab eo actum, & ut ne quo nisi ipso herede moreretur. Condemnatam & generosissimam fœminam Lepidam, in gratiam* [2] *Quirini consularis* [3] *prædivitis, & orbi, qui dimissam eam è matrimonio post vigesimum annum veneni olim in se comparati arguebat: præterea Galliarum & Hispaniarum, Syriæque & Græciæ principes* [4] *confiscatos, ob tam leve ac tam impudens calumniarum genus: ut quibusdam non aliud sit objectum, quam* [5] *quod partem rei familiaris in pecunia haberent. plurimis etiam civitatibus & privatis veteres immuni-*

de re Eusebius Pamphili lib. II. Chronicorum. Adde ad illustrationem hujus loci nummum argenteum, in cujus superficie vultus Tiberii, in altera effigies Asiæ muliebri specie sedens, cum his litteris. CIVITATIBVS. ASIAE. RESTITVTIS. *Ios. Scaliger.*

1. *Cui census maximus fuerit.*] Nam quater millies HS. id est, centies centena millia coronatorum, sub Augusto possedit, autore Seneca lib. II. de Ben. cap. XXVII. Idem, quasi sub onere divitiarum fatisceret, subinde queri Augusto solebat, *A studiis se abductum. Nihil tantum in se congestum esse, quantum perdidisset, relicta eloquentia*: teste ibidem Seneca.

2. *Quirini consularis.*] Idem hic, Lipsii judicio, qui in Syriam missus ad census describendos: de qua re multa Josephus lib. XVIII. cap. III. & seq. & mentio ejus apud Lucam in historia sacra.

3. *Prædivitis & orbi.*] Posteris laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit, postquam senator censu legi cœptus, judex fieri censu, magistratum ducemque nil magis exornare, quam census: postquam cœpere orbitas in autoritate summa & potentia esse, captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo. *Plinius.*

4. *Confiscatos.*] Id est, bonis in fiscum redactis spoliatos. Inter eos forsan Antiochus Comagenus fuit, cui HS. millies confiscatum Caligula restituit, cap. XVI.

5. *Quod partem rei familiaris in pecunia haberent.*] Romæ quidem A. V. C. DCCV. Julius Cæsar, quia complures multam vim pecuniæ habere, eamque omnem supprimere dicebantur, edixit, ne quis vel in argento, vel in auro etiam possideret plus pecuniæ, quam LX. sestertia, quam quidem ipse legem non tulit, sed jam ante latam tunc renovavit, sive ut creditoribus debitores aliquid pendere opus haberent, indigentibusque alii mutuo darent: sive ut locupletes qui essent, manifestum fieret: neve quis immodicam pecuniam haberet, ne se absente novi motus aliqui exsisterent. *Dio Cassius.* Consule etiam cap. quadragesimum octavum.

nitates [1] *& jus metallorum ac vectigalium ademta. sed & Vononem regem Parthorum, qui pulsus à suis, quasi in fidem pop. Rom. cum ingenti gaza Antiochiam se receperat, spoliatum perfidia & occisum.* ODIVM 50
adversus necessitudines, in Druso primum fratre detexit: prodita ejus epistola, qua secum de cogendo ad restituendam libertatem AVgusto agebat: deinde & in reliquis. Juliæ uxori tantum abfuit, ut relegatæ, quod minimum est, officii aut humanitatis aliquid impertiret, ut ex constitutione patris uno oppido clausam, domo quoque egredi, & commercia hominum frui vetuerit: sed & peculio concesso à patre [2] *præbitisque annuis fraudavit, per speciem publici juris, quod nihil de his AVgustus testamento cavisset. Matrem Liviam gravatus, velut partes sibi æquas potentiæ vindicantem, & congressum ejus assiduum vitavit: & longiores secretioresque sermones, ne ejus consiliis,* [3] *quibus tantum interdum & ægre uti solebat, regi videretur. Tulit etiam perindigne actum à senatu, ut titulis suis quasi AVgusti, ita & Liviæ filius adjiceretur.* [4] *Quare non* parentem patriæ *appellari, non ullum insignem hono-*

rem

1. *Et jus metallorum.*] Multæ civitates, & potissimum in Hispania (quæ regio metallorum ferax est) jus habebant fodiendi metalla. Tradit Plin. in XXXIII. vicena millia pondo auri annis singulis Asturiam, atque Gallæciam, & Lusitaniam præstitisse. *Beroald.*

2. *Præbitisque annuis.*] *Annua* appellant Jurisconsulti, & *annuum* ἐλλειπτικῶς & absolute, id quod alimentorum causa in singulos annos præstatur lib. X. & XIV. De annuis legatis. Plin. Epist. ad Trajanum, *ut publici servi annua accipiant.* Cum igitur Augustus, annua filiæ præstare solitus, nihil de eo in testamento cavisset, Tiberius, tanquam morte defecisset liberalitas, ac quasi nefas esset, & juri publico adversaretur, contra testatoris voluntatem facere, nihil præstitit. *Torrent.*

3. *Quibus tantum interdum & ægre uti solebat.*] Cod. Salmas. *quibus tamen interdum & egere & uti solebat.*

4. *Quare non parentem patriæ appellari.*] In antiquis nummis superbissimus simul & ineptissimus hic illius titulus invenitur, IVLIA. AVGVSTA. GENETRIX. ORBIS. *Casaubon.*

1. *Quod*

rem recipere publice passus est. Sed & frequenter admonuit, [1] quod non majoribus, [2] nec fœminæ convenientibus negotiis abstineret: *præcipue ut animadvertit incendio juxta ædem Vestæ & ipsam intervenisse: populumque & milites, quo enixius opem ferrent*
51 *adhortatam, sicut sub marito solita esset. Dehinc ad simultatem usque processit, hac ut ferunt de caussa: Instanti sæpius, ut civitate donatum* [3] *in decurias allegeret, negavit alia se conditione allecturum, quam si pateretur* [4] *adscribi albo,* extortum id sibi à matre. *At illa commota, veteres quosdam ad se AVgusti* [5] *codicillos de acerbitate & intolerantia morum ejus* [6] *è sacrario*

1. *Quod non majoribus.*] In Cod. Salmasiano desunt illa *quod non.* Atque ita lectio, ni fallor, multo concinnior erit.

2. *Nec fœminæ convenientibus negotiis abstineret.*] Fatum Augustæ domus, ut fœminæ majestatem ejus imminuerent, ac dominandi avidæ, virilibus curis sexum exuerent. Nota ex Tacito utriusque Agrippinæ πολυπραγμοσύνην.

3. *In decurias.*] Judicum, de quibus antea.

4. *Adscribi albo.*] Erat album decurionum, album citharædorum, album pontificum, erat & album judicum. Accipitur autem pro tabula, in qua judicum nomina scripta proponebantur. Si quis vero album corrupisset, puniebatur: quia Prætoris majestas contemta videbatur. Vide Ulpianum libro Digestorum secundo, titulo De jurisdictione judicum. Quin etiam libro quinquagesimo Digestorum titulus est De albo scribendo: ubi docet Ulpianus quo ordine decuriones in albo scriptos esse oporteat. Quintilianus in XII. multos cognovisse se tradit, qui tædio laboris, quem ferre tendentibus ad eloquentiam necesse est, confugiunt ad hæc diverticula desidiæ, quorum alii se ad album, ac rubricas transtulerunt, & formularii, vel, ut ait Cicero, leguleii quidam esse maluerunt. *Beroald.*

5. *Codicillos.*] Qui sic dicti sunt à caudicibus, id est, arborum libris: plures enim ligneæ tabellæ glutino jungebantur, item ut junguntur hodie nostrates libri. Sed ante, quam in arborum libris, palmarum in foliis esse scriptum, Plinius autor est, cujus hæc sunt verba: *Publica postea monumenta plumbeis voluminibus, mox & privata linteis confici cœpta, aut ceris, pugillarium enim usum fuisse etiam ante Trojana tempora, invenimus apud Homerum.* Quibus verbis Pugillaria significat codicillos esse, id est, tabellas, cera illitas, in quibus pungendo, stylo impresso, scriberetur: unde Pugillaris nomen. Verum etsi ante chartam fuere, post eandem tamen inventam mansere codicilli, commodi scilicet caussa: quoniam, ubi charta & atramentum non adesset, ut in itinere, in cœna, in senatu, Codicilli stylo scripti mittebantur. *A. Manutius.*

6. *E sacrario protulit.*] Intelligit locum AUgusto consecratum, ubi ejus imago habebatur & colebatur à Julia uxore quondam ipsius, tunc sacerdote eo lo-

rio protulit, atque recitavit. Hos & custoditos tam-
diu, & exprobratos tam infeste, adeo graviter tulit,
ut quidam putent inter caussas secessus hanc ei vel præ-
cipuam fuisse. Toto quidem triennio, quo vivente
matre abfuit, semel omnino eam, nec amplius quam
uno die, ac paucissimis vidit horis: ac mox neque
ægræ adesse curavit, defunctamque, & dum adventus
sui spem facit, complurium dierum mora, corrupto
demum & tabido corpore funeratam[1] *prohibuit conse-*
crari: quasi id ipsa mandasset. Testamentum quoque
ejus pro irrito habuit, omnesque amicitias & familia-
ritates, etiam quibus ea funeris curam moriens deman-
darat, intra breve tempus afflixit: uno ex his eque-
stris ordinis viro &[2] *in antliam condemnato. Filiorum* 52
[3] *neque naturalem Drusum, neque adoptivum Ger-*
ma-

eo loci videtur Julia pretiosissima κειμήλια ab Augusto sibi relicta habuisse. alia notione *sacrarium principis* in leg. ult §. legatis D. de muneribus & honor. & alibi. *Casaub.* Etiam privatarum ædium sacrarium apud Cic. legimus Verr. VI. *Erat apud Heium sacrarium cum magna dignitate in ædibus.* & Epist. ad Memmium, *qui habitat in tuo sacrario.* Torrent.

1. *Prohibuit consecrari.*] A Claudio tamen religionem cœlestem est consecuta. In cujus vita sic Tranquillus cap. XI. *Aviæ Liviæ divinos honores, & Circensi pompa currum elephantorum Augustino similem decernendum curavit.* Pleniusque de eo Dio lib. LX. qui Claudium ait effigiem ejus intulisse templo Divi Augusti, ac tum sacra ei fieri jussisse per Vestales, tum ut mulieres per ejus nomen jurarent. Hinc in nummo veteri: S.P.Q. R. DIVAE. IVLIAE. AVGVSTI. FIL. Consecrata autem habitu Junonis, ut in ea Juno coleretur. Prudentius:

Adjecère sacrum, fieret quo Livia Juno.
Vossius.

2. *In antliam condemnato.*] Meminit hujus supplicii Artemidorus lib. 1. cap. 1. *Casaubonus.* Ἀντλία, machinæ haustoriæ genus esse videtur apud Martialem lib. IX.

Sed de valle brevi quas det sitientibus hortis
Curta laboratas Antlia tollit aquas.

Glossar. Græcol. *sentina*, ἀντλία. Existimo veteres, quemadmodum ad triremis publicæ remum, ita & ad rotas aquarias & antlias publicas, reos aliquando damnare solitos. De priori pœnæ genere exempla sunt apud Valer. Max. & Zonarum. De posteriore hîc habemus. *Pithœus.*

3. *Neque naturalem Drusum.*] Ita à Jurisconsultis frequenter dici observavimus patres naturales, qui vulgo legitimi dicuntur: quamvis recentiores, naturalem filium appellent, qui ex concubina genitus est. Isidorus, *Naturales,* inquit, *filii dicuntur ingenuarum concubinarum,*

manicum patria charitate dilexit. Alterius vitiis infensus: nam Drusus animi fluxioris, remissiorisque vitæ erat. Itaque ne mortuo quidem perinde affectus est: sed tantum non statim à funere ad negotiorum consuetudinem rediit, [1] *justitio longiore inhibito. Quin &* [2] *Iliensium legatis paullo serius consolantibus, quasi oblitterata jam doloris memoria irridens:* Se quoque *respondit* vicem eorum dolere, quod egregium civem Hectorem amisissent. *Germanico usque adeo obtrectavit, ut & præclara facta ejus pro supervacuis elevaret: & gloriosissimas victorias, ceu damnosas Reip. increparet. Quod vero* [3] *Alexandriam propter immensam & repentinam famen inconsulto se adisset, questus est in senatu. Etiam caussa mortis fuisse ei per Cn. Pisonem legatum Syriæ creditur: quem mox hujus criminis reum putant quidam* [4] *mandata prolaturum, nisi ea secreta obstarent. Per quæ multifariam* [5] *increpitum,*

narum, quos sola natura genuit, non honestas conjugii. Beroald. Paullo post: *nepotem ex Druso filio naturalem.*

1. *Iustitio longiore inhibito.*] Livius, *remittere justitium* vocat. Ita lib. x. *Itaque & supplicationes ob rem bene gestam consulis nomine decernunt: justitium remittitur, quod fuerat per dies decem & octo.*

2. *Iliensium legatis.*] Ilii antiqui Strabonis, id est, Tiberii quoque tempore, nullum exstitit vestigium. Vide eum libro XIII.

3. *Alexandriam adiisset.*] Lege quæ ex Tacito depromuntur ad cap. XXXV. Cæs.

4. *Mandata prolaturum, nisi ea secreta obstarent.*] Nisi in mandatis simul datum fuisset Pisoni à Tiberio, ut ea non proferret. Erant enim illa inter *arcana domus*, quæ non vulganda. De quibus Tacitus Annal. I. Iis vulgatis, ex Tiberio ultimum supplicium exitiumque & Pisonem, & omnem ejus domum manebat: iccirco non protulit. *Boxhornius.*

5. *Increpitum.*] Cod. Salmas. *inscriptum*, nempe statuis, aut publico alias loco, ut mos eorum quoque temporum ferebat. Vide Cæs. cap. LXXX.

6. *Si non dominaris, inquit, filiola, injuriam te accipere existimas?*] Calpurnius Flaccus Declamatione VI. *Sceleratis ingeniis & plus quam civilia cupientibus, non dominari, instar servitutis est.* Nec abludit Senecæ dictum epistola XV. *denique ut nihil illis Fortuna detrahat, quicquid non acquiritur, damnum est.* Paullo aliter Jason tyrannus apud Philosophum Politicorum lib. III. Ἰάσων ἔφη πεινῆν ὅτε μὴ τυραννοῖ· ὡς οὐκ ἐπιστάμενος ἰδιώτης εἶναι. *Casaubon.* Sic Tacit. quoque, *correptam Græco versu admonuit, ideo lædi quia non regnares.*

pitum, & per noctes celeberrime acclamatum est; Redde Germanicum. *Quam suspicionem confirmavit ipse postea: conjuge, etiam ac liberis Germanici crudelem in modum afflictis. Nurum Agrippinam,* 53
post mortem mariti, liberius quiddam questam, manu apprehendit: Græcoque versu, ° Si non dominaris, *inquit,* filiola, injuriam te accipere existimas? *Nec ullo mox sermone dignatus est. Quondam vero inter cœnam porrecta à se poma gustare non ausam, etiam vocare desiit, simulans, se veneni crimine accersitum: cum præstructum utrumque consulto esset, ut & ipse tentandi gratia offerret: & illa quasi certissimum exitium caveret. Novissime calumniatus,* [1] *modo ad statuam AVgusti,* [2] *modo ad exercitus confugere velle, Pandatariam relegavit: convitiantique oculum per centurionem* [3] *verberibus excussit. Rursus mori inedia destinanti, per vim ore diducto, infulciri cibum jussit. Sed & perseverantem, atque ita absumptam, crimino-sis-*

ret. Sed & Aristoteles lib. III. Politic. tale aliquid à Poëta quopiam dictum fuisse significat. verum & Poëtæ nomen, & versus ipse hactenus ignorantur. Poterat & sic conceptus esse,

Εἰ μὴ τυραννεῖς, θύγατερ, ἀδικεῖσθαι δοκεῖς;

Torrent.

1. *Modo ad statuam Augusti.*] Frequentius quidem servi, sed tamen & alii ad statuas confugere soliti. Exemplum Antonii, ejus qui Triumvir fuit, filii, Aug. cap. XVII. Agrippinam igitur calumniabatur Tiberius, quod istiusmodi consilia ad concitandam ipsi invidiam cogitabat. Unde S. Cto postea prohibitum fuit, ne quis in alterius injuriam ad statuas Principum confugeret, imaginesve eorum portaret, qui secus faceret, in vincula publice mitteretur. L. XXXVIII. De injuriis. L. XXVIII. De pœnis. *Idem.*

2. *Modo ad exercitus fugere velle.*] Quippe militi gratissima, quod pridem Tiberium anxium habuerat. Eo pertinent illa ex Annal. I. *Nihil relictum imperatoribus, ubi fœmina manipulos intervisat, signa adeat, largitionem tentet. potiorem jam apud exercitus Agrippinam, quam legatos, quam duces: compressam à muliere seditionem, cui nomen principis obsistere nequiverit.*

3. *Verberibus.*] Verbera non solum dici pro verberatione ipsa, sed etiam pro instrumento accipi accommodato verberationi, indicat Quintilianus in Declamationibus sic scribens: *Ignes ex proximo raptos, verbera, quæ casus obtulerat, invado.* Beroald.

sissime insectatus est, cum diem quoque natalem ejus [1] inter nefastos referendum suasisset. [2] Imputavit etiam, quod non [3] laqueo [4] strangulatam in [5] Gemonias abjecerit: proque tali clementia interponi decretum passus est, quo sibi gratiæ agerentur, & Capitolino Jovi donum ex auro sacraretur.

54 *Cum ex Germanico tres nepotes, Neronem & Drusum & Cajum, ex Druso unum Tiberium haberet, [6] destitutus morte liberorum, maximos na-*

1. *Inter nefastos referendum suasisset.*] Dies Fasti, per quos Prætoribus omnia verba sine piaculo licet fari. Contrarii horum vocantur dies Nefasti, per quos dies nefas fari Prætorem, Do, Dico, Addico. Itaque non potest agi. Necesse est, aliquo eorum uti verbo, cum lege quid peragitur. *Varro.*

2. *Imputavit etiam.*] Ita passim autores loquuntur. Seneca ep. I. ad Lucil. *Sed tanta stultitia mortalium est, ut quæ minima & vilissima sunt, certe reparabilia, imputari sibi, cum impetravêre, patiantur.* Noster infra Ner. cap. XXXVI. *Cum quidam crimen ultro faterentur, nonnulli etiam imputarent, tamquam aliter illi non possent nisi morte succurrere.*

3. *Laqueo strangulatam.*] Infamissima mors erat eorum, qui laqueo vitam finiebant. Et in pontificalibus libris cautum fuerat, ut tales insepulti abjicerentur. Unde & Virgilius tale genus mortis eleganter appellat informe, cum ait:

Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.

Beroaldus.

4. *Strangulatam.*] Cod. Salmas. *strangylatam.* In multis enim vocibus Latiis τὸ V eandem potestatem ac sonum cum Græcorum Υ habuit: quod luculenter docet eruditissimus Vossius De arte Grammatica lib. I. cap. XII. Subinde igitur ex Augusti sententia scripsisse videntur librarii, qui perinde scribendum, ac loquamur, existimabat. Aug. cap. LXXXVIII. *Schildius.*

5. *Gemonias.*] Sic dictas, quod gemitu & calamitatibus scaterent: quoniam illuc per Hamotrahonas raptabant unco damnatorum cadavera. Nam quod aliqui augurantur de Gemonio autore, vel qui primus sit exturbatus, parum comperi. Gradus vel scalæ dicebantur, quantum conjectura ducor, quod surrectus foret locus ac gradibus quibusdam conscenderetur. Proinde ἀναβαθμοὺς appellat etiam Dio in Tiberii rebus, ubi de Sejani servis loquens, ait, καὶ κατὰ τῶν ἀναβαθμῶν, ὧν οἱ δικαιούμενοι ἐρριπτοῦντο, κυλιόντες ὤλισθον καὶ κατέπιπτον. *Cælius Rhodiginus.*

6. *Destitutus morte liberorum.*] *Liberos* vocat filios tantum, Germanicum ac Drusum, & illum quidem adoptivum, cum *liberorum* appellatione nepotes etiam, ac pronepotes, quique ex his descendunt, latissime comprehendantur, adoptivi vero vix pro *liberis* habeantur. L. CCXX. de verbor. significat. l. LI. De legatis l. II. l. LXXV. De condit. & demonst. Tiberius quidem, ex Druso filio nepos, etiam tum superstes, à Caligula post interemptus, cap. XXIII. *Torrentius.* Paullo post cap. LV. *nepotémque suum ex Druso filium naturalem.* nisi istic verior lectio quam in Codice Salmas. reperio: *nepotem ex Druso filio naturalem.*

1. Diem

natu de Germanici filiis, Neronem & Drusum P.C. commendavit: [1] *diemque utriusque tirocinii, congiario plebi dato, celebravit. Sed ut comperit,* [2] *ineunte anno, pro eorum quoque salute publice vota suscepta: egit cum senatu,* Non debere talia præmia tribui: nisi expertis & ætate provectis: *atque ex eo, patefacta interiore animi sua nota, omnium criminationibus obnoxios reddidit: variaque fraude inductos, ut & concitarentur ad convitia & concitati perderentur, accusavit per litteras, amarissime congestis etiam probris, & judicatos hostes* [3] *fame necavit: Neronem, in insula Pontia: Drusum, in ima parte Palatii. Putant Neronem ad voluntariam mortem coactum, cum ei carnifex, quasi ex senatus auctoritate missus, laqueos &* [4] *uncos ostentaret: Druso autem adeo alimenta subducta,* [5] *ut tomentum è culcita tentaverit mandere: am-*

1. *Diem utriusque tirocinii.*] Calig. capite x.

2. *Ineunte anno.*] Calendis Januarii. Illo enim die vota suscipiebantur, quoniam principio anni (ut inquit Ovidius in 1. Fastorum)

Templa patent, auresque Deûm, nec lingua caducas
Concipit ulla preces: dictaque pondus habent. Beroaldus.

3. *Fame necavit.*] Morte miserrima, atque adeo detestabili, ut his etiam qui judicum sententia sic mori cogebantur defossis sub terra, ut & Virginibus Vestalibus, cibaria nihilominus apponerentur, ad evitandam supplicii diritatem. *Torrent.*

4. *Uncos.*] Ut unco traherentur: sicuti olim acclamatum est à Senatu in Commodum Imperatorem, *Qui senatum occidit, unco trahatur: qui templa spoliavit, unco trahatur.* & id sæpius repetitum. *Beroald.*

5. *Ut tomentum è culcitá tentaverit mandere.*] Est plane mirum quod Tacitus ait, *Drusum his se miserandis alimentis, mandendo è cubili tomento, nonum ad diem detinuisse.* Simile est quod refert Herodotus Calliope de Persis Eleunte obsessis, οἳ ἐς πᾶν ἤδη κακοῦ ἀπιγμένοι ἦσαν οὕτω, ὥς τε τοὺς τόνους ἕψοντες τῶν κλινέων ἐσιτέοντο. Etiam apud Plutarchum in Bruto milites quidam Cæsariani ὑπὸ λιμοῦ τῶν ἰτέων καὶ χοινίκων ἐσθίοντες διαγίνονται. de iisdem scribit Appianus, per quinque dies tolerasse ipsos famem, λιχμωμένους τὴν πίσσαν, ἢ ἰτέων ἢ κάλων διαμασωμένους. *Casaub. Tomentum*, stramentum, farcimenque, quo culcitræ farciuntur. Festus: *Culcita, quod tomento inculcatur, appellata.* Jurisconsultus lib. III. De legatis: *Tomentum cognominabatur Circense ex arudinibus concisis factum, illque stramentum habebatur plebeiorum.* Cir-

 cense

[1] *amborum sic reliquiis dispersis, ut vix quandoque colli-*
55 *gi possent. Super veteres amicos ac familiares,* [2] *viginti sibi è numero principum civitatis depoposcerat, velut consiliarios in negotiis publicis. Horum omnium vix duos aut tres incolumes præstitit: cæteros, alium alia de caussa perculit.* [3] *Inter quos cum plurimorum clade Ælium Seianum, quem ad summam potentiam, non tam benivolentia provexerat, quam ut esset cujus ministerio ac fraudibus liberos Germanici circumveniret:* [4] *nepotemque suum ex Druso filium naturalem ad*
56 *successionem imperii confirmaret.* [5] *Nibilo lenior in convictores Græculos, quibus vel maxime acquiescebat. Zenonem quendam exquisitius sermocinantem, cum interrogasset,* quænam illa tam molesta dialectos esset: *& ille respondisset,* Doridem: [6] *relegavit Ci-*

censе vocabatur ex eo, quod in Circo Romano sternebatur, illicque egestosi acquiescebant. Seneca in lib. ad Gallionem de vita beata, *Nihilo*, inquit, *miserius ero, si lassa cervix mea in manipulo fœni acquiescat: super Circense tomentum per sarcinas veteris lintei effluens incubabo.* Beroald.

1. *Amborum sic reliquiis dispersis, ut vix quandoque colligi possent.*] Sævissimorum hominum mos, reliquias eorum post obitum spargere, quos vivos vehementer odissent: cujus rei exempla in historia ecclesiastica & sanctorum martyrum, multa. Sic magni illius Pyrrhi disjectæ reliquiæ, ut & historici testantur, & Ovidius in Ibin:

Nec tua quam Pyrrhi felicius ossa quiescant,
Sparsa per Ambracias quæ jacuere vias.

Potest huc referri quod scribit Valerius Maximus de Sylla: *Quinque millia Prænestinorum interficienda, protinusque per agros dispergenda curavit.* Casaub.

2. *Viginti sibi è numero principum.*] Exemplo Aug. cap. XXXV.

3. *Inter quos cum plurimorum clade Ælium Sejanum.*] Seneca Ep. LV. de Vatia quodam, ruri abdito, ac nulla alia re, quam ocio, noto: *Quoties aliquos amicitia Asinii Galli, quoties Sejani odium, deinde amor merserat, (æque enim offendisse illum, quam amâsse, periculosum fuit) exclamabant homines:* O Vatia solus scis vivere. Luculenter hanc tragœdiam Satyr. X. Juvenalis exsequitur.

4. *Nepotemque suum ex Druso.*] Tiberium de quo cap. LIV. & LXII.

5. *Nibilo lenior in convictores Græculos.*] Quorum tamen quosdam eximie & constanter, ut videtur, amavit: in his vel præcipue Potamonem Philosophum: cui patriam repetenti viatici loco tales dedit literas, Ποτάμωνα τὸν Λεσβώνακτος εἴ τις ἀδικεῖν τολμήσει, σκεψάσθω εἴ μοι δυνήσεται πολεμεῖν. *Casaub.*

6. *Relegavit Cinariam.*] Interpretes Cynaram

Cinariam: existimans exprobratum sibi veterem secessum: [1] *quod Dorice Rhodii loquantur. Item cum soleret ex lectione quotidiana quæstiones super cœnam proponere: comperissetque, Seleucum Grammaticum à ministris suis perquirere quos quoque tempore tractaret auctores, atque ita præparatum venire: primum à contubernio removit, deinde etiam ad mortem compulit.* [2] *Sæva ac lenta natura ne in puero quidem latuit:* 57
quam [3] *Theodorus Gadareus rhetoricæ præceptor & perspexisse primus sagaciter, & assimilasse aptissime visus est: subinde in objurgando appellans eum,* [4] *πηλὸν αἵματι πεφυραμένον. Sed aliquanto magis in principe elu-*

narum ex Plinio lib. IV. cap. XII. una enim Sporadum est. Quæ, sicut & Cyclades, plenæ tunc exulibus fuere. Auctor Tacitus. *Torrent.*

1. *Quod Dorice Rhodii loquantur.*] Dorica eadem est quæ Æolica. Omnes enim Græci qui extra Isthmum degunt, Atheniensibus, Megarensibus, & Doriensibus qui circa Parnassum sunt exceptis, hodieque Æolenses dicuntur; ac probabile est Dorienses, cum pauci essent ac solum asperrimum colerent, eo quod aliis non permiscerentur, linguam suam retinuisse, & ad ejus societatem alios quoque cognatos populos pertraxisse. *Strabo.*

2. *Sæva ac lenta natura.*] Seianus apud Tacitum lib. IV. Annal. de eodem, *Gnarus lentum in meditando, ubi prorupisset, tribus dictis atrocia facta conjungere.* Est vero non unum, sed duplex lenitudinis genus. Nam interdum de eo dicitur qui præ stupore quodam irasci nesciat: estque hæc lentitudo ἀναισθησία quædam. Interdum *lentitudo*, sive *natura lenta* cum affectum ac genus iræ designat, quem Græci κότον, quasi *dormientem iram*, appellant. Ea est quam Seneca ait, *sævam iram, verbis parciorem*: nec non *altam gravemque & introrsus versam.* Hæc ita odiosa est, adeoque grande malum, ut ejus comparatione simplex ira & quæ se statim promit, virtutis nomen invadere non erubescat. Inde illud est apud M. Tullium primo de legibus, *bonorum virorum esse admodum irasci*. Propertius libro III.

Non est certa fides quam non injuria versat:
Hostibus eveniat lenta puella meis.

Casaub. Adde quod Augustus prædixit, *Miserum populum Romanum, qui sub tam lentis maxillis erit.* cap. XXI.

3. *Theodorus Gadareus.*] Apud Suidam duobus locis ex Dione aut alio scriptore antiquo hæc recitantur: Ἀλέξανδρος Αἰγαῖος ἐκάλει τὸν Νέρωνα πηλὸν αἵματι πεφυραμένον. *Casaub.* Adjicit interpretationem Cod. Salmas. *id est, lutum à sanguine maceratum*, quam & in nonnullis Casaub. reperit. Per lutum lenta natura, per sanguinem sævitia Tiberii significatur.

4. Πηλὸν αἵματι πεφυραμένον.] Æschylus in Agamemnone, αἵματι δ' οἶκος ἐφύρθη. Arrianus dissertationum

eluxit: etiam inter initia, cum adhuc favorem hominum moderationis simulatione captaret. [1] *Scurram, qui prætereunte funere elato mortuo mandarat ut nuntiaret AVgusto,* nondum reddi legata, quæ plebi reliquisset, *attractum ad se, recipere debitum ducique ad supplicium imperavit, & patri suo verum referre. Nec multo post in senatu Pompeio cuidam, equiti Romano, quiddam pernegant, dum vincula minatur, affirmavit fore* ut ex Pompejo Pompejanus fieret: *acerba cavillatione simul hominis nomen incessens, veterumque partium fortunam.*

58 *Sub idem tempus, consulente prætore, an judicia majestatis,* [2] *cogi juberet, exercendas esse leges respondit, & atrocissime exercuit.* [3] *Statuæ quidam AVgusti caput*

tionum libro primo, τοῦτο τὸ συμμαλακτὸν οὐκ ἔστι σύ· ἀλλὰ πηλὸς κομψῶς πεφυραμένος. Persius, *Vdum & molle lutum es.* Φύραμα Græcis dicitur intritum sive harenatum: & apud Strabonem ac Plutarchum φυρᾶν πηλὸν in lib. de solertia animalium: quod & φύραμα μαλάττειν dicunt, ut Epiphanius contra Ophitas lib. I. *Casaubonus.*

1. *Scurram.*] Variæ sunt vocis *scurra* significationes. Media Latinitas *scurras* histriones & mimos appellavit. Prudentius: *Dum scurra saltat fabulam.* Spartiano scurræ sunt corporecustodes & protectores principis, qui & *domestici* dicebantur. posterior ætas buccellarios eosdem vocavit. Nam agaso, domesticus, adsecula, buccellarius, scurra συνώνυμα sunt. *Buccæ* Juvenali dicuntur:

—— *notaque per oppida bucca.*

Item,

Mævius & Matho bucca.

Veteribus glossis buccones; *buccones,* παράσιτοι, βουκκίωνες. sed ibi buccæ & bucciones pro scurris ut vulgo accipiuntur. *Salmasius.*

2. *Cogi juberet.*] Cogi judicia dicuntur à prætore, quando judices ad judicandum congregantur, atque conveniunt. Itidem ut dicimus, *coactus est Senatus.* Beroald. Aug. cap. XXXVI. *ut centumviralem hastam, quam quæstura functi consueverant cogere, decemviri cogerent.*

3. *Statua quidam AVgusti caput demserat, ut alterius imponeret.*] Invaluerat ea ætate mos veteres statuas μεταρρυθμίζειν in aliam formam, capite & titulis permutatis, *surdo,* ut loquitur Plinius, *figurarum discrimine.* Ita Caligula simulachra numinum tota Græcia conquisivit, quibus capite dempto suum imponeret: ait Suetonius libro IV. cap. XXII. Nusquam autem factum id legimus aut frequentius aut inverecundius, quam apud Rhodios; de quorum statuis urbani homines dicere soliti, eas esse histrionibus similes. Vide Dionem Chrysostomum in Rhodiaca ora-

put demserat, ut alterius imponeret. Acta res in senatu. Et quia ambigebatur, per tormenta quæsita est. Damnato reo, paullatim hoc genus calumniæ eo processit, ut hæc quoque capitalia essent: [1] circa AUgusti simulacrum servum cecidisse: [2] vestimenta mutâsse: [3] nummo vel anulo effigiem impressam, latrinæ aut lupanari intulisse, dictum ullum factumve ejus existimatione aliqua læsisse. Periit denique & is qui honores in

oratione. Reperio etiam non dempto capite titulos mutari solitos, quod μεταγράφειν Pausanias dicit in Atticis. Τὰς Μιλτιάδου, inquit, καὶ Θεμιστοκλέους εἰκόνας ἐς Ῥωμαῖόν τε ἄνδρα καὶ Θρᾷκα μετέγραψαν. & in Corinthiacis refert idem, Orestis veterem statuam mutato titulo, Imperatori AUgusto fuisse consecratam. Auctor est Hieronymus moris fuisse, ut victorum tyrannorum statuæ mutato capite victoribus consecrarentur: Sic ille Comm. in Habacuc Prophetam lib. altero: *Si quando tyrannus detruncatur, imagines quoque ejus deponuntur, & statuæ: & vultu tantummodo commutato ablatóque capite, ejus qui vicerit facies superponitur.* Casaub.

1. *Circa AUgusti simulacrum servum cecidisse.*] Voluit enim Tiberius novo numini patri suo non minus reverentiæ præstari, quam cæteris Diis, quorum templa, aras, statuas & effigies perfugium præbuisse servis, quos inclementes domini persequerentur, notum est. *Casaub.*

2. *Vestimenta mutasse.*] Pars honoris qui more majorum Diis exhibebatur, erat, ut in eorum conspectu neque diceretur, neque fieret quicquam in quo esset aliquid obscœnitatis, ut disputat Athenæus lib. VIII. & Arrianus Dissertationum libro II. cap. VIII. Plutarchus in Quæstionibus Romanis, ἐν ναῷ καὶ ἱερῷ γυμνοῦν ἑαυτὸν ἀθέμιτον ἐστιν. Idem translatum ad honorem hominum: Valerius Maximus libro II. *Manifestum igitur est, tantum religionis sanguini & affinitati, quantum ipsis Diis immortalibus, tributum: quia inter ista tam sancta vincula non magis quam in aliquo sacrato loco, nudare se, fas esse credebatur.* Inde patuit ad calumniam hic locus: tributum enim impietati, quomodo ante notabamus crimen majestatis solitum fuisse illis temporibus appellari, quod & Dio observat l. LVII. Similis historia in vita Domitiani apud Xiphilinum de ea muliere, quæ occiditur ἀποδυσαμένη ἐναντίον εἰκόνος τοῦ Δομιτιανοῦ. *Idem.*

3. *Nummo vel anulo effigiem impressam latrinæ aut lupanari intulisse.*] De Augusti effigie Suetonius: sed & de Tiberii imagine exemplum non prætereundum Seneca recenset, in tertio de Beneficiis cap. XXVI. *Cœnabat*, inquit, *Paulus prætorius in convivio quodam, imaginem Tiberii Cæsaris habens ectypa & eminente gemma. Rem ineptissimam fecero, si nunc verba quæsiero, quemadmodum dicam illum matellam sumpsisse. Quod factum simul, & Macro ex notis illius temporis vestigatoribus notavit. At servus ejus, cui nectebantur insidiæ, ei ebrio anulum extraxit. Et cum Macro convivas testaretur, admotam esse imaginem obscœnis, & jam subscriptionem componeret, ostendit in manu sua servus anulum.*

3. Asper

in colonia sua eodem die decerni sibi passus est, quo de-
59 *creti & AVgusto olim erant. Multa præterea, specie gravitatis ac morum corrigendorum, sed & magis naturæ obtemperans, ita sæve & atrociter factitavit: ut nonnulli versiculis quoque & præsentia exprobrarent, & futura denuntiarent mala:*

[1] Asper & immitis, breviter vis omnia dicam?
Dispeream si te mater amare potest.
Non es eques. quare? [2] non sunt tibi millia centum:
Omnia si quæras, & Rhodos exsilium est.
[3] Aurea mutasti Saturni secula, Cæsar:
Incolumi nam te, ferrea semper erunt:
Fastidit vinum, quia jam sitit iste cruorem:
Tam bibit hunc avide, quam bibit ante merum.
[4] Adspice felicem sibi, non tibi, Romule, Syllam:
Et Marium, si vis, adspice, sed reducem.
Nec non Antoni [5] civilia bella moventis,

Nec

1. *Asper & immitis.*] Primos quatuor versus ad ea tempora, quibus Rhodi egerit, referendos esse ex eo manifestum est quod subjicitur, *Non sunt tibi millia centum.* id enim ut de eo dictum qui in patris sit potestate intelligo, ac proinde ante Principatum tantum vere dici de eo potuit. Quin singula disticha priora quatuor diversorum temporum fuisse crediderim. *Torrent.* Inspice cap. XV. ex quo patet, post reditum ex secessu Rhodio, adoptatum ab Augusto, nihil deinceps pro patrefamilias egisse.

2. *Non sunt tibi millia centum.*] In quodam satis emendato codice legi, *quater & non sunt tibi millia centum.* Quæ lectio non displicet. Census enim equestris erat quadringentorum millium. Sensus est, Tiberium equitem jure dici non posse, qui nec quidem in censu habeat centum millia: vel cui non sit census equestris, hoc est, millia quadringenta. *Berould.*

3. *Aurea secula.*] Quæ sub Augusto fuerunt. Virgilius:

Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna.

Et rursus:

——— *Toto surget gens aurea mundo.*

Sabellicus.

4. *Adspice felicem.*] Sensus est: Quemadmodum Sylla, Marius, M. Antonius ab exilio revertentes truculentissimi & sanguinarii tyranni extiterunt, ita Tiberius ab exilio Rhodio ad principatum

Nec semel infectas adspice cæde manus.
Et dic, Roma perit: [1] regnabit sanguine multo,
Ad regnum quisquis venit ab exsilio.

Quæ primo quasi [2] *ab impatientibus Romæ dominii, ac non tam ex animi sententia, quam bile & stomacho fingerentur, volebat accipi. Dicebatque identidem,* [3] Oderint, dum probent. *Deinde vera plane certaque esse ipse fecit fidem. In paucis diebus quam Capreas attigit, piscatori, qui sibi secretum agenti grandem mullum inopinanter obtulerat, perfricari eodem pisce fa-*

tum Romanum accedens, sanguine, & crudelitate bacchabundus dominatur. *Beroald.*

5. *Civilia bella.*] M. Antonius civilia bella plura commovit: Mutinense adversus Decimum Brutum: Philippense adversus alterum Brutum, & Cassium: Actiacum adversus Augustum. *Idem.*

1. *Regnabit sanguine multo, Ad regnum quisquis venit ab exilio.*] Ubertimam exemplorum sylvam suppeditat historia Imperatorum Constantinopolitanorum. Caussas quærere libet. Quibus in exilium pelli proceribus contigit, eos factione pulsos necesse est, proindeque multos habere inimicos, quod in Sylla, Mario & Antonio verum est: vel magno rerum præsentium fastidio atque ocio cessisse: quod in Tiberio accidit. deinde certum est τοὺς ἀτυχοῦντας (quod Ælianus eleganter ait) ἐξαγριοῦσθαι, atque efferari. Otho apud Tacitum primo Historiarum, inter metus sui caussas ponit, principis ingenium *longo exsilio efferatum*: & in primo Annalium sapienter adæque reformidat populus Rom. *trucem Agrippam, & ignominia accensum.* Simile quid de Cæsare Gallo etiam Marcellinus initio XIV. Sed interior caussa est, quod qui patiuntur vel exilium vel aliam calamitatem, ii dum assidue cogitant de vindicta inimicorum suorum, paullatim habitum induunt hominis crudelis, sævi, feri: quem animi habitum postea rerum potiti, in eos primo quibus sunt offensi, exserunt, deinde in alios: vel quia ipsis semel ἀποτεθηγμένοις sævitia placet, & pretium est; vel quia dum aliquos occidunt, novos subinde sibi hostes creant. Ita quotidie seges olescit exercendæ illius ferinæ naturæ. Adde quod omnes in adversis iniqua experiuntur hominum judicia, quasi dignissimi sua pœna sint, ut verissime Vellejus ait; *inde vilitas & contemtus calamitosorum apud omnes: inde calamitosorum adversum omnes odium & κότος ac diu τεθηγμένη ὀργή. Casaub.*

2. *Ab impatientibus Romæ dominii.*] Cod. Salmas. *impatientibus remedium.* Eo sensu, quasi acerbitatem suam labentis Reipublicæ medicinam esse ignorarent.

3. *Oderint, dum probent.*] Habeant me odio, dum palam probare cogantur; idemque erit, ac illud, *Oderint, dum metuant.* Sed probabilius est: ferant præ se odium obtrectationibus, & famosis libellis, modo nos certo animi judicio probent. *Sabell.*

faciem jussit: territus, quod is à tergo insulæ per aspera & devia erepsisset ad se. Gratulanti autem inter pœnam, quod non & [1] locustam, quam prægrandem ceperat, obtulisset, locusta quoque lacerari os imperavit. Militem prætorianum [2] ob subreptum è viridario pavonem capite puniit. In quodam itinere lectica qua vehebatur, vepribus impedita, [3] exploratorem viæ primarum cohortium centurionem [4] stratum humi pæne ad
61 *necem verberavit. Mox in omne genus crudelitatis erupit, nunquam deficiente materia: cum primo matris, deinde nepotum & nurus, postremo Seiani familiares atque etiam notos persequeretur. Post cujus interitum vel sævissimus exstitit: quo maxime apparuit, non tam ipsum à Seiano concitari solitum, quam Seianum quærenti occasiones subministrasse. Etsi* [1] *com-*

1. *Locustam, quam prægrandem ceperat.*] Piscium ἀναίμων genus quoddam dixêre μαλακόστρακα, quasi dixeris, testa quidem, sed molli, contexta. Plinius vocat *crustata*, vel *crustis contecta*. Horum quatuor esse genera, refert Aristoteles; locustas, astacos, squillas, & cancros. Locustæ seu κάραβοι anteriori corporis parte rigent ac binis præliantur cornibus, & utrinque prædità sunt pedibus quinis. Iis usque adeo capiebatur Callimedon orator, ut exinde *Carabi* nomen acceperit. *Vossius.*

2. *Ob surreptum è viridario pavonem capite puniit.*] Tiberio suppar Pescennius Niger, haud minus severe militem habuit. De eo sic in ejus vita Spartianus: *Ob unius gallinacei direptionem, decem commanipulones qui raptum ab uno comederant, securi percuti jussit: & fecisset, nisi ab omni exercitu prope usque ad metum seditionis esset rogatus; & quum pepercisset, jussit ut denorum gallinaceorum pretia provinciali rederent decem qui simul furto convixerant, addito eo ut tota in expeditione in commanipulatione nemo focum faceret, ne unquam recens coctum cibum sumerent, sed pane ac frigidis vescerentur, appositis speculatoribus qui id curarent.* Quem locum ea quoque de caussa adduximus, ut peculiare pœnæ genus nosceretur. Tiberius vero, si propius intueare, non tam disciplinæ tuendæ caussa, quam præpostera indignatione, in prætorianum animadvertisse videtur. Uti quondam Vedius Pollio, ob fractum crystallinum, puerum murænis objici imperabat.

3. *Exploratorem viæ.*] Hoc genere ministeriorum utebantur proceres Romani non solum in viis agrorum, sed etiam in urbe; puta cum ad balnea irent, aut alio quo. Lucianus Nigrino. *Casaub.*

4. *Stratum humi ad necem verberavit.*] Ita moris, & in securi percutiendis, & in fuste puniendis. Tacitus 1. Annal. *prostratos verberibus mulctant.* Idem.

1. *Commen-*

[1] *commentario, quem de vita sua summatim breviterque composuit, ausus est scribere,* Seianum se punisse, quod comperisset furere adversus Germanici liberos filii sui: *quorum ipse alterum suspecto jam, alterum oppresso demum Seiano interemit. Sigillatim crudeliter facta ejus exsequi longum est:* [2] *generatim velut exemplaria sævitiæ enumerare sat erit.* [3] *Nullus à pœna hominum cessavit dies: ne* [4] *religiosus quidem ac sacer.* [5] *Animadversum in quosdam ineunte anno novo: accusati damnatique multi* [6] *cum liberis atque etiam uxoribus suis. Interdictum ne capite damnatos propinqui* [7] *lugerent: decreta accusatoribus præcipua præmia,*

1. *Commentario quem de vita sua.*] Domit. cap. XX. *Præter commentarios & acta Tiberii nihil lectitabat.* Sup. Aug. cap. LXXXV.

2. *Generatim.*] Cod. Salmas. *genera.*

3. *Nullus à pœna hominum cessavit dies ne religiosus quidem ac sacer.*] Observare licet, diebus solenniorum festorum, etiam vinctos fuisse solutos. Ulpianus ad Demosthenis illa verba, πολλὰς πεντετηρίδας ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ διατρίψαντα, ex oratione κατὰ Τιμοκράτους, sic notat, οὐχ ἁπλῶς τοῦτο εἶπεν, ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ πέντε ἔτη ἤγετο τὰ Παναθήναια, τότε δὲ ἐξῆν ἀφεῖσθαι τοῦ δεσμοῦ τοὺς δεσμώτας διὰ τὴν πανήγυριν, ὡς ἔγνωμεν ἐν τῷ κατὰ Ἀνδροτίωνος. Idem fiebat & Romæ. Livius lib. V. in descriptione lectisternii, quod primum factum est in urbe, anno CCCLV. *Et cum inimicis quoque benigne ac comiter sermones habiti, jurgiis ac litibus temperatum, vinctis quoque dempta in eos dies vincula.* Casaub. inspice Aug. cap. LVII.

4. *Religiosus.*] Dies religiosi longe aliud, quam Suetonio, significant Gellio. Sic ille lib. IV. cap. IX. *Religiosi dies dicuntur tristi omine infames impeditique: in quibus & res divinas facere & rem quampiam novam exordiri temperandum est.* Verum ipse Gellius in eo capite de ancipiti ejus vocis significatione disputat.

5. *Animadversum in quosdam ineunte anno novo.*] Inter eos fuit Titius Sabinus inlustris eques Romanus: qui, Tacito prodente, quantum obducta veste, & adstrictis faucibus, niti poterat, clamitabat, *Sic incohari annum, has Sejano victimas cadere.* & paullo post: *quem enim diem vacuum pœna, ubi inter sacra & vota, quo tempore verbis etiam profanis abstineri mos esset, vincla & laqueus inducantur?* Schildius.

6. *Cum liberis atque etiam uxoribus suis.*] Cod. Salmas. *à liberis, &c.* Accusati à filio patris illustre exemplum habes apud Tacitum Ann. IV. *Miseriarum,* inquit, *ac sævitiæ exemplum atrox, reus pater, accusator filius: nomen viri Q. Vibius Serenus, in senatum inducti sunt.*

7. *Lugerent.*] Lugere hîc non tam plorare est, quam lugubres vestes induere. Varro: *Propinquæ adulescentulæ, etiam adulescentuli proximi, amiculo nigello, capillo demisso sequuntur luctum.* Scribit Livius, matronas in luctu nihil aliud,

mia, nonnumquam & teſtibus. Nemini delatorum fides abrogata. Omne crimen pro capitali receptum, etiam paucorum ſimpliciumque verborum. Objectum eſt Poëtæ, quod in tragœdia[1] *Agamemnonem probris laceſſiſſet:*[2] *objectum & hiſtorico,*[3] *quod* Brutum Caſſiumque ultimos Romanorum *dixiſſet: animadverſum eſt ſtatim in auctores,*[4] *ſcriptaque abolita, quamvis probarentur aliquot ante annos, etiam AVguſto audiente recitata. Quibuſdam cuſtodiæ traditis, non modo ſtudendi ſolatium ademtum, ſed etiam ſermonis & colloquii uſus. Citati ad cauſſam dicendam, partim ſe domi vulneraverunt, certi damnationis, & ad vexationem ignominiamque vitandam:*[5] *partim in me-*

liud, quam purpuram, aurumque deponere: quæ cum eluxerunt, reſumunt. Ita Dionyſius Halicarnaſſæus libro V. refert Romanas matronas Valerium Publicolam, Brutumque luxiſſe annuum tempus depoſitione auri, & purpuræ: ut eſt illis luctus conſuetudo in neceſſariorum, cognatorumque funeribus. *Beroald.*

1. *Agamemnonem probris laceſſiſſet.*] Offenderat Tiberium Poëta, quod ſub Agamemnonis perſona ipſum qui Romanis imperabat laceſſiſſe videretur. Simile eſt quod de Scauro Dio l. LVIII. is enim ob Tragœdiam quandam ſuam, cui Atreus nomen fecerat, quia Euripidis verbis quidam in ea alterum monuerat ut ſtultitiam imperantis ferret, à Tiberio mortem ſibi conſciſcere coactus fuit. Frequens autem apud optimos auctores, ut ſub perſonis Homericis alios intelligant. *Torrent.* Non tam nomen, aut genus, quam patriam ſequutum crediderim: ſi quidem Lacedæmon, ac tota Achaia in veteri Claudiorum clientela fuit. *Sabell.*

2. *Objectum & hiſtorico.*] A. Cremutio Cordo.

3. *Quod Brutum Caßiumque ultimos Romanorum dixiſſet.*] Prior iſtud Brutus dixerat in planctu ſuper jacente Caſſio. auctor Plutarchus. Eſt hoc quoque à Græcis acceptum: extat enim vetus de Cleomede oraculum in hæc verba apud Pauſaniam, Ὕστατος ἡρώων Κλεομήδης Ἀστυπαλαιεύς. Pauſaniæ dicitur Philopœmen ὕστατος Græcorum εὐεργέτης. Similia Procopius libro ſecundo Perſicorum, de Aëtio & Bonifacio notis ducibus ex hiſtoria. *Caſaub.*

4. *Scriptaque abolita.*] Egreſſus ſenatu vitam abſtinentia finivit. libros per ædiles cremandos cenſuêre patres, ſed manſerunt occultati & editi. Quo magis ſecordiam eorum irridere libet, qui præſenti potentia credunt exſtingui poſſe etiam ſequentis ævi memoriam. Nam contra, punitis ingeniis gliſcit auctoritas. neque aliud externi reges, aut qui eadem ſævitia uſi ſunt, niſi dedecus ſibi, atque illis gloriam peperêre. *Tacitus.*

5. *Partim in media curia venenum hauſerunt.*] Id de Vibuleno Agrippa tradit Tacitus Ann. VI.

1. *Viginti*

media curia venenum hauserunt, & tamen colligatis vulneribus, ac semianimes palpitantesque in carcerem rapti. Nemo punitorum non & in Gemonias abjectus uncoque tractus. [1] *Viginti uno die abjecti tractique sunt: inter eos pueri & fœminæ.* [2] *Immaturæ puellæ: quia more tradito nefas esset virgines strangulari, vitiatæ prius à carnifice, dein strangulatæ. Mori volentibus vis adhibita vivendi. Nam mortem adeo leve supplicium putabat, ut cum audisset unum è reis, Carnulium nomine, anticipasse eam, exclamaverit,* Carnulius me evasit. *Et* [3] *in recognoscendis custodiis, precanti cuidam pœnæ maturitatem, respondit,* [4] Nondum tecum in gratiam redii. *Annalibus suis vir consularis inseruit, frequenti quondam convivio, cui & ipse affuerit, interrogatum eum subito & clare à quodam nano* [5] *adstante mensæ inter copreas,* [1] *cur*

1. *Viginti uno die tracti abjectique sunt.*] Tacitus: *Iacuit immensa strages, omnis sexus, omnis ætas, illustres, ignobiles, dispersi aut aggregati.* Mirum tragœdias eas verborum Tacitum miscere, si interfecti non plures viginti. Sed numerum in Suetonio, re ipsa admonente, corruptum dixero: substituoque, *ducenti*, aut potius ∞, id est, mille, quod fatuus exscriptor interpretatus est viginti. *Lipsius.*

2. *Immaturæ puellæ.*] Notatum Dioni in filia Seiani. Similis religio Triumviros incessit, cum proscriptionis tempore prætextatum quendam, ut posset occidi, jusserunt induere togam virilem, ut narrant Appianus & Dio. Ex antiquis Martyrologiis scimus, in beatissimis virginibus, quæ sanguinem pro CHRISTO Domino nostro fuderunt, idem sæpe fuisse factitatum. *Casaub.*

3. *In recognoscendis custodiis.*] In notis Servii declaravimus, custodias dici carcerarios, & damnatos, qui in carcere custodiuntur. Hinc apud Jurisconsultos titulo De custodia reorum, scriptum legimus: *Si custodia se interfecerit, vel præcipitaverit, militis culpæ adscribitur.* Item, *Si custos custodiam interfecerit.* Item, *Si custodia casu defuncta fuisse dicatur, testationibus id probandum est.* Beroald.

4. *Nondum tecum in gratiam redii.*] Lycus Thebanus apud Senecam Hercule furente:

Qui morte cunctos luere supplicium jubet,
Nescit tyrannus esse. Diversa irroga,
Miserum veta perire, felicem jube.

5. *Adstante mensa inter copreas.*] Lego *coprias.* Rhetores, Sycophantæ, tabulæ, scurræ, & hujuscemodi hominum tota natio, qui multa ac magna promittunt ac minantur, miraque de se prædicant, κοπρολόγοι & κοπρίαι vulgo appellati. Unde & verbum *incopriare*, pro circulatorem agere, & fumos

[1] cur Paconius, majestatis reus, tam diu viveret: statim quidem petulantiam linguæ objurgasse, cæterum post paucos dies scripsisse senatui ut de pœna Paconii quam primum statueret.
62 *Auxit intenditque sævitiam, exacerbatus indicio de morte filii sui Drusi: quem cum morbo & intemperantia periisse existimaret, [2] ut tandem veneno interemtum fraude [3] Livillæ uxoris atque Seiani cognovit, neque tormentis neque supplicio cujusquam pepercit: soli huic cognitioni adeo per totos dies deditus & intentus, ut [4] Rhodiensem hospitem, quem familiaribus litteris Romam evocarat, advenisse sibi nuntiatum, torqueri sine mora jusserit, quasi aliquis ex necessariis [5] quæstioni adesset: deinde errore detecto, & occidi, ne divulgaret injuriam. Carnificinæ ejus ostenditur locus Capreis, unde damnatos post longa & exquisita tormenta, præcipitari coram se in mare jubebat: excipien-*

mos vendere. quod & *fumare* dicebant, ut Græci κοπρίζειν. Glossæ Isidori: *scurra, qui incopriat.* in aliis Glossis: *scurra, qui fumat.* idem Isidorus: *circulator, qui fumat.* sic nugatores, mendaces & vaniloquos, coprias vocabant. Ita Cyprianum olim gentiles quidam *Coprianum*, una littera mutata appellârunt, quod aniles, ut ipsi volebant, fabulas, & multa mendacia suis scriptis inseruisset. *Salmasius.* Utitur eo vocabulo etiam Claud. cap. VIII.

1. *Cur Paconius.*] Hic est M. Paconius, qui C. Silano proconsulatum Asiæ admistranti legatus fuit, ac postea inter alios plures eum accusavit. Tacitus Annal. lib. III. *Casaub.*

2. *Vt tandem veneno interemptum cognovit.*] Apicata uxor Sejani damnata non fuit: sed liberorum morte suorum audita, eorumque corpora in scalis intuita, digressa inde libellum composuit, in quo continebatur, quomodo Drusus esset interfectus, accusatioque Livillæ uxoris ejus, propter quam vir ipsi infensus nuntium remiserat: eo ad Tiberium libello misso, vita se ipsam privavit. Accepi, Tiberium Livillæ, propter ejus matrem Antoniam, pepercisse, Antonium vero sua sponte filiam inedia necâsse. *Dio Cassius.*

3. *Livillæ uxoris.*] Ex Germanico, & Agrippina genitæ. Liviam Tacit. quam Livillam Sueton. vocat Delectatur enim diminutivis nominum muliebrium.

4. *Rhodiensem hospitem.*] Ne credas hominem Rhodi natum dici à Tranquillo hospitem Tiberii Rhodiensem, sed alienigenam Rhodi habitantem. Ita & Hispaniensis: super quo alibi. *Beroald.*

5. *Quæstioni.*] Quæstionem accipimus, non tormenta tantum, sed omnem inquisitionem: Autor Ulpianus in titulo De Senatusconsulto Syllaniano. *Idem.*

1. *Fidi-*

piente classiariorum manu, & contis atque remis elidente cadavera: ne cui residui spiritus quidquam inesset. Excogitaverat autem inter genera cruciatus, etiam ut larga meri potione per fallaciam oneratos, repente veretris deligatis, [1] fidicularum simul urinæque tormento distenderet. Quod nisi eum & mors prævenisset, & Thrasyllus consulto, ut ajunt differre quædam, spe longioris vitæ compulisset: plures aliquanto necaturus, ac ne [2] reliquis quidem nepotibus parsurus creditur: cum & Cajum suspectum haberet, & Tiberium [3] ut ex adulterio conceptum aspernaretur. Nec abhorret à vero: namque idemtidem [4] Felicem Priamum vocabat, quod [5] superstes omnium suorum exstitisset. *Quam vero inter hæc non modo invisus ac detestabilis, sed prætrepidus quoque [6] atque etiam contumeliis obnoxius vixerit, multa indicia sunt. Haru-* 63

1. *Fidicularum.*] Fidiculæ inter genera tormentorum numerantur: existimantque eruditi instrumentum esse ex duobus lignis compactum. Ego credo id potius esse tormentum, quo sontes à tortore chordis, fidibusque alligati vulgo torquentur. De hisce fidiculis mentio fit apud Senecam, Quintilianum, Valerium, alios. Sed in hoc Tranquilli loco fidiculas haud dubie accipimus pro tenuissimis citharæ chordis, quibus genitalia facillime deligari possunt. *Beroald.* Plura de fidiculis ad Calig. cap. XXXIII.

2. *Reliquis nepotibus.*] Quorum Cajus Germanici, Tiberius Drusi filius fuit, ille adoptivus nepos, hic naturalis & legitimus.

3. *Ut adulterio conceptum.*] Mater enim Livilla & Seianum adulterum, & Eudemum amicum habuit. Vide Tacitum.

4. *Felicem Priamum.*] Eadem de Priamo chorus in Troadibus Senecæ:

Felix Priamus, dicimus omnes,
Felix Priamus: felix quisquis
Bello moriens, omnia secum
Consumpta videt.

5. *Superstes omnium suorum.*] Non omnium: nam Hecuba, Heleno, Polydoro, Cassandra, & Polyxena, superstitibus periit. *Sabell.*

6. *Atque etiam contumeliis obnoxius vixerit.*] Adscripsit in Codice suo Ill. Salmasius: *Delenda sunt hæc verba* etiam contumeliis, *quæ tamen in Mss. etiam habentur.* Nempe additamentum istud imperiti alicujus ingenio debetur, qui, quid esset *obnoxius*, nescivit. Atqui sic alibi locutus est Suetonius. De Tiberio in secessu Rhodi: *Enimvero tunc non privatum modo, sed etiam obnoxium, & trepidum egit, mediterraneis agris abditus.* iterum de Claudio: *nec eo minus obnoxius vixit.*

1. Consuli

ruspices secreto ac sine testibus [1] *consuli vetuit.* [2] *Vicina vero urbi oracula etiam disjicere conatus est: sed majestate* [3] *Prænestinarum sortium territus, destitit: cum obsignatas devectasque Romam non reperisset in arca,* [4] *nisi relatas rursus ad templum.* [5] *Vnum & alterum consulares oblatis provinciis, non ausus à se dimittere, usque adeo detinuit, donec successores post aliquot annos præsentibus daret: quum interim manente officii titulo, etiam* [6] *delegaret plurima: assidueque illi per le-*
64 *gatos & adjutores suos exsequenda curarent.* [7] *Nurum ac*

1. *Consuli vetuit.*] Ne scilicet aliquid de morte sua ex haruspicinæ disciplinâ pronuntiarent.

2. *Vicina urbi oracula.*] Ut sortes Antiatinas: de quibus Calig. cap. LVII. ut Prænestinas, ut Tyburtinas. Videtur enim oraculum fuisse Tybure, propter Albuneam unam ex Sibyllis, quæ illic numinis vice colebatur. *Beroald.*

3. *Prænestinarum sortium.*] Numerium Suffucium Prænestinorum monumenta declarant, honestum hominem & nobilem, somniis crebris, ad extremum etiam minantibus, cum juberetur certo in loco silicem cædere, perterritum visis, irridentibus suis civibus, id agere cœpisse. Itaque perfracto saxo sorteis erupisse, in robore insculptis priscarum litterarum notis. Eodem tempore, illo loco, ubi nunc Fortunæ sita ædes est, mel ex olea fluxisse dicunt, haruspicesque dixisse, summa nobilitate illas sorteis futuras, eorumque jussu ex illa olea arcam esse factam: eaque conditas sorteis, quæ hodie Fortunæ monitu tolluntur. *Cicero.*

4. *Nisi relatas.*] Legendum puto *relata*, arca nimirum qua sortes continebantur. Ea autem ex olea fuit, ut de harum sortium historia scribit Cic. lib. II. De divinat. Extat etiam denarius Prætorii Cestiani apud me, in cujus parte altera Deæ effigies (Fortunæ ut arbitror) altera vero comati, sub pectore arcam tenentis. Adscriptum SORS. *Torrent.* Conjecturam Torrentii Cod. Salmas. firmat.

5. *Vnum & alterum consulares oblatis provinciis, non ausus à se dimittere.*] Observamus Tiberii exemplum multos principes esse secutos. Tacitus in rebus Neronis, anno urbis DCCCVIII. *Syria P. Anteio destinata, & variis mox artibus elusus, ad postremum in urbe retentus est.* Idem Histor. lib. II. in principatu Vitellii, *Cluvius comitatu principis adjectus, non adempta Hispania, quam rexit absens, exemplo L. Arruntii, quem Tib. Cæsar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine retinebat.* Eadem calliditate usum Domitianum ex eodem Tacito in vita Agricolæ apparet: mansisseque eum morem diu, ex loco Dionis in fragmentis rerum Macrini Imp. intelligimus. *Casaub.*

6. *Delegaret plurima.*] Ea scilicet quæ Præsidibus ab Imperatore committi solebant. *Delegare* autem Jurisconsultorum verbum est. Unde & *delegati judices.* Quinimmo & *Legati* proprie vocantur ii quibus Proconsules suam jurisdictionem mandant. l. IV. V. & VI. de off. Procons. & Legati. Quanquam apud auctores *Legati* fere dicuntur qui ipsi provinciæ præsunt. Vide sup. cap. XLI. *Torrent.* Etiam illa vide quæ notantur ad Aug. cap. XLVII.

7. *Nurum.*] Agrippinam.

1. *Ne-*

ac [1] *nepotes nunquam aliter post damnationem, quam catenatos, obsutaque lectica, loco movit: prohibitis per militem obviis ac viatoribus respicere, usquam, vel consistere.* [2] *Seianum res novas molientem, quamvis* 65 *jam* [3] *& natalem ejus publice celebrari, & imagines aureas coli passim videret: vix tandem & astu magis ac dolo quam principali auctoritate, subvertit. Nam primo, ut à se per speciem honoris dimitteret, collegam sibi assumsit in quinto consulatu. quem longo intervallo absens ob idipsum susceperat. Deinde* [4] *spe affinitatis ac Tribunitiæ potestatis deceptum, inopinantem criminatus est pudenda miserandaque oratione: cum inter alia P. C. precaretur,* mitterent alterum è consulibus, qui senem se, & solum in conspectum eorum cum aliquo militari præsidio perduceret. *Sic quoque diffidens,* [5] *tumultumque metuens, Drusum nepotem, quem vinculis adhuc Romæ continebat, solvi, si res posceret, ducemque constitui præceperat. Aptatis etiam navibus ad quascumque legiones meditabatur fugam, speculabundus ex altissima rupe identidem* [6] *signa,*

1. *Nepotes.*] Drusum ac Neronem.

2. *Sejanum res novas molientem.*] Josephus autor est, Antoniam Germanici matrem per codicillos Pallanti servo suo ad Tiberium datos, Seiani conjurationem principi significasse. *Sabell.*

3. *Et natalem ejus publice celebrari.*] Quod, ut summæ dignationis, merito in diminutionem sui Tiberius accepit. Natalibus autem principum etiam ludi Natalitii exhibebantur: sicut ad d. IV. Idus Jul. C. Julii Cæsaris ludi Natalitii erant. Et sæpe eorum Spartianus, Lampridius, Capitolinus meminère.

4. *Spe affinitatis ac Tribunitiæ potestatis deceptum.*] Namque nimia fortuna socors Liviæ, quæ Tiberio nurus erat, matrimonium agitabat. Tribunitia vero potestas maximos illi animos facere poterat, ad successionem in imperio præsumendam. In quam rem vide sis Onuphrium ad cap. IX.

5. *Tumultum.*] In civitate, ob supplicium Sejani.

6. *Signa, quæ ne nuntii morarentur, tolli procul, ut quidque foret factum, mandaverat.*] Signa sunt faces accensæ quibus usi veteres in signo dando, mirabili plane industria: nam prorsus, prout quidque factum erat, aut novi acciderat, ita ignibus sublatis significabant, quasi literis scriptis. Totum hoc artificium aperuit cum cura nobis Polybius. *Casaub.*

gna, quæ ne nuntii morarentur, tolli procul, ut quidque foret factum, mandaverat. Verum & oppressa conjuratione Seiani, nihilo securior aut constantior, per novem proximos menses non egressus est [1] *villa quæ*
66 *vocatur Jovis. Vrebant insuper anxiam mentem varia undique convitia, nullo non damnatorum* [2] *omne probri genus coram, vel* [3] *per libellos in orchestra positos, ingerente. Quibus quidem diversissime afficiebatur: modo, ut præ pudore ignota & celata cuncta cuperet: nonnumquam eadem contemneret, & proferret ultro atque vulgaret. Quin &* [4] *Artabani Parthorum regis laceratus est litteris,* [5] *parricidia & cædes & ignaviam & luxuriam objicientis,* [6] *monentisque ut voluntaria morte, maximo justissimoque civium odio quam-*
67 *primum satisfaceret. Postremo semetipse pertæsus talis epistolæ principio, tantum non summam malorum suorum professus est.* Quid scribam vobis, Patres Conscripti, aut quomodo scribam, aut quid omnino

1. *Villa quæ vocatur Iovis.*] Supra ad cap. XL.

2. *Omne probri genus.*] Codex Salmas. *probrii*. Sic antea cap. LXI. *quod in Tragœdia Agamemnonem probris lacessisset*, idem Codex habebat *propriis*. Ut fortasse *probrium* dixerint veteres, quemadmodum *opprobrium*.

3. *Per libellos in orchestra positos.*] Unde Senatus scilicet ludos spectabat. sed quare non plebem quoque adversus tyrannum concitabant? Idem (credo) sub Tiberio evenit quod sub Domitiano, & aliis tyrannis, ut si in optimates potissimum sæviant, id impune ferant. Vide Domit. cap. ult. Poterant & in orchestra poni hi libelli, ut magis essent conspicui. *Torrent.*

4. *Artabani.*] De hoc nonnulla Tacitus lib. II. sed plura Joseph. Antiquit. lib. XVIII. Aliquid inf. Calig. cap. XIV.

5. *Parricidia objicientis.*] Quod scilicet filios, & nepotes, & nurum interemisset. Lege enim Pompeia de parricidiis cavetur, ut is parricidii teneatur, non solum qui patrem, & matrem interfecerit, sed qui fratrem, sororem, patruëlem, matruëlem, filium, filiam, nepotem, nurum aliosque propinquos occiderit. *Beroald.*

6. *Monentisque ut voluntaria morte, maximo justissimoque civium odio quam primum satisfaceret.*] Eadem mens illorum fuit qui cum in Neronem conjurassent, capti non solum crimen ultro fatebantur, sed etiam imputabant, *tanquam aliter illi non possent nisi morte succurrere, dedecorato flagitiis omnibus.* ut scribit noster lib. VI. cap. XXXVI. *Casaubon.*

imnino non ſcribam, hoc tempore? Dii me, Deæque pejus perdant, quam quotidie perire ſentio, ſi ſcio. *Exiſtimant quidam, [1] præſciſſe hæc eum peritia futurorum: ac multo ante, quanta ſe quandoque acerbitas & infamia maneret, proſpexiſſe. Ideoque ut imperium inierit & PATRIS PATRIÆ appellationem, & [2] ne in acta ſua juraretur obſtinatiſſime recuſaſſe: ne mox majore dedecore impartantis honoribus inveniretur. Quod ſane & ex oratione ejus, quam de utraque re habuit, colligi poteſt: vel cum ait,* Similem ſe ſemper ſui futurum: nec unquam mutaturum mores ſuos, quamdiu mentis ſanæ fuiſſet: ſed exempli cauſſa cavendum, ne ſe ſenatus in acta cujuſquam obligaret, qui aliquo caſu mutari poſſet. *Et rurſus:* Si quando autem, *inquit*, de moribus meis, devotoque vobis animo dubitaveritis: quod prius quam eveniat, opto ut me ſupremus dies huic mutatæ veſtræ de me opinioni eripiat: nihil honoris adjiciet mihi PATRIS appellatio: vobis autem exprobrabit, aut temeritatem delati mihi ejus cognominis, aut inconſtantiam contrarii de me judicii. [3] CORPORE *fuit amplo atque robu-* 68

1. *Præſciſſe hæc eum peritia futurorum.*] Non alienum eſt ab hoc loco, quod de Adriano prodidit Æ. Spartianus: *Matheſin ſic ſcire ſibi viſus eſt, ut ſero Calendis Ianuariis ſcripſerit quid ei toto anno poſſet evenire: ita ut eo anno quo periit, uſque ad illam horam qua eſt mortuus, ſcripſerit quid acturus eſſet.*

2. *Ne in acta ſua juraretur.*] Supra capite XXVI.

3. *Corpore fuit amplo atque robuſto, &c.*] Pugnat hæc deſcriptio è diametro cum Taciti verbis: *Quippe illi prægracilis & incurva proceritas.* Annal. IV. De veritate ſecundum neutrum pronuncio. *Lipſius.* Imo neuter à vero abiit. Tacitus enim diſerte ſenectutis habitum deſcribit: *Erant qui crederent in ſenectute quoque corporis habitum pudori fuiſſe.* Suetonii autem verba nihil vetat de validiori ætate accipere: præſertim, cum ea, quæ de firmitudine articulorum memorat, minime ſenili conveniant.

**. Statura quæ juſtam excederet.*] Auctores ſunt Varro, Aulus Gellius, & So-

busto: [4] *statura, quæ justam excederet. Latus ab humeris & pectore: cæteris quoque membris usque ad imos pedes æqualis, & congruens. sinistra manu agiliore ac validiore, articulis ita firmis,* [1] *ut recens & integrum malum digito terebraret: caput pueri, vel etiam adolescentis, talitro vulneraret. Colore erat candido,* [2] *capillo pone occipitium summissiore, ut cervicem etiam obtegeret:* [3] *quod gentile in illo videbatur.* [4] *Facie honesta:*

& Solinus, summum modum adolescendi humani corporis esse septem pedes. Justa statura æstimatione Romana senûm pedum circiter fuit: quem modum servatum à Nerone scribit Suetonius in conscribenda *ex Italicis senûm pedum tironibus nova legione, quam Magni Alexandri phalangem appellabat.* Unde dubium non est, plerosque Italicos ea statura non fuisse: qui autem excederent, erant proceritate notabiles: quare etiam qui septimum pedem implebant, gigantum loco habebantur. Sidonius Apollinaris non uno loco innuit, qui videtur de pede Romano sensisse: nam aliarum gentium pes brevior. Quare etiam novem pedes altos in historia Græca reperimus: cujusmodi fuit Proæresius ille sophista insignis de quo scribit Eunapius. Sed & decem pedum homines historia Græca memorat, ut Nicetas Andronicum Comnenum: sed mensuræ diversæ. Apud Capitolinum legimus fuisse Maximum pedum octo & prope semis. quod si accipiamus de mensura veteri Romana, valde insigni proceritate fuerit. *Casaubon.* Plura dicentur ad locum è vita Neronis allatum, qui extat cap. XIX.

1. *Vt recens & integrum malum digito terebraret.*] De Mario, triginta tyrannorum uno, sic Trebellius Pollio: *Illud addidisse satis est, nullius manus vel ad feriendum, vel ad impellendum fortiores fuisse, quum in digitis nervos videretur habuisse, non venas. Nam & carra venientia digito salutari repulisse dicitur & fortissimos quosque uno digito sic afflixisse, ut quasi ligni vel ferri obtusioris ictu percussi dolerent. Multa duorum digitorum allisione contrivit.*

2. *Capillo pone occipitium summissiore, ut cervicem etiam obtegeret.*] Tacitus, *nudus capillo vertex.* Talis fere fuit quæ vocatur Græcis Hectorea coma. Lycophron,

—— νυμφίους ἀρνούμεναι
Τοὺς Ἑκτορείοις ἠγλαϊσμένους κόμαις.

Scholia: Ἑκτόρειος κόμη, ἡ τὰ ὄπισθεν καθειμένα ἔχουσα, τὰ δ' ἔμπροσθεν κεκαρμένα. *Casaub.*

3. *Quod gentile in illo videbatur.*] Capitis capillos alii calamistro intorquebant, alii in gradus quosdam formabant, quidam in σειρὰς distinguebant, nonnulli pone cervicem submittebant: quod videtur indicare Suetonius his verbis fuisse factum à plerisque ex gente Claudia. Lib. VI. cap. LI. de Nerone, *Circa cultum habitumque adeo pudendus, ut comam semper in gradus formatam, peregrinatione Achaica etiam pone verticem submiserit.* Martialis,

—— mollesque flagellent
Colla comæ: tortas non amo, Flacce, comas. Idem.

4. *Facie honesta, in qua tamen crebri & subtiles tumores.*] Tacitus, *ulcerosa facies, ac plerunque medicaminibus interstincta. Subtiles tumores* interpretor, ut apud

sta: in qua tamen crebri, & subtiles tumores, cum prægrandibus [1] *oculis: & qui, quod mirum esset, noctu etiam & in tenebris viderent,* [2] *sed ad breve: & cum primum à somno patuissent, demum rursum hebescebant.* [3] *Incedebat cervice rigida & obstipa:* * *adducto fere*

apud Poëtam, *ardentes papulas:* putoque intelligi eminentias non exulceratas. *Casaub.* Lectionem, quam Casaubonus in quibusdam codicibus offendit, Salmasianus etiam confirmat: *crebri & subiti tumores.* Ut intelligamus, inquit Casaubonus, istas papulas, sive illæ ἐξανθήματα fuerunt, sive ἱδρῶα, non semper faciem ejus deturpâsse: sed per intervalla intumuisse aut detumuisse.

1. *Oculis, qui, quod mirum est, noctu etiam & in tenebris viderent.*] In scriptis veterum mentio fit hujus oculorum vitii. Dio in Tiberio ἀμβλυωπίαν nominat, medicorum nonnulli νυκτάλωπίαν, cujus proprium esse scribunt, ἡμέρας μὲν μὴ ὁρᾶν, νυκτὸς δὲ βλέπειν. verum νυκτάλωπίαν aliter alii interpretantur. *Casaub.* Plinius: *in Albania gigni quosdam glauca oculorum acie, à pueritia statim canos, qui noctu plus quam interdiu cernant.* Ut feles, qui quod glauca oculorum acie sunt præditi, ideo plus nocte cernunt. tales & nocturni. Servius in III. Georg. *Glauci sunt felineis oculis, id est, splendore perfusis.* Glossæ: *Glaucis oculis, id est, cattineis.* Salmasius.

2. *Sed ad breve, & cum primum à somno patuissent, demum rursus hebescebant.*] Galenus lib. VII. De Hippocratis & Platonis scitis: Καὶ οἶδά γέ τινα τῶν οὕτω παθόντων, διηγούμενον ἡμῖν, ὡς πρὶν παθεῖν ἀνοιχθέντων τῶν βλεφάρων ἑώρα φῶς πολὺ περὶ τὸν ὀφθαλμόν. ὁ περὶ ἀμέλει, κἀμοί γε καὶ πολλοῖς ἄλλοις ὑπάρχει. Vides rem pro vulgari & quæ plerisque accidat, haberi. quare etiam Alexander Aphrodiseus ejus rei, ceu translatitiæ, caussam quærit explicatque, Problematum lib. II. quæstione LXIX. Equidem vix putem reperiri aliquem posse, naturæ præsertim calidioris atque igneæ, cui non aliquando in adolescentia id evenerit. mihi certe & cum junior eram persæpe, & nunc quoque aliquando id ipsum solet accidere. Verum ut diutius aliquis luce illa fruatur, & in tenebris videat, legat, taliaque præstet, id vero non jam translatitium, sed plane miraculosum est. Atque hujuscemodi oculos Tiberius dicitur habuisse. fortasse & Asclepiodorus Philosophus, cui præceptor Proclus. Hic enim in densis tenebris & adstantes dignoscebat, & literas legebat, ut in Bibliotheca narrat Photius. *Casaub.* Fuit & pater meus oculis cœruleis dilutioribus, quibus interdum noctu videbat, ut in crepusculo solemus, quod & mihi contigit, à pueritia ad vicesimum tertium annum. Nam postea hoc in me, ut alia multa, mutavit. *Ios. Scaliger.*

3. *Incedebat cervice rigida & obstipa.*] Hic est, qui Græcis dicitur βυσαύχην: nam βύζειν est stipare. Pollux: Βυσαύχην δὲ ὁ τοὺς ὤμους ἀνέλκων, τὸν δὲ αὐχένα συνέλκων, ὃν ἐπίβουλον Ἀριστοτέλης φυσιογνωμονεῖ. Bene convenit Tiberio. Persius de simili forma:

Obstipo capite & figentes lumine terram.

Contrarii sunt his qui rigida cervice, capite retrorsum adducto incedunt, quos Græci σιμοτραχήλους nominant. Talis incessus arrogantium & vana gloria elatorum; quos ait summa elegantia Arrianus in Epicteto sic ambulare quasi veru deglutissent. τί, inquit, ἡμῖν

re vultu, plerumque tacitus: nullo aut rarissimo etiam cum proximis sermone, eoque tardissimo, nec sine [1] *molli quadam digitorum gesticulatione. Quæ omnia ingrata, atque arrogantiæ plena, & animadvertit AVgustus in eo, & excusare tentavit sæpe apud senatum ac populum, professus,* [2] Naturæ vitia esse, non animi. *Valitudine prosperrima usus est, tempore quidem principatus pæne toto prope illæsa: quamvis à trigesimo ætatis anno arbitratu eam suo rexerit,* [3] *sine adjumento*
69 *consiliove Medicorum.* CIRCA DEOS *ac religiones negligentior:* [4] *quippe addictus mathematicæ: persuasionisque plenus, cuncta fato agi. Tonitrua tamen præter modum expavescebat: & turbatiore cœlo numquam non coronam lauream capite gestavit,* [5] *quod fulmi-*

ἡμῖν ὀβελίσκον καταπιὼν περιπατεῖς; ἤθελον ἵνα με καὶ οἱ ἀπαντῶντες θαυμάζωσιν. *Casaub.*

*. *Adducto fere vultu.*] Id est, contracto ad severitatem, ut *adducto lacerto, arcu, habena*, apud Virgilium. *Torrentius.*

1. *Molli gesticulatione.*] Apud priscos gesticulatio illa digiti, mollis & infamis existimabatur, qua digito uno caput scalpebant. Seneca lib. VII. Epistolarum moralium: *Impudicum & incessus ostendit, & manus mota, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum.* In Pompeium dictum est, tanquam impudicum, & mollem, quod caput digito uno scalpebat. Seneca lib. IIII. Controversiarum, refert Calvum hoc de Pompeio dixisse:

—— digito caput uno
Scalpit, quid credas hunc sibi velle virum?

Beroald.

2. *Naturæ vitia esse, non animi.*] *Animi vitia* vocasse videtur Augustus quæ depravato judicio fiunt, *naturæ* vero quæ inclinatione quadam, veluti innata consuetudine, coalescunt. Horat. lib. I. Sat. III.

—— denique teipsum
Concute, si qua tibi vitiorum inseverit olim
Natura, aut etiam consuetudo mala. ——

Torrent.

3. *Sine adjumento consiliove medicorum.*] Populus Romanus ultra sexcentesimum annum vixit sine medicis: &, ut ait Plin. in XXIX. *Millia gentium degunt sine medicis, non tamen sine medicina.* Beroaldus.

4. *Quippe addictus mathematicæ: persuasionisque plenus, cuncta fato agi.*] Cum continuo hæc sese invicem excipiant, Mathematicam dico & persuasionem de fato, sine dubio fatum Mathematicum intelligitur, quod Lipsio finiente, *ligat & nectit firmiter actiones omnes eventusque ad vim siderum & posituram stellarum.* lib. I. de Constantia cap. XVIII. Ejus autores primi Chaldæi & Astrologi, interque philosophos subscriptor Mercurius Trismegistus.

5. *Quod fulmine afflari negetur id genus fron-*

mine afflari negetur id genus frondis. ARTES *libe-* 70
rales utriusque generis studiosissime coluit. [1] *In oratione Latina secutus est Corvinum Messallam, quem senem adolescens observaverat. Sed* [2] *affectatione & morositate nimia obscurabat stylum: ut aliquanto ex tempore, quam à cura præstantior haberetur. Composuit & carmen lyricum, cujus est titulus,* [3] Conquestio de L. Cæsaris morte. *Fecit & Græca poëmata, imitatus* [4] *EVphorionem, & Rhianum, & Parthenium: quibus Poëtis admodum delectatus, scripta eorum & imagines, publicis bibliothecis* [5] *inter veteres & præcipuos auctores dedicavit: & ob hoc plerique eruditorum certa-*

frondis.] Negat & Plinius lib. XV. cap. XXX. Nonnulli plantæ rotunditati id acceptum ferendum nugantur, qua ictus labatur: qui mihi videntur laurum nunquam adspexisse, in acumen potius ac fastigium, tum ipso trunco, tum etiam ramis sensim tendentem. Sunt omnino pini omnes rotundæ magis, quibus nec ignis cœlestis parcit: sed ne columnis quidem marmoreis, diu multumque lævigatis ac perpolitis. Nec sane mirum, cum omnia à cœlo decidentia obliquos habeant ictus, non rectos. Quare bene & sapienter agerent πάνσοφοι quidam, si tandem cassis & futilibus argumentis hominum mendacia confirmare desinerent. Paucos enim abhinc annos Romæ de cœlo tacta est laurus. *Brodæus.*

1. *In oratione Latina secutus est Corvinum Messallam.*] Messalla nitidus & candidus, & quodammodo præ se ferens in dicendo nobilitatem suam. *Quintilianus.* Idem Quintilianus lib. XII. Instit. in dicendo *dignitatem Messallæ* commendat. De eodem sic autor dialogi de oratoribus: *Cicerone mitior Corvinus, & dulcior, & in verbis magis elaboratus.*

2. *Affectatione.*] Seneca: *quis nimis accurate loquitur, nisi qui vult putide loqui?* Augustus Tiberio non parcebat *& exoletas interdum, & reconditas voces aucupanti*, ait noster Augusti capite LXXXVI.

3. *Conquestio de L. Cæsaris morte.*] Verisimile est Tiberium in Augusti gratiam mortem filii ejus deplorasse. Quanquam si quis *Julii* malit, nolim contentiose agere: cur enim non Caji etiam mortem luxit, cum eodem tempore ambo extincti sint, & quidem Cajus prior? *Torrent.*

4. *EVphorionem, & Rhianum & Parthenium.*] Horum Poëtarum meminit Lucianus de conscribenda historia, & Cicero II. de Divin. item III. Tuscul.

5. *Inter veteres & præcipuos auctores dedicavit.*] Scriptorum imagines ac statuæ separatæ erant ab aliorum simulacris, qui aliis artibus hoc præmium meruisset. Ipsi quoque scriptores distincti generatim fuerunt: quod eximie declarat locus Taciti de statuis Germanici loquentis lib. secundo Annalium. Parthenius qui hic narratur inter veteres dedicatus, adeo tum vetus non fuit, ut Suidas Tiberio imperante adhuc vixisse tradat. *Idem.*

tatim ad eum multa de his ediderunt. Maxime tamen curavit notitiam [1] *historiæ fabularis usque ad ineptias atque derisum. Nam &* [2] *Grammaticos, quod genus hominum præcipue, ut diximus, appetebat, ejusmodi fere quæstionibus experiebatur :* [3] Quæ mater Hecubæ : Quod Achilli nomen inter virgines fuisset : Quid Sirenes cantare sint solitæ. [4] *Et quo primum die, post excessum AVgusti, curiam intravit : quasi* [5] *pietati simul ac religioni satisfacturus,* [6] *Minois exem-*

1. *Historiæ fabularis.*] Quæ poëticis narrationibus referta esset, qualem scripsere Diodorus Siculus, Didymus Grammaticus, Heliodorus, Lucianus & alii. *Idem.*

2. *Grammaticos, ejusmodi fere quæstionibus experiebatur.*] Tria genera Grammaticorum : alii τεχνικοί, alii ἱστορικοί, tertium genus κριτικοὶ vocantur. τεχνικοὶ elementa & primores litteras docent. Item partes orationis, structuram verborum, & similia. Eos Græci γραμματιστὰς potius, quam γραμματικοὺς : & Latini *litteratores*, non *litteratos* vocant. Historici in fluminum, montium, regionum nominibus occupati sunt : abstrusas historias, aut μυθολογούμενα, aut ποιητικῶς θεολογούμενα explicant : genealogias Deorum ac priscorum heroüm diligenter rimantur. Nobiliores his Critici, qui tanquam Censores quidam, & veterum librorum Senatum legere possunt, & non probos tribu movere : quique παρεγγεγραμμένα, ἐμβόλιμαῖα, νοθεύοντα, & similia deculpare, ut eorum verbo utar, solent. *Ioseph. Scaliger.*

3. *Quæ mater Hecubæ.*] De illis nemo dubitabit, quin operose nihil agant, qui in litterarum inutilium studiis detinentur, qua jam apud Romanos quoque magna munus est. Græcorum iste morbus fuit, quærere, quem numerum remigum Ulixes habuisset : prior scripta esset Ilias, an Odyssea : præterea an ejusdem esset auctoris. Quattuor millia librorum Didymus Grammaticus scripsit: miser, si tam multa supervacua legisset. In his libris de patria Homeri quæritur, in his de Æneæ matre vera: in his, libidinosior Anacreon, an ebriosior vixerit : in his an Sappho publica fuerit: & alia, quæ erant dediscenda, si scires. *Seneca.*

4. *Et quo primum die.*] Hoc refert, ut præposterum historiæ fabularis usum ostendat.

5. *Pietati simul ac religioni.*] *Religioni*, quod sacrificaret, *pietati in parentem*, quod sine tibicine id faceret. Atqui in funere etiam tibicines adhibebantur. Merito ergo id tanquam inane reprehenditur. Sanxerat autem Augustus ut Senatores ingressi Curiam antequam considerent ture, ac mero supplicarent, de quo Aug. cap. xxxv. Neque ibi quidem ulla tibicinis mentio, sed nulla apud veteres sacra sine tibicine peragebantur. *Torrent.*

6. *Minois exemplo.*] Eximie rem aperit Plutarchi locus in commentario Salubrium præceptorum : ὁ Μίνως inquit, καὶ τὸν αὐλὸν ἀφεῖλε τῆς θυσίας, καὶ τὸν στέφανον ὑπὸ λύπης. *Casaub.*

1. *Mono-*

exemplo, thure quidem ac vino, verum sine tibicine,
supplicavit: ut ille, olim in morte filii. Sermone Græ- 71
co, quamquam alias promptus & facilis, non tamen us-
quequaque usus est. Abstinuitque maxime in sena-
tu: adeo quidem ut [1] Monopolium *nominaturus,*
prius veniam postularit, quod sibi verbo peregrino
utendum esset: atque etiam [2] *in quodam decreto patrum,*
[3] *cum ἔμβλημα recitaretur, commutandum censuerit*
vocem, & pro peregrina nostratem requirendam: aut
si non reperiretur, vel pluribus, & per ambitum ver-
borum rem enuntiandam. Militem quoque [4] *Græce*
testimonium interrogatum, nisi Latine respondere ve-
tuit. BIS *omnino toto secessus tempore, Romam redi-* 72
re conatus, semel triremi usque ad proximos [5] *Nauma-*
chiæ

1. *Monopolium.*] Id vocabulum post Tiberium sane ab omnibus receptum. Utitur eo Plinius lib. VIII. cap. XXXVII. Est & titulus lib. IIII. Cod. Justiniani, inscriptus De monopoliis. Actum autem de monopoliis in Senatu jam ante vidimus cap. XXX. *Torrent.*

2. *In quodam decreto patrum.*] Vir doctissimus & Italiæ suæ ocellus, videre se negat, cur in decreto patrum ἔμβλημα nominandum fuerit: id vero facile Tacitus doceat, qui de moderandis sumptibus conviviorum & suppellectilis, tractatum in senatu testatur, Annal. lib. III. sed defendendæ huic lectioni sufficit unus Dio. *Casaub.*

3. *Cum ἔμβλημα recitaretur.*] Signa poculorum *emblemata* dicuntur secundum Servium, signa quoque vestium, hoc est, clavi emblemata dicta sunt. Hinc *vasa aspera signis*, &, *vestes signis rigentes* apud Poëtam. hinc ἄσημος ἄργυρος Græcis, & ἄσημος ἐσθὴς, vestis sine clavis, & argentum sine signis, hoc est, læve. *Salmasius.*

4. *Græce testimonium interrogatum.*] Quare Græce eum interrogari magis quam respondere passus est? Viri docti conjectura, legentis *Græcum*, mihi non displicet. Et sane cum Græci in ipsa Græcia apud Romanos Latine agere pro Imperii majestate juberentur, non mirum est si Romæ id observari Tiberius voluit. Vide Val. Max. lib. II. cap. I. & Tryphonium Jurisconsultum libro XLVIII. De re judicata, ubi ait decreta à Prætoribus Latine interponi debere. Hinc interpretum usus in provinciis apud Magistratus. *Torrent.*

5. *Naumachiæ.*] Naumachiam vocamus & pugnam navalem, & locum, ubi pugna fit. Hic locus significatur: videturque intelligendum esse de naumachia, quam Augustus construxit circa Tiberim cavato solo, ubi mox fuit Cæsareum nemus. *Beroaldus.* Naumachia sub Janiculo fuit in Vaticani parte: sed quia hortos dixit, ad sua tempora videtur Tranquillus respexisse: siquidem Neronis horti in eodem tractu fuere: nec eo inficias & in parte Mar-

chiæ hortos subvectus est: disposita statione per ripas Tiberis, quæ obviam prodeuntes submoveret. Iterum Appia usque ad septimum lapidem, sed prospectis modo nec aditis urbis mœnibus rediit. Primo incertum qua de caussa, postea ostento territus. [1] *Erat ei in oblectamentis serpens draco, quem ex consuetudine manu sua cibaturus, cum consumtum à formicis invenisset, monitus est ut vim multitudinis caveret.* [2] *Rediens ergo propere Campaniam Asturæ in languorem incidit. Quo paullum levatus, Circeios pertendit. Ac ne quam suspicionem infirmitatis daret,* [3] *castrensibus ludis non*

tii campi circa Tiberim à Cæsare dictatore, & ab Augusto navale prælium editum: itemque hortos in eodem tractu fuisse Strabonis verba demonstrant. *Sabellicus.*

1. *Erat ei in oblectamentis serpens draco.*] Etiam serpentes, inimicum illud humano generi animal, cicurantur, & vel per se, vel arte & industria hominis mansuefiunt. Hi sunt quos Plutarchus in Alexandro appellat χειροήθεις ὄφεις. Auctor est Philostratus, Ajaci Locro fuisse draconem mansuetum, cubitorum quinque: quo ille utebatur convictore & comite instar canis. Notum etiam, quod de pariis vel parvis serpentibus narrant Græci, ut Aristophanis scholiastes Pluto, Suidas, & alii. Sed qui proprie dracones in genere ἑρπυστικῶν nominantur, ii fere veneno carent. Nicander de hac specie:

—— οὐ μὲν ὅγ' αὔτως
Ἐσκείψας ἤλγησε, καὶ ἣν ἴκμασι λα-
χαλιφθῇ.

Lege Plinium libro XXIX. cap. IV. Hujus generis erant quos nominabant dracones Epidaurios, & quos Pellæos: de quibus illustris Luciani locus in Alexandro. Non prætermittendus Senecæ locus è libro II. De ira: cujus me aliquando admonuit I. Philippus Pareus adolescens eruditissimus. Sic ille: *Aspice elephantorum jugo colla submissa taurorum pueris pariter ac fœminis persultantibus tergum impune calcata, & repentes inter pocula sinusque innoxio lapsu dracones.* Casaub. *Serpentem draconem* vocat ad eorum differentiam qui volatiles esse perhibentur. Talis autem fortassis Tiberii draco quales hodie quoque mulierculæ Romanæ, æstivis maxime mensibus, in deliciis habent, ut olim Flaccilla apud Martialem,

Sic gelidum collo nectit Flaccilla draconem.

Torrent.

2. *Rediens ergo propere Campaniam.*] Sic Terentius Adelphis, *Proficisci Cyprum.* Livius lib. XLV. semel iterumque, *Cyprum navigare.* Cicero pro leg. Manil. *Inde Sardiniam venit.* Tacitus. II. Annal. *Germanicus Ægyptum proficiscitur.* Sed frequentius ita Poëtæ loquuntur. Nam qui prosâ scribunt, fere his locis addunt præpositionem *In*: præsertim illi melioris ævi. Nam sequioris ævi scriptores pro *in* solent adjicere *ad.* Capitolinus in Pio: *Profectus est ad Campaniam.* Vossius.

3. *Castrensibus ludis.*] *Castrenses ludos* (ut puto) eos appellat, qui à militibus illic

non interfuit ſolum, ſed etiam miſſum in harenam aprum jaculis deſuper petiit: ſtatimque latere convulſo, & , ut exæſtuarat, afflatus aura, in graviorem recidit morbum. Suſtentavit tamen aliquamdiu, quamvis Miſenum uſque devectus, nihil ex ordine quotidiano prætermitteret, ne convivia quidem ac cæteras voluptates, partim intemperantia, partim diſſimulatione. Nam Chariclem Medicum, quod [1] *commeatu abfuturus è convivio egrediens, manum ſibi oſculandi cauſſa apprehendiſſet,* [2] *exiſtimans tentatas ab eo venas ſibi, remanere ac recumbere hortatus eſt, cœnamque protraxit. Nec abſtinuit conſuetudine, quin tunc quoque* [3] *inſtans in medio triclinio, adſtante lictore, ſingulos valere dicentes appellaret. Interim cum in actis* 73
ſenatus legiſſet, dimiſſos ac ne auditos quidem quoſdam reos, de quibus ſtrictim, [4] *& nihil aliud quam nominatos ab indice ſcripſerat: pro contemto ſe habitum fremens, repetere Capreas quoquo modo deſtinavit,*

non

illic in ſtatione manentibus caſtrenſi more edebantur. *Torrent.*

1. *Commeatu abfuturus.*] Medicus erat futurus abſens à Tiberio, quum commeatum, hoc eſt, abeundi facultatem impetraſſet. *Beroaldus.* Haud abſurde *commeatum* hoc loco pro comitatum ceperis: cui ſententiæ natura vocis minime repugnat. *Meare* quid ſit notiſſimum, *commeare* eſto cum alio una meare, plane ſicuti *comitare*, quemadmodum antiqui dicebant, cum alio *itare*. Non erat autem tum temporis vel Romæ, vel Capreis Tiberius, ſed in itinere deprehenſus vagabatur. Charicles igitur à convictu principis diſcedens, atque ut Tacitus in hujus rei narratione loquitur, *ad propria negotia digrediens*, non amplius inter comites itineris eſſe voluit. *Schildius.*

2. *Exiſtimans tentatas ab eo venas ſibi.*] Taurus quidem apud Gellium l. XVIII. cap. X. imperitiam medici perſtringit, qui, cum arteria exploranda eſſet, venam eum tangere jubebat. Cæterum & Suetonius *venas tentatas* dicit, & in hac ipſa hiſtoria Tacitus: *per ſpeciem officii manum complexus, pulſum venarum attigit.*

3. *Inſtans in medio triclinio.*] Sic ſupra cap. XXXV. *incœnante eo in prætorio.*

4. *Et nihil aliud quam nominatos ab indice ſcripſerat.*] Index eſt, qui facinoris, cujus ipſe eſt conſcius, latebras indicat, impunitate propoſita. Certæ autem perſonæ ſunt, quæ indices fieri poſſint: itaque neque repetundarum cauſa per indices agi ſolet; neque ſenatoria perſona poteſt indicium profiteri ſalvis legibus. *Aſconius.*

1. In

non temere quidquam nisi ex tuto ausurus. Sed & tempestatibus & ingravescente vi morbi retentus, paullo post obiit in villa Luculliana, octavo & septuagesimo ætatis anno, tertio & vigesimo imperii, decimo septimo Kalend. Aprilis, Cn. Acerronio Proculo, [2] *C. Pontio Nigro* COSS. *Sunt qui putent* [3] *venenum ei à Cajo datum lentum atque tabificum. Alii in remissione fortuitæ febris cibum desideranti negatum:* [4] *nonnulli pulvinum injectum, cum extractum sibi deficienti anulum mox resipiscens requisisset. Seneca eum scribit,* Intellecta defectione, [5] exemtum anulum quasi

1. *In villa Luculliana.*] Hodie etiam, cum tanta luxus incrementa fecerit, Lucculliani horti inter Cæsareos preciosissimi babentur. Jam illa in ora maris, & apud Neapolim ædificia, cum exhausta inferne terra colles pensiles effecisset, cursusque in mari, & piscosos transitus ædibus suis circumduxisset, habitationes in mari exstruxisset, ut inspexit Tubero Stoïcus, Xerxem eum togatum nominavit. *Plutarchus.* Villas magnifice structas *prætoria* vocabant, ut dictum est ad Aug. Pro Luculliana, Codex Salmas. habet *Lucullana.*

2. *C. Pontio Nigro.*] Legendum *Cn. Acerronio Proculo, Cn. Pontio Nigrino Coss.* sic enim Tacit. & Dio, & hæc inscriptio, IOVI. CONSERVATORI. SACRVM. C. IVLIVS. C. F. QVIR. ARRIANVS. V. S. DON. DEDIT. XVI. KAL. MART. CN. ACERRONIO. ET. PONTIO. NIGRINO. COSS. *Torrent.*

3. *Venenum à Cajo datum.*] Orosius de Tiberio scribens, ait: *Hic ambiguis veneni signis obiit.* Idem tradit Eutropius. vid. Calig. cap. XII.

4. *Nonnulli pulvinum injectum.*] Tacitus magis probabiliter, *Macro intrepidus opprimi senem injectu multæ vestis jubet, disceditque à limine.* Dio similiter, *ἱμάτια πολλὰ καὶ παχέα ὡς καὶ θερμασίας τινὸς δεομένῳ περιέβαλε.* In vitis Imperatorum Germanicorum reperimus similis tragœdiæ exemplum. nam Fridericum II. circa annum Domini MCCL. à Manfredo filio naturali narrant extinctum, pulvino in os injecto. quo etiam leti genere vitam ferunt ademptam Johanni X. Romano Pontifici, qui circa annum DCCCCXIII. pontificatum inierat. *Casaubon.* Livius lib. XL. de Philippi F. Demetrio, cum venenum prius illi datum commemorâsset, *injectis*, inquit, *tapetibus in caput faucesque spiritum intercluserunt. ita innoxius adolescens, cum in eo ne simplici quidem genere mortis contenti inimici fuissent, interficitur.*

5. *Exemtum anulum.*] Signatorium intelligo, quo non modo scripturas magnifaciendas, sed & rerum pretiosarum scrinia consignabant: atque adeo morituri spectatæ fidei homini eum commendabant. Nam quod Torrentius ex Plin. lib. XXXIII. cap. 1. scribit, religione quadam anulos morientibus detractos, id nihil est. Verba Plinii: *Nunc rapiendæ comparantur epulæ, pariterque qui rapiat eas: sed & claves quoque ipsas signare, non est satis, gravatis somno aut morientibus anuli detrahuntur.* Ubi nulla mentio superstitionis. *M. Don.*

1. *Apol-*

quasi alicui traditurum parumper tenuisse: deinde rursus aptasse digito & compressa sinistra manu jacuisse diu immobilem: subito vocatis ministris, ac nemine respondente, consurrexisse, nec procul à lectulo deficientibus viribus concidisse. *Supre-* 74
mo natali suo [1] *Apollinem Temenitem & amplitudinis & artis eximiæ advectum Syracusis, ut in* [2] *bibliotheca novi templi poneretur, viderat per quietem affirmantem sibi,* Non posse se ab ipso dedicari. *Et ante paucos quam obiret dies,* [3] *turris Phari terræ motu Capreis concidit. Ac Miseni* [4] *cinis è favilla & carbonibus ad calefaciendum triclinium illatus, exstinctus, & jam diu frigidus* [5] *exarsit repente prima vespera, atque in multam noctem pertinaciter luxit. Morte ejus ita* 75
lætatus est populus [6] *ut ad primum nuntium discurrentes,*

1. *Apollinem Temenitem.*] Signum Apollinis, qui Temenites vocabatur, pulcherrimum & maximum, quod Verres abstulisset si portare potuisset, commemorat Cic. Accus. IIII. idem (puto) de quo hîc Sueton. *Torrent.* Syracusis adjunctæ Epipolæ erant, queis locus nomine *Temenos* suberat: unde, ut conjicio, *Temenites Apollo* vocatus fuit. Stephanus: τέμενος τόπος Σικελίας ὑπὸ τὰς ἐπιπολὰς πρὸς ταῖς Συρακούσαις. Huic favet & suffragatur sententiæ Suetonius. *Turnebus.*

2. *Bibliotheca novi templi.*] Templum (ni fallor) Apollinis Palatini intelligit, quod sexto Augusti Consulatu dedicatum, si Dioni credimus initio l. LIII. postea incendio illo de quo Dio l. LV. quo & domus Augusti periit, conflagravit. Ideo fortassis novum vocat Sueton. Gellius quidem lib. XIII. c. XIX. & Vopiscus Probo, bibliothecæ domus Tiberianæ, quæ & ipsa in Palatio fuit, mentionem faciunt, sed aliud domus, aliud templum est. *Torrent.*

3. *Turris Phari terræ motu concidit.*] Exstructa iterum, ex his Statii versibus:

Teleboumque domos: trepidis ubi dulcia nautis
Lumina noctivagæ tollit Pharus æmula lunæ. Lipsius.

4. *Cinis è favilla.*] Favillam viventem (ut ita dicam) ac calentem intelligo, qualis una cum carbonibus inferri solet. Et mox *illatis* pro *illatus* legendum arbitror. *Tor.* Ita autem calefiebant triclinia, quoniam in iis camini non erant. *Cas.*

5. *Exarsit repente.*] Scribit Plinius in decimo octavo, in terrenis ignibus esse præsagia. Hoc genus divinationis ignispicium vocamus. Primus Amphiaraus invenit ignispicia. Græcè dicitur πυρομαντεία. *Beroald.*

6. *Ut ad primum nuntium discurrentes, pars Tiberium in Tiberim clamitarent.*] De primo nuntio an Suetonio credi par est? nonne enim fieri solitum ut primi de morte tyranni nuntii suspensis au-

tes, pars Tiberium in Tiberim *clamitarent: pars* [1] Terram matrem [2] Deosque Manes orarent ne mortuo sedem ullam nisi inter impios darent: *alii uncum & Gemonias cadaveri minarentur, exacerbati super memoriam pristinæ crudelitatis, etiam recenti atrocitate. Nam cum senatusconsulto cautum esset ut pœna damnatorum* [3] *in decimum semper diem differretur, forte accidit ut quorundam supplicii dies is esset quo nuntiatum de Tiberio erat. Hos implorantes hominis*

sis auribus excipiantur ob metum? Quare etiam scribit Josephus l. XVIII. de morte Tiberii, Ῥωμαῖοι μὲν δὴ πύστει (malè editum, πίστει) τῆς Τιβερίου τελευτῆς, εὐφραινόμενοι μὲν τῷ ἀγαθῷ τῆς ἀγγελίας, οὐ μὴν πιστεύειν γε θάρσος ἦν αὐτοῖς. Simillima Tranquillus in morte Caligulæ libro proximo cap. ultimo. & de eodem Josephus. *Casaub.*

1. *Terram matrem.*] Terræ uni rerum naturæ partium, eximia propter merita, cognomen indidimus maternæ venerationis. Illa nos nascentes excipit, natos alit: semelque editos sustinet semper: novissime complexa gremio, jam à reliqua natura abdicatos, tum maxime, ut mater, operiens. *Plinius.*

2. *Deosque Manes orarent.*] *Manis* & *manus* antiquis Latinis erat bonus, unde *cerus manus* in carmine Saliari creator bonus, & compositum *immanis*, qui non valde bonus. *Manes* vero vocaverunt defunctos, exemplo & more Arcadum, qui Italiam tenuêre. nam & illi χρηστοὺς nominabant. Notat Plut. in Quæst. Græc. in fœderis columna, quod inter Lacedæmonios & Arcades conventum est, inter alia scriptum fuisse, Μεσσηνίους ἐκβαλεῖν ἐκ τῆς χώρας καὶ μὴ ἐξεῖναι χρηστοὺς ποιεῖν, *& non licere manes facere*, quod ait Aristotelem interpretari, non licere interficere. Idem quoque repetit in Quæstionibus Romanis. Hinc *Manes* mortui, & *Dii manes* defunctorum genii. hi & *Lemures* sive *Lemurii*, & feriæ eorum *Lemuralia*. Θεοῖς καταχθονίοις in veterum monumentis Græcis sæpe insculptum visitatur, pro eo quod est in Latinis, *Dis manibus*, pro quo & Diis *inferis* aliquando legitur. Exstat oratio Corneliæ Gracchorum matris ex libris Nepotis excerpta, qua C. Gracchum dehortatur à capessenda Rep. & nece fratris vindicanda. In ea leguntur hæc verba: *Ubi mortua ero parentabis mihi, & invocabis Deos Manes parentis. Eo tempore ne pudeat eorum Deûm preces expetere, quos vivos, atque præsentes relictos atque desertos habueris.* Salmasius.

3. *In decimum semper diem.*] Hoc idem Bononiæ observatur. *Beroald.* Dio lib. LVII. καὶ δόγμα τι προσδοθῆναι ἐκέλευσε, μηθ' ἀποθνήσκειν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν τὸν καταψηφισθέντα ὑπ' αὐτῶν, μήτε τὸ γράμμα τὸ ἐπ' αὐτῷ γινόμενον, ἐς τὸ δημόσιον ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρόνου ἀποτίθεσθαι. Nec aliud Seneca sensit, de Tranq. lib. I. cap. XIV. *Credisne illum decem medios usque ad supplicium dies sine ulla solicitudine exegisse?* Mansisse videtur id decretum, donec Theodosius Imp. clementissime convicto & damnato reo dies indulsit triginta vitæ: in L. Si vindicari. C. de pœnis. *Lipsius.*

minum fidem, quia, absente adhuc Cajo, nemo exstabat qui adiri interpellarique posset, custodes, ne quid adversus constitutum facerent, strangulaverunt, abjeceruntque in Gemonias. Crevit igitur invidia: quasi, etiam post mortem tyranni, sævitia permanente. Corpus ut moveri à Miseno cœpit, conclamantibus plerisque, [1]Atellam potius deferendum, [2]& in Amphitheatro semiustulandum, *Romam per milites deportatum est, crematumque publico funere. Testamentum duplex* 76
ante biennium fecerat: alterum sua, alterum liberti manu, sed eodem exemplo: obsignaveratque etiam humillimorum signis. Eo testamento heredes [3]*æquis partibus reliquit, Cajum ex Germanico, & Tiberium ex Druso, nepotes:* [4]*substituitque invicem. Dedit & legata plerisque: inter quos virginibus Vestalibus, ac militibus universis,* [5]*plebique Romanæ viritim, atque etiam separatim vicorum magistris.*

1. *Atellam potius deferendum.*] Negant dignum qui Romæ sepeliatur, quam ita cupide deseruisset, & à qua tam pertinaciter abstinuisset: projiciendum igitur in aliquod Campaniæ municipium, qua tantopere vivus delectabatur. Atellam autem nominant potius quam aliud, alludentes ad flagitiosam ejus vitam: talis enim Atellanorum vita & mores: unde sunt Atellanæ fabulæ nuncupatæ. *Casaub.*

2. *Et in Amphitheatro semiustulandum.*] Duplex contumelia his verbis continetur. volunt enim non cremari Tiberium, sed amburi tantum & leviter curari ejus funus, ut fiebat in mendicis qui à vespilionibus raptim in Esquiliis cremabantur: vide libro sequente de Caji funere. gravissimum vero de amphitheatro: nam ibi sontes igne consumi soliti, ut infra libro quarto, c. XXVII. & Philo contra Flaccum, aliique. *Idem.*

3. *Æquis partibus.*] Utrunque ex semisse.

4. *Substituitque invicem.*] Ut puta, si Cajus hæres non erit, Tiberius hæres esto: vel si Tiberius hæres non erit, Cajus hæres esto.

5. *Plebique Romanæ viritim, atque etiam separatim vicorum magistris.*] Dio populo divisum scribit HS. quadringenties quinquagies, *πέντε καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν καὶ χιλίας μυριάδας.* Budæi æstimatione fuerint undecies centena & viginti quinque millia coronatorum. Videtur ea summa utrumque legatum comprehendi, & quod populo viritim datum, & quod vicomagistris relictum. Confer ea, quæ de Augusti legatis sub finem superioris libri disquiruntur.

C. CÆSAR CALIGVLA.

PRODUXIT ORBI MONSTRA, CIVIBUS PETSES,
OCELLUS ORBIS, VITA CIVIUM CÆSAR:
VIRTUTE PATRUM GLORIAQUE METIRI
DEDISCE NATOS: INDOLEM DIES PROMET.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI DE XII. CÆSARIBVS LIBER IV.

C. CÆSAR CALIGVLA:

A.V.C. DCCLVII.&c.

ERMANICVS C. Cæsaris pater, [1] Drusi & minoris Antoniæ filius, [2] à Tiberio patruo adoptatus, quæsturam quinquennio [3] ante quam per leges liceret, & post eam, consula-

C. CAESAR CALIGVLA.] Libertas illa, qua malorum principum vitia persecutus est Tranquillus, etiam cuidam post eum magno stetisse dicitur: nam scelestissimus Imperator Commodus eum, qui Tranquilli librum vitam Caligulæ continentem legerat, feris objici jussit, quod eundem diem natalis ipse habuerat, quem & Caligula. *Politianus.*

GERMANICVS.] Germanici cognomentum patri Druso debuit, qui fortiter in Germania rem gesserat, ac propterea hunc honorem sibi posterisque meruerat. Dio initio l.LV. & Suetonius cap.I. Claud.

1. *Drusi & minoris Antoniæ filius.*] Duæ supererant Antonii & Octaviæ sororis Augusti filiæ: harum alteram Domitius Ænobarbus, alteram pudicitiâ & formâ nobilem Antoniam Drusus Liviæ filius, Cæsaris privignus duxit, & ex ea Germanicum atque Claudium genuit. *Plutarchus.*

2. *A Tiberio patruo adoptatus, quæsturam quinquennio ante, quam per leges liceret, & post eam, consulatum statim gessit.*] Distingue ante *statim* sic: *à Tiberio patruo adoptatus, quæsturam quinquennio ante quam per leges liceret, & post eam consulatum, statim gessit.* Levissima emendatio grande momentum affert ad historiæ fidem. quæ stare hîc non potest si τὸ *statim* referatur ad consulatum. nam inter Germanici quæsturam & ejusdem consulatum anni septem interjecti. refer igitur ad superiora, & intellige, statim ut adoptatus est Germanicus, quæsturam eum gessisse. hæc germanissima est hujus loci sententia. clare arguit ratio annorum si attendimus. nam & adoptatio Germanici & quæstura in eundem incidunt annum DCCLVII. qui Coss. habuit Sex. Ælium Catum & C. Sentium Saturninum. de adoptione liquet ex Velleii cæterorumque historicorum testimoniis. de quæstura arguit, quod dicitur quinquennio ante quam per leges liceret eam consecutus. nempe anno undevigesimo factus quæstor Germanicus. sic enim Tiberius cui idem contigit privilegium, *quæstor, undevicesimum annum agens, capessere cœpit Remp.* inquit Vellejus. id ætatis Germanicum fuisse cum est adoptatus, intelliget statim, qui cum dicto anno DCCLVII. vel eum contulerit quo natus est, vel eum quo denatus. alter est annus urbis DCCXXXVIII. alter DCCLXXII. ætatis ipsius quartus & trigesimus. *Casaubon.* Vide etiam, quæ paullo post ex Beroaldo afferuntur.

3. *Ante quam per leges liceret.*] Cicero Philippica V. quo loco amplissimos honores Octavio admodum adolescenti decer-

latum [1] statim gessit. Missusque ad exercitum in Germaniam, excessu AVgusti nuntiato, legiones universas imperatorem Tiberium pertinacissime recusantes, & sibi summam Reip. deferentes, [2] incertum constantia an pietate majore, compescuit: atque hoste mox devicto triumphavit. Consul deinde iterum creatus, ac prius quam honorem iniret ad componendum Orientis statum expulsus, [3] cum Armeniæ regem devicisset, Cappadociam in provinciæ formam redegisset, annum ætatis agens quartum & trigesimum, diutino morbo [4] Antiochiæ obiit, non sine veneni suspicione. Nam præter livores, qui toto corpore erant, & spumas quæ per os fluebant, [5] cremati quoque cor inter ossa incorruptum repertum est: cujus ea natura existimatur, ut tinctum
2 veneno igne confici nequeat. Obiit autem, ut opinio fuit,

decernendos suadet, exempla memorat eorum, quibus ætatis immaturitas minime obfuit, quo minus ad Reip. munia admitterentur. Imo vero *majores nostri*, inquit, *veteres illi, admodum antiqui, leges annales non habebant: quas multis post annis attulit ambitio, ut gradus essent petitionis inter æquales.* Præter ea quæ diximus ad cap. x. Tiber. hanc quoque antiquissimorum majorum inobservantiam adspicere Tacitus potuit, cum illa scripsit Annal. xi. *Apud majores virtutis id præmium fuerat, cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus.* Cætera ad dictum Tiber. caput exhibentur. *Schild.*

1. *Statim.*] Transcendendo media, summa imis continuavit: cum inter quæsturam & consulatum sint intermedii magistratus, ædilitas & prætura. Olim Tribuni plebis, autore Livio, non patiebantur Titum Flaminium petere ex quæstura consulatum, tanquam fastidiret ædilitatem, atque præturam, neque per gradus honorum tenderet ad consulatum. *Beroald.*

2. *Incertum constantia an pietate majore.*] Vide Tib. cap. xxv.

3. *Cum Armeniæ regem devicisset.*] Lipsio ut assentiamur, ac scribamus, *regem dedisset*, vel *dejecisset*, flagitat non postulat Taciti narratio. omnium tamen librorum in edita lectione mira constantia. *Casaub.*

4. *Antiochiæ obiit.*] Seleucus Nicator exstructis per totam imperii sui longitudinem urbibus, sedecim à patre denominavit, quarum clarissima nunc exstat Antiochia sub Libano. *Appianus.*

5. *Cremati quoque cor inter ossa incorruptum repertum est.*] Negatur cor cremari posse in iis qui cardiaco morbo extincti obierint, negatur & veneno interemptis. Certe extat oratio Vitellii qua reum Pisonem ejus sceleris coarguit, hoc usus argumento, palamque testatus, non potuisse ob venenum cor Germanici Cæsaris cremari. Contra genere morbi defensus est Piso. *Plinius.*

1. *Omnes*

fuit, fraude Tiberii, ministerio & opera C. Pisonis. Qui sub idem tempus Syriæ præpositus, nec dissimulans offendendum sibi aut patrem, aut filium, quasi plane ita necesse esset, etiam ægrum Germanicum gravissimis verborum ac rerum acerbitatibus, nullo adhibito modo, affecit: propter quæ, ut Romam rediit, pæne discerptus à populo, à senatu capitis damnatus est.
[1] *Omnes Germanico corporis animique virtutes, &* 3
quantas nemini cuiquam, contigisse satis constat: formam & fortitudinem egregiam: ingenium in [2] *utroque eloquentiæ doctrinæque genere præcellens: benivolentiam singularem: conciliandæque hominum gratiæ, ac promerendi amoris mirum & efficax studium.* [3] *Formæ minus congruebat gracilitas crurum, sed ea quoque paullatim repleta, assidua* [4] *equi vectatione post cibum. Ho-*

1. *Omnes Germanico corporis animique virtutes.*] Magnum & rarum elogium: in quo tamen consentiunt historici. Tacitus lib. II. pluribus persequitur illius laudes; etiam cum Alexandro Magno comparatione facta. Dio paucis verbis non pauciora dicit libro LVII. κάλλιστος μὲν τὸ σῶμα, ἄριστος δὲ καὶ τὴν ψυχὴν ἔφυ, παιδείᾳ τε ἅμα καὶ ῥώμῃ διέπρεπε, πρᾳότατός τε καὶ σωφρονέστατος ὤν. Dilaudat eundem & Josephus originum libro XVIII. cap. VIII. Unus Vellejus per adulationem principis turpissimam, ausus laudato ab omnibus juveni, ignaviæ maculam aspergere. *Casaub.*

2. *Utroque eloquentiæ genere.*] Græco & Latino.

3. *Formæ minus conveniebat gracilitas crurum.*] Quod inter præcipua olim habitum, quæ bonam formam corrumperent: fuitque hic habitus urbanorum dicteriis semper obnoxius. Seneca, In sapientem non cadere injuriam, libro secundo, *In capitis mei levitatem jocatus est, & in oculorum valetudinem, & in crurum gracilitatem, & in staturam.* Infra lib. VI. Neroni tribuuntur inter alia vitia corporis, *gracillima crura.* vide & in Domitiano, capite XVIII. sic in Aristotele notatum quod esset ἰσχνοσκελής, id est, persilis. nam ita comici vocarunt. Glossarium, *Persilis.* μακροσκελής. Plautus *codella crascula.* Eubulus comicus κηφίχυ σκέλη. alii στρουθόποδας. Contra quibus inferiores corporis partes erant crassiores, κνημίδας Αἰγυπτίας vocabant: quod de Zenone Stoïco est dictum. Quemadmodum autem crurum gracilitatem, sic etiam manus vel brachii, inter deformitatis notas ponebant. *Casaubonus.*

4. *Equi vectatione post cibum.*] Quo sanguis scilicet, atque alimenti vis eo deflueret, præsertim cum *stapiis* quas vocamus nondum tunc uterentur. Stapias certe, aut quid simile, neque Xenophon

Hostem cominus sæpe percussit. [1] *Oravit caussas etiam triumphaleis: atque inter cætera studiorum monumenta reliquit &* [2] *comœdias Græcas. Domi forisque civilis: libera ac fœderata oppida* [3] *sine lictoribus adibat. Sicubi clarorum virorum sepulcra cognosceret, inferias Manibus dabat. Cæsorum clade Variana veteres ac dispersas reliquias uno tumulo humaturus, colligere sua manu, & comportare, primus aggressus est. Obtrectatoribus etiam qualescumque, &* [4] *quantacumque de caussa nactus esset, lenis adeo & innoxius, ut Pisoni decreta sua rescindenti, clientelas diu vexanti, non prius succensere in animum induxerit, quam veneficiis quoque &* [5] *devotionibus impugnari se comperisset: ac*

De arte equestri, neque Julius Pollux De equestribus instrumentis, usquam commemorant, & nihil in veterum monumentis invenias quod eo referri possit. Neque ea quæ ob assiduam equitationem Scytharum refert incommoda Hippocrates libro de aëre, aqua, locis, eis accidissent, si stapiarum usum habuissent. *Torrent.*

1. *Oravit caussas etiam triumphaleis.*] Viterb. cod. & Pithœi habent *triumphalis.* quam lectionem amplector ut verissimam. Dio jubet, cui refragari durum. notat ille in actis anni DCCLXV. Germanicum etiam consulem caussas orasse. *καὶ αὐτὸς μὲν*, ait, *οὐδὲν ἄξιον μεγάλης ἔπραξε, πλὴν ὅτι καὶ τότε ὑπερεδίκησεν.* Triumphalis autem dicitur non is tantum qui triumphavit, sed & ille qui triumphalia ornamenta est consecutus: quæ nactum esse Germanicum ex bello Dalmatico ante consulatum suum primum, testis Dio libro LVI. *τῷ Γερμανικῷ αὖτε νικητήριοι τιμαὶ ἐδόθησαν καὶ αἱ στρατηγικαί.* *Casaubon.* *Triumphales* accipio magnas & eximias, quæ de triumpho decernendo agerentur. qui enim minus *triumphales causas* quam *Consulares* dicamus? *Torrent.*

2. *Comœdias.*] Germanicum in Poëtica floruisse, testatur Ovidius, dicens:

Scimus & ad nostras cum se tulit impetus artes,
Ingenii currant flumina quanta tui.

Huic enim Germanico Fastorum libros dedicavit: cui omnia illa quadrant, quæ in Fastis leguntur. *Beroald.*

3. *Sine lictoribus.*] Ut Rhodii Tiberius. cap. XI.

4. *Quantacumque de caussa nactus esset.*] Cod. Salmasii *nanctus.* & ita semper.

5. *Devotionibus.*] Reperiebantur solo, ac parietibus erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina & devotiones, & nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semiusti cineres, ac tabo obliti, aliaque maleficia, queis creditur animas Numinibus infernis sacrari. *Tacitus.* Glossæ *devotiones* interpretantur *ἐπῳδάς.* Nobis sortilegium dicitur carmen, *charme.* & inde verbum *charmer* pro carminibus devovere aliquem ac defigere, quasi *carminare.* *Devovere* autem, *defigere*, *obligare*, verba ma-

ac ne tunc quidem ultra progressus, quam ut & [1] *amici-
tiam ei more majorum renuntiaret, mandaretque do-
mesticis ultionem, si quid sibi accideret.* QVARVM 4
*virtutum fructum uberrimum tulit, sic probatus &
dilectus à suis, ut AVgustus, (omitto enim necessitudi-
nes reliquas,) diu cunctatus an sibi successorem desti-
naret,* [2] *adoptandum Tiberio dederit. Sic vulgo favo-
rabilis, ut plurimi tradant, quoties aliquo adveniret,
vel sicunde discederet, præ turba occurrentium pro-
sequentiumve nonnumquam eum discrimen vitæ ad-
isse: è Germania vero, post compressam seditionem, re-
vertenti, prætorianas cohortes universas prodisse ob-
viam, quamvis pronuntiatum esset, ut duæ tantum-
modo exirent: populi autem Romani sexum, ætatem,
ordinem omnem usque ad vicesimum lapidem effudisse
se.* TAMEN *longe majora & firmiora de eo judi-
cia in morte ac post mortem exstitêre. Quo defun-
ctus est die,* [3] *lapidata sunt templa, subversæ Deûm aræ,*

[1] *La-*

ba magicæ artis propria, quæ incantationibus, deprecationibus, diris, herbis, fascinationibus animum ejus ac mentem quem devovet, ita præpedit & extra se ponit, ut sui officii meminisse non amplius possit, aut muniis naturalibus fungi. Qui vota facit ac se devovet, ligare se intelligitur. Unde *votis caput obligare* Horatio. Sed & qui alium devovent, diris cum & imprecationibus defigunt ac devinciunt. Quod & *obsecrare* dicebant; cujus contrarium *resecrare*, quod est solvere obsecratione, ac devotione liberare. *vota* apud Virgilium pro devotionibus magicis:

— *Colchiacis animum defigere votis.*

Salmasius.

1. *Amicitiam ei more majorum renuntiaret.*] AUgusti quoque exemplo, qui fecit idem in Cornelio Gallo, libro secundo, cap. LXVI. Tacitus: *componit epistolas queis amicitiam ei renuntiabat.* Sic *inimicitias denuntiare*, Cicero pro Flacco, & Seneca Epist. lib. v.

2. *Adoptandum Tiberio dederit.*] Veritus Augustus, ne Tiberius aliquando animo elatus novas ad res consurgeret, Germanicum Drusi fratris filium ei adoptandum dedit, quanquam ipsi Tiberio natus fuerat filius. *Dio Cassius.* Aug. cap. LXV. & Tib. cap. XXV.

3. *Lapidata sunt templa, subversæ Deûm aræ.*] Non dissimile Augusti factum, qui classe tempestate perdita, proximis Circensibus Neptuni simulacrum pompæ detraxit. Suet. Aug. c. XVI. *Torrent.* Quos honore auctos volebant, sive Deos sive homines, ἐφυλλοβόλουν: & contra per contumeliam lapidibus pe-

 tebant

[1] Lares à quibusdam familiares, [2] in publicum abjecti, partus conjugum expositi. Quin & Barbaros ferunt, quibus intestinum, quibusque adversus nos bellum esset, velut in domestico communique mœrore consensisse ad inducias. [3] Regulos quosdam barbam posuisse: & uxorum [4] capita rasisse, ad indicium maximi luctus. [5] Regum etiam regem & [6] exercitationem venandi, & [1] con-

tebant & Deorum & hominum imagines. Tacitus I. Histor. *Primani Quintanique turbidi, adeo ut quidam saxa in Galbæ imagines jecerint.* Hinc illa theatralis lapidatio, de qua multa nobis dicta Animadv. in Athæneum libro VI. cap. XI. *Casaub.*

1. *Lares familiares.*] Ex Lemuribus, qui, posteriorum suorum curam sortitus, pacato & quieto numine possidet, Lar dicitur. Qui vero, propter adversa vitæ merita, nullis bonis sedibus, incerta vagatione, ceu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, cæterum noxium malis, id genus plerique Larvas perhibent. Cum vero incertum est, quæ cuique eorum sortitio evenerit, utrum Lar sit an Larva, nomine Manem Deum nuncupant: & honoris gratia Dei vocabulum additum est. *Apulejus.* Consule Salmas. ad cap. XXXIV. Tib.

2. *In publicum abjecti.*] Apud Plautum in Aulularia loquitur Lar familiaris, testaturque thure, vino, coronis sibi quotidie sacrificatum fuisse. Lares adeo à priscis fuerunt aliquando spreti, contemptique, ut Tertullianus in Apologetico scribat hæc: *Domesticos Deos, quos Lares dicimus, domestica potestate tractatos de mutando aliquando in caccabulum, aliquando in trullam.* Non est ergo mirum si tunc abjecti fuerunt in publicum ex indignatione. *Beroald.*

3. *Regulos quosdam barbam posuisse.*] Lugentibus ea accommodata sunt, quæ & inusitata. Eum qui Lyciis leges posuit, ajunt mandâsse civibus, ut in luctu veste uterentur muliebri. Quosdam ferunt in foveas certas sese per dies complures abdere, neque solis lumen videre sustinere, quo is quem lugent privatus sit. Quidam vero barbarorum etiam corpora sua naribus, auribus, aliisve partibus amputandis, fœdant: gratificari se aliquid defunctis putantes, cum in hoc genere à natura constitutam mediocritatem excedant. *Plutarchus.* Romanos in luctu barbam capillumque summisisse, vides cap. LXVII. Cæs.

4. *Capita rasisse.*] Quid attinet vetera referre? mos adhuc tenet in Sabinis, ac toto Latio, ut in summo luctu mulieres sibi capillos adimant. *Sabell.*

5. *Regum etiam regem.*] Parthorum rex apud priscos regum rex vocitabatur: quod testatur Plutarchus, scribens, Pompeium Parthorum regem noluisse in epistola regem regum appellare, quemadmodum à cæteris appellabatur. Idem in Lucullo inquit: *Tigranes nunc sedet rex regum, qui tanta potentia viget. Nec mirandum, regem regum dici, cui reges complusculi ministrant, instar satellitum & pedissequorum.* In Cyri sepulcro hoc epitaphium insculptum legebatur: CYRVS. EGO. REX. OLIM. REGVM. CONDITVS. HIC. SVM. Julius Capitolinus Saporem Persarum regem appellat Regem regum. Præterea, ut autor est Marcellinus, olim Sapor rex Persarum literas dedit ad Constantium Imperatorem, quarum hoc fuit principium: *Rex regum Sapor, particeps siderum, fra-*

ter

convictu megistanum abstinuisse, quod apud Parthos justitii instar est. ROMÆ equidem, cum ad primam 6 famam valitudinis attonita & mœsta civitas sequentes nuntios opperiretur, & repente jam vesperi incertis auctoribus convaluisse tandem percrebuisset: passim cum luminibus & victimis in Capitolium concursum est, ac pæne revulsæ templi fores, ne quid gestientes vota reddere moraretur. Expergefactus è somno Tiberius est gratulantium vocibus, atque undique concinentium, [2] Salva Roma, Salva patria, Salvus est Germanicus. Sed ut demum fato functum palam factum est, non solatiis ullis, [3] non edictis inhiberi luctus publicus potuit: duravitque etiam [4] per festos Decembris mensis dies. Auxit gloriam desideriumque defuncti etiam atrocitas insequentium temporum: cunctis nec temere opinantibus, reverentia ejus ac metu

ter Solis & Lunæ, Constantio fratri meo salutem plurimam dico. Beroald.

6. *Exercitatione venandi.*] Xenophon in primo Pædiæ ait, venationem videri Persis verissimam meditationem rerum bellicarum, qua etiam assuescunt frigora, & calores tolerare. *Beroald.* Tacitus initio Ann. II. de Vonone Parthorum rege: *Accendebat dedignantes & ipsi, diversus à majorum institutis, raro venatu, segni equorum cura.*

1. *Convictu Megistanum.*] Sunt Græcis viri summi ac proceres cujusque regni, quibus permissum ut cum regibus epularentur. Quo vocabulo usus est etiam Tacit. & Annæus Seneca Epist. ad Lucilium XXI. Unde & D. Marci Euangelistæ locum capite sexto de Herode scribentis rectius intelligimus, δεῖπνον ἐποίει τοῖς μεγιστᾶσιν. *Torrentius.*

2. *Salva Roma, &c.*] Versus integer Trochaicus, Fulv. Ursino agnoscente. Quod genus versuum quasi sub manum, etiam rudioribus, natum videtur, ut probabiliter colligitur tum ex hoc loco, tum ex iis, quæ de militibus Gallico triumpho currum prosequentibus, semel iterumque tradidit Suetonius in Cæsare.

3. *Non edictis inhiberi luctus publicus potuit.*] Edictum tamen aliquod Tiberii, quo ad solemnia repetenda populum hortabatur, non frustra fuisse patet ex Tacito. Sequitur enim: *Tum exuto justitio, reditum ad munia.* Eodem edicto monuit, *quia ludorum Megalensium spectaculum suberat, etiam, voluptates resumerent.* Unde constat, diu ac pertinaciter pop. Rom. interitum Germanici luxisse. Obiit enim, ut vero simillimum est, ante mensem Decembrem. At Megalensium spectaculum incidit in Nonas Apríleis. *Schildius.*

4. *Per festos mensis Decembris dies.*] Id est, Saturnalia.

tu repressam Tiberii sævitiam, quæ mox eruperit.

7 HABVIT *in matrimonio Agrippinam, M. Agrippæ & Juliæ filiam, & ex ea novem liberos tulit: quorum duo infantes adhuc rapti, unus jam puerascens, insigni festivitate, cujus effigiem habitu Cupidinis in æde Capitolinæ Veneris Livia dedicavit. AVgustus in cubiculo suo positam, quotiescumque introiret, exosculabatur. Cæteri superstites patri fuerunt. Tres sexus fœminini,[1] Agrippina, Drusilla, Livilla,[2] continuo triennio natæ, totidem mares, Nero & Drusus & C. Cæsar. Neronem & Drusum senatus, Tiberio criminante,*

8 *hostes judicavit. C. Cæsar natus est pridie Kal. Septembres,[3] patre suo & C. Fonteio Capitone* COSS. *Vbi natus sit, incertum diversitas tradentium facit. Cn. Lentulus Gætulicus Tiburi genitum scribit: Plinius Secundus in Treveris[4] vico Ambiatino[5] supra Confluentes: addit etiam pro argumento* aras ibi ostendi inscriptas,[6] OB AGRIPPINÆ PVERPERIVM. *Ver-*

1. *Agrippina, Drusilla, Livilla.*] Agrippina Domitio, ac postea Claudio principi nupsit. Drusillam L. Cassio, Livillam (Juliam Tacitus vocat, ob proaviam, quæ modo Julia, modo Livia scriptoribus) M. Vinicio Tiberius conjunxit. Ann. VI.

2. *Continuo triennio.*] In hanc sententiam ait Plin. in VII. *Item alii, aliæque fœminas tantum generant aut mares, plerumque alternatim: sicut Gracchorum mater duodecies, & Agrippina Germanici novies.* Alternabat itaque Agrippina in partu, ut tres fœminas continenter pareret, mox totidem mares. Nam si intelligas alternasse, ut alternis annis fœminam, alternis masculum generaret, non conveniet Plinius cum Tranquillo. *Beroald.*

3. *Patre suo, & C. Fonteio* COSS.] A.V. DCCLXV. De quibus Coss. extat hæc inscriptio, GERMANICO. CAESARE. C. FONTEIO. CAPITONE. COSS. K. IAN. SEIAE. FORTVNAE. AVG. SACR. *Torrentius.*

4. *Vico Ambiatino.*] Cod. Salmas. *Ambitarvio.*

5. *Supra Confluentes.*] Hinc hodie quoque urbi Confluentiæ nomen, qua Mosella in Rhenum influit sub ditione Treverensi. *Torrent.*

6. OB AGRIPPINAE PVERPERIVM.] Mos Romanus, quo receptum, ut propagandæ memoriæ caussa, ara aut templum statueretur virtuti reique, quam cuperent laudatam. Tacitus Annal. I. *aramque adoptionis & alia hujuscemodi prohibuit.* Ita apud eundem, cum Tiberius publico judicio ultus esset Germanici mortem, *Cæcina Severus*

Versiculi, imperante mox eo, divulgati,[1] *apud hibernas legiones procreatum indicant:*

In castris natus, patriis nutritus in armis,
Jam designati principis omen erat.

[2] *Ego in Actis Antii invenio editum. Gætulicum refellit Plinius, quasi mentitum per adulationem, ut ad laudes juvenis gloriosique principis aliquid etiam ex* [3] *urbe Herculi sacra sumeret: abusumque audentius mendacio, quod ante annum fere, natus Germanico filius Tiburi fuerat, appellatus & ipse C. Cæsar: de cujus amabili pueritia immaturoque obitu supra diximus. Plinium arguit ratio temporum. Nam qui res AVgusti memoriæ mandarunt, Germanicum exacto consulatu in Galliam missum consentiunt, jam nato Cajo. Nec Plinii opinionem inscriptio aræ quidquam adjuverit,*

tus censuit aram Ultioni. & lib. xv. post natam ex Poppæa prolem, *supplicationes à Senatu decretæ, & templum Fecunditati.* Lipsius.

1. *Apud hibernas legiones.*] Apertior locutio est, & in quibusdam exarata codicibus, si dicas, apud hiberna legionum. *Beroald.*

2. *Ego in Actis Antii editum invenio.*] Suetonio manus nondum do. Primum ambigo, utrum natus eo anno Cajus sit. Video enim dissensum in numero annorum quos dicitur vixisse. Et quid si paullo ante natus sit, cum pater in Germania esset? quid si paullo post? Deinde quæritur, quando natus Caligula sit, non quando satus. Nonne ipso patre Consule, ut Suetonius vult, nasci potuit in castris? Nec enim opus credo eam ad rem præsentia patris. Nam Germanicum constat ex Dione statim à clade Variana continenter in Germania mansisse, ad hunc usque Consulatum. Suspicari autem probabiliter possum, uxorem quæ tumida & vicina partui, relictam ab eo in Germania donec uterum posuisset. Sed in Actis reperio, ait, natum eum Antii. Quid si Acta de alio quopiam Cajo, filio pariter Germanici senserint? Non enim Caligulæ nomen discriminis caussa, opinor, apponi potuit Actis, quoniam Professio apud Acta, nato statim puero fieri solita. Addit amplius, bimulum demum perductum in castra. At quid obstat, Agrippinam & infantem in Germaniam revertisse? Quod Antium prætulerit omnibus secessibus Cajus; quin hoc argumento Tiberium Capreis genitum dicit, Tiburi aut Lanuvii Augustum? Huic meæ sententiæ præter consulares, Plinium & Tacitum, subscribunt pedanei Senatores Sex. Victor, & Athenæus lib. I V. cap. V I I. *Lipsius.*

3. *Urbe Herculi sacra.*] Unde *Herculeum*, & *Herculis Tibur.* Sup. Aug. c. LXXII Et fortassis ut Commodus, sic Caligula Hercules Romanus videri, ac dici voluit. *Torrent.*

rit, cum Agrippina bis in ea regione filias enixa sit: & qualiscumque partus, sine ullo sexus discrimine, puerperium vocetur: quod antiqui etiam [1]*puellas* pueras, *sicut & pueros* puellos *dictitarent. Exstat & AVgusti epistola ante paucos quam obiret menses, ad Agrippinam neptem ita scripta de Cajo hoc (neque enim quisquam jam alius infans nomine pari tunc supererat)* Puerum Cajum XV. Kal. Junii, si Dii volent, ut ducerent Talarius & Asellius, heri cum his constitui. Mitto præterea cum eo [2]ex servis meis medicum, quem scripsi Germanico, si vellet, ut retineret. Valebis, mea Agrippina, & dabis operam ut valens pervenias ad Germanicum tuum. *Abunde arbitror parere, non potuisse ibi nasci Cajum, quo prope bimulus demum perductus ab urbe sit. Versiculorum quoque fidem eadem hæc elevant: & eo facilius quod hi sine auctore sint. Sequenda igitur est* [3] *quæ sola Actorum restat & publici instrumenti auctoritas: præsertim cum Cajus Antium,* [4] *omnibus semper locis atque secessibus prælatum, non aliter quam natale solum dilexerit: tradaturque etiam sedem ac domicilium Imperii tædio urbis transferre eo destinas-*

1. *Puellas pueras.*] Varro de vita pop. R. *Sic in privatis ædibus pueri liberi & pueræ ministrabant.* Idem: *Properate pueræ, quas sinit ætatula ludere, esse, amare, & Veneris tenere bigas.* Adi & Paulum J. C. L. CLXI. de Verb. signif. & ad eum, Alciatum.

2. *Ex servis medicum.*] Medicos fuisse in numero servorum apud priscos, idonei scriptores tradiderunt, & in primis Seneca, qui sic ait lib. III. de Beneficiis: *Tenebatur inclusus Domitius: imperavit medico, eidemque servo suo, ut ei venenum daret.* Beroald. Non tamen omnes medicinam profitentes servi fuêre: ut Casaubono notatum ad c. IV. Cæs.

3. *Quæ sola Actorum restat & publici instrumenti auctoritas.*] Cod. Salmas. *quæ sola auctor restat.*

4. *Omnibus semper locis atque secessibus prælatum.*] Strabo de Antio libro V. Νυνὶ μὲν οὖν ἀνεῖται τοῖς ἡγεμόσιν, εἰς σχολὴν καὶ ἄνεσιν τῶν πολιτικῶν. reliqua

nasse. [1]*Caligulæ cognomen castrensi joco traxit, quia* 9
manipulario habitu inter milites educabatur. Apud quos quantum præterea per hanc nutrimentorum consuetudinem amore & gratia valuerit, maxime cognitum est: cum post excessum Augusti tumultuantes & in furorem usque præcipites, solus haud dubie conspectu suo flexit. Non enim prius destiterunt quam [2] *ablegari eum ob seditionis periculum, & in proximam civitatem demandari animadvertissent. Tunc demum ad pœnitentiam versi, represso ac retento vehiculo, invidiam quæ sibi fieret deprecati sunt. Comitatus est* 10
patrem & in Syriaca expeditione. Unde reversus primum in matris, deinde ea relegata, in [3] *Liviæ AVgustæ*

liqua vide ad Augustum.

1. *Caligulæ nomen castrensi joco traxit.*] Caligæ, militis calceamenta, etsi tibiatim calcearentur, nunquam tamen pro braccis, aut femorum tegmine apud veteres sunt acceptæ, ut viri quidam docti falso sibi persuaserunt. Recentiores non de calceamento tantùm militari dixerunt, sed de omni calceorum genere. D. Hieronymus σανδάλια, *caligas* vertit. vetus interpres Juvenalis Græcorum crepidas, *Grajas caligulas* vocat. nimirum *trechedepna* volebat esse apud Juvenalem, quæ Græcis τροχάδες appellantur. auctori veteris Glossarii τροχάδες sunt *gallicula*. Idem *gallicnlas* σανδάλια reddit alio loco: sic plane gallicæ & caligæ confunderentur. Atqui constat gallicam de eo genere calceorum fuisse, quod infimas tantum plantarum calces tegeret, quales erant crepidæ & soleæ. at caligæ non tales. Quamvis non dubitem, multis auctorum locis caligas, & caligulas, pro gallicis & galliculis irrepsisse. Græci quoque, dum καλίκια & καλλίγαι scribunt, dubium facere possunt utrum caligam an gallicam exprimere voluerint. idem καλλιγάλλειν solent plerumque scribere qui Latinis *Caligula*. Sed certum est, de caliga esse accipiendum. *Salmasius.*

2. *Ablegari eum.*] Omnes MSS. quos equidem viderim habent *obligari*, atque ita legendum est, ne bis idem dicat. sequitur enim *demandari*. *Proximam* autem *civitatem* Treverorum urbem intellige, ex Tacito lib. 1. Annal. *Torrent.* Adstipulatur Torrentii codicibus, Salmasianus.

3. *Liviæ Augustæ.*] Hoc cognomento decorabantur uxores, atque etiam sorores Imperatorum. Uxori, sororique Trajani Senatus obtulit cognomen Augustum: quod illæ tamen deprecatæ sunt: quarum modestiam ita laudat Plinius in Panegyrico: *Hoc magis digna sunt, quæ in animis nostris & sint, & habeantur Augustæ, quia non vocantur.* Beroald.

Liviæ Augustæ proaviæ contubernio.] Liviam proaviam vocat, (ea enim Drusi mater erat) Antoniam vero aviam, quæ Drusi uxor. Et notandum, etiam fœminarum contubernium dici. *Torrentius.*

1. *Vice-*

stæ proaviæ suæ contubernio mansit: quam defunctam prætextatus etiam tum pro Rostris laudavit. Transiitque ad Antoniam aviam, & inde [1] *vicesimo ætatis anno accitus Capreas à Tiberio, uno atque eodem die togam sumsit, barbamque posuit: sine ullo honore, qualis contigerat tirocinio* [2] *fratrum ejus. Hic omnibus* [3] *insidiis tentatus elicientium, cogentiumque se ad querelas, nullam umquam occasionem dedit:* [4] *perinde oblitterato suorum casu, ac si nihil cuiquam accidisset: quæ vero ipse pateretur,* [5] *incredibili dissimulatione transmittens. Tantique in avum, & qui juxta erant, obsequii: ut non immerito sit dictum:* Nec servum meliorem
11 ullum, nec deteriorem dominum fuisse. *Naturam tamen sævam atque probrosam, nec tunc quidem inhibere poterat: quin & animadversionibus pœnisque ad supplicium datorum cupidissimè interesset:* [6] *& ganeas atque adulteria capillamento celatus, & veste lon-*

1. *Vicesimo ætatis anno.*] Cum fere fieret XVII. ætatis anno, Caligulæ ob avi Tiberii cunctationem tardius contigit, atque adeo eodem tempore simul barbam deposuit. Qui dies etiam solennis habebatur. Juvenal. Sat. III.

Ille metit barbam, crinem hic deponit amati,
Plena domus libris vænalibus. ——

Torrent. De barba prima posita, vide Ner. cap. XII. Cod. Salmas. *undevicesimo.*

2. *Fratrum ejus.*] Neronis & Drusi: quorum tyrocinii diem celebravit Tiberius, dato plebi congiario. Tib. capite LIV.

3. *Insidiis tentatus.*] Tiberii capite LIIII.

4. *Perinde oblitterato suorum casu ac si nihil cuiquam accidisset.*] Tacitus: *Immanem animum subdola modestia tegens, non damnatione matris, non exsilio fratrum rupta voce.*

5. *Incredibili dissimulatione transmittens.*] Potentiorum injuriæ hilari vultu, non patienter tantum ferendæ sunt. Facient iterum, si se fecisse crediderint, Hoc habent pessimum animi magna fortuna insolentes, quos læserunt, & oderunt. Notissima vox est ejus, qui in cultu regum consenuerat. cum illum quidam interrogaret, *Quomodo rarissimam rem in aula consecutus esset, senectutem? Injurias,* inquit, *accipiendo, & gratias agendo.* Seneca. Narrat deinceps (I. de ira, cap. XXXIII.) quomodo ab hoc ipso C. Cæsare Pastor eq. Rom. ad cœnam invitatus, tristitiam ex supplicio filii conceptam dissimulaverit: de quo hîc cap. XXVII.

6. *Et ganeas atque adulteria capillamento celatus, & veste longa noctibus obiret.*]

longa noctibus obiret: ac scenicas saltandi canendique artes studiosissime appeteret: facile id sane Tiberio patiente, si per has mansuefieri posset ferum ejus ingenium. Quod sagacissimus senex ita prorsus perspexerat, [1] *ut aliquoties prædicaret*, Exitio suo, omniumque Cajum vivere, & se [2] natricem *(serpentis id genus)* pop. Rom. [3] Phaëtontem orbi terrarum educare. *Non ita multo post Juniam Claudillam M. Silani* 12
nobilissimi viri filiam duxit uxorem. Deinde augur in locum fratris sui Drusi destinatus, [4] *prius quam inaugu-*

ret.] *Adulteria* pro fœminis adulteris, ita dictum, ut conjugia pro conjugibus, & alia id genus. *Casaub.* Vestem longam gessisse Caligulam quispiam censeat, ut stolam mulier solet ad pedes demissam, ne agnosceretur. & capillamentum sumpsisse virili longius, simileque muliebri, aut Maurorum, & Hispanorum promissis crinibus. Nam hi populi capillati erant. Petronius tamen ostendit, esse adderitiam comam in viris, ut corymbion in fœminis: nam sic de raso scribit: *Evocatumque me non minus decoro exornavit capillamento.* Turnebus. Suetonius in Othone *galericulum* vocat.

1. *Vt aliquoties prædicaret exitio suo omniumque Cajum vivere.*] Dio casti senis vaticinium ita narrat, ἠγνόει μὲν γὰρ οὐδὲν οὐδὲ τῶν κατὰ τὸν Γάϊον, ἀλλὰ καὶ εἶπέ ποτε αὐτῷ διαφερομένῳ πρὸς τὸν Τιβέριον, ὅτι σύ τε τοῦτον ἀποκτενεῖς καὶ σὲ ἄλλοι. Propterea Philo narrat, sæpius deliberasse Tiberium de tollendo Cajo. *Casaub.* C. Cæsari forte orto sermone L. Syllam irridenti, omnia Syllæ vitia, & nullam ejusdem virtutum habiturum prædixit: simul crebris cum lacrymis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu: occides hunc tu, inquit, & te alius. *Tacitus.*

2. *Natricem.*] Quam eandem cum *boa* faciunt Glossæ: *Natrix*, *boa*, ἔχεος εἶδος. Est ex Græco δύης quod idem est, ac δύτης. Æoles Bœotii dicebant βύης, inde *boa*, ut φύτης, *popa*. Plinius *Boam* dictam autumat, quod alatur bubuli lactis succo. falsa ἐτυμότης. nec enim hoc proprium Boæ, sed omnium serpentium esse sciunt nostræ rusticæ. Lactis omnes avidæ sunt, & colubri plerumque in pastu, pedibus vaccarum circumvoluti posterioribus, lac ex uberibus usque ad sanguinem sugunt. *Salmas.*

3. *Phaëtontem orbi terrarum.*] Duas Agrippinas, matrem & sororem Caii, *faces generis humani* vocat Plinius.

4. *Prius quam inauguraretur.*] Hoc genere loquendi etiam Cicero & Varro utuntur. In collegium augurum *cooptari* quoque dicebantur. Ita Cicero non uno loco. Erat enim Romæ augurum collegium, qui *augures publici* vocabantur. Cicero II. de Leg. *Augures publici interpretes Iovis Opt. Max.* Fertur & vetus inscriptio Neapoli hodieque extare in hæc verba C. MAETIO. MEMMIO. FVRIO. BALBVRIO. CAECILIANO. PLACIDO. C. V. PONTIFICI. MAIORI. AVGVRI. PVBLICO. POPVLI. ROM. QVIRITIVM. Qui vero inaugurabatur, jurejurando adigebatur, se nihil ex mysteriis enuntiaturum, autore Plutarcho. *Bissonius.*

1. *Ad*

guraretur,[1] *ad Pontificatum traductus est: insigni testimonio pietatis atque indolis: cum deserta desolataque* [2] *reliquis subsidiis aula, Seiano vero tunc suspecto, mox & oppresso, ad spem successionis paullatim admoveretur. Quam quo magis confirmaret, amissa Junia ex partu, Enniam Næviam Macronis uxorem, qui tum prætorianis cohortibus præerat, solicitavit ad stuprum, pollicitus & matrimonium suum, si potitus Imperio fuisset: deque ea re & jurejurando &* [3] *chirographo cavit. Per hanc insinuatus Macroni, veneno Tiberium aggressus est, ut quidam opinantur: spirantique adhuc detrahi anulum: & quoniam suspicionem retinentis dabat, pulvinum jussit injici: atque etiam fauces manu sua oppressit: liberto, qui ob atrocitatem facinoris exclamaverat, confestim in crucem acto. Nec abhorret à veritate, quum sint quidam auctores, ipsum postea, & si non de perfecto, at certe de cogitato quondam parricidio professum. Gloriatum enim esse assidue, in commemoranda sua pietate,* ad ulciscendam necem matris & fratrum, introisse se cum pugione cubiculum Tiberii dormientis: & misericordia correptum,

1. *Ad Pontificatum traductus est.*] Pontificum enim sacerdotium multo honoratius erat, quam augurum. De præstantia eorum ac dignitate multa in vita Numæ tradidit Halicarnass. l. 11. Cicero in exordio orationis pro domo sua ad pontifices: *Cum multa divinitus, Pontifices, à majoribus nostris inventa atque instituta sunt: tum nihil præclarius, quam quod vos eosdem & religionibus Deorum immortalium, & summæ Reip. præesse voluerunt: ut amplissimi & clarissimi cives Remp. bene gerendo, religiones sapienter interpretando, Rempubl. conservarent.*

2. *Reliquis subsidiis.*] Solo nempe Cajo, cum Tiberio, Drusi filio, adhuc puero, ex omnibus masculis domus imperatoriæ superstite. Quod vero Augurem in locum fratris sui Drusi designatum, dicit, de Drusi Auguratu nihil equidem in antiquis monumentis inveni. At vero ipse Cajus Cæsar, Germanici Cæsaris F. Divi Augusti pronepos, & Flamen Augustalis, & Quæstor in veteri marmore scribitur. *Torrentius.*

3. *Chirographo.*] Cod. Salmas. *cyrographo.* κῦρος idem Græcis, quod pignus, firmamentum, probatio Latinis. Non igitur absurda ea scriptura.

1. *A Min*

ptum, abjecto ferro recessisse: nec illum, quam-
quam sensisset, aut exquirere quidquam aut exse-
qui ausum. *Sic imperium adeptus, populum Roman.* 13
*vel, ut ita dicam, hominum genus, voti compotem fe-
cit, exoptatissimus princeps maximæ parti provincia-
lium ac militum, quod infantem plerique cognove-
rant: sed & universæ plebi urbanæ ob memoriam Ger-
manici patris miserationemque prope afflictæ domus.
Itaque ut* [1] *à Miseno movit, quamvis lugentis habitu,
& funus Tiberii prosequens: tamen* [2] *inter altaria &
victimas, ardenteisque tædas, densissimo & lætissi-
mo obviorum agmine incessit,* [3] *super fausta nomina,*

[1] sidus

1. *A Miseno.*] Ita loquitur Suetonius cap. LI. *repente à Messana noctu profugit.* Non sine exemplo melioris ævi scriptorum.

2. *Inter altaria & victimas ardentesque tædas.*] Ita moris fuit prodire obviam viris principibus. Originem rei docet M. Tullius: nam primitus Deis hic honos exhibitus, cum transferrentur eorum imagines: Vide lib. IV. in Verrem. Deinde ad homines idem est translatum: estque hoc adulationis genus antiquissimum. Exempla suppeditant Q. Curtius lib. V. de Alexandri ingressu in Babylonem loquens, Plutarchus in Dione, Justinus lib. XXIV. Sueton. lib. super. cap. XCVIII. mitto locum in Galba, capite XVIII. meminit & Appianus Ἐμφυλίων libro quinto, narrans Octavii & Antonii in Urbem adventum post factam inter se pacem, παροδεύουσιν αὐτοῖς οἷα σωτῆρσιν ἐγίγνοντο θυσίαι. sic interpretor quod scribit Philostratus libro quinto, de Vespasiano Ægyptiacos nomos peragrante. Addit Suetonius, *tædasque ardentes:* quod erat aliquanto civilius & usitatius. Servius ad librum V. Æneidos, *In honorem regum cum facibus procedebatur à populo.* Videatur etiam, & Plutarchus in Pompeio, Herodianus lib. quarto describens ingressum Caracallæ Alexandriam. Imperatoribus autem Christianis idem genus honoris postea esse exhibitum, passim illorum historiæ testantur. nam sive ipsos, sive eorum laurata, sive cadavera defunctorum suffitibus excipiebant. Atque idem honos postea etiam episcopis est exhibitus: idque jam inde à temporibus primis florentis Ecclesiæ. Simile est quod de cereis accensis in Histor. Ecclesiast. observamus, quos initio moris fuit rebus sacris præire. Mox ad ipsorum episcoporum honorem ii sunt adhibiti. Testes Theodoritus, Sozomenus, Gregorius, Cyrillus. denique apud Cedrenum, & id genus scriptores, passim leges θυμιάμασι καὶ κηροῖς προπέμπειν: &, μετὰ κηρῶν καὶ λαμπάδων καὶ ἀρωμάτων. *Casaub.*

3. *Super fausta nomina.*] *Fausta nomina,* accipio qualia sunt, Pater, Princeps, Magnus, Pius, Felix, & similia. Horatius lib. I. Od. II. *Hic ames dici Pater, atque Princeps.* Seneca l. I. De clementia, *Magnos, & Felices, & Augustos dicimus.* Torrent.

1. *Sidus*

[1] sidus & pullum, & puppum & [2] alumnum *appellantium.* 14 *Ingressoque urbem, statim consensu senatus, & irrumpentis in Curiam turbæ, irrita Tiberii voluntate, qui testamento alterum* [3] *nepotem suum prætextatum adhuc coheredem ei dederat, jus arbitriumque omnium rerum illi permissum est, tanta publica lætitia, ut tribus proximis mensibus, ac ne totis quidem, supra centum sexaginta millia victimarum cæsa tradantur. Cum deinde paucos post dies in proximas Campaniæ insulas trajecisset, vota pro reditu suscepta sunt: ne minimam qui-*

1. *Sidus & pullum, & puppum.*] *Sidus* (ni fallor) appellabant ob fauſtitatem, aut etiam oris venuſtatem. Hor. l. III. Od. IX.

Quamvis sidere pulcrior
Ille est. ———

Et lib. I. Sat. VII.

Solem Asiæ Brutum appellat, stellasque salubreis
Appellat comites.

De *pullo*, & *puppo*, Catull. Epigr.

Deprendi modo pupulum.

Martial. lib. x.

Pupam se dicit Gellia, cum sit anus.

Plautus Caſ. *meus pullus, meus passer.* Sic *pullus Iovis, pullus Martis. Puerum* (inquit Feſtus) *quem quis amabat, pullum ejus vocabant.* Idem.

2. *Alumnum appellantium.*] Nutrices blandientes, quos educaverunt, alumnos appellant. Unde illud: *Charo comes ibat alumno.* Seneca in Medea:

Alumna, celerem quo rapis tectis gradum?

Idem in Octavia:

Cede fatis, atque fortunæ tuæ,
Alumna, quæso.

Sed Jovem Alumnum cognominaverunt ab eo, quod omnia aleret, non autem quod aleretur. *Bervald.* Si quæ alia, huc faciunt illa Palladiæ apud Salvianum, Epiſcopum Maſſilienſem, ſuaviſſimum ſcriptorem, in Epiſt. *Advolvo vestris, ô Parentes carissimi, pedibus, illa ego vestra Palladia, vestra gracula, vestra dominula, cum qua his tot vocabulis quondam indulgentissima pietate lusistis, quæ vobis per varia nomina nunc fuit mater, nunc avicula, nunc domina, cum esset unum scilicet vocabulum generis, aliud infantiæ, tertium dignitatis.* Similes blanditiæ apud Plautum quoque leguntur. *Boxhornius.*

3. *Nepotem suum coheredem ei dederat.*] An bonorum tantum Tiberii coheredes ſunt relicti, an etiam imperii? non temere quærimus: videntur enim inter ſe non conſentire veteres ſcriptores. Dio quidem initio libri LVIII. nepoti traditum imperium ſcribit. τῷ Τιβερίῳ τῷ ἐγγόνῳ τὴν αὐταρχίαν κατέλιπε· contrarium affirmat Joſephus: apud quem Cajo Remp. committit Tiberius moriens, & his verbis utitur, ὦ παῖ, καίπερ μοι συγγενεστέρου Τιβερίου ἢ κατὰ σὲ ὄντος, σοὶ φέρων ἐγχειρίζω τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν. utrique communicatum tradit Philo, τὸν γὰρ ἀνεψιὸν καὶ κοινωνὸν ἀπολειφθέντα τῆς ἀρχῆς κλήρου. & ſcribit idem, ſi paullulum advixiſſet Tiberius, mutaturum fuiſſe, ac ſublato Cajo ſolum heredem imperii relicturum ſuum nepotem. Philonem arbitror vera dicere, qui

quidem occasionem quoquam omittente in testificanda solicitudine & cura de incolumitate ejus. Ut vero in adversam valitudinem incidit, pernoctantibus cunctis circa Palatium, non defuerunt [1] qui depugnaturos se armis pro salute ægri, quique capita sua [2] titulo proposito voverent. Accessit ad immensum civium amorem notabilis etiam externorum favor. Namque [3] Arthabanus Parthorum rex, odium semper contemtumque Tiberii præ se ferens, amicitiam ejus ultro petiit: venitque ad colloquium legati consularis: & transgressus

qui cum iis temporibus vixerit, & Romæ etiam Caji temporibus sit versatus, ignorare quod factum erat non potuit. *Casaub.*

1. *Qui depugnaturos se armis pro salute ægri, quique capita sua titulo proposito voverent.*] Opinio veterum fuit, mortem morte posse redimi: ex qua persuasione multa introducta. mitto fabulas Poëtarum, & Deciorum devotiones, aliaque ex antiqua historia, vel recente barbararum gentium: cujusmodi est mos ille in Canariis observatus, devovendi sese, ac statim mortem obeundi pro salute novi principis: ut narrat Aloysius Cadamustus capite VIII. Ex eo fonte istud est, quod ægrotos periculo posse eripi putarent, si vitam suam illius loco projecissent. Vide Juvenalem Satyra XII. de heredipeta qui orbo adulatur ægrotanti. Inde est etiam quod narrat Suetonius in Nerone cap. XXXVI. nec ob aliam caussam institutum, ut pro salute principis committerentur gladiatores: quod in Claudio diserte notat Dio, aliique confirmant. extat & inscriptio vetus quæ continet titulum, quo proposito, duæ legiones capita devoverunt pro salute Trajani bello Dacico periclitantis. Bellonarii quoque pro salute Imperatoris sanguinem se fundere dicebant, ut est apud Tertullianum in Apologet. cap. XXV. Postremo inde est illud loquendi genus frequens in adulationibus principum, *devotus numini majestatique tuæ*, quod explicat Dio, σοὶ καθωσιώμεθα. eum vide libro LIII. De P. Afranio ac Potito, qui pro salute Caji capita sua devoverunt, idem libro LVIII. *Idem.*

2. *Titulo proposito.*] Publice nempe ut nemo ejus voti reos esse ignoraret. Id enim *proponere* significat. Sup. Tiber. cap. XLVIII. & mox cap. XVI. *Rationes Imperii, ab Augusto proponi solitas, sed à Tiberio intermissas, publicavit.* Dio addidisse voto jusjurandum scribit, coactosque postea à Cajo præstare promissum, ne perjurio sese illigarent. *Torrent.* De duobus vide, quæ Suetonius c. XXVII. Porro, ejuscemodi vota quod attinet, etiam non prætereundus est locus Cæsaris de Gallis. Sic ille l. VI. *Qui sunt affecti gravioribus morbis, quique in præliis periculisque versantur, aut pro victima homines immolant, aut se immolaturos vovent: administrisque ad ea sacrificia Druidibus utuntur, quod pro vita hominis nisi vita hominis reddatur, non posse Deorum immortalium numen placari arbitrantur: publiceque ejusdem generis instituta habent sacrificia.*

3. *Arthabanus.*] Tiberii capite sexagesimo sexto. Dio extremo lib. quinquagesimi octav.

EVphratem, [1] *aquilas & signa Romana* [2] *Cæsarumque*
15 *imagines adoravit. Incendebat & ipse studia hominum omni genere popularitatis. Tiberio cum plurimis lacrymis pro concione laudato, funeratoque amplissime: confestim Pandatariam, &* [3] *Pontias,* [4] *ad transferendos matris fratrisque cineres festinavit, tempestate turbida, quo magis pietas emineret: adiitque venerabundus, ac per semet in urnas condidit.* [5] *Nec minore scena Ostiam, præfixo in biremis puppe vexillo, & inde Romam Tiberi subvectos, per splendidissimum quemque equestris ordinis,* [6] *medio ac frequenti die* [1] *duo-*

1. *Aquilas & signa Romana.*] In legione Romana signa tot, quot cohortes, id est, decem. In medio cujusque titulus COH. VI. aut quintæ, &c. pro numero. Imagines illas clypeosque, qui in nummis ubique apparent, auctor mihi, qui adserit esse ab Augusto, Isidorus lib. XVII. cap. De signis: *Pilam in signa constituisse fertur Augustus, propter nationes sibi in cuncto orbe subjectas, ut magis figuram orbis ostenderet.* Pilam appellat rotundas illas imagines, quas innexas à summo ad medium videbis in signis. *Lipsius.*

2. *Cæsarumque imagines adoravit.*] Tacitus Annal. XV. *signis & simulacris in modum templi.* Ea simulacra, nego aliud fuisse, quam Cæsarum ex auro argentove imagines, ut quisque imperabat. Et ita capiendus hic Suetonius. Idem Tacitus lib. I. Hist. *Vexillarius comitantis cohortis dereptam Galbæ imaginem solo adflixit.* similia exstant l. III. Ob has imagines illatas orta Judæorum seditio, de qua Josephus, Zonarasque, & Suidas: Σημαίαι, σίγνα, προτομαί. Πιλάτος εἰς τὴν Ἰουδαίαν τὰς Τιβερίου εἰκόνας, αἳ σημαῖαι καλοῦνται, εἰσήγαγεν. οἱ δὲ ἐξεπλάγησαν, ὡς πεπατημένων αὐτοῖς τῶν νομίμων. *Idem.*

3. *Pontias.*] Forte rescribendum, *Pontiam:* ut supra Tib. LIV. *Neronem in insula Pontia* fame necavit. Strabo quoque non nisi unius insulæ Pontiæ meminit, & quidem bis, semel lib. II. iterum lib. V.

4. *Ad transferendos matris fratrisque cineres festinavit.*] Frater hic est Nero, de quo capite VII. extat hodieque urna, in qua hujus cineres Romæ olim servabantur & colebantur, cum hac inscriptione. OSSA. NERONIS. CAESARIS. GERMANICI. CAESARIS. F. DIVI. AVG. PRON. FLAMIN. AVGVSTALIS. QVAESTORIS. *Casaub.*

5. *Nec minore scena.*] *Scenam* pro specie & apparatu, ac prætextu, vel obtentu dixere ejus seculi auctores. Tacit. lib. XIV. ubi de morte Agrippinæ, *scenam ultro criminis parat.* Nisi *schema* & hîc, & apud Tacitum legamus, ut Tib. cap. XLIII. *Torrent.* Similem scenam lege apud Plutarchum in Demetrio, cum ejus reliquias filius excipit, & per aliquot Græciæ insulas atque urbes traducit.

6. *Medio ac frequenti die.*] Principis moderatio fuit, quod cives inquietare noluit indicto funebri officio: honori tamen matris fratrisque in eo consuluit, quod horam diei elegit frequentem

[1] *duobus ferculis* [2] *Mauſoleo intulit. Inferiaſque his annua religione publice inſtituit: & eo amplius matri Circenſes,* [3] *carpentumque quo in pompa traduceretur. At in memoriam patris,* [4] *Septembrem menſem* Germanicum *appellavit. Poſt hæc, Antoniæ aviæ quidquid umquam Livia AVguſta honorum cepiſſet, uno ſenatuſconſulto congeſſit.* [5] *Patruum Claudium equitem R. ad id tempus collegam ſibi in conſulatu aſſumſit.* [6] *Fratrem Tiberium die virilis togæ adoptavit, appellavitque* [7] principem juventutis. *De ſororibus auctor fuit,* [8] *ut omnibus*

[1] *ſta-*

tem. Id tempus Græci vocant πλήθουσαν ἀγοράν· quod Paulus libro IV. Sententiarum, finit à ſecunda ad decimam horam. Dio quoque Chryſoſtomus in ſecunda de gloria, πλήθουσαν ἀγορὰν circa decimam conſtituit, & manifeſto ſeparat à meridie. Verum nihil obſtat, etſi pars ea diei frequentiſſima, quin & medius dies poſſit dici frequens. *Caſaub.*

1. *Duobus ferculis Mauſoleo intulit.*] Sic appellat pompatius, ut dicam cum Tertulliano, inſtrumentum in quo cineres erant cum inferrentur in Mauſoleum, ob ſimilitudinem aliquam ferculorum triumphalium: utraque enim ſic erant compoſita, ut elata geſtari omnibuſque oſtendi poſſent. *Idem. Pro ferculis* Cod Salmaſ. *fericulis.*

2. *Mauſoleo.*] Aug. cap. C.

3. *Carpentumque quo in pompa traduceretur.*] Lib. I. cap. LXXVI.

4. *Septembrem Germanicum.*] Martial. *Germanicarum magna lux Calendarum.* Sed urbaniſſimus Poëta ad ſua tempora reſpexit. Domitianus enim Germanici cognomine aſſumpto, Septembrem menſem, & Octobrem Germanicum, & Domitianum ex appellationibus ſuis nominavit. *Sabell.*

5. *Patruum Claudium Equitem R.*] Equitem tantum vocat, quia nullos ad id tempus honores adhuc geſſerat. Claud. cap. V. & cap. VII. *Torrentius.* Ut ſenatores non niſi ex iis fere, qui magiſtratus geſſiſſent, legebantur, ſic contra equites magiſtratus non capiebant: ubi vero cepiſſent, equites eſſe, aut vocari deſinebant. Id quod, ut multa alia, egregie Cic. in Cluentiana oſtendit. *Sigonius.*

6. *Fratrem Tiberium.*] Fratrem vocat etiam inf. cap. XXIII. Vir doctus vult eos à Tiberio pariter adoptatos fuiſſe, cum etiam coheredes eidem extiterint. Verum adoptione nihil opus erat, cum parentum ſuorum, Germanici & Druſi, morte jus filiorum adepti fuerint. Et alioqui de adoptione nulla apud auctores mentio. *Torrent.*

7. *Principem juventutis.*] Ut Cajus & Lucius Cæſares, appellati fuere. Qua de re nummi veteres cum hac inſcriptione, C. L. CAESARES. AVG. F. COS. DESIG. PRINC. IVVENT. Quæ appellatio ad omnes poſtea Cæſarum filios defluxit. *Idem.*

8. *Vt omnibus ſacramentis adjiceretur.*] Non diſſimilis honos eſt, quo matrem Helenam defunctam adfecit Conſtantinus Magnus. EUſebius in ejus vita lib. III. In Novell. Juſtin. extat jurisjurandi formula, ab iis exigendi, qui magiſtratum aliquem adirent. ibi adſtringit ſe qui jurat ad fidem ſervandam &

 omne

[1] *sacramentis* [2] *adjiceretur,* NEQVE ME LIBEROSQVE MEOS CHARIORES [3] HABEO QVAM CAIVM ET SORORES EIVS. *Item relationibus Consulum:* [4] QVOD BONVM FELIXQVE SIT C. CÆSARI SORORIBVSQVE EIVS. *Pari popularitate damnatos relegatosque restituit: criminumque, si qua residua ex priore tempore manebant, omnium gratiam fecit. Commentarios ad matris fratrumque suorum caussas pertinentes, ne cui postmodum delatori aut testi maneret ullus metus,* [5] *convectos in forum, & ante clare obtestatus Deos neque legisse neque attigisse quidquam, concremavit. Libellum de salute sua oblatum non recepit, contendens,* Nihil sibi admissum cur cuiquam invisus esset: *negavitque se*
16 *delatoribus aures habere. Spintrias* [6] *monstruosarum libidinum ægre,* [7] *ne profundo mergeret, exoratus, urbe sub-*

omne servitium præstandum non solum Imperatori, sed etiam Augustæ uxori. Ὄμνυμι ἐγὼ τὸν Θεὸν ὡς καθαρὸν συνειδὸς καὶ γνησίαν δουλείαν φυλάξω τοῖς θειοτάτοις καὶ εὐσεβεστάτοις ἡμῶν δεσπόταις, Ἰουστινιανῷ καὶ Θεοδώρᾳ τῇ ὁμοζύγῳ τοῦ κράτους αὐτοῦ. *Casaub.*

1. *Sacramentis.*] Dio Senatus, ac Magistratuum jusjurandum intelligit, quod ineunte scilicet anno, de more pro Imperio Cæsarum præstabatur. Ego vero etiam de militari sacramento Suetonium loqui arbitror, ut Cæs. cap. XLII. Ner. cap. XLIV. & sæpe alibi. Sic enim fere J. C. ac vetustissimi quique auctores, *sacramenti* vocabulo utuntur. *Torrent.*

2. *Adjiceretur.*] Libri veteres: *ut omnibus sacramentis adficerentur.* Ita loquitur etiam l. 11. §. quod observavi Cod. de jur. prop. cal. *Cujacius.*

3. HABEO.] Codex Salmas. HABEBO; & mox: QVAM CAIVM ET AB EO SORORES EIVS.

4. QVOD BONVM FELIXQVE.] August. cap. LVIII.

5. *Convectos in forum.*] Sic legimus optimos principes tabulas veterum fisci debitorum non in palatio, sed in foro concremasse. Ausonius: *Tu argumenta omnia flagitandi publicitus ardere jussisti. Videre in suis quaque foris omnes civitates conflagrationem salubris incendii.* Spartianus in Hadriano: *ex reliquis ingentes summas remisit, syngraphis in foro Trajani, quo magis securitas omnibus roboraretur, incensis.* Cedrenus in Anastasio, πυρὶ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἐναντίον πάντων κατέκαυσε τὰ τῶν τοιῶνδε συντελείας καὶ ἔγγραφα. *Casaub.*

6. *Monstruosarum.*] Cod. Salmas. *monstrosarum.*

7. *Ne profundo mergeret.*] Reperio hoc genus supplicii in ejusmodi personis solitum

submovit. [1] *Titi Labieni,* [2] *Cordi Cremutii, Cassii Severi scripta senatusconsultis abolita, requiri, & esse in manibus lectitarique permisit: quando maxime sua interesset ut facta quæque posteris tradantur. Rationes imperii ab AVgusto proponi solitas, sed à Tiberio intermissas, publicavit. Magistratibus liberam jurisdictionem, & sine sui appellatione concessit. Equites Romanos severe curioseque, nec sine moderatione, recognovit: palam ademto equo, quibus aut probri aliquid aut ignominiæ inesset: eorum qui minore culpa tenerentur,* [3] *nominibus modo in recitatione præteritis. Vt levior labor judicantibus foret, ad quatuor priores* [4] *quintam decuriam addidit. Tentavit & comitiorum more revocato,* [5] *suffragia populo reddere. Legata ex te-*

litum usurpari, ut de Cleomene tyranno & Periandro narrat Athenæus l. x. *Casaubon.* Simile quid de Germanis, in libello de moribus eorum, Tacitus: *Distinctio pœnarum ex delicto. proditores & transfugas arboribus suspendunt, ignavos, & imbelles, & corpore infames, cœno ac palude, injecta insuper crate, mergunt. Diversitas supplicii illuc respicit, tanquam scelera ostendi oporteat, dum puniuntur, flagitia abscondi.* Schildius.

1. *Titi Labieni.*] Non tulit Labienus contumeliam, nec superstes esse ingenio suo voluit, sed in monumenta se majorum suorum ferri jussit, atque ita includi: veritus scilicet, ne ignis qui nomini suo subjectus erat, corpori negaretur: non finivit tantum se ipse, sed etiam sepelivit. *Seneca.*

2. *Cordi Cremutii, Cassii Severi.*] De Cremutio Cordo Tiber. cap. LXI. & de Cassio Severo Vitellii cap. II. & nonnihil Aug. cap. LVI. Plura apud Tacitum.

3. *Nominibus in recitatione præteritis.*] Severe, at moderate tamen egisse eum dicit; severe, quod iis qui probrosi erant palam equos per ignominiam ademerit, moderate vero, quod in leviore culpa nomina eorum qui sic peccassent in recensendo omiserit. Quo facto equis quidem privabantur, sed sine nota publica infamiæ. Vide Augusti censuram cap. XXXIX. *Torrent.*

4. *Quintam decuriam.*] Tribus, quæ ante fuerant, quartam Augustus adjecit, cap. XXXII. Cajus quintam. At vero sextam adjici petentibus Galba denegavit, cap. XIV.

5. *Suffragia populo reddere.*] Populus dominus esse solebat trium rerum, magistratuum scilicet creandorum, legum sanciendarum, bellorum inferendorum: autor Dionysius in sexto: sed Republica à Cæsaribus oppressa, potestas omnis adempta populo est, & in principem translata. *Beroald.* Quæ populi, quæ Senatus in libera Rep. partes fuerint, omnium præclarissime docet Polybius lib. VI. Cæterum comitia Cæsar Dictator cum populo partitus fuerat, cap. XLI. Augustus verbis magis, quam re ipsa restituit, cap. XL. Tiberius

testamento Tiberii, quamquam abolito, sed & Juliæ AVgustæ, quod Tiberius suppresserat, cum fide, ac sine calumnia repræsentata persolvit. Centesimam [1] *auctionum Italiæ remisit. Multis incendiorum damna supplevit: ac si quibus regna restituit,* [2] *adjecit & fructum omnem* [3] *vectigaliorum, & redituum medii temporis, ut* [4] *Antiocho* [5] *Comageno* HS. *millies confiscatum. Quoque magis nullius non boni exempli fautor videretur, mulieri libertinæ* [6] *octoginta donavit, quod excruciata gravissimis tormentis de scelere patroni reticuisset. Quas ob res inter reliquos honores* [7] *decretus*

est

berius vero omnino sustulit. Illam varietatem comitiorum habendorum explicat Lipsius ad cap. XLI. Cæs.

1. *Auctionum*] Jus auctionis earum rerum fuit, quæ publice per præconem sub hasta, præsente & addicente magistratu venderentur: in auctionibus enim ei qui plurimum auget, res addicitur: & quoniam ex auctione illa dominum sibi justum in eam rem comparant, hinc etiam *auctoritas* jus in auctione quæsitum dicitur, & *auctor* is appellatur, à quo quis auctoritatem, id est, jus dominii in quampiam rem accepit. Cicero VII. in Verrem: *Tum illi intellexerunt, se id, quod à malo auctore emissent, diutius obtinere non posse*, id est, ab eo, qui vendendi nullam potestatem habebat. *Sigonius.*

2. *Adjecit & fructum.*] Codex Salmasii *adsecit.* antea quoque cap. XV. *ut omnibus sacramentis adjiceretur*, idem codex habebat, *adficerentur.*

3. *Vectigaliorum, & redituum.*] Vectigalia sunt publici reditus: reditus vero sunt privata vectigalia: & ita utrumque distinxit, disparavitque Tranquillus perinde ac diversa: quamvis & interdum vectigalia pro reditibus privatis accipiantur. Horatius:

—— *Ego vectigalia magna,*
Divitiasque habeo tribus amplas regibus.

Cicero. *Ex meo tenui vectigali aliquid etiam redundat.* Beroald.

4. *Antiocho.*] Hic igitur unus ex Regibus illis confiscatis, de quibus Tib. cap. XLIX.

5. *Comageno.*] Comagena perparva regio est, & urbem habet natura munitam Samosata regni caput: nunc provincia facta est. Circumjacet regio, ut parva, ita admodum felix. Hoc in loco nunc est Euphratis pons, apud quem sita est Seleucia Mesopotamiæ castellum, Comagenæ à Pompejo adjectum. *Strabo.* Tiberii Strabonisque tempore, in formam provinciæ redacta: nunc post excessum Tiberii, Cajus Antiocho regnum restituit.

6. *Octoginta.*] Duo millia coronatorum.

7. *Decretus est ei clypeus aureus.*] Id est, clypeata imago. Macrobius libro primo Saturnal. cap. III. de jocis Ciceronis: *Cum in ea provincia quam Q. Cicero frater rexerat, vidisset clypeatam imaginem ejus, ingentibus lineamentis usque ad pectus ex more pictam, (erat autem Quintus ipse staturæ parvæ) ait: frater meus dimidius major est quam totus.* Vocarunt has imagines & *scuta.* In Panegyrico

est ei clypeus aureus: quem quotannis certo die [1] *collegia sacerdotum in Capitolium ferrent, senatu prosequente: nobilibusque pueris ac puellis,* [2] *carmine modulato, laudes virtutum ejus canentibus. Decretum autem ut dies quo cepisset imperium,* [3] Palilia *vocaretur, velut argumentum rursus conditæ urbis.* CONSVLATVS 17
quatuor gessit: primum ex Kal. Julii per duos menses: secundum ex Kalend. Januariis per triginta dies: tertium usque in Idus Januarii: quartum usque in VII. *Idus easdem. Ex omnibus duos novissimos conjunxit. Tertium autem Lugduni iniit solus: non, ut quidam opinantur, superbia negligentiave, sed quod defunctum sub Kalendarum diem collegam rescisse absens non potuerat. Congiarium populo bis dedit trecenos* HS. *toties abundantissimum epulum senatui equestrique ordini, etiam conjugibus ac liberis utrorumque. Po-*

gyrico Constantino Augusto Constantii F. dicto. *Merito igitur tibi, Constantine Imperator, & senatus signum Dei, & paullo ante Italia scutum & coronam, cuncta aurea dedicarunt.* Ubi sic junguntur scuta & coronæ, ut apud Philonem Legatione ad Cajum. *Casaub.*

1. *Collegia sacerdotum.*] Sacerdotia curationes vocamus eorum, qui res sacras & divinas tractarent. Sacerdotes vero aut singulis Diis operatos esse invenimus, quales fuêre Luperci, Potitii, Sodales Titii, Salii, Flamines, Vestales: aut singulas eorum res curâsse, ut Fratres Arvales, Curiones, Augures, Aruspices: aut promiscue omnium Deorum, & omnium cærimoniarum colendarum rationem tenuisse, qui soli Pontifices fuêre. *Sigonius.*

2. *Carmine modulato.*] Aug. cap. LVII. *sed & modulatis carminibus, &c.*

3. *Palilia.*] Simile huic est quod August. legimus cap. VII. quosdam censuisse eum Romulum appellari debere, quasi & ipsum conditorem Urbis.

Palilia vocaretur, velut argumentum rursus conditæ urbis.] Pales Dea est pabuli: quam alii Vestam, alii matrem Deûm vocant. Hanc Virgilius genere fœminino appellat. Alii, inter quos Varro, masculino genere, ut hic Pales. Huic sacra solvuntur. XI. Kal. Maj. die, quæ *Palilia* vocatur. *Servius.* His adde Propert. lib. IV.

Vrbi festus erat, dixêre Palilia patres:
Hic primus cœpit mœnibus esse dies

Et Ovidium IV. Fast.

Apta dies legitur, qua mœnia signat aratro:
Sacra Pales aderat, inde movetur opus.

Scaliger ad Eusebium Num. MDIV. discrimen docet inter Palilia Catoniana & Varroniana: & multo fusius de Emend. temp. lib. V.

Posteriore epulo, [1] *forensia insuper viris*, [2] *pueris ac fœminis* [3] *fascias* [4] *purpuræ ac conchylii distribuit*. *Et ut lætitiam publicam in perpetuum quoque augeret*, *adjecit diem Saturnalibus*, *appellavitque* Juvenalem.

18 MVNERA *gladiatoria partim* [5] *in Amphitheatro Tauri*, *partim in Septis aliquot edidit*: *quibus inseruit* [6] *catervas Afrorum Campanorumque pugilum ex utraque regione electissimorum*. *Neque spectaculis ipse semper præsedit*: *sed interdum aut magistratibus aut amicis præsidendi munus injunxit*. *Scenicos ludos & assidue*, *& varii generis multifariam fecit*: *quondam etiam & no-*

1. *Forensia.*] Vestimenta, quibus in foro utimur, forensia veteres appellaverunt: sicut cœnatoria, quibus in cœna utebantur. *Beroaldus.* Aug. capite LXXIII.

2. *Pueris ac fœminis.*] Vestimenta sic distinguunt JCti. ut aut virilia sint, aut muliebria, aut puerilia, aut communia, aut familiaria, l. XXIII. De auro, argent. & vest. leg. Et fasciæ quidem quas pedules, aut crurales vocat Ulpianus, etiam virorum in usu sunt, pectorales vero fœminarum tantum, maxime virginum, propriæ. Nonius in *Strophium.* Martial. lib. XIV. Epigr. CXXXIV. *Torrent.*

3. *Fascias.*] Videntur intelligi institæ purpuræ vel conchylii, quæ assui vestibus è panno solebant. Propterea fœminis dantur & pueris quos scimus fuisse prætextatos. Habuerunt fœminæ & pectorales fascias, sed quæ, ut puto, ab his erant diversæ. *Casaub.*

4. *Purpuræ ac conchylii.*] Plinius quoque lib. IX. cap. XXXVII. purpuram à conchyliis apertissime separat. & de purpura quidem haud mirandum dicit, tantopere ab omnibus expeti, cujus tam insignis & eximius color. De conchyliis miratur quod pretiosa & illa essent, cum tam male olerent, nec gratum colorem haberent. qua igitur in re differebant conchylia à purpuris? solo tingendi temperamento. De Tyrii & amethystini temperamento habes capite XXXVIII. lib. IX. apud eundem. Capite sequenti quomodo conchylia tingerentur, ostendit. Pelagio & buccino purpura & amethystinum tingebantur: at conchylium solo pelagio, hoc est, solo purpuræ conchylio. Nam conchylium est concha purpuræ. Præterea lotium tingendis conchyliis admiscebatur, purpuræ non item. hinc grave virus & malum odorem in conchyliis notabat Plinius. Postremo color in purpura abundantissimus & saturatus, in conchylio dilutus & pallidus, & ad cœruleum magis accedens, quam ad purpureum. *Salmasius.*

5. *In Amphiteatro Tauri.*] Aug. cap. XXIX.

6. *Catervas Afrorum Campanorumque.*] Afri & Campani pugiles post Græcos maxime laudabantur. Aug. c. XCVIII. *Catervas* autem vocat vel catervatim assumptos, vel ad differentiam eorum qui ordinarii & legitimi appellabantur. *Torrent.* August. cap. XLV.

7. *Sparsit.*] Papinius in primo Sylvarum,

Dives Sparsio quos agit tumultus.

Fiebat & sparsio liquoris odorati in spectaculis; de qua ait Seneca in II. Quæ-

nocturnos accensis tota urbe luminibus. [7] *Sparsit & missilia variarum rerum, &* [1] *panaria cum opsonio viritim divisit. Qua epulatione equiti Rom. contra se hilarius avidiusque vescenti, partes suas misit: sed & senatori ob eandem caussam codicillos, quibus prætorem eum extra ordinem designabat. Edidit & Circenses plurimos à mane usque ad vesperam,* [2] *interjecta modo Africanarum venatione, modo Troiæ decursione: quosdam autem præcipuos,* [3] *minio &* [4] *chrysocolla constrato Cir-*

Quæstionum: *Nunquid dubitas, quin sparsio illa, quæ ex fundamentis media arena excrescens in summam altitudinem amphitheatri pervenit, cum intensione aquæ fiat?* Idem quoque in sexto Controversiarum, Musam Rhetorem irridet, qui pro sparsionibus odoratoriis *imbres* dixerat, putide & affectate nimis. *Beroald.*

1. *Panaria.*] Martialis:

Cum panarioliis tribus redisti.

Et infra dicet Tranquillus, panaria Senatoribus, equitibusque cum obsonio distributa fuisse à Domitiano. *Beroald.* Papinianus lib. Sylvarum I.

Hi panaria, candidasque mappas
Subvectant, epulasque lautiores.

Quibus verbis datur intelligi, panaria cum obsoniis dari solita. Sunt enim panaria, vasa ad ferendas dapes ex viminibus facta. Sabini hodie quoque minores cistas panaria, & panariola appellant. *Sabell.*

2. *Interjecta modo Africanarum venatione.*] Sic pantheras vocabant, quod creberrimæ in Africa erant, quemadmodum & *Varias*, ob maculas nempe, quibus erant conspicuæ. *Torrent.* Romani, teste Plinio, *varias* & *pardos* in eo genere appellabant mares: fœminas vero *pantheras*: Glossæ: *varia*, πάρδαλις, ποικίλη. Legitur apud eundem Plinium: *primum Scaurum Ædilitate sua varias centum quinquaginta universas misisse, Pompeium quadringentas decem, Divum Augustum quadringentas viginti.* Hoc magnum *tot varias*, id est, tot pardos, & mares omnes misisse, ideo notatum. magis enim magnificum, quam si totidem fœminæ, id est, pantheræ, una missione essent editæ: & alias missio hujusmodi animalium silvestrium per sexus discreta fiebat. hinc in Vitis Imperatorum sæpe legere est, centum leones una missione editos, & centum leænas. *Salmasius.*

3. *Minio & Chrysocolla constrato circo.*] Id Plinius libro XXXIII. cap. V. Neronis principatu visum scribit, cum ipse concolori panno aurigaturus esset. Juvenalis Sat. II.

——*sed fragor aurem*
Percutit, eventum viridis quo colligo panni. Torrent.

Minio.] Apud Romanos olim Verrius tradit, sacræ etiam religionis fuisse, quod Jovis facies diebus festis eo illini consuesset: nec non & triumphantium corpora, Camillum affirmans ita triumphasse. *Sabell.*

4. *Chrysocolla.*] Chrysocollam & smaragdum ejusdem coloris esse tradit Theophrastus. Chrysocollam Dioscorides probat, τὴν χαλκανθώδη πρασίζουσαν, id est, *saturè prasinam.* Plinius summam commendationis esse in chrysocolla dicit, *ut colorem herbæ segetis læte virentis quam simillime reddat.* Hunc colorem

Circo: nec ullis nisi ex senatorio ordine, aurigantibus. Commisit & subitos, cum [1] è Gelotiana apparatum Circi prospicientem pauci [2] ex proximis mœnianis postulassent.
19 *Novum prætereaatque inauditum genus spectaculi excogitavit. Nam Bajarum medium intervallum Puteolanas ad moles trium millium & sexcentorum fere passuum ponte conjunxit, [3] contractis undique onerariis navibus, & ordine duplici ad anchoras collocatis, superjectoque aggere terreno, ac directo in Appiæ viæ formam. Per hunc pontem ultro citroque commeavit, biduo continenti. Primo die phalerato equo, insignisque quercica corona, & [4] securi, & cetra, & gladio, au-*

rea-

colorem *prasinum* Latini proprie vocarunt, ex Græco, unde prasini factio, & smaragdus quoque, *prasina gemma*. ita passim vocatur apud Anastasium. *Salmasius*.

1. *E Gelotiana apparatum Circi prospicientem.*] Gelotiana domus erat, ut ex inscriptione vetere liquido constat, in qua scriptum est, SIMPHORO. TESSERARIO. SER. CAESARIS. DE. DOMO. GELOTIANA. *Turnebus*.

2. *Ex proximis mœnianis.*] Meniana ædificia ex tabulis compacta in podiorum speciem: imo eadem, quæ & sublimiora podia: etenim quæ Veneti podiola dicunt, Romani meniana vulgo appellant. Meretrices meniano proximæ quæstum faciebant. Martialis:

Raraque sub Menii fornice rima patet.

Et alibi *submenianæ* quæstuariæ puellæ ab eodem dicuntur. *Sabell.* Jabolenus J. C. de verb. sign. *Inter projectum & immissum hoc interesse Labeo ait, quod projectum esset, id quod ita proveheretur, ut nusquam conquiesceret, qualia mœniana & subgrandia essent.* Mœniana Græci ὀρθαῖς vocant. Nomen, ut volunt, sumsere à Mœnio quodam Romano, qui cum patrimonium abliguriviſset, domum vendidit, quam ad forum spectantem reliquam habebat, excepitque sibi unam columnam, ex qua projecit tigna, quo amplius podium efficeret, unde gladiatorios ludos conspiceret. Hincque exterius porrecta ædificia appellari cœpere Mœniana. *Alciatus*.

3. *Contractis undique onerariis navibus.*] Septem aut octo certe dierum cibaria supererant, dum ille pontes navibus jungit, & viribus imperii ludit, aderat ultimum malorum obsessis quoque alimentorum egestas. Exitio pæne ac fame constitit, &, quæ famem sequitur, rerum omnium ruina, furiosi, & externi, & infeliciter superbi regis imitatio. Quem tunc animum habuerunt illi quibus erat mandata frumenti publici cura? Ferrum, saxa, ignes, Cajum excepturi: summa dissimulatione tantum inter viscera latentis mali tegebant. *Seneca*.

4. *Securi & cetra.*] Cetra, peltæ, (ut alicubi de bello Punico tradit Livius) non dissimilis, recte securi adjungitur, quæ nota Amazonum arma sunt. Q. Curtius initio lib. III. *armati bipennibus, levibusque scutis, cetræ maxime speciem reddentibus.* Torrent. *Cetra* scutum loreum, quo utuntur Afri & Hispani. *Servius*.

1. Fa-

reaque chlamyde. Postridie quadrigario habitu, curriculoque bijugi [1] famosorum equorum, præ se ferens Darium puerum ex Parthorum obsidibus: comitante prætorianorum agmine, & in essedis cohorte amicorum. Scio plerosque existimasse, talem à Cajo pontem excogitatum æmulatione Xerxis, qui non sine admiratione aliquanto angustiorem Hellespontum contabulaverit. Alios, ut Germaniam & Britanniam, quibus imminebat, alicujus immensi operis fama territaret. Sed avum meum narrantem puer audiebam, caussam operis ab interioribus aulicis proditam, quod Thrasyllus mathematicus, anxio de successore Tiberio, & in verum nepotem proniori, affirmasset, Non magis Cajum imperaturum, quam per Bajanum sinum equis discursurum. *Edidit & peregre spectacula: in Sicilia [2] Syracusis astycos ludos, & in Gallia [3] Lugduni miscellos. Sed & certamen quoque Græcæ Latinæque facundiæ. quo certamine ferunt victoribus præmia victos contulisse, eorundem & laudes componere coactos. Eos*

1. *Famosorum equorum.*] Qui cursura erant clarissimi: qualis apud Martialem Irpinus: apud Juvenalem Corita: apud Silium Lampus. Inter generosos equos numerantur equæ Miliadis, Cimonis, Podarge Achillis: Arion Adrasti, Cyllarus Castorum. *Beroald.*

2. *Syracusis astycos ludos.*] Instar eorum, qui ἐν ἄστει Athenis, qui erant ludi scenici. Recte autem ἀστικοὶ per Υ. Omnino ἀστικοὶ ἀγῶνες sunt Græci instituti, ut ne mireris, quare ἀστικοὶ ἀγῶνες in urbe Græca Syracusis à Caligula instituti. Philostratus: ἦν μὲν ὁ παρὰ τοῖς Νεαπολίταις ἀγών· ἡ δὲ πόλις ἐν Ἰταλίᾳ ᾤκισται γένος Ἕλληνες καὶ ἀστικοὶ, ὅθεν καὶ τὰς σπουδὰς τῶν λόγων ἑλληνικοί εἰσι. Ergo ἀστικοὶ ἑλληνικοὶ, & ludi astyci, ἑλληνίζοντες, qualia omnino τὰ ἐν ἄστει Διονύσια. Nam τὸ ἄστυ sunt veræ Athenæ. *I. Scal.*

3. *Lugduni miscellos.*] *Miscellos ludos* vocari existimo, qui ad nullum certum genus ludorum scenicorum, sive argumentum, sive scenæ instrumenta & apparatum spectes, referri possint. *Torrentius.* Misceli ludi vocantur Suetonio, qui Juvenali Miscelanea:

Sic veniunt ad miscelanea Ludi.

Sic, inquit, fiunt ex senatoribus mimi sive ludi. Unde transcursaria vocat ludos, ad quos ex senatu transibant: id est, quando ex senatoribus fiebant scurræ, sive Ludi, aut histriones. Tria enim hæc idem sunt. *Ios. Scaliger.*

Eos autem qui maxime displicuissent, [1] scripta sua spongia linguave delere jussos, nisi ferulis objurgari, aut [2] flumine proximo mergi maluissent.

21 OPERA [3] *sub Tiberio semiperfecta, templum AVgusti theatrumque Pompeii absolvit.* [4] *Inchoavit autem aquæ ductum* [5] *regione Tiburi, & Amphitheatrum juxta Septa: quorum operum à successore ejus Claudio, alterum peractum, omissum alterum est. Syracusis collapsa vetustate mœnia, Deorumque ædes refectæ. Destinaverat &* [6] *Sami Polycratis regiam restituere,* [7] *Mileti* [8] *Didymeum pera-*

1. *Scripta sua spongia linguave delere jussos.*] In libro secundo Anthologiæ εἰς Ποιητάς·

Τῶν σῶν γὰρ πάσχω νεκρῶν χάριν, οἷα πάθοιεν (μυς.

Οἱ καταδείξαντες βιβλία καὶ καλάμ·

Omnino legendum οἱ καταλείξαντες, qui delingunt scripta sua & calamos. Nihil sinistrius Poetæ aut Rhetori imprecatur, quam ut illi accidat, quod victis fit, in Miscelaneis Lugdunensibus ad aram Cæsaris. Neque in alium sensum accipiendum illud distichon ex eodem libro, εἰς ἀσελγεῖς,

Οὐχ' ὅτι τὸν κάλαμον λείχεις, διὰ τοῦτό σε μισῶ,

Ἀλλ' ὅτι τοῦτο ποιεῖς καὶ δίχα τοῦ καλάμου.

Ios. Scaliger. Notum illud Augusti, *Ajacem in spongiam incubuisse.*

2. *Flumine proximo.*] Rhodano. Lugdunum, ut inquit Strabo in IIII. Geographiæ, conditum est in colle, ubi Arar Rhodanusque commiscentur. Ibi templum ab universis Gallis communi impensa in honorem Augusti Cæsaris extructum fuit. Aderat & ara dignitatis eximiæ, cum titulo gentium sexaginta, quæ singulæ singulas statuas ibidem erexerant. *Beroald.*

3. *Sub Tiberio semiperfecta.*] Sup. Tib. cap. XLVII. inf. Claud. cap. XXI.

4. *Inchoavit aquæ ductum.*] Vicit antecedentes aquarum ductus novissimum impendium operis inchoati à Cajo Cæsare, & peracti à Claudio, quippe à lapide quadragesimo ad eam excelsitatem, ut in omnes Urbis montes levarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes. *Plinius.*

5. *Regione Tiburi.*] Cod. Salmas. Tiburti. Sic *Tiburtem agrum* Livius, & *Tiburte via* Horatius.

6. *Sami Polycratis.*] De Polycrate lege, quæ scribunt Herodotus in III. Strabo in XIIII. & Plinius in ultimo naturalis historiæ.

7. *Mileti Didymeum peragere.*] Post Posidium seu Neptunium Milesiorum, deinceps est oraculum Didymei Apollinis in Branchidis, sursum versus circiter XLIX. stadia. Incensum est à Xerxe, ut & alia omnia templa, præter Ephesium. Postea temporis Milesii templum omnium maximum construxerunt, quod ob magnitudinem sine culmine mansit: nam ambitus delubri pagi amplitudinem æquat. *Strabo.*

8. *Didymeum.*] Ulpianus tit. XX. *Deos* (inquit) *heredes instituere non possumus præter eos quos ex S. C. aut constitutionibus Principum instituere concessum est, sicuti Iovem Tarpeium, Apollinem Didymæum, Martem in Gallia.* Torrentius.

Solem

peragere, in jugo Alpium urbem condere, sed ante omnia [1] *Isthmum in Achaia perfodere. Miseratque jam ad demetiendum opus primipilarem.* [2] HACTENVS *quasi de principe, reliqua ut de monstro narranda sunt. Compluribus cognominibus assumtis (nam &* PIVS & CASTRORVM FILIVS, & PATER EXERCITVVM, & [3] OPT. MAX. CÆSAR *vocabatur) cum audiret forte reges, qui officii caussa in urbem advenerant, concertantes apud se super cœnam de nobilitate generis, exclamavit,* [4] Εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς. [5] *Nec multum abfuit quin statim diadema sumeret,* [6] *speciemque principatus in regni formam converteret. Verum admonitus, & principum & regum se excessisse fastigium,* [7] *divinam ex eo maje-* 22

sta-

Solem Ἀπόλλωνα διδυμαῖον vocant, quod geminam speciem sui numinis præfert ipse illuminando, formandoque Lunam. *Macrobius.*

1. *Isthmum perfodere.*] Cæs. cap. XLIV.

2. *Hactenus quasi de principe.*] Rerum, ut solet, non temporis ordinem sequitur. Quod cum ex aliis, tum etiam ex capitibus XIX. & XXXI. inter se collatis, manifestum est.

3. OPT. MAX.] Jovem cum optimum & maximum dicimus, cumque eundem salutarem, hospitalem, sospitatorem dicimus: hoc intelligi volumus, salutem hominum in ejus esse tutela. *Cicero.*

4. Εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς.] Extat Iliad. II.

5. *Nec multum abfuit, quin statim diadema sumeret.*] De diademate cogitanti, obtulit sese Appiani locus in Syriacis, quo narrat, Alexandro, lustranti navigio paludes, abreptum vento diadema, & arundinibus suspensum obhæsisse: nautarum vero unum enatâsse, & ad regem, capiti suo impositum, retulisse. Quod minus mirum videbitur, si, quod jam aliis plurifariam notatum est, diademata veterum nil nisi fascias quasdam fuisse cogitemus. A diademate vero, ne plane regio nomine Remp. occupare viderentur, sapienter, usque ad Aurelianum, Imperatores abstinuêre, quippe quorum intererat *sublatis inanibus vera potentia augere*, ut Tacitus ait. Vide Casaubonum sequenti nota. *Schildius.*

6. *Speciemque principatus in regni formam converteret.*] *Speciem* vocat insignia, quæ Tacitus *inania* alicubi dicit, D. Lucas, Polybius & Athenæus, φαντασίαν. *Species principatus* est ornatus Imperatoris Romani, qui proprie *princeps* appellatur, & imperium *principatus*: sic enim initio Augustus instituit, ut ex Tacito norunt eruditi. Sic *regni formam* vocat insignia, quibus reges olim utebantur ad indicandam majestatem regiam, puta diadema, purpuram, sceptrum, & cætera hoc genus. *Casaub.*

7. *Divinam ex eo majestatem asserere sibi cœpit.*]

statem asserere sibi cœpit. Datoque negotio, ut simulacra numinum, religione & arte præclara, [1] inter quæ Olympici Jovis, apportarentur è Græcia, quibus [2] capite demto suum imponeret, partem palatii ad Forum usque promovit, atque æde Castoris & Pollucis [3] in vestibulum transfigurata, consistens sæpe inter fratres Deos medium se adorandum adeuntibus exhibebat: & quidam eum [4] LATIALEM JOVEM consalutaverunt. Templum etiam numini suo proprium, & sacerdotes & excogitatissimas hostias instituit. In templo [1] simu-

cœpit.] Nempe ut Cretensis Jupiter cum Junone, sic ipse quoque cum sororibus concubuit. Nec Jupiter tantum, sed nunc Bacchus, nunc Hercules, nunc Neptunus quoque videri voluit. Quin & Dearum interdum habitum sumpsit. Nihil ergo Gallo illo, quem Dio commemorat, liberius atque urbanius. Is enim cum Jovis specie pro tribunali sedentem intuitus subrisisset, interrogatus ab ipso Cajo quid esse illi videretur, μέγα παραλήρημα respondit, hoc est, *magnum deliramentum.* De qua monstri hujus insania etiam Athenæus. *Torrent.*

1. *Inter quæ Olympici Iovis.*] Jovem, qui à loco, in quo universis Græcis colitur, cognominatur Olympius, opus Phidiæ Atheniensis statuarii, ausus est jubere in urbem transferri. Ajunt, Memmium Regulum, cui demandatum erat hoc negocium, prodigiis fidem excedentibus vetitum, distulisse imperata facere: quæ ipse inseruit excusantibus cessationem suam litteris. cumque capite luendum esset neglectum mandatum, interitus Caji hominem exemit periculo. *Iosephus.*

2. *Capite demto.*] Vid. Aug. c. LVIII.

3. *In vestibulum transfigurata.*] Ædem Castorum in foro fuisse, cum ex aliis auctoribus, tum ex Suetonio ipso constat, Cæs. cap. x. Partem igitur Palatii ita in forum promovit Cajus, ut Castorum ædes in vestibulo quodammodo esse videretur. Ædem vero non diruit, sed ea (ut scribit Dio) in duas partes divisa, ingressum per media Deorum fratrum simulacra in Palatium struxit, dicens se janitores habere velle Ledæ ac Jovis filios. Melius autem Suetonium & Dionem intelliget, qui sciverit in ea montis Palatini parte fuisse Tiberii domum, ubi Romani postea Principes habitarunt, quæ viam Sacram, & Pacis templum respicit, ut ex lamina plumbea in hortis Farnesianis cum Tiberii inscriptione reperta constat. Media autem ædes Castorum fuit. Porro quod Castores sibi janitores esse voluit Cajus, ex Augusti somnio declaratur, de quo sup. capite XCI. *Torrentius.*

4. *Latialem Iovem.*] Latialis Jupiter in Albano monte colebatur, cujus templum constituit Tarquinius Superbus, sacrificiaque Latiali Jovi communia fiebant à Romanis, & Latinis populis: author Dionysius in IIII. historiarum. Refert Lactantius, Latialem Jovem à Latinis coli solitum humano sanguine. Latias ferias Jovi Latiali in monte Albano indicere solebant Consules inito statim Consulatu. quod significat Livius l. XXI. *Berold.* Pro *Latialem* Cod. Salmas. *Latiarem*, ut ante *Parilia* pro *Palilia.*

[1] *ſimulacrum ſtabat aureum iconicum. Amiciebaturque quotidie veſte, quali ipſe uteretur.* [2] *Magiſteria ſacerdotii* [3] *ditiſſimus quiſque & ambitione & licitatione maxima, vicibus comparabat. Hoſtiæ erant* [4] *phœnicopteri pavones,* [5] *tetraones,* [6] *Numidicæ,* [7] *meleagrides,* [illegible] [8] *pha-*

Palilia. Utrumque ſcriptoribus uſurpatum invenies.

1. *Simulacrum ſtabat aureum iconicum.*] *Iconas* vocabant imagines ad vivum expreſſas. Unde *icuncula* Ner. cap. LVI. Sic *ſtatuæ iconicæ* apud Plinium lib. XXXIV. cap. IV. & *iconici duces* libro XXXV. cap. VIII. ut ἀγάλματα εἰκονικὰ apud Athenæum lib. V. cap. VI. ubi de nave Philopatoris. *Torrent.*

2. *Magiſteria ſacerdotii.*] Sic Domit. cap. IV. *ſorte ducti magiſterio fungerentur.* Capitolin. M. Antonino, *Fuit in eo Sacerdotio & præſul, & vates, & magiſter.* Livius lib. XXXIX. *magiſtri ſacrorum.* Idem.

3. *Ditiſſimus quiſque.*] Sacerdotes addidit Cæſoniam uxorem ſuam, Claudium, alioſque ditiſſimos, centies ſeſtertiûm à ſingulis eo nomine accipiens. Ipſe etiam ſibi ſacerdos fuit, equumque ſuum collegam ſacerdotii adſcivit. *Dio Caſſius.*

4. *Phœnicopteri.*] Avis, cujus linguam optimi eſſe ſaporis Apitius docuit, nepotum, ut Plinius ait, altiſſimus gurges. Martialis libro XIII.

Dat mihi penna rubens nomen: ſed lingua guloſis
Noſtra ſapit. quid ſi garrula lingua foret?

Sabellicus.

5. *Tetraones.*] Tetraones quæ ſint aves, inventu res erat haud difficilis, niſi Plinianos inemendatiſſimos haberemus codices. Nam quod apud illum legitur lib. X. Hiſt. Nat. *Decet Erythrotaonas ſuus nitor*; hoc in vetuſtiſſimo exemplari de Mediceæ gentis bibliotheca publica, pæne legitur emendate, *Decet & troanas.* Quare totum locum Politiano autore ſic legas: *Decet tetraonas ſuus nitor, abſolutaque nigritia. In ſuperciliis cocci rubor. Alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit, quorum & colorem reddit; nec ulla avis, excepto ſtruthocamelo, majus corpore implens pondus, in tantum aucta, ut in terra quoque immobilis prehendatur. Gignunt eas Alpes, & Septentrionalis regio.* Hactenus ille de Tetraonibus. *Politianus.*

6. *Numidicæ.*] Varronis tempore quum gallinas Africanas gibberas, quæ ex Numidia adportabantur, tantum noſſent Romani, eaſdem cum Meliagridibus eſſe putârunt. Hinc Columella quoque nullum diſcrimen agnoſcit inter Meleagridem & Numidicam, niſi de colore galeæ ac criſtæ. Ideo Africanas ſcribit Varro *Meleagrides* Græcis vocari. Africanæ ſunt, quas vulgo *gallinas Guineæ* vocitamus. In capite tuber habent ſive gibbam rutilam. Unde *gibberas* eas eſſe auctores ajunt. At in gallinis Indicis, quæ Meleagrides ſunt Græcorum, inſigne corporeum veluti clavus rotundus è capite exit, quod maribus ultra roſtrum propendet, dum in venerem incitantur, & fœminas ambiunt. *Salmaſius.*

7. *Meleagrides.*] Ætoliæ peculiare hoc avitium facit Menodotus Samius apud Athenæum, & inde in alias orbis partes tranſlatum, ut pavones è Samo, & Perſicas gallinas è Perſide. Ut eæ deſcribuntur apud eundem Athenæum lib. XIV. verbis Clyti Mileſii, gallinis his ſimiles ſunt, quos hodie vocamus *Indicas*, ſic ut eædem videantur eſſe, & plane ſunt. τὸ ποικίλον illis tribuit nigris albiſque plumis alternatum, ita ut rotundis maculis albis, Rhombi nigri di-

[1] *phasianæ, quæ* [2] *generatim per singulos dies immolarentur. Et noctibus quidem plenam fulgentemque* [3] *lunam invitabat assidue in amplexus atque concubitum: interdiu vero* [4] *cum Capitolino Jove secreto fabulabatur, modo insusurrans, ac præbens invicem aures, modo clarius, nec sine jurgiis. Nam vox comminantis audita est,*

[5] Εἰς γαῖαν Δαναῶν περάσω σε,

donec exoratus, ut referebat, & in contubernium ultro invitatus, super templum Divi AVgusti ponte transmisso, palatium Capitoliumque conjunxit. Mox quo

gri distincti sunt. Multæ gallinæ nostræ Indicæ hoc modo varias habent plumas, quædam ex iis absque notabili varietate totæ nigræ sunt. Reliqua descriptionis ferme conveniunt. *Indicas* igitur vocamus non quod ex India primum advectæ sint, nam in Bæotia & Græcia passim nascuntur, sed quia quidquid ad nos transmarinum adfertur, *Indicum* vulgo appellamus. *Idem.*

1. *Phasianæ.*] Satis constat à Phasi fluvio Colchorum Phasianas nominatas, unde primum transportatam se phasianam testatur apud Epigrammatistam. Adrianus tetrapharmaco, vel potius pentapharmaco usus est, quod cibi regii genus est, quod constat ex rebus quinque, hoc est, sumine, phasiano, pavone, crustulato, & aprugna. Antonius Geta prandia parari jubebat per singulas litteras, veluti per f. ut ita edulia omnia, quæ inciperent ab ea littera, apponerentur, ut fasianus, farrata, ficus, ficedula. modo per a. ut anser, anas. modo per p. ut pullus, perdix, pavus, porcellus. Alexander Romanus Imperator diebus tantum festis phasianum adhibuit in mensa. *Beroald.*

2. *Generatim.*] Per genera singula. verbi causa; ut hoc die Numidicæ, alio die pavones, & alio phœnicopteri immolarentur. Virgilius:

Quare agite, ô proprios generatim discite cultus,
Agricolæ. ——

Græci κατὰ γένη. *Idem.*

3. *Lunam invitabat assidue in amplexus atque concubitum.*] Aliquando Cajus rem sibi esse cum Luna dixit, percontatusque est Vitellium, vidissetne secum Dea congredi: tum Vitellius quasi attonitus oculis in terram demissis tremens, exili voce: *Solis*, inquit, *Domine, vobis Diis licet invicem videre.* Dio Cassius.

4. *Cum Capitolino Iove.*] Tale quiddam Scipio Africanus factitasse creditur, qui in Capitolium prius, quam dilucularet, ventitare solebat, atque ibi solus demorabatur, quasi consultans de Republica cum Jove. *Beroald.*

5. *Εἰς γαῖαν Δαναῶν περάσω σε.*] Machinam habebat, qua tonitribus obstreperet, ac contra fulgura fulguraret: ac quoties fulmen decidisset, lapidem ejaculabatur, semper Homericum illud addens: Ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγὼ σέ. *Dio Caß.* Illud Ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγὼ σέ. hoc quoque loco clare Codex Salmasii exhibuit.

1. Augu-

quo propior esset, in area Capitolina novæ domus fundamenta jecit. Agrippæ se nepotem neque credi, neque dici ob ignobilitatem ejus volebat: succensebatque, si qui vel oratione vel carmine imaginibus eum Cæsarum insererent. Prædicabat autem matrem suam ex incesto quod [1] *AVgustus cum Julia filia commisisset, procreatam. Ac non contentus hac AVgusti insectatione, Actiacas Siculasque victorias, ut funestas pop. Rom. & calamitosas, vetuit solennibus* [2] *feriis celebrari. Liviam AVgustam proaviam* [3] Ulyssem stolatum *identidem appellans, etiam ignobilitatis quadam ad senatum epistola arguere ausus est, quasi materno avo* [4] *Decurione Fundano ortam: cum publicis monumentis certum sit, AVfidium* [5] *Lingonem Romæ honoribus functum. Aviæ Antoniæ secretum petenti denegavit, nisi ut interveniret Macro* [6] *præfectus. Ac per istius mo-*

1. *AVgustus cum filia.*] Attende, quod vulgo dici solet de Ovidii relegatione, id esse aliqua autoritate subnixum. Fama circumfert, Ovidium ideo ab Augusto relegatum, quod eum viderit cum Julia filia incestum admittentem. Non me præterit, Sidonium insinuare amorem puellæ Cæsareæ fuisse causam relegationis: & alia dici solent parum consistentia. *Beroald.*

2. *Feriis solennibus.*] Moris est, ut dies illi inter festos referantur, & solenniter celebrentur, quibus victoria ex devictis hostibus parta est, sicuti Bononienses jam multos annos celebrant divi Raphaëlis diem, cursusque equorum pernicissimorum exhibetur ad perpetuum victoriæ partæ monumentum. *Idem.*

3. *Vlyssem stolatum.*] Vafram & astutam, ut fuit inter Græcos Ulysses. Stolatam vero fœminam dixit, quippe quæ stola amiciretur. Erat id apud Romanos pudicarum matronarum insigne. Martialis *stolatum pudorem* appellat. *Sabellicus.*

4. *Decurione Fundano.*] Sueton. Tib. cap. v. natum eum Fundis multos credidisse scribit, quod avia ipsius materna, hoc est, Liviæ mater, Fundana fuerit, AUfidii Lingonis, ut ex hoc loco colligimus, filia. Et sane gentem AUfidiam Fundanam fuisse, docet nos ille Horatii ex Sat. v. lib. 1. versus:

Fundos Aufidio Lusco Prætore libenter
Liquimus. —— Torrent.

5. *Lingonem.*] Aufidiorum cognomina fuere Lucro, & Lingo, uti & Orestes, (Fasti Capitolini, & Varro lib. III. De re rustica) & Luscus apud Horatium, nisi more suo eum ridens sic vocaverit, cum vere luscus esset. *Torrent.* Codex Salmasii *Lyrgonem*, unde Casaubono quoque *Lurconem* legi placet.

6. *Præfectus.*] Cohortium scilicet prætorianarum.

modi indignitates & tædia, cauſſa exſtitit mortis: dato tamen, ut quidam putant, & veneno. Nec defunctæ ullum honorem habuit: proſpexitque è triclinio ardentem rogum. Fratrem Tiberium inopinantem, [1] *repente immiſſo Tribuno militum, interemit.* [2] *Silanum item ſocerum ad necem,* [3] *ſecandaſque novacula fauces, compulit: cauſſatus in utroque, quod hic ingreſſum ſe turbatius mare non eſſet ſecutus, ac ſpe occupandi urbem, ſi quid ſibi per tempeſtates accideret, remanſiſſet: ille* [4] *antidotum oboluiſſet, quaſi ad præcavenda venena ſua ſumptum: cum & Silanus impatientiam nauſeæ vitaſſet & moleſtiam navigandi, & Tiberius propter aſſiduam & ingraveſcentem tuſſim medicamento uſus eſſet.* [5] Nam *Claudium patruum non niſi in ludibrium*
24 *reſervavit.* [6] CVM *omnibus ſororibus ſuis ſtupri conſue-*

1. *Repente immiſſo Tribuno militum, interemit.*] Longe aliter Philo, cujus narratio plane miſerabilis. mandatu Caji Tribunos & centuriones quoſdam veniſſe ad adoleſcentulum Tiberium: juſſiſſe ut ſe ipſe interficeret, neque enim fas eſſe ut ſoboles imperatoria per alium tolleretur: illum qui neminem adhuc occidi vidiſſet, & in ſumma rerum imperitia propter ætatem verſaretur, primo ab iis qui venerant petiiſſe, ut ſibi aliquis cervices, quas protenderet, amputaret: dein cum irritæ ejus preces eſſent, oraſſe ut ſe docerent qua corporis parte ferrum immitteret, ut quam citiſſime moreretur. Ita, edoctum ab iis, ſe occidiſſe. *Caſaub.*

2. *Silanum item ſocerum.*] De Silano, etiam ſupra capite XII. Sed plura Dio. Cajus eum pecudem auream vocabat. *Torrent.*

3. *Secandas fauces.*] Eodem genere mortis periit Tigellinus, qui, autore Tacito, *apud Sinueſſanas aquas ſectis novacula faucibus infamem vitam fœdavit exitu ſero & inhoneſto.* Hiſtor. I.

4. *Antidotum oboluiſſet.*] Odorem remedii contra venena exhalaſſet. Eſt enim obolere, graveolentiam, odoremque vehementiorem redolere. *Beroaldus.*

5. *Nam Claudium patruum non niſi in ludibrium reſervavit.*] Attamen Joſephus Antiq. lib. XIX. c. I. in hanc ſententiam ſcribit: *Claudium auſus eſt Pollux mancipium ipſius reum facere: & Cajus ſuſtinuit inter judices audire dicentem cauſſam capitis, ſperans ſumpturum ſe de illo ſupplicium: quod tamen ei non licuit.*

6. *Cum ſororibus.*] Refert Eutropius, Caligulam non ſolum conſtupraſſe ſorores, ſed etiam ex una natam filiam cognoviſſe. Commodus Imperator, qui natus eſt eo die, quo Caligula, tanquam eundem haberet horoſcopum, & ipſe ſorores conſtupravit, concubinaſque ſuas ſub oculis ſuis conſtuprari ab amicis jubebat. *Beroald.*

1. *Singu-*

ſuetudinem fecit: plenoque convivio[1] *ſingulas infra ſe viciſſim collocabat, uxore ſupra cubante. Ex his Druſillam vitiaſſe virginem, prætextatus adhuc, creditur. Atque etiam in concubitu ejus quondam deprehenſus ab avia Antonia, apud quam ſimul educabantur. Mox Lucio Caſſio Longino conſulari collocatam abduxit, & in modum juſtæ uxoris propalam habuit. Heredem quoque bonorum atque Imperii æger inſtituit. Eadem defuncta, juſtitium indixit: in quo riſiſſe, laviſſe, cœnaſſe cum parentibus, aut conjuge, liberiſve, capitale fuit.*[2] *Ac mæroris impatiens, cum repente noctuque profugiſſet ab urbe, tranſcurriſſetque Campaniam, Syracuſas petiit. Rurſuſque inde propere rediit, barba capilloque promiſſo. Nec umquam poſtea quantiſcumque de rebus, ne pro concione quidem populi, aut apud milites, niſi*[3] per numen Druſil-

1. *Singulas infra ſe viciſſim collocabat, uxore ſupra cubante.*] Sorores infra ſe, id eſt, in ſinu collocabat, quaſi juſtas uxores: legitima conſorte, loco pulſa. Non aliud Cicero ſignificat in Epiſtola quadam hilariore: *Infra Eutrapelum Cytharis accubuit.* Lipſius. Uxori ſupra ſe cubanti locum dabat ut digniori digniorem. Sorores ſuas, quas unice diligebat & plus quam frater ſororem debeat, infra ſe ponebat. Excepto conſulari loco, qui infimus ultimuſque fuit medii lecti, ſummus locus in unoquoque lecto ſemper honoratiſſimus habitus Romanis. Ideo miratur Plutarchus, cur honor & dignitas præcipua data illi conſulari loco apud priſcos fuerit, qui nec medius erat, nec ſummus. Qui ſoli duo loci videri poterant maxime honorem primatus mereri. Rationes hujus rei plures adfert. *Salmaſius.*

2. *Ac mœroris impatiens.*] C. Cæſar amiſſa ſorore Druſilla, is homo qui non magis dolere, quam gaudere principaliter poſſet, conſpectum converſationemque civium ſuorum fugit, exequiiſque ſororis ſuæ non interfuit, juſta ſorori non præſtitit, ſed in Albanum ſuum ſeceſſit. Idem ille Cajus, furioſa inconſtantia, modo barbam capillumque ſubmittens, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundus permetiens, & numquam ſatis certus utrum lugeri vellet, an coli ſororem. Eodem enim tempore, quo templa illi conſtituebat ac pulvinaria, eos qui parum mœſti fuerant, crudeliſſima afficiebat animadverſione. *Seneca.*

3. *Per numen Druſillæ.*] Urbes per omnes divinis eam coli honoribus juſſit: nec defuit Senatorii ordinis vir, qui juraret ſe eam vidiſſe in cœlum adſcendentem: ac hoc juramento, uti prior ille, qui ſimiliter de Auguſto jurabat, vel potius pejerabat, decies ſeſtertiûm meruit;

sillæ [1] *dejeravit. Reliquas sorores, nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit, ut quas sæpe* [2] *exoletis suis prostraverit. Quo facilius eas* [3] *in caussa Æmilii Lepidi condemnavit, quasi adulteras, & insidiarum adversus se conscias. Nec solum chirographa omnium requisita fraude ac stupro divulgavit, sed &* [4] *tres gladios in necem suam præparatos* [5] *Marti ultori, addito elogio, consecravit.* MATRIMONIA *contraxerit turpius, an dimiserit, an tenuerit, non est facile discernere. Liviam Orestillam C. Pisoni nubentem, cum* [1] *ad*

ut auctor Dio in LIX. ex quo etiam cognoscimus, eam habitu Veneris, cognomine Pantheæ consecratam: facile Lipsio assensero, eodem referenti veterem hanc inscriptionem: VENERI. CAELESTI. AVGVSTAE. SACR. MVMMIA. C. F. DORCAS. S. P. F. C. *Vossius.*

1. *Dejeravit.*] Dejerare, est valde jurare: hæc enim particula, *de*, interdum valde significat, & *dejurium* ab Aulo Gellio eleganter dictum ipsum jusjurandum. *Beroald.*

2. *Exoletis.*] Adultioribus cinædis. Ab *exoleo* verbo deducitur exoletus. Plaut. *Domi reliqui exoletam virginem grandem*, id est, quæ exoleverat. *Idem.*

3. *In caussa Æmilii Lepidi.*] Agrippinam *puellaribus annis stuprum cum Lepido spe dominationis admisisse*, dicit Tacitus Ann. XIV. Rutilius in Itinerario, de quatuor Lepidis:

Quartus Cæsareo dum vult irrepere regno,
Incesti pœnam solvit adulterii.

Cur incestum ejus adulterium cum Agrippina & Livia? Ideo quia maritus Drusillæ Lepidus, & cum Agrippina etiam sanguine junctus. Credo enim hunc Lepidum natum ex Æmilio Paullo & Julia nepte Augusti. At Julia soror Agrippinæ, quæ mater Caii, & sororum. Hinc clarum cur Cajus successorem illum imperii destinaverit, & quinquennio maturius quam per leges liceret, magistratum capere voluerit: quod Dio tradidit lib. LIX. Erat enim sanguinis gentisque Augustæ, pari cum Caligula gradu. *Lipsius.*

4. *Tres gladios in necem suam præparatos Marti Ultori, addito elogio, consecravit.*] Ex veteri more, quo gladios destinatos insigni alicui facinori, aut per quos aliquid memorabile patratum esset, consecrabant. In Vitellio cap. X. *Pugionem quo se Otho occiderat, in Agrippinensem coloniam misit Marti dedicandum.* Lucianus in Tyrannicida, οὐκ ἂν τὸ ξίφος ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀνεθήκατε; οὐκ ἂν μετὰ τῶν θεῶν ἐκεῖνο προσεκυνήσατε; Quod ait de *addito elogio*, intelligit titulum adjectum, ut fere semper fieri solitum in rebus consecrandis. *Elogium* est omnis brevis scriptio ut πιττάκιον, notoria, titulus statuæ, aut quicunque alius, & id genus omnia. *Casaub.* Tacitus de Nerone, post vindicatam conjurationem, *templum Saluti exstrueretur, eo loci ex quo Scevinus ferrum promserat. Ipse eum pugionem apud Capitolium sacravit, inscripsitque* IOVI VINDICI. sub finem Ann. XV.

5. *Marti ultori.*] Dictum est superius quemadmodum Augustus exstruxerit ædem Marti cognomento Ultori, quam voverat bello Philip. pro ultione paterna suscepto.

1. *Ad*

[1] *ad officium & ipse venisset, ad se deduci imperavit, intraque paucos dies repudiatam biennio post relegavit: quod repetisse usum prioris mariti tempore medio videbatur. Alii tradunt, adhibitum cœnæ nuptiali, mandasse ad Pisonem, contra accumbentem,* Noli uxorem meam premere: *statimque è convivio abduxisse eam secum, & proximo die edixisse,* MATRIMONIUM SIBI REPERTUM [2] EXEMPLO ROMULI ET AUGUSTI. [3] *Lolliam Paullinam, C. Memmio consulari, exercitus regenti, nuptam, facta mentione aviæ ejus, ut quondam pulcherrimæ, subito ex provincia evocavit,* [4] *ac perductam à marito conjunxit sibi, brevique missam fecit, interdicto cujusquam in perpetuum coitu.* [5] *Cæsoniam neque facie in-*

1. *Ad officium.*] Absolute officium dicimus id, quod novæ nuptæ deducendæ, nuptialique pompæ celebrandæ impenditur. Juvenalis:

—— Officium cras
Primo sole mihi peragendum in valle Quirini.

Beroaldus. Ner. cap. XXVII. de Sporo: *Cum dote & flammeo, per sollenne nuptiarum celeberrimo officio deductum ad se, pro uxore habuit.*

2. EXEMPLO ROMULI.] Historia notissima est, quemadmodum Romulus ex raptu Sabinarum sibi reperit uxorem nomine Hersiliam. Hæc in Deam demutata est, quam *Horam* vocant: de qua intellexit Gellius in XII. scribens *Salaciam esse Neptuni, Horam Quirini, Nerienem Martis.* Beroald.

3. *Lolliam Paullinam.*] M. Lollii, de quo Tib. cap. XIII. neptem. Vide Plinium libro IX. cap. XXXV. Suetonium Claud. cap. XXVI.

4. *Ac perductam à marito conjunxit sibi.*] Quemadmodum Augustus uxorem Liviam à priore viro Nerone abducens eam tanquam à patre traditam accepit, ita etiam Caligula Lolliam Paullinam à Memmio accipiens, coëgit eum sese illius patrem profiteri, & dotem dicere. Hinc Eusebius Num. MMLVI. *Impellens eum, ut uxoris patrem esse se diceret.* De Nerone Liviam Octaviano tradente Dio: ἐξέδωκε δὲ αὐτὴν αὐτὸς ὁ ἀνὴρ, ὥσπερ τις πατήρ. De Memmio idem: διαλιπὼν γὰρ ὀλίγας ἡμέρας ἔγημε Λολλίαν Παυλῖναν, αὐτὸν τὸν ἄνδρα αὐτῆς Μέμμιον Ῥηγοῦλον ἐγγυῆσαι οἱ τὴν γυναῖκα ἀναγκάσας, μὴ καὶ ἀνέγγυον αὐτὴν παρὰ τοὺς νόμους λάβῃ. Non poterat eam ducere nisi desponsatam: desponsare autem patris est. Patrem igitur maritum sese dicere coëgit. *Ios. Scaliger.*

5. *Cæsoniam.*] Orfiti, ut Plinius scribit, & Vestiliæ filiam, octavo mense natam. Creditur Caligula ab ea potionatus amatorio medicamento. Juvenalis:

Cui totam tremuli frontem Cæsonia pulli
Infudit. ——

Cætera ad cap. L.

insigni, [1] *neque ætate integra, matremque jam ex alio viro trium filiarum, sed luxuriæ ac lasciviæ perditæ, & ardentius & constantius amavit, ut sæpe* [2] *chlamyde* [3] *peltaque & galea ornatam, & juxta adequitantem, militibus ostenderit: amicis vero etiam nudam. Quam enixam uxorio nomine dignatus est, uno atque eodem die professus, & maritum se ejus, & patrem infantis ex ea natæ. Infantem autem Juliam Drusillam appellatam, per omnium Dearum templa circumferens,* [4] *Minervæ gremio imposuit, alendamque & instituendam commendavit. Nec ullo firmiore indicio sui seminis esse credebat, quam feritatis: quæ illi quoque tanta jam tunc erat, ut infestis digitis ora & oculos simul ludentium infantium incesseret.*

26 *Leve ac frigidum sit his addere quo propinquos amicosque pacto tractaverit, Ptolemæum regis Jubæ filium,*

1. *Neque ætate integra.*] Virgilius Æneidos IX.

—— atque integer ævi
Ascanius. ——

Integri ævi, id est, adulescens cui ætas integra superest. Unde Ennius Deos ævi integros dicit, quibus multum ævi superest. *Servius.*

2. *Chlamyde.*] Quæ postea Agrippinam quoque dehonestavit. Tacitus Annal. XII. quo loco naumachiam à Claudio editam describit: *Ipse insigni paludamento, neque procul Agrippina chlamyde aurata præsedêre.* Plinius *paludamentum, auro textili sine alia materie* fuisse memorat lib. XXXIII. cap. III.

3. *Peltaque.*] Pelta, & cetra admodum similia sunt: quod ut affirmem, his adducor argumentis. Livius libro XXVIII. *Menippum quendam ex regiis ducibus cum mille peltatis (pelta cetræ haud dissimilis est) Chalcidem mittit.* Et libro XXXI. *Nocte cetratos, quos peltastas vocant, loco oportuno inter bina castra in insidiis abdiderat.* Jam quos idem Livius lib. XLII. & XLIV. ex Persei Macedonum regis exercitu *cetratos* vocat, eosdem Plutarchus in Æmilii vita peltatos. Utebantur eo scuti genere Amazones, Macedones, Afri, Hispani, Cretenses. *A. Manutius.* Sed forma peltarum non apud omnes eadem. Sic Thraciæ erant quadrangulæ, de quibus accipienda verba Suidæ; *πέλται αἱ ἀσπίδια τετράγωνα.* Vide & Dionys. Halicarn. lib. II. at peltæ Amazonicæ hederæ folio similes erant. *Salmasius.*

4. *Minervæ gremio imposuit.*] Josephus Antiquit. libro XIX. cap. I. tradit, eo insaniæ provectum esse, ut natam sibi filiam in Capitolium delatam, in simulacri genua deponeret, quasi communem sibi cum Jove prolem, in medio se relinquere dicens judicium, utro majore parente esset genita.

1. Ex

lium, consobrinum suum (erat enim & is M. Antonii [1] ex Selena filia nepos) & in primis ipsum Macronem, ipsam Enniam, [2] adjutores imperii: quibus omnibus pro necessitudinis jure, proque meritorum gratia cruenta mors persoluta est. Nihilo reverentior leniorve erga senatum: [3] quosdam summis honoribus functos, ad essedum sibi occurrere togatos per aliquot passuum millia, [4] & cœnanti, modo ad pluteum, [5] modo ad pedes [6] stare suc-

1. *Ex Selena filia.*] Cleopatram Selenam appellat Suetonius, indito à matre cognomine. Quæ cum se Lunam, & Isidem, ut Antonius Bacchum se, atque Osirim, nominasset, filio etiam Alexandro & Cleopatræ filiæ Solis, ac Lunæ nomen dedit. Cleopatram vero vocant Dio lib. LI. & Plutarchus Antonio, ac nummus argenteus Jubæ junioris, ejusque uxoris. Porro quod Ptolemæum Caii *consobrinum* vocat Suetonius, cum Cajus Antonii pronepos fuerit, Ptolemæus nepos, hic nempe ex ejus filia Cleopatra, ille ex nepote Germanico, Antoniæ Junioris filio, natus, larga vocabuli ejus significatione accipiendum est, cum ne apud JCtos quidem *consobrini* semper duarum sororum filios significent, sed etiam ulteriore gradu. *Torrentius.*

2. *Adjutores.*] Cap. XII.

3. *Quosdam summis honoribus functos, ad essedum sibi occurrere togatos per aliquot passuum millia.*] Scribo *accurrere.* Id enim significat quod Græci verbo παραθέειν, ut Plutarchus in Lucullo de Tigrane. Appianus pro eo dixit παρατροχάζειν III. Bellorum civil. & in Syriacis. Lucianus παρέτρεχε τῷ φορείῳ. Juvenalis eundem morem tangit Satyra X.

—— *Hinc præcedentia longa*
Agminis officia, & niveos ad frena Quirites.

Vide Suetonium libro VII. in Galba, capite sexto: erant vero alii qui præcederent: de quibus alibi. *Casaub.*

4. *Et cœnanti modo ad pluteum.*] Isidorus: *Sponda exterior pars lecti, pluteus autem interior.* sic lectos in cubiculo collocabant veteres, ut parieti propius admoverentur, nec in medio essent positi, quod etiam hodieque solemus. sic illa pars quæ parietem spectabat, & pluteo muniebatur, & interior sponda vocabatur. ad pluteum mulieres cubabant, viri autem in priore sponda. In lectis tricliniaribus non minus quam in cubicularibus spondæ ac plutei dicebantur, sed contrario modo: nam sponda pars interior lecti tricliniaris appellabatur, & quæ mensæ admovebatur: exteriori vero pluteus. ideo puellæ & pueri qui in deliciis, interiores accumbere dicebantur, cum in gremio amatorum suorum jacerent, nec pluteum tangerent. Scipio Africanus de Sulpicio Gallo: *qui in conviviis adolescentulus cum amatore, cum chiridota tunica interior accubuerit.* Salmasius.

5. *Modo ad pedes.*] Ad pedes stare solitos convivii ministros ostendit Seneca lib. III. De beneficiis cap. XXVII. *Servus qui cœnanti ad pedes steterat.* Suetonius Galb. cap. XXVI. *ad pedes stantibus.* Torrentius.

6. *Stare succinctos linteo passus est.*] In modum scilicet atriensis & ministratoris. falluntur enim, qui ad hunc locum notârunt, coquos & vilia tantum ministeria hoc habitu ministrasse. Græci ὑποδι-

succinctos linteo passus est: alios cum clam interemisset, citare nihilo minus ut vivos perseveravit, paucos post dies voluntaria morte periisse mentitus. COSS. *oblitis de* [1] *natali suo edicere, abrogavit magistratum:* [2] *fuitque per triduum sine summa potestate Resp.* [3] *Quæstorem suum in conjuratione nominatum flagellavit veste detracta, subjectaque militum pedibus, quo firme verberaturi insisterent. Simili superbia violentiaque cæteros tractavit ordines. Inquietatus* [1] *fre-*

σινδόνας ejusmodi lintea vocant, erantque cirrata. ideo δίκροσσα vocabantur. Pollux: σινδὼν, ἐστὶν Αἰγυπτία μὲν περιβόλαιον δ' ἂν εἴη τὸ νῦν δίκροσσον καλούμενον. ea plane tunica est linteo Pelusio districta cirris dependentibus, qua atriensis ille succinctus apud Phœdrum:

Ex alticinctis unus atriensibus,
Cui tunica ab humeris linteo Pelusio
Erat districta, cirris dependentibus.

Cirri autem sunt fimbriæ, κροσσοὶ Græcis: unde κροσσωτοὶ vestes fimbriatæ, vel cirratæ. *Salmasius.*

1. *Natali suo edicere.*] Per edictum publicare diem suum natalem, ut scilicet à populo Romano coleretur.

2. *Fuitque per triduum sine summa potestate Resp.*] Mansit id decus nomini consulum usque ad ultimos fere Imperatores. Jordanus De rebus Gothicis, *Factusque est consul ordinarius, quod summum bonum, primumque in mundo decus edicitur.* Similia his apud Cassiodorum. Sed non prætermittendus S. patris Chrysostomi locus in hanc rem eximius, decima homilia super epistolam ad Hebræos. Τί γὰρ, ait, εἰπέ μοι, μέγα νομίζεις; ποῖον ἐν γῇ μέγα ἀξίωμα εἶναι; τὸ τοῦ ὑπάτου· οὐδὲν γὰρ τούτου τοῦ ἀξιώματος μεῖζον νομίζουσιν οἱ πολλοί, dignitatem consularem statuit supra omnes alias privatorum, nulla excepta. Simillimum est, quod apud Procopium legimus Persicorum lib. 1. de illo infelici Johanne, quem vocat ἄνδρα ἐς τὸν ὑπάτων ἀναβεβηκότα τὸν δίφρον· οὗ μεῖζον εἶναι οὐδὲν, ἔν γε τῇ Ῥωμαίων πολιτείᾳ δοκεῖ. *Casaubonus.* Adde quod non semel, sub melioribus principibus rerum, Consulatum *fastigii* nomine Panegyristæ audent insignire. Plinius ad Trajanum; *Ac si quid forte ex consulatus fastigio fuerit diminutum, nostra hæc erit culpa, non seculi. licet enim, quantum ad principem, licet tales consules agere, quales ante principes erant.* Ausonius Gratiarum actione pro Consulatu ad Gratianum: *Ista autem sedes honoris, sella curulis, gloriosa pompis imperialis officii, in cujus me fastigio ex qua mediocritate posuisti?* Schildius.

3. *Quæstorem suum.*] C. Cæsar Sextum Papinium, cui pater erat consularis, Betilienum Bassum quæstorem suum Procuratoris sui filium, alios Senatores & equites Romanos, uno die flagellis cecidit, torsit, non quæstionis, sed animi caussâ. Deinde adeo impatiens fuit differendæ voluptatis, quam ingens crudelitas sine dilatione poscebat, ut in xysto maternorum hortorum, qua porticum à ripa separat, quosdam ex illis, inambulans cum matronis atque aliis senatoribus, ad lucernam decollaret. *Senec.*

1. *Fre-*

[1] *fremitu gratuita in Circo loca de media nocte occupantium, omnes fustibus abegit. Elisique per eum tumultum viginti amplius equites Rom. totidem matronæ, super innumeram turbam cæteram. Scenicis ludis, inter plebem & equitem [2] caussam discordiarum serens, [3] decimas maturius dabat, ut [4] equestria ab infimo quoque occuparentur. Gladiatorio munere, [5] reductis interdum flagrantissimo Sole velis, [6] emitti quemquam vetabat: remotoque ordinario apparatu, rabidis feris vi-*

1. *Fremitu.*] Discursu, & clamore loca in Circo per noctem occupantium. Subjacet enim Circus Palatio. *Sabell.*

2. *Caussam discordiarum serens.*] Josephus de missilibus à Cajo sparsis loquens, ὁ Γάϊος ἡδονῇ τὰς περὶ αὐτῆς ἐθεώρει μάχας καὶ διαρπαγάς, οἰκειουμένων αὐτὰ τῶν θεωρῶν. De his pugnis propter missilia Seneca epistola LXXIIII. *Prudentissimus quisque cum primum induci videt munuscula, à theatro fugit, & scit magno parva constare.* Casaubonus.

3. *Decimas maturius dabat, ut equestria ab infima quoque occuparentur.*] Lego *inter plebem & equitem, caussam discordiarum serens, tesseras decima maturius dabat.* Videtur vox *tesseras* initio confusa fuisse cum præcedenti voce *serens* propter aliquam soni similitudinem: deinde omissa ab iis qui locum voluerunt emendare: unde postea secuta depravatio vocis *decimas* pro *decima.* Sententia quam restituimus, appositissima est, ac, ut puto, vera: nam tesseræ aliaque missilia non ante finitos ludos spargebantur. Ludis totum diem ad decimam usque fuisse occupatum, & per se probabile in illo tanto furore veterum circa ludos; & insuper probamus auctoritate Suet. lib. VI. cap. XXI. *utque constitit peracto principio, Nioben se cantaturum per Clinium Rufum consularem pronunciavit, & in horam fere decimam perseveravit.* Sic Paulus Jurisconsultus tempus quo res aguntur in foro, ad decimam usque producit. Non collegisse autem sparsa missilia solos plebeios, sed etiam equites ac senatorii ordinis viros, docet Tranq. clare in Domit. cap. IIII. qui locus cum isto conferendus. *Idem.*

4. *Equestria.*] Sic *popularia* Domitian. cap. IV. Seneca etiam *Equestre* vocat De benef. VII. cap. XII. *Terrent.* Vide Lipsium ad Jul. Cæsarem.

5. *Reductis velis.*] Forum integi solebat, quando gladiatoria spectacula edebantur. Unde ait Plin. Cæsarem totum Romanum forum intexisse: quod munere ipso gladiatorio mirabilius visum tradunt. Marcellus velis forum inumbravit, ut salubrius litigantes consisterent. Carbasina vela primus in theatro duxisse traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis. Caligula, ut pestifer ex omni parte esset Romano populo, spectacula quoque, quæ voluptatis causa comparata sunt, convertebat in supplicium, cum sublatis & complicatis velis spectaculorum spectatores æstu Solis ferventissimo conficerentur. *Beroald.*

6. *Emitti quemquam.*] Ne quis scilicet adversus Solem sese tegeret. Umbellis enim uti solebant, quod ex Martiale discimus lib. XIV. Epigr. XXVIII. Et tale aliquid facere potuit Cajus cum totus insaniret, initio vero Principatus (ut

vilissimos senioque confectos, [1] gladiatores quoque pegmares, patresfamiliarum notos, sed insignes debilitate aliqua corporis, subjiciebat. Ac nonnumquam horreis præclusis, populo famem indixit.
27 *SÆVITIAM ingenii per hæc maxime ostendit. Cum ad saginam ferarum muneri præparatarum carius pecudes compararentur, ex noxiis laniandos adnotavit: & [2] custodiarum seriem recognoscens, [3] nullius inspecto elogio, stans, tan-*

(ut Dio tradidit) & discalceatos spectare permisit, & adversus Solem usum pileorum Thessalicorum concessit. Quin & Senatoribus, qui nudis antea asseribus sedebant, pulvinos subjecit. *Torrent.*

1. *Gladiatores quoque pegmares.*] Nullus locus temere magis criticos exercuit. Ego gladiatores pegmares interpretor quos *de ruina arena dimisit*, ut Petronius loquitur: qui in pegmate populo exhibiti, felici quodam sidere superstites ei spectaculo fuerunt. Pegmata in re ludorum dicta ligneæ quædam moles, quæ machinamentis occultis attollebantur, deprimebanturque: super iis producti per ludos facinorosi homines, quales gladiatores fere erant, ut vel inibi pugnam inter se committerent, vel spectati à populo, mox solutis compagibus pegmatis, casu suo in foveam ubi vel ignis vel feræ erant, populum oblectarent. Hoc ex Strabone, Petronio, Apuleio, & Claudiano probare possem, nisi occupassent viri doctissimi. qua autem derivatione ajunt, quove exemplo à pegmate pegmares? enimvero ut χῆμα, γλαύκωμα & similia, duobus modis Latini enuntiant, sic & πῆγμα: tam enim *pegma, pegmæ* quam *pegmatis* flectere possis. inde ergo *pegmaris*, certa analogia, ut a *palma palmaris*. Casaub. Codex Salmasii *pægniares* exhibet. Quid si isthoc verbi non minus ex Græcia sit derivandum, quam alterum illud *pegmares*? Παίγνια & παίγνιον, quod nemo nescit, ludicrum, lusum: item delectamentum puerile, Græcis notat. Sunto igitur *gladiatores pægniares*, qui nullis flagitiis autorati, nullius imperio adacti, sed libidine pugnandi, vel principi gratificaturi, in harenam descenderunt. Hos immitissimus Cæsar, ut novo spectaculo oculos pasceret, rabidis feris subjecit: cum non magis tantam crudelitatem exspectarent, quam vilissimi illi senioque confecti, & patresfamiliarum noti. Id sane ferociam Caji magis decuerit, quam homines facinorosos, & ad ferrum damnatos, bestiis permittere. *Pægniares* autem eo jure à *pægnion* vel *pægnia* deducemus, quo *tricliniaris* à *triclinion*, & similia multa à similibus deducuntur. Non abhorrere ab ejuscemodi Græcanicarum vocum usurpatione Suetonium, sciunt qui non otiose in monumentis ejus sunt versati. Hæc sic, varietate lectionis impellente, dicenda videbantur: cæteroquin à summo Casaubono dissentire, minime nobis volupe est. *Schildius.*

2. *Custodiarum.*] Supra Tib. cap. LXI.

3. *Nullius inspecto elogio.*] Quid sit *elogium* jam docuimus. *Custodiarum elogia* sunt quæ Græci Jurisconsulti vocant παραδοχὴν μετώπων judicum inferiorum ut pedaneorum atque etiam prætorum. Ita videtur hîc accipienda vox *elogium*: ut in lege sexta Dig. De custodiis & exhibit. reorum. At cum scribit Tertullianus in Apologetico, *Vestros contesta-*

tantummodo intra porticum mediam, [1] à calvo ad calvum duci *imperavit. Votum exegit ab eo qui pro salute sua gladiatoriam operam promiserat: spectavitque ferro dimicantem: nec dimisit nisi victorem, & post multas preces. Alterum qui se periturum ea de caussa voverat, cunctantem pueris tradidit* [2] *verbenatum* [3] *infulatumque, qui votum reposcentes per vicos agerent, quoad præcipitaretur* [4] *ex aggere. Multos honesti*

testamur actus, qui quotidie judicandis custodiis præsidetis: qui sententiis elogia dispungitis. possumus id verbum aliter interpretari: ut sit *elogium*, non sententia inferioris judicis: sed commentariensis pittacium, quo judici breviter exponebat quicquid de reo comperisset. Ita enim fuit moris. Extat lex Impp. Gratiani, Valentin. & Theodosii A.A.A. cujus hæc sunt verba: *Nisi intra tricesimum diem semper commentariensis ingesserit numerum personarum, varietatem delictorum, clausorum ordinem, ætatemque vinctorum, officium viginti auri libras ærario nostro jubemus inferre.* Casaub.

1. *A calvo ad calvum.*] Cum recognosceret custodias, duo forte aderant calvi alter in summo, alter in imo, ut inter duos calvos omnes custodiæ continerentur: tunc Caligula stans in porticu, in qua agebatur recognitio carcerariorum, jussit ut carnifices ducerent ad supplicium custodias omnes, incipiendo ab uno calvo, qui erat primus, & eundo ad alterum calvum, qui erat novissimus. *Beroald.*

2. *Verbenatum.*] Verbena proprie est herba sacra, sumpta de loco sacro Capitolii, qua coronabantur feciales & pater patratus fœdera facturi, vel bella indicturi: abusive tamen etiam Verbenas vocamus omnes frondes sacratas, ut est laurus, oliva, vel myrtus: ut Terentius: *Ex ara hinc verbenas sumo.* nam myrtum fuisse testatur Menander, de quo Terentius transtulit. *Servius.* Horatius lib. I. Od. XIX.

Hic vivum mihi cespitem, hic
Verbenas pueri ponite, thuraque
Bimi cum patera meri.

3. *Infulatumque.*] Alciatus sic explicat: *verum has irrisiones, cum quis per ora hominum cum infula defertur, Græci* παραδειγματίσαι *appellant.* Nos sic: cum quidam pro salute Caligulæ periturum se vovisset, ipse tanquam votum ejus reposcens infulatum victimæ instar ad supplicium duci jussit. Virgil. Georg. III.

Sæpe in honore Deûm medio stans hostia ad aram.
Lanea dum nivea circumdatur infula vitta.

Servius Æn. X. *Infulæ fasciæ sunt in modum diadematum, à quibus dependent vittæ ab utraque parte.* Nemo autem qui coronatas victimas priscos Diis immolâsse nesciat. Suidas: εἰσάγεται ὁ Ἀθάμας ἐστεφανωμένος, ὥσπερ ἱερεῖον σφαγιασθησόμενος. *Brodæus.*

4. *Ex aggere.*] Aggerem Tarquinii intelligo, quo ad Orientem (ut lib. III. cap. V. describit Plinius) Urbs claudebatur, opere inter prima mirabili. Celebrem fuisse locum ostendit Juvenal. Sat. VI.

Plebeium in Circo positum est & in aggere fatum.

Inde ergo, uti & de saxo Tarpeio, damnati dejiciebantur. Quamquam & peculiarem

sti ordinis, [1] *deformatos prius stigmatum notis,* [2] *ad metalla aut ad viarum munitiones,* [3] *aut ad bestias condemnavit,* [4] *aut bestiarum more* [5] *quadrupedes cavea coërcuit,* [6] *aut medios serra dissecuit. Nec omnes gravibus ex caussis, verum male de munere suo opinatos, vel quod numquam* [7] *per genium suum dejerassent. Parentes suppli-*

culiarem locum Caii cædibus destinatum intelligere possumus auctore Seneca lib. De tranquillitate vitæ c. XIV. his verbis: *Nec jam procul erat tumulus in quo Cæsari Deo nostro fiebat quotidianum sacrum.* Torrent.

1. *Deformatos prius stigmatum notis.*] Fronti forsan inscriptis. Stigmatis alioqui notabant servos: & eos quoque qui militiæ erant adscripti. Vide Vegetium lib. I. cap. VIII. & lib. II. cap. V. Igitur hoc non tam ignominiosum apud veteres haberi solebat, quam nunc nostris moribus solet. Idem fabricensibus fiebat. Cod. de fabric. Imperatores Arcadius & Honorius: *Stigmata, hoc est, notæ publice fabricensium brachiis ad imitationem tironum infligantur, ut hoc saltem modo latitantes possint agnosci.*

2. *Ad metalla.*] Inter genera pœnarum metalli pœna numeratur. Apud Jurisconsultos fit differentia inter eos qui in metallum, & eos qui in opus metalli damnantur: nam qui in metallum damnantur, gravioribus vinculis premuntur: qui in opus metalli, levioribus. Plinius in Epistolis: *Erat fustibus cæsus, damnatus in metallum, strangulatus in carcere.* Beroald.

3. *Aut ad bestias.*] Paulus Jurisconsultus: *Ad bestias damnatos favore populi præsides dimittere non debent.* Antiqui bestiarios appellaverunt, qui cum bestiis depugnare damnati erant. Hinc à Seneca ludus bestiariorum nuncupatur, quo bestiarii depugnabant: de quibus sic ait Tertullianus in Apologetico: *Iupiter est Romæ, quem ludis suis sanguine proluunt bestiariorum.* Idem.

4. *Aut bestiarum more quadrupedes cavea coërcuit.*] Confirmat & Dio, qui ita refert, exposito equitis cujusdam illustris supplicio, τόντε πατέρα αὐτοῦ μηδὲν ἀδικήσαντα, ἔς τε γαλεάγραν, ὥσπερ καὶ ἄλλους συχνοὺς, καθεῖρξε, κἀνταῦθα διέφθειρεν. Græcorum imitatione videtur hoc factum à Cajo: nam Callisthenis, Lysimachi, Telesphori Rhodii & aliorum Græcorum similes narrantur cruciatus. Præter historicos lege Senecam De ira lib. III. cap. XVII. qui etiam libro eodem cap. III. inter sævitiæ exempla ponit, *inscriptiones frontis, & bestiarum immanium caveas.* Casaub.

5. *Quadrupedes.*] Id est, tam humili cavea clausit, ut bestiarum more, pedibus manibusque consisterent. *Sabell.*

6. *Aut medios serra dissecuit.*] Medietatem accipe non longitudinis & staturæ: sed latitudinis corporis. Sic enim medios ducto à capite principio serra dissecabant. Vetus Poëta apud Clementem Alexandrinum,

—— κρατὸς ἐξ ἄκρου
Δεινοὺς χαράξεις πρίονας εἰς ἄκρους πόδας.

Familiare olim Orientalibus, etiam Judæis supplicium: quod ex sacra historia scimus & extranea quoque. Dio de rebellantibus in Africa Judæis sub Trajano: πολλοὺς δὲ καὶ μέσους ἀπὸ κορυφῆς διέπριον. Hebræis serra dicitur מגרה *megera.* Inde nomen unius Furiarum Μέγαιρα. nam Furiæ suppliciorum præsides. *Casaub.*

7. *Per Genium suum.*] Per Genium Principis Romanos jurare solitos, testes sunt

plicio filiorum interesse cogebat. Quorum uni valitudinem excusanti [1] *lecticam misit: alium è spectaculo pœnæ,* [2] *epulis statim adhibuit, atque omni comitate ad hilaritatem & jocos provocavit. Curatorem munerum ac venationum per continuos dies in conspectu suo catenis verberatum non prius occidit, quam offensus putrefacti cerebri odore.* [3] *Atellanæ Poëtam, ob ambigui joci versiculum, media Amphitheatri harena igni cremavit. Equitem Rom. objectum feris, cum se innocentem proclamasset, reduxit: abscissaque lingua, rursus induxit. Revocatum quendam à vetere exsilio* 28
sciscitatus, quidnam ibi facere consuesset, respondente eo per adulationem: Deos semper oravi, ut, quod evenit, periret Tiberius, & tu imperares: *opinans sibi quoque exsules suos mortem imprecari,* [4] *misit circum*

cum

sunt JCti. nostri, quemadmodum & per salutem principis, & per Principis venerationem, l. XIII. De jurejurando, l. XLIII. De transact. & l. II. C. De reb. cred. Eleganter Tertull. Apologet. cap. XXVIII. *Citius apud vos per omnes Deos quam per Genium principis pejeratur.* Nec minus facete Minutius Felix libro qui Octavius inscribitur, *Eorum numen invocant, ad imagines supplicant, Genium, hoc est, Dæmonem, implorant, & est eis tutius per Iovis Genium pejerare quam Regis.* Crebra etiam Imperatorum, & quidem (quod miror) Christianorum quoque numismata cum inscriptione, GENIUM. AUG. uti & FORTUN. AUG. nam etiam per fortunam Cæsaris jurabant. *Torrent.*

1. *Lecticam misit.*] Ut in jus vocatis, si morbo, aut ætate impediebantur, jumentum sterni ex XII. Tabb. jubebatur. Gellius lib. XX. cap. I. *Idem.*

2. *Epulis statim adhibuit.*] Propinavit illi Cæsar heminam, & posuit illi custodem. perduravit miser, non aliter quam si filii sanguinem biberet. Unguentum & coronas misit, & observari jussit an sumeret. sumpsit eo die, quo filium extulerat, imo quo non extulerat. Jacebat conviva centesimus, & potiones vix honestas natalibus liberorum, podagricus senex hauriebat: cum interim non lacrymas emisit nec dolorem aliquo signo erumpere passus est. Cœnavit, tanquam pro filio exorâsset. Quæris, quare? habebat alterum. *Seneca.*

3. *Atellana.*] Tib. cap. XLVI.

4. *Misit circum insulas, qui universos contrucidarent.*] Cædem factam à Cajo exulum suorum, & in legatione ad Cajum, & contra Flaccum narrat Philo: caussam tamen vel occasionem quam Suetonius ait, apud illum non leges. *Casaub.* Satyricus Poëta:

Aut maris Ægæi rupem, scopulosque frequentes
Exulibus magnis. —

Item:

Sed qui pene perit, cui vix in Cyclada mitti

Conti.

cum insulas, qui universos contrucidarent. Cum discerpi senatorem concupisset, subornavit qui ingredientem curiam, repente hostem publicum appellantes, invaderent, [1] *graphiisque confossum lacerandum cæteris traderent. Nec ante satiatus est quam membra & artus & viscera hominis tracta per vicos atque ante*
29 *se congesta vidisset. Immanissima facta augebat atrocitate verborum.* Nihil magis in natura sua laudare se ac probare dicebat, [2] quam, *ut ipsius verbo utar,* ἀδιατρεψίαν. *Monenti Antoniæ aviæ, tanquam parum esset non obedire*: Memento, *ait,* [3] Omnia mihi & homini licere. *Trucidaturus fratrem, quem metu venenorum præmuniri medicamentis suspicabatur*: Antidotum, *inquit,* adversus Cæsarem? *Relegatis sororibus, non solum insulas habere se, sed etiam gladios minabatur. Prætorium virum* [4] *ex secessu Anticyræ, quam valitudinis caussa petierat,* * *propagari sibi com-*

Contigit, & parva tandem caruisse Seripho.

Corn. Tacitus, *Plenum*, inquit, *exiliis mare, infecti cædibus scopuli.*

1. *Graphiisque confossum.*] Quia σιδηροφορεῖν non licebat, & stilis & calamis ad necem inferendam abutebantur: sed illis frequentius. in historia Ecclesiastica & apud Prudentium multos martyres graphiis confossos beatam animam cœlo, unde acceperant, reddidisse legimus. & apud Plutarch. in Gracchis perit Antyllus quidam γραφείοις μεγάλοις κεντούμενος, ἐπ' αὐτὸ τοῦτο πεποιῆσθαι λεγομένοις. Propterea cautum aliquando Romæ, ne ferrea graphia quisquam haberet, sed ossea, ut Isidorus refert. *Casaub.*

2. *Quam ἀδιατρεψίαν.*] Salmasii quoque Codex adjicit interpretamentum, *hoc est, verecundiam*, quod non improbat Casaubonus. Ἀδιατρεψία, inquit, pertinacia in exsequendo malo semel cogitato. Similis vox ἀνεπιτρεψία apud Arrianum in Diss. Epicteti lib. II.

3. *Omnia mihi & homini licere.*] Cod. Salmas. *& hominis.* Unde unius litterulæ immutatione fiet *dominis.* Ut se forte regibus adæquaverit, qui despotico imperio subditos premebant. A quo sensu non abhorrent ea, quæ de Cajo c. XXII. memorantur. Aliæ tamen editiones, *Omnia mihi in omnes licere.* Schildius.

4. *Ex secessu Anticyræ, quam valitudinis caussa petierat.*] In Maliaca Anticyra ferunt optimum elleborum nasci, in Phocensi autem melius apparari: ideoque multos ad hanc purgandi sanitatisque caussa proficisci: nasci enim in Phocide medicamentum quoddam sesami simile, quo Oetæum temperent veratrum seu elleborum. *Strabo.*

*. *Propa-*

commeatum sæpius desiderantem, cum mandasset interimi, adjecit, Necessarium esse sanguinis missionem cui tam diu non prodesset elleborum. *Decimo quoque die numerum puniendorum ex custodia* [1] *subscribens,* [2] Rationem se purgare dicebat. *Gallis Græcisque aliquot uno tempore condemnatis gloriabatur* Gallogræciam sese subegisse. *Non temere in quem-* 30 *quam, nisi crebris & minutis ictibus animadverti passus est: perpetuo notoque jam præcepto;* Ita feri, [3] ut se mori sentiat. *Punito per errorem nominis alio quam quem destinaverat, ipsum quoque paria meruisse dixit. Tragicum illud subinde jactabat,*

Oderint dum metuant.

Sæpe in cunctos pariter senatores, ut Seiani clientes, aut matris ac fratrum suorum delatores, invectus est: prolatis libellis, [4] *quos crematos simulaverat, defensaque Tiberii sævitia, quasi necessaria, cum tot criminantibus credendum esset. Equestrem ordinem, ut scenæ harenæque devotum assidue proscidit. Infensus turbæ* [5] *faventi adversus studium suum exclamavit:* Utinam pop-

*. *Propagari sibi commeatum.*] Non soli igitur milites castris abesse sine commeatu non poterant, sed ne ab Urbe quidem & Magistratus, & qui magistratum gesserant, ut prætorius iste. *Torrent.*

1. *Subscribens.*] Subnotans. Aliter Asconius, *Oblique*, inquit, *Cicero removere conatur Cæcilium etiam à subscribendi spe*, id est, à subscriptoris officio. Erant enim subscriptores causidici, qui accusatorem adjuvabant: quo verbo Cicero in Divinatione utitur. *Sabell.*

2. *Rationem se purgare dicebat.*] Græcum est ἐκκαθᾶραι λογισμὸν, quod in Euangelio dicitur συναίρειν λόγον. Sic τὴν ἀμφιλογίαν ἀποκαθᾶραι apud Plutarch. in Commentario De amore inter fratres, & ἐκκαθᾶραι καὶ διαλύσαι τὰς ἀμφιλογίας, in Agesilao, *Casaub.*

3. *Ut se mori sentiat.*] Ita in bello civili Mariano Marius quidam particulatim amputatus, diu vivere, vel potius diu mori coactus est, ut inquit eleganter Augustinus lib. III. de c. D. de quo Lucanus in secundo Pharsaliæ: (*sanda*
Nil animæ lethale datum, moremque ne-
Dirum sævitiæ, pereuntis parcere morti.
Beroaldus.

4. *Quos crematos simulaverat.*] Sup. c. XV.

5. *Faventi adversus studium suum.*] Caligu-

pop. Romanus unam cervicem haberet. *Cumque Tetrinius latro postularetur,* & qui postularent, [1] Tetrinios esse *ait.* [2] *Retiarii* [3] *tunicati quinque numero gregatim dimicantes, sine certamine ullo* [4] *totidem secutoribus succubuerant: cum occidi juberentur, unus resumta fascina, omnes victores interemit. Hanc ut crudelissimam cædem & deflevit edicto, & eos qui spe-*
31 *ctare sustinuissent, exsecratus est. Queri etiam palam de conditione temporum suorum solebat:* quod nullis calamitatibus publicis insignirentur. *AVgusti principatum clade Variana: Tiberii, ruina spectaculorum apud Fidenas, memorabilem factum: sui oblivionem imminere prosperitate rerum. Atque identidem exercituum cædes, famem, pestilentiam, incen-*
32 *dia, hiatum aliquem terræ optabat.* ANIMVM *quoque remittenti, ludoque & epulis dedito, eadem dictorum factorumque sævitia aderat. Sæpe in conspectu prandentis vel* [5] *commissantis seriæ quæstiones per tormen-*

Caligula (ut infra docebit Tranquillus) factioni Prasinæ fuit addictus: ex quo, cum turba popularis faveret alteri aurigarum factioni, quæ Veneta nominatur, factum est, ut Cajus odio illos prosequeretur. *Beroald.*

1. *Tetrinios esse ait.*] Hoc est, dignos, qui ad ferrum & ipsi darentur.

2. *Retiarii.*] Arma Retiarii Juvenalis cum cura descripsit, & velut ex professo. Ita autem docti Retiarii factique, ut arte quadam collectum suspensumque dextra manu rete in adversarii caput jacerent: & si errâssent, effuse fugerent, donec forte iterum rete collegissent. Tridens sive fuscina illis pro gladio: inermes & in sola tunica. Tertullianus tamen spongiam iis attribuit, pectori nimirum tegmen. *Lipsius.*

3. *Tunicati.*] Tunicati ab eo dicuntur, quod in tunica digladiabantur. Hinc illud Satyrice dictum:

Vicit & hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi. Beroaldus.

4. *Totidem secutoribus succubuerant.*] Secutor, ab insequendo Retiarium, dictus est. Arma Secutoris describit Isidorus, sed parum ex fide. Gestabat enim cuspidem seu gladium, clypeum, & galeam; quæ communis plerisque gladiatoribus. Isidorus ipsi tribuit etiam massam plumbeam, quæ adversarii jaculum impediret, ut antequam ille feriret reti, iste superaret. *Lipsius.*

5. *Comissantis.*] De comissatione, ad Vitellii cap. XIII. dicetur.

*. *Miles decollandi artifex.*] Sub Imperatoribus inventum istud artificium: Lucanus lib. VIII. de milite qui Pompeium decollavit.

1. *Tunc*

*menta habebantur. * Miles decollandi artifex quibuscumque è custodia capita amputabat. Puteolis dedicatione pontis, quem excogitatum ab eo significavimus, cum multos è littore invitasset ad se, [1] repente omnes præcipitavit. Quosdam gubernacula apprehenderteis, contis remisque detrusit in mare. Romæ publico epulo servum, [2] ob detractam lectis argenteam laminam, carnifici confestim tradidit, ut manibus abscissis, atque ante pectus è collo pendentibus, [3] præcedente titulo qui caussam pœnæ indicaret, per cœtus epulantium circumduceretur. [4] Mirmillonem [5] è ludo [6] rudibus secum [7] batuentem, & sponte prostratum, confodit ferrea sica,* ac

Tunc nervos venasque secat, nodosaque frangit
Ossa diu: nondum artis erat caput ense rotare.

Casaubon. Speculatores olim carnificis officium peragebant. Salmas. ad cap. XXVII. Aug.

1. *Repente omnes præcipitavit.*] Quidam libri *è ponte.* Dio: *συχνοὺς τῶν ἑταίρων. ἐς τὴν θάλασσαν ἀπὸ τῆς γεφύρας ἔρριψε.*

2. *Ob detractam lectis.*] Tricliniares lecti laminis argenteis, sive bracteis operiebantur. Plin. in XXXIII. *Lectos mulierum jam totos operiri argento, & triclinia quædam, quibus argentum addidisse primus traditur Carvilius Pollio eques Romanus.*

3. *Præcedente titulo.*] Inscriptione, & elogio: per quod significaretur causa supplicii. Paullo ante de *elogio* dictum est.

4. *Mirmillonem.*] In scriptis Plinii semper *Murmillo* reperitur, aut *Murmilio.* atque ita apud Festi abbreviatorem in antiquissimo exemplari inveni scriptum. *Μορμυλίωνες* Græce dicti videntur hoc genus gladiatores, quod *μόρμυρον* piscem in galeis effictum gestarent. Hinc Retiarius qui adversus Murmilionem pugnabat, cantare solitus erat: *Non te peto, piscem peto, quid me fugis Galle?* Nam *murmillones*, ut notat Festus, antea *Galli* vocabantur, quod genere armaturæ Gallico uterentur. *Salmasius.*

5. *E ludo.*] Ubi ad gladiaturam exercebantur.

6. *Rudibus.*] Duplex in ludo Rudis. Lanistæ sua, qua novitios gladiatores aberrantes cædebat, velut legitimus magister. Item tironibus sive exercentibus sua, quæ diversa ab illa, & gladii forma, fortasse ponderosior, graviorque. *Lipsius.*

7. *Batuentem.*] Milites ad palum se exercebant. Qui locus veteribus *Palaria* dicebatur, ut ait Charisius. Nam alioqui cum singulari congressu duo se exercebant, locus *Batualia*, ipsi *Batuatores* dicebantur. Batuere enim, ferulis velitari, aut verberare, ut in Vespasiano legimus. Tamen Cicero posuit inter *κακέμφατα* in erudita illa epistola ad Pætum. Quia Syracusane *βατταρίζειν* dicebatur cum mas init fœminam. Theocritus,

— οὐκ ἐσορῇ τὰς μηκάδας, οἷα βατεῦντι;

Ios. Scaliger.

ac more victorum [1] *cum palma discucurrit. Admota altaribus victima,* [2] *succinctus poparum habitu, elato alte malleo,* [3] *cultrarium mactavit. Lautiore convivio effusus subito in cachinnos,* COSS. *qui juxta cubabant, quidnam rideret blande quærentibus:* Quid, *inquit,* nisi uno meo nutu jugulari utrumque vestrûm statim
33 posse? *Inter varios jocos, cum assistens simulacro Jovis Apellem tragœdum consuluisset, uter illi major videretur,* [4] *cunctantem flagellis discidit: collaudans subinde vocem deprecantis, quasi etiam in gemitu prædulcem. Quoties uxoris vel amiculæ collum exoscularetur, addebat,* [5] Tam bona cervix, simulac jussero, deme-

1. *Cum palma.*] Gladiatoria. Victoribus in certaminibus palma, ut signum victoriæ dari solebat: quoniam, ut Plutarchus, & Gellius tradiderunt, magnitudini oneris urgenti non cedat, sed adversus pondus resurgat, sursumque nitatur. Romani, sicut docet Livius in x. palmas victoribus dare cœperunt Græcos imitati. Cum palma gladiatoria discurrit Cajus: sicut posterioribus temporibus palmas gladiatorias consecutus est ex occisis retiariis certaminibusque gladiatorum Commodus Imperator, qui Caligulam habuit velut exemplar, quod imitaretur. *Beroaldus.*

2. *Succinctus poparum habitu.*] *Popæ,* qui & *victimarii* appellantur, bini plerumque adsunt, limo tantum pudenda tecti, cætera nudi. Quo habitu Romæ in Capitolii area videntur. Unde & Propert. lib. IV. Eleg. III.

Succinctique calent ad nova lucra popæ.

Spartian. Geta: *Hostiam popa, nemine Antonino, percussit. Limum* vero vocari quo se velabant, auctor est Servius ad illud Æn. *Velati limo.* Utitur & Gellius lib. XII. cap. III. quanquam vulgati codices *limum,* & *linium* habent. Vide locum, & Isidorum lib. XV. cap. XIV. Etymol. quæque notavi ad Horat. lib. III. Oda XXIII. *Torrent.* Plutarchus in Æmilio Paullo describens apparatum sacrificii, οἱ δὲ ἄγοντες τοὺς χρυσοκέρως τροφίας βοῦς νεανίσκοι, περιζώμασιν εὐπαρύφοις ἐσταλμένοι, πρὸς ἱερουργίαν ἐχώρουν.

3. *Cultrarium.*] Id est, cultrum sacrificanti subjicere solitum: aut certe qui hostiæ jugulo cultrum admovebat. *Sabellicus.*

4. *Cunctantem flagellis discidit.*] Hic est Apelles Ascalonita tragœdus, in quem adeo invehitur Philo in legatione ad Cajum. De ejus cæde, ibidem habentur hæc verba: Ὁ μὲν ὑπὸ Γαΐου σιδήρῳ δεθεὶς ἐφ' ἑτέραις αἰτίαις καὶ στρεβλούμενος καὶ τροχιζόμενος ἐκ περιτροπῆς ὥσπερ ἐν ταῖς περιοδιζούσαις νόσοις. *Casaub.*

5. *Tam bona cervix, simul ac jussero, demetur.*] Dirissimæ immanitatis dictum. Sed in historia Turcorum factum legimus hoc etiam dicto crudelius. Capta Constantinopoli, reperta est inter capti-

metur. *Quin & subinde jactabat*, [1] Exquisiturum se vel fidiculis de Cæsonia sua, cur eam tanto opere diligeret. NEC MINORE *livore ac malignitate quam superbia sævitiaque pæne, adversus omnis ævi homines grassatus est. Statuas virorum illustrium, ab Augusto ex Capitolina area propter angustias in Martium campum collatas, ita subvertit atque disjecit, ut restitui salvis titulis non valuerint.* [2] *Vetuitque posthac viventium cuiquam usquam statuam aut imaginem, nisi consulto se & auctore, poni. Cogitavit etiam de Homeri carminibus abolendis.* Cur enim sibi non licere, *dicens*, quod Platoni [3] licuit, qui eum è ci- 34

captivas virgo nobilis, exquisitissimæ formæ, cui nomen Irene. Hæc ad Sultanum Muhammed II. adducta, ita illum cepit, ut per aliquot annos cura rerum omissa aut remissa, nihil nisi Irenen cogitaret. quum male audire apud suos eo nomine cœpisset; ejusque ignaviam Mustapha liberius increpuisset; tyrannus advocata concione, prodit in medium, Irenen cultu superbissimo adornatam manu tenens: deinde exposita omnium oculis ejus forma, ac verbis etiam dilaudata, ut se virum probaret, adversus omnes affectus fortem, prehensa misellæ coma, in ipso vestigio caput illi amputavit. *Idem*.

1. *Exquisiturum se vel fidiculis de Cæsonia sua.*] Fidiculæ dictæ à fidibus seu chordis & nervis, quibus manibus post tergum revinctis, homines ad torturam funi alligabantur. Verum quia retro alligatis manibus torquendum in altum extollebant ligneo instrumento torcularis instar, *Torchiello* vulgo dicunt, & *Torchlea*, icirco in fidicularum tormento adesse ligna bina aliqui dixère: alii, esse instrumentum ligneum. Quod vero fidiculæ hujusmodi non sint partes eculei, sed tormenti genus diversum, constat tum ex Val. Max. cap. de Patientia, tum ex Seneca, lib. III. de Ira, sic scribente: *Torserat per omnia, quæ in rerum natura tristissima sunt, fidiculis, tribularibus, eculeo, igne.* Eleganter tormenti genus explicat Prudentius in Hymno D. Vincentii:

Vinctum retortis brachiis
Sursum ac deorsum extendite,
Compago donec ossium
Divulsa membratim crepet.

Marcellus Donatus.

2. *Vetuitque posthac viventium cuiquam usquam statuam aut imaginem, nisi consulto se & auctore, poni.*] Postea Claudius quoque, quoniam urbis imaginibus replebatur, (licebat enim omnibus qui vellent pictura, ære, lapideque suam publicare effigiem) plerasque illarum alio quo transtulit, sanxitque in posterum ne quis privatus sine permissu senatus id faceret: nisi si quis opus aliquod aut fecisset, aut etiam refecisset: his enim cognatisque eorum monumentum sui aliquod iis in locis ponere permisit. *Dio Cassius.*

3. *Licuit.*] Cod. Salmas. *licuisset.*

civitate, quam constituebat, ejecerit? *Sed & Virgilii & Titi Livii scripta & imagines, paullum abfuit quin ex omnibus bibliothecis* [1] *amoverit: quorum alterum:* ut nullius ingenii, minimæque doctrinæ: *alterum, ut* verbosum in historia negligentemque carpebat. *De juris quoque consultis, quasi scientiæ eorum omnem usum aboliturus sæpe jactavit, Se, mehercle effecturum, ne quid* [2] *respondere possint* [3] *præter eum. Vetera familiarum insignia nobilissimo cuique ademit:* [4] *Torquato torquem: Cincinnato crinem: Cn. Pompeio stirpis antiquæ,* [5] *Magni cognomen. Ptolemæum, de quo retuli, & accersitum è regno, & exceptum honorifice, non alia de caussa repente percussit, quam quod edente se munus, ingressum spectacula, convertisse hominum oculos fulgore purpureæ* [6] *abollæ anim-*

1. *Amoverit.*] Cod. Salmas. *amoveret.*

2. *Respondere.*] Autor est Pomponius Jurisconsultus, ante tempora Augusti publice respondendi jus datum non fuisse Jurisconsultis: sed qui fiduciam studiorum suorum habebant, consulentibus respondebant: neque responsa signata dabant. Primus divus Augustus, ut major juris autoritas haberetur, constituit ut ex autoritate ejus responderent. *Beroald.*

3. *Præter eum.*] Lego *Æquum.* ita enim habent nonnullæ editiones. Dicebat ille quidem *Æquum*, verum ita, ut facile prudentiores intelligerent, eum *Eccum* pronuntiare: sicut apud veteres nullum pronunciationis discrimen inter simplex E & dipthongum Æ fuisse comperimus. innuebat enim, se effecturum, ne responsa ab alio quam à Principe exspectari possent. JCtos igitur eo necessitatis redacturum, ut quoties consulerentur, nihil aliud respondere audeant, nisi hoc, quo clientes suos ad Principes remitterent, *Eccum.* Quare & ipse Suetonius explicat, quasi eo significaret, se omnem eorum scientiam aboliturum. *Rutgersius.*

4. *Torquato torquem.*] Augustus Torquati nomen, quod Manliorum erat, C. Nonium Asprenatem, posterosque ejus ferre permisit, cap. XLIII.

5. *Magni cognomen.*] Huic Cn. Pompeio, reddito Magni nomine, Claudius postea filiam despondit. cap. XXVII.

6. *Abolla.*] Tarentine βυλὴ, βόλλα. & ἀναβολὴ, ἀμβόλλα, unde Abolla. Quod Æolismum sapit. *Ios. Scaliger.* Abolla militum erat, ut Nonio Marcello placet: unde jocus Martialis in Crispinum, qui posita abolla, togam sumpserat:

Nescit cui Tyriam dederit Crispinus abollam,
Dum mutat cultus induiturque togam.

Et apud Juvenalem non semel. *Bryfius.* Sed inspice etiam Martialem libro I. Epi-

animadvertit. Pulcros & comatos, quoties sibi occurrerent, occipitio raso deturpabat. Erat Esius Proculus patre primipilari, [1] ob egregiam corporis amplitudinem & speciem Colosseros *dictus. Hunc è spectaculis detractum repente & in harenam deductum, [2] Threci, [3] & mox hoplomacho [4] comparavit: bisque victorem constringi sine mora jussit: & pannis obsitum vicatim circumduci, ac mulieribus ostendi, deinde jugulari. Nullus denique tam abjectæ conditionis, tamque extremæ sortis fuit, cujus non commodis obtrectaret. [5] Nemorensi regi, quod multos jam annos potiretur sacer-*

Epigramm. CXXXIII. qui & lib. IV. de Cynico Philosopho sic:

Cerea quem nudi tegit uxor Abolla grabati,
Cui dat latratus obvia turba cibos.

1. *Ob egregiam corporis amplitudinem & speciem Colosseros dictus.*] Utrumque voce *Colosseros* eleganter exprimitur: amplitudo corporis priore parte compositæ hujus dictionis: forma venusta & amabilis, posteriore. *Casaub.* Mallem *Colosseus* sic enim & Plin. lib. XXXV. cap. VII. *Nero Princeps jusserat colosseum se pingi*, & lib. XXXIV. cap. VII. *Simulacrum colosseum, ut statuam colosseam* ipse Sueton. Vesp. cap XXIII. & Spartian. L. Ælio. Sed & *signum colossicon* Plin. lib. XXIV. cap. VIII. ut *opera colossicotera* lib. X. Vitruvius, quæ ingentiora sint. Hinc igitur proverbium, κολοσσιαῖον τὸ μέγεθος. *Torrent.*

2. *Threci.*] *Thraces*, vel (ut libri fideliores) *Threces* gladiatores, à similitudine parmularum Thraciarum. Imo non ab armis solum, sed quia ipsi ex ea gente. Certe suo ingenio ea gens prona ad pugnas & cædes: & jam antiquitus ad rogum singulari certamine decertabat. *Lipsius.*

3. *Et mox hoplomacho comparavit.*] Hoplomachi confundi possunt cum Myrmillonibus, vel Samnitibus. Nam & in Myrmillonem vox Græca convenit, quia tectus in armis. At verius fortasse in Samnitem, cujus nomen ante Ciceronem celebre, desiisse sub Imperatoribus videtur, & abiisse in Hoplomachum: at res armaque eadem. Samnitium originem non celat nos Livius: *Campani*, inquit, *odio Samnitium gladiatores eo ornatu armârunt, Samnitiumque nomine appellârunt.* Lipsius.

4. *Comparavit.*] *Comparare Thraci* dixit Sueton. ut *committere*, *contendere*, & *componere*, & quidem maxime proprie, cum par pari congreditur. *Torrent.*

5. *Nemorensi regi.*] Strabo: τὸ δ' Ἀρτεμίσιον, ὃ καλοῦσι Νέμος, ἐκ τοῦ ἐν ἀριστερᾷ μέρους τῆς ὁδοῦ τῆς ἐξ Ἀρικίας ἀναβαινούσης· τῆς δ' Ἀρικίνης τὸ ἱερόν. λέγουσι δ' εἶναι ἀφίδρυμα τῆς Ταυροπόλου. Τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρικίνης est templum Dianæ, quod Græcis Ἀρτεμίσιον dicitur, Latini vero *Nemus* proprie vocabant à nemore in quo erat situm. Hinc ipsam Dianam *Nemorensem* & sacerdotem ejus *regem Nemorensem* dicebant. ἀφίδρυμα τῆς Ταυροπόλου Straboni est, quod Solino *simulacrum Scythicæ Dianæ*. Salmas. De Nemorensi rege sic Ovidius:

 Regna

cerdotio, [1] *validiorem adversarium subornavit. Cum quodam die muneris,* [2] *essedario Porio, ob prosperam pugnam servum suum manumittenti studiosius plausum esset, ita se proripuit è spectaculis, ut* [3] *calcata lacinia togæ, præceps per gradus iret indignabundus, & clamitans,* Dominum gentium populum ex re levissima plus honoris gladiatori tribuentem, quam
36 consecratis principibus, aut præsenti [4] sibi. PUDICITIÆ *neque suæ, neque alienæ pepercit. M. Lepidum Mnesterem pantomimum, quosdam obsides dilexisse fertur, commercio mutui stupri. Valerius Catullus consulari familia juvenis, stupratum à se, ac latera sibi contubernio ejus defessa, etiam vociferatus est. Super sororum incesta, & notissimum* [5] *prostitutæ Pyrallidis amorem, non temere ulla illustriore fœmina abstinuit: quas plerumque cum maritis ad cœnam vocatas, præterquo pedes suos transeuntes, diligenter, ac len-*

Regna tenent fortes manibus, pedibusque fugaces,
Et perit exemplo postmodo quisque suo.

1. *Validiorem adversarium subornavit.*] Etiam barbaricus ac Scythicus mos apud id templum obtinet: perfuga enim sacerdos ibi constituitur, qui sacerdotem priorem sua trucidaverit manu: strictoque semper gladio paratus ad insultus propulsandos circumspicit. *Strabo.*

2. *Essedario Porio.*] Essedarii sunt, qui ex essedo pugnant, quamquam mixtim modo è curru, modo pedites prœliati sint. Nam desiluisse, & pedibus pugnâsse, præit ad suspicandum Seneca. Servum etiam habuisse videntur in pugna, qui pro auriga. *Lips.* Claud. c. XXI.

3. *Calcata togæ lacinia.*] Macrobius de Cæsare: *Ita toga præcingebatur, ut trahendo laciniam, veluti mollis incederet.* Cicero in Epist. ad Tironem: *Videor enim videre te ementem rusticas res, cum villico loquentem, in lacinia servantem ex mensa secunda semina.* Ab Hieronymo dicitur *disputatio laciniosa.* Ita Plinius libro V. cap. XVI. Alexandriam *laciniosam* vocat. *Marc. Donatus.* Vide, quæ ad Neronem de lacinia dicentur.

4. *Sibi.*] Vis est in pronomine. Sibi, qui princeps erat. Sibi, qui Deus videri volebat. Sibi, qui divino cultu venerabilis, & venerandus apparet. Sibi, qui se fratrem Jovis, ut inquit Josephus, est ausus appellare. *Beroald.*

5. *Prostitutæ.*] Instar vulgaris scorti, & diobolaris. Dicitur enim diobolare scortum, quod duobus obolis conducitur. Erat itaque ob infamiam notissimus amor, quo Caligula efflictim amabat turpem & prostitutam meretricem Pyrallida. *Idem.*

1. *Mercan-*

lente, [1] *mercantium more considerabat: etiam faciem manu allevans, si quæ pudore submitterent. Quoties deinde libuisset, egressus triclinio, cum maxime placitam sevocasset, paullo post recentibus adhuc* [2] *lasciviæ notis reversus vel laudabat palam, vel vituperabat: singula enumerans* [3] *bona malave corporis atque concubitus. Quibusdam,* [4] *absentium maritorum nomine, repudium ipse misit,* [5] *jussitque in Acta referri.* [6] NEPOTINIS *sumtibus omnium prodigorum ingenia superavit,* [7] *commentus novum balnearum usum, portentosis-* 37

1. *Mercantium more.*] Aug. c. LXIX. *& conditiones quæsitas per amicos, qui matresfamilias & adultas ætate virgines denudarent, atque perspicerent, tamquam Thoranio mangone vendente.*

2. *Lasciviæ notis.*] Quales supra Aug. cap. LXIX.

3. *Bona malave concubitus.*] C. Cæsar inter cætera vitia, quibus abundabat, contumeliosus mirabiliter ferabatur, omnibus aliquâ notâ feriendis, ipse materia risus benignissima. Immensum est, si velim singula referre, per quæ in patres avosque suos contumeliosus fuit, per quæ in universos ordines: ea referam, quæ illum exitio dederunt. Asiaticum Valerium in primis amicis habebat, ferocem virum, & vix æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in conviviis, id est, in concione, voce clarissima, qualis in concubitu esset uxor ejus, objecit. Dii boni, hoc virum audire; Principem scire & usque eo licentiam pervenisse, ut non dico consulari, non dico amico, sed tantum marito Princeps & adulterium suum narret, & fastidium? *Seneca.* Asiaticus iste postea sub Claudio venas exsolvit, *cum se honestius calliditate Tiberii, vel impetu C. Cæsaris periturum dixisset, quam quid fraude muliebri, & impudico Vitellii ore caderet.* Annal. XI.

4. *Absentium maritorum nomine repudium ipse misit.*] Perperam quidem Cajus, qui maritis uxores eripuit invitis. Potuisse tamen inter absentes & repudium & divortium fieri, ex Hottomanno notavimus ad cap. XI. Tiberii.

5. *Jussitque in Acta referri.*] Etiam flagitia matrimoniorum, si ab illustribus essent commissa, digna adnotatu videbantur. Tacitus: qui Actorum fide imprimis nititur, initio lib. I. historiarum, ubi seriem futuræ narrationis explicat, *Pollutæ*, inquit, *cærimoniæ. Magna adulteria.*

6. *Nepotinis sumtibus.*] Cajus Cæsar, quem mihi videtur rerum natura edidisse, ut ostenderet quid summa vitia in summa fortuna possent, centies HS. cœnavit uno die, & in hoc omnium adjutus ingenio, vix invenit quomodo provinciarum tributum una cæna fieret. *Seneca.* Cod. Salmas. *Nepotatus.* Et sane *nepotatus*, & *nepotari* dixerunt veteres, etiam Plinius. Apulejus *nepotali luxu.* Apud Festum legimus, luxuriosæ vitæ homines nepotes appellari, *quod non magis his rei suæ familiaris cura est, quam iis, quibus pater, avusque vivunt.*

7. *Commentus novum balnearum usum.*] Plinius in unguenti libras ut minimum, quadragenos supputat denarios. Si quis igitur solio aut lavacro ingerat. 576. sextarios, quos dupondios recte existimat

ſiſſima genera ciborum, atque cœnarum: [1] *ut calidis frigidiſque* [2] *unguentis lavaretur: pretioſiſſimas* [3] *margaritas aceto liquefactas ſorberet: convivis ex auro panes & opſonia apponeret:* Aut frugi hominem eſſe oportere dictitans, aut Cæſarem. *Quin & nummos non mediocris ſummæ* [4] *è faſtigio baſilicæ Juliæ, per aliquot dies ſparſit in plebem. Fabricavit &* [5] *de cedris Liburni-*

mat Budæus, erunt 1152. unguenti libræ. Tot ſuffecerint ad unius ſolii expletionem, ut quis ſolus lavet (nam minuere magis libuit omnia, quam adaugere) ea ſumma per 40. multiplicata, faciet ſummam denariorum 46080. Rurſus ea per 10. diviſa, producet ſummam coronatorum 4608. Tanti una lotio, ut ita dicam, aut unius ſolii repletio ad lavandum conſtitit. *Glareanus.*

1. *Vt calidis.*] Neque enim antea uſitatum fuerat lavari in balneari ſolio unguentis calidis, frigidiſque. Unde Plinius hoc commentum Caii Caligulæ in XIII. taxat his verbis: *Nec non aliquem ex privatis audivimus juſſiſſe ſpargi parietes balnearum unguento, atque Cajum principem ſolium lavari: ac ne principale videatur hoc bonum, & poſtea quendam ex ſervis Neronis.* Beroald.

2. *Vnguentis.*] De compoſitione unguentorum, & nominibus lege quæ ſcribit Plin. in XIII. qui cum omnia diligenter, copioſeque explicaſſet, *Hæc eſt*, ait, *materia luxus è cunctis maxime ſupervacui: unguenta ilico exſpirant, & ſuis moriuntur horis.* Olim Licinius Craſſus, & Julius Cæſar cenſores edixerunt, ne quis venderet unguenta exotica. *Idem.*

3. *Margaritas liquefactas.*] Clodius Tragœdi Æſopi filius, ut experiretur in gloria palati, quid ſaperent margaritæ, ſingulos uniones convivis abſorbendos dedit: ne luxu ſuo nimis ſuperbiat Cajus princeps hiſtrioni comparatus. Horatius in II. Sermonum:

Filius Æſopi detractam ex aure Metellæ,
Scilicet ut decies ſolidū exſorberet, aceto
Diluit inſignem baccam. ——
Idem.

4. *E faſtigio baſilicæ Iuliæ.*] Meminit hujus baſilicæ Scholion Juvenalis in Sat. IV. Neſcio an eadem cum porticu Julia. Gloſſæ Perſii: *Fœneratores ad Puteal Scribonii Licinii, quod eſt in porticu Iulia, ad arcum Fabianum, convenire ſolebant.* Eam porticum vetuſtate collapſam à Vettio Probiano V.C. Præfecto Urbis inſtauratam fuiſſe, teſtis inſcriptio Romana. Auguſtus in ſuo indice: FORVM. IVLIVM. ET. BASILICAM. QVAE. FVIT. INTER. AEDEM. CASTORIS. ET. AEDEM. SATVRNI. COEPTA. PROFLIGATAQVE. OPERA. A. PATRE. MEO. PERFECI. In alia inſcriptione T. FLAVIVS. GENETHLIVS. NVMVL. DE. BASILICA. IVLIA. NATIONE. BESS. *Ioſ. Scaliger.*

5. *De cedris.*] Autor eſt Plinius, reges in Ægypto, ac Syria ad naves conficiendas uſos eſſe cedro inopia abietis. Diodorus quoque teſtis eſt in II. Bibliothecæ. ex cedris naves ingentes fabrefactas fuiſſe à regibus Ægyptiacis. *Materiæ*, inquit Plinius, *cedri æternitas eſt: ideoque ſimulacra Deorum ex ea factitaverunt. Cedrinus eſt Romæ in delubro Apollo Soſianus.* Tectum templi Epheſiæ Dianæ fuit ex cedrinis trabibus. *Beroald.* Cod. Salmaſ. *deceris*, quam lectionem Turnebus quoque cum alicubi reperiſſet, δεκήρεις, id eſt, *decemremes* inde exſtruxit. Quale navium genus, ob ingentem magnitudinem, ampliſſimorum tricliniorum atque thermarum capax fuit.

1. *In-*

nicas, gemmatis puppibus, versicoloribus velis, magna thermarum & porticuum & tricliniorum laxitate, magnaque etiam vitium & pomiferarum arborum varietate: quibus discumbens de die [1] *inter choros ac symphonias: litora Campaniæ peragraret. In exstructionibus prætoriorum atque villarum omni ratione posthabita, nihil tam efficere concupiscebat quam quod posse effici negaretur. Et* [2] *jactæ itaque moles infesto ac profundo mari, excisæ rupes durissimi silicis, & campi montibus aggere æquati, & complanata fossuris montium juga, incredibili quidem celeritate, cum moræ culpa capite lueretur. Ac ne singula enumerem, immensas opes,* [3] *totumque illud Tiberii Cæsaris,* [4] *vicies ac septies millies* HS. [5] *non toto vertente anno absumsit.*

EXHAVSTVS *igitur atque egens, ad rapinas con-* 38
vertit animum, vario & exquisitissimo calumniarum &

1. *Inter choros & symphonias.*] Tale quid de L. Vero Ant. Capitol. & de Cleopatra, Cydno amne subvecta, Plutarchus.

2. *Iactæ moles.*] Horat. lib. III. Od.
Contracta pisces æquora sentiunt
Iactis in altum molibus. Huc frequens
Cæmenta demittit redemptor
Cum famulis, dominusque terræ
Fastidiosus.

3. *Totumque illud Tiberii Cæsaris vicies ac septies millies* HS. *non toto vertente anno absumpsit.*] Dio & in summæ numero, & in temporis spatio, quo hæ opes sunt absumptæ, dissentit: scribit enim sub initium libri LVIII. πέντε γοῦν μυριάδας μυριάδων, καὶ πεντακοσίας καὶ ἑπτάκις χιλίας, ὡς δ' ἕτεροι ὀκτώ τε καὶ δισχιλίας, καὶ πεντακοσίας τετρακισμυρίας δὲ ῥᾷον, οὐδὲ ἐς τὸ τρίτον ἔτος μέρος ἀπ' αὐτῶν τι διέσωσεν. Ex quibus verbis apparet, diverse tradi solitum pecuniarum modum: quas Tiberius confiscatas reliquit: aliis scribentibus fuisse vicies ter millies sestertiûm: aliis tricies & ter millies sestertiûm. ita namque efferri Latine debent Græca verba Dionis. Perperam has opes Neronem absumturum Sibyllæ vaticinium prædicit, vel potius bonus ille vir, qui multo post Neroniana tempora zelo propagandæ religionis Christianæ sub nomine Sibyllarum ea carmina fecit & publicavit. *Casaub.*

4. *Vicies septies millies* HS.] Id est, sexcenties septuagies quinquies centena millia coronatorum, sive ut vulgo loquimur, LXVII. milliones cum dimidio.

5. *Non toto vertente anno.*] Sol signi spatium, quod est duodecima pars mundi, mense vertente vadens transiit: ita duodecim mensibus duodecim signorum intervalla pervagando, cum redit ad signum, unde cœperit, perficit spatium vertentis anni. *Vitruvius.*

& auctionum & vectigalium genere. Negabat jure civitatem Romanam usurpare eos quorum majores [1] *sibi posterisque eam impetrassent, nisi filii essent. Neque enim intelligi debere* posteros *ultra hunc gradum. Prolataque Divorum* [2] *Julii & AVgusti diplomata, ut vetera & obsoleta deflebat.* [3] *Arguebat & perperam editos census, quibus postea quacumque de caussa quidquam incrementi accessisset.* [4] *Testamenta primipilarium, qui ab initio principatus Tiberii, neque illum, neque se heredem reliquissent, ut ingrata rescidit. Item caeterorum, ut irrita & vana, quoscumque quis di-*

1. *Sibi posterisque.*] His verbis JCti minores omnes intelligunt, etiam ultra trinepotes. At Cajus eis tantum filios comprehendit. Vide l. LXXXI. De legatis l. III. & l. III. De jure immunitatis. *Torrent.*

2. *Iulii & AVgusti diplomata, ut vetera & obsoleta deflebat.*] Vel *deflebat* retineam, & cum Torrentio interpreter de mimico gestu, quo solitus uti Cajus in elevanda auctoritate horum diplomatum: vel cum Lipsio scribam *deflabat.* quam scripturam sciolus aliquis inventam in optimo Memmii libro, corruperat: ita tamen ut illius clarissima invenerimus vestigia & certissima. Sic fere καταφυσᾷν positum notabamus apud Epiphanium, libro primo κατὰ Μαρκωσίων idem enim valet eo loco καταφυσᾷν quod apud Sophoclem πτύειν, & vulgo καταπτύειν, aspernari, contemnere. Porro voce qua usus Caligula exprimitur gestus fastidientis & contemnentis: nam ita erat moris. In Martyrologio veteri id dicitur *exsufflare*: quam vocem Sulpicius Severus scriptor politissimus, negat satis Latinam. *Casaub.* Paullo ante c. XXX. Hanc *ut crudelissimam caedem deflevit edicto.* Cod. Salmas. *deflabat.*

3. *Arguebat & perperam editos census.*] Lego, *perperam editi census.* considera: aliter sententia stare non potest. in censum omnia bona erant deferenda: qui fallebant, aut aerarii fiebant, & in Caeritum tabulas referebantur, aut vaenibant ipsi bonaque eorum. eo spectavit Cajus, eo Suetonius. *Casaub.*

4. *Testamenta primipilarium.*] Imo omnium centurionum Dione autore. Similia alia fisci jura, aut injurias potius historici & Jurisconsulti referunt. Videtur autem Suetonius primipilarium tantum fecisse mentionem, quia horum potissimum expetitae haereditates: ut eorum ad quos pleraque commoda militiae solita pervenire. Vegetium vide libro secundo, cap. XXI. Inter alia autem primipilarium commoda, ea fuerunt, quae ex militum testamentis consequebantur. Fere enim milites qui in castris testamenta condebant, amicis commilitonibus, in primis autem primipilaribus, sua relinquebant. *Casaub.* Primipilarem, ut consularem dici, pro eo videlicet, qui centurio primi pili fuit, alibi Beroaldus monuit.

*. *Herede Caesare.*] Si quis diceret se ex aliquo audivisse quod ille heredem sibi esse vellet principem, Cajus illius bona occupabat, rescissis testamentis, tanquam

*diceret * herede Cæſare mori deſtinaſſe. Quo metu injecto, cum jam &* [1] *ab ignotis inter familiares, & à parentibus inter liberos palam* [2] *heres nuncuparetur, deriſores vocabat: quod poſt nuncupationem vivere perſeverarent,* [3] *& multis venenatas matteas miſit. Cognoſcebat autem de talibus cauſſis, taxato prius modo ſummæ, ad quem conficiendum conſideret, confecto demum excitabatur. Ac ne paullulum quidem moræ patiens, ſuper quadraginta reos quondam ex diverſis criminibus una ſententia condemnavit, gloriatuſque eſt expergefactæ ſomno Cæſoniæ,* quantum egiſſet, [4] dum ea meridiaret. [5] *Auctione propoſita, reliquias omnium ſpe-*

quam irritis, atque futilibus. Scribit Paulus Juriſconſultus titulo De teſtamentis, quod ejus bona, qui ſe Imperatorem facturum heredem eſſe jactaverat, à fiſco occupari non poſſunt. *Beroald.*

1. *Ab ignotis.*] Atqui numquam ex ignoti teſtamento capere aliquid Auguſtus voluit, cap. LXVI. Spartian. Hadriano, *Ignotorum hereditates repudiavit, nec notorum accepit, ſi liberos haberent.* Sed & Antonini duo id obſervarunt. Pertinax quoque profeſſus eſt, nullius ſe aditurum hereditatem quæ aut adulatione delata eſſet, aut lite perplexa, ut legitimi heredes & neceſſarii privarentur. Horum itaque principum exemplo recte Paullus J.C. *Imperatorem* (inquit) *litis cauſa heredem inſtitui invidioſum eſt, nec calumniæ facultatem ex principali facultate capi oportet,* l. XCI. De hered. inſtit. Ipſe etiam Domitianus hac ſaltem in re bonos principes ſecutus eſt, Cajum Commodus. *Torrentius.*

2. *Heres nuncuparetur.*] *Nuncupare heredem* proprie eſt, non ſcripto quem quis ſibi ſucceſſorem velit nominare, ſed verbis palam exprimere. Unde teſtamentum *per nuncupationem*, ſcripto opponitur lib. vigeſimo primo & vigeſimo quinto De teſtam. *Idem.*

3. *Et multis venenatas matteas miſit.*] Arnobius: *fruſtilla hæc parvula pro ſuavibus matteolis ſument.* *Mattya* in Martiale lib. X. Epig. LIX. ſcribitur Græcorum more. Hoc nomine, ut ait lib. XIV. Athenæus, omne ſcitamentum, & omnis cupedia, jucundumque & pretioſum edulium cenſetur: cum tamen initio eſſet quædam maza. *Turnebus.*

4. *Dum ea meridiaret.*] Id ſoliti veteres. Varro de R. R. *tamen æſtivum diem ſi non diffinderem meo inſititio ſomno meridie, vivere non poſſum.* ſic lib. III. *æſtate diem dividere meridie* dixit, ſomno ſcilicet meridiano. Apud Theocritum Pan τὸ μεσημβρινὸν καθεύδει. *Salmaſius.*

5. *Auctione propoſita, reliquias omnium ſpectaculorum ſubjecit, & venditavit.*] *Reliquiæ ſpectaculorum* ſunt gladiatores qui ſpectaculo ſuperſtites remanſerant. Dio vertit, τοὺς περιγενομένους τῶν μονομάχων. Erant & quædam reliquiæ Circenſium: quarum facit idem obſcuram mentionem. *Subjicere* ἁπλῶς pro ſubjicere haſtæ. *Caſaub.*

2. *Venas*

spectaculorum subjecit, & venditavit: [1] *exquirens per se pretia, & usque eo extendens, ut quidam immenso coacti quædam emere, ac bonis exuti,* [2] *venas sibi inciderent. Nota res est, Aponio Saturnino inter subsellia dormitante, monitum à Cajo præconem, ne prætorium virum crebro capitis motu* [3] *nutantem sibi præteriret: nec licendi finem factum,* [4] *quoad tredecim gladiatores*
39 HS. *nonagies ignoranti addicerentur. In Gallia quoque, cum damnatarum sororum ornamenta, & supellectilem, & servos,* [5] *atque etiam liberos, immensis pretiis vendidisset: invitatus lucro,* [6] *quidquid instrumenti veteris aulæ erat, ab urbe repetiit: comprehensis ad deportandum meritoriis quoque vehiculis, &* [7] *pistrinensibus jumentis: adeo ut* [8] *panis Romæ sæpe deficeret,*

1. *Exquirens per se pretia.*] Dio: *αὐτός τε ἐπὶ τῆς πρατηρίου καθεζόμενος, καὶ αὐτὸς ὑπερβάλλων.*

2. *Venas sibi inciderent.* Leni ac facili mortis genere. Itaque Seneca, ex sectæ suæ disciplina, tamquam promtissimam ad libertatem viam commendat. *Quæris igitur, quod sit ad Libertatem iter? Qualibet in corpore tuo vena.* lib. III. de Ira, cap. XV. item Ep. LXX. *scalpello aperiri ad illam magnam libertatem viam, & puncto securitatem constare.* Frequentia hujuscemodi ἐξαγωγῆς, ut iidem illi Stoïci vocant, exempla Tacito memorantur.

3. *Nutantem sibi.*] Qui dormitat, capite nutare identidem consuevit: & qui sic nutat, approbare videtur quod fit, diciturque. Unde Caligula captans quæstum ex Saturnino dormitante, admonuit præconem, qui præerat auctioni peragendæ, ut illi tanquam motu capitis innuenti se venalia emere velle, addiceret magno pretio. *Beroaldus.*

4. *Quoad tredecim gladiatores* HS. *nonagies ignoranti addicerentur.*] Id est, ducentis & viginti quinque millibus coronat.

5. *Atque etiam liberos, immensis pretiis vendidisset.*] Cod. Salmasii *liberios.* Lege *libertos.*

6. *Quicquid instrumenti veteris aulæ erat.*] Idem etiam boni principes fecêre, ne molesti subditis essent. Capitolinus in vita M. Antonini Philosophi: *Cum ad hoc bellum omne ærarium exhausisset suum, neque in animum induceret, ut extra ordinem provincialibus aliquid imperaret; in foro divi Trajani auctionem ornamentorum imperialium fecit, vendiditque aurea pocula & crystallina, & myrrhina: vasa etiam regia, & vestem uxoriam sericam & auratam, gemmasque etiam, quas multas in repositorio sanctiore Hadriani repererat: & per duos menses hæc venditio celebrata est.*

7. *Pistrinensibus jumentis.*] Cæs. c. XXXI. *Mulis è proximo pistrino, &c.*

8. *Panis Romæ sæpe deficeret.*] Ex hoc colligimus, molas molendinarias, quæ aqua-

ret, & litigatorum plerique, quod[1] *occurrere absentes ad vadimonium non possent, caussa caderent. Cui instrumento distrahendo nihil non fraudis ac lenocinii adhibuit: modo avaritiæ singulos increpans, &* quod non puderet eos locupletiores esse, quam se: *modo pœnitentiam simulans, quod principalium rerum privatis copiam faceret. Compererat provincialem locupletem*[2] *ducenta* HS. *numerasse*[3] *vocatoribus,*[4] *ut per fallaciam convivio interponeretur, nec tulerat moleste, tam magno æstimari honorem cœnæ suæ. Huic postero die sedenti in auctione misit, qui nescio quid frivoli ducentis millibus traderet: diceretque,* cœnaturum apud Cæsarem, vocatu ipsius. *Vectigalia nova atque inaudita, primum per publicanos, deinde quia lucrum exuberabat, per Centuriones Tribunosque prætorianos exercuit: nullo rerum aut hominum genere omisso, cui non tributi aliquid imponeret. Pro eduliis quæ tota urbe venirent, certum statumque exigebatur. Pro litibus atque judiciis ubicumque conceptis, quadrage-*

aquariæ sunt, non fuisse in frequenti usu apud Romanos. Scribit tamen Palladius, pistrina, si aquæ copia est, ita debere formari, ut constructis aquariis molis, sine animalium, vel hominum labore frumenta frangantur. *Beroaldus.*

1. *Occurrere ad vadimonium.*] Ex inopia vehiculorum multi litigatores non poterant in tempore obire vadimonium, quo deserto, caussa cadebant. Est autem vadimonium sponsio quædam sistendi, ut dici solet, comparendique in judicio ad diem constitutam: quod deserere non licet. Hinc illud Plin. *Inscriptiones, propter quas vadimonium deseri possit.* Apud Ciceron. in oratione pro Quintio, longa est disputatio de vadimoniis dilatis, atque desertis. *Idem*

2. *Ducenta* HS.] Quinque coronatorum millia.

3. *Vocatoribus.*] Qui convivas invitabant. Plin. lib. XXXV. cap. X. *vocatores suos ostendenti, ut diceret à quibus invitatus esset.* Catullus Epigramm.

—— mei sodales
Quærunt in triviis vocationes.

Elegans Senecæ locus lib. III. De ira cap. XXXVII. *Torrent.*

4. *Vt per fallaciam convivio interponeretur.*] Ammianus Marcell. lib. XIII. *Homines enim eruditos & sobrios, ut infaustos & inutiles vitant quoque: accedente quod & nomenclatores assueti hæc & talia venditare mercede accepta, cœnis quosdam & prandiis inserunt subdititios, ignobiles, & obscuros.* Casaub.

1. Ex

gesima summæ, de qua litigaretur: nec sine pœna, si quis composuisse vel donasse negotium convinceretur. [1] *Ex gerulorum diurnis quæstibus pars octava,* [2] *ex capturis prostitutarum quantum quæque uno concubitu mereret. Additumque ad caput legis,* [3] *ut tenerentur publico & quæ* [4] *meretricium & qui* * *lenocinium fecissent:*

1. *Ex gerulorum diurnis quæstibus.*] Geruli sunt οἱ μισθοῦ φέροντες, ut vocat Appianus IV. Ἐμφυλ. Attici προὐνείκους & προδίνους vocant. Latini etiam *bajulos* & *gerones*, ut Cicero in epistola quadam ad Atticum. *Idem.*

2. *Ex capturis prostitutarum.*] *Captura* Latinis dicuntur mercedes artium sordidarum, & obscœnarum. Sic apud Valerium Max. libro III. capite IV. lib. VI. cap. X. & lib. IX. capite quarto. Græci μίσθωμα proprie vocant: docent enim Græci critici ita differre μίσθωμα & μισθὸν, ut illud sit captura proprie, vel pretium flagitii aut sceleris. Atque ita distinguit eas voces Philo contra Flaccum. Extat ejusdem magni scriptoris commentariolus, cujus index περὶ τοῦ μίσθωμα πόρνης εἰς τὸ ἱερὸν μὴ προσδέχεσθαι. In quo capturas hujusmodi λήμματα αἰσχρὰ nominat. Sic accipienda vox μίσθωμα apud Ælianum Ποικίλης l. IV. c. XII. alii Græci ἐμπολάς. Sic interpretor apud Athenæum titulum comœdiæ Ephippi Ἐμπολή. Habet & lingua Hebræa propiam huic rei vocem, אתנה *etnah*: unde Græci suum ἔδνον derivarunt: quod donum amatorium significat, & præmium amoris, sed honesti: non enim est ab ἥδω, ut nugaces grammatici Græcorum somniant. *Casaub.* Bononiæ hoc etiam hac tempestate observatur, ut prostitutæ meretrices tributariæ sint, hoc est, vectigal persolvant menstruum his magistratibus, qui vulgo præfecti bulletarum dicuntur. Si Latine dici volumus, syngrapharum dici possunt. *Beroaldus.*

3. *Ut tenerentur publico & quæ meretricium, & qui lenocinium fecissent.*] Vetus malum & probrum multarum Rerumpubl. pretio vendere honestatem publicam. nam & Athenis πορνικὸν τέλος fuit, ut ex oratione Æschinis contra Timarchum scimus: & Imperatoribus plerisque fuisse id genus lucri non ingratum, ex Lampridio in Alexandro Severo, & Jurisconsultis certum est. Vide legem VII. Cod. De spectaculis, & scenicis, & lenonibus, & Novellam XIV. de lenonibus: cui non parum lucis attulerit qui cum capite XXXIX. libri III. Euagrii Scholastici eam contulerit. Similiter aliæ quoque artes & sordidæ & sceleratæ pretio tolerabantur, eratque beneficiariorum principis & curiosorum inquirere, atque in matriculas suas referre eos, qui tali de caussa publico tenerentur. Vide Tertullianum & Justinum. Similiter Mathematici & planetarii pretium dependebant, ut artem possent vanissimam profiteri. Habes exemplum apud beatum Augustinum libro IV. Confessionum capite tertio. Declarat & Suidas: ex quo discimus Alexandriæ, (qua in urbe frequens fuit id genus hominum) βλακεννόμιον proprio nomine esse appellatum tale Tributum: qua appellatione stultitia consultoribus Astrologorum exprobrabatur. *Casaub.*

4. *Meretricium fecissent.*] Absolute meretricium appellat artem meretriciam. Voluit eas quoque obnoxias esse legi, quæ olim meretricium quæstum exer-

sent: [1] *nec non & matrimonia obnoxia essent. Hujus-* 41
modi vectigalibus [2] *indictis, neque propositis, cum per ignorantiam scripturæ* [3] *multa commissa fierent, tandem flagitante pop. Rom. proposuit quidem legem: sed &* [4] *minutissimis litteris, & angustissimo loco: uti ne cui describere liceret. Ac ne quod non* [5] *manubiarum genus experiretur* [6] *lupanar in palatio constituit: distinctisque & instructis* [7] *pro loci dignitate compluribus*

1. *cel-*

exercuissent, quamvis in præsentia ob senium, aliamve causam non exercerent. *Beroald.*

*. *Lenocinium.*] Ulpianus Jurisconsultus, *Lenocinium*, inquit, *facit, qui quæstuaria mancipia, & prostituta habet: & talis notatur infamia, & lenocinii pœna tenetur.* Idem.

1. *Nec non & matrimonia obnoxia essent*] Apud antiquissimos Septentrionales populos id receptissimum invenio. In eorum legibus vocatur *Vectigal marchetæ mulierum.* Nam *March* iis olim significabat *equum*, unde *Marchiones, marcheren*, & ejusmodi alia, quæ adhuc in usu sunt, vocabula derivanda videntur. Hinc deducta metaphora ab equitando *Marcheta mulieris* dicitur virginalis pudicitiæ prima violatio & delibatio. Hæc vetustissimis temporibus principibus omnibus viris & dynastis, qui *Domini Capitales* in legibus dicuntur, in suis ditionibus impie permissa, in omnibus novis nuptis, prima nuptiarum nocte. At invalescente religione Christiana mos ille paullatim sublatus, isque concubitus certo vaccarum numero & quasi pretio redemptus est. Inde in vetustis legibus Scotorum: *Quæcunque mulier fuerit, sive nobilis, sive serva, sive mercenaria, marcheta sua erit una juvenca, vel tres solidi: & rectum servientis tres denarii. Et si filia liberi sit, & non Domini villæ, marcheta sua erit una vacca, vel sex solidi.* Leguntur hæc in collectione legum antiquarum Scotiæ, quas nuper edidit nobilissimus Skenæus. Ejusmodi vectigalia in quibusdam Belgii nostri ditionibus pagorum dominis adhuc hodie penduntur. Non igitur soli Caligulæ ea placuêre. *Boxh.*

2. *Indictis neque propositis.*] Publice scilicet. Sup. Tib. cap. XLVIII.

3. *Multa commissa fierent.*] Hoc est (ut ego quidem interpretor) cum multa *in commissum*, seu *in causam commissi* caderent. sic enim loquuntur JCti nostri. Et *committi* dicuntur merces, prædia, resque aliæ, quæ in publicum deferuntur. *Torrent.*

4. *Minutissimis litteris, & angustissimo loco.*] Atqui in locis celeberrimis, atque ubi de plano ab omnibus legi possent edicta proponebantur. Ausonius Gratiarum actione ad Imp. Gratianum huc alludit, cum ita scribit, *Has ego litteras tuas in omnibus pilis atque porticibus, unde de plano legi possint, instar edicti pendere mandavero.* Adde notas V. D. P. R. L. P. id est, unde de plano recte legi possit. *Idem.*

5. *Manubiarum.*] Pecuniarum quasi ex præda quadam principi quæsitarum: nam quid alioqui manubiæ sint, diximus ad cap. XXVI. Cæs.

6. *Lupanar in palatio constituit.*] Simile quid Dio de Messallina, item Xiphilinus de Avito. Lampridius quoque in Heliogabalo: *Lupanaria*, inquit, *domi amicis, clientibus & servis exhibuit.*

7. *Pro loci dignitate.*] Qualis erat dignitas ædium Palatinarum.

1. *Cellis.*]

[1] *cellis, in quibus matronæ ingenuique starent. Misit circum fora & basilicas nomenculatores ad invitandos in libidinem juvenes senesque: præbita advenientibus* [2] *pecunia fenebris, appositique qui nomina palam subnotarent, quasi adjuvantium Cæsaris reditus. Ac ne ex lusu quidem aleæ compendium spernens, plus mendacio atque etiam perjurio lucrabatur. Et quondam proximo collusori, demandata vice sua, progressus in atrium domus, cum prætereuntes duos equites Rom. locupletes sine mora corripi, confiscarique jussisset: exsultans rediit, gloriansque* [3] *numquam se prosperiore alea*
42 *usum. Filia vero nata paupertatem, nec jam imperatoria modo, sed & patria conquerens onera, collationes in alimoniam atque dotem puellæ recepit. Edixit & strenas ineunte anno se recepturum: stetitque in vestibulo* [4] *ædium* [5] *Kalend. Jauariis ad captandas stipes, quas ple-*

1. *Cellis.*] Cellulas meretricias significat, quibus nomina, & tituli prostitutarum inscribebantur. Seneca lib. II. Controversiarum: *Meretrix vocata es, in communi loco stetisti: superpositus est cellæ tuæ titulus: venientem accepisti.* Idem: *Deducta es in lupanar, accepisti locum, pretium constitutum est, titulus inscriptus est.* Hinc illud Satyricum exiit in Messalinam:

—— Tunc nuda papillis
Constitit auratis titulum mentita Lyciscæ.

Et ab Epigrammatico Poëta dictum est:

Intrasti quoties inscriptæ limina cellæ.

Beroald.

2. *Pecunia fenebris.*] Fenerari autem apud majores non solum dedecorosum erat, sed detrimentosum. *Nam*, ut inquit M. Cato Censorius, *in legibus posuerunt furem dupli condemnari, feneratorem quadrupli.* Ex quo licet existimare quanto pejorem civem existimaverint feneratorem, quam furem. Idem olim interrogatus, nunquid fenerari utile foret: *quid hominem*, inquit, *occidere?* Invenio apud autores, L. Genutium Tribunum plebis tulisse ad populum, ne fenerari liceret. *Idem.*

3. *Numquam se prosperiore alea usum.*] Alea quondam ludens, auditoque deesse pecuniam, Gallorum census indices poposcit, jussisque ex iis locupletissimis necari, ad collusores reversus, ipsos ob paucos ludere denarios inquit, at se jam nunc ad sexies millies sestertiûm coëgisse. Atque hi quidem nulla de caussâ necati sunt, unusque eorum Julius Sacerdos, cognomenti similitudine mortem invenit. *Dio Cassius.*

4. *Ædium.*] Scilicet Palatinarum.

5. *Kalend. Ianuariis.*] Tiberius edixerat ne strenarum commercium ultra Kal. Jan. exerceretur, cap. XXXIV. Vide Aug. cap. LVII.

1. *Volu-*

plenis ante eum manibus ac sinu omnis generis turba fundebat. Novissime contrectandæ pecuniæ cupidine incensus, sæpe super immensos aureorum acervos patentissimo diffusos loco, & nudis pedibus spatiatus, & toto corpore aliquandiu [1] *volutatus est.* MILITIAM 43
resque bellicas semel attigit, [2] *neque ex destinato, sed* [3] *cum ad visendum nemus flumenque Clitumni Mevaniam processisset:* [4] *admonitus de supplendo numero Batavorum,* [5] *quos circa se habebat, expeditionis Germanicæ impetum cepit: neque distulit, sed legionibus & auxiliis undique excitis,* [6] *delectibus ubique acerbissime actis, contracto & omnis generis commeatu quantum numquam alius, iter ingressus est: confecitque modo tam festinanter & rapide, ut prætorianæ cohortes contra morem signa jumentis imponere, & ita subsequi cogerentur: interdum adeo segniter & delicate, ut*

[1] *octo-*

1. *Volutatus est.*] Cod. Salmas. *voluptatus est. Voluptari* forte dixerint veteres, sicut & *voluptarius*, quod in Jul. Capitolini Vero, *& voluptabilis*, quod in Plauti Epidico legimus.

2. *Neque ex destinato.*] Nulla prius facta deliberatione super rebus bellicis.

3. *Cum ad visendum nemus flumenque Clitumni Mevaniam processisses.*] Virgilius II. Georg.

Hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro
Romanos ad templa Deûm duxêre triumphos.

Clitumnus fluvius est in Mevania, quæ pars est Umbriæ partis Tusciæ, de quo fluvio, ut dicit Plinius in historia naturali, animalia quæ potaverint, albos fœtus creant. *Servius.*

4. *Admonitus de supplendo numero Batavorum, quos circa se habebat.*] De Germanis, & inter eos Batavis, corpore custodibus Cæsarum, adeunda lectori sunt, quæ ad cap. XXXIV. Neronis adferentur.

5. *Quos circa se.*] Tanquam σωματοφύλακας. Latini prisco vocabulo latrones dixerunt, quasi laterones ab latere: quia ut interpretatur Varro, circum latera erant regi, atque ad latera habebant ferrum. Dictum jam est, quemadmodum Augustus Cæsar inter armigeros secum habuerit cohortem Germanorum usque ad cladem Varianam. *Beroald.*

6. *Delectibus.*] Tres libri *dilectibus*, ut fere in vetustissimis exemplaribus. Festus, *Dilectus militum, & is qui significatur amatus, à legendo dicti sunt.* Atque ita in Pand. Florentinis scribitur. Quin & *diligenter*, id est, cum dilectu, interpretamur. *Torrent.*

[1] octophoro veheretur, atque à propinquarum urbium plebe verri sibi vias, & [2] conspergi propter pulverem
44 *exigeret. Postquam castra attigit, ut se acrem & severum ducem ostenderet, legatos, qui auxilia serius ex diversis locis adduxerant, cum ignominia dimisit. At in exercitu recensendo, plerisque centurionum [3] maturis jam, & nonnullis ante paucissimos quam consummaturi essent dies, primos pilos ademit, caussatus senium cujusque & imbecillitatem: cæterorum increpita cupiditate, [4] commoda emeritæ militiæ [5] ad sex millium summam rescidit. Nihil autem amplius quam Adminio Cinobellini [6] Britannorum regis filio, qui pulsus à patre, cum exigua manu transfugerat, in deditionem recepto: quasi universa tradita insula, magnificas Ro-*

mam

1. *Octophoro.*] Lecticam, quæ ab octo servis lecticariis fertur, octophorum dixerunt, quod vectabulum proprie est delicatorum. Apulejus in II. Apologiæ: *Vectabatur octophoro: vidistis profecto, qui affuistis, quam improba juvenum circumspectatrix, quam immodica sui ostentatrix.* Martialis:

Octophoro sanus portatur, amice, Philippus.

Beroaldus.

2. *Conspergi propter pulverem exigeret.*] Virtus, ut inquit Seneca, *pulverulenta est, colorata, & callosas habens manus.* Cicero castigat Verrem, & incessit facetosa quadam urbanitate, quod itinerum laborem, qui vel maximus est in re militari, jucundum sibi per delicias reddiderit: qui non equo, sed lectica ferebatur, in qua erat pulvinus perlucidus Melitensi rosa fartus: qui quum ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica usque ad cubiculum deferebatur. *Idem.*

3. *Maturis jam.*] *Maturos* vocat qui stipendia impleverant. Tiberius (ut ante dictum est) missiones veteranorum rarissimas faciebat, ex senio mortem, ex morte compendium captans. Eadem ratio Cajum movit.

4. *Commoda emeritæ militiæ.*] Aug. capite XXIV.

5. *Ad sex millium summam rescidit.*] Augusti definitionem, ex Dione habes, ad ejus vitam cap. XLIX. *Commoda* autem militiæ quid differant à *præmiis*, Torrentius notat ad cap. XXIV. ejusdem.

6. *Britannorum regis filio.*] Pro *Britannorum* Beroaldus malit *Batavorum.* Quia, inquit, Britannorum regis filium in deditionem accipere non potuit, cum de Germanica expeditione Suetonius loquatur. At nihil obstat, quo minus è Britannia trajiciens Adminius, ad Cæsarem se receperit. Ideo *transfugisse* eum Suetonius dicit. Præterea Batavos eo tempore regibus paruisse, de eo vix est uti non deliberandum censeat, qui Civilis illa verba apud Tacitum Histor. IV. pensitaverit: *Servire Syriam Asiamque, & suetum regibus Orientem.* Schildius.

2. Me-

mam litteras misit: [1] *monitis speculatoribus ut* [2] *vehiculo*
ad Forum usque & Curiam pertenderent, nec nisi [3] *in æ-*
de Martis, ac frequente senatu, COSS. *traderent. Mox* 45
[4] *deficiente belli materia, paucos* [5] *de custodia Germanos*
trajici, occulique trans Rhenum jussit: ac sibi post
prandium, quam tumultuosissime adesse hostem nun-
tiari. Quo facto, proripuit se cum amicis & parte
[6] *equitum prætorianorum in proximam silvam: trunca-*
tisque arboribus, & in modum tropæorum adornatis,
[7] *ad lumina reversus, eorum quidem qui secuti non es-*
sent timiditatem & ignaviam corripuit: comites au-
tem & participes victoriæ, novo genere ac nomine co-
ronarum donavit, quas distinctas Solis ac Lunæ side-
rumque specie, exploratorias *appellavit. Rursus obsi-*
des quosdam abductos è literario ludo, clamque præ-
missos, deserto repente convivio cum equitatu insecu-
tus, veluti profugos ac reprehensos in catenis reduxit:
[8] *in hoc quoque mimo præter modum intemperans. Re-*
peti-

1. *Monitis speculatoribus.*] Militum quidem ferendis litteris frequens in historia usus, præcipue tamen ex cohorte speculatorum desumpti, ab eaque mente scriptum Tacito Historiar. II. *Vix credibile memoratu est quantum superbiæ Vitellio accesserit, postquam speculatores Syria, Iudæaque adactum in verba ejus Orientem nunciavere.* Torrent.

2. *Vehiculo.*] Vehicularem cursum Augustus instituit. Aug. cap. XLIX.

3. *In æde Martis.*] Ubi de bellis, triumphisque Senatum consuli debere Augustus sanxit, cap. XXIX.

4. *Deficiente belli materia.*] Eleganter, Philostratus de bellicis rebus Caji, ὁ διονυσομανῶν, καὶ λυδίζων τὴν στολὴν, καὶ πολέμους νικῶν οὐκ ὄντας. *Casaubonus.*

5. *De custodia.*] Vel quos captos habebat in custodia significat, vel quos habebat ad corporis custodiam. *Beroaldus.*

6. *Equitum Prætorianorum.*] Fuere ergo & equites inter Prætorianos. Suet. Claud. cap. XXI. Xiphilin. Severo, Zonaras ubi de Diocletiano, vetera marmora. *Torrent.*

7. *Ad lumina reversus.*] Quasi in noctem protracta fuerit dimicatio. Vel eo refer, quod ardentibus tædis, ob rem prospere gestam, excipi non alienum ab illorum temporum institutis fuit. Dictum hac de re ad cap. XIII.

8. *In hoc quoque mimo.*] Perperam vulgatæ editiones, *in hoc quoque minimo.* Mimi enim nomen plurimis auctorum locis in affine plerumque degeneravit. quod ostensum nobis lib. I. Adversar. toto capite XVII. *Pithœus.*

petita cœna renunciantes coactum agmen, [1] *sicut erant, loricatos ad discumbendum adhortatus est. Monuit etiam notissimo Virgilii versu,* Durarent, secundisque se rebus servarent. *Atque inter hæc absentem senatum populumque gravissimo objurgavit edicto; quod* Cæsare præliante, & tantis discriminibus objecto, [2] intempestiva convivia, circum, & theatra
46 & [3] amœnos secessus celebrarent. *Postremo, quasi* [4] *perpetraturus bellum, directa acie in litore Oceani, ac* [5] *ballistis* [6] *machinisque dispositis, nemine gnaro aut opinan-*

1. *Sicut erant, loricatos ad discumbendum hortatus est.*] Plerique militum non habebant loricas hamatas, sed partem æris aut ferri procusam, quæ summum pectus tegeret: nam ima ventris satis scutum muniebat. *Lipsius.*

2. *Intempestiva convivia.*] Legitima convivii hora apud Romanos priscos, sol occasus. Postea decima haberi cœpta. Imo actuosi homines & forenses post decimam sæpe, quoniam res & judicia in foro exercita ad Decimam horam, uti ex Miloniana Asconii dicas. At labente imperio motibusque, octavâ horâ balneà cœpta, nona cœnæ. Hanc horam qui præveniebant, tempestive epulari dicebantur, & præmature, & convivia eorum tempestiva. Tacitus: *Claudius domum regressus & tempestivis epulis delinitus.* Qui in longum trahebant, inque noctem intempestam, jure eorum epulæ intempestivæ. Suetonius de Nerone: *Epulas à medio die ad mediam noctem protrahebat.* Curtius lib. VI. *Intempestiva convivia & perpotandi pervigilandique insana dulcedo.* Lipsius. Codex Salmasii intempestivis conviviis substituit *tempestiva.* Tacitus Histor. II. *Legati Tribunique, ex moribus Imperatorum, severitatem æmulantur, vel tempestivis conviviis gaudent.*

3. *Amœnos secessus.*] Quales imprimis Romanis erant illi, quos elegantissimis versibus celebrat Papinius in III. Sylv.

Hos Præneste sacrum, Nemus hos glaciale Dianæ,
Algidus aut horrens, aut Tuscula protegit umbra:
Tiburis hi lucos, Anienaque frigora captant.

4. *Perpetraturus bellum.*] *Ductare exercitus,* & *patrare bellum,* apud Sallustium dicta sanctè & antiquè, ridentur à nobis, si Diis placet. quam culpam non scribentium quidem judico, sed legentium: tamen vitanda, quatenus verba honesta moribus perdidimus, & evincentibus etiam vitiis cedendum est. *Quintilianus.*

5. *Ballistis.*] Ballista funibus, nervis, chordisque tenditur, quæ quanto prolixiora brachiola habuerit, hoc est, quanto major fuerit, tanto spicula longius emittit: quæ si juxta artem mechanicam temperetur, & ab exercitatis hominibus, qui mensuram ejus ante collegerint, dirigatur, penetrat quodcunque percusserit. *Vegetius.*

6. *Machinisque dispositis.*] Inter machinas & organa id videtur esse discrimen, quod machinæ pluribus operibus, aut vi majore coguntur effectus habere: uti ballistæ torculariumque præla: Organa autem unius operæ prudenti tactu perficiunt, quod propositum est: uti scorpionis, seu anisocyclorum versa-

nante quidnam cœpturus esset, repente [1] *ut conchas legerent, galeasque & sinus replerent, imperavit*: spolia Oceani *vocans*, Capitolio Palatioque debita. *Et in indicium victoriæ* [2] *altissimam turrem excitavit*:

versationes. *Vitruvius*. Ballista igitur Vitruvio inter machinas censetur. At Lipsius in Poliorcetico sic distinguit, ut vineas, pluteos, testudines, musculos, vectes, & similia, pro machinis habeat, ballistas inter tormenta referat. Suetonius quoque non obscure machinas à ballistis separat.

1. *Vt conchas legerent.*] Conchæ proprie non sunt pisces, præsertim quæ in littore leguntur, exuviæ sunt & superficies animalis, non animal ipsum. Victor addidit & *umbilicos*, quos pariter cum conchis junxêre Cicero & Val. Max. Sic Ovidius *conchas* & *teretes lapilles*. Hi teretes lapilli sunt calculi littorales ad instar umbilici, unde & sic appellati. *Veneris umbilicos* quibusdam appellatos notat alicubi Turnebus, sed fallitur. Herba est quam sic vocavêre, quæ Græcis Κοτυληδὼν. *Salmas.*

2. *Altissimam turrem excitavit.*] Fuêre inter eruditissimos Batavorum, qui turrim istam Caligulæ non aliam existimarent, quam quæ postea, ut ipsi volunt, aliis usibus destinata, BRITANNICAE ARCIS nomen accepit: cujus hodieque ruinas, binis circiter ab hac urbe Lugdunensi milliaribus, Oceanus abscondit. Veruntamen in tanta vetustate, cum & autorum luculentiora testimonia desint, & violentia maris locorum faciem confuderit, opinari se quidem hoc doctissimi homines, cæterum scire minime profitentur. At quod iidem illi magno hactenus assensu tradidêre, turrim istam Caligulæ in Armamentarium conversam videri, id perquam infirmâ destinâ niti, nuper adeo comperimus, cum ad clarissimum virum Petrum Scriverium, in prædio suo suavissime rusticantem, invisêremus. Lapidem enim, cujus inscriptio eos in hanc sententiam impulit, quique Septimio Severo ARMAMENTARII RESTITUTI gloriam tribuit, non ex arcis istius ruderibus extractum, sed vero Rodanburgi inventum, patriarum antiquitatum callentissimus senex referebat, qui locus ab alia urbis parte situs, plusquam binis milliaribus à turri Britannica distat, & Agrippinæ quondam prætorium fuisse perhibetur. Cæterum, non plane à vero eorum opinionem dissidere, qui autorem & conditorem istius pyrgi Caligulam faciunt, illud quoque non minimo indicio fuerit, quod in Bataviæ littore concharum spolia stolidissimus Imperator legisse videtur. Tacitus Hist. IV. *Erat in Caninefatibus Brinio, claritate natalium insigni. pater ejus multa hostilia ausus, Cajanarum expeditionum ludibrium impune spreverat.* Plane tum apud Batavos egisse Caligula videtur. Suetonius quoque paullo ante: *Mox deficiente belli materia, paucos de custodia Germanos trajici occulique trans Rhenum jussit: ac sibi post prandium, quam tumultuosissime adesse hostem nuntiari.* Rhenum intelligo proprie dictum (medium Cl. Ptolemæus ostium appellavit) qui nunc quidem obstructus, olim apud turrim istam Cajanam in Oceanum irrumpebat. Adde quod Britannicam quoque idem Cajus expeditionem minabatur, ut credibile sit ab ejus oppositu indidisse eum turri suæ denominationem. Suetonius cap. XIX. de ponte Puteolano: *ut Germaniam & Britanniam, quibus imminebat, alicujus immensi operis famâ territaret.* Tacitus in Agric. *Agitâsse C. Cæsarem deintranda Britannia satis constat.* Denique nummi etiam, Caligulæ nomen præferentes, heic eruti ostenduntur. Sed nihil

vit: ex qua, ut ex Pharo, noctibus ad regendos navium cursus, ignes emicarent: pronuntiatoque militi donativo, centenis viritim denariis, quasi omne exemplum liberalitatis supergressus: Abite, *inquit*, læti,
47 abite locupletes. *Conversus hinc ad curam triumphi, præter captivos & transfugas barbaros, Galliarum quoque* [1] *procerissimum quemque, & ut ipse dicebat,* ἀξιοθριάμβευτον*, ac nonnullos ex principibus legit ac sepo suit ad pompam:* [2] *coëgitque non tantum rutilare, &* [3] *submittere comam, sed & sermonem Germanicum addiscere, & nomina barbarica ferre. Præcepit etiam triremes, quibus introierat Oceanum, magna ex parte itinere terrestri Romam devehi. Scripsit & procuratoribus,* Triumphum appararent quam minima summa; sed quantus numquam alius fuisset: quando

affirmamus. Bene qui conjecerit, vatem hunc perhibebo optimum. *Schildius.*

1. *Procerissimum quemque.*] Qui tanto rectius aliquem è majoribus nostris poterat repræsentare: quippe queîs *magna corpora* Tacitus tribuit. Idem ex genere armorum, quibus utebantur, patet. Germanicus enim Annal. II. in orat. ad militem, *immensa* eorum *scuta*, & *enormes hastas* memorat. *Idem.*

2. *Coëgitque non tantum rutilare.*] Ut germani scilicet Germani viderentur. Tacitus: *Truces & cærulei oculi, & rutilæ comæ.* Ideo Auricomi Batavi Silio:

At puer auricomo jam formidate Batavo.

Ut Vandali χρυσοειδεῖς Procopio dicti. Ruffum colorem Sen. dixit III. De ira. Nec à natura solum rutilus hic crinis, etiam ab arte. Lavabant enim crebro, & medicamento rutilabant. Ammian. *Videbat* (Germanos) *lavantes alios, quosdam comas rutilantes ex more.* Romanæ etiam matronæ veteres amavêre hunc colorem, & *summa diligentia capillos cinere rutilabant*, ait Valerius lib. II. c. I. Posteriores magis avide, quæ capillitium ipsum emebant à Germanis, & pro comis suis supponebant. Ovidius ad puellam:

Iam tibi captivos mittet Germania crines,
Culta triumphatæ munere gentis eris.

Lipsius.

3. *Submittere.*] Promittere, & prolixiorem facere: quod proprium est Germanorum. Namque populi Septentrionales, ut Vitruvius, & Plinius tradiderunt, flavos habent crines, & promissos ex humoris copia; sicut è contrario Æthiopes vaporis efficacia capillos habent breves, & adustis similes. *Beroald.* Quod autem falsum è Germania triumphum Caligula adornavit, in eo imitatorem postea Domitianum habuit. Vide Tacit. in vita Agric. Persius Sat. VI.

— missa est à Cæsare laurus
Insignem ob cladem Germanæ pubis. —
— jam lutea gausapa captis,
Essedaque, ingentesque locat Cæsonia Rhenos.

I. *Ius*

do in omnium hominum bona [1] jus haberent. *Priusquam provinciâ decederet, consilium iniit nefandæ atrocitatis, legiones quæ post excessum AVgusti, seditionem olim moverant, contrucidandi: quod & patrem suum Germanicum ducem, & se infantem tunc obsedissent. Vixque à tam præcipiti cogitatione revocatus, inhiberi nullo potuit modo [2] quin decimare velle perseveraret. Vocatas itaque ad concionem inermes, atque etiam gladiis dispositis, equitatu armato circumsedit. Sed cum videret, suspecta re, plerosque dilabi ad resumenda, si qua vis fieret, arma, profugit concione: confestimque urbem petiit, deflexa omni acerbitate in senatum, [3] cui animadvertendos tantorum dedecorum rumores palam minabatur: querens inter cætera, fraudatum se justo triumpho, cum ipse paullo ante, ne quid de honoribus suis ageretur, etiam sub mortis pœna denuntiasset. Aditus ergo in itinere à legatis amplissimi ordinis, ut maturaret orantibus, quam maxima voce,* Veniam, *inquit,* veniam, & hic mecum: *capulum gladii crebro verberans quo cinctus erat:* 48

49

[4] *Edixit &* reverti se, sed iis tantum qui optarent equestri ordini & populo: nam se neque civem ne-

1. *Ius haberent.*] Liber unus *haberet.* Non displicet tamen multitudinis numero legi. nam quæ à procuratore Cæsaris geruntur sic comprobantur, ut si ab ipso Cæsare gesta sint. Lib. 1. pand. De off. proc. Cæs. *Torrent.* Procuratores primo rei familiari sive fisco præfecti, sed imago imperii quibusdam adjuncta. Plura de procuratoribus ad lib. v. dicentur.

2. *Quin decimare velle perseveraret.*] Id vetustum supplicii militaris genus multo tempore omissum, reduxit Crassus in bello adversus Spartacum, in quo pœnæ etiam turpitudo adest, multaque omnibus inspicientibus horrenda peraguntur. *Plutarchus.*

3. *Cui animadvertendos.*] Libri duo *cui ad avertendos,* (quæ lectio Sabellici conjecturam confirmat; nam *ad avertendos* legendum putat) quasi à se amoliretur dedecora si in Senatum fureret. *Torrentius.*

4. *Edixit.*] Edicto reditum suum populo significavit.

neque principem senatui amplius fore. *Vetuit etiam quemquam senatorum sibi occurrere: atque omisso, vel dilato triumpho, ovans urbem natali suo ingressus est: intraque quartum mensem periit, ingentia facinora ausus, & aliquanto majora moliens.* [1] *Siquidem proposuerat, Antium, deinde* [2] *Alexandriam commigrare, interempto prius utriusque ordinis electissimo quoque. Quod ne cui dubium videatur, in secretis ejus reperti sunt duo libelli, diverso titulo,* [3] *alteri* GLADIVS, *alteri* PVGIO *index erat. Ambo notas & nomina continebant morti destinatorum. Inventa & arca ingens, variorum venenorum plena: quibus mox à Claudio demersis, infecta maria traduntur, non sine piscium exitio, quos enectos æstus in proxima litora ejecit.* STATVRA *fuit eminenti,* [4] *pallido colore, corpore enormi,* [5] *gracilitate maxima cervicis & crurum, &* [6] *oculis & temporibus concavis,* [7] *fron-*

1. *Siquidem proposuerat Antium, deinde Alexandriam commigrare.*] De Antio supra, capite VIII. de profectione Alexandriam Philo: τοῦτο δὲ πράξειν ἔμελλεν ἐν παράπλῳ, κατὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον ἀποδημίαν. ἄλεκτος γάρ τις αὐτὸν ἔρως κατεῖχε τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰς ἣν ἐπόθει σπουδῇ πάσῃ παραγενέσθαι, καὶ ἀφικόμενος πλεῖστον χρόνον ἐνδιατριβῆναι. caussam consilii vide in sequentibus, meminit & Josephus. *Casaub.*

2. *Alexandriam.*] Liber opt. *Alexandream,* ut apud Horat. lib. III. Od. XIV. *Portus Alexandrea supplex, &c.* & Antiochea apud Ausonium De claris urbibus, & in nummis veteribus. *Torrent.*

3. *Alteri gladius, alteri pugio.*] Dio Protogenem quendam commemorat, Cajo in omnibus atrocissimis rebus administrum, ὥστε καὶ βιβλία ἀεὶ δύο περιφέρειν, καὶ αὐτῶν τὸ μὲν ξίφος, τὸ δὲ ἐγχειρίδιον ὀνομάζειν. De Sulcio & Caprio, qui cum libellis accusatoriis obambulabant, Horatius libro I. Sat. IV.

4. *Pallido colore.*] Cod. Salmas. quod aliis quoque repertum, *expallido.* Sic *exalbidus* apud Plinium. Vim & potestatem vocis præpositio amplificat.

5. *Gracilitate maxima cervicis & crurum.*] C. Cæsar, materia risus benignissima. Tanta illi palloris insaniam testantis fœditas erat, tanta oculorum sub fronte anili latentium torvitas, tanta capitis destituti, & emendicatis capillis aspersi deformitas, adjice obsessam setis cervicem, & exilitatem crurum, & enormitatem pedum. *Seneca.*

6. *Oculis & temporibus concavis.*] Plin. rigen-

[1] *fronte lata & torva, capillo raro, ac circa verticem nullo, hirsutus cætera. Quare transeunte eo, prospicere, ex superiore parte, aut omnino quacumque de caussa* [2] capram *nominare, criminosum & exitiale habebatur.* [3] *Vultum vero natura horridum ac tetrum etiam ex industria efferabat, componens ad speculum in omnem terrorem ac formidinem. Valitudo ei neque animi neque corporis constitit.* [4] *Puer* [5] *comitiali morbo vexatus: in adolescentia ita patiens laborum erat, ut tamen nonnumquam subita defectione ingredi, stare, colligere semet ac sufferre vix posset. Mentis valitudinem & ipse senserat: ac subinde de secessu deque purgando cerebro cogitavit. Creditur potionatus* [6] *à Cæsonia uxore, amatorio quidem medicamento, sed quod*

in

rigentes ei oculos tribuit lib. XI. cap. XXXVII.

1. *Fronte lata.*] Aristoteles in I. de Hist animal. *οἷς μὲν μέτωπον πλατὺ, ἐκστατικοί. quibus frons lata est*, inquit, *mente moveri idonei sunt.* Plane Cajo convenit.

2. *Capram nominare.*] Causa præcodit, quod hirsuto corpore esset. Refert Ammianus Marcellinus, Julianum Imperatorem, cum esset hirsutus, appellatum fuisse à carptoribus Capellam. *Beroaldus.*

3. *Vultum vero natura horridum ac tetrum etiam ex industria efferabat.*] Id est, ad feritatem & terrorem omnem componebat. Sic *argentum*, in quo belluæ expressæ erant, *efferatum* eleganter vocat Apulejus. Libet ipsum loquentem audire libro V. *Mirus prorsum magnæ artis homo, imo semideus, vel certe Deus, qui magnæ artis subtilitate tantum efferavit argentum.* Boxhornius.

4. *Puer.*] Scripsit Hippocrates, & adstipulatur Galenus, epilepsiam, qui morbus caducus, sive comitialis dicitur à nostris, esse proprie infantium, & puerorum: qui adolescentes quoque infestat propter incontinentiam, & si fuerint famis, vigiliæ, caloris, algoris supra modum patientes. Cornelius Celsus autor est, comitialem morbum ante pubertatem cœptum non ægre finiri. *Beroald.*

5. *Comitiali morbo.*] Qui Cæsarem quoque Julium infestabat. Relege quæ scribuntur ad cap. XLV. Cæs.

6. *A Cæsonia uxore.*] Juvenalis:

—— ut avunculus ille Neronis,
Cui totam tremuli frontem Cæsonia pulli
Infudit
Ardebant cuncta, & fracta compage ruebant,
Non aliter, quam si fecisset Juno maritum
Insanum.

Josephus hoc nomine ait Cæsoniam à conjuratis interfectam: quia alienata potionibus principis mente omnium malorum fuisset caussa. *Sabell.*

in furorem verterit. Incitabatur insomnia maxime: neque enim plus quam tribus nocturnis horis quiescebat, ac ne his quidem placida quiete, sed pavida miris rerum imaginibus, ut qui inter cæteras pelagi quondam speciem colloquentem secum videre visus sit. Ideoque magna parte noctis vigiliæ cubandique tædio, nunc toro residens, nunc per longissimas porticus vagus, invocare identidem atque exspectare lu-
51 *cem consueverat. Non immerito mentis valitudini attribuerim diversissima in eodem vitia, summam confidentiam, & contra nimium metum. Nam qui Deos tantopere contemneret,* [1] *ad minima tonitrua & fulgura* [2] *connivere, caput obvolvere, ad vero majora proripere se è strato, sub lectumque condere solebat. Peregrinatione quidem Siciliensi, irrisis multorum locorum miraculis, repente à Messana noctu profugit,* [3] *Ætnæi verticis fumo ac murmure pavefactus. Adver-*

1. *Ad minima tonitrua & fulgura.*] Non semper autem ita affectus fuit bonus hic Imperator: ausus enim interdum non solum vultum attollere sed etiam ταῖς βρονταῖς ἐκ μηχανῆς τινος ἀντιβροντᾶν, καὶ ταῖς ἀστραπαῖς ἀντιαστράπτειν, καὶ ὁπότε κεραυνὸς καταπέσοι, λίθον ἀντακοντίζειν: auctor Dio. Sed omittamus istum ἀτερπηρὸν, φρένας ἠλεὸν, & notemus potius veterum consuetudinem admodum laudabilem: moris enim fuit cum tonaret, aut fulgeret, aut terra moveret, continuo pro mutua salute Diis vota fundere. Didici ex Philostrato, cujus hæc sunt De vita Apollonii libro sexto: loquitur de Antiochensibus Syris, & terræ motu, qui, dum ipsi in concione sunt, factus est, σεισμοῦ δὲ γενομένου προσπεσόντος ἔπληξαν, καὶ ὥσπερ ἐν διοσημείαις εἰώθει, ὑπὲρ ἀλλήλων ηὔξαντο. *Casaub.* Vide adnotationem è Dione excerptam ad cap. XXII.

2. *Connivere.*] Illud *connivere*, minus est illis, quæ hic vult Suetonius. Quidam Mss. habent, *conniere*. Sed id ferri non potest, cum sequatur, *caput obvolvere.* Lege, *contremere. Contemnere Deos, & contremere ad minima fulgura,* optime hic inter se contenduntur. Non solus Caligula, omnes ad fulgura, etiam minima, connivemus. Non debuissent autem ad vulgatam lectionem, cum palam inepta sit, tam diu connivere eruditi. *Boxhornius.*

3. *Ætnæi verticis.*] Pro *Ætnæi verticis* quod sane non reprehendo, lego in pervetusto libro, *Ætnæi crateris*: neminem autem paullo doctiorem fallit, spiracula, ignem evomentia, crateras dici. *Turnebus.*

1. *Si vi-*

versus Barbaros quoque minacissimus, cum trans Rhenum inter angustias densumque agmen iter essedo faceret, dicente quodam, Non mediocrem fore consternationem, sicunde hostis appareat, *equum illico conscendit: ac propere versus ad pontes, ut eos calonibus & impedimentis stipatos reperit, impatiens moræ, per manus ac super capita hominum translatus est. Mox etiam audita rebellione Germaniæ, fugam & subsidia fugæ, classes apparabat: uno solatio acquiescens, transmarinas certe sibi superfuturas provincias,* [1] *si victores Alpium juga ut Cimbri, vel etiam urbem, ut Senones quondam, occuparent: unde, credo percussoribus ejus postea consilium natum, apud tumultuantes milites ementiendi ipsum sibi manus intulisse, nuntio malæ pugnæ perterritum.* [2] VESTITV 52 *calceatuque & cætero habitu, neque patrio, neque civili, ac ne virili quidem,* [3] *ac denique humano, semper usus*

1. *Si victores Alpium juga occuparent.*] Figura est, πρὸς τὸ σημαινόμενον. præcessit enim, *audita rebellione Germaniæ.* at viri docti locum censent emendandum, & scribendum *Germanorum*, quibus non assentior. infinita sunt hoc genus apud optimos scriptores. notum apud summum vatem φίλε τέκνον. & quæ variis locis congerit Eustathius. Pausanias Arcadicis, νικῶσι δὲ προσλαβόντες Ἀχαιῶν στρατιὰν, καὶ Ἄρατον ἡγεμόνα ἐπ' αὐτῷ. ait ἐπ' αὐτῷ quasi præcessisset, στρατόν. *Casaub.*

2. *Vestitu calceatuque.*] Quamvis proprie & stricte *calceum* appellârint id calciamenti genus, quod totum pedem & infime & superne tegebat, tamen omne genus calciamentum, & quidquid pedibus inducitur, calcei nomine nonnunquam venit. Nam & Græci quoque omne genus calceatus ὑποδήματα appellant: utut ὑπόδημα κοῖλον vocent, quo pes totus tegitur & amicitur, ad differentiam sandaliorum sive solearum. Hesychius: κάλτιοι, ὑποδήματα κοῖλα ἐν οἷς ἱππεύουσι. Vox Sicula κάλτιος, de cavo & profundo calciamento. unde Latina *calcius*. Plutarchus quoties calcei Romani mentionem facit, fere semper reddit κάλτιον. Cæterum fere semper calcei aurati purpuream vestem sequebantur. Ita qui consulatum capiebant sub Imperatoribus, ut purpura sive Tyrio vestiebantur, ita & auro calciabantur. Sic mulieres, quibus purpura familiaris, etiam calceos inauratos habebant. Testis, præter Epictetum & Lucianum, Apulejus Milesiarum lib. XI. *Salmasius.*

3. *Ac denique humano.*] Quasi dicat, non conten-

usus est. Saepe depictas gemmatasque indutus paenulas, [1] *manuleatus & armillatus in publicum processit:* [2] *aliquando sericatus,* [3] *& cycladatus:* [4] *ac modo in crepidis vel cothurnis, modo in* [5] *speculatoria caliga, nonnumquam*

contentus pro patrio cultu peregrinum usurpasse, pro civili militarem, pro virili muliebrem: sed ne divino quidem abstinuit. *Sabell.*

1. *Manuleatus.*] Tunicis uti virum prolixis ultra brachia & usque in primores manus ac prope in digitos, Romae atque omni in Latio indecorum fuit. eas tunicas Graeco vocabulo nostri *chiridotas* appellârunt: feminisque solis vestem longe lateque diffusam decorem existimaverunt, ad ulnas cruraque adversus oculos protegenda. viri autem Romani primo quidem sine tunicis toga sola amicti fuerunt: postea substrictas & breves tunicas citra humerum definentes habebant, quod genus Graeci dicunt ἐξωμίδας. Virgilius quoque chiridotas, quasi femineas ac probrosas criminatur:

Et tunicae manicas, & habent redimicula vittas.

Gellius.

2. *Aliquando sericatus.*] Tacitus Ann. II. sub Tiberio decretum narrat, *ne vestis serica viros foedaret.* Postea quoque Tacitus imperator, ut Fl. Vopiscus scriptum reliquit, holosericae vestis usum omnibus viris interdixit. Est autem holoserica vestis, tota ex serico, nulla alia materia. Subserica vero, cujus subtamen ex serico est. Holosericae vestis pretium immensum fuisse, conjicio ex eodem Vopisco in Aureliano, his verbis: *Vestem holosericam neque ipse in vestiario suo habuit, neque alteri utendam dedit. Et quum ab eo uxor sua peteret, ut unico pallio blatteo serico uteretur, ille respondit, Absit, ut auro fila pensentur. Libra enim auri, tunc libra serici fuit.* Jam ante conquestus fuerat Plinius, tam longinquo orbe peti, *ut in publico matrona transluceat.* Bayfius.

3. *Et cycladatus.*] Pallium & cyclas, habitus matronarum Romae. Servius: *togas autem etiam feminas habuisse, cycladum & recini usus ostendit. recinus autem dicitur quod post tergum rejicitur.* Recinum togam vel togae genus fuisse, etiam Festus ostendit. Cyclades erant, quas nunc *Zupas* vocamus: sunt enim plane pleneque rotundae, & nullum habent angulum, quia undequaque clausae per extremum ambitum. *Salmas.*

4. *Ac modo in crepidis vel cothurnis.*] Cothurni tragica calciamenta sunt, sublevato altius subere, ut mimi priscorum heroum in scena personas induentes, grandiores apparerent. Soccus vero humile est calciamentorum genus, in modum crepidarum, comoedis proprium: qui fortasse *Excalceati*, cum tragicis histrionibus collati, Seneca Ep. VIII. appellantur: *Quantum disertissimorum versuum inter mimos jacet? quam multa Publii, non excalceatis, sed cothurnatis dicenda sunt?* Brodaeus.

5. *Speculatoria caliga.*] *Speculatoriam* hoc loco Tranquillus addidit, quo majorem caligae vilitatem ostenderet, inter milites enim alii aliis ornatiore caliga utebantur. Et speculatores quidem militum numero habebantur, verum ob laboris assiduitatem, ac discrimina quae subibant, minus cultos incedere solitos credendum est, & fieri potest ut peculiari quodam calciamenti genere induerentur. Quae *speculatoria* absolute dicitur à Tertulliano De corona militis cum ait, *speculatoriam, morosissimam pedibus, absolvit.* Torrent.

*. *Socco muliebri.*] Et quidem ex margaritis. Plin. lib. IX. cap. XXXV. & lib. XXXVII. cap. II. Elegans etiam de Caji socco locus Senecae lib. De benefic. II. capite XII. & de socco muliebri

quam [x] *socco muliebri: plerumque vero* [1] *aurea barba fulmen tenens, ac fuscinam, aut* [2] *caduceum, Deorum insignia, atque etiam* [3] *Veneris cultu conspectus est. Triumphalem quidem ornatum etiam ante expeditionem assidue gestavit: interdum & Magni Alexandri thoracem* [4] *repetitum è conditorio ejus.* [5] E DISCIPLINIS 53
liberalibus minimum eruditioni, eloquentiæ plurimum attendit, quantumvis facundus & promptus: utique si peroperandum in aliquem esset, [6] *irato & verba & sententiæ*

liebri Suetonii Vitellio. Haud frustra vero addidit *muliebri*. Nam prætterquam, quod soccorum in palliatis comoediis usus esset, etiam Cynici eos induisse videntur. Plautus in Persa:

Cynica esse è gente oportet parasitum probum:
Ampullam, strigilem, scaphium, soccos, pallium.

1. *Aurea barba.*] Sicut Jupiter figuratur. Æsculapius quoque barba aurea olim spoliatus fuit a Dionysio. *Beroaldus.*

2. *Caduceum.*] In Mercurio solem coli, etiam ex caduceo claret, quod Ægyptii in specie draconum maris & foeminæ conjunctorum figuraverunt Mercurio consecrandum. Hi dracones parte media voluminis sui invicem nodo, quem vocant Herculis, obligantur: primæque partes eorum reflexæ in circulum, pressis oculis ambitum circuli jungunt, & postmodum caudæ revocantur ad capulum caducei, ornaturque alis ex eadem capuli parte nascentibus. *Macrobius.* Philo etiam talaria Mercurii sumsisse eum narrat: Πέδιλα Ἑρμῆς ὑποδεῖται πτερῶν ταρσοὺς ἔχοντα. διὰ τί; ἆρα οὐχ ὅτι προσήκει τὸν ἑρμηνέα καὶ προφήτην τῶν θείων, ἀφ' οὗ καὶ Ἑρμῆς ὠνόμασται, τὰ ἀγαθὰ διαγγέλλοντα, ποδωκέστατόν τε εἶναι καὶ μονονοὺ πτηνὸν φέρεσθαι. Γάϊος δὲ πρὸς τίνα χρείαν πέδιλα ἀνελάμβανεν; ἢ ἵνα τὰ δύσφημα καὶ δυσώνυμα, δέον ἡσυχάζεσθαι, βοηδρομῇ, τάχει συντόνῳ πάντῃ συνηχοῦντα; Vide eum autorem de ἐκθειώσει & mirifico habitu Caji ubertim & eleganter disserentem libro De Legatione ad Cajum.

3. *Veneris cultu.*] Qui alius alibi figurabatur: nam & barbata apud quosdam culta est. *Sabell.*

4. *Repetitum è conditorio ejus.*] Alexandri corpus Ptolemæus Alexandriam detulit: ibique id sepeliit, & adhuc ibi jacet, non tamen in eodem alveo. Nunc enim vitreus est, ille in aureo condiderat. Aureum Ptolemæus cognomento Coccus & Subdititius rapuit, è Syria eo profectus: statimque dejectus nullam ex præda utilitatem percepit. *Strabo.*

5. *E disciplinis liberalibus minimum eruditioni, eloquentiæ plurimum attendit.*] Ita lib. II. de Octavio: *Eruditione varia repletus Sphæri.* Hoc est, φιλολογίαν καὶ πολυμάθειαν ἀσκήσας, doctore Sphæro. Appello φιλολογίαν historiæ & rerum antiquarum cognitionem, litterasque humaniores, quas qui tenent eruditi proprie vocantur, ut docet M. Tullius. *Casaub.*

6. *Irato & verba & sententiæ suppetebant.*] Sententia hujus loci flagitat, ut pro *irato* scribatur *imparato*. Mens enim Sueto-

tiæ ſuppetebant: pronuntiatio quoque & vox, ut neque eodem loci præ ardore conſiſteret & exaudiretur à procul ſtantibus. Peroraturus ſtrictùrum ſe lucubrationis ſuæ telum minabatur: *lenius comtiuſque ſcribendi genus adeo contemnens, ut Senecam* [1] *tum maxime placentem,* [2] commiſſiones meras *componere,* [3] *&* harenam eſſe ſine calce *diceret. Solebat etiam proſperis oratorum actionibus reſcribere, &* [4] *magnorum in ſenatu reorum accuſationes defenſioneſque meditari: ac, prout* [5] *ſtylus ceſſerat, vel onerare ſententia ſua quemque, vel ſublevare: equeſtri quoque ordine ad audiendum*

Suetonii eſt, tam facundum promtumque Caligulam fuiſſe, ut ſi perorandum eſſet, imparatus non minore eloquentia, quam gravitate diſſereret. *Boxhorn.*

1. *Tum maxime placentem.*] Fuit illi viro ingenium amœnum, & temporis ejus auribus accommodatum. *Tacitus.*

2. *Commiſſiones meras componere.*] Vocem *commiſſiones* & morem committendi expoſuimus ad libri ſecundi caput LXXXIX. ea notione accipi hîc quoque debet hæc dictio, certe poteſt. Vocantur enim ſcripta Senecæ *commiſſiones meræ*, ut ſi Græce dicas cum Iſocrate, λόγοι πρὸς τὰς ἐπιδείξεις καὶ ἀγῶνας γεγραμμένοι. Imo vero *commiſſiones* ſunt ἀγωνίσματα. quo ſenſu dixit Thucydides de opere ſuo, κτῆμά τε ἐς ἀεὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν ξύγκει). Ita accipit & Philoſophus in libro de Poëtice. Et Polybius lib. III. in aureo dicto & digniſſimo quod ubique non ibi tantum legatur. ἱστορίας γὰρ ἐὰν ἀφέλῃ τις καὶ διὰ τί καὶ πῶς, καὶ τίνος χάριν ἐπράχθη, καὶ τὸ πραχθὲν πότερα εὔλογον ἔσχε τὸ τέλος, τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς ἀγώνισμα μὲν, μάθημα δ' οὐ γίνεται). Quod Thucydides voce ponderoſa valde, κτῆμα dixit, Polybius magis aperte μάθημα. *Caſaub.*

3. *Et harenam eſſe ſine calce.*] Credo, quod ſententias plerunque loqueretur, breves & nulla admodum connexione inter ſe cohærentes. Tale quid voluit & Quintilianus, cum in Seneca reprehendit *quod rerum pondera minutiſſimis ſententiis fregiſſet.* de quo genere dicendi vide ejuſdem doctoris judicium libro VIII. cap. V. Diverſa ratio eſt cur dicat Epiphanius, hæreticos χοινία ἐξ ἄμμου πλέκειν *ex harena funiculos nectere* in ſuis ſcriptis, dum ſacræ ſcripturæ loca male componunt. *Idem.*

4. *Magnorum reorum.*] Exemplum inſigne Domitii Afri, quem tantopere Seneca & Quinctilianus celebrant, apud Dionem. is enim accuſatus Cæſaris oratione ſcripto prolata, non alia ratione periculum evaſit, quam quod, tanquam auditor potius quam reus, tandem defenſionis loco eum ſe magis ut oratorem quam ut Cæſarem metuere reſpondit. *Torrent.*

5. *Stylus ceſſerat.*] Dicendi ratio ſucceſſerat. Siquidem ſtylum, non cauſam ſecutus, eo detorquebat impetum, quo vis dicendi facilius inclinaſſet. *Sabellicus.*

1. *Balne-*

dum invitato per edicta. S E D *& aliorum generum artes, studiosissime & diversissimas exercuit. Threx & auriga, idem cantor, atque saltator.* [1] *Batuebat pugnatoriis armis, aurigabat exstructo plurifariam circo. Canendi ac saltandi voluptate ita efferebatur, ut ne publicis quidem spectaculis temperaret, quo minus & tragœdo pronuncianti concineret: & gestum histrionis quasi laudans vel corrigens palam effingeret. Nec alia de caussa videtur eo die quo periit,* [2] *pervigilium indixisse, quam ut initium in scenam prodeundi licentia temporis auspicaretur. Saltabat autem nonnumquam etiam noctu: & quondam tres consulares secunda vigilia in palatium accitos, multaque & extrema metuentes* [3] *super pulpitum collocavit: deinde repente* [4] *magno* 54

1. *Batuebat pugnatoriis armis.*] Cum rudibus tantum in batualibus uterentur. Repete notas ad cap. XXXII.

2. *Pervigilium indixisse.*] Antiquos in sacris quibusdam pervigilio usos, passim legimus. Tacitus: *pervigilia celebrârunt fœminæ, quibus mariti erant.* Cicero *pervigilationes* vocat II. de Leg. Suetonius in Galba, de simulacro Fortunæ: *In parte ædium consecratum, menstruis deinde supplicationibus & pervigilio anniversario coluit.* Nihilominus voluptatis etiam & hilaritatis caussa pervigilia priscos egisse, ex hoc loco colligimus. Etiam Vitell. cap. X. Vitellii luxum describens, cum in Apennini jugis pervigilium egisse tradit. Id quod clarius docet Tacit. Hist. III. *Marcellus Donatus.*

3. *Super pulpitum collocavit.*] Erat in scena proscenium, id est, locus ante scenam porrectus, ubi pulpitum excitatum erat, quo actores fabularum prodirent, ita ut scena altior esset pulpito, pulpitum autem altius orchestra: quæ ipsa locus erat saltantium, ob id orchestra dicta, quasi saltatorium. *Eudæm.*

4. *Magno tibiarum & scabellorum crepitu.*] Saltatores & saltatrices præter ictum pedum varia instrumenta sono edendo apta adhibebant. fere enim jungebantur, ut Lucianus Περὶ ὀρχήσεως indicat, κρούματα, τερετίσματα, & ποδῶν κτύπος. Inter alia organa ejus generis & scabelli fuerunt. Eam vocem non magis Latinam puto esse quam *barbitus*, *sambuca*, *nabla*, & alia pleraque omnia instrumentorum musicorum nomina: quæ simul cum usu rerum quas significant, in civitatem Romanam sunt admissa. Assentior autem doctissimo amicissimoque Scaligero, qui *scabellos* sive scabella, esse putat apud Suetonium & Arnobium quos Hispani & Aquitani *cascabellos* dicunt; quam dictionem Rabbi Jona usurpat in explicatione vocis Hebraicæ [illegible]. Erat hoc unum è crepitaculorum generibus, quibus vel cum musicis organis, vel inopia eorum, ut notat scholiastes Aristophan. ad Ranas, utebantur. Talis fuit testarum crepitus, item acetabulorum tinnitus, sive ὀξυβάφων μουσική, & illa

Ἀεγο-

gno tibiarum & scabellorum crepitu, [1] *cum palla tunicaque talari prosiluit, ac desaltato cantico abiit.* [2] *Atque hic tam docilis ad cætera, natare nescìit. Quorùm vero studio teneretur, omnibus ad insaniam favit. Mnesterem pantomimum etiam inter spectacula osculabatur: ac si quis saltante eo vel leniter obstreperet, detrahi jussum manu sua flagellabat. Equiti Romano* [3] *tumultuanti, per centurionem denuntiavit abiret sine mora Ostiam, perferretque ad* [4] *Ptolemæum regem in Mauritaniam codicillos suos. Quorum exemplum erat:* Ei quem istuc misi, neque boni quidquam neque mali feceris. *Threces quosdam Germanis corporis custodibus præposuit. Mirmillonum armaturas rescidit.* [5] *Columbo victori, leviter tamen saucio venenum in plagam addidit, quod ex eo* Columbinum *appel-*

Α᾽ειδίων μυσικὴ, ϗ Φοινίκων κρού-ματα, de quibus multa notamus ad Athenæum. *Casaubonus.* Carol. Langius, vir doctissimus, *scamillorum* legebat, ut ea sint quæ nostro idiomate *Scalmeyen* vocamus. Quod sane probabile esse ostendit vetus inscriptio Spoleti, DIS. SYRIIS. M. SEPTIMIO. M. F. HOR. SEPTIMIANO. EQVO. PVB. C. ALBICIVS. C. L. RESTITVTVS. IIII. VIR. I. D. PRAEF. FABR. ROMAE. DEC. IIII. SCAMILLAR. OPERAE. VETERES. A. SCAENA. PATRONO. OB. MERITA. EIVS. L. DDD. Cicero quidem pro Cælio, *Deinde* (inquit) *scabella concrepant, aulæum tollitur.* Sed ibi de fine mimi, hîc de initio agitur. *Torrent.*

1. *Cum palla.*] Palla ab Horatio *honesta* dicta, mulierum erat, ut quidam opinantur. Martialis:

Fascia te tunicaque tegunt, obscuraque palla.

Utebantur & citharœdi. Ovidius XI. Metam.

Ille caput flavum lauro Parnasside vinctus,
Verrit humum Tyrio saturata murice palla.

Et tragœdi. Idem Amor. III.

Fronte comæ torva, palla jacebat humi.

Erat autem ad terram usque promissa, ut apparet in Ovidiano versu, quamob id appellat *longam* Virgilius:

—— *pro longæ tegmine pallæ.*

Baysius.

2. *Atque hic tam docilis ad cætera, natare nesciit.*] In ipsa Urbe, aut ad Urbem hoc olim factum, & Romani veteres Campum Martium vicinum Tiberi ideo delegerunt, in quo juventus post exercitium armorum, sudorem pulveremque dilueret. *Lipsius.*

3. *Tumultuanti.*] Tumultum excitanti, saltante Mnestore pantomimo.

4. *Ptolemæum.*] Consobrinum suum Sup. cap. XXVI.

5. *Columbo.*] Mirmilloni nempe, cum ipse Thracum factioni faveret, ut in Circo Prasinæ.

1. *Prasi-*

pellavit. Sic certe inter alia venena scriptum ab eo repertum est. [1] *Prasinæ factioni ita addictus & deditus, ut cœnaret* [2] *in stabulo assidue,* [3] *& maneret. Agitatori Cythico* [4] *comissatione quadam in apophoretis* [5] *vicies* HS. *contulit.* [6] *Incitato equo, cujus caussa pridie Circenses, ne inquietaretur, viciniæ silentium per milites indicere solebat,* [7] *præter equile marmoreum, & præsepe eburneum, præterque purpurea tegumenta, ac monile è gemmis, domum etiam, & familiam, & suppellectilem dedit, quo lautius nomine ejus invitati,*

1. *Prasinæ factioni.*] Lege quæ ad illa Domitiani cap. VII. notantur: *Duas Circensibus gregum factiones, aurati purpureique panni, ad quatuor pristinas addidit.*

2. *In stabulo.*] Scilicet Prasinorum aurigarum.

3. *Et maneret.*] Adscripsit in Codice suo Ill. Salmasius, *id est, pernoctaret.* Ita Suetonius in Octavio: *matutina vigilia offendebatur: ac si vel officii vel sacri caussa maturius evigilandum esset, ne id contra commodum faceret, in proximo cujuscumque domesticorum cœnaculo manebat:* id est, cubabat. Idem in eadem vita: *ac per annos amplius quadraginta eodem cubiculo hyeme & æstate mansit,* id est, cubuit. Eodem sensu id verbi usurpatur Senecæ lib. III. de Benef. cap. XV. *τῷ apud aliquem manere* contrarium est, *ab aliquo manere,* quod in Julii Capitolini Marco Antonino reperitur.

4. *Comissatione quadam in apophoretis.*] Hoc nomine existimo significari munera, quæ convivis dantur, ut ea domum referant, unde & nomen adepta sunt. Sed quis huic sententiæ est auctor & fundus? Luculentissimus omnium D. Ambrosius in exhortatione ad virgines ita scribens: *Qui ad convivium magnum invitantur, apophoreta secum reportare consueverunt. Ego ad Bononiense invitatus convivium, ubi sancti martyris celebrata translatio est, apophoreta vobis plena sanctitatis & gratiæ reservavi.* Turnebus. Adi etiam Vesp. capite XIX. De propudio illo hominis Heliogabalo, sic in ejus vita Æ. Lampridius: *Eunuchos pro apophoretis dedit: dedit quadrigas, equos stratos, mulos, basternas & rhedas: dedit & aureos millenos, & centena pondo argenti.*

5. *Vicies* HS.] L. millia coronator.

6. *Incitato equo.*] Quendam suorum equorum, Incitatum nomine, ad cœnam quoque adhibebat, & inauratum ei hordeum apponebat, & in poculis aureis vinum propinabat, per salutem ejus ac fortunam jurabat, consulemque se eum creaturum pollicebatur: facturus, si diutius vixisset. *Dio Cassius.*

7. *Præter equile marmoreum, &c.*] Similem, at non parem Cajanæ stultitiam refert in Vero Julius Capitolinus: *Volucri equo prasino aureum simulacrum fecerat quod secum portabat. Cui quidem passas uvas & nucleos in vicem hordei in præsepe ponebat: cui mortuo sepulcrum in Vaticano fecit. In hujus equi gratiam primum cœperunt equi aurei vel bravia postulari. In tanto autem equus ille honore fuit, ut ei à populo prasinianorum sæpe modius aureorum postularetur.* Tantum prasinus color, cui Gajus quoque impensissime favit, oculos Veri cepit.

tati, acciperentur: consulatum quoque traditur destinasse. 56 ITA BACCHANTEM *atque grassantem non defuit plerisque animus adoriri. Sed una alteraque conspiratione detecta, aliis per inopiam occasionis cunctantibus, duo consilium communicaverunt, perfeceruntque: non sine conscientia* [1] *potentissimorum libertorum præfectorumque prætorii: quod ipsi quoque, etsi falso, in quadam conjuratione, quasi participes nominati, suspectos tamen se & invisos sentiebant. Nam & statim seductis magnam fecit invidiam,* districto gladio affirmans sponte se periturum, si & illis morte dignus videretur: *nec cessavit ex eo criminari alterum alteri, atque inter se omnes committere.* [2] *Cum placuisset Palatinis ludis spectaculo* [3] *egressum meridie aggredi, primas sibi partes* [4] *Cassius Chærea Tribunus cohortis prætoriæ depoposcit: quem Cajus seniorem jam, ut mollem & effœminatum denotare omni probro consuêrat: & modo, signum petenti,* [5] PRIAPUM *aut*

1. *Potentissimorum libertorum.*] Hoc est, quod suis cum telis confossum dicit Plin. lib. XXXII. cap. II. Adde, si lubet, Josephum Antiquit. lib. XIX. qui & Callistum conjuratis se junxisse narrat, quod nimium sibi pecuniosus, atque adeo invidiæ principis tandem victima fore, videretur.

2. *Cum placuisset Palatinis ludis.*] In honorem Augusti institutis, de quibus sic Dio: Ἡ Λιουΐα ἰδίαν δή τινα αὐτῷ πανήγυριν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐν τῷ παλατίῳ ἐποίησεν, ἣ καὶ δεῦρο ἀεὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀεὶ αὐτοκρατόρων τελεῖται. Josephus memorat, Cajum in iis ludis rem divinam Augusto fecisse.

3. *Egressum meridie.*] Ut solebant prandendi causa. Hinc Equitis illius dictum apud Quinctilian. lib. VI. cap. III. ad quem in spectaculis bibentem cum misisset Augustus qui ei diceret, Ego si prandere volo, domum eo, Tu enim (inquit) non times ne locum perdas. Adde Suetonium Claud. cap. XXXI. *dimisso ad prandium populo.* Torrent.

4. *Cassius Chærea.*] Hic ille est, qui centurio Germanici exercitus seditione, quam moverant excessu Augusti nunciato, cum eum peterent ad mortem milites, ut reliquos centuriones, audacia singulari per medios ferro sibi viam patefecit, unde & salutem adeptus est, magna centurionum aliorum parte cæsa. *Bapt. Egnatius.*

5. PRIAPUM *aut* VENEREM *dare.*] Chæreæ, Tribuno militum, sermo non pro manu erat, languidus sono & infracta voce suspectior. Huic Cajus signum petenti modo *Veneris*, modo *Priapi* dabat:

aut VENEREM *dare: modo, ex aliqua caussa agenti gratias,* [1] *osculandam manum offerre, formatam commotamque in obscœnum modum. Futuræ cædis* 57. *multa prodigia exstiterunt. Olympiæ* [2] *simulacrum Jovis, quod dissolvi transferrique Romam placuerat, tantum cachinnum repente edidit, ut machinis labefactis opifices diffugerint. Supervenitque illico quidam Cassius quoque nomine, jussum se somnio affirmans immolare taurum Jovi.* [3] *Capitolium Capuæ Idibus Martiis de cœlo tactum est: item Romæ* [4] *cella Palatini atrien-*

dabat: aliter atque aliter exprobrans armato mollitiam. Hæc ipse perlucidus, crepidatus, armillatus. Coëgit itaque illum uti ferro, ne sæpius signum peteret. *Seneca. Aliter atque aliter exprobrans:* exponit Lipsius: cum Venerem ei signum daret, ut fœminæ: Priapum, ut qui virum quæreret.

1. *Osculandam manum offerre, formatam commotamque in obscœnum modum.*] Inter alios irridendi modos est quæ *sanna* proprie dicitur: cum gestu aliquo mimico exprimitur id quod volumus objicere ei quem ridemus. Tria earum genera notavit eleganter Persius Satyra prima: manu pinsentem ciconiam exprimere, opposito temporibus pollice auriculas asininas effingere, & linguam exertare instar sitientis canis. Similis hîc sanna intelligitur: quod Suetonius elegantissime exprimit per *formatam & commotam manum in obscœnum modum.* Qui meminerit eorum quæ de infami digito apud veteres leguntur, & eorum quæ de voce σκιμαλίζειν Græci scholiastæ notant, præsertim ad illa ex Pace Aristophanis, Καὶ τὸν δορυξόον οἷον ἐσκιμάλισεν, facile animo concipiet quale hoc sannæ genus fuerit. neque est operæ pluribus ista explicare. obscurius idem Suetonius similem Pyladis sannam refert libro II. cap. XLV. nam ita locus ille accipi debet. *Casaub.*

2. *Simulacrum Iovis, quod dissolvi transferrique Romam placuerat.*] Illustris primum facta est Olympia oraculis quæ ibi Olympius edebat Jupiter: quæ postquam desierunt, nihilominus sua templo mansit gloria. Ornatum autem est donariis ex universa Græcia ibi dedicatis. Inter hæc est etiam Jupiter ex auro ductus, donum Cypseli Corinthiorum tyranni. Maximum in his fuit eburnum Jovis simulacrum, quod Pheidias Charmidæ filius Atheniensis fecit tantæ magnitudinis, ut quanquam templum est maximum, tamen videatur bonam proportionis rationem duxisse, quod sedentem finxit, ita ut vertice culmen propemodum tangat, & ex ipsa specie appareat, cum si surgeret seque erigeret, tecto templum nudaturum esse. *Strabo.*

3. *Capitolium Capuæ.*] Non Romæ solum Capitolium fuit, sed & aliis in locis: ac tandem ea voce omnes arces promiscue appellatæ videntur. *Casaubon.* Capuæ Capitolium Tiberius dedicavit. cap. XL. Tib.

4. *Cella Palatini atriensis.*] Viterb. Cod. *Palatini*, minore *p.* recte: cum de atriensi intelligat palatii & domus imperatoris: non autem Apollinis Palatini. *Cellas* Latini vocant omnia gurgustiola infimæ sortis hominum. Tales erant cellæ servorum, ut atriensis hujus &

atriensis. Nec defuerunt qui conjectarent altero ostentato periculum à custodibus domino portendi: altero, cædem rursus insignem, [1] *qualis eodem die facta quondam fuisset. Consulenti quoque de genitura sua, Sylla Mathematicus* certissimam necem appropinquare *affirmavit. Monuerunt &* [2] *sortes Antiatinæ* ut à Cassio caveret. *Qua caussa ille Cassium Longinum Asiæ tum proconsulem occidendum delegaverat, immemor Chæream Cassium nominari. Pridie quam periret, somniavit consistere se in cœlo juxta solium Jovis: impulsumque ab eo dextri pedis pollice, & in terras præcipitatum. Prodigiorum loco habita sunt etiam quæ forte illo ipso die paullo prius acciderant. Sacrificans respersus est* [3] *phœnicopteri sanguine. Et pantomimus Mnester* [4] *tragœdiam saltavit, quam olim* [5] *Neoptolemus tragœdus ludis, quibus rex Macedonum Philippus occisus est, egerat.* [6] *Et cum in* [7] *Laureolo mimo, in quo actor*

& janitorum: quæ erant adstructæ magnarum domorum aut insularum foribus. Earum mentio apud Vitruvium, Petronium, Suetonium in Vitellio & alios. quas Romani *cellas meretricias*, Græci vocant κλισία, & στέγας, item στέγος, vel τέγος. Quare cum legis apud Græcos πόρνας ἐπὶ τέγους, vel ἐπὶ στέγους ἑστῶσας, semper de cellulis meretriciis debes intelligere. *Casaub.*

1. *Qualis eodem die.*] Intellige Divi Julii cædem.

2. *Sortes Antiatinæ.*] Gallici quidam codices *Fortunæ Antiatinæ*, quam lectionem agnoscunt & interpretes. Sicque in veteri nummo Q. Rustii appellantur, ut *Fortunæ Antiates*, in antiquo marmore, *Fortunæ apud Antium* à Macrob. lib. 1. Saturn. cap. XXIII. Qua de re latius ad Hor. notavimus l. 1. Od. XXXV. *O diva, gratum quæ regis Antium.* Torr.

3. *Phœnicopteri sanguine.*] Ipse, ut videtur, sibi sacerdos, phœnicopterum numini suo immolavit. sup. cap. XXIII.

4. *Tragœdiam saltavit.*] Cinyram (auctor Joseph.) in qua ipse cum filia Myrrha occisus sit. Nota est fabula ex Ovidio & aliis. *Torrent.*

5. *Neoptolemus tragœdus.*] Meminit hujus rei Stobæus Sermone XCVI. Plutarch. Demosthene, Diodor. Sicul. extremo libri XVI. ubi de Philippi regis morte, quanquam non nihil à Suetonio dissentiens. Meminit etiam Tertullianus De anima, & de Neoptolemo histrione ipse Demosthenes De pace. *Torrent.*

6. *Et cum in Laureolo.*] Locus intricatus sic è Codice Salmasii restituendus: *Et cum in Laureolo mimo, in quo actor proripiens se ruina sanguinem vomuit,* (lego *vomit*) *plures secundarum certatim experimentum artis darent.*

7. *Laureolo mimo.*] Juvenalis:

Laureo-

ctor proripiens se ruina sanguinem vomuit, ut [1] plures secundarum certatim experimentum artis darent, cruore scena abundavit. Parabatur & in noctem spectaculum, quo argumenta inferorum per Ægyptios & Æthiopes explicarentur. Nono Kalendas Februarias, [2] hora quasi septima, cunctatus an ad prandium surgeret, marcente adhuc stomacho [3] pridiani cibi onere, tandem suadentibus amicis egressus est. Cum in crypta, per quam transeundum erat, [4] pueri nobiles ex Asia ad edendas in scena operas evocati præpararentur, ut eos inspiceret hortareturque, restitit. Ac nisi princeps gregis algere se diceret, redire ac repræsentare spectaculum voluit. Duplex dehinc fama est: alii tradunt alloquenti pueros à tergo Chæream cervicem gladio cæsim graviter percussisse, [5] præmissa voce: Hoc age. 58

Laureolum velox etiam bene Lentulus egit,
Indice me vera dignus cruce.

Nævius in carcere Laureolum fabulam scripsit. Martialis:

Et ficta pendens in cruce Laureolus.

Sabell.

1. *Plures secundarum certatim experimentum artis darent.*] Cicero in Verrem: *Vt in actoribus Græcis fieri videmus: sæpe illum qui est secundarum partium, aut tertiarum, cum possit aliquanto clarius dicere, quam ipse primarum, multum submittere, ut ille princeps quam maxime excellat.* Comœdia quinque actus habet, hoc est, quinquies ducitur in scenam. Est ergo persona primarum partium, quæ sæpius actu regreditur: secundarum & tertiarum, quæ minus minusque procedunt. Terentius in Phormione:

Quia primas partes qui agit, is erit Phormio.

Asconius.

2. *Hora quasi septima.*] Ὥρᾳ ὡσεὶ ἑβδόμῃ. Nam ita & Græci loquuntur. at in MSS. nostris *fere* non *quasi*. Casaub.

3. *Pridiani cibi.*] Ita supra pridiana, id est, superioris diei obsonia dixit apposita fuisse à Tiberio in solennibus cœnis.

4. *Pueri nobiles ex Asia ad edendas in scena operas evocati.*] Libro primo capite XXXIX. *Pyrrhicam saltaverunt Asiæ Bithyniæque principum liberi.* Josephus: ἅμα καὶ παῖδας οἳ εἰσήκεσαν ἐκ τῆς Ἀσίας καλλιγενούσων, πομπῆς αὐτῶν ἐκεῖθεν γενομένης, ἐπὶ ὕμνοις μυστηρίων, ἃ ἐπετέλει· ἔνιοι δὲ καὶ πυρριχισμοὺς οἱ ἐν τοῖς θεάτροις ἴσασιν. Dio evocatos è Græcia & Ionia scribit, ut hymnum de laudibus Caji factum canerent. *Casaubon.*

5. *Præmissa voce: Hoc age.*] Dum Magistratus res divinas facerent vel auspicia captarent, à præcone inclamatum, *hoc age*. Plutarchus in Numa & in Martio Coriolano. Quibus verbis juberi scribit: πρόσεχε τοῖς

 ἱεροῖς

age. *Dehinc Cornelium Sabinum, alterum è conjuratis Tribunum, ex adverso trajecisse pectus:* alii, *Sabinum, submota per conscios centuriones turba, signum more militiæ petisse, &* [1] *Cajo* Jovem *dante, Chæream exclamasse:* Accipe ratum: *respicientique maxillam ictu discidisse. Jacentem, contractisque membris clamitantem se vivere, cæteri vulneribus triginta confecerunt. Nam signum erat omnium,* Repete. *Quidam etiam per obscœna ferrum adegerunt. Ad primum tumultum* [2] *lecticarii* [3] *cum asseribus in auxilium accurrerunt: mox Germani corporis custodes: ac nonnullos ex percussoribus, quosdam etiam senatores innoxios, interemerunt.*

59 *Vixit annis* XXIX. *imperavit triennio &* X. *mensibus, diebusque* VIII. *Cadaver ejus clam in*

* *hor-*

ἱερεῖς καὶ μηδὲν ἔργον ἐμβαλεῖν μεταξὺ μηδὲ χρείαν ἀσχολίας. Huc etiam pertinet ille Syllæ crudelis & inhumanus jocus: *Hoc agamus: seditiosi pauculi jussu meo occiduntur.* Atque eodem præsens Suetonii locus referendus est, tanquam nimirum victimam Chærea immolaret. Extrema quoque Galbæ vox percussoribus jugulum offerentis hæc fuisse fertur, *Vt hoc agerent, ac ferirent, si ita è Rep. videretur:* quemadmodum ab eodem Tranquillo, & à Tacito memoriæ proditum est. *Brissonius.*

1. *Cajo Iovem dante, Chæream exclamasse: Accipe ratum.*] Nempe signum: quasi diceret; optas ut Jupiter, cujus nomen das pro tessera, te servet ac protegat: (nam omnium semper ea mens est qui nomina superûm tesseræ loco dant) en votum tuum ratum. dictum εἰρωνικῶς. vel etiam simpliciter & serio absque ironia: quia Caligulæ, flagitiis omnibus & sceleribus dedecorato, nonnisi morte poterat succurri, ut dictum est de Nerone. vide quæ notamus ad Tiberium capite LXVI. Potest etiam ita accipi: *Accipe ratum* quod do nempe, hoc est, mortem. sic mortem ratam dixit Livius libro XLV. *Noxa liberati interfectores; exilium pulsis æque ratum fuit, ac mors interfectis.* Casaubon.

2. *Lecticarii cum asseribus.*] Dicti *lecticarii* qui ad lecticam erant, homines robusti, quales Liburni, Syri, Medi, Germani, Britanni, ut passim apud auctores legimus. Lecticariorum Cæsaris stationem alicubi in Palatio fuisse ostendit Tacitus libro V. Extant & hæ inscriptiones. TI. CLAVDIVS. AVG. L. QVADRATVS. DEC. LECTICARIORVM. BRITANNICORVM. VIX. AN. LX. & TI. CLAVDIO. AVG. LIB. TIGRANO. EX. CORPORE. LECTICARIORVM. CAESARIS. VIX. ANNIS. LXXXV. *Torrent.*

3. *Cum asseribus.*] Asseres ligna appellat, quibus innixi lecticarii lecticam bajulant. De his existimo intellexisse Martialem illo versu,

Vt Canusinatus multo Syrus assere sudet.

Beroaldus.

*. *Hortos Lamianos.*] Lamia gens clara & illustris haud unius Poëtarum testimonio.

*hortos Lamianos asportatum, & tumultuario rogo semiambustum levi cespite obrutum est: postea per sorores ab exsilio reversas erutum, crematum, sepultumque. Satis constat, prius quam id fieret, hortorum custodes umbris inquietatos: in ea quoque domo in qua occubuerit, nullam noctem sine aliquo terrore transactam, donec ipsa domus incendio consumpta sit. Periit una & uxor Cæsonia, gladio à centurione confossa: & filia parieti illisa. Conditionem temporum illorum etiam per hæc existimare quivis possit. Nam neque cæde vulgata statim creditum est. Fuitque suspicio, ab ipso Cajo famam cædis simulatam & emissam: ut eo pacto erga se hominum mentes deprehenderet. Neque conjurati cuiquam imperium destinaverunt. Et senatus [1] in asserenda libertate adeo consensit, ut COSS. primo non in curiam, quia [2] Julia vocabatur, sed in Capitolium convocarent. Quidam vero sententiæ loco abolendam Cæsarum memoriam ac diruenda templa censuerunt. Observatum autem notatumque est in primis, Cæsares omnes, quibus [3] Caji prænomen fuit, ferro periisse, jam inde ab eo [4] qui Cinnanis temporibus sit occisus.

monio. Juvenalis:

Hoc nocuit Lamiarum cæde madenti.

Horatius:

Æli vetusto nobilis ab Lamo.

A Lamo, qui Cajetæ regnavit, gens ipsa orta dicitur. Silius Italicus:

Et regnata Lamo Cajeta. ——

Sabellicus.

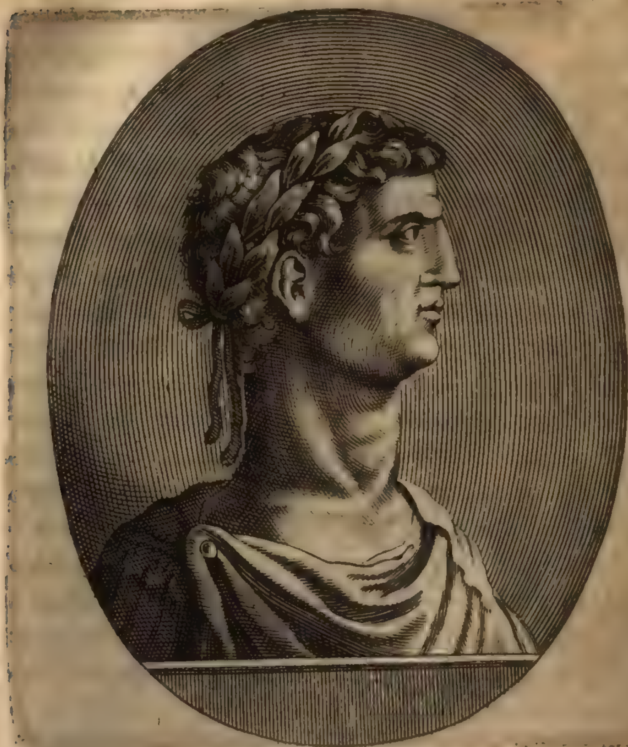
1. *In asserenda libertate.*] Josephus prodidit, cum, nocte procedente, Chærea signum à consulibus petiisset, illos LIBERTATEM dedisse.

2. *Iulia vocabatur.*] Inter postremos, maximosque delatos à Senatu Cæsari Dictatori honores, decretum etiam illud, ut nova Curia, quæ in locum Hostiliæ fieret, Julia appellaretur. Quam Triumviri exstruxerunt, Augustus vero post bella Actiaca dedicavit. *Torrentius.*

3. *Caji prænomen.*] At Cajus certe Augusti filius, Lucii frater, ferro non periit. Ne Dictatoris quidem Cæsaris pater, qui dum calceatur matutino, nulla evidente causa, subito Pisis exanimatus est. *Idem.*

4. *Qui Cinnanis temporibus sit occisus.*] De hoc Cicero tertio De oratore, & in Bruto. Vide & Appianum Ἐμφυλίων libro 1.

T. CLAVDIVS DRVSVS CÆSAR.

I NUNC, JACENTEM LUDE CLAUDIUM, ROMA,
ET VILE CAJO, VILE COPREIS NOMEN
NON CREDE SUMMÆ DESTINARIER RERUM,
SERVO FUTURA SERVA, STIPITI STIPES.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI
DE XII. CÆSARIBVS
LIBER V.

A.V.C. DCCXIV.

TIB. CLAVDIVS DRVSVS CÆSAR.

PATREM Claudii Cæsaris Drusum, olim 1
Decimum, mox [1] *Neronem prænomine, Livia,* [2] *cum Augusto gravida nupsisset, intra mensem tertium peperit: fuitque suspicio, ex vitrico per adulterii consuetudinem procreatum. Statim certe vulgatus est versus:*

[3] Τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία.

Is Drusus in quæsturæ præturæque honore, [4] *dux Rhætici, deinde Germanici belli,* [5] *Oceanum Septentrionalem primus Romanorum ducum navigavit: transque Rhenum* [6] *fossas* [7] *novi & immensi operis effecit,* [1] *quæ*

1. *Neronem prænomine.*] Nero & prænomen, & cognomen esse nemo vel mediocriter in litteris versatus ignorat. Hujus autem Drusi prænomen fuisse & nummi, & lapides ostendunt, in quibus NERO. CLAVDIVS. DRVSVS. inscribitur. *Torrent.*

2. *Cum Augusto gravida nupsisset.*] Nerone marito eam, tanquam patre, despondente. Ad Calig. cap. XXV. Drusum autem, domi suæ natum, Tiberio patri reddidit Augustus. Ad Tib. capite IV.

3. *Τοῖς εὐτυχοῦσι, &c.*] Quidam codices habent: *τοῖς κοινολεχέσιν*, ex quibus verbis satis aptus sensus ad rem, de qua sermo, elici potest. *F. Vrsinus.*

4. *Dux Rhætici.*] Hinc pulcherrima Horatii Oda illa lib. IIII. *Qualem ministrum fulminis alitem, &c.* Vid. Tib. c. IX.

5. *Oceanum Septentrionalem primus Romanorum ducum navigavit.*] Subit igitur mirari, cur Vellejus lib. II. post excessum Drusi, Tiberio in Germania agente, *mira felicitate & cura ducis, temporum quoque observantia, classem, quæ Oceani circumnavigaverat sinus, ab inaudito, atque incognito ante mari, flumine Albi subvectam* prædicet. Nam si frater Drusus illam gloriam navigandi Septentrionalis Oceani præcepit, quid opus erat hanc tantam laudem Tiberii temporibus transcribere? Certe aut partes antea nemini tentatas intelligit, aut præpostero adulandi studio abreptus, etiam ea, quæ falsa esse sciebat, ad Tiberii sui felicitatem refert. *Schildius.*

6. *Fossas effecit.*] Sæpe Imperatores ad discutiendum torporem militarem, milites occupatos detinent in fossa facienda

[1] quæ nunc adhuc DRVSINÆ *vocantur. Hostem etiam frequenter cæsum, ac penitus in intimas solitudines actum, non prius destitit insequi, quam [2] species barbaræ mulieris [3] humana amplior, victorem tendere ultrà sermone Latino prohibuisset. Quas ob res ovandi jus, & triumphalia ornamenta percepit: ac post præturam con-*

da aliisque similibus: hoc fecit Drusus olim. Corbulo quoque inter Mosam Rhenumque trium & viginti millium spatio fossam perduxit: ut ita miles otium exueret. *Beroald.* Propiorem caussam Tacitus hanc Annal. XI. aperuit: *quo incerta Oceani vetarentur.* Hodie *de Vliet* ab Hollandis appellatur, ac paullum infra Leydam è Rheno derivata, postea Delphos prætexens, inde porro Mosam petit.

7. *Novi & immensi operis.*] Nimis amplificare magnitudinem rei Suetonius videtur. Cod. Salmas. *navi & immensi operis.* Festus: *Navus, celer ac strenuus. Immensum* autem veteres dixère quidquid insigni magnitudine videretur. Sic Tacitus Frisios *ambire immensos lacus*: & Chaucos *immensum terrarum spatium implere* ait, lib. de Mor. Germ. Idem Annal. II. Mosam *immenso ore in Oceanum effundi* dixit. *Schildius.*

1. *Quæ nunc adhuc* DRVSINAE *vocantur.*] Fossa Drusina continuat ad duo aut tria milliaria, Rhenumque novæ Isclæ nomine donatum deducit præter Doesburgum oppidulum fortè à Drusi nomine dictum, quasi Drusoburgum. Quæ caussæ eum impulerint ad fossam illam deducendam, ignoramus. Si objectu novi alvei hostilem furorem paravit excludere, ut aliqui opinantur, næ ille ficulnum auxilium & invalidum comparare aggressus est. Sin fossam duxit ad commoditatem bellici apparatus in externos hostes, Romanorum commodis, quam provinciæ servivit magis, dum Bataviam antea (loquor de universo insulæ corpore) peninsulam, rescindit, & à continente deripit. Restat ut palustri ac humili regioni semper in stagni modum natanti, laborantique à gurgite & inundatione Rheni, consulere voluerit. Sed, utut hic scopus illi propositus fuerit, certe dictura est aliud Transiselana & Cisrhenana Frisia, quarum fines adesæ & consumtæ, hinc Rheno, illinc Oceano, in mare conversi sunt. Hanc fossam, teste Tacito, Germanicus Cæsar ingressus post vota Druso patri facta, lacus inde Rheni & Oceanum ad Amisiam usque flumen, præcipiti alveo & secunda navigatione pervectus fuit. *H. Iunius.*

2. *Species barbaræ mulieris.*] Qualis in Hadriani nummis cernitur, cum inscriptione, GERMANIA. Pulchre historiam narrat Dio lib. LV *Torrent.* Videndum an ad Veledam Deam, peculiare numen Germanorum, de qua meminerunt Tacitus, & Statius, sint referenda. *F. Ursinus.*

3. *Humana amplior.*] Semper ita antiqui, ut fidem divinitatis adstruant ejuscemodi idolis. Tacitus Ann. XI. de Curtio Rufo, in Africa versante: *Oblata ei species muliebris, ultra modum humanum.* Plinius super eodem miraculo: *offertur ei muliebris figura, humana grandior pulchriorque.* Virgilius:

Visa mihi ante oculos & notâ major imago.

Itaque Dio etiam hoc loco: γυνή τις μείζων ἢ κατὰ ἀνθρώπου φύσιν. Id quod Xenophon libro octavo Cyripæd. κρείττων τις ἢ κατὰ ἄνθρωπον, dixit.

1. Mor-

confestim inito consulatu, atque expeditione repetita, supremum diem [1] *morbo obiit, in æstivis castris, quæ ex eo* [2] Scelerata *sunt appellata. Corpus ejus* [3] *per municipiorum coloniarumque primores, suscipientibus obviis* [4] *scribarum decuriis,* [5] *ad urbem devectum, sepultum est* [6] *in Martio campo. Cæterum* [7] *exercitus honorarium ei tu-*

1. *Morbo obiit.*] In Epitione Liviana lib. CXL. sic habetur. *Ex fractura equo super crus ejus collapso, XXX. die quam acciderat, mortuus est.*

2. *Scelerata appellata.*] Ad calamitatem infortuniumque indicandum ex obitu Drusi, Scelerata dicta sunt castra: sicut olim porta Romæ Scelerata est appellata, qua Fabii egressi ad amnem Cremeram ad unum omnes cæsi sunt à Veientibus. Et campus quoque Romæ Sceleratus dictus prope portam Collinam, quo virgines Vestales ob incestum vivæ defodiebantur. Fuit & vicus Romæ Sceleratus dictus à Tulliæ impietate *Beroald.*

3. *Per municipiorum coloniarumque primores.*] Ab æstivis castris ad hiberna gestarunt Tribuni & centuriones: deinde susceperunt *οἱ καθ' ἑκάστην πόλιν πρῶτοι.* Dio libri LV. initio. corpus toto itinere pedibus prægrediente Tiberio. libro tertio, cap. VII. *Casaub.*

4. *Scribarum decuriis.*] *Scribæ* (ut Festus tradidit) sic dicti, quod rationes publicas scribebant in tabulis, non Quæstoribus tantum, sed aliis quoque Magistratibus apparebant, in quorum rationibus monumentisque versabantur. Ingens itaque eorum numerus Romæ. Qui distincti per decurias, ordinem obtinebant Equestri proximum. De quo multa Cic. Verr. V. Sicut igitur Augusti corpus Equites Rom. sic Drusi Scribæ à Decurionibus exceptum in urbem detulère. *Torrent.* Philippus Amyntæ filius Eumenem habuit ad manum scribæ loco. id multo apud Grajos honorificentius est, quam apud Romanos. nam apud nos re vera, sicut sunt. mercenarii scribæ existimantur. at apud illos è contrario, nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, & fide & industria cognita, quod necesse est omnium consiliorum eum esse participem. *Corn. Nepos.*

5. *Ad urbem devectum.*] *Ad* hoc loco, valet *in*: nam urbi fuisse illatum, non ad urbem tantum doceo argumento certo funebris laudationis, quam ei de more pro Rostris peregit Tiberius. at Augustus non in urbe, sed ad urbem eum laudavit in Circo Flaminio. Caussam docet nos Dio, *ἐξεστρατεύετο γὰρ*, inquit, *καὶ οὐκ ἦν οἱ ὅσιον μὴ οὐ τὰ καθήκοντα ἐπὶ τοῖς κατειργασμένοις παρ' αὐτὴν τὴν εἴσω τοῦ πωμηρίου εἴσοδον ἐπιτελέσαι.* *quia res bello gesserat, fas ei non erat ea prætermittere, quæ post bella confecta in ipso pomœrii introitu de more præstabantur.* quid intelligat Dio non est obscurum, vel utcumque versatis in historiæ Romanæ lectione. præcipua siquidem cura urbem ingredientibus post victoriam partam fuit, Jovi Capitolino aliisque Diis gratias in ipsorum templis agere. quod Augustus, funesta ipsius domo facere non poterat: ideo ad urbem mansit. *Casaub.*

6. *In Martio campo.*] Epitome Liviana: *Corpus Romam pervectum, & in C. Iulii tumulo conditum.*

7. *Exercitus honorarium tumulum.*] Lamprid. Alexandro, *Cenotaphium in Gallia, Romæ amplissimum sepulcrum meruit* Quale etiam nobis Virgil. describit Æneid. III.

Manu

tumulum excitavit : [1] *circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret, Galliarumque civitates publice supplicarent. Præterea senatus inter alia complura,* [2] *marmoreum arcum cum tropæis via Appia decrevit, & Germanici cognomen ipsi posterisque ejus.* [3] *Fuisse autem creditur non minus gloriosi quam civilis animi. Nam*

——— *Manesque vocabat*
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem,
Et geminas, causam lacrymis, sacraverat aras.

Torrentius. Tacitus Ann. I I. *Tumulum nuper Varianis legionibus structum, & veterem aram Druso sitam disjecerant. restituit aram* (Germanicus) *honorique patris princeps ipse cum legionibus decucurrit.* Dio : τιμὰς καὶ εἰκόνας καὶ ἁψῖδα κενοτάφιόν τε πρὸς αὐτῷ τῷ Ῥήνῳ λαβών. Nescio an huic tumulo adjuncta ara : apparet, quia Suetonius ait, *supplicarent.* Volunt id cenotaphium ad Moguntiacum fuisse. repugnat Tacitus, qui constituit inter Lupiam & Rhenum. Sed & Ravennæ sepulcrum Drusus habuit, à Claudione ejus F. an ab Augusto exstructum ? cujus memoria in Lapide prisco ibi : TIB. CLAVDIVS. DRVSI. F. CAES. AVG. GERM. PONT. MAX. TRIB. POT. II. COS. DESIG. III. IMP. III. P. P. DEDIT. OB. MEMORIAM. PATRIS. SVI. DEC. VII. COLLEGII. FABR. M. R. HS. ∞. N. LIBERALITATE. DONAVIT. SVB. CONDICIONE. VT. QVOTANNIS. ROSAS. AD. MONVMENTVM. EIVS. DEFERANT. ET. IBI. EPVLENTVR. DVMTAXAT. IN. V. ID. IVLIAS. QVOD. SI. NEGLEXERINT. TVNC. AD. VIII. EIVSDEM. COLLEGII. PERTINERE. DEBEBIT. CONDICIONE. SVPRADICTA. *Lipsius.*

1. *Circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret.*] In funeribus clarorum virorum milites suis instructi armis & tanquam in procinctu, gradu militari & exercitatione quadam ludicra decurrebant. Id Virgilius XII. Æn. in funere Pallantis imitatus est :

Ter circum accensos, cincti fulgentibus armis,
Decurrêre rogos.

Sed lævos orbes agere, circumque in sinistram decurrere primum solebant : deinde ut expiarent contagionem funeris, in dextram decurrebant. Papinius lib. VI.

—— *lustrantque ex more sinistro*
Orbe rogum. ——

Deinde subjicit :

—— *hîc luctûs abolere, novique*
Funeris auspicium, vates, quanquam omina sentit
Vera, jubet, dextro gyro & vibrantibus armis
Hac redeunt. ——

Turnebus.

2. *Marmoreum arcum.*] Quales duos Romæ conspeximus, in quibus tropæa fabrefacta visuntur. *Beroald.* Qualem in vetustis numismatibus tam æreis, quam argenteis cernimus, cum titulo GERMANICI, & DE GERMANIS. *Torrent.*

3. *Fuisse autem creditur non minus gloriosi quam civilis animi.*] Drusus Claudius, frater Neronis, adolescens tot tantarumque virtutum, quot & quantas natura mortalis recipit, vel industria percipit : cujus ingenium utrum bellicis magis operibus, an civilibus suffecerit artibus, in incerto est. Morum certe dulcedo ac suavitas, & adversus amicos æqua ac par sui æstimatio inimitabilis fuisse dicitur. *Vellejus.*

1. *Opima*

Nam ex hoste super victorias,[1] *opima quoque spolia captasse, summoque sæpius discrimine duces Germanorum tota acie insectatus: nec dissimulasse umquam pristinum se Reip. statum*[2] *quandoque restituturum, si posset. Vnde existimo nonnullos tradere ausos, suspectum eum Augusto, revocatumque ex provincia: & quia cunctaretur, interceptum veneno. Quod equidem magis, ne prætermitterem, retuli, quam quia verum aut verisimile putem: cum AVgustus tanto opere & vivum dilexerit, ut coheredem semper filiis instituerit, sicut quondam in senatu professus est: & defunctum ita pro concione laudaverit, ut Deos precatus sit,* Similes ei [3]Cæsares suos facerent: sibique tam honestum quandoque exitum darent, quam illi dedissent. *Nec contentus elogium tumulo ejus versibus à se compositis insculpsisse,*[4] *etiam vitæ memoriam prosa oratione composuit. Ex*[5] *Antonia minore complures qui-*

1. *Opima quoque spolia captasse.*] Opima spolia dicuntur originem quidem trahentia ab Ope Saturni uxore, quod ipse agrorum cultor habetur, nominatus à satu, tenensque falcem effingitur, quæ est insigne agricolæ. Itaque illa quoque cognominatur Consiva, & esse existimatur terra. Ideoque in regia colitur à populo Romano, quia omnes opes humano generi terra tribuit. Ergo & opulenti dicuntur terrestribus rebus copiosi, & hostiæ optimæ præcipue pingues: & opima magnifica, & ampla. unde spolia quoque, quæ dux populi Romani duci hostium detraxit, opima dicuntur, quorum tanta raritas est, ut intra annos paullo .... trina contigerint nomini Romano. *Festus.*

2. *Quandoque restituturum, si posset.*] Codex Salmas. *quandoque posset restituturum.* Hac de re datas ab eo ad Tiberium litteras, atque Augusto proditas, alio Tranquillus loco significavit.

3. *Cæsares suos.*] Filios Cajum & Lucium, quos domi adoptaverat.

4. *Etiam vitæ memoriam.*] Memoria pro commentario rerum gestarum, vel vitæ Ephemeride. Fuit etiam inter officia domus Augustæ *memoriæ magister.* Et *Memorialis* qui ad memoriæ officium apparebant, *οἱ Μεμοριάλιοι.* Inde & *memoria* cippus vel columna mortui tumulo imposita, in qua elogium ejus inscriptum visebatur, quod nomen, patriam, parentes, professionem, artem, ætatem, mortis genus continebat. *Salmas.*

5. *Antonia minore.*] Calig. cap. I. vide, & Ner. cap. V. De Livilla Tib. c. LXII. Antoniam illam nunquam exspuisse, Plinius Solinusque prodiderunt.

1. *Lugdu-*

quidem liberos tulit: verum tres omnino reliquit, Ger-
2 *manicum, Livillam, Claudium.* CLAVDIVS *na-*
tus est, Julio Antonio, Fabio Africano COSS. *Kalend.*
AVgustis, [1] *Lugduni, eo ipso die quo primum* [2] *ara ibi*
AVgusto dedicata est: appellatusque Tiberius Claudius
Drusus. Mox fratre majore in Juliam familiam ad-
optato, Germanici cognomen assumsit. Infans autem
relictus à patre, ac per omne fere pueritiæ atque adole-
scentiæ tempus, variis & tenacibus morbis conflictatus
est: adeo ut animo simul & corpore hebetato, ne pro-
gressa quidem ætate, ulli publico privatove muneri
habilis existimaretur. Diu, [3] *atque etiam post tutelam*
receptam, alieni arbitrii, & sub pædagogo fuit: quem
[4] Barbarum & olim superjumentarium, ex indu-
stria

1. *Lugduni.*] God. Salmas. *Lugduni.* Sic in marmoribus quoque ejus loci antiquis, & in numismatibus legi, Geographi testantur. At Batavorum Lugdunum non *Lugdunum*, sed *Lugodinum* appellatum invenimus.

2. *Ara ibi Augusto.*] De hac ara Calig. cap. xx.

3. *Atque etiam post tutelam receptam.*] Hoc est, postquam sui juris effectus in tutorum esse potestate desiisset, peculiari Jurisconsultis loquendi formula, apud quos pupillus *suæ tutelæ effici*, & *in tutelam venire* dicitur, cum pubertatis annos attigit. Quibus verbis usus etiam sic Cicero est. Et impuberum quidem cura ad *tutores* spectat, adolescentium vero, uti & aliorum qui rebus suis superesse non possunt, quales sunt furiosi, prodigi, fatui, ac perpetuo aliquo morbo impediti, proprie *curatores* dicimus, ac *curationem* ipsorum munus. *Torrent.*

4. *Barbarum & olim superjumentarium.*] *Iumentarius* dicitur qui præest jumentis eaque curat, ut asinarius ὁ ἐπὶ τῶν ὄνων, vel ὁ ἀρχὸς τῆς τῶν ὄνων ἐπιμελείας, ut quidam auctores loquuntur: possis & magistrum jumentorum dicere, ut apud Victorem, *magister pecoris camelorum.* qui & *camelarius* dicitur apud Victorem Uticensem. at *superjumentarius* est is, qui præfectus est jumentariis. Ut Græci ἐπὶ usurpant in officiis denotandis, ita Latini *super* aut *supra.* sic qui in Cæsarum aulis obvenientes hereditates administrabat, aut vigesimæ hereditatum præpositus erat, dictus *super* vel *supra hereditates*, ὁ ἐπὶ τῶν κληρονομιῶν. Scribonius Largus capite XLI. *Hoc Anteros Tiberii libertus supra hereditates remediatus est.* similiter *supra velarios*, in veteri inscriptione quæ Neapoli visitur, SVPRA. VELARIOS. DE. DOMV. AVG. qui & *Præpositus velariorum dicebatur.* alius lapis, TIB. CL. THALLVS. PRAEPOSITVS. VELARIORVM. DOMVS. AVGVSTANAE. FECIT. SIBI. ET. FILIIS. SVIS. L. L. POST. EORVM. Denique ut primicerius jumentariorum dicitur hic *superjumentarius*: sic statio-

ſtria ſibi appoſitum, ut ſe quibuſcumque de cauſſis quam ſæviſſime coërceret, *ipſe quodam libello conqueritur. Ob hanc eandem valitudinem & gladiatorio munere, quod ſimul cum fratre* [1] *memoriæ patris edebat,* [2] *palliolatus novo more præſedit: & togæ virilis die, circa mediam noctem,* [3] *ſine ſolenni officio lectica* [4] *in Capitolium latus eſt. Diſciplinis tamen liberalibus ab æta-* 3
te prima non mediocrem operam dedit, ac ſæpe experimenta cujuſque etiam publicavit. Verum ne ſic quidem quidquam dignitatis aſſequi, aut ſpem de ſe commodiorem in poſterum facere potuit. Mater Antonia portentum eum hominis *dictitabat,* nec abſolutum à natura, ſed tantum inchoatum: *ac ſi quem ſocordiæ argueret,* ſtultiorem *ajebat* filio ſuo Claudio. *Avia AVguſta pro deſpectiſſimo ſemper habuit: non affari, niſi rariſſime: non monere, niſi acerbo & brevi*

ſcri-

ſtationariorum de quibus multa in Codice, præpoſitum vocabant *ſuperſtationarium.* ejus mentio apud Optatum Milevitanum libro primo. *Caſaub.* Sic & *ſuperpoſitus medicorum* in veteri item inſcriptione dicitur, qui *ſuper medicos* poterat dici. *Salmaſius.*

1. *Memoriæ patris.*] Ritu, exemploque majorum: qui in funere patrum gladiatoria ſpectacula edere ſolebant. Valerius lib. II. dictorum factorumque memorabilium teſtis eſt, gladiatorum munus primum Romæ datum eſſe in foro Boario, Appio Claudio, Quinto Fulvio Conſulibus: dederunt autem Marcus & Decius filii Bruti, funebri memoria patris cineri honorando. *Beroaldus.*

2. *Palliolatus novo more præſedit.*] Cinædi & molles capita ſemper pileolis aut palliolis tecta gerebant. Trimalcio ille Petronianus: *adraſum pallio incluſerat caput.* Palliolum & focalia in oratore ſolam valitudinem excuſare ſcribit Quintilianus; nam qui ægrotabant, ut hîc Claudius, etiam capite tecto ſolebant eſſe. Rutilius Lupus de figuris ſententiarum in characteriſmo hominis ebrioſi: *tunicatus ſine pallio, ſoleatus præ lectulo, palliolo frigus à capite defendens.* Ovidius lib. I. artis amatoriæ:

Ægrum tu facito ut ſimules, nec turpe putâris,
Palliolum nitidis impoſuiſſe comis.

Palliola quoque mulierum, & præcipue meretricum, quibus caput tegebant: ut ex Martiale & Juvenale conſtat. Cæterum mitra, pileus, cucullus, galerus, palliolum, capitis tegmina erant, ut reapſe haud multum diverſa, ſic nomine plerumque ab auctoribus confundi ſolent. *Salmaſius.*

3. *Sine ſolenni officio.*] Sine ullo honore, ut ſup. Calig. cap. x.

4. *In Capitolium.*] Cum in forum deduci ſolerent.

1. Nam

scripto, aut per internuncios, solita. Soror Livilla, cum audisset quandoque imperaturum, tam iniquam & tam indignam sortem pop. Rom. palam & clare detestata est.[1] *Nam & avunculus major AVgustus, quid de eo in utramque partem opinatus sit, quo certius cognoscatur, capita*
4 *ex ipsius epistolis posui:* Collocutus sum cum Tiberio, ut mandasti, mea Livia, quid nepoti tuo Tiberio faciendum esset [2] ludis Martialibus. Consentit autem uterque nostrûm, semel esse nobis statuendum, quod consilium in illo sequamur. Nam si est [3] *ἄρτιος*, ut ita dicam *ὁλόκληρος*, quid est quod dubitemus, [4] quin per eosdem articulos & gradus producendus sit per quos fratrer ejus productus fuit? Sin autem *ἠλαττῶσθαι* sentimus eum *καὶ βεβλάφθαι, καὶ εἰς τὴν τοῦ σώματος καὶ εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ἀρτιότητα*, præbenda materia deridendi & illum & nos non est hominibus, *τὰ τοιαῦτα σκώπτειν καὶ μυκτηρίζειν εἰωθόσι*. Nam semper æstuabimus, si de singulis articulis temporum deliberabimus, *μὴ προϋποκειμένης ἡμῖν* posse eum gerere honores arbitremur necne. In præsentia tamen quibus de re-
bus

1. *Nam & avunculus major Augustus.*] Avunculum Claudii majorem Augustum vocat, quia Octavia, utriusque Antoniæ mater, Augusti soror fuit. De augusti Epistolis Augusti capite LXXVI.

2. *Ludis Martialibus.*] Eos intelligo qui in Circo Kal. Augusti, quod ea die Martis ædes consecrata fuit, quotannis celebrabantur. De quibus Dio lib. LX. cum etiam sub Claudio celebratos refert, non quod ipse eo die natus esset, sed ob templi illius consecrationem. Possumus etiam ludos eos intelligere, qui veteri in Calendario, Augusti temporibus proposito, IV. IID. MAII. annotantur, Marti Ultori sacri. *Torrentius.*

3. *Ἄρτιος.*] Cod. Salmas. Latinis litteris exaratum habuit, *artius, ut ita dicam, holoclerus.*

4. *Quin per eosdem articulos & gradus producendus sit per quos frater ejus productus fuit.*] Sic *προάγειν* & *προηγμένα* vocabula Stoïcorum Cicero vertit *producere ad dignitatem*, & *product.i.*. *Articulos* & *gradus* vocat quæ M. Tullius puncta, cum dicit, *omnibus punctis honorem colligere.* Casaub.

1. *Tricli-*

bus consulis? curare eum ludis Martialibus [1] triclinium sacerdotum, non displicet nobis, si est passurus se [2] ab Silani filio, homine sibi affini, admoneri, ne quid faciat quod conspici & derideri possit. Spectare eum Circenses [3] ex pulvinari non placet nobis. Expositus enim in prima fronte spectaculorum conspicietur. In Albanum montem ire eum non placet nobis, aut esse Romæ Latinarum diebus. [4] Cur enim non præficitur urbi, [5] si potest fratrem suum sequi in montem? Habes nostras, mea Livia, sententias, quibus placet semel de tota re aliquid constitui: ne semper inter spem & metum

1. *Triclinium sacerdotum.*] Hoc propter Salios dictum existimo, qui erant sacerdotes dicati Marti: & soliti erant celebratis ludis lautissimas cœnas conficere. Unde *Saliares cœnæ*, pro opiparis. *Beroald.* Firmet opinionem Beroaldi, quod cap. XXXIII. lego: *Ictus nidore prandii, quod in proxima Martis æde Saliis apparabatur.*

2. *Ab Silani.*] Hoc nomen gentis Juniæ, tribus sub Augusto Consulatibus celebre fuit, ac postea etiam Cajus M. Silani filiam duxit. Calig. cap. XII. & XXIII.

3. *Ex pulvinari.*] Ex hoc loco discimus quid pulvinar fuerit. Aug. capite XLV.

4. *Cur non præficitur Vrbi.*] Sensus est: Si talis habendus est, ut sine majore nostro rubore cum fratre Albam sacrorum causa venire possit, non video qua ratione non etiam civitati eum præficere possimus: absentibus enim magistratibus, qui civitati per eos dies præesset, creabatur. Pomponius Jureconsultus, *Quoties*, inquit, *Respublica magistratus proficiscuntur, unus relinquitur, qui jus dicat, qui præfectus olim constituebatur: postea Latinarum feriarum causa introductus est, & quotannis observatur.* Sabellicus. Moris fuit ut summo loco nati adolescentes utrique huic muneri præficerentur: sic enim Julius Capitolinus M. Antonino, *Virilem togam sumpsit* XV. *ætatis anno, nec multo post Præfectus feriarum Latinarum fuit.* Alterum exemplum est apud Dionem, cum Claudium Principem permisisse scribit generos suos, L. Junium Silanum, & Cn. Pompeium Magnum, Præfectos Urbi feriis fieri, ferias enim Latinas intelligo. His adde locum Suetonii Ner. cap. VII. & quod de quadrigarum certamine in Capitolio Latinis feriis scribit Plin. lib. XXVII. cap. VII. *Torrent.*

5. *Si potest fratrem suum sequi in montem.*] Scilicet Albanum: ubi Consules soliti erant sacrum facere Jovi Latiali. Ex quo intelligimus, Augustum hæc scripsisse eo tempore, quo Consul erat Germanicus Claudii frater: qui quum esset facturus in monte solenne sacrum indictis Latinis feriis, quærebat Livia ab Augusto, an una mittendus esset Claudius cum Germanico fratre Consule. *Beroald.* Plura de feriis Latinis ad cap. LXXIX. Cæsaris.

tum fluctuemus. Licebit autem, si voles, Antoniæ quoque nostræ des hanc partem epistolæ hujus legendam. *Rursus aliis litteris:* Tiberium adolescentem ego vero, dum tu aberis, quotidie invitabo ad cœnam, ne solus cœnet cum suo Sulpicio & Athenodoro: qui vellem diligentius, & minus μετεώρως, deligeret sibi aliquem, cujus motum & habitum & incessum imitaretur misellus:

[1] Ἀτυχεῖ πάνυ ἐν τοῖσι σπουδαίοις λίαν.

Ubi non aberravit ejus animus, satis apparet ἡ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εὐγένεια. *Item tertiis litteris:* Tiberium nepotem tuum placere mihi declamantem potuisse, peream, nisi, mea Livia, admiror. Nam qui tam ἀσαφῶς loquatur, quî possit, cum declamat, σαφῶς dicere quæ dicenda sunt, non video. *Nec dubium est quin post hæc AVgustus constituerit, & reliquerit eum nullo præter [2] auguralis sacerdotii honore impertitum: ac ne heredem quidem, [3] nisi inter tertios, ac pæne [4] extraneos, [5] è parte sexta, nuncuparit: legatoque non amplius octingentorum sestertiorum prosecutus.*

5 TIBERIVS *patruus petenti honores consularia ornamen-*

1. Ἀτυχεῖ, &c.] Versus is sive è vetere quopiam Poëta est, sive Augusteus, (quales unus & alter referuntur Aug. c. XCVIII.) dictionem πάνυ & λίαν trajecerim, atque ita legerim Ατ. λίαν, aut λίαν γ' ἐν τ. σπ. πάνυ. *Torrent.*

2. *Auguralis sacerdotii.*] Brissonium vide ad cap XII. Calig.

3. *Nisi inter tertios.*] Qui secundis heredibus substituebantur: quippe quibus nulla pene spes erat hereditatem aliquando adeundi. *Sabell.* Aug. cap. ultimo.

4. *Extraneos heredes.*] Qui testatoris juri non sunt subjecti, extranei appellantur. Itaque liberi quoque nostri, qui in potestate nostra non sunt, heredes à nobis instituti, extranei heredes dicuntur: servus quoque à domino institutus, extraneorum numero habetur. Scribunt Jurisconsulti, extraneis heredibus deliberandi potestatem esse de adeunda hereditate, vel non adeunda. *Beroald.*

5. *E parte sexta.*] E Sextante. Cod. Salmas. *ne parte sexta.*

6. *Legitimos.*] Scilicet honores. Aliud est Consulatum gerere, aliud ornamenta Consularia impetrare: cum Consulatus

menta detulit. Sed instantius [6] legitimos flagitanti, id
solum codicillis rescripsit, Quadraginta aureos [1] in Sa-
turnalia & Sigillaria misisse ei. *Tunc demum abje-*
cta spe dignitatis, ad otium concessit, modo in hortis &
suburbana domo, modo in Campaniæ secessu delitescens:
atque ex contubernio sordidissimorum hominum super
veterem segnitiæ notam, ebrietatis quoque & aleæ in-
famiam subiit. Cum interim, quamquam hoc modo 6
agenti, nunquam aut officium hominum, aut reve-
rentia publica defuit. Equester ordo bis patronum
eum perferendæ pro se legationis elegit: semel cum de-
portandum Romam corpus AVgusti humeris suis à
COSS. [2] *exposceretur: iterum cum oppressum Sejanum*
apud eosdem gratularetur. Quin & spectaculis adve-
nienti assurgere, & [3] lacernas deponere solebat. Se-
na-

latus sit legitimus honos & magistratus, Consularia vero ornamenta per indulgentiam principis etiam illis dentur, qui nunquam ad Consulatum aspiraverunt: sicut insignia quæstoria, & ornamenta prætoria decreta Narcisso & Crispino fuisse legimus. *Beroald.*

1. *In Saturnalia & Sigillaria misisse ei.*] Quem morem Spartianus in Caracalla ostendit cum ait, *Quæ à parentibus gratia Sigillariorum acceperat, vel clientibus, vel magistris sponte donavit.* Idem Hadriano: *Saturnalia & Sigillaria frequenter amicis inopinantibus misit, & ipse ab eis libenter accepit.* Quo loco nove his vocabulis usus est. *Torrent.* Traditum, ut cerei Saturnalibus missitarentur, & sigilla arte fictili fingerentur, ac venalia pararentur: quæ homines pro se atque suis piaculum pro Dite Saturno facerent. Ideo Saturnalibus talium commerciorum celebritas cœpta, septem occupat dies, quos tantum feriatos facit esse, non festos omnes. *Macrob.*

2. *Exposceretur.*] Cod. Salinas. *exposcerent*, sensu liquidiori.

3. *Lacernas deponere.*] Equidem id reverentiæ causa advenientibus Principibus fieri consuevisse crediderim: nam & oraturi Deos pænulas deponebant. Auctor Tertullianus lib. De oratione. *Torrent.* Birrus sive lacerna, communis fuit sub imperatoribus, & in communi usu versata vestis jam inde à temporibus Augusti, qui cum in concione lacernis indutum vidisset Pop. Romanum, exclamavit, *En Romanos rerum dominos gentemque togatam?* jussitque deinceps omnes positis lacernis, togatos consistere. Hoc apud Suetonium legitur, quod tamen vix post illum obtinuit. Rarus exinde togarum apud Romanos usus: in salutationibus matutinis tantum, & officiis ceteris celebrandis sumebantur: omni alio tempore lacernati, hoc est, birris amicti vel pænulati ibant. Senatores omnium ultimi togam retinuêre, quam tamen postea in totum abdicârunt, adeo ut Constantini temporibus chlamydes, hoc est, lacer-

natus quoque, [1] ut ad numerum sodalium AVgustalium
sorte ductorum extra ordinem adjiceretur, censuit: &
mox ut domus ei, quam incendio amiserat, publica im-
pensa restitueretur, [2] dicendæque inter consulares sen-
tentiæ jus esset. Quod decretum abolitum est, excusante
Tiberio imbecillitatem ejus, ac damnum liberalitate sua
resarturum pollicente. Qui tamen moriens, & in ter-
tiis heredibus eum [3] ex parte tertia nuncupatum, legato
etiam [4] circa sestertia vicies prosecutus, commendavit
insuper exercitibus, senatui populoque Rom. inter cæ-
7 *teras necessitudines nominatim. Sub Cajo demum fra-*
tris filio secundam existimationem circa initia imperii
omnibus lenociniis colligente, honores auspicatus, con-
sulatum gessit una per duos menses: evenitque ut pri-
mitus ingredienti cum fascibus Forum, prætervolans
*aquila [5] dexteriore humero consideret. * Sortitus est &*
de

lacernas passim induerent, quod vetitum illis fecit lex Constantini Cod. Theod. *quo habitu uti oportet intra urbem*, jussitque terrorem chlamydum deponere. Tandem penes solos judices, cum judicarent, & advocatos cum causas perorarent, toga hæsit. Unde *togati Augustorum*, *togati præfectorum*, de causidicis, qui apud Augustum, aut præfecturæ sedem causas elatrabant, in antiquis inscriptionibus, & rei Agrimensoriæ auctoribus reperiuntur dicti. Advocatos tamen etiam pænulatos aliquando fuisse cum causas agerent, legitur apud auctorem de causis corruptæ eloquentiæ. *Salmasius.*

1. *Vt ad numerum sodalium Augustalium sorte ductorum extra ordinem adjiceretur.*] Annus A. V. C. DCCLXVII. novas cærimonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio, ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat. sorte ducti è primoribus civitatis unus & viginti. Tiberius Drususque, & Claudius, & Germanicus adjiciuntur. *Tacitus.*

2. *Dicendæque inter consulares sententiæ jus esset.*] Ante legem, quæ nunc de senatu habendo observatur, ordo rogandi sententias varius fuit. alias primus rogabatur, qui à censoribus princeps in senatum lectus fuerat, alias qui designati consules erant. quidam è consulibus studio aut necessitudine aliqua adducti, quem iis visum erat, honoris gratia, extra ordinem sententiam primum rogabant. observatum tamen est cum extra ordinem fieret, ne quis quemquam, ex alio quam ex consulari loco, sententiam primum rogaret. *Gellius.*

3. *Ex parte tertia.*] Ex triente.

4. *Circa sestertia vicies.*] V. C. habet: *Circiter sestertiûm vicies.* F. Ursinus. Sunt coronat. L. millia.

5. *Dexteriore.*] Non omnes aves ab eadem

de altero consulatu [1] *in quartum annum, præseditque nonnumquam spectaculis in Caji vicem,* [2] *acclamante populo,* Feliciter, *partim* patruo Imperatoris, *partim* Germanici fratri. *Nec eo minus contumeliis obno-* 8
xius vixit. Nam & si paullo serius ad prædictam cœnæ horam occurrisset, non nisi ægre, & circuito demum triclinio recipiebatur. Et quoties post cibum addormisceret, quod ei fere accidebat, olearum ac palmularum ossibus incessebatur: [3] *interdum ferula flagrove, velut per ludum, excitabatur à copreis. Solebant & manibus stertentis socci induci, ut repente expergefactus faciem sibi confricaret. Sed ne discri-* 9
minibus quidem caruit: primum in ipso consulatu, quod [4] *Neronis & Drusi, fratrum Cæsaris, statuas segnius locandas ponendasque curasset, pæne honore submotus est: deinde extraneo vel etiam* [5] *domesticorum*

ali-

dem parte ratum faciunt auspicium: sed sicut à sinistra cornix & picus faciunt ratum, sic à dextera corvus & aquila. Hinc illud Plautinum ex Asinaria: *Picus & cornix est ab læva: corvos porro ab dextra consuadet.* Beroald.

*. *Sortitus est & de altero consulatu.*] Ea quæ sortitio fuerit ignoro, nisi Cajum dicamus in annos aliquot sorte consules designasse, quo tempore etiam equo suo Incitato Consulatum destinavit. *Torrent.*

1. *In quartum annum.*] Hoc est, ut post primum Consulatum, quarto demum anno iniret secundum.

2. *Acclamante populo, Feliciter*] Faustis acclamationibus plane familiaris vox. Domit. cap. XIII. *Domino & Dominæ Feliciter.* Cic. lib. XIII. ad Att. *Faciant quod volunt. Feliciter, velim, inquam.* Florus lib. III. cap. de Bello Cimbrico: *frequensque in spectaculo rumor victoriæ Cimbricæ, Feliciter, dixit.* In sponsalibus etiam idem acclamatum, Juvenalis Satyra prima indicat:

Signatæ Tabulæ: dictum, Feliciter.

Ejusmodi erant βοαὶ illæ ἐπ' Εὐφημίαις, de quibus Appianus lib. X. de B. C. cum de Antonii & Octaviæ sponsalibus agit. *Brissonius.*

3. *Interdum ferula flagrove velut per ludum excitabatur à copreis.*] De his copreis sentit Tacitus Annalium lib. XII. *Erat Cappadociæ procurator Iulius Pelignus ignavia animi, & deridiculo corporis juxta despiciendus: sed Claudio perquam familiaris, cum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret.* legimus enim cum Lipsio: cujus emendationem habemus pro verissima. *Casaub.*

4. *Neronis & Drusi.*] Eos Tiberius fame necaverat, cap. LIV. Gajus ipsorum memoriam restituit, cap. XV.

5. *Domesticorum aliquo.*] Calig. c. XXIII.

aliquo deferente, assidue varieque inquietatus. [1] *Cum vero detecta esset Lepidi & Gætulici conjuratio, missus in Germaniam inter legatos ad gratulandum, etiam vitæ periculum adiit: indignante ac fremente Cajo,* [2] *patruum potissimum ad se missum, quasi ad puerum regendum: adeo ut non defuerint qui traderent, præcipitatum quoque in flumen, sicut vestitus advenerat. Atque ex eo numquam non in senatu novissimus consularium sententiam dixit, ignominiæ caussa post omnes interrogatus. Etiam cognitio falsi testamenti recepta est, in quo & ipse signaverat. Postremo etiam* [3] *sestertiûm octogies pro introitu* [4] *novi sacerdotii coactus impendere, ad eas rei familiaris angustias decidit, ut cum obligatam ærario fidem liberare non posset,* [5] *in vacuum*

1. *Cum vero detecta esset Lepidi & Gætulici conjuratio.*] Ad hunc locum pertinet fragmentum lapidis Fratrum Arvalium, in quo est . . . . A. D. VI. K. NOVEMB. . . . . OB. DETECTA. NEFARIA. CO. . . . . . VM. CN. LENTVLI. GAE. . . . . . Apparet autem ex his reliquiis, Fratres Arvales, ob detecta nefaria consilia Cn. Lentuli Gætulici in Claudium, immolâsse hostias alicui Deo, cujus nomen in eo lapide incisum erat. *F. Vrsinus.*

2. *Patruum potissimum ad se missum, quasi ad puerum regendum.*] Patruorum in nepotes, ceu peculiaris genuinaque severitas, proverbio locum dedit, *Ne sis patruus mihi.* Horatius:

—— sive ego prave
Seu recte hoc volui, ne sis patruus mihi ——

Idem in Odis:

Metuentis patruæ verbera linguæ.

M. Tullius adversus Herennium: *Fuit in hac caussa quidem patruus, censor, magister. Objurgavit M. Cœlium sic, ut neminem unquam parens.* Erasmus.

3. *Sestertiûm octogies pro introitu novi sacerdotii coactus impendere.*] Postquam cepere imperatoribus tanquam Diis templa exstrui, redemta statim sunt ab improbissimis adulatoribus sacerdotia ista, vi magna pecuniæ, non in urbe solum, quod testatur hæc historia: sed etiam per provincias. declarat Arrianus, item vetus ille lapis quem Capuæ descripsisse ajunt viri docti, positus à quodam qui gratis eum honorem esset consecutus: quod hæc verba indicant: HVIC. ORDO. DECVRIONVM. OB. MERITA. EIVS. HONOREM. AVGVSTALITATIS. GRATVITO. DECREVIT. *Casaubonus.*

4. *Novi sacerdotii.*] Quod ipse sibi instituerat. sup. Calig. cap. XXII.

5. *In vacuum.*] *In vacuum*, quod cum neque ipse certa die solveret, neque quisquam pro eo satisdaret, tanquam *vacua*, aut *vacantia*, (ut Jurisconsulti vocant) hoc est, sine domino ac possessore, esse videbantur, donec in fiscum cogerentur. Quo sensu Horat. lib. II. Sat. IV. *in vacuum venire* appellat, quando primi heredis morte, vacantem hereditatem is qui substitutus est apprehendit. Sole-

ſuum [1] *lege prædiatoria* [2] *venalis pependerit ſub edicto præfectorum.* PER HÆC AC *talia, maxima ætatis parte tranſacta, quinquageſimo anno Imperium cepit, quantumvis mirabili caſu. Excluſus inter cæteros ab inſidiatoribus Caji, cum quaſi ſecretum* [3] *eo deſiderante turbam ſubmoverent,* [4] *in diætam,* [5] *cui nomen eſt Hermæum,*

Solere autem intervenire amicos, tabulaſque ſeu libellos, quibus ſuſpenſa erant bona, dejicere, Cicero in orat. Pro Quinctio oſtendit, & Seneca lib. IV. De benefic. cum ait, *Suſpenſis amici bonis, libellum dejicio, pro eo me obligaturus.* Quo facto, *nomen tabulis eximi* dicebatur. *Torrentius.*

1. *Lege prædiatoria.*] Cum præfectis ærarii ſuam fidem obligâſſet, & oppignorâſſet omnia ſua prædia, ea lege, ut niſi ad certum diem ſolveret, vendi poſſent, neque cum dies ceſſiſſet, ſolviſſet, *lege prædiatoria*, id eſt, lege ea & conditione, qua obligata & oppoſita prædia fiſco vel ærario fuiſſent, ſub titulo pependiſſe venalem Claudium ait: pependiſſe, id eſt, venalia ejus prædia pendenti erant titulo & libello proſcripta: nam vendi videtur, cujus fortuna & bona veneunt. Sic *comedi ſenem* dicit Plautus, cujus bona comeduntur. *Turnebus.* Meminit & Cicero *juris prædiatorii* oratione pro C. Balbo: & *prædiatorum* ad Att. libro XII. ſed à prædibus, ut videtur, non à prædiis ſic appellat.

2. *Venalis pependerit ſub edicto præfectorum.*] Videtur ex veteri jure ſervatum in cauſſis fiſcalibus, ut qui non ſolverent, ipſi bonaque ipſorum venum exponerentur edicto præfectorum ærarii. hi ſunt qui pependiſſe dicuntur: non quorum bona ſolum in tabula proſcripta fuerunt. *Caſaub.*

3. *Eo deſiderante.*] Scilicet Caligula: qui cum eſſet intra regalia, rectum dimiſit iter, deflectens ad locum anguſtum, ubi inſpecturus erat pueros arti ſcenicæ præparatos. *Beroald.*

4. *In diætam.*] *Diæta* Græcum eſt, unde & διαιτῶμαι. Varro tamen inde dici vult, quod in ea per diem edatur. Frequens apud Juriſconſultos pro habitatione quæ amœnitatis cauſa in hortis extructa ſit. l. XLIII. De legatis l. I. penult. De donat. inter virum & ux. Quamvis etiam pro quocunque cœnaculo accipitur. Quin & *diætas hypocauſtas* dicebant ad aliarum differentiam, quibus hieme utebantur. l. LV. De legatis III. *Torrent.* Paulus Sent. lib. III. *Domo cum omni jure ſuo ſicut inſtructa eſt, legata, urbana familia, item artifices, & veſtiarii, & Zetarii, & aquarii eidem domui ſervientes, legato cedunt.* Qui hic *Zetarii*, alibi *diætarii* appellantur: ex quo apparet *Zetam* & *Diætam* idem valere, ſicut Zabolum (qua voce utuntur ſæpe Cyprianus, Hilarius, Ambroſius, Paulinus) & diabolum, item Zacynthum, & diacynthum, Zaconum & diaconum. Iidem vero videntur eſſe atrienſes & diætarii. Nam veteres Gloſſæ, ex libris De officio proconſulis, atrienſes interpretantur eſſe diætarios & diætarchas. *Cujacius.*

5. *Cui nomen eſt Hermæum.*] *Hermæum* dixit, ut *Iſeum*, *Serapeum*, *Muſeum*, & ſimilia; non pro templo tantum, ſed quocunque loco Dei nomine inſignito recte dicuntur. Hic certe diætæ nomen eſt, quale illud, *cœnare in Apolline.* Servi quoque *diætarii*, ut *topiarii*, & *aquarii*, ab Ulpiano vocantur quibus commiſſa erat *diætæ* cura l. XII. De inſt. leg. *Torr.* Hac etiam tempeſtate

meum, recesserat. Neque multo post rumore cædis exterritus, [1] *prorepsit ad solarium proximum: interque* [2] *prætenta foribus vela se abdidit: latentem discurrens forte gregarius miles animadversis pedibus è studio sciscitandi quisnam esset, agnovit, extractumque, & præ metu ad genua sibi accidentem,* IMPERATOREM *salutavit. Hinc ad alios commilitones fluctuantes, nec quidquam adhuc quam frementes perduxit. Ab his lecticæ impositus, & quia servi diffugerant, vicissim succollantibus* [3] *in castra delatus est, tristis ac trepi-*

in ædibus principum sunt cubicula varii nominis: ut aliud psittaci, aliud columbarum vocitetur. A nominibus quoque divorum nominamus cubicula & cœnationes: ut Apostoli Petri, ut Pauli, & consimiliter. *Beroald.* Lampridius in Alexandro Severo: *In matrem Mamмæam unice pius fuit, ita ut Romæ in Palatio faceret diætas nominis Mammææ, quas imperitum vulgus hodie ad Mammam vocant.* Casaubonus, ut domum Gelotianam lib. IV. cap. XVIII. sic & Hermæum inhabitatum à parte famulitii Cæsariani putat, teste inscriptione: SYMPHORO. TESSERARIO. SER. CAESARIS. DE. DOMO. GELOTIANA. FECIT. PHILODESPOTVS. SER. CAESARIS. EX. HERMAEO. FRATRI. B. M.

1. *Prorepsit ad solarium proximum.*] In antiquissimis membranis regiæ bibliothecæ, Memmii & Cujacii, *scolarium* scribitur. An fuit aliquis in Urbe locus eo nomine? an destinatum habendæ scholæ locum, cujusmodi fuit domus Catilinæ in Palatio Augusti, vocabant *scholarium*? eadem analogia *vestiarium* dixerunt & similia. Quidam *scalarium*. Casaubonus. *Solarium* locum fuisse in ædibus, ubi solem excipere & apricari solebant, non solum Macrobii de Augusti dictis locus ostendit lib. II. Saturn. cap. IIII. sed & Ulpian. lib. XVII. De servit. urb. præd. ubi *heliocaminum* & *solarium* loca vocat quibus sol sit necessarius. Nec male hoc dixtæ proximum solarium describitur. Utitur eo etiam Plautus Milite. *Torrentius.*

2. *Prætenta foribus vela.*] Hinc *velarii* inter officia domus Augustæ, in antiquis inscriptionibus, & *velares annuli* apud Plinium libro XIII. capite IX. ex Theophrasto, qui χείλους εἰς τοὺς σφωματεῖς vocat. Quibus adde Jurisconsultos lib. XIII. De instru. legato, l. XVIII. De act. empti, quodque *velo levato causas cognosci* dicunt, quæ, cum leviores sint, nec magna disquisitione indigeant, palam admisso populo pertractantur. sic enim Honorius & Theodosius lib. V. De naufragiis lib. XI. *De submersis navibus, decernimus ut levato velo istæ causæ cognoscantur.* Cujus consuetudinis meminit Clemens Romanus Pontifex Constitut. Apostol. cap. LVI. quem locum vide. *Idem.*

3. *In castra delatus est.*] Nummum servo aureum pulcherrimum, & similem argenteum. Parte una effigies Claudii, altera vero castra Prætoria, cum inscriptione, IMPER. RECEPT. quasi per Prætorianos imperium recepisset. Ut vero hîc *succollantibus*, sic *succollatis* dixit Othonis capite VI. *Idem.*

1. *Intra*

pidus, miserante obvia turba, quasi ad pœnam raperetur insons. Receptus intra vallum, inter excubias militum pernoctavit, aliquanto minore spe quam fiducia. Nam consules cum senatu & cohortibus urbanis Forum Capitoliumque occuparunt, asserturi communem libertatem: accitusque & ipse[2] *per Tribunum pleb. in curiam adsuadenda quæ viderentur,* vi se & necessitate teneri *respondit. Verum postero die, senatu segniore in exsequendis conatibus, per tædium ac dissensionem diversa censentium, & multitudine quæ circumstabat, unum rectorem jam & nominatim exposcente, armatos pro concione jurare in nomen suum passus est:* [3] *promisitque singulis quinadena* HS. *primus Cæsarum fidem militis etiam præmio pigneratus.* I M P E R I O *stabilito nihil antiquius duxit quam id biduum quo de mutando Reip. statu hæsitatum erat, memoriæ eximere. Omnium itaque factorum dictorumque in eo veniam & oblivionem in perpetuum sanxit, ac præstitit: Tribunis modo ac Centurionibus paucis*[4] *è conjuratorum in*

II

1. *Intra vallum.*] Castra prætoria significat.

2. *Per Tribunum plebis.*] Tribunis pl. vocandi Senatus veteri instituto jus erat.

3. *Promisitque singulis quinadena* HS.] Hujus liberalitatis nulla apud Dionem mentio. fallitur enim qui huc refert verba accuratissimi ejus scriptoris, quibus centenos nummos militibus prætorianis ait fuisse donatos. Nam ejus donationis alius fuit titulus: nempe natalis imperii ejus: quem diem soliti Imperatores prosequi aliquo donativo. neque primo die imperii ea summa data, sed anno primo vertente mos ille institutus, & deinceps per singulos annos imperii Claudiani servatus, hoc vero munus quod hic narratur & apud Josephum, quasi merces fuit traditi imperii, & proinde statim est persolutum. *Casaub.*

4. *E conjuratorum in Cajum numero interemtis.*] Chærea rogavit militem, num exercitatus esset ad cædes, & num acutum haberet gladium, postulavitque eum quo ipse Cajum interfecerat. denique uno ictu feliciter periit. Lupus autem dejecto animo parum fortiter cervicem præbens pluribus ictibus demum confectus est. Paucis post diebus, quando solenne parentandi tempus rediit, pop. Rom. dum suorum quisque manes honoraret, eadem opera etiam Chæreæ suam partem in ignem conjiciebant, apprecati ut propitius non irasceretur ipsorum ingratitudini. *Joseph.*

 1. *Ius-*

in Cajum numero interemtis, exempli simul caussa, & quod suam quoque cædem depoposcisse cognoverat. Conversus hinc ad officia pietatis, [1] *jusjurandum neque sanctius sibi neque crebrius instituit, quam* PER AVGVSTVM. [2] *Aviæ Liviæ divinos honores, & Circensi pompa* [3] *currum elephantorum AVgustino similem decernendum curavit. Parentibus inferias publicas, & hoc amplius, patri Circenses annuos natali die:* [4] *matri carpentum quod per Circum duceretur:* [5] *& cognomen AVgustæ, ab avia recusatum. Ad fratris memoriam per omnem occasionem celebratam, comœdiam quoque Græ-*

1. *Iusjurandum neque sanctius sibi neque crebrius instituit, quam* PER AVGVSTVM.] Sive ut frequentior formula fuit, PER. GENIVM. AVGVSTI. sic *per genium Cæsaris* aut *salutem* jurabant, jam inde ab Augusti temporibus, quando hoc primum institutum, ut notissimus Horatii versus probat;

Iurandasque tuum per nomen ponimus (aras.

Casaub.

2. *Aviæ Liviæ divinos honores.*] Druso patri, & Antoniæ matri ludos equestres eorum natalibus instituit: translatis iis ludis, qui in eos dies incidissent, in aliud tempus, ne simul fierent. aviam Liviam præter hunc honorem, etiam immortalitati adseruit, didicavitque ejus effigiem in templo Augusti, ac rem sacram ei fieri à Vestalibus mandavit, mulieresque per nomen ejus jurare jussit. *Dio Cassius.* Similia de sorore Drusilla Cajus decrevit.

3. *Currum elephantorum Augustino similem.*] Designatur currus elephantum, in quo Augustus ramum Lauri manu gerens vehitur in argenteo ejus denario. *F. Vrsinus.*

4. *Matri carpentum.*] Quale in vetustis Agrippinæ nummis conspicitur, de quo Calig. capite XV. proprium nempe matronis vehiculum, ut mox c. XVII. *Currum ejus Massallina uxor carpento secuta est.* Torrent.

5. *Et cognomen Augustæ, ab avia recusatum.*] Scribendum, *ab viva recusatum.* Ad matrem Antoniam hæc referuntur non ad aviam: uti docet vel ἀκολουθία sermonis. Quæ viva donata Augustæ nomine à Caligula (τιμήν τε τῆς Αὐγούστης αὐθὺς καὶ ἱέρειαν τοῦ Αὐγούστου ἀποδεῖξαι, ait Dio) id sprevit: & mortua nunc per Claudium recepit. Itaque in lapidus Claudiani ævi, ANTONIAI. AVG. DRVSI. sculptum hodieque. *Lipsius.* Adi etiam, si lubet, adnotationes ad cap. ult. Augusti.

*. *Neapolitano certamine docuit.*] De quinquennali Neapolitano certamine (Græci ἀγῶνας vocant) gymnico, & Musico Strabo lib. v. Gymnici meminit Sueton. Aug. cap. XCVIII. Musici hic, de quo etiam Papinius in Silvis non uno loco. *Docere* quoque *comœdiam* dixit, ut διδάσκειν δρᾶμα Græci. Unde κωμῳδοδιδάσκαλοι, & τραγῳδοδιδάσκαλοι. Cicero Bruto: *Livius, qui primus fabulam C. Clodio, & M. Tuditano* Coss. *docuit.* Horat. quoque De arte:

Et qui prætextas, & qui docuere togatas,

pro edere, seu publicare. *Torrent.*

Neapo-

Græcam Neapolitano certamine docuit,*[1] *ac de ſententia judicum coronavit.* [2] *Ne Marcum quidem Antonium inhonoratum, ac ſine grata mentione tranſmiſit: teſtatus quondam per edictum,* Tanto impenſius petere ſe, ut natalem patris Druſi celebrarent, quod idem eſſet & avi ſui Antonii. *Tiberio marmoreum arcum juxta Pompeii theatrum, decretum quidem olim à ſenatu, verum omiſſum, peregit. Caji quoque, & ſi acta omnia reſcidit, diem tamen necis, quamvis exordium principatus ſui, vetuit inter feſtos referri. Ac in ſe-* 12
met augendo parcus atque civilis, prænomine Imperatoris *abſtinuit, nimios honores recuſavit,* [3] *ſponſalia filiæ, natalemque geniti nepotis ſilentio, ac tantum domeſtica religione, tranſegit. Neminem exſulum, niſi ex ſenatus auctoritate, reſtituit:* [4] *ut ſibi in curiam præfe-*
ctum

Neapolitano.] Neapoli ſane omnino tanquam privatus egit, quum ipſe ac familia ejus Græco more viverent, ac in Muſicis ipſe ludis pallium & ſoleas, gymnicis purpuram & auream coronam ferret. *Dio Caßius.*

1. *Ac de ſententia judicum coronavit.*] Id eſt, coronam retulit. Eleganter nonnunquam activa pro paſſivis Latium admittit. Plurima ejus rei exempla celeberrimo Voſſio adferuntur Artis Grammaticæ lib. v. cap. III.

2. *Ne Marcum quidem Antonium.*] Erat hic Claudii maternus avus, utpote pater Antoniæ, quæ mater fuit Claudii, quam ex Octavia Auguſti ſorore ſuſceperat. Hinc ait ipſe Claudius apud Senecam: *M. Antonius avus meus nullo minor, niſi eo, à quo victus eſt, fratrem interfectum audivit.*

3. *Sponſalia filiæ.*] Sponſalia à ſpondendo dicta eſſe, inter omnes convenit: propterea quod veteribus plerumque moris fuit, ſtipulari & ſpondere ſibi uxores futuras. Unde ſponſorum & ſponſarum nomina: ut ait l. I. l. II. l. III. D. h. t. Quod idem Serv. Sulpicius tradit Agell. lib. IV. cap. IV. Ejuſque conſuetudinis exempla in l. ſi ſtipul. XXXV. D. de verb. obl. & apud Plautum in Pœnulo. Item in Trinummo tale:

—— LYS. *Sponden ergo*
Tuam gnatam uxorem mihi? CHAR.
Spondeo, & mille auri
Philippum dotis. LYS. *Iſtac lege filiam tuam ſponderi mihi,*
Uxorem dari? CHAR. *Spondeo.* LYS.
Et ego ſpondeo idem hoc.

Dixi autem, *plerumque interponi ſtipulationes.* Nam interdum etiam antiquiſſimis temporibus ſola pactione & conſenſu nudo ea conventio fiebat: unde *pactæ* puellæ dicebantur. *Hottomannus.*

4. *Ut ſibi in Curiam præfectum Prætorii, Tribunoſque militum ſecum inducere liceret.*] Hoc primus Tiberius petierat & impetraverat poſt cædem Sejani. Tacitus lib. VI. *Dein redditis abſentiæ cauſſis admodum vagis, flexit ad graviora, &*
offen-

ctum Prætorii, Tribunosque militum secum inducere liceret, [1] *utque rata essent quæ procuratores sui in judicando statuerent,* [2] *precario exegit. Jus nundinarum* [3] *in privata prædia à consulibus petiit:* [4] *cognitionibus magistra-*

offensiones ob Remp. captas: utque Macro præfectus, Tribunorumque & Centurionum pauci, secum introirent, quoties curiam ingrederetur, petivit. factumque largè & sine præscriptione generis aut numeri, senatusconsultum.

1. *Vtque rata essent quæ procuratores sui in judicando statuerent.*] Provinciæ quædam Cæsaris minores non Legatos aut Proprætores, sed Procuratores saltem accepêre. Quorum præcipuum ac proprium munus, ut reditus ac tributa colligerent, aliaque quæ ad fiscum: sed quoniam, nullo alio Præside, res sæpe cogebat jus inter provinciales dici, etiam in re criminum, factum ut jurisdictionem aliquam sibi sumerent, Præsidum exemplo. Dico, sumerent: revera enim non habebant. Equites quia erant aut liberti. Itaque nec judicia nec acta eorum rata, vocarique poterant ad disquisitionem Principis aut Senatus: quoniam lege apud eos agi nefas. Inter equites excipio unum Præfectum Ægypti, apud quem, ut Tacitus notat, lege agi permisit Augustus, decreto quodam singulari. Attamen procuratores illi provinciis præerant, & jus sæpe in crimine & caussa capitis dicebant. Exemplum in Pontio, qui Judeæ procurator (non enim illi provinciæ proprie Præses) sententiam tulit de capite nostri capitis, Christi servatoris: exempla in Petronio, Cumano, aliisque vulgo apud Josephum: Idemque in cæteris minutis provinciis factum, quibus regendis solus Procurator. Suetonii igitur locum, & comparem Taciti, ad hos Procuratores refero. Hinc Tacitus indignatur, quod jurisdictio communicata cum equitibus & libertis: de quo toties inter ordines certatum seditione aut armis erat. Addo, procuratores solius rei familiaris *Rationales* postea dictos, ut à prioribus illis distinguerentur. *Lipsius.*

2. *Precario exegit.*] Recte *precario.* nam Præfectus Prætorio ex Equestri ordine sumebatur, inf. Tit. cap. VI. ac proinde in Senatum venire non poterat. *Torrent.*

3. *In privata prædia.*] Plin. libro V. Epist. IIII. *Vir Prætorius à Senatu petiit, ut sibi instituere in agris suis nundinas permitteretur.* Sed & Cicero Philipp. II. conqueritur domesticis Antonii nundinis non vectigalia solum, sed etiam imperium P. R. deminutum esse. *Torrent.*

4. *Cognitionibus magistratuum.*] Quos magistratus potissimum intelligat, declarat Dionis de eadem re locus, πολλάκις δὲ καὶ τοῖς ὑπάτοις τοῖς τε στρατηγοῖς, καὶ μάλιστα τοῖς τὴν διοίκησιν ἔχουσι συνεξετάζειν, καὶ ὀλίγου παντελῶς τοῖς ἄλλοις δικαστηρίοις ἐπίτρεπε. Miratus sum aliquando prætermissum in hoc albo prætorem urbanum, cujus maxima fuit in urbe jurisdictio: verba tamen Dionis alio trahere non possis: nam στρατηγοὶ οἱ τὴν διοίκησιν ἔχοντες, vel οἱ ἐπὶ τῆς διοικήσεως semper apud eum scriptorem de prætoribus ærarii intelligendum. ut declarant cum alii loci, tum hic in eodem libro, τοὺς στρατηγοὺς τοὺς ἐπὶ τῆς διοικήσεως καταλύσας, ταμίαις αὐτὴν κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἐπίτρεψεν. *Casaub.*

*. *Vt unus è consiliariis.*] Et Tiberius *magistratibus pro tribunali cognoscentibus plerumque se offerebat consiliarium.* cap. XXVIII.

1. *Excu-*

*stratuum, * ut unus è consiliariis frequenter interfuit. Eosdem spectacula edentes, surgens & ipse cum cætera turba, voce ac manu veneratus est. Tribunis pleb. adeuntibus se pro tribunali [1] excusavit, quod propter angustias non posset audire eos nisi stantes. Quare in brevi spatio tantum amoris favorisque collegit, ut cum profectum eum Ostiam periisse ex insidiis nuntiatum esset, magna consternatione populus, & militem quasi proditorem, & senatum quasi parricidam, diris exsecrationibus incessere non ante destiterit, quam unus atque alter, & mox plures à magistratibus in Rostra producti, salvum & appropinquare confirmarent.*

13 *NEC tamen expers insidiarum usquequaque permansit, sed & à singulis, & per factionem, & denique civili bello infestatus est. E plebe homo nocte media juxta cubiculum ejus cum pugione deprehensus est: reperti & equestris ordinis duo in publico [2] cum dolone ac venatorio cultro præstolantes, alter ut egressum theatro, alter ut sacrificantem apud Martis ædem adoriretur. Conspiraverant autem ad res novas Gallus Asinius*

1. *Excusavit, quod propter angustias non posset audire eos nisi stantes.*] Atqui hic mos videtur fuisse servatus, ut qui principem alloquerentur, starent. Quare etiam consules in senatu verba ad illum facturi, de curuli surgebant aut descendebant. quos tamen civiliter admodum solitos excipi à Claudio, notatum Dioni reperio. τῶν ὑπάτων, inquit, ἐν τῷ συνεδρίῳ καθεζομένων ποτὲ ἀπὸ τῶν δίφρων ἵνα διαλεχθῶσιν αὐτῷ, προεξανίστη τε, καὶ ἀντιπαρεστήκει σφίσιν. Eodem pertinent & quæ sequuntur paullo post: ubi notat idem Dio, Claudium, si quando aliquid in curia recitaret, solitum propter corporis imbecillitatem sedere: sed, si qui surgebant in senatu, diutius stetissent, eum quoque assurrexisse. *Casaub.*

2. *Cum dolone.*] Virgilius Æn. VII.

Pila manu sævosque gerunt in bella dolones:
Et tereti pugnant mucrone, verúque Sabello.

Dolo est flagellum, intra cujus virgam latet pugio. Aut secundum Varronem, ingens contus cum ferro brevissimo. Dolones autem à fallendo dicti sunt, quod decipiant ferro, cum speciem præferant ligni. Et multi volunt per *teretes mucrones*, dolones dici: per veru Sabellum pila significari. *Servius.*

2. Furius

nius & Statilius Corvinus, Pollionis ac Messallæ oratorum nepotes, assumtis compluribus libertis ipsius atque servis. Bellum civile movit [1] *Furius Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus, verum intra quintum diem* [2] *oppressus est, legionibus quæ sacramentum mutaverant, in pænitentiam religione conversis, postquam denuntiato ad novum Imperatorem itinere, casu quodam, an divinitus, neque* [3] *aquila ornari,* [4] *neque signa*
14 *convelli moverique potuerunt.* CONSVLATVS [5] *super pristinum quatuor gessit: ex quibus duos primos junctim: sequentes per intervallum, quarto quemque anno, semestrem novissimum, bimestres cæteros, tertium autem, novo circa principem exemplo in locum demortui suffectus. Jus & consul & extra honorem la-*

1. *Furius Camillus Scribonianus.*] Meminit ejusdem Sueton. infr. c. XXXV. & Oth. cap. I. Plura Oros. libro VII. & nonnihil Plin. lib. III. Epist. XVI.

2. *Oppressus est.*] Milites, quum eis Camillus nomen populi obtenderet ac pristinæ libertatis restitutionem polliceretur: veriti, ne iterum molestias ac mutationes intolerandas haberent, dicto ei audientes non fuerunt. Itaque metuens eos Camillus in Issam insulam delatus est, ibique mortem voluntariam oppetiit. Claudius in tanto metu fuerat, ut paratus ultro ei principatu cedere esset. *Dio Cassius.*

3. *Aquila ornari.*] Aquila (ut scribit Plin. lib. X. cap. IV.) Romanis legionibus à C. Mario secundo ejus Consulatu dicata, magna in veneratione apud milites fuit, & quidem in sacello collocata. Unde eam efferri, nisi movente exercitu, nefas erat. Stabat autem imposita hastæ, cujus pars inferior acuta in solum figebatur. Ad ornatum autem spectat quod tradit Plin. lib. XIII. cap. III. his verbis, *Aquilæ certe, ac signa pulverulenta illa, & custodiis horrida, inunguntur festis diebus. Hac nimirum mercede corruptæ terrarum orbem devicere Aquilæ.* Torrent.

4. *Neque signa convelli moverique potuerunt.*] Virgil. Æn. XI.

—— *ubi primum vellere signa*
Annuerint superi.

Vellere proprie dixit, quia Romana signa figebantur in castris: & cum ad bellum eundum fuisset, captatis auguriis avellebantur è terra: nam alibi ea figi non licebat. Sed inter auguria etiam hoc habebatur, si avellentem facile sequerentur, adeo ut cum filio, Orodis bello sit Crassus occisus, qui iturus ad Parthiam avellere signa vix potuit. Quod etiam Flaminio contigit, qui cum imperâsset signa tolli, eaque non possent moveri, effosso solo in quo erant fixa, vi magna extrahi præcepit, & infeliciter apud Thrasyminam pugnavit. *Servius.*

5. *Super pristinum.*] Præter illum priorem, quem cum Cajo adhuc privatus gessit per duos menses.

1. *Suis,*

laboriosissime dixit, etiam [1] suis suorumque diebus so-
lennibus, nonnumquam festis quoque antiquitus, &
religiosis. Nec semper præscripta legum secutus, du-
ritiam lenitatemve multarum, ex bono & æquo perin-
de ut afficeretur, moderatus est. Nam & [2] iis qui apud
[3] privatos judices plus petendo formula excidissent, re-
stituit actiones: & in majore fraude convictos, legiti-
mam pœnam supergressus, ad bestias condemnavit.
IN cognoscendo autem ac decernendo, mira varietate 15
animi fuit, modo circumspectus & sagax, modo incon-
sultus ac præceps: nonnunquam frivolus amentique si-
milis. [4] Cum decurias rerum actu expungeret, eum, qui
dissimulata vacatione quam beneficio liberorum habe-
bat,

1. *Suis, suorumque diebus solennibus.*] Multi dies in Fastis legebantur solennes, & festi: qui dicati erant partim Claudio, partim Cæsaribus Claudii antecessoribus, partim Druso, & Germanico, reliquisque Gentis Claudiæ majoribus. Hinc est illud Nasonis ex libro 1. Fastorum:

Invenies illic & festa domestica vobis:
Sæpe tibi pater est, sæpe legendus avus:
Quæque ferunt illi pictos signantia fastos,
Tu quoque cum Druso præmia fratre feres.

Beroaldus.

2. *Iis qui plus petendo formula excidissent, restituit actiones.*] Justinian. lib. IV. Institut. tit. VI. *Si quis agens intentione sua* (sic libellum vocat) *plus complexus fuerat quam ad eum pertinebat, cadebat, id est, rem amittebat, nec facile in integrum restituebatur à Prætore, nisi minor erat annis* XXV. & paulo post, *Plus autem quatuor modis petitur, tempore, loco, causa, re.* Idem ferme Paulus Jurisconsultus l. 1. sent. c. X. Qua de re sæpe etiam Cicero, maxime l. 1. De oratore. Eleganter Ep. XLIX. Seneca ad eos qui sophismatum argutiis abutuntur, *Quid enim aliud agitis cum eum quem interrogatis scientes in fraudem inducitis, quam ut formula cecidisse videatur? Sed quemadmodum illum Prætor, sic hos philosophia in integrum restituit.* Quod ergo *formula excidere* dicit Sueton. id ego ex Justiniano interpretor pro causa cadere, aut rem amittere. quoniam enim certæ ac sollennes quædam constitutæ erant formulæ ad agendum, ne quis aberraret, hinc factum est ut *formula* apud optimos quosque auctores pro actione accipiatur. Sic *formula injuriarum* Vitell. cap. VII. *cadere formula, errare formula.* Idem.

3. *Privatos judices.*] Id est, rerum privatarum judices, qualis Prætor, & Centumviri. *Torrent.*

4. *Cum decurias rerum actu expungeret.*] De *rerum actu* sup. Aug. cap. XXXII. *Expungere* autem *decurias* dicit, pro dispungere, seu ordinare qui retinendi essent in numero judicum, quive non. Verbum in rationibus usurpatum. Unde eleganti translatione Seneca libro IIII. De benef. *munus munere expungere* dixit, & *expungere stipendiis militem* Paullus l. penult. De re militari. *Idem.*

1. *Respon-*

bat, [1] responderat, ut cupidum judicandi dimisit: alium interpellatum ab adversariis de propria lite, [2] negantemque cognitionis rem, sed ordinarii juris esse, agere caussam confestim apud se coëgit, proprio negotio documentum daturum, quam æquus judex in alieno negotio futurus esset. Fœminam non agnoscentem filium suum, dubia utrimque argumentorum fide, ad confessionem compulit, indicto matrimonio juvenis. [3] Absentibus secundum præsentes facillime dabat, nullo delectu, culpa ne quis an aliqua necessitate cessasset. Proclamante quodam, præcidendas esse [4] falsario manus, carnificem statim acciri [5] cum machæra mensaque lanio-

1. *Responderat.*] In recognoscendo judicum albo nominatim ciebantur, uti & Equites cum recognoscebantur. Sup. Calig. c. XVI. Quoniam ergo is de quo hoc loco Sueton. vocatus responderat, neque cum immunis esset, sese excusaverat, Claudius eum, ut judicandi cupidum, dimisit atque expunxit. *Idem.*

2. *Negantemque cognitionis rem, sed ordinarii juris esse.*] Ordinarium jus est, cum Prætor, aut qui jurisdictioni præest, dat judices, neque de re ipse cognoscit. Igitur sibi dari judices ille à Cæsare volebat, ut ordinarium jus postulat, neque enim rem esse, de qua deberet extra ordinem cognoscere: nam de quibusdam rebus majoribus, aut ad Rempublicam, aut exemplum pertinentibus, judicem non dabant, sed ipsi cognoscebant: quæ res cognitionis dicebatur. *Turnebus.*

3. *Absentibus secundum præsentes facillimè dabat.*] Concisa, ac proinde obscura oratio est. Sentit Claudium sæpe temere, altera parte absente, cum comperendinare satius foret, *secundum præsentem* pronunciasse, hoc est, pro eo qui comparuerat. sic enim veteres loquebantur, nec solum *dare litem, dare sententiam,* pro litem judicare, ac sententiam dicere, sed *dare*, absolute. Ulpian. l. XXVII. De liberali causa, *contra libertatem dabit.* Plinius lib. VII. Epist. VI. *secundum reos dedit.* Cic. quoque, quod huc propius spectat Verr. IV. *Utatur instituto suo, nec cogat ante horam decimam de absente secundum præsentem judicare.* Atque adeo apertius locutus fuisset Sueton. si *de absentibus* dixisset. *Torrent.*

4. *Falsario.*] Qui testamentum, aut quid aliud falso signarat. *Falsarius lege Cornelia intelligebatur, non solum qui falsum testamentum scripsisset, sed qui etiam signasset, recitasset, subjecisset, vel adulterinum signum fecisset, aut sculpsisset: pœna in servos ultimum supplicium, in liberos deportatio.* Hæc Jureconsultus. *Sabellicus.*

5. *Cum machæra mensaque laniona.*] Græci ἐλεὸν vel ἐπικόπανον una voce dicunt; item ἐπίξηνον, ut apud Aristophanem in Acharnensibus,

> Κ' ἂν γε μὴ λέγω δίκαια, μηδὲ τῷ
> πλήθει δοκῶ,
> Ὑπὲρ ἐπιξήνου θελήσω τὴν κεφα-
> λὴν ἔχων λέγειν.

Unde apparet ex more veteri esse, quod mensæ laniониæ in hos usus adhibentur. Cassandra apud Æschylum in Agamem-

nionia flagitavit. [1] *Peregrinitatis reum, orta inter advocatos levi contentione, togatumne an palliatum dicere caussam oporteret, quasi æquitatem integram ostentans, mutare habitum sæpius, &* [2] *prout accusaretur defendereturve, jussit. De quodam etiam negotio ita* [3] *ex tabella pronuntiasse creditur,* SECUNDUM EOS SE SENTIRE QUI VERA PROPOSUISSENT. *Propter quæ usque eo eviluit ut passim ac propalam contemtui esset. Excusans quidam testem è provincia ab eo vocatum, negavit præsto esse posse. dissimulata diu caussa, ac post longas demum interrogationes,* [4] Mortuus est, *inquit,* Puteolis. *Alius gratias agens, quod reum defendi pateretur, adjecit:* Et tamen fieri solet. *Illud quoque à majoribus natu audiebam, adeo caussidicos patientia ejus solitos abuti, ut descendentem è tribunali non solum voce revocarent, sed & lacinia togæ retenta, interdum pede apprehenso retinerent. Ac ne cui hæc mira sint, litigatori Græculo vox in altercatione excidit,* κ̀ σὺ γέρων εἶ, κ̀ μωρός. *Equitem qui-*

gamemnone, de suo supplicio loquens:

Βωμὸ πατρῴυ μ' ἀντεπίξηνον μένει

Θερμῷ κοπείσης φοινίῳ προσφάγματι.

Casaub.

1. *Peregrinitatis reum.*] *Peregrini* vocantur qui cives Romani non sunt. Ulpian. tit. v. Institut. & l. vi. de heredib. institut. Inde *peregrinitas* dicitur cum jus civium amittitur. *Torrent.*

2. *Prout accusaretur defendereturve.*] Ut videlicet pallium indueret, habitum peregrinum, quando accusabatur tanquam peregrinus: togam vero Romanum vestimentum, quando defendebatur, tanquam civis Romanus. Ita fiebat res ridicula, cum idem in judicio sæpius cogeretur mutare vestem, quum accusatores non semel, sed pluries accusatoris munus obirent, & identidem defensores defensionis munia capesserent. *Beroald.*

3. *Ex tabella pronuntiasse creditur.*] Pertinet ad eas tabellas, quæ judicibus in ferenda sententia dabantur, de quibus Cicero sæpe in Orationibus, & Pœdianus. *F. Ursinus.*

4. *Mortuus est, inquit, Puteolis.*] Al. *puto, licuit.* Quæ scriptura plus aceti atque acuminis videtur habere. Atque hoc regiæ bibliothecæ antiquissimus codex firmat, ubi sic liquido scriptum: nec multo aliter in regiis aliis duobus antiquæ item manus. *Casaub.*

quidem Romanum [1] *obscœnitatis in fœminas reum, sed falso, & ab impotentibus inimicis conficto crimine, satis constat, cum scorta meritoria citari adversus se, & audiri pro testimonio videret, graphium & libellos quos tenebat in manu, ita cum magna stultitiæ & sævitiæ exprobratione jecisse in faciem ejus, ut genam non leviter perstrinxerit.*

16 [2] GESSIT *& censuram* [3] *intermissam diu post Paullum Plancumque censores: sed* [4] *hanc quoque inæqualiter, varioque & animo & eventu. Recognitione equitum juvenem probri plenum, sed quem pater probatissimum sibi affirmabat, sine ignominia dimisit,* habere *dicens* censorem suum. *Alium corruptelis adulteriisque famosum, nihil amplius quam monuit* ut aut parcius ætatulæ indulgeret, aut certe cautius. *Addiditque*, Quare enim ego scio, quam amicam habeas? *Et* [5] *cum orantibus familiaribus demsisset cuidam appositam notam,*

Li-

1. *Obscœnitatis in fœminas.*] Tib. capite XLV.

2. *Geßit & Censuram.*] Ad hanc Claudii censuram refero verba Eusebii in Chronico Num. MMLXI. ex interpretatione Hieronymi: *Descriptione Romæ facta sub Claudio inventa sunt civium Romanorum LXVIII. centena, XLIIII. millia.* Græca habent XCVII. millia amplius: quod discrimen haud exigui momenti est. Cæterum hoc gestum totidem verbis Cassiodorus conjicit in Consulatum Asiatici & Cornelii: quamvis ibi numerus mancus est, & male Cornelii pro Corvini, id est, Messallæ, numero MMLXII. *Ios. Scaliger.*

3. *Intermissam diu post Paullum Plancumque.*] Censores fuere Paullus Æmilius Lepidus, & L. Munatius Plancus A.V.C. DCCXXXI. At Claudii Censuram refert Plin. l. X. cap. II. ad A.V. DCCC.

4. *Hanc quoque inæqualiter.*] Ob hanc Claudianam censuram dixit Sidonius:

Et caligas Caji Claudi censura secuta est.

Beroaldus. Codex Salmas. *inæquabiliter.*

5. *Cum orantibus familiaribus demsisset cuidam appositam notam, Litura tamen, inquit, extet.*] Quid adeo ridiculi visum fuerit Suetonio contineri hoc Claudii dicto, equidem non intelligo: nam mens certe illius patet optima fuisse. Cum enim precibus amicorum condonaret isti censoriam notam; sui tamen judicii cupiit extare aliquod testimonium. neque dubium est, idem variis rationibus factum sæpius à censoribus. Simile est quod narrat Dio lib. XL. de Appio censore. qui cum nota dignum Curionem censeret, ac notæ tamen gratiam rogatu quorundam facturum se promisisset, sententiam de eo suam in senatu prius aperuit. *Casaubonus.*

1. *Quod*

Litura tamen, *inquit*, exstet. *Splendidum virum, Græciæque provinciæ principem, verum Latini sermonis ignarum, non modo albo judicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit. Nec quemquam nisi sua voce, utcunque quis posset, ac sine patrono, rationem vitæ passus est reddere. Notavitque multos, & quosdam inopinantes, & ex caussa novi generis*, [1] *quod se inscio ac sine commeatu Italia excessissent: quendam vero & quod comes regis in provincia fuisset, referens, majorum temporibus, Rabirio Postumo*, [2] *Ptolemæum Alexandriam, crediti servandi caussa, secuto, majestatis crimen apud judices motum. Plures notare conatus, magna inquisitorum negligentia, sed suo majore dedecore, innoxios fere reperit, quibuscunque cœlibatum aut orbitatem, aut egestatem objiceret, maritos, patres, opulentos se probantibus: eo quidem, qui sibimet vim ferro intulisse arguebatur, illæsum corpus veste deposita ostentante. Fuerunt & illa in censura ejus notabilia, quod essedum argenteum sumtuose fabricatum ac venale* [3] *ad Sigillaria, redimi concidique* co-

1. *Quod se inscio ac sine commeatu Italia excessissent.*] Livius lib. XXXVI. *P. Cornelius edixit, qui senatores essent, quibusque in Senatu sententiam dicere liceret, quique minores magistratus essent, ne quis eorum ab urbe abiret, quam uno die redire posset, neve uno tempore quinque senatores ab urbe Roma abessent.* Dio quoque scribit, nulli senatorum, citra veniam impetratam, aliò proficisci, quam in Siciliam, Galliamque Narbonensem licuisse. Sed & Tacit. An. XII. prodidit, Galliæ Narbonensi ob egregiam in Patres reverentiam datum, ut senatoribus ejus provinciæ, non exquisita principis sententia, jure, quo Sicilia haberetur, res suas invisere liceret. *Marcell. Donat.*

2. *Ptolemæum Alexandriam, crediti servandi caussa, secuto.*] Cajus Rabirius Posthumus Ptolemæo regi Alexandrino, cum regno pulsus Romam venisset, egenti, & roganti, grandem pecuniam credidit: cui & regnanti crediderat absens: nec solum suam pecuniam credidit, sed & amicorum. Postquam autem in regnum reductus est Ptolemæus, Alexandriam profectus est Posthumus, causa pecuniæ exigendæ: ubi diœcetes fuit regius, hoc est, dispensator. Præterea coactus est suscepta regia dispensatione vestitum, habitumque mutare. Ex hoc accusatus, tanquam majestatem pop. Rom. læsisset, & à Cicerone defensus est. *Beroal.*

3. *Ad Sigillaria.*] Nomen vici, cujus Gel-

coram imperavit: quodque uno die XX. *edicta proposuit: inter quæ duo, quorum altero admonebat*, ut uberi vinearum proventu [1] bene dolia picarentur: *altero*, nihil æque facere [2] ad viperæ morſum quam

17 taxi arboris ſuccum. EXPEDITIONEM *unam omnino ſuſcepit, eamque modicam. cum decretis ſibi à ſenatu ornamentis triumphalibus leviorem majeſtati principali titulum arbitraretur, velletque juſti triumphi decus, unde acquireret, Britanniam potiſſimum elegit: neque tentatam ulli poſt Divum Julium, & tunc tumultuantem ob non redditos transfugas. Huc cum ab Oſtia navigaret*, [3] *vehementi Circio bis pæne demerſus eſt, prope Liguriam*, [4] *juxtaque Stœchadas inſulas. Quare à Maſſilia* [5] *Geſſoriacum uſque pedeſtri itinere*

Gellius quoque meminit.

1. *Bene dolia picarentur.*] Plinius, *Pice*, inquit, *& reſina condire muſta vulgare Italiæ eſt.* Toto etiam capite XXIII. libro XII. Columella *De pice, qua utuntur Allobroges ad condituram vini picati.* Idem prolixè cap. XIX. ejuſdem libri docet, quomodo dolia, & ſeriæ, cæteraque vaſa ante quadrageſimum vindemiæ diem picanda ſint, atque aliter ea, quæ demerſa ſunt humi, aliter quæ ſtant ſupra terram. Ipſum conſule.

2. *Ad viperæ morſum.*] Proprie. ſic Lucanus:

Morſu virus habent, fatumque in dente minantur:
Pocula morte carent. ———

3. *Vehementi Circio.*] Atabulus Apuliam infeſtat, Calabriam Iapyx, Athenas Sciron, Pamphyliam Catægis, Galliam Circius. Cui ædificia quaſſanti tamen incolæ gratias agunt, tanquam ſalubritatem cœli ſui debeant ei. Divus certe Auguſtus templum illi cum in Gallia moraretur & vovit, & fecit. *Seneca.*

4. *Iuxtaque Stœchadas inſulas.*] Ante anguſtias, facto à Maſſilienſibus initio, ſitæ ſunt Stœchades inſulæ, tres earum memorabiles, duæ exiguæ. agros earum colunt Maſſilienſes. antiquitus etiam præſidium ibi erat contra prædonum incurſiones. habent & portus ſuos. *Strabo.* Stœchades à vicinis Maſſilienſibus dictæ propter ordinem, quas item nominant ſingulis vocabulis Proten & Meſen, quæ & Pompejana vocatur, tertia Hypæa. *Plinius.*

5. *Geſſoriacum uſque pedeſtri itinere confecto.*] Variant, ut in pleriſque talibus, eruditorum ſuſpiciones. Geſſoriacum ponit Turnebus apud Audomarum recens opidum: in vico *Sonci* dicto. Scaliger ad Auſonium, vult *Geſſoire* opidum nomen retinere. Petrus Scriverius Vir Clariſſimus iis accedere ſe innuebat, qui cum Geſſoriaco Bononiam comparant (incolæ *Bologne* vocant) dictumque exiſtimabat, quaſi *Cæſarictium*. Portum enim Ictium, eundem cum Geſſoriaco ſibi videri. In Codice Salmaſiano *Geſoriacum*, quod aliquanto propius ad *Cæſarem* accedit. In Panegyrico Maximiano Imper. dicto, eſt

nere confecto, inde transmisit: ac sine ullo prælio aut sanguine intra paucissimos dies [1] *parte insulæ in deditionem recepta, sexto quam profectus erat mense Romam rediit, triumphavitque maximo apparatu. Ad cujus spectaculum commeare in urbem non solum* [2] *præsidibus provinciarum permisit, verum etiam exsulibus quibusdam: atque inter hostilia spolia, navalem coronam fastigio Palatinæ domus* [3] *juxta civicam fixit, trajecti & quasi domiti Oceani insigne. Currum ejus Messallina uxor carpento secuta est.* [4] *Secuti & triumphalia ornamenta eodem bello adepti, sed cæteri pedibus &* [5] *in prætexta:* [6] *Crassus Frugi equo phalerato, &* [7] *in veste palmata, quod eum honorem iteraverat.* UR- 18

BIS

est *Gesorigia*. Cæsarictium vero sic dici putem, ut *Cæsaraugusta* Plinio, *Cæsarodunum* Ptolemæo, *Cæsaromagus* Antonino & Ptolemæo dicuntur. *Schildius.*

1. *Parte insulæ.*] Vide quæ ex Taciti Agricola notantur ad cap. XXV. Julii Cæsaris.

2. *Præsidibus provinciarum.*] Cum alioqui præsidi abnoctare non liceat extra provinciam, permisit præsidibus Claudius, ut Romam venire possent causa spectandi triumphum. Martianus Jurisconsultus: *illud observandum est, ne qui provinciam regit, ejus fines excedat, nisi voti solvendi causa.* Beroald.

3. *Iuxta civicam.*] Cujus perpetuo habendæ usus jam antea fuerat Imperatoribus concessus. Plinius: *Dedit hanc Augustus coronam Agrippæ, sed civicam à genere humano accepit ipse.* Sabell.

4. *Secuti & triumphalia ornamenta eodem bello adepti.*] Jam enim invaluerat mos, ut ex eodem bello vel triumphos, vel triumphalia certe ornamenta comites expeditionum consequerentur. non ita olim, ut diximus ad libri secundi caput XXXVIII. Hic vero notat Dio triumphalia ornamenta adeptos esse per Claudium, non solum consulares viros ex senatoribus, sed alios quoque dignitate longe inferiores. *Casaubonus.*

5. *In prætexta.*] Prætextati scilicet sequuti sunt. Autor est Eutropius, Claudium, devicta Britannia, per Cn. Sentium & Aulum Plautium illustres & nobiles viros, triumphum celebrem egisse, qui circa quosdam amicos tam civilis extitit, ut etiam Plautium triumphantem ipse prosequeretur, & conscendenti Capitolium lævus incederet. *Beroald.* Sed inspice cap. XXIV.

6. *Crassus Frugi.*] Primus apud Romanos Lucius Piso cognominatus est Frugi. Cicero in Tusculanis quæstionibus: *Reliquas etiam virtutes frugalitas continet: quæ nisi tanta esset, & si his angustiis, quibus plerique putant, teneretur, nunquam esset Lucii Pisonis cognomen tantopere laudatum.* In Crassorum familia fuisse cognomentum Frugi indicat etiam Spartianus, cum ait: *Crassum Frugi occisum fuisse à procuratore Adriani injussu ipsius, quasi res novas molientem.* Idem.

7. *In veste palmata.*] Palmata, ut refert

BIS *annonæque curam solicitissime semper egit. Cum* [1] *Æmiliana pertinacius arderent,* [2] *in diribitorio duabus noctibus mansit: ac deficiente militum ac familiarum turba, auxilio plebem per magistratus ex omnibus vicis convocavit: ac* [3] *positis ante se cum pecunia fiscis, ad subveniendum hortatus est, repræsentaturus pro opera dignam cuique mercedem.* [4] *Arctiore autem annona ob assiduas sterilitates, detentus quondam medio Foro à tur-*

Servius, utebantur illi, qui palmam merebantur: unde palmata dicta. Hinc illud luculenter dictum à Sidonio in Panegyrico: *Post palmam palmata venit.* Non prætereundum est, quod tradit Julius Capitolinus, qui de Gordiano scribens, ait: *Palmatam tunicam, & togam pictam primus Romanorum privatus suam propriam habuit: cum ante, Imperatores etiam, de Capitolio acciperent, vel Palatio.* Idem.

1. *Æmiliana.*] Locus is fuit Romæ, sed extra portam, in continentibus (ut loquuntur JCti) Urbis ædificiis, & quidem (ut ex hoc loco colligitur) non procul à campo Martio. Varro lib. III. De re rustica cap. II. *eorum ædificia qui habitant extra portam Frumentariam, aut in Æmilianis.* Tacit. lib. XV. ubi de Neronis incendio, *Plus infamiæ id incendium habuit, quia prædiis Tigellini Æmilianis eruperat:* quo loco *in Æmilianis* legendum puto, ut apud Varronem. Erat & vicus Æmilianus regione VII. viæ latæ. Rufus. *Torrent.*

2. *In diribitorio.*] *Diribere* idem quod distribuere est. Unde *Diribitores* dicti qui Romanis in suffragia euntibus tabellas ministrabant, uti & *rogatores* qui cistam deferebant in quam tabellæ mittebantur, & *custodes* qui observabant ne quid fraudis admitteretur. Cic. orat. Post reditum in Senatu: *Quando illa dignitate rogatores, diribitores, custodesque vidistis?* Nam de *divisoribus* August. cap. III. *Diribitorium* igitur locus fuit ad *diribitorum* munus serviens, & quidem apud Septa, regione Circi Flaminii, ut Victor tradidit. De quo sic Dio lib. LV. *Diribitorium, domum omnium quæ uno culmine fuerunt maximam, Agrippa imperfectum reliquit.* Atque hoc est quod interdum ob calores æstivos munera, ludosque in *diribitorio* edi consuesse legimus. *Idem.*

3. *Positis ante se cum pecunia fiscis.*] Fiscis, id est, pecuniæ receptaculis. Ita enim accipiendum, & hic locus ostendit, & Asconius ad Proœm. Act. in Verrem, demonstrat.

4. *Arctiore annona.*] Duæ fames notabiles sub Claudio: altera Claudio Aug. II. C. Licinio Cæcina Coss. altera Consulibus suffectis Rufo, & Pompejo Silvano, Imperatore Claudio Consule IV. designato. quo tempore regina Adiabenorum Helena, coëmpta ex Ægypto annona, famem Judææ levavit, auctore Josepho lib. XX. cap. III. Atque hæc est fames illa, quam prædixit Agabus in Actis Apostolorum. Triennium interest inter utriusque famis tempus. *Ios. Scaliger.*

*. *Convitiisque ac simul fragminibus panis ita instratus.*] Non desunt in historia Augustorum exempla similis furoris. Marcellinus Comes Indictione XIII. consulatu Antiochi & Bassi: *Hoc tempore dum ad Horrea publica Theodosius processum celebrat, Imp. tritici in plebem ingruente penuria, ab orientis populo lapidibus impetitus est.* Casaub.

1. *Posti-*

*turba, * convitiisque ac simul fragminibus panis ita instratus, ut ægre nec nisi [1] postico evadere in Palatium valuerit: nihil non excogitavit ad invehendos etiam in tempore hiberno commeatus. Nam & negotiatoribus certa lucra proposuit, [2] suscepto in se damno, si cui quid per tempestates accidisset: & naves mercaturæ caussa fabricantibus magna commoda constituit. [3] Pro conditio-* 19
ne cujusque, [4] civibus vacationem legis Papiæ Poppeæ: Latinis jus Quiritum: [5] fœminis jus quatuor liberorum: quæ

1. *Postico.*] Quod Tranquillus posticum vocat, id eleganti vocabulo ψευδόθυρον, quasi *falsum ostium* Paulus Orosius appellat. Quin etiam Tullius pseudothyrum Latinitate donavit, sic scribens in Verrinis: *Ea quemadmodum ad istum postea per pseudothyrum revertantur, tabulis vobis, & testibus, judices, planum faciam.* Ammianus quoque Marcell. eadem dictione usus est. *Beroald.*

2. *Suscepto in se damno.*] Simillimum est quod Livio memoratur lib. XXIII. impetratum fuisse, ut, quæ navibus imponerentur, ad exercitum Hispaniensem deferenda, ab hostium tempestatisque vi publico periculo essent. Sed insignis publicanorum fraus, naufragia ementientium, eidem lib. XXV. pluribus recensetur.

3. *Pro conditione cujusque.*] Corrupisse hunc locum fœdissime qui Suetonium in capita distinxerunt, recte Torrentius monuit: nam ad navium fabricatores, de quibus ante dictum, hæ Claudii constitutiones sunt referendæ: leget, qui me audiet, quæ super his eruditissime observata sunt à clarissimo amplissimoque viro Petro Fabro Semestrium libro I. cap. XXV. Totum autem locum sic scribe, *& naves mercaturæ caussa fabricantibus, magna commoda constituit pro conditione cujusque: civibus, vacationem legis Papiæ Poppeæ.* Casaub.

4. *Civibus vacationem legis Papiæ Poppeæ.*] De lege Papia Aug. cap. XXXIV. *Civis* appellatione hoc loco intelligo eum qui jus civitatis Romanæ adeptus sit, justa ac plena libertate manumissus: nam qui Latinæ tantum conditionis erat, ac proinde cive deterior, is nave non vacationem legis Papiæ consequebatur, (neque enim poterat ut puta necdum civis, aut plene liber) sed jus Quiritium, quo civis fieret. *Torrent.*

5. *Fœminis jus quatuor liberorum.*] Olim apud Romanos fœminæ à successione ab intestato sic excludebantur, ut ne inter matrem quidem & filium, filiamve ultro citrove hereditatis capiendæ jus esset. Primus Divus Claudius matri ad solatium liberorum amissorum legitimam eorum detulit hereditatem. Postea vero Divi Hadriani temporibus S. C. Tertulliano cautum est, ut mater ingenua trium liberorum jus habens, libertina quatuor, etiam si in potestate esset, ad bona filiorum ab intestato mortuorum admitteretur, ut hæc narrat plenissime Justinian. Institut. lib. III. tit. III. Ad S. C. Tertullianum. Et ea quidem quæ sub Hadriano constituta sunt, ad Claudium referri nequeunt, his tamen, quæ diximus, manifestum est, fœminis jus trium, quatuorve liberorum habentibus, multa quocunque tempore privilegia fuisse, quæ omnia Claudius naves fabricantibus com-

quæ constituta hodieque servantur. Opera magna potius quam necessaria, quam multa perfecit: sed vel præcipua, aquæ ductum [1] *à Cajo inchoatum:* [2] *item emissarium Fucini lacus, portumque Ostiensem: quamquam sciret ex his alterum ab AVgusto precantibus assidue Marsis negatum,* [3] *alterum à D. Julio sæpius destinatum, ac propter difficultatem omissum: Claudiæ aquæ gelidos & uberes fontes, quorum alteri Cæruleo, alteri* [4] *Curtio & Albudino nomen est: simulque* [5] *rivum Anienis novi lapideo opere in urbem perduxit, divisitque*

competere voluit. De præmiis vero hujusmodi negotiatorum, ac naves annonæ causa habentium, pulchre Scævola, & Callistratus, l. III. De vacatione & excus. munerum, & l. V. De jure immunitatis. Qua in re notandum est quod addidit Scævola, Senatores eam ob naves vacationem non habuisse, quoniam ne habere quidem navem ex lege Julia repetundarum illis liceret: nam etiam ante leges Julias Senatori ædificare navem non licebat, sed veteres leges pæne mortuas novæ revocarunt. Cicero Verr. V. *Noli metuere, Hortensi, ne quæram qui licuerit ædificare navem Senatori. Antiquæ sunt istæ leges, & mortuæ (quemadmodum tu soles dicere) quæ vetant.* Idem.

1. *A Cajo inchoatum.*] Vide quæ ex Plinio notantur ad Calig. cap. XXI. qui ter millies sestertiûm erogatum in id opus refert.

2. *Item emissarium Fucini lacus.*] Perfecisse scribit, quod miror. Verum est, tentatum quidem à Claudio, sed frustra. Dio: τὴν δὲ λίμνην, τὴν Φουκίνην, τὴν τῶν Μαρσῶν ἠθέλησε μὲν εἰς τὸν Τίβεριν ἐξαγαγεῖν, ὅπως ἥ τε χώρα ἡ περὶ αὐτὴν γεωργῆται, καὶ ὁ ποταμὸς ναυσίπορος μᾶλλον γένηται. μάτην δὲ δὴ ἐδαπανήθη. Sed & Seneca quæstiones suas sub Nerone scribente, lacus ille erat in rerum natura. *Ios. Scaliger.* Adi & Ponzanum Comitem ad caput XLIV. Jul. Cæs.

3. *Alterum à D. Iulio sæpius destinatum.*] Pro *alterum* F. Ursinus in V. C. reperit *cæterum*: ut emissarium Fucini lacus & ab Augusto petentibus Marsis negatum, & à Julio destinatum intelligas. Adi sis hujus vitam cap. XLIV. Erant autem Marsi finitimi Fucino. Strabo in V.

4. *Curtio & Albudino.*] Fontem Curtium binominem fuisse arbitror, ut etiam Albudinus vocaretur. Plin. enim lib. XXXVI. cap. XV. duos tantum, Curtium & Cæruleum, commemorat, sicut & hæc inscriptio: IMP. CAESAR. VESPASIANVS. PONT. MAX. TRIB. POT. II. IMP. III. DESIG. IIII. P. P. AQVAS. CVRTIAM. ET. CAERVLEAM. PERDVCTAS. A. DIVO. CLAVDIO. ET POSTEA. INTERMISSAS. DILAPSASQVE. PER. ANNOS. NOVEM. SVA. PECVNIA. VRBI. RESTITVIT. Albudini tamen fontis meminit Frontinus quoque. *Torrent.*

5. *Rivum Anienis novi lapideo opere in urbem perduxit.*] Passim apud veteres Claudia aqua & Anio novus conjunguntur, ut in sequenti inscriptione, TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. AVGVSTVS. GERMANICVS. PONTIF. MAXIM. TRIBVNICIA. POTESTATE. XII. COS. V. IMPERATOR.

que [1] in plurimos & ornatissimos lacus. [2] Fucinum aggressus est, non minus compendii spe quam gloriæ, cum quidam privato sumtu emissuros se repromitterent, si sibi siccati agri concederentur. Per tria autem passuum millia, [3] partim effosso monte, partim exciso, canalem absolvit ægre, & post undecim annos, quamvis continuis triginta hominum millibus sine intermissione operantibus. Portum Ostiæ exstruxit, circumducto dextra sinistraque brachio, & [4] ad introitum profundo jam solo mole objecta: quam quo [5] stabilius fundaret,

TOR. XXVII. PATER. PATRIAE. AQVAS. CLAVDIAM. EX. FONTIBVS. QVI. VOCABANTVR. CAERVLEVS. ET. CVRTIVS. A. MILLIARIO. XXXV. ITEM. ANIENEM. NOVAM. A. MILLIARIO. LXII. SVA. IMPENSA. IN. VRBEM. PERDVCENDAS. CVRAVIT. *Casaub.*

1. *In plurimos & ornatissimos lacus.*] Quod si quis diligentius æstimaverit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis, villis, spatioque advenientis exstructos arcus, montes perfossos, convalles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum. *Plinius.*

2. *Fucinum.*] Ferunt hunc lacum aliquando usque ad montana impleri, rursumque subsidere, ita ut palude obducta loca rursum detegantur, & agriculturæ sint commoda: sive isti affluxus fiunt humore qui in profundo est, mutatione loci sursum se efferente, rursumque in imum confluente: sive prorsus deficiunt fontes atque stipantur: quod Amerinano flumini evenire perhibent, per Catanam fluenti: qui per aliquot annos destitutus aquis, deinde rursum fluit. *Strabo.*

3. *Partim effosso monte, partim exciso.*] Ejusdem Claudii inter maxime memoranda equidem duxerim, quamvis destitutum successoris odio, montem perfossum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profecto impendio, & operariorum multitudine per tot annos: cum aut corrivatio aquarum, qua terrenus mons erat, egereretur in vertice machinis, aut silex cæderetur, omniaque intus in tenebris fierent, quæ neque concipi animo, nisi ab his, qui videre, neque humano sermone enarrari possunt. *Plinius.*

4. *Ad introitum profundo jam solo.*] An potius *salo*? nam portum ἀγχιβαθῆ intelligit, cui proprium est profundum salum. *Casaub.* Idem Sabellico placet.

5. *Stabilius fundaret.*] Scribit Plinius, ex Puteolano pulvere exædificatas fuisse à Claudio turres Hostiensis portus. De hoc pulvere Vitruvius: *Est genus pulveris admirandum, nascitur in regionibus Bajanis, quod commistum cum calce & cæmento, non modo cæteris ædificiis præstat firmitates, sed etiam moles constructæ in mari sub aqua solidescunt.* Sidonius Panegyrico:

Namque Dicarchea translatus pulvis arenæ
Intratis solidatur aquis. Beroald.

6. *Navem ante demersit, qua magnus obeliscus ex Ægypto fuerat advectus.*] Abies admirationis præcipuæ visa est in navi, quæ ex Ægypto Caji principis jussu obeliscum in Vaticano Circo statutum, quatuorque truncos lapidis ejusdem ad susti-

ret,[6] *navem ante demersit,*[1] *qua magnus obeliscus ex Ægypto fuerat advectus, congestisque pilis superposuit altissimam turrim in exemplum Alexandrini Phari, ut ad nocturnos ignes cursum navigia dirigerent.*

21 *Congiaria populo sæpius distribuit.* SPECTACULA *quoque complura magnificaque edidit, non usitata modo, ac solitis locis, sed & commentitia, & ex antiquitate repetita, & ubi præterea nemo ante eum. Ludos dedicationis Pompejani theatri*[2] *quòd ambustum restituerat, è tribunali posito in orchestra commisit,*[3] *cum prius*

sustinendum eum adduxit: qua nave nil admirabilius visum in mari certum est. CXXX. M. modiûm lentis pro saburra ei fuêre. Longitudo spatii obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere lævo. Arboris ejus crassitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat. *Plinius.*

1. *Qua magnus obeliscus ex Ægypto fuerat advectus.*] Thebis intra labra ingentia, diversasque moles figmenta Ægyptiorum numinum exprimentes, obeliscos vidimus plures, aliosque jacentes & comminutos: quos antiqui reges bello domitis gentibus, aut prosperitatibus summarum rerum elati, montium venis vel apud extremos orbis incolas perscrutatis excisos erectosque, Diis superis in religione dicârunt. Est autem obeliscus asperrimus lapis, in figuram metæ cujusdam sensim ad proceritatem consurgens excelsam; utque radium imitetur, gracilescens paullisper specie quadrata in verticem productus angustum, manu levigatus artificis. Formarum autem innumeras notas, hieroglyphicas appellatas, quas ei undique videmus incisas, initialis sapientiæ vetus insignivit autoritas. *Ammianus Marcellinus.*

2. *Quod ambustum.*] Sub Tiberio incensum fuisse auctor Euseb. Chronicis. Atque illud quidem partim Tiberius ipse, partim Cajus jam ante restituerant, sup. Tib. cap. XLVII. & Calig. cap. XXI. sed iterum incensum fuisse, & à Claudio restitutum indicat hoc loco Sueton.

3. *Cum prius apud superiores ædes supplicâsset.*] Prostibula per ludos publicos in scenam introduci solent, & exponi omnium non libidini solum, sed licentiæ. Non ergo mirum, si Theatrum, lasciviæ illa sedes, Veneri olim sacrum. Tertullianus: *Et Pompejus Magnus theatro suo solo minor, cum illam arcem omnium turpitudinum exstruxisset, veritus quandoque memoriæ suæ censoriam animadversionem, Veneris ædem superposuit: & ad dedicationem edicto populum vocans, non theatrum, sed Veneris templum nuncupavit: cui subjecimus, inquit, gradus spectaculorum.* Ex hoc loco clara lux Suetonio. Intelligit enim supplicâsse Claudium apud templum Veneris superpositum theatro, ideo recte, *superiores ædes.* Et quia gradus spectaculorum, id est, cavea & orchestra, subjecta ædi: bene addit, descendisse eum inde per mediam caveam ad orchestram. Interpretibus ante me hic caligo. Si quid mutandum, legerim ipse, *apud superiorem ædem.* At de sententia, quam dixi non muto. *Lipsius.*

* *Perque mediam caveam.*] De cavea, loco in spectaculis depressiori, Cæsar Scaliger ad cap. XLIV. Augusti.

1. Si-

prius apud ſuperiores ædes ſupplicaſſet, * *perque mediam caveam ſedentibus ac* [1] *ſilentibus cunctis, deſcendiſſet.* [2] *Fecit & ſæculares, quaſi anticipatos ab AVguſto, nec legitimo tempori reſervatos: quamvis ipſe in hiſtoriis ſuis prodat,* intermiſſos eos AUguſtum multo poſt, diligentiſſime annorum ratione ſubducta, in ordinem redegiſſe. *Quare vox præconis irriſa eſt, invitantis more ſolenni ad ludos,* quos nec ſpectaſſet quiſquam, [3] nec ſpectaturus eſſet: *cum ſupereſſent adhuc qui ſpectaverant, &* [4] *quidam hiſtrionum producti olim, tunc quoque producerentur. Circenſes frequenter etiam in Vaticano commiſit, nonnumquam interjecta* [5] *per quinos miſſus venatione. Circo vero maxi-*

1. *Silentibus cunctis.*] Nullo plauſu & favore excipientibus, quum ſoleret alioqui populus Cæſarem venientem plauſu & favore excipere. Martialis:

Quotque ſonant pleno voceſque manuſque theatro,
Quum ſubiti populus Cæſaris ora videt. Sabellicus.

2. *Fecit & ſæculares.*] Oppianus Halieutica ſua Caracallæ obtulit ſub tempus ludorum ſecularium, qui à patre Severo Aug. & Antonino Caracalla filio celebrati ſunt, ut ex illis conſtat:

Πολλαῖς ἑνδεκάδεσσιν ἑλισσομένων ἐνιαυτῶν.

Nam ſeculum Romanum eſt periodus δεκὰς ἑνδεκάδεσσιν ἑλισσομένων ἐνιαυτῶν, annorum undenûm decies vertentium circulus. Horatius:

Certus undenos decies per annos
Orbis ut cantus referat.

Ideo illa apud Martialem, jactat ſe vixiſſe decies undenos annos:

Bis mea Romano ſpectata eſt vita Terento.

Non utique quod binos ſeculares ludos vidiſſet. Nam intervallum inter Secularia Claudii & Domitiani perexiguum eſt: ſed dicit ſe tot annos vixiſſe, quot ſatis ſunt ad bis ſpectandum ſecularia. Neque locus Martialis vulgo bene capitur, neque ille Oppiani ab ullo hactenus animadverſus. *Ioſ. Scaliger.* De ſecularibus etiam ad cap. XXXI. Aug. Politianus.

3. *Nec ſpectaturus eſſet.*] Falſum: ſiquidem Domitiani ſecularia vix annorum L. interſtitio, disjuncta à Claudianis fuere. Vide Dom. cap. IV. & quæ inibi ex Onuphrio Panvinio adferuntur.

4. *Quidam hiſtrionum producti olim, tunc quoque producerentur.*] Id de Stephanione teſtatur Plinius. Anni autem ab Auguſti Secularibus ad eos quos fecit Claudius, LXIII. fuere.

5. *Per quinos miſſus.*] Singulis miſſibus quatuor mittebantur quadrigæ, quæ ſeptem ſpatiis circum metas evolutis, quæ prior metam in ſeptimo curriculo circumflexiſſet, ea palmam adipiſcebatur. Hujuſmodi miſſus una die viginti quatuor exhiberi legitimum ac ſolemne fuit, quibus nonaginta ſex quadrigæ currebant. olim vigeſimus quintus miſſus addebatur, qui & *ærarius* vocatur, quia de colla-

ximo [1] *marmoreis carceribus, auratisque metis, quæ utraque & [2] tophina ac lignea antea fuerant, exculto,* [3] *propria senatoribus constituit loca, promiscue spectare solitis. Ac super quadrigarum certamina, Trojæ lusum exhibuit, &* [4] *Africanas* [5] *conficiente turma equitum prætorianorum, ducibus Tribunis, ipsoque præfecto: præterea Thessalos equites,* [6] *qui feros tauros per spatia Cir-*

collocatione populi exhibebatur. Viginti quinque missus centum curribus constabant, quia singuli quatuor. *Salmas.*

1. *Marmoreis carceribus.*] Sidonius Apollinaris:

Hæc est janua consulumque sedes,
Ambit quam paries utrumque senis
Crypticis porticibusque fornicatus.

Ostium Ausonii quod ad medium Circi spatium patet, idem prorsus est cum hac janua & consulum sede Sidonii, quæ utrimque senos *carceres* fornicatos habebat. ea sunt ostia Circi, *ἱπποαφίσεις ψαλιδωταί.* Sola sex ostia, quæ à latere dextro illius mediæ januæ erant, necessaria mittendis quadrigis fuêre, quia à dextra ad sinistram curricula sua paragebant. An igitur ad ornatum atque ut æqualis esset architecturæ facies, totidem ostia in alio latere facta, quæ ut ipsa eodem machinarum artificio, eodemque tempore pandebantur, quamvis nulli inde currus emitterentur? Ex illis porro senis ostiis quæ ad dextram fuêre primarum metarum, sola quatuor prima quadrigas emittebant quatuor certaturas, singula singulas. Quod ab eo tempore obtinuit, quo in quatuor colores & greges tota Circi factio divisa est. *Salmasius.*

2. *Tophina.*] Ex topho lapide. Vulgaris lapis, & in primis circa urbem. Juvenal.
ingenitum violarent marmora tophum.
Papinius in IV. Sylvar.

Cocto pulvere, sordidoque Topho.

Sabellicus.

3. *Propria senatoribus constituit loca, promiscue spectare solitis.*] Spectabant quidem jam in circo separatim & per se singuli ordines, senatorum, equitum, & plebis, ex quo primum id institutum fuit: non tamen certi loci singulis ordinibus assignati fuerant. At tunc secrevit Claudius senatoribus eas sedes quas nunc quoque obtinent; fecitque ipsis potestatem, si vellent, alio quocumque loco in vulgari veste spectandi. *Dio Cassius.*

4. *Africanas.*] Ad Caligulæ caput vigesimum tertium.

5. *Conficiente turma Equitum.*] Sic *confectores ferarum*, Aug. cap. XLIII.

6. *Qui feros tauros per spatia Circi agunt.*] In altera parte vetusti denarii Julii Cæsaris caput impressum est: in altera taurus concitatus ac furens, quo id spectaculi genus indicatur, cum his litteris: L. LIVINEIVS: qui fortassis iis ludis præfuit. *F. Vrsin.* Thessalorum gentis inventum est, equo juxta quadrupedante cornu intorta cervice tauros necare: primus id spectaculum dedit Romæ Cæsar Dictator. *Plinius.* Verba hæc Plinii absque dubio mendosa sunt. nam quid est, *cornu intorta cervice tauros necare?* nos scimus moris fuisse Thessalis illis equitibus in hac taurorum venatione, ut tauris adequitantes, injecto in cornua vinculo, eos cernuare, & humi procumbere magna vi cogerent, legendum igitur apud Plinium: *cornu intorto restibus*, vel, *retibus.* πλέγμα & ἅμμα dixit in eadem re Philippus, qui hanc taurorum venationem Thessalis familiarem ita describit hoc epigrammate:

Θεσσα-

Circi agunt, insiliuntque defessos, & ad terram cornibus detrahunt. Gladiatoria munera [1] *plurifariam ac multiplicia exhibuit.* [2] *Anniversarium in castris prætorianis, sine venatione apparatuque,* [3] *justum atque legitimum in Septis, ibidem extraordinarium & breve, dierumque paucorum, quodque appellare cœpit* Sportulam: *quia primum daturus edixerat*, velut [4] ad subitam condictamque cœnulam invitare se populum. [5] *Nec ullo spectaculi genere communior aut remissior erat, adeo ut* [6] *oblatos victoribus aureos prolata sini-*

Θεσσαλίης εὔιππος ὁ ταυρελάτης χορὸς ἀνδρῶν
Χερσὶν ἀτευχήτοις θηρσὶν ὁπλιζόμενος·
Δενδροτυπεῖ πώλους ζεῦξαι σκιρτήματα ταύρων,
Ἀμφιβαλεῖν σπεύδων πλέγμα μετωπίδιον·
Ἀκρότατον δ' ἐς γῆν κλίνας ἅμμα κ' εὔρεπον ἅμμα (βίαν.
Θηρὸς τὴν τόσσην ἐξεκύλισσε

Artemidorus quoque ostendit, in Thessalia qui generosissimi essent, & nobilissimi, taurorum venationi operam dedisse. *Salmasius.*

1. *Plurifariam.*] Pro, pluribus locis. Calig. cap. LVI. *exstructo plurifariam Circo.*

2. *Anniversarium in castris prætorianis.*] In memoriam recepti illic Imperii.

3. *Justum atque legitimum.*] Scilicet cum venatione, & reliquo apparatu.

4. *Ad subitam condictamque cœnulam.*] *Condicere*, apud JCtos est denunciare. Hinc *condicere cœnam*, cum quis alteri denuntiat se cum eo cœnaturum. Ut convivæ, non convivatoris sit. Tib. cap. XII. *cœnam ea lege condixit. Condicta* igitur *cœnula* hic pro subita ac sine apparatu, qualis amicis, qui seipsos invitant, apponitur. Quam non illepide *sportulam* vocabat Claudius. *Torrent.*

5. *Nec ullo spectaculi genere communior aut remissior erat.*] Hoc est, μᾶλλον κοινὸς καὶ ἐπιεικὴς ἦν, ut de eodem Claudio loquitur Dio: magis tamen explicat hunc locum quod paullo post de eodem principe scribit ξυγγραφεὺς ille diligentissimus, σφίσι κοινάς τε ἐν τῇ θέᾳ σπουδὰς, καὶ παρεῖχεν ὅσα ἐβούλοντο. Quorum locorum comparatione confirmatur vulgata lectio hujus loci, quæ in omnibus quoque scriptis exstat, *communior* non *comior*: ut videri queat, atque adeo visum quibusdam legendum esse; sicut in Vespasiano cap. XXII. *& super cœnam autem & semper alias comissimus, multa joco transigebat.* Verum ibi quoque Viterb. cod. præfert *communissimus.* Servius, COMMVNEMQVE VOCATE DEVM. *humanum, beneficum,* φιλάνθρωπον. *unde & communes homines dicimus.* Cas.

6. *Oblatos victoribus aureos.*] Moris fuit victoribus aurigis aurum postulare: quod postea etiam equis victoribus cœptum postulari. Capitolinus in Vero Imperatore. *Casaubonus.* Locum habes ad Calig. cap. LV. Huc refer illum Juvenalis versum è Satyra VII.

Accipe victori populus quod postulat aurum.

1. *Voce*

sinistra pariter cum vulgo, [1] *voce digitisque numeraret: ac sæpe hortando rogandoque ad hilaritatem homines provocaret*, dominos *idemtidem appellans, immistis interdum frigidis & accersitis jocis: Qualis est, cum* [2] *Palumbum postulantibus*, daturum *se promisit*, si captus esset. *Illud quoque plane quantumvis salubriter & in tempore, cum* [3] *essedario, pro quo quatuor filii deprecabantur, magno omnium favore indulsisset rudem, tabulam illico misit, admonens populum,* quantopere liberos suscipere deberet, quos videret & gladiatori præsidio gratiæque esse. *Edidit & in Martio campo expugnationem direptionemque oppidi* [4] *ad imaginem bellicam, & deditionem Britanniæ regum, præseditque paludatus. Quin & emissurus* Fucinum *lacum, naumachiam ante commisit. Sed cum proclamantibus naumachiariis*, Ave Imperator, morituri te salutant, *respondisset,* [5] Avete vos: *neque post hanc vocem, quasi venia data, quisquam dimicare vellet, diu cunctatus, an omnes igni ferroque absumeret, tandem*

1. *Voce digitisque numeraret.*] De ratione per digitos numerandi, veteribus usurpata, multa, erudite observavit Lilius Gyraldus, Dialogismo II. Sic numeros ab uno usque ad centum sinistra manu denotabant, à centesimo autem numero dextra deinceps numerabant. Ideo de Nestore Satyricus ait:

——— *dextra jam computat annos.*

Lilium vide.

2. *Palumbum postulantibus.*] Jocus est in nomine. Nam palumbus nomen est avis notissimæ: & eodem nomine gladiator famosus nuncupabatur. Populus Romanus petebat exhiberi gladiatorem nomine Palumbum. Claudius alludens ad nomen alitis, *Dabo*, inquit, *si captus fuerit*. Beroaldus. Ut hic Palumbus, sic Columbus quoque gladiatoris nomen Calig. cap. LV.

3. *Essedario.*] Lipsius ad c. XXXV. Calig.

4. *Ad imaginem bellicam.*] Erat enim cernere totas interfici acies hostium, & alios fugere, alios captivos duci. Temporibus nostris edita sunt talia spectacula à principibus: ut civitas è ligno formata oppugnaretur forinsecus, propugnaretur intrinsecus. *Beroaldus.*

5. *Avete vos.*] Cod. Salmas. *aut non* subintellige, *morituri.* quasi dubium foret, an omnes isto prælio essent consumendi. Id aliter à naumachiariis acceptum. Atque adeo hæc lectio magis, quam vulgata, caussam hallucinationis ostendit. *Schildius.*

dem è sede sua prosiluit: ac per ambitum lacus, [1] *non sine fœda vacillatione, discurrens, partim minando, partim adhortando ad pugnam compulit. Hoc spectaculo classis Sicula & Rhodia concurrerunt,* [2] *duodenarum triremium singulæ,* [3] *exciente buccina Tritone argenteo, qui è medio lacu per machinam emerserat.* QUÆDAM 22
circa cærimonias, civilemque & militarem morem, item circa omnium ordinum statum, domi forisque, aut correxit, aut exoleta revocavit, aut etiam nova instituit. In cooptandis per collegia sacerdotibus, neminem nisi juratus nominavit: observavitque sedulo, [4] *ut quoties terra in urbe movisset, ferias advocata concio-*

1. *Non sine fœda vacillatione.*] Cap. XXX. *Cæterum & ingredientem destituebant poplites minus firmi, & remisse quid vel serio agentem multa dehonestabant.*

2. *Duodenarum triremium singulæ.*] Numerus est aperte corruptus: Dio, Οἱ δὲ ναυμαχήσαντες θανάτῳ δὴ κατα δεδικασμένοι ἦσαν, καὶ πεντήκοντα ναῦς ἑκάτεροι εἶχον, οἱ μὲν Ῥόδιοι, οἱ δὲ Σικελοὶ ὀνομασθέντες. ita fuerit legendum *quinquagenarum*. Casaubonus. Tacitus undeviginti hominum millia armasse Claudium refert. An censemus scilicet centenarum triremium classem non plus Corneliana summa cepisse? Nugæ, &, si nautas consulimus, satis singulæ quingenis capitibus quod notari mihi volo ad sequentia. Enimvero hæc ipsa Corneliana hominum multitudo ut in triremes utrimque duodenas sit imposita, quod dictum auctori nostro, non à me impetro, ut vel verisimile videatur. Igitur (quod unum reliquum est) Tacitum ad Suetonii partes traxerim, & capiendo illi numero triremes duodevicenas hinc inde fabricet, id est, quæ utrimvis duodevigesies quingena capita, seu novem hominum millia conduxerint. *Torrent.*

3. *Exciente buccina Tritone argenteo, qui è medio lacu per machinam emerserat.*] Duplex hic artificium: quod repente è medio lacu excitatur Triton: & quod prodit iste non mutus sed canorus, ac buccina sonans. Illud per machinam factum adnotat Suetonius: hoc vero rationibus artis hydraulicæ organarii effecerunt: quos scimus aquæ vi & impulsu omnis generis voces atque organa suavissima imitatione exprimere, sicut ex Herone novimus & Vitruvio. Atque hoc spectaculum transtulit Claudius in naumachiam suam è theatris. Nam ibi soliti produci Tritones buccina mugientes. Cornelius Severus in Ætna:

Nam veluti resonante diu Tritone canoro,
Pellit opus collectus aqua, victusque movere (ces,
Spiritus & longas emugit buccina vo-
Carmineque irriguo magni cortina theatri
Imparibus numerosa modis canit arte regentis,
Quæ tenuem impellens animam subremigat undam. Casaub.

4. *Ut quoties terra in urbe movisset, ferias indiceret.*] Quænam esse caussa videatur, quamobrem terræ motus fiant, ne in-

cione prætor indiceret: utque [1] *dira avi in urbe aut in Capitolio visa,* [2] *obsecratio haberetur, eamque ipse jure Max. Pont. commonito pro Rostris populo præiret,*
23 [3] *submotaque operariorum servorumque turba.* [4] *Rerum actum divisum antea in hibernos æstivosque menses con-*

ne inter physicas quidem philosophias satis constitit. propterea veteres Romani, ubi terram movisse senserant nuntiatumve erat, ferias ejus rei caussa edicto imperabant; sed Dei nomen, ita uti solet, cui servare ferias oporteret, statuere & edicere quiescebant: ne alium pro alio nominando, falsa religione populum alligarent. eas ferias si quis polluisset, piaculoque ob hanc rem opus esset: hostiam SI. DEO. SI. DEAE. immolabat. *Gellius.* Ob crebros terræ motus denuntiatos, Decemviros libros Sibyllinos adire jussos, Livius lib. XXXIV. refert.

1. *Dira avi in urbe aut in Capitolio visa.*] *Diram avem* incendiariam intelligo, de qua Plinius lib. X. cap. XIII. Sed & ob bubonem, quod Capitolii cellam ipsam intrasset, lustratam fuisse Urbem refert Plin. lib. X. cap. XII. Lamprid. Commodo, *Ante lucem fuerant etiam incendiariæ aves diræ.* Vide quæ notavi in Horat. l. III. Od. I. *Torrent.*

2. *Obsecratio haberetur, eamque ipse jure Max. Pont. commonito pro Rostris populo præiret.*] Obsecrare est opem à sacris petere. *Festus.* Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus. Et ne quid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursusque alium custodem dari qui attendat, alium vero præponi, qui favere linguis jubeat: tibicinem canere, ne quid aliud exaudiatur. *Plinius.*

3. *Submotaque operariorum servorumque turba.*] Autor est Halicarnassæus lib. II. Antiquit. opificum multitudinem vili in pretio apud veteres Romanos fuisse, qui artes sellularias & ignavas à peregrinis ac servis excoli malebant, quam ut natos in bella animos iis exercendis hebetarent. Idem lib. VI. ubi de septimo lustro disserit, aliquot post regifugium annis, numerum servorum, & sordidas artes exercentium, disertim à civili turba dirimit. Nec abit à Dionysio Polybius Hist. X. Nihilominus crescente libertate & ἰσομοιρίᾳ Reipublicæ, civium eos loco fuisse, id est, in tribus receptos, & ad honores ac suffragia admissos, Romani juris scientissimis viris est probatum. At vero sub imperatoribus ad idem rursus vilipendium decidisse videntur, quod sub regibus olim & ambitiosis patriciis toleraverant, ut ex hoc Suetonii loco intelligere licet. Sane etiam Aristoteles in Politicis, servire eos servitutem quandam, sed limitatam ait, propterea quod manibus eorum atque opera non, ut mancipiorum, ad res omnes, sed ad unam quandam, utimur: ut haud frustra cum servis eos composuerit Tranquillus. Idem l. III. c. V. τὸ βάναυσον vetustis temporibus apud quosdam fuisse δοῦλον, ἢ ξενικόν, & suo etiam ævo plerosque tales inveniri, testatur. Cujus & illa ibidem vox est: Ἡ δὲ βελτίστη πόλις οὐ ποιήσει βάναυσον πολίτην. *Schildius.*

4. *Rerum actum divisum antea.*] Observatum fuisse videtur ante Claudium ut alia æstivis, alia hibernis mensibus agerentur. Ipse instituit ut prout res inciderent promiscue & indifferenter tractarentur. Atque huc fortassis spectat beneficium Claudii de quo Galb. cap. XIV. ne judices hieme, initioque anni ad judicandum evocarentur. Spectat & alter Suetonii locus August. cap. XXXII. *Torrentius.*

1. *Iuris-*

conjunxit. [1] *Jurisdictionem de fidei commissis quotannis, & tantum in urbe delegari magistratibus solitam in perpetuum, atque etiam per provincias potestatibus demandavit. Capiti Papiæ Poppeæ legis,* [2] *à Tiberio Cæsare, quasi sexagenarii generare non possent, addito, obrogavit. Sanxit ut* [3] *pupillis extra ordinem tutores à* Coss. *darentur, utque* [4] *hi, quibus à magistratibus*

1. *Iurisdictionem de fidei commissis.*] Hac de re Pomponius l. II. De orig. juris, *Divus* (inquit) *Augustus xvj. Prætores constituit, post deinde Divus Claudius duos adjecit, qui de fideicommissis jus dicerent. Ex quibus unum Divus Titus detraxit.* Multa Justinian. II. tit. XXIII. Sed libet asscribere Ulpiani verba Institut. tit. XXV. *Fideicommissa non per formulam petuntur, ut legata, sed cognitio est Romæ quidem Consulum, aut Prætoris qui fideicommissarius vocatur, in provinciis vero Præsidum provinciarum.* Et merito quidem Claudius fideicommissorum, quæ sola fide niterentur, peculiarem cognitionem extra ordinem esse voluit. Vide l. CLXXVIII. De verborum signific. *Idem.*

2. *A Tiberio Cæsare.*] Relatum fuisse sub Tiberio de moderanda Papia Poppea, atque adeo exsolutos tum aliquot ejus legis nodos auctor est Tacit. l. III. Annal. Verum id quod hic refert Suet. legis Acerbitatem auget magis quam imminuit. Et alioqui satis aperte ex Jurisconsultis nostris constat, ipsa lege Papia cautum fuisse ne mulier quinquaginta annis minor sexagenario nuberet, aut vir LX. annis minor quinquagenariam uxorem duceret. Ac proinde legis ipsius interpretatione sexagenarii generare non possunt. Cui capiti Claudius obrogavit, permittens ut etiam sexagenario quinquagenaria minor nuberet. Verba igitur *à Tiberio Cæsare* ab imperito aliquo adjecta sunt. Nostram conjecturam confirmant verba Senecæ relata à Lactantio lib. I. Divinar. institut. cap. XVI. *Quid ergo est quare apud Poëtas salacissimus Iupiter desierit liberos tollere? Vtrum sexagenarius factus est, & illi lex Papia fibulam imposuit? An impetravit jus trium liberorum?* Idem.

3. *Pupillis extra ordinem tutores a* Coss. *darentur.*] Ante Claudii tempora si pupillus neque ex patris testamento, neque ex lege XII. tabularum tutorem accepisset, quem vel testamentarium appellabant, vel legitimum, illum pro patris arbitrio, hunc agnatum proximum, tunc lege Atilia jus dandi tutoris habebat Romæ Prætor cum majore parte Tribunorum plebis, in provincia vero Præses lege Julia Titia. qua de re præter Jurisconsultos etiam Livius lib. XXXIX. Sed & Cicero vocem illam Verris Prætoris commemorat, *pupillos & pupillas certissimam esse prædam Prætoribus.* Claudius igitur, quo tutore indigentibus melius prospiceretur, curam illam Consulum esse voluit. Idque Trajani quoque temporibus obtinuisse docet nos Plin. l. IX. Epistol. ad Quadratum. *Idem.* Postea de M. Antonino sic Jul. Capitolinus: *Prætorem tutelarem primus fecit, quum ante tutores à consulibus exposcerentur, ut diligentius de tutoribus tractaretur.*

4. *Hi, quibus à magistratibus, &c.*] Locum hunc illustrat quod à Callistrato traditur libris βασιλικῶν, relegatum, sive interdictum patria sua à Præside provinciæ, etiam Roma, quæ communis sit patria abstinere debere, nec solum Roma, sed & ea civitate in qua princeps agit, qui pater patriæ est. Cui non absimile quod prodit Macer. l. XII. De re

bus provinciæ interdicerentur, urbe quoque & Italia submoverentur. Ipse quosdam novo exemplo relegavit, [1] ut ultra lapidem tertium vetaret egredi ab urbe. [2] De majore negotio acturus, in curia medius inter consulum sellas, tribunitio subsellio sedebat. [3] Com-
24 *meatus à senatu peti solitos beneficii sui fecit. Ornamenta consularia etiam [4] procuratoribus ducenariis indulsit. [5] Senatoriam dignitatem recusantibus, equestrem quoque ademit. Latum clavum, quamvis initio affirmas-*

mil. eos qui ignominiose missi sunt, neque Romæ, neque in sacro comitatu agere posse. *Torrent.*

1. *Vt ultra lapidem tertium vetaret egredi ab urbe.*] Simile exemplum legitur in sacris: 1. Reg. II. commate XXXVII.

2. *De majore negotio acturus, in curia medius inter consulum sellas, tribunitio subsellio sedebat.*] Dabunt, & accipient magnam lucem collata cum hoc loco Dionis verba, loquentis de supplicio affectis à Claudio, ἐκρίνοντο δὲ ἐν τῷ συνεδρίῳ, τοῦ τε Κλαυδίου, τῶν ἐπάρχων τε καὶ τῶν ἐξελευθέρων αὐτοῦ παρόντων. τὴν μὲν γὰρ ἐσήγησιν ἐν μέσῳ τῶν ὑπάτων ἐπὶ δίφρου ἀρχικοῦ ἢ ἐπὶ βάθρου (tribunicium subsellium intellige ex Suetonio) καθήμενος ἐποιεῖτο. μετὰ δὲ τοῦτ᾽ αὐτός τε ἐπὶ τὴν συνήθη ἕδραν μετήρχετο καὶ ἐκείνοις οἱ δίφροι ἐτίθεντο. καὶ ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν μεγίστων (Suetonius *de majore negotio acturus*) ὁμοίως ἐγίγνετο. Ex ejusdem auctoris lib. XLII. didicimus, Cæsari Dictatori summi honoris loco decretum fuisse à senatu, ut in subselliis tribuniciis sedere ei liceret: qui honos postea etiam aliis est delatus. *Casaub.*

3. *Commeatus à senatu peti solitos beneficii sui fecit.*] Senatus enim consultum curavit Claudius faciendum, quo ea sibi potestas concederetur. Auctor Dio. elegans est dicendi genus quo utitur hic Tranquillus. sic apud Justinum l. XIII. *& ut munus imperii beneficii sui faceret.* libro XXIV. *non quoniam eripere his regnum; sed quod facere muneris sui vellet.* & alibi non semel. *Idem.*

4. *Procuratoribus ducenariis.*] Ducenta & centena dignitates sunt in schola agentium in rebus, & in officio sacrarum largitionum l. J. C. Theod. de Cæsar. l. J. C. Th. de muril. l. V. C. Th. de decur. Euseb. VII. de Samosateno: καὶ ὑπὲρ ἥδε κοσμικὰ ἀξιώματα ὑποδυόμενος, καὶ δουκηνάριος μᾶλλον ἢ ἐπίσκοπος θέλων καλεῖσθαι. Procuratores ducenarii dicuntur à Cypriano in Epistolis: *Actis*, inquit, *publice habitis apud procuratorem ducenarium.* An igitur sic videntur appellati ducenarii & centenarii, itemque sexagenarii (de quibus lib. X. Cod. Justin. de exact. tribut.) à numero pecuniarum eis commissarum? qua ratione procuratoribus Cæsaris indita fuisse nomina Dio scribit lib. LIII. Καὶ τοῖς γε ἐπιτρόποις καὶ αὐτὸ τοῦτ᾽ ἀξιώματος ὄνομα ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διδομένων αὐτοῖς χρημάτων προσγίγνεται. *Cujacius.*

5. *Senatoriam dignitatem recusantibus.*] Vel oblatam quoties senatum legeret Claudius, vel jure acquisitam, quando aliquis tribunatum gesserat: vide l. II. cap. XI. *Casaub.*

1. *Li-*

masset non lecturum senatorem, nisi civis R. abnepotem, etiam libertini filio tribuit: sed sub conditione, si prius ab equite Rom. adoptatus esset. Ac sic quoque reprehensionem verens, etiam App. Cæcum generis sui proauctorem, censorem, [1] *libertinorum filios in senatum allegisse docuit: ignarus, temporibus Appii & deinceps aliquandiu* libertinos *dictos, non ipsos qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos. Collegio quæstorum pro stratura viarum gladiatorum munus injunxit:* [2] *detractaque Ostiensi & Gallica provincia, curam* [3] *ærarii Saturni reddidit,* [4] *quam medio tempore præto-*

1. *Libertinorum filios in senatum allegisse.*] Ob infamem atque invidiosam senatus lectionem verecundia victus Appii collega C. Plautius, censura abdicavit. *Livius.*

2. *Detractaque Ostiensi & Gallica provincia.*] Hæ sunt provinciæ in quas solitus mittere quæstores Augustus. Docuit me Dio libro LV. ταμίας ἔν τε τῇ παραλίᾳ τῇ πρὸς τῇ πόλει καὶ ἐν ἑτέροις τισὶ τῆς Ἰταλίας χωρίοις ἄρχειν ἐποίησε. καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ πλείω ἔτη ἐποίησε. Id est, *Quæstores præfecit oræ maritimæ ad urbem* (hæc est Ostiensis provincia) *& quibusdam aliis Italiæ locis, idque in plures annos ab eo servatum.* Inter ista Italiæ loca pars aliqua Galliæ Cisalpinæ fuit. Atque hæc est Gallica provincia quæstoria, quam Suetonius hoc loco intelligit. *Casaub.* Tullius etiam in oratione pro Murena mentionem facit Ostiensis provinciæ quæstoriæ, quam ait esse non tam gratiosam & illustrem, quam negotiosam & molestam.

3. *Ærarii Saturni.*] Cur Saturni templo utuntur loco ærarii, ibidemque contractuum monimenta adservant? An quia obtinuit opinio, regnante Saturno avaritiam apud homines injustitiamque locum non habuisse, sed fidem & justitiam? Aut quia Deus ille fructuum, atque agriculturæ præesse creditur? Ex ubertate autem frugum & venditione, pecuniæ crescit copia. Primus autem ædem Saturni ærarium fecit post exactos reges Valerius Poplicola, cum sentiret locum istum & conspicuum, atque ab insidiis tutum. Cæterum legati quoque, undecunque Romam missi, ad Saturni ædem accedunt, ibique nomina sua dant præfectis ærarii. *Plutarchus.*

4. *Quam medio tempore prætores aut utique prætura functi sustinuerant.*] Olim ærario præpositi Quæstores. Caussa immutandi sub Julio Cæsare orta. Quia enim absente Cæsare Quæstores creati nulli, ærarii cura Ædilibus duobus commissa est: donec Augustus prætorios substituit. Claudius quæstoribus reddidit. Ita tamen, ut honores iis extra ordinem permitteret, *ne metu offensionum segnius consulerent*, ait Tacitus. Quem Dio explicat in Claudio. Ex quo discas, honores extra ordinem iis datos fuisse præturas. Sed id ipsum immutans rursum Nero, rediit non ad Prætores (non enim ita appellati amplius) sed ad Præfectos, quos è Prætoriis elegit. In jure crebra mentio Præfectorum ærarii, ut l. XII. De his quæ ut indignis. l. XV. & XLIII. De jure fisci. *Lipsius.*

tores aut utique prætura functi sustinuerant. Triumphalia ornamenta Silano filiæ suæ sponso nondum puberi dedit. Majoribus vero natu, tam multis, tamque facile, [1] *ut epistola communi legionum nomine exstiterit, petentium,* ut legatis consularibus simul cum exercitu & triumphalia darentur, ne caussam belli quoquo modo quærerent. *A. Plautio etiam ovationem decrevit: ingressoque urbem obviam progressus, & in Capitolium eunti, & inde rursus revertenti latus texit.* [2] *Gabinio Secundo, Chaucis, gente Germanica, superatis, Chaucius cognomen usurpare concessit.*

25 [3] *Equestreis militias ita ordinavit, ut post cohortem, alam: post alam, tribunatum legionis daret: stipendiaque* [4] *instituit, & imaginariæ militiæ genus, quod vocatur*

1. *Vt epistola communi legionum nomine exstiterit.*] Curtius Rufus in agro Mattiaco recluserat specus quærendis venis argenti: unde tenuis fructus, nec in longum fuit: at legionibus cum damno labor, effodere rivos, quæque in aperto gravia, humum infra moliri, quis subactus miles, & quia plures per provincias similia tolerabantur, componit occultas litteras nomine exercituum rogantium imperatorem, *ut quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tribueret.* Tacitus.

2. *Gabinio Secundo.*] De Gabinio Secundo dubito. Nam quæ contra Caucos, seu Chaucos, ut eos vocat Tacit. (Dio Cauchos) gesta sunt sub Claudio, Cn. Domitio Corbuloni attribuuntur. *Torrentius.*

3. *Equestreis militias ita ordinavit, &c.*] Ala eo tempore, quo Suetonius scripsit, non nisi equitum fuit. Unde & alarii equites, ut plurimum auxiliares, eoque nomine distincti à legionariis. Inter equestres milites, alæ & cohortis præfecturam posuit, ut & tribunatum legionis, quia Tribuni legionum equites, & equo merebant, item præfecti cohortium & alarum. *Alæ*, ut dixi, proprie de equitibus auxiliariis, & *cohortes* de auxiliariis peditibus. Ideo hic à legione distinguuntur, id est, à legionariis militibus. Hoc ordine igitur promotionem equestris militiæ faciebat Claudius, ut post cohortis auxiliariorum præfecturam, daret præfecturam alariorum equitum, sive alæ equitum auxiliariorum, & post alæ præfecturam *Tribunatum* legionis, id est, præfecturam unius cohortis in legione. Hæc pluribus ita esse in nostro de Militia Commentario docemus. Militiæ autem equestres, quia, ut dixi, equo merebant omnes hi præfecti. *Salmasius.*

4. *Instituit imaginariæ militiæ genus, quod vocatur Super numerum.*] Ita Mss. vulgo *supra numerum.* Diversi ab his sunt supernumerarii illi equites peditesque, quorum meminit Vegetius: item illi ὑπεράριθμοι σχολάριοι quos instituisse Justinianum in ordinanda militia Palatina, refert Procopius. Mentio habe-

tur Super numerum, *quo absentes, & titulo tenus fungerentur. Milites domos senatorias salutandi caussa ingredi, etiam patrum decreto prohibuit.* [1] *Libertinos, qui se pro equitibus Romanis agerent, publicavit.* [2] *Ingratos & de quibus patroni quererentur,* [3] *revocavit in servitutem: advocatisque eorum negavit se* [4] *adversus libertos ipsorum jus dicturum.* [5] *Cum quidam ægra & affecta mancipia* [6] *in insulam Æsculapii tædio me-*

habetur supernumerariorum in Codice Theodosiano, De palatinis sacrarum largitionum & rerum privat. lege XV. & XVII. *Casaub.* In nummo veteri, NERO. CLAVD. CAES. DRVSVS. GERM. PRINC. IVVENT. SACERD. COOPT. IN. OMN. CONL. SVPRA. NVM. EX. S. C. id est, Sacerdos cooptatus in omnia collegia supra numerum ex S. C. *Torrent.*

1. *Libertinos publicavit.*] Id est, bona eorum proscripsit, atque in fiscum cogi jussit, quemadmodum sup. cap. VIII. *venalem pependisse* dicit Claudium, cujus bona sic exposita fuerant. Lamprid. Alexandro: *Mulieres infames, quarum infinitum numerum deprehenderat, publicari jussit.* Tertullianus De fuga: *Publicaris? Bonum tibi est, qui enim non publicatur in hominibus, publicatur in Deo.* Non repugnaverim tamen, si quis de personarum etiam proscriptione hæc intelligat, præcipue Tertulliani locum. Nam libertinorum pro Equitibus se gerentium, ac mulierum infamium satis equidem gravis est pœna, si bonis exuantur, aut his salvis in exilium agantur, ut sup. Tib. cap. XXXV. *Torrentius.*

2. *Ingratos, &c.*] Hoc ex instituto Atheniensium transtulit Claudius, apud quos convictus à patrono libertus ingratus, jure libertatis exuebatur. *Supersedeo*, inquit patronus, *habere te civem tanti muneris impium æstimatorem: abi igitur, & esto servus, quoniam liber esse nescisti.* Apud Massilienses quoque tres in eodem manumissiones rescindi permittebatur, si ter ab eodem deceptum dominum cognossent, quarto errori subveniendum non putabant. *Beroald.*

3. *Revocavit in servitutem.*] Ergo ex constitutione Claudii omnes ingrati potuerunt in servitutem revocari? cave putes, neve temere assentiaris Suetonio; qui rem certa conditione concessam laxe & ἀπεριορίστως enunciavit. Unus enim tantum est casus, quo libertus redigitur in servitutem patroni, ex hac constitutione Claudii: si delatores submiserit, qui patrono libertatis facerent quæstionem. Vide legem V. Dig. de jure patr. *Casaub.*

4. *Adversus libertos ipsorum.*] Quando videlicet indigni essent, qui eo jure sublevarentur, quod nuper oppugnassent. *Sabell.*

5. *Cum quidam ægra & affecta mancipia tædio medendi exponerent.*] Antiquorum hæc fuit dira immanitas, ut & recens natos infantes liceret vel tollere vel exponere ad cædem: & liberos aut servos ægrotos exponere tædio curandi. Atque hoc jus tam barbarum non statim sustulerunt Christiani Impp. sed cum progressu temporis. vide in Cod. Theodosiano titulum De expositis. *Casaubon.*

6. *In Insulam Æsculapii.*] In qua ægri ad captandum somnum exponebantur. Strabo libro VIII. Plautus Gurgulione Act. II. Scena I. & tabellæ marmoreæ Romæ apud Massæos, quibus etiam miracula quædam enarrantur. *Torrent.*

medendi exponerent, omnes qui exponerentur, liberos esse sanxit, nec redire in ditionem domini, si convaluissent: quod si quis necare quem mallet quam exponere, [1] *cædis crimine teneri.* [2] *Viatores ne per Italiæ oppida, nisi aut pedibus, aut sella, aut lectica transirent, monuit edicto.* [3] *Puteolis & Ostiæ singulas cohortes ad arcendos incendiorum casus collocavit. Peregrinæ conditionis homines vetuit usurpare Romana nomina, dumtaxat gentilitia. Civitatem Romanam usurpantes* [4] *in campo Esquilino securi percussit. Provincias Achaiam & Macedoniam, quas Tiberius ad curam suam transtulerat,* [5] *senatui reddidit. Lyciis ob exitiabiles inter se dis-*

Prima Epidaurus Æsculapio Messenio, ob medicæ artis principatum, statuit fanum, sed extra urbem, ut est apud Pausaniam in Corinthiacis. Exemplum Epidauriorum secuta mox reliqua Græcia, ut ex Tullio constat. Imo & Romani; sed itidem extra urbem, in insula Tiberina. In inscriptionibus antiquis crebro junctim reperias, ἈΣΚΛΗΠΙΏ. ΚΑῚ. ΥΓΕΊΑ. item ÆSCVLAPIO. ET. SALVTI. Ac interdum subjicitur, σωτῆρσιν πολιούχοις, vel θεαῖς ἐπικυρίοις. *Vossius.*

1. *Cædis crimine teneri.*] Recte Claudius. Sic enim lex Cornelia de sicariis eum punit qui hominem occiderit, etiam si servus sit. Quem ne domino quidem occidere, neque ad bestias dare sine judice licuit. Quod etiam Hadrianum sanxisse auctor est Spartianus. *Torr.*

2. *Viatores.*] Hujus edicti caussam fuisse puto, ne viæ corrumperentur. Spartianus Hadriano; *Vehicula cum ingentibus sarcinis Vrbem ingredi prohibuit, sederi in equis in civitatibus non sivit.* Et Capitolinus M. Antonino: *Sederi in civitatibus vetuit in equis, sive vehiculis.* Idem.

3. *Puteolis & Ostiæ singulas cohortes ad arcendos incendiorum casus collocavit.*] Sub Othone stationem habebat Ostiæ cohors septimadecima. Tacitus Historiarum libro I. *Septimamdecimam cohortem, colonia Ostiensi in Vrbem acciri Otho jusserat.*

4. *In campo Esquilino securi percussit.*] Tacitus: *In P. Marcium Consules extra portam Esquilinam, cum classicum canere jussissent, animadvertêre.* & iterum: *Sumptum est more prisco extra Esquilinam de nocentibus supplicium.* Hanc portam aliquando *Maciam* vocatam fuisse, ex Plauto conjici potest, quod idem de porta Mæcia scribat Plautus, quod de Esquilina Horatius. Plautus in Casina:

Illum adepol videre ardentem extra portam Mæciam
Credo ecastor velle. —

Horatius vero v. Epod.

Post insepulta membra different lupi,
Et Esquilinæ alites.

In quem locum annotavit Porphyrio, in regione aggeris extra portam Esquilinam solita fuisse pauperum corpora vel comburi, vel projici: combusta fuisse indicat Plautus, projecta Horatius. *Onuphr. Panvin.*

5. *Senatui reddidit.*] Vid. & Aug. cap. XLVII.

1. Illem-

discordias libertatem ademit: Rhodiis ob pœnitentiam veterum delictorum reddidit. [1] *Iliensibus, quasi Romanæ gentis auctoribus, tributa in perpetuum remisit: recitata vetere epistola Græca senatus populique R.* [2] *Seleuco regi amicitiam, & societatem ita demum pollicentis, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes præstitisset.* [3] *Judæos* [4] *impulsore* CHRESTO *assidue tumultuantes Roma expulit.* [5] *Germanorum legatis in orchestra sedere permisit, simplicitate eorum & fiducia motus, quod* [6] *in popularia deducti, cum animadvertissent Parthos & Armenios sedentes* [7] *in senatu,*

1. *Iliensibus quasi Romanæ gentis auctoribus.*] Sic Virgilius:

——— *Et Troiæ Cynthius auctor.*

Roma itaque Trojanorum colonia habita est. Adeo Romani Ilienses, tanquam consanguineos suos, magna semper benevolentia prosecuti sunt. Horat. lib. III. Od. III.

Sed bellicosis fata Quiritibus
Hac lege dico: ne nimium pii,
Rebusque fidentes avitæ
Tecta velint reparare Troiæ.

Iliensium vero causam actam à Nerone narrat Tacit. lib. XII. & Sueton. Ner. cap. VII. *Torrent.*

2. *Seleuco.*] Fuit is Syriæ rex, & Antiochi pater, qui uxorem propriam, ut Appianus ait, filio concessit, cum illius amore deperire sensisset. *Sabell.*

3. *Iudæos.*] Sic Christianos aliquando appellatos frustra negitant quidam. Docet hic locus, & præterea iste Arriani lib. II. cap. IX. ὅταν τινὰ ἐπαμφοτερίζοντα ἴδωμεν, εἰώθαμεν λέγειν, οὐκ ἔστιν Ἰουδαῖος, ἀλλ' ὑποκρίνεται. ὅταν δ' ἀναλάβῃ τὸ πάθος, τὸ τοῦ βεβαμμένου καὶ ᾑρημένου, τότε καὶ ἐστὶ τῷ ὄντι καὶ καλεῖται Ἰουδαῖος. Ait, τοῦ βεβαμμένου, qui ergo tincti & baptisati præter Christianos? *Lipsius.*

4. *Impulsore* CHRESTO.] Tertullianus & Lactantius docent, Christum Servatorem nostrum mutato I in E, CHRESTVM per contumeliam homines impios appellare solitos, quemadmodum & de Pertinace tradit Capitolinus, *Chrestologum* vocatum fuisse, quod bene loqueretur, maleque faceret, blandusque esset verbis, re non item. Cum autem Tacitus Ann. XV. scribat Dominum nostrum imperante Tiberio supplicio affectum, Suetonius non de persona ejus, sed de doctrina per Apostolos disseminata intelligendus est. Cæterum in marmoribus etiam antiquis pluries CHRESTI nomen inscriptum observamus, unde apparet inter nomina Romana illud fuisse. *Marcell. Donat.*

5. *Germanorum legatis, &c.*] Hoc Tacitus in Neronis principatum conjicit: qui & verba eorum in hunc modum refert: *Nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse.* Augustus *Romæ legatos liberarum sociarumque gentium vetuit in orchestra considere: cum quosdam etiam libertini generis mitti deprehendisset.* cap. XLIV.

6. *In popularia.*] Gradus theatrales, in quibus populus sedens spectare solebat.

7. *In Senatu.*] In *Equite*, pro inter Equites

tu, ad eadem loca sponte transierant, nihilo deteriorem virtutem aut conditionem suam prædicantes. [1] *Druidarum religionem apud Gallos* [2] *diræ immanitatis, & tantum civibus sub Augusto interdictam,* [3] *penitus abolevit. Contra,* [4] *sacra Eleusina etiam transferre ex Attica Romam conatus est. Templum quoque* [5] *in Sicilia Ve-*

tes *spectare* dixit Sueton. Domit. cap. VIII. ut hîc *sedere in Senatu* pro in Senatorum sedibus, & quod magis receptam lectionem firmat, inf. Ner. cap. XII. *In orchestram Senatumque descendit.*

1. *Druidarum.*] Cod. Salmas. *Driadarum.*

2. *Diræ immanitatis.*] Cruore captivo adolere aras, & hominum fibris consulere Deos, fas habebant. *Tacitus.* Plura de ἀνθρωποθυσίᾳ Druidum Cæsar de B. G. Commentario sexto, & Strabo Geogr. lib. IV.

3. *Penitus abolevit.*] Abolere penitus voluit, non potuit. Itaque apud posteriores etiam scriptores de durante hac superstitione legas, non in Britannia modo hostili, sed Gallia ipsa: ut liquet è Lampridii Alexandro, Vopisci Aureliano, nec non Taciti vita: Eusebio item, qui conqueritur de sacris istis in IV. Præparat. Euang. & incerto Theodosiani, ut videtur, ævi scriptore in Querulo sive Aulularia: ubi sub robore ab iis capitales ait ferri sententias. Origo vocabuli *Druidarum* peti debet è lingua Celtica: qualis & Britannica, ac Gallica vetus. Britannis vero, uti & Germanis, *Dru*, fides, pro quo alii *trou* dicunt. Unde & Deus veteribus Germanis *Drutin*, sive *Trudin*: ut videre est ex Othfridi Euangelio. Itaque *Drutin* signet *divinus*, aut *fidelis*. Utraque vox sacerdotibus conveniens. *Vossius.*

4. *Sacra Eleusina etiam transferre ex Attica Romam conatus est.*] Videtur innuere Aurelius Victor, *Eleusina sacra* per Hadrianum Romam fuisse translata, sed id prorsus falsum est. Cereris quidem sacra jam olim de Græcia assumpta longe ante Hadrianum Roma percoluit: sed illa quæ Eleusina dicebantur, nunquam Romæ percepta sunt, sed in Attica. confundit igitur Aurelius sacra Cereris cum Eleusinis initiis. Eleusina autem sacra usque ad Valentinianum & Theodosium mansêre. sub quibus imperatoribus penitus deserta sunt & abolita. *Salmasius.* Sacra Cereris (non tamen Eleusina) diu ante Ciceronis ætatem admissa in Urbem fuisse, ex iis abunde constat, quæ ad Aug. c. XCIII. ex oratione ejus pro C. Balbo notantur. In eo capite, cum Augustus de privilegio sacerdotum Atticæ Cereris cognovisse dicitur, de Eleusin. accipiendum videtur, ut caussam sacerdotum, quanquam in Attica religionum suarum sedem habentium, Romæ tractatam intelligas. Sequitur enim: *cum secretiora quædam proponerentur.* Sed & ipse Augustus Athenis initiatus fuerat, ut paullo ante Suetonius inibi memorat. Pro *Eleusina* Cod. Salmas. habuit *Eleusinia*, imitatione Græcorum, queis τὰ Ἐλευσίνια hæc mysteria vocantur.

5. *In Sicilia Veneris Erycinæ.*] Est & nummus apud me C. Considii Noniani, cum Veneris imagine parte una, altera vero ipsius templi in monte positi. Asscriptum, ERYC. Fuit ejusdem Veneris etiam Romæ templum apud portam Collinam, de quo non uno in loco Livius, & Ovid. IIII. Fastor. Bene ergo additum à Suetonio, *in Sicilia.* Torrentius. Eryx mons est ad mare, in eo

Veneris Erycinæ vetustate collapsum, ut ex ærario populi Rom. reficeretur, auctor fuit. Cum regibus fœdus in foro icit, porca cæsa, ac [1] *vetere* [2] *fecialium præfatione adhibita. Sed & hæc & cætera, totumque adeo ex parte magna principatum, non tam suo, quam uxorum libertorumque arbitrio administravit: talis ubique plerumque, qualem esse eum aut expediret illis aut liberet.* SPONSAS *admodum adolescens duas habuit:* 26
[3] *Æmiliam Lepidam, AVgusti proneptem: item Liviam Medullinam, cui & cognomen Camillæ erat, è genere antiquo dictatoris Camilli. priorem,* [4] *quod parenren-*

eo Siciliæ latere quod Italiam spectat, inter Drepana & Panormum: qua Drepana contigit magis inaccessus, omnes Siciliæ montes præter Ætnam longe superans. habet hic in vertice planitiem cui imposita est Veneris Erycinæ ædes, omnium sine controversia, quæ tota hac insula spectantur, & divitiis & reliquo cultu longe clarissima. *Polybius.*

1. *Vetere præfatione.*] Fœdera, alia aliis legibus, cæterum eodem modo omnia fiunt. Inter Tullum Hostilium & Albanos ita factum accepimus, nec ullius vetustior fœderis memoria est. Fetialis regem Tullum ita rogavit: *Iubesne me, rex cum patre patrato populi Albani fœdus ferire?* Jubente rege, *Sagmina*, inquit, *te rex posco.* Rex ait, *Puram tollito.* Fetialis ex arce graminis herbam puram attulit: postea regem ita rogavit: *Rex, facisne me tu regium nuntium populi Rom. Quiritium, vasa comitesque meos?* Rex respondit, *Quod sine fraude mea populi Rom. fiat, facio.* Fetialis erat M. Valerius: is Patrem Patratum Sp. Fusium fecit, verbena caput capillosque tangens (Pater Patratus ad jusjurandum patrandum, id est, sanciendum fit) fœdus multisque id verbis, quæ longo effata carmine non operæ est referre, peragit. Legibus deinde recitatis, *Audi*, inquit, *Iupiter, audi pater patrate pop. Albani, audi tu populus Albanus, ut illa palam prima postrema ex illis tabulis, cerave recitata sunt, sine dolo malo, utique ea hic hodie rectißime intellecta sunt: illis legibus populus Rom. prior non deficiet. Si prior defexit, publico consilio, dolo malo, tu illo die, Iupiter, populum Rom. sic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam: tantoque magis ferito, quanto magis potes pollesque.* Id ubi dixit, porcum saxo silice percussit. *Livius.*

2. *Fecialium.*] Quorum collegium à Numa Pompilio institutum est, qui de belli pacisque & fœderum jure consulerentur: itaque & ad eos de bello indicendo referebatur, & bellum ipsi pium verbis conceptis indicebant: fœderaque etiam sanciebant, in quibus si quid, de quo ambigeretur, ortum esset, referri ad eos consueverat. Hinc priusquam indicerent bellum iis, à quibus, injurias factas sciebant, Feciales Legatos repetitum mittebant quatuor, quos Oratores vocabant. *Hottomannus.*

3. *Æmiliam Lepidam, AVgusti proneptem.*] Julia, Augusti neptis, L. Æmilio Paullo, Censoris filio, nupsit, unde hæc Æmilia, Claudii uxor, Aug. cap. LXIIII.

4. *Quod parentes ejus AVgustum offenderant.*]

rentes ejus Augustum offenderant, virginem adhuc repudiavit: posteriorem, ipso die qui erat nuptiis destinatus, ex valitudine amisit. Vxores deinde duxit [1] Plautiam Vrgulanillam, triumphali, & mox Æliam Petinam, consulari patre. Cum utraque divortium fecit: sed cum Petina, ex levibus offensis: cum Vrgulanilla, ob libidinum probra & homicidii suspicionem. Post has Valeriam Messallinam, [2] Barbati Messallæ consobrini sui filiam in matrimonium accepit. Quam cum comperisset [3] super cætera flagitia atque dedecora, [4] C. Silio etiam nupsisse, [5] dote inter auspices consignata, sup-

derant.] Mater Julia ob vitæ turpitudinem, pater ob conspirationem in Augustum. Aug. cap. XIX. & LXV.

1. *Plautiam Vrgulanillam.*] Via Tiburtina ad pontem Lucanum ex Plautiorum sepulcro eruta extat hæc inscriptio M. PLAVTIVS. M. F. A. N. SILVANVS. COS. VIIVIR. EPVLON. HVIC. SENATVS. TRIVMPHALIA. ORNAMENTA. DECREVIT. OB. RES. IN. ILYRICO. BENE. GESTAS. LARTIA. CN. F. VXOR. A. PLAVTIVS. MF. VRGVLANIVS. VIXIT. ANN. .... Adde locum Taciti lib. IV. Annal. ubi Urgulaniam, Plautii Silvani, tunc Prætoris, aviam, commemorat. *Torrent.*

2. *Barbati Messallæ consobrini sui.*] Dissimulant hîc interpretes, quomodo hic Messalla Claudio consobrinus. Dicam ego. Ex L. Domitio & Antonia majore natus est Cn. Domitius pater Neronis principis, & item Lepida amita ejusdem. Hæc Lepida est illa ipsa quæ nupta Valerio Messallæ, & quæ Messallinæ mater. At Claudius natus ex Druso & minore Antonia, uti clarum. Vides ergo Claudium & Lepidam Domitiam (id enim duplex illi nomen) vere consobrinos. Atque hac ratione fortean maritum ipsum Lepidæ, Suetonius dixerit Claudii consobrinum. Tamen tutius putarim legi, *Barbati Messallæ & consobrinæ suæ filiam.* Lipsius.

3. *Super cætera flagitia atque dedecora.*] Sextus Aurelius: *Claudii uxor Messallina primo clam, mox passim quasi jure adulterii utebatur: ex quo facto plures metu abstinentes exstincti sunt: dehinc atrocius accensa nobiliores quasque nuptas & virgines scortorum modo secum proposuerat: coactique mares ut adessent: quod si quis talia horruerat, adficto crimine in ipsum, omnemque familiam sæviebat, ut magis videretur sub Imperatore vir, quam Imperatori nupta esse.*

4. *C. Silio.*] Juvenalis Sat. X.

— *Optimus hic & formosissimus idem*
Gentis patritiæ rapitur miser exstinguendus
Messallinæ oculis.

5. *Dote inter auspices consignata.*] Haud sum ignarus fabulosum visum iri, tantum ullis mortalium securitatis fuisse in civitate omnium gnara & nihil reticente, nedum consulem designatum cum uxore principis, prædicta die, adhibitis qui obsignarent velut suscipiendorum liberorum caussa convenisse, atque illam audisse auspicum verba, subisse, sacrificâsse apud Deos, discubitum inter convivas, oscula, complexus, noctem

supplicio affecit: confirmavitque pro concione apud prætorianos, Quatenus sibi matrimonia male cederent, permansurum se in cœlibatu: ac nisi permansisset, non recusaturum se confodi manibus ipsorum. *Nec durare valuit quin* [1] *de conditionibus continuo tractaret, etiam de Petinæ, quam olim exegerat, deque* [2] *Lolliæ Paullinæ, quæ C. Cæsari nupta fuerat. Verum illecebris Agrippinæ, Germanici fratris sui filiæ,* [3] *per jus osculi & blanditiarum occasiones pellectus in amorem,* [4] *subornavit proximo senatu* [5] *qui censeret cogendum se ad ducendum eam uxorem, quasi Reip. maxime interesset: dandamque cæteris veniam talium conjugiorum,* [6] *quæ ad id tempus incesta habebantur.*

ctem denique actam licentia conjugali. *Tacitus.* Juvenalis:

—— dudum sedet illa parato
Flammeolo, Tyriusque palam genialis in hortis
Sternitur, & ritu decies centena dabuntur
Antiquo, veniet cum signatoribus auspex.
Hæc tu secreta & paucis commissa putabas?
Non nisi legitime vult nubere. ——

1. *De conditionibus continuo tractavit.*] Aug. cap. LXIX. *conditiones quæsitas per amicos.*

2. *Lolliæ Paullinæ.*] Calig. cap. XXV. Eam Agrippina occidit, quam Cajo Memmio Caligula ademerat: cui dimissæ perpetuo alterius concubitu interdixerat.

3. *Per jus osculi.*] Quia sæpius & aperte ut fratris filia in Claudii complexus, & oscula sese effundebat. Vetus præterea est, nec à Romanis, ut Cato, & Plinius docent, tantum, sed à peregrinis quoque gentibus servatum, ut necessitudine conjunctas osculo viri exciperent. Ovidius:

Oscula aperta dabis, oscula aperta dabo. Sabellicus.

4. *Subornavit proximo senatu qui censeret cogendum se ad ducendum eam uxorem.*] Plane istum Claudii mimum multis post seculis retulit Michaël Imperator: qui uxore mortua cœlibatum initio professus, mox in Euphrosynæ virginis Christo devotæ amorem pellectus, ne levitatis notam subiret, subornavit qui cogendum Imperatorem censeret ad ducendum uxorem. Urgere igitur senatus: ille recusare & abominari. quid multa? vix tandem multis senatus precibus exorari se passus Imperator est. Lege Cedrenum. *Casaub.*

5. *Qui censeret.*] Id Vitellium fecisse volunt. Vide Tacitum, Zonaram.

6. *Quæ ad id tempus incesta habebantur.*] Apud Romanos quidem. Ideo Tacitus, *Nova*, inquit, *nobis in fratrum filias conjugia: at aliis gentibus solennia, nec lege ulla prohibita.* Athenis id licuisse ostendit Isæus & Lysiæ vita Plutarchus. Imo ejus facti apud Hebræos exstant exempla. Talem namque Abrahamo Saram fuisse Josephus putat. Idem post datam legem exempla nobis dat

tar. Ac vix uno imposito die, confecit nuptias: non repertis qui sequerentur exemplum, excepto libertino quodam, & altero primipilari, cujus officium nu-*
27 *ptiarum & ipse cum Agrippina celebravit.* LIBEROS *ex tribus uxoribus tulit: ex Vrgulanilla Drusum & Claudiam: ex Petina Antoniam: ex Messallina Octaviam, & quem primo Germanicum, mox Britannicum cognominavit. Drusum*[1] *Pompejis impuberem amisit, pyro per lusum in sublime jactato, & hiatu oris excepto*[2] *strangulatum: cui & ante paucos dies filiam Sejani despondisset. Quo magis miror fuisse qui traderent, fraude à Sejano necatum. Claudiam ex liberto suo Botere conceptam, quamvis ante quintum mensem divortii natam, alique cœptam, exponi tamen ad matris januam, & nudam jussit abjici. Antoniam Cn. Pompejo Magno, deinde Fausto Syllæ, nobilissimis juvenibus, Octaviam Neroni privigno suo collocavit, Silano ante desponsatam. Britannicum vigesimo imperii die, inque secundo consulatu natum sibi parvulum etiam tum, & militibus pro concione manibus suis gestans, & plebi per spectacula gremio, aut ante se retinens, assidue commendabat, faustisque ominibus cum acclamantium turba prosequebatur. E generis Neronem adoptavit: Pompejum atque Silanum non recusavit*
28 *modo, sed & interemit.* LIBERTORVM *præcipue su-*

dat in Herode, qui fratris filiam duxerat, & suam filiam fratri Pherotæ desponderat. Vide eum Antiquæ historiæ lib. XII. & XVI. Phinco patruo promissa Andromede; Ovid. metamorphoseωn v. Id igitur apud Romanos vetitum, permisit Claudius: vetuit Nerva: permisit Heraclius. *Hugo Grotius.*

1. *Pompeiis.*] Urbe Campaniæ. Meminit Strabo in quinto.

2. *Strangulatum.*] Cod. Salmas. *strangylatum*, ob affinem τ͂ V & Y pronunciationem. Vide supra ad LIV. Tib.

*. *Posidem spadonem.*] Juvenalis Satyra XIV.

—— *Græcis longeque petitis*

Mar-

*suspexit. * Posidem spadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares viros [1] hasta pura donavit. Nec minus Felicem, quem cohortibus & alis, provinciæque Judææ præposuit, [2] trium reginarum maritum. Et [3] Harpocram, cui lectica per urbem vehendi, [4] spectaculaque publice edendi jus tribuit. Ac super hos [5] Poly-*

Marmoribus vincens Fortunæ atque Herculis ædem.
Ut Spado vincebat Capitolia nostra Posides.

Balneas exstruxit magnificas in littore Bajano. Unde aquæ Posidianæ in Bajano appellatæ. Plin. lib. XXX. cap. 11.

1. *Hasta pura.*] Virgil. VI. Æn.

Ille (vides) pura juvenis qui nititur hasta:

Pura, id est, sine ferro. Nam hoc fuit præmium apud majores ejus, qui primum vicisset in prælio: sicut ait Varro in libris de gente pop. Rom. *Servius.*

2. *Trium reginarum maritum.*] Ad amores vagos Felicis eruditi homines referunt. ita simile fuerit illi de Julio Cæsare, *omnium mulierum virum fuisse.* at *maritum* heic Suetonius ait, non virum. hoc igitur sine dubio significare voluit, pullo huic Veneris tres diversis temporibus nupsisse regio sanguine prognatas mulieres. Drusillam Judæam Agrippæ regis sororem ductam in uxorem à Felice, Josephus narrat lib. XX. Antiquit. Sunt qui existiment de altera ejusdem uxore loqui Tacitum, in quinto Historiarum sic scribentem: *Antonius Felix, per omnem sævitiam ac libidinem jus regium servili ingenio in Judæa provincia exercuit Drusilla Cleopatræ & Antonii nepte in matrimonium accepta: ut ejusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset.* neque potest dubitari quin vera sit hæc sententia: nisi probetur Agrippa Magnus præter Cypron Phaseli filiam, alteram quandam uxorem habuisse, Cleopatræ & Antonii filiam: quod nemo veterum opinor scriptum reliquit. *Casaub.*

3. *Harpocram.*] Existimo hunc esse illum, qui alio nomine Callistus nominabatur, quem Plinius Claudii libertorum potentissimum fuisse dicit: quem Seneca in primis memorat: cujus mentio multa est apud Tacitum: qui plurimum etiam polluit sub Caligula. Nam quum Tranquillus nullam faciat mentionem Callisti, qui inter alios est memoratissimus, adducor facile ut credam eum alio nomine à Tranquillo significari tanquam esset binominis. *Beroald.* Et quod sciam, Harpocræ solus meminit Suetonius, ut valde vero similis sit conjectura Beroaldi.

4. *Spectacula publice edendi jus tribuit.*] Id enim juris promiscui non fuit, sed ratio census habita: extat namque apud Tacitum Senatusconsultum, quo *cautum ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium res esset.* lib. IV. Annalium. Spectata etiam persona: neque enim id fuit libertini generis hominibus permissum, saltem in Urbe, ut declarat hic locus: neque alias vilibus hominibus, unde illa indignatio duorum æqualium Poëtarum, Juvenalis Satyra III.

Quondam hi cornicines, & municipalis arenæ
Perpetui comites, notæque per oppida buccæ,
Munera nunc edunt.

Et Martialis,

Das gladiatores sutorum regule cerdo:
Quodque tibi tribuit subula, sica rapit.

Casaubonus.

5. *Polybium à studiis.*] Reperitur de altero Claudii liberto à studiis hæc inscri-

lybium à studiis, qui sæpe[1] *inter duos* Coss. *ambulabat. Sed ante omnes,*[2] *Narcissum ab epistolis, &*[3] *Pallantem à rationibus: quos decreto quoque senatus non præmiis modo ingentibus, sed & quæstoriis prætoriisque ornamentis ornari libenter passus est: tantum præterea acquirere & rapere, ut querente eo quondam de fisci exiguitate, non absurde sit dictum,* Abundaturum, si à duobus libertis in consortium reciperetur.
29 tur. [4] *His, ut dixi, uxoribusque addictus, non principem*

scriptio, TIB. CLAVDIVS. LEMNIVS. D. CLAVDI. AVG. LIB. A. STVDIIS. *Torrent.* Polybius is est, quem Seneca consolatur in morte fratris. In eo libro inter alia abjecte & demisse scripta (quippe in exilio scripsit) hæc quoque cap. XXV. leguntur. *Magnam tibi personam hominum consensus imposuit: hæc tibi tuenda est. Omnes scient, quomodo te in isto tuo gesseris vulnere: utrumne statim percussus arma submiseris, an in gradu steteris. Olim te in altiorem ordinem & amor Cæsaris extulit, & tua studia deduxerunt: nihil te plebejum decet, nihil humile.* Sed de ministerio ejus in aula Claudii, imprimis inspiciendum est cap. XXVI.

1. *Inter duos* Coss. *ambulabat.*] E contrario laudant Historici Adrianum principem, qui cum quondam servum suum inter duos Senatores ambulantem vidisset, misit qui colaphum daret, & diceret: *Noli inter eos ambulare, quorum adhuc potes esse servus.*

2. *Narcissum.*] Juvenalis Sat. XIV.

Nec Crœsi fortuna unquam, nec persica regna
Sufficient animo, nec divitiæ Narcissi,
Indulsit Cæsar cui Claudius omnia, cujus
Paruit imperiis uxorem occidere jussus.

Is Narcissus Annal. XII. *Ita de se meritum ait Cæsarem, ut vitam usui ejus impenderet.*

3. *Pallantem.*] Plinius lib. VII. Epist. XXIX. *Est via Tiburtina intra primum lapidem monimentum Pallantis ita inscriptum* HVIC. SENATVS. OB. FIDEM. PIETATEMQVE. ERGA. PATRONOS. ORNAMENTA. PRAETORIA. DECREVIT. ET. SESTERTIVM. CENTIES. QVINQVAGIES. CVIVS. HONORE. CONTENTVS. FVIT. subjicit deinde: *Sed quid indignor? ridere satius est, ne se magnum aliquod adeptos putent, qui huc felicitate pervenerunt, ut rideantur.* Idem Plinius lib. VIII. Ep. VI. salse commentatur in ipsum S C. quod quæsivisse se scribit, & invenisse tam copiosum & effusum, ut ille superbissimus titulus modicus atque etiam demissus videretur.

4. *His, ut dixi, uxoribusque addictus.*] Elegantissime Philostratus ait, de Claudio loquens in vita Tyanei lib. V. ἀλλὰ κἀκεῖνο τηλικός δὲ ὢν πολλὰ μειρακιώδη ἔπαθε καὶ μηλόβοτον γυναίοις τὴν ἀρχὴν ἀνῆκεν. Et iterum paullo post, ἐννοεῖν τὸν χρηστὸν Κλαύδιον ὡς ὑπὸ γυναίων ἐμφορητηθεὶς, ἐπελάθετο τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ ζῆν. Venustissime etiam Julianus: qui Claudium absque uxore & libertis suis ait esse instar earum personarum quæ in fabulis mutæ introducuntur. id enim δορυφόρημα Græci vocant in hoc proverbio, ἔστι γὰρ, ait, ἐκείνων δίχα

pemse, sed ministrum egit. Compendio cujusque horum, vel etiam studio ac libidine, honores, exercitus, impunitates, supplicia largitus est: & quidem insciens plerumque, & ignarus. Ac ne sigillatim minima quæque enumerem, revocatas liberalitates [1] ejus, judicia rescissa, suppositos aut etiam palam immutatos [2] datorum officiorum codicillos; [3] App. Silanum consocerum suum, [4] Juliasque, alteram Drusi, alteram Germanici

δίχα τινὸς τῆς τραγῳδίας τὸ δορυφόρημα μικρῷ δεῖν φαίνεται καὶ ἄψυχον. Simillime Plutarchus in extremo Alexandro, Aridæum, qui mortuo illo aliquandiu aliis, sibi nunquam rex fuit, δορυφόρημα regiæ majestatis vocat, quasi dicas, simulacrum & mutam imaginem. *Casaub.* Nihil arduum videbatur in animo principis, cui non judicium, non odium, nisi indita & jussa. *Tacitus.*

1. *Ejus judicia rescissa.*] Nihil turpius. Philippus Macedonum rex, cum Machetæ caussam inique judicasset, cognovissetque paullo post se inique judicasse, judicium quidem non rescidit, sed æstimationem litis ipse persolvit. *Beroald.*

2. *Datorum officiorum codicillos.*] Principes enim officia deferebant, missis traditisve codicillis. Postea adjecta sunt codicillis etiam insignia, de quibus multis locis Justinianus in Novellis, & affatim in notitia utriusque Imperii, & in eorum temporum historicis persæpe. Græci interdum Latina voce utuntur, & κωδικέλλους vocant, interdum πινακίδας: Cassiodorus non semel *chartas*. Suetonius in Vespasiano cap. VIII. *litteras*. Symmachus epistolarum libro secundo, *sacras litteras*. Ad hujusmodi codicillos dignitatum alludens Basilius in homilia de hominibus fabrica, οὐ μέν τοι, inquit, παρὰ θεοῦ ἔλαβες, οὐκ ἐν ξύλοις γεγραμμένην, οὐδ' ἐν πλυξὶ φθαρταῖς σηπτῶν παραγγελμάτων (ἀρχῆς ἐξουσίαν) ἀλλ' ἀνάγραπτον ἡ φύσις ἔχει τὴν θείας φωνὴν, Ἀρχέτωσαν. Sic litteris missis traditisve dignitatem adimebant, ut apud Zosimum libro quarto de Valentiniano Arbogastem exauctorante, ἐνδέδωκεν αὐτῷ γράμματα τῆς ἀρχῆς παραλύοντα. Unde est, *epistolam vel codicillos ab aliquo auferre*, pro exauctorare & dignitate spoliare. ut in lege XX. Cod. Theodos. De decurionibus. in historia veteris Ecclesiæ ἀφαιρέματα καθαιρετικὸν hoc sensu non raro legere memini. *Casaub.*

3. *App. Silanum consocerum suum.*] Is ergo M. & L. pater fuit. De Appii vero hujus morte inf. cap. XXXVII. Addit Dio matrem Messallinæ ei nupsisse, atque inde natum odium, quod cum nuru concumbere noluerit. Fuit ergo & consocer Claudii ob conjunctos matrimonio utriusque liberos & socer ratione conjugis Messallinæ. *Torrent.*

4. *Iuliasque.*] Juliam filiam Drusi, Tiberii filii, quæ uxor Neronis, Germanici filii, fuerat, æmulatione ductus, & alteram Juliam, Germanici filiam, interemit. *Dio Cassius.* Hoc tantum monendus est lector. Julia Germanici filia etiam Livilla vocatur à Suetonio Calig. cap. VII. cum eandem hîc Juliam vocet, ut semper Dio & Caji nummus æreus, quem, præter alios bene

nici filiam, crimine incerto, nec defensione ulla data, occidit. Item Cn. Pompejum, majoris filiæ virum, & L. Silanum minoris sponsum. Ex quibus Pompejus in concubitu dilecti adolescentuli confossus est. Silanus abdicere se prætura ante quartum Kalend. Januarias, morique initio anni coactus, die ipso Claudii & Agrippinæ nuptiarum. In quinque & triginta senatores, trecentosque amplius equites Rom. tanta facilitate animadvertit, ut de nece consularis viri[1] *renuntiante centurione,* Factum esse quod imperasset, negaret quidquam se imperasse, nihilo minus rem comprobaret: *affirmantibus libertis, officio milites functos, quod ad ultionem Imperatoris ultro procurrissent. Nam illud omnem fidem excesserit, quod nuptiis, quas Messallina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis & ipse consignaverit: inductus, quasi de industria simularentur,*[2] *ad avertendum transferendumque periculum quod imminere ipsi per quædam ostenta portenderetur.*[3] AUCTORITAS *dignitasque formæ non defuit*

bene multos, videre nuper mihi contigit apud civem quendam hujus Reip. Leidensis. In eo nummo stolatæ, tres Caji sorores repræsentabantur.

1. *Renunciante centurione.*] Similis locus Tib. cap. XXII.

2. *Ad transferendum periculum.*] Sensus est: Ex quibusdam portentis harioli prædixerant periculum imminere Imperatori: quod ut Claudius propulsaret, in alterumque transferret, permisit ut Messallina nuberet Silio, ut ita in Silium, tanquam in Imperatorem periculum ipsi imminens transferretur. Nam quemadmodum licebat apud antiquos Consuli, & Prætori pro se alium civem devovere, ita periculum transferri posse putabatur ab uno ad alterum. *Beroaldus.* Neron. capite XXXVI. *Ex Babilo astrologo didicit, solere reges talia ostenta cæde aliqua illustri expiare, atque à semet in capita procerum depellere.*

3. *Auctoritas dignitasque formæ non defuit vel stanti vel sedenti.*] Eginhartus de Carolo Magno, *unde formæ auctoritas ac dignitas tam stanti quam sedenti plurima inerat.* Radevicus de Friderico I. Imperatore: *Talis corporis forma & dignitas & auctoritas tam stanti quam sedenti acquiritur.* Porro *dignitas formæ* in viro idem quod pulchritudo in fœmina, ut observat Agrætius è Cicerone pro Cælio: atque ita Ja-

fuit vel stanti vel sedenti, ac præcipue quiescenti. Nam & prolixo, nec exili corpore erat: & specie canitieque pulcra, [1] *opimis cervicibus. Cæterum & ingredientem destituebant poplites minus firmi, & remisse quid vel serio agentem multa dehonestabant. Risus indecens: ira turpior,* [2] *spumante rictu, humentibus naribus:* [3] *præterea linguæ titubantia, caputque, cum semper, tum in quantulocumque actu vel maxime tremulum. Valitudine sicut olim gravi, ita princeps per-* 31
prospera usus est, excepto stomachi dolore. Quo se correptum etiam de consciscenda morte cogitasse dixit.
CONVIVIA *agitavit & ampla & assidua, ac fere* 32
patentissimis locis, ut plerumque [4] *sexceni simul discumberent. Convivatus & super emissarium Fucini lacus, ac pæne submersus, cum emissa impetu aqua redundasset. Adhibebat omni cœnæ & liberos suos cum pueris puellisque nobilibus, qui more veteri* [5] *ad fulcra lectorum sedentes vescerentur. Convivæ, qui pridie scy-*

ita Jacobus Cujacius interpretatur *dignitas certa* apud Papirium Justum leg. pen. D. de decurionibus. Vellejus Paterculus de Pompeio, *Fuit hic forma excellens, non ea qua flos commendatur ætatis, sed ex dignitate constanti.* Casaubonus.

1. *Opimis cervicibus.*] Quod signum esse hominis ἀναισθήτου consentiunt omnes τῆς φυσιογνωμονικῆς auctores, & confirmat unice hoc exemplum. Cæterum antiqui, quorum subinde æmulator est Suetonius, itidem *cervices* plurali numero dicebant. Hinc Varro tanquam nove dictum arguit in Hortensio, quod *cervix* pro cervices usurpâsset. lib. VII. & IX. de L. L.

2. *Spumante rictu.*] Hinc de Agrippinæ boleto loquens Juvenal. Sat. VI.

——— *Tremulumque caput descendere jussit*
In cælum, & longam manantia labra salivam.

3. *Præterea linguæ titubantia, caputque tremulum.*] Adde & manus ex Dione: qui linguæ titubantiam ex tremore capitis profectam scribit: τὸ δὲ σῶμα, inquit, νοσώδης, ὥς τι καὶ τῇ κεφαλῇ καὶ ταῖς χερσὶν ὑποτρέμειν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῷ φωνήματι ἐσφάλλετο.

4. *Sexcenteni.*] Vide cap. XII. lib. VI.

5. *Ad fulcra lectorum sedentes vescerentur.*] Sic Aug. cap. LXIIII. *nec cœnavit una nisi ut imo lecto assiderent.* De Augusti liberis loquitur. *Imum* igitur

lectum

scyphum aureum surripuisse existimabatur, revocato in diem posterum, calicem fictilem apposuit. Dicitur etiam meditatus edictum, quo veniam daret flatum crepitumque ventris in convivio emittendi: *cum periclitatum quendam præ pudore ex continentia repe-*
33 *risset. Cibi vinique quocumque & tempore & loco appetentissimus. Cognoscens quondam in AVgusti foro, ictusque nidore prandii, quod in* [1] *proxima Martis æde* [2] *Saliis apparabatur, deserto tribunali, adscendit ad sacerdotes, unaque discubuit. Nec temere umquam triclinio abscessit, nisi distentus ac madens: & ut statim supino, ac per somnum hianti,* [3] *pinna in os inderetur, ad exonerandum stomachum. Somni brevissimi erat. Nam ante mediam noctem plerumque evigilabat, ut tamen interdiu nonnumquam in jure dicendo obdormisceret, vixque ab advocatis de industria vocem augentibus excitaretur. Libidinis in fœminas profusissimæ, marium*

ctum illic quod hic *fulcra lectorum* vocat.

1. *Proxima Martis æde.*] In Augusti foro cognoscenti proxima erat Martis Ultoris ædes. Cæterum huc spectat quod ante de Claudio legimus c. IIII. ludis Martialibus curasse eum triclinium Sacerdotum.

2. *Saliis.*] Salii erant duodecim juvenes forma longe omnium præstantissimi, quos Numa ex ordine patritio delectos creârat, quorum sacra sunt in Palatio, ipsique Palatini appellantur. Nam Agonales, qui à nonnullis Collini Salii vocantur, quorum sacrarium est in Collino tumulo, post Numæ obitum à rege Hostilio instituti fuerunt, ob votum quoddam quod in bello contra Sabines voverat. Isti omnes Salii sunt quidam saltatores & laudatores Deorum illorum, qui armorum sunt præsides. *Dionysius Halicarnassæus.*

3. *Pinna in os inderetur ad exonerandum stomachum.*] Fit hodie, & factum olim. Apud Suidam scriptum ex Aristophanis scholiis, *εἰώθασιν οἱ δυσεμοῦντες πτέρῳ χρῆσθαι πρὸς τὸ εὐχερῶς ἐμέσαι*. Galenus & alii Græci medici, *πτερὸν καθιέναι εἰς ἔμετον προξενοῦν τὴν γαστέρα*. vide ad Athenæum lib. XI. c. X. *Casaubonus.* Hac consuetudine freta Agrippina, cum boleto parum proficere videretur, medici opera, tanquam vomitum provocatura, pinnam rapido veneno illitam faucibus demisit, qua de re Tacit. extremo l. XII. De pinnæ usu Martial. lib. III.

Stat exoletus, suggeritque ructanti
Pinnas rubentes, cuspidesque lentisci.

Torrentius.

1. *Aleam*

rium omnino expers. [1] *Aleam studiosissime lusit: de cujus arte librum quoque emisit:* [2] *solitus etiam in gestatione ludere, ita essedo alveoque adaptatis, ne lusus confunderetur.* SÆVUM *& sanguinarium natura* 34 *fuisse, magnis minimisque apparuit rebus. Tormenta quæstionum,* [3] *pœnasque parricidarum* [4] *repræsentabat,* [5] *exigebatque coram. Cum & spectare* [6] *antiqui moris sup-*

1. *Aleam studiosissime lusit.*] Ideo Seneca Ἀποκολοκυντώσει.

Cædite mæstis pectora palmis,
O Causidici, venale genus,
Vosque Poëtæ lugete novi,
Vosque in primis, qui concusso
Magna parâstis lucra fritillo.

2. *Solitus etiam in gestatione ludere.*] Gestatio veteribus Romanis crebro vel assiduo potius in usu, exercitii & valetudinis gratia: idque fere sub balnei aut cœnæ tempus. Quia, inquam, exercitii: ideo Glossæ veteres explicant *Gestationem*, γυμνάσιον: itemque *Gestatorem*, γυμναστήν. Pressius meliusque eædem alibi: Αἰώρα, *Gestatio*, & Αἰωρίζεται, *Gestatur*. Quia autem crebra, imo assidua hæc Gestatio, curæ fuit, ut locus esset in urbe aut villis duplex, apertus & tectus. Et apertæ quidem Gestationes arboribus claudebantur ad latera: tectæ vero porticibus, opere & manu factis. Utrumque genus Juvenalis tetigit Sat. IV.

Quid refert igitur, quantis jumenta fatiget
Porticibus? quanta nemorum vectetur in umbra?

Atque eæ porticus, fortasse & viridaria, plerumque rotundæ, & in orbem ibant. Inscriptio marmoris: GESTATIO. CIRCINI. EXTERIOR. A. DIAETA. APOLLINIS. AD. DIAETAM. EANDEM. IN. CIRCVITV. P. CIↃ. CC. LXXVII. Has tales, ditiores etiam in ipsa urbe habebant, suisque domibus. nec Martialem aliter exaudio lib. XII.

Et rus in urbe est, vinitorque Romanus,
Intraque limen clausus essedo cursus.

Lipsius. De triplici modo gestandi, ex eodem Lipsio dicetur ad cap. XVI. Vitell.

3. *Pœnasque parricidarum.*] Videbis ea sæpe committi, quæ sæpe vindicantur. Claudius plures intra quinquennium culleo insuit, quam omnibus seculis insutos accepimus. multo minus audebant liberi nefas ultimum admittere, quamdiu sine lege crimen fuit. Summa enim prudentia altissimi viri, & rerum naturæ peritissimi maluerunt, velut incredibile scelus, & ultra audaciam positum præterire, quam dum vindicant, ostendere posse fieri. Itaque parricidæ cum lege cœperunt, & illis facinus pœna monstravit. pessimo loco pietas fuit, postquam sæpius culleos vidimus, quam cruces. *Seneca.*

4. *Repræsentabat.*] Hoc est, sine dilatione exigebat. Valerius Maximus l. VI. cap. V. *cum liceret culpam vel dissimulare vel errore defendere: pœnam tamen repræsentare maluit, ne qua fraus fieret Justitiæ.* Ab hac mente interpretor in Apologetico Tertulliani *potestatem repræsentantem*, potestatem repræsentandi pœnas contemptorum Imperatoriæ majestatis. *Casaub.*

5. *Exigebatque coram.*] Tac. Agric. *Præcipua sub Domitiano miseriarum pars erat, videre & aspici.*

6. *Antiqui moris supplicium.*] Ner. cap. XLIX. Domit. cap. XI.

1. *Spi-*

*supplicium Tiburi concupisset, & deligatis ad palum noxiis carnifex deesset, accitum ab urbe vesperam usque operiri perseveravit. Quocumque gladiatorio munere, vel suo, vel alieno, etiam forte prolapsos jugulari jubebat: maxime retiarios, ut [1] exspirantium facies videret. Cum [2] par quoddam mutuis ictibus concidisset, cultellos sibi parvulos ex utroque ferro in usum fieri sine mora jussit. [3] Bestiariis [4] meridianisque adeo delectabatur, ut etiam prima luce ad spectaculum descenderet: & meridie, * dimisso ad prandium populo, persederet:*

1. *Exspirantium facies.*] Erat enim aperta, & nuda facies retiariorum, qui solo pileo tecti digladiabantur. Hinc illud Satyricum de retiario:

— *Tota fugit agnoscendus arena.* Beroald.

2. *Par quoddam.*] Duo gladiatores inter se compositi ad depugnandum.

3. *Bestiariis.*] *Bestiarios* vocabant eos qui cum bestiis pugnabant, sive judicis sententia bestiis objicerentur, sive ad id conducti, aut alioqui confisi viribus, & (ut Ulpiani utar verbis) virtutis ostentandæ causa ultro in arenam descenderent, sive etiam servi à dominis ad bestias darentur. Qua in re tamen advertendum est, non omnibus noxiis permissum fuisse, ut pugnando se defenderent, sed pro delicti modo nunc ad ludum tantum bestiarium damnari solere, ut ibi exercerentur, nunc illico ad bestias dari, idque ut vel pugnam committerent, seque defenderent, vel alligati palis, interdum etiam plures simul innexi, ab atrocissimis bestiis discerperentur, ut ex Vopisci Aureliano manifestum est. Et hæc peculiaris erat Christianorum pœna, tunc mitissima cum tantum ad arenæ ministeria, seu ad bestiarum curam damnabantur. Quod etiam de servis addidi, id ante legem Petroniam, & Senatusconsulta ad eandem rem spectantia, obtinuit. his enim vetabantur domini servos pro arbitrio ad bestias tradere. Oblati vero ante judicem, si justa erat domini querela, tunc demum pœnæ nomine tradebantur, ut eleganter Modestin. J. C. l. XI. De sicariis. *Torrent.*

4. *Meridianisque.*] Cum munera edebantur, matutinis fere horis bestiarii producebantur, inde gladiatores, venationesque circa meridiem edebantur, postea vero jucundiora quæque spectacula, ut populus à sanguine recrearetur, atque inde læti omnes discederent. De matutinis igitur Martial. lib. X. Epigr. XXV.

In matutina nuper spectatus arena, &c.

Et Xeniis Epigr. XCVI.

Matutinarum non ultima præda ferarum
Sævus Oryx. ———

Et Seneca Epist. X. *Nuper in ludo bestiariorum unus è Germanis cum ad matutina spectacula pararetur, &c.* Paulatim vero ad mitiora procedi solere idem Seneca ostendit Epist. VII. *Cum in meridianum incidi, lusus expectans, & sales, & aliquid levamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant, contra est.* & post pauca, *Mane leonibus, & ursis homines, meridie spectatoribus suis objiciuntur.* Quo etiam spectat Suetonii locus Aug. c. XLIIII. & quod Augustin. lib. VIII. Confess. spectaculum Circensium pomeridianum appellat. Et hæc quidem ut plurimum sic fiebant, interdum vero aliter observatum. *Idem.*

*. Di-

ret: præterque destinatos, etiam levi subitaque de caussa, quosdam committeret, de fabrorum quoque ac ministrorum, atque id genus numero, [1] *si αὐτόματον* [2] *vel pegma, vel quid tale aliud parum cessisset.* [3] *Induxit & unum è nomenculatoribus suis, sicut erat togatus.*

SED NIHIL *æque quam timidus ac diffidens fuit.* 35
Primis imperii diebus, quamquam, ut diximus, [4] *jactator civilitatis, neque convivia inire ausus est, nisi ut* [5] *speculatores cum lanceis circumstarent, militesque vice mi-*

*. *Dimisso ad prandium populo.*] Sup. Calig. cap. LVI.

1. *Si αὐτόματον.*] Cum Suetonius Latinis litteris scripsisset *automatum*, perperam librarii plerique ex eo *aut ornatum* fecère. Automata vero appellari solita, quæ ita mechanici fabricabantur, ut sua sponte efficere quippiam, velut ignara caussa, viderentur. Qualia nunc aut horologia sunt, aut versatiles quæpiam machinæ, in quibus imagunculas occulta vi cursitantes, ludibundasque miramur. Quales etiam vel fontes, vel ignes ipsi quodam artificioso temperamento, specieque nova, certis intervallis aquas, flammasve jaculantes. Homerus in III. Rhapsodia, venisse ad dapes Menelaum dicit αὐτόματον, id est, ut Eustathius exponit, non cujuspiam vocatu, quasi à semet impulsum. Philosophus Heron in Pneumaticis, aquam exprimi ait in sublime αὐτόματον, id est, spontalem, de sphæra coucava, quam describit: sicuti cornicem quoque confingit, quæ se ad aviculas itidem factas convertat αὐτομάτως. Ut omnia quo diximus intellectu sint audienda. *Politianus.* cap. XXI. *exciente buccina Tritone argenteo, qui è medio lacu per machinam emerserat.*

2. *Vel pegma.*] Pegmata appellârunt machinas quasdam è ligno, quibus usus in Theatris aut Arenis. Glossæ priscæ πῆγμα interpretantur *Confixum*: & docte Apulejus *confixilem machinam* dixit, allusione ad vim ipsam verbi. In his pegmatis varia inventa, & stupendi lusus ingeniorum, de quibus Augustinum loqui sentio: *Ad quam stupenda opera industria humana pervenit: quæ in Theatris mirabilia spectantibus, audientibus incredibilia, facienda & exhibenda molita est?* Lipsius. Vide & Casauboni notam ad cap. XXVI. Calig.

3. *Induxit & unum ex nomenculatoribus suis.*] Principes viros Romanos servos habuisse Nomenculatores, notissimum est. Habebant & Censores. Romæ in Ara cœli exstat tabella marmorea cum inscriptione hujusmodi L. VOLVSIO. VRBANO. NOMENCLATORI. CENSORIO. Utebantur iis & candidati, in petendis honoribus. Horatius in Epist.

Mercemur servum qui dictet nomina, lævum
Qui fodiat latus, & cogat trans pondera dextram
Porrigere, hic multum in Fabia valet, ille Velina.

Imperatoris autem nomenculatores meliore, quam servos, conditione fuisse, ex eo patet, quod hunc Claudii togatum fuisse Suetonius scribit. *Marcellus Donatus.*

4. *Iactator civilitatis.*] Cæs. c. LXXV. Aug. cap. LI.

5. *Speculatores cum lanceis.*] Lib. probatissimus *speculatores*. Extant etiam hæ inscriptiones: P. AELIO. MVCIA-

ministrorum fungerentur: neque ægrum quemquam visitavit nisi explorato prius cubiculo, culcitisque, & stragulis pertentatis, & excussis: reliquo autem tempore salutatoribus [1] *scrutatores semper apposuit, & quidem omnibus, & acerbissimos. Sero enim, ac vix remisit, ne fœminæ prætextatique pueri & puellæ contrectarentur, & ne cuivis comiti* [2] *aut librario calamariæ aut* [3] *graphiariæ thecæ adimerentur. Motu civili cum eum Camillus non dubitans etiam citra bellum posse terreri, contumeliosa & minaci & contumaci epistola cedere imperio juberet, vitamque otiosam in privata re agere: dubitavit, adhibitis principibus viris, an ob-*
36 *temperaret. Quasdam insidias temere delatas adeo expavit, ut deponere imperium tentaverit. Quodam,* [4] *ut supra retuli, cum ferro circa sacrificantem se deprehenso, senatum per præcones propere convocavit: lacrymisque & vociferatione miseratus est conditionem suam, cui nihil tuti usquam esset, ac diu publico abstinuit. Messallinæ quoque amorem flagrantissimum, non tam indignitate contumeliarum, quam periculi me-*

NO. SPEC. LEG. II. ADIVT. VITALIANVS. ET. VITALIS. AVVNCVLI. Altera, SCHOLA. SPECVLATORVM. LEG. I. ET. II. ADIVTRICVM. PIARVM. FIDELIVM. *Torrent.* Addidit *cum lanceis*, ut δορυφόροι, Græcum nomen, expressius significaret. *F. Vrsinus.*

1. *Scrutatores.*] Vespas. cap. XII. *Consuetudinem salutantes scrutandi, &c.*

2. *Aut librario.*] Perperam vir doctus librarium fuisse antiquis interpretatur, qui à studiis, vel à Bibliotheca dicebatur. At vero illi ea perscribebant, quæ ab aliis dictabantur, vel ab aliis litteris exarata transcribebant. Italis *Scrittori* & *Copisti*. Cicero orat. contra Rullum: *concurrunt jussu meo plures uno tempore librarii, descriptam legem ad me afferunt.* In epist. Famil. *Sed peto à te, ut quam celerrime mihi librarius mittatur, maxime quidem Græcus, qui mihi exscribat Hypomnemata.* Et Ad Atticum: *Legi litteras non tuas, sed librarii tui.* Scævola JC. l. XCII. D. de reg. jur. *Si librarius in transcribendis stipulationis verbis errâsset.* Marcellus Donatus.

3. *Graphiariæ thecæ.*] Ne graphiis peteretur. nam & Cæsar Cassii brachium graphio trajecit, & Cajus Senatorem graphiis in Curia confodi curavit.

4. *Vt supra retuli.*] Capite decimo tertio.

1. *App.*

metu abjecit, cum adultero Silio acquiri imperium credidiſſet: quo tempore fœdum in modum trepidus ad caſtra confugit, nihil tota via quam eſſetne ſibi ſalvum imperium, *requirens. Nulla adeo ſuſpicio, nullus au-* 37 *ctor tam levis exſtitit, à quo non mediocri ſcrupulo injecto ad cavendum ulciſcendumque, compelleretur. Vnus ex litigatoribus, ſeducto in ſalutatione affirmavit ſe vidiſſe per quietem, occidi eum à quodam: deinde paullo poſt, quaſi percuſſorem agnoſceret, libellum tradentem adverſarium ſuum demonſtravit: confeſtimque is pro deprehenſo ad pœnam raptus eſt. Pari modo oppreſſum fuerunt* [1] *App. Silanum: quem cum Meſſallina &* Narciſſus *conſpiraſſent perdere, diviſis partibus, alter ante lucem, ſimilis attonito, patroni cubiculum irrupit, affirmans ſomniaſſe ſe, vim ei ab Appio illatam: altera, in admirationem formata, ſibi quoque eandem ſpeciem aliquot jam noctibus obverſari retulit. Nec multo poſt ex compoſito irrumpere Appius nuntiatus, cui pridie ad id temporis ut adeſſet præceptum erat, quaſi plane repræſentaretur ſomnii fides,* [2] *arceſſi ſtatim ac mori juſſus eſt. Nec dubitavit poſtero die Claudius ordinem rei geſtæ perferre ad ſenatum, ac liberto gratias agere, quod pro ſalute ſua* [3] *etiam dormiens*

1. *App. Silanum.*] Conſocerum ſuum, de quo ante cap. XXIX.

2. *Arceſſi ſtatim, &c.*] Al. *accerſi.* Sed *arceſſi* legendum eſt: *arceſſere* enim etiam accuſare ſignificat. *Arceſſere aliquem capitis, arceſſere judicio, arceſſere crimine,* apud Cic. Jam ante vero Appius vocatus fuerat. Volueritque Princeps, minime malus (abfuiſſet modo libertis, & uxoribus obſequendi ignavia) inſtar aliquid judicii, aut cognitionis intercedere, ut videretur ſcilicet ſpecie tenus ſaltem & accuſatus, & condemnatus Silanus. *Torrent.*

3. *Etiam dormiens excubaret.*] E contrario inſomnium attulit perniciem illuſtri equiti Romano, tanquam ſecundum quietem vidiſſet Claudium pampinea corona, vel, ut alii prodidere, ſpicea corona evinctum, ſpicis retro converſis: adeo illo tempore non ſolum vigiliæ, ſed etiam ſomnia erant peſtifera, & exitialia, tam ſua, quam aliena, tam vera, quam commentitia. *Berold.*

38 *miens excubaret.* [1] IRÆ ATQUE *iracundiæ conscius sibi, utramque excusavit edicto: distinxitque, pollicitus* alteram quidem brevem & innoxiam, alteram non injustam fore. *Ostiensibus,* [2] *quia sibi subeunti Tiberim scaphas obviam non miserint, graviter correptis, eaque cum invidia,* ut in ordinem se coactum *conscriberet, repente* [3] *tantum non satisfacientibus veniam modo dedit. Quosdam in publico parum tempestive adeuntes* [4] *manu sua repulit. Item* [5] *scribam quæstorium, itemque prætura functum senatorem, inauditos & innoxios relegavit: quod ille* [6] *adversus privatum se intemperantius affuisset: hic,* [7] *in ædilitate inquilinos præ-*

1. *Iræ atque iracundiæ.*] Accurate hæc duo distinxit. Ita philosophus aliter ὀργὴν, aliter ὀργιλότητα definit.

2. *Quia sibi subeunti Tiberim scaphas obviam non miserint.*] Scapha non solum naviculam significat, sed etiam vas concavum, quod etiam nunc nomen retinet apud Venetos. Si quis navem cum instrumento emerit, præstari ei debet scapha, secundum Labeonem in tractatu De fundo instructo: etiamsi Paulus id notet, dicatque scapham mediocritate, non genere à nave differre. Erat longarum navium. Cæsar IV. de B.G. *Quod quum animadvertisset Cæsar, scaphas longarum navium, item speculatoria navigia militibus compleri jussit.* Strabo I. Geogr. δίκωπα σκαφίδια vocat scaphas parvas, quæ agerentur tantum duobus remis. Tullius II. de Invent. *Postea aliquanto ipsos quoque tempestas vehementius jactare cœpit, usque adeo ut dominus navis, quum idem gubernator esset, in scapham confugeret.* σκάφος autem in neutro accipitur pro communi navium cujuscunque generis vocabulo. *Baysius.*

3. *Tantum non satisfacientibus.*] Optimus omnium Mss. *tantum non satisfacientis modo veniam dedit.* Ut sensus sit, Claudium tam vehementer irascentem, ita mox se repressisse, ut ipse inter ignoscendum satisfacere quodammodo ac factum deprecari videretur. *Torrent.* Eandem scripturam Cod. Salmas. tuetur. De verbo *satisfacere* plura Muretus ad cap. LXXIII. Cæs.

4. *Manu sua repulit.*] Id in Principe indecorum.

5. *Scribam quæstorium.*] Vespasiani capite III.

6. *Adversus privatum se intemperantius affuisset.*] Irroboravit inveteravitque falsa atque aliena verbi significatio ejus, quod dicitur, *hic illi superest*; cum dicendum est, *advocatum esse quem cuipiam*, caussamque ejus defendere. Memini ego prætoris docti hominis tribunali me forte assistere; atque ibi advocatum non incelebrem sic postulare, ut extra caussam diceret, remque, quæ agebatur, non attingeret. Tunc prætorem ei, cuja res erat, dixisse, advocatum eum non habere: & cum is, qui verba faciebat, reclamâsset: *ego illi V. C L. superfum*: respondisse prætorem festiviter: *tu plane superes,* NON ADES. *Gellius.*

7. *In ædilitate multasset.*] Officium erat Ædilium hoc in primis, punire eos, qui

prædiorum suorum contra vetitum [1] *cocta vendentes multasset, villicumque interveniententem flagellasset. Qua de caussa etiam coërcitionem popinarum ædilibus ademit. Ac ne* [2] *stultitiam quidem suam reticuit, simulatamque à se ex industria sub Cajo, quod aliter evasurus perventurusque ad susceptam stationem non fuerit, quibusdam oratiunculis testatus est. Nec ante persuasit quam intra breve tempus liber editus sit, cui index erat* μωρῶν ἀνάστασις: *argumentum autem*, stultitiam neminem fingere. INTER CÆTERA *in* 39
eo mirati sunt homines & oblivionem & inconsiderantiam: vel, ut Græce dicam, [3] μετεωρίαν καὶ ἀβλεψίαν.

Oc-

qui venderent cibaria cocta contra legem Græci ἀγορανόμους appellant. *Beroaldus.*

1. *Cocta vendentes.*] Libri Mss. omnes *coacta vendentes*, & asscriptum uni, *id est, collecta.* Sed *cocta* legendum. quod enim de Claudio scribit Dio, tabernas eum, quo potantes commeabant, demolitum fuisse, atque edixisse ne quis carnem elixam, aut aquam calidam venderet, id & ante Imperium Claudii, præsertim sub Tiberio, cautum fuisse credendum est. nam & Nero interdixit nequid in popina cocti præter legumina & olera væniret, (Suet. Ner. cap. XVI.) & idem fecisse Vespasianum Xiphilin. tradit. *Torrent. Cocta* scriptum in Cod. Salm.

2. *Stultitiam.*] Sueton. Ner. c. XXXIII. *Morari eum inter homines desiisse, producta prima syllaba jocabatur: multaque decreta & constituta, ut insipientis atque deliri, pro irritis habuit.* Summum ejus stuporem, in festivissimo Ludo, illis imprimis verbis Seneca traducit: *Claudius ut vidit funus suum, intellexit se mortuum esse.* Et tamen fuère, qui sapientiæ cum nomine commendarent. Sarisberiensis Policratici libro VIII. cap. X. *Sed & in his quæ palam dicentur, fideliter exsequendum erit, quod in primo libro de Analogia scripsit Claudius Cæsar, vir excellentis ingenii magnæque prudentiæ.* Tam pulchram de se opinionem doctrinæ debuit, qua non leviter eum tinctum fuisse constat. Infra cap. XL. *principi neque infacundo, neque indocto, immo etiam pertinaciter liberalibus studiis dedito.* item toto cap. XLI. *Schildius.*

3. Μετεωρίαν καὶ ἀβλεψίαν.] Theophrastus ἀναισθησίαν vocat. nam plane ἀναισθησίας Theophrasteæ exempla sunt quæ hoc loco commemorantur. quare merito irrisa illa olim sive Senecæ sive Neronis orationis pars, qua laudabatur providentia sapientiaque Claudii, ut refert Tacitus initio libri XIII. Idem magnus scriptor *oblivionem* vocat in fine XI. quam Suetonius μετεωρίαν καὶ ἀβλεψίαν. vocem ἀβλεψία usurpat & Servius: apud quem sic lego, ad libri octavi Æneid. versum, *Primus init bellum.* Notat ibi Servius: *& scienda est Poëtæ affectatio: nam ablepsiam nefas est dicere.* Non multum differt ἀπὸ τῆς μετεωρίας, quam vocant iidem Græci ἐμβροντησίαν: cujus datur hoc exemplum ab

Ll 5

Atha-

[1] *Occisa Messallina, paullo post quam in triclinio decubuit,* [2] cur domina non veniret, *requisivit. Multos ex iis quos capite damnaverat,* [3] *postero statim die & in convivium & ad aleæ lusum admoveri jussit: & quasi morarentur, ut somniculosos per nuntium increpuit. Docturus contra fas Agrippinam uxorem,* [4] *non cessavit omni*

Athanasio: medicus ad ægrotum ex vulnere vocamus ubi venit ἂν μὴ χαίρειν εἰσῆλθε σιωπᾷ. τὸ δ' ἄλλον, ἂν οὐκ ἔστι χρεία αὐτοῦ διαλέγεται. *Casaub.*

1. *Occisa Messallina, paullo post quam in triclinio decubuit, cur domina non veniret, requisivit.*] Videamus ne verior caussa sit, amoris, nondum penitus extincti, impatientia: nam idem plane accidit Herodi Magno, principi nihil minus quam μετεώρῳ καὶ ἀναισθήτῳ, cum uxorem suam Mariamnen occidisset. Josephus Originum lib. xv. cap. xi. τοσοῦτον, inquit, ἡττηθεὶς τοῦ πάθους, ὥστε αὐτὸν ἤδη καὶ καλεῖν τὴν Μαριάμμην προστάξαι τοῖς ὑπηρέταις, ὡς ζώσαν ἔτι καὶ δυναμένην ὑπακούειν. *Casaubonus.*

2. *Cur domina non veniret.*] Nomen inter conjuges haud insolens. Sic apud Nasonem Fastorum lib. ii. Lucretia de marito absente:

Mittenda est domino (nam nunc properate puellæ)
Quam primum nostra facta lacerna manu.

De sponso suo Dido apud Virgilium:

— *dominum Ænean in regna recepi.*

Epictetus: αἱ γυναῖκες εὐθὺς ἀπὸ τεσσαρεσκαίδεκα ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν κυρίαι καλοῦνται. Sed & obvios vulgo, Dominos vocabant. Seneca: *Quomodo obvios, si nomen non succurrit, dominos salutamus.* Lusit in eo more eleganter Poëta Græcus in Anthologia:

Ἢν ὁ φίλος τι λάβῃ, δόμινε φράτερ, εὐθὺς ἔγραψεν.
Ἢν δ' αὖ μή τι λάβῃ, τὸ φράτερ εἶπε μόνον.
Ὤνια γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα. αὐτὰρ ἔγωγε
Οὐκ ἐθέλω δόμινε, οὐ γὰρ ἔχω δόμεναι.

3. *Postero statim die, & in convivium & ad aleæ lusum admoveri jussit.*] Dio simpliciter verbo ἐπιζητεῖν hoc ipsum significavit, & caussam simul adjecit: nam hoc illi solitum evenire quoties metu perculsus, aliquem repente in illa subita animi perturbatione duci jussisset: πολλάκις, inquit, ἐξαπιναίως ἐκπλαγείς, καὶ κελεύσας τινὰ ἐκ τοῦ παραχρῆμα προειδὼς ἀπολέσαι, ἔπειτα ἀνενεγκὼν καὶ ἀναφρονήσας, ἐπεζήτει τε αὐτὸν, καὶ μαθὼν τὸ γεγονὸς, ἐλυπεῖτό τε καὶ μετεγίνωσκεν. Est & apud Tacitum similis ex parte historia initio libri. xi. *Messalina*, inquit, *ad perniciem Poppææ festinat, subditis qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent: adeo ignaro Cæsare, ut paucos post dies epulantem apud se maritum ejus Scipionem percontaretur, cur sine uxore discubuisset.* Casaub.

4. *Non cessavit omni oratione filiam & alumnam & in gremio suo natam atque educatam prædicare.*] Quid hoc stultius aut magis absurde poterat dici? nam qui nuptias appetunt personarum sibi conjunctarum, id potius agunt, ut cognationem dissimulent, aut penitus negent. at Claudius tam fatuus fuit, ut Agrippinam subinde filiam & alumnam appellitans, suæ ἀνομίας & flagitii cir-

omni oratione filiam & alumnam, & in gremio suo natam, atque educatam *prædicare*. *Adsciturus in nomen familiæ suæ Neronem, quasi parum reprehenderetur,* [1] *quod adulto jam filio privignum adoptaret, identidem divulgavit,* neminem umquam per adoptionem familiæ Claudiæ insertum. SERMO- 40
NIS *vero rerumque tantam sæpe negligentiam ostendit, ut nec quis, nec inter quos, quove tempore, ac loco verba faceret, scire ac cogitare existimaretur. Cum de* [2] *laniis ac vinariis ageretur, exclamavit in curia:* Rogo vos, quis potest sine offula vivere? *descripsitque abundantiam veterum tabernarum,* [3] *unde so-*

tii circumstantes sedulo admoneret. Filiæ nuptias appetere, nefas est omnium maximum, proximum huic, alumnæ, quæ quidem filiæ γνησίας loco fuerit habita. Imperatoris Justiniani sunt verba: *Nec enim homo sic impius invenitur, ut quam ab initio loco filiæ habuit, eam postea in suo collocet matrimonio.* vide legem XXVI. Cod. De nuptiis. *Idem.*

1. *Quod adulto jam filio privignum adoptaret.*] Pallas stimulabat Claudium, consuleret Reip. Britannici pueritiam robore circumdaret. Sic apud Divum Augustum quamquam nepotibus subnixum, viguisse privignos, à Tiberio super propriam stirpem Germanicum assumptum. Se quoque accingeret juvene, partem curarum capessituro. His evictus, biennio majorem natu Domitium filio anteponit, habita apud senatum oratione in eundem, quem à liberto acceperat, modum. *Tacitus.*

2. *Laniis ac vinariis.*] Græce κρεωπώλαις & οἰνοπώλαις. Sed *vinarii* nomen apud Latinos rarius, quo tamen etiam Plautus est usus. Apud Lampridium quoque Alexandro lego *corpus vinariorum.* Eademque ratione in vetustis marmoribus *pomarios* & *olearios* memini legere, pro his qui poma, aut oleum vendunt. Ulpian. De Ædilit. edicto *vinarios* vocat *servos* vino deditos. *Torrent.* Cicero in orat. pro Fontejo, meminit *portorii vinaris* & *criminis vinarii,* hoc est, vectigalis, & fraudis in eo factæ.

3. *Unde solitus esset vinum olim & ipse petere.*] Apud veteres vilissimorum tantum hominum fuit è taberna vinum petere, non è cella sua. Cicero in L. Pisonem: *pistor domi nullus, nulla cella: panis & vinum à propola atque de cupa.* Plutarchus in Timoleonte, loquens de Dionysio juniore Corinthi in summa tenuitate post amissam tyrannidem, degente: οὐδὲν γὰρ οὔτε φύσεως ὁπότε νεαρὸς, οὔτε τέχνης, ὅσον ἐκεῖνο τύχης ἔργον ἐπιδέδειχεν, τὸν Σικελίας ὀλίγον ἔμπροσθεν τύραννον, ἐν Κορίνθῳ διατρίβοντα περὶ τὴν ὀψόπωλιν, ἢ καθήμενον τι μυροπωλίῳ πίνοντα κεκραμένον ἀπὸ τῶν καπηλείων. Hic locus Plutarchi, & quid sit *vinum de cupa* apud Ciceronem, explicat; & quam insulse Claudius princeps hæc de se verba apud senatum fecerit. Aliud est *petere vi-*

solitus esset vinum olim & ipse petere. De quæstore quodam candidato inter caussas suffragationis suæ posuit,[1] quod pater ejus frigidam ægro sibi tempestive dedisset.[2] *Inducta teste in senatu,* Hæc, *inquit*, matris meæ liberta &[3] ornatrix fuit: sed me patronum semper existimavit. Hoc ideo dixi, quod quidam sunt adhuc in domo mea qui me patronum non putant. *Sed & pro tribunali, Ostiensibus quiddam publice orantibus, cum excanduisset*, Nihil habere se vociferatus est, quare eos demereatur: si quem alium & se liberum esse. *Nam illa ejus quotidiana, & plane omnium horarum & momentorum erant*, Quid,[4] ego tibi Theogonius videor, &[5] *λογιώτατος*?

mul-

re vinum de cuppa apud beatum Augustinum libro nono Confessionum, capite octavo. Vise locum. *Casaub.*

1. *Quod pater ejus.*] Vid. Ner. cap. XVII.

2. *Inducta teste.*] Hoc contra leges factum videtur, quæ à dicendo testimonio fœminas excludunt: nisi fuerit crimen læsæ majestatis: tunc enim mulieres audiuntur; & conjurationem Catilinæ Fulvia mulier detexit, & M. Tullium Consulem indicium ejus instruxit. *Beroald.*

3. *Ornatrix.*] Differunt ornamenta muliebria, qualia sunt inaures, armillæ, viriolæ, à vestimentis, ut J. Cti nostri tradunt l. XXVI. & XXXVIII. De aur. arg. Quæ ergo ornamenta servabant, aut ornandi officium præstabant, *ornatrices* vocabantur. Quo vocabulo usus Marcian. l. LXV. De legatis III. & Festus in *Acus*. Sed & in marmoribus antiquis *ornatrix*, *tonstrix*, *sarcinatrix*, *ab ornamentis*, *à veste*, *à mundo muliebri*, inter muliebria officia invenias. *Torrent.*

4. *Ego tibi Theogonius videor?*] Tanquam per interrogationem diceret Claudius, se videri ex Diis genitum: hoc enim significat Theogonius. quod videtur quadrare cum sequente λογιώτατος. *Beroald.* Scribe cum Pithœi libris *Telegennius*. Inter gentes Romanas fuit & isto nomine una. Lapis vetus, cujus mihi testis & index Josephus Scaliger: DIS. MANIBVS. C. TELEGENNI. OPTATI. *non dubito*, inquiebat idem Scaliger, *quin hæc vera apud Suetonium lectio*. Fuit autem Telegennius hic notæ aliquis fatuitatis homo per illa tempora. *Casaub.* Legi in pervetusto codice: *Quid, ego tibi telæ Genius videor?* Omnibus rebus Genium antiqui præficiebant. erit igitur *telæ Genius* dictum, pro infimo & abjecto: ut Jovis contra Genius diceretur de eximio & præstantissimo. *Turnebus.*

2. Λογιώτατος.] Lego, λάλει καὶ μὴ θίγγανε, ex antiquis & archetypis libris: quod est, loquere, sed verberibus parce: parum autem pro dignitate & imperio loquebatur Claudius ista usurpans, quasi plagas & verbera veritus, ut jure inconsiderati hominis verba à Tranquillo notentur. *Idem.* Ejusdem lectionis non obscura vestigia in Cod. Salmas. deprehendo.

1. *Histo-*

multaque talia etiam privatis deformia, ne dum principi, neque infacundo, neque indocto, immo etiam pertinaciter liberalibus studiis dedito. [1] HISTORIAM *in adolescentia, hortante T. Livio, Sulpicio vero Flavo etiam adjuvante, scribere aggressus est. Et cum primum frequenti* [2] *auditorio commisisset, ægre perlegit,* [3] *refrigeratus sæpe à semetipso. Nam cum initio recitationis defractis compluribus subselliis, obesitate cujusdam, risus exortus esset: ne sedato quidem tumultu temperare potuit, quin ex intervallo subinde facti reminisceretur, cachinnosque revocaret. In principatu quoque & scripsit plurimum & assidue recitavit per lectorem. Initium autem sumsit historiæ post cædem Cæsaris Dictatoris. Sed & transiit ad inferiora tempora, cœpitque à pace civili: cum sentiret neque libere neque vere sibi de superioribus tradendi potestatem relictam, correptus sæpe &* [4] *à matre & ab avia.* M'41

prio-

1. *Historiam.*] Historiarum Claudii meminit Plin. lib. XII. cap. XVII. Sueton. XXI. Sed & quod scripsisse Claudium refert Plin. lib. VII. cap. III. hippocentaurum in Thessalia natum eodem die interiisse, ex historiis ejus sumptum fortasse est.

2. *Auditorio commisisset.*] Hoc est, veluti in certamen ac contentionem varie judicantium conjecisset. hoc enim est *committere.* De quo Aug. cap. LXXXIX. & Calig. cap. LIII.

3. *Refrigeratus sæpe à semetipso.*] Id est, sibi ipse in causa cur minore studio audiretur, ob cachinnos scilicet qui inter recitandum subinde ei recurrerent. Ab eadem mente scriptum Plinio lib. VI. Epist. XV. *Interim Paullo* (de recitante loquitur) *aliena deliratio aliquantum frigoris attulit.* Torrentius. In vita Lucani legitur, *Lucanus ægre ferens recitante se subito ac nulla refrigerandi sui caussa indicto senatu cum recessisset Nero, neque verbis adversus principem neque factis extantibus temperavit.* Vocem *frigus* ita usurpat Seneca pater Controversiarum libro secundo: Nec alienum est, ab hoc loco, quod notant Græci Grammatici, *οἱ ἀρχαῖοι*, inquiunt, *τὰ μὲν ἀηδῆ καὶ λυπηρὰ ἀπὸ τῶν ψυχρῶν ὀνομάζουσι· τὰ δὲ ἡδέα καὶ προσηνὰ ἀπὸ τῶν θερμῶν. Casaubonus.* Adde quæ notantur Aug. cap. LXVI. ad illa, *rigoris suspicione.*

4. *À matre & ab avia.*] De matre Antonia, IIIviri filia, satis constat. Aviam quoque, maternam intelligo, Octaviam, Antonii uxorem, de cujus erga maritum affectu præclare Plutarch. Quamquam ne Livia quidem fortassis scribentem æquo animo tulerit, cujus ante Augustum maritus & ipse Antonii partes secutus sit. *Torrent.*

1. *Prio-*

[1] *Prioris materiæ duo volumina,* [2] *posterioris unum &*
quadraginta reliquit. Composuit & [3] De vita sua *octo*
volumina, magis ineptè quam ineleganter. Item Cice-
ronis defensionem [4] adversus Asinii Galli libros, *sa-*
tis eruditam. [5] *Novas etiam commentus est litteras tres,*
ac numero veterum quasi maxime necessarias addidit.
De quarum ratione cum privatus adhuc volumen edi-
disset, mox princeps non difficulter obtinuit ut in usu
quoque promiscuo essent. Exstat talis scriptura [6] *in ple-*
42 *risque libris, ac diurnis titulisque operum. Nec mino-*
re cura Græca studia secutus est, amorem præstantiam-
que linguæ occasione omni professus. Cuidam barbaro
Græ-

1. *Prioris materiæ.*] Historiæ scriptæ à cæde Cæsaris.

2. *Posterioris.*] Materiæ: quam cœpit à pace civili.

3. *De vita sua.*] Ut alii multi Principes, de quibus Aug. cap. LXXXV.

4. *Adversus Asinii Galli libros.*] Asinius Pollio ille luculentus orator filium habuit Asinium Gallum: quem, ut author est Seneca in Declamationibus, reliquit magnum oratorem. Is libros scripsit de comparatione patris, & Ciceronis: in quibus patrem Ciceroni longe anteponit: quod significat Plinius sic scribens in VII. Epistolarum: *Cum libros Galli legerem, quibus ipse parenti ausus de Cicerone dare palmam decusque.* Claudius adversus hos Asinii Galli libros condidit instar Apologetici defensionem Ciceronis. *Beroaldus.* De Asinio Pollione, & Asinio Gallo, qui Ciceronem insectati ambo, inde eruditionis & eloquentiæ gloriam captarunt, sæpe Quinctilian. Gell. quoque l. XVII. cap. I. & passim Seneca Declamation. & Controvers. libris.

5. *Novas etiam commentus est litteras tres.*] Totidem etiam Tacitus ait. Planissime tres Claudius repperit. Æolicum Digamma, cujus facies litteræ Ⅎ inversæ. Quintilianus: *Nec inutiliter Claudius Æolicam illam Ⅎ ad hos usus litterarum adjecerat.* Hanc tamen non Claudius solus inter litteras habendam censuit, sed & Varro: si credimus Annæo Cornuto. Hoc digamma etiam hodie in lapidibus: TERMINAℲIT. AMPLIAℲITQVE. &, DIℲI. AVGVSTI. De hac ergo clarum. Secundam eruo è Prisciano lib. I. *S. & P. loco Græca Ψ fungitur. Pro quo Claudius Cæsar antisigma hæc figura ↄc. scribi voluit: sed nulli ausi sunt antiquam scripturam mutare.* Antisigma ideo, quia duo sigmata obverso dorso ↄc. Hac enim semilunæ figura, prisci Græci sigma formabant. In tertia littera hæremus, nec auxilio est Grammaticorum manus. *Lipsius.*

6. *In plerisque libris ac diurnis.*] De libris actorum intelligo, non de privata scriptura. Ut fortassis *in libris actorum diurnorum* legendum sit, quod Sueton. veterum more dimidiatis dictionibus ACT. DIVR. exaraverat. De quo lector, cogitet. Sic nimirum & apud Tacitum Annal. III. *scriptura actorum diurna,* & *acta Urbis diurna* lib. XIII. Sed & absolute *populi Romani diurna* dixit lib. XVI. Sæpe etiam Plin. *invenitur in actis, legitur in actis.* Torrent.

1. Cum

Græce & Latine differenti, [1] Cum utroque, *inquit*, sermone nostro sis peritus. *Et in commendanda patribus conscriptis Achaia,* gratam sibi provinciam *ait,* communium studiorum commercio. *Ac sæpe in senatu legatis perpetua* [2] *oratione respondit. Multum vero pro tribunali etiam Homericis locutus est versibus. Quoties quidem hostem vel insidiatorem ultus esset, excubitori Tribuno signum de more poscenti,* [3] *non temere aliud dedit quam,*

[4] Ἄνδρ' ἐπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

Denique & Græcas scripsit historias, Τυῤῥηνικῶν XX. [5] Καρχηδονιακῶν VIII. *Quarum caussa* [6] *veteri Alexandriæ Museo alterum additum ex ipsius nomine:* in-

1. *Cum utroque sermone nostro sis peritus.*] Cod. Salmas. *paratus.*

2. *Oratione.*] Scilicet Græca, & hoc contra institutum antiquorum, qui perseveranter custodiebant, ne Græcis unquam nisi Latine responsa darent: quin etiam ipsos Græcos per interpretem Latine loqui cogebant, nulla in re togam pallio subjiciendam arbitrantes. *Beroald.*

3. *Non temere alind dedit.*] Mirum integrum Homeri versum pro signo ab Imperatore Rom. datum: nam plerumque uno, aut altero verbo signum dabant. Qualia, Victoria, Palma, Triumphus, Virtus, Jupiter, Mars, Venus, Cupido, Priapus, Æquanimitas, Optima mater, & similia. Idem tamen refert Dio, & tessera huic non dissimilis apud Sueton. Galb. cap. VI. *Torrent.*

4. Ἄνδρ' ἐπαμύνασθαι.] Exstat Odyssea II.

5. Καρχηδονιακῶν.] Conditores Carthaginis fuêre Xorus & *Carchedon*: ut autem Romani ipsique Carthaginenses existimant, Dido. *Appianus.*

6. *Veteri Alexandriæ Museo alterum additum ex ipsius nomine.*] Museum (vel *Musium* ut scribitur in antiquis libb. & hîc & apud alios) Alexandriæ appellatum est collegium doctorum virorum, qui publico sumtu ibi alebantur, ut litterarum studiis vacarent. Philostratus in vita Dionysii Milesii sophistæ: τὸ δὲ Μουσεῖον τράπεζα Αἰγυπτία ξυγκαλοῦσα τοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῇ ἐλλογίμους. Idem in Polemone, κατέλεξε δὲ αὐτὸν Hadrianus, καὶ τοῦ τῷ Μουσείῳ κύκλῳ ἐς τὴν Αἰγυπτίαν σίτησιν. Vide & Dionem Chrysostomum in Oratione Alexandriæ habita. Musei hujus institutio antiquissima est: ac videtur à Ptolemæo Philadelpho, qui Biblia Græce vertenda curavit, & bibliothecam illam admirabilem comparavit, institutum: redacta vero Ægypto in provinciæ formam, non minore liberalitate doctos ibi Augustus, Tiberius, cæterique principes foverunt. Extat & Tyanei Apollonii epistola missa τοῖς ἐν τῷ Μουσείῳ σοφοῖς. Huic Museo alterum à Claudio adjectum *Claudium* est appellatum. Meminit ejus, quod sciam præter Sueton. unus Athenæus libro sexto. *Casaub.*

1. *Britan-*

institutumque ut quotannis in altero Τυῤῥηνικῶν *libri, altero* Καρχηδονιακῶν *diebus statutis, velut in auditorio,*
43 *recitarentur toti à singulis per vices.* SUB EXITU VITÆ, *signa quædam nec obscura pœnitentis de matrimonio Agrippinæ, deque Neronis adoptione dederat. Siquidem commemorantibus libertis, ac laudantibus cognitionem, qua pridie quandam adulterii ream condemnaverat:* sibi quoque in fatis esse *jactavit* omnia impudica, sed non impunita matrimonia. *Et subinde obvium sibi* [1] *Britannicum arctius complexus, hortatus est*, ut cresceret, rationemque à se omnium factorum acciperet, *Græca insuper voce prosecutus*, [2] ὁ ἔρως δ' ἐπείγεται. *Cumque impubi teneroque adhuc, quando statura permitteret, togam dare destinasset, adjecit:* ut tandem pop. Rom. verum Cæsarem habeat.
44 *Non multoque post testamentum etiam conscripsit, ac signis omnium magistratuum obsignavit. Prius igitur quam ultra progrederetur, præventus est ab Agrippina, quam præter hæc, conscientia quoque, nec minus* [3] *delatores multorum criminum arguebant. Et veneno quidem occisum convenit:* [4] *ubi autem & per quem dato, dis-*

1. *Britannicum arctius complexus, hortatus est, ut cresceret.*] De Narcisso idem Tacitus narrat.

2. Ὁ ἔρως δ' ἐπείγεται.] Hæc scriptura est cod. Viterbiensis, & veteris Romanæ editionis. Memmii, Pithœi & Lislæi præferunt quod Turnebus vulgavit, ὁ τρώσας πείσεται. Placet vero unice quod Petrus Victorius divinavit: ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται. proverbium est ex oraculo natum, quod olim Telepho est editum. Eustathius: ὡς γὰρ ὁ Τήλεφος τὸ τραῦμα εἶχεν ἀθεράπευτον χρόνῳ. καὶ ὁ χρησμὸς ἀνεῖπε τὸ θρυλλούμενον, ὡς ἄρα ὁ τρώσας ἰάσεται. eadem verba apud Lycophronis Græcum interpretem. *Casaub.*

3. *Delatores multorum criminum.*] Narcissus in primis criminabatur Agrippinam, eique impudicitiam objectabat, cum Pallante adultero potiretur.

4. *Ubi autem, & per quem dato, discrepat.*] Ut Taciti narratio est, non Romæ, sed vel Sinuessæ, vel in itinere quo Sinuessam pergebat occisus, prima fronte videatur: sed attendenti quæ de Agrippina narrantur Tacito, mortuum Claudium in palatio non erit dubium. *Casaub.*

1. *Hale-*

discrepat. Quidam tradunt, epulanti in arce cum sacerdotibus, per [1] *Halotum spadonem prægustatorem: alii, domestico convivio, per ipsam Agrippinam,* [2] *quæ boletum medicatum avidissimo ciborum talium obtulerat. Etiam de subsequentibus diversa fama est. Multi statim hausto veneno obmutuisse ajunt, excruciatumque doloribus nocte tota, defecisse prope lucem. Nonnulli inter initia consopitum, deinde cibo affluente evomuisse omnia, repetitumque toxico, incertum pultine addito, cum velut exhaustum refici cibo oporteret, an immisso per clysterem: ut quasi abundantia laboranti etiam hoc genere egestionis subveniretur.*
MORS *ejus celata est, donec circa successorem omnia* 45
ordinarentur. Itaque & quasi pro ægro adhuc vota suscepta sunt, & inducti per simulationem comœdi, qui velut desiderantem oblectarent. Excessit III. *Idus Octobris, Asinio Marcello,* [3] *Acilio Aviola* COSS. [4] LXIIII. *ætatis, imperii* XIIII. *anno. Funeratus est*

1. *Halotum spadonem prægustatorem.*] De quo Tacitus: *Is*, inquit, *inferre epulas, & gustu explorare solebat.* Exstat & hæc Romæ in hortis Julii III. Pont. Max. Inscriptio: DIS. MANIBVS. TI. CLAVDI. AVG. LIB. ZOZIMI. PROCVRAT. PRAEGVSTATORVM. CLAVDIA. ENTOLE. CONIVX. VIRO. BENEMERENTI. ET. CLAVDIA. EVSTACHYS. FILIA. PATRI. PIENTISSIMO. Haloti autem hujus mentio inf. Galb. cap. XV. *Torrentius.*

2. *Quæ boletum medicatum avidissimo ciborum talium obtulerat.*] Boleti per se non occidunt. ὑπὸ τῶν βολητῶν μόνων, inquit Galenus, οὐδεὶς ἱστόρηται τεθνεώς. at Claudii boletus medicatus fuit, ut omnes scribunt. De hoc scribit Ptolemæus Hephæstionis F. εἰς Κλαύδιον κύουσα ἡ μήτηρ, βολητῶν τοὺς μύκητας ἐπιθυμήσασα φάγοι. καὶ Κλαύδιος μύκητας πεφαρμακευμένους φαγών, ἀπέθανεν. *Casaub.* Hinc titulus libelli Senecæ ἀποκολοκύντωσις, & quod boletos Deorum cibum appellabat Nero. Sed & Juvenalis Sat. V.

Boletus domino, sed qualem Claudius edit
Ante illum uxoris, post quem nil amplius edit.

Cui simile illud Martialis,

Boletum, qualem Claudius edit, edas.

Torrentius.

3. *Acilio Aviola.*] Aviolam consularem virum in rogo revixisse: & quoniam subveniri non poterat, prævalente flamma, vivum crematum esse, Valerius Pliniusque prodiderunt.

4. LXIIII. *ætatis, imperii* XIIII. *anno.*]

est solenni principum pompa, [1] *& in numerum Deorum relatus. Quem honorem, à Nerone destitutum abolitumque, recepit mox per Vespasianum.*
46 *Præsagia mortis ejus præcipua fuerunt:* [2] *exortus crinitæ stellæ, quam cometen vocant:* [3] *tactumque de cœlo monumentum Drusi*

Tempus vitæ nec Dio nec Suetonius exacte notarunt: quippe dum ambo ἀπαραλογοῦσιν, ambo veritatem deserunt. Sed hic fere Suetonii mos est, ut annum inchoatum pro pleno numeret. quare male ariolantur qui ex Dione volunt scribi in nostro LXIII. *ætatis.* nam præter omnes veteres codices tuentur vulgatam Eutropius, Pæanius, & alii qui è Suetonio acceptum eum numerum servant. Vixit autem Claudius κατὰ τὸν ἀκριβῆ λογισμὸν annos LXIII. menses duos, dies XIII. *Casaubonus.*

1. *Et in numerum Deorum relatus.*] Plinius in Pan. *Dicavit cœlo Tiberius Augustum: sed ut majestatis numen induceret; Claudium Nero, sed ut irrideret; Vespasianum Titus, Titum Domitianus; sed ille, ut Dei filius, hic frater ut videretur. tu sideribus patrem* (Nervam) *intulisti, non ad metum civium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum; sed quia Deum credis.* Quibus vero ritibus Deorum ordinibus inserere Cæsares soleant, ex parte dicet Dio in consecratione Augusti lib. LVI. Sed accurate imprimis, atque eleganter, rem omnem describit Herodianus lib. IV. Quod vero miremur, in numismate veteri habemus & consecrationem Constantini M. licet Christiani. In eo anima ejus linteo velata, cætero nuda, in cœlum vehitur quadrigis, brachioque exserto excipitur à brachio cœlitus porrecto. Subscriptum vero, CONS. hoc est, CONSECRATIO. Sed hanc, Christiano sensu accipere malo, non de immortalitate in terris à mortalibus collata; sed de cœlorum gloria donata divinitus. *Vossius.* Lepidissime de Claudii consecratione Dio: Ἀγριππῖνα δὲ καὶ ὁ Νέρων πενθεῖν προσεποιοῦντο ὃν ἀπεκτόνεσαν, ἐς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγον, ὃν ἐκ τοῦ συμποσίου φοράδην ἐξενηνόχεσαν. Templum illi in Britannia dicatum, ex Senecæ Ludo discimus. *Parum est*, inquit, *quod templum in Britannia habet, quod hunc barbari colunt, & ut Deum orant.* De eo sic Tacitus Ann. XIV. *Ad hæc templum divo Claudio constitutum, quasi ara æternæ dominationis adspiciebatur; delectique sacerdotes specie religionis omnes fortunas effundebant.* Quod autem divinitatis honorem, à successore destitutum, recepisse per Vespasianum dicitur, eo pertinet, quod is templum Claudii in Cœlio monte, cœptum quidem ab Agrippina, sed à Nerone prope funditus destructum, excitavit. Vesp. cap. cap. IX. *Schildius.*

2. *Exortus crinitæ stellæ, quam cometen vocant.*] Cometas Græci vocant, nostri crinitas, horrentes crine sanguineo, & comarum modo in vertice hispidas. Terrificum magna ex parte sidus, ac non leviter piatum, ut civili motu Octavio consule, iterumque Pompeji & Cæsaris bello. In nostro vero ævo circa veneficium, quo Claudius Cæsar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde principatu ejus, assiduum prope ac sævum. *Plinius.*

3. *Tactumque de cœlo monumentum Drusi patris.*] Exitus Claudii à cometa tam diu viso, pluvia sanguinolenta, fulmine in signa prætorianorum militum delato, spontanea templi Jovis Victoris apertione, examine apum conglomerato, præmonstratus fuit. *Dio Cassius.*

1. Ex

Drusi patris: & quod eodem anno [1] *ex omnium magistratuum genere plerique mortem obierant. Sed ipse nec ignorasse, aut dissimulasse ultima vitæ suæ tempora videtur, aliquot quidem argumentis. Nam & cum* Coss. *designaret, neminem ultra mensem, quo obiit, designavit: & in senatu, cui novissime interfuit, multum ad concordiam liberos suos cohortatus, utriusque ætatem suppliciter patribus commendavit. Et in ultima cognitione pro tribunali,* accessisse ad finem mortalitatis, *quamquam* [2] *abominantibus qui audiebant, semel atque iterum pronuntiavit.*

1. *Ex omnium magistratuum genere.*] Tacitus extremo libri XII. sigillatim enumerans, Quæstorem, Ædilem, Tribunum, Prætorem, & Consulem defunctos narrat. Unde qui Magistratus tum dicerentur intelligimus. Sunt tamen qui Tribunos pl. Magistratuum in numero fuisse negent, præsertim Plutarchus Quæstione LXXXI. Rerum Romanarum.

2. *Abominantibus qui audiebant.*] Id est, omen, quod verbis principis inesse videbatur, non accipientibus. Talia enim, prout ab audientibus acciperentur, aut portendere aliquid, aut vana esse existimabant. *Schildius.*

NERO CLAVDIVS CÆSAR.

GERMANA, CONJUX, NATA CÆSARUM ET MATER,
UT OMNE DIVUM MUNUS UNA CONSUMSIT
NON CHARA DIVIS! QUIPPE CÆSARUM GENTI
EX SE DATURA TRISTE FUNUS AUGUSTÆ.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI
DE XII. CÆSARIBVS
LIBER VI.

A.V.C. DCCXXXVI. &c.

NERO CLAVDIVS CÆSAR.

EX gente DOMITIA duæ familiæ claruerunt, CALVINORUM & ÆNOBARBORUM. Ænobarbi auctorem originis itemque cognominis habent L. Domitium: cui rure quondam revertenti, [1] juvenes gemini [2] augustiore forma ex occursu imperasse traduntur, nuntiaret senatui ac populo victoriam, de qua incertum adhuc erat: atque [3] in fidem majestatis, adeo permulsisse malas, ut è nigro rutilum, ærique assimilem capillum redderent. Quod insigne mansit & in posteris ejus, ac magna pars rutila barba fuerunt. Functi autem consulatibus VII. triumpho censuraque duplici, & inter patritios allecti perseverarunt omnes in eodem cognomine. 1

EX gente Domitia duæ familiæ.] Gens quid à familia differat, ex Sigonio notamus ad cap. 1. Aug.

1. *Juvenes gemini.*] Hi Castores fuisse creduntur, quos pro Romano imperio semper excubuisse pluribus exemplis ostendit Val. Max. lib. I. cap. VIII. Præsentem vero historiam narrat Plutarch. Paullo Æmilio: narrat & Dionysius lib. VII. barbæ tamen mutatæ non meminit. Extant etiam veteres denarii, in quorum uno Romæ effigies, asscriptum, ROMA, altera vero parte juvenes duo hastati, atque equi duo bibentes, cum hac inscriptione, A. ALBINVS. SEX. F. nam A. Postumio Albino Dictatore ea contra Latinos ad lacum Regillum Diis juvantibus victoria contigit, A. V. CCLVII. *Torrentius.*

2. *Augustiore forma.*] Livius: *species viri majoris, quam humano habitu, augustiorisque.* De hac loquendi ratione diximus alibi. Cod. Salmas. habet *auctiores forma.*

3. *In fidem majestatis.*] Ut fidem facerent, sè Deos esse, & divina majestate præpollentes: quæ à magnitudine dicta est, ut ait Festus Pompeius. A majestate Jovem Majum dixere, ut docet Macrobius in primo. Uxor quoque Vulcani Majesta vocitabatur: quam quidam Majam appellant. *Beroald.*

mine. Ac ne prænomina quidem ulla, præter-
quam Cnæi & Lucii usurparunt: eaque ipsa notabili
varietate, modo continuantes unumquodque per ter-
nas personas, modo alternantes per singulas. Nam
primum secundumque ac tertium Ænobarborum
Lucios: rursus sequentes tres ex ordine Cnæos accepi-
mus: reliquos nonnisi vicissim, tum Lucios tum Cnæos.
Plures è familia cognosci referre arbitror: quo faci-
lius appareat ita degenerasse à suorum virtutibus Ne-
ronem, ut tamen vitia cujusque quasi tradita & inge-
2 *nita retulerit. Vt igitur paullo altius repetam, atavus*
ejus Cn. Domitius in tribunatu pontificibus offensior,
quod alium quam se in patris sui locum cooptassent, [1] jus
sacerdotum subrogandorum à collegiis ad populum
transtulit: [2] ac in consulatu [3] Allobrogibus Arvernisque
superatis, [4] elephanto per provinciam invectus est: tur-
ba militum, quasi inter solennia triumphi, prosequen-
te.

1. *Ius sacerdotum subrogandorum à collegiis ad populum transtulit.*] Quod postea Sylla mutavit, antiquata lege Domitia, quam extremo Ciceronis consulatu Labienus retulit, annitente Cæsare. Dio lib. XXXVII. *Casaub.*

2. *Ac in consulatu.*] Errat Suetonius, ac duos Domitios patrem ac filium confundit, ut ratio temporum docet, ac pridem moniti sumus à viris doctis, qui Fastos concinnarunt. *Casaub.* In A.V.C. DCXXXII. Obsequens & Cassiodorus consules edunt Cn. Domitium & C. Fannium, Fasti Græci Ahenobarbum, & Fannium, quorum Cicero meminit in Bruto, & Plinius lib. II. cap. XXXII. C. Domitius hic est, qui à Tranquillo Neronis Imperat. atavus appellatur. Cn. Domitium filium Obsequens & Cassiodorus cum C. Cassio consulem faciunt. A. DCLVIII. Græci hic quoque pro Domitio Ahenobarbum ponunt. Interjecti igitur sunt inter utriusque Domitii, patris & filii, consulatus anni XXIV. *Onuphr. Panvin.*

3. *Allobrogibus Arvernisque superatis.*] Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus, ipsis quibus dimicaverant in locis, saxeas exstruxêre turres, & desuper exornata armis hostilibus TROPAEA fixêre: quum hic mos inusitatus fuerit nostris. Nunquam enim populus Romanus hostibus domitis victoriam suam exprobravit. *Florus.*

4. *Elephanto invectus.*] In hoc imitabatur Annibalem, & Porum regem Indorum, qui elephanto vectabantur. In hoc autem Allobrogico bello Romanos habuisse elephantos, testantur Historici, scribentes, quod maximus barbaris terror elephanti fuerint, immanitati gentium pares. *Berald.*

1. *Lici-*

te. *In hunc dixit* [1] *Licinius Crassus orator,* [2] Non esse mirandum quod æneam barbam haberet, [3] cui esset os ferreum, cor plumbeum. [4] *Hujus filius prætor C. Cæsarem abeuntem consulatu, quem adversus auspicia legesque gessisse existimabatur, ad disquisitionem senatus vocavit: mox consul imperatorem ab exercitibus Gallicis retrahere tentavit: successorque ei* [5] *per factionem nominatus, principio civilis belli ad Corfinium captus est. Unde dimissus, Massilienses obsidione laborantes cum adventu suo confirmasset, repente destituit,* [6] *acieque demum Pharsalica occubuit. Vir neque satis constans, & ingenio truci: in desperatione rerum, mortem timore appetitam ita expavit, ut haustum venenum pœnitentia evomuerit, medicumque manumiserit,* [7] *qui id sibi prudens ac sciens minus noxium*

1. *Licinius Crassus.*] Alii, *L. Crassus*. id enim magno illi oratori Crasso prænomen fuit, & sic eum vocat Plinius omisso gentis nomine, lib. XVII. cap. I. ubi Domitii & Crassi censuræ, & jurgii meminit.

2. *Non esse mirandum, &c.*] Crassus alludens ad nomen Ænobarbi mordaciter usus scommate est, ducto ex nominibus metallorum æris, ferri, plumbi: ita ut per os ferreum, durum & inflexibile; per cor plumbeum, lividum Domitii ingenium, necnon obtusum & ponderosum intelligi vellet. *Beroaldus.*

3. *Cui esset os ferreum.*] Dicterium in homines impudentes jactitatum: quos similiter Græci vocabant χαλκοπροσώπους. B. Chrysost. adversus Judæos: Ἄκουε δὲ φησιν ὁ μεγαλοφωνότατος Ἡσαΐας. Γινώσκω ὅτι σκληρὸς εἶ σύ. (πρὸς τὸν λαὸν τὸν Ἰουδαϊκόν.) καὶ νεῦρον σιδηροῦν ὁ τράχηλός σου. (τουτέστιν ἀκαμπής.) καὶ τὸ μέτωπόν σου χαλκοῦν. τοῦτ᾽ ἔστι ἀναίσχυντον. οὕτω γοῦν καὶ ἡμῖν ἔθος πολλάκις, τοὺς ἐρυθριᾷν μὴ εἰδότας χαλκοπροσώπους καλεῖν. Catullus:

—— *ruborem*
Ferreo canis exprimamus ore.

Lege Artemidorum libro primo, capite XXIIII. *Casaubon.*

4. *Hujus filius Prætor Cæsarem.*] Vide Suetonium Cæs. cap. XXIII.

5. *Per factionem.*] Pompejanorum scilicet, & eorum, qui Cæsarem oppressum cupiebant.

6. *Acie Pharsalica occubuit.*] Non in acie ipsa, sed post prælium ex castris in montem fugiens, ab equitibus interfectus est. De ejus morte Lucanus & Cæsar de B. C.

7. *Qui id sibi prudens ac sciens minus noxium temperâsset.*] Rebus suis desperatis à medico venenum poposcit, idque ut moriturus bibit. Statim vero audito, Cæ-

xium temperasset. Consultante autem Cn. Pompeio
[1] de mediis ac neutram partem sequentibus, solus cen-
3 *suit hostium numero habendos. Reliquit filium omnibus*
gentis suæ proculdubio præferendum. [2] Is inter conscios
Cæsarianæ necis, quamquam insons, [3] damnatus lege
Pedia, cum ad Cassium Brutumque se, propinqua sibi
cognatione junctos, contulisset, post utriusque interi-
tum classem olim commissam retinuit: auxit etiam:
nec nisi partibus ubique profligatis, M. Antonio
sponte, & ingentis meriti loco tradidit. solusque
omnium ex iis qui pari lege damnati erant restitutus
in patriam, amplissimos honores percucurrit. ac subin-
de redintegrata dissensione civili, eidem Antonio lega-
tus, delatam sibi summam imperii ab iis quos Cleopa-
træ pudebat, neque suscipere neque recusare fidenter,
propter subitam valitudinem, ausus, transiit ad Au-
gustum: & in diebus paucis obiit, nonnulla & ipse in-
famia adspersus. Nam Antonius eum desiderio ami-
4 *cæ [4] Serviliæ Naidis transfugisse jactavit. Ex hoc Do-*
mitius nascitur, quem [5] emtorem familiæ pecuniæque
in

to, Cæsarem mira humanitate captos hostes persequi, deploravit suam sortem, & consilii celeritatem: cumque eum medicus bono esse animo jussisset, incredibili gaudio affectus surrexit, & Cæsarem adiit. *Plutarchus.*

1. *De mediis.*] Cæs. cap. LXXV. *Denunciante Pompejo pro hostibus se habiturum qui Reip. defuissent, ipse medios & neutrius partis suorum sibi numero futuros pronuntiavit.*

2. *Is inter conscios Cæsarianæ necis, quamquam insons.*] Caussam ejus contra Octavium tuetur Antonius apud Appianum v. Ἐμφυλ. jure damnatum negans, cum tempore necis Cæsarianæ nondum senatoria ætate esset. Ita accipio Appiani hæc verba, Ἀηνόβαρβος δὲ οὐκ ἦν τῶν ἀνδροφόνων, καὶ ἡ ψῆφος αὐτοῦ κατ' ὀργὴν ἐπῆκτο. οὐδὲ γὰρ τῆς βουλῆς πω τότε μετεῖχεν. *Casaub.*

3. *Damnatus lege Pedia.*] Lege Pedia, quam consul Pedius, collega Cæsaris, tulerat, omnibus, qui Cæsarem patrem interfecerant, aqua ignique damnatis interdictum erat. *Vellejus.*

4. *Serviliæ Naidis.*] Naidis cognomen libertinam fuisse arguit. *Torrent.*

5. *Emptorem familiæ pecuniæque.*] *Familiæ* nomen interdum ad personas refertur. Cum ad res, pecunia omnis, ac bonorum substantia eo continetur. ut in

in testamento AVgusti fuisse, mox vulgo notatum est:
non minus aurigandi arte in adolescentia clarus, quam
deinde ornamentis triumphalibus ex [1] *Germanico bello.*
Verum arrogans, profusus, immitis, censorem L. Plan-
cum [2] *via sibi decedere Ædilis coëgit: præturæ consu-*
latusque honore equites R. matronasque ad agendum
mimum [3] *produxit in scenam: venationesque & in Cir-*
co & in omnibus urbis regionibus dedit. Munus
etiam gladiatorium: sed [4] *tanta sævitia, ut necesse fue-*
rit AVgusto clam frustra monitum edicto coërcere. Ex 5
Antonia majore patrem Neronis procreavit, omni
parte vitæ detestabilem. Siquidem comes ad orientem
[5] *C. Cæsaris juvenis, occiso liberto suo, quod potare*
quantum jubebatur, recusarat, dimissus [6] *è cohorte ami-*
co-

ut in XII. tabb. *proximus agnatus familiam habeto.* Et *familiæ erciscundæ judicium* est quod de hereditate dividunda instituitur. Sed & Terent. Heautontimor. cum ait, *Decem dierum vix mihi erit familia*, decem diebus rem universam absumptum iri significat. Dicis autem causa adhibebatur familiæ emptor, non ipse heres, sed ut testator vivens quodammodo bona sua alienasse videretur, quæ demum post mortem ejus heres acciperet. Qua de re Ulpian. Institut. tit. De testamentis. *Torrentius.* De more per æs & libram emendi, habes ex Hottomanno ad caput LXIV. Augusti.

1. *Germanico bello.*] Quod Augusti auspiciis post Drusi mortem Tiberius gessit, qui & postea, prosequentibus eum Legatis, quibus ornamenta triumphalia impetraverat, triumphavit. Tib. cap. XX.

2. *Via sibi decedere.*] Quum minores magistratus majoribus decederent. *Sabellicus.*

3. *Produxit in scenam.*] Quod, quia sine ingenti impendio fieri non poterat, idcirco profusum dixit. Credibile est enim, matronas, & viros honesto ordine locatos ad famam prorsus abjiciendam, sine majore quadam spe præmii, induci non potuisse. *Idem.*

4. *Tanta sævitia.*] Quod temere nimis jugulari jubebat gladiatores, nec cuiquam parceret, ut de Claudio vidimus c. XXXIV. At Nero munere quodam suo ne noxios quidem occidit. Inf. c. XII.

5. *Caji Cæsaris.*] De quo, & fratre ejus Lucio, ab Augusto adoptatis, in Augusti vita. Et Tib. cap. XII. *privignum Cajum, orienti præpositum.*

6. *E cohorte amicorum.*] Ita Seneca I. de Clem. cap. X. *Totam cohortem primam interioris admissionis.* Idem pulchre, & ad cohortis vocabulum satis apposite VI. de benef. cap. XXXIII. *Non sunt isti amici, qui agmine magno januam pulsant, qui in primas & secundas admissiones digeruntur. Consuetudo ista vetus est regibus, regesque simulantibus, populum amicorum describere.*

corum nihilo modestius vixit. Sed & in viæ Appiæ vico repente puerum citatis jumentis haud ignarus obtrivit: & Romæ, medio Foro cuidam equiti R. liberius jurganti oculum eruit. perfidiæ vero tantæ, ut non modo [1] *argentarios pretiis rerum coëmtarum, sed &* [2] *in prætura mercede palmarum aurigarios fraudaverit. Notatus ob hæc & sororis joco, querentibus* [3] *dominis factio-*

1. *Argentarios pretiis rerum coëmtarum.*] *Argentarii*, quorum maximus tum apud Græcos, tum apud Rom. usus, non solum fenebri collocandæ pecuniæ, servandisque rationibus operam dabant, sed & res quædam vendendæ ipsis committebantur, præsertim auri, atque argenti species, nummi veteres, vasa cælata, gemmæque, & lapides. Exemplum apud Scævolam l. LXXXVIII. De solutionibus. Unde etiam ἀργυροπρᾶται vocantur à Justiniano l. pen. De pignorib. & Novell. const. CXXXVII. Adde Suidam in ἀργυραμοιβὸς, & κολλυβιστής. Quin & auctionibus eos præfuisse (quod Beroaldus quoque monuit) non solum docet nos Senecæ locus procemio Declamat. sed & Quinctilian. lib. XI. cap. I. cum de Hortensii memoria loquitur, qui dimissa auctione quid cuique venditum fuisset argentariorum tabulis reddidit. M. etiam Antoninum leges tulisse *de mensariis, & auctionibus* apud Capitolinum legimus. *Mensarii* autem iidem qui & *argentarii*. Unde *in foro de mensa emere* apud Apulejum Apol. I. & *mensæ rationes* apud Gellium lib. XIIII. cap. II. Hinc igitur intelligimus quomodo rerum coëmtarum pretiis argentarios defraudaverit Domitius, tanto equidem majore impudentia, quod argentariorum publica erat fides. *Torrentius.* Eorum etiam mentio fit Aug. cap. III. & plura de iis idem Torrent. ad cap. V.

2. *In Prætura mercede palmarum aurigarios fraudaverit.*] Ut *bestiarii* dicuntur tam ii qui cum bestiis committuntur, quam qui bestias curant, sic *aurigarii* quoque dici quidem posse videntur etiam ii qui aurigantur. Quo sensu *mercedem palmarum* hic interpreter aurum quod victoribus dabatur, de quo Claud. cap. XXI. Verum eos potius accipi debere arbitror qui ornandi instruendique agitatores curam gerunt, ut *palmarum merces* sit id quod præter palmas ipsis victoribus recepto à Græcis more donandas eorum magistris, seu curatoribus etiam debebatur. Ut autem *aurigarios* hic, sic *quadrigarios* dixit Sueton. inf. cap. XVI. *trigarios* Plin. lib. XXVIII. qui Plinii locus, quam dixi *aurigarii* significationem, confirmat. *Torrent.*

3. *Dominis factionum.*] *Factionum dominos* intelligo qui, cum quatuor essent factiones, suæ quisque factioni præerant, ac Circi jura tuebantur, ideoque fraudatos palmario aurigarios querebantur. De his extat Lanuvii hæc inscriptio, M. AVRELIO. LIBERO. PATRI. ET. MAGISTRO. ET. SOCIO. DOMINO. ET. AGITATORI. FACTIONIS. PRASINAE. AVRELIVS. CAECILIVS. PLANETA. PROTOGENES. OB. III. PALMAR. HOC. DONVM. VOVIT. NATIONE. AFR. Erant autem diversa cujusque factionis officia atque functiones. nam præter aurigarios, de quibus jam dictum est, etiam aurigatores, & agitatores, & conditores, succonditoresque, tentores item, ac viatores, postremo medicos etiam factionis in vetustis marmoribus legimus. Quibus omnibus qui præerant, quique

ctionum, [1] repræsentanda præmia in posterum *sanxit.* [2] *Majestatis quoque & adulteriorum, incestique cum sorore Lepida sub excessu Tiberii reus, mutatione temporum evasit* [3] *decessitque Pyrgis morbo aquæ intercutis, sublato filio Nerone* [4] *ex Agrippina, Germanico genita.* NERO *natus est Antii post* IX. *menses* 6
quam Tiberius excessit, XVIII. *Kal. Januarias:* [5] *tantum quod exoriente Sole, pæne ut radiis prius quam* [6] *terra contingeretur. De genitura ejus statim multa & formidolosa multis conjectantibus, præsagio fuit etiam*

quique gregem ducebant, *domini* vocabantur. *Idem.*

1. *Repræsentanda præmia.*] Id est, statim exsolvenda. Ita extremo Augusto: *quam summam repræsentari jussit.* Item Claud. cap. XXXIV. *pænasque parricidarum repræsentabat.* ad quem locum Casaubonum vide.

2. *Majestatis quoque & adulteriorum.*] Sub Tiberio accusata impietatis in Principem Albucilla; annectebantur, ut conscii, adulteri ejus. Inter quos Cn. Domitius. Tacit. Annal. VI. sub finem, huic loco lumen præferens.

3. *Decessitque Pyrgis.*] Virgilius Æneidos X.

Et Pyrgi veteres, intempestaque Graviscæ.

Hoc castellum nobilissimum fuit eo tempore, quo Thusci piraticam exercuerunt. nam illic metropolis fuit, quod postea expugnatum à Dionysio tyranno Siciliæ dicitur, de quo Lucilius: *Scorta Pyrgentia.* Servius.

4. *Ex Agrippina, Germanico genita.*] Hæc, optimi parentis pessima filia, primum Passieno Crispo bis Consuli nupta, inde Cn. Domitio à Tiberio tradita defuncto marito, solicitatis nequicquam Galbæ nuptiis, tandem in Caji fratris fœdissimo contubernio vixit. A quo mox exoletis objecta, atque in exilium acta, cum rediisset, patruo suo Claudio post Messallinæ necem incestis nuptiis conjuncta, parto tot parricidiis Neroni filio Imperio, ab eodem interfecta periit, eo tantum memoranda, quod (ut auctor est Tacit.) in oppidum Ubiorum, ubi edita fuerat, veteranorum coloniam deduci curavit, quæ hodie quoque, tota Germania celebris, ejus nomen servat. *Torrent.*

5. *Tantum quod exoriente sole, pæne ut radiis prius quam terra contingeretur.*] Hoc inter præsagia quæ Neroni imperium portenderunt, ita commemoratur à Dione: ἀκτῖνες τεχθέντα αὐτὸν ὑπὸ τὴν ἕω ἐξ οὐδεμιᾶς τοῦ ἡλίου φανερᾶς προσβολῆς περιέσχον. id est, *nascentem eum sub auroram radii circumfulserunt, à Sole, quod quidem appareret, non immissi.* Casaubonus.

6. *Terra contingeretur.*] Aug. cap. V. *se esse possessorem, ac velut æditumum soli, quod primum D. Augustus nascens attigisset.* ad quem locum Bononiensem Commentatorem consule. Sed nec Plinii verba hoc loco prætereunda sunt: *In pedes procedere nascentem, contra naturam est: quo argumento eos appellavêre Agrippas, ut ægre partos*, & paullo post. *Neronem quoque paullo ante principem, & toto principatu suo hostem generis humani, pedibus genitum parens ejus scribit Agrippina.* Lib. VII. cap. VIII.

1. *Ejus-*

etiam Domitii patris vox, inter gratulationes amicorum, negantis quidquam ex se & Agrippina nisi detestabile & malo publico nasci potuisse. [1] *Ejusdem futuræ infelicitatis signum evidens* [2] *die lustrico exstitit: nam C. Cæsar, rogante sorore* [3] *ut infanti quod vellet, nomen daret, intuens Claudium patruum suum, à quo mox principe Nero adoptatus est,* [4] *ejus se dixit dare: neque id ipse serio, sed per jocum, & aspernante Agrippina, quod tum Claudius inter ludibria aulæ erat. Trimulus patrem amisit: cujus ex parte tertia heres, ne hanc quidem integram cepit, correptis per coheredem Cajum universis bonis, & subinde* [5] *matre etiam relegata, pæne inops atque egens apud amitam Lepidam nutritus est, sub duobus pædagogis, saltatore atque tonsore. Verum Claudio Imperium adepto, non solum paternas opes recuperavit: sed &* [6] *Crispi Passieni vitrici sui*

1. *Ejusdem futuræ infelicitatis signum.*] In V.C. est *felicitatis.* F. Ursinus.

2. *Die lustrico.*] Lustrici dies infantium appellantur, puellarum octavus, puerorum nonus, quia his lustrantur, atque eis nomina imponuntur. *Festus.* An caussa est naturalis, quod prius puellis? fœmina enim citius augetur, ad vigorem pervenit atque absolvitur, quam mas. Dies porro post septimam sumunt. Septima enim periculosa est infantibus, cum alias, tum quod ea die umbilicus decidit plerisque, quod antequam fit, plantæ quam animali similior est infans. *Plutarchus.* Septimam tamen apud Græcos ei rei dicatam fuisse, constat testimonio Aristotelis lib. VII. de histor. animal. M. Antoninus Imp. intra tricesimum diem nomen liberis imponere jussit, autore in ejus Vita Capitolino. Multa de lustrationibus veterum, ad hunc Tranquilli locum congerit Marcell. Donat.

3. *Ut infanti quod vellet nomen daret.*] *Nomen* pro prænomine accipio: gentis enim nomen manebat, prænomina atque interdum cognomina pro arbitrio imponebantur, ut tandem etiam ipsa nomina, labente Imperio. *Torrentius.*

4. *Ejus se dixit dare.*] Verum fuit Caligulæ præsagium. Nam Claudius Nero dictus est, ubi insertus fuit per adoptionem familiæ Claudiorum. *Beroald.*

5. *Matre Relegata.*] Caligula capite XXIV. & LIX.

6. *Crispi Passieni vitrici.*] Ei enim primo Agrippina nupsit, inde etiam Domitiæ. Duas itaque sobrinas uxores habuit. Laudatur sæpe à Seneca, extremo lib. I. De benef. & principio l. IV. Quæst. natur. Bis Consulem, & oratorem vocat Plin. lib. XVI. cap. XLIV. ac celebre ejus de Gajo Principe dictum refert Tacit. *nec servum meliorem ullum, nec deteriorem dominum fuisse.* Torrentius.

1. Meri-

sui hereditate ditatus est. Gratia quidem & potentia revocatæ restitutæque matris usque eo floruit, ut emanaret in vulgus, missos à Messallina uxore Claudii, qui eum, [1] *meridiantem quasi Britannici æmulum strangularent. Additum fabulæ est, eosdem* [2] *dracone è pulvino se proferente conterritos refugisse. Quæ fabula exorta est, deprehensis in lecto ejus circum cervicalia serpentis exuviis: quas tamen aureæ* [3] *armillæ ex voluntate matris inclusas dextro brachio gestavit aliquandiu: ac tædio tandem maternæ memoriæ abjecit: rursusque extremis suis rebus frustra requisivit.* TE- 7.
NER *adhuc, nec dum matura pueritia, Circensibus ludis Troiam constantissime favorabiliterque lusit.* [4] *Vndecimo ætatis anno à Claudio adoptatus est,* [5] *Annæoque Senecæ jam tunc senatori in disciplinam traditus. Ferunt Senecam proxima nocte visum sibi per quietem,* [6] *C. Cæsari præcipere: & fidem somnio Nero brevi fecit,*

1. *Meridiantem.*] Salmasius ad caput XXXVIII. Calig.

2. *Dracone è pulvino se proferente.*] Vulgabatur affuisse infantiæ ejus dracones in modum custodum: fabulosa res, & externis miraculis adsimilata. nam ipse haud quaquam sui detractor, unam omnino anguem in cubiculo visam narrare solitus est. *Tacitus.*

3. *Armillæ inclusas.*] A Plinio morborum remedia referuntur, quæ inclusa armillæ gestabantur. *Beroald.*

4. *Vndecimo ætatis anno à Claudio adoptatus est.*] Ex Tacito clarum, debuisse scribi *duodecimo*, vel *tertiodecimo*, quemadmodum recte Torrentius observavit. Constant tamen sibi in hoc errore omnes nostri codd. *Casaub.*

5. *Annæoque Senecæ jam tunc senatori in disciplinam traditus.*] An ut ipse ad Senecam migrarit? non puto etsi suadent verba Dionis, ἡ Ἀγριππῖνα τὸν υἱὸν παρὰ τῷ Σενέκᾳ ἐξεπαίδευε. *Casaubonus.* Agrippina ne malis tantum facinoribus notesceret, veniam exsilii pro Annæo Seneca, simul præturam impetrat, lætum in publicum rata, ob claritudinem studiorum ejus, utque Domitii pueritia tali magistro adolesceret, & consiliis ejusdem ad spem dominationis uteretur: quia Seneca fidus Agrippinæ memoria beneficii, & infensus Claudio dolore injuriæ credebatur. *Tacitus.*

6. *C. Cæsari præcipere.*] Ἀντὶ τοῦ præceptor esse: sic Græci ἁρμόζειν pro ἁρμοστὴς εἶναι, & apud Philostratum ἐπιστέλλειν pro magister epistolarum esse, ut in Alexandro Seleucense, Μάρκου τοῦ βασιλέως δεδωκότος αὐτῷ τὸ ἐπιστέλλειν Ἕλλησι. id est, *fecerat*

eum

cit, prodita immanitate naturæ, quibus primum potuit experimentis. Namque Britannicum fratrem, quod se post adoptionem ÆNOBARBUM *ex consuetudine salutasset, ut subditivum apud patrem arguere conatus est. Amitam etiam Lepidam, ream testimonio coram afflixit, gratificans matri, à qua rea premebatur. Deductus in forum tiro, populo congiarium, militi donativum proposuit: indictaque decursione prætorianis,* [1] *scutum sua manu prætulit: exinde patri gratias in senatu egit. Apud eundem consulem* [2] *pro Bononiensibus Latine, &* [3] *pro Rhodiis atque Iliensibus Græce verba fecit.* [4] *Auspicatus est & jurisdictionem,* [5] *Præfectus urbis sacro Latinarum, celeberrimis patronis,* [6] *non translatitias, ut assolet, & breves, sed maximas*

eum magistrum epistolarum Græcarum. & in eodem: obiit, inquit, ut quidam ajunt, ἐν Κελτοῖς ἔτι ἐπιστέλλων· οἱ δὲ ἐν Ἰταλίᾳ πεπαυμένον τοῦ ἐπιστέλλειν. *Casaub.*

1. *Scutum sua manu prætulit.*] Sic Galb. cap. VI. *Campestrem decursionem scuto moderatus.* Hujusmodi autem decursionibus etiam in funere virorum principum utebantur. Claud. cap. I. Sed hæc exercitii caussa ab Augusto instituta, *campi cursio* appellatur à Vegetio quem vide. *Torrent.*

2. *Pro Bononiensibus.*] Bononia patria nostra id temporis igne deflagraverat: tunc Nero pro Bononiensi colonia oravit, impetravitque, ut largitione centies sestertiûm Bononiæ subveniretur: ex quo nos non parum deberemus principi Neroni, nisi ille ob scelera detestanda factus esset odium cunctorum mortalium. *Beroald.*

3. *Pro Rhodiis atque Iliensibus.*] Claud. cap. XXV.

4. *Auspicatus est & jurisdictionem præfectus urbis.*] Mos & publice & privatim olim religiose servatus. Columella lib. XI. cap. II. *per hos quoque dies abstinent terrenis operibus religiosiores agricolæ: ita tamen ut ipsis Kalendis Ianuariis auspicandi caussa omne genus operis instaurent.* Mitto quæ aliis sunt observata. Simillimus huic locus habetur apud Tacitum IV. Annalium de præfecto urbis Druso, auspicandi gratia tribunal ingresso. *Casaub.*

5. *Præfectus urbis sacro Latinarum.*] Vide Claud. cap. IIII.

6. *Non translatitias postulationes.*] Translatitiæ postulationes dicuntur accusationes non novæ, nec nuper inventæ, sed aliunde translatæ: & tales breves esse solent, utpote ex formula transcriptæ, & faciliores explicatu. Sic *edicta translatitia* veteres dixerunt. Sensus est: Interdixerat Claudius ne patroni caussarum ingererent numerosas, implicatasque postulationes apud Neronem: ne ille adhuc tyrunculus in jure dicendo vexaretur: habendam enim censebat rationem ætatis juvenilis in actione caussarum: tamen illi perseveraverunt

mas plurimasque postulationes certatim ingerentibus: quamvis interdictum à Claudio esset. Nec multo post duxit uxorem Octaviam: [1] *ediditque pro Claudii salute Circenses, & venationem.* SEPTEMDECIM *natus* 8
annos, [2] *ut de Claudio palam factum est,* [3] *inter horam sextam septimamque processit ad excubitores: cum ob totius diei diritatem non aliud auspicandi tempus accommodatius videretur: proque Palatii gradibus* IMPERATOR *consalutatus, lectica in castra, & inde raptim appellatis militibus in curiam delatus est, discessitque jam vesperi: ex immensis quibus cumulabatur honoribus, tantum* PATRIS PATRIÆ *nomine recusato propter ætatem. Orsus hinc à pietatis* 9
ostentatione, [4] *Claudium apparatissimo funere elatum lau-*

runt in proposito, ut maximas, plurimasque postulationes pro viribus quisque ingererent. *Beroald.*

1. *Ediditque pro Claudii salute Circenses, & venationem.*] Ita soliti & gladiatores in harena committi pro salute principis: cujus rei caussam ante indicabamus. Id vero Claudius cum invidiosum sibi esse intelligeret, munus PRO SALVTE SVA edi prohibuit. Dio: *τοῖς τε στρατηγοῖς τοὺς ἀγῶνας τοὺς ὁπλομαχικοὺς ἀπηγόρευσε μὴ ποιεῖν, καὶ εἰ δήποτε ἐπιτελοίη, ἀλλὰ μήτοι γε ὡς καὶ* ΥΠΕΡ ΕΑΥΤΟΥ ΣΩΤΗΡΙΑΣ *γιγνομένων σφῶν ἢ γράφεσθαι ἢ καὶ λέγεσθαι ἐκέλευσε.* *Casaub.*

2. *Ut de Claudio palam factum est.*] Vetus formula qua utebantur cum alicujus obitum divulgabant. libro III. cap. XXII. *excessum Augusti non prius palam fecit* libro IV. cap. VI. & *ut demum fato functum palam factum est.* Sic & in Tito capite ultimo, & apud alios. Inde *palam facere de Republica* apud Senecam, pro Reipublicæ interitum significare, quod Tullius dixit, *palam facere concidisse Rempublicam.* ut erudite à Jano Grutero viro doctissimo est observatum. *Idem.*

3. *Inter horam sextam septimamque.*] Medio diei, III. Id. Octobris. sic enim Tacit. addens Agrippinam ex Chaldæorum monitis id tempus attentasse. Quod ergo dicit Sueton. ob totius diei diritatem id auspicandi tempus accommodatius visum fuisse, sic intelligo, ut cum reliquæ ejus diei horæ diræ atque inauspicatæ haberentur, Agrippina illud temporis punctum sumpserit, nota muliercularum superstitione, de qua Juvenal.
Ad primum lapidem vectari si placet, hora
Sumitur ex libro. Torrent.

4. *Claudium laudavit.*] Postquam ad providentiam sapientiamque flexit, nemo risui temperare, quamquam oratio à Seneca composita multum cultus præferret, ut fuit illi viro ingenium amœnum & temporis illius auribus accommodatum. Adnotabant seniores, quibus otium est vetera & præsentia contendere, primum ex iis, qui rerum potiti

laudavit, [1] *consecravitque*. [2] *Memoriæ Domitii patris honores maximos habuit. Matri summam omnium rerum publicarum privatarumque permisit. Primo etiam Imperii die* [3] *signum excubanti Tribuno dedit*, Optimam matrem: *ac deinceps ejusdem sæpe lectica per publicum simul vectus est. Antium coloniam deduxit*, [4] *adscriptis veteranis* [5] *è prætorio, additisque* [6] *per domicilii translationem ditissimis primipilarium, ubi & portum operis sumtuosissimi fecit. Atque, ut certiorem adhuc indolem ostenderet*, ex AUgusti præscripto imperaturum se *professus, neque liberalitatis, neque clementiæ, nec comitatis quidem exhibendæ ullam occasionem omisit*. [7] *Graviora vectigalia abolevit, aut minuit*. [8] *Præmia delatorum Papiæ le-*

titi essent, Nero.sem alienæ facundiæ eguisse. *Tacitus.*

1. *Consecravitque.*] Claud. c. LXV. Vespas. cap. IX.

2. *Memoriæ Domitii patris honores maximos habuit.*] Hujusmodi honores expressi sunt in fragmento lapidis Fratrum Arvalium, in quo ita incisum est, ... IDVS. DECEMB. .... M. ARVALIVM. NOMINE. IMMOLAVI. IN. SACRA. VIÀ. .... MORIAE. CN. DOMITI. AHENOBARBI. BM. F. *Vrsinus.*

3. *Signum excubanti Tribuno.*] Sic excubitori Tribuno Claud. cap. XLII.

4. *Adscriptis.*] Adscripti dicebantur, qui in colonias nomina dedissent, ut essent coloni. Alio verbo *transcribi* dicuntur, ut docet Servius: qui enarrans illud Maronianum,

Transcribunt urbi matres. ———

ait: Romani moris verbum est. transcripti enim in colonias deducuntur. *Beroaldus.*

5. *E prætorio.*] Ex militibus prætorianis.

6. *Per domicilii translationem.*] Domicilio ex urbe in coloniam translato, aut certe ita in coloniam adscripti, ut eorum domicilia alibi essent; quod in Novocomensi quoque colonia evenit. *Sabellicus.*

7. *Graviora vectigalia abolevit.*] Tradit Tacitus, vectigal quintæ, & vigesimæ venalium mancipiorum remissum fuisse à Nerone. Idem induxit abolitionem quadragesimæ, quinquagesimæque, & quæ alia ex auctionibus illicitis nomina publicani invenerant. Idem cogitavit de abolendis cunctis vectigalibus, tanquam id pulcherrimum donum generi mortalium daturus: sed eum cohibuerunt Senatores, dissolutionem Imperii docendo, si fructus, quibus Respublica sustinetur, diminueret. *Beroald.* Quintæ & vicesimæ vectigal remissum quidem à Nerone scribit Tacitus, sed specie magis, quam vi, quia, *cum venditor pendere juberetur, in partem pretii emtoribus accrescebat.*

8. *Præmia delatorum.*] Erant inter delatores criminum publicorum quidam quadruplatores nominati, qui quartam partem de proscriptorum bonis, quos detu-

legis ad quartas redegit. Divisis populo viritim quadringenis nummis: Senatorum nobilissimo cuique, sed à re familiari destituto, annua salaria, & [1] *quibusdam* [2] *quingena constituit.* [3] *Item prætorianis cohortibus frumentum menstruum gratuitum. Et cum de supplicio cujusdam capite damnati ut ex more subscriberet, admoneretur:* [4] Quam vellem, *inquit*, nescire literas! *Omnes ordines subinde, ac memoriter salutavit. Agenti senatui gratias,* [5] *respondit:* Cum meruero. *Ad campestres exercitationes suas admisit & plebem. declamavit & sæpius publice. recitavit & carmina, non modo domi, sed in theatro, tanta universorum lætitia, ut ob recitationem supplicatio decreta sit, eaque pars carminum aureis literis Jovi Capitolino dicata.* SPECTACULORUM *plurima & varia genera edidit: Juvenales, Circenses, scenicos ludos, gladiatorium munus.* [6] *Juvenalibus senes quoque, consulares anus-* 11

detulerant, consequebantur: cum autem lege Papia delatoribus præmia constituta fuissent, Nero ea minuens redegit ad quartas: verbi causa, ut delator, qui pro delatione accipere debebat quadraginta, acciperet decem. Videtur autem sensus ille esse congruentior, ut intelligas, Neronem ad quartas redegisse, minuisseque præmia, quæ constituta erant his delatoribus, qui accusabant, deferebantque nomina illorum, qui agerent adversus Papiam legem. Ita enim dicimus delatores Papiæ legis, sicut delatores Juliæ, Pompeiæ, Corneliæ legis, intelligi volentes illos, qui accusant transgressores, prævaricatoresque earum legum. *Beroaldus.*

1. *Quibusdam.*] Tacit. Valerium Messallam nominat Annal. XIII.

2. *Quingena.*] Sestertia scilicet: quæ XII. cor. M. & D. respondent.

3. *Item prætorianis cohortibus.*] Tacitus, *Bina nummûm millia viritim manipularibus divisit: addiditque sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonæ utebantur.* Hanc autem liberalitatem, de qua Tacitus, post vindicatam Pisonis conjurationem, exseruit.

4. *Quam vellem nescire literas.*] Ut de Clementia scriberem, una me vox illa maxime compulit: quam ego non sine admiratione, & cum diceretur audisse memini, & deinde aliis narrâsse. Vocem generosam, magni animi, magnæ lenitatis: quæ non composita, nec alienis auribus data subito erupit, sed bonitatem cum fortuna Cæsaris litigantem in medium adduxit. *Seneca.*

5. *Respondit, cum meruero.*] Imitatur illam Augusti vocem, *si merebuntur*, libro II. cap. LVI.

6. *Iuvenalibus.*] Qui privati, & per domum celebrati aut hortis. Mansit nomen ludorum posteriori ævo, & impera-

anusque matronas recepit ad lusum. Circensibus [1] *loca equiti secreta à cæteris tribuit: commisitque etiam camelorum quadrigas. Ludis, quos pro æternitate Imperii susceptos* [2] *appellari* Maximos *voluit,* [3] *ex utroque ordine & sexu plerique ludicras partes sustinuerunt. Notissimus eques Rom.* [4] *elephanto supersedens per catadromum decucurrit. Inducta est &* [5] *Afranii togata, quæ*

peratores quos in Palatio ludos dabant Kalendis novi anni, *Iuvenalia* videntur appellâsse, ab exemplo hoc Neronis. Sidonium adi. Videntur, tunc quidem, scenicum nihil habuisse. Atque ita distinguit etiam, nisi fallor, Capitolinus in Gordianis. Neronis tamen ævo & instituto scenici: ex Tacito hîc & Plinio, qui ad hos ludos respiciens, ait, Neronem *peculiari theatro in hortis primum cantâsse, & Pompeiano prælusisse.* Non prætereo notam Xiphilini, qui hos ludos institutos vult per caussam positæ à Nerone primæ barbæ. Et hercle ea nominis caussa. Juvenalia enim dicta, quia, ut tyrocinii die pueros exuebant: sic barba rasa juventutem, transibantque tunc in viros. Vide illud Domitiæ amitæ blandientis Neroni votum cap. XXXIV. *Simul hanc excepero, mori volo.* Lipsius. Sed adi etiam caput proximum: ubi, quinquennali certamine gymnico, barbam primam à Nerone positam memorat.

1. *Loca equiti secreta.*] Uti jam ante senatoribus propria constituerat loca Claudius, promiscue spectare solitis. Vide omnino interpretamentum ex Dione Cassio allatum ad caput XXI. Claudii.

2. *Appellari Maximos voluit.*] Ideo Maximos, quod pro re maxima, Imperii scilicet æternitate, suscepti fuerant. Sic ludi Magni dicti iidem qui plebeii. *Torrentius.*

3. *Ex utroque ordine.*] Senatorio, & Equestri.

4. *Elephanto supersedens, per catadromum decucurrit.*] Quærunt etiam Jurisconsulti, quid signent hæc Labeonis verba: *Si per catadromum servus curreret.* Quidam, catadromum spatium esse, in quo præcipiti cursu agerentur: Budæus locum corruptum putat. Nos, catadromum funem protensum exponimus, per quem histriones ingrederentur, saltarent, ac decurrerent. Nam si in hoc Suetonii loco catadromus *hippodromum* denotat, nihil mirum fuisset, hominem elephanto insidentem per eum decurrere. Funambulos autem elephantes Romæ quondam visos constat. Invenio & apud Pollucem, περίδρομον & ἐπίδρομον, τὸ ἄρχυνος χοινία esse, quæ vocabula catadromo propinqua & affinia sunt. *Brodæus.*

5. *Afranii togata, quæ* Incendium *inscribitur.*] Supra explicatum est, togatas dici fabulas, quæ scriptæ sunt secundum ritus, & habitus hominum togatorum, id est, Romanorum: sicut Græcas fabulas ab habitu palliatas prisci nominaverunt. In togatis autem scribendis excelluit Afranius Poëta: qui tamen argumenta inquinavit puerorum fœdis amoribus, ita mores suos fassus, autor Quintilianus in x. Hinc ab Horatio decenter dictum est:

Dicitur Afrani toga convenisse Menandro.

Inter Afranii togatas fabulas una fuit nominata *Incendium* ab argumento: sicut olim nonnulli incendium Phaëthontis scripsisse produntur: & Lucanus condidit Iliaconitim: quo Poëmate incendium Trojæ continebatur. *Beroaldus.*

quæ Incendium *inscribitur: concessumque ut scenici ardentis domus supellectilem diriperent, ac sibi haberent. Sparsa & populo missilia omnium rerum per omnes dies* [1] *singula quotidie millia. Avium cujusque generis multiplex penus, tesseræ frumentariæ, vestis, aurum, argentum, gemmæ, margaritæ, tabulæ pictæ, mancipia, jumenta, atque etiam mansuetæ feræ: novissime* [2] *naves, insulæ, agri. Hos ludos spectavit è* [3] *pro-* 12
scenii fastigio. Munere quod in [4] *Amphitheatro ligneo, in regione Martii campi intra anni spatium fabricato, dedit, neminem occidit, ne noxiorum quidem.* [5] *Exhibuit autem ad ferrum etiam quadringentos senatores,* [6] *sexcentosque equites R. & quosdam fortunæ atque exi-*
sti-

1. *Singula quotidie millia.*] Ex singulis generibus singula millia. *Sabellicus.* Videtur hic facienda distinctio: ut sit sensus, in singulos ludorum dies sparsa esse singula avium millia ex quocunque genere avium. Mox subjungendum est, *multiplex penus*, scilicet sparsum est. *Beroaldus.*

2. *Naves, insulæ, agri.*] Intelligo in populum sparsas fuisse tesseras, quas quicumque occupasset, illi mox dabantur naves, & agri, prout nota tesseræ significabat: sicuti spargebantur tesseræ frumentariæ, pro quibus summa frumenti notata accipiebatur. Insulæ autem in hoc loco significantur domus. *Idem.* Martialis:

Nunc dat spectatas tessera larga feras.

Xiphilinus in Augusto: καὶ πλῆθος σύμβολά τε τινα εἰς τὸ θέατρον τῶν καρύων ἔρριψε, τὰ μὲν ἀργύρεια, τὰ δὲ ἐσθῆτας, τὰ δ' ἄλλο τι φέροντα. Idem in Tito apertius hæc extricat: σφαιρία γὰρ ξύλινα μικρὰ ἄνωθεν ἐς τὸ θέατρον ἐρρίπτει, σύμβολον ἔχοντα, τὸ μὲν ἐδωδίμου τινὸς, τὸ δὲ ἐσθῆτος, τὸ δὲ καὶ ἀργυρῶν σκευῶν, ἄλλο χρυσῶν, ἵππων, ὑποζυγίων, βοσκημάτων, ἀνδραπόδων· ἃ ἁρπάσαντάς τινας ἔδει πρὸς τοὺς δοτῆρας αὐτῶν ἀπενεγκεῖν, καὶ λαβεῖν τὸ ἐπιγεγραμμένον.

3. *Proscenii.*] Budæus ad c. LIV. Calig.

4. *Amphitheatro ligneo.*] Curio funebri patris munere fecit è ligno, non amphitheatrum, ut Nero, sed theatra duo amplissima cardinum singulorum versatili suspensa libramento, quæ cornibus inter se coëuntibus faciebant amphitheatrum: & postmeridianis horis, gladiatoria spectacula illic edebantur. Plinius Romani populi furorem demiratur, qui ausus sit sedere, ludosque spectare tam infida, instabilique sede, periturus momento aliquo luxatis machinis. *Beroald.*

5. *Exhibuit ad ferrum.*] Sic *ad ferrum damnati*, & *ad ferrum dati* apud Jurisconsultos. Juvenal. quoque Sat. VI. de fœminis gladiatorum amore captis, qualem ibi describit Hippiam, *ferrum est quod amant.*

6. *Sexcentosque equites Romanos.*] Si tot equites arenæ operam locarunt, merito

stimationis integræ [1] *ex iisdem ordinibus, confectoresque ferarum, & ad varia arenæ ministeria. Exhibuit & naumachiam* [2] *marina aqua* [3] *innantibus belluis, item Pyrrichas quasdam* [4] *è numero ephebororum, quibus post editam operam diplomata civitatis Romanæ singulis obtulit.* [5] *Inter Pyrricharum argumenta, taurus* [6] *Pasiphaën*

rito illum ordinem, tanquam arenæ devotum, Caligula prosciderit. Sed Codex Salmasii pro sexcentis exhibet *sescentos*: sicut idem Codex capite XXI. Claudii, ubi plerorumque ejus conviviorum amplitudo describitur, pro *sexcentis* adhibebat *sescenos*, forte, ni librarius corrupisset, *sescentos*. Sescentos autem pro *sesquicentenis* acceperim, ne utroque loco nimium multitudo excrescat. Nam, & Neronem sexcentos equites ad ferrum dedisse, & Claudii conviviis plerisque sexcentos adhibitos, admodum à veritate alienum sedet. Pro quadringentis senatoribus etiam, quadraginta fortasse legere præstet. *Schildius.*

1. *Ex iisdem ordinibus.*] Senatorio & Equestri. Juvenalis:

—— Populi frons durior hujus,
Qui sedet, & spectat triscurria patritiorum,
Planipedes audit Fabios, ridere potest qui
Mamercorum alapas, quanti sua funera vendat,
Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone,
Nec dubitant Celsi prætoris vendere ludis.

Unde colligitur Nerone cogente patritios in arenam productos, quum Tranquillus præmio & illecebris à Nerone allectos innuere videatur: cui eo libentius quam Satyræ tertiæ accedo, quo ambitiosius Neroni studium, in omnium ordinum favore sibi conciliando ab initio sui principatus, fuit. *Sabellicus.*

2. *Marina aqua.*] Quam scilicet induxerat ex mari proximo intra naumachiam. *Beroald.*

3. *Innantibus belluis.*] Quales sunt crocodili, & hippopotami: quos olim Mar. Scaurus ostendit Euripo temporario ludis suæ ædilitatis. Martialis quoque laudans Cæsaris sui naumachiam, scribit feras ignotas etiam ipsi Thetidi exhibitas fuisse. *Idem.*

4. *E numero ephebcrum.*] Tales illi pueri nobiles ex Asia ad edendum in scena operas à Cajo evocati, Calig. c. LVIII. Quibus & Claudius usus est, verum postquam saltassent, non solum civitate eos non donavit, ut hic Nero, sed statim ablegavit, (auctor Dio) idque ob impudicitiæ periculum, ut credo. Hujusmodi ephebus fuit ille Armenius Zalates, de quo Juven. extrema Sat. II. *Torrentius.*

5. *Inter Pyrricharum argumenta.*] Cum Pyrricha saltatio pedestris sit, & quidem armata, mirum videtur cur Suetonius inter argumenta Pyrricharum, Pasiphaæ & Icari fabulas actas scribat? Solvere hunc nodum possumus, si dicamus, in scenicis ludis non solum Pyrrichas saltationes, sed & fabulas una exerceri solitas, atque ob id, quia fabulæ Pasiphaæ & Icari priore loco actæ sunt, ideo quoad Pyrrichas saltationes, argumenta dicta sunt, eo pacto, quo in comœdiis argumentum dicimus partem illam, quam Græci *Periocham* vocant, totius fabulæ summam continentem paucis versibus, item prima actione expressam. *Marcellus Donatus.*

6. *Iniit Pasiphaën.*] Sentire videtur Tranquillus, in repræsentanda fabula Pasiphaës, verum taurum coisse cum fœmina,

phaën ligneo juvencæ simulacro abditam iniit, ut multi spectantium crediderunt. Icarus primo statim conatu [1] juxta cubiculum ejus decidit, ipsumque cruore respersit. Nam [2] perraro præsidere, cæterum accubans primum parvis foraminibus, deinde [3] toto podio adaperto spectare consueverat. Instituit & quinquennale certamen primus omnium Romæ, more Græco triplex, musicum, gymnicum, equestre, [4] quod appellavit NERONIA.

mina, quæ instar Pasiphaës inclusa intra simulacrum vaccæ exceperit taurum coëuntem. In Levitico præcipitur: *Mulier non succumbet jumento, nec miscebitur ei.* Ex quo colligimus, illis quoque sanctis temporibus fuisse fœminas impudicitia obscœna pollutas, appetentesque præ nimia libidinis uredine coitus belluini: ut verum videri possit, matronam summatem sitienter appetivisse concubitum cum Apulejo in asinum deformato, sicut ipse festiviter denarrat. *Beroaldus.*

1. *Juxta cubiculum ejus decidit.*] *Cubiculum* est οὐρανίσκος. Mos principum virorum in Asia fuit, ut cum vel ad jus dicendum, vel ad spectandos ludos, vel aliam ob caussam propalam sederent, papilionibus magnificis tegerentur, quos Græci οὐρανίσκους vocant. Plutarchus in Phocione, ἐντεῦθεν δὴ θεὶς ὁ Πολυσπέρχων τὸν χρυσοῦν οὐρανίσκον, καὶ ἐγκαθίσας ὑπ' αὐτῷ τὸν βασιλέα, καὶ τοὺς φίλους. Sic de Alexandro aliisque regibus notant historici, solitos χρηματίζειν ὑπὸ χρυσῷ οὐρανίσκῳ. unde est quod σκηνὰς χρηματιστικὰς Polybius libro V. hos οὐρανίσκους vocat. De eorum magnificentia & fabrica Athenæus libro XII. idem scriptor vocat alibi σκηνὰς οὐρανοφόρους istiusmodi tentoria. Ex eo more est, quod principibus Romanis ludos spectantibus suggestum exstruxerunt in orchestra: sic appellavit auctor cap. LXXVI. libri primi: nam cœpit hic mos cum nascente principatu: suggestus autem dictum id pegma, quia instar tribunalis sublime fuit. Vocatur & *cubiculum*, ut hîc, à forma: quoniam exstrui soliti hi suggestus, sive οὐρανίσκοι, in modum parvi cubiculi: utroque modo nominat Plinius in Panegyrico ad Trajanum. Græci interdum & κωνώπια vocant. Nicetas alicubi τὸ βασιλικὸν ἱδρίκωμα. *Casaub.*

2. *Perraro præsidere consueverat.*] Sicut etiam Augustus solebat substituere, qui suam vicem præsidendo in spectaculis fungerentur. *Beroald.*

3. *Toto podio adaperto.*] Nobilissimos quosque è podio spectare solitos Juvenal. docet. Sat. II.

—— Generosior & Fabiis, &c.
Omnibus ad podium spectantibus.

Plin. quoque l. XXXVII. c. III. gladiatorio Neronis munere, retia arcendis feris podium protegentia, succinis nodata fuisse scribit. Unde colligimus eos qui ad podium erant quam proxime spectasse omnia quæ agerentur. *Torrent.* Scenæ longitudo ad orchestræ diametron, duplex fieri debet. Podii altitudo ab libramento pulpiti cum corona & lysi, duodecima orchestræ diametri. Supra podium columnæ cum capitulis & spinis altæ parte quarta ejusdem diametri. *Vitruvius.*

4. *Quod appellavit* NERONIA.] In num-

NIA. [1] *Dedicatisque* [2] *thermis atque gymnasio, senatui quoque & equiti oleum præbuit. Magistros toti certamini præposuit consulares sorte, sede prætorum: deinde* [3] *in orchestram senatumque descendit, & orationis quidem carminisque Latini coronam, de qua honestissimus quisque contenderat, ipsorum consensu concessam, sibi recepit.* [4] *Citharam autem à judicibus ad se delatam adoravit, ferrique ad Augusti statuam jussit. Gymnico, quod in Septis edebat, inter* [5] *buthysiæ apparatum,* [6] *barbam primam posuit,* * *conditamque in auream py-*

nummis Neronis de Agone, quæ Neronia dicebantur, CERTA. QVINQ. ROM. CONST. & quidem non quatuor annorum, sicut Olympias, sed quinquennii solidi, instar lustri Romani. Alii quinquennale ludicrum diversum ab illo, quod Neronia vocabatur, fuisse scribunt; mendose, neque audiendi sunt. Nescio an per errorem, septimo anno celebratum invenio, postquam institutus fuit, C. Suetonio Paulino, L. Pontio Telesino Coss. à numero Eusebiano MMLXXVI. ad numerum MMLXXXII. *Ios. Scaliger.* Suetonius infra cap. XXI. *Cum magni æstimaret cantare, etiam Romæ Neroneum agona ante præstitutam diem revocavit.*

1. *Dedicatisque thermis.*] Quod ait *thermis atque gymnasio*, id sic intelligo, ut in thermis Græcorum more gymnasium fuerit, ad cujus usum Senatui, atque Equiti oleum gratis præbuit. neque enim de oleo hic loqui puto Suetonium, quod interdum, uti & frumentum, populo gratuitum dabatur, Cæs. cap. XXXVIII. Capitol. Hadriano, Spartian. Severo. Quin & Aurelianus (si Vopisco credimus) vinum gratuitum dare destinaverat. *Torrent.*

2. *Thermis.*] Martialis:

Thermis quid melius Neronianis?

Eutropius: *Ædificavit Romæ thermas, quæ ante Neronianæ dictæ, nunc Alexandrinæ appellantur.* P. Victor Regione Urbis nona: *Thermæ Neronianæ, quæ postea Alexandrinæ.* Jos. Scaliger.

3. *In orchestram senatumque descendit.*] Claud. cap. XXV.

4. *Citharam autem à judicibus ad se delatam adoravit.*] In optimis codicibus *Citharæ* scriptum, mutata distinctione hoc modo. *& orationis q. carminisq. l. coronam, d. q. h. q. c. i. c. concessam sibi, recepit: citharæ autem.* Hanc scripturam magis probem: utique cum cogito, vero esse similius coronam quam citharam ad Augusti statuam fuisse delatam. *Casaub.*

5. *Buthysiæ.*] Βουθυσίαι, *bovicidia* Solino. Sic *fordicidia* Varroni de L. L, θυσίαι ἐγκύμονος βοός. nam fordæ boves gravidæ, αἱ φοράδες. inde enim dictæ. ταυροβόλια etiam bovicidia, aut tauricidia liceat vertere. unde *taurobolium* matris Deûm, quod tauri in ejus sacro cædebantur. *Salmas.*

6. *Barbam primam posuit.*] Ponebant eam serius, citius, plerumque sub XXI. annum. Macrobius certe in Somnium Scipionis, *ter septenarium numerum requiri ad radendam barbam*, adfirmavit. Atque ita Neronem posuisse colliges ex Fastis, annisque. Caligula tamen XX. anno posuit, in ejus vita cap. X. At Cæsar Octavianus anno demum XXV. uti clarum

pyxidem, & pretiosissimis margaritis adornatam [1] *Jovi Capitolino consecravit. Ad athletarum spectaculum invitavit & Virgines Vestales:* [2] *quia Olympiæ Cereris sacerdotibus spectare conceditur. Non immerito inter* 13
spectacula ab eo edita, & Tiridatis in urbem introitum retulerim. Quem Armeniæ regem magnis pollicitationibus solicitatum, cum destinato per edictum die ostensurus populo propter nubilum distulisset, produxit, quo opportunissime potuit: dispositis circa fori templa armatis cohortibus, curuli residens apud Rostra triumphantis habitu, inter signa militaria, atque vexilla: & primo per devexum pulpitum subeuntem admisit ad genua, allevatumque dextra exosculatus est: dein precanti [3] *tiara deducta,* [4] *diadema imposuit, verba sup-*

clarum ex Dione. Mutavit ab hoc more primus Rom. Imperatorum Hadrianus, adnotante Xiphilino, & ostendentibus nummis. *Lipsius.* Quæ caussa mutandi Hadriano fuerit, sic indicat in ejus Vita Æl. Spartianus: *Promissa barba fuit, ut vulnera quæ in facie naturalia erant, tegeret.* Ibidem, neminem Tribunum, nisi plena barba, fecisse eum scribit.

*. *Conditamque in auream pyxidem.*] Arbiter, *Venerisque signum marmoreum & pyxis aurea non pusilla, in qua barbam ejus conditam esse dicebant.* Dio de Nerone, *καὶ τὰς τρίχας ἐς σφαιρίον τι χρυσοῦν ἐμβαλὼν, ἀνέθηκε τῷ Διὶ τῷ Καπιτωλίνῳ.*

1. *Iovi Capitolino consecravit.*] Sic apud Græcos virginum puerorumque comæ Deo alicui sacrabantur. Apud Martialem quidam primam lanuginem comamque,

Pegaseo posuit dona sacrata Deo.

Tertullianus de anima: *Quis non exinde aut totum filii caput reatui vovet, aut aliquem excipit crinem, aut tota novacula prosecat, aut sacrificio obligat, aut sacro obsignat, pro publica aut privata devotione?* Censorinus De die natali cap. 1. *Quidam etiam pro cætera bona corporis valetudine, crinem Deo sacrum pascebant.* Lipsius.

2. *Quia Olympiæ Cereris sacerdotibus spectare conceditur.*] Vel potius *Olympia*, Casaub. De Agone, qui in honorem Jovis Olympii celebrabatur singulis quinquenniis, alibi dictum est. Lege autem prohibitum erat, ut inquit Lactantius Statii interpres, Olympicum certamen spectare mulieres: excipiebantur Cereris antistitæ, quibus ob sacerdotii majestatem concedebatur spectare ludos Olympicos. *Beroald.*

3. *Tiara deducta.*] Servius Tiaram dicit esse pileum Phrygium. Tiara autem peculiariter gestabatur à Persis, quem lunatum à forma appellat Sidonius, cum ait in Panegyrico:

Flectit Achæmenius lunatum Persa tiaram.

4. *Diadema imposuit.*] Ut qui regnum illi

supplicis interpretata prætorio viro multitudini pronuntiante. [1] *Perductum deinde in theatrum, ac rursus supplicantem,* [2] *juxta se latere dextro collocavit. Ob quæ imperator consalutatus,* [3] *laurea in Capitolium lata,* [4] *Janum geminum clausit tam nullo quam residuo bello.*

14 CONSULATUS *quatuor gessit: primum bimestrem, secundum & novissimum semestres, tertium quadrimestrem: medios duos continuavit, reliquos inter annua spatia variavit. In jurisdictione* * *postulatoribus nisi se-*

illi assignaret, quemadmodum in Trajani numismate cernimus, cum inscriptione, REGNA. ADSIGNATA. Tacit. eum narrat à Corbulone devictum antequam Romam veniret, diadema apud Neronis effigiem deposuisse. Sed verisimile est hanc cærimoniam spectante pop. Rom. repetitam fuisse. Alterius Tiridatis meminit Horat. libro I. Od. XXVI. *Terrent.*

1. *Perductum deinde in theatrum.*] Pompeji theatrum operuit auro in unum diem, quod Tiridati regi Armeniæ ostenderet. *Plinius.*

2. *Juxta se latere dextro collocavit.*] Honoris illius caussa. Eunapius in Ædesio, καὶ ἐς τοσοῦτόν γε ἐξίκετο σοφίας καὶ δυνάμεως, ὡς ὁ μὲν βασιλεὺς, ἐκαλεῖτε ὑπ' αὐτοῦ καὶ δημοσίᾳ σύνεδρον εἶχεν εἰς τὸν δεξιὸν καθίζων τόπον. ὃ καὶ ἀκοῦσαι καὶ ἰδεῖν ἄπιστον. At eo devenit quorundam παραδοξολογομανία, ut non erubuerint hujus moris contrariam esse caussam asseverare. At doctissimum virum idem scripsisse, quasi olim Hebræi sinistram dextræ prætulerint, equidem non possum non mirari. Nam id falsissimum esse, sacra Testamenti utriusque pagina, multis locis declarat. Verius Basilius: ἡ δεξιὰ χώρα δηλοῖ τὸ τῆς ἀξίας ὁμότιμον. *Locus dexter dignitatis æqualitatem indicat,* alibi dicit, demonstrari per dextrum locum, τὴν πρὸς τὸ ἴσον σχέσιν. clarius docet hoc ipsum beatus Chrysostomus in epistola ad Hebræos: ὅτι διὰ τοῦτο οὕτως εἴρηκε, δῆλον ἐκ τοῦ τόπου τῆς καθέδρας. εἰ γὰρ ἐλάττωσιν ἤθελε δηλῶσαι, οὐκ ἂν εἶπεν ἐκ δεξιῶν ἀλλ' ἐξ ἀριστερῶν. Similia his multa apud patres alios Græcos Latinosque. Enimvero vel unus Euangelii locus de agnis ad dextram & ad sinistram, absurditatem hujus sententiæ palam fecerit. *Casaub.*

3. *Laurea in Capitolium lata.*] Quasi magnum aliquid & triumpho dignum patrasset: nam qui triumphaverant lauream in gremio Jovis Capitolini collocabant. Vise Tranquillum in Domitiano, capite VI. & quæ ibi notamus. *Idem.*

4. *Ianum Geminum clausit tam nullo quam residuo bello.*] Faërnus legebat: *Ianum Geminum clusit tanquam nullo residuo bello.* Conjungebatque hæc verba cum iis, quæ sunt in extremo superioris capitis, hoc modo. *Ob quæ imperator consalutatus, laurea in Capitolium lata, Ianum Geminum clausit, tanquam nullo residuo bello.* In Neronis æreo numismate porta ipsa Janualis signata est, cum hac inscriptione: PACE. P. R. TERRA. MARIQVE. PARTA. IANVM. CLVSIT. De qua porta Januali Varro lib. IV. de L.L. *F. Ursinus.*

*. *Postu-*

ſequenti die, ac per libellos, non temere reſpondit. [1] *In cognoſcendo, morem eum tenuit, ut* [2] *continuis actionibus omiſſis, ſigillatim quæque per vices ageret. Quoties autem ad conſultandum ſecederet, neque in commune quidquam, neque propalam deliberabat: ſed & conſcriptas ab unoquoque ſententias tacitus ac ſecreto legens, quod ipſi libuiſſet, perinde atque pluribus idem videretur, pronuntiabat. In curiam* [3] *libertinorum filios diu non admiſit: admiſſiſque à prioribus principibus honores denegavit.* [4] *Candidatos qui ſupra numerum eſſent, in ſolatium dilationis ac moræ, legionibus præpoſuit. Conſulatum* [5] *in ſenos plerumque menſes dedit. Defunctoque circa Kalend. Januarias altero è* COSS. *neminem ſubſtituit: improbans exemplum vetus* [6] *Caninii Rebili, uno die conſulis. Triumphalia ornamenta, etiam quæſtoriæ dignitatis, & nonnullis ex equeſtri ordi-* 15

*. *Poſtulatoribus.*] *Poſtulare* (inquit Ulpianus) eſt deſiderium ſuum, vel amici ſui in jure apud eum qui juriſdictioni præeſt, exponere, vel alterius juriſdictioni contradicere. Hinc *poſtulationes*. Verum quos *poſtulatores* Sueton. dicit, Juriſconſulti *procuratores* fere vocant. *Torrentius.*

1. *In cognoſcendo.*] Quædam cognitionis cauſſæ ad Cæſarem pertinebant: Cæſar autem plerumque vice ſua alios qui de his cauſſis cognoſcerent eligebat, ut ex inſcriptionibus eſt notum, ut hac: ELECTVS. AD. COGNOSCENDAS. VICE. CAESARIS. COGNITIONES. & ex illa, ELECTVS. AD. COGNOSCENDAS. VICE. CAESARIS. COGNITIONES. PROCOS. PROVINCIAE. AFRICAE. *Turnebus.*

2. *Continuis actionibus omiſſis.*] Verbum *omiſſis* abeſt à duobus exemplaribus, nec male, ut ea quæ cognitionis erant, Nero continue ſuo quæque ordine ut propoſita fuerant, deciderit. Lector tamen ſuum ſequatur arbitrium. nam *continuas* fortaſſe *actiones* vocat quibus promiſcue qualiacunque cauſarum genera proponebantur. Qua cognoſcendi conſuetudine omiſſa, Nero certis ſeſſionum diebus de unoquoque genere per vices agi inſtituit. Quo de more aliquid Galb. cap. X. *Torrent.*

3. *Libertinorum filios.*] Claud. c. XXIV.

4. *Candidatos qui ſupra numerum eſſent.*] Præſcriptus erat numerus magiſtratuum: exempli cauſa, ut duo Conſules crearentur, unde fit ut in petitione Conſulatus, ſi plures fuerint candidati, duo tantum Conſules deſignentur, reliqui repulſam patiantur. *Beroald.*

5. *In ſenos plerumque menſes.*] Claud. cap. ultimo: *Nam & cum* COSS. *deſignaret, neminem ultra menſem, quo obiit, deſignavit.*

6. *Caninii Rebili.*] De quo Cæſar cap. LXXVI.

dine tribuit: nec utique de caussa militari. De quibusdam rebus rationes ad senatum missas,[1] *præterito quæ-*
16 *storis officio, per* Coss. *plerumque recitabat.*[2] *Formam ædificiorum urbis novam excogitavit: &*[3] *ut ante insulas ac domos porticus essent,*[4] *de quarum solariis incendia arcerentur: easque sumptu suo exstruxit. Destinarat etiam Ostia tenus mœnia promovere, atque inde fossa mare veteri urbi inducere. Multa sub eo & animadversa severe, & coërcita, nec minus instituta: adhibitus sumtibus modus:*[5] *publicæ cœnæ ad sportulas redactæ: interdictum*[6] *ne quid in popinis cocti præter legumina aut olera veniret, cum antea nullum non opsonii genus proponeretur:*[7] *afflicti suppliciis* Chri-

1. *Præterito quæstoris officio.*] Hujusmodi quæstores sub imperatoribus Constantinopolitanis Quæstores sacri Palatii dicti sunt, & erant, qui petitionibus subscribebant, precesque ac responsa & leges dictabant & subnotabant: ut constat ex Notitia Imperii. Symmachus ad Ausonium: *Quæstor es, memini, consilii regalis particeps, scio, precum conditor, recognosco.* Procopius lib. 1. de Bello Persico: Τρεβονιανὸς βασιλεῖ πάρεδρος, Κοιαίστωρα τοῦτον καλοῦσι Ῥωμαῖοι. Denique is plane est Quæstor, quem in aula *Cancellarium* Latini appellarunt. *Marcellus Donatus.* Vide & Aug. cap. LXV.

2. *Formam ædificiorum Urbis novam.*] Post incendium Urbis id contigit. Neque tam extruxit, quam extructurum se pollicitus est. Tacit.

3. *Ut ante insulas ac domos porticus essent.*] Ab hac forma est illa aulæ descriptio apud Isidorum libro XV. cap. III. *Aula domus est regia, sive spatiosum habitaculum porticibusque quatuor conclusum.* Casaub.

4. *De quarum solariis incendia arcerentur.*] Isidorus itidem: *Mænius collega Crassi in foro projecit materias, ut essent loca in quibus spectantes insisterent, quæ ex nomine ejus mæniana appellata. Hæc & solaria quia patent soli: post hæc alii lapide, alii materia ædificavere super porticibus mæniana, & foribus & domibus adjecerunt.* Ita putamus scribendum illum locum. *Casaub.* De solariis habes etiam ad locum in Claudio capite x. *prorepsit ad solarium proximum.*

5. *Publicæ cœnæ ad sportulas redactæ.*] At Domitianus sportulas sustulit, revocata cœnarum rectarum consuetudine, c. VII.

6. *Ne quid in popinis cocti.*] Claud. cap. XXXVIII.

7. *Afflicti suppliciis Christiani.*] Abolendo rumori Romæ à se incensæ Christianos subdidisse reos Neronem, autor C. Tacitus: idque tempus confert in consulatum C. Lecani, & M. Licini: qui erat annus Christi LXIV. Adjicit idem: Christianos aut feris & canibus objectos, aut crucibus affectos, aut flammatos. Flammare est, quod Hispani dicunt *Pringar.* Stantibus ad palum destinatis unco (ne motatione capitis picem cadentem declinarent) gutturi suffixo, è lamina ardente (χειρεμίδα vocat Imp. M. Au-

CHRISTIANI,[1] *genus hominum superstitionis novæ ac maleficæ: vetiti*[2] *quadrigariorum lusus, quibus inveterata licentia passim vagantibus, fallere ac furari per jocum jus erat:*[3] *pantomimorum factiones cum ipsis simul relegatæ. Adversus falsarios tunc primum re-* 17 *pertum ne tabulæ nisi pertusæ,*[4] *ac ter lino per foramina tra-*

M. Aurelius) pix aut unguen in caput liquefiebat, ita ut rivi pinguedinis humanæ per arenam amphitheatri sulcum facerent. Juvenalis ad hoc tormentum, eandemque historiam alludens:

Pone Tigillinum, tæda lucebis in illa,
Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant,
Et latum media sulcum deducit arena.

Lege:

Et latus mediam sulcus diducit arenam.

Pone, ubi stantes ad palum alligati suffixo gutture, lamina impendente fumant, & totos artus liquefiunt, ita ut pinguedo diducat arenam sulco facto. Ut memorabiles illos cruciatus fuisse necesse sit, quorum multo post tempore meminerit Juvenalis. Tertullianus in Gnosticos: *Orientem fidem Romæ primus Nero cruentavit.* Neque solum Romæ sævitum in Christianos, sed etiam in provinciis. *Jos. Scaliger.*

1. *Genus hominum superstitionis novæ ac maleficæ.*] Extat vetus inscriptio in Hispania loco Pisuergæ vocato: in quo sine dubio crudelitas Neronis tangitur, siquidem vera est illa inscriptio: nam dubito. Christianismum superstitionem vocat, ut Suetonius Christianos homines novæ ac maleficæ superstitionis. NERONI. CLAVDIO. CAESARI. AVG. PONT. MAX. OB. PROVINCIAM. LATRONIBVS. ET. HIS. QVI. NOVAM. GENERI. HVMANO. SVPERSTITIONEM. INCVLCARANT. PVRGATAM. *Idem.*

2. *Quadrigariorum lusus.*] Ante cap. v. de aurigariis. Sub quibus & trigarii, & quadrigarii (ni fallor) continentur. *Torrentius.* Non alios lusus intelligo, quam similem istorum hominum lasciviam petulantiæ illi Neronis, quam describit auctor cap. XXVI. & Dio prolixè. *Casaubonus.*

3. *Pantomimorum factiones cum ipsis simul relegatæ.*] Plinius ad Trajanum: *Neque enim à te minore concentu ut tolleres pantomimos, quam à patre tuo ut restitueret, exactum est. Utrumque recte: nam & restitui oportebat, quos sustulerat malus princeps, & tolli restitutos. In his enim, quæ à malis bene fiunt, hic tenendus est modus, ut appareat, autorem displicuisse, non factum.* Hunc modum (siquidem is modus est) etiam cordatissimi scriptores sæpe tenent: quod & in cælesti illo Panegyrico non semel observare licet. Tranquillo idem non insolens est. Ne de aliis nunc dicam, Claudii cap. XL. inter stultitiæ ejus argumenta refert, quod de quæstore quodam candidato inter caussas suffragationis suæ posuisset, *quod pater ejus frigidam ægro sibi tempestive dedisset.* Et tamen simillima beneficii memoria, in historia Darii Hystaspæ, tantopere ab omnibus celebratur. *Schildius.*

4. *Ac ter lino per foramina trajecto, obsignarentur.*] Idem de Neronianis temporibus docet Paulus lib. V. Sent. tit. XXV. Lini utique, quo ligatæ erant supremæ Tabulæ, fit mentio in l. 1. §. si linum. ff. de bon. poss. sec. tab. l. III. §. si quis ignorans. & l. si quis in gravi. §. si quis Tabulas, ff. de SC. Silania. ex qua patet, ter vel quater quandoque linum circumductum fuisse. Non eo minus autem signatæ Tabulæ, ad hoc ut ex edicto Prætoris bonorum possessio ex

trajecto, obsignarentur. Cautum ut in testamentis [1] *primæ duæ ceræ, testatorum modo nomine inscripto, vacuæ signaturis ostenderentur:* [2] *ac ne quis alieni testamenti scriptor legatum sibi adscriberet.* [3] *Item ut litigatores pro patrociniis* [4] *certam justamque mercedem,*

[1] *pro*

ex his peti posset, censebantur, quod carosæ essent à muribus, vel linum aliter ruptum, aut vetustate putrefactum, vel situ, vel casu: maxime si unum linum teneret. l. 1. §. ult. ff. de bon. poss. sec. tab. *Brissonius.*

1. *Primæ duæ ceræ, &c.*] Quanquam Justinian. tit. De testamentis nihil interesse scribit in tabulisne, an in charta, membranisve, vel in alia materia fiat testamentum, notum tamen est ceratis tabulis olim potissimum scribi solitum, & sic quidem, ut prima tabula testatoris, altera heredis nomen plerumque contineret. Porphyrio in illud Horatii lib. II. Sat. IV.

—— quid prima secundo
Cera velit versu, solus, multisve cohæres.

Hujus ergo loci sententia est, cautum fuisse ut primæ duæ testamenti tabulæ, inscripto tantum testatoris nomine, alioqui vacuæ, signatoribus de more intervenientibus ostenderentur, quo liberum fieret testatori vel nescientibus illis quem vellet heredem inscribere, cum satis esset, quoad testium fidem, constare cujus esset testamentum (puta Sempronii) quamvis ignoraretur quem heredem faceret. *Torrent.*

2. *Ac ne quis alieni testamenti scriptor legatum sibi adscriberet.*] Quum in Pandectis Claudianum hoc edictum auctorem habuisse dicatur Divum Claudium, neque temere sit invenire Neronem divi appellatione affectum, labor ut assentiar viris eruditis, qui errasse hic Suetonium existimant, & Neroni perperam tribuisse, quod erat Claudii. qua de re plura Jacobus Cujacius ad titulum Codicis, De his qui sibi, &c. scribunt in testamento. *Casaubonus.*

3. *Item ut litigatores pro patrociniis, &c.*] Diu ante hæc tempora, nempe A. V. C. DXLIX. Cornelio, Sempronio COSS. M. Cincius Tribunus plebis legem tulit: *Ne quis ob caussam orandam donum munusve caperet.* Meminêre Livius lib. XXXIV. Tacitus lib. XIII. Cic. in Catone, ad Atticum I. & de Oratore II. Festus hanc *Muneralem* à Plauto vocari scribit:

Neque muneralem legem, neque lenoniam,
Rogata fuerit necne, flocci facio.

Hottomannus.

4. *Certam justamque mercedem.*] Id ita interpretor, ut pro modo litis, proque advocati facundia, & fori consuetudine æstimatio ineatur, dummodo tamen licitam honorarium quantitatem non egrediatur, ut pulcherrime hac de re Ulpian. l. 1. De extraord. cognitionibus. Licitum autem honorarium definit ipse usque ad centum aureos. *Torrentius.* Vereor ne illi centum aurei in lege 1. ※. IX. D. de cognit. extraord. à Triboniano vel Justiniano sint, cum vetus Jurisconsultus scripsisset *centum sestertios*, quod est unius aurei pretium. Cum enim *sestertia* & *sestertios* confunderet, quia illa ætate nulli amplius sestertii, & sestertia mille sestertiis nummum valerent, pro quibus unum aureum solidum ponere solet Justinianus, pro centum sestertiis in illa Ulpiani lege centum aureos reposuit, qui de nummis sestertiis erant accipiendi, quibus centenis unus aureus æstimabatur ætate Jurisconsultorum. Juvenalis Satyr. VIII.

Si quæ-

[1] *pro subselliis nullam omninò darent, præbente ærario gratuita: utque [2] rerum actu ab ærario caussæ ad forum, [3] ac recuperatores transferrentur: & ut omnes appellationes [4] à judicibus ad senatum fierent. AVgendi propagandique Imperii neque voluntate ulla neque spe motus umquam, etiam ex Britannia deducere exercitum cogitavit: nec nisi verecundia, ne obtrectare parentis gloriæ videretur, destitit. Ponti modo regnum [5] concedendem-* 18

Si quater egisti, si contigit aureus unus,
Inde cadunt partes ex fœdere pragmaticorum.

Si unam causam quater egerat advocatus, aureum unum accipiebat pro honorario, & inde etiam partem dare debebat pragmatico qui libellos formaverat, aut alia instrumenta litis confecerat. *Autor Miscellarum Defensionum pro Cl. Salmasio.*

1. *Pro subselliis nullam omnino darent.*] Judicia, præter centumviralia, exercebantur in Foro à prætoribus aliisque magistratibus, sed illis maxime. neque tribunalia vero, neque subsellia ulla firma erant: verum ad tempus extruebantur, quoties iis esset opus. videntur igitur ut aliarum rerum publico præstandarum, ita tribunalium & subselliorum fuisse mancipes: qui ad mandatum jus dicturi, pecunia sua illa extruerent: eamque postea pecuniam à litigatoribus repeterent. Simillimum est, quod olim Athenis & Romæ etiam fieri solitum circa theatra, priusquam perpetuæ voluptatum sedes fuissent ædificatæ. erant enim θεατροπῶλαι & θεατρῶναι, ut dicebamus ad Theophrasti caput περὶ ἀναισχυντίας. *Casaubonus.*

2. *Rerum actu ab ærario causæ ad forum.*] Hoc est, ut quando judicia fiunt, causæ quæ ante apud Præfectos ærarii tractabantur, in foro deinceps coram Recuperatoribus agitarentur. *Torrent.*

3. *Ac Recuperatores.*] In privatis judiciis arbitratu Prætoris aut judex dabatur unus, qui de facto cognosceret: aut Recuperatores tres. neque vero certas fuisse caussas existimandum est, in quibus modo Judex, modo Recuperatores darentur: ut plerique putant, in controversiis possessionum Recuperatores dari solitos. nam & de injuriarum causa ad Recuperatores acta mentio fit apud Gellium lib. xx. cap. 1. & lib. de Invent. 11. & de corona murali apud Livium lib. xxxvi. de pecunia credita apud Plautum in Bacchid. de furto item apud Plautum. A recuperando vero dictos apparet, quod per eos suum jus privati homines recuperarent. *Hottomannus.*

4. *A judicibus ad Senatum.*] Auxit Patrum honorem, statuendo ut qui à privatis judicibus ad Senatum provocassent, ejusdem pecuniæ periculum facerent, cujus hi qui Imperatorem appellavere. nam ante vacuum id solutumque pœna fuerat. *Tacitus.*

5. *Concedente Polemone.*] Plures hoc nomine reges Ponti fuere. De Polemone qui socius pop. R. appellatus est Augusti temporibus, Dio lib. LIII. Hujus deinde filio Polemoni regnum paternum ex S. C. confirmatum fuit, sed cum pater Bosphorum quoque Agrippæ beneficio occupasset, Claudius filio quidem Bosphorum ademit, sed pro eo Ciliciæ partem ei tribuit. Hæc quoque ex Dione. Tandem igitur eo concedente Ponti regnum in provinciam redactum

dente Polemone, item Alpium, defuncto Cottio In provinciæ formam redegit.
19 *vinciæ formam redegit.* PEREGRINATIONES *duas omnino suscepit, Alexandrinam & Achaicam, sed Alexandrina ipso profectionis die destitit, turbatus religione, simul ac periculo. Nam circuitis templis cum in æde Vestæ resedisset, consurgenti ei primum [1] lacinia obhæsit: deinde tanta oborta caligo est, ut dispicere non posset. In Achaia [2] Isthmum perfodere aggressus, prætorianos pro concione ad inchoandum opus cohortatus est: tubaque signo dato, [3] primus rastello humum effodit, & corbulæ congestam humeris extulit. [4] Parabat*

actum est à Nerone. Qua de re, præter Sex. Aurelium, Eutropium, atque Eusebium, sic Vopiscus Aureliano, *Addidit & Nero, sub quo Pontus Polemoniacus, & Alpes Cottiæ Romano nomini tributæ.* Cottio sane regi pepercerat Augustus, cæteris Alpinis gentibus devictis. Quod cum Ammiano Marcellino testatur. Plin. lib. III. capite XXX. *Idem.*

1. *Lacinia obhæsit.*] Laciniam Festus dixit esse vestimenti partem. Plautus: *Lacrumantem lacinia tenet lacrumans.* Servius, cum illud Virgilii explanaret, *Cinctuque Gabino*, hæc posuit: *Cinctus Gabinus est toga, sic in tergum rejecta, ut una ejus lacinia, à tergo revocata, hominem cingat.* Pro linteolo, aut sudario quadrato, aut oblongo, accepit Plautus in Mercatore:

Sume laciniam atque absterge sudorem tibi.

Tertio modo laciniam usurpavit Columella pro definita loci parte. Dixit enim lib. VII. cap. XV. *male affectum gregem in lacinias distribuendum: quia particulatim facilius quam universus, convalescat.* P. Manutius.

2. *Isthmum perfodere aggressus.*] Non primus Nero hanc insaniam insaniit. Vide ad Cæs. cap. XLIV. Item Paulum Æmilium in Carolo Magno, sub finem libri II.

3. *Primus rastello humum effodit.*] More magnorum ducum, quoties opus aliquod egregium à militibus perfici vellent. Sic Germanicus apud Tacitum, primus extruendo tumulo cæsorum Variana clade cespitem posuit. De Neronis facto auctor dialogi, cujus index Nero: ὀρέξαντος αὐτῷ χρυσῆν δίκελλαν τοῦ τὴν Ἑλλάδα ἐπιτροπεύοντος, ἐπὶ τὴν ὀρυχὴν ἦξε κροτούμενός τε καὶ καταδόμενος· τῆς γῆς τρὶς, οἶμαι τοῖς τε τὴν ἀρχὴν πεπιστευμένοις παρακελευσάμενος ξυμπόνους ἅπτεσθαι τοῦ ἔργου, ἀνῄει εἰς τὴν Κόρινθον, τὰς Ἡρακλέους δοκῶν ὑπερβεβλῆσθαι πάντας. Quod ait de ligone Neronis aureo, similem historiam narrat Theodoretus libro III. capite XX. *Casaubonus.* Ideo primus hoc opus aggressus est Nero, ut religione deterritos confirmaret, cum ad primam fossionem visus esset sanguis erumpens, visa etiam spectra, auditique gemitus. Auctor Xiphilin.

4. *Parabat & ad Caspias portas expeditionem.*] Portæ Caucasiæ, magno errore à multis Caspiæ dictæ, ingens naturæ opus

bat & ad Caspias portas expeditionem, [1] *conscripta ex Italicis senûm pedum tyronibus nova legione,* [2] *quam Magni Alexandri phalangem appellabat. Hæc partim nulla reprehensione, partim etiam non mediocri laude digna in unum contuli: ut secernerem à probris ac sceleribus ejus, de quibus dehinc dicam.* INTER 20
cæteras disciplinas pueritiæ tempore [3] *imbutus & musica, statim ut Imperium adeptus est, Terpnum citharœdum vigentem tunc præter alios, accersiit: diebusque continuis post cœnam canenti in multam noctem assidens, paullatim & ipse meditari exercerique cœpit: nec eorum quidquam omittere,* [4] *quæ generis ejus artifices, vel*

ræ opus montibus interruptis repente, ubi fores abditæ ferratis trabibus, subter medio amne diri odoris fluente, citraque in rupe castello (quod vocatur Cumania) communitur ad arcendas transitu gentes innumeras: ubi loci terrarum orbe portis disclusо, ex adverso maxime Harmasti oppidi Iberum. *Plinius.* Tacitus Caspias dixit primo Historiarum, *quos idem Nero electos præmissosque ad claustra Caspiarum & bellum quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis cœptis revocaverat.*

1. *Conscripta ex Italicis senûm pedum tyronibus nova legione.*] Tyronum proceritatem fuisse semper exactam, ita ut senos, vel certe quinos pedes, & denas uncias habere probarentur, Vegetius scriptum reliquit lib. I. cap. V. Nec multo aliter Impp. Valentinianus & Valens, qui in titulo Cod. Theodos. de tironibus dilectum haberi jubent, in quinque pedibus & septem unciis usualibus. *Casaubonus.* Lege quæ idem ad cap. LXVIII. Tiberii.

2. *Quam Magni Alexandri phalangem appellabat.*] De Phalange Macedonica res omnibus nota. Observo autem moris fuisse Macedonicis regibus cohortem prætoriam habere, aut legionem, è tyronibus staturæ procerioris, Neronianæ isti plane similem. Suidas de Antiochi Macedonica phalange, quæ dicebatur è re Ἥλικες: quod essent omnes ejusdem ætatis: Ἥλικες, inquit, ἐλέγοντο οἱ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς. Μακεδόνων ἦν στίφος. ὑψηλοὶ πάντες, ὀλίγον ὑπὲρ ἀντίπαιδας, τὸν Μακεδονικὸν τρόπον ὡπλισμένοι τε καὶ πεπαιδευμένοι, ὅθεν καὶ τὴν ἐπίκλησιν εἶχον. *Casaub.*

3. *Imbutus Musica.*] Scimus, musicen nostris moribus abesse à principis persona; saltare etiam in vitiis poni: quæ omnia apud Græcos & grata & laude digna ducuntur. *Cornel. Nepos.*

4. *Quæ generis ejus artifices vel conservandæ vocis caussa vel augendæ factitarent.*] Phonascos intelligit: qui velut medici erant omnium τῶν φωνασκούντων: puta citharœdorum, præconum, & histrionum qua comicorum, qua tragicorum. Habes apud Galenum in hanc rem multa cum alibi, tum maxime libri septimi initio De compositione med. κατὰ τόπους. *Casaub.*

vel conservandæ vocis caussa vel augendæ factitarent. [1] *Sed & plumbeam chartam supinus pectore sustinere: & clystere vomituque purgari: & abstinere pomis cibisque officientibus, donec blandiente profectu (quamquam exiguæ vocis, & [2] fuscæ) prodire in scenam concupivit: subinde inter familiares Græcum proverbium jactans*, occultæ musicæ nullum esse respectum. *Et* [3] *prodiit Neapoli primum: ac, ne concusso quidem repente motu terræ theatro, ante cantare destitit* [4] *quam inchoatum absolveret νόμον. Ibidem sæpius & per complures can-*

1. *Sed & plumbeam chartam supinus pectore sustinere.*] Sic plurima dicuntur, præsertim in libris medicorum, ob aliquam figuræ similitudinem. Quare etiam pagina dicitur omnis πλάξ levigata. sic *panes* medici vocant quamcumque materiam in morem panum formatam. Vetustissimus scriptor Græcus χάρτας μολυβδίνους multo ante Suetonium dixit. Lysimachus, τὸν δὲ Βόκχοριν τοὺς χρησμοὺς λαβόντα, τούς τε ἱερεῖς καὶ ἐπιβωμίτας προσκαλεσάμενον, κελεῦσαι ἐπιλογὴν ποιησαμένους τῶν ἀκαθάρτων τοῖς στρατιώταις τούτους παραδοῦναι κατάξειν αὐτοὺς εἰς τὴν ἔρημον· τοὺς δὲ λεπροὺς εἰς μολυβδίνους χάρτας ἐνδήσαντας, ἵνα καθῶσι εἰς τὸ πέλαγος. Extat hic locus apud Josephum De antiquitate Judæorum. Galenus qui non semel facit mentionem plumbearum chartarum quibus athletæ olim uti soliti, fere λεπίδας ἐκ μολύβδου λεπτὰς vocat. Apollonius Tyrius: *Fabris navalibus convocatis jubet consecari & compaginari tabulas: rimas & foramina liniri præcepit, & facere loculum, & charta plumbea intus posita obturari jussit.* Idem.

2. *Fuscæ.*] Ea est, quam Græci μέλαιναν vocant, quæ nec candida nec clara est. ejus apud Aristotelem mentio fit. *Turnebus.*

3. *Prodiit Neapoli.*] Romæ non ausus incipere musicam profiteri, Neapolim quasi Græcam urbem, delegit, inde initium capturus, ut mox transgressus in Achaiam & sacras in Græcis certaminibus coronas adeptus, majore fama studia civium eliceret.

4. *Quam inchoatum absolveret νόμον.*] Id est, canticum. Græci Grammatici νόμους, τὰ κιθαρῳδούμενα exponunt. ut enim μέλος & melicum carmen significat, & modulos melici carminis, sic & νόμος. nam & τὸ κιθαρῳδούμενον significat, & τὸν τρόπον τῆς κιθαρῳδίας. ita μελοποιεῖν non tantum est carmen vel μέλος componere, sed etiam carmen compositum modis temperare, & musicis notis expedire. Plutarchus: ἐν ἀρχῇ γὰρ ἐλεγεῖα μεμελοποιημένα οἱ αὐλῳδοὶ ᾖδον. sic cantica in comoediis auctor ipse vel Poëta componebat, modos autem adhibebat non Poëta sed aliquis musicæ artis peritus. hinc in fabulis Terentii *modos fecit Flaccus*, id est, modis canticum temperavit. at νόμων κιθαρῳδικῶν ποιητής, est canticorum scriptor, & lyricorum carminum auctor. *Salmasius.*

1. *A bal-*

cantavit dies: sumto etiam ad reficiendam vocem brevi tempore, impatiens secreti [1] *à balneis in theatrum transiit, mediaque in orchestra frequente populo epulatus*, si paullum subbibisset, [2] aliquid se sufferti tinniturum *Græco sermone promisit. Captus autem* [3] *modulatis Alexandrinorum laudationibus, qui de novo commeatu Neapolim confluxerant, plures Alexandria evocavit. Neque eo segnius adolescentulos equestris ordinis, & quinque amplius millia è plebe robustissimæ juventutis undique elegit, qui divisi in factiones,* [4] *plausuum genera condiscerent*, ([5] bombos, [6] & imbrices,

[1] &

1. *A balneis.*] Postquam lotus esset: nam prius quam cibum caperent veteres, lavabantur. Satyricus Persicum futurum convivam ita alloquitur:

— Iam nunc in balnea salva
Fronte licet vadas, quanquam solida hora supersit. Sabell.

2. *Aliquid se sufferti tinniturum.*] Aliquid sufferti tinnire est, quod Græce dici potest, ὑποπυκνόν τι ἠχεῖν; suffertum enim intelligo plenum, densum, confertum, oppletum: quod auditoris aures impleat: quanquam suffertum minus aliquanto est, quàm refertum & confertum. Sed & subbibere, quod Græce ὑποπίνειν dicitur: ita enim à Græcis usurpatur, quorum verba expressit Suetonius: nam ita dixerat Nero, cum prodiisset Neapoli: quæ urbs & Græca erat, & Græce loquebatur. *Turnebus.*

3. *Modulatis Alexandrinorum laudationibus.*] Vide libro secundo, ad caput XCVIII.

4. *Plausuum genera condiscerent.*] Erat enim plausuum ars quædam. Ovidius de Arte,

In medio plausu (plausus tunc arte carebat)
Rex populo prædæ signa petenda dedit.
Casaubonus.

5. *Bombus.*] Ab apum sonitu, qui proprie bombus dicitur. *Torrentius.* Hic *bombus* secundæ & faustæ acclamationis genus est. Sic accipiunt & Græci scriptores. Philostratus in Alexandro Seleucensi: εὐσταλὴς δὲ οὕτω τοῖς Ἀθηναίοις ἔδοξεν, ὡς καὶ βόμβον διελθεῖν αὐτῷ ἔτι σιωπῶντος, ἐπισημαινόντων αὐτῷ τὸ εὔσχημον. Themistius ille re & cognomento Euphrades, initio orationis, cui titulus Sophista: ἄρα οἶσθέ μοι ὦ ἄνδρες ἐπιδεξίως ἔχοντα ἔτι κρότου τε καὶ ἐκβομβήσεων, ὧν δαψιλῶς μοι εἰώθατε χορηγεῖν ἑκάστοτε, ὅταν λέγω. Paullo aliter Martianus Capella libro II. Sed & Nero ipse eam vocem usurpavit cum cecinit;

Torva Mimalloneis implerunt cornua bombis.

Qui versus cum cæteris qui apud Persium habentur, satis indicant quantum Nero modulatis carminibus, & ῥυθμικαῖς ἐκβοήσεσι delectaretur: quando etiam in versus quos componebat rythmum admisit, ut pluribus exposuimus ad Persium. *Casaub.*

6. *Et imbrices.*] Sic appellatum est plausus genus ad similitudinem crepitantis super tegulas pluviæ, cum sonitum vo-

[1] & testas *vocabant) operamque navarent cantanti sibi, insignes* [2] *pinguissima coma, & excellentissimo cultu pueri,* [3] *nec sine anulo lævis: quorum duces quadragena*
21 *millia* HS. *merebant. Cum magni æstimaret cantare, etiam Romæ Neroneum agona ante præstitutam diem revocavit.* [4] *Flagitantibusque cunctis* cœlestem vocem, *respondit quidem,* [5] in hortis se copiam volentibus facturum: *sed adjuvante vulgi preces etiam statione militum, quæ tunc excubabat, repræsentaturum se pollicitus est libens: ac sine mora nomen suum in albo pro-*

ce καχλάζειν eleganter exprimit Lycophron in diluvii descriptione. De eodem & Sophocles,

——— κἂν ὑπὸ σιγῇ
Πυκνᾶς ἀκούειν ψιχάδος εὑδούσῃ
φρενί.

Idem.

1. *Et testas vocabant.*] Puto ad similitudinem crepitus quem edebant collisis testis. Aristophanes Ranis,

——— Πόσιν ἢ τοῖς ὀστράκοις ΑΥτὴ
κροτοῦσα;

Juvenalis Satyra undecima:

——— *audiat ille*
Testarum crepitus.

Similis & illa ὀξυβάφων μουσική, cujus ante fecimus mentionem. fortasse etiam imbrices talem aliquem usum habuerunt, & locum crepitaculorum non minus quam testæ, conchæ, acetabula, & id genus alia præbuerunt. quod si est, non aliunde peti ratio debet cur plausuum certum genus imbrices appellarint. *Casaub.* De ὀξυβάφοις c. LIV. Caligulæ.

2. *Pinguissima coma.*] Non tam unguento madidam, quam fultam densamque interpretor. Quæ in pueris commendabatur. Sic *pinguis toga* Aug. capite LXXXII. *pingues lacernæ*, id est, crassæ, Juven. Sat. IX. *Torrent.* Græci una voce λιπαροπλοκάμους.

3. *Nec sine anulo lævis.*] Sic quidem vulgati libri omnes, ut læva manu anulos gestaverint, quemadmodum volunt interpretes, sed in MSS. quatuor est *ac sine anulo leves.* Quam lectionem veram puto, ut quamvis adolescentes eximie culti conspicerentur, anulos tamen non gestarent, atque ita inter plaudendum manus anulis vacuæ minus impedirentur. *Leves* igitur vocat, quod contra onustæ gemmis, & auro, asperæ videantur, ut *aspera signis pocula* apud Poëtam. *Torrentius.*

4. *Flagitantibusque cunctis cælestem vocem.*] Ita vulgo appellabant, & ita Nero appellari voluit. Tacitus de accusatione Thraseæ Pœti, *quin & illa objectabant, nunquam pro salute principis aut cælesti voce immolasse.* Philostratus l. IV. ἀγροικότερον ἀκροωμένων, ὁ μὴ ἀσεβεῖ δὲ Νέρωνα ὑπ' αὐτῶν ἔφασκε, καὶ πολεμίους τῆς θείας φωνῆς εἶναι. Dio vertit τὴν ἱερὰν φωνήν. *Casaub.*

5. *In hortis se copiam volentibus facturum.*] Intelligo hortos circa Tiberim, publice populo relictos à Julio Cæsare. is locus instar minoris theatri fuit iis qui se præpararent Pompejano, aut quibus in illo esse locus quamcumque ob caussam non potuerat. Plinius l. XXVII. cap. II. *Idem.*

1. *Post*

professentium citharœdorum jussit adscribi: sorticulaque in urnam cum cæteris demissa intravit ordine suo, simulque Præfecti prætorii citharam sustinentes: [1] *post Tribuni militum, juxtaque amicorum intimi. Vtque constitit,* [2] *peracto principio, Nioben se cantaturum per Cluvium Rufum consularem pronuntiavit, & in horam fere decimam perseveravit: coronamque eam, & reliquam certaminis partem in annum sequentem distulit, ut sæpius canendi occasio esset. Quod cum tardum videretur, non cessavit identidem se publicare.* [3] *Non dubitavit etiam* [4] *privatis spectaculis operam inter scenicos dare, quodam prætorum* HS. *decies offerente.* [5] *Tragœdias quoque cantavit personatus: heroum Deorumque, item heroidum ac Dearum personis effictis ad similitudinem oris sui, & fœminæ, prout quamque di-*

1. *Post Tribuni.*] Cod. Salmas. *protribuni.*

2. *Peracto principio.*] Sensus, Neronem pronuntiasse se cantaturum fabulam Niobes post peractum principium, quo citharœdi uti solent, emerendi favoris gratia, antequam legitimum certamen inchoent: id προοίμιον Græci nominaverunt, Latine principium dicimus: unde procemia oratorum translata sunt. autor Quintilianus in quarto. *Beroaldus.*

3. *Non dubitavit etiam.*] Hunc locum sic edit Salm. Codex, ut à flagitio isto Neronem aliquo modo liberet: *Dubitavit etiam, in privatis spectaculis operam inter scenicos daret.*

4. *Privatis spectaculis.*] Hoc est, quæ ab aliis quoque quam ab ipso ederentur. nam Imperatoris respectu cæteri omnes privatorum quodammodo loco habentur. Quod ita interpretor, quia de Prætore sequitur. *Torrent.*

5. *Tragœdias quoque cantavit personatus.*] Personata fabula quædam Nævii inscribitur, quam putant quidam primum actam à personatis histrionibus; sed cùm post multos annos comœdi & tragœdi personis uti cœperunt, verisimilius est eam fabulam propter inopiam comœdorum actam novam per Atellanos, qui proprie vocantur personati, quia jus est iis non cogi in scena ponere personam, quod cæteris histrionibus pati necesse est. *Festus.* Quod ait, histriones cogi solitos deponere personam: hoc fiebat, quando exsibilabantur, neque placebant. Macrobius loquens de Pylade histrione: *Cum in Herculem furentem prodiisset, & nonnullis incessum histrioni convenientem non servare videretur, deposita persona ridentes increpuit: μωροὶ μαινόμενον ὀρχοῦμαι. Ios. Scaliger.*

*. *Inter cætera cantavit.*] *Cantare* & *saltare* in scena, diversarum artium & artificum erant: *cantare* proprium tragœdorum, ut *saltare* histrionum: cantare fabulam dicebatur tragœdus: eamdem saltare histrio. Suetonius in Caligula:

 sed

diligeret. * *Inter cætera cantavit* [1] Canacen parturientem, Oreſtem matricidam, Oedipodem excæcatum, Herculem inſanum. *In qua fabula fama eſt tirunculum militem poſitum ad cuſtodiam aditus, cum eum ornari ac vinciri catenis, ſicut argumentum poſtulabat, videret, accurriſſe ferendæ opis gratia.*

22 EQUORUM *ſtudio vel præcipue ab ineunte ætate flagravit, plurimuſque illi ſermo, quamquam vetaretur, de Circenſibus erat: &* [2] *quondam tractum Praſinum agitatorem inter condiſcipulos querens, objurgante magiſtro,* [3] *de Hectore ſe loqui ementitus eſt. Sed cum inter initia Imperii* [4] *eburneis quadrigis quotidie in abaco*

ſed & aliorum generum artes ſtudioſiſſime, & diverſiſſimas excoluit. Thrax & auriga, idem cantor atque ſaltator. ubi per *cantorem* tragœdum intelligit: per *ſaltatorem*, hiſtrionem. errant igitur qui hæc confundunt, & hiſtrionem pro tragœdo & actore fabularum accipiunt, cum aperte diſtinxerint veteres, & hiſtrionem quidem pantomimum appellarint, tragœdum vero qui fabulas canendo exprimit. dixi, canendo: nam id proprie facit tragœdus. at hiſtrio alio modo fabulas agit, nempe ſaltando. Gloſſæ *hiſtrio*, παντόμιμος. Idem Suetonius in Calig. *quo minus & tragœdo pronunciante concineret: & geſtum hiſtrionis quaſi laudans, vel corrigens palam effingeret.* Salmaſius.

1. *Canacen parturientem.*] Fabulam Canaces, de qua extat Naſonis epiſtola, de qua Plutarchus ſcribit hæc hiſtorico ſtylo: *Æolus rex Thuſcorum ex Amphithea filias ſex, & mares totidem ſuſcepit. Machareus omnium ætate minimus ſororis Canaces amore incenſus eam violavit: quæ ex re conceptus infans vagitu rem prodidit. Pater itaque filiæ mittit enſem: quo accepto illa rem flagitioſam intelligens, necem ſibi conſcivit. Idemque paulo poſt Machareus fecit.* Conſimile exemplum eſt Canuliæ adamatæ à fratre Romano: quam gravidam ubi pater Papyrius reſcivit: filiæ miſit enſem, quo ſe puella confodit: idem Romanus factitavit. *Beroald.*

2. *Quondam tractum Praſinum agitatorem.*] *Tractum* dixit, uti & Plin. lib. XXVIII. cap. XVII. *tractos quadrigis agendis, rotave vulneratos* fimo aprugno ſanari. Sed & quod ſequitur apud Plinium ad rem præſentem facit. adhuc enim de fimo aprugno loquens, *Cinerem* (inquit) *ejus reverentiores ex aqua bibant, feruntque & Neronem Principem hac potione recreari ſolitum, cum ſic quoque ſe trigario approbare vellet*, tanquam agitatorem ſcilicet legitimum, qui etiam adverſus hujuſmodi caſus ſe muniret. *Torrentius.*

3. *De Hectore.*] Nam & Hector ab Achille circum Pergama, ut Homerus ait, eſt diſtractus. Virgilius:

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros.

Quia igitur uterque tractus, locus mendacio non defuit. *Sabell.*

4. *Eburneis quadrigis quotidie in abaco luderet.*] Satis conſtat hoc genus luſus expreſſiſſe in abaco Circenſium ſimulacrum:

co luderet, ad omnes etiam minimos Circenses [1] *commeabat secessu, primo clam, deinde propalam: ut nemini dubium esset eo die utique affuturum. Neque dissimulabat velle se* [2] *palmarum numerum ampliare: quare spectaculum multiplicatis* [3] *missibus in serum protrahebatur,* [4] *ne dominis quidem jam factionum dignantibus, nisi ad totius diei cursum,* [5] *greges ducere. Mox & ipse aurigare, atque etiam spectari sæpius voluit: positoque in hortis inter servitia & sordidam plebem rudimento, universorum se oculis* [6] *in Circo maximo præ-*

lacrum: nam ea manifesto mens est Suetonii: huc refer quod de Alagabalo narrat Lampridius: cum sibi in triclinio quadrigas prausitantem & cœnitantem semper exhibuisse. Fortasse etiam ad hanc παιδιὰν pertinent illa Lucani in Panegyrico ad Calpurnium Pisonem,

—— hic ad majora movetur,
Vt citus & fracta prorumpat in agmina Mandra,
Clausaque dejecto populetur mœnia vallo.

Casaubonus. Macrob. lib. I. Saturnal. c. V. *Vultisne diem sequentem, quem omnes plerique abaco & latrunculis conterunt, &c.*

1. *Commeabat secessu.*] Cod. Salmas. *è secessu*, ut plerumque ad suburbanum aliquod Imperii initio secedere consueverat.

2. *Palmarum numerum ampliare.*] Tria palmarum genera in Circensibus fuisse hujuscemodi inscriptiones ostendunt. VICIT. CXXX. SECVND. TVLIT. LXXXVIII. TER. TVL. VII. ut qui primas tulit vicisse dicatur absolute, alii secundarum, tertiarumque palmarum. Plin. eleganter etiam ad vina transtulit, cum inquit, *ad tertiam palmam varia venere*, lib. XIIII. cap. VI. Adde locum Suetonii Domit. capite IIII. *plurium coronarum, &c.* Torrentius.

3. *Missibus.*] Claudii capite vigesimo primo.

4. *Ne dominis quidem factionum jam dignantibus, nisi ad totius diei cursum, greges ducere.*] Post multiplicatos à Nerone missus non dignabantur ducere greges equorum quadrigarios ad curule certamen, nisi currere deberent in omnibus missibus per totum diem: domini autem factionum tanto fiebant opulentiores, quanto plures erant Circenses missus, & ludi. Ex quo est illud Lampridii in vita Commodi: *Circenses multos addidit ex libidine potius, quam religione, & ut dominos factionum ditaret.* Beroald.

5. *Greges ducere.*] *Nempe agitatorum.* De dominis factionum sup. cap. V. Etiam pantomimorum *greges* fuisse, testis est inscriptio lapidis Mediolanensis, quem mirifice deprædicat Scaliger ad Eusebium numero MDCCCCXCV. Ea inscriptio, Scaligero emendante, sic habet: THEOCRITO. AVGG. LIB. PYLADI. PANTOMIMO. HONORATO. SPLENDIDISSIMIS. CIVITATIVM. ITALIAE. ORNAMENTIS. DECVRIONALIB. ORNA. GREX. ROMANVS. OB. MERITA. EIVS. TITVL. MEMOR. POSVIT.

6. *In Circo maximo.*] Arena Circi chrysocolla sparsa. Plin. lib. XXXIII. c. V. Sueton. tamen hoc Cajo tribuit cap. XVIII.

præbuit, aliquo [1] *liberto mittente mappam, unde magistratus solent. Nec contentus harum artium experimenta Romæ dedisse, Achaiam,* [2] *ut diximus, petit, hinc maxime motus: Instituerant civitates, apud quas musici agones edi solent,* [3] *omnes citharœdorum coronas ad ipsum mittere. Eas adeo grate recipiebat, ut legatos, qui pertulissent, non modo primos admitteret, sed etiam familiaribus epulis interponeret. A quibusdam ex his rogatus, ut cantaret super cœnam, exceptusque effusius:* solos scire audire Græcos, solosque se & studiis suis dignos *ait. Nec profectione dilata, ut primum* [4] *Cassiopen trajecit, statim ad aram Jovis Cassii cantare auspicatus est.*
23 CERTAMINA *deinceps obiit omnia. Nam & quæ diversissimorum temporum sunt,* [5] *cogi in unum annum quibusdam etiam ite-*

1. *Liberto mittente mappam.*] *Mappam* (ut ait Quinctil. l. I. c. IX.) *usurpatum Circo nomen, Pœni sibi vindicant.* Sunt qui mappam victori à Prætore mitti solere affirment, sed melius qui ludorum committendorum signum fuisse volunt. Martial. lib. XII. Epigr. XXIX.

Cretatam Prætor cum vellet mittere mappam.

Livius lib. VIII. *quia L. Plautius Prætor, gravi morbo forte implicitus erat, signum mittendis quadrigis daret.* Tertullian. De spectaculis, *Dehinc ad signum anxii pendent. Unius dementiæ una vox est. Misit, dicunt, & nunciant invicem quod simul ab omnibus visum est, nec vident missum quid sit. Mappam putant, sed est Diaboli ab alto præcipitati figura.* Hinc Juvenal. Sat. XI. *Megalesiacæ spectacula mappæ*, pro ipsis Megalensibus dixit. *Torrentius.*

2. *Ut diximus.*] Cap. XIX.

3. *Omnes citharœdorum coronas ad ipsum mittere.*] Tanquam videlicet ad Deum Musices, & Apollinem novum Μουσῶν προστάτην.

4. *Cassiopen.*] Ex Græco numismate ΚΑΣΣΩΠΑΙΩΝ, in *Cassopen* mutandum est. *F. Ursinus.* Chaones & Thesproti, & Cassopæi, qui ipsi quoque Thesproti sunt, oram maritimam tenent quæ à Ceramiis montibus est ad sinum usque Ambracium. Cassope autem portus est, à quo ad Brundisium stadia sunt CIↃ IↃCC. *Strabo.* Plinius inter Corcyræ oppida recenset lib. IV. cap. XII. ubi & Jovis Cassii meminit. Gellius Cassiopeiam vocat libro XIX. cap. I.

5. *Cogi in unum annum.*] Congregari, & contrahi. In hanc sententiam ait Apollonius apud Philostratum, ludos Olympicos ex consuetudine solitos celebrari circa finem anni ab Eliensibus: quos Nero jussit in adventum suum differre, ita ut sibi potius, quam Jovi viderentur sacrificaturi. *Berold.*

1. *Præ-*

iteratis jussit, Olympiæ quoque [1] *præter consuetudinem musicum agona commisit. Ac, ne quid circa hæc occupatum avocaret detineretve, cum præsentia ejus urbicas res egere à liberto Helio admoneretur, rescripsit his verbis*, Quamvis nunc tuum consilium sit & votum, celeriter reverti me; tamen suadere & optare potius debes, ut [2] Nerone dignus revertar. *Cantante eo,* [3] *ne necessaria quidem caussa excedere theatro licitum erat. Itaque & enixæ quædam in spectaculis dicuntur, & multi tædio audiendi laudandique, clausis oppidorum portis, aut furtim desiluisse de muro, aut morte simulata funere elati. Quam autem trepide anxieque certaverit, quanta adversariorum æmulatione, quo metu judicum, vix credi potest. Adversarios quasi plane conditionis ejusdem, observare, captare, infamare secreto, nonnumquam ex occursu maledictis incessere: ac, si qui arte præcellerent, corrumpere etiam solebat.* * *Judices autem prius quam in-*

1. *Præter consuetudinem.*] Innuit, in Olympiacis spectaculis Musicum certamen celebrari solitum non fuisse: quod indicat Apollonius apud Philostratum, cum ait, Neronem in Olympiis proposuisse certamina tragœdorum, & citharœdorum, apud viros, quibus nec theatra sint, nec scenæ ad hujusmodi ludos peragendos idoneæ: sed stadium duntaxat nativum, nudumque. In Olympiis autem ter victorem fuisse Neronem testatur Philostratus, qui ait, missos fuisse cursores usque ad Gaditanos, qui juberent supplicationes fieri ob victoriam Neronis in Olympiis. Multæ in Hispania civitates, cum nescirent quid essent Olympia, opinabantur bellicam quandam victoriam significari, pro qua Diis esset sacrificandum: tanquam Nero populos aliquos Olympios appellatos bello profligasset. *Idem.*

2. *Nerone dignus.*] Existimans se Romam reverti non posse dignum semetipso, & Imperatoria majestate, nisi Musico certamine citharœdos superasset.

3. *Ne necessaria quidem caussa excedere licitum erat.*] Constitit plerosque equitum, dum per angustias aditus & ingruentem multitudinem enituntur, obtritos, & alios dum diem noctemque sedilibus continuant, morbo exitiabili correptos. quippe gravior inerat metus, si spectaculo defuissent, multis palam & pluribus occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem, tristitiamque coëuntium scrutarentur. Unde tenuioribus statim irrogata supplicia, adversus illustres dissimulatum ad præsens, & mox redditum odium. *Tacitus.*

inciperet, reverentissime *alloquebatur*, omnia se facienda fecisse, sed eventum in manu esse Fortunæ: illos, ut sapientes & doctos viros fortuita debere excludere: *atque ut auderet hortantibus, æquiore animo recedebat: ac ne sic quidem sine sollicitudine taciturnitatem pudoremque quorundam pro tristitia ac* 24 *malignitate arguens, suspectosque sibi dicens. In certando vero ita* [1] *legi obediebat, ut* [2] *numquam excreare ausus, sudorem quoque frontis brachio detergeret: atque etiam* [3] *in quodam tragico actu, cum elapsum baculum cito resumsisset, pavidus & metuens, ne ob delictum certamine submoveretur, non aliter confirmatus est quam* [4] *adjurante hypocrita, non animadversum id inter.*

*. *Iudices autem, priusquam inciperet, reverentissime alloquebatur.*] Ita fuit moris. In veteri epigrammate de Pantomimo:

Ingressus scenam populum saltator adorat,
Solerti pendet prodere verba manu.

Neronis vero in scenam prodeuntis illa vox fuit, Κύριοί μου εὐμενῶς μου ἀκούσατε. auctor Dio. *Casaub.*

1. *Legi obediebat.*] *Ne fessus resideret, ne sudorem nisi ea quam gerebat veste detergeret, ac nulla oris, aut narium excrementa viserentur*, ait Tacitus initio libro XVI. Tales & gladiatorum leges, ad vulnera non ingemiscere, jussos jugulo ferrum recipere, suum eodem quo hostilem vultu animoque sanguinem aspicere. *Torrentius.*

2. *Nunquam excreare ausus.*] Hæc theatro reverentia præstabatur ab histrionibus, tanquam templo: in templis enim excreare, aut mungere nefas. Arrianus in Epicteto libro IV. capite XI. οὐχ ἥξεις καθαρὸς, ἵνα σοι χαίρωσι οἱ συνόντες, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἱερὰ ἡμῖν παρέρχῃ τοιοῦτος ὅπου πτύσαι οὐ νενόμισται οὐδὲ ἀπομύξασθαι, ὅλος ἂν πλύσμα καὶ μύξα. *Casaubonus.*

3. *In quodam tragico actu cum elapsum baculum cito resumsisset.*] Quot erant diversæ ornamentorum species, tot genera diversa baculorum. differebant enim & forma & materia pro argumento fabulæ quæ docebatur: in tragœdiis qui regem saltabant, pro baculo sceptrum gerebant. de eo accipiendus hic locus, ut declarant illa verba, *in tragico actu.* nam in tragœdiis reges semper inducebantur. Quam personam sustinere quis dignior Nerone? Juvat hanc interpretationem Philostratus, scribens de Nerone libro quinto. De baculis histrionum habes apud Eustathium, Pollucem, Plutarchum, Laërtium, aliosque plurimos. *Idem.*

4. *Adjurante hypocrita.*] *Hypocritæ* dicti in universum omnes qui alienam personam simulant, *hypocrisis* ipsa simulatio. Verum non satis intelligo quem hic *hypocritam* dicat Sueton. aliquem forte qui canenti astiterit, ut verba ubicunque facienti phonascus, de quo cap. sequenti, ambo (ut opinor) mo-

ter exsultationes succlamationesque populi. [1] *Victorem autem se ipse pronuntiabat. Qua de caussa* [2] *& præconio ubique contendit. Ac ne cujus alterius* [3] *hieronicarum memoria, aut vestigium exstaret usquam, subverti & unco trahi, abjicique in latrinas omnium statuas &* [4] *imagines imperavit. AVrigavit quoque plurifariam, Olympiis vero etiam decemjugem: quamvis idipsum in rege Mithridate, carmine quodam suo reprehendisset. Sed excussus curru, ac rursus repositus,* cum

monendi causa, sive subjiciendi ea quæ memoriam fugere viderentur. *Torrent.* In tragico actu infortunium illud Neroni accidit, ut elaberetur illi baculus. Non alienum est ab hoc loco, quod ex Arriano didici, dissertationum Epicteti lib. III. cap. XIIII. ὡς οἱ καλοὶ τραγῳδοὶ μόνοι ᾄσαι οὐ δύνανται, ἀλλὰ μετὰ πολλῶν, οὕτως ἔνιοι μόνοι περιπατῆσαι οὐ δύνανται. Forte igitur ex iis hypocrita iste fuerit, qui cum principe, tragœdiæ partem cantavêre. Vel etiam simplicius, hypocritam pro adulatore Cæsaris accipiemus.

1. *Victorem autem se ipse pronuntiabat.*] Contradicit expresse Dio: qui usum narrat præconio Cluvii Rufi viri consularis. Præconii formulam apponit idem, τὸ δὲ δὴ κήρυγμα ἦν, ΝΕΡΩΝ ΚΑΙΣΑΡ ΝΙΚΑι ΤΟΝΔΕ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΚΑΙ ΣΤΕΦΑΝΟΙ ΤΟΝ ΤΕ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΔΗΜΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΔΙΑΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΝ. *Casaub.*

2. *Et præconio ubique contendit.*] Erant enim Olympiæ & æneatorum & præconum agones. Pausanias Eliacorum lib. I. ἔστι δὲ βωμὸς ἐν τῇ Ἄλτει τῆς εἰσόδου πλησίον τῆς ἀγούσης ἐς τὸ στάδιον· ἐπὶ τούτου θεῶν μὲν οὐδενὶ θύουσιν Ἠλεῖοι· σαλπικταῖς δὲ ἐφεστηκόσιν αὐτῷ καὶ τοῖς κήρυξιν ἀγωνίζεσθαι καθέστηκε. Erant & aliis in locis, ubicunque Græca certamina edebantur. Seneca, epistola LXXVI. *Theatrum Neapolitanorum factum est: & hoc ingenti studio, quis sit pithaules bonus judicatur. Habet tibicen quoque bonus & præco concursum.* Casaubonus. Pudendum sane Imperatorem Romanum præconio contendere, cum (quod epistola quadam ad Leptam testatur Cicero) qui præconium faceret, in decurionibus esse vetaretur.

3. *Hieronicarum.*] Quatuor in Græcia certamina sacra fuerunt, quos agonas appellant, Nemeæa, Pythia, Isthmia, Olympia. Inde *hieronicæ* dicuntur, qui in illis sacris certaminibus vicerant, quo modo Olympionicæ, qui in Olympico. Qui vero quatuor hæc obierant & vicerant, *periodovictores* dicti sunt, auctore Festo. *Budæus.* Nobilibus athletis, qui Olympia, Pythia, Isthmia, Nemeæa vicissent, Græcorum majores ita magnos honóres constituerunt, uti non modo in conventu stantes cum palma & corona ferant laudes, sed etiam cum revertantur in suas civitates cum victoria, triumphantes quadrigis in mœnia & in patrias invehantur, eque rep. perpetua vita constitutis vectigalibus fruantur. *Vitruvius.*

4. *Imagines.*] Tabulas, nisi potius ad iconas id referri oporteat: nam iis, qui ter Olympiæ victores fuissent, ut Plinius scribit, ex membris ipsorum similitudine iconas posuere. *Sabellicus.*

cum perdurare non posset, destitit ante decursum: nec eo secius coronatus est. Decedens deinde, [1] *provinciam universam libertate donavit: simulque judices civitate Romana, & pecunia grandi. Quæ beneficia* [2] *è medio stadio Isthmiorum die sua ipse voce pronuntiavit.*

25 REVERSUS *è Græcia Neapolim, quod in ea primum artem protulerat, albis equis introiit,* [3] *disjecta parte muri, ut mos hieronicarum est. Simili modo Antium, inde Albanum, inde Romam. Sed & Romam eo curru quo AVgustus olim triumphaverat, & in veste purpurea,* [4] *distinctaque stellis aureis chlamyde,* [5] *coronamque ca-*

1. *Provinciam universam libertate donavit.*] Imitatus exemplum Titi Flaminii, qui olim Philippo Macedonum rege profligato, omnes Græciæ urbes liberas, atque immunes esse jussit; idque publico, frequentissimoque Isthmiorum spectaculo per præconis vocem factitatum. *Iterum*, inquit Plutarchus, *nostra ætate Græcia per celebritatem Isthmiorum pristina libertate donata est, suisque legibus restituta à Nerone, cum is in foro Corinthi ex pulpito concionem habuisset ad populum.* Beroald.

2. *E medio stadio.*] Stadia in quibus curulia certamina exigebantur in terris Græciæ, pedum erant ducentorum. Olympicum vero stadium, quod Hercules suis pedibus metatus fertur, tanto longius erat quam cætera stadia, quanto mensura Herculanei pedis procerior erat, quam aliorum. *Idem.*

3. *Disjecta parte muri, ut mos hieronicarum est.*] Nemini est dubium, sacrorum certaminum victores, hieronicas appellari. Sed moris istius caussam tantum adhuc invenio apud Plutarchum, libro Symposiacωn 11. in hanc sententiam; *Quod autem*, inquit, *victoribus curru vehentibus permissum partem muri dividere, atque dejicere, hunc sane habet intellectum, non magnopere civitati muro opus esse, viros habenti, qui pugnare possint, & vincere.* Politianus.

4. *Distinctaque stellis aureis chlamyde.*] Olympionicæ olim amicti veste ἀνθινῇ ut Græci vocant. Lucianus Demonacte, aliique. Cæterum ad hunc Neronis triumphum pertinet vetus Diodori Sardiani epigramma, quod de reditu ejus in urbem ex Græcia, fecit.

Αἰγιβότου Σκύροιο λιπὼν πέδον Ἴλιον ἔπλω
Υἱὸς ἀχιλλείδης πρόσθε Νεοπτόλεμος.
Τοῖος ἐν αὐγαάδησι Νέρων ἀγχὸς ἄστυ Ῥέμοιο
Νεῖται, ἐπ' εὐκυρέλω θόμβεον ἀμειψάμενος.
Κοῦρος ἔτ' ἀρτιγένειον ἔχων χνόον· ἀλλ' ὁ μὲν εἶχεν
Ὅπλον· ὁ δ' ἀμφοτέροις ἔπρεπε καὶ σοφίῃ. Casaubon.

5. *Coronam Olympiacam.*] Hæc erat ex oleastro. Unde ait Plinius: *Græci Olympiæ victores oleastro coronant.* Hinc ab Aristophane dictum est in Plut. Jovem victores athletas coronare κοτίνου στεφάνῳ, hoc est, oleastri corona. *Beroald.*

1. Py-

capite gerens Olympiacam, dextra manu [1] *Pythiam, præeunte* [2] *pompa cæterarum cum titulis,* ubi, & quos, quo cantionum, quove fabularum argumento vicisset: *sequentibus currum ovantium ritu plausoribus,* [3] AUgustianos, militesque se triumphi ejus *clamitantibus. Dehinc diruto Circi maximi arcu, per* [4] *Velabrum, Forumque,* [5] *Palatium & Apollinem petiit.* [6] *Incedenti passim victimæ cæsæ,* [7] *sparso per vias identidem*

1. *Pythiam.*] Pythia fiebant in honorem Apollinis. cujus ludicri victores lauro coronantur, ut inquit Lactantius interpres Papinii: & innuit Ovidius in I. Metamorphoseos; qui testatur Pythia dici à nomine perdomitæ serpentis. Ante inventam laurum corona æsculea coronabantur. Spectatissima laurus, ut inquit Plinius, est in monte Parnasso, ubi fiebant Pythia: ideoque Apollini grata. *Idem.*

2. *Pompa cæterarum.*] Corinthii Isthmico certamine victores apii corona ornant quod illis sacrum est, atque id à majoribus acceptum olim ita observabatur: nunc Nemeæis apii corona datur, pinus Isthmicis servire haud ita pridem cœpit. *Plutarchus.*

3. *Augustianos, militesque se triumphi ejus clamitantibus.*] Apud Xiphilinum: ἦν τι καὶ ἴδιον αὐτῷ σύστημα ἐς πεντακισχιλίους στρατιώτας παρεσκευασμένον, Αὐγούστειοί τε ὀνομαζόμενοι, καὶ ἐξῆρχον τῶν ἐπαίνων. ἠναγκάζοντο δὲ σφίσι καὶ ἄλλοι πάντες καὶ ἄκοντες πλὴν τοῦ Θρασέα ἐκβοᾶν. Ii sunt, quos descripsit Suetonius cap. XX. adolescentes culti ac nitidi, digni qui sub citharœdo principe militarent.

4. *Velabrum.*] Jul. Cæs. cap. LXXIII.

5. *Palatium & Apollinem.*] Id est, Apollinem Palatinum. Alii triumphantes Jovem petebant, in Capitolio, hic Apollinem in Palatio, tragœdus tragœdum.

6. *Incedenti passim victimæ cæsæ.*] Vide quæ notantur ad libri IV. cap. XIII.

7. *Sparso croco.*] Crocum antiquitus spargebatur in theatris, vino dulci tritum: ut docet Plinius in XXI. Ex quo est illud Lucretii:

Et cum scena croco Cilici perfusa recens est.

Ad hanc croci sparsionem est referendum illud quoque Epigrammatarii Poëtæ:

Cilices nimbis hic maduere suis.

& illud;

——— Rubro pulpita nimbo
Spargere, & effuso permaduisse croco.

Item Propertii,

Pulpita solennes non oluere crocos.

In funeribus quoque nobilioribus rogum croco respergi solitum, testis Papinius, cum ait:

Ver Arabum, Ciliciumque fluit, floresque Sabæi,
Coriciaque coma. ——

Nam comæ Coriciæ significant crocum, quod in Corico Ciliciæ monte erat laudatissimum. *Beroald.*

*. *Ingestaque aves ac lemnisci & bellaria*] Vetustissimus mos fuit victores in ludis, harum similiumque rerum injectione honorare. De quo exstat Clement. Alex. locus Pædag. libro II. cap. VIII. sic emendandus. ἐν δὲ τοῖς ἀγῶσι, πρῶτον ἡ τῶν ἄθλων δόσις ἦν· δεύτερον δὲ ὁ ἐπιγερμός· τρίτον ἡ φυλλοβολία· τελευταῖον ὁ στέφανος ἐπί-

δοσις

dem croco, * *ingestæque aves, ac* [1] *lemnisci, & bellaria.* [2] *Sacras coronas* [3] *in cubili circum lectos posuit. Item statuas suas citharœdico habitu: qua nota etiam nummum percussit. Ac post hæc tantum abfuit à remittendo laxandoque studio: ut conservandæ vocis gratia, neque milites umquam, nisi absens, aut alio verba pronuntiante, appellaret: neque quidquam serio jocove egerit, nisi adstante phonasco, qui moneret, parceret arteriis, ac sudarium ad os applicaret: multisque vel amicitiam suam obtulerit, vel simultatem indixerit,*
26 *prout quisque se magis parciusve laudasset.* [4] PETULAN-

δοσιν λαβούσης εἰς τρυφὴν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὰ Μηδικά. Ex Eratosthene apud Scholiastem Euripidis intelligimus, non flores tantum sed alia omnis generis munuscula quæ ad manum aderant solita conjici, ut zonas, πέτασα (ea vox vel pileum vel fasciam illi significare videtur, vel laminas iis similes de quibus Plinius lib. XXI. cap. II.) tunicas, petasos, crepidas, & similia his. Idem factum adversus omnes, quos honore auctos volebant. Apud Arrianum in sexta historia, qui Alexandro gratulantur post sanata vulnera, οἱ μὲν ταινίαις αὐτὸν βάλλουσιν, οἱ δὲ ἄνθεσιν. Vide & Jamblichum De amoribus Sinonidis & Rhodanæ. Ex hoc igitur more Neroni ingeruntur inter alia, lemnisci & bellaria. Sic apud Pausaniam in Messenicis, Aristomeni ex prælio reduci & Andaniam ingredienti, mulieres ταινίας καὶ τὰ ὡραῖα ἐπιβάλλουσι. Similia Livius libro XXXII. de Flaminio Græciam liberante; & Dionysius Hal. libro XI. de funere Virginiæ. *Casaub.*

1. *Lemnisci.*] *Lemniscus* Syracusanum verbum, quo stricta angustaque tænia significatur. Athenæus libro IX. ἐκ τούτου περιστεραὶ καὶ φάσσαι καὶ τρυγόνες καθ' ὅλην ἐξίπταντο τὴν ὁδὸν, λημνίσκοις τοὺς πόδας δεδεμέναι πρὸς τὸ ῥαδίως ὑπὸ τῶν θεωμένων ἁρπάζεσθαι. Palmæ in nobiliore victoria lemniscis coronabantur, ut & coronæ: de coronis Plinius libro XXI. cap. III. *Accesseruntque & lemnisci, quos adjici ipsarum coronarum honos erat.* A Cicerone dicitur *palma lemniscata*, pro Roscio, sicut ab Ausonio Epist. VI. Lemniscum etiam aut lemniscatam coronam significâsse Maro videtur lib. V. Æneid.

Puniceis ibant evincti tempora tænis.

Turnebus.

2. *Sacras coronas.*] Olympicam, Pythiam, Isthmiam, & Nemeæam notat, quæ in sacris certaminibus dabantur victori. Sed & Dio auctor est, octingentas & octo supra mille coronas quas Nero aurigando meruerat, fuisse ab illo in Circo appensas Ægyptiaco obelisco.

3. *In cubili.*] Codex Salmasii *in cubiculis.*

4. *Petulantiam, libidinem, luxuriam, avaritiam, crudelitatem.*] Solenne illud suum servat, ut multa simul proponat, quæ postea eodem ordine persequitur. nam hæc est ὑπόθεσις eorum quæ narrantur omnium ad finem cap. XXXVIII.

1. Post

LANTIAM, *libidinem, luxuriam, avaritiam, crudelitatem sensim quidem primo & occulte, velut juvenili errore exercuit: sed ut tunc quoque dubium nemini foret, naturæ illa vitia non ætatis esse.* [1] *Post crepusculum statim arrepto pileo* [2] *vel galero, popinas inibat:* [3] *circumque vicos vagabatur ludibundus, nec sine pernitie tamen. Siquidem redeuntes à cœna verberare, ac repugnantes vulnerare, cloacisque demergere assueverat: tabernulas etiam effringere & expilare:* [4] *quintana domi constituta, ubi partæ & ad licitationem dividendæ prædæ pretium assumeretur. Ac sæpe in ejusmodi rixis, oculorum & vitæ periculum adiit,* [5] *à quodam laticlavio, cujus uxorem attrectaverat, prope ad*

1. *Post crepusculum statim.*] Incipit de petulantia Neronis dicere, quam pluribus describit ex Dione Xiphilinus. Juvenalis vero quam frequens id in urbe malum fuerit, etiam post Neronem, cujus morem juventus nobilis retinuit, indicat Satyra tertia, ubi pericula noctis recensens,

Ebrius, ait, *ac petulans, qui nullum forte cecîdit*
Dat pœnas, noctem patitur legentis amicum
Peleidæ, cubat in faciem, mox deinde supinus:
Ergo non aliter poterit dormire: quibusdam
Somnum rixa facit.

vide ejusdem Poëtæ Satyram octavam. Meminit obiter hujus lasciviæ Tertullianus in Apologetico. *Casaub.*

2. *Vel galero.*] Græci & nostri tiaram, nonnulli galerum vocant rotundum pileolum, quasi sphæra media sit divisa, ut pars altera ponatur in capite. Plutarchus in Artoxerxe: ἀποπίπτει ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἡ τιάρα τοῦ κύρου. quo in loco pro galea accipi videtur. Hesychius enim ait, quandoque esse περικεφάλαιον. *Baysius.*

3. *Circumque vicos vagabatur ludibundus.*] Contendenda cum hoc loco sunt, quæ de Vero Imp. prodidit Jul. Capitolinus: *Fertur in tantum vitiorum Cajanorum & Neronianorum ac Vitellianorum fuisse æmulum, ut vagaretur nocte per tabernas ac lupanaria, obtecto capite cucullione vulgari viatorio, & comissaretur cum triconibus, & committeret rixas, dissimulans quis esset, sæpeque afflictum livida facie redisse.*

4. *Quintana.*] Ex castrensi usu sumptum erat: quintana enim porta, ut Festus ait, post prætorium in castris, ubi rerum utensilium erat forum. *Sabellicus.*

5. *A quodam laticlavio, cujus uxorem attrectaverat.*] Dio βουλευτὴν vocat. Ἰούλιός τις Μοντανὸς βουλευτὴς, ἀγανακτήσας ὑπὲρ τῆς γυναικὸς προσέπεσέ τε αὐτῷ, καὶ πληγὰς πολλὰς ἐνεφόρησε. melius Tacitus, *senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset.* de his juvenibus laticlaviis notamus libro secundo cap. XXXVIII. *Casaub.*

1. Gesta-

ad necem cæsus. Quare numquam postea se publico illud horæ sine Tribunis commisit, procul & occulte subsequentibus. Interdiu quoque clam [1] *gestatoria sella delatus in theatrum,* [2] *seditionibus pantomimorum ex parte proscenii superiori, signifer simul ac spectator aderat. Et cum ad manus ventum esset, lapidibusque & subselliorum fragminibus decerneretur, multa & ipse jecit in populum, atque etiam prætoris caput*
27 *consauciavit.* PAULLATIM *vero invalescentibus vitiis, jocularia & latebras omisit, nullaque dissimulandi cura ad majora palam erupit.* [3] *Epulas à medio die ad mediam noctem protrahebat: refotus sæpius* [4] *calidis piscinis, ac tempore æstivo* [5] *nivatis.*

[1] *Cœni-*

1. *Gestatoria sella.*] Adi Claud. cap. XXXIII. & Vitell. III.

2. *Seditionibus pantomimorum.*] Rem totam declarat Tacit. lib. XIII. nam cum antea Nero ludicram fautorum licentiam impunitate & præmiis velut in prælia convertisset, tandem non aliud remedium repertum est quam ut histriones Italia pellerentur. Atque hic quidem ostendit Suet. quomodo primum histrionum factiones ille foverit. Relegatos vero fuisse jam ante narravit, cap. XVI.

3. *Epulas à media die ad mediam noctem protrahebat.*] Solebant veteres diem agendis rebus, noctem curandis corporibus dare. At quo quisque intemperantior erat, eo maturius convivabatur. Hinc *convivia de die* apud Catullum: Sed & Horat. lib. II. Sat. ult.

——— *dictus here illic*
De medio potare die. ———

Adde Juvenalem Sat. IIII.

——— *noverat ille*
Luxuriam imperii veterem, noctesque Neronis
Iam medias aliamque famem. ———

Torrent.

4. *Calidis piscinis.*] Orosius luxuriæ tam effrænatæ Neronem fuisse prodit, ut frigidis, & calidis lavaretur unguentis. Addit Eutropius, hoc eum factitasse exemplo Caligulæ avunculi, cui simillimus fuit. Piscinæ vero præter notam significationem in balneis quoque dicuntur, videnturque à piscibus dici, ut inquit Fortunatianus, quamvis in his nihil piscium sit, de quibus hic intelligitur: sicut apud Martialem: *Piscinam peto, non licet natare.* Romæ fuit publica piscina, ad quam & natatum & exercitationis causa veniebat populus. Unde à Lucilio dictus est pugil piscinensis, qui in piscina exercebatur. Lampridius autor est, Heliogabalum natasse piscinis infectis unguento nobili, aut croco. *Beroald.*

5. *Nivatis.*] Nive refrigeratis. Hinc illa Pliniana, & plane censoria castigatio: *Servatur algor æstibus, excogitaturque ut alienis mensibus nix algeat.* Scribit Lampridus Heliogabalum fecisse montem nivium in viridario domus æstate advectis nivibus. Curiosus lector fortassis quæret, quo modo nivem æstivo tempore custodirent, cum calore in

[1] *Cœnitabatque nonnumquam & in publico,* [2] *Naumachia præclusa, vel Martio campo, vel Circo maximo,* [3] *inter scortorum totius urbis ambubajarumque ministeria. Quoties Ostiam Tiberi deflueret, aut Bajanum sinum præternavigaret, dispositæ per litora & ripas diversoriæ tabernæ parabantur,* [4] *insignes ganeæ & matronarum insti-*

re in primis resolvatur. Sciat, in palea optime nivem servari posse: de qua Augustinus in XXI. de civ. Dei scribit: *Quis paleæ dedit vel tam frigidam vim, ut obrutas nives servet? vel tam fervidam, ut poma immatura maturet?* Præterea luxuria commenta est officinas nivis reponendæ. Quod conqueritur graviter simul & luculenter Seneca in Quæstionibus, ubi taxat gulam illorum, qui non solum sorbere nivem volunt, sed etiam esse, & frusta ejus in scyphos dejicere inter ipsam bibendi moram. *Idem.*

1. *Cœnitabatque nonnumquam & in publico.*] Ipse quo fidem acquireret, nihil usquam perinde lætum sibi, publicis locis struere convivia, totaque urbe quasi domo uti. Et celeberrimæ luxu famaque epulæ fuêre, à Tigellino paratæ. *Tacitus.*

2. *Naumachia.*] Alibi dictum, naumachiam dici & locum, in quo pugna navalis fit, & ipsam pugnam: hîc locus significatur.

3. *Inter scortorum totius urbis ambubajarumque ministeria.*] *Ambubajæ* sunt Syræ mulieres, quæ in Circo aliisque locis ædilem metuentibus habitantes, duplici quæstu se sustentabant. nam & corporis sui vulgo copiam faciebant, & organa quædam pulsare norant, quæ una secum è patria, cum Romam peterent, attulerant. est enim vox Syriaca pura puta, *ambubajæ* ܐܡܒܘܒܝܐ *abbubajæ* vel etiam ܐܒܒܘܒܝܐ *ambubajæ.* quod pridem J. Scaliger docuit. Juvenalis:

Iampridem Syrus in Tiberim deflexit Orontes,
Et linguam, & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, nec non gentilia tympana secum
Vexit, & ad circum jussas prostare puellas.

Quod autem lupæ istæ Romam è Syria patria, sua detulerint organa, non mirabitur, qui meminerit ejus farinæ mulieres organorum peritiam familiarem habuisse. Itaque imperitas, πεζὰς per contemtum vocabant. Hesychius, πεζὰς ἑταίρας ἔλεγον τὰς μισθαρνούσας χωρὶς ὀργάνου. Procopius in Ἀνεκδότοις· ἑταίρα οὐδὲ ἐς ἐγεγόνει, οἵαν περ οἱ πάλαι ἄνθρωποι ἐκάλουν πεζήν. οὐ γὰρ αὐλήτρια, οὔτε ψάλτρια ἦν, οὐ μὴν οὐδὲ τὰ εἰς ὀρχήστραν αὐτῇ ἤσκητο· ἀλλὰ τὴν ὥραν τοῖς ἀεὶ περιπίπτουσιν ἀπεδίδοτο μόνον, ἐκ παντὸς ἐργαζομένη τοῦ σώματος. *Casaubonus.*

4. *Insignes ganeæ & matronarum institorio, copas imitantium.*] Lege, *institoria.* Tacitus *lupanaria* vocat in simili sententia l. XV. *Crepidinibus stagni lupanaria astabant, illustribus fœminis completa. Et contra scorta visebantur nudis corporibus.* Quod ait Suetonius de coparum imitatione, declarant Dionis verba in paris vesaniæ Aviti imperatoris, narratione, ἐν τῷ παλατίῳ οἴκημά τι ἀποδείξας, ἐνταῦθα ἠσέλγαινε, γυμνός τε ἀεὶ ἐπὶ τῆς θύρας αὐτοῦ ἑστὼς, ὥσπερ αἱ πόρναι, καὶ τὸ σινδόνιον χρυσοῖς κρίκοις ἐξηρ-

τημένον

stitorio copas imitantium atque hinc inde hortantium ut appelleret. Indicebat & familiaribus cœnas, [1] *quorum uni mitellita quadragies* HS. *constitit, alteri pluris aliquanto absortio rosaria.* * [2] *Super ingenuorum pæ-*

τιμώμενον διαφορῶν, τοὺς τι παριόντας ἁβρᾷ τε καὶ κεκλασμένῃ τῇ φωνῇ προσεταιριζόμενος. nec refert quod Dio scorta nominat, non copas: nam ut alibi notamus, apud veteres Hebræos, Græcos, & Romanos, inter copam & meretricem nihil, aut parum, intererat. Idem Dio libro XLVI. τοὺς ἄρτι προσιόντας σαίνουσαι καὶ γελῶσαι ὥσπερ αἱ πανδοκεύτριαι. Inde apud Apulejum *blanditiæ tabernariæ.* Idem.

1. *Quorum uni mitellita quadragies* HS. *constitit, alteri pluris aliquanto absortio rosaria.*] Locus insigniter corruptus, nec intellectus, sic ex optimis libris legendus est: *Indicebat & familiaribus cœnas, quorum uni mitellita quadragies sestertio constitit, alteri pluris aliquanto rosaria.* Coronarum apud veteres in conviviis multus usus, & è rosis sutilium præcipue, postea luxuria invenit è nardi folio, & veste Serica versicolori fuere, quas unguentis adspergebant pretiosissimis. Quæ è veste Serica fiebant, *mitellas* vocarunt, quasi parvas mitras. Plinius libro XXI. cap. III. cujus locum è veteribus libris & ingenio sic emendo: *Summaque auctoritas pactili coronæ uti Saliorum sacris invenimus sollemnes cœnas. Transiere deinde ad rosaria: eoque luxuria processit, ut non esset gratia, nisi è mero folio sutili mox petitis ab India, aut ultra Indos. Lautissimum quippe habetur, è nardi folio eas dari, aut veste Serica versicolori unguentis madidas.* Hæc Suetonium explicant & illustrant, ut nihil melius. Dari coronas è nardi folio, & veste Serica dixit Plinius. dabantur nimirum in conviviis, & sic intelligendum. *mitellita* igitur vel *mitellicam* vocat Suetonius dationem mitellarum sive ejusmodi coronarum Sericarum, quæ in conviviis nepotum solebat usurpari. & hæc mitellica erogatio uni constitit quadraginta millibus sestertiûm nummûm, aliquanto pluris & *rosaria*, coronarum nempe largitio è mero rosæ folio sutilium. non aliter eum locum accipere licet. Sic *rosaria* Plinius, & *sericas corollas* conjungit, & in conviviis lautioribus dari solitas ostendit. & quid aliud Sericea corolla, quam mitella? sic utramque conjunxit Callimachus hoc Epigrammate: μίτρῃσί τε καὶ ῥόδων ἀώτοις. Glossæ: *rosaria*, ῥοδισμός. rosarum scilicet aspersio, quæ in conviviis usurpabatur. *Salmasius.*

2. *Super ingenuorum pædagogia.*] Existimo, etiam Tacito his verbis pædagogia describi: *decoraque servitia, & pari ætate habebat:* id est, cœtum elegantium puerorum, quos composita veste, facie, capillis, in publico habebant, & plerumque una ætate. Seneca Ep. XCVI. *Transeo agmina exoletorum, per nationes coloresque descripta, ut eadem omnibus lævitas sit, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum.* Julianus in Antiocho: οὐ κρεῖττον ἦν ὀδύνας μύρων τὴν ἀγορὰν βαδίζοντός σου, καὶ παῖδας ὡραίους καλοὺς, εἰς οὓς ἀποβλέψουσιν οἱ πολῖται. Tales & hîc Suetonius intelligit. Pædagogia enim non culpat, sed quod ex ingenuis. Quamvis hi pueri plerumque ad illicita dominis. *Lipsius.* A pædagogiis veterum, apud nostrates principes nobiles pueros similes in usus servientes, *Paggios* vocatos puto, corrupta voce, quasi pædagogianos diceres, qui & Gallis *Pages* dicuntur. *Marcellus Donatus.*

1. *Pæ-*

pædagogia, & nuptarum concubinatus, Vestali virgini Rubriæ vim intulit. Acten libertam paullum absuit quin justo matrimonio sibi conjungeret: submissis consularibus viris qui regio genere ortam pejerarent. [1] *Puerum Sporum, exsectis testibus, etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus est:* [2] *cum dote & flameo per sollenne nuptiarum* [3] *celeberrimo officio, deductum ad se pro uxore habuit. Exstatque cujusdam non inscitus jocus,* Bene agi potuisse cum rebus humanis, si Domitius pater talem habuisset uxorem. *Hunc Sporum Augustarum ornamentis excultum, lecticaque vectum, & circa* [4] *conventus mercatusque Græciæ, ac mox Romæ* [5] *circa Sigillaria, comitatus est, identidem exosculans. Nam* [6] *matris concubitum appetisse, & ab obtrectatoribus ejus, ne ferox & impotens mu-*

1. *Puerum Sporum.*] Quem mutato nomine Sabinam dixit, ob similitudinem formæ: Dio, Zonaras, Suidas. vel Poppæam, altero Sabinæ uxoris defunctæ nomine. ita Plutarchus in Galba. apud quem male scriptum *Ποππαῖον προσηγόρευσε.* nam *Ποππαίαν* debuit. Præter historicos multa de hoc inaudito monstri istius facto Dio Chrysostomus in ea De pulchritudine. *Casaub.*

2. *Cum dote & flameo.*] Vir ducit, mulier nubit, quia pallio obnubit caput suum genasque. Velum autem id quo nuptæ operiebantur, flameum vocabatur: quo boni ominis gratia eas velari solitas Sex. Pomp. tradit, idcirco quod eo assidue Flaminica uteretur, cui divortium facere non licebat. Ambrosius in l. de viduis: *Suasimus, fateor, ut vestem mutares, non ut flameum sumeres, ut à sepulchro recederes, non ut thalamum præparares.* Proinde Catullus initio carminis de nuptiis Juliæ & Manlii, Hymenæum ad flameum capiendum excitat. Hoc vero velamen luteum erat, ut Plinii verba declarant lib. XXI. c. VIII. Ex quo Lucanus lib. II.

Non timidum nuptæ leviter tectura pudorem
Lutea demissos velârunt flamea vultus.

Brissonius.

3. *Celeberrimo officio.*] Calig. cap. XXV.

4. *Conventus mercatusque Græciæ.*] In Julio Cæsare dictum de conventibus juridicis provinciarum. Tales hîc forte conventus Græciæ significantur. Mercatum vero quod spectat, sic Vellejus lib. I. *Is eos ludos, mercatumque instituit.* Justinus quoque mercatus Olympici meminit lib. XIII. *Quæ* (epistolæ) *recitatæ in mercatu Olympico magnos motus fecerunt.* Huc facit, quod nundinæ, & festa, olim fere in idem inciderint tempus. De quo Macrobius libro I. Saturn. cap. XVI.

5. *Circa Sigillaria.*] Claud. cap. XVI.

6. *Matris concubitum.*] Vide Tacitum initio libri XIIII. & Dionis compendium.

mulier & hoc genere gratiæ prævaleret, deterritum nemo dubitavit: utique postquam meretricem, quam fama erat Agrippinæ simillimam, inter concubinas recepit. Olim etiam quoties lectica cum matre veheretur, libidinatum inceste, ac maculis vestis proditum affirmant.

29 *Suam quidem pudicitiam usque adeo prostituit, ut contaminatis pæne omnibus membris, novissime quasi genus luxus excogitaret: quatenus feræ pelle contectus emitteretur è cavea, virorumque ac fœminarum ad stipitem deligatorum inguina invaderet: & cum affatim desævisset, [1] conficeretur à Doryphoro liberto: cui etiam, sicut ipsi Sporus, ita ipse denupsit: voces quoque & ejulatus vim patientium virginum imitatus. Ex nonnullis comperi, persuasissimum habuisse eum, neminem hominem pudicum, aut ulla corporis parte purum esse: verum plerosque dissimulare vitium, & calliditate obtegere: ideoque professis apud se obscœnitatem, cætera quoque concessisse delicta.*

30 DIVITIARUM *& pecuniæ fructum non alium putabat quam profusionem: sordidos ac deparcos esse quibus ratio impensarum constaret: prælautos vereque magnificos qui abuterentur ac perderent. Laudabat mirabaturque avunculum Cajum, nullo magis nomine, quam quod ingentes [2] à Tiberio relictas opes in brevi spa-*

1. *Conficaretur à Doryphoro.*] *Conficere* verbum arenæ proprium & accommodatum. Unde *confectores ferarum*. Sunt qui obscœni aliquid subesse velint. Quod autem Doryphoro Neronem denupsisse ait, cum alii omnes Pythagoram ejus maritum faciant (ut paullo ante diximus) me adducit ut credam binominem fuisse hoc scelus hominis. Valdeque mihi quidem, verisimile est alium in potissimis Neronis libertis Doryphorum fuisse, qui auctore Tacito, quasi adversatus Poppææ nuptiis, P. Mario, L. Asinio Coss. creditus veneno à Principe sublatus, toto plus minus biennio ante hunc denuptum, qui eodem teste Coss. habuit C. Lecanium, M. Licinium. *Torrent.*

2. *A Tiberio relictas.*] Calig. cap. XXXVII.

1. *Quare*

spatio prodegisset. [1] *Quare nec largiendi nec absumendi modum tenuit. In Tiridatem, quod vix credibile videatur,* [2] *octingena nummûm millia diurna erogavit, abeuntique* [3] *super* HS. *millies contulit. Menecratem citharœdum &* [4] *Spicillum mirmillonem triumphalium virorum patrimoniis ædibusque donavit.* [5] *Cercopithecum Panerotem fœneratorem, & urbanis rusticisque prædiis locupletatum, prope regio extulit funere. Nullam vestem bis induit.* [6] *Quadringenis in punctum* HS. *aleam lusit.* [7] *Piscatus est rete aurato,* [8] *purpura*

1. *Quare nec largiendi nec absumendi modum tenuit.*] Tacitus Hist. I. *Bis & vicies millies sestertiûm donationibus Nero effuderat: appellari singulos jussit,* (de Galba loquitur) *decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. At illis vix decumæ super portiones erant.* Si Nero quatuordecim annis quibus in imperio fuit, bis & vicies millies sestertiûm donationibus effudit: id est, quingenties & quinquagies centena millia coronatorum: & auream domum exstruxit: cum interim in omni parte vitæ prodigos omnes superâsset: quid existimabimus de opulentia imperii? de eo Plinius lib. XII. ita inquit: *Periti rerum astruxerunt, non ferre thuris tantum annuo fœtu Arabiam, quantum Nero princeps novissimo Pompæ suæ die concremavit.* ubi Poppææ legendum puto. *Budæus.*

2. *Octingena nummûm millia.*] Viginti coronatorum millia.

3. *Super millies* HS.] Super vicies quinquies centena millia coronatorum.

4. *Spicillum.*] Cujus infra commeminit, cap. XLVII. & in Galba Plutarchus.

5. *Cercopithecum Panerotem fœneratorem.*] Lector paulo attentior facile mendum sentiet. quis enim fenerator tam Neroni carus? Scribo igitur, sed suspensa manu, *Cercopithecum Panerotis feneratoris, urbanis &c.* Ut Cercopithecus gladiatoris, aut mimi cujuspiam, Paneros liberti forte, feneratoris, à Nerone confiscati, nomen fuerit. *Eros* sane, & *Paneros* pro servis in vetustis monumentis legisse memini. *Torrent.* Quod si proba est Torrentiana emendatio, prope est ut referam ad similem Cajanæ insaniam. Quidni enim Nero cercopithecum, animal oblectandis hominibus factum, & urbanis rusticisque prædiis ditaverit, & amplissimo funere extulerit, cum Cajus equo præter domum, & familiam, & suppellectilem, Consulatum etiam destinaverit? Certe nihil magis in avunculo suo Nero commendabat, quam abusum opum ac profusionem, ut paullo ante Suetonius scribit. *Schildius.*

6. *Quadringenis in punctum* HS. *aleam lusit.*] Exponitur ad librum II. capite LXXI.

7. *Piscatus est rete aurato.*] De *aureo hamo piscantibus* elegans Augusti dictum exstat, in ejus Vita cap. XXV.

8. *Purpura coccoque.*] Purpura & coccus, de coccineo & purpureo dicuntur: sicut & conchylium de colore & veste. λαμπρὰν χλαμύδα, de coccineo dixit Plutarchus in nuptialibus præceptis. inde λαμπρὰ ἐσθὴς coccinea apud Euangelistam. Latinis *clara vestis*, & *clara purpura.* nam purpuræ maxime claræ τὸ λαμπρὸν habent, quod in

ra coccoque funibus nexis. [1] *Numquam carrucis minus mille fecisse iter traditur,* [2] *soleis mularum argenteis,* [3] *canusinatis mulionibus,* [4] *armillata & phalerata cum*
31 *Mazacum turba, atque cursorum.* [5] *Non in alia re damno-*

cocco inest. Græci hodieque ignem, absolute vocant λαμπαστῆν. *Salmasius.*

1. *Nunquam carrucis minus mille fecisse iter traditur.*] Persarum fuit hæc luxuria, & regum Syriæ, de quibus multa Athenæus commemorat variis locis. Plutarchus de Surena qui Crassum debellavit, ἐξήλαυνεν, ait, καθ' ἑαυτὸν ἀεὶ χιλίοις σκευοφορούμενος καμήλοις, καὶ διακοσίας ἀπήνας ἐπήγετο παλλακίδων. *Casaub.* Lamprid. Elagabalo, *Imperator etiam sexcenta dicitur vehicula duxisse, asserens decem millibus camelorum Persarum regem iter facere, & Neronem quingentis carrucis iter inisse.* *Carrucam* autem vehiculum ad varios usus fuisse constat. nam & apud Scævolam *carrucam dormitoriam* legimus l. XIII. De auro & argent. legatis, & Ulpian. l. XIII. Locati *carucarium* pro cisiario exponit. Sed & *mulas carrucarias* apud JCtos. invenias. Plin. quoque libro XXXIII. cap. XI. conqueritur quod *carrucæ* tunc ex argento cælarentur, cum aurata habuerit vehicula Elagabalus, atque gemmata, contemptis argenteis, eboratis, & æratis. In Pand. autem Florentinis *carrucha* & *carrucharius* scribitur. *Torrent.*

2. *Soleis mularum argenteis.*] Græci similiter ὑποδήματα ἵππων vocant apud Aristotelem καμήλους εἰς πόλεμον ἰόντας ὑποδεῖν καρβατίναις, Hist. animalium lib. II. ut *calceare mulas* noster in Vespasiano cap. XXIII. Xiphilinus σπάρτα in simili. Proprie σπάρτα dicuntur funiculi quibus calcei consuuntur aut colligantur. unde apud Athenæum ὑποδήματα ἐνημμένα σπαρτίοις σαπροῖς. sed & integra calciamina Hispanis conficiebant è sparto, in pastorum ὀρειβατῶν usum: quorum meminit Plinius capite secundo libri XIX. similia istis erant & mularum σπάρτα. Apud Columellam libro sexto, cap. XII. soleâ sparteâ ægri bovis pes induitur. *Casaub.* Poppæa aureis. Plin. l. XXXIII. cap. XI.

3. *Canusinatis.*] Canusinatum dicimus indutum veste ex lana Canusina confecta, cujus color est, ut Græci dicunt, ἐρυθρὸς, ut Latini interpretantur, rutilus. Canusina lana, teste Plinio, laudatissima fuit circa Canusium Apuliæ. Martialis:

Ut Canusinatus nostro Syrus assere sudet.

Flavius Vopiscus memorat birros Canusinos scenicis donatos fuisse, significans vestimenta ex lana Canusina. *Beroaldus.*

4. *Armillata & phalerata cum Mazacum turba.*] In V. C. est, *armillata faleratacі Mazacum turba.* lego: *armillata faleratâque Mazacum turba.* *Mazacum* Τῶν Μαζύων. Populi in Africa *Mazaces* aut *Maryces.* Inde & *Marices.* ita nominantur Ptolemæo, qui vulgarem & Latinum typum in nominibus urbium & gentium concipiendis fere semper sequitur. Stephanus: Μάζυες, οἱ Λίβυες Νομάδες. Nemesianus:

Quemque coloratus Mazax deserta per arva
Pavit, & assiduos docuit tolerare labores.

Salmasius.

5. *Non in alia re damnosior.*] Cod. Salmas. *Non in aliena re tamen damnosior.* Vere. quippe, ut Transitoriam suam perageret, multa sine dubio aliorum ædificia diruit.

1. *Transi-*

ennosior quam in ædificando. Domum à Palatio Esquilias usque fecit. Quam primo [1] Transitoriam, *mox, incendio absumtam, restitutamque,* Auream *nominavit. De cujus spatio atque cultu suffecerit hoc retulisse. Vestibulum ejus fuit,* [2] *in quo colossus centum viginti pedum staret ipsius effigie: tanta laxitas, ut* [3] *porticus triplices* [4] *milliarias haberet: item* [5] *stagnum maris instar, circumseptum ædificiis ad urbium speciem. Rura insuper arvis atque vinetis & pascuis, silvisque, varia cum multitudine omnis generis pecudum ac ferarum. In cæteris partibus cuncta auro lita, distincta gem-*

1. *Transitoriam.*] Ab ipso videlicet transitu, qui per eam domum facilis erat ab uno colle ad alterum collem. Forum quoque Nervæ, transitorium dictum est. *Beroald.*

2. *In quo colossus centum viginti pedum staret ipsius effigie.*] Zenodorus Romam accitus est à Nerone, ubi destinatum in illius principis simulacrum colossum fecit cx. pedum longitudine, qui dicatus solis venerationi est, damnatis sceleribus illius principis. *Plinius.* Æ. Lampridius in Commodo Ant. *Colossi caput demsit quod Neronis esset, ac suum imposuit: & titulum more solito subscripsit, ita ut illum gladiatorium & effæminatum non prætermitteret.*

3. *Porticus triplices.*] Porticus duplices, triplicesque appellaverunt, quæ sunt laxiores, & in quibus ordines columnarum duplicati, triplicatique conficiuntur. Vitruvius in v. scribit in duplici palæstrarum porticu collocanda esse complura membra. Græco vocabulo tetrasticæ porticus, & pentasticæ dicuntur à quatuor & quinque ordinibus columnarum. Gallienus Romanorum Imperator, autore Julio Capitolino, talem porticum fieri jusserat. *Beroaldus.*

4. *Milliarias.*] Sic Vopisc. Aureliano *porticum milliarensem* in hortis Salustianis commemorat. Beroaldus & Egnatius mille passuum has porticus fuisse volunt. Verum ne tota quidem Neronis domus à Palatio Esquilias usque eam longitudinem habuit. Quare mille pedum fuisse dicamus. sic enim metiebantur veteres. Horat.

—— nulla decempedis
Metata privatis opacam
Porticus excipiebat Arcton.

lib. II. Od. xv. Si quis tamen mille passuum intelligi porticus istas malit, non equidem repugnabo. Qualem à Cæsare cogitatam fuisse in campo Martio indicat Cic. lib. IIII. Ad Attic. epist. xvI. *Torrentius.* Amplitudinem Neronianæ domus ista Pliniana monstrant: *Bis vidimus urbem totam cingi domibus principum, Caii & Neronis.* libri trigesimi sexti capite decimo quinto.

5. *Stagnum maris instar, circumseptum ædificiis ad urbium speciem. Rura insuper, &c.*] Martialis libro primo,

Hîc ubi conspicui venerabilis amphitheatri
Erigitur moles, stagna Neronis erant:
Hîc ubi miramur velocia munera thermas:
Abstulerat miseris tecta superbus ager.

 Hic Vnid-

gemmis [1] *unionumque conchis erant.* [2] *Cœnationes laqueatæ tabulis eburneis* [3] *versatilibus, ut flores, fistulis, ut unguenta desuper spargerentur. Præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuo diebus ac noctibus vice mundi circumageretur: balineæ* [4] *marinis & Albulis fluentes aquis.* [5] *Ejusmodi domum cum absolutam dedicaret, hactenus comprobavit,* [6] *ut se diceret* quasi hominem tandem habitare cœpisse. *Præterea inchoabat piscinam à Miseno ad Avernum lacum, contectam,* por-

1. *Unionum conchis.*] In quibus uniones reperiuntur: siquidem conchæ ipsæ aliqua ex parte margaritarum imitantur candorem. *Sabell.*

2. *Cœnationes laqueatæ.*] Laquearia, vel laqueata tecta erant, quæ nunc *lambrissata* vocamus. ex tabulis enim ligneis fiebant, in varias figuras, & mæandros sectis, & cælatis. quæ tabulæ plerumque etiam versatiles erant, ita ut & flores & unguenta desuper spargerentur. Hic vero locus ex veteribus libris ita legendus est: *Cœnationes laqueatæ tabulis eburneis versatilibus, ut flores: fistulatis, ut unguenta desuper spargerentur.* non enim tantum versatiles fuêre illæ tabulæ, quibus ea cœnatio Neronis laqueata est, sed etiam fistulatæ, & versatiles quidem ad hoc, ut flores desuper spargerent. fistulatæ vero ad unguenta fundenda. *Salmasius.*

3. *Versatilibus.*] Utrum tandem sapientiorem putas qui invenit quemadmodum in immensam altitudinem crocum latentibus fistulis exprimat, qui euripos subito aquarum impetu implet, aut siccat; versatilia cœnationum laquearia ita coagmentat, ut subinde alia facies, atque alia succedat, & toties tecta, quoties fercula mutentur: an eum qui & aliis, & sibi hoc monstrat, quam nihil nobis Natura durum ac difficile imperaverit? *Seneca.*

4. *Marinis & Albulis.*] Augusti cap. LXXXII.

5. *Ejusmodi domum cum absolutam dedicaret.*] Dedicare non solum est ἀναθεῖναι τῷ θεῷ. sed etiam auspicari usum alicujus rei: quod fiebat cum solenni festivitate: sic *dedicatio patinæ*, in Vitellio cap. XIII. & apud alios Latinos scriptores. Idem mos olim apud Hebræos, ut apparet Deuteronomii cap. XX. & Græcos. Plinius ad Trajanum: *Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totam bulen, atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel singulos dare.* Casaubonus.

6. *Ut se diceret quasi hominem tandem habitare cœpisse.*] Nimirum sic habitârunt illi, qui hoc imperium fecêre, tantas ad vincendas gentes triumphosque referendos ab aratro aut foco exeuntes, quorum agri quoque minorem modum obtinuêre, quam cellaria istorum. Subit vero cogitatio, quota portio harum (*de Caji & Neronis domibus loquitur*) fuerunt areæ illæ, quas invictis Imperatoribus decernebant publice ad exædificandas domos: summusque illorum honos erat, sicut in L. Valerio Publicola, qui primus consul fuit cum L. Bruto, post tot merita, & fratre ejus, qui bis in eodem magistratu Sabinos devicerat, adjici decreto, ut domus eorum fores extra aperirentur, & janua in publicum rejiceretur. *Plinius.*

1. *Fossam*

*porticibus conclusam, quo quidquid totis Bajis calida-
rum esset, converteretur. [1] Fossam ab Averno Ostiam
usque, ut navibus nec tamen mari iretur, longitudi-
nis per centum sexaginta millia: latitudinis, qua con-
trariæ quinqueremes commearent. Quorum operum
perficiendorum gratia, [2] quod ubique esset custodiæ in
Italiam deportari, etiam scelere convictos, nonnisi ad
opus damnari, præceperat. Ad hunc impendiorum
furorem super fiduciam imperii etiam spe quadam re-
pentina immensarum & reconditarum opum impulsus
est: [3] ex indicio equitis Rom. pro comperto pollicentis,
thesauros antiquissimæ gazæ, quos Dido regina fugiens
Tyro secum extulisset, esse in Africa vastissimis specu-
bus abditos, ac posse erui parvula molientium opera.
Verum ut spes fefellit, destitutus, atque ita jam exhau-* 32
*stus & egens, ut stipendia quoque militum, & [4] commo-
da veteranorum protrahi ac differri necesse esset,
calumniis rapinisque intendit animum. Ante
omnia instituit, ut è [5] libertorum defunctorum bonis*

1. *Fossam ab Averno Ostiam usque.*] Severo & Celeri ingenium & audacia erat, etiam quæ natura denegavisset, per artem tentare, & viribus principis illudere. Namque ab lacu Averno navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressuros promiserant, squalenti littore, aut per montes adversos. neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quam Pomptinæ paludes: cætera abrupta, aut arentia, ac si perrumpi possent, intolerandus labor, nec satis caussæ. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor, effodere proxima Averno juga connixus est: manentque vestigia irritæ spei. *Tacitus.*

2. *Quod ubique esset custodiæ.*] Vide ad lib. III. cap. LXI.

3. *Ex indicio equitis Rom.*] Cesellium Bassum vocat Tacitus initio lib. XVI.

4. *Commoda veteranorum.*] Augusti cap. XXIIII.

5. *Libertorum defunctorum bonis.*] Veteri jure cautum fuisse tradit Justinianus lib. III. tit. De success. libert. ut; si libertus sine liberis decederet, sive testatus sive intestatus, patronus dimidium bonorum ejus acciperet. Nero instituit ut pro semisse, quem jure fisci capiebat, de quo Vespasiani cap. XXIII. dodrans exigeretur, id est, dimidium, præterea ejus quod patrono competebat, si qui libertus sine probabili aliqua causa nomen ullius familiæ usurpasset quam princeps contingeret. Videri enim volebat æque eorum libertorum patronus

[1] *pro semisse dodrans cogeretur ei, si qui sine probabili caussa eo nomine essent quo fuissent illæ familiæ quas ipse contingeret: deinde ut* [2] *ingratorum in principem testamenta ad fiscum pertinerent: ac ne impune esset* [3] *studiosis juris qui scripsissent vel dictassent ea: tum ut lege majestatis facta dictaque omnia, quibus modo delator non deesset, tenerentur.* [4] *Revocavit & præmia coronarum, quæ umquam sibi in certaminibus civitates detulissent. Et* [5] *cum interdixisset usum amethystini* [6] *ac Tyrii coloris, sub-*

atque is esset qui vero nomine & manifestarius haberetur. Reddenda ergo patrono & sui, & liberti nominis ratio, si semissem ex ejus bonis consequi volebat. *Torrentius.*

1. *Pro semisse dodrans ei cogeretur.*] Cod. Salmas. *dextans ei cogeretur.*

2. *Ingratorum in principem.*] Qui testando inter heredes Neronem ipsum non nominassent: quum ab eo ipsi quoquo modo ornati fuissent, aut in familiarissimis habiti. *Sabellicus.* Calig. cap. XXXVIII.

3. *Studiosis juris qui scripsissent vel dictassent ea.*] Romani in faciendis omnibus paullo majoris rei contractibus, itemque in scribendis testamentis, ad juris peritos adibant. Mitto Ciceronis multos locos. Arrianus in Epicteto capite decimotertio libri secundi: ἀλλ' οὐδὲ νομικὸν ἵνα παρέλαβές ποτε τὸν ἐροῦντα αὐτῷ καὶ ἐξηγησόμενον τὰ νόμιμα; ἀλλὰ διαθήκην μὲν οὐ γράφεις, μὴ εἰδὼς πῶς δεῖ γράφειν, ἢ παραλαβὼν τὸν εἰδότα· οὐδ' ἐγγύην ἄλλως σφραγίζεται, ἢ ἀσφάλειαν γράφει· ὀρέξει δὲ χρῆται δίχα νομικοῦ. B. Augustinus in Joannem, *Qui habent caussam & volunt supplicare, quærunt aliquem scholasticum jurisperitum, à quo sibi preces componantur.* Sero postea has partes sibi vindicarunt tabelliones: à quibus propterea juris peritia exigitur, Novella LXVI. quin etiam νομικοὶ dicti tabelliones. Suidas in Ταβελλίων. *Casaubonus.*

4. *Revocavit & præmia coronarum.*] Ante retulit, cap. XXII. quemadmodum civitates apud quas Musici agones edi solebant jam instituerant citharœdorum coronas omnes ad eum mittere. Nero igitur, si qua civitas id facere omisisset, ad præstandum compulit. *Præmia* autem pro pretia dixit. Quæ revocata interpretor ab hac mente, quod coronæ quæ ab ullis civitatibus unquam Principi delatæ, neque repræsentatæ essent, seu (quod proclive est suspicari) remissæ & condonatæ, seu cum non repeterentur, creditæ iis qui obtulissent, habitæ à Principe pro derelictis, longo intervallo jussæ exigi, id enim est, opinor, Latine *revocare.* Torrent. Scribendum ex V. C. *Revocavit & præmia civitatum, quæ unquam sibi in certaminibus coronas detulissent.* Fulv. Ursinus.

5. *Cum interdixisset usum amethystini.*] Amethystinus color, ab amethysto gemma, sicut pæderotinus à pæderote gemma, quam alio nomine opallium dixêre. Vopiscus Aureliano: *Concessit ut blatteas matronæ tunicas haberent: & cæteras vestes, quum antea coloreas habuissent, & ut multum expæderotinas. Ut multum*, id est, si plurimum illis permissum fuisset. Non magnum sane dis-

crimen

submisissetque, qui nundinarum die [1] *pauculas uncias venderet: præclusit cunctos negotiatores. Quinetiam inter canendum animadversam matronam è spectaculis, vetita purpura cultam, demonstrasse procuratoribus suis creditur, detractamque illico, non veste modo sed & bonis exuit. Nulli delegavit officium, ut non adjiceret:* scis quid mihi opus sit: & , hoc agamus, ne quis quidquam habeat. *Vltimo, templis compluribus dona detraxit, simulacraque ex auro vel argento fabricata conflavit: in his Penatium Deorum, quæ mox Galba restituit.* PARRICIDIA *& cædes à Claudio exorsus* 33
est: cujus necis etsi non auctor, at conscius fuit: neque dissimulanter, ut qui boletos, in quo cibi genere venenum is acceperat, quasi Deorum cibum, posthac proverbio Græco collaudare sit solitus. Certe omnibus rerum verborumque contumeliis mortuum insectatus est, modo stultitiæ, modo sævitiæ arguens. Nam & [2] *morari*

eum

crimen fuisse videtur inter amethystinum, & oxypæderotinum. quare non mirum est eum colorem, ut pretiosiorem, & purpuræ propiorem rarius fuisse matronis usurpatum. Nero, ut ex Suetonio discimus, non solum Tyrii, sed etiam amethystini coloris usum privatis interdixit. Ovidius tamen amethystinum inter pretii levioris colores enumerat, quem inter alios plures & viliores concedit mulieribus artis suæ. Videntur ergo matronæ, Aureliani temporibus, in solatium ademptæ purpuræ vel conchyliatæ vestis, aut ut tum loquebantur blatteæ, quæ erat magni pretii, amethystinas & oxypæderotinas, quæ proxime ad purpureas accederent, in usu habuisse. *Salmasius.*

6. *Ac Tyrii coloris.*] Tyrio *laus summa in colore sanguinis concreti*, Plinio teste. Sanguinis color φοῖνιξ vel φοίνιος. Nam id proprie significat. Apud Poëtam *vellera Tyrios incocta rubores* leguntur. Et Homero *purpureus sanguis* dicitur, eidemque terra rubet sanguine:

——— φοινίσσετο δ' αἵματι γαῖα.

Hesychius φοινικοῦν, interpretatur αἱματῶδες. Unde Græci veteres eam Syriæ partem in qua purpura optima tingebatur, Φοινίκην videntur appellasse, & Φοίνικας Tyri & Sidonis incolas, unde præstantissima purpura Tyria, quæ & *Sarrana* Latinis, quia Sar olim Tyrus. *Idem.*

1. *Pauculas uncias.*] Nero igitur in universum coloris hujus usum sustulit, ne quid eo imbueretur. Cæsar dictator promiscuum conchyliatæ vestis usum sustulit. Suetonius cap. XLII.

2. *Morari.*] A μωρὸς, quod fatuum significat. nam hinc morus ad Latinos transiit,

eum inter homines desiisse, producta prima syllaba jocabatur, multaque decreta & constituta, ut insipientis atque deliri, pro irritis habuit.[1] *Denique*[2] *bustum ejus consepiri, nisi humili levique materia, neglexit. Britannicum, non minus æmulatione vocis quæ illi jucundior suppetebat, quam metu ne quandoque apud hominum gratiam paterna memoria prævaleret, veneno aggressus est. Quod acceptum à quadam*[3] *Locusta, venenariorum indice, cum opinione tardius cederet, ventre modo Britannici moto: accersitam mulierem sua manu verberavit, arguens pro veneno remedium dedisse. Excusantique minus datum ad occultandam fa-*

transiit. Plautus Trinummo: *Is mores hominum & moros & morosos facit.* Adi ad caput Claudii XXXVIIII.

1. *Denique bustum ejus consepiri nisi humili levique materia neglexit.*] Principum defunctorum cineres in Mausoleum, dum fuit ibi vacuus locus, inferebant: sed ubi fuerant cremati, non minus pro religiosis locis habebantur. sic notat Strabo in descriptione campi Martii, τὸ τῆς καύστρας τοῦ Αὐγούστου τόπον diversum à Mausoleo. servatum idem in cæteris principibus, quorum busta instar cæterorum monumentorum & sepulcrorum fuere. Semper autem monumenta suorum sepiebant veteres, tenuiores quidem maceria aut humili aliqua levique materia: honestiores vero lorica è silice vel saxo aut marmore: vide infra cap. L. Virgilius in Culice,

—— tumulus formatum crevit in orbem,
Quem circum lapidum levi de marmore formas
Conserit, assiduæ curæ memor.

Pausanias περιοικοδομὴν vocat secundo Eliacorum: alibi κρηπῖδα. Ita Dio quoque lib. quinquagesimo primo dixit τὴν κρηπῖδα τοῦ Ἰουλίου ἡρώου. Macer JC. lege XXXVII. Dig. De religiosis, &c. *monumentum sepulcri* definiens, istiusmodi κρηπῖδας intelligit. *Casaubon.*

2. *Bustum.*] Bustum sane quod Græci τύμβον vocat Cicero II. De legibus. plura notavi in Horatio Epod. XVII.

Neque in sepulchris pauperum prudens anus
Novendiales dissipare pulveres.

Quo loco vetus interpres *Pauperum* inquit, *nam divitum sepulcra suis custodibus curæ erant.* Addiditque apud antiquos morem fuisse ut defuncti corpus triduo servaretur domi (Unde Virgil.

Sedibus hunc refer ante suis.)

post triduum vero in rogum poneretur. (Unde idem Poëta,

Tertia lux cælo gelidam dimoverat umbram,
Mærentes altum cinerem, & confusa ruebant
Ossa focis.)

iterumque post triduum cinis in urnam mitteretur, ac tumulo mandaretur. *Torrentius.*

3. *Locusta.*] Hoc quoque nomine Satyri carmine Locusta nota est:

Instituitque rudes melior Locusta propinquas,

Per

facinoris invidiam: Sane, *inquit*, [1] legem Juliam timeo: *coëgitque ſe coram in cubiculo quam poſſet velociſſimum ac præſentaneum coquere. Deinde in hœdo expertus, poſtquam is quinque horas protaxit: iterum ac ſæpius recoctum, porcello objecit. Quo ſtatim exanimato, inferri in triclinium, darique cœnanti ſecum Britannico imperavit. Et cum ille ad primum guſtum concidiſſet, comitiali morbo ex conſuetudine correptum apud convivas ementitus, poſtero die raptim inter maximos imbres* [2] *tranſlatitio extulit funere. Locuſtæ pro navata opera, impunitatem prædiaqne ampla, ſed & diſcipulos dedit. Matrem, dicta factaque ſua* 34
exquirentem acerbius & corrigentem, hactenus primo gravabatur, ut invidia identidem oneraret, quaſi ceſſurus imperio, Rhodumque abiturus: mox & honore omni & poteſtate privavit, [3] *abductaque militum & Ger-*

Per famam, & populum nigros efferre maritos.
Sabellicus.

1. *Legem Inliam timeo.*] De veneficiis C. Valerio Flacco, M. Claudio Marcello Coſſ. A. V. CCCCXXII. primum quæſitum eſt, & lex conſtituta. Livius lib. VIII. Secuta eſt Cornelia, à L. Sulla Dictatore lata. Cicero Pro Cluentio. Inde Julia, C. Julii Cæſaris dictatoris. Quæ quod forte nihil amplius quam Cornelia ſtatueret, factum eſt ut JCti recentiores Corneliæ tantum meminerint, quanquam (ut veriſimile eſt) Neronis tempore Julia potius vocaretur. *Tgrrentius*. Cum nuſpiam legem Juliam de veneficiis obſervare liceat, Marcellus Donatus ſic exponit, ut Juliam de majeſtate timere ſe Nero dixerit, qua inter alia cavebatur: *Si quis opera, conſilio vel dolo, magiſtratum pop. R. Imperium, vel poteſtatem habentem occiderit.* Ita magis etiam irriſui Britannicum habuerit, quaſi jam deſtinatum multorum votis imperatorem.

2. *Tranſlatitio extulit funere.*] Sic *cauſa tranſlatitia* ſup. cap. VII. Uſus eo Suetonius etiam Auguſti cap. X. ac ſæpe Ciccro. Libri vetuſtiſſimi fere *tralatitium* ſcribunt. Zonaras autem Britannici corpus, ne livor ex veneno appareret, oblitum gypſo elatum narrat, ſed ſubita pluvia eluto gypſo, facinus omnium oculis detectum fuiſſe. *Torrent.*

3. *Abductaque militum & Germanorum ſtatione.*] Duplex ergo cuſtodia Agrippinæ, uti & principi ipſi: Prætoriani milites, Germanique. Jampridem vero Germanis habitus hic honos: & ante eos Hiſpanis. Imo & externi reges vitam ſuam commiſere iſtis. De Herode quidem lego Judææ, habuiſſe eum in ſatellitio Germanos. Hæc tamen laus propria quodammodo Batavorum. Uti enim hodie Helvetii, ſic illi olim eximii ad hoc munus. Itaque indiſ-

& Germanorum statione, contubernio quoque ac palatio expulit. Neque in divexanda quidquam pensi habuit: submissis & qui Romæ morantem, litibus, & in secessu quiescentem, per convitia & jocos, terra marique prætervehentes inquietarent. Verum minis ejus ac violentia territus perdere statuit. Et cum veneno ter tentasset, sentiretque antidotis præmunitam: lacunaria, quæ noctu super dormientem laxata machina deciderent, paravit. Hoc consilio per conscios parum celato, solutilem navem, cujus vel naufragio [1] vel cameræ ruina periret, commentus est. Atque ita reconciliatione simulata, jucundissimis literis Bajas evocavit [2] ad sollemnia Quinquatrium simul celebranda: datoque negotio [3] trierarchis, qui Liburnicam, qua advecta erat, [4] velut fortuito concursu confringerent, protraxit

con-

indiscriminatim modo Batavi ii custodes appellati, modo Germani. Batavos Suet. Cal. cap. XLIII. nominat, Plutarchus in Othone. Dio apertissime lib. LV. Ex cujus verbis etiam disces, equites peditesque in hac manu fuisse, sicut & in constitutione Hadriani, inter Vexillationes Palatinas Batavos equites seniores junioresque recensitos reperies. Invenio & Frisios in hoc numero. Lapis Interamnæ: HILARIVS. NERONIS. CAESARIS. CORPORIS. CVSTOS. NATIONE. FRISO. *Lipsius.*

1. *Vel cameræ ruina periret.*] Cameræ, curva tecta sunt, de quarum dispositionibus videndus Vitruvius lib. VII. cap. III. quæ & trulissabantur, & inducebantur tectorio. Sunt autem longe aliud a laquearibus, quamvis non ignorem, quævis tecta, cameras recentioribus dici, atque inde etiam cameras cœnationes ipsas appellatas, sive laqueatæ essent, sive cameratæ. *Salmasius.*

2. *Ad sollemnia Quinquatrium simul celebranda.*] Horatius Quinquatrus festas vocat. Caussa, quia ii dies læti Minervæ, læti pueris virisque. Feriæ pueris, at viris etiam ludi, & spectacula gladiatorum. Ovidius de quinque his diebus:

Sanguine prima vacat: nec fas concurrere ferro.
Caussa, quod est illa nata Minerva die.
Altera, tresque super rasa celebratur arena,
Ensibus exsertis bellica læta Dea est.

3. *Trierarchis.*] Trierarchus significat præpositum triremi. Apud Græcos id præcipuæ dignationis vocabulum fuit, quo non nisi opulentiores donabantur, quippe queis triremium privato sumtu instruendarum necessitas incumbebat. De Isocrate Plutarchus, ἠργύρισεν, inquit, ὅσον οὐδεὶς σοφιστῶν, εὐπόρησεν, ὡς καὶ τριηραρχῆσαι

4. *Velut fortuito concursu confringerent.*] Codex Salmasii *concursu*: lege *concussu.*

1. Bata-

convivium. Repetentique[1] *Baulos, in locum corrupti navigii, machinosum illud obtulit, hilare prosecutus: atque in digressu papillas quoque exosculatus, reliquum temporis cum magna trepidatione vigilavit, cœptorum opperiens exitum. Sed ut diversa omnia, nandoque evasisse eam comperit, inops consilii, L. Agerinium, libertum ejus, salvam & incolumen cum gaudio nuntiantem, objecto clam juxta pugione, ut percussorem sibi subornatum arripi constringique jussit, matremque occidi: quasi deprehensum crimen voluntaria morte vitasset. Adduntur his atrociora, nec incertis auctoribus, ad visendum interfectæ cadaver accurrisse, contrectasse membra, alia vituperasse, alia laudasse, sitique interim oborta, bibisse. Neque tamen sceleris conscientiam, quamquam & militum & senatus populique gratulationibus confirmaretur, aut statim aut umquam postea ferre potuit: sæpe confessus exagitari se*[2] *materna specie,*[3] *verberibus Furiarum, ac tædis ardentibus. Quin &*[4] *facto per Magos sacro,* * *evocare Manes,*

1. *Baulos.*] Tacitus: *Ducitque Baulos, id villæ nomen est, quæ promontorium Misenum inter & Bajanum lacum flexo mari alluitur.* Antea Hortensii villa, tunc in principum bonis. De qua non inelegans Epigramma condidit Symmachus, ejus possessor. Martialis:

Dum petit à Baulis mater Cerelia Bajas.

2. *Materna specie.*] Alterum umbrarum exemplum Calig. cap. LIX. & Oth. cap. VII. Sed & Domitianus antequam interficeretur Junium Rusticum, quem innocentem occiderat, gladio ad se venientem in somnis vidit. Xiphilin. Horat. Epod. V. *Nocturnus occurram furor.* Torrent.

3. *Verberibus Furiarum.*] Nolite putare quemadmodum in fabulis sæpe videtis eos, qui impie, scelerateque aliquid commiserint, agitari, & perterreri furiarum tædis ardentibus: sua quemque fraus, & suus terror maxime vexat, suum quemque scelus agitat, amentiaque afficit, suæ malæ cogitationes, amentiæque animi terrent: hæ sunt impiis assiduæ domesticæ furiæ, quæ dies, noctesque parentum pœnas à consceleratissimis filiis repetant. *Cicero.*

4. *Facto per magos sacro.*] Ut narravit Osthanes, species magiæ plures sunt. Namque & ex aqua, & ex sphæris, & ex aëre, & stellis, & lucernis ac pelvibus securibusque, & ex multis aliis divina promittit: præterea umbrarum, inferorumque colloquia. quæ omnia ætate nostra princeps Nero vana falsaque com-

nes, & exorare tentavit. Peregrinatione quidem Græciæ,[1] *Eleusiniis sacris, quorum imitatione impii &*[2] *scelerati voce præconis submoverentur, interesse non ausus est. Junxitque parricidio matris*[3] *amitæ necem. Quam cum ex duritia alvi cubantem visitaret, & illa tractans lanuginem ejus, ut assolet, jam grandis natu, per blanditias forte dixisset,*[4] Simul hanc excepero, mori volo, *conversus ad proximos, confestim se positurum velut irridens ait: præcepitque medicis ut largius purgarent ægram. Nam nec dum defunctæ bona invasit, suppresso testamento, ne quid abscederet.*

35 *Vxores præter Octaviam duas postea duxit.*[5] *Poppæam Sa-*

competit: quippe non citharæ tragicique cantus libido illi major fuit, fortuna rerum humanarum summa gestiente in profundis animi vitiis. *Plinius.*

*. *Evocare manes.*] Evocatio manium est, quam per artem magicam facit Ulysses apud Homerum in XI. Odysseæ. Consimiliter apud Silium Scipio evocat manes, hoc est, umbras defunctorum, magico sacrificio. Appion quoque Grammaticus prodidit, se evocasse umbras ad percontandum, Homerus qua patria, quibusve parentibus genitus esset. De hac manium evocatione intellexit Tibullus sic scribens de saga fœmina:

Hæc cantu finditque solum, manesque sepulcris
Elicit. ——

Fiebat autem peculiariter inferorum evocatio sanguine in fossam victimarum effuso melle, vino, lacte, commistis. Hinc ab Horatio dictum:

—— *Cruor in fossam confusus, ut inde*
Manes elicerent animas responsa daturas.

Beroaldus.

1. *Eleusiniis sacris.*] Augusti capite XCIII. & Claud. cap. XXV. Jul. Capitolinus in M. Antonino Philosopho: *Orientalibus rebus ordinatis, Athenis fuit. & inter alia Cereris templum adiit, ut se innocentem probaret, & sacrarium solus ingressus est.*

2. *Scelerati voce præconis.*] Scribit Ælius Lampridius, in Eleusiniis sacris proclamari solitum ut nemo ingrediatur, nisi qui se innocentem novit. Hinc translatum est illud poëticum:

—— *Procul, ô procul este profani*
Conclamat vates. ——

Præterea nullus, qui initiatus non foret ingrediebatur apud Athenienses templum Cereris. Unde cum olim duo juvenes Acarnanes per initiorum dies non initiati templum Cereris imprudentes religionis ingressi essent, deducti sunt ad antistites, & tanquam ob infandum scelus interfecti. *Beroald.*

3. *Amitæ necem.*] Domitiæ.

4. *Simul hanc excepero.*] Verba amitæ in morbo blandientis Neroni, tanquam tunc libenter morituræ, cum vidisset Neronem deposita prima lanugine jam maturum Imperio ad virilitatem pervenisse. Morem barbæ primæ ponendæ explicatum vides ad cap. XII.

5. *Poppæam Sabinam.*] Hæc T. Ollio patre genita, avi materni Poppæi Sabini nomen sumpsit, & à matrimonio Rufi

Sabinam, quæstorio patre natam, & equiti Romano ante nuptam: deinde Statiliam Messallinam [1] *Tauri bis consulis ac triumphalis abneptem. Qua ut potiretur, virum ejus Atticum Vestinum* COS. *in honore, ipso trucidavit. Octaviæ consuetudinem cito aspernatus, corripientibus amicis,* sufficere illi debere *respondit* uxoria ornamenta. *Eandem mox sæpe frustra strangulare meditatus, dimisit ut sterilem: sed improbante divortium populo, nec parcente convitiis, etiam relegavit. Denique occidit sub crimine adulteriorum, adeo impudenti falsoque, ut in quæstione pernegantibus cunctis,* [2] *Anicetum pædagogum suum indicem subjecerit, qui dolo stupratam à se fateretur.* [3] *Poppæam duodecimo die post divortium Octaviæ in matrimonium acceptam, dilexit unice. Et tamen ipsam quoque* [4] *ictu calcis occidit: quod se ex aurigatione sero reversum, gravida & ægra convitiis incesserat.* [5] *Ex hac filiam tu-*

Rufi Crispi, cui ante nupserat, Othonis opera ad Neronem pervenit. Annal. XIII.

1. *Tauri bis consulis.*] Ab hoc Statilio Tauro temporibus Augusti Amphitheatrum Romæ extructum est. Fuit & alius Statilius Taurus hujus Messallinæ frater, ut opinor, qui ob opes, & hortos egregios, quibus Agrippina inhiabat, accusatus vim vitæ suæ attulit. *Habemus*, inquit Marcus Varro, *multa nomina à pecore, ex quo Statilii Tauri, Annii Capræ, Pomponii Vituli cognominati.* Beroaldus. Anno DCCXXVIII. Dio & Cassiodorus consules edunt Augustum VIII. & T. Statilium Taurum II. Fuit autem Statilius ante ann. DCCVII. in parte anni primum consul, hic nunc est II. *Onuphr. Panvinius.*

2. *Anicetum.*] Tacit. Anicetum hunc classi apud Misenum præfectum fuisse scribit, cujus opera Nero etiam in occidenda matre usus sit.

3. *Poppæam dilexit unice.*] Non ergo mirum, si tantum luxui ejus indulsit. Xiphilinus: ἡ δὲ Σαβῖνα αὕτη οὕτως ὑπερετρύφησεν (εἰρήσεται γὰρ τὸ βραχύτατον τῶν δηλωθέντων) ὥστε τάς τε ἡμιόνους τὰς ἀγούσας αὐτὴν ἐπιχρύσους ὑποδεῖσθαι, καὶ ὄνους πεντακοσίας ἀρτιτόκους καθ' ἡμέραν ἀμέλγεσθαι, ἵν' ἐν τῷ γάλακτι αὐτῶν λοῦται.

4. *Ictu calcis.*] Tacitus: *Post finem ludicri Poppæa mortem obiit fortuita mariti iracundia, à quo gravida ictu calcis afflicta est.* Neque enim crediderim veneno, quod quidam scriptores magis odio, quam ex fide tradiderunt. *Sabell.*

5. *Ex hac filiam tulit Claudiam Augustam, amisitque admodum infantem.*] Natam sibi ex Poppæa filiam Nero ul-

tra

tulit Claudiam AVgustam, amisitque admodum infantem. Nullum adeo necessitudinis genus est quod non scelere perculerit. [1] *Antoniam Claudii filiam recusantem post Poppææ mortem nuptias suas, quasi molitricem novarum rerum, interemit. Similiter interemit cæteros, affinitate aliqua sibi aut propinquitate conjunctos.* [2] *In quibus AVlum Plantium juvenem: quem cum ante mortem per vim constuprasset:* Eat nunc, *inquit,* mater mea, & successorem meum osculetur: *jactans dilectum ab ea, & ad spem imperii impulsum. Privignum Rufinum Crispinum, Poppæa natum, impuberem adhuc, quia ferebatur* [3] *ducatus & imperia ludere, mergendum mari, dum piscaretur, servis ipsius demandavit. Tuscum nutricis filium relegavit, quod* [4] *in procuratione Ægypti, balineis* [5] *in adventum suum exstru-*

tra mortale gaudium accepit, appellavitque AUgustam, dato & Poppææ eodem cognomento. Jam Senatus uterum Poppææ commendaverat Diis, votaque publice susceperat. quæ multiplicata exsolutaque. Et additæ supplicationes, Templumque Fecunditati & certamen ad exemplar Actiacæ religionis decretum. Utque fortunarum effigies aureæ in solio Capitolini Jovis collocarentur: ludicrum Circense ut Juliæ genti apud Bovillas, ita Claudiæ Domitiæque apud Antium ederetur. quæ fluxa fuêre, quartum intra mensem defuncta infante. *Tacitus.*

1. *Antoniam filiam Claudii.*] Ex Pætina nempe. nam Octaviam Claudio Messallina peperit. Quam pater antequam Neroni traderet, ne sororem is suam ducere videretur, Claudii & ipse filius adoptivus, in aliam familiam adoptandam dedit. Zonaras, & Xiphil. ex Dione. *Torrent.*

2. *In quibus Aulum Plantium.*] Cum libris aliquot verius est A. Plautium vocari: filium fortasse ejus qui de Britannis triumphavit. Cum Rubellio Plauto si confundis (quod faciunt plures) quomodo vel hac parte Tacitum cum Suetonio junges., qui diversissima Neronis verba depromunt? Capite Rubellii allato, *Quin*, inquit, *Nero deposito metu nuptias Poppææ ob ejusmodi terrores dilatas maturare parat.* Præterea Suetonianus iste Romæ fuisse debuit, cum cæsus est: in Asia Rubellius. Ille viva Agrippina, hic mortua pridem interfectus. *Lipsius.*

3. *Ducatus & imperia ludere.*] Plutarch. Catone narrans ut aliquando inter pueros luserit, *Ludus* (inquit) *erat judicia, & accusationes.* Spartian. Severo, *Nullum inter pueros ludum nisi ad judices exercuit.* Sed & Trebellius Gallieno, *neque aliter Remp. regeret quam cum pueri fingunt potestates.* His adde Senecam lib. In sapientem non cadere injuriam c. XII. *Torrent.*

4. *In procuratione Ægypti.*] Vide Claudii cap. XII.

5. *In adventum suum.*] Cum Nero suscepis-

structis lavisset. Senecam præceptorem ad necem compulit: quamvis sæpe commeatum petenti, [1] *bonisque cedenti, persancte jurasset,* suspectum se frustra, periturumque potius quam nociturum ei. *Burro præfecto remedium ad fauces pollicitus, toxicum misit.* [2] *Libertos divites & senes olim adoptionis, mox dominationis suæ fautores, atque rectores, veneno, partim cibis partim potionibus indito, intercepit. Nec minore sævi-* 36
tia foris & in exteros grassatus est. [3] *Stella crinita, quæ summis potestatibus exitium portendere vulgo putatur, per continuas noctes oriri cœperat. Anxius ea re, ut ex Babilo astrologo didicit, solere reges talia ostenta* [4] *cæde aliqua illustri expiare, atque à semet in capita procerum depellere: nobilissimo cuique exitium destinavit. Enimvero multo magis & quasi per justam caussam duabus conjurationibus* [5] *promulgatis: quarum prior majorque* [6] *Pisoniana, Romæ: posterior, Viniciana, Beneventi conflata atque detecta est. Conjurati è vinculis triplicium catenarum dixêre caussam: cum quidam*

cepisset peregrinationem Alexandrinam; vulgassetque se in Ægyptum iturum, Ægyptii extruxerant novas balneas, quibus Neronem suo adventu honorificenter acciperent: quibus cum filius nutricis ausus esset lavare, fuit interemptus, tanquam nullam habuisset rationem Imperatoriæ majestatis, cujus utensilia à reliquorum usu sejuncta esse solent. Unde legimus apud Historicos, capitale fuisse, si quis consedisset in sella Persarum regis. *Beroald.* Ante dictum est Neronem profectionem Alexandrinam susceptam mox deseruisse, cap. XIX.

1. *Bonisque cedenti.*] Quæ cum pro equestri loco nimia essent, invidiæ illum publicæ objiciebant. Ea de re legendus egregius libellus De vita beata, quem scripsit non alia caussa, quem ut ora obstrueret calumniatoribus; præsertim à capite XVII.

2. *Libertos divites & senes.*] Inter quos Pallantem, & Doryphorum.

3. *Stella crinita, quæ summis potestatibus exitium portendere vulgo putatur.*] Ad Claud. cap. ult. ex Plinio.

4. *Cæde aliqua illustri expiare.*] Vid. Claud. cap. XXIX. & Tacitum in anno DCCCXVII.

5. *Promulgatis.*] Cod. Salmas. *provulgatis.*

6. *Pisoniana.*] De hac conjuratione prolixe Tacit. Annal. XV. Viniciana vero obscurior est.

dam crimen ultro faterentur, [1] *nonnulli etiam imputa-*
rent, [2] *tamquam aliter illi non possent nisi morte succur-*
rere, dedecorato flagitiis omnibus. Damnatorum liberi
urbe pulsi, enectique veneno aut fame. Constat
quosdam cum pædagogis & [3] *capsariis uno prandio pari-*
ter necatos, alios [4] *diurnum victum prohibitos quære-*
37 *re. Nullus posthac adhibitus delectus aut modus in-*
terimendi quoscumque libuisset, quacumque de caussa.
Sed ne de pluribus referam, [5] *Salvidieno Orfito obje-*
ctum est quod tabernas tres de domo sua circa forum
[6] *civitatibus ad stationem locasset: Cassio Longino Juris-*
consulto, ac luminibus orbato, quod in vetere gentili
stemmate C. Cassii percussoris Cæsaris [7] *imagines resti-*
tuis-

1. *Nonnulli etiam imputarent.*] Hoc est, beneficium se illi præstare dicerent, si omnibus coopertum probris interficerent.

2. *Tanquam aliter illi non possent nisi morte succurrere.*] Intelligit Sulpicium Asperum de quo Tacitus, libro XV. *Proximum constantiæ exemplum Sulpicius Asper centurio præbuit: percontanti Neroni cur in cædem suam conspiravisset, breviter respondens, Non aliter tot flagitiis ejus subveniri posse.* vide libro tertio, capite LXVI. de Artabani litteris.

3. *Capsariis.*] Qui capsulam cum libellis deferebant. Juvenal. Sat. X. de puero ingenuo,

Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.

Id est, servulus capsarius. Sed & Ulpian. l. XIII. De manumiss. vindicta *capsarium* interpretatur eum qui libros portat. Alioqui & capsarum opificem, & eum etiam qui vestimenta in balneis servanda recipit significat l. ult. De jure immunit. l. III. De off. Præfecti vigilum. quod illa capsis includerentur. *Torrent.*

4. *Diurnum victum prohibitos quærere.*] Scribit Tacit. omnis generis, ordinis, sexus homines, divites ac paupperes, adversus Neronem conspirasse. Pauperiores igitur Nero fame mori coëgit, prohibendo victum in diem quærere.

5. *Salvidieno Orfito.*] Consularem Salvidienum Orfitum, nescio an hunc ipsum, à Domitiano interemtum narrat, quasi molitorem novarum rerum, lib. ultimo, cap. X.

6. *Civitatibus ad stationem locâsset.*] *Stationes* Romæ multiplices erant. nam & *bibliopolarum*, & *tabernariorum*, & *jus docentium stationes* legimus. Juvenal. Satyr. XI.

—— omnis
Convictus, thermæ, stationes, omne theatrum.

Sed hoc loco *municipiorum stationes* intelligo, (quas in foro fuisse probant Victor reg. Urbis VIII. & Plin. lib. XVI. c. XLIIII. de quibus etiam alter Plin. lib. II. Epist. IX.) sic dictas (ni fallor) quod legati municipiorum illic versarentur. Adde (si lubet) Paullum J. C. l. VII. Ex quib. caus. major. *Torrent.*

7. *Imagines restituisset.*] Cod. Salmas. *retinuisset.* Imagines vero illas quod spectat,

tuisset. [1] *Pæto Thraseæ, tristior & pædagogi vultus. Mori jussis non amplius quam horarium spatium dabat. Ac ne quid moræ interveniret, medicos admovebat,* [2] qui cunctantes continuo curarent. *Ita enim vocabat, venas mortis gratia incidere. Creditur etiam* [3] *polyphago cuidam Ægyptii generis, crudam carnem, & quidquid daretur mandere, assueto, concupisse vivos homines laniandos absumendosque objicere. Elatus inflatusque tantis velut* [4] *successibus, negavit* quemquam principum scisse quid sibi liceret. *Multasque nec dubias significationes sæpe jecit, ne reliquis quidem se parsurum senatoribus: eumque ordinem sublaturum quandoque è Rep. ac provincias & exercitus equiti Rom. ac* [5] *libertis permissurum. Certe neque*

ad-

ctat, sic Polybius lib. VI. *Imago est insignis alicujus viri simulacrum, oris similitudinem artificiose effictam, coloribus pigmentisque adumbratam, referens, quod in insigniori & celebriori domus parte ligneo armario includebant.* Non autem omnibus imaginem sui ponere licebat: sed iis tantum, qui magistratus curules gessissent, quales fuerunt primum Ædiles curules, Prætores, Censores, & Consules. Cumque hi magistratus primum solis patriciis patuerint, sequitur etiam patricios primum solos jus imaginis habuisse. Postquam autem hi honores plebi communicati sunt, eos jus ponendæ imaginis simul accepisse, dubium non est.

1. *Pæto Thraseæ.*] Thraseas hic admirator unicus Catonis, de cujus vita librum scripsit, indicante Plutarcho. Laudes ejus sparsæ in Tacito, Arriano, Dione: sed ante alia egregium de illo elogium ipsius Neronis, in Plutarchi libello πολιτικῶν παραγγελμάτων. Ait: Νέρων ὀλίγον ἔμπροσθεν ἢ κτεῖναι τὸν Θρασέαν μάλιστα μισῶν καὶ φοβούμενος, ἐγκαλοῦντός τινος ὡς κακῶς κεκριμένου καὶ ἀδίκως, Ἐβουλόμην ἄν, ἔφη, Θρασέαν οὕτως ἐμὲ φιλεῖν, ὡς δικαστὴς ἄριστός ἐστιν

2. *Qui cunctantes continuo curarent.*] Similes atrocibus factis facetias conjunxit Caligula: *necessariam esse sanguinis missionem, cui tam diu non prodesset elleborum.* Gal. cap. XXIX.

3. *Polyphago cuidam.*] Et istis locus inter eos quibus principes oblectantur. Vopiscus in Aureliano: *Vehementissime delectatus est phagone qui usque eo multum comedit, ut uno die ante mensam ejus aprum integrum, centum panes, vervecem & porcellum comederet: biberet autem infundibulo apposito plus orca.*

4. *Successibus.*] Cod. Salmas. *successionibus.*

5. *Libertis.*] Libertinorum potentiam olim in primis mirati sunt Britanni, cum vidissent duces exercituum obedire Polycleto Neronis liberto; quem princeps miserat ad spectandum Britanniæ statum.

adveniens, neque proficiscens, [1] *quemquam osculo impertivit, ac ne resalutatione quidem. Et in auspicando opere Isthmi, magna frequentia clare,* Ut sibi ac pop. Rom. bene res verteret, *optavit: dissimulata*
38 *senatus mentione. Sed nec populo aut mœnibus patriæ pepercit. Dicente quodam in sermone communi,*

[2] Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί.

immo, *inquit,* ἐμοῦ ζῶντος. *Planeque ita fecit: nam quasi offensus deformitate veterum ædificiorum, &* [3] *angustiis flexurisque vicorum,* [4] *incendit urbem tam pa-*

1. *Quemquam osculo impertivit.*] Tib. cap. x. *ne verbo quidem cuiquam prosequentium reddito; paucosque admodum in digressu osculatus.*

2. Ἐμοῦ θανόντος.] Refert Dio, hunc versum frequenter Tiberio in ore fuisse lib. LVII. Seneca lib. II. De clementia hunc inter voces execrabiles versum ponit, qui (ut inquit) se mortuo terram misceri ignibus jubet. Mox autem non male Turneb. ἐμοῦ δὲ ζῶντος. Simile illud Varronis apud Nonium, *Cælum ruere, dummodo Magistratum adipiscuntur, exoptent.* Nec dissimili ratione *permistionem terræ* dixit Sallust. Bello Jug. & *permiscere Græciam* Cicero. *Torrent.* Haud absimile est votum Rufini apud Claudianum:

Everso juvat orbe mori: solatia letho
Exitium commune dabit. ——

3. *Angustiis flexurisque vicorum.*] Corn. Tacitus: *Obnoxia urbe arctis itineribus, huc & illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit.* Scribit Livius, Romam, postea quam à Gallis incensa fuerat, promiscue ac properanter iterum ædificatam: quæ festinatio exemit curam dirigendi vicos, dum omisso sui alienique discrimine in vacuo ædificant: ea fuit causa, ut forma urbis esset occupatæ magis, quam divisæ similis. *Beroald.*

4. *Incendit urbem.*] Tempus incendii apposuit Corn. Tacitus XIIII. Kalend. Sextiles. Sexto demum die apud imas Esquilias finem incendio factum, hoc est, circiter XXV. diem Julii. Postea de Christianis supplicium sumptum. Sed quæ scribit, mendo laborant aut à librario, aut quod magis puto, ab ipso Cornelio. *Fuêre qui annotarent, XIIII. Kalen. Sextiles principium incendii hujus ortum, quo & Senones captam urbem inflammaverant.* Quod sequitur, sic lego: *ut tot annos, mensesque & dies inter utraque incendia numerarent.* Μίμησις. quasi ipsi ita digitis rationem temporum putarent. Tot anni, tot menses, tot dies sunt à capta Urbe. Sed puerilia sunt. Nam si præcise eodem die ejusdem mensis incensa Roma à Nerone, quo à Senonibus, ergo inter incendium Senonum & Neronis, differentia præcise est annorum solidorum, nullis reliquis mensibus appendicibus, aut diebus. Quare Cornelius, qui περιεργίαν damnat in illis, ipse potius περίεργος, qui menses & dies excrescentes supra annos harioletur. Nisi quis dixerit habuisse rationem veteris anni Romani. Non puto vulgus tam doctum fuisse. Neque hæc fuit consuetudo illorum temporum, ut putarent tempora prisca secundum dies prisci seculi, sed secundum Julianos. *Ios. Scaliger.*

palam, ut plerique consulares, cubicularios ejus, cum stupa tædaque, [1] *in prædiis suis deprehensos non attigerint: & quædam horrea circa domum AVream, quorum spatium maxime desiderabat, vi bellicis machinis labefactata, atque inflammata sint, quod saxea muro constructa erant.* [2] *Per sex dies, septemque noctes ea clade sævitum est, ad monumentorum* [3] *bustorumque diversoria plebe compulsa. Tunc præter immensum numerum insularum, domus priscorum ducum arserunt,* [4] *hostilibus adhuc spoliis adornatæ,* [5] *Deorumque ædes ab regibus, ac deinde Punicis ac Gallicis bellis votæ dedicatæque, & quidquid visendum atque me-*

1. *In prædiis suis.*] Domibus, sive locis, quæ in urbe possideret. Et urbanum prædium, & agreste dicitur. *Sabellicus.*

2. *Per sex dies, septemque noctes ea clade sævitum est.*] At Tacitus ait, *sexto die apud Esquilias finem incendio factum.* Uterque longe abit à lapide prisco, qui novenos commemorat dies, Romæ ad Basilicam Petri: EX. VOTO. SVSCEPTO. QVOD. DIV. ERAT. NEGLECTVM. NEC. REDDITVM. INCENDIOR. ARCENDORVM. CAVSA. QVANDO. VRBS. PER. NOVEM. DIES. ARSIT. NERONIANIS. TEMPORIBVS. ET. HAC. LEGE. DEDICATA. EST. NE. CVI. LICEAT. INTRA. HOS. TERMINOS. AEDIFICIVM. EXTRVERE. Conciliari Tacitus potest, quia mox addit ignem rediisse, Suetonium, aut lapidem non excuso. *Lipsius.*

3. *Bustorum.*] Generaliter ad sepulcra confugisse plebeios significatur. Potest & referri ad busta Gallica. Fuit enim Romæ locus juxta Æquimelium, dictus Busta Gallica, ab eo quod Gallorum ossa ibi coacervata, ac consepta fuerunt post urbem recuperatam: itaque acervati cumuli Gallorum fecere locum insignem nomine bustorum Gallicorum: autores Livius, & Varro. *Beroaldus.* Busta Gallica in regione quarta Victor collocat. In eadem regione ponitur eidem Templum Lunæ, quod incendio Neroniano consumtum, Tacitus testatur. Non est autem vero consentaneum, plebem in ea se loca recepisse, queîs itidem flammæ periculum imminebat. *Schildius.*

4. *Hostilibus adhuc spoliis adornatæ.*] In foribus ducum illustrium Romanorum & eorum, qui hostes profligassent, spolia hostilia affigi solita scribit Plinius in XXXV. quæ nec emptori refringere licebat: quæ etiam dominis mutatis domus ornamenta erant. Livius in X. *Quorum domos affixis hostium spoliis insignes inter alias feceritis.* Hinc ait Tibullus:

Et domus hostiles præferat exuvias.

Beroaldus.

5. *Deorum ædes.*] Delubra Deûm, & porticus amœnitati dicatæ latius procidêre. Templum, quod Servius Tullius Lunæ, & Magna ara fanumque, quæ præsenti Herculi Arcas Euander sacraverat, ædesque Statoris Jovis vota Romulo, Numæque regia, & delubrum Vestæ cum penatibus populi Romani, exusta. *Tacitus.*

memorabile ex antiquitate duraverat. Hoc incendium [1] *è turri Mæcenatiana prospectans, lætusque* flammæ, *ut ajebat,* pulcritudine, [2] *ἅλωσιν Ilii in illo suo scenico habitu decantavit. Ac ne non hinc quoque quantum posset prædæ & manubiarum invaderet, pollicitus cadaverum & ruderum gratuitam egestionem, nemini ad reliquias rerum suarum adire permisit:* [3] *collationibusque non receptis modo, verum & efflagitatis, provincias privatorumque census prope exhausit.*
39 ACCESSERUNT *tantis ex principe malis, probrisque, quædam & fortuita:* [4] *pestilentia unius autumni, qua* [5] *triginta funerum millia in rationem* * *Libitinæ venerunt:*

1. *E turri Mæcenatiana.*] Quæ in Exquiliarum parte est. Hodie corrupto nomine Mesa pro Mæcenatia dicitur. *Sabellicus.* Horatius lib. III. Od. XXIX. ad Mæcenatem:

Fastidiosam desere copiam, &
Molem propinquam nubibus arduis.

2. *Ἅλωσιν Ilii decantavit.*] Male Orosius, *tragico habitu Iliadem decantabat,* pro Ilii ἅλωσιν. An vero Nero ipse carmen illud scripserit, an alius quispiam, merito dubitatur. Troica certe Neronis citat Serv. lib. V. Æneid. & Oresti Neronem comparans Juvenal. cum ait,

— in scena nunquam cantavit Orestes,
Troica non scripsit. —

Torrentius.

3. *Collationibus.*] Quam nos Taleam vocamus (*taille*) antiqui collationem vocabant, Cicero etiam *collectam* dicit; Græci ἔρανον appellant, & συμβολήν. *Budæus.* Orosius: *Centies centena millia sestertiûm annua ad expensas à senatu sibi conferri imperavit.*

4. *Pestilentia unius autumni.*] Horatius lib. II. Sat. VI. qua rusculi sui commoda describit,

Nec mala me ambitio perdit, nec plumbeus Auster
Autumnusque gravis, Libitinæ quæstus acerbæ.

5. *Triginta funerum millia in rationem Libitinæ venerunt.*] Id est, delata sunt tot mortuorum nomina ad eos qui pecuniam pro quoquo mortuo pendi solitam, exigebant recipiebantque. *Ratio enim Libitinæ* est acceptarum pecuniarum liber, quem conficiebant qui Veneris Libitinæ thesauro præficiebantur. Eusebius & Hieronymus in Chronico *ephemeridem* obscurius vocant, de simili peste sub Vespasiano: *Lues ingens Romæ facta, ita ut per multos dies in ephemeridem decem millia ferme mortuorum hominum referrentur.* Casaubon. Servius Tullius cum scire vellet, & quis esset numerus urbanæ multitudinis, & eorum qui nascebantur, & eorum qui moriebantur, & eorum qui in virorum numerum referebantur, statuit quanti pretii nummum pro singulis cognati inferre deberent in ærarium Ilithyæ, quam Romani vocant Junonem Lucinam, pro iis qui nascerentur, & in ærarium Veneris quod in Luco est, quam Libitinam nuncupant, pro iis qui morerentur: & in Juventutis, pro iis qui inter viros referri inciperent. *Dionys. Halicarn.*

*. Libi-

runt: clades Britannica, qua duo præcipua oppida, magna [1] civium sociorumque cæde direpta sunt: ignominia ad Orientem [2] legionibus in Armenia sub jugum missis, ægreque [3] Syria retenta. Mirum, & vel præcipue notabile inter hæc fuit, [4] nihil eum patientius quam maledicta & convitia hominum tulisse: neque in ullos leniorem quam qui se dictis aut carminibus lacessissent, exstitisse. Multa Græce Latineque [5] proscripta, aut vulgata sunt, sicut illa,

[6] Νέρων, Ὀρέστης, Ἀλκμαίων, μητροκτόνοι.

[7] Νεόνυμφον Νέρων, ἰδίαν μητέρ' ἀπέκτανεν.

Quis

*. *Libitinæ.*] Livius libro quadragesimo: *Pestilentia in agris, forisque & conciliabulis, & in urbe tanta erat, ut Libitina vix tunc sufficeret.* Ab hac Libitina dicta fuit Romæ porta Libitinensis, per quam efferebantur, cum ex præscripto legis extra urbem sepelirentur. Portæ Libitinensis meminit Lampridius in Commodi vita. Apuleius per decoram translationem Libitinas appellat invisores, & malignos, veluti exitiales, pestiferosque instar Libitinæ. Sic enim ait in Floridis: *Si qui igitur ex illis Libitinis splendidissimo huic auditorio, velut quædam macula, se immiscuit.* Beroaldus.

1. *Civium sociorumque.*] Puto legi debere, *civium R. sociorum* (sic enim fere loquuntur auctores) ut cives Romanos qui illic negociabantur, intelligamus. *Torrent.* At, sicuti *civium sociorumque* Suetonius, ita *civium & sociorum*, in hujus rei historia Tacitus meminit. *Ad septuaginta*, inquit, *millia civium & sociorum, in quæ memoravi locis, cecidisse constitit.* Memoraverat autem Camalodunum, Londinium, & municipium Verulamium.

2. *Legionibus in Armenia sub jugum missis.*] Hoc falsum. Tacitus: *Addidit rumor, sub jugum missas legiones, & alia ex rebus infaustis, quorum simulacrum ab Armeniis usurpatum est.* sed hunc rumorem pro re certa etiam alii quidam historici habent.

3. *Syria.*] Virtute Corbulonis non solum Syria retenta est, sed & Armenia domita: cui eadem potestas concessa est, quam populus Romanus olim Cn. Pompejo, bellum adversus prædones gesturo, dederat.

4. *Nihil eum patientius quam maledicta & convitia hominum tulisse.*] Contrarium tamen suadent Taciti verba, Annalium libro XV. *Nihil in illa conjuratione gravius auribus Neronis accidisse constitit, qui ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi quæ faceret insolens erat.*

5. *Proscripta aut vulgata.*] *Proscribere* publice proponere est.

6. Νέρων, Ὀρέστης, Ἀλκμαίων μητροκτόνοι.] Sors est Apollinea. Auctor dialogi de Nerone, καί τοι τοῦ Πυθίου καταλέξαντος αὐτὸν εἰς τοὺς Ὀρέστας τε καὶ Ἀλκμαίωνας, οἷς τὸ μητροκτονῆσαι καὶ λόγον τινὰ εὐκλείας ἔδωκεν, ἐπειδὴ πατρὶ ἐτιμώρησαν. *Casaubonus.*

7. Νεόνυμφον.] Νεόνυμφος, hoc est, novus sponsus, per scommata nominatus,

Quis negat Æneæ magna de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Dũ tendit citharam noster,[1] dũ cornua Parthus,
[2] Noster erit Pæan, ille Ἑκατηβελέτης.

[3] Roma domus fiet: [4] Veios migrate Quirites,
Si non & Veios occupat ista domus.

Sed neque auctores requisivit: & quosdam per indicem delatos ad senatum, affici graviore pœna prohibuit.

tus, propter puerum Sporum, quem loco uxoris habuit: vel quod ipse veluti sponsa Pythagoræ denupserat. *Beroaldus.* In optimis libris reperi νεόψηφον, non ut in cæteris, νεόνυμφον. & illud multo falsius est, & acrioris aceti, ut vel lata nuper sententia interfectam intelligamus, vel quasi νεώψηφον scriptum esset, navis sententia damnatam audiamus, cum præsertim in navi eam interficere tentasset sutili. *Turnebus.* Νεόψηφον Cod. Salmasii tuetur. Si vero Jambicus exin confieri debeat, ita versum transposuerim:

Νέρων νεόψηφον ἰδίαν μητέρ' ἀπέκτεινε.

1. *Dum cornua Parthus.*] Parthus hostis corneo arcu utitur. *Beroald.*

2. *Noster erit Pæan.*] Pæan Apollinis epitheton est, vel ἀπὸ τοῦ παίειν, id est, à feriendo, vel ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνίας, quod molestum dolorem sedet. Verum Romani (si Macrobio credimus) id illi Deo nomen tanquam sospitali potius quam noxio accommodabant. A feriendo vero, ac longe ejaculando ἑκατηβελέτης, & ἑκατηβόλος etiam dicitur. Perscite igitur auctor hujus epigrammatis Neroni exprobrat quod dum Apollinis habitu, ut mitis & placidus, ipse citharam pulsat, Parthus quoque Apollinem agens sed sagittis formidabilem, Imperium lacessat. *Torrentius.* Est & Pæan hymnus in laudem Apollinis ad amoliendum aliquod malum morbi vel belli, & generalius hymnus, canticum lætum, Glossarium, παιανίζω ovo, canto. quæ significatio imprimis hunc locum illustrat.

3. *Roma domus fiet.*] Ad taxandam luxuriosam Neronis domum, de cujus magnitudine supra memoravit, qua, ut inquit Tacitus, *Palatium, & Mæcenatis hortos Nero continuaverat.* Igitur propter magnitudinem, & laxitatem hæc domus Neroniana non esse in urbe Roma, sed ipsam Romam capere videbatur. *Beroaldus.*

4. *Veios migrate Quirites.*] Veios migrare jubet, ut Urbe a Gallis vastata facturi fuerant, nisi Camillus obstitisset. Livius lib. v.

*. *Quod Nauplii mala bene cantitaret, sua bona male disponeret.*] Alludit ad tragœdiam aliquam de Nauplio vel Palamede, quam Nero, inter cætera fabularum argumenta, de quibus in genere dictum capite xxi. saltavit. Palamedem scripserant certatim multi Græci Latinique tragici: Sophocles in his, cujus etiam alia extabat fabula cui index Ναύπλιος πυρκαεύς. ejus meminit Hesychius. Sententiam horum verborum pluribus expressit Philostratus. *Casaubonus.*

1. Ita

buit. Transeuntem eum Isidorus Cynicus in publico clara voce corripuerat, * quod Nauplii mala bene cantitaret, sua bona male disponeret. *Et Datus Atellanarum histrio in cantico quodam*, ὑγίαινε πάτερ, ὑγίαινε μῆτερ, [1] *ita demonstraverat*, [2] *ut bibentem natantemque faceret, exitum scilicet Claudii Agrippinæque significans: & in novissima clausula*,

[3] Orcus vobis ducit pedes,

[4] *senatum gestu notaret: histrionem & philosophum Nero nihil amplius quam urbe Italiaque submovit, vel contemtu omnis infamiæ, vel ne fatendo dolorem, irritaret ingenia.* TALEM *principem paullo minus* XIIII. *annos perpessus terrarum orbis, tandem destituit: initium facientibus Gallis*, [5] *duce Julio Vindice, qui tum eam provinciam pro prætore obtinebat. Prædictum à Mathematicis Neroni olim erat, fore, ut quandoque destitueretur: unde vox ejus celeberrima*, τὸ τέχνιον πᾶσα γαῖα τρέφει: *quo majore venia meditare-*

1. *Ita demonstraverat.*] Hoc est, gesticulando expresserat verba illa, ὑγίαινε πάτερ. id enim histrionum est, qui à multiplici imitatione etiam *pantomimi* appellantur. Hinc venuste Sueton. cap. XLII. *gesticulari carmina* dixit.

2. *Vt bibentem natantemque faceret.*] Ut significaret Claudium bibendo, Agrippinam natando periisse. Nam Claudio venenum in potione datum, non in boleto, ut quidam prodiderant: quod & supra Tranquillus ostendit. *Beroaldus.*

3. *Orcus vobis ducit pedes.*] Mortui per pedes efferebantur. *Torrent.* Tanquam Nero Orcus significaretur, qui Senatoribus ducebat pedes, cum Senatoribus foret infestissimus, eumque ordinem sublaturum se quandoque è Republica minitaretur. Itidem Verres à Cicerone ob similitudinem dictus est alter Orcus. *Beroaldus.*

4. *Senatum gestu notaret.*] Ob Neronis in Senatum odium, de quo ante cap. XXXVII.

5. *Duce Iulio Vindice.*] Treis assertores Romani Imperii, extinctoresque Neronis junctim locavit Juvenalis, ubi ait:

——— *Quid enim Virginius armis*
Debuit ulcisci magis, aut cum Vindice Galba.

6. Τὸ τέχνιον.] Apparet, senarium esse, quem citat Suetonius, sed paucarum syllabarum commutatione depravatum. fortassis sic restituetur:

Τὸ τέχνιόν γε πᾶσα γαῖ' ἀνατρέφει.

retur citharœdicam artem principi sibi gratam, privato necessariam. Spoponderunt tamen quidam destituto Orientis dominationem, nonnulli nominatim regnum Hierosolymorum, plures omnis pristinæ fortunæ restitutionem. Cui spei pronior, Britannia Armeniaque amissa, ac rursus utraque recepta, defunctum se fatalibus malis existimabat. Vt vero [1] *consulto Delphis Apolline,* [2] *septuagesimum ac tertium annum cavendum sibi audivit, quasi eo demum obiturus, ac nihil conjectans de ætate Galbæ, tanta fiducia, non modo senectam, sed etiam perpetuam singularemque concepit felicitatem, ut amissis naufragio pretiosissimis rebus, non dubitaverit inter suos dicere,* [3] pisces eas sibi relaturos. *Neapoli de motu Galliarum cognovit* [4] *die ipso quo matrem occiderat: adeoque lente ac secure tulit, ut gaudentis etiam suspicionem præberet, tanquam occasione nata spoliandarum jure belli opulentissimarum pro-*

Fertur inter Græcorum sententias hujusmodi senarius, ab hoc proverbio non admodum dissidens:

Λιμὴν ἀτυχίας ἐστὶν ἀνθρώποις τέχνη.

Erasmus. In libris suis reperit Turnebus, *τὸ τεχνίον ἡμᾶς διαθρέψει*: à quo nec Salmasianus abit.

1. *Consulto Delphis Apolline.*] Adhuc dum igitur responsa dare, Delphicus iste dæmon perseveravit. Certum est, jam multo ante plerisque subtilioribus subleстam Oraculorum fidem habitam fuisse. Immo quædam penitus valere rebus humanis dixerant. Delphicum tamen, Nerone consulente, nondum siluit. Sed & Plutarchi ævo, aliqua saltem superfuisse, ex ipso non obscure colligas, & post Plutarchum, nonnulla ruinam suam utcunque sustinuisse, ex Juliano Claudiano, aliisque constat.

2. *Septuagesimum ac tertium annum cavendum sibi audivit.*] Decepit Apollo, ambiguo, ut semper, responso vanum consultorem: ac fortasse talis edita sors fuerat,

Ἐξηκοστὸν ἔτος, *τριακαιδέκατόν τε φυλάττου.*

De adventu Neronis Delphos, multa memorabilia Themistius oratione quinta. *Casaub.*

3. *Pisces eas sibi relaturos.*] Ut Polycrati Samiorum tyranno Herod. l. III. Strabo l. XIIII. Plin. l. XXXVII. cap. I. Valer. Max. VI. cap. IX. Cic. lib. III. De finib.

4. *Die ipso quo matrem occiderat.*] Diem anniversarium intellige, ut cap. ult. *Obiit die quo quondam Octaviam interemerat.*

1. Se

*provinciarum. Statimque in gymnasium progres-
sus, certantes athletas effusissimo studio spectavit. Cæ-
næ quoque tempore interpellatus, tumultuosioribus li-
teris, hactenus excanduit, ut malum iis qui descissent,
minaretur. Denique per octo continuos dies non re-
scribere cuiquam, non mandare quid aut præcipere co-
natus, rem silentio obliteravit. Edictis tandem Vin-* 41
*dicis contumeliosis, & frequentibus permotus, sena-
tum epistola in ultionem sui reique publicæ adhortatus
est: excusato languore faucium propter quem non ad-
esset. Nihil autem æque doluit quam ut citharædum
malum* [1] *se increpitum, ac pro Nerone Ænobarbum
appellatum. Et nomen quidem gentile, quod sibi per
contumeliam exprobraretur, resumturum se professus
est,* [2] *deposito adoptivo. Cætera convitia ut falsa, non
alio argumento refellebat, quam quod etiam inscitia
tantopere laboratæ perfectæque à se artis objiceretur:
singulos subinde rogitans, nossentne quemquam præ-
stantiorem. Sed urgentibus aliis super alios nuntiis,
Romam prætrepidus rediit. Leviterque modo in itine-
re frivolo auspicio mente recreata, cum annotasset in-
sculptum monumento, militem Gallum ab equite Rom.
oppressum, trahi crinibus, ad eam speciem exiluit
gaudio,* [3] *cælumque adoravit. Ac ne tunc quidem aut
se-*

1. *Se increpitum.*] Objurgatum, castigatumque à Vindice. Scribit Philostratus, Vindicem, vocato ad concionem exercitu, orationem habuisse virulentam contra Neronem, qui inter alia dicebat, illum magis esse omnia, quam citharœdum: citharœdum vero multo magis, quam regem. Eundem quoque infamia, furore, avaritia, lascivia, omnique crudelitate corruptum criminabatur: quod vero matrem interfecisset, id nequaquam illi crimini dandum esse dicebat, tanquam jure interfecta esset illa, quæ tale portentum peperisset. *Beroald.*

2. *Deposito adoptivo.*] Quo Nero Claudius Drusus appellatus est.

3. *Cælumque adoravit.*] Quasi inde accepto auspicio. Virgil. III. Æneid.

——— *tendoque supinas.*

Ad

senatu, aut [1] *populo coram appellato, quosdamè primoribus viris domum evocavit: transactaque raptim consultatione, reliquam diei partem per* [2] *organa hydraulica novi & ignoti generis circumduxit. Ostendensque singula, de ratione ac difficultate cujusque disserens, jamque se etiam prolaturum omnia in theatrum affir-*
42 *mavit, si per Vindicem liceat.* [3] *Postquam deinde etiam Galbam & Hispanias descivisse cognovit, collapsus, animoque male fracto, diu & sine voce & prope* [4] *intermortuus jacuit. Vtque resipiit,* [5] *veste descissa, capite converberato,* actum de se *pronuntiavit. Consolantique nutriculæ, & aliis quoque jam principibus similia accidisse memoranti,* Se vero præter cæteros [6] inaudita &

Ad cælum cum voce manus.

1. *Populo coram appellato.*] Libri duo *adorato.* Asscriptum tamen in altero, *alias appellato,* quod omittere nolui quin monerem. *adorare* enim pro propitiare dixerunt veteres. Auctor Nonius. *Torrentius.*

2. *Organa hydraulica.*] Sunt quædam machinæ ad hauriendam aquam inventæ, quæ organa hydraulica vocantur: quorum meminit Vitruvius Architectus in IX. & X. Sunt & organa hydraulica Musica instrumenta, quæ per aquam sonantes excitant voces, unde & nomen acceperunt. Plinius in VII. *Laudatus Ctesibius est pneumatica ratione, & hydraulicis organis repertis.* Idem in IX. *Delphinum mulceri prodidit Musica arte & præcipue hydrauli sono.* De his Musicis instrumentis censoria est illa, & digna memoratu apud Ammianum peroratio: *Denique pro philosopho cantor, & in locum oratoris doctor artium ludicrarum accitur, & bibliothecis sepulcrorum ritu in perpetuum clausis organa fabricantur hydraulica.* Beroaldus.

3. *Postquam deinde etiam Galbam, &c.*] Plutarchus, ὁ Νέρων ἅμα τῷ πυθέσθαι τὰ περὶ Γάλβαν (ἔτυχε δὲ λελουμένος καὶ ἀριστῶν) ἀνέτρεψε τὴν τράπεζαν. Id nuntiata cæterorum exercituum defectione, fecisse eum Suetonius refert, cap. XLVII.

4. *Intermortuus.*] Intermortuum Latini dicunt eum, qui inter mortem, vitamque ex dolore procumbit similis exspiranti. Plinius in XXXII. *Vituli*, inquit, *marini adeps instillatur naribus intermortuarum vulvæ vitio.* Attalus cum ad societatem Romanam hortaretur, ut apud Livium ait Eumenes, in ipsa concione intermortuus haud multo post exspiravit. *Boroald.*

5. *Veste descissa.*] Nota, non solius istud Hebræi moris fuisse, in summo luctu vestem scindere.

6. *Inaudita & incognita.*] Galba apud Tacitum: *Sit ante oculos Nero, quem longa Cæsarum serie tumentem, non Vindex cum inermi provincia, aut ego cum una legione, sed sua immanitas, sua luxuria, cervicibus publicis depulêre. Neque erat adhuc damnati principis exemplum.*

*. *Qui suum imperium vivus amitteret.*] Darius apud Q. Curtium lib. V. *Nec Dii siverint, ut hoc decus mei capitis, aut demere*

& incognita pati *respondit*, * qui [1] suum imperium vivus amitteret. *Nec eo secius quidquam ex consuetudine luxus atque desidiæ omisit vel imminuit. Quinimmo, cum prosperi quiddam ex provinciis nuntiatum esset, super abundantissimam cœnam jocularia in defectionis duces carmina, lasciveque modulata, quæ vulgo* [2] *innotuerunt, etiam* [3] *gesticulatus est: ac spectaculis theatri clam illatus, cuidam scenico placenti nuntium misit,* abuti eum occupationibus suis. *Initio statim tumultus, multa & immania, verum non abhorrentia à sua natura, creditur destinasse. Successores, percussoresque submittere exercitibus, & provincias regentibus quasi conspiratis, idemque & unum sentientibus: quidquid ubique exsulum, quidquid in urbe hominum Gallicanorum esset, contrucidare: illos, ne disciscentibus aggregarentur: hos, ut conscios popularium suorum, atque fautores. Gallias exercitibus diripiendas permittere: senatum universum veneno per convivia necare, urbem incendere feris in populum immissis, quo difficilius defenderetur. Sed absterritus, non tam pœnitentia quam perficiendi desperatione, credensque expeditionem necessariam,* Coss. *ante tempus privavit honore: atque in utriusque locum solus iniit consulatum, quasi fatale esset,* [4] *non posse Gallias debellari nisi à consule. Ac susceptis fascibus, cum post epulas triclinio digrederetur, innixus* 43

demere mihi quisquam, aut condonare possit, nec hoc imperium vivus amittam. idem erit regni mei qui & spiritus finis. Nota vox illa, καλὸν ἐντάφιον ἡ τυραννίς.

1. *Suum imperium.*] Cod. Salmas. *summum.*

2. *Innotuerunt.*] Cod. Salmas. *notuerunt.*

3. *Gesticulari carmina.*] Capite trigesimo nono.

4. *Non posse Gallias debellari nisi à consule*] Sicuti fama percrebuerat, *L. Cottam Quindecimvirum sententiam dicturum, ut, quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos nisi à rege non posse vinci, Cæsar rex appellaretur.* Cæs. cap. LXXIX.

1. *Inter-*

xus humeris familiarium, affirmavit, simul ac provinciam attigisset, [1] *inermem se in conspectum exercituum proditurum, nec quidquam aliud quam fleturum. Revocatisque ad pœnitentiam defectoribus, sequenti die lætum inter lætos cantaturum epinicia, quæ jam nunc sibi componi oporteret.*

44 *In præparanda expeditione primam curam habuit deligendi vehicula, portandis* [2] *scenicis organis, concubinasque quas secum educeret, tondendi ad virilem modum, &* [3] *securibus peltisque Amazonicis instruendi. Mox* [4] *tribus urbanas ad sacramentum citavit: ac* [5] *nullo idoneo respondente,* [6] *certum dominis servorum numerum indixit: nec nisi ex tota cujusque familia probatissimos,* [7] *ne dispensatoribus qui-*

1. *Inermem se in conspectum exercituum proditurum.*] Sperabat enim fore, ut vel reverentia, vel miseratio domus Augustæ, cujus unicum subsidium supererat, furibundum militem commoveret. Milite enim hactenus Augusta res steterat, qui & ipse vicissim obstrictus Cæsarum beneficiis erat. *Schildius.*

2. *Scenicis organis.*] Cap. XLI.

3. *Securibus peltisque Amazonicis.*] Sic securim Amazoniam vocat Horat. l. IIII. Od. IIII. De pelta alibi dictum.

4. *Tribus urbanas.*] Quatuor solas urbanas tribus fuisse autumat Plinius, appellatas à partibus urbis, in quibus habitabant. Nam Suburrana, Palatina, Collina, Exquilina dicebantur: in quas transferri ignominiosum erat desidiæ probro: rusticæ vero tribus laudatissimæ existimabantur. Sed hîc Tranquillus per tribus urbanas significare videtur omnes Romanas tribus, quæ erant numero trigintaquinque. *Beroald.*

5. *Nullo idoneo respondente.*] Hoc est, qui Romanæ militiæ legibus honeste militare posset, à qua servi in primis arcebantur, histriones quoque, & capite censi. Libet autem adscribere Varronis verba apud Nonium: *M. Curius Consul in Capitolio cum delectum haberet, nec citatus in tribu civis respondisset, vendidit tenebrionem.* Adde ejusdem auctoris apud Gellium lib. XI. cap. I. verba, quibus citato, neque respondenti mulcta dici solebat. *Torrentius.*

6. *Certum dominis servorum numerum indixit.*] Qui non nisi in summis Reip. difficultatibus, ad militiam admittebantur. Id, præter Romanos, etiam aliis generosioribus populis receptum fuit. Parthis contrarium institutum placuisse video. De iis sic Justinus lib. XLI. *Exercitum non ut aliæ gentes liberorum, sed majorem partem servorum habent. Quorum vulgus, nulli manumittendi potestate permissa, ac per hoc omnibus servis nascentibus, in dies crescit.* Schildius.

7. *Ne dispensatoribus quidem, aut amanuensibus exceptis.*] Quorum opera scilicet dominis vel maxime esset necessaria. De *dispensatoribus* Augusti cap. LXVII. *Amanuenses* vero iidem qui *à manu*. Alii vero fuisse videntur quos *ad manum* vocabant. Cic. libro III. De oratore, *Gracchus Licinium servum sibi habuit ad manum.*

quidem, aut amanuensibus exceptis, recepit. [1] *Partem etiam census omnes ordines conferre jussit: & insuper inquilinos privatarum ædium atque* [2] *insularum, pensionem annuam* [3] *repræsentare fisco. Exegitque ingenti fastidio & acerbitate* [4] *nummum asperum,* [5] *argentum postulatum,* [6] *aurum ad obrussam: ut plerique omnem collationem palam recusarent, consensu flagitantes à delatoribus potius revocanda præmia quæcumque cepissent.*

manum. Quamquam, *à veste*, & *ad vestem* pro iisdem legimus. *Torrent.*

1. *Partem census.*] Voluit ut unusquisque tam ex ordine Senatorio, quam Equestri, atque plebeio per collationem conferret portionem sui census, atque divitiarum, ad expeditionem bellicam capessendam. *Beroald.*

2. *Insularum.*] De quibus jam sæpe dictum est.

3. *Repræsentare.*] Præsentem numerare.

4. *Nummum asperum.*] Olim qui thesaurum parare studebant, in eo nummum asperum libenter recondebant, quem interpretor bene percussum & recentem, non veterem, neque tritum, atque ipso usu levem fugientibus notis, nec forma expressa. quo sensu illud Persianum accipi censeo Sat. III.

——— *quid asper*
Vtile nummus habet?

Sed & creditores in paciscendo cavere solebant sibi eo genere nummorum solutum iri, quod è Seneca conjicimus, cujus verba ex lib. II. Ep. XIX. subscribam: *Sed movebis mihi controversiam, si te novi. nec voles quod debeo nisi in aspero & probo accipere.* Legi & in vetusto libro, *aspraturam* esse κόλλυβον: quod qui pecuniam permutabat, pro trita asperam vellet habere. *Turnebus.*

5. *Argentum postulatum.*] Apud Alphenum J. C. mentio fit *argenti pusulati.* Quo loco Alciatus legit, *postulatum*, alii *pustulatum.* utrumque idem valet quod pusulatum, nam & pustula, pusula dicitur & postula. Tibullus:

Læderet aut teneras postula rupta manus.

Festus Hettam, alii pusulam dixerunt esse: apud Plinium lib. XXII. cap. XXV. quatuor locis, quibus scriptum est pustulas vel crustulas, veteres libri habent *pusulas*: & lib. XXV. & lib. XXI. cap. XV. Argentum igitur pusulatum est, quod Suetonio & Martiali pustulatum vel postulatum, non Alciati sensu, sed quod soleat argentum merum in coquendo in pusulas adsurgere. Gallice dicitur, *argent de copelle.* Cujacius.

6. *Aurum ad obrussam.*] *Obrussam* dixêre auri experimentum quod igne sumitur, ex Græco ὄβρυζα. ita πορφυρίζον purpurissum. Cicero: *Hic adhibenda tanquam obrussa ratio est.* Seneca Epist. XIII. *Hæc ejus obrussa est*, id est, probatio. Glossæ: *Obrussa*, τὸ δοκιμάζον τὸ χρυσίον ὅταν περιτρέχει. Immo, ὅταν κναίῃ. Auri probationem, quæ lapide fit & attritu, pro altera accepit. *Obryzi* auri apud veteres Latinos nulla mentio, sed auri ad obrussam exacti. Corrigendus itaque Plinius l. XXXIII. cap. III. *Aurique experimentum ignis est, ut simili colore rubeat ignescatque, atque ipsum obrussam vocant.* Ipsum nempe experimentum. Ita veteres omnes sunt locuti. *Salmas.*

*. *Ex annonæ quoque caritate lucrantium accrevit invidia.*] Sensus est, cum omnium jam animus à Nerone esset aliena-

45 *sent.* * *Ex annonæ quoque caritate lucrantium accrevit invidia. Nam & forte accidit, ut in publica fame Alexandrina navis nuntiaretur* [1] *pulverem luctatoribus aulicis advexisse. Quare omnium in se odio concitato, nihil contumeliarum defuit quin subiret.* [2] *Statuæ ejus à vertice currus appositus est cum inscriptione Græca*, Nunc demum agona esse; & , Traheret tandem. *Alterius collo &* [3] *ascopera deligata, simulque*

lienatus, extremum malorum accessisse cumulum, casum qui hic narratur: annonæ erat ingens Romæ inopia, avideque naves Alexandrinæ ab omnibus exspectabantur, grassantibus interea dardanariis, qui publicam calamitatem in occasionem quæstus vertere soliti. ita suspensis omnium animis, nuntiatur navis Alexandrina pulverem luctatoribus aulicis advexisse. tum vero fremere omnes, & in Neronem invidiam vertere, quam ante juste conceperant adversus lucrantes ex annonæ caritate. *Casaub.*

1. *Pulverem luctatoribus aulicis advexisse.*] Non multum à pulvere Puteolano distat arena è Nilo, tenuissima sui parte non ad sustinenda maria, fluctusque frangendos, sed ad debellanda corpora palæstræ studiis. Inde certe Patrobio, Neronis Principis liberto, advehebatur. *Plinius.*

2. *Statuæ ejus à vertice currus appositus est cum inscriptione Græca, Nunc demum agona esse: & , Traheret tandem.*] Currum intellige, simulacrum parvum eorum curruum, quibus insistebant aurigantes in Circo. Ita esse legendum non *cirrus*, super auctoritatem Mss. declarant sequentes inscriptiones διασυρτικαί. quarum prior Græca, ut ait Suetonius, acroteleutium fuit senarii tragici: hoc modo; Νῦν γὰρ ἔστ' ἀγών. ut apud Aristophanem in Pace, Ὦνδρες τί πεισόμεσθα. νῦν ἀγὼν μέγας. apparet proverbiale dictum esse, quoties ad certamen aliquod se compararent. Sic apud elegantissimum scriptorem; Chariclea parans se ad periculum subeundum status & vitæ, πλησίον ὁ ἀγών, inquit ad Theagenem suum, libro x. Altera inscriptio fuit, *Trahe tandem.* aut Græca fortasse, Νῦν δεῖ ἐλαύνειν, vel ἕλκειν. Neque enim id διαρρήδην Tranquillus negat. Utraque lingua fuerit concepta, certum est *trahere* vel ἕλκειν ad aurigationem esse referendum. Orpheus in thymiamate Solis,

Χρυσολύρη, κόσμου τὸν ἐναρμόνιον
δρόμον ἕλκων.

sed videtur verbum *trahere* aliquid βλάσφημον & inominatum habere, ut cum dixit cap. XXII. libri hujus *tractum prasinum*, ideo scriptum potius ab istis *Trahe*, quam Age vel agita: aut ἕλκε potius quam ἐλαῦνε. etsi ea quoque vox aliquid interdum sonat ominosi, ut cum Diogenes Laërtius ait, epigrammate in Stilponem, πιὼν γὰρ ἤλασε. id est obiit, periit. *Casaub.*

3. *Ascopera deligata.*] Perperam qui ediderunt, *scopa*. Nam neque scopa Latine dicitur numero singulari, & si maxime dicatur, nihil tamen commercii scopis, & culleo. *Ascopera* autem, cujus vestigium in vetustis exemplaribus deprehendimus, est sacculus pelliceus: compositumque nomen Græce est, ex utre & sacco, de quo vocabulo ita scribit Suidas, ἀσκοπήρα τὸ μαρσύπιον

que titulus, [1] Ego quid potui? sed tu culeum meruisti. *Adscriptum & columnis*, Etiam Gallos eum cantando excitasse. *Jam noctibus jurgia cum servis plerique simulantes*, [2] *crebro vindicem poscebant*. *Terrebatur ad hæc evidentibus portentis somniorum* 46
& auspiciorum, & omnium, tum veteribus tum novis: [3] *numquam antea somniare solitus. Occisa demum matre, vidit per quietem, navem sibi regenti extortum gubernaculum, trahique se ab Octavia uxore in arctissimas tenebras, & modo pennatarum* [4] *formicarum multitudine oppleri: modo* [5] *à simulacris gentium ad Pom-*

σύμπιον ἤτοι σακκοπήδιον. Marsupium significari Suidas ascoperam docet. Hæc ergo fuit Ascopera Neronianæ statuæ collo deligata, cullei symbolum, quoniam matricida. Quod enim culleo parricidæ insuuntur, qui fit è corio bovis, ejus cullei veluti instar quoddam repræsentavit, qui deligavit ascoperam. *Politianus.*

1. *Ego quid potui?*] Populi vox est compellantis Neronem: aut Agrippinæ matris.

2. *Crebro vindicem poscebant.*] Vox est servorum petentium vindicem, hoc est, καρπιστὴν, ut simul allusionem facerent ad Julium Vindicem, qui conspiraverat in Neronem pro libertate publica. *Casaub.*

3. *Numquam somniare solitus.*] De eo sic Tertullianus lib. De anima, *Sed & Neronem Suetonius, & Thrasymedem Theopompus negant unquam somniasse, nisi vix Neronem in ultimo exitu post pavores suos. Pavores* autem (ni fallor) vocat Umbrarum metus, de quibus ante cap. XXXIIII. De Thrasymede idem Plutarch. De defectu oraculor. Aliquid Plin. lib. X. cap. VII. *Torrent.*

4. *Formicarum multitudine oppleri.*] Id illi vim & impetum plebis portendebat. Quod interpretamentum perspicuum reddit locus Tiber. cap. LXXII. *Erat ei in oblectamentis serpens draco, quem ex consuetudine manu sua cibaturus, cum consumtum à formicis invenisset, monitus est ut vim multitudinis caveret.* Schildius.

5. *A simulacris gentium ad Pompeii theatrum dedicatarum circuiri.*] Non singularum tantum personarum statuas & imagines, sed gentium quoque factas esse legimus: ut populi Romani apud Rhodios & alibi. similes hic intelliguntur imagines gentium, quæ inter ornamenta theatri Pompeiani: Plinius lib. XXXVI. cap. V. Martinus Polonus in Chronico: *Erat Romæ consecratio omnium statuarum, quæ statuæ scripta nomina gentis in pectore, cujus imaginem tenebant, gerebant.* Pompeii exemplum fuerat & Augustus imitatus: si quidem ex fide scribit hæc Servius: *Porticum*, ait, *Augustus fecerat, in qua simulacra omnium gentium conlocaverat: quæ porticus appellatur Ad nationes.* Reperio etiam simulacra gentium producta in funebri pompa principum defunctorum. Dio libro LVI. de exsequiis Augusti, τά τε ἔθνη πάνθ᾽ ὅσα προσεκτήσατο, ἐπιχωρίως σφίσιν ὡς ἕκαστα ἀπῃκασμένα ἐπέμφθη. Idem in funere Pertinacis, παρῆλθον μετὰ τοῦτο τὰ ἔθνη

Pompeii theatrum dedicatarum circuiri, arcerique progressu. [1] *Asturconem, quo maxime lætabatur, posteriore corporis parte in simiæ speciem transfiguratum, ac tantum capite integro hinnitus edere canoros. De* [2] *Mausoleo sponte foribus patefactis exaudita vox est,* [3] *nomine eum cientis.* [4] *Kalend. Januarii exornati Lares in ipso sacrificii apparatu conciderunt.* [5] *AUspicanti Sporus anulum muneri obtulit: cujus gemmæ sculptura erat,* [6] Proserpinæ raptus. [7] *Votorum nuncupatione magna jam ordinum frequentia vix repertæ Capitolii cla-*

παίζει τὰ ὑπήκοα ἐν εἰκόσι χαλκαῖς ἐπιχωρίοις σφίσιν ἱσταλμένα. Casaubonus.

1. *Asturconem.*] Asturcones ab Asturia Hispaniæ parte, unde optimi veniunt, equi parvi, qui molliter alterna crura glomerando explicant. Martialis:

Hic brevis ad numerum rapidos qui colligit ungues,
Venit ab auriferis gentibus Astur equus.

Sabellic.

2. *Mausoleo.*] Sepulcrum intelligit, quod Augustus Cæsar extruxit in campo Martio. Cui & Poppeæ corpus non igni abolitum, sed regum externorum consuetudine, differtum odoribus, Nero intulerat. Ipsius vero reliquias non Mausoleo, sed gentili Domitiorum monumento illatas legimus cap. L.

3. *Nomine eum cientis.*] Virgil.

Hinc exaudiri voces & verba vocantis
Visa viri. ———

De Sichæo Didonem conjugem appellante loquitur.

4. *Kalend. Ianuarii exornati lares.*] Aug. cap. XXXI.

5. *Auspicanti.*] Moris fuit, ut quicunque munus aut magistratum gererent, primo die leviter aliquid delibarent, auspicii saltem caussa. Itaque appellabant primum illum, Auspicalem diem. Panegyristes: *Illum tamen primum Consulatus tui Auspicalem diem, tacitus præterire nullo modo possum: quo tu solus omnium consecutus es, ut quod tempus antea incipiendis tantummodo rebus aptum esse videbatur, tunc primum potuerit sufficere peragendis, unoque sol curriculo & officia te Consulis incohantem viderit, & imperatoris implentem.* Vide supra cap. VII.

6. *Proserpinæ raptus.*] Talis sculptura præsagium fuit Neroni, quod & ipse ab Orco raperetur, sicut rapta fuerat Proserpina. *Beroald.*

7. *Votorum nuncupatione.*] Eam votorum nuncupationem intelligo, quæ anni initio pro salute Principis fiebat: nam & quod de Spori munere præcedit, ad ineuntis anni strenas refero. *Torrentius.* Calendis ipsis hæc vota suscipi, Corn. Tacitus sentire videtur, qui & Thraseæ objectum scribit, quod principio anni solenne jusjurandum vitaret, nuncupationibusque votorum non adesset. Cajus tamen J. C. l. CCXXXIII. de verb. signif. *Post Calendas*, inquit, *Ianuarias die tertio pro salute principis vota suscipiuntur.* Addit Septimius in Apologetico, tum solitos cives focos & choros in publicum educere, vicatim epulari, civitatem tabernæ habitu obolefacere, vino lutum cogere, catervatim cursitare. *Alciatus.*

1. At

claves. Cum ex oratione ejus, qua in Vindicem perorabat, recitaretur in senatu, daturos pœnas sceleratos, [1] ac brevi dignum exitum facturos, *conclamatum est ab universis,* Tu facies AUguste. *Observatum etiam fuerat, novissimam fabulam cantasse eum publice* Oedipodem exsulem, [2] *atque in hoc decidisse versu,*

[3] Θανεῖν μ' ἄνωγε σύγγαμος, μήτηρ, πατήρ.

Nuntiata interim etiam cæterorum exercituum defectione, literas prandenti sibi redditas concerpsit, mensam subvertit: [4] *duos scyphos gratissimi usus, quos Homericos* [5] *à cælatura carminum Homeri vocabat, solo illisit: ac sumto à Locusta veneno, & in auream pyxidem condito, transiit* [6] *in hortos Servilianos. Vbi præmissis libertorum fidissimis Ostiam, ad classem præparandam, Tribunos centu rionesqe prætorii de fugæ societate tentavit. Sed partim tergiversantibus, partim aperte detrectantibus, uno vero etiam proclamante,* 47

[7] Usque adeone mori miserum est?

va-

1. *Ac brevi dignum exitum facturos.*] Male qui *exitum* pro *exitum* scribunt. *Exitum facere* probum & elegans dicendi genus. Seneca epistola cxv. Petronius Arbiter, Quintilianus declamatione IV. & V. Marcellus Jurisconsultus lege III. Dig. item de iis quæ in testamento delentur, &c. usurpant. *Casaub.*

2. *Atque in hoc decidisse versu.*] Cod. Salmas. *dedisse.* Lege, *desisse.*

3. Θανεῖν, &c.] *Mori me jussit uxor, mater, pater.* Hanc sententiam dicebat de se ipso Oedipus in fabula: tanquam mori juberetur propter uxorem, quæ erat mater Jocasta, & propter patrem Laium, quem interemerat. Idem versus Neroni commodissime aptari potest, qui mori jubetur propter uxorem Octaviam, matrem Agrippinam, patrem Claudium, quos omnes interemerat. *Beroald.*

4. *Duos scyphos.*] Calices, & quidem crystallinos vocat Plin. XXXVII. cap. II.

5. *A cælatura carminum.*] Appellabat Homericos ab hac cælatura, quæ de Nestorio calice Homericis versibus XI. Iliad. describitur. *Beroald.*

6. *In hortos Servilianos.*] In Servilianis hortis solitum Neronem commorari docet Corn. Tacitus, qui ait, Milichum, à quo detecta est conjuratio, venisse in hortos Servilianos, ibique conventum Neronem edocuisse quæ audierat de conjuratis.

7. *Vsque adeone mori miserum est.*] Hemistichion est Virgilianum, quod dicit Turnus ad sororem Juturnam in XII. Æneidos, ubi ostendit potius moriendum esse, quam fugiendum. Versus Maronis hi sunt:

 Vsque

varia agitavit, Parthosne an Galbam supplex peteret, an [1] *atratus prodiret in publicum, proque Rostris quanta maxima posset miseratione veniam præteritorum precaretur: ac ni flexisset animos,* [2] *vel Ægypti præfecturam concedi sibi oraret. Inventus est postea in scrinio ejus hac de re sermo formatus. Sed deterritum putant, ne prius quam in forum perveniret, discerperetur. Sic cogitatione in posterum diem dilata, ad mediam fere noctem excitatus, ut comperit* [3] *stationem militum recessisse, prosiluit è lecto, misitque circum amicos. Et quia nihil à quoquam renuntiabatur, ipse cum paucis hospitia singulorum adiit. Verum clausis omnium foribus, respondente nullo, in cubiculum rediit: unde jam & custodes diffugerant, direptis etiam stragulis, amota & pyxide veneni. Ac statim* [4] *Spicillum mirmillonem, vel quemlibet alium percussorem, cujus manu periret, requisivit. Et nemine reperto:* Ergo ego, *inquit,* [5] nec amicum habeo, nec inimicum? *procurritque quasi*

Usque adeone mori miserum est? vos ô mihi manes
Este boni, quoniam superis aversa voluntas.

1. *Atratus*] Indutus atris, hoc est, nigris vestibus: qui color funebris est, convenitque lugentibus, & ad misericordiam movendam est accommodatus. Nefas erat apud priscos in epulo publico accumbere atratos convivas. Hinc Cicero taxat Vatinium, quod in epulo Q. Arii cœnavit atratus. Græci ἀνθράκινον vocant nigrum, atrumque colorem, ab anthrace, qui Græce dicitur carbo: & vestis anthracina erat lugentium. Varro: *Propinquæ adolescentulæ, & adolescentuli proximi, amiculo nigello, capillo demisso sequerentur luctum.* Beroaldus.

2. *Vel Ægypti præfecturam concedi sibi oraret*] Nymphidius, præfectus aulæ cum Tigellino, ut primum Nero rebus suis deploratis videbatur in Ægyptum fuga abiturus, perinde ac si is jam profugisset, militibus persuasit, uti Galbam imperatorem crearent: promisitque ejus in gratiam aulicis & prætoriis militibus viritim denarios VII. M. & D. iis qui in provinciis militabant, MCCL. quam pecuniam, nisi pluribus, quam Nero, maleficiis totum humanum genus affecisset, nullo modo comparare poterat. *Plutarchus.*

3. *Stationem militum.*] Excubitorum scilicet. Sup. cap. VIII.

4. *Spicillum mirmillonem.*] Capite trigesimo.

5. *Nec amicum habeo, nec inimicum.*] Vocem

quaſi præcipitaturus ſe in Tiberim. Sed revocato rurſus impetu, aliquid ſecretioris latebræ ad colligendum animum deſideravit: & offerente Phaonte liberto ſuburbanum ſuum [1] *inter Salariam* [2] *& Nomentanam viam circa quartum milliarium: ut erat nudo pede atque tunicatus, pænulam obſoleti coloris ſuperinduit: adopertoque capite, & ante faciem obtento ſudario, equum inſcendit, quatuor ſolum comitantibus, inter quos & Sporus erat. Statimque tremore terræ, &* [3] *fulgure adverſo pavefactus, audiit* [4] *ex proximis caſtris clamorem militum, & ſibi adverſa & Galbæ proſpera ominantium: etiam ex obviis viatoribus quendam dicentem,* 48

Vocem vere miſerabilem: miſer ſit neceſſe eſt, qui neutrum habeat. Quod vox illa apud Lælium Ciceronis declarat: quum quidam ſtulte gloriaretur *ſe inimicum nullum habere*, reſponſum eſt, *ergo nec amicum:* neceſſe eſt enim hominis vitam utrunque ſortiri. *Sabellicus.*

1. *Inter Salariam.*] *Salis nomen* honoribus etiam militiæque interponitur, ſalariis inde dictis, magna apud antiquos autoritate, ſicut apparet ex nomine Salariæ viæ, quoniam illa Sal in Sabinos vectari conſueverat. *Plinius.*

2. *Et Nomentanam viam.*] A Viminali porta incipit via Nomentana, qua iter erat Nomentum Sabinorum oppidum. Hæc alio nomine Ficulnenſis appellata fuit. Hæc, ut Strabo refert, in viam Salariam apud Heretum Sabinorum oppidum ſupra Tiberim jacens incidebat. Hujus viæ mentio talis exſtat in vetuſta inſcriptione: CN. MVNATIVS. M. F. PAL. .... AVRELIVS. BASSVS. PROC. AVG. ..... PRAEF. FAB. PRAEF. COH. III. SAGITTARIOR. PRAEF. COH. ITERVM. II. ..... ASTRVM. CENSITOR. CIVIVM. ROMANORVM. COLONIAE. VICTRICENSIS. QVAE. EST. IN. BRITANIA. CAMALODVNI. CVRATOR. VIAE. NOMENTANAE. PATRONVS. EIVSDEM. MVNICIPII. FLAMEN. PERPETVVS. DVVMVIRALI. POTESTATE. AEDILIS. DEDICATOR. IIII. *Onuphr. Panvin.*

3. *Fulgure adverſo.*] Tranquillus omiſit id quod alii de Nerone prodiderunt, videlicet quod olim diſcumbenti Neroni dapes fulmine ictæ fuerunt, menſaque disjecta: & ut inquit Philoſtraſtus, *calix manu Neronis excuſſus eſt, cum jam ori propius admoviſſet.* Beroald. Id Euſebius Num. MMLXXVIII. in octavum Neronis annum conjicit. Tzetzes in verſibus Politicis, citante Scaligero:

Καὶ δή ποτε τοῦ Νέρωνος πίνοντος, ἐν τραπέζῃ
Σκηπτὸς χυθεὶς ἐξήρπασεν ἐκ τῆς χειρὸς τὸ σκύφον.
Βλάβη δ' οὐδ' ὅλως γέγονεν ἐκείνῳ τῷ τυράννῳ.

4. *Ex proximis caſtris.*] Prætoriis, quæ non procul diſtabant à porta Viminali. Vide Tib. cap. XXXVII. & inibi Onuphrium Panvinium.

tem, Hi Neronem persequuntur: *alium sciscitantem*, Ecquid in urbe novi de Nerone? *Equo autem odore abjecti in via cadaveris consternato, detecta facie* [1] *agnitus est à quodam missicio prætoriano, & salutatus. Vt ad diverticulum ventum est, dimissis equis inter fruticeta ac vepres, per arundineti semitam ægre, nec nisi strata sub pedibus veste, ad adversum villæ parietem evasit. Ibi hortante eodem Phaonte,* [2] *ut interim in specum egestæ harenæ concederet, negavit* se vivum sub terram iturum: *ac parumper commoratus, dum clandestinus ad villam introitus pararetur, aquam ex subjecta lacuna potaturus manu hausit: &* Hæc est, *inquit,* [3] Neronis decocta. *Deinde divulsa sentibus pænula trajectos* [4] *surculos rasit: atque ita quadrupes per angustias effossæ cavernæ receptus, in proximam* cel-

1. *Agnitus est à quodam missicio prætoriano.*] *Missicium prætorianum* appellat à militia prætoriana missum, hoc est, veteranum prætorii. Vulgo hoc loci *Missicium* & scribunt & accipiunt quasi nomen esse proprium, pudendo errore. hodie legitur in Glossis Isidori: *missilius qui missilia exhibet.* ita correxerunt, quod erat in veteribus membranis: *missicius qui militiam exhibet.* lego: *missicius qui militia exivit.* Vetus inscriptio: TRIB. LEG. XI. AVG. ET. MISSICIVS. LEG. VI. AVG. Missicius est, veteranus, & qui honesta missione missus est. *missicius* autem, ut *cessicius*, *adscripticius*, *subditicius*, & similia, quæ nos per *t* scribimus, veteres per *c* scripsisse alibi docemus. *Salmasius.*

2. *Vt interim in specum egestæ harenæ concederet.*] Dio paullo aliter: ἐς καλαμώδιαν τόπον τινὰ ἐκρύφθη. *in arundineto quodam sese occuluit.* Subjecta vox Neronis fidem astruit narrationi Dionis, neque dissentit Suetonius si recte capias. Hic videtur esse locus, quem ætas posterior appellavit cisternam Neronis. Radevicus De gestis Friderici I. libro II. capite LXVI. *Nona die descendentes trans Tiberim, eo die & altero commorantes,* XI. *exierunt, & pervenerunt ad Cisternam Neronis, in qua latuit Nero fugiens Romanos insequentes.* capite LXX. *Probatum est etiam, quod Rolandus* XII. *die post domini Victoris promotionem, ab Vrbe egressus, apud Cisternam in qua Nero Imperator quondam ab Vrbe profugus latitavit, primo est immantatus.* Casaub.

3. *Neronis decocta.*] Neronis Principis inventum est decoquere aquam, vitroque demissam in nives refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit sine vitiis nivis. *Plinius.*

4. *Surculos rasit.*] Lego, *abrasit*: id est, surculos, qui trajecta penula inhæserant, detersit. *Sabell.*

*. *Modicella culcita.*] Cod. Salmas. *modica.*

1. *Scro-*

cellam decubuit super lectum * *modicella culcita, vetere pallio strato instructum. Fameque interim & siti interpellante, panem quidem sordidum oblatum aspernatus est, aquæ autem tepidæ aliquantulum bibit. Tunc* 49
unoquoque hinc inde instante, ut quam primum se impendentibus contumeliis eriperet, [1] *scrobem coram fieri imperavit, dimensus ad corporis sui modulum: componique simul, si qua invenirentur, frusta marmoris &* [2] *aquam simul ac ligna conferri, curando mox cadaveri, flens ad singula, atque identidem dictitans:* [3] Qualis artifex pereo! *Inter moras perlatos à cursore Phoantis codicillos præripuit, legitque* se hostem à senatu judicatum, & quæri; ut puniatur [4] more majorum.

In-

1. *Scrobem coram fieri imperavit, dimensus ad corporis sui modulum.*] Et qui carnificis manu puniendi erant, & qui aliqua necessitate coacti se interimebant, in scrobibus præparatis sæpe soliti sedere: credo, ut evitaretur casus ἀσχήμων post vulnus acceptum. Appianus De bellis civilibus lib. IV. in historia Labeonis sese vita privantis, afflictis Bruti Cassiique partibus. Tacitus lib. XV. in pœna Flavii Veiani. Philostratus libro quinto narrans sub ingressum Apollonii Tyanei in Alexandriam, obviam illi factos carnifices ducentes ad supplicium duodecim λῃστὰς τὴν αἰτίαν, id est, quorum elogium continebat latrones eos esse (αἰτία hic elogium puniendorum significat, id est, titulum vel τίτλον, ut vocat Johannes, Matthæus similiter αἰτίαν, & apud Marcum ἡ ἐπιγραφὴ τῆς αἰτίας pro inscriptione elogii) harum scrobium ita meminit, περὶ τοὺς δημίους ὑφ' ὧν ἤγοντο, ὑφεῖναι ἔφη, κελεύειν τοῦ δρόμου, καὶ χολαίτερον ἥκειν ἐπὶ τὸ ὄρυγμα. Nescio annon talis mos aliquis fuerit Athenis servatus: nam sane is locus ubi de damnatis ultimum supplicium sumebatur ὄρυγμα *Fossa*, dicebatur. vide Harpocrationem & Demosthenem, contra Aristocratem. *Casaub.*

2. *Aquam.*] Calida aqua lavabantur cadavera ex ritu priscorum: quem expressit Maro in VI. Æneid.

Pars calidos latices, & ahena undantia flammis
Expediunt, corpusque lavant frigentis, & ungunt.

Ennius quoque sic cecinit:

Tarquinii corpus bona fœmina lavit, & unxit.

3. *Qualis artifex pereo!*] Dio, ὦ Ζεῦ οἷος τεχνίτης παραπόλλυμαι! Intellige vocem *artifex*, ut cum Græci nominant Διονύσου τεχνίτας: de quo apud Aristotelem in Problem. Græci quidam κιθαρῳδὸς explicatius vertunt, ut in Manassæ Chronico, οἷος ὦ Ζεῦ κιθαρῳδὸς ἐξ ἀνθρώπων ἀπόλλυται! *Casaubonus.*

4. *More majorum.*] Sup. Claud. c. XXXIV. *antiqui moris supplicium.*

Interrogavitque quale id genus esset pœnæ. Et cum comperisset nudi hominis cervicem [1] *inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi: conterritus, duos pugiones, quos secum tulerat, arripuit: tentataque utriusque acie, rursus condidit, caussatus*, nondum adesse fatalem horam. *Ac modo Sporum hortabatur, ut lamentari ac plangere inciperet, modo orabat, ut se aliquis ad mortem capessendam exemplo juvaret, interdum segnitiem suam his verbis increpabat:* Vivo deformiter ac turpiter. οὐ πρέπει Νέρωνι, οὐ πρέπει, [2] νήφειν δεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις· ἄγε ἔγειρε σεαυτόν. *Jamque equites appropinquabant, quibus præceptum erat, ut vivum eum attraherent. Quod ut sensit, trepidanter effatus,*

[3] Ἵππων μ' ὠκυπόδων ἀμφὶ κτύπος οὔατα βάλλει:

[4] *ferrum jugulo adegit,* [5] *juvante Epaphrodito,* [6] *à libellis. Semianimisque adhuc* [7] *interrumpenti centurioni, & pœnula ad vulnus apposita, in auxilium se venisse si-*

1. *Inseri furcæ.*] Lipsium vide, prolixe de Furca veteri novâque, ut vocat, disserentem libro III. de Cruce.

2. Νήφειν δεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις.] Νήφειν, id est, φρονεῖν: sic enim sæpe Græcis usurpatum invenias, quasi dicat, magno animo, & majoribus suis digno, Neronem esse debere.

3. Ἵππων, &c.] Versus est ex Iliad. κ.

4. *Ferrum jugulo adegit.*] Quid igitur illud est quod Hegesippus ait lib. IV. cap. XX. Neronem periisse *mangano, quod ipse sibi de ligno pararat.* ferro enim & gladio periit, non mangano. Est vero μάγγανον, instrumentum, ad jacienda tela, ut ballista; hujus in Glossario mentio & apud Leonem in Tacticis, atque alios. Est & instrumentum ad torquendum, de quo sensit Hegesippus. *Casaubonus.*

5. *Juvante Epaphrodito.*] Domit. c. XIV. *Epaphroditum à libellis, capitali pœna condemnavit: quod post destitutionem, Nero in adipiscenda morte, manu ejus adjutus existimabatur.*

6. *A libellis.*] Libellus est quam vulgo *requeste* appellamus. Id ex Suetonio patet, Augusti cap. IIII. & L. Unde à libellis dicti ministri, qui principi in hoc negocio subserviunt. Ut hoc loco Epaphroditus. Ita Lampridius in Alexandro; *Postmeridianis horis subscriptioni & lectioni epistolarum semper dedit operam, ita ut ab epistolis, à libellis, & à memoria semper assisterent.* Sic accipitur in lege Rescriptum, infra, De distractione pignorum. *Rescriptum est ab Imperatore libellos agente Papiniano:* id est, libellis apud Imperatorem præfecto. *Budæus.*

7. *Interrumpenti centurioni.*] Cod. Salmas. *irrumpenti.*

1. To-

ſimulanti, non aliud reſpondit, quam Sero, *&* Hæc eſt fides. *Atque in ea voce defecit, exſtantibus rigentibuſque oculis uſque ad horrorem formidinemque viſentium. Nihil prius ac magis à comitibus exegerat, quam ne poteſtas cuiquam capitis ſui fieret: ſed ut quoquo modo,* [1] *totus cremaretur.* [2] *Permiſit hoc Icelus Galbæ libertus, non multo ante vinculis exſolutus, in quæ* [3] *primo tumultu conjectus fuerat. Funeratus eſt* [4] *impenſa ducentorum millium* [5] *ſtragulis albis auro intextis, quibus uſus Kalend. Ianuarii fuerat. Reliquias Ecloge & Alexandra nutrices* [6] *cum Acte concubina gentili Domitiorum monumento condiderunt: quod proſpicitur è campo Martio* [7] *impoſitum colle hortorum.* [8] *In eo mo-*

1. *Totus cremaretur.*] Juvenalis mortem Catilinæ atque Cethegi anteponit Pompeii neci propterea, quod integri, totoque cadavere ceciderunt, cum Pompeio abſciſſum caput fuerit manibus Septimii. *Beroaldus.*

2. *Permiſit hoc Icelus.*] Galbæ cap. XIV.

3. *Primo tumultu.*] Qui exortus eſt nuntiata defectione Galliarum, & Hiſpaniarum.

4. *Impenſa ducentorum millium.*] Intellige, ſeſtertiûm numinûm, qui ad V.M. coronatorum rediguntur.

5. *Stragulis albis.*] Quæ una cum cadavere flammis abſumpta intelligo. Beroaldus hîc quædam de linteo ἀσϐέστῳ admiſcet. Sed ejus rei nullum in Romanis funeribus uſum fuiſſe, ſolide ad cap. C. Aug. demonſtratur.

6. *Cum Acte concubina.*] E XIII. Annali Taciti hæc ancilla nota, & Neronis contubernium cum ipſa, neque tacetur eadem à Dione. vid. & capite XXVIII.

7. *Impoſitum colle hortorum.*] Lego, *colli hortulorum*, nunc quoque Romæ omnibus notiſſimo. *Torrent.* Viterbienſis, *Colle ortulorum.* duplici archaïſmo. *colle*, pro colli. & *ortulorum* pro hortulorum. quo modo ſcripſiſſe multos antiquorum, ex iis conſtat, quæ ſcripſerunt veteres de orthographia. *Caſaub.* Galbæ cap. IV. *in villa colli ſuppoſita.* ubi Cod. Salmaſ. *ſuperpoſita.*

8. *In eo monumento ſolium.*] Πύελον, quo defuncti condebantur apud Græcos, Latini reddidêre *ſolium* à ſimilitudine ſolii vel alvei, in quo lavabantur. vulgo dicimus *une Auge* ex Latino ſequioris ſeculi *albium* pro alveo. Sic πύελον in quo Cyri corpus jacebat, Curtius *ſolium* interpretatus eſt. Florus de Cleopatra: *In Mauſoleum ſi, ſepulcra regum ſic vocant, recepit. Ibi maximos, ut ſolebat, induta cultus in differto odoribus ſolio, juxta ſuum ſe collocavit Antonium.* Ita & Plinius accepit lib. XXXV. cap. XII. *Quin & defunctos ſeſe multi fictilibus ſoliis condi maluêre.* fictilia ſolia ſunt, ὀστρακίναι πύελοι, arcæ fictiles condendis mortuis. *Arcam* item dixit Petronius in hiſtoria nobili illius matronæ quæ pudicitiæ exemplum fuit. Sed & Cedrenus λάρνακα πορφυρῆν vocat, id eſt, arcam Porphyretici marmoris.

monumento solium [1] *Porphyretici marmoris* [2] *superstan-*
51 *ti* [3] *Lunensi ara* [4] *circumseptum est* [5] *lapide Thasio.* STATVRA *fuit pæne justa: corpore maculoso & fœdo: sufflavo capillo:* [6] *vultu pulcro magis quam venusto: oculis cæsiis & hebetioribus: cervice obesa,* [7] *ventre projecto,* [8] *gracillimis cruribus, valetudine prospera. Nam qui luxuriæ immoderatissimæ esset, ter omnino per* XIIII. *annos languit: atque ita, ut neque vino, neque consuetudine reliqua abstineret. Circa cultum habitumque adeo pudendus, ut* [9] *comam semper in gradus for-*

moris, in qua corpus Juliani repositum est. Suetonius pro cinerario usurpavit, quo conditæ fuerunt Neronis reliquiæ. *Salmasius.*

1. *Porphyretici marmoris.*] Vide Plinium l. XXXVI. capite VII. ubi genera marmorum recenset.

2. *Superstanti.*] Cod. Salmas. rectius, *superstante è Lunensi ara:* è Lunensi scil. lapide structa.

4. *Lunensi.*] Circa Lunam, Etruriæ urbem, fodiuntur lapides albi, & discolores, ad cæruleum vergente specie: magno numero, & mole, ut etiam columnæ ac grandes tabulæ unico constantes lapide inde exscindantur. Itaque pleraque egregiorum operum quæ Romæ & aliis in urbibus visuntur, materiam habent inde petitam. *Strabo.*

4. *Circumseptum est.*] Præter generalem muri ambitum, quo clausum fuisse verisimile est monumentum gentile Domitiorum, intra illud monumentum Arca Porphyretica, in qua reliquiæ Neronis repositæ sunt, & cui superstabat ara ex Lunensi marmore, lapide Thasio circumsepta fuit. Hoc in aliis etiam aris, quæ sub dio ponebantur, factum apparet. Ad tutelam & munimentum addebantur hæc septa. Hinc illæ loquutiones tralatitiæ, qualis apud Apuleium in Apologia extrema: *si philosophiæ honorem, qui mihi salute mea antiquior est, nusquam minui: immo contra ubique conseptum pinnis tenui.* Hoc septum si forte proprie *puteal*, quia instar putealis aram ipsam cingebat. Hinc puteal pro Ara ipsa sæpe nominant auctores. *Salmasius.*

5. *Lapide Thasio.*] Thasos insularum Cycladum una est marmore nobilis. quod, ut inquit Plinius erat maculosum. hoc marmore Thasium intelligit Papinius illo versu:

Non huc admissæ Thasos, aut undosa Carystos.

Beroaldus.

6. *Vultu pulcro magis quam venusto.*] Pulcritudinem ad colorem, venustatem ad lineamenta referendam puto.

7. *Ventre projecto.*] Prominente. Talis à Plauto dicitur ventricosus. Græce προγάστωρ. Pertinax Imperator fuisse fertur ventre prominulo. *Beroald.*

8. *Gracillimis cruribus.*] Casaubonus ad cap. III. Calig.

9. *Comam in gradus formatam.*] Flexus illos cincinnorum *gradus* vocat, quale Othonis capillamentum in ejus nummis cernimus, quanquam reticulo illud composuit. Quos autem *gradus* hic Sueton. Seneca *anulos* (ni fallor) appellat lib. De brevitate vitæ cap. XII. Ingeniose Statius lib. I. Silvar.

— celsæ procul aspice frontis honores,
Suggestumque comæ. —

Quin-

formatam, peregrinatione Achaica etiam[1] *pone verticem summiserit: ac*[2] *plerumque*[3] *synthesinam indutus, ligato circum collum sudario prodierit in publicum,*[4] *sine cinctu, & discalceatus.* LIBERALES *disciplinas* 52
omnes fere puer attigit. Sed[5] *à philosophia eum mater aver-*

Quinctilian. lib. XII. cap. X. *De tempori ne crassa toga sit, non serica, ne intonsum caput non in gradus atque anulos totum comptum.* Torrent. Aliter tamen gradus dicuntur in capillorum compositione, aliter annuli. inflexio enim ipsa & crispatio capillorum nexiles annulorum orbes imitabatur. Comæ tamen sic annulatim crispatæ, non etiam confusæ ac turbatæ, & indiscriminatim temereque implexæ habebantur, sed per gradus quosdam positæ, & ordine digestæ, ita ut unaquæque annulorum series stationem quasi suam servaret, & gradatim alveolatimque alia super aliam scanderet. Latini in his exprimendis, *ordinem, stationem, gradus* solent usurpare. Ovidius *crines in ordine ponere,* & *in statione.* ἕδραν Euripides dixit. Quinctilianus *gradus* & *annulos* junctim posuit. Manilius *crines in fluctum ponere* eleganter. nam illa crinium per annulos inflexio, & per gradus digestio, fluctuum modo extantium, modo subsidentium & invicem se propellentium undulatos intortosque motus plane refert. *Salmasius.*

1. *Pone verticem submiserit.*] Id est, à postica parte capitis, contra morem patrium prolixum aluerit.

2. *Plerumque synthesinam indutus, ligato circum collum sudario prodierit in publicum, &c.*] Hoc est, habitu hominis in triclinio discumbentis. Satyrici auctor, *In his eramus lauticiis cum ipse Trimalcio ad symphoniam allatus est, positusque in cervicalia minutissima, expressit imprudentibus risum. Pallio enim coccino adrasum incluserat caput, circaque oneratas veste cervices laticlaviam immiserat mappam, fimbriis hinc atque illinc pendentibus.* Dio *sudarium* vertit σινδόνιον. *Casaubonus.*

3. *Synthesinam indutus.*] Romani foris toga semper utebantur, quam Saturnalibus tantum ponere, & synthesin sumere licebat. Martial. l. XIIII. Epig. I. & CXLI. Sed & domi quoque sæpius, & quidem maxime in conviviis, synthesibus induebantur, ut Zoilus ille apud Martialem lib. V. Epigr. CXXI. Verum non satis honestum erat viros principes sic indutos conspici: Nero autem synthesinatus, discinctusque prodibat etiam in publicum, cum ne pænulæ quidem usus Imperatori unquam permitteretur. Synthesim vero effœminatorum ac mollium fuisse etiam Tertullian. lib. De pallio ostendit, uti & Xiphilin. cum hunc Suetonii locum exprimens, sic ait, χιτώνιόν τε ἐνδιδυσκὼς ἀνθινὸν, καὶ σινδόνιον περὶ τὸν αὐχένα ἔχων. *Torrent.* Synthesis quoque accipitur pro tota veste in vestiario composita: in leg. Titia §. Semproniæ. Synthesis enim Græcum vocabulum compositionem notat. *Baysius.*

4. *Sine cinctu, & discalceatus.*] Discinctum in publico videri, mollitiæ signum habebatur. Erat tamen, ubi & calceos ponere, & cinctum negligere, περιφρονήσεως argumentum erat, Qua de re habes ad cap. C. Aug.

5. *A philosophia eum mater avertit: monens imperaturo contrariam esse.*] Philostratus in vita Apollonii Tyanei, homini vano dictum non vanum in hanc sententiam tribuit, φιλοσοφία περὶ βασιλεῖ ἀνδρὶ, ξύμμετρος μὲν καὶ ὑπανειμένη, θαυμαστὴν ἐργάζεται κρά-

avertit: monens, imperaturo contrariam esse: [1] à cognitione veterum oratorum Seneca præceptor, quo diutius in admiratione sui detineret. Itaque ad Poëticam pronus carmina libenter ac sine labore composuit: nec, ut quidam putant, aliena pro suis edidit. [2] Venêre in manus meas pugillares libellique cum quibusdam notissimis versibus ipsius chirographo scriptis: ut facile appareret, non translatos, aut dictante aliquo exceptos: sed plane quasi à cogitante atque generante exaratos: ita multa & deleta & inducta & superscripta inerant.

53 *Habuit & [3] pingendi [4] fingendique maxime non mediocre studium. [5] Maxima autem popularitate efferebatur, omnium*

κορύφων· ἡ δὲ ἀκριβὴς καὶ ὑπερεπιτείνουσα φορτική τι, ὦ βασιλεῦ, καὶ ταπεινωτέρα τῆς ἡμετέρας σκηνῆς φαίνεται· καὶ τύφου δὲ αὐτό τι εἶναι ἡγοῦνται βάσκανοι.

1. *A cognitione veterum oratorum Seneca præceptor, quo diutius in admiratione sui detineret.*] Solus hic (*Seneca*) fere in manibus adolescentium fuit: quem non equidem omnino conabar excutere, sed potioribus præferri non sinebam: quos ille non destiterat incessere, cum diversi sibi conscius generis, placere se in dicendo posse iis quibus illi placerent, diffideret. *Quinctilianus.*

2. *Venere in manus meas pugillares libellique.*] Appellat libellos chartas viliores, quibus olim eruditi utebantur, quando primum aliquid componebant: ut opus emendatum in chartam meliorem inde transferrent. Epiphanius ejusmodi libellos vocat σχεδάρια: chartas autem quæ opus correctum excipiebant, τετράδας. *Casaub.*

3. *Pingendi.*] Corn. Tacitus: *Puerilibus statim annis Nero vividum animum in alia detorsit, cælare, pingere, cantus, aut regimen equorum exercere.* Pictura apud veteres in tanta fuit æstimatione, ut inter ingenuas artes numeraretur, utque ingenui pueri antigraphicen, hoc est, picturam, in ludo docerentur: ut docet Plinius in XXXV. Aristoteles quoque in VIII. Politicorum ait, *juvenes discere consuevisse literas, gymnasticam, musicam, & picturam.* Beroald.

4. *Fingendi.*] Fingere, ad plasticem, statuariamque refertur. Namque, ut inquit Plinius in XXXV. *plastices opus est fingere ex argilla similitudines.* Praxiteles plasticem matrem esse dixit statuariæ, sculpturæ, & cælaturæ: & cum esset in his omnibus summus, nihil unquam fecit ante, quam finxit. *Idem.*

5. *Maxima autem popularitate efferebatur, omnium æmulus, qui quoquo modo animum vulgi moverent.*] *Maxima popularitas*, maximum placendi vulgo studium. non displiceat *maxime autem popul.* eandem vocem (dico *maxime*) siquis ex præcedente sententia sustulerit, non multum meo judicio erraverit. Neronis popularitatem perstringit Dio Chrysostomus cum ait in orat. de philosoph. Καί τοι τῶν νῦν βασιλέων τις ἐπιθυμεῖ σοφὸς εἶναι τὴν τοιαύτην σοφίαν, ὡς πλεῖστα ἐπιστάμενος. οὐ

μὴν

omnium æmulus, qui quoquo modo animum vulgi moverent. Exiit opinio post scenicas coronas proximo lustro [1] descensurum eum ad Olympia inter athletas. Nam luctabatur assidue: nec aliter certamina gymnica Græcia tota spectaverat, quam [2] brabeutarum more in stadio humi assidens: ac si qua paria longius recessissent, in medium manibus suis protrahens. Destinaverat etiam [3] qui Apollinem cantu, Solem aurigando [4] æquiparare existimaretur, imitari & Herculis facta. Præparatumque leonem ajunt, quem vel clava vel [5] brachiorum nexibus in Amphitheatri harena spectante populo
[6] nudus elideret. Sub exitu quidem vitæ palam vove- 54
rat si sibi incolumis status permansisset, proditurum se partæ victoriæ ludis, etiam [7] hydraulam [8] & choraulam,
&

μέρ' τοι τὰ τοιαῦτα ἃ μὴ θαυμάζεται παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' ἐφ' οἷς στεφανωθῆναι ἐστι. *Casaub.*

1. *Descensurum.*] Eleganter dixit, quasi in certaminis discrimen iturum: sic descendo in campum, in pugnam dicimus, non tam ex superiore loco in inferiorem, quam ex tuto in locum discriminis: quanquam & ad situm urbis, & castrorum munitiones, & loca spectantium, quæ superiora sunt, tota usurpatio referri possit, sed elegantiarum accuratissimi exactores, quod prius diximus, tenent. *Sabell.*

2. *Brabeutarum.*] Gymnicis agonibus præerant Brabeutæ, qui & Mastiganomi & Rhabduchi dicuntur à Græcis, auctoribus Polluce & Suida: Latine *designatores* ab Ulpiano dicuntur. Dicuntur à βραβεύω, quod *constituere* & *arbitrari* significat. Inde βραβεῖον, præmium Hieronicarum, hoc est, corona. *Budæus.*

3. *Qui Apollinem cantu.*] Cod. Salmas. *quia Apollinem cantu, &c.* Una littera adjecta efficit, ut de re ipsa liqueat.

4. *Æquiparare.*] Cod. Salmas. *æquiperare.* & ita semper.

5. *Brachiorum nexibus.*] Qualem videmus Herculem in Græcorum numismatibus, & C. Poblicii denariis. *Torrentius.*

6. *Nudus elideret.*] Suffocaret, strangularetque: sicut Hercules leonem Nemeæum manibus strangulasse fertur. *Beroald.*

7. *Hydraulam.*] Qui sciens est organorum hydraulicorum, is hydraula nuncupatur. Horum organorum supra mentio facta est.

8. *Et choraulam.*] Choraules is est, qui ad Chorum tibia canit, ut λυρῳδὸς, qui ad Lyram, αὐλῳδὸς, qui ad tibiam. Hyginus fabula CCLXXII. *Pythaules, qui Pythia cantaverat, septem habuit palliatos, qui voce cantaverunt, unde postea appellatus est Choraules.* palliatos vocat, quia revera Choraulæ palliati erant. Vide Vopiscum in fine Carini. Septem igitur Palliati constituebant chorum, ad cujus cantum is, qui tibiam inflabat, dicebatur Choraules.

Quem

& utricularium, ac novissimo die histrionem, [1] saltaturumque Virgilii Turnum. Et sunt qui tradant Paridem histrionem occisum ab eo, quasi gravem adversarium.

55 *[2] Erat illi æternitatis perpetuæque famæ cupido, sed inconsulta. Ideoque multis rebus ac locis vetere appellatione detracta, [3] novam induxit ex suo nomine. Mensem quoque [4] Aprilem, Neroneum appellavit. Destinaverat & Romam [5] Neropolim nuncupare.*

56 *Religionum usquequaque contemtor, [6] præter unius Deæ Sy-*

Quem nemo melius aut elegantius Cypriano expressit in libro de spectaculis: *Alter cum Choris, & cum hominis canora voce contendens spiritu suo, quem de visceribus suis superioribus nitens hauserat, tibiarum foramina modulans, nunc effuso, & nunc intus recluso, ac represso, nunc certis foraminibus emisso, atque in aërem profuso, item in articulos sonum frangens loqui digitis elaborat, ingratus artifici, qui linguam dedit.* Joseph. Scaliger.

1. *Saltaturumque Virgilii Turnum.*] Id est, gesticulatione imitaturum. Horat. lib. I. Sat. v.

Pastorem saltaret uti Cyclopa rogabat.

Idem De arte,

— *agrestum Cyclopa movetur.*

Vide cap. XXXIX. & XLIII.

2. *Erat illi æternitatis perpetuæque famæ cupido, sed inconsulta.*] Plane simile est Pausaniæ de Nerone judicium: quod libet adscribere. postea enim quam de liberata ab eo Græcia dixit, Ἀποδόντι, ait, ἐς τοῦτό μοι τοῦ Νέρωνος τὸ ἔργον, ὀρθότατα εἰρηκέναι Πλάτων ἐφαίνετο ὁ Ἀρίστωνος· ὁπόσα ἀδικήματα μεγάλα καὶ τολμήματα ἐστὶν ὑπερηρκότα, οὐ τῶν ἐπιτυχόντων εἶναι ταῦτα ἀνθρώπων, ψυχῆς δὲ γενναίας, ὑπὸ ἀτόπου παιδείας διεφθαρμένης. Non potest negari, & cupidinem famæ, ac nominis sui æternitati consecrandi desiderium, generosi animi esse documentum. *Casaub.*

3. *Novam induxit.*] Cod. Salmas. *indixit.* quod auget intemperiem Neronis.

4. *Aprilem Neroneum.*] Ob detectam eo mense conjurationem Pisonianam.

5. *Neropolin.*] Quasi Neronis civitatem. Neronem in hoc æmulatus videtur Commodus Imperator, qui Romam coloniam Commodianam vocari voluit, qui & Romanus Hercules est appellatus, quod feras in amphitheatro occidisset. *Beroald.*

6. *Præter unius Deæ Syriæ.*] Quæstio est, num eadem diva sit Atergatis, ac Dea Syria. Sic videtur, propter illa Strabonis verba in XVI. ubi, cum de Euphrate esset locutus, subjungit, Ὑπέρκειται δὲ τοῦ ποταμοῦ σχοίνους τέτταρας διέχουσα ἡ Βαμβύκη, ἣν καὶ Ἔδεσσαν καὶ Ἱερὰν πόλιν καλοῦσιν, ἐν ᾗ τιμῶσι τὴν Συρίαν θεὸν τὴν Ἀτεργάτιν. Sed Atergatin quidem constat unam esse ex Syrorum Deabus: attamen aliam arbitror ab illa, quæ καθ' ἐξοχὴν *Dea Syria* dicebatur. Nam Atergatis sive Derceto erat semimulier, & semipiscis: ut ex Luciano constat, qui continuo subjungit: Ἡ δὲ ἐν ἱρῇ πόλει, πᾶσα γυνή ἐστι. Hæc Syria Dea non tam animale numen videtur, quam naturale. Nempe vis naturæ generatrix quæ tum Veneris, tum matris Deûm nomine intelligitur,

Syriæ. Hanc mox ita sprevit, ut urina contaminaret: alia superstitione captus in qua sola pertinacissime hæsit. Siquidem[1] *icunculam puellarem, cum quasi remedium insidiarum à plebeio quodam & ignoto muneri accepisset, detecta confestim conjuratione pro summo numine trinisque in die sacrificiis colere perseveravit: volebatque credi*[2] *monitione ejus futura prænoscere. Ante paucos quam periret menses, attendit & exstispicio, nec umquam litavit.*[3] OBIIT *secundo & trigesimo* 57
ætatis

gitur. Vel si cum naturali hoc numine pariter coluerint animale: non hoc Atergatis erit, Semiramidis mater, sed Semiramis ipsa. quod ex eo liceat suspicari, quia nulla Syris celebratior heroïna fuit Semiramide, uti nulla Diva iis divinior Deâ Syriâ. Accedit, quod Semiramis dicitur educata à columbis, & columbæ etiam symbolo signabatur. Dea autem Syria ex ovo, cui columba insederit, dicitur prognata; idque ad Euphratem, ubi Babylon, urbs regia Semiramidis. Qua de re Cæsaris Germanici interpres. *Vossius.*

1. *Icunculam puellarem, cum quasi remedium insidiarum muneri accepisset.*] Moris fuit hominibus præstigiatoribus & planis, remedia adversus quosvis morbos & casus vendere, quæ semper circumferri facilia essent. Talis hæc icuncula puellaris: tales illi anuli φαρμακῖται sive φυσικοὶ, quorum mentio apud Aristophanem atque alios. Tales item laminæ illæ quarum meminit Arnobius libro secundo, *Adversus ictus noxios & venenatos colubrarum morsus, remedia sæpe conquirimus, & protegimus nos laminis, Psyllis, Marsisve vendentibus, aliisque institoribus atque planis.* In Viterbiensi vero diserte scriptum *acuncula.* Puto verum esse *acucula.* quæ & Latina & proba dictio est. Imperator Constant. in Cod. Theodosiano, De repudiis, *Si præter hæc tria crimina repudium marito miserit, oportet eam usque ad acuculam capitis in domo mariti deponere.* De acu quæ muliebris mundi olim, ut nunc quoque pars fuit, nihil attinet dicere. notissima enim res est. Hujusmodi igitur acus non minus quam anulos aut laminas in magico instrumento locum habuisse, ex hac lectione discimus. *Casaub.*

2. *Monitione ejus.*] Ex hoc vero similius videtur imagunculam potius, quam acunculam significari, cum ad imaginem magis, quam ad acum monitio referri possit. *Beroald.* Qui præfert *icuncula*, adeat etiam ad Caligul. cap. XII.

3. *Obiit secundo & trigesimo ætatis anno.*] Tempus Imperii fuisse ait Josephus annorum tredecim, & dierum octo. Zonaras annis tredecim adjicit menses octo, demptis diebus duobus. Xiphilinus duos amplius dies illi tribuit tantum. Clemens vero, annorum vult fuisse tredecim, mensium octo, dierum XXVIII. Eusebius, nisi fallunt nos, ut sæpe, ejus codd. annos XIV. ait, menses septem, dies XXIV. Etiam alii minorum gentium chronologi aliter. In annis vitæ late errant Dio & Zonaras, qui ajunt vixisse annos XXX. menses novem. vide & Epiphanium, Theophilum, alios. *Casaub.*

*. *Die quo quondam Octaviam interemeras.*]

*ætatis anno, * die quo quondam Octaviam interemerat. Tantumque gaudium publice præbuit, ut plebs [1] pileata tota urbe discurreret. Et tamen non defuerunt qui per longum tempus [2] vernis æstivisque floribus tumulum ejus ornarent: ac modo imagines prætextatas in Rostris proferrent, modo edicta, [3] quasi viventis, & brevi magno inimicorum malo reversuri. Quinetiam [4] Vologesus Parthorum rex, missis ad senatum legatis, de instauranda societate, hoc etiam magnopere oravit, ut Neronis memoria coleretur. [5] Denique cum post viginti an-*

rat.] Ad quem plane exitum illud de Octavia insomnium pertinuit. c. XLVI.

1. *Pileata.*] Sext. Aurelius: *Omnis Roma adeo interitu Neronis exultavit, ut plebs induta pileis manumissionum, tanquam sævo exempta domino, triumpharet.* Martial. *Permittis puto pileata Roma.*

2. *Vernis æstivisque floribus.*] Aug. capite XVIII.

3. *Quasi viventis, & brevi magno inimicorum malo reversuri.*] Quia Neroni sese perimenti paucissimi (tres ait Dio, Suetonius quatuor) testes adfuerunt: propterea eo extincto & ignoratum plerisque mortis genus, quo verum illud monstrum perierat: & multis etiam persuasum non esse illum occisum, sed vivere, ac brevi reversurum. Fuit & illa constans plerorumque in veteri Ecclesia opinio, venturum Neronem ante seculi finem; & vel ipsum fore Antichristum, (Johannes Chrysostomus serio affirmat Neronem Antichristi fuisse typum:) vel temporibus iisdem per Occidentem sæviturum, quibus ille per Orientem: qua de re suaviter fabulatur ille vere θαυμάσιος Martinus, apud Severum Sulpicium dialogo secundo. Auctor versuum qui Sibyllis tribuuntur, de Nerone,

Ἀλλ' ἔσται καὶ ἄιστος ὁ λοίγιος· εἶτ' ἀνακάμψει
Ἰσάζων θεῷ αὐτόν.

& plura in hanc sententiam variis locis ejus operis. B. Augustinus De civitate Dei lib. XX. dictum Pauli Apostoli explicans, *Iam enim mysterium iniquitatis operatur*, inter cætera scribit: *Quidam putant hoc de imperio dictum fuisse Romano: & propterea Paulum Apostolum non id aperte scribere voluisse, ne calumniam videlicet incurreret, quod Romano imperio male optaverit, cum speraretur æternum. ut hoc quod dixit, Iam enim mysterium iniquitatis operatur, Neronem voluerit intelligi: cujus facta velut Antichristi videbantur. Unde nonnulli ipsum resurrecturum: & futurum Antichristum suspicantur. Alii vero nec eum occisum putant: sed subtractum potius, ut putaretur occisus: & vivum occultari in vigore ipsius ætatis, in qua fuit cum crederetur exstinctus, donec suo tempore reveletur, & restituatur in regnum.* Casaub.

4. *Vologesus Parthorum rex.*] Quo cum Nero pacem fecit, quando Tiridatem fratrem Romam misit ad Neronem adorandum. Scribit Sextus Aurelius, quod huic loco convenit, Persas in tantum dilexisse Neronem, ut legatos mitterent orantes copiam construendi monumenti.

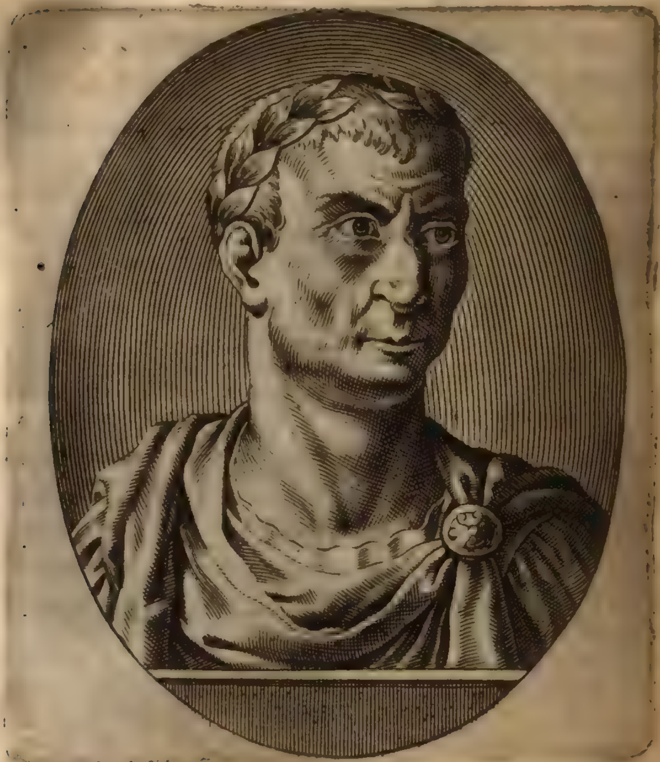
5. *Denique cum post viginti annos adolescente me exstitisset conditionis incertæ, qui*

annos adolescente, me exstitisset conditionis incertæ, qui se Neronem esse jactaret, tam favorabile nomen ejus apud Parthos fuit, ut vehementer adjutus,[1] *& vix redditus sit.*

qui se Neronem esse jactaret.] Pseudonerones fuêre plures. Tacitus clare ostendit. etsi parum vulgo ad ejus verba attendunt secundo Historiarum : *Sub idem tempus Achaia atque Asia falsò exterritæ, velut Nero adventaret : vario super exitu ejus rumore, eoque pluribus vivere eum fingentibus credentibusque. Cæterorum casus conatusque, in contextu operis dicemus. Tunc servus è Ponto, sive, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharæ & cantus peritus (unde illi super similitudinem oris propior ad fallendum fides) adjunctis desertoribus quos inopia vagos ingentibus promissis corruperat, mare ingreditur.* illa verba, *pluribus vivere eum fingentibus*, subobscure indicant falsos Nerones fuisse plures : quod arguunt manifeste sequentia. nam de pluribus se dicturum pollicetur. & historia confirmat, quæ plures commemorat. primus est quem Tacitus inserit rebus Othonis & Vitellii : nam interpreti non assentior componenti illum locum cum isto Suetonii. aperte repugnant tempora. & Tacito consentit Xiphilinus ex Dione, narrans in Othone, captum fuisse tum quendam qui Neronem se fingeret : cujus, inquit, Dio nomen se ignorare ait. similem ignorantiam profitetur & Tacitus in fine narrationis illius : *Asprenati*, inquit, *cuncta ex fide nuntiata : cujus cohortatione expugnata navis, & interfectus quisquis ille erat.* Alius ab hoc est Terentius ille Maximus quem ex Dione, ut arbitror, tradit Zonaras in vita Titi. Tertius est de quo Suetonius hoc loco. Eum narrat Tranquillus extitisse post viginti annos à Neronis morte : incidit igitur in Domitiani tempora, & imperii ejus annum septimum. quare non potest cum alterutro superiorum idem esse. Pseudoneronis cujusdam meminit Lucianus in commentariolo Πρὸς ἀπαίδευτον. *Casaubonus.*

1. *Et vix redditus sit.*] Scilicet ad supplicium.

SER. SVLPICIVS GALBA.

SPOPONDIT ANNIS, LAUDIBUSQUE PRIVATI,
CAPAX REGENDI PECTUS, AT RIGOR PRISCO
PAR SOLUS ÆVO, SECULOQUE CAMILLI,
SEGNI REGENDÆ FECIT IMPAREM ROMÆ.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI

DE XII. CÆSARIBUS

LIBER VII.

SER. SVLPICIVS GALBA.

PROGENIES Cæsarum in Nerone defecit: quod futurum compluribus quidem signis, sed evidentissimis duobus, apparuit. Liviæ olim post AVgusti statim nuptias Vejentanum suum revisenti, prætervolans aquila, gallinam albam, ramulum lauri rostro tenentem, ita ut rapuerat, demisit in gremium: cumque nutriri alitem, [1] *pangique ramulum placuisset, tanta pullorum soboles provenit, ut hodie quoque* [2] *ea villa* ad Gallinas *vocetur:* [3] *tale vero lauretum, ut triumphaturi Cæsares* [4] *inde laureas decerperent: fuitque mos triumphantibus,* [5] *alias confestim eodem loco pangere: & observatum est sub cujusque ob-* I

1. *PAngique ramulum placuisset.*] Ramulum vocat κλῶνα. nam laurus earum arborum una est, quæ generant si κλὼν pangatur, id est, surculus: non generant neque proveniunt, si ἀκρέμων hoc est, surus, sive crassior ramus. caussam habes apud Theophrastum Αἰτίων φυλικῶν libro primo, capite tertio. *Casaub.*

2. *Ea villa ad Gallinas vocetur.*] Plin. lib. xv. cap. ult. hac de re loquens, villam istam Tiberi impositam, juxta nonum ab Urbe lapidem, via Flaminia describit.

3. *Tale vero lauretum, ut triumphaturi Cæsares, &c.*] Virgil. Æn. VI.

Spargens rore levi, & ramo felicis olivæ.

Moris fuerat ut de lauro fieret. Sane dicit Donatus, quod hoc propter Augustum mutavit. Nam nata erat laurus in palatio eo die quo natus est Augustus, unde triumphantes coronari consueverant: propter quam rem noluit laurum dicere ad officium lugubre pertinere. *Servius.*

4. *Inde laureas decerperent.*] Post hæc verba Codex Salmasianus spatium unius lineæ cum dimidia reliquit. Si quid in eo exaratum olim fuit, id hactenus alta oblivione sepultum latet.

5. *Alias confestim eodem loco pangere.*] Pangere, figere, unde plantæ pangi dicuntur cum in terram demittuntur. inde etiam versus pangi, id est, figi in cera dicuntur. *Festus.* Pulchra translatione Lucret. lib. II.

Quandoquidem vitæ depactus terminus alte.

obitum, [1] arborem ab ipso institutam, elanguisse. Ergo novissimo Neronis anno, & [2] silva omnis exaruit radicitus, & quidquid ibi gallinarum erat, interiit: ac subinde tacta de cœlo [3] Cæsarum æde, capita omnibus simul statuis deciderunt: [4] AVgustique sceptrum è manibus ex-
2 *cussum est. Neroni* GALBA *successit, [5] nullo gradu contingens Cæsarum domum: sed haud dubie [6] nobilissimus, magnaque & [7] vetere prosapia: ut qui statuarum titulis [8]* PRONEPOTEM Q. CATULI [9] CAPITOLINI *semper adscripserit: Imperator vero etiam stem-*

1. *Arborem ab ipso institutam.*] *Arborem instituere*, pro arborem in terra statuere & pangere, dixit. Non est absimile illud Ciceronis apud Rullum, *Ubi instituere vineas possint.* Turnebus.

2. *Silva omnis exaruit radicitus.*] Habes similem historiam apud Joannem Tzetzem, Historici chiliade IIII. de ficu logothetæ cuidam unice dilecta (sic ut nemini alii esse fructum ex ea liceret) quæ magna omnium admiratione, die mortis exaruit, ac postridie à summo ad imum fidit se. quam historiam sancte jurat auctor esse veram. *Casaub.* Tacitus in anno DCCCXI. *Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quæ super octingentos & quadraginta* (numerus falsus est) *ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus & arescente trunco deminutam, prodigii loco habitum est, donec in novos fœtus reviresceret.*

3. *Cæsarum æde.*] Dubitari possit quam hic Cæsarum ædem vocet. Ego sane ædem Veneris Genitricis fuisse arbitror. à Venere enim gens Julia per Æneam. *Torrentius.*

4. *AVgustique sceptrum è manibus excussum est.*] Sceptrum intelligo, quale etiam stante Republica triumphantibus gestare jus erat, ut fortassis habitu triumphali illa AUgustum statua repræsentaverit. Cæteroquin insignia regni abnuisse, quibus primis rerum dominis esse Romæ contigit, ea fidem abunde faciunt, quæ ad cap. XXII. Caligulæ dicuntur. *Schildius.*

5. *Nullo gradu contingens Cæsarum domum.*] Liviam tamen aliquomodo contingebat auctore Plutarcho. ἦν δέ τι καὶ Λιβίᾳ τῇ Καίσαρος γυναικὶ κατὰ γένος προσήκων ὁ Γάλβας.

6. *Nobilissimus.*] Genus paternum à gente Sulpicia, maternum à Lutatia trahens, quod de se ipso Pisonem jam adoptaturus narrat apud Tacitum libro I. Historiarum.

7. *Vetere prosapia.*] Quintilianus prosapiam esse ait verbum vetustum nimis, & oblitteratum, quo minime utendum esse censet.

8. PRONEPOTEM Q. CATULI CAPITOLINI *semper adscripserit.*] Scribe PRONEPOTEM SE Q. C. casu enim omissa vocula *Se*, quam & Salmasii Codex agnoscit, & Casauboni codices, ut ipse testatur, habuerunt.

9. CAPITOLINI.] Qui nomen accepit ex eo, quod curator fuit restituendi Capitolii, illudque dedicavit: quod solum felicitati Syllæ defuerat. Hujus historiæ mentio facta est in vita Cæsaris Dictatoris.

1. In

stemma [1] *in atrio proposuerit, quo paternam originem ad Jovem: maternam,* [2] *ad Pasiphaën Minois uxorem referret. Imagines &* [3] *elogia* [4] *universi generis exsequi longum est: familiæ breviter attingam. Qui primus* 3
Sulpiciorum cognomen Galbæ tulit, cur, aut unde traxerit, ambigitur. Quidam putant, quod oppidum Hispaniæ frustra diu oppugnatum [5] *illitis demum galbano facibus succenderit: alii,* [6] *quod in diuturna valitudine galbeo, id est, remediis lana involutis assidue uteretur:* * *nonnulli, quod præpinguis fuerit visus, quem* gal-
bam

1. *In atrio.*] Vide ad caput XXXVII. Neronis.

2. *Ad Pasiphaën.*] Mirum vero, cum Pasiphaë Solis filia feratur, non ad Solem potius maternum genus eum retulisse, quam ad fœminam tam fœdo concubitu infamem. Quare suspicor hunc locum esse corruptum, scribendumque, *paternam originem ad Minoëm, ac Pasiphaën, Minois uxorem, referret,* deleto *maternam*, infarto ab aliquo, qui materni quoque generis mentionem faciendam esse putabat. Atqui illud ante ad Q. Catulum retulerat Suetonius. Sic de alio quodam Galba Silius Italicus lib. VIII.

Huic genus orditur Minos, invisaque tauro
Pasiphaë: —

de paterno enim genere loquitur. *Torrentius.*

3. *Elogia.*] Elogium medium est verbum: tam enim honoris, quam vituperationis testificatio. *Sabellicus.*

4. *Vniversi generis exsequi longum est: familiæ breviter attingam.*] Plures igitur in gente Galbarum familiæ fuere. Sic à Cn. & C. Octaviis *duplex Octaviorum familia defluxit.* Aug. cap. II. item, *Ex gente Domitia duæ familiæ claruerunt, Calvinorum & Ænobarborum.* Ner. cap. I. *Schildius.*

5. *Illitis demum galbano facibus.*] Glossarium, Γαλβάνη ἢ Χαλβάνη, *Galba,* sed Græci per χ hanc vocem enuntiant, non ut Latini per g: quam analogiam in aliis deprehendes: & Latini hunc herbæ ferulaceæ succum appellant galbanum, non *galbam.* Casaub. Plin. l. XII. c. XXV. *Dat & galbanum Syria in eodem Amano monte è ferula, quam ejusdem nominis resinæ modo stagonitin appellant.* Cum accenditur, flammam nutrire, pluribus herbariæ rei scriptores testantur.

6. *Quod in diurna valitudine galbeo, id est, remediis lana involutis assidue uteretur.*] Hunc locum perperam sollicitatum vexatumque viris doctis doleo. *Galbeum* vocat auctor, illa remedia lanâ involuta, quibus utebatur Galba, quod more galbei vel armillæ circa brachium obvoluta illa haberet: remedia igitur lana involuta, & in brachio vicem armillæ gestata, *galbeum* vocavit Suetonius: armillas etiam vel galbea gestârunt veteres quibus remedia quædam erant inclusa adversus varios morbos facientia. *Galbeum*, vel *calbeum*, quod pro ornamento, vel armilla accipiebatur apud veteres, quâ virtutis ergo donabantur milites, ita dicebatur à voce Græca κάρπιον: unde *carpeum* & *calpeum* post-

bam *Galli vocent: vel contra, quod tam exilis, quam sunt* [1] *animalia, quæ in esculis nascuntur, appellanturque galbæ. Familiam illustravit Ser. Galba consularis, temporum suorum* [2] *eloquentissimus: quem tradunt, Hispaniam ex prætura obtinentem,* [3] XXX. *Lusitanorum mil-*

postea *galbeum*: recte igitur, calbeos scripsit Festus. Hinc & καρπίους ὄφεις & ἐπικαρπίους Græci dicunt armillas in modum serpentis contextas. *Salmasius.*

*. *Nonnulli, quod præpinguis fuerit visus, quem Galbam Galli vocent.*] Vetus Gallorum lingua eadem cum Germanica fuit; ut jam pridem ab eruditis, inprimis Isacio Pontano nostro est observatum. Non superest tamen hodie, quod sciam, Germanis vocabulum *Galbe* hac, quam Suetonius hic tradit, significatione. Cæterum sciendum est, ut cæterarum linguarum, ita etiam Germanicæ multa vocabula periisse. *Boxhornius.* Id quod dictum est de vetere Gallica lingua, etiam clarum fit ex eo præsertim loco, in quo Plinius aratra rotulis instructa, Gallicum inventum, *Pflugrat* recte nominavit: ubi tamen codices, *Plummarat*, alii *Planarat*, habent. Quidam vero, ut se prorsus ineptos ostenderent, in *Planetam* mutarunt. Idem Plinius *Bodincum*, Padum fluvium, hoc est fundo carentem, Gallica lingua, à Liguribus dictum ait. Idem ibidem oppidum eodem tractu esse *Bodincomagum* vetusto nomine nuncupatum dicit. Ita apud Suetonium in Galba præpinguis Gallice *Galb* intelligitur, seu potius vitulus: nam ita homo præpinguis, atque obesus, per jocum, vitulus vocatur: Et *Becco* rostrum apud eundem in Vitellio Belgæ nostra ætate in sua lingua adhuc habent sicut Itali. Multa his similia enumerat Ægidius Tschudus, qui etiam hodiernam Francorum linguam ex duabus linguis constare ait, ex prisca lingua Celtica & Romana: in qua tamen Romana dominatur lingua. Vulgo hominem pinguem *kalb* aut *kalf* Germani vocant. Unde forte factum nomen *Galba*, id est, pinguis. *Glareanus.*

1. *Animalia quæ in esculis nascuntur.*] Sunt multa animalcula & vermiculi qui in arboribus aut siccis etiam ligni nascuntur: qui quum appellatione communi Græcis dicantur τερηδόνες, Latinis teredines, varia nomina ex arborum generibus aut aliis caussis, sunt sortiti in utraque lingua. ejusmodi nomina sunt κὶς, σὴς, ἶξ, ψλὼ, χρίελος, item, cossi, bytarus, apud Plinium è M. Tullio, & galbæ, ut docemur isto loco. Memmii liber, *in æsculis.* quomodo ejus arboris nomen in plerisque libris scriptum invenitur. *Casaubonus.*

2. *Eloquentissimus.*] Temporum suorum Ser. Galba eloquentia præstitit: cujus tamen orationes exiles fuerunt, & redolentes antiquitatem, quæ ob id exaruerunt. *Cicero.*

3. XXX. *Lusitanorum millibus perfidia trucidatis, Viriatini belli caussam exstitisse.*] In tria agmina partitos descendere in planitiem, quam singulis assignàrat, jussit. Deinde ad primos accedens, ceu jam amicos, arma deponere imperat: armis spoliatos vallo circumdat, omnesque trucidat. Eodem modo secundos & tertios ingenti festinatione delevit. Ac perfidiam ultus est, non, ut Romanum decuit, Romanorum humanitatem, sed barbarorum diritatem atque immanitatem imitatus. Evasère tamen ex illis pauci, inter quos Viriatus. *Appianus.*

1. *Re-*

millibus perfidia trucidatis, Viriatini belli caussam exstitisse. Ejus nepos ob [1] repulsam consulatus infensus Julio Cæsari, [2] cujus legatus in Gallia fuerat, conspiravit cum Cassio & Bruto: propter quod [3] Pedia lege damnatus est. Ab hoc sunt Imperatoris Galbæ avus & pater. Avus clarior studiis quam dignitate: non enim egressus præturæ gradum, multiplicem nec incuriosam historiam edidit. Pater consulatu functus, [4] quam brevi corpore atque etiam gibber modicæque in dicendo facultatis, caussas industrie actitavit. Vxores habuit Mummiam Achaïcam, neptem Catuli, proneptem L. Mummii, qui Corinthum excidit: item Liviam Ocellinam, ditem admodum & pulcram, à qua tamen nobilitatis caussa appetitus ultro existimatur, & aliquanto enixius, postquam subinde instanti [5] vitium corporis secreto posita veste detexit, ne quasi ignaram fallere videretur. Ex Achaïca liberos, [6] Cajum & Servium procreavit. Quorum major Cajus attritis facultatibus urbe cessit: [7] prohibitusque à Tiberio sortiri anno suo

1. *Repulsam consulatus.*] Meminit hujus repulsæ Q. Hirtius De bello Gallico, sic tamen ut non per Cæsarem, sed per Cæsaris inimicos eam Galba passus sit. *Torrent.* Verba: *ereptum Ser. Galbæ consulatum, cum is multo plus gratia suffragiisque valuisset, quod sibi conjunctus & familiaritate, & necessitudine legationis esset.*

2. *Cujus legatus in Gallia fuerat.*] Cæsar in Commentariis crebro meminit de hoc legato suo Galba: cujus virtutem in primis extollit in tertio Commentario belli Gallici.

3. *Pedia lege.*] Neronis cap. III.

4. *Quam brevi corpore.*] Cod. Salmas. *quamquam.*

5. *Vitium corporis secreto posita veste detexit.*] Similem historiam de Cratete Thebano, quem Hipparchia nobilis puella appetebat, habes apud Diogenem Laërtium libro VI.

6. *Cajum & Servium procreavit.*] Admonendos lectores duxi maxime non attentos, non recte in vulgatis codicibus hunc Imperatorem Sergium dici, sed Servium Galbam. Est enim Servius prænomen, & sæpe in Sulpicia gente ut in tota Romana historia videre licet. Sergius autem familiæ nomen est, de qua L. Catilina fuit. *Glareanus.*

7. *Prohibitusque à Tiberio sortiri anno suo proconsulatum.*] Vid. ad cap. XLVII. Aug.

4 *suo proconsulatum, voluntaria morte obiit.* SER. *Galba Imperator, M. Valerio Messalla, Cn. Lentulo* COSS. *natus est,* IX. *Kal. Januarii, in villa colli supposita, prope Terracinam sinistrorsum Fundos petentibus. Adoptatus à noverca sua,* [1] *Livii nomen, & Ocellæ cognomen assumsit, mutato prænomine. Nam & Lucium mox pro Servio usque ad tempus imperii usurpavit. Constat AVgustum puero adhuc salutanti se inter æquales* [2] *apprehensa buccula dixisse,* καὶ σὺ τέκνον [3] τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ. *Sed & Tiberius,* [4] *cum comperisset imperaturum eum, verum in senecta:* [5] Vivat sane, *ait,* quando id ad nos nihil pertinet.

Avo

1. *Livii nomen & Ocellæ cognomen assumpsit.*] Satis notum est, *Ocella* cognomen fuisse gentis Romanæ. non dubito casum aliquem peperisse hanc appellationem; sive ab ocellis propter parvitatem oculorum: sive ab ὀκέλλω, quod Græcis navem appellere significat, prima ejus fuerit origo. fuit & apud Græcos etiam vetustissimos usitatum Ocelli nomen. Hæc quum ita sint, miror in optimis membranis scribi, *& Ocellare cognomen.* In Domitiani cap. VIII. legimus *Ocellatas sorores.* an igitur etiam hic propter adoptionem Ocellæ cognomen aliter est formatum? *Casaub.*

2. *Apprehensa buccula.*] Ut fit cum pueros deosculamur. Aug. cap. XCIV. *ejusque osculum delibatum.* Torrent.

3. Τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ.] Sic loquitur Philostratus in Ptolemæo Naucratite, δικῶν τε καὶ διηγεσιμαίων παρέτρωγε. At Dio vocem minus usitatam mutavit usitatiore παραγεύσῃ. *Casaub.* Sic Dio lib. LVII. & Xiphilin. Galba, atque etiam Joseph. Antiq. Judaic. XVIII. Tacit. quoque iis verbis, *& tu Galba quandoque degustabis Imperium.* Mirandum vero cum cæteri dictum id Tiberio tribuant, solum Suetonium Augusto tribuere, & quidem non memoria lapsum, ut arbitror (nam & Tiberii hic meminit) sed quod ita acciderit, ut vel ex temporum ratione colligimus. Siquidem Galba anno ætatis LXXIII. demum ad Imperium pervenit. Ab Augusti vero exitu ad hujus Imperii initium anni tantum sunt LIV. Pueritiam igitur egressus erat Galba ante Tiberii principatum. *Torrentius.*

4. *Cum comperisset, imperaturum eum.*] Tiberius adeo fatum uniuscujusque præstantissimorum virorum indagabat, ac certo cognoscebat, ut Galbæ etiam, qui tum forte uxorem duxerat, obviam factus dixerit, *eum quoque aliquando imperium gustaturum,* abstinuit autem ejus cæde, quia hoc quoque in fatis Galbæ erat, ut quidem ego sentio: ut autem ipse Tiberius dicebat, quod se jam defuncto, senex esset imperio potiturus Galba. *Dio Cassius.*

5. *Vivat sane, quando id ad nos nihil pertinet.*] Simillimum est, quod in Maximino Juniore Julius Capitolinus refert: *Nec defuerunt qui cavendum infantem dicerent Caracallæ. Tum ille dixit: Longe est ut mihi succedat iste.*

1. *Fulgur*

Avo quoque ejus[1] *fulgur procuranti, cum exſta de manibus aquila rapuiſſet, & in frugiferam quercum contuliſſet, ſummum ſed ſerum imperium portendi familiæ reſponſum eſt. Et ille irridens :* Sane, *inquit,* [2] cum mula pepererit. *Nihil æque poſtea Galbam tentantem res novas confirmavit, quam mulæ partus, cæteriſque ut obſcænum oſtentum abhorrentibus, ſolus pro lætiſſimo accepit, memor ſacrificii, dictique avi. Sumta virili toga, ſomniavit fortunam dicentem,* ſtare ſe ante fores defeſſam : & niſi ocyus reciperetur, cuicumque obvio prædæ futuram. *Vtque evigilavit aperto atrio, ſimulacrum æneum Deæ cubitali majus juxta limen invenit, idque gremio ſuo Tuſculum, ubi* [3] *æſtivare conſueverat, avexit : &* [4] *in parte ædium conſecratum, menſtruis deinceps ſupplicationibus &* [5] *pervigilio anniverſario coluit. Quamquam autem nondum ætate conſtanti, veterem civitatis, exoletumque morem, ac tantum in domo ſua hærentem, obſtinatiſſime retinuit : ut liberti ſervique bis die frequen-*

1. *Fulgur procuranti.*] Expianti, propitiantique per procurationes. Nam fulminum quædam ſunt læta, quædam adverſa, quædam miſta : quæ adverſa ſunt, ut inquit Seneca, mala portendunt, & ideo expiationibus, procurationibuſque propitiari ſolent ad avertenda mala, quæ minitantur : & de his procurationibus fulminum intelligit idem Seneca, ſic ſcribens in ſecundo Quæſtionum naturalium : *Quid ergo expiationes, procurationeſque? quo pertinent, ſi immutabilia ſunt fata?* Apud Lucanum in primo Pharſaliæ deſcribitur procuratio fulminis facta ab aruſpice. *Beroald.*

2. *Cum mula pepererit.*] Eſt in annalibus noſtris, peperiſſe ſæpe, verum prodigii loco habitum. Theophraſtus vulgo parere in Cappadocia tradit : ſed eſſe id animal ibi ſui generis. *Plinius.*

3. *Æſtivare.*] Æſtivo tempore commorari : ſicut hybernare ad hybernum tempus refertur. Varro : *Mihi greges in Apulia hybernabant, qui in Arretinis montibus æſtivabant.* Beroald.

4. *In parte ædium conſecratum.*] Ab hoc, ni fallor, tempore obſervatum ut Fortuna aurea ſemper in cubiculo Principum poneretur. Capitolinus vita Pii, & vita M. Aurelii, Spartian. Severo. Unde frequentiſſima illa numiſmatum inſcriptio, uti & marmorum, FORT. AVG. *Torrent.*

5. *Pervigilio.*] Ad caput LIV. Caligulæ.

quentes adessent, ac [1] mane salvere, vesperi valere sibi
5 *singuli dicerent.* INTER *liberales disciplinas attendit & juri. Dedit & matrimonio operam: verum amissa uxore Lepida, duobusque ex ea filiis, remansit in cœlibatu, neque sollicitari ulla conditione amplius potuit, ne Agrippinæ quidem viduatæ morte Domitii, quæ maritum quoque adhuc nec dum cœlibem Galbam, adeo omnibus sollicitaverat modis, ut [2] inter conventum matronarum correpta jurgio, [3] atque etiam manu pulsata sit à matre Lepida. [4] Observavit ante omnes Liviam AVgustam: cujus & vivæ gratia plurimum valuit, & mortuæ testamento pæne ditatus est. [5]* HS. *namque quingenties [6] cum præcipuum inter legatarios habuisset, [1] quia*

1. *Mane salvere, vesperi valere.*] Lucianus in apologia ὑπὲρ τοῦ ἐν τῇ προσαγορεύσει πταίσματος. cujus libelli argumentum intelliges ex his Artemidori libro primo, capite ultimo, Ἔρρωσο δὲ καὶ ὑγίαινε, οὔτε λέγειν οὔτε ἀκούειν ἀγαθόν. οὐ γὰρ προσιόντες ἀλλήλοις, οὔτε μέλλοντές τι πράττειν ταῦτα λέγουσιν ἄνθρωποι. ἀλλὰ ἀπαλλαττόμενοι ἀλλήλων καὶ πρὸς ὕπνον τρεπόμενοι. *Casaub.*

2. *Inter conventum.*] Cod. Salmas. *in conventu.*

3. *Atque etiam manu pulsata sit à matre Lepida.*] Pars librorum *Lepida:* alii, *Lepidæ.* sensus manet idem. nam quin de matre Lepidæ uxoris Galbæ sit accipiendum, non potest dubitari. *Casaubonus.*

4. *Observavit ante omnes.*] Observantiæ hujus evidens testimonium est quod Imperator factus omnis generis nummos cum DIVAE. AVG. (Liviæ scilicet) imagine percussit. *Torrent.*

5. HS. *namque quingenties.*] Id est, habere eum Livia voluisset. sic enim dictum ut libro primo, *pepigit cum adversariis.* Omnino autem scribendum suspicor *quinquagies*, non autem *quingenties.* Scio enim eam summam legati, esse ultra civilem modum: quem cum AUgustus in testamento suo diligenter servaverit, teste Tacito; ineptum est putare, non esse habitam ejus rationem à Livia. Nonne vero absurdum fuerit, cum Augustus & Tiberius quadringenties non multo amplius populo Rom. legarint, Liviam uni Galbæ quingenties reliquisse? nunquam factum meo judicio. Ita ergo statuamus potius. Legaverat Livia Galbæ quinquagies, hoc est, aureorum coronatorum centum viginti quinque millia. Tiberius revocavit ad quingenta, sive coronatorum duodecim millia & quingentos. *Casaub.*

6. *Cum præcipuum inter legatarios habuisset.*] *Præcipuum* proprie vocant Jurisconsulti quod heredum alicui præter hereditatis partem peculiariter sibi capere permittitur l. XXXV. & l. ult. De leg. II. Inde *per præceptionem dare, legare, relinquere. Præceptio* quoque certum legati genus, de quo Ulpian. Institut. tit. XXIV. & l. XC. De legat. III. Sueton. vero *præcipuum* vocat quod Galbæ

[1] *quia* [2] *notata non perscripta erat summa, herede Tiberio legatum ad quingenta revocante,* [3] *ne hæc quidem accepit.* HONORIBUS *ante legitimum tempus initis,* 6
prætor [4] *commissione ludorum* [5] *Floralium, novum spectaculi genus,* [6] *elephantos funambulos edidit: exin provin-*

cia

Galbæ, tametsi heres scriptus non esset, primo ac veluti summo inter legatarios loco relictum à Livia fuerat. *Torrentius.*

1. *Quia notata, non perscripta erat summa.*] *Notæ*, unde *notarii*, non tam litteræ erant, quam signa litterarum, aut si litteræ, singulariæ tantum, sine coagmentis syllabarum, ut recte alicubi Gellius. Ideo Plutarchus Ciceronë σημεῖα vocat, & Cicero ipse lib. xv. Ad Attic. διὰ σημείων *scripseram.* Quæ scribendi ratio, à Tirone, Ciceronis liberto (ut volunt) inventa, aucta deinde à Mæcenate, & Seneca, quamvis ad celeriter quidvis excipiendum percommoda erat, quia tamen sæpe incerta, pro scribentis scilicet arbitrio, Justinianus in libris suis quicquam notis scribi vetuit, l. 11. Cod. De veteri jure enucleando. Sed & ante Justinianum si quæ notis in testamento scripta erant, pro non scriptis habita fuisse videntur. *Idem.*

2. *Notata.*] Numerorum figuris, non syllabis, & plenis dictionibus expressa. *Sabellicus.*

3. *Ne hæc quidem accepit.*] Tiberius enim omnia matris suæ legata fecit irrita. auctor Dio, initio Caligulæ.

4. *Commissione ludorum.*] Officium peculiare erat prætoris, ut ludos exhiberet privata impensa. Hinc Cicero laudat Murenæ magnificentiam, qui in prætura ludos fecit magnificentissimos, qui illi mox in petitione Consulatus admodum profuerunt apud populum ludis magnopere lætantem. Id Symmachi adhuc ætate obtinuit, sicut ex Epist. ejus patet: *In prætura filii mei equorum mihi curulium nobilitas præparanda est, ut exspectationi populi Romani mea pecunia, tua cura respondeat.* Item: *Designatum tibi ad urbanam præturam filium meum nuntio: intelligis quid sibi hoc indicium velit: quadrigarum curulium nobilitas præparanda est.* Beroald. Primitus tamen opus haud fuisse, ut privatis impensis, hos quidem ludos exhiberent, sequens Lactantii testimonium docet.

5. *Floralium.*] Flora quum magnas opes ex arte meretricia quæsivisset, populum Romanum scripsit heredem, certam pecuniam reliquit, cujus ex annuo fœnore suus natalis dies celebraretur, editione ludorum, quos appellant Floralia. Quod quia Senatui flagitiosum videbatur, ab ipso nomine argumentum sumi placuit, ut pudendæ rei dignitas quædam adderetur. Deam finxerunt esse, quæ floribus præsit, eamque oportere placari, ut fruges cum arboribus, aut vitibus, bene prospereque florescerent. Celebrantur hi ludi cum omni lascivia, convenientes memoriæ meretricis. Nam præter verborum licentiam, quibus obscœnitas omnis effunditur, exuuntur etiam vestibus populo flagitante meretrices, quæ tunc mimorum funguntur officio, & in conspectu populi usque ad satietatem impudicorum luminum cum pudendis motibus detinentur. *Lactantius.*

6. *Elephantos funambulos edidit.*] Græci σχοινοβάτην vocant: sicut νευροβάτην, qui per nervos currit: qua dictione usus est Flavius Vopiscus scribens neurobaten exhibitum esse in spectaculis à Carino Imperatore. Plinius in octavo ait, *elephantos adversis funibus subisse: quod quidem mirum fuit: sed mirabi-*

lius

ciæ Aquitaniæ anno fere præfuit: mox consulatum per sex menses [1] *ordinarium gessit. Evenitque ut in eo ipse L. Domitio patri Neronis, ipsi Salvius Otho pater Othonis succederet, velut præsagium insequentis casus, quo medius inter utriusque filios extitit Imperator. A Cajo Cæsare,* [2] *Gætulico substitutus, postridie quam ad legiones venit,* [3] *solenni forte spectaculo plaudentes inhibuit,* [4] *data tessera,* ut manus pænulis continerent. *Statim per castra jactatum est,*

[5] Disce miles militare, Galba est, non Gætulicus.

Pari severitate interdixit commeatus peti. Veteranum ac tironem militem opere assiduo corroboravit: matureque barbaris, qui jam in Galliam usque proruperant, coërcitis, præsenti quoque Cajo talem & se & exercitum approbavit, ut inter innumeras contractasque ex omnibus provinciis copias, [6] *neque testimonium neque præ-*

lius existimatum, cum retrograderentur funibus utique pronis. Seneca quoque libro Epistolarum XI. sic inquit: *Elephantem mimus Æthiops jubet subsidere in genua & ambulare per funem.* Beroald. Sed & repete, quæ ad illum Neronis locum notantur: *Notissimus eques Romanus elephanto supersedens per catadromum decucurrit.*

1. *Ordinarium.*] Legitimo ordine datum. Ostendit Lampridius differre ordinarios consules à suffectis, tanquam ordinarii sint illi, qui ex ordine creati ineunt magistratum anni principio: suffecti vero, qui in locum demortui ordinarii substituuntur. *Beroald.*

2. *Gætulico substitutus.*] Lentulum Gætulicum ea tempestate Germaniæ præfuisse, auctor Tacit. Annal. V. Sed & Dio cum aliis rebus illustrem, tum administrata per decennium Germania, occisum à Cajo scribit, quod militum benevolentiam sibi comparasset. Meminit ejusdem etiam Sex. Aurelius.

3. *Solenni forte spectaculo.*] Nam & in castris spectacula edi solita: quorum Plutarchus in Galba meminit.

4. *Data tessera, ut manus pænulis continerent.*] Tesseram vocat ducis præceptum quod ab iis qui proximi erant, primo exceptum, per successionem ad omnes pervenit: nec refert, sive id voce datum est, sive in pittacio scriptum. utroque enim modo fieri solitum. At tesseram hîc accipere notione vulgari, ut accipitur à Torrentio, pro signo ad excubias, omnino est ἀπροσδιόνυσον. Quid apud Livium magis obvium, quam ut ad mandata perferenda tesseræ adhibeantur? *Casaub.*

5. *Disce miles militare, &c.*] Trochaicus. Adspice quæ ad cap. VI. Caligulæ.

6. *Neque testimonium neque præmia ampliora ulli perciperent.*] Miles sub Imperatoribus, leviora præmia ab eo duce petebat & accipiebat, cujus ductu bellum gere-

præmia ampliora ulli perciperent. Ipse maxime insi-
gnis, quod [1] campestrem decursionem [2] scuto moderatus,
etiam ad essedum Imperatoris per viginti passuum mil-
lia [3] cucurrit. C*æde Caii nuntiata, multis ad occasio-* 7
nem stimulantibus, quietem prætulit. Per hoc gratissi-
mus Claudio, receptusque [4] in cohortem amicorum, tan-
tæ dignationis est habitus, ut cum subita ei valitudo nec
adeo gravis incidisset, dilatus sit expeditionis Britan-
nicæ dies. [5] Africam pro consule biennio obtinuit, [6] ex-
tra sortem electus ad ordinandam provinciam, & in-
testina dissensione & barbarorum tumultu inquietam.
Ordinavitque magna severitatis ac justitiæ cura, etiam
in parvulis rebus. Militi, qui per expeditionem an-
nona arctissima residuum cibariorum tritici modium
centum denariis vendidisse arguebatur, vetuit, simul-
atque indigere cibo cœpisset, à quoquam opem ferri: [7] &
is fame extabuit. At in jure dicendo, cum de proprie-
ta-

gerebat: quæ majoris momenti erant, ut plura genera coronarum, ea ab ipso imperatore erant petenda: qui solitus in ea re judicium sequi plerumque ducum, vel legatorum. de hoc testimonio loquitur Suetonius. *Casaub.* Huc refer illud Tib. cap. XII. *Venit etiam in suspicionem per quosdam beneficii sui centuriones.*

1. *Campestrem decursionem.*] De campi cursione meminit Vegetius libro III. cap. IX. & X. armatos præcepit cursu exerceri, & simul sarcinas ferre.

2. *Scuto moderatus.*] Ner. c. VII. *indicta decursione prætorianis scutum sua manu prætulit.*

3. *Cucurrit.*] Caligula, ut in superioribus explicatum est, quosdam summis honoribus functos ad essedum sibi currere per aliquot passuum millia passus est.

4. *In cohortem amicorum.*] Ner. cap. V. *dimissus è cohorte amicorum.* Horat. Epist. ad Celsum, *comiti scribæque Neronis.*

5. *Africam pro consule biennio obtinuit.*] Videtur Galba monumentum sui reliquisse urbem in eo loco positam, ubi ipse castra habuerat, castra Galbæ dictam. ejus mentio apud B. Cyprianum in concilio Carthaginensi: ubi tamen dicitur Castrum Galbæ. *Casaub.*

6. *Extra sortem.*] Non sortitus more Romano provinciam, sed per electionem consecutus. *Beroald.*

7. *Et is fame extabuit.*] Extinctus est. Casilinensi quoque obsidione constat eum, qui soricem captum ducentis nummis vendidisset, fame consumptum, emptore ea alimonia servato, Plinius est autor. Lucanus:

—— *Prô lucri pallida tabes!*
Non deest prolato jejunus venditor auro.

Sabellicus.

1. *In-*

tate jumenti quæreretur, levibus utrimque argumentis, & testibus, ideoque difficili conjectura veritatis, ita decrevit, ut ad lacum, ubi adaquari solebat, duceretur capite involuto: atque ibidem revelato ejus esset
8 *ad quem sponte se à potu recepisset. Ob res, & tunc in Africa, & olim in Germania gestas, ornamenta triumphalia accepit, & sacerdotium triplex,*[1] *inter* XV. *viros, sodalesque Titios, item AVgustales cooptatus: atque ex eo tempore prope ad medium Neronis principatum in secessu plurimum vixit:*[2] *ne ad gestandum quidem umquam iter ingressus, quam*[3] *ut secum vehiculo proximo decies* HS. *in auro efferret, donec in oppido Fundis moranti*[4] *Hispania Tarraconensis oblata est. Acciditque, ut cum provinciam ingressus sacrificaret intra ædem publicam, puero è ministris acerram tenenti, capillus repente toto capite canesceret. Nec defuerunt qui interpretarentur, significari rerum mutationem, successurumque juveni senem: hoc est, ipsum Neroni. Nec multo post in Cantabriæ lacum fulmen decidit, repertæque sunt duodecim secures, haud ambiguum*

[1] *sum-*

1. *Inter* XV. *viros, sodalesque Titios, item Augustales cooptatus.*] XV. viros sacris faciundis intelligo. Augustalium meminit quoque Sueton. Claud. cap. VI. Quemadmodum vero ab Augusto Augustales, sic alii ab aliis Imperatoribus nomina traxere, ut Flaviani, Æliani, Antoniniani, Helviani.

2. *Ne ad gestandum quidem.*] *Ne ad gestandum quidem aliter unquam iter ingressus.* Ita est in V. C. cum in vulgatis desit illud *aliter*. F. Ursinus. Nove dixit, pro ne gestationis quidem causa. Vide Claud. cap. XXXIII. Domit. c. XI. Vitell. cap. III.

3. *Ut secum vehiculo proximo decies* HS. *in auro efferret.*] Nihil mutemus: nam *è proximo*, quod quidam restituunt, non potest locum habere, si ad auctoris mentem diligenter attendimus: qui hoc vult, cavisse Galbam, ne si casus aliquis subito nuntiaretur, qui fugæ necessitatem ei afferret, à pecunia imparatus reperiretur. propterea proximum sibi habuisse semper in omni itinere vehiculum istud auro onustum. De more circumferendi pecuniam notavimus ad Apuleji apologiam. *Casaub.*

4. *Hispania Tarraconensis oblata est.*] Missus est ad regendam Hispaniam à Nerone, nondum sibi à civibus magnæ existimationis metuere docto: utque eo minus timeretur, ad mansuetudinem ingenii, quâ præditus videbatur, senectus accedebat. *Plutarchus.*

1. *Summi*

[1] *summi Imperii signum. Per octo annos varie & inæquabiliter provinciam rexit. Primo acer, vehemens, & in coërcendis quidem delictis vel immodicus. Nam & nummulario non ex fide versanti pecunias, manus amputavit, mensæque ejus affixit. Et tutorem, quod pupillum, cui substitutus heres erat, veneno necasset, cruce affecit:* [2] *implorantique leges, & civem Romanum se testificanti, quasi solatio & honore aliquo pœnam levaturus, mutari, multoque* [3] *præter cæteras altiorem & dealbatam statui crucem jussit. Paullatim in desidiam segnitiemque conversus est,* [4] *ne quid materiæ præberet Neroni: &, ut dicere solebat,* quod nemo rationem otii sui reddere cogeretur. *Carthagine nova* * *conventum agens,*

9

1. *Summi Imperii signum.*] Modo regni: alias Consulatus. Nam & consul & rex duodecim lictores habuerunt, gestantes secures virgarum fascibus alligatas. Livius de Romulo Romano rege scribens ait: *Cum cætero habitu se augustiorem, tum maxime lictoribus duodecim sumptis fecit.* Beroald. Cod. Salmas. *summa Imperii.* Nota locutio: *summa rerum.* ita *summa Imperii.*

2. *Implorantique leges.*] Porciam scilicet, quæ, ut Cicero scribit, virgas ab omnium civium Romanorum corpore amovit, libertatemque lictori in civem ademit. Gracchus quoque, ut idem autor scribit, legem tulit, ut de capite civium Romanorum injussu populi nemo judicaret. Hinc ejusdem verba illa, *Carnifex vero, & obductio capitis, & nomen ipsum crucis absit non modo à corpore civium, sed etiam à cogitatione, oculis, & auribus.* Sabellicus.

3. *Præter cæteras altiorem, & dealbatam statui crucem jussit.*] Quasi esset solatium, quoniam pereundem sit, ἐξ ἀξίου γοῦν ξύλου, ut est Græcorum proverbium. *Casaub.* Similis illa Gaviana crux, ut eam vocat Lactantius Institution. divinar. libro IIII. capite XVIII. quam Verres Gavio civem Romanum se esse clamanti statuit. Quod factum omnibus eloquentiæ suæ viribus persequitur Cicero Verrina V. At Galba hic laudari videtur. *Torrent.*

4. *Ne quid materiæ præberet Neroni.*] Nempe ad odium, vel suspicionem, aut utrumque potius. Tyranni enim virtutes quibus ipsi carent in aliis oderunt, & perditas cupiunt. iidem viros omnes, quos sua virtus in quocumque genere reddit insignes, & quod necesse est, in vulgus gratiosos, pro hostibus habent. itaque passim in Tacito observabis rectores provinciarum, res magnas gerere idoneos, vires sponte remittere, quum plus ab Imperatore quam ab hoste timerent. Hæc sine dubio caussa fuit prima, cur à prioris administrationis severitate Galba recederet, ut indicat his verbis Suetonius. Sed hanc caussam ipse profiteri cum non auderet, aliam solitus afferre, quæ statim sequitur. *Casaub.* Ann. XI. de Corbulone: *seu prospere egisset, formidolosum*

agens, tumultuari Gallias comperit. Legato Aquitaniæ auxilia implorante, ſupervenerunt Vindicis literæ, hortantis, [1] ut humano generi aſſertorem ducemque ſe accommodaret. [2] *Nec diu cunctatus conditionem,* [3] *partim metu, partim ſpe recepit. Nam & mandata Neronis de nece ſua ad procuratores clam miſſa deprehenderat: & confirmabatur cum ſecundiſſimis auſpiciis, & ominibus, tum virginis honeſtæ vaticinatione, tanto magis, quod eadem illa carmina* [4] *ſacerdos Jovis Cluniæ ex penetrali, ſomnio monitus erueret, ante ducentos annos ſimiliter à fatidica puella pronuntiata. Quorum carminum ſententia erat,* [5] Oriturum quandoque ex Hiſpania principem, dominumque rerum. IGITUR *cum quaſi* [6] *manumiſſioni vacaturus conſcendiſſet tribunal,*

loſum paci virum inſignem, & ignavo principi prægravem.

*. *Conventum agens.*] Jus dicens. Juridici conventus Tarraconenſis Hiſpaniæ, autore Plinio, ſeptem numero fuere, Carthaginenſiſque omnium primus. *Sabellicus.* Adi locum in Cæſare: *Cum mandatu prætoris, jure dicundo conventus circumiret.* cap. VII.

1. *Vt humano generi aſſertorem ducemque ſe accommodaret.*] Vindex manifeſtum bellum parans ad eum ſcripſit, hortans ut imperium ſuſciperet, ſeque valido corpori caput quærenti imponeret, Galliæ nimirum, quæ C. hominum millia in armis haberet, & armare plura poſſet. *Plutarchus.*

2. *Nec diu cunctatus.*] At certe aliquantum eſt cunctatus, & cum amicis deliberationem habuit. in eo concilio, vox fuit Titi Ovinii viri non optimi prudentiſſima: Deliberaſſe de defectione, jam defeciſſe eſt, τὸ ζητεῖν Νέρωνι εἰ πιστοὶ μένομεν, ἤδη μὴ μενόντων ἐστὶ. adi Plutarchum.

3. *Partim metu.*] De ſucceſſore Galbæ ſic Tacitus: *Fingebat & metum, quo magis concupiſceret. Prægravem ſe Neroni fuiſſe. Suſpectum ſemper inviſumque dominantibus; qui proximus deſtinaretur.*

4. *Sacerdos Iovis Cluniæ.*] Clunia oppidum eſt in Hiſpania citeriore Celtiberiæ finis: à qua Clunienſis conventus dictus. Illic erat templum Jovis *Beroald.* Politiani codex, & alii nonnulli, *ſacerdos Luni Cluniæ.* De Luno Deo habes apud Spartianum in Caracalla. Sed membranæ omnes quas inſpeximus, *Iovis.* Caſaub.

5. *Oriturum quandoque ex Hiſpania principem, dominumque rerum.*] Non fuit vana fides. nam Trajanos, Hadrianos, Theodoſios orbi terrarum dedit Hiſpania. Præter hiſtoricos adi Pacati divinum Panegyricum. Similiter Veſpaſ. cap. IV. *Percrebuerat Oriente toto vetus & conſtans opinio: eſſe in fatis, ut eo tempore Iudæa profecti rerum potirentur.*

6. *Manumiſſioni vacaturus.*] Magiſtratus P. R. non quibuſvis quovis tempore ne-

nal, propositis ante se damnatorum occisorumque à Nerone quam plurimis imaginibus, & adstante [1] *nobili puero, quem exsulantem ex proxima Baleari insula, ob id ipsum acciverat, deploravit temporum statum, consalutatusque* IMPERATOR, [2] legatum se senatus ac populi Rom. *professus est. Deinde justitio indicto, è plebe quidem provinciæ legiones & auxilia conscripsit,* [3] *super exercitum veterem legionis unius, duarumque alarum, & cohortium trium. Ac è primoribus prudentia atque ætate præstantibus,* [4] *velut instar senatus, ad quos de majore re, quoties opus esset, referretur, insti-*

re negotiis vacabant, sed distincti erant sessionum dies. Quod de Prætore non uno in loco docent nos Jurisconsulti, præsertim Ulpian. l. 11. Quis ordo in bon. poss. servetur. Et de qua re tunc cognoscebant, ei rei sedere dicebantur. Idem Ulpian. l. 11. §. confestim, Ad SC. Tertullianum. Eadem porro in provinciis ratio. Atque adeo novissimis conventuum diebus manumissionibus dabant operam, quod à Theophilo, Institut. Justiniani paraphraste, annotatum memini. Quanquam autem etiam de plano, atque in transitu manumittere liceret, tribunal tamen adscendit Galba, majora præcipiens animo, ipsamque liberaturus servitute Rempublicam. Sane initio principatus omnis generis nummos cum effigie Libertatis publicavit, addito elogio, LIBERTAS PVBLICA. *Torrentius.*

1. *Nobili puero.*] Romano forsan: detecta enim conjuratione Pisoniana, damnatorum liberi Urbe pulsi, enectique veneno, aut fame. Ner. cap. XXXVI.

2 *Legatum se senatus ac populi Rom. professus est.*] *Legatus*, στρατηγός. Dionem vide lib. LIII. Plutarchus, στρατηγὸς συγκλήτου καὶ δήμου Ῥωμαίων ὀνομαζόμενος. De Virginio idem Plutarchus autor est, eum institutum suum servantem senatui electionem Imperatoris integram reservâsse: quanquam Nerone mortuo & urgeret eum rursus multitudo, & quidam tribunorum militum qui aderant ad tabernaculum, stricto ense eum vel imperium, vel ensem admittere jussisset.

3. *Super exercitum veterem legionis unius.*] Sic est: quia jam Hispania bona fide præstare obsequium assueverat, vetus ordinatio fuerat immutata. Nam quum olim tres legiones in ea parte Hispaniæ prætenderent, ut est auctor Strabo, Galbæ Tarraconensem administranti major non adest exercitus, quam legionis unius, alarum duarum, & cohortium trium. Ipse ait apud Tacitum primo Historiarum: *Sit ante oculos Nero; quem longa Cæsarum serie tumentem, non Vindex cum inermi provincia, aut ego cum una legione, sed sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis depulêre.* paullo ante scribit idem, legionem Hispanam à Galba in urbem introductam: quæ hæc ipsa est. nam legio cognomine Hispana illis temporibus nulla, opinor, fuit. *Casaub.*

4. *Velut instar senatus.*] Cod. Salm. *vel instar.*

stituit. Delegit & equestris ordinis juvenes, qui [1] *manente anulorum aureorum usu,* [2] Evocati appellarentur, *excubiasque circa cubiculum suum vice militum agerent. Etiam per provincias edicta dimisit, auctor singulis universisque conspirandi simul, & ut qua posset quisque opera, communem caussam juvarent. Per idem fere tempus in munitione oppidi, quod sedem bello delegerat, repertus est anulus opere antiquo* [3] *scalptura gemmæ victoriam cum tropæo exprimente. Ac subinde Alexandrina navis* [4] Dertosam *appulit armis onusta, sine gubernatore, sine nauta ac vectore ullo: ut nemini dubium esset,* [5] *justum piumque, & faventibus* Diis, *bellum suscipi. Cum repente ex inopinato prope*

cun-

1. *Manente anulorum aureorum usu.*] Scipio captivum quendam, solutum vinculis, misit ad Asdrubalem, rogans ut sepeliret Tribunos. ille quæsitos inter cadavera, & aureorum anulorum agnitos indicio sepeliit: nam anulis aureis differunt Tribuni à vulgo militum, ferreos gestantium. *Appianus.*

2. *Evocati appellarentur.*] Puto mansisse nomen istorum, fuisseque in aulis principum qui Evocati Augusti appellarentur: non illa veteri notione omnibus nota, sed hac recenti. in antiquis sane inscriptionibus sæpe legas, EVOK. AVG. & apud scriptores quoque interdum. *Casaub.*

3. *Scalptura gemmæ victoriam cum tropæo exprimente.*] Multi codd. *sculptura.* melius per *a* in Memmiano & aliis. Tres sunt artes, cælatura, scalptura, sculptura, quarum differentias pauci capiunt. at sculpturam à scalptura, auctor Glossarum videtur distinguere ratione materiæ: ut hæc sit in auro, argento, argilla & similibus: illa in lapidibus. Sic Gloss. *Sculpit*, γλύφει λίθον, *Sculptor*, λιθογλύφος. *Idem.*

4. *Dertosam appulit.*] Δέρτωσα Ptolemæus, *Derdosa* Antoninus. *Dertusanos* habet Plinius. Hodie dicitur *Tortosa*, Clusio teste. In Catalonia est, ad Iberum fluvium Hispaniæ Tarraconensis regione.

5. *Justum piumque, & faventibus Diis, bellum suscipi.*] Ex illa belli sciscendi decernendique formula, quam Livius libro I. refert, manavit *justi prique belli* frequens in veterum auctorum libris Epitheton. Florus libro II. *justa illa & pia cum exteris bella.* Lucanus libro II.

——— nec enim ista vocari
Prælia justa decet, patriæ sed vindicis iram.

Pia quoque & justa arma ex eodem fonte fluxerunt. Apud Livium lib. VIII. C. Pontius Samnitum dux, *Justum est bellum*, inquit, *Samnites, quibus necessarium, & pia arma, quibus nulla nisi in armis relinquitur spes.* Justo autem & pio bello injustum, impium, nefarium opponit Cicero I. in Catilin. & in Divinat. libroque X. ad Att. *Brissonius.*

1. *In*

cuncta turbata sunt: alarum altera castris appropinquantem, pœnitentia mutati sacramenti, destituere conata est, ægreque retenta in officio: & servi, quos à liberto Neronis ad fraudem præparatos muneri acceperat, per angiportum [1] *in balineas transeuntem pæne interemerunt: nisi cohortantibus invicem, ne occasionem omitterent, interrogatisque de qua occasione loquerentur, expressa cruciatu confessio esset. Accessit ad* 11
tanta discrimina [2] *mors Vindicis, qua maxime consternatus, destitutoque similis, non multum abfuit quin vitæ renunciaret.* [3] *Sed supervenientibus ab urbe nuntiis, ut occisum Neronem, cunctosque in verba sua jurasse cognovit: deposita,* LEGATI, [4] *suscepit* CÆSARIS *appellationem. Iterque ingressus est paludatus,* [5] *ac dependente à cervicibus pugione ante pectus, nec*

1. *In balineas transeuntem pæne interemerunt: nisi cohortantibus invicem, &c.*] Sic sæpe Latini scriptores. Auctor Romanus quem Hegesippum dicunt, lib. II. cap. XIV. *tanto impetu in Romanos prosiluêre, ut omnem exercitum averterent, nisi equites subvenissent. averterent*, pro aversuri fuerint libro V. cap. XX. *Romanos flamma circumvallaverant, nisi mature consuluissent.* hoc est, circumvallaturæ fuerant. cap. L. *in potestatem hostium vivus concesserat, ni nodum intercidisset.* pro concessurus fuit. *Casaub.*

2. *Mors Vindicis.*] Vindicis ac Rufi exercitus vi quodammodo duces, tanquam aurigas habenarum impotentes, ad magnam conserendam pugnam perpulerunt: in qua Vindex XX. millibus Gallorum suorum amissis, mortem sibi conscivit. *Plutarchus.* Codex Salmas. *mors sui indicis.*

3. *Sed supervenientibus ab urbe nuntiis.*] Icelus libertus Roma in Tarraconensem venit ad Galbam septem diebus. Tam stupenda diligentia merebatur à Suetonio haud prætermitti. Vide Plutarchum.

4. *Suscepit Cæsaris appellationem.*] Ut tueretur sese ejus nominis autoritate, quod proprium quondam regnatrici domui fuerat. Ab eo tempore Cæsaris appellatio, non familiæ, sed dignitatis esse cœpit. Nominis superstitionem Tacitus vocat Histor. III.

5. *Ac dependente à cervicibus pugione ante pectus.*] De itinere Galbæ ex Hispania Romam loquitur Tranquillus Sed videtur Galba morem semel susceptum semper postea servasse, nam Xiphilinus vitæ urbanæ illius extrema tempora describens, observat irrisum fuisse, quod senex quum esset, & valetudini nervorum obnoxius, in omni itinere gladium suspensum gestaret, ὅτι ξίφος διὰ πάσης τῆς ὁδοῦ ἐξηρτῆτο καὶ γέρων καὶ ἀσθενὴς τὰ νεῦρα ὤν, καὶ πάνυ πολὺν γέλωτα ὠφλίσκανεν. *Casaubonus.*

nec prius usum togæ recuperavit, quam oppressis, qui novas res moliebantur, præfecto prætorii Nymphidio Sabino, Romæ: [1] *in Germania, Fonteio Capitone: in*
12 *Africa, Clodio Macro, legatis.* PRÆCESSERAT *de eo fama sævitiæ simul atque avaritiæ: quod civitates Hispaniarum Galliarumque, quæ cunctantius sibi accesserant, gravioribus tributis, quasdam etiam* [2] *murorum destructione punisset: & præpositos procuratoresque supplicio capitis affecisset cum conjugibus ac liberis: quodque oblatam à Tarraconensibus è vetere templo Jovis coronam auream librarum quindecim conflasset, ac tres uncias quæ ponderi deerant, jussisset exigi. Ea fama & confirmata & aucta est, ut primum urbem introiit. Nam cum* [3] *classiarios,* [4] *quos Nero ex remigibus justos milites fecerat, redire ad pristinum statum cogeret: recusantes, atque insuper aquilam, & signa pertinacius flagitantes, non modo immisso equite dis-*

1. *In Germania, &c.*] Macrum in Africa haud dubie turbantem Trebonius Garucianus procurator, jussu Galbæ, Capitonem in Germania, cum similia cœptaret, Cornelius Aquinus & Fabius Valens legati legionem interfecerant, ante quam juberentur. Cæterum utraque cædes sinistre accepta: & inviso semel principe, seu bene seu male facta premunt. *Tacitus.*

2. *Murorum destructione punisset.*] Muros ergo ignominiæ causa dejicere pœnæ loco habitum. Exempla apud Thucydidem lib. I. & III. apud Livium lib. VIII. cum ait, *In Veliternos, quod toties rebellassent, graviter sævitum, ac muri dejecti*, apud Herodianum lib. III. de Byzantio, apud Appianum Ibericis de Termiso Vaccæorum. *Torrentius.*

3. *Classiarios.*] Sic navales sive socios, sive milites, vocat. Tib. cap. LXII. Oth. cap. VIII. & Vespas. cap. VIII. Similis locus lib. III. Histor. *E classicis Ravennatibus legionariam militiam poscentibus optimus quisque adsciti.*

4. *Quos Nero è remigibus justos milites fecerat.*] Parum honesta apud Rom. olim nautica militia. At classiarii isti & remiges beneficio Neronis facti justi milites in unam legionem fuerant conjecti, auctore Plutarcho: quam sane admodum amplam, supra consuetum etiam illa ætate modum, fuisse oportet, si caret mendo, quod scribit Dio; sævitia ista Galbæ periisse illorum ad septem millia, præter numerum ingentem eorum, qui tunc liberati, mox sunt decimati. Fortasse scribendum apud Xiphilinum, *εἰς τρισχιλίους* vel *τετρακισχιλίους ἀπέθανον. Casaub.*

*. *Germanorum cohortem.*] Calig. cap LVIII.

*disjecit, sed decimavit etiam, Item * Germanorum cohortem à Cæsaribus olim ad custodiam corporis institutam, multisque èxperimentis fidelissimam, dissolvit, ac sine ullo commodo remisit in patriam: quasi [1] Cn. Dolabellæ, [2] juxta cujus hortos tendebat, proniorem. Illa quoque, verène àn falso, per ludibrium jactabantur, apposita lautiore cœna ingemuisse eum. Et ordinario quidem dispensatori [3] breviarium rationum offerenti: paropsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexisse. [4] Cano autem [5] choraulæ [6] mire placenti, denarios quinque donasse, prolatos manu sua [7] è peculiaribus lo-*

LVIII. & Ner. cap. XXXIV. item Aug. cap. XLIX.

1. *Cn. Dolabellæ.*] Cui, uti & Othoni, cum utrique horum plures ambirent Imperium, Galba Pisonem prætulit.

2. *Juxta cujus hortos tendebat.*] Ante castra in urbe ædificata prætoriæ cohortes multifariam diversèque tendebant in urbe, & vicinis urbi municipiis. Seianus in unum coëgit exstructis castris: sed in castra, ut vides, non admissæ cohortes quæ ex aliis quam Romanis civibus erant compositæ, ut Germanorum, Hispanorum, aliorumve. *Casaub.* *Tendere* militare verbum, pro tabernacula habere. Virgil.

Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles.

Ut autem Sueton. Germanorum cohortis juxta hortos Dolabellæ, sic cohortis Illyricorum in porticu Vipsania tendentis Plutarch. meminit, & ipse Tacitus. *Torrent.*

3. *Breviarium rationum.*] Sic *breviarium Imperii* Aug. cap. ult.

4. *Cano.*] Elegans satis Apollonii cum hoc Cano dialogus apud. Philostratum libro V. capite VII. Meminit Martial. lib. IIII. Epigr. V. & lib. X. Epigr. III. *Torrent.*

5. *Choraulæ.*] Josephum Scaligerum vide ad cap. LIV. Neron.

6. *Mire placenti denarios quinque donâsse.*] Spartianus in Marci vita: *temperavit etiam scenicas donationes, jubens ut quinos aureos scenici acciperent: ita tamen ut nullus editor decem aureos egrederetur.* Sed istæ donationes lege Marci circumscriptæ editores spectabant. Imperatores vero solebant in theatro scenicis placentibus donare. Ut hîc choraulæ Galba quinque denarios. At Alexander, Æ. Lampridio teste, ne argenteos quidem vel denarios histrionibus donabat, sed æreos, idque raro. idem tradit Dio de Galba: *ὥστε μηδὲ δραχμὰς ἑστὶν οἷς, ἀλλ' ὀβολοὺς χαρίζεσθαι.* Denarii autem quinque vix est ut florenum Belgicum efficiant. Plutarchus aureos quinque donâsse Galbam scribit. An ergo denarii etiam aurei fuêre? inquit Torrentius. Non crediderim, illo quidem ævo. Neque tale quid exprimere ex autoribus possis. Non est enim mirum, dissentire in tam levicula donatione à Tranquillo Plutarchum. Postea vero Heliogabalus denarium aureum invenisse dicitur, qui denos aureos penderet. Græci *δεκάχρυσον* vocassent.

7. *E peculiaribus loculis.*] Hoc Plutarchus ex-

13 *loculis suis. Quare adventus ejus non perinde gratus fuit: idque proximo spectaculo apparuit. Siquidem* [1] *Atellanis notissimum* [2] *canticum exorsis*, Venit io Simus à villa: *cuncti simul spectatores consentiente voce* [3] *reliquam partem retulerunt, ac sæpius versu repetito egerunt.*
14 *Majore adeo & favore & auctoritate adeptus est, quam gessit, Imperium: quamquam multa documenta egregii principis daret: sed nequaquam tam grata erant quam invisa quæ secus fierent. Regebatur trium arbitrio, quos una & intra Palatium habitantes, nec umquam non adhærentes,* [4] *pædagogos vulgo vocabant. Hi erant T. Vinius legatus ejus in Hispania, cupiditatis immensæ: Cornelius Laco,* [5] *ex assessore præfectus prætorii, arrogantia socordiaque intolerabilis: liber-*

explicat cum ait adjecisse Galbam de suo, non de publico se dare. Sic *peculiares servi* Cæs. cap. LXXVI.

1. *Atellanis.*] Tib. cap. XLV.

2. *Canticum exorsis, Venit io Simus à villa.*] *Simus* nomen est personæ comicæ, è re sic appellatæ: ita enim fingebant personam hominis rustici & triparci, qualem populus Galbam existimabat. Pollux: τῷ ἀγροίκῳ, τὸ μὲν χρῶμα μελαίνεται. τὰ δὲ χείλη πλατέα καὶ ἡ ῥὶς σιμή, καὶ στεφάνη τριχῶν. Porro in omnibus Mss. locus hic depravatè exaratus reperitur, ferè enim scribunt, *venitione simus.* possis facere, *venit Onesimus.* Casaubonus.

3. *Reliquam partem retulerunt.*] Aristoteles in simili sententia tertio Rhetoricorum, παρελαμβάνειν aptius dixit. *Idem.*

4. *Pædagogos.*] Hujus rei meminit Sex. Aurelius his verbis: *Galba trium amicorum consilio, id est, Vinii, Cornelii, & Iceli cuncta disponens, adeo ut inter Palatinas ædes pariter habitarent, & vulgo pædagogi dicerentur.*

5. *Ex assessore præfectus prætorii.*] *Assessores* sunt qui à Magistratibus, Præsidibusque in consilium adhibentur, ab eo dicti, quod in jure reddundo eis assiderent, L. 1. & l. ult. de offic. Asses. Quare etiam consiliarii appellantur. *Assessura* quoque ipsorum functio. L. penult. De proxenet. Quo spectat quod de Tiberio refert Sueton. cap. XXXIII. eum sese Magistratibus pro tribunali cognoscentibus sæpius obtulisse consiliarium, atque assedisse. Porro ut hic Laco ex Assessore Præfectus Prætorii factus, sic Paullus quoque, & Ulpianus, cum ante Papiniano in consilio fuissent. Auctor vitæ Pescennii Nigri Spartianus. Quos autem Præfectos Prætorii Latini, Græci fere τῆς αὐλῆς, ἢ τῶν δορυφόρων, καὶ τῶν στρατοπέδων ἐπάρχους vocant, ut hunc Laconem, & Nymphidium Plutarch. Burrhum quoque sub Nerone Dio, & Perennem sub Commodo Herodianus. *Torrentius.*

1. *Sum-*

bertus Icelus, paullo ante anulis aureis & Martiani cognomine ornatus, ac jam [1] *summi equestris gradus candidatus. His diverso vitiorum genere grassantibus, adeo se abutendum permisit & tradidit, ut vix sibi ipsi constaret: modo acerbior parciorque: modo remissior ac negligentior* [2] *quam conveniret principi electo, atque* [3] *illius ætatis. Quosdam claros ex utroque ordine viros suspicione minima,* [4] *inauditos condemnavit. Civitatem Romanam raro dedit.* [5] *Jura trium liberorum vix uni atque alteri: ac ne his quidem, nisi* [6] *ad certum præfinitumque tempus. Judicibus* [7] *sextam decuriam adjici precantibus, non modo negavit: sed etiam* [1] *con-*

1. *Summi equestris gradus candidatus.*] Placet Petri Fabri Jurisconsulti interpretatio, ut non de censu equestri, sed de Præfectura Prætorii locus hic intelligatur. Præfecti enim Prætorio ab Augusti usque temporibus ex Equestri tantum ordine sumebantur. In quo Præfectura Prætorii summus erat honorum gradus. Icelus ergo, jam ante donatus anulis aureis, plus quam centum (ut puto) Equites possidens, non censum Equestrem, sed præfecturam ambibat. *Idem.*

2. *Quam conveniret principi electo.*] Cæsares enim hactenus tanquam hereditarium, ac domui suæ debitum, sibi vindicaverant imperium. Itaque & Augustus quasi hereditario jure in fortunam avunculi successerat, dissuadentibus vitrico matrique respondens, *nefas esse, quo nomine Cæsari dignus esset visus, semet ipsum videri indignum:* ut lib. II. traditum est Vellejo. Et Tiberius apud Josephum his verbis Cajo imperium commendat: *σοὶ φέρων ἐγχειρίζω τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν.* Dio lib. LVIII. *τῷ ἐκγόνῳ*, inquit, *τὴν αὐταρχίαν κατέλιπε.* De Cajo vero disertissime Suetonius cap. XXIV. *Heredem quoque* (Drusillam sororem) *bonorum atque imperii æger instituit.* Dicis tamen caussa, consensus Senatus & autoritas, etiam tum accedebat, uti ne Remp. invadere, sed accipere potius viderentur. Dicis caussâ, dixi: nam & in electo principe Othone, idem hoc *prætextum senatus* Tacitus appellavit Histor. I. *Schildius.*

3. *Illius ætatis.*] Cod. Salmas. *illud ætatis.*

4. *Inauditos condemnavit.*] Plutarchus de cæde Cingonii Varronis, Mithridatis Pontici, & aliorum, *ἔδοξε μὴ νομίμως, εἰ καὶ δικαίως, μηδὲ δημοτικῶς ἀνῃρηκέναι πρὸ κρίσεως ἄνδρας οὐκ ἀσήμους.*

5. *Iura trium liberorum.*] Quemadmodum Bononiæ, qui decem liberos habet, immunis est à publicis oneribus: ita apud Romanos numerus trium liberorum immunes faciebat: quod jus sæpe ab Imperatoribus muneris amplissimi loco impetrabatur. *Beroald.*

6. *Ad certum præfinitumque tempus.*] Ob legem Papiam, ne diutius matrimonio abstinerent, aut minus operam darent liberis.

7. *Sextam decuriam.*] Quintam Cajus adjecerat.

 1. *Con-*

[1] concessum à Claudio beneficium, ne hieme initioque anni ad judicandum evocarentur, eripuit. Existimabatur etiam senatoria & equestria officia biennii spatio determinaturus, nec daturus[2] nisi invitis ac recusantibus. Liberalitates Neronis non plus decimis concessis, per quinquaginta equites Rom. ea conditione revocandas curavit exigendasque: ut & si quid[3] scenici aut xystici donatum olim vendidissent, auferretur emtoribus, quando illi absumto pretio solvere nequirent. At contra, nihil non[4] per comites atque libertos[5] pretio addici, aut donari gratia passus est, vectigalia, immunitates, pœnas innocentium, impunitates noxiorum. Quinetiam pop. Rom. deposcente[6] supplicium Haloti & Tigillini, solos ex omni-

1. *Concessum à Claudio beneficium.*] Claudii cap. XXII.

2. *Nisi invitis, ac recusantibus.*] Cum Galba sentiebat Alexander Romanus Imperator, qui dicere solebat, invitos, non ambientes in Rempublicam esse collocandos, Ita apud Livium Fabio recusanti datur à populo Consulatus. *Beroald.*

3. *Scenici aut xystici.*] Οἱ περὶ σκηνὴν καὶ παλαίστραν. Plut. Vide l. II. cap. XLV.

4. *Per Comites.*] Illustris Salmasius ad cap. XLVI. Tiberii.

5. *Pretio addici, aut donari gratia passus est, vectigalia.*] Principum qui ad breve tempus regnarunt, facta negligentius ab historicis, etiam diligentissimis prodi memoriæ solent. nam quia ordinationes ab iis profectæ, cum suis auctoribus, ut plurimum finiuntur; quod non mansit diu, pro eo habetur, ac si ne fuisset quidem unquam. Ne aliunde exempla arcessam, quis è scriptoribus rerum Galbæ fecit mentionem quadragesimæ ab eo remissæ? Sciunt periti rerum Romanarum, nomen id esse portorii, quod publicanis pendebatur. Eam exactionem ut & plures alias ejusdem generis Neronem quondam sustulisse, auctor est Tacitus libro XIII. Annalium. verum eo loco addit Tacitus illa Neronis decreta, *brevi servata, dein frustra habita.* Galbam revocasse abolitionem quadragesimæ, docemus nos invicto argumento, nummi veteris, qui ex S. C. ad tradendam posteris ejus beneficii memoriam & honorem Galbæ, fuit percussus. Ab una ejus nummi parte hæc leguntur. SER. GALBA. IMP. AVG. ab altera ista: S C. QVADRAGIES. REMISSA. Quod igitur scribit Tacitus, mansisse adhuc ætate sua abolitionem quadragesimæ per Neronem factam; non ita intelligendum est, quasi post Neronis constitutionem perpetua & constans ejus viguisset observatio: sed quod fuit Galbæ imperium & breve & obscurum, hoc ignoravit Tacitus, aut dissimulavit. *Casaub.*

6. *Supplicium Haloti & Tigillini.*] Haloti, qui, prægustator cum esset, Claudio venenum dedit, mentio sup. Claud. cap. XLIV. De Ofonio vero Tigellino sæpe Tacitus. Juvenalis quoque Satyra. I.

1. Sævi-

omnibus Neronis emissariis vel maleficentissimos incolumes præstitit: atque insuper Halotum procuratione amplissima ornavit. Pro Tigillino etiam[1] *sævitiæ populum increpuit edicto.* PER *hæc prope*[2] *universis ordi-* 16
nibus offensus, vel præcipua flagravit invidia apud milites. Nam cum in verba ejus absentis jurantibus donativum grandius solito[3] *præpositi pronuntiassent: neque ratam rem habuit, & subinde jactavit,* legere se militem non emere consuesse. *Atque eo quidem nomine omnes, qui ubique erant, exacerbavit. Cæterum prætorianos etiam metu & indignitate commovit, removens subinde plerosque ut suspectos, & Nymphidii socios. Sed maxime fremebat superioris Germaniæ exercitus, fraudari se præmiis*[4] *navatæ adversus Gallos & Vindicem operæ. Ergo primi obsequium rumpere ausi,*[5] *Kalend. Januarii*[6] *adigi sacramento nisi in nomen*

se-

1. *Sævitiæ populum increpuit edicto.*] Placet hæc omnium codd. scriptura. nec assentior doctissimo cuidam viro, qui mallet, *sævitiam populi increp. ed.* hoc usitatius: illud magis Suetonianum. lib. IIII. capite XXXIX. *modo avaritiæ singulos increpans*, Edicti sententiam apud Plutarchum lege. *Casaub.*

2. *Vniversis ordinibus offensus.*] Errant qui hanc MSS. lectionem γνησιωτάτην corrumpunt, & legunt *offensis.* potuit fugere viros eruditissimos vocis *offensus* hæc significatio? Cicero ad Atticum lib. II. *Scito nihil unquam fuisse tam infame, tam turpe, tam peræque omnibus generibus, ordinibus, ætatibus offensum, quam hunc statum.* pro Sextio, *aliusne est aliquis improbis peculiaris populus, cui nos offensi invisique fuerimus?* & ita sæpe alibi. *Idem.* Salmasii tamen Cod. *offensis.*

3. *Præpositi.*] Ei scilicet negotio, quos inter vel præcipuus Nymphidius Sabinus Præfectus Prætorii. Cujus hæc promissio Neronem primo, mox Galbam perdidit. Alterum n. spe accipiendi prodidêre milites, alterum quod non pendebat necavêre.

4. *Navatæ adversus Gallos & Vindicem operæ.*] Duce Virginio Rufo.

5. *Kalend. Ianuarii.*] Ineuntibus singulis annis, repetitum solenniter juramentum militare videtur. De hujusmodi vero juramento, quod communiter omnes præstabant, in hanc sententiam Plutarchus Galbâ: *Statim quoque Flacci legiones præclaris illis & ad populi in Rempublicam accommodatis juramentis valere jussis, Vitellio Imperatori se facturos imperata sacramento confirmârunt.*

6. *Adigi sacramento.*] Qui sacramento non tenebantur, licet in castris versarentur, tamen nec hostes illis prælio lacessere, nec ferire fas erat, ut autoritate Catonis scribit Plutarchus Problem. XXXVIII. Sacramentum vero militare, etiam strictis gladiis cervicibusque

busque

senatus, recusarunt: statimque legationem ad prætorianos cum mandatis destinaverunt, displicere Imperatorem in Hispania factum, eligerent ipsi quem
17 cuncti exercitus comprobarent. *Quod ut nuntiatum est,* [1] *despectui esse non tam senectam suam, quam orbitatem ratus,* [2] *Pisonem Frugi Licinianum, nobilem egregiumque juvenem, ac sibi olim probatissimum* [3] *testamentoque semper in bona & nomen adscitum, repente è media salutantium turba apprehendit: filiumque appellans, perduxit in castra,* [4] *ac pro concione adoptavit: ne tunc quidem donativi ulla mentione facta: quo faciliorem occasionem M. Salvio Othoni præbuit*
18 *perficiendi conata, intra sextum adoptionis diem.* MAGNA *& assidua monstra jam inde à principio exitum ei, qualis evenit, portenderant.* [5] *Cum per omne iter dex-*

busque admotis, dictum fuisse, ex Ammiano Marcellino discimus, lib. XXI. *Marcellus Donatus.*

1. *Despectui esse non tam senectam suam, quam orbitatem ratus.*] Plutarchus ad verbum, φοβηθεὶς ὡς μὴ μόνον διὰ τὸ γῆρας ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀπαιδίαν καταφρονούμενος. Sunt vero liberi *firma imperii munimenta & subsidia dominationis*, ut loquitur Tacit. *subsidia aulæ*, ut Tranquillus. Philostratus lib. V. de Vespasiano, τὴν δὲ ἀρχὴν ὑποδεξάμενος, θεραπεύεται μὲν ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ παίδων, στηρίζεται δὲ ἐπ' αὐτῶν, καὶ ἐπ' αὐτοῦ οἱ παῖδες. Casaub.

2. [illegible] quo, [illegible] XX. [illegible] ac [illegible]

ferunt quidam ac tuentur, *super* pro *semper.* vide in Julio cap. LXXXIII. & nota ibi verba ista, *heredem ab eo scribi solitum.* Casaub.

4. *Ac pro concione adoptavit.*] Galba apud frequentem militum concionem Imperatoria brevitate adoptari à se Pisonem pronuntiavit, more divi Augusti, & exemplo militari, quo vir virum legeret.

5. *Cum per omne iter dextra sinistraque oppidatim victimæ caderentur.*] Vide Casaubono notata ad cap. XIII. Calig. quibus istud ex Hirtio de B. G. adde: *Nihil relinquebatur, quod ad ornatum portarum, itinerum, locorumque omnium, qua Cæsar iturus erat, excogitari posset. cum* [illegible] *omnis multitudo obviam pro-* [illegible] *omnibus locis immolaban-* [illegible] *stratis fora, templaque oc-* [illegible] *, ut vel exspectatissimi trium-* [illegible] *percipi posset.* Item illud ex [illegible] Histor. II. de itinere Vitellii: [illegible] *inhumana pars viæ, quam Cremo-*

dextra sinistraque oppidatim victimæ cæderentur, [1] *taurus securis ictu consternatus,* [2] *rupto vinculo, essedum ejus invasit: elatisque pedibus totum cruore perfudit,* [3] *ac descendentem spiculator impulsu turbæ lancea prope vulneravit. Vrbem quoque, & deinde Palatium ingressum,* [4] *excepit terra tremore, &* [5] *assimilis quidam mugitui sonus. Secuta sunt aliquanto manifestiora. Monile magaritis gemmisque consertum adornandum*

Cremonenses lauro rosisque constraverant, exstructis altaribus, cæsisque victimis, regium in morem. Schildius.

1. *Taurus securis ictu consternatus.*] Observatum est à sacrificantibus, ut si hostia, quæ ad aras duceretur, fuisset vehementius reluctata: ostendissetque, se invitam altaribus admoveri, amoveretur: quia invito Deo offerri eam putabant. Quæ autem stetisset oblata, hanc volenti numini dari existimabant. Hinc Virgilius:

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aras. Et alibi:

Et statuam ante aras aurata fronte juvencum.

Macrobius. *Piacularia* vocabant quæ sacrificantibus tristia portendebant, cum aut hostia ab ara profugisset, aut percussa mugitum dedisset, aut in aliam partem corporis quam oporteret decidisset. *Festus.*

2. *Rupto vinculo.*] Mirum vero quod rupto vinculo fugisse victimam narrat Suet. cum Servius solutas duci solere hostias scribat. crediderim hostias ferociores ob periculum, ne fugiendo sacra perturbarent, laxo quodam fune vinciri solere, ut nihilominus tanquam liberæ ducerentur. Atque ita intelligo [illegible] locum è Sat. XII.

[illegible] *tentum. petulans quatit ho-* [illegible]

[illegible] *ituales illi Etruscorum* [illegible] commemorat, quos- [illegible] arte scriptos fuisse [illegible]

[illegible]

auctor est Livius lib. XXV. *Torrent.*

3. *Ac descendentem spiculator impulsu turbæ lancea prope vulneravit.*] Suidas σπεκουλάτωρ, τὸ δορυφόρος interpretatur: & hic in Suetonio atque in Tacito reperias inter satellites Principales. Arma iis clypeus & lancea. Josephum vide Ἰουδαικ. ἁλώσ. lib. III. c. VI. Nam capiam ibi sane λογχοφόρους, sive lancearios, hos speculatores. Præter hunc locum suadet alter Suetonii in Claudio: *Neque convivia inire est ausus, nisi ut speculatores cum lanceis circumstarent.* Cæterum ut *speculatorem*, non *spiculatorem* legamus, libri scripti suadent & lapides. *Lipsius.* Salmasianus quoque Cod. semper *speculatores.*

4. *Excepit terra tremore.*] Neronem urbe egredientem terræ tremor prosecutus est. Ner. cap. XLVIII.

5. *Assimilis quidam mugitui sonus.*] Antequam terra moveatur, solet, ut Seneca inquit in VI. Quæstionum, mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus. Unde est illud à Virgilio scienter simul & eleganter dictum:

Sub pedibus mugire solum.

Plinius quoque in II. *Præcedit*, inquit, *comitaturque terribilis sonus, alias murmur similius mugitibus, aut clamori humano, armorumve pulsantium fragori.* Adstipulatur Plinio, Senecæque Ammianus, qui ait: *Necesse est velut taurinis reboare mugitibus fragores, fremitusque terrenos.* Beroald.

1. *Fortu-*

dum[1] *Fortunam ſuam Tuſculanam, ex omni gaza ſecreverat: id repente quaſi auguſtiore dignius loco, Capitolinæ Veneri dedicavit: ac proxima nocte ſomniavit ſpeciem Fortunæ querentis fraudatam ſe dono deſtinato, minantiſque erepturam & ipſam quæ dediſſet. Cumque exterritus luce prima*[2] *ad expiandum ſomnium, præmiſſis qui rem divinam appararent, Tuſculum excucurriſſet, nihil invenit præter*[3] *tepidam in ara favillam, atratumque juxta ſenem in catino vitreo thus tenentem, & in calice fictili merum. Obſervatum etiam eſt Kalend. Januariis*[4] *ſacrificanti coronam de capite excidiſſe: auſpicanti*[5] *pullos evolaſſe: adoptionis die neque milites allocuturo*[6] *caſtrenſem ſellam de more poſitam pro Tribunali, oblitis miniſtris, & in ſenatu*

[1] cu-

1. *Fortunam ſuam Tuſculanam.*] Quam Tuſculi conſecraverat. Sup. cap. IV.

2. *Ad expiandum ſomnium.*] Tibul. lib. III. Eleg. IV.

Ar natum in curas hominum genus omina noctis.
Farre pio placant, & saliente ſale.

3. *Tepidam in ara favillam.*] Omina infauſta atque inominata. Fulgere aram oportebat, vinum ſimpulo, thus acerra, non catino, aut calice, quæ vaſa eſcaria ac potoria ſunt, adminiſtrari, neque à ſene, & eo quidem atrato, ſed à puero ingenuo, ac bene culto, quales qui Camilli appellabantur. Accedit materiæ calicis & catini vilitas, in Imperatoris maxime ſacrificio, cum hi quoque qui argentum ad alios uſus omnes aſpernarentur, patellam ſaltem Deorum cauſa haberent argenteam. *Torrent.*

4. *Sacrificanti coronam de capite excidiſſe.*] Veteres *caducum auſpicium* vocabant. Silius Italicus l. XVI. de rege Syphace,

Vittaque majorum decoramen fronte, ſinuo
Delapſa attactu nudavit tempora regis.
Talia cælicolæ caſuro triſtia regno
Signa dabant, ſævique aderant gravia omina fati. Caſaub.

5. *Pullos evolaſſe.*] Quod & C Hoſtilio Mancino ſacrificanti accidiſſe Valerius prodidit, quippe cui auſpicanti cum pulli cavea emiſſi in proximam ſylvam effugiſſent, nec requiſiti uſpiam extitiſſent, futura per id clades denuntiata eſt. *Sabell.*

6. *Caſtrenſem ſellam.*] Non ſolum in caſtris, atque in curia peculiaris erat Imperatori ſella, ſed & in cubiculo, & triclinio, & theatro, qua alium ſedere nefas eſſet. Spart. Hadriano, *Tunc Servianum, quaſi affectatorem Imperii, quod in ſedili regio juxta lectum poſito ſediſſet, &c.* Idem Severo, *Sedit & in ſella Imperatoria, temere à miniſtro poſita, ignarus quod non liceret.* Loquitur autem de convivio. Herodian. lib. I. de Lucilla ſorore Commodi, *ſella Imperatoria ſeſſitare in theatro, & ignem de more præferri patiebatur.* ſic enim vertit Politianus. *Torrent.*

1. Curu-

[1] *curulem perverse collocatam. Prius vero quam occi-* 19
deretur, sacrificantem mane[2] *haruspex idemtidem monuit, caveret periculum: non longe percussores abesse. Haud multo post cognoscit teneri castra ab Othone: ac plerisque ut eodem quam primum pergeret suadentibus (posse enim auctoritate & præsentia prævalere) nihil amplius quam continere se statuit: & legionariorum firmare præsidiis, qui multifariam diverseque tendebant.* [3] *Loricam tamen induit linteam, quamquam haud dissimulans parum adversus tot mucrones profuturam. Sed extractus rumoribus falsis, quos conspirati ut eum in publicum elicerent, de industria dissiparant, paucis temere affirmantibus transactum negotium, oppressos qui tumultuarentur, advenire frequentes cæteros gratulabundos, & in omne obsequium paratos: his ut occurreret, prodiit tanta fiducia, ut militi cuidam occisum à se Othonem glorianti,* Quo auctore *responderit, atque in Forum usque processit. Ibi equites, quibus mandata cædes erat: cum per publicum*

1. *Curulem.*] Bassus in commentariis suis, senatores dicit in veterum ætate, qui curulem magistratum gessissent, curru solitos honoris gratia in curiam vehi. In quo curru sella esset, super quam considerent, quæ ob eam causam *curulis* appellaretur. *Gellius.*

2. *Haruspex.*] Umbritium haruspicem eum fuisse Plutarchus ait: cujus Juvenalis, credo, & Plinius meminêre: is mane Galba in Palatio sacrificante, conspectis extis magnæ perturbationis signa, periculumque ex dolo ejus capiti imminere deprehendit.

3. *Loricam tamen induit linteam.*] Nepos (sive is Æmilius Probus est) vita Iphicratis, *Mutavit genus loricarum, & pro ferreis atque aneis, linteas dedit. Quo facto expeditiores milites reddidit.* Apud Homerum quoque 11. Iliad. Ajax Oileus λινοθώρηξ est. *Torrentius.* Fiebant autem linei thoraces opera atque artificio coactiliariorum & πιλοποιῶν, qui linum aceto vel austero vino cui sal esset adjectum, probe macerabant, deinde ita cogebant, ut soliditatem ac crassitiem lintei octies decies aut sæpius in se complicati haberet. Nicetas Acominatus libro 1. rerum Isaaci Angeli: *Ipse Conradus sine scuto tunc dimicabat; sed pro lorica textum quoddam gestabat, è lino factum, vino austero probe salito maceratum, sæpius replicatum: quod quidem sale & vino coactum adeo firmum adversus ictus erat, ut penetrari à nullo telo posset. Erant autem hujus texti plagellæ octo-*

decim

cum[1] *dimota paganorum turba equos adegissent, viso procul eo, parumper restiterunt:*[2] *deinde rursum incitati, desertum à suis contrucidarunt.* SUNT QUI *tradant ad primum tumultum proclamasse eum,* Quid agitis, commilitones? ego vester sum, & vos mei? *donativum etiam pollicitum. Plures autem prodiderunt, obtulisse ultro jugulum: &* ut[3] hoc agerent ac ferirent,[4] quando ita videretur, *hortatum. Illud mirum admodum fuerit,*[5] *neque præsentium quempiam opem Imperatori ferre conatum: & omnes qui accersirentur sprevisse nuntium,*[6] *excepta Germanicorum vexillatione. Hi ob recens meritum, quod se ægros & invalidos magnopere fovisset, in auxilium advolavere: sed serius itinere devio per ignorantiam locorum retardati. Jugulatus est*[7] *ad lacum Curtii,*

[1] *ac*

decim & eo plures. Casaubon.

1. *Dimota paganorum turba.*] *Pagani* militibus opponuntur. Augusti cap. XXVII.

2. *Deinde rursum incitati.*] Milites Romani quasi Vologesen, aut Pacorum avito Arsacidarum solio depulsuri, ac non imperatorem suum inermem & senem trucidare pergerent, disjecta plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidis equis forum irrumpunt. Nec illos Capitolii adspectus, & imminentium templorum religio, & priores & futuri principes terruere, quo minus facerent scelus, cujus ultor est quisquis successit. *Tacitus.*

3. *Hoc agerent.*] Ad Calig. cap. LVIII.

4. *Quando ita videretur.*] Tacitus: *agerent ac ferirent si ita è Rep. videretur.*

5. *Neque præsentium quempiam opem Imperatori ferre conatum.*] Imo ferre conatus est Sempronius Densus centurio, qui primo vite centurionali, dein stricto gladio, quoad potuit, irruentium vim propulsavit. Virtutem viri Plutarchus & Xiphilinus haud tradendam oblivioni duxere.

6. *Excepta Germanicorum vexillatione.*] Turnebus Germanos illos fuisse vult de quibus ante cap. XII. dimissos quidem illos, sed adhuc tamen, ob non soluta forte stipendia, aut militiæ commoda, apud vexillum manentes. Atqui Sueton. sine ullis commodis in patriam remissos tradit, & Tacit. (quem legisse oportet eum qui Suetonium interpretari velit) Germanica fuisse vexilla ait, nempe eorum quos Nero Alexandriam præmiserat, atque inde reversos, longa navigatione ægros, impensiore cura Galba in atrio Libertatis refovebat. Porro cum plura fuisse vexilla commemoret Tacit. *vexillationis* vocabulum pro complexione quadam plurium vexillorum hic accipio, quanquam Vegetius ad equitum alas vocabulum illud referat lib. II. capite I. *Torrent.*

7. *Ad lacum Curtii.*] Augusti capite LVII.

1. *Ac*

[1] *ac relictus ita uti erat, donec,* [2] *gregarius miles à frumentatione rediens, abjecto onere caput ei amputavit. Et quoniam capillo præ calvitie arripere non poterat, in gremium abdidit. Mox inserto per os pollice, ad Othonem detulit. Ille lixis calonibusque donavit: qui hasta suffixum, non sine ludibrio circum castra portarunt, acclamantes idemtidem,* [3] Galba cupide fruaris ætate tua. *Maxime irritati ad talem jocorum petulantiam quod ante paucos dies exierat in vulgus, laudanti cuidam formam suam, ut adhuc floridam & vegetam, respondisse eum,* [4] *ἔτι μοι μένος ἔμπεδόν ἐστι. Ab his* [5] *Patrobii Neroniani libertus, centum aureis redemtum,* [6] *eo loco ubi jussu Galbæ animadversum in patronum fuerat, abjecit. Sero tandem* [7] *dispensator Argius, & hoc & cæte-*

1. *Ac relictus, ita uti erat.*] Reperi in commentariis Græcorum caussam cur ita diu fuerit relictus: nempe adstitisse illi canem, quo vivo caput Galbæ amputari non potuerit. historia id sit an fabula, nihil pronuntio. *Casaub.*

2. *Gregarius miles.*] Fabius significatur, qui, autore Plutarcho, Galbæ caput amictu comprehensum primo occultabat: mox à sociis admonitus ut rem fortiter gestam ostentaret, illud lanceæ affixit: & ita quatiens senis principis faciem, lanceam cruore perfusam quatiebat. Otho Galbæ capite viso exclamasse fertur: *Hoc nihil est, ô commilitones: monstrate mihi Pisonis caput.* quod & ipsum paulo post allatum est, cùm Piso pro foribus templi Vestæ fuisset trucidatus. Nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur Otho, quam Pisonis: cujus ut inimici & æmuli cæde lætari jus fasque credebat. *Beroald.*

3. *Galba cupide fruaris ætate tua.*] Melius blattarius Tranquillus, *Galba Cupido fruaris ætate tua.* Senex, qui pulcher etiamnum videri vellet, per irrisionem Cupido, id est, bellus & formosus jocalariter appellatus. *Turnebus.* Turnebi Codici Salmasianus accedit.

4. *Ἔτι μοι μένος.*] Iliad. E.

5. *Patrobii Neroniani libertus.*] Patrobium una cum plerisque aliis Neronis emissariis, excepto Haloto, & Tigillino Galba occiderat. Eum Neronianum vocat Sueton. quod Neronis libertus fuisset, ut Demetrium Pompeianum Seneca De tranquillitate vitæ capite octavo.

6. *Eo loco ubi jussu Galbæ animadversum in patronum fuerat.*] Capitibus cum ad satietatem se oblectassent, Junii caput filiæ ejus bis mille denariis vendiderunt: Pisonis, uxori reddiderunt, non quidem cranium requirenti. Galbæ, Patrobii servis dono dederunt: iique id cum omnibus contumeliis ludibriisque affecissent, in *Sestertium* projecerunt. locus est, quo abjiciuntur eorum capita, qui Cæsarum jussu supplicio afficiuntur. *Plutarchus.*

7. *Dispensator Argius.*] Tacitus: *Galbæ*

terum truncum [1] *in privatis ejus hortis AVreliæ viæ se-*
21 *pulturæ dedit.* [2] *Statura fuit justa, capite præcalvo, oculis cæruleis, adunco naso, manibus pedibusque articulari morbo distortissimis: ut neque calceum perpeti, neque libellos evolvere aut tenere omnino valeret. Excreverat etiam in dexteriore latere ejus caro, propendebatque adeo, ut ægre fascia substringeretur.*
22 *Cibi plurimi traditur, quem tempore hiberno etiam ante lucem capere consueverat: inter cœnam vero usque eo abundantem, ut congestas super manus reliquias circumferri juberet,* [3] *spargique ad pedes stantibus. Libidinis in mares pronior: & eos non nisi prædur os, exoletosque. Ferebant in Hispania Icelum è veteribus concubinis, de Neronis exitu nuntiantem, non modo arctissimis osculis palam exceptum ab eo, sed*

ut

Galbæ corpus diu neglectum, & licentia tenebrarum pluribus ludibriis vexatum, dispensator Argius ex primariis servis humili sepultura in privatis ejus hortis contexit. Plutarchus ait, Galbæ corpus Othone permittente sublatum ab Helvidio Prisco, quod noctu Argius libertus sepelivit. *Beroald.*

1. *In Privatis ejus hortis AVreliæ viæ sepulturæ dedit.*] Et portam, & viam AUreliam invenio. De via sic Cicero Philip. XII. *Tres vici sunt ad Mutinam, à supero mari Flaminia, ab infero AVrelia, media Cassia.* EUtropius quoque: *Etruriæ*, inquit, *per AVreliam usque ad Alpes maritimas ingentes agri sunt, hique fertiles & silvosi.* In hac via fuerunt privati horti Galbæ. Atque in eadem, ut in Flaminia, Appia, Latina, & aliis viis, plurimi loculi, urnæ, & antiqua sepulchra vetustate fere consumpta adhuc videntur. *Onuphr. Panvinius.*

2. *Statura fuit justa.*] Ad Tiberii caput LXVIII.

3. *Spargique ad pedes stantibus.*] *Spargi* pro dividi dixit. Ad pedes vero stabant viliores in convivio ministri. Calig. cap. XXVI. astantibusque reliquiæ interdum distribuebantur. Seneca Epist. CLXXVII. *Marcellinum, admonuit non esse inhumanum quemadmodum cœna peracta reliquiæ circumstantibus dividuntur, sic peracta vita aliquid porrigi his qui totius vitæ ministri fuissent.* Torrentius.

*. *Velleretur.*] Hinc Scipio Æmilianus pro maximo probro objectavit Sulpitio Gallo homini delicato, quod feminibus subvulsis, hoc est, femoribus depilatis, ambularet. Quintilianus in primo ait, velli & comam in gradus frangere, non carere reprehensione. Idem in octavo tradit, corpora vulsa, atque fucata esse fœdissima. Scribit Julius Firmicus, quod *Qui nascentur Pleiadibus orientibus, hi demptis pilis corpus in fœminam transferent.* Beroaldus.

1. *Periit.*]

*ut sine mora * velleretur oratum, atque seductum.* [1] *Periit tertio & septuagesimo ætatis anno, Imperii mense septimo. Senatus ut primum licitum fuit, statuam ei decreverat* [2] *rostratæ columnæ superstantem in parte Fori, qua trucidatus est. Sed decretum Vespasianus abolevit, percussores sibi ex Hispania in Judæam submisisse opinatus.* 23

1. *Periit.*] Hac usus est fortuna Galba, qui sua ætate quinque imperatoribus rerum potitis omnium eorum in principatu cum honore & gloria vixerat. Neminem qui imperium ejus desideraret, multos qui mortem miserarentur, reliquit. *Plutarchus.*

2. *Rostratæ columnæ superstantem.*] Celebratio statuarum in columnis antiqua est, ut inquit Plinius lib. XXXIIII. sicut Cajo Menenio supra columnam statua dicata est, qui devicerat priscos Latinos. Rostratam autem columnam vocat, quasi rostris insignitam: sicut & coronæ rostratæ dictæ, quod rostris navium erant decoratæ. Quid si legas, *striatæ columnæ*? namque striatas columnas prisci dixerunt eas, quæ striis distinctæ sunt. Sunt autem striæ quasi canaliculæ, & sulci, quibus quoddam columnarum genus excavatur: de quibus sic scribit Vitruvius in tertio de Architectura: *Columnarum striæ faciendæ sunt vigintiquatuor ita excavatæ, ut norma in cavo striæ cum fuerit conjecta, circumacta ancōnibus striarum dextra ac sinistra tangat acumen.* Non infestiviter Apulejus frontem striatam vocat contractam, caperatamque, & quasi sulcos facientem præ tristitudine. *Beroald.*

M. SALVIVS OTHO.

CUNCTORUM EGESTAS, EFFERATA CONSULTRIX;
SPERARE MOLLEM CUNCTA JUSSIT OTHONEM:
UNO VIRILEM: DUM REDIRE VICTOREM
URBS HORRET, URBI PARCITURUS OCCUMBIT.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI DE XII. CÆSARIBUS

LIBER VII.

M. SALVIUS OTHO.

1 MAJORES *Othonis orti sunt oppido Ferentino, familia vetere & honorata, atque ex principibus Etruriæ. Avus M. Salvius Otho, patre equite Rom. matre humili, incertum an ingenua, per gratiam Liviæ AVgustæ, in cujus domo creverat, senator est factus, nec præturæ gradum excessit. Pater L. Otho materno genere præclaro, multarum & magnarum propinquitatum, tam charus, tamque non absimilis facie Tiberio principi fuit, ut plerique procreatum ex eo crederent. [1] Vrbanos honores, proconsulatum Africæ, & extraordinaria imperia, severissime administravit. Ausus etiam est in Illyrico milites quosdam, quod [2] motu Camilli ex pœnitentia præpositos suos, quasi defectionis adversus Claudium auctores, occiderant, capite punire: & quidem [3] ante prin-*

MAjores Othonis orti sunt oppido Ferentino.] Ferentinum oppidum in Etruria, item in Latio sive Volscorum, sive Hernicorum, item in Samnio. Hæc omnia in Livio libris I. II. ac X. Quidam & in Campania, ubi & Plinius Ferentinates, locant: sed heic de Ferentino in Etruria loqui videtur auctor, cum subjungat, *ex principibus Etruriæ:* nisi inde migrarint in Latium. *Glareanus.*

1. *Vrbanos honores.*] Ut puta ædilitatem, præturam, consulatum: qui magistratus in urbe geruntur.

2. *Motu Camilli.*] Claud. cap. XIII.

3. *Ante principia se coram.*] Utrumque supplicii severitatem auxit, & locus, & ducis præsentia, cum non extra vallum (ut moris erat) neque per Centurionem, sed veluti in ipsa castrorum fronte, omniumque conspectu se coram illos capite plecti jusserit. Extra vallum vero plectendos duci solere, & Centurionem supplicio præfici, docet nos Senecæ locus l. I. De ira, cum de militis supplicio loquens, *Damnatus*, inquit, *extra vallum deductus est.* Torr. Spatium quoddam medium inter superam & inferam castrorum partem, Romanis

principia se coram: quamvis ob id ipsum promotos in ampliorem gradum à Claudio sciret. Quo facto, sicut gloriam auxit, ita gratiam minuit: quam tamen mature recuperavit, detecta [1] *equitis Rom. fraude, quem prodentibus servis necem Claudio parare compererat. Namque & senatus honore rarissimo, statua in Palatio posita, prosecutus est eum: & Claudius* [2] *allectum inter patricios collaudans amplissimis verbis, hoc quoque adjecit:* [3] Vir, quo meliores liberos habere ne opto quidem. *Ex Albia Terentia splendida fœmina duos tulit filios, L. Titianum, & minorem* [4] *Marcum cognominem sibi. Tulit & filiam, quam nondum nubilem*
2 [5] *Druso Germanici filio despondit.* OTHO *Imperator* IIII. *Kalend. Maii natus est, Camillo Arruntio, Domitio Ænobarbo* COSS. *A prima adolescentia prodigus, ac procax, adeo ut sæpe flagris objurgaretur à patre.* [6] *Ferebatur & vagari noctibus solitus: atque invalidum quemque obviorum vel potulentum corri-*

pe-

principia dictum. Græcis ἀρχαῖα. Etsi enim proprie sic appelles initium ipsum castrorum (inde enim vox) tamen totum hoc spatium medium inter legiones & Tribunos, sic esse dictum constat. Hæc principia fuerunt in religione, ob præcipua signa, quæ ordine illic antefixa; omnes enim primæ decuriæ & manipuli metabantur illic, ergo & signa quæque prima, id est, primi Hastati, primi Principes, & Primipili etiam, id est, Aquilæ ipsæ. *Lipsius.*

1. *Equitis R.*] Alterum illorum duorum significat, de quibus Claud. cap. XIII.

2. *Allectum inter patricios.*] Cum gens Salvia ante plebeia tantum fuisset, nec Romana quidem, sed ex oppido Ferentino translata. Vide Octav. c. II.

3. *Vir, quo meliores liberos habere ne opto quidem.*] Tali pæne laudatione prosequutus est Augustus Drusum Germanicum, cum precatus est Deos, Cæsares suos illi similes facerent. Claud. cap. I.

4. *Marcum cognominem.*] Hanc lectionem sequor. Othonis enim Principis patrem, qui Galbæ in Consulatu successit, Othonem & ipsum cognominatum fuisse auctor est Suet. Galb. capite VI. Cognomines itaque fuere pater, & M. minor filius. Major vero, L. Titiani cognomen tulit. Cujus filius, Salvius Coccejanus, à Domitiano occisus est. Domit. cap. X. Vide Vitell. cap. II. *Torrentius.*

5. *Druso.*] Quem Tiberius in ima parte Palatii fame necavit.

6. *Ferebatur & vagari noctibus solitus.*] Similem Nero petulantiam exercebat. Ner. cap. XXVI.

1. *Ac*

pere: [1] *ac distento sago impositum in sublime jactare.*
Post patris deinde mortem, libertinam aulicam gratio-
sam, [2] *quo efficacius coleret, etiam diligere simulavit,*
quamvis anum, ac pæne decrepitam. Per hanc insi-
nuatus Neroni, facile summum inter amicos locum
tenuit congruentia morum: ut vero quidam tradunt,
& consuetudine mutui stupri: ac tantum potentia
valuit, ut [3] *damnatum repetundis consularem virum,*
ingens præmium pactus, [4] *prius quam plane restitutio-*
nem ei impetrasset, non dubitaret in senatum ad agen-
das gratias introducere. Omnium autem consiliorum 3
secretorumque particeps, die quem Nero necandæ
matri destinaverat, ad avertendas suspiciones cœ-
nam utrique exquisitissimæ comitatis dedit. Item
[1] *Pop-*

1. *Ac distento sago impositum in sublime jactare.*] Lasciviæ hujus meminit Ulpianus in Collatione juris cum legibus Mosis: quam edidit pridem Petrus Pithœus. Ea proprie sagatio dicta veteribus Latinis, ut ex Glossario idem Pithœus ante nos annotavit. in eo scriptum *Sagatio*, *παλμός*. Gallis dicitur *berner*. vocabulo veteris, ut videtur, Græciæ: nam Dores *βέρνεσθαι* dicebant pro *πάλλειν*. Hesychius, *βερνώμεθα, κληρωσώμεθα, Λάκωνες. κληροῦσθαι* idem est ac *πάλλειν κλήρους*. ut in illo Poëtæ, *κλήρους ἐν κυνέῃ χαλκήρεϊ πάλλον ἑλόντες*. *Casaubonus*. Hoc ludicri supplicii genus frequens est apud procaciores, qui culcitra, aliove vestimento plurium manibus distento in sublime jactare consueverunt vel hominem, vel canem ludibrii caussa. De hoc Martialis:

Ibis ab excusso missus in astra sago.

Beroaldus.

2. *Quo efficacius coleret.*] Id est, majore fructu ac commodo ei obsequeretur. Græci *θεραπεύειν* dicunt.

3. *Damnatum repetundis.*] *Repetundarum*, aut *de repetundis* Jurisconsulti, & elegantius loquentes dicerent. Sed familiare huic nostro, ac Tacito quoque, præpositiones omittere. *Torrentius*. In V. C. adjecta est particula *de*. F. Ursinus.

4. *Prius quam plane restitutionem ei impetrâsset.*] Motus ille quicunque senatu erat: sed Otho quasi plene restitutum in Senatum introduxit. Olim sane crimini repetundarum exsilium pœna fuit, & æstimatio, uti Asconius notat in Verrem, & Cicero subindicat non semel: sed secuta lex Julia immutavit. Ex ea pœnam fuisse adfirmo Amissionem ordinis, & Æstimationem, nihil ultra: id est, qui damnatus eo crimine esset, Senatu moveretur, & judices acciperet ad æstimandam litem. Attamen subinde gravius, & plerumque extra ordinem in id crimen animadversum, pro delicti modo. Atque ea Macri mens libro VII. Ad leg. Jul. repet. *Lipsius*. Adspice Cæs. cap. XLIII.

 1. *Pop-*

[1] *Poppæam Sabinam, tunc adhuc amicam ejus, abductam marito, demandatamque interim sibi, nuptiarum specie recepit.* [2] *Nec corrupisse contentus, adeo dilexit, ut ne rivalem quidem Neronem æquo tulerit animo. Creditur certe non modo missos ad arcessendam non recepisse, sed ipsum etiam exclusisse quondam pro foribus adstantem, miscentemque frustra minas & preces, ac depositum reposcentem. Quare* [3] *diducto matrimonio, sepositus est per caussam legationis in Lusitaniam. Id satis visum,* [4] *ne pœna acrior mimum omnem divulgaret: qui tamen sic quoque hoc disticho enotuit:*

Cur Otho mentito sit quæritis exsul honore?
[5] Uxoris mœchus cœperat esse suæ.

Provinciam administravit quæstorius per decem annos, moderatione atque abstinentia singulari.
4 UT *tandem ultionis occasio data est, conatibus Galbæ primus accessit: eodemque momento & ipse spem Imperii cepit: magnam quidem & ex conditione temporum, sed aliquanto majorem ex affirmatione* [6] *Seleuci mathematici. Qui cum eum olim superstitem Neroni fore spon-*

1. *Poppæam Sabinam.*] Aliquid Ner. cap. XXXV. sed prolixe historiam narrat Tacitus libro XIII. Annalium. quamquam nonnihil à Suetonio discrepans. Plutarchus Othone idem sentire videtur quod Suetonius.

2. *Nec corrupisse contentus.*] *Corrupisse*, pro alienasse à Nerone, ut *corrumpere alterius servum* dicimus, & *actionem de servo corrupto* in Pandectis legimus. nemo enim uxoris suæ mœchus est, ut mox sequitur. *Torrent.*

3. *Diducto matrimonio.*] Horatius in dialogismo supra modum venusto, qui est Ode IX. libri III.

Quid si prisca redit Venus,
Diductosque jugo cogit aheneo?

4. *Ne pœna acrior mimum omnem divulgaret.*] Ita superius dixit: *in hoc quoque mimo præter modum intemperans.*

5. *Uxoris mœchus.*] Id est, Poppææ, quam Neroni tradiderat, amorem excutere non poterat.

6. *Seleuci mathematici.*] Ptolemæus Othoni in Hispania comes inter alia prædixerat, hoc futurum, ne à Nerone interimeretur, imò ipsum Neroni superfuturum promiserat, Romanisque imperaturum. Fortassis hic Ptolemæus dictus est Seleucus, veluti binominis. *Beroaldus.*

1. *An-*

pondisset, tunc ultro inopinatus advenerat, imperaturum quoque brevi repromittens. Nullo igitur officii aut ambitionis in quemquam genere omisso quoties cœna principem acciperet, [1] *aureos excubanti cohorti viritim dividebat: nec eo minus alium alia via militum demerebatur. Cuidam etiam de parte finium cum vicino litiganti, adhibitus arbiter,* [2] *totum agrum redemit, emancipavitque: ut jam vix ullus esset, qui non & sentiret & prædicaret solum successione Imperii dignum.* *Speraverat autem fore ut adoptaretur à Galba:* 5.
idque in dies expectabat. Sed postquam, Pisone prælato, spe decidit, ad vim conversus est: instigante super animi dolorem etiam magnitudine æris alieni. Neque enim dissimulabat, nisi principem, se stare non posse: nihilque referre, ab hoste in acie, an in foro sub creditoribus, caderet. *Ante paucos dies servo Cæsaris pro impetrata* [3] *dispensatione* [*] *decies sestertiûm expres-*

1. *Aureos excubanti cohorti viritim dividebat.*] Itidem Plutarch. Tacitus centenos nummos dicit. Dio lib. L V. & alicubi Zonaras aureum XXV. drachmis, hoc est, totidem denariis, æstimant. Quæ ratio sane etiam cum pondere ejus temporis aureorum optime convenit, si argenti ea quæ nunc est ad aurum proportio observetur. Sub recentioribus vero Imperatoribus maxime Constantinopolitanis, eadem aurei æstimatio fuit, pondus autem minus. Quod in juris studiosorum gratiam annotatum volui. *Torrentius.*

2. *Totum agrum redemit.*] Hac de re sic Tacit. *adeo animosus corruptor, ut Cocceio Proculo, speculatori, de parte finium cum vicino ambigenti, universum vicini agrum sua pecunia emptum dono dederit.* *Emancipare* dixit Sueton. quod Tacit. *dono dare. Emancipare* igitur quovis modo alienare, & in alium transferre dominium rei alicujus, significat. Quamvis imaginaria fortassis venditione Otho agrum militi nummo addixit, quod specie quidem vendere, re ipsa donare est. Qua de re Cæs. cap. I. Apertius tamen loqueretur Sueton. si diceret, *redemit, eique mancipavit.* Idem.

3. *Dispensatione.*] Sic Dispensatoris officium vocat. Ingens autem peculium eum Cæsaris servum habuisse necesse est, qui decies H S. pro officio illo penderet, præsertim sub tam avaro principe. Argii Dispensatoris mentio Galb. cap. XX. & alterius quem *ordinarium* vocat cap. XII. ad differentiam nempe eorum qui extraordinarias Dispensationes adipiscebantur. Qualis Dispensator Armeniaci belli Neronis servus, qui libertatem centies vicies H S. redemit, (sic enim lego apud Plinium lib.

presserat. Hoc subsidium tanti cœpti fuit: ac primo [1] *quinque speculatoribus commissa est res, deinde decem aliis, quos singuli binos produxerant: omnibus* [2] *dena sestertia repræsentata, & quinquagena promissa. Per hos sollicitati reliqui, nec adeo multi,* [3] *haud dubia fiducia in ipso negotio pluribus affuturis. Erat animus post adoptionem statim Castra occupare, cœnantemque in Palatio Galbam aggredi: sed obstitit respectus cohortis, quæ tunc excubabat, ne oneraretur invidia, quod* [4] *ejusdem statione & Cajus fuerat occisus, & desertus Nero.* [5] *Medium quoque tempus religio & Seleucus exemit.*

Er-

VII. cap. XXXIX.) & Drusillanus Claudii Dispensator Hispaniæ, qui lancem illam quinquagenariam possedit de qua idem Plin. lib. XXXIII. cap. XI. Talem aliquam Dispensationem hoc loco intelligo. *Torrent.* Vide Aug. cap. LXVII.

*. *Decies sestertiûm.*] Id est, viginti quinque millia coronatorum.

1. *Quinque speculatoribus commissa est res.*] Plutarchus de hac conspiratione loquens, sic ait: ἐν δὲ τούτοις Ἰτούριος καὶ Βάρβιος, ὁ μὲν ὀπτίων, ὁ δὲ τεσσεράριος. ac mox subjicit, Optionis & Tesserarii nomine significari eos, qui nuntiorum & ὀπτήρων, id est, speculatorum ministerio funguntur. Posterior ætas *Scultatores* nuncupavit, quasi auscultatores: quo fit, ut nocturnarum excubiarum tesseras tractent ex eo ordine, qui Tesserarii dicuntur. Optionum inferior est gradus. Sunt enim ordine & promotione antecedentium militum adjutores, auctore Vegetio, & dum junguntur speculatoribus in l. Divus. D. de bonis damn. speculatorum adjutores significari videntur. Junguntur tesserariis, quos speculatores esse diximus, in antiquis inscriptionibus, quarum una sic habet: TESSERARIO. OPTIONI. FISCI. CVRATORI. altera, IN. EIS. TESSERARIVS. OPTIO. VEXILLARIVS. Cu-

2. *Dena sestertia.*] Ducenti & quinquaginta coronati.

3. *Haud dubia fiducia in ipso negotio pluribus affuturis.*] Deest *ut* aut *quasi* in isto loquendi genere. nam hoc Græci ita dicerent: πεποιθότες σφόδρα, ὡς ἐν αὐτῷ τῷ ἔργῳ πλειόνων παρεσομένων, vel συγχωρησόντων. *Casaubonus.* Cod. Salmas. *plures adfuturis*, lege, *adfuturos.*

4. *Ejusdem statione.*] *Stationem* vicem vocat qua cohors illa inter alias tunc iterum excubiis aderat. Alioqui *statio* ipsos milites certo loco positos significat, ut *statio Germanorum* Ner. c. XXXIV. *statio Nicomediensis* apud Plinium Epist. lib. X. Sed & Modestin. J.C. l. III. De re militari, *Qui stationis munus relinquit plusquam emansor est*, hoc est, qui suo die stationi non adest. Hinc *stationarii milites* l. I. & l. penult. De fugit. Sed & *superstationarios* legimus, quibus (ut arbitror) major incumbebat publicæ sollicitudinis cura. *Torrent.* *Superstationarius* est, qui præfectus stationariis. Ut *superjumentarius*, qui præpositus jumentariis. Vide ad Claud. cap. II.

5. *Medium quoque tempus religio & Seleucus exemit.*] *Medium tempus* vocat sex illos dies, quos ait Plutarchus medios

Ergo destinata die, præmonitis consciis, ut se in Foro sub æde Saturni ad[1] Miliarium aureum opperirentur, mane Galbam salutavit: utque consueverat, osculo exceptus, etiam sacrificanti interfuit, audivitque prædicta haruspicis. Deinde liberto adesse architectos nuntiante, quod signum convenerat, quasi vænalem domum inspecturus abscessit: proripuitque se postica parte Palatii[2] ad constitutum. Alii febrem simulasse ajunt, eamque excusationem proximis mandasse, si quæreretur. Tunc[3] abditus propere mulie-

dios fuisse ab adoptione Pisonis ad cædem Galbæ, adoptio celebrata a. d. IIII. Id. Jan. cædes facta XVIII. Kal. Feb. medio tempore inter hos dies interjecto, ne Otho Galbam occideret, impeditum illum ait Suetonius, qua religione, qua *Seleuci monitis*. Religio quam intelligit est πατροπαράδοτος quædam traditio, qua vetabantur seria negotia certis diebus inchoare. talis erat in eo tempore quod medium hîc vocatur, dies postridie Idus: ut libro secundo notamus cap. XIII. refero eodem & diem III. Id. Jan. & qui XIX. Kal. Feb. dicitur, ambos Carmentæ sacros, quo tempore favere linguis oportebat: non cædibus operam dare, atque hi dies publice religiosi: potuerunt autem etiam cæteri privata superstitione Othoni esse religiosi & atri: sicut Augusto omnes Nonæ. Jam ergo habemus quomodo medium tempus religio exemerit: ut missa faciam omina, tristia auguria & aruspicum responsa, quæ Othonis cœpta tardare potuerunt. Mos autem omnium fere Romanorum fuit per ea tempora, ut prius quam vel tantilli momenti rem aggrederentur, adirent ad mathematicos & astrologos, ut sumendo exordio horam felicem indicarent. *Casaub.*

1. *Miliarium aureum.*] Miliarium, vas est longum & angustum ad similitudinem milii. Palladius, *Vas*, inquit, *æreum miliario simile, id est, altum & angustum*: eo ad balnea utebantur. Etiam Miliarium aureum, Romæ in foro columna erat, in quam omnes viæ Italiæ competebant & desinebant: quod ita vocabatur, quod ab eo miliariorum numerus, quibus itinera metiebantur, incipiebat. nam lapides in viis, quibus miliaria notabantur, miliaria etiam vocabantur. Plutarchus: Οὗ χρυσοῦς εἱστήκει κίων, εἰς ὃν αἱ τετμημέναι τῆς Ἰταλίας ὁδοὶ πᾶσαι τελευτῶσι. De eadem re Suetonius loquitur. *Turnebus.*

2. *Ad constitutum.*] Sic veteres loquebantur, vel simpliciter, vel subaudiendo locum, aut diem, de quo convenerat. Varro lib. II. De re rust. cap. V. *Cum alius eum salutasset, alius conviciatus esset, qui tam sero venisset ad constitutum.* Cic. Ad Marium lib. VII. *Si quod habes constitutum cum podagra, fac in alium diem differas.* Torrent.

3. *Abditus propere muliebri sella.*] Tacitus *sellam ἀπλῶς*. at Plutarchus φορεῖον. melius dixisset δίφρον γυναικεῖον: nam tales sellæ mulierum, quibus in publicum deferebantur: quod vox *abditus* manifesto docet. fuerunt & aliæ sellæ mulierum non adopertæ, sed quarum domi usus non foris. Talis erat,

recusantis dedit: immo ut quidam tradiderunt, etiam
diplomatibus primisque epistolis suis ad quosdam pro-
vinciarum Præsides, Neronis cognomen adjecit.
Certe & imagines statuasque ejus reponi passus est, &
procuratores atque libertos ad eadem officia revocavit.
Nec quidquam prius pro potestate subscripsit, quam
[1] *quingenties* HS. *ad peragendam AVream domum. Di-*
citur ea nocte per quietem pavefactus gemitus maxi-
mos edidisse: repertusque à concursantibus humi ante
lectum jacens per omnia piaculorum genera [2] *manes*
Galbæ, à quo deturbari expellique se viderat, propitia-
re tentasse: postridie quoque in augurando tempestate
orta graviter prolapsum, identidem obmurmurasse:
[3] Τί γάρ μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς; SVB *idem vero tempus,* 8
Germaniciani exercitus in Vitellii verba juraverant.
Quod ut comperit, auctor senatui fuit mittendæ lega-
tionis, quæ doceret, electum jam principem: quietem
& concordiam suaderet. Et tamen per internuncios ac
litteras, consortem Imperii, generumque se Vitellio ob-
tulit. Verum haud dubio bello jam ducibus & copiis
quas

blanditias Neronis nomine novum Imperatorem salutant, qui, ob monstrum illud è rebus humanis sublatum, pileati tota urbe discurrerant. Ner. cap. ultimo. Othonem vero sic appellari non refugisse, minus mirandum est, cum apud quosdam, & Parthos imprimis, diu favorabile Neronis nomen exstiterit. Vitellius quoque *inferias Neroni dedit: ac solenni convivio citharœdum placentem palam admonuit, ut & aliquid de Domitio diceret: inchoantique Neroniana cantica, primus exsultans etiam plausit.* cap. XI. non facturus utique in ipso principatus exordio, ni gratam aliquibus memoriam ejus existimasset.

1. *Quingenties* HS.] Duodecies centena, & insuper quinquaginta mill. coronat.

2. *Manes Galbæ.*] Similis de Nerone locus cap. XXXIIII.

3. Τί γάρ μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς.] Paullo aliter, sed eadem sententia Dio τί γάρ με ἔδει μακροῖς αὐλοῖς αὐλεῖν. id est, *Quorsum attinebat me longis tibiis canere?* Otho post cæsum Galbam fecerat sacrum, in quo exta inauspicatos exitus portendebant. Ita pœnitens sumptus & operæ frustra insumtę, fertur hęc verba prolocutus, quæ deinde in vulgi fabulam abierunt. Olim in sacris, longis tibiis cani solitum est: qui mos postea sublatus, autore Plutarcho. *Erasmus.*

1. *Et*

quas Vitellius præmiserat, appropinquantibus, animum fidemque prætorianorum erga se pæne internecione amplissimi ordinis expertus est: [1] *& placuerat per classiarios arma transferri, remittique navibus. Ea cum in castris sub noctem promerentur,* [2] *insidias quidam suspicati, tumultum excitaverunt: ac repente omnes, nullo certo duce, in Palatium cucurrerunt, cædem senatus flagitantes: repulsisque Tribunorum, qui inhibere tentabant, nonnullis & occisis, sicut erant cruenti, ubinam Imperator esset requirentes, perruperunt* [3] *in triclinium usque, nec nisi viso destiterunt. Expeditionem autem impigre atque etiam præpropere inchoavit: nulla ne religionum quidem cura, sed &* [4] *motis nec dum conditis* [5] *ancilibus,* * *quod antiquitus infaustum haberetur: & die,*

1. *Et placuerat per classiarios, &c.*] Dele & ac pone πλείων σισμῶν ante *placuerat.* incipit namque hic narrare, quod præcedentibus verbis proposuerat. Scripti omnes hunc pusillum errorem agnoscunt. Rem narrat Plutarchus accuratius: nam Suetonius multa omittit. *Casaubonus.*

2. *Insidias quidam suspicati.*] Visa inter temulentos arma cupidinem sui movêre. Fremit miles, & tribunos centurionesque proditionis arguit, tamquam familiæ senatorum ad perniciem Othonis armarentur. *Tacitus.*

3. *In triclinium.*] In cœnationem: ubi cum octoginta Senatoribus, fœminisque primariis epulabatur.

4. *Motis necdum conditis ancilibus.*] Qui belli susceperat curam, sacrarium Martis ingressus primo ancilia commovebat, post hastam simulacri ipsius Dei, dicens, Mars vigila. *Servius.* Adi Polybium in fragmento libri ab Ursino editi XXIII. & Livium in eadem historia libro XXXVII. Similis superstitio servata Athenis, cum celebrarent Plynteria. per ejus festi dies Minervæ simulacrum tegebatur, ac publice privatimque diligenter observabant, ne inchoato festo, necdum peracto, quicquam aggrederentur: id enim infaustum habebatur. Xenophon de reditu Alcibiadis in patriam post exilium: κατεπλεύσεν εἰς Πειραιᾶ ἡμέρᾳ ᾗ πλυντήρια ἦγεν ἡ πόλις, τοῦ ἕδους κατακεκαλυμμένου τῆς Ἀθηνᾶς. ὃ τινὲς οἰωνίζοντο ἀνεπιτήδειον εἶναι καὶ αὐτῷ καὶ τῇ πόλει. Sed Plynteriorum dies unus saltem erat infaustus: ancilia semel mota ante trigesimum diem non condebantur, ut affirmare videtur Polybius loco quem indicavimus. *Casaub.*

5. *Ancilibus.*] An hæc etiam nomen habuerunt ex eo, quod esset ἄσκυλον τὸ σχῆμα? An quod ἐπ' ἀσκαίνων gestarentur? An quia ἄνωθεν ἄγκειλαν καὶ ἐνέχθησαν? An vero hoc est studium præposterum Græcorum αὐδαζόντων ἐξελληνίσαι τὰ τῶν Λατίνων? Et sunt revera *ancilia* Latino verbo scuta

die,[1] *quo cultores Deûm matris lamentari & plangere incipiunt:*[2] *præterea adversissimis auspiciis. Nam &*
[3] *victimas*[4] *Diti patri cæsas litavit: cum tali sacrificio contraria exsta potiora sint. Et primo egressu*[5] *inundationibus Tiberis retardatus ad* XX. *etiam lapidem ruina ædificiorum præclusam viam offendit. Simili temeri-* 9
ta-

scuta circumcisa, ut Jurisconsultus *incile* dixit, solum nimirum incisum, qua aqua manaret. Atque ita Ovidius:

Idque ancile vocat quod ab omni parte recisum est,
Quemque notes oculis, angulus omnis abest.

Camerarius.

*. *Quod antiquitus infaustum haberetur.*] *Antiquitus*, pro ab omni usque antiquitate, aut opinione majorum. Sane & matrimonia tunc contracta infausta habebantur. Ovid. lib. III. Fastor. *Torrentius*. Cod. Salmas. *habetur*.

1. *Quo cultores Deûm matris lamentari & plangere incipiunt.*] Hinc Arnobius adversus gentes lib. V. *Aut si ea, quæ dicimus, non sunt ita, vos edissertate, vos dicite, evirati isti mollesque, quos interesse vobiscum in istius numinis videmus sacris, quidnam istic habeant negotii, sollicitudinis, curæ: & cur more lugentium cædant cum pectoribus lacertos, & fortunam imitentur in lamentabili constitutorum sorte?* Galli autem isti, in sacris Cybeles, imitabantur lugentem Cybelem ob Attin. Propterea ejulabant, ac pectus palmis cædebant. *Eviratos* vocat Arnobius, quod ad Phrygium tibiæ cantum, virilibus privarentur. Ovidius in Ibin:

Attonitusque seces, ut quos Cybeleia mater
Incitat ad Phrygios, vilia membra, modos.

2. *Præterea adversissimis auspiciis.*] Prodigia insuper terrebant diversis auctoribus vulgata. In vestibulo Capitolii omissas habenas bigæ, cui Victoria institerat. Erupisse cella Junonis majorem humana speciem. Statuam divi Julii, in insula Tiberini amnis sereno & immoto die ab Occidente in Orientem conversam. Prolocutum in Etruria bovem. Insolitos animalium partus, & plura alia rudibus seculis etiam in pace observata, quæ nunc tantum in metu audiuntur. *Tacitus*.

3. *Victimas Diti patri cæsas litavit.*] Cod. Salmas. *victima Diti patri cæsa litavit*. At Virgilius quoque:

——— *sacrisque litatis*
Indulge hospitio, ———

Cum non sacra litemus, sed Deo sacris, ut ibi monuit Servius.

4. *Diti patri.*] Qui placat Plutonem cæsa victima, se charum esse Diis infernis cognoscit: qui vero non litat Plutoni, prosperum auspicium consequitur, tanquam sit victurus, nec ad Plutonias sedes per mortem transiturus. Dicitur autem juncto vocabulo Dis pater, sicut Neptunus pater, Janus pater conjuncte dicuntur, & Mars pater, hoc est, Marspiter. Scribit Cicero in Oratore, quod antiquitus Divis vocabatur, qui nunc dicitur Dis, postquam placuit nomina contrahere. *Beroald*.

5. *Inundationibus Tiberis.*] Eo quidem factis tempore, quo maxime turgent fluvii: sed nunquam ita excreverat, neque ulla unquam eluvione tantum damni dederat. nam cum magnam urbis partem proluit, tum eum præsertim locum, ubi frumentum venale reponebatur, opplevit, magnamque permultorum dierum difficultatem effecit. *Plutarchus*.

1. *Ante*

tate quamvis dubium nemini esset quin trahi bellum oporteret, quando & fame & angustiis locorum urgeretur hostis, quam primum tamen decertare statuit: sive impatiens longioris sollicitudinis, speransque [1] *ante Vitellii adventum profligari plurimum posse: sive impar militum ardori, pugnam deposcentium.* [2] *Nec illi pugnæ affuit,* [3] *substititque Brixilli. Et tribus quidem, verum mediocribus præliis, apud Alpes, circaque Placentiam, & ad Castoris, quod loco nomen est, vicit, novissimo maximoque* [4] *apud Bebriacum fraude superatus est: cum spe colloquii facta, quasi ad conditionem pacis militibus eductis, ex improviso, atque* [5] *in ipsa consalutatione, dimicandum fuisset: ac statim moriendi impetum cepit: ut multi, nec frustra, opinantur, magis pudo-*

1. *Ante Vitellii adventum profligari plurimum posse.*] Profligare, ut docet Gellius in XIV. Noctium Atticarum, significat ad perniciem, interitumque deducere, atque deperdere. Profligatasque res quasi proflictas, & perditas appellamus. In alio significatu profligata dixerunt absoluta, & effecta: quod quamvis damnetur à Gellio, tamen repudiandum non est: cum & Latinæ linguæ parens profligatum dixerit pro absoluto, & pene confecto. Sic enim ait in V. quæstion. Tusculan. *Atque si ita est, profligata jam hæc, & pene ad exitum deducta quæstio est.* Cern. Tacitus dixit: *Profligaverat bellum cum Iudæis Vespasianus.* Pro eo, quod est, confecerat, & pene ad exitum deduxerat. *Beroald.*

2. *Nec illi pugnæ affuit.*] Cod. Salmas. *nec ulli, &c.*

3. *Substititque Brixilli.*] Βρίξελλον Ptolemæo. Plinio *Brixillum*, ut & Plutarchus legit in Othone. Galliæ Togatæ in Italia urbs, ad Padum flumen, ut Plutarchus.

4. *Apud Bebriacum fraude superatus est.*] Sic Tacitus quoque & Orosius. Lipsiana editio *Bedriacum*, Plutarchus Βηδριακὸν, Josephus Βρηδριακὸν, Eusebii interpres *Vetriacum.* Sed ea nihil aliud sunt, quam unum nomen multifariam depravatum. Scholia Juvenalis Satyra II. vocant *Bebriacum Campaniæ.* Ita vocat Campestria Cremonæ, Mantuæ & Veronæ, ut in Gallia est Campania Rhemensis, Campania Laudunensis. Rursus de Othone & Vitellio: *Horum bellum scripsit Cornelius: scripsit & Pompeius Planta, qui ait Bebriacum vicum esse à Cremona vicesimo lapide.* Jos. Scalig.

5. *In ipsa consalutatione.*]. Attonitas subito terrore mentes, falsum gaudium in languorem vertit, repertis qui descivisse à Vitellio exercitum ementirentur. Omisso pugnæ ardore, Othoniani ultro salutavêre; & hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris quæ caussa salutandi, metum proditionis fecêre. Tum incubuit hostium acies. *Tacitus.* Ex his patet, caussæ nihil esse, cur vir doctus *in ipsa consultatione*, malit.

1. Ne

dore,[1] *ne tanto rerum hominumque periculo dominationem sibi asserere perseveraret, quam desperatione ulla, aut diffidentia copiarum: quippe residuis, integrisque etiam nunc, quas secum*[2] *ad secundos casus detinuerat, & supervenientibus aliis è Dalmatia, Pannoniaque, & Mœsia: ne victis quidem adeo afflictis, ut non in ultionem ignominiæ quidvis discriminis ultro, & vel solæ subirent. Interfuit huic bello pater meus*[3] *Suetonius Lenis, tertiæ decimæ legionis*[4] *Tribunus angusticlavius. Is mox referre crebro solebat, Othonem etiam privatum usque adeo detestatum civilia arma, ut memorante quodam inter epulas de Cassii Brutique exitu, cohorruerit: nec concursurum cum Galba fuisse, nisi confideret sine bello rem transigi posse. Tunc ad despiciendam vitam exemplo manipularis militis concitatum: qui cum cladem exercitus nuntiaret, nec cuiquam fidem*

1. *Ne tanto rerum hominumque periculo dominationem sibi asserere perseveraret.*] Exstat hac de re & apud Plutarchum, & apud Tacitum egregia, & constantiæ plena oratio: quæ prorsus illud Suetonii cap. XII. confirmat *ut mors ejus minime congruens vitæ, majori miraculo fuerit.* Tacitus: *duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantundem apud posteros meruit bonæ famæ, quantum malæ.*

2. *Ad secundos casus.*] Noluit Otho primo discrimini, casuique bellico committere copias omnes, sed partem militum sibi reservaverat ad fortunam bellicam, casumque secundo tentandum. *Berald.*

3. *Suetonius Lenis.*] Pater cognominatus est Lenis, cum filius dictus sit Tranquillus cognomento consimili. Nolim existimes, hunc esse Paulinum, inter duces Othonianos clarissimum, quem contatorem natura fuisse memorat Tacitus. Ille enim fuit dux, cum pater Tranquilli fuerit Tribunus. *Beroaldus.* Cod. Salmas. *Latus.*

4. *Tribunus angusticlavius.*] Tribuni militum quidam angusticlavii erant, quidam laticlavii: hique majoris dignitatis, illi minoris. Paterculus lib. II. de Mæcenate, qui in Equestri ordine semper mansit: *Quippe vixit angusto clavo pene contentus: nec majora consequi non potuit, sed non tam optavit.* Lampridius in Alex. Severo: *Tum satis esse constituit, ut equites Romani à senatoribus clavi qualitate discernerentur.* Hæc me movent, ut in Papinio lib. IV. Sylvar. sic hos versus legam, & de angusto clavo intelligam:

Hic parvus inter pignora curiæ,
Contentus arcto lumine purpuræ
Crescis. ———

Arctum lumen purpuræ angustum clavum purpureum accipio, quo is, quamvis Senatoris filius, contentus erat. *Turnebus.* Vide ad lib. II. cap. XXXVIII.

1. *Fra-*

dem faceret, ac nunc mendacii, nunc timoris, quasi fugisset ex acie, argueretur, gladio ante pedes ejus incubuerit: hoc viso proclamasse eum ajebat: non amplius se in periculum tales tamque benemeritos conjecturum. [1] *Fratrem igitur* [2] *fratrisque filium, & singulos amicorum cohortatus, ut sibi quisque pro facultate consuleret, ab amplexu & osculo suo dimisit omnes, secretoque captato, binos codicillos* [3] *exaravit ad sororem consolatorios. Sed &* [4] *ad Messallinam Neronis, quam matrimonio destinaverat, commendans reliquias suas & memoriam. Quidquid deinde epistolarum erat, ne cui periculo aut noxæ apud victorem forent, concremavit. Divisit & pecunias domesticis ex copia præsenti.*

11 *Atque ita paratus, intentusque jam morti, tumultu inter moras exorto, ut eos qui discedere & abire cœptabant, corripi quasi desertores, detinerique sensit:* Adjiciamus, *inquit*, vitæ & hanc noctem, *his ipsis, totidemque verbis, vetuitque vim cuiquam fieri: & in serum usque patente cubiculo, si quis adire vellet, potestatem sui præbuit. Post hæc sedata siti gelidæ aquæ potione, arripuit duos pugiones, & explorata utriusque acie, cum alterum pulvino subdidisset, foribus adopertis arctissimo somno quievit. Et circa lucem demum* ex-

1. *Fratrem fratrisque filium.*] Sup. c. 1. Domit. cap. 2. Sed de fratre dissentiunt Tacitus & Plutarch. qui è pugna evasisse in castra narrant, ac eum aliis se dedidisse.

2. *Fratrisque filium.*] Plutarchus: *Accersitum fratris filium Cocceium adhuc adolescentem, ut auderet, neque timeret Vitellium, est hortatus: & ut matrem, & domum, & uxorem ipse tanquam proprios curans tueretur.* Tacitus eum vocat Salvium Cocceianum, quem ait prima juventa trepidum fuisse: eum Otho monuit ut erecto animo capesseret vitam, neu patruum suum Othonem fuisse *aut oblivisceretur unquam, aut nimium meminisset.*

3. *Exaravit.*] Scripsit. Qui enim stylo scribit in codicillis, is quasi sulcos instar aratoris ducere videtur. M. Tullius in epistola ad Cornificium: *Hæc, cum essem in Senatu, exaravi.* Beroald.

4. *Ad Messallinam Neronis.*] Ner. cap. xxxv.

1. *Fune-*

expergefactus, uno se trajecit ictu infra lævam papillam: irrumpentibusque ad primum gemitum, modo celans, modo detegens plagam, exanimatus est: & [1] *celeriter (nam ita præceperat) funeratus,* [2] XXXVIII. *ætatis anno, &* [3] XCV. *Imperii die.* TANTO *Othonis animo nequaquam corpus aut habitus competiit. Fuisse enim traditur & modicæ staturæ, &* [4] *male pedatus,* [5] *scambusque. Munditiarum vero pæne muliebrium: vulso corpore:* [6] *galericulo capiti propter raritatem* 12

1. *Celeriter (nam ita præceperat) funeratus.*] Funus Othonis maturatum est: id enim ipse precibus petierat, timens ne amputaretur caput ludibrio futurum. Sepulcrum autem structum est modicum, & mansurum: quod Plutarchus ait fuisse non, ut mendosi codices habent, apud Veliternam vicum, sed Brixilli: seque id vidisse cum tali inscriptione, MARCI OTHONIS. Veliternæ, quod vici nomen est, nulla mentio fit neque à Tacito, neque à Plutarcho. *Beroaldus.*

2. XXXVIII. *ætatis anno.*] More suo Tranquillus annum inchoatum pro pleno numerat: nam alii XXXVII. solum vixisse ajunt.

3. XCV. *Imperii die.*] Valde confusa sunt tempora & initia horum trium Imperatorum, Galbæ, Othonis & Vitellii, nisi adhibueris temperamentum, quod præcipit Xiphilinus ex Dione, ut scilicet unum annum, & XXII. dies illis tribus conjunctim assignemus, quia alius alii non successit, sed duo simul eodem tempore imperii insessores fuerunt. Xiphilinus in fine Vespasiani, Κἀκ τούτου συμβαίνει ἐνιαυτόν τε καὶ δύο καὶ εἴκοσι ἡμέρας ἀπὸ τοῦ θανάτου Νέρωνος μέχρι τῆς τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἀρχῆς διελθεῖν. *Ioseph. Scaliger.*

4. *Male pedatus.*] Distortis pedibus. Sicut à manu manuleatus, ita à pede pedatus derivatur: unde & adverbium pedatim inclinatum est: quo utitur Plinius, qui ait in XI. *Leo tantum & camelus pedatim ingrediuntur.* hoc est, ut sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. *Beroald.*

5. *Scambusque.*] Ex Græco σκαμβός. Qui pedes non ponunt in rectis ac parallelis lineis, aut in exteriorem partem eos flectunt, iique *Vari* dicuntur, aut introrsum eos convertunt, & *valgi* appellantur, Græce βλαισοὶ, aliter *Vatiæ* dicti. Non Varum intelligit Suetonius, sed Vatiam & Valgum. *Salmasius.*

6. *Galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato & annexo.*] Veteres cum capite nudo essent, & calvitiem urbanorum dictis esse obnoxiam experirentur, ad eam celandam instituerunt pelles quasdam parare, appositis crinibus humanis, sicut aptata capiti, cutis vera, non coma ascititia videretur. Iis pellibus usi & viri & fœminæ. Tertullianus De cultu fœminarum: *Affigitis præterea nescio quas enormitates sutilium atque textilium capillamentorum, nunc in galeri modum, quasi vaginam capitis & operculum verticis, nunc in cervicem retro suggestum.* Nec *galericulum* solum vocabant sed *galerum*. Juvenalis: Satyr. VI.

Sed nigrum flavo caput abscondente galero. Avienus:

Nam mox dejecto nituit frons nuda galero,

tem capillorum adaptato & annexo, ut nemo dignosceret. Quin & faciem [1] *quotidie rasitare, ac* [2] *pane madido linere consuetum: idque instituisse à prima lanugine, ne barbatus umquam esset.* [3] *Sacra etiam Isidis* [4] *sæpe in lintea religiosaque veste propalam celebrasse. Per quæ*

Discolor apposita quæ fuit ante coma. Casaubonus. Eleganter Seneca de C. Cæsare, libro De const. sap. *tanta capitis destituti, & emendicatis capillis aspersi deformitas.*

1. *Quotidie rasitare.*] In hoc imitatus est Otho Africanum Scipionem, qui primus omnium radi quotidie instituit.

2. *Faciem pane madido linere consuetum.*] Facies linebatur, vel ut candor conciliaretur, ac rubor etiam aliquando, vel, ut cutis tenderetur. Medicamina illa quibus nitor, aut candor parabatur, προσώπου ἐπίχριστα λαμπρυντικὰ dicebantur; & προσώπου καταπλάσματα λαμπρυντικὰ, & σμήγματα προσώπου στιλβωτικά. Illa vero quibus cutis tendebatur, τετάνωθρα & τετανώματα. Latini veteres *tentipellia* dixêre. Juvenalis:

Interea fœda aspectu ridendaque multo
Pane tumet facies.

ubi vetus interpres: *medicamen ad tendendam faciem, vel cutem magis.* Alia autem erant καταπλάσματα, alia σμήγματα, quibus utebantur ad cutem poliendam. sublatis enim cataplasmatis, τὰ σμήγματα adhibebant: idque etiam observavit Juvenalis in illa divina Satyra, adversus sequiorem, & nequiorem sexum:

Tandem aperit vultum, & tectoria prima reponit:
Incipit agnosci.

Tectoria vocat panem illum quo madido faciem linebant, ac veluti tectorio quodam inducebant: quod tectorium seu κατάπλασμα abstergebant smegmate ex lacte asinino, cum ad mœchos irent. *Salmasius.*

3. *Sacra etiam Isidis.*] Satis est verisimile, eandem esse Cererem ac Isidem, ut ab Ægyptiis traditum fuit. Valdeque hanc sententiam firmat, quod Cereris sacra apud Athenienses tantopere convenirent cum sacris Isiacis. Diodorus Siculus lib. I. Παρ' ἐνίοις δὲ τῶν πόλεων, καὶ τοῖς Ἰσίοις ἐν τῇ πομπῇ μετὰ τῶν ἄλλων φέρεσθαι πυθμένας πυρῶν, καὶ κριθῶν, ἀπομνημόνευμα ἐξ τῶν ἀρχῆς τῇ θεῷ φιλοτέχνως εὑρεθέντων. Quod satis ostendit, eo loco Isidem habitam Ægyptiis, quo Ceres Græcis. Tacitus etiam inter Germanorum numina collocat Isidem. *Pars*, inquit, *Sueverum & Isidi sacrificat.* Sed si in superstitione tot seculis intermortua, nunc etiam conjecturis est locus: dixero, Germanis fuisse reliquias primævæ traditionis de Adamo & Eva, quorum ille Mannus sit, hæc Isis. A *man* mulier dici potuit *manna:* sed non fuit hoc in usu Germanis. Ac fortassis ex longa traditione retinuerunt Hebræum *Ischa*; quod apud Mosen, & veteri Latinorum lingua *viram* sonat. Romani autem cum audirent Germaniæ genti cultos *Man*, & *Ischa*; ut ex illo *Mannum*, ita ex hoc *Isidem* fecerint: quia non viderent, quod numen *Ischa*, quam Isis esse posset. Nisi & Ægyptiis, ut Osiris Adamus, sic Eva Isis. *Vossius.*

4. *Sæpe in lintea religiosaque veste propalam celebrasse.*] Appianus de bellis civilibus lib. IV. Οὐολούσιος ἀγορανόμων προεγράφη, καὶ φίλον ὀργιαστὴν τοῦ Ἴσιδος ἔχων, ᾔτησε τὴν στολὴν, καὶ τὰς

quæ factum putem ut mors ejus minime congruens vitæ, majori miraculo fuerit. Multi præsentium militum cum plurimo fletu manus ac pedes jacentis exosculati, fortissimum virum, unicum Imperatorem *prædicantes, ibidem statim nec procul à rogo vim suæ vitæ attulerunt. Multi & absentium accepto nuntio præ dolore armis inter se ad internecionem concurrerunt. Denique magna pars hominum, incolumem gravissime detestata*, [1] *mortuum laudibus tulit: ut vulgo jactatum sit etiam*, Galbam ab eo non tam dominandi quam Reip. ac libertatis restituendæ caussa interemtum.

τὰς ὀθόνας ἐνέδυ τὰς ποδήρεις, καὶ τὴν τοῦ κυνὸς κεφαλὴν ἐπέθετο. καὶ διῆλθεν οὕτως ὀργιάζων αὐτοῦ σχήματι ἐς Πομπήϊον. Sed de habitu Isiacorum plura B. Cyprianus, Apuleius atque alii. *Casaub.* Martialis:

Linigeri fugiunt calvi, sistrataque turba.

1. *Mortuum laudibus tulit.*] Hinc plane exiit illud Martialis:

Sit Cato, dum vivit, sane vel Cæsare major:
Dum moritur, numquid major Othone fuit?

A. VITELLIVS.

QUÆ PRÆLIANTUM VOTA RIDET IMMENSA,
BREVEMQUE SUMMO CULMINI STRUIT SCENAM,
FORTUNA FALLAX, ET VITELLIO PARTES,
PRIMO NEPOTUM, MIRA NON NEGAT PRIMAS.

I. Schildius

C. SVETONI TRANQVILLI

DE XII. CÆSARIBVS

LIBER VII.

A. VITELLIUS.

VITELLIORUM *originem alii aliam, & quidem diversissimam, tradunt: partim veterem & nobilem: partim vero novam & obscuram, atque etiam sordidam. Quod ego per adulatores obtrectatoresque Imperatoris Vitellii evenisse opinarer: nisi aliquanto prius de familiæ conditione variatum esset.* [1] *Exstat Q. EVlogii ad Q. Vitellium,* [2] *divi AVgusti quæstorem, libellus, quo continetur, Vitellios Fauno, Aboriginum rege,* [3] *& Vitellia, quæ multis locis pro numine coleretur, ortos, toto Latio im-* 1

1. EXtat Q. EVlogii ad Q. Vitellium libellus.] Quintus hic EUlogius, libertus Q. Vitellii fuit, estque à manumissione appellatus Q. Vitellius EUlogius, aut fortasse Eclogius. Hic ut patrono gratificaretur, stemma Vitelliæ gentis descripserat, & librum eidem nuncuparat. hoc genere officii soliti liberti patronorum suorum studia demereri. sic Julius Marathus AUgusti libertus, de rebus illius libros ediderat, ut dixit auctor libro secundo. Spartianus, *Famæ celebris Hadrianus tam cupidus fuit, ut libros vitæ suæ scriptos à se, libertis suis litteratis dederit, jubens ut eos nominibus suis publicarent.* Casaubonus.

2. *Divi Augusti quæstorem.*] Ex his (inquit Beroaldus) qui Candidati Principis dicebantur. Ego potius Augusti in expeditione aliqua Quæstorem eum fuisse crediderim, aut militaris ærarii Præfectum. *Torrent.*

3. *Et Vitellia.*] Deæ Vitelliæ nemo (quod sciam) præter Suetonium meminit. Arnob. lib. IV. Vibilliam commemorat, quæ ab viarum erroribus liberet, Macrobius Saturn. lib. III. cap. III. Vitulam (seu ut alii legunt) Vitulinam; quæ lætitiæ præsit, quam Piso ait Victoriam nominari. Verum quoniam eam nominis rationem adfert Macrobius, quod potens sit vitæ tolerandæ, non temere suspicemur Vitelliam potius, quam Vitulam scribi illis debere. Quanquam & Vituna vocari debere videatur, ut Vitunus Deus, quod vitam tueatur. Verum satius est ut Deam hanc (sive Nympha fuerit) certo loco circumscribamus, qualis Juturna, & Venilia. Ut non mirum sit obscuram esse, cum in cœli Senatum nunquam venerit. De Vitellia quoque via nihil memini me legisse. Viam Vitulariam commemorat Cic. Ad Q. fratrem ep. I. lib. III. verum alia parte Italiæ. *Idem.*

imperasse. Horum residuam stirpem ex Sabinis transisse Romam, atque inter patritios allectam. indicia stirpis diu mansisse, viam Vitelliam [1] ab Janiculo ad mare usque: item coloniam ejusdem nominis, quam [2] gentili copia [3] adversus Æquiculos tutandam olim depoposcissent: tempore deinde Samnitici belli præsidio in Apuliam misso, [4] quosdam ex Vitelliis subsedisse Nuceriæ: eorumque progeniem longo post intervallo repetisse urbem, atque ordinem senatorium. Contra, plures
2 *auctorem generis libertinum prodiderunt. [5] Cassius Severus, nec minus alii, eundem & sutorem veteramentarium: cujus filius [6] sectionibus & cogniturìs uberius com-*

1. *Ab Ianiculo.*] Virgilius libro septimo dictum vult ab oppido, quod Janus Deorum omnium vetustissimus condidit:

Hic duo præterea disjectis oppida muris
Relliquias, veterumque vides monumenta virorum,
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit arcem,
Ianiculumque illi, huic fuerat Saturnia nomen.

Janicularis à Servio vocatur, nunc à flavis harenis mons aureus nominatur, & corrupto vocabulo *Montorius*. Ex hoc propter altitudinem Roma maxime conspicua. Martialis:

Longi Ianiculi jugo recumbit,
Et planus modico tumore vertex
Cælo perfruitur sereniore.
Hinc septem dominos videre montes,
Et totam licet æstimare Romam.

Onuphr. Panvinius.

2. *Gentili copia tutandam.*] Sicut Fabia gens Bellum Veiens depoposcit à Senatu gerendum privato sumptu, & copia gentis Fabiorum.

3. *Adversus Æquiculos.*] Vitelliæ coloniæ ab Æquis expugnatæ meminit Livius libro v.

4. *Quosdam ex Vitelliis subsedisse Nuceriæ.*] Apulorum urbem Luceriam, per L, non per N, in prima adeo syllaba: Umbrorum autem, Picentinorum ac Campanorum urbeis per N, Nucerias scribi, in usu apud Latinos auctores fuit. In Græcis certe codicibus hæc corrupte leguntur, ut & videre est in Ptolemæi codice. Quippe λ & γ literarum vicinitate, quemadmodum *n* & *u* apud Latinos, facile corruptionem admittunt. Verum lector heic etiam atque etiam secum perpendat, quando Samnitico bello, cujus heic est mentio, Luceria idemtidem nominatur apud Livium: utrum etiam heic Luceria potius, quod equidem puto, quam Nuceria legendum. *Glareanus.*

5. *Cassius Severus.*] De hoc Aug. cap. LVI.

6. *Sectionibus & cogniturìs uberius compendium nactus.*] Glossæ: *Sector*, βιώνης, ὁ ἀπόδημος, ὁ ἀγοράζων οὐσίαν. Cognitor autem & sector pœne idem. Est autem is, qui sectionibus præest, cujus munus cognitura dicitur. Ovidius:

Aptius hæ capiant vadimonia garrula ceræ,
Quas aliquis duro cognitor ore legat.

Glossæ:

compendium nactus, [1] *ex muliere vulgari, Antiochi* [2] *cujusdam furnariam exercentis filia, equitem Rom. genuerit. Sed quod discrepat, sit in medio. Cæterum P. Vitellius* [3] *domo Nuceria, sive ille stirpis antiquæ, sive pudendis parentibus atque avis, eques certe Romanus & rerum AUgusti procurator, quatuor filios amplissimæ dignitatis cognomines, ac tantum prænominibus distinctos, reliquit, AUlum, Quintum, Publium & Lucium.* AULUS *in consulatu obiit, quem cum Domitio Neronis Cæsaris patre inierat: prælautus alioqui, famosusque cœnarum magnificentia.* [4] QUINTUS *caruit ordine, cum auctore Tiberio secerni minus idoneos senatores, removerique placuisset.* PUBLIUS *Germanici comes Cn. Pisonem inimicum, & interfectorem ejus accusavit condemnavitque, ac post præturæ honorem inter Sejani conscios arreptus, &* [5] *in custodiam*

Glossæ: *Cognitor*, ἔκδικος. Est ergo proprie qui compendii sui caussa nullum non manubiarum genus experitur. *Ios. Scaliger.*

1. *Ex muliere vulgari.*] Vulgaris mulier est, quæ sui copiam facit, seque vulgat, quomodo & à Jurisconsultis usurpatur. *Turnebus.* Ovid. lib. IV. Fastor.

Numina vulgares Veneris celebrate puellæ.

Domit. cap. XXII. *natabatque inter vulgarissimas meretrices.*

2. *Cujusdam furnariam exercentis.*] *Furnaria* absolute positum pro furnaria negotiatio. sic *lignaria negotiatio* apud Capitolinum, & id genus alibi multa. In Glossario exponitur *furnarius*, ἰπνοκαύστης, καμινοκαύστης: sed ea interpretatio ministro potius furnarii quam furnario conveniat. *Casaub.*

3. *Domo Nuceria.*] Sic Virgil. *Qui genus? unde domo?* Horat. quoque, *unde domo quis, Cujus fortunæ.* Frequens in antiquis marmoribus, ut post tribum etiam patriæ nomen elogiis, militum maxime, apponatur. Romæ in ædibus Maffæorum, L. CASSIUS. L. F. ROM. NIGER. DOMO. A. TESTE. MIL. COH. I. PR. MIL. ANN. XVII. VIX. ANN. XXXVII. Iterum L. PINARIO. L. F. SCAPTIA. MATERNO. FLORENTIA. MIL. COH. XII. URB. VIX. ANN. XXX. MIL. ANN. VII. Sed & Seneca Consolatione ad Helviam: *Iube* (inquit) *omnes istos ad nomen citari, & unde domo quisque sit, quære.* Torrent.

4. *Quintus caruit ordine.*] Q. Vitellium inter eos numerat Tacit. lib. II. Annal. quos Tiberius Senatu movit, aut sponte abire passus est. Sueton. igitur nove dixit *caruisse eum ordine*, quo dejectus sit. *Idem.*

5. *In custodiam fratri datus.*] Ut à fratre custodiretur: quod in Catilinæ quoque conjuratione est factum, ut consilii parti-

diam fratri datus, [1] *scalpro librario venas sibi incidit, nec tam mortis pœnitentia quam suorum obtestatione obligari, curarique se passus, in eadem custodia morbo periit.* [2] L U C I U S *ex consulatu Syriæ præpositus, Artabanum Parthorum regem summis artibus, non modo ad colloquium suum, sed etiam* [3] *ad veneranda legionum signa pellexit. Mox cum Claudio principe, duos insuper* [4] *ordinarios consulatus, censuramque gessit. Curam quoque imperii sustinuit, absente eo, expeditione Britannica: vir innocens & industrius, sed amore libertinæ perinfamis, cujus etiam* [5] *salivis melle commistis, nec clam quidem aut raro, sed quotidie ac palam arterias & fauces pro remedio fovebat. Idem miri in adulando ingenii, primus* [6] *C. Cæsarem adorari ut Deum instituit:*

cum

participes aliquot horas privato custoditi sint. *Sabellicus.* Tacitus Ann. v. de P. Vitellio, & Pomponio Secundo: *neque aliud periclitantibus auxilii quam in fratrum constantia fuit, qui vades extitere.*

1. *Scalpro librario venas sibi incidit.*] Græci σμίλην, ut in epigrammate Juliani quo continetur scribæ suppellex, σμίλης τ' ὀξυτόμον κοπίδα. Latini *sicilam* vocant. Glossarium, *Sicila,* σμίλα χαρτοτόμος. Arnobius vocem *smilam* pro Latinitate donata usurpat libro quinto: nisi legendum ibi *sicilam.* *Casaub.* Tacitus: *Crebris prolationibus spem ac metum juxta gravatus Vitellius, petito per speciem studiorum scalpro, levem ictum venis intulit, vitamque ægritudine animi finivit.* Huc Stoicum illud Senecæ refer: *scalpello aperiri ad illam magnam libertatem viam, & puncto securitatem constare.*

2. *Lucius ex consulatu Syriæ præpositus.*] Dio lib. LVIII. Tacitus in anno urbis DCCLXXXVIII. Sueton. lib. IIII. cap. XIV. Et eâ præfecturâ, ut in Judæos benignus, non uno in loco à Josepho laudatus est.

3. *Ad veneranda legionum signa.*] Hoc est (opinor) quod Dio narrat, non solum coactum à Vitellio pacis conditiones accipere, filiosque obsides dare, verum etiam Augusti, & Caji statuis sacrificare. Imperatorum sane imagines signis imponebantur. Historiam latius enarrat Joseph. lib. XVIII. Antiq. *Torrent.* Vid. ad cap. XIV. Calig.

4. *Ordinarios.*] Consules ordinarios opponi suffectis, alibi dictum.

5. *Salivis melle commistis.*] Refert Seneca cognovisse se quendam ornatum hominem, qui exiturus in publicum, fascia uxoris pectus colligabat, & ne puncto quidem horæ præsentia ejus carere poterat, potionemque sibi nullam, nisi alternis tactam labris vir & uxor hauriebant. *Beroald.*

6. *C. Cæsarem adorari ut Deum instituit.*] Quem morem postea retulit Diocletianus, mansitque ex parte etiam sub insecutis principibus, quorum salutatio habuit aliquid adorationis immixtum.

cum reversus ex Syria non aliter adire ausus esset, quam [1] capite velato, [2] circumvertensque se, deinde procumbens. Claudium uxoribus libertisque addictum ne qua non arte demereretur, [3] pro maximo munere à Messallina petiit, ut sibi pedes præberet excalceandos: detractumque [4] socculum dextrum, inter togam tunicasque gestavit assidue, nonnumquam osculabundus. Nar-

mixtum. *Casaub.* Festivum Vitellii responsum, quod sciscitanti de divinitate sua Caligulæ dedit, habes è Dione ad cap. XXII. Calig.

1. *Capite velato.*] Ut Deos, sic Cæsarem religiose adibat Vitellius. Unde Plinium intelligimus operis sui præfatione ad T. Vespasianum, cum ait, *Te quidem, in excelsissimo humani generis fastigio positum summa eloquentia, summa eruditione præditum, religiose adiri etiam à salutantibus scio.* De gestu vero habituque Deos adorantium, ut pulchre hoc loco Sueton. sic Lucret. lib. V.

Nec pietas ulla est velatum sæpe videri
Vertier ad lapidem, atque omnes accedere ad aras,
Nec procumbere humi prostratum, & pandere palmas
Ante Deûm delubra. ——

In nummis etiam, & marmoribus sacrificantes fere velato capite cernimus. Plura Macrob. Saturnal. lib. I. cap. VIII. Servius in illud Virgilii, *Purpureo velare comas adopertus amictu,* & Plutarchus Quæst. X. Rerum Rom. Accedat quod positis pænulis adiri Deos ex Tertulliano notavimus Claud. cap. VI. *Torrent.*

2. *Circumvertensque se.*] Adorationis vetus hic, non apud Romanos modo, sed & apud alias plerasque gentes ritus fuit, ut dextra manu labris admota, & ad osculum relata priore digito in erectum pollicem residente, capite submisso, corpus dextrovorsum circumagerent. Plin. lib. XXVIII. cap. II. *In adorando, dextram ad osculum referimus, totum corpus circumagimus: quod in lævum fecisse Galliæ religiosius credunt.* Plautus in Curcul.

PH. *Quo me vortam nescio,*
PA. *Si Deos salutas, dextrovorsum censeo.*

Ovidius lib. III. Fastorum:

Atque aliquis modo tunc visa jam vertitur arâ.

Apulej. lib. IV. Asin. aur. *Et admoventes oribus suis dexteram priore digito in erectum pollicem residente, ut ipsam prorsus Deam Venerem religiosis adorationibus venerabantur.* Minutius Felix Octavio: *Cæcilius simulacro Serapidis viso (ut vulgus superstitiosus solet) manum ori admovens osculum labiis pressit.* Pithœus.

3. *Pro maximo munere.*] Cod. Salmas. *proximo munere.* quod auget indignitatem, si id populo inspectante factum intelligas.

4. *Socculum dextrum inter togam tunicamque gestavit.*] Minus erit indignationis, si meminerimus, soccis aureis qui etiam lapillis fulgerent, usos veteres, qua fœminas qua viros ἀμφοτέρως. propterea non cum cæteris calceamentis promiscue habebantur, sed in thecis servabantur, quas σανδαλοθήκας Menander appellavit. Noti etiam *sandaligeruli* & *sandaligerulæ* ex comœdiis. *Casaub.* Plin. lib. IX. cap. XXXV. loquens de margaritis, *Quin & pedibus,* (inquit) *nec crepidarum tantum obstragulis, sed totis socculis addunt.* Vide Calig. cap. LII.

Narcissi quoque, & Pallantis imagines aureas[1] *inter Lares coluit. Hujus & illa vox est*, Sæpe facias, *cum seculares ludos edenti Claudio gratularetur.* 3 *Decessit paralysi altero die quam correptus est, duobus filiis superstitibus, quos*[2] *ex Sextilia probatissima, nec ignobili fœmina, editos consules vidit: & quidem*[3] *eodem ambos totoque anno, cum majori minor in* VI. *menses successisset. Defunctum Senatus*[4] *publico funere honoravit: item statua pro Rostris, cum hac inscriptione*, PIETATIS. IMMOBILIS. ERGA. PRINCIPEM.

AVlus Vitellius L. filius IMP. *natus est* VIII. *Kalend. Octobris, vel, ut quidam*, VII. *Idus Septembris, Druso Cæsare, Norbano Flacco* COSS. *Genituram ejus prædictam à mathematicis, ita parentes exhorruerunt, ut magno opere semper contenderit pater, ne qua ei provincia vivo se committeretur: & mater missum ad legiones, & apellatum Imperatorem*[5] *pro afflicto statim lamentata sit. Pueritiam primamque adolescentiam Capreis egit, inter*[6] *Tiberiana scorta,*

1 &

1. *Inter Lares.*] In Larario: qui locus est, in quo Lares, & Dii domestici coluntur.

2. *Ex Sextilia probatissima fœmina.*] De qua Tacitus: *nullis postea Fortunæ illecebris in gaudium evicta, domus sua tantum adversa sensit.*

3. *Eodem ambos totoque anno.*] Quo pater ipse L. Vitellius ter Cos. cum Claudio Imperatore etiam Censor fuit, ac notissimum illum censum egit, de quo Tacitus. A.V.C. ut Onuphrius computat, DCCCI.

4. *Publico funere.*] Arbitror Funus publicum & indictivum, eadem: nec aliud esse, quam cum justitium indicitur, & publicus luctus. Censorium, cujus Tacitus Ann. IV. meminit, partem ejus esse: id est, ut omne Censorium funus Publicum sit (qui enim aliter potest?) at non omne Publicum, Censorium. Ut inter magistratus, honoratissimi Censores, isque cumulus quasi reliquarum dignitatum, sic inter funera illud primo loco. Publico autem funeri opponitur *tacitum*, id est, sine pompa, sine designatore, sine ludis, præcone, indictione, silens & quietum. Seneca de tranquillitate lib. I. cap. I. *Quid opus est seculis duratura componere? Vis tu nunc id agere, ne te posteri taceant? Morti natus es. minus molestiarum habet funus Tacitum.* Lipsius.

5. *Pro afflicto lamentata.*] Sic Calig. cap. XIII. prope afflictæ domus.

6. *Tiberiana scorta.*] *Scorta* ergo vocan-

[1] & ipſe perpetuo ſpintriæ cognomine notatus: exiſtimatuſque corporis gratia initium & cauſſa incrementorum patri fuiſſe. Sequenti quoque ætate omnibus probris con- 4
taminatus, præcipuum in aula locum tenuit: Cajo per aurigandi, Claudio per aleæ ſtudium familiaris. Sed aliquanto Neroni acceptior, cum propter eadem hæc, tum peculiari merito: quod [2] præſidens certamini Neroneo, cupientem inter citharœdos contendere, nec quamvis flagitantibus cunctis promittere audentem, ideoque egreſſum theatro, revocaverat quaſi perſeverantis populi legatione ſuſcepta, exorandumque præbuerat.
[3] Trium itaque principum indulgentia, non ſolum hono- 5
ribus, verum & ſacerdotiis ampliſſimis auctus, proconſulatum Africæ poſthæc, [4] curamque operum publicorum adminiſtravit: & voluntate diſpari, & exiſtimatione. In provincia ſingularem innocentiam præſtitit biennio continuato, [5] cum ſuccedenti fratri legatus ſub-

cantur etiam pueri meritorii. Livius lib. XXXIX. *Philippum Pœnum, carum ac nobile ſcortum.* Sex. Aurelius de Domitiano: *Injuria verborum qua ſe ſcortum vocari dolebat accenſus Antonius.* Ex quibus omnibus locis, adverſus viri docti diſcrimen, *ſcorta* vocari pueros non meritorios tantum, qui mercede ſe proſtituant, verum etiam eos quos catamitos ac concubinos honeſtius appellabant, manifeſtum eſt. *Torrent.*

1. *Et ipſe perpetuo ſpintriæ cognomine notatus.*] Ego ſpintriam eum accipio, qui muliebria patitur, ſeque aliis abutendum præbet: certe pro ſpintria Dionis compendium πεπορνευκότα dicit, id eſt, proſtitutum & ſtuprum paſſum: ſed & ſpintrias à patientia nominatos Tacitus oſtendit. Nam in ejus verbis *loci fœditatem* ad ſellarios refero, *multiplicem patientiam* ad ſpintrias quare cum effeminati eſſent, in eis ſpinter effeminatur, & ſpintriæ vocantur unde origo appellationis. *Turnebus.* At Sabellici derivationem ad cap. XLIII Tiber. firmat, & quod hîc Codex Salmaſ. pro *ſpintrias* habet *Spintherias*, & quod iſtic additur, *ut adſpectu deficientes libidines excitaret.* Sed Talibus immorari, putidum eſt.

2. *Præſidens certamini Neroneo.*] Ner. cap. XII.

3. *Trium principum.*] Caliguiam, Claudium & Neronem ſignificat.

4. *Curamque.*] Inter officia ab Auguſto excogitata cura operum publicorum, viarum, aquarum, & alvei Tiberis. Aug. cap. XXXVII.

5. *Cum ſuccedenti fratri legatus ſubſtitutus fuiſſet.*] Subſtitui dicitur ille, qui vacuum deſertione alterius locum occupat: quod hic de Vitellio dici poſſe, non

substitutus esset. At in urbano officio dona atque ornamenta templorum surripuisse, & commutasse quædam, ferebatur: proque auro & argento, [1] *stannum &*
6 [2] *aurichalcum supposuisse. Vxorem habuit Petroniam, consularis viri filiam, & ex ea filium Petronianum, captum altero oculo. Hunc heredem à matre sub conditione institutum, si de potestate patris exisset,* [3] *manu emisit: brevique, ut creditum est, interemit, insimulatum insuper parricidii, & quasi paratum ad scelus venenum ex conscientia hausisset. Duxit mox Galeriam Fundanam prætorio patre. Ac de hac quoque liberos utriusque sexus tulit: sed marem, tituban-*
7 *tia oris prope mutum, & elinguem. A Galba in inferiorem Germaniam contra opinionem missus est. Adjutum putant T. Vinnii suffragio, tunc potentissimi & cui jam pridem* [4] *per communem factionis suæ favorem*

non videtur. Legendum est cum libro Memmii, cui & alii è nostris assentiuntur, *substitisset.* quum exacto tempore administrationis annuæ provincia excedendum esset Vitellio, ille substitit, ut fratri sibi succedenti legatum ageret. *Casaub.*

1. *Stannum.*] Cod. Salmasii *stagnum.* G, pro N, ponebatur apud antiquos, sequente videlicet alio G, aut C, aut N. de quo Varro lib. 1. Analog. Sic *aggulus, ag gens, ag guilla, ig gerunt* dicebant. Ita & *stagneum* pro *stanneum* Plautus usurpavit: *Muriaticam autem video in vasis stagneis.*

2. *Aurichalcum supposuisse.*] Virgilius Æneid. XII.

Ipse dehinc auro squalentem alboque orichalco
Circumdat loricam humeris.

Apud majores orichalcum pretiosius omnibus fuisse metallis, Servius in eum locum notat, & ex Lucretio fabulam addit. Quanquam non plane de nihilo sit quod dicit. Nam & Plinius alicubi scribit, aurichalcum in usu gemmarum diu apud veteres in admiratione fuisse. nempe, quod auri vice eo uterentur ad includendas gemmas. Plautus quoque in Milite Glorioso, *Ego*, inquit, *istos mores orichalco contra comparem.* Album Poëta dixit, non quod eo colore proprie sit, sed auri comparatione. Orichalcum vero, ut Græci ὀρείχαλκον. Porro, Vitellio sacrilegii exemplo præivit Julius Cæsar, qui in primo consulatu, ex illa arce religionum Capitolio, tria millia pondo auri furatus, tantumdem inaurati æris reposuit. Cæs. cap. LIV. *Schildius.*

3. *Manu emisit.*] Per emancipationem exemit patriæ potestati.

4. *Per communem factionis suæ favorem.*] Lib. unus *factionis Venetæ favorem*, & adscriptum, *alias suæ.* Ego *suæ* retineo, & Venetam interpretor, cui ita favit

rem conciliatus esset: nisi quod Galba præ se tulit, nullos minus metuendos quam qui de solo victu cogitarent: ac posse provincialibus copiis profundam ejus expleri gulam, ut cuivis evidens sit, contemtu magis quam gratia electum. Satis constat exituro viaticum defuisse, tanta egestate rei familiaris, ut uxore & liberis, quos Romæ relinquebat, [1] meritorio cœnaculo abditis, domum in reliquam partem anni ablocaret: atque ex aure matris [2] detractum unionem pigneraverit ad itineris impensas. Creditorum quidem præstolantium ac [3] detinentium turbam, & in iis [4] Sinuessanos Formianosque, [5] quorum publica vectigalia interverterat, non-

favit Vitellius, ut Veneto indutus habitu ipse aliquando abstergendis equis operam suam Circo præstiterit. Auctor Xiphilin. Eidem ergo factioni cum faveret etiam Vinius, ejus patrocinio provinciam adeptus est. *magna* enim (quod ait Satyricus) *inter molles concordia.* Torrent. Lectionem *Venetæ* Cod. Salmas. defendit.

1. *Meritorio cœnaculo.*] Frequens JCtis, pro superiore ædium contignatione, quo scalis ascenderetur. ibi enim tenuiores fere distinctis mansionibus habitabant. Plura ad Horat. Ep. 1.

Quid pauper? Ride, mutat cœnacula.

Torrent. Alibi annotavimus, quemadmodum cœnacula inquilinis locabantur, quæ meritoria dicuntur: & qui cœnacula locabant, eumque quæstum exercebant, facere cœnaculariam dicebantur. *Beroaldus.*

2. *Detractum unionem.*] Gloria erat fœminarum, ut inquit Plinius in IX. binos ac ternos uniones auribus suspendere. Idem in XI. de auribus scribens ait: *Nec in alia parte fœminis majus impendium margaritis dependentibus: in Oriente quidem, & viris aurum gestare eo loci, decus existimatur.* In hanc sententiam est illud luculente dictum à Seneca severissimo Romanæ luxuriæ castigatore, in sexto de Beneficiis: *Video uniones, bina ac terna patrimonia, auribus singulis pependisse.* Beroald. Cum vero Sextilia, antiqui moris fœmina, sicut Tacitus eam vocat, tanti pretii unionem auribus suspenderit, minus sane mirandum de Cleopatra ac Metella.

3. *Detinentium.*] Sicut & creditores Julium Cæsarem detinuerunt parantem iter in Hispaniam, quos interventu sponsorum removit.

4. *Sinuessanos.*] Sinuessa in sinu Sitino sita est, & à *sinu* nomen gerit: in proximo thermæ ad quosdam morbos pellendos efficacissimæ. *Strabo.* Tacitus Ann. XII. de Claudio: *resovendis viribus mollitie cœli & salubritate aquarum, Sinuessam pergit.* Apud easdem aquas, Tigellinus supremæ necessitatis nuncium accepit. Hist. 1.

5. *Quorum publica vectigalia interverterat.*] Quare tollendam censet vocem *vectigalia* vir doctus? an quia *publicum* ἁπλῶς aliquando dicitur τὸ τελώνιον, ideo vera erit ejus sententia? quasi vero non multo sæpius aliter loquantur optimi auctores: quos omnes itemque aliquot

nonnisi terrore calumniæ amovit: cum libertino cuidam acerbius debitum reposcenti, [1] *injuriarum formulam, quasi calce ab eo percussus, intendisset, nec aliter quam extortis quinquaginta* HS. *remisisset. Advenientem male animatus erga principem exercitus, pronusque ad res novas, libens ac supinis manibus excepit, velut dono Deûm oblatum ter consulis filium* [2] *ætate integra, facili ac prodigo animo. Quam veterem de se persuasionem Vitellius recentibus etiam experimentis auxerat, tota via* [3] *caligatorum quosque militum obvios exosculans:* [4] *perque stabula ac diversoria, mulionibus ac viatoribus præter modum comis: ut mane singulos* [5] *jamne jentassent sciscitaretur, seque fecisse ructu quoque ostenderet.*
8 *CASTRA vero ingressus nihil cuiquam poscenti negavit: atque etiam ultro ignominiosis* [6] *notas,* [7] *reis sordes, damnatis supplicia demsit. Qua-*

aliquot veteres inscriptiones corrigamus oportet, si locum daturi sumus huic emendationi. *Casaub.*

1. *Injuriarum formulam.*] Vide Claud. cap. XIIII. *formula excidere.*

2. *Ætate integra.*] Aug. cap. XIX. *neque ætate, neque corpore integri.*

3. *Caligatorum.*] Aug. cap. XXV.

4. *Perque stabula.*] Stabulum non solum significat receptaculum equorum, & jumentorum, ut vulgo dicitur, sed etiam accipitur pro caupona, & pro hospitio. Inde stabularii, de quibus titulus est apud Jurisconsultos, dicti, qui exercent, ut ita loquar, stabulariam: & muliones viatoresque accipiunt. Apuleius: *Quod primum ingressui fuerit stabulum, prandio participabo.* Jurisconsultus titulo Pro socio, viatica meritoriorum, & stabulariorum ait recte imputaturum, si quis ex sociis iter fecerit. *Beroaldus.*

5. *Iamne jentâssent.*] Liber Memmii itemque Pithœi: *jantâssent.* sic quidam scribebant. ut in Glossario *jantare jantaculum.* Casaub.

6. *Notas.*] Notæ apponi solent his, qui ignominia fuerint notati. Unde Vitellius tales notas demebat ignominiosis, & ignominiam remittebat. Corn. Tacitus: *Redditi à Vitellio plerisque ordines, remissa ignominia, allevatæ notæ.* Idem.

7. *Reis sordes.*] Nove sed non ineleganter, *sordes* pro veste sordida atque habitu quo in reatu utebantur, ac consequenter pro reatu dixit. Sordidati autem incedebant non solum rei, verum etiam propinqui & affines. De quo Venulejus J. C. l. XXXIX. De injuriis, *Vestem sordidam rei nomine in publico habere, capillumve submittere nulli licet, nisi ita conjunctus sit affinitate, ut invitus in*

Quare vixdum mense transacto, [1] *neque diei, neque temporis habita ratione, ac jam vespere, subito à militibus è cubiculo raptus, ita ut erat* [2] *in veste domestica,* IMPERATOR *est consalutatus: circumlatusque per celeberrimos vicos, strictum* [3] *divi Julii gladium tenens, detractum delubro Martis, atque in prima gratulatione porrectum sibi à quodam: nec ante in Prætorium rediit quam flagrante triclinio ex conceptu camini: tum quidem consternatis, & quasi omine adverso anxiis omnibus, inquit:* Bono animo estote, nobis alluxit: *nullo sermone alio apud milites usus. Consentiente deinde etiam* [4] *superioris provinciæ exercitu, qui prius à Galba ad senatum defecerat, cognomen* GERMANICI *delatum ab universis cupide recepit:* [1] AU-

in reum testimonium dicere cogi non possit. Quam vero *sordidam* Venulejus, *squalidam* vocat Ulpian. l. XV. De injuriis, & *obsoletam* Valer. Max lib. VI. c. IIII. de P. Rutilio. *Torrent.*

1. *Neque diei, neque temporis habita ratione.*] *Diei*, quod is forsan religiosus aut nefastus esset: sicuti postea Alliensi die pontificatum maximum cepit. *Temporis*, quod in auspicandis negotiis certas plerumque diei horas observarent. Quo pertinet locus in Nerone cap. VIII. *inter horam sextam septimamque processit ad excubitores: cum ob totius diei diritatem non aliud auspicandi tempus videretur.* Vide quæ inibi dicuntur. *Schildius.*

2. *In veste domestica.*] Ad horum discrimen *forensia* vocabant quibus in publico utebantur, Aug. cap. LXIII.

3. *Divi Iulii gladium tenens detractum delubro Martis.*] Sic Strabo lib. IIII. & Plutarchus Cæsare, Gallos etiam scribunt monstrasse Cæsaris gladium suspensum in templo Martis. Alterum exemplum apud Tacitum lib. XX. de Nerone, qui Scevini pugionem Jovi Vindici in Capitolio consecravit. Tertium videbimus inf. cap. X. Sed & sibi ipsi detractum pugionem Vitellius, postquam eum Consules, & Senatus recusassent, in æde Concordiæ deponere voluit. Addam & Horatii locum libro III. Od. V.

> ——*signa ego Punicis*
> *Affixa delubris, & arma*
> *Militibus sine cæde (dixit)*
> *Derepta vidi.* ——

Contigere autem ea de quibus hic Sueton. apud Coloniam Agrippinam, quam strictum tenens ensem Vitellius ingressus est, ut Romam Galba suspenso à cervicibus ante pectus pugione. Coloniam ergo, quanquam Cis Rhenum esset, inferiori Germaniæ attribuerunt Romani. *Torrent.*

4. *Superioris provinciæ.*] Scribit Plutarchus, exercitum, qui erat in Germania superiore, evertisse imagines Galbæ, & ad Vitellium, qui inferiori Germaniæ præerat, aberatque itinere unius diei, se contulisse.

1. AU-

[1] AUGUSTI *distulit:* [2] CÆSARIS *in perpetuum*
9 *recusavit. Ac subinde, cæde Galbæ annuntiata, compositis Germanicis rebus* [3] *partitus est copias, quas adversus Othonem præmitteret, quasque ipse perduceret. Præmisso agmini lætum evenit auspicium: siquidem* [4] *à parte dextra repente aquila advolavit:* [5] *lustratisque signis, ingressos viam sensim antecessit. At contra ipso movente, statuæ equestres cum plurifariam ei ponerentur, fractis repente,* [6] *cruribus pariter corruerunt: & laurea quam religiosissime circumdederat, in profluentem excidit. Mox Viennæ pro tribunali jura redden-*

1. AUGUSTI *distulit:* CAESARIS *in perpetuum recusavit.*] Et Cæsaris quidem nomen neque in nummis ejus, neque in marmoribus unquam vidi, Augusti vero persæpe. sic enim numisma aureum cum liberis ipsius, ab una parte, A. VITELLIVS. GERM. IMP. AVG. TR. P. *Torrentius.*

2. CAESARIS *in perpetuum recusavit.*] Tacitus Histor. II. *Præmisit in urbem edictum, quo vocabulum Augusti differret, Cæsaris non reciperet, cum de potestate nihil detraheret.* At non perpetuo ab illius tanti nominis usurpatione abstinuit. Sic enim idem Tacitus, in extremis Vitellii rebus, Histor. III. *Quin & Cæsarem se dici voluit, aspernatus antea. sed tunc, superstitione nominis, & quia in metu consilia prudentium, & vulgi rumor juxta audiuntur.* Initio vero principatus abnuendi forsan caussa fuerit, ut animi magnitudinem ostentaret, qui alieni nominis præscriptione tueri imperium suum nollet, sicuti nec Augusti vocabulum continuo admisit: vel certe, ut invisis Reip. nominibus abolitis, æquioris principatus spem civibus præberet. *Schildius.*

3. *Partitus est copias.*] Vitellius duos duces, duo itinera bello destinavit: nam Fabius Valens in Italiam ex Cottianis Alpibus irrumpere jussus cum exercitu, Cæcinæ triginta millia armatorum data, cum quibus per Apennini juga descenderet: suas quoque Vitellius copias supplevit, tota mole belli secuturus.

4. *A parte dextra repente advolavit aquila.*] Quædam aves auspicium faciunt ratum à sinistra, ut cornix: quædam à dextra, ut corvus, & aquila: &, ut autor est Seneca in secundo Quæstionum, aquilæ honor datur, ut magnarum rerum faciat auspicia. De his alibi dictum.

5. *Lustratisque signis.*] *Lustrare*, circumire est. Ut aquila primum circumvolaverit agmen, deinde leni meatu, nullo gaudentium militum clamore territa, tanquam dux viæ præcesserit. Vide Virgil. Æneid. VIII.

Lustrat Aventini montem.

Torrentius.

6. *Cruribus.*] *Equestres vero statuæ*, ut inquit Plinius in XXXIIII. *Romanam celebrationem habent, orto sine dubio à Græcis exemplo.* Harum statuarum origo perquam vetus est, cum fœminis etiam honore communicato: Clœliæ enim virgini statua equestris fuit posita. *Beroaldus.*

1. *Galli-*

denti, [1] *gallinaceus supra humerum, ac deinde in capite adstitit. Quibus ostentis par respondit exitus: nam confirmatum per legatos suos imperium, per se retinere non potuit. De Bebriacensi victoria, & Othonis exitu, cum adhuc in Gallia esset, audiit: nihilque cunctatus, quidquid prætorianarum cohortium fuit,* [2] *ut pessimi exempli,* [3] *uno exauctoravit edicto, jussas Tribunis tradere arma. Centum autem atque viginti, quorum libellos Othoni datos invenerat, exposcentium præmia, ob editam in cæde Galbæ operam, conquiri, & supplicio affici imperavit: egregie prorsus, atque magnifice, & ut summi principis spem ostenderet, nisi cætera magis ex natura, & priore vita sua, quam ex Imperii majestate gessisset. Namque itinere inchoato, per medias civitates ritu triumphantium vectus est:* [4] *perque flumina delicatissimis navigiis, & variarum coronarum genere redimitis inter profusissimos opsoniorum ap-*

1. *Gallinaceus, &c.*] Quid hoc portenderit, ipse post Sueton. explicat, venturum nempe in alicujus hominis Gallicani potestatem. Quod mihi sane frigidum videtur. Gallus quem Martis pullum vocat Aristophanes, viri pugnacis atque invicti symbolum est, qualem insultaturum ejus capiti ostentum significat. Adde proverbium, ἀλεκτρυὼν ἐπιπηδᾷ. *Torrent.*

2. *Ut pessimi exempli.*] Pessimum exemplum præbuerant prætoriani adversus Imperatorem, dum deserunt Galbam, & Othonem ipsi sine Senatus populique autoritate faciunt Imperatorem. Igitur ne in posterum milites talia auderent in principem, Vitellius prætorianos exauctoratos jussit arma tradere Tribunis. Ita Cæsar apud Lucanum seditiosos & desertores militiæ arma reddere jubet. sic enim inquit:

Vadite, meque meis ad bella relinquite fatis:
Invenient hæc arma manus, vobisque repulsis,
Tot reddet fortuna viros, quot tela vacabunt. Beroald.

3. *Uno exauctoravit edicto, jussas Tribunis tradere arma.*] Pulchre huic loco convenit illud Ulpiani l. II. De his qui not. infam. *Sed & si eum exauctoraverit, id est, insignia militaria detraxerit.* Eodem spectant l. IIII. §. non omnis, & l. VII. De jure militari. *Torrentius.*

4. *Perque flumina delicatissimis navigiis.*] Cujusmodi erant Ptolemæorum regum θαλαμηγὰ πλοῖα, de quibus Appianus & scriptores alii multi. vel illa Cilicum piratarum navigia, de quibus Plutarchus in Pompeio. *Casaubonus.*

apparatus, nulla familiæ, aut militis disciplina, rapinas ac petulantiam omnium in jocum vertens, qui non contenti epulo ubique publice præbito, quoscumque libuisset, in libertatem asserebant, verbera & plagas, sæpe vulnera, nonnumquam [1] *necem repræsentantes adversantibus. Vtque campos, in quibus pugnatum est, adiit, abhorrentes quosdam cadaverum tabem,* [2] *detestabili voce confirmare ausus est:* [3] Optime olere occisum hostem, & melius civem. *Nec eo secius ad leniendam gravitatem odoris plurimum meri propalam hausit, passimque divisit pari vanitate, atque insolentia. Lapidem memoriæ Othonis inscriptum intuens, dignum eo Mausoleo ait: pugionemque quo se is occiderat, in Agrippinensem coloniam misit,* [4] *Marti dedicandum. In Apennini quidem jugis* [5] *etiam per-*
11 *vigilium egit.* [6] URBEM *denique ad classicum*

[1] *in-*

1. *Necem repræsentantes.*] Sic Virgil.
Præsentemque viris intentant omnia mortem.
Sup. Claud. cap. XXIIII. *tormenta repræsentare.*

2. *Detestabili voce confirmare ausus est.*] Erant quos varia fors rerum, lacrymæque & misericordia subiret. at non Vitellius flexit oculos, nec tot millia insepultorum civium exhorruit. lætus ultro & tam propinquæ sortis ignarus, instaurabat sacrum Diis loci. *Tacitus.*

3. *Optime olere occisum hostem & melius civem.*] Vox Vitelliana plane sanguinaria, ac detestabilis, quæ non abhorret ab illa truculenta Annibalis voce, qui cum fossam sanguine humano plenam vidisset, dixisse proditur: *O formosum spectaculum!* Potest huic Vitellianæ voci execrandæ comparari proclamatio illa nefaria Volesi Asiæ proconsulis: qui cum trecentos una die securi percussisset, incedens inter cadavera vultu superbo, quasi magnificum quiddam conspiciendumque fecisset, proclamavit: *O rem egregiam!* Fuit ejusdem Vitellii illa quoque vox sævissima, qua se pavisse oculos, spectata Blæsi inimici morte, jactavit. *Beroaldus.*

4. *Marti dedicandum.*] Sup. cap. VIII. *Marti.*] Germani inter cæteros Deos Martem colunt, quem animalibus placant: quamvis Cæsar in Commentariis prodiderit, Deorum numero eos solos à Germanis existimari, quos cernunt, videlicet Solem, Vulcanum, & Lunam. Quod autem & Herculem venerentur, & Martem, testis Tacitus in libro de situ Germaniæ. *Beroaldus.*

5. *Etiam pervigilium egit.*] Marcellum Donatum vide ad cap. LIV. Calig.

6. *Vrbem denique ad classicum.*] Galba pugionem præferens, Vitellius ad classicum Urbem introiit. Utrumque Imperii signum est. De gladio passim JCti. De classico sic Veget. lib. II. cap. XXII.

[1] *introiit paludatus, ferroque succinctus, inter signa atque vexilla, sagulatis comitibus, ac detectis commilitonum armis. Magis deinde ac magis, omni divino humanoque jure neglecto,* [2] *Alliensi die pontificatum maximum cepit:* [3] *comitia in decem annos ordinavit,* [4] *seque perpetuum Consulem. Et ne cui dubium foret, quod exemplar regendæ Reip. eligeret, medio Martio campo adhibita publicorum sacerdotum frequentia, inferias Neroni dedit: ac sollenni convivio citharœdum placentem palam admonuit,* [5] *ut & aliquid de Domitio diceret, inchoantique Neroniana cantica, primus exsultans etiam plausit. Talibus principiis magnam Imperii partem, non nisi* 12 *consilio & arbitrio vilissimi cujusque, histrionum & aurigarum administravit: & maxime Asiatici liberti.*

XXII. *Classicum appellatur quod buccinatores per cornu dicunt. Hoc insigne videtur Imperii, quia classicum canitur Imperatore præsente, vel cum in militem capitaliter animadvertitur, quia hoc ex Imperatoris legibus fieri necesse est.* Adde Varronem lib. v. De Lingua Lat. ubi de supplicio T. Quinctii Trogi, & Senecam lib. I. De ira cap. XVI. *Torrent.*

1. *Introiit paludatus.*] At Tacitus, amicorum consilio deterritum, sumpta prætexta, & composito agmine incessisse scribit.

2. *Alliensi die.*] Fuit hic dies ad quintumdecimum Calend. Sextil. duplici clade insignis. Namque eodem prius die ad Cremeram Fabii cæsi: deinde ad Alliam cum exitio urbis fœde pugnatum est. Romani hunc diem à posteriore clade Alliensem appellarunt, insignemque re nulla publice privatimque agenda fecerunt: autor Livius in VI. *Beroald.* Majores nostri funestiorem diem esse voluerunt Alliensis pugnæ, quam urbis captæ, quod hoc malum ex illo. Itaque alter etiam nunc religiosus dies, alter in vulgus ignotus. *Cicero.*

3. *Comitia in decem annos ordinavit.*] Sensus est: Magistratus, qui comitiis, comitialibusque diebus quotannis creari solebant, à Vitellio per decem annos ordinati sunt, ut ita per decennium minime foret opus habere comitia magistratuum causa. *Beroald.*

4. *Seque perpetuum Consulem.*] Vetus inscriptio, A. VITELLIVS. L. F. IMPERATOR. COS. PERP.

5. *Vt & aliquid de Domitio diceret.*] Id est, caneret aliquod ᾆσμα, promptum ex libro canticorum Neronis. sed quare potius *de Domitio* quam *de Nerone*? an Nero volumini à se edito indicem fecerat *Domitii cantica*? at Pithœi cod. *de dominico.* ut puto non absurde: ita enim videtur appellatus ab assentatoribus vivi Neronis liber canticorum ejus, rerum domini. quam vocem refert nunc Vitellius, non sine allusione ad tempora Neronis, quæ revocare studebat. *Casaub.* Etiam Salmas. Cod. *de dominico.*

ti. Hunc adolescentulum mutua libidine constupratum, mox tædio profugum, cum Puteolis [1] *poscam vendentem* [2] *deprehendisset, conjecit in compedes, statimque solvit, & rursus in deliciis habuit: iterum deinde ob nimiam contumaciam & ferocitatem gravatus:* [3] *circumforaneo lanistæ vendidit,* [4] *dilatumque ad finem muneris repente surripuit, &* [5] *provincia demum accepta manumisit: ac primo Imperii die* [6] *aureis donavit anulis super cœnam, cum mane* * *rogantibus pro eo cunctis, detestatus esset severissime talem equestris ordinis maculam.*

13 *Sed vel præcipue luxuriæ sævitiæque deditus, epulas trifariam semper, interdum quadrifariam*

1. *Poscam vendentem.*] Poscam quamplurimi Grammatici loram esse suspicantur: ego semper apud Plinium *oxycrium.* Qui zythum apud eum esse existimant, nugantur. Ipse enim poscæ & zythi, ut diversarum potionum, mentionem infert. Nec vero, ut tradunt, è farina in aqua decocta, priscorum zythus conficiebatur, nec de eo poscæ nomine loquuntur historici. *Brodæus.* Hieronymus Mercurialis docet, vinum acidum aquæ mixtum pro vili plebecula vænire solitum, quod poscam appellaverint: &, sicut escam pro cibis, ita poscam pro potibus esse antiquitus usurpatum: posculenta item pro potulentis legi. Onomasticus: *Posculentum, πότιμον.* At Æ. Spartianus in Adriano, leviter intuenti, inter cibos referre videatur. Sic enim ille: *Cibis etiam castrensibus in propatulo libenter utens, hoc est, larido, & caseo, & posca.* nisi forte generalius, pro omni alimento, cibi nomen acceperit.

2. *Deprehendisset.*] Cod. Salmas. *reprehendisset.* quod Torrentio quoque placuit. Calig. cap. XLV. *veluti profugos ac reprehensos in catenis reduxit.* Livius lib. XXXIIII. *Adeo turbatæ erant dextræ alæ equites, peditesque, ut quosdam Consul manu ipse reprehenderet.*

3. *Circumforaneo lanistæ.*] De lanistis, qui emunt, docentque familias gladiatorias, alibi dictum est. Circumforaneus autem lanista dicitur, qui circum fora multa discurrit, versaturque, ut gladiatores vel emat, vel munerariis vendat. *Beroald.*

4. *Dilatum ad finem muneris.*] Sensus est: Vitellius furtim clanculumque surripuit Asiaticum lanistæ, cum extremo loco productus digladiari deberet in spectaculo gladiatorum. *Idem.*

5. *Provincia accepta.*] Germania inferiore.

6. *Aureis donavit anulis.*] Antea quidem etiam anulus aureus à magistratibus dabatur, sed non ut eos quos donarent, equites Rom. facerent, quos à Censoribus fieri equo publico attributo oportuit, sed ut eos eo jure afficerent, quo quidem essent, si lecti equites à Censoribus essent, quorum illud est præcipuum, ut lege Roscia in XIIII. gradibus considerent. Neque vero solum ingenui, sed etiam libertini sæpe aureo anulo sunt donati, eo nimirum consilio, ut eis non equestria modo ornamenta, sed etiam ingenuorum jura ea largitione tribuerent. *Sigonius.*

*. *Rogan-*

riam dispertiebat: [1] *in jentacula & prandia & cœnas,* [2] *comissationesque:* [3] *facile omnibus sufficiens, vomitandi consuetudine.* [4] *Indicebat autem* [5] *aliud alii eadem die:* [1] *nec*

*. *Rogantibus pro eo cunctis.*] Tacit. exercitum rogasse dicit. Sueton ergo *cunctos* cum ait, milites intelligit.

1. *In jentacula & prandia & cœnas, comissationesque.*] Dio totidem nominat, οὐχ ὅλης τῆς ἡμέρας οἱ αὐτοὶ εἱστίων αὐτὸν, ἀλλ᾽ ἄλλοι μὲν ἀκρατισμὸν αὐτῷ παρεῖχον, ἄλλοι δὲ ἀρίστησαν, ἕτεροι δὲ δεῖπνον, ἕτεροι δὲ μεταδόρπιά τινα πλησμονῆς παραμύθια.

Ientacula.] Codex Salmasii, *Iantacula.* Sicut antea *jantâssent* pro *jentassent*.

2. *Comissationesque.*] Comissari proprie est post cœnam epulari: quod in Domitiano aperte significatur, cum ait: *Convivabatur frequenter, & large, sed pæne raptim, certe non ultra solis occasum, nec ut postea comessaretur.* Consimiliter Livius lib XL. refert Demetrium post cœnam, qua sodales acceperat, dixisse, *Quin comissatum ad fratrem imus?* Idem post paulum ait: *Comessatores tanquam ad cædem suam venientes aditu januæ arcet.* Item convivam separat à comessatore, tanquam conviva ad convivium, cœnamque vocetur, comessator vero post cœnam ad comessationem. Sic enim loquitur apud eundem Perseus criminans fratrem Demetrium: *Convivam me tibi committere ausus non sum: comessatorem te cum armatis recipiam?* Ab eo igitur comessatio usurpatur in hoc significatu, quo apud Tranquillum accipitur, ut scilicet accipiatur pro postcœnia. Cur enim non liceat nobis dicere postcœniam, sicut licuit veteribus dicere antecœniam, & domicœnium? In alia significatione comessationes accipiuntur apud Aristotelem, tanquam sint convivia ex collatione, symbolisque confecta, quæ Lacedæmonii Phiditia, Cretes Andria nuncupaverunt: unde ait in secundo Politicorum: *Comissationes phiditia nominant Lacedæmonii, apud quos unusquisque conferre habet, etsi sunt pauperrimi: qui vero comissationum esse participes nequeunt, hi ad Reipublicæ gubernationem non admittuntur.* Beroald.

3. *Facile omnibus sufficiens, vomitandi consuetudine.*] Dio, καὶ τὸ ἡμέρας καὶ τὸ νυκτὸς ἐδαπάνα, ἀπλήστως τε ἐμφορούμενος, καὶ συνεχῶς πάντα ἐξεμῶν, ὡς μόνῃ τῇ παρόδῳ τῶν σιτίων τέρφεσθαι. ἀφ᾽ οὗ καὶ ἀνταρκεῖν ἠδύνατο. De vomitandi consuetudine, quod Cicero vocat extremo libro XIII. epistolarum ad Atticum ἐμετικὴν agere, Plinius libro XXVI. capite III. Cornelius Celsus libro primo capite tertio. Jam inde ab Hippocratis temporibus mos fuit multorum, ut bis quot mensibus ἐμετικὴν agerent, quibus erat sua valetudo curæ. Apparet ex libro De salubri diæta. Philo de vita Caii, πολὺς ἀκρατος καὶ ὀψοφαγία, καὶ ἐπὶ πλήρεσι τοῖς ὄγκοις ἀπλήρωτοι ἐπιθυμίαι, θερμολουσίαι τε ἄκαιροι καὶ ἔμετοι, καὶ εὐθὺς πάλιν οἰνοφλυγίαι, καὶ ἔφεδροι γαστριμαργίαι. propter hanc consuetudinem objectum à Magno Pompeio ingrato cuidam quem ditaverat, quod fecisset eum ἐκ πεινατικοῦ ἐμετικόν, *de sæpe esuriente, sæpe rejicientem.* Casaubonus.

4. *Indicebat.*] Plane ut Nero familiaribus suis sumtuosissimas cœnas indicebat, quorum uni mitellita quadragies HS. constitit.

5. *Aliud alii.*] Ut apud alium pranderet, apud alium comessaretur. Solebat Heliogabalus quoque id genus convivia celebrare, ut apud amicos singulos

[1] *nec cuiquam minus singuli apparatus quadringenis millibus nummûm constiterunt. Famosissima super cæteras fuit* [2] *cœna ei data adventitia à fratre: in qua duo millia lectissimorum piscium, septem avium apposita traduntur. Hanc quoque exsuperavit ipse* [3] *dedicatio-*

lòs singuli ferculorum missus apparentur.

1. *Nec cuiquam minus singuli apparatus quadringenis millibus nummûm constiterunt.*] Videtur legendum, *minoris, &c.* non minus. Dio de hac re ita habet: ὥστε ὀλίγων ἡμερῶν διελθουσῶν, ἑκαστὸν, εἰς τὸ δεῖπνον μυριάδας ἀναλῶσαι, &c. Corruptus locus, sed ex quo quadringenis millibus nummûm legendum videatur. *F. Vrsinus.* Quadringenis millibus nummûm, id est, decem coronatorum M.

2. *Cœna ei data adventitia à fratre.*] Solebant veteres tum Græci tum Romani advenientes peregre amicos lautiore convivio excipere. Athenæus ἀδδιπνορικὸν, Plutarchus Sympoſiacis ὑποδεκτικὸν δεῖπνον vocant. Sueton. *cœnam adventitiam*. Plautus Bacchid. Act. I. Sc. II. *viaticam. Ego sorori meæ cœnam hodie dare volo viaticam.* Iterum Act. III. Sc. ult. *salvus cum peregre advenis cœna detur.* Et lepide Mostell. Act. IV. Scen. III. cum Teuropides peregre se venire dixisset, prævertens Simo, *promisi*, inquit, *foras, Ne me te ad cœnam vocare censeas.* Eodem spectat tam solicita Antiphonis excusatio Sticho Actu IIII. quod, qui fratribus duobus peregre advenientibus prior dare cœnam debuerat, ipse ab eorum altero vocari se passus fuisset. Quare, *Cras*, inquit, *apud me eritis & tu & ille, cum vestris uxoribus.* Cœnam talem Vitellio Principi frater dedit, quamquam & ipse una abfuerat. Sed & Horatius talem celebrat lib. I. Od. XXXVI. cujus in vetustissimo cod. hæc inscriptio est, *Eucharistice ad Numidam, amicum Lamiæ, redeuntem ab Hesperia.* Martialis quoque præfatione XII. *adventoriam* vocat *epistolam* quæ advenienti amico obviam mittitur. *Torrent.*

3. *Dedicatione patinæ.*] De hujusmodi lautis patinis intellexit Satyricus cum dicit:

Et quadringentis nummis condire gulosum
Fictile.

nam patinæ in quibus lautiores cibi apponebantur, fictiles erant. Plinius lib. XXXV. cap. XII. *atque ut luxu quoque aliqua contingat auctoritas figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa cœnarum lautitia: una erat murænarum, altera luporum, tertia myxonis piscis, inclinatis jam scilicet moribus, ut tamen eos præferre Græcis etiam Philosophis possimus.* idem Juvenalis:

Debetur magnus patinæ, subitusque Prometheus:
Argillam atque rotam citius properate. ——

patina est λοπάς. Glossæ: *patina*, λοπάς. Meleager apud Strationem Sardianum ἐν τῇ μυθικῇ μούσῃ:

Εἰ γάρ σοι τάδε τερπνὰ πόροι θεός, ὦ μάκαρ οἶνε
Ἀρτύσαις ποιῶν ῥωμαϊκὴν λοπάδας!

vides *Romanam patinam* proverbio Græco jactari de miscellanea patina, variis & exquisitis lautitiis referta. Juvenalis:

—— *condire gulosum*
Fictile, sic veniunt ad miscellanea ludi.

Sic Græcus Poëta ἀρτύσαι λοπάδα dixit quod Latinis *condire gulosum fictile.* Talis fuit patina Vitelliana. Et Æsopea, de qua Plinius, *aves*, inquit, *in ea po-*

tione patinæ, quam ob immensam magnitudinem [1] Clypeũ Minervæ, αἰγίδα [2] πολιέχου *dictitabat. In hac* [3] *scarorum jocinora*, [4] *phasianorum & pavonum cerebella, linguas* [5] *phœnicopterûm*, [6] *murænarum lactes*, [7] *à Carpathio usque, fretoque Hispaniæ, per navarchos ac triremes petitarum, commiscuit. Vt autem homo* [8] *non profun-*

ea posuit aut cantu aliquo, aut humano sermone vocales, sex sestertiis singulas coëmptas. Salmasius. Vitellianam vero patinam idem Plinius decies HS. id est, XXV. M. coronat. æstimat. Dedicationem autem patinæ quod attinet, de variis veterum dedicationibus alibi Casaubonus dixit.

1. *Clypeum Minervæ.*] Ingentem patinam suam clypeum Poliuchi Minervæ appellabat Vitellius, quod patina illa magnitudinem scuti Minervæ, quam Athenis fecerat Phidias, æquaret. Cum autem illa Minerva colossea esset, amplitudinemque XXVI. cubitorum æquaret: ejus etiam immanis clypeus erat, multis & operose cælatus argumentis. unde & *patinarum paludes* Vitellii memoriæ Mucianus exprobravit. *Turnebus.*

2. Πολιέχου.] Poliuchi communi genere, ut Suidas ait, dicuntur, qui civitatibus imperant, eisque moderantur: alias Dii tutelares dici possunt, seu custodes. Lilium Gyraldum vide, De Diis gentium Syntagm. XI.

3. *Scarorum jocinora.*] In librorum antiquitatibus invenio, *scarorum sacrorum jocinora.* quibus piscibus sacri nomen attribueretur, scribit Athenæus. scarum etiam Romani deperibant adeo, ut eum Jovis cerebrum dixerit Ennius: erant & quidam in lacubus & piscinis fortasse Dis sacri. *Turnebus.*

4. *Phasianorum & pavonum cerebella.*] Ocio qui abundat, ei inter Heliogabali & Vitellii luxum parallelismus ex Suetonio & Ælio Lampridio institui potest.

5. *Phœnicopterûm.*] Sabellicum vide ad cap. XXII. Calig.

6. *Murænarum lactes.*] Partes sunt intestinorum, à Græco γάλακτος dictæ: singulare est hæc lactis. Titinius: *Craticula, cerebellum, lactis agnina.* Plinius sentire videtur, lactes dici tantum in ovibus & hominibus. sic enim ait in XI. *Ab hoc ventriculo lactes in ove, & homine, per quas labitur cibus.* Plautus agninis lactibus vinciendum esse dixit fugitivum: tanquam escaria vincula cæteris sint valentiora. Persius superstitiones sale Satyrico perfricans ait:

Emeris auriculas pulmone, & lactibus unctis.

Beroaldus.

7. *A Carpathio usque, fretoque Hispaniæ.*] Hoc est, ab extremis Imperii finibus Orientem versus & Occidentem. Legendum enim *à Parthia usque* auctoribus libris scriptis. Lautos homines & popiniones Romanos aves à Parthis solitos petere, testatur Seneca Consolatione ad Helviam matrem. *Casaub.* Placet ut *à Carpathio, fretoque Hispaniæ* legas: cui nostræ opinioni Columella adstipulatur: *Sola*, inquit, *ex pretiosis piscibus muræna, quamvis Tartesiaci, Carpathiique pelagi, quod est ultimum, vernacula, quovis hospes freto peregrinum mare sustinet.* Sabellicus. Pro *Carpathio*, quod sic dicitur ab insula Asiatica, stare etiam Plinius videatur, qui libro IX. cap. XVII. *Nunc scaro*, inquit, *datur principatus, qui solus piscium dicitur ruminare, herbisque vesci, non aliis piscibus, mari Carpathio maxime frequens.*

8. *Non profunda modo gulæ.*] Respicit locum superiorem capite septimo, ubi similiter *profundam gulam* Vitellio tribuit. Sic locutus Seneca epist. LXXXIX.

 Ad

fundæ modo, sed intempestivæ quoque ac sordidæ gulæ, ne in sacrificio quidem umquam, aut itinere ullo temperavit, quin inter altaria ibidem statim [1] *viscus &* [2] *farra pæne rapta è foco manderet, circaque viarum popinas fumantia opsonia, vel pridiana atque semesa.*

14 PRONUS *vero ad cujusque & quacumque de caussa, necem atque supplicium: nobiles viros, condiscipulos & æquales suos, omnibus blanditiis tantum non ad societatem imperii* [3] *allicefactos, vario genere fraudis occidit: etiam unum veneno manu sua porrecto in aquæ frigidæ potione,* [4] *quam is affectus febre poposcerat. Tum* [1] *fæ-*

Ad vos deinde transeo, quorum profunda & insatiabilis gula hinc maria scrutatur, hinc terras. & Apulejus in Apologia. Græci pari elegantia atque efficacia vocem βάθος usurpant. ut in illo Pauli Apostoli ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ. & Plutarchus in Marcello Archimedi tribuit βάθος ψυχῆς καὶ θεωρημάτων πλοῦτον. Themistius oratione decima cuidam βάθος διανοίας. dicitur & βαθύτης, ut in sexta Polybii historia, βαθύτης ψυχῆς. & apud Ciceronem ad Atticum, *mea* βαθύτης. quæ dicitur Sallustio in Jugurthino *altitudo ingenii.* inde apud Athenæum libro nono, ὁ βαθὺς τῇ φύσει στρατηγός. Vopiscus in Numeriano: *Denique erat altus, risit & tacuit.* altus, est βαθὺς, vel βαθυγνώμων. ex eo dicta *profundæ mentis consilia* Quintiliano, declamatione XVIII. Græci Poëtæ βυσσοδομεύειν. Translatum dicendi genus à cultu arvorum, declarant Æschyli de Amphiarao versiculi:

Βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρπούμενος,
Ἐξ ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα.

Casaubonus. De pecuniis luxu Vitelliano absorptis sic Tacitus: *Ipse abunde ratus, si præsentibus frueretur, nec in longius consultans, novies millies sestertiûm paucissimis mensibus intervertisse creditur.* Novies millies sestertiûm, Budæi æstimatione summam non minorem ducenties vicies quinquies centenis millibus coronatorum confecerit, seu, ut vulgo loquimur, XXII. milliones cum dimidio. Confer nepotinos Caligulæ sumptus, in ejus vita c. XXXVII. Cod. Salmas. pro *gulæ* habet *gylæ*, quo firmantur ea, quæ de voce *strangylatam* ad Tiberium dicuntur.

1. *Viscus.*] *Viscus* non solum intestina significat, sed quicquid inter ossa & cutem est. Servius in illud Virgilii, *& solida imponit taurorum viscera flammis.* Æneid. VI. Arnobius libro VII. *Si aliquid viscus aris fuerit traditum, &c.*

2. *Farra pæne rapta è foco.*] Numa Pompilius instituit Deos fruge colere, & mola salsa supplicare, atque far torrere, statuitque non esse purum ad rem divinam, nisi tostum. Idem fornacalia instituit, farris torrendi ferias. *Plinius.*

3. *Allicefactos.*] Multis illecebris invitatos.

4. *Quam is affectus febre poposcerat.*] Legimus,

[1] *fœneratorum & stipulatorum publicanorumque qui umquam se aut Romæ debitum, aut in via portorium flagitassent, vix ulli pepercit. Ex quibus quendam in ipsa salutatione supplicio traditum, statimque revocatum, cunctis clementiam laudantibus, coram interfici jussit,* velle se *dicens* pascere oculos: *alterius pœnæ duos filios adjecit, deprecari pro patre conatos. Sed & equitem Romanum proclamantem, cum raperetur ad pœnam,* Heres meus es, *exhibere testamenti tabulas coëgit: utque legit coheredem sibi libertum ejus adscriptum, jugulari cum liberto imperavit. Quosdam & de plebe ob id ipsum, quod[2] Venetæ factioni clare maledixerant, interemit: contemtu sui [3] & nova spe id ausos opinatus. Nullis tamen offensior quam [4] vernaculis & ma-*

gimus, Petronem medicum dare solitum in potu aquam frigidam febricitantibus: qui si moverat sudorem, explicuisse se ægrum judicabat, si non moverat, plus etiam aquæ frigidæ ingerebat. Asclepiades quoque aquam frigidam tempestive dando ægros curabat. *Beroald.*

1. *Fœneratorum & stipulatorum.*] Bene hos conjungit: nam quia usuræ non nisi ex stipulatione debebantur, quo incertiora erant nomina, eo majore opus erat cautione ne creditores defraudarentur. Id curabant *stipulatores.* ut enim actionum, judiciorumque, sic & stipulationum certæ erant formulæ, quarum periti contractibus fere adhibebantur. Docent id orationes Pro Quinctio, & Pro Cæcina, sed & liber 1. De legibus *Quò me vocas? aut quid hortaris? An ut judiciorum, & stipulationum formulas componam?* Adde (si lubet) Plautum Pseudolo Act. I. Sc. I. & Act. IIII. Sc. VI. *Torrent.*

2. *Venetæ factioni clare maledixerant.*] Venetæ factioni favisse Vitellium, jam ante dictum. Simile Domitiani sævitiæ exemplum cap. X. Justinianus vero, cum etiam tum Venetorum Prasinorumque factiones audirentur, Venetis pertinaciter deditus, ipsam Rempublicam in discrimen dedit, ut autor est in Ἀνεκδότοις seu Historia Arcana Procopius. Quamquam ea conscribisset in isto libro, quæ ne apud credulos quidem fidem debeant invenire. Ea quippe de Justiniano in memoriam transdedit, quæ vix ulli inter monstra sua Suetonius tribuit. *Schildius.*

3. *Et nova spe id ausos opinatus.*] Cod. Salmas. *obstinatus.* Et *obstinare* quidem pro pervicaciter adfirmare, apud Plautum Aulularia, & Catonem in Q. Thermum legimus.

4. *Vernaculis & mathematicis.*] Merito vellunt viris doctis aurem isti *vernaculi.* quos enim sic appellat Suetonius? quare visum Josepho Scaligero doctorum nobilissimo, nobilium doctissimo: scribere *veraculis*, aut *vericolis.* Oracula & sortes vocabant *vera.* Julius Capitolinus: *Vates cœlestis apud Carthaginem, quæ Deo repleta solebat vera cane-*

mathematicis, ut quisque deferretur, inauditum capite puniebat: exacerbatus, quod post edictum suum, quo jubebat intra Kalend. Octobris urbe Italiaque mathemathici excederent, statim libellus est propositus, [1] & Chaldæos dicere, [2] Bonum factum, ne Vitellius Germanicus intra eundem Kalendarum diem usquam esset. *Suspectus & in morte matris fuit, quasi ægræ præberi cibum prohibuisset,* [3] *vaticinante Catta muliere, cui velut oraculo acquiescebat,* ita demum firmiter ac diutissime imperaturum, si superstes parenti exstitisset. *Alii tradunt ipsam* [4] *tædio præsentium, & imminentium metu, venenum à filio impetrasse, haud sane difficulter.* OCTAVO *imperii mense desciverunt ab eo exercitus Mœsiarum, atque Pannoniæ: item ex transmarinis, Judaïcus &* [5] *Syriacus: at* [6] *pars in absentis, pars in præsentis Vespasiani ver-*

canere. neque ego video quid commodius excogitari possit. nisi fortasse aut cum Turnebo *divinaculis* legamus: aut vulgatam lectionem defendamus sic, ut *vernaculi* sint γόητες. nam Zonaras distincte notat pulsos ab eo & ἀστρολόγους, hoc est, mathematicos, & mox γόητας, hoc est, præstigiatores ac circulatores. Hos videtur Suetonius *vernaculos* appellare. rationem nominis non facile aliquis divinet: sed videtur vox esse sordidæ plebis, quæ vilissimos de circo præstigiatores, ut erant ψηφοπαῖκται & quicunque θαυματοποιοὶ dicebantur, sic indigitabat: fortasse quia eorum mos erat, admirationem & risum hominibus ciere. Seneca De beneficiis libro sexto: *Alter apud proximum circulatorem resedit, & dum vagus atque erro vernaculis congregatur & ludit transeuntem Platonem, quem non quæsierat, invenit.* Martialis,

Vernaculorum dicta, sordidum dentem,
Et fœda linguæ probra circulatricis.

Casaubonus.

1. *Et Chaldæos dicere.*] V. C. habet, *edicere.* F. Ursinus.

2. *Bonum factum.*] Hanc formulam in edictis, è Brissonio explicatam vide ad cap. LXXX. Cæs.

3. *Vaticinante Catta muliere.*] Germanam fuisse vel ex eo credibile est, quod & Germani (ut cæteri fere barbari) mulierum vaticiniis plurimum utebantur, quales Velledam & Aurinias commemorat libro de ipsorum moribus Tacit. Hispaniæ etiam virginis fatidicæ mentio Galb. cap. IX.

4. *Tædio præsentium.*] *Paucis ante diebus opportuna morte excidium domus prævenit, nihil è principatu filii assecuta, nisi luctum, & bonam famam.*

5. *Syriacus.*] Cod. Salmas. *Syriaticus.* ut *Asiaticus,* & similia.

6. *Pars in absentis, &c.*] Exercitus Mœsici,

verba jurarunt. Ad retinendum ergo cæterorum hominum studium ac favorem, nihil non publice privatimque nullo adhibito modo largitus est. Delectum quoque ea conditione in urbe egit, ut voluntariis non modo missionem post victoriam, sed etiam veteranorum justæque militiæ commoda polliceretur. Urgenti deinde terra marique hosti, hinc fratrem cum classe, ac tironibus & gladiatorum manu opposuit: hinc [1] *Bebriacenses copias & duces. Atque* [2] *ubique aut superatus aut proditus, salutem sibi & millies* HS. *à Flavio Sabino Vespasiani fratre pepigit: statimque pro gradibus Palatii apud frequentes milites* cedere se imperio, quod invitus recepisset, *professus, cunctis reclamantibus rem distulit: ac nocte interposita, primo diluculo sordidatus descendit ad Rostra: multisque cum lacrymis eadem verba, verum è libello testatus est. Rursus interpellante milite, ac populo, & ne deficeret hortante, omnemque operam suam pollicente, animum resumsit, Sabinumque & reliquos Flavianos, nihil jam metuentes, vi subita in Capitolium compulit:* [3] *succensoque tem-*

fici, Pannonicique, utpote remotiores, jurarunt in verba absentis, Judaicus vero in verba præsentis Mucianus autem adegit milites Syriacos in verba Vespasiani.

1. *Bebriacenses copias, & duces.*] Cæcinam Valentemque significat, quos expeditionem adversus Flavianos sumere jussit una cum illis copiis militaribus, quibus apud Bebriacum Othonianos profligaverat: sed, ut ait Tacitus, *non vigor corporibus, non ardor pristinus animis militum inerat, quos urbanæ deliciæ subnervaverant: itaque videres fluxa Vitellianorum arma, segnes equos, impatientem militem solis, pulverum, & tempestatum.* Cod. Salmas. *Betriacenses.* ut semper *Betriacum.*

2. *Ubique aut superatus aut proditus.*] Apud Cremonam in primis superati sunt Vitelliani ab Antonio Primo, qui erat acerrimus Vespasiani partium propugnator, cum exercitu in Italiam præmissus: tunc Cremona colonia direpta fuit, & incendio consumpta, adeo ut solum Veneris templum steterit ante mœnia.

3. *Succensoque templo Iovis Opt. Max.*] Id facinus post conditam urbem luctuosissimum fœdissimumque populo Rom. accidit, nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, deis. Sedem Jovis Optimi Maximi auspicato à majoribus pignus imperii conditam, quam non Porsena dedita urbe, neque Galli capta

templo Jovis Opt. Max. oppressit: cum & prælium & incendium è Tiberiana prospiceret domo inter epulas. Non multo post pœnitens facti, & in alios culpam conferens, vocata concione juravit, coëgitque jurare cæteros, nihil sibi antiquius quiete publica fore. Tunc [1] solutum à latere pugionem, consuli primum, deinde illo recusante, magistratibus, ac mox senatoribus singulis porrigens: nullo recipiente, quasi in æde Concordiæ positurus, abscessit. Sed quibusdam acclamantibus ipsum esse Concordiam, rediit: nec solum retinere se ferrum affirmavit, verum etiam [2] CONCORDIÆ re-
16 cipere cognomen. Suasitque senatui ut legatos [3] cum virginibus Vestalibus mitterent, pacem, aut certe tempus ad consultandum, petituros. Postridie responsa opperienti nuntiatum est per exploratorem, [4] hostem appropinquare. Continuo igitur abstrusus [5] gestatoria sel-

capta temerare potuissent, furore principum exscindi? Arserat & ante Capitolium civili bello, sed fraude privata. Nunc palam obsessum, palam incensum. quibus armorum caussis, quo tantæ cladis pretio pro patria bellavimus? *Tacit.*

1. *Solutum à latere pugionem.*] Quo facto scilicet ostenderet, deponere se Imperium. Sic Dionis compendium. Sup. Galb. cap. XI.

2. *Concordiæ recipere cognomen.*] Ut olim M. Antonii III. viri frater L. cognominatus est Pietas.

3. *Cum virginibus Vestalibus.*] De intercessionibus Vestalium ad c. I. Jul. Cæs.

4. *Hostem appropinquare.*] Flaviani tripartito agmine Romam accesserunt: prælia multa & varia inter Flavianos & Vitellianos ante urbem commissa. Concurrerunt & in campo Martio infestæ acies: sed pro Flavianis fortuna fuit. Populus Romanus aderat spectator, tanquam in ludicro certamine.

5. *Gestatoria sella.*] Celsus lib. II. in capite proprio *De Gestatione: Genera,* inquit, *Gestationum plura. sed tamen levissima est navi, vel in portu, vel in flumine: vehementior in alto mari, vel lectica aut scamno: acrior vehiculo.* Omitto illas in aquis. in terra triplex est: Lectica, Scamno, Vehiculo. De lectica notum est. Scamnum quid est? dico idem esse, quod Sellam. Nam in lectica jacentes fere vehebantur: in Sella sedentes, ideoque & Scamnum dixere. Ubi Juvenalis dixerat:

— *strata positus longaque cathedra,*

Scholiastes interpretatus est, *Cervicalibus stratis, Scamnum dicit.* Ergo eo auctore, idem Scamnum, quod Cathedra sive Sella. Hæc est quæ *Sella* Gestatoria Suetonio dicitur. At tertia est in Vehiculo sive Essedo, & communiter valde sic utebantur, & hanc maxime intelligebant. Hujus Suetonius meminit in Claudio. *Lipsius.*

ſella, duobus ſolis comitibus, piſtore & coquo, Aventinum & paternam domum clam petiit, ut inde in Campaniam fugeret. Mox levi rumore & incerto tanquam pax impetrata eſſet, referri ſe in palatium paſſus eſt: ubi cum deſerta omnia reperiſſet, dilabentibus etiam qui ſimul erant: zona ſe aureorum plena circumdedit: [1] *confugitque in cellulam janitoris, religato pro foribus cane, lectoque & culcita objectis.*
17 IRRUPERANT *jam agminis anteceſſores: ac nemine obvio rimabantur, ut fit, ſingula. Ab iis extractus è latebra, ſciſcitantes* quiſnam eſſet *(nam ignorabatur)* & ubi eſſe Vitellium ſciret, *mendacio eluſit, deinde agnitus rogare non deſtitit, quaſi quædam de ſalute Veſpaſiani dicturus, ut cuſtodiretur interim vel in carcere: donec religatis poſt terga manibus, injecto cervicibus laqueo, veſte diſciſſa ſeminudus in Forum tractus eſt, inter magna rerum verborumque ludibria,* [2] *per totum viæ Sacræ ſpatium,* [3] *reducto coma capite,*

[1] *ceu*

1. *Confugitque in cellulam janitoris, religato pro foribus cane.*] Dio, ἐς οἴκημά τι σκοτεινὸν ἐν ᾧ ἐτρέφοντο κύνες, ἐκρύφθη. de cellulis janitorum diximus ad libri quarti caput LVII. ad eas canis haberi ſolitus catena alligatus. Eandem fuiſſe Græcorum conſuetudinem notabamus ad Laërtium. Dio non ſatis apte videtur deſcribere hanc cellam: nametſi canis unus pluresque ibi habiti, tamen is non erat locus alendis canibus proprie deſtinatus. Sed quid ſibi vult idem optimus ſcriptor, paullo mox, cum ait; Vitellium inventum à militibus fuiſſe, captumque, ὑφαντοῦ, καὶ αἵματος ἀναπεπλησμένον. quid ſignificat vox ὑφαντοῦ hoc loco? nihil nempe: non enim ita ſcripſit Dio, ſed φορυτοῦ, vel Zonara teſte. *Caſaub.*

2. *Per totum viæ Sacræ ſpatium.*] Celeberrimum videlicet urbis locum. Sic in via Sacra deambulare conſueverant, qui, auræ popularis ſtudioſi, populo ſe oſtentabant. Horatius in Epodis, de Mena Pompeii M. liberto:

Videſne Sacram metiente te viam
Cum bis ter ulnarum toga,
Ut ora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?

Et de puella populo ſe præbente, Propertius:

Cui ſæpe immundo Sacra conteritur via ſocco,
Nec ſinit eſſe moram, ſi quis adire velit.

In eadem Cæſar habitavit. Suet. c. XLV. *Onuphr. Panvinius.*

3. *Reducto comâ capite.*] Hoc vult, milites qui pone Vitellium erant comam ei prehendiſſe & coëgiſſe caput reſupinare.

[1] *ceu noxii solent, atque etiam mento mucrone gladii subjecto, ut visendam præberet faciem, neve summitteret: quibusdam stercore & cœno incessentibus, aliis* [2] incendiarium & patinarium *vociferantibus, parte vulgi etiam corporis vitia exprobrante (erat enim in eo enormis proceritas, facies rubida plerumque ex vinolentia, venter obesus, alterum femur subdebile, impulsu olim quadrigæ, cum auriganti Cajo ministratorem exhiberet) tandem apud Gemonias minutissimis ictibus excarnificatus atque confectus est, & inde unco tractus in Tiberim.*
18 *Periit cum fratre & filio,* [3] *anno vitæ* VII. *& quinquagesimo: nec fefellit conjecturam eorum qui augurio, quod factum ei Viennæ ostendimus, non aliud portendi prædixerant, quam venturum in alicujus Gal-*

nare. Plinius in laudatione Trajani, de suppliciis delatorum loquens: *contigit desuper intueri delatorum supina ora, retortasque cervices.* Græci Poëtæ similem huic capitis reductionem in cædendis victimis fieri solitam, intelligunt verbo αὐερύειν, pro quo & ἄνω τρέπειν dicunt. Virgilius, *reflexa*

Cervice orantis capulo tenus abdidit ensem.

Euripedes Oreste in cæde Clytemnæstræ eleganter, ὤμοις ἀνακλάσας δέρην παίειν. contrarium his est apud Senecam De tranquillit. *subducta cervice ferrum recipere.* Casaub.

1. *Ceu noxii solent.*] Intelligit morem in illustrium personarum supplicio servari solitum, ut capite nudo & elato, quo dignosci omnibus possint, trahantur ad supplicium. Sic apud Polybium Danaë illustris fœmina rapitur διὰ μέσου τῆς πόλεως ἀνακεκαλυμμένος. Dio in Sejani supplicio, καὶ ἀπεκάλυπτον ἐγκαλυπτόμενον. *Idem.*

2. *Incendiarium & patinarium.*] Ob incensum Capitolium, & illas patinarum paludes. Una vox Vitellii non degeneris animi excepta fuit à circunstantibus: namque Tribuno insultanti, se tamen Imperatorem ejus fuisse respondit.

3. *Anno vitæ* VII. *& quinquagesimo.*] Tacitus, Eutropius, & ejus metaphrastes Pæanius consentiunt. Dio & Zonaras tres fere annos detrahunt, & vixisse ajunt, ἔτη τέσσαρα καὶ πεντήκοντα, καὶ ἡμέρας ἐννέα καὶ ὀγδοήκοντα. imperium autem tenuisse per annum, decem diebus demptis. at Clemens, μῆνας ἑπτὰ, ἡμέρας ε. aliter Theophilus, & item aliter Epiphanii codices. non enim illa putem scripsisse Epiphanium. Facile compones hos scriptores & cæteros qui idem tempus notarunt, ex iis qui Fastos concinnarunt. Onuphrium adi. sed in Clemente videtur scribendum μῆνας ὀκτὼ, ἡμέρας ε. ex Eutropio. *Casaub.*

1. *Cui*

Gallicani hominis potestatem: siquidem ab Antonio Primo adversarum partium duce oppressus est: [1] cui Tolosæ nato cognomen in pueritia Becco *fuerat. Id valet, gallinacei rostrum.*

1. *Cui Tolosæ nato cognomen in pueritia Becco fuerat.*] Id hodie quoque Gallis Germanisque (*adde ex Beroaldo, Italis*) in usu est non pro gallinacei tantum, sed cujusvis etiam alterius avis rostro. Porro de Antonio Primo, Vespasiani partium acerrimo propugnatore, Tacitus, Dio, & Hegesippus l. III. *Torrent.* Plurimi sibi imaginantur, linguam Gallicam esse, quam hodie Franci in Galliam profecti ante mille annos, relicta vetere nobilissima lingua, Romanam assumpserunt. Cæterum id haud absonum rationi est, veram Gallicam esse linguam quam adhuc illi Galli tenent, qui Romanam non acceperunt. Ut est bona pars Rheni. Celtica enim utuntur adhuc Helvetii, Rauraci, Sequani ad Rhenum (nam alii Romanam acceperunt) Tribochi. Belgica vero Brabanti, Flandri, Geldri, Hollandi, ac vicini illorum, nempe qui Romanâ non utuntur lingua. Sane vetus Gallica lingua ac Germanorum dialecto differunt, non thematis. Hæc latius prosecuti sumus in Annotationibus ad C. Cæsaris Commentarios. Hoc unum heic ad hujus loci explanationem addere placuit. In Belgarum linguà etiamnum hodie manere *beck* pro rostro: apud Celtas nomen non admodum, sed verbum *becken* vel *bicken* in frequenti adhuc esse usu, pro rostro ferire. *Glareanus.* Sed de Celtica lingua, & amplissimo ejus inter Illyrios, Germanos, Gallos, Hispanos, atque Britannos usu, non modo prolixius, sed & multo accuratius nobilissimus Philippus Cluverius in Germania Antiqua, quem vide imprimis lib. I. cap. V. VI. VII. & VIII.

T. FLAVIVS VESPASIANVS.

QUA PHOEBUS ORBI LUMEN IMPUTAT NASCENS,
NOCTEM TIMENTIS SURGIT IMPERI PHOEBUS.
SPES ANTEIRES, NI MONETA TE DIVA
ET MUCIANUS POSSIDERET, AUGUSTE.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI

DE XII. CÆSARIBUS

LIBER VIII.

T. FLAVIUS VESPASIANUS AUGUSTUS.

REBELLIONE *trium principum, & cæde* I
[1] *incertum diu, & quasi vagum imperium, suscepit firmavitque tandem gens* FLAVIA: *obscura illa quidem, ac sine ullis majorum imaginibus: sed tamen Reip. nequaquam pœnitenda, constet licet Domitianum cupiditatis ac sævitiæ merito pœnas luisse. Titus Flavius Petro* [2] *municeps Reatinus, bello civili* [3] *Pompeianarum partium centurio, an evocatus, profugit ex Pharsalica acie, domumque se contulit. Vbi deinde venia & missione impetrata,* [4] *coactiones argentarias factitavit. Hujus filius cognomine*-

REbellione trium principum.] Nam & Galba Neroni, & Otho Galbæ, & Vitellius utrique rebellaverat.

1. *Incertum diu, & quasi vagum imperium.*] Ob vacillam siquidem, ac crebram Imperii mutationem tres illi, quorum proxime meminimus, à nonnullis in numerum Cæsarum non rediguntur. *Sabell.*

2. *Municeps Reatinus.*] Gentem Flaviam ex municipio Reatino oriundam significat. Est autem Reate oppidum in Sabinis, ut ait Plin. in III. dicatum cælicolûm matri, ut inquit Silius. Tradit Marcus Varro, Italiæ umbilicum esse in agro Reatino. *Beroald.*

3. *Pompeianarum partium centurio, an evocatus.*] Familiare Tacito, Plinio, aliisque loquendi genus: quo usus & noster est, in Claudio, cap. XIII. in Galba, cap. XII. & in hac vita iterum, cap. VI. Extat & apud Livium, ut libro XXVIII. *ea suspicio, vitio orationis an rei, haud sane purgata est.* Casaub.

4. *Coactiones argentarias factitavit.*] *Coactores* non unius generis fuerunt. nam & publicanis, & argentariis ministrabant. Qui publicanis, ea quæ minutim à reliquatoribus debebantur vel redimebant ipsi, ut inde lucrum facerent, vel mercede aliqua persequebantur. De quibus Cic. Pro Rabirio, & Pro Cluentio. Qui vero argentariis, qui auctionibus præerant, pretia rerum venditarum ab emptoribus certa & ipsi mercede colligebant. Qualem fuisse patrem suum testatur Horat. lib. I. Satyr. VI. Et hoc est, quod *coactiones argentarias factitare* appellat hoc loco Sueton. Adde Catonem De re rustica c. CXLVI. & cap. CL. Atque ita intelligo Plautinum illud Asin. Act. I. Sc. III. *vetus est nihili coactio.* præsentem enim pecuniam lena postulat, odit quod in diem

nomine Sabinus, expers militiæ (etsi quidam eum primipilarem: nonnulli, [1] *cum adhuc ordines duceret,* [2] *sacramento solutum per caussam valitudinis tradunt)* [3] *publicum quadragesimæ in Asia egit. Manebantque imagines à civitatibus ei positæ sub hoc titulo,* ΚΑΛΩ͂Σ ΤΕΛΩΝΉΣΑΝΤΙ. *Postea fœnus apud Helvetios exercuit, ibique diem obiit, superstitibus uxore Vespasia Polla, & duobus ex ea liberis: quorum major* [4] *Sabinus ad præfecturam urbis, minor Vespasianus ad principatum usque processit. Polla Nursiæ honesto genere orta, patrem habuit* [5] *Vespasium Pollionem, ter Tribunum militum,* [6] *præfectumque castrorum, fratremque senatorem prætoriæ dignitatis. Locus etiam nunc ad sextum milliarium à Nursia Spoletum euntibus*

diem promittitur. *Torrentius.*

1. *Cum adhuc ordines duceret.*] Centuria aliter vocabatur *ordo*. Is in veteri Legione fuit LX. militum. *Hinc ordines petere, impetrare*: ita *Ordinis ductor*, pro Centurione. *Lipsius.* Dicebant militibus: Hactenus tibi licet: Hîc consistes: Eo progrediêre: Huc revertere: ὅρον δῶ, inde *ordo*. In militia igitur nata vox. sic & Græci *τάξιν*, ab aciei directione. *Cæsar Scaliger.*

2. *Sacramento solutum per caussam valitudinis.*] Justa Missio duplex: Honesta, & Caussaria. *Honesta*, quæ emeritis stipendiis datur. *Caussaria*, quæ ob vitium, defectum, morbum. Hæc quia justam caussam habebat, etiam præmiis, interdum Honestæ æquata. *Lipsius.* Inde *caussarii* à Livio dicti, qui per caussariam missionem sacramento solvuntur. Eodem Beroaldus refert illud ex Spartiani Adriano: *Post hæc profectus in Gallias omnes causarios liberalitatibus sublevavit.* Sed cum locum accuratius examinat Illustris Salmas. in Notis ad Histor. August.

3. *Publicum quadragesimæ in Asia egit.*] Sic habent omnia Tranquilli exemplaria, quæ adhuc videre contigit: sed ego ob ea quæ apud Tacitum legimus, publicanum pro publico scribendum contenderim: *Manet*, inquit ille, *abolitio quadragesimæ quinquagesimæque, & quæ alia ex auctionibus illicitis nomina publicani invenerant.* Sabellicus.

4. *Sabinus ad præfecturam urbis.*] Præfectum fecit Nero, neque vel Galba, vel Otho honorem ei ademerunt. Plutarchus Othone.

5. *Vespasium Pollionem.*] Pollionem hunc quidam esse volunt eum de quo Plutarch. Othone in fine. Verum repugnat temporum ratio. cum enim Vespasianus jam senior ad Imperium venerit, quî fieri potuit ut maternus avus post occisum Othonem castrorum Præfectus fuerit? Non negaverim hujus vel filium, vel nepotem fuisse. *Torrentius.*

6. *Præfectumque castrorum.*] De cujus officio Vegetius lib. II. toto capite X. in hæc verba desinens: *Is post longam probatamq; militiam peritissimus omnium lege-*

bus in monte summo appellatur Vespasiæ: ubi Vespasiorum complura monumenta exstant, magnum indicium splendoris familiæ & vetustatis. Non negaverim jactatum à quibusdam Petronis patrem è regione Transpadana [1] *fuisse mancipem operarum, quæ ex Vmbria in Sabinos ad culturam agrorum quotannis commeare solerent: subsedisse autem in oppido Reatino, uxore ibidem ducta. Ipse ne vestigium quidem de hoc, quamvis satis curiose inquirerem, inveni.* VESPASIANUS *natus est in Sabinis ultra Reate, vico modico, cui nomen est Phalacrine,* XV. *Kalend. Decemb. vesperi, Q. Sulpicio Camerino, C. Poppæo Sabino* COSS. *quinquennio ante quam AVgustus excederet: educatus sub paterna avia Tertulla,* [2] *in prædiis Cosanis. Quare princeps quoque & locum incunabulorum assidue frequentavit: manente villa, qualis fuerat olim: ne quid scilicet oculorum consuetudini deperiret. Et aviæ memoriam tantopere dilexit, ut sollennibus ac festis die-* 2

legebatur: ut recte doceret alios, quod ipse cum laude fecisset.

1. *Fuisse mancipem operarum, quæ ex Vmbria in Sabinos ad culturam agrorum quotannis commeare solent.*] Mos hodie obtinet apud multos populos, ut imæ plebis pars non pœnitenda, quia domi quod agat nihil habet, certo anni tempore, voluntarium sibi indicat exilium, & alias terras petat, ut in quo suam occupet industriam inveniat. Sic Epirotarum agmina patriam quotannis relinquunt, & ulteriora ditionis Turcicæ adeunt, operis simul & quæstus faciendi gratiâ ipsi *ergates* patrio sermone dicuntur. Longobardis & Sabaudis qui caminos purgant, puteos mundant, & similia obeunt ministeria, refertæ sunt per æstatem Galliæ omnes urbes. Lutetiæ & in reliqua Francia qui ædificant, Lemovicibus operis magna parte anni plurimum utuntur. operæ rusticæ apud Hispanos multis locis, viles homunculi sunt Galli, qui compendii sui gratiâ illuc quotannis commeant. Eundem apud veteres morem fuisse testatur hic Suetonii locus abunde. Hujusmodi igitur operarum manceps fuit hic Vespasiani progenitor: hoc est, solitus est in Umbriam profectus operas vili pretio conducere, & præsente pecunia; quas in Sabinos perductas mercede majore elocabat. *Casaub.*

2. *In prædiis Cosanis.*] Cosa oppidum est Hetruriæ, à populo Romano deducta colonia, ut meminit Plinius. Virgilius pluraliter Cosas dixit, cum ait in x.

Quique urbem liquere Cosas, queis tela sagittæ.

Consa vero civitas est in Hirpinis, quæ post cladem Cannensem tradita est Annibali, ut docet Livius.

diebus pocillo quoque ejus argenteo potare perseveraverit. Sumta toga virili, latum clavum, quamquam fratre adepto, diu [1] *aversatus est: nec ut tandem appeteret, compelli nisi à matre potuit. Ea demum extudit, magis convicio quam precibus vel auctoritate, dum eum idemtidem per contumeliam anteambulonem fratris appellat.* [2] *Tribunatu militum in Thracia meruit. Quæstor* [3] *Cretam & Cyrenas provinciam sorte cepit: ædilitatis ac mox præturæ candidatus, illam non sine repulsa,* [4] *sextoque loco vix adeptus est: at prima statim petitione, & in primis prætor, infensus senatui, Cajum ne quo non genere demereretur,* [5] *ludos extraordinarios pro*

1. *Aversatus est.*] Recusavit dignitatem Senatoriam, tanquam onerosam: sicuti olim Mæcenas substitit intra dignitatem equestrem, cum illi laticlavii dignitas pateret. Cicero in oratione pro Cluentio laudat quosdam equites Romanos, qui maluerunt degere vitam tranquillam, quam adscendere ad Senatoriam dignitatem.

2. *Tribunatu militum in Thracia meruit.*] Nihil dubito quin *Tribunus mil.* legi debeat, ut Tit. cap. IIII. *Tribunus militum & in Germania & in Britannia meruit.* Scripserat Sueton. TR. M. vel TR. MIL. ut in Valerii Probi notis legimus. Hinc *Tribunatum* fecere alii. Idem error & Cæs. cap. V. *Torrent.* At Cod. Salmas. *Tribunatum militum in Thracia meruit.* eam scilicet virtutem in Thracia exseruit, ut ad Tribunatum adscenderet.

3. *Cretam & Cyrenas provinciam.*] Liber opt. *provincias.* Et alia quidem Creta, alia Cyrenaïca, illa insula nota omnibus, hæc pars Africæ, à Cyrenis, urbe nobili, sic dicta, eademque Pentapolis, quod præter Cyrenas urbibus aliis quatuor, Berenice, Arsione, Ptolemaide, Apollonia, insignis esset, diu ante Cretam testamento Regis Ptolemæi Apionis in potestatem pop. Rom. redacta, sed ambæ tamen unius Præsidis imperio regebantur. Una igitur censenda provincia. sic enim Appian. post Cæsaris Dictatoris mortem Cassio Prætori Cretam cum Cyrenis mandatam scribit. *Torrent.*

4. *Sextoque loco vix adeptus est.*] Quid sexto demum loco Ædilitatem adipisci sit, ambigo. negant enim tot uno anno Ædiles fuisse, nec verisimile est quinquies eum repulsam tulisse. Verum de Ædilium numero res aliter se habet: nam cum antea quatuor tantum crearentur, Cæsar duos, qui frumento præessent, addidit. Auctor Pompon. J. C. l. II. De origine juris. Neque id eo tantum anno servatum, sed morem illum creandi Ædiles sex, duos patricios, plebeios quatuor, ad suam usque durasse ætatem auctor est Dio extremo lib. XLIII. Vespasianus igitur & ante repulsam tulerat, & tandem honorem quidem adeptus, sed sexto demum loco renunciatus est. *Idem.*

5. *Ludos extraordinarios depoposcit.*] Ædilium & prætorum officium peculiare erat exhibitio ludorum. Unde Vespasianus prætor depoposcit sibi concedi, ut ludos extra ordinem facere posset. *Beroaldus.*

1. *Con-*

pro victoria ejus Germanica depoposcit, pœnæque [1] conjuratorum addendum censuit ut insepulti projicerentur. [2] Egit & gratias ei apud amplissimum ordinem, quod se [3] honore cœnæ dignatus esset. Inter hæc Flaviam 3 *Domitillam duxit uxorem, Statilii Capellæ equitis Rom. [4] Sabratensis [5] ex Africa delegatam olim, Latinæque conditionis, sed mox ingenuam & civem Romanam [6] recuperatorio judicio pronuntiatam: patre asserente Flavio Liberale Ferenti genito, nec quidquam amplius quam quæstorio scriba. Ex hac liberos tulit, Titum & Domitianum, [7] & Domitillam. Vxori ac filiæ superstes fuit:*

1. *Conjuratorum.*] De conjuratione Lepidi Calig. cap. XXIIII.

2. *Egit & gratias ei apud amplissimum ordinem.*] More eorum qui magistratum aliquem consecuti erant, mandante principe, aut adjuvante.

3. *Honore cœnæ.*] Calig. cap. XXXIX.

4. *Sabratensis.*] Sabrata quidem Africæ oppidum est apud Plinium & Ptolemæum, Syrtim minorem contingens, sed Tabraca nobilior, & quidem civium Romanorum, teste Plinio lib. V. c. III. De qua etiam Juvenal Sat. X. *Quales umbriferos ubi pandit Tabraca saltus, &c.* Ut fortassis Tabracensis hic Statilius fuerit. *Torrent.*

5. *Ex Africa delegatam.*] In optimo & vetustissimo libro est *deligatam.* Vilissimi inter servos, non à J. C. tantum, sed & ab aliis passim compediti & vincti dicuntur. Dicuntur & *alligati* à Columella lib. I. cap. ult. dum scribit, *vineta plurimum per alligatos excoli.* Fortassis & eodem sensu *deligata* dicitur à Suetonio. Domitilla manumissione primum Latinæ conditionis facta est, licet aliquando deligata. JC. nostri fortasse dicerent, dediticiorum numero fuisse. Sed neque mihi post legem Æliam pœnæ caussa vinctam constat, & videntur vetustiores duo fere genera libertatis in manumissis statuisse, Justam sive majorem & Latinam: & ex Latinis alios Junianos, alios Dediticiorum numero dixisse: quanquam hæc in libris nostris subtilius distinguuntur. Viderit etiam qui volet, annon & apud Spartianum in Adriano deligatorum nomen de compeditis & vinctis accipi possit, dum scribit: *Corrupisse eum Trajani libertos, curâsse deligatos, eosdem sepelisse per ea tempora, quibus in aula familiarior fuit.* Vulgo tamen scriptum est *delicatos*, quod de iis accipi potest, qui principi in deliciis erant: & hoc quidem fortasse rectius. Festus: *Delicati sunt lusui dicati.* Vide & Suetonium in Tito. *Pithœus.* In Codice Salmas. olim *delicatam* fuerat, sed correctum postea *deligatam.*

6. *Recuperatorio judicio.*] Sic de palæstra sibi apud Recuperatores abjudicata queritur Labrax leno Plautinus Rudente. Plura Ner. cap. XVII. Atque huc spectat tit. De liberali causa, item si libertus ingenuus esse dicatur, Pandect. lib. XLII. *Torrent.*

7. *Et Domitillam.*] Divæ Domitillæ, sororis Titi & Domitiani Imperatorum, Vespasiani Augusti filiæ, à Domitiano Imperatore consecratæ, cujus meminit Statius libro Silvarum pri-

fuit: atque utramque adhuc privatus amisit. Post uxoris excessum, Cænidem [1] *Antoniæ libertam, &* [2] *à manu, dilectam quondam sibi,* [3] *revocavit in contubernium: habuitque etiam Imperator pæne justæ uxoris*
4 *loco. Claudio principe Narcissi gratia legatus legionis in Germaniam missus est: inde in Britanniam translatus tricies cum hoste conflixit. Duas validissimas gentes, superque* XX. *oppida, &* [4] *insulam Vectem Britanniæ proximam* [5] *in deditionem redegit: partim* [6] *AVli Plautii consularis legati, partim Claudii ipsius ductu. Quare*

mo, hanc marmoream inscriptionem vidi. C. ASCONIO. C. F. FAB. SARDO. IIII. VIR. I. D. PRAEF. FABR. FRATRI. CVSINIAE. M. F. SARDI. MATRI. ET. SIBI. ASCONIA. C. F. AVGVRINA. SACERDOS. DIVAE. DOMITILLAE. *Onuphr. Panvinius.*

1. *Antoniæ libertam.*] Cujus Antoniæ, non dicit: duæ enim fuere M. Antonio, & Octavia Antoniæ genitæ. Fuit ab his & alia tertia Antonia Claudii principis filia, quæ primo Cn. Pompeio, mox Fausto Syllæ nupsit.

2. *A manu.*] Amanuensem. Nam sicut viris erant ministri, qui à manu dicebantur, ita fœminis erant libertæ, ancillæque, quæ & ipsæ à manu dicebantur, scribendis scilicet rationibus & epistolis accommodatæ. Marcellinus ancillam à manu signasse videtur, cum ait in decimo octavo: *Quibus literis occulte, quantum fieri potuit, missis, ancilla, quæ domina dictante perscripserat, exemplum ferens chartulam prodidit.* Beroald.

3. *Revocavit in contubernium.*] Eleganter Cic. Ver. VII. *Ubi illud contubernium muliebris militiæ in illo delicatissimo littore?* Porro ad militaris contubernii similitudinem quandam factum est, ut, cum inter servos jure Romano veræ nuptiæ dici nequeant, servile connubium non matrimonium, ut inter liberos, sed uti mera cohabitatio, *contubernium* diceretur. sic enim de servilibus cognationibus pulchre Paullus JCtus libro decimo quarto De ritu nuptiarum. Hinc *contubernales* etiam servorum uxores dictæ cum sæpe alibi tum l. CCXX. De verb. signif. Sed & eleganter Seneca Controvers. lib. III. *In contubernium* (inquit) *deducta servi domina est.* Talis igitur apud Virgilium Amaryllis, & hoc loco Cænis. Quæ quanquam serva non esset, quia tamen libertinam ducere Senatores lex prohibuit, Vespasiani uxor dici non potuit. Quin etiam si mulierem cum qua matrimonium iniri potuit, non tamen maritali affectione sibi quis adjunxerit, *contubernium* potius dicetur quam conjugium, aut nuptiæ. sic enim Justinian. Institut. lib. III. titul. I. *Terentius.*

4. *Insulam Vectem.*] In Britannico mari Plinio ponitur. *Victesis* οὐϊκτησις legitur apud Ptolemæum. *Vecta* habet Eutropius & Panegyricus Maximiano dictus. Hæc *Icta* ἴκτη Diodori Siculi, Ortelio videtur.

5. *In deditionem redegit.*] Cod Salmas. *in dicionem.* ita fere semper.

6. *Auli Plautii consularis legati.*] Vide Claud. cap. XXIIII.

1. *Afri-*

re triumphalia ornamenta, & in ſpatio brevi duplex ſacerdotium accepit. Præterea conſulatum, quem geſſit per duos noviſſimos anni menſes: medium tempus ad Proconſulatum uſque in otio ſeceſſuque egit: Agrippinam timens potentem adhuc apud filium, & defuncti quoque Narciſſi amicos peroſam. Exin ſortitus[1] *Africam, integerrime, nec ſine magna dignatione adminiſtravit: niſi quod Adrumeti ſeditione quadam,*[2] *rapa in eum jacta ſunt. Rediit certe nihilo opulentior, ut qui prope labefactata jam fide, omnia prædia fratri obligarit: neceſſarioque*[3] *ad mangonicos quæſtus ſuſtinendæ dignitatis cauſſa deſcenderit, propter quod vulgo Mulio vocabatur. Convictus quoque dicitur ducenta* HS. *expreſſiſſe juveni, cui latum clavum adverſus patris voluntatem impetrarat, eoque nomine graviter increpitus.*[4] *Peregrinatione Achaïca inter comites Neronis, cum cantante eo, aut diſcederet ſæpius aut præſens obdormiſceret, graviſſimam contraxit offen-ſam*

1. *Africam integerrime, &c.*] Mutat Tacitus Hiſtor. I. *& integrum illic*, inquit, *ac favorabilem proconſulatum Vitellius, famoſum inviſumque Veſpaſianus egerat.* Qui concilientur, non video.

2. *Rapa in eum jacta ſunt.*] Conſuetudine φυλλοβολίας in contrarium verſa, per quam flores & omne genus fructus mittebantur. vide ad librum ſextum. at odii & contumeliæ cauſſa, rapa jacta, fimus, lapides, aut lutum: cujus moris mentio etiam apud Juriſconſultos, lege prima. Dig. de extraordinariis criminibus. Obſervant etiam veteres critici morem Athenis fuiſſe, ut facinoroſi extra fines exportandi luto faciem illinerentur. Auctor Etymologici, Οἱ Ἀττικοὶ τοὺς ἐπὶ ξένοις ἁμαρτήματι ἁλόντας, πηλῷ χρίοντες ἐδημοσίευον. Idem auctor alibi, etiam in aliis quam in damnatis ſententia judicis, hunc morem fuiſſe uſurpatum ſcribit. Οἱ ἀρχαῖοι, inquit, ὅτε ἤθελον ὑβρίσαι τινὰ καὶ ἐμπαῖξαι, πηλῷ ἔχριον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. *Caſaubonus.*

3. *Ad mangonicos quæſtus.*] Salmaſium vide ad cap. LXIX. Aug.

4. *Peregrinatione Achaica inter comites Neronis, &c.*] Simile periculum ſubiit idem ex ſimili vel eadem cauſſa & in Urbe Tacitus libro XVI. Annalium: *Ferebant Veſpaſianum tanquam ſomno conniveret, à Phœbo liberto increpitum, ægreque meliorum precibus obtectum: mox imminentem perniciem majore fato effugiſſe.*

sam: prohibitusque non contubernio modo, sed etiam publica salutatione, secessit in parvam ac deviam civitatem, quoad latenti, etiamque extrema metuenti, provincia cum exercitu oblata est. Percrebuerat Oriente toto vetus & constans opinio: esse in fatis ut eo tempore [1] *Judæa profecti rerum potirentur. Id de Imperatore Rom. quantum eventu postea patuit, prædictum Judæi ad se trahentes, rebellarunt:* [2] *cæsoque præposito, legatum insuper Syriæ consularem suppetias ferentem, rapta aquila fugaverunt. Ad hunc motum comprimendum cum exercitu ampliore, & non instrenuo duce, cui tamen tuto tanta res committeretur, opus esset, ipse potissimum delectus est: ut & industriæ expertus, nec metuendus ullo modo ob humilitatem generis & nominis. Additis igitur ad copias duabus legionibus, octo alis, cohortibus decem, atque inter legatos majore filio as-*

1. *Judæa profecti rerum potirentur.*] Videntur & Tacitus & Suetonius, qui verbis iisdem hoc oraculum referunt, ipsa verba expressisse quibus id conceptum; in quibus apparent vestigia veritatis & ejus vaticinii unde istud manavit. Scriptum enim in sacris litteris; ἐκ σου ἐξελεύσεται ὁ ἡγούμενος. Lege Josephum Ἁλώσεως libro sexto, cap. XXXI. Hegesippum libro quinto capite XLIV. *Casaub.*

2. *Cæsoque præposito, legatum insuper Syriæ consularem suppetias ferentem, rapta aquila fugaverunt.*] Romani cum de rebus Judæorum loquuntur, quam tenuem rerum illorum notitiam haberent, nunquam non ostendunt. Erat tum Judææ procurator Gessius Florus, fax & auctor præcipuus illius belli. hunc si intellexit noster & fuisse occisum voluit significare, fugit eum ratio. neque enim est occisus in illo motu. sed *cadere* verbum Latinis historicis non semper occisionem denotat: verum detrimentum, clademque exercitus, & quod Græci dicunt, πληγὰς λαβεῖν τὸν στρατόν. hoc sensu feram sane, dici Florum à Judæis cæsum, id est, clade belli affectum, multis suorum amissis. nam eo tempore multi Romani milites sunt contrucidati. Fortasse cædem illam respicit Rom. militum, quorum Metilius erat præpositus. Josephus τῶν Ῥωμαίων ἔπαρχον nominat, historiam commemorans libro II. Ἁλώσεως, capite XXXII, nec refert, quod ipsius Metilii vitæ parcitum est. nam hoc potuit Suetonius ignorare: cum præsertim, ut diserte Josephus docet, omnia Judæorum delicta Flori astu & fraude graviora atque atrociora quam essent, Romam nunciarentur. Sic & quod ait de aquila rapta, in historia Josephi non legas quam habes fuse expositam eodem libro, capite XL. *Idem.*

1. *Vt*

assumto, ut primum provinciam attigit, proximas quoque convertit in se: correcta statim castrorum disciplina, uno quoque & altero prælio tam constanter inito, [1] *ut in oppugnatione castelli lapidis ictum genu, scuto sagittas aliquot exceperit.* POST *Neronem Galbamque, Othone atque Vitellio de principatu certantibus in spem imperii venit, jam pridem sibi per hæc ostenta conceptam. In suburbano Flaviorum quercus antiqua quæ erat* [2] *Marti sacrata, per tres Vespasiæ partus,* [3] *singulos repente ramos à frutice dedit, haud dubia signa futuri cujusque fati. Primum, exilem, & cito arefactum:* [4] *ideoque puella nata non perannavit. Secundum, prævalidum ac prolixum, & qui magnam felicitatem portenderet. Tertium vero, instar arboris. Quare patrem Sabinum ferunt haruspicio insuper confirmatum renuntiasse matri*, nepotem ei Cæsarem genitum:

1. *Ut in oppugnatione castelli lapidis ictum genu, scuto sagittas aliquot exceperit.*] Petrus Apollonius Collatius de excidio Hierosolymitano libro secundo, in obsidione Jotapates,

—— media inter talia stridens
Incertum qua jacta manu delapsa sagitta est
Sub Petroniadæ coxam, qua poplite juncta est.

Josephus libro III. cap. XVI. Hegesippus lib. III. cap. XII. *Idem.*

2. *Marti sacrata.*] Hoc peculiariter intelligendum est, quod quercus illa Marti sacrata foret: cum generaliter quercus, & æsculus sint Jovi dicatæ: sicut Apollini laurus, Minervæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. *Beroaldus.*

3. *Singulos repente ramos à frutice dedit.*] Mira Latinitas, & vitii suspecta. Probo vero Justi Lipsii emendationem, *ramos an frutices dedit.* quod genus dicendi non raro corrupit librariorum imperitia. *Casaub.*

4. *Ideoque puella nata non perannavit.*] Sive *perennavit* scribatur, sive *perannavit*, ut constanter in Mss. non dubium eandem esse vocis utriusque originem. Fere autem id verbum accipitur pro πολλὰ ἔτη διαγίγνεσθαι, sive διαιωνίζειν. Veteres Romani mense Martio sacra fecere Annæ Perannæ: ut liceret sibi non solum annare, sed & perannare: hoc est, *durare in multos annos.* Suetonius περενναστικῶς accepit pro διετίζειν, *durare in annum.* Non dissimilis ambiguitas in dictionibus διετὴς & δίετης Græcorum. prior de eo dicitur qui perannet: posterior de bimo. quare etiam verbum διετίζειν, quod significat perannare, ut loquitur Suet. de bimatu quodam loco apud Theophrastum Gaza interpretatur. *Idem.*

tum: [1] *nec illam quidquam aliud quam cachinnasse, mirantem*, quod adhuc se mentis compote deliraret jam filius suus. *Mox cum ædilem eum C. Cæsar, succensens curam verrendis viis non adhibitam, luto jussisset oppleri, congesto per milites* [2] *in prætextæ sinum: non defuerunt qui interpretarentur, quandoque proculcatam desertamque Remp. civili aliqua perturbatione in tutelam ejus, ac velut in gremium, deventuram. Prandente eo quondam,* [3] *canis extrarius è trivio manum humanam intulit, mensæque subjecit. Cœnante rursus, bos arator decusso jugo, triclinium irrupit: ac fugatis ministris, quasi repente defessus, procidit ad ipsos accumbentis pedes, cervicemque summisit. Arbor quoque cupressus in agro avito sine ulla vi tempestatis radicitus evulsa atque prostrata, insequenti die viridior ac firmior resurrexit. At in Achaia somniavit, initium sibi suisque felicitatis futurum, simul ac dens Neroni exemtus esset, evenitque ut sequenti die progressus in atrium medicus dentem ei ostenderet tantum quod exemtum. Apud Judæam* [4] *Carmeli Dei oraculum*

1. *Nec illam quidquam aliud quam cachinnasse.*] Loquitur de Tertulla, Sabini matre, Vespasiani avia.

2. *In prætextæ sinum.*] Prætextam significat, qua indutus erat Vespasianus, utpote Ædilis. Supra enim memoratum, prætextam proprie esse magistratuum.

3. *Canis extrarius.*] Est qui *externus* reponendum putet, sed injuriâ. Nam non solum Latina vox est *extrarius*, sed & maxime propria, & ab *externo* differens. Ait Festus, Extrarium dici, *qui extra focum jusque nostrum ac sacramentum est.* Apulejus in 11. Apol. *Præterea minabatur, si extrario nupsisset, nihil se filiis ejus, ex paternis eorum bonis testamento relicturum.* Extrarium accipit pro eo, qui non sit domesticus, & ex eadem familia. Terentius Phormione: *Hanc conditionem si cui tulero extrario.* Utuntur eo & Cicero, Lucretius, Quintilianus. *Marcellus Donatus.*

4. *Carmeli Dei oraculum.*] Tacitus: *Est Iudæam inter Syriamque, Carmelus. ita vocant montem, Deumque, nec simulacrum Deo, aut templum: sic tradidêre majores: aram tantum, & reverentiam.* Et longe Tacito Suetonioque antiquior. Scylax Caryandensis: Κάρμηλος ὄρος, ἱερὸν Διός. Significat montem, & Deum esse, & Dei sedem ac fanum. Nul-

culum consulentem, ita confirmavere sortes: ut quidquid cogitaret volveretque animo, quantumlibet magnum, id esse proventurum pollicerentur. Et unus ex nobilibus captivis[1] *Josephus, cum conjiceretur in vincula, constantissime asseveravit fore, ut ab eodem brevi solveretur, verum jam Imperatore. Nuntiabantur & ex urbe præsagia, Neronem diebus ultimis monitum per quietem, ut*[2] *thensam Jovis opt. max.*[3] *è sacrario in domum Vespasiani, & in Circum deduceret. Ac non multo post, comitia secundi consulatus ineunte Galba,*[4] *statua Divi Julii ad Orientem sponte conversa: acieque Bebriacensi, prius quam committeretur, duas aquilas in conspectu omnium conflixisse: victaque altera, supervenisse tertiam à Solis ortu, ac victricem abegisse. Nec tamen quidquam ante tentavit, promtis-* 6
simis atque etiam instantibus suis, quam solicitatus quorumdam & ignotorum & absentium fortuito favore.

Mæ-

Nullum enim in eo templum, ut Tacitus indicat: sed ipse mons Carmelus quasi templum erat numinis: imo & corpus ejus. Nam Carmelus Deus constabat genio loci, & vasto montis corpore. Verisimile autem est, hanc opinionem paullatim irrepsisse ex eo, quod Elias Thisbites hîc habitârit, scholamque habuerit: ut quidem prodidit Joannes Hierosolymitanus Patriarcha. Vide & I. seu III. Reg. XVIII. item IV. Reg. cap. II. & IV. Hinc diu mons ille pro sancto habitus est, gratioremque in eo fore numini cultum, judicatum. Nondum tamen mons ipse pro numine habebatur: non magis sane quam lapis ille fastigiatim assurgens instar montis credebatur Deus ipse Elagabalus: qui symbolum ejus solum habebatur. Nam *Elagabalus* quidem *Deum montem*, vel *montis Deum* signat: sed eo nomine non mons intelligebatur, verum Sol, cujus delubrum in monte Emesseno erat. Similiter igitur non montem primo, sed sancti montis numen coluêre: ac credibile est, itidem id Solem putâsse. Tandem tamen ipse Carmelus mons habitus pro Deo, idque occasione ea, quam ex Tacito dicebamus. *Vossius.*

1. *Josephus.*] Nobilis ille historicus, quem vide lib. III. Belli Judaici cap. XIIII. Somnio autem ea de re commonitum sese, innuit. Vide & Xiphil.

2. *Thensam.*] Vide Budæum ad caput LXXVI. Cæs.

3. *E sacrario.*] E sacrorum repositorio, quod erat in Capitolio, in quo erat thensa cum aliis donariis, sacrisque Jovi dicatis. *Beroald.*

4. *Statua Divi Julii.*] Vide ad c. VIII. Othonis.

1. *Reve-*

Mœsiaci exercitus bina è tribus legionibus millia missa auxilio Othoni: postquam iter ingressis nuntiatum est, victum eum, ac vim vitæ suæ attulisse: nihilo secius Aquileiam usque perseveraverunt, quasi rumori minus crederent. Ibi per occasionem ac licentiam, omni rapinarum genere grassati, cum timerent ne sibi reversis reddenda ratio ac subeunda pœna esset, consilium inierunt eligendi creandique Imperatoris. Neque enim deteriores esse, aut Hispaniensi exercitu qui Galbam, aut prætoriano qui Othonem, aut Germaniciano qui Vitellium fecissent. *Propositis itaque nominibus legatorum consularium, quot ubique tunc erant, cum cæteros alium alia de caussa improbarent: & quidam è legione tertia, quæ sub exitu Neronis translata ex Syria in Mœsiam fuerat, Vespasianum laudibus ferrent: assensere cuncti, nomenque ejus vexillis omnibus sine mora inscripserunt. Et tunc quidem compressa res est [1] revocatis ad officium numeris parumper.*

Cæ-

1. *Revocatis ad officium numeris.*] *Numerus* militare vocabulum, non solum pro catalogo, seu breviculo militum, quam etiam matriculam vocant recentiores, sed pro ordinibus ipsis, turmisque & cohortibus militum. varie enim distinguebantur. Hinc *referri in numeros, in numeris manere, desinere in numeris esse* apud J Ctos. tit. De test. milit. præsertim l. XLII. Ubi sic Ulpian. *Ex eo tempore quis jure militari incipit testari posse ex quo in numeros relatus est, ante non. Proinde qui nondum in numeris sunt, licet jam lecti tirones sint, & publicis expensis iter faciant, nondum milites sunt, debent enim in numeros referri.* Nec minus eleganter l. II. De his qui not. infamia: *Exercitum non unam cohortem, neque unam alam dicimus, sed numeros multos militum.* Vide Plinium lib. X. item lib. III. Ep. VIII. *Torrent.* Sed & ἀριθμοὺς, in eadem significatione aliquando usurpavit Synesius. *Turnebus.* Vopiscus in Probo *numeros* à limitaneis militibus distinguit, hoc est, legionarios milites à limitaneis vel ripensibus, numeri enim sunt legiones. legionarii milites, per provincias dispositi in castris, & sedibus, ut tunc vocabantur, degebant. limitanei vero, qui in ripa per cuneos auxiliaque constituti limitem tuebantur. Sic in Codice Theodos. multis locis *comitatenses numeri*, & *ripenses*: & *militia comitatensis*, & *ripensis*: & alibi, *comitatenses*, & *limitanei.* nam limitanei & ripenses iidem. comitatenses enim tunc legiones dicebantur, & *comitatenses numeri*, quos simpliciter *numeros* vocat Vopiscus. *Salmasius.*

1. *Vltio-*

Cæterum divulgato facto, Tiberius Alexander præfectus Ægypti primus in verba Vespasiani legiones adegit Calend. Julii: qui Principatus dies in posterum observatus est. Judaicus deinde exercitus, V. Idus Julii apud ipsum juravit. Plurimum cœptis contulerunt, jactatum exemplar epistolæ, veræ, sive falsæ, defuncti Othonis ad Vespasianum, extrema obtestatione [1] ultionem mandantis, & ut Reip. subveniret, optantis: simul rumor dissipatus, destinasse Vitellium victorem permutare hiberna legionum, & Germanicas transferre in Orientem ad securiorem [2] molliorem que militiam: præterea ex præsidibus provinciarum Licinius Mucianus, & è regibus Vologesus Parthus: ille deposita simultate, quam in id tempus ex æmulatione non obscure gerebat, Syriacum promisit exercitum: hic quadraginta millia
[3] sagittariorum. SUSCEPTO *igitur civili bello, ac* 7
ducibus copiisque in Italiam præmissis, [4] interim Alexan-

1. *Vltionem mandantis.*] Nimis argutatur Beroaldus, qui mandatum istud solutum morte, ex libris Jurisconsultorum annotat. nam mandare hoc loco, non simpliciter est ἐντέλλεσθαι, sed quod proprie Græcis ἐπισκήπτειν. sic lib. IV. cap. II. *mandaretque domesticis ultionem si quid sibi accideret.* Id vero mandati genus à morte demum mandatoris vim habere incipit. *Casaub.*

2. *Molliorem que militiam.*] In quam sententiam est illud Lucani:

Quicquid ad Eoos tractus, mundique teporem
Labitur, emollit gentis clementia cæli.

M. Tullius Asiam appellat delicatam provinciam, in qua continenter vixisse laudandum est. *Beroald.*

3. *Sagittariorum.*] Sagittarios equestres Græco vocabulo ἱπποτοξότας vocant: quæ dictio frequens est apud Historicos. Parthos autem præpollere sagittariis, satis notum, cum sagittis potissimum bella conficiant, quas etiam à tergo scienter jaculantur, adeo ut non minus fugiendo noceant, quam resistendo. Hinc illud:

Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis.

Idem.

4. *Interim Alexandriam transiit, ut claustra Ægypti obtineret.*] Hæc vera caussa, non quam Philostratus scriptor interdum nugacissimus, libro quinto ait; ubi clarissimis verbis affirmare audet præstigiator ille insignis Apollonius, propter se transiisse in Ægyptum Vespasianum: seque adeo imperium illi detulisse, ac donasse solum, impudentissimo animo gloriatur. Josephus prudentissime caussas hujus consilii explicat libro quarto cap. XXXVII. præcipua & potissima fuit, annonæ cura: norat enim

xandriam transiit, ut claustra Ægypti obtineret. Hic cum de firmitate imperii capturus auspicium, [1] ædem Serapidis, summotis omnibus, solus intrasset: ac propitiato multum Deo, tandem [2] se convertisset, verbenas, coronasque [3] & panificia, ut illìc assòlet, [4] Basilides libertus obtulisse ei visus est: quem neque admissum à quoquam, & jampridem propter nervorum valitudinem vix ingredi longeque abesse constabat. Ac statim advenere litteræ, fusas [5] apud Cremonam Vitellii copias, ipsum in urbe interemtum nuntiantes. Auctoritas & quasi majestas quædam, ut scilicet inopinato & adhuc novo principi deerat: hæc quoque accessit. E plebe quidam [6] luminibus orbatus, item alius debili crure, sedentem pro tribunali, pariter adierunt, orantes opem valitudinis, demonstratam [7] à Serapide per quietem: restituturum oculos,

enim Vespasianus, si suis præsidiis Ægyptum semel firmasset, fore eam populo Rom. instar freni, ob famis metum. Plura in hanc rem Pseudohegesippus libro quarto, capite XXVI. *Casaubonus.*

1. *Ædem Serapidis.*] His (*de memorandis Alexandriæ loquitur*) accedunt altis sublata fastigiis templa, inter quæ eminet Serapium, quod licet minuatur exilitate verborum, atriis tamen columnariis amplissimis, & spirantibus signorum figmentis, & reliqua operum multitudine ita est exornatum, ut post Capitolium, quo se venerabilis Roma in æternum attollit, nihil orbis terrarum ambitiosius cernat. *Ammianus Marcellinus*

2. *Se convertisset.*] Ritu adorantium, de quo Pithœus ad caput 11. Vitellii.

3. *Et panificia.*] Quæ haud dubiè à Judæis æmulatores Ægyptii accêpere. Noti in sacris *panes propositionum.*

4. *Basilides libertus.*] Atqui Tacitus Basilidem hunc è primoribus Ægyptiorum, & quidem Sacerdotem, fuisse narrat, & alioqui non nomine tantum, quod regale est, sed & in specie ipsa ac functione sacerdotis Imperii omen est. Accedit quod Carmeli quoque, sive montis, sive Dei, de quo ante, Sacerdotem Basiliden vocat, eundem nimirum qui in Serapidis templo apparuit. siquidem tunc longe ipsum abfuisse narrat Sueton. Quibus adductus rationibus dictionem *libertus*, à Grammatico alioqui pari imperitia atque impudentia adscriptam, amovendam censeo. quid enim Romani hominis liberto cum Judæorum, aut Ægyptiorum sacris? *Torrent.*

5. *Apud Cremonam.*] Ubi Antonius cum Mœsiacis legionibus Vitellianos duplici prælio fuderat.

6. *Luminibus orbatus.*] Similia Hadriani Principis miracula apud Spartianum.

7. *A Serapide.*] Sarapin Græci fere vocant, Serapin sæpius Latini: θεὸν ἑπτάγραμμον nuncupatum ex veteri constat epigrammate, item Hesy-

los, [1] si inspuisset: confirmaturum crus, si dignaretur calce contingere. Cum vix fides esset rem ullo modo successuram, ideoque ne experiri quidem auderet, extremo [2] hortantibus amicis, [3] palam pro concione utrumque tentavit, nec eventus defuit. Per idem tempus Tegeæ in Arcadia, instinctu vaticinantium, effossa sunt sacrato loco vasa operis antiqui, atque in iis assimilis Vespasiano imago. [4] Talis, tantaque cum fama in urbem reversus, [5] acto de Judæis triumpho, 8

[1] consu-

ſychio in ἐπιζωγεγραμμένων. Eum eſſe Joſephum, colligere etiam eſt ex eo, quod modius capiti ſuperimponeretur; ut eſt apud Rufinum Hiſt. Eccl. lib. II. cap. XXIII. Cum autem variæ ejus rei cauſſæ adferantur, maxime placet, quod ſubjungit, frugum largitatem eo indicari. Suidas ſimiliter in Σάραπις, ait, μόδιον ἔχειν ἐν τῇ κεφαλῇ, καὶ τὸν πῆχυν. Ibidem legas, à quibuſdam Joſephum putari. Eamque ſententiam confirmat, quod idem ſit Serapis, ac Apis: quemadmodum ex Ariſtea Argivo tradit Clemens Alexandr. in primo Στρωμ. ex Terentio item Varrone B. Auguſtinus lib. XVIII. C. D. de cap. V. in eo interim hi pariter decepti, quod intellexerint Apim, regem Argivum, cum debuerint Ægyptium, qui Argivo compluribus erat ſeculis antiquior. *Voſſius.*

1. *Si inſpuiſſet.*] Agnoſcis, pie lector, falſam imitationem miraculorum Christi. ſic ſolitus illudere hominibus ὁ δαίμων. & apud Epiphanium κατὰ Σαμψαίων inter inſtrumenta miraculorum eſt ὁ σίελος τῶν πλυσμάτων. *Caſaub.*

2. *Hortantibus amicis.*] Maxime Medicis, qui diſſerebant non excuſſam eſſe vim luminis illi orbato luminibus, & redituram aciem, ſi pellerentur obſtantia, alteri vero depravatos artus integrari poſſe, ſi ſalubris vis adhiberetur. *Beroald.*

3. *Palam pro concione utrumque tentavit.*] Quid appellat *concionem*? an convocatum in eam rem populum, ſive in theatrum, ſive in forum? an potius coronam forte adſtantis multitudinis? hoc puto verius: & ſuadent Taciti verba, *Igitur Veſpaſianus cuncta fortunæ ſuæ patere ratus, nec quidquam ultra incredibile: erecta quæ aſtabat multitudine, juſſa exſequitur.* Notemus ergo vocis *concio* hunc uſum pro multitudine ἁπλῶς. *Caſaub.*

4. *Talis tantaque cum fama in urbem reverſus.*] Tacitum vide, qui Eteſiarum flatum Alexandriæ oppertum eſſe Veſpaſianum narrat. Joſephus libro quarto iter illud deſcribit capitibus XXXVII. & XL. ac ſequentibus. & libro VII. capitibus V. & X.

5. *Acto de Judæis triumpho.*] Ne credas, Veſpaſianum ſtatim ut Romam rediit de Judæis triumphaſſe: id enim repugnat ſententiæ Hiſtoricorum, qui prodiderunt, Veſpaſianum exſpectaſſe filium Titum à Judaica victoria revertentem: cum quo communem triumphum ob res bene geſtas agere ſtatuit: quamvis utrique Senatus proprium decreviſſet. Pompa Judaici triumphi graphice perſcripta eſt à Joſepho libro ſeptimo belli Judaici: in quo inter cætera lex Judæorum geſtata fuit: quam in Palatio

[1] *consulatus octo veteri addidit. Suscepit & censuram, ac per totum imperii tempus nihil habuit antiquius, quam prope afflictam nutantemque Rempubl. stabilire, primo, deinde & ornare. Milites,* [2] *pars victoriæ fiducia, pars ignominiæ dolore, ad omnem licentiam audaciamque processerant. Sed & provinciæ civitatesque liberæ, necnon & regna quædam tumultuosius inter se agebant. Quare Vitellianorum quidem & exauctoravit plurimos, & coërcuit. Participibus autem victoriæ adeo nihil extra ordinem indulsit, ut etiam legitima præmia nonnisi sero persolverit. Ac ne quam occasionem corrigendi disciplinam prætermitteret, adolescentulum fragrantem unguento, cum sibi pro impetrata præfectura gratias ageret, nutu aspernatus, voce etiam gravissima increpuit:* Maluissem allium oboluisses: *litterasque revocavit.* [3] *Classiarios vero, qui ab Ostia & Puteolis Romam pedibus per vices commeant, petentes,* constitui aliquid sibi [4] calcearii nomi-

tio conditam servari præcepit Vespasianus. *Beroaldus.*

1. *Consulatus octo veteri addidit.*] Veterem vocat quem privatus adhuc gessit sub Claudio Principe ex Cal. Novembris, quo anno P. Cornelius Faustus, & L. Salvius Otho Cal. Januar. inierant Magistratum. Sup. cap. IIII. inf. Domit. cap. I. Onufrius tamen aliter digerit. *Torrent.*

2. *Pars victoriæ fiducia, pars ignominiæ dolore.*] *Victoriæ fiduciam* & *ignominiæ dolorem* intelligo, prout vel Vespasiani partes secuti fuerant, vel adhæserant Vitellio. *Idem.*

3. *Classiarios vero, qui ab Ostia & Puteolis Romam pedibus per vices commeant.*] De classiariis passim loquuntur Tacitus & Suetonius, item Plinius in epistola de morte avunculi, ac cæteri quoque historici meminerunt, & veteres inscriptiones: sed de hac eorum cursitatione nihil legi apud alios. similes, at non iidem tamen, dromonarii, de quibus Cassiodorus lib. II. & IIII. *Casaubonus.*

4. *Calcearii nomine.*] *Calcearium* dixit Sueton. ut *clavarium* Tacit. lib. III. Histor. pro donativo quod vel in calceos, vel in caligares clavos impenditur. Sic *camelasia*, vel (ut alii legunt) *camelaria* apud JCtos. quod alendis camelis datur, l. 1. & l. ult. De munerib. quo vocabulo usus est etiam Ammianus lib. XVII. Neque alio sensu Ciceronis in Pisonem verba accipio cum ait: *Nonne* HS. *centies & octogies, quod quasi vasarii nomine in venditione mei capitis*

mine: *quasi parum esset, sine responso abegisse, jussit post hæc,* [1] *excalceatos cursitare: & ex eo ita cursitant.* [2] *Achaiam, Lyciam,* [3] *Rhodum, Byzantium, Samum, libertate ademta, item* [4] *Thraciam, Ciliciam, & Comagenem* [5] *ditionis regiæ usque ad id tempus, in provinciarum formam redegit. Cappadociæ propter assiduos bar-*

capitis asscripseras, ex ærario tibi attributum Romæ in quæstu reliquisti? vasarium enim vocat omne illud quo ituri in provinciam magistratus suppellectilis caussa instruebantur. Qua de re Aug. cap. XXXVI.

1. *Excalceatos.*] Codex Salmas. *excalciatos*, atque ita semper. ex Græco χάλκοι.

2. *Achaiam.*] Sane Achaiæ, & omni Græciæ libertatem ademit Vespasianus. Nam nomine Achaiæ omnis Græcia comprehendebatur, auctore Pausania. De libertate Achæis à Nerone reddita Plinius lib. IV. cap. VI. Philostratus item libro quinto, ante finem: qui, inter cætera Apollonium sic scripsisse ad Vespasianum, tradit: Νέρων τοὺς Ἕλληνας παίζων ἠλευθέρωσε, σὺ δὲ αὐτοὺς σπουδάζων ἐδουλώσω. Ἔρρωσο. Nero liberos dimittens Achæos, & omnem Græciam, ne populus Romanus doleret sibi hanc provinciam ademptam, Sardiniam Romanis donavit. Pausanias Achaïcis. *Ios. Scaliger.*

3. *Rhodum.*] Sex. Rufus: *Ita Rhodus & insulæ primum libere agebant. Postea in consuetudinem parendi Romanis clementer provocatæ pervenerunt: & sub Vespasiano Principe Insularum provincia facta est.* In Notitia Imperii: *Lyciæ, Cariæ, Insularum.*

4. *Thraciam, Ciliciam, & Comagenem.*] Si ea scriptura sedet, intelligemus de parte aliqua Thraciæ, ubi regnum ante fuerit. & scimus quam late pateat interdum Thraciæ appellatio. *Casaub.* Tanto ante cum in populi Romani ditionem redacta fuisset Thracia, existimo legendum *Trachiam Ciliciam.* pars enim Ciliciæ propter asperitatem montium, ut ex Geographis constat, Thrachia dicebatur. *Turnebus.* Eutropius: *Ciliciam Tracheam, & Comagenem.* Κίλικες Τραχειῶται Stephano, & Straboni. Inde Κιλικία τραχεῖα. In omnibus scriptis & excusis inepte *Tracia* pro *Trachea* excusum. Alioquin Thraciæ provinciæ à Vespasiano dispositæ fuerunt. Vide Eustathium in Dionysium. Ex Thraciis sex provincias fecit, Thraciam, Æmimontem, Mœsiam inferiorem, Scythiam, Rhodopen, Europam, in qua secundæ arces orbis Rom. sunt positæ. Sex. Rufus in veteri inscriptione CONSVLARI. PROVINCIAE. EVROPAE. ET. THRACIAE. In Notitias *Sub dispositione viri spectabilis Vicarii Diœceseos Thraciarum*, EVROPA, THRACIA, HAEMIMONTVS, RHODOPA, MOESIA SECVNDA. SCYTHIA. *Ios. Scaliger.*

5. *Ditionis regiæ usque ad id tempus.*] Non semper tamen, Commagene quidem. quam in provinciæ formam redegit Tiberius, transtulitque ad jus prætoris. Tacitus in actis anni DCCLXXI. Annalium lib. II. sed priorem formam πολιτείας Commagenis restituerat Cajus imposito Antiocho. Dio libro quinquagesimo octavo, Ἀντιόχῳ τε τῷ τοῦ Ἀντιόχου τὴν Κομμαγηνήν, ἣν ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχε, καὶ προσέτι καὶ τὰ παραθαλάσσια τῆς Κιλικίας ἔδωκε. qui locus movet me valde, ut Turnebo assentiar, & legam, *Tracheam Ciliciam &*

 Com-

barbarorum incursus legiones addidit: [1] *consularemque rectorem imposuit, pro equite Rom. Deformis urbs veteribus incendiis ac ruinis erat: vacuas areas occupare & ædificare, si possessores cessarent, cuicumque permisit. Ipse* [2] *restitutionem Capitolii aggressus,* [3] *ruderibus purgandis manus primus admovit, ac suo collo quædam extulit:* [4] *ærearumque tabularum tria millia, quæ simul conflagraverant, restituenda suscepit, undique investigatis exemplaribus, instrumentum imperii pulcherrimum ac vetustissimum: quo continebantur pæne ab exordio urbis senatusconsulta, plebiscita de societate & fœdere ac privilegio cuicumque concessit. Fe-*

Commagenen. nam maritima Ciliciæ, non aliud quam Trachea Cilicia, quæ Commagenæ adjuncta, ac regi uni attributæ ambæ. *Casaub.*

1. *Consularemque rectorem imposuit, pro equite Rom.*] Cappadociæ in formam provinciarum redactæ, eques impositus à Tiberio. Dio libro LVII. in anno DCCLXX. καὶ ἡ Καππαδοκία, ἐς τῶν Ῥωμαίων ἐγένετο, καὶ ἱππεῖ ἐπετράπη. *Idem.*

2. *Restitutionem Capitolii.*] Curam restituendi Capitolii in L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famaque inter proceres. Ab eo contracti haruspices, monuêre, ut reliquiæ prioris delubri in paludes aveherentur, templum iisdem vestigiis sisteretur, nolle Deos mutare veterem formam. *Tacitus.*

3. *Ruderibus purgandis manus primus admovit, ac suo collo quædam extulit.*] Simile illud quod vere an falso in Actis Silvestri de Constantino Magno legimus: *Octavo die processit, albis depositis, totus mundus & salvus: & veniens ad Confessionem beati Petri Apostoli, ablatoque diademate capitis, exuens se chlamyde, & accipiens bidentem, terram primus aperuit ad fundamenta basilicæ construendæ. dehinc ob numerum* XII. *Apostolorum, duodecim cophinos terra plenos suppositis humeris bajulans asportavit.* Similia his narrant alii de summis Principibus. *Casaubon.* Ita Ner. cap. XIX. *In Achaia Isthmum perfodere aggressus, &c. primus rastello humum effodit, & corbulæ congestam humeris imposuit.* ad quem locum plura.

4. *Ærearumque tabularum.*] Quod in Capitolio forent publica monumenta. & leges, & fœdera in tabulis æneis scripta, testantur Historici, & docet Polybius, qui scribit in tertio, fœdera, quæ inter Romanos & Carthaginienses icta fuerunt, perscripta in tabulis æneis fuisse: quæ conspiciebantur in templo Jovis Capitolini, ubi ab Ædilibus diligentissime custodiebantur. M. Tullius scribens in Catilinam, ait, *æra legum in Capitolio fuisse tacta de cælo, & liquefacta.* Plinius quoque tradit, *publicas constitutiones incidi solitas in tabulis æreis.* Livius refert in tertio, *consulta olim fuisse relata in ædem Cereris ad ædiles:* & olim fœdus ictum cum Latinis fuit insculptum in ænea columna. *Beroaldus.*

1. Tem-

Fecit & nova opera, [1] templum Pacis Foro proximum: [2] divique Claudii in Cœlio monte, cœptum quidem ab Agrippina, ſed à Nerone prope funditus deſtructum. Item [3] Amphitheatrum urbe media, ut deſtinaſſe compererat AVguſtum. [4] Ampliſſimos ordines, & exhauſtos cæde varia, & contaminatos veteri negligentia, purgavit: ſupplevitque recenſito ſenatu & equite: ſubmotis indigniſſimis, & honeſtiſſimo quoque Italicorum ac provincialium allecto. Atque uti notum eſſet, utrumque ordinem non tam libertate inter ſe, quam dignitate dif-

1. *Templum Pacis.*] Cujus hodie quoque viſuntur veſtigia ad lævam, via Sacra ad Mariæ cognomento Novæ fanum tendentibus. *Sabellic.* De eodem templo Joſephus lib. VII. cap. XXIV. de B. I. *Omnia in illud fanum collecta ac dipoſita ſunt, quorum viſendorum ſtudio per totum orbem, qui ante nos fuerunt, vagabantur, quomodo aliud apud alios ſitum eſſet, videre cupientes.* Arſit temporibus Commodi. Vide Herodianum, & Galenum in libro De theriaca. Nugas eorum qui memoriæ prodiderunt hoc templum Æternum fuiſſe dictum, & neſcio quæ miracula ibi facta ad Domini adventum, erudite refellit Cardinalis Baronius. *Caſaubonus.*

2. *Divique Claudii.*] Spectat huc Suetonii locus Claud. cap. XLV. *Funeratus eſt ſollemni Principum pompa, & in numerum Deorum relatus. Quem honorem à Nerone deſtitutum abolitumque, recepit mox per Veſpaſianum.* Sed & Sex. Aurelius Victor: *Capitolium, ædem Pacis, Claudiique monumenta reparavit. Monumenta* cum ait, non templum Claudii tantum, de quo hic Suetonius, ſed & aquas Curtiam & Cæruleam intellige: has enim, à Claudio inductas, reſtituit. Qua de re Claud. cap. XX.

3. *Amphitheatrum.*] Id opus magna ex parte adhuc extat inter Palatium, Cælium, & ædem Virginis, cujus proxime meminimus. *Sabellicus.* Theatri figura fuit ſemicirculi in cornua producti. Pompeji juſſu & cura amphitheatrum, cujus vacuum expleretur hominum quadraginta millibus. C. Curio is, qui Cæſaris partes fovit, ligneum amphitheatrum excitavit; quod ſubditis rotis penſile ex iiſdem cardinibus diduceretur medium: atque vitandi Solis cauſſa etiam averteretur, coiretque rurſus in circulum, ubi res poſceret. Habes Amphitheatri laudes apud Martialem, quod ab Auguſto deſtinatum Veſpaſianus extruxit, Titus filius dedicavit. Duo in urbe noſtra: quorum alterum admirabile. unum Polæ vidimus non contemnendum. Nemauſi unum ſtructura & mole nulli ſecundum. *Cæſar Scaliger.*

4. *Ampliſſimos ordines.*] *Ampliſſimum ordinem* etiam equeſtrem vocat. Ac de ea utriuſque ordinis purgatione loqui arbitror Suetonium, qua non ſolum indignos removit, ſed & gentes familiaſque compoſuit atque reſtituit, & quidem (ſi Victori credimus) numero mille, cum ægre ducentas reperiſſet, pleriſque tyrannorum ſævitia extinctis. *Torrent.*

differre, de jurgio quodam senatoris equitisque Rom. ita pronuntiavit: Non oportere maledici senatori-
10 bus: re maledici civile fasque esse. *Litium series ubique majorem in modum excreverant, manentibus antiquis, intercapedine jurisdictionis, accedentibus novis, ex conditione tumultuque temporum. Sorte elegit per quos rapta bello restituerentur: quique [1] judicia centumviralia, quibus peragendis vix suffectura litigatorum ætas videbatur, extra ordinem dijudicarent, redi-*
11 *gerentque ad brevissimum numerum. Libido atque luxuria, coërcente nullo, invaluerat. [2] Auctor senatui fuit decernendi, [3] ut quæ se alieno servo junxisset, ancilla ha-*

1. *Iudicia centumviralia.*] Centumviri (quos primum Quæstura functi, deinde Decemviri litibus judicandis hasta posita solenni conventu cogere solebant, omnibus autem Prætor præsidebat) de testamentis aliisque civilibus, ac privatis causis judicabant, quales nimirum Crassus enumerat lib. I. De oratore, ac cernere est apud JCtos. l. XIII. De inoff. test. & l. XXX. De lib. leg. Ea igitur judicia quæ ad Centumviros pertinebant, Vespasianus etiam aliis extra ordinem cognoscenda commisit. *Torrentius.* Adde Plin. Epist. XIIII. libro II. Epist. ult. libro v. & XXIIII. lib. IIII. & XXXI. libro VI. ac Suetonium Aug. capite XXXVI.

2. *Auctor Senatui fuit decernendi.*] Observatum videmus ab optimis quibusque Principibus, ut constituturi aliquid venirent in Senatum, atque ibi ea de re in quam vellent partem oratione habita, censendi arbitrium Patribus relinquerent. Quo facto Senatusconsultum in ipsorum fere sententiam sequebatur, & interdum à Principe, tanquam auctore, interdum à Consulibus in gratiam Senatus, sæpe etiam à re ipsa appellabatur. Exempla apud JCtos passim obvia. Atque hoc est quod frequenter eadem de re nunc Senatusconsulto, nunc Principis oratione cautum aliquid legitur. *Torrentius.*

3. *Vt quæ se alieno servo junxisset, ancilla haberetur.*] Atqui multo ante à Claudio factum narrat Tacitus Annal. XII. Cujus verba quanquam corrupta sunt, non dubia tamen eorum sententia est, mulierem liberam quæ alieno servo, ignorante domino, se miscuisset, veluti proprio consensu servam fieri, & inde natos quoque pro liberis non haberi. sic enim S. C. Claudianum exponunt JCti, Ulpian. institut. tit. II. Paull. Receptar. sententiar. lib. IIII. tit. X. ipse Justinian. lib. III. Institut. tit. XIII. & in Codice suo de SCto Claudiano tollendo. Crebra etiam in Codice Theodosiano ejus mentio. Sunt itaque qui velint Vespasianum primo suo Consulatu, quem sub Claudio gessit, auctorem fuisse ut id decerneretur. Atqui Tacitus non solum Claudio hoc asscribit, sed & Pallantem, libertum, tanquam repertorem ejus, laudatum ac remuneratum tradit. Sed & Suetonius hic de Vespasiano, uti jam Prin-

haberetur. [1] *Neve filiorumfamilias fœneratoribus exigendi crediti jus umquam esset, hoc est, ne post patrum quidem mortem.* C Æ T E R I S *in rebus statim ab initio* 12
principatus usque ad exitum, civilis & clemens. Mediocritatem pristinam neque dissimulavit umquam, ac frequenter etiam præ se tulit. Quin & conantes quosdam originem Flavii generis ad conditores Reatinos, [2] *comitemque Herculis, cujus monumentum exstat via Salaria, referre, irrisit ultro. Adeoque nihil ornamentorum extrinsecus cupide appetivit, ut triumphi die fatigatus tarditate & tædio pompæ non reticuerit:* merito se plecti, qui triumphum, quasi aut debitum majoribus suis, aut speratum unquam sibi, tam inepte senex concupisset. *Ac ne* TRIBUNITIAM *quidem* POTESTATEM *&* PATRIS PATRIÆ *appellationem nisi sero recepit. Nam* [3] *consuetudinem salutantes scrutandi, manente adhuc bello civili, omiserat.*

Principe loquitur. *Idem.*

1. *Neve filiorumfamilias fœneratoribus exigendi crediti jus umquam esset.*] Id quoque ante Vespasiani tempora sæpius cautum: nam & Lætoriæ legis circumscriptionem adolescentium vindicantis meminit Cicero lib. III. De offic. & Plautus Pseudolo legem quinam vicenariam commemorat, quæ vetaret adolescentibus pecuniam dari mutuo, ab ipsa (ut opinor) ætate, intra quam id prohiberetur, à Poëta sic appellatam. Et Claudium scribit Tacitus initio libri II. Annal. lege lata sævitiam creditorum coërcuisse, ne in mortem parentum pecunias filiisfamilias fœnori darent. Eam igitur legem neglectam Vespasianus revocavit. Neque id profuit: aliter enim suo mox tempore usitatum fuisse ostendit Juvenalis, cum ait Satyra III.

—— funus promittere patris
Nec volo nec possum. ——

Leges igitur bonas semper fœneratorum vicit improbitas, ut de Fufidio illo suo lib. I. Sat. VI. tradit Horatius, & de Macedone JCti ad S. C. Macedonianum, quod tam præclari adolescentium circumscriptoris nomen illustrat. *Idem.*

2. *Comitemque Herculis.*] Tanquam illi, qui Reate oppidum in Sabinis condiderunt, fuerint in Herculis comitatu, Silius tamen cecinit, Reate non Herculi fuisse dicatum, sed magnæ matri Cælicolarum. Herculem autem venisse in Italiam post abacta Geryonia armenta, vulgo notum est. *Beroaldus.*

3. *Consuetudinem salutantes scrutandi.*] Hinc *scrutatores* dicti Claud. cap. XXXV.

13 *rat. Amicorum libertatem,* [1] *caussidicorum figuras, ac Philosophorum contumaciam lenissime tulit. Licinium Mucianum* [2] *notæ impudicitiæ, sed meritorum fiducia minus sui reverentem, nunquam nisi clam, & hactenus retaxare sustinuit, ut apud communem aliquem amicum quærens, adderet clausulæ,* Ego tamen vir sum. *Salvium Liberalem in defensione divitis rei, ausum dicere,* Quid ad Cæsarem, si Hipparchus HS. millies habet? *& ipse laudavit. Demetrium Cynicum in itinere obvium sibi* [3] *post damnationem, ac neque assurgere, neque salutare se dignantem, oblatrantem etiam nescio quid, satis habuit* Canem *appellare.*
14 *Offensarum inimicitiarumque minime memor, executorve, Vitellii hostis sui filiam splendidissime maritavit, dotavitque etiam & instruxit. Trepidum eum interdicta aula sub Nerone, quærentemque quidnam ageret, aut quo abiret, quidam* [4] *ex officio* [5] *admissionis simul ex-*

1. *Caussidicorum figuras.*] Vocabulum hac notione, eo seculo natum. Quintilianus libro IX. cap. II. Sextus Victor *vocat obliqua dicta:* Eutropius in Vespasiano *convicia.* Suidas in eodem, σκώμματα ῥητόρων. Græci vocant ὑπονοίας. Herodianus, ut videtur, ὑπογραφὰς libro quarto, dum ait de Alexandrinis, πεφύκασι δέ πως εἶναι φιλοσκώμμονες, καὶ λέγειν εὐστόχους ὑπογραφὰς ἢ παιδιάς. Figuras hujusmodi & dicta figurata sic describit Julius Papa Romæ in Epistola quam inserit Anastasius Apologiæ secundæ: καὶ ἐν οἷς, ait, ῥήματα ἐδόξατε ἡμᾶς τιμᾶν, ταῦτα μεταχηματιζόμενοι μετ' εἰρωνείας τινὸς εἰρήκατε. Figurarum exempla sunt hæc. Ælius Spartianus in Severo: *Damnabantur plerique, cur jocati essent, alii cur tacuissent, alii cur pleraque figurata dixissent, ut quod esset imperator vere nominis sui, vere Pertinax, vere Severus.* Casaub. *Morsus figuratos* vocat Macrobius lib. VII. Saturnal. cap. III.

2. *Notæ impudicitiæ.*] *Impudici* proprie qui cum viris consueverunt. Vid. in Augusto. Quod repetendum quo melius intelligatur quod sequitur, *Ego tamen vir sum*, vel (ut Victor refert) *Nosti me virum esse.*

3. *Post damnationem.*] Nam Vespasianus suadente Muciano Philosophos Roma expulit, relegato in insulam Demetrio. auctor Xiphilin.

4. *Ex officio.*] Officium pro officialibus poni non est infrequens, nec insolens, Jurisconsultis præsertim: eodem in sensu posuit Tranquillus. *Turnebus.*

5. *Admissionis.*] Apud nos primi omnium C. Gracchus & mox Livius Drusus instituerunt segregare turbam suam,

expellens, [1] abire Morboniam *jusserat. In hunc postea deprecantem haud ultra verba excanduit, & quidem totidem fere atque eadem. Nam ut suspicione aliqua vel metu ad perniciem cujusquam compelleretur tantum abfuit, ut monentibus amicis cavendum esse* [2] *Metium Pomposianum, quod vulgo crederetur* [3] *genesim habere imperatoriam,* [4] *insuper* Cos. *fecerit: spondens,* [5] *quandoque beneficii memorem futurum. Non temere quis punitus insons reperitur: nisi absente eo & ignaro, aut certe invito atque decepto.* [6] *Helvidio Prisco, qui*

suam, & alios in secretum recipere, alios cum pluribus, alios cum universis. Habuerunt itaque isti amicos primos, habuerunt & secundos, numquam veros. *Seneca.* Lampridius in Alexandro: *Moderationis tantæ fuit, ut amicos non solum primi ac secundi loci, sed etiam inferioris, ægrotantes viserit.* Et Tiberius ipse amicos solitus describere in tres classes. Ab hoc more Admissiones manarunt, Admissionales, & officium admittendi. Admissionum facilitatem in Trajani laudatione Plinius admiratur. Alexandrum quasi unum è Senatoribus, patente velo, Admissionalibus remotis, salutatum esse Lampridius scribit. *Lipsius.*

1. *Abire Morboniam.*] Morbonia, vel, ut in quibusdam libris scribitur, Morbovia, ut nomen oppidi, quod tamen nusquam est, fingi videtur. aut adeo populi ore frequentabatur ceu oppidi nomen, sub sensu morbi & exitio. Hoc enim perinde est, ac si quis aliquem in malam crucem amandet, aut ad corvos abire jubeat. Certe compendium Dionis pro Morbonia, ἐς κόρακας, habet. *Turnebus.*

2. *Metium Pomposianum.*] Eum ob genesim postea Domitianus occidit, c.x.

3. *Genesim habere Imperatoriam.*] Vulgo ferebatur, quod mathematici Pomposiano prædixissent, inspecta ejus nativitate, fore, ut aliquando imperaret. Hoc enim significat, habere genesim Imperatoriam. Olim Severus audivit quandam in Syria fœminam nomine Juliam, regiam habere genituram, hoc est, ut regi jungeretur: eandem uxorem petiit, & accepit: & ita quum ipse regnaret, prædicta Mathematicorum de uxore comprobata sunt. *Beroald.*

4. *Insuper consulem fecerit.*] Videtur Vespasianus idem sensisse, quod M. Antoninus Imperator sensit, qui de Avidio Cassio, quem Verus cavendum scripserat, tanquam osorem tyrannidis, ita rescripsit: *Si Cassio divinitus debetur Imperium, non poterimus interficere, etiam si velimus: scis enim proavi tui dictum, Successorem suum nullus occidit.* Idem.

5. *Quandoque.*] Si imperaret, sicuti credebatur ex genitura Imperatoria.

6. *Helvidio Prisco.*] Hic ille Helvidius Priscus gener Thraseæ, de quo præclare Tacit. extremo lib. XVI. Annal. & initio lib. IIII. Histor. Juvenal. quoque Sat. V. Altercationes etiam, de quibus hîc Sueton. commemorat Arrianus De Epicteti sermonibus lib. I. cap. II. Filium Helvidium patri cognominem occidit Domitianus, cap. x. De patre & filio elegans Plinii epistola lib. IIII. Ad Cerealem.

qui reversum ex Syria, solus, privato nomine Vespasianum salutaverat, & in prætura omnibus edictis sine honore ac mentione ulla transmiserat, non ante succensuit quam altercationibus insolentissimis pæne in ordinem redactus. Hunc quoque, quamvis relegatum primo, deinde & interfici jussum, magni æstimavit servare quoquo modo, missis qui percussores revocarent: & servasset, nisi jam periisse falso nuntiatum esset. Cæterum neque cæde cujusquam umquam lætatus, justis
16 suppliciis illacrymavit etiam & ingemuit. SOLA est, in qua merito culpetur, pecuniæ cupiditas. Non enim contentus [1] omissa sub Galba vectigalia revocasse: nova & gravia addidisse: auxisse tributa provinciis nonnullis & duplicasse: negotiationes quoque vel privato pudendas propalam exercuit, coëmendo quædam tantum ut pluris postea distraheret. Nec candidatis quidem honores, reisve tam innoxiis quam nocentibus absolutiones venditare cunctatus est. Creditur etiam procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia ex industria solitus promovere, quo locupletiores mox condemnaret: [2] quibus quidem vulgo pro spongiis dicebatur uti, quod quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes. Quidam natura cupidissimum tradunt, idque exprobratum ei à sene bubulco: qui negata sibi gratuita libertate, quam imperium adeptum suppliciter orabat, proclamaverit, Vulpem pilum mutare, non mores. Sunt contra qui opinentur [3] ad ma-

1. *Omissa sub Galba vectigalia.*] Quale erat imprimis QVADRAGESIMAE, de quo ex veteri nummo ad caput XV. Galbæ.

2. *Quibus quidem vulgo pro spongiis dicebatur uti.*] Haud absimile est scitum illud Cynici Diogenis, *Dionysium amicis uti pro vasculis, quæ dum plena sunt, evacuat, & abjicit vacua.*

3. *Ad manubias & rapinas necessitate com-*

manubias & rapinas necessitate compulsum, summa ærarii fiscique inopia: de qua testificatus sit initio statim principatus: professus [1] quadringenties millies opus esse, ut Resp. stare posset. *Quod & verisimilius videtur, quando & male partis optime usus est. In omne ho-* 17
minum genus liberalissimus, [2] *explevit censum senatorium: consulares inopes* [3] *quingenis sestertiis annuis sustentavit,* [4] *plurimas per totum orbem civitates terræmotu aut incendio afflictas, restituit in melius. Inge-* 18
nia & artes vel maxime fovit: [5] *primus è fisco Latinis Græ-*

compulsum.] Xiphilinus: Ὁ δὲ Μουκιανὸς καὶ χρήματα ἀμύθητα πανταχόθεν, ὅθεν ἐνεδέχετο, εἰς τὸ δημόσιον ἤθροιζεν ἑτοιμότατα, τὴν ἐπ' αὐτῷ ἐπηρείαν εἰς ἑαυτὸν ἀντὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἀναδεχόμενος. νεῦρα γὰρ τῆς ἡγεμονίας τὰ χρήματα ἀεί ποτε εἶναι ἔλεγε. *Manubiarum* vero vocabulo uti videtur Suet. pro spoliis atque illicito quæstu, ut alibi quoque, & non semel ipse Cicero. De quo verbo Gell. lib. XIII. c. XXIII. Ascon. Verrina III. Nonius & alii. Hinc *manubialis pecunia* Aug. cap. XXX.

1. *Quadringenties millies opus esse.*] Hanc summam majorem esse video, quam ut Vespasianus speraverit quantavis parsimonia aut tributorum exactione colligi posse. quare pro quadringenties *quadragies* legendum esse videtur, id est, millies centena millia aureorum coronatorum: ultra enim hanc summam ne ludicra quidem vota hominum procedere solent, etiamsi immensum quid, majusque omni auri conceptaculo exoptare contendant. *Budæus.*

2. *Explevit censum Senatorium.*] Aug. cap. XLI.

3. *Quingenis sestertiis annuis sustentavit.*] Eadem liberalitate usus est Nero in Messalam consularem, cujus paupertatem, ut inquit Tacitus, sustentavit quingenis sestertiis in singulos annos. Idem Aurelio quoque Cottæ, & Antonio annuam pecuniam statuit, quamvis per luxum habitas opes dissipassent. Quingenis autem sestertiis, id est, XII. M. & D. coronat.

4. *Plurimas per totum orbem civitates, &c.*] Tres Cypri civitates, Vespasiano imperante terræ motu concidisse, scribit Eusebius num. MMXCIII. Ille, qui lusit de otio suo, quisquis is fuit Sibyllinorum carminum conditor:

Καὶ τότε δὴ Σαλαμῖνα Πάφον θ'
ἅμα σεισμὸς ὀλέσσει,
Κύπρον ὅταν περίκλυστον ὑπερκλονέῃ μέλαν ὕδωρ.

Ex inundatione terræ motum sequuturum innuit, quod clarius postea.

5. *Primus è fisco Latinis Græcisque rhetoribus annua centena constituit.*] Sive quod idem est, aureos millenos. nostræ vero pecuniæ, aureos bis millenos & quingenos. Amplissimum sane, ut quidem nunc vivitur, honorarium: pro ratione vero illorum temporum tenue. nonne enim pudendum, Terpno Diodoroque citharœdis pro una productione data ducenta, istis vero annua centena tantum statui? Medicis ducena saltem quinquagena annuam mercedem apud prin-

Græcisque rhetoribus annua centena constituit. Præstantes Poëtas, [1] *nec non & artifices, coëmit: item* [2] *colossi refectorem* [3] *insigni congiario magnaque mercede donavit:* [4] *mechanico quoque grandes columnas exigua impensa perducturum in Capitolium pollicenti, præmium pro commento non mediocre obtulit, operam remisit, præfatus* [5] sineret se plebeculam pascere.
19 *Ludis per quos scena* [6] *Marcelliani theatri restituta dedicabatur, vetera quoque* [7] *acroamata revocaverat. Apollina-*

principes fuisse, scribit Plinius libro XXIX. Fuêre & Philosophis annua constituta, ut clarum ex illò Tatiani loco quem supra laudavimus. at non Vespasianus ejus instituti auctor, sed M. Antoninus Pius, de quo scribit Capitolinus, *Rhetoribus & philosophis per omnes provincias & honores & salaria detulit.* Casaubon.

1. *Nec non & artifices coëmit.*] Vetus vox *coëmere* pro mercede conducere: sic *emptivus* miles ὁ μισθῷ πεπεισμένος, apud Festum. *emere auxilio*, apud Julium Capitolinum in Antonino Philosopho. *Idem.*

2. *Colossi refectorem.*] Hic colossus erectus sub Nerone, refectus à Vespasiano, ac dempto capite Neronis, & Solis adjecto cum VII. radiis, Soli dicatus fuit. Iterum Commodus ablato capite Solis suum reposuit. Illarum enim immanium statuarum capita & brachia, quod exemptilia essent, commutabantur gomphis ferreis, aut plumbeis, binis, aut ternis, ut etiam hodie videre est Romæ in statuis vetustissimis. Hieronymus in cap. III. Habacuc: *Vultu tantummodo commutato, ablatoque capite, ejus qui vicerit, facies superponitur.* Ideo elegantissime Tertullianus cap. XII. Apolog. *Cervices ponimus ante plumbum. Glutinum & Gomphosis capiti sunt Diis vestris.* γόμφωσιν & coagmentationem capitibus simulacrorum ex plumbo fieri ait. *Ios. Scaliger.*

3. *Insigni congiario.*] *Congiarium* vocat quod privato datum fuit. Cæs. cap. XXVII.

4. *Mechanico quoque grandes columnas, &c.*] Idem Archimedes machinator tormentorum bellicorum scientissimus scripsit ad Hieronem, quodcunque onus arte mechanica moveri posse: qui olim gloriabundus jactasse fertur, si quem alterum nactus terræ globum esset, se hunc orbem ad illum translaturum. Id cum Hieron admiraretur, tanquam incredibile factu, navem onerariam solito onere onustam, procul assidens, nullo corporis conatu, quieta manu adeo facile duxit, ut mari perlabi videretur. *Beroald.*

5. *Sineret se plebeculam pascere.*] Plebeculam intelligi voluit operarios viliores, & victum ex opera quotidiana quæritantes.

6. *Marcelliani theatri.*] Quod Augustus extruxit cap. XXIX.

7. *Acroamata.*] De quibus ad cap. LXXIV. Aug. addit hoc loco Beroaldus, Acroamata dici non solum ipsas voces, & verba, sed ipsos quoque histriones enarratoresque acroamatum vocales. quo significatu dictum est illud à Lampridio, quod Alexander Romanus Imperator nanos, & nanas, & moriones, & vocales exoletos, & omnia acroamata, & pantomimos populo donaverit.

1. *Ter-*

linari tragœdo quadringenta: [1] *Terpno Diodoroque citharœdis ducena, nonnullis centena: quibus minimum quadragena sestertia super plurimas coronas aureas dedit. Sed & convivabatur assidue:* [2] *ac sæpius recte, ac dapsile,* [3] *ut macellarios adjuvaret. Dabat sicut Saturnalibus viris apophoreta, ita & per* [4] *Kalend. Martii fœminis: & tamen ne sic quidem pristinæ cupiditatis infamia caruit.* [5] *Alexandrini* [6] Cybiosacten *eum vocare perseveraverunt, cognomine unius è regibus suis tur-*

1. *Terpno.*] Terpni mentio Ner. c. XX.

2. *Ac sæpius recte.*] Cod. Salmas. *recta.* Domit. cap. VII. *revocata cœnarum rectarum consuetudine.* Sed geminus huic loco est alter Aug. cap. LXXIV. *convivabatur & assidue, nec umquam nisi recta.*

3. *Vt macellarios adjuvaret.*] Qui convivia lautiora facit, & crebriora, is adjuvare dicitur macellarios, à quibus emit obsonia. Ita enim magno annona macelli venditur, & ejus pretia augentur. In hanc sententiam M. Varro in III. de re rustica, ait eleganter: *Sed ut ad hunc bolum pervenias, opus erit tibi aut epulum, aut triumphus alicujus: ut tunc fuit Scipionis, Metelli, aut collegiorum cœnæ, quæ tunc innumerabiles excandefaciebant annonam macelli.* Beroald.

4. *Kalendis Martii fœminis.*] Quæ erant Saturnalia fœminarum, sicut ostendit Epigrammaticus Poëta illo hendecasyllabo ad fœminam:

—— Scis, puto, vestra jam venire
Saturnalia, Martias Calendas.

Plautus in milite:

Da mihi vir Calendis mittam cum Martiæ venerint.

Nam tunc fœminis munera missitabantur: quia *Calendæ Martiæ*, ut inquit Porphyrio, *matronarum dies festus erat, & Matronalia dicebatur:* quas eleganter Juvenalis fœmineas vocat, perinde ac fœminis peculiariter dicatas. Præterea mense Martio ingrediente ita servis cœnas matronæ apponebant, ut domini Saturnalibus. Vide Ovidium in Fastis. *Idem.*

5. *Alexandrini.*] Loquax semper, & ingeniosa in contumelias Præfectorum Ægyptus fuit, maxime Alexandria. Quod cum alii, tum Seneca testatur extrema Consolatione ad Helviam, (seu Albinam mavis,) & Herodianus Antonino. *Torrent.*

6. *Cybiosacten eum vocare perseverarunt, cognomine unius è regibus suis turpissimarum sordium.*] Cybium Plinio, Martiali concisam pelamidem appellari scimus: unde frequens Plinio nominis usurpatio inter præcipua salsamenta, corrupta etiam apud Varronem lectione. Credidit Festus dicta à cuborum similitudine, qui cum æque in omnes partes pateant (quadratæ enim ad lusum aptæ sunt) ita etiam piscantes hoc genus piscis aleam veluti ludant. hic autem quem Cybiosacten appellatum dicit Tranquillus propter ejus illiberalitatem, non unus fuit ex Ptolemæis regibus, sed è Syria ducens originem: qui à filia maxima natu Ptolemæi Auletæ expulsi à suis in virum accersitus, non multo post ab ipsa expellitur, cum ejus ignobilitatem, atque illiberalitatem pati non posset. Strabo. Unde illi ab ordinandis cybiis, quæ forte ipsemet familiæ dispensaret, merito sordidissimum cognomentum adhæsit. *Baptista Egnatius.*

1. *Favo.*]

turpissimarum sordium. Sed & in funere[1] Favo[2] *archimimus*[3] *personam ejus ferens, imitansque, ut est mos facta ac dicta vivi, interrogatis palam procuratoribus* quanti funus & pompa constaret: [4]*ut audiit* HS. centies, *exclamavit* Centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim projicerent. [5]STATURA *fuit quadra-*

1. *Favo.*] Nomen archimimi omnino cum Turnebo & melioribus scriptis putamus esse *Favor*, non *Favo*: sive ex omine popularis studii, sive ex eventu id histrio ille adsciverit. Et certe, quod refertur, ingenium & elegantiam mimicam sapit. Sic *Amor* nomen est viri in marmore Romano:

Conditus hic Amor est dictus de nomine patris,
Heu miseri patris conditus hic Amor est.

In alia inscriptione idem est fœminæ nomen. A neutris quoque finxerunt masculina. Ut *Auxilius* Grammaticus apud Ausonium, *Obsidius* apud Florum, *L. Cincius Alimentus* nobilis historicus. *Gronovius.*

2. *Archimimus.*] Princeps ludionum, scenicorumque: sicut Archigallus dicitur princeps, primariusque Gallorum Cybeleiorum.

3. *Personam ejus ferens, imitansque, ut est mos, facta ac dicta vivi.*] Mos servatus in divitum & insignium virorum funeribus, ut notat Dionysius Halicarnasseus, libro septimo, εἶδον δὲ καὶ ἐν ἀνδρῶν ἐπισήμων ταφαῖς, ἅμα ταῖς ἄλλαις πομπαῖς προηγουμένους τῆς κλίνης τοὺς σατυριστὰς χορούς, κινουμένους τὴν σίκιννιν ὄρχησιν, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς εὐδαιμόνων κήδεσι. Vide & in Tiberio capite LVII. nam videtur is scurra de quo ibi agitur, ex ista consuetudine funeri admotus: etsi id Suetonius διαῤῥήδην non dicit. *Casaub.*

4. *Ut audiit* HS. *centies.*] Hic locus omnino refingendus, ut in parte vidit Budæus: *ut audiit sestertio centies, exclamavit, centies sibi sestertium darent, ac se vel in Tiberim projicerent.* Non tantum quod Favor procuratorum vocem, sed præcipue quod imitaretur avaritiam ejus, cujus personam sustinebat, Vespasiani. Quam ad rem non est opus summa parva. Nullum est certius argumentum sordium in avaro, quam quod ei deest tam quod habet, quam quod non habet. Adeo naturalem & insitam fuisse significat illi principi pecuniæ cupiditatem, ut etiam mortuus si intelligeret, tantum impendii factum in funus suum, id esset doliturus, malletque in thesauris argentum condere, licet nunquam usurus, quam extremi muneris honorem recipere: quin imo putaret tanto dono quamvis ignominiam cadaveri suo oblatam abunde compensari. Hinc satis apparet, amplam fuisse summam: videlicet ducentorum quinquaginta millium Philippeum nostrorum: non centum millium nummûm, quæ tantum faciunt duo millia quingentos. *Gronovius.*

5. *Statura fuit quadrata.*] Observavimus curiose apud Celsum & Columellam, staturam quadratam dici, quæ neque longa, neque brevis sit, sed inter utrumque temperata. Sic enim ait Columella de canibus scribens: *Probatur quadratus potius, quam longus, aut brevis.* Celsus ait in secundo: *Corpus habilissimum quadratum esse, neque gracile, neque obesum. Nam longa statura, ut in juventa decora est, sic matura senectute conficitur: gracile corpus infirmum, obesum hebes est.* Igitur Tranquillus significare volens, Vespa-

drata, compactis firmisque membris, [1] *vultu veluti nitentis. Unde quidam urbanorum non infacete: siquidem petenti,* ut & in se aliquid diceret: Dicam, *inquit,* cum ventrem exonerare desieris. *Valetudine prosperrima usus est: quamvis ad tuendam eam nihil amplius quam fauces cæteraque membra sibimet* [2] *ad numerum* [3] *in sphæristerio defricaret, inediamque unius diei per singulos menses interponeret.* [4] ORDINEM 21
vitæ fere hunc tenuit. In principatu maturus semper, ac de noctu evigilabat: deinde perlectis epistolis, officiorumque omnium [5] *breviariis, amicos admittebat: ac dum salutabatur, & calceabat ipse sese & amiciebat.* [6] *Post decisa quæcumque obvenissent negotia, gestationi, &*

Vespasianum fuisse neque procera, neque brevi statura, sed intermedia, eleganter dixit quadrata. *Beroald.*

1. *Vultu veluti nitentis.*] Aperte quidem, sed minus verecunde Mart. lib. III. Epigr. LXXXVII. Vide Festum in *Nictare.*

2. *Ad numerum.*] Frictiones quidem summopere commendant medici, sed audiendos negant qui numero faciant: id enim ex viribus hominis colligendum est. Et si perinfirmus est, potest satis esse quinquagies, si robustior, potest ducenties esse faciendum. Vespasianus vero, qui nulla necessitate frictionibus utebatur, numerum voluit esse æquabilem, quod conservandæ valetudini magis convenit. *Torrent.*

3. *In sphæristerio.*] Sphæristerium, locus erat rotundus, variis exercitationibus accommodatus: quod indicat Plinius in V. Epistolarum, cujus verba sunt hæc: *Apodyterio suppositum est sphæristerium, quod plura genera exercitationis, pluresque circulos capit.* Dici autem videtur à sphærica, circularique figura. Lampridius sphæristerium capere videtur pro loco, in quo speciatim pilaris lusio exercetur: unde quidam dictum esse autumant à lusu pilæ, quam Græci σφαῖραν vocant. Nam & σφαιρίζω Græcum verbum est, quod significat pila ludere. *Beroald.*

4. *Ordinem vitæ fere hunc tenuit.*] Lampridius in vita Alexandri Severi, *usus vivendi eidem hic fuit.* Adi Martialem epigrammate octavo libri quarti, & XC. ejusdem. Extant & Plinii aliquot epistolæ ejusdem argumenti, itemque similæ ejus Sidonii Apollinaris: & integro Ausonii poëmate descripta Ephemeris. Ex his locis discet studiosus antiquitatis, quomodo soliti veteres diem disponere. *Casaub.*

5. *Breviariis.*] Obiter annotandum, brevem, & breve masculino & neutro genere eleganter & Latine dici in eo significatu, quo vulgus usurpat, brevem Apostolicum nominitando. Lampridius in Alexandro: *ut in cubiculo haberet breves, & numerum, & tempora militantium.* Flavius Vopiscus in Aureliano: *Breve nominum conscripsit.* Item, *Breve legit singulis quorum nomina continebat.* Beroald.

6. *Post decisa.*] Sic Horat. Epist. ad Mæcenatem:

Gau-

& inde quieti vacabat: [1] *accubante aliqua pallacarum*
quas in defunctæ locum Cænidis plurimas constituerat:
[2] *ac secreto in balneum tricliniumque transibat. Nec*
ullo tempore facilior, aut indulgentior traditur: [3] *ea-*
que momenta domestici ad aliquid petendum magno-
22 *pere captabant.* [4] *Et super cœnam autem, & semper alias*
comissimus, multa joco transigebat. Erat enim dica-
citatis plurimæ: & sic scurrilis ac sordidæ, [5] *ut ne* [6] *præ-*
textatis quidem verbis abstineret. Et tamen nonnulla
ejus

Gaudentem parvisque sodalibus, & Lare certo
Et ludis, & post decisa negotia Campo.

1. *Accubante aliqua pallacarum.*] Sicuti pellex ea proprie dicitur, quæ cum ea concumbit, qui uxorem habet: ita Pallaca seu Pallace proprie vocatur, quæ cum cælibe consuescit. quæ distinctio colligitur ex Festo: *Pellicem eam antiquæ nominabant, quæ uxorem habenti conjungebatur.* Item ex Gellio lib. IV. cap. III. Sic Campaspen amicam Alexandri, Plinius pallacem ejus appellat. Et in Curtii nonnullis exemplaribus pro *pellice* legitur pallace. Suetonium vero etiam hac voce intelligere eas, quæ cum Vespasiano inuxorato commiscerentur, illa verba demonstrant: *quas in defunctæ Cænidis locum plurimas constituerat.* De Cænide cap. III. *Marcellus Donatus.*

2. *Ac secreto.*] Codex Tornacens. *A secreto, A* majuscula. haud dubie melius. *Torrent.*

3. *Ea momenta domestici captabant.*] Apud Maronem Dido ad Annam sororem:

Sola viri molles aditus, & tempora noras.

Item alibi:

— *Et quæ mollissima fandi*
Tempora. —

4. *Et super cœnam autem, & semper alias comissimus.*] Mirifice placet scriptura Viterbiensis, *Super cœnam autem & super aleas communissimus.* Aleæ lusu inter cœnam plurimum utebantur: vide ad librum secundum: de voce *communissimus* notavimus ad Claudium capite XXI. *Casaubon.* Si Viterbiensem scripturam admittimus, similis huic Vespasiani comitati erit illa Theodorici Gothorum regis, de quo Sidonius Apollinaris scribit, cum in alea vinceret, fuisse indulgentissimum. *Tunc enim*, inquit, *petitionibus portus aperitur.* Quamquam alia petendi momenta Vespasiani domestici captarunt. *Schildius.*

5. *Ut ne prætextatis quidem verbis abstineret.*] Prætextatum sermonem quidam putant dici, quod prætextatis nefas sit obscœno verbo uti. alii, quod nubentibus depositis à multitudine puerorum obscœna clamentur. *Festus.*

6. *Prætextatis.*] Prætextata verba obscœna & turpia interpretor, à fabulis prætextis, quales Afranii fuerunt, in quibus fœdissima & turpissima dicta & argumenta erant. *Turnebus.* Prætextata verba impudica & obscœna, ut apud Macrobium Saturn. cap. I. lib. II. *Sic prætextate*, id est, verbis obscœnis, Prologo Capitiv. Plautinæ, ubi perperam scriptum pertractate. Eadem *Veneris vocabula* Varroni apud Marcellum in Acerbum. *Verba* obscœna eidem apud eundem in *Returare*, & in *obscœnum*. Eadem nupta verba apud Festum. *Theod. Marcilius.*

1. *Ad-*

ejus facetissima exstant, in quibus & hoc: Menstrium Florum, consularem,[1] *admonitus ab eo* plaustra *potius quam* plostra *dicenda, die postero*[2] Flaurum *salutavit. Expugnatus autem à quadam, quasi amore sui deperiret,*[3] *cum productæ pro concubitu sestertia quadringenta donasset: admonente dispensatore quemadmodum summam*[4] *rationibus vellet referri,* Vespasiano *inquit,* adamato. *Vtebatur & versibus Græcis tempestive satis: ut* 23
[5] *de quodam proceræ staturæ, improbiusque nato:*

Ma-

1. *Admonitus ab eo plaustra potius quam plostra dicenda.*] Quanta fuerit affinitas soni inter *au* & *o*, infinita prope sunt quæ arguant. Dio notat *Claudium* aliis dictum, qui semper apud Ciceronem *Clodius*: idem observat & Scholiastes Juvenalis ad sextam. Dixêre & *cotes* pro cautes, *origa* pro auriga, notante eodem interprete: sic *focaneus palmes*, qui à faucibus dictus, auctore Columella libro IV. *Clostrum* & *Clostellum* pro claustrum & claustellum. *caudicem* pro codicem: *cautem* pro cotem: *sauricem* pro soricem. *oricularius clyster* in medicorum libris pro auricularius. Sic Audius ille à quo audiani hæretici sunt denominati, aliis Αὔδιος, aliis Οὔδιος scribitur: ideo Epiphanius, Αὐδιανοὶ εἴτε Οὐδιανοί. Propheta quoque Hosea, aliis Ὠσῆε, aliis Αὐσῆ dictus, ut & notat Hieronymus. *Casaubonus*. Galli plane pronuntiationem τὸ *au* transtulerunt in *o*.

2. *Flaurum salutavit.*] Petitus est Vespasiano è Græca allusione sal & lepos, seu Grammaticam observatiunculam ridenti ut ineptam ac nullius rei, seu hominem ipsum notanti ut nihili & futilem. id enim est φλαῦρος. *Torrentius*.

3. *Cum productæ pro concubitu HS. quadringenta donasset.*] Ex cod. Pithœi est hæc lectio: Memm. & Viterb habent *perductæ*. Sed quare tantam pecuniæ vim homo ad opprobrium usque deparcus, hujus rei caussa effudisset; cum non amore captus, istam accersisset, sed ab illa fuisset expugnatus? quare puto non ipsum fœminæ, sed ipsi fœminam potius donum dedisse, quasi μίσθωμα τῆς συνουσίας. Lego igitur, *cum perducta*. deinde quod de rationibus sequitur, interpretor de accepti pagina, in quam referri debuit hæc summa, sub aliquo titulo. *Casaub.* Moris fuit unumquemque domesticam rationem sibi totius vitæ suæ per dies singulos scribere, ex quo appareret quid quisque de reditibus suis, quid de arte, fœnore lucrove supposuisset quoque die. *Asconius*. Codex quoque Salmas. *perductæ*. Unde *perductores* non multo lenonibus honestiores. Vide Pithœi Adversariorum subsecivorum libro II. cap. XVII.

4. *Rationibus referri.*] Lege potius cum Salmas. Cod. *inferri*.

5. *De quodam proceræ staturæ, improbiusque nato.*] *Improbe natum* vocat, τὸν γελοίως πεφυκότα, hominem deformi & turpi proceritate corporis. Sic apud Plautum *improba facies*. Notat autem in hujusmodi homine pravum incessum: multi enim ejus staturæ λορδοὶ incedunt, ut est apud Aristotelem περὶ πορείας c. VII. ἶσχος ergo hic dicitur de corpore producto adinstar pertinæ, longuriive. *Casauben.* Quod Homerus Iliad. ν

de

Μακρὰ βιβὰς, κραδάων δολιχόσκιον ἔγχος.

Et maxime de Cerylo liberto, qui dives admodum[1] *ob subterfugiendum quandoque jus fisci, ingenuum se & Lachetem mutato nomine cœperat ferre,*

[2] Ὦ Λάχης Λάχης, ἐπὰν ἀποθάνῃς,
Αὖθις ἐξ ὑπαρχῆς εἰρήσῃ Κήρυλος.

Maxime tamen dicacitatem in deformibus lucris affectabat: ut invidiam aliqua cavillatione dilueret, transferretque ad sales. Quendam è charis ministris[3] *dispensationem cuidam, quasi fratri, petentem cum distulisset, ipsum candidatum ad se vocavit:*[4] *exactaque pecu-*

cu-

de Ajacis cum Hectore congressuri hasta dixerat, id jucundissimus Imperator ad eam corporis partem transtulit, quæ honeste nominari nequit. Itaque *vasato* scribendum esse judico. Quid autem *vasa* in Priapi sacris sint, neque mei pudoris est dicere, neque aliis difficile conjectare. Sed omittendum non est, præclarum illud omnium virtutum domicilium Daniëlem Heinsium, cum de hoc loco mentio casu incidisset, mihi affirmasse, sibi *mutoniato* legendum videri. Eodem quidem sensu; sed meum à vulgata lectione minus abit. *Rutgersius.*

1. *Ob subterfugiendum quandoque jus fisci.*] Vide quæ notamus Ner. c. XXXII. Quanquam nec deerit fortasse cui venustior sententia videatur, si Cerylum hunc Latinæ conditionis fuisse dicamus. Latini enim, sive Juniani, in vita pro liberis habiti, extremo vitæ spiritu, cum anima libertatem simul amittebant. Institut. De success. libertorum, §. ult. Non ignoro tamen, quoad jus fisci deterioris fuisse conditionis etiam alios cum morerentur, libertos omnes quam ingenuos. *Torrent.*

2. Ὦ Λάχης Λάχης.] Prima hæc ὦ Λάχης Λάχης, & ultimum vocabulum Κήρυλος, non sunt Poëtæ, sed Vespasiani. Quare ita sine dubio scribendum ὦ Λάχης Λάχης, Ἐπὰν ἀποθάνῃς αὖθις ἐξ ἀρχῆς ἔσῃ Κήρυλος. Huic liberto nomen erat Cerylo. sed ille ut servitutis quam servierat memoriam aboleret, Lachetem se dixerat. Hic igitur Vespasianus, *O Laches, postquam diem ultimum clauseris, eris denuo Cerylus*, hoc est, jura quæ fiscus habet in bona libertorum post eorum obitum, non subterfugies. Vespasiani sunt, ut diximus, prima verba & postremum etiam. Qui interjicitur medius versus, Menandri est. *Casaub.*

3. *Dispensationem.*] Vide Aug cap. LXVI. & Oth. cap. V.

4. *Exactaque pecunia, quantum is cum suffragatore suo pepigerat.*] Per Vespasianum igitur licitum fuit suffragiorum commercium: quod jus in Imperio Rom. non semper obtinuit. Julianus Imper. lege pr. Si certum petatur de suffragiis lib. III. Cod. Theod. leges Romanas hujusmodi contractus penitus ignorare affirmat. extant & leges duæ Imp. Constantini Codice eodem, De honorariis codicillis, quo omnis pecuniæ exactio pro suffragiis vetatur. per dictam Juliani legem, sicque soluti fuit repetitio, neque non soluti petitio. Contrarium plane jus introducit

cunia, quantum is cum suffragatore suo pepigerat, sine mora ordinavit. Interpellanti mox ministro: Alium tibi *ait,* quære fratrem: hic, quem tuum putas, Meus est. *Mulionem in itinere quodam suspicatus* [1] *ad calceandas mulas desilisse, ut adeunti litigatori spatium moramque præberet: interrogavit,* [2] quanti calceasset, *pactusque est lucri partem. Reprehendenti filio Tito, quod etiam* [3] *urinæ vectigal commentus esset,* [4] *pecuniam ex*

cit Justinianus lib. IV. Cod. titulo de suffragiis: ea lex & stipulationem pecuniæ pro suffragio facit licitam, & promissæ petitionem concedit. id vero jus postea Tiberius Augustus sustulit, Novella CLXI. *Casaub.*

1. *Ad calceandas mulas.*] Calceare mulas, est soleis ferreis pedes earum munire. Plinius lib. XI. cap. XLV. de camelis: *Pes imus vestigio carnoso, qua de causa in longiore itinere sine calceatu fatiscunt.* Apud Plautum Captivis Act. I. Scen. II. Ergasilus parasitus perquam venuste:

Cum calceatis dentibus veniam tamen.

2. *Quanti calceasset.*] Quasi dicere vellet, quantam pecuniam accepisti ab hoc litigatore, ut sub hoc prætextu posset otiose satis rem suam denarrare?

3. *Urinæ vectigal.*] Sordidum profecto vectigal, & ex re sordidissima repertum, minimeque principi conveniens: quod hoc, opinor, pacto excogitavit. Romæ in angiportis, & in angulis vicorum, amphoræ antiquitus erant collocatæ, in quibus transitores ebrii, & vinolenti urinæ libidine lacessente, mejere solebant: quod indicat Cajus Titius vir ætatis Lucilianæ, in oratione, qua legem Faniam suasit. Potest etiam referri id vectigal ad urinam, qua fullones utuntur. *Beroaldus.* Athenæus lib. XI. τὸ δ' ἀφ' ἡμῶν διηθούμενον οὖρον ἐστι δριμύ. τὰ γοῦν ἱμάτια τούτῳ χρώμενοι ῥύμματι πλύνουσιν οἱ γναφεῖς. Similia testimonia apud Græcos Medicos, præsertim Galenum: qui etiam in tertio Ὑγιεινῶν Quinti indoctum dictum commemorat: tractare de urinis non Medico, verum fulloni, convenire. Potest tamen intelligi de stipe exacta ab iis qui per diem vesicam exonerare vellent in amphoris quæ per angiportos erant collocatæ: ut indicat Titii veteris Scriptoris locus apud Macrobium lib. III. cap. XVII. quem Beroaldus laudat. Meminit & Lucretius lib. IIII. Porro simile huic vectigal fuit, quod foricarii exercebant. cujus meminit Juvenalis Satyra tertia. Extat & foricariorum mentio apud Paulum lege XVII. §. fiscus Dig. De usuris, quem locum explicat Cujacius Observat. libro XXII. capite XXXIV. Beatus Chrysostomus κοπρεῶνας vocat, in priorem ad Corinthios, & eorum ἐπιτήδευμα παλαιότερον καὶ ἐπονείδιστον. Reperio etiam huic aliud simile vectigal à Vespasiano eodem excogitatum, & fimo equino impositum. Tzetzes narrat Chiliade prima, haud scio qua fide, quove auctore. Tandem vero & urina, & fimus, & omnes sordes factæ in imperio Romano vectigales. Lege Cedrenum in Anastasio, tributum Chrysargyrum describentem. *Casaubonus.*

4. *Pecuniam ex prima pensione admovit ad*

[1] *ex prima pensione admovit ad nares*, [2] *sciscitans num odore offenderetur, & illo negante,* Atqui, *inquit,* è lotio est. *Nuntiantibus legatis*, decretam ei publice non mediocris summæ [3] statuam colosseam: *jussit ut continuo ponerent,* [4] *cavam manum ostentans, &* [5] paratam basim *dicens*. *Ac ne in metu quidem ac periculo mortis extremo abstinuit jocis. Nam* [6] *cum inter prodigia cætera Mausoleum Cæsarum derepente patuisset, & stella in cælo crinita apparuisset: alterum* [7] *ad Juniam Calvinam è gente AVgusti pertinere dicebat: alterum* [8] *ad Parthorum regem, qui capillatus esset. Prima quoque morbi accessione,* [9] Ut, *inquit,* puto, Deus fio.

CON-

ad nares.] Ad judicium de metallis faciendum etiam olfactus adhibetur interdum, ut de poculis Darii notat Aristoteles De miraculis auditis; quæ solo narium judicio cognoscebantur ænea essent an ferrea. Ergo etiam trapezitæ & nummularii in æstimanda pecunia hac ratione inter alias plures usi. Arrianus Dissertationum Epicteti libro I. cap. XX. Ad hunc morem videtur Vespasianus respexisse. *Idem.*

1. *Ex prima pensione.*] Cod. Salm. *passione.*

2. *Sciscitans num odore offenderetur.*] Huc haud dubie respexit Juvenalis Satyr. XIIII. cum ait,

—— Lucri bonus est odor ex re
Qualibet. ——

3. *Statuam colosseam.*] Ad Calig. c. XXXV.

4. *Cavam manum ostentans.*] Hoc quam vim habeat (habet autem magnam ad denotandos mores,) fuse exponitur libro II. ad caput XCI.

5. *Paratam basim.*] Manum scilicet cavam fore fundamentum colossi, ad destinatam illius conflationem alludens. *Sabellicus.*

6. *Cum inter prodigia, &c.*] Similis locus Ner. cap. XLVI. *De Mausoleo sponte foribus patefactis audita vox est.*

7. *Ad Juniam Calvinam è gente AVgusta.*] Et Tacitus initio lib. XIII. Annal. Junium Silanum Divi AUgusti abnepotem nominat, de quo Plin. quoque lib. VII. cap. XIII. Et hæc igitur Junia è gente Aug. venisse potuit.

8. *Ad Parthorum Regem.*] Verba Vespasiani referens Victor, *Istud*, inquit, *ad Persarum Regem pertinet, cui capillus est effusior.* Iidem ergo Parthi qui & Persæ. Barbaros autem Reges barbam & capillum nutrire solitos, præter nummorum, & lapidum monumenta, ostendit ipse Sueton. Calig. cap. V. Libet & illud addere, allusisse ad id Juvenalem Sat. VI. cum ait,

Instantem regi Armenio, Parthoque cometen
Prima videt. Torrentius.

9. *Ut puto, Deus fio.*] Id est, morior. Nam post mortem Cæsares referebantur in numerum Deorum. Unde quicunque Cæsarum, dum agit animam, eleganter dicere potest, se Deum fieri: cum per mortem transeat ad divinitatem, qua mox est consecrandus. *Nam*, ut docet Tacitus, *Deûm honor principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.* Beroald. Similis Neronis parricidæ jocus, quo boletum Deorum cibum vocabat, postquam eo occisum Claudium Deum fecerat. Ner. c. XXXIII

1. *Ten-*

CONSULATU *suo nono* [1] *tentatus in Campania mo-* 24
tiunculis levibus, ac protinus urbe repetita, [2] *Cutylias,*
ac Reatina rura, ubi æstivare quotannis solebat, petiit.
Heic, cum super urgentem valitudinem creberrimo fri-
gidæ aquæ usu & intestina vitiasset: nec eo minus mu-
neribus imperatoriis ex consuetudine fungeretur, ut
etiam legationes audiret cubans, alvo repente usque ad
defectionem soluta, [3] Imperatorem, ait, stantem mori
oportere. *Dumque consurgit, ac nititur, inter manus*
sublevantium exstinctus est, VIIII. *Kal. Julii:* [4] *annum*
agens ætatis sexagesimum ac nonum, superque mensem
ac diem septimum. Convenit inter omnes, tam certum 25
eum de sua suorumque genitura semper fuisse: ut post
assiduas in se conjurationes ausus sit affirmare senatui,
aut filios sibi successuros, aut neminem. *Dicitur*
etiam vidisse quondam per quietem stateram in media
parte vestibuli Palatinæ domus positam examine æquo:
cum in altera lance Claudius & Nero starent: in altera
ipse ac filii. Nec res fefellit, quando totidem annis pa-
rique temporis spatio utrique imperaverunt.

1. *Tentatus motiunculis levibus.*] De Augusto in Campaniam progresso, eleganter Vellejus: *quamquam jam motus imbecillitatis, inclinatæque in deterius principia valetudinis senserat.*

2. *Cutylias.*] De harum usu Plin. lib. XXXI. Gelidissimas vocat eodem lib. cap. III. Xiphilinus: ἐν τοῖς ὕδασι τῶν Σαβίνων τοῖς Κυτιλίοις ὀνομαζομένοις.

3. *Imperatorem ait stantem mori oportere.*] Stoïcorum est scitum: Sapientem in actu mori oportet: de quo Seneca epistola octava. in XXXVII. autem, *Recto*, inquit, *tibi invictoque moriendum est.* idem epistola LXXXI. *O efficacem concionem! quis post hanc dubitet se infestis ingerere mucronibus, & stans mori?*

4. *Annum agens ætatis sexagesimum ac nonum, superque mensem ac diem septimum.*] Vixit annos LXIX, menses VIII. monarchiam obtinuit annos X. sex diebus exceptis. Ex quo fit, ut à morte Neronis, usque ad principatum Vespasiani, annus unus intercedat, diesque viginti duo. Quod idcirco scribendum putavi, ne errore ducerentur ii, qui numerum temporis ad eos, qui principatum obtinuerunt, referrent. Non enim sibi successere invicem, sed vivo adhuc, & imperante altero, quisque eorum imperatorem se unum esse credidit, ex quo in ipsum quasi prospectasset imperium. *Xiphilinus è Dione.*

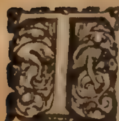
TITVS FLAVIVS VESPAS. AVG.

DISPAR PARENTI TITUS. IMPIO FRATRI,
SIBIQUE DISPAR, CIVE PRINCIPEM MISCET
ET AUDIT ORBIS CURA CORQUE: SED NUNQUAM,
NISI IMPERASSET, IMPERARE DEBERET.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI
DE XII. CÆSARIBUS
LIBER VIII.
TITVS FLAVIVS VESPASIANVS AUGVST.

ITUS, *cognomine paterno,* [1] *amor ac deliciæ generis humani: (tantum illi ad promerendam omnium voluntatem vel ingenii vel artis, vel fortunæ* [2] *superfuit: & quod difficillimum est, in imperio, quando privatus atque etiam sub patre principe,* [3] *ne odio quidem, nedum vituperatione publica caruit) natus est* III. *Kalend. Jan. insigni anno* 2
Cajana nece, [4] *prope Septizonium, sordidis ædibus: cubi-*

ITUS, *cognomine paterno.*] Brevissime Suetonius significare voluit discrimen inter duos filios Vespasiani, ratione assumptorum ab illis cognominum. Titus cognomine paterno dictus Vespasianus: alter frater cognomine materno à Domitilla, Domitianus est appellatus.

1. *Amor ac deliciæ generis humani.*] Idem de Tito, Victor & Eutropius tradunt. Atque Augusti quidem & Galbæ nummis inscriptum legimus, SALVS. GENERIS. HVMANI. alii quoque conservatores restitutoresque sese orbis terrarum vocant, sed omnes omnium titulos Titus superat, qui, omni virtutum genere admirabilis, gentium consensu sic appellatus sit. *Torrent.* Hinc illud Pacati ex Panegyrico ad Theodosium: *Quin me Nerva tranquillus, amor generis humani Titus, pietate memorabilis Antoninus teneret.*

2. *Superfuit.*] Affluit. In hunc sane significatum cœpit id verbum circa Plinii, & Tranquilli tempora usurpari: quod Gellius ait à peritioribus repudiatum. *Sabellicus.*

3. *Ne odio quidem, nedum vituperatione.*] *Odio,* ob cædes quas Præfectus Prætorio perpetravit, *vituperatione,* ob amores & libidinem.

4. *Prope Septizonium.*] Nomen est magnæ molis, & ædificii, quod septem cingulis ambiebatur: unde dictum videtur: Græci enim ζώνιον cingulum vocant. Spartianus inter opera, quæ publica à Severo principe extructa sunt, memorat Septizonium, & thermas Severianas: sed hic haud dubie de alio Septizonio est intelligendum, cum multis annis post Severus imperaverit. Apud Ammianum Marcellinum mentio fit Septizonii, quem locum Romæ celebrem fuisse testatur: ubi operis ambitiosi nymphæum, hoc est, lavacrum conditum fuisse ait à Marco Imperatore. Septizonium dimidiatum adhuc Romæ invisitur. Supersunt tres ambitiosæ veluti zonæ, columnarum pulchritudine, magnificentia, altitudine spectabiles: ex quibus conjectatur vix reli-

biculo vero perparvo, & obscuro: nam manet adhuc, & ostenditur. Educatus in aula cum Britannico simul, ac paribus disciplinis: & apud eosdem magistros institutus. Quo quidem tempore, ajunt, [1] metoposcopum à Narcisso Claudii liberto adhibitum ut Britannicum inspiceret, constantissime affirmasse, illum quidem nullo modo, cæterum Titum, qui tunc prope adstabat, utique imperaturum. Erant autem adeo familiares, ut de potione, qua Britannicus hausta periit, [2] Titus quoque juxta cubans gustasse credatur, gravique morbo afflictatus diu. Quorum omnium mox memor, statuam ei auream in Palatio posuit, & alteram ex ebore equestrem, quæ Circensi pompa hodieque præfertur, dedicavit, prosecutusque est.
3 *In puero statim corporis animique dotes exsplenduerunt: magis ac magis deinceps per ætatis gradus: forma egregia, & [3] cui non minus auctoritatis inesset quam gratiæ: præcipuum robur, quamquam neque procera statura, & ventre paulo projectiore: memoria singularis, docilitas ad omnes fere tum belli tum pacis artes. Armorum & equitandi peritissimus, Latinæ Græcæque linguæ, vel in orando, vel in fingendis Poëmatibus promtus, & facilis ad extemporalitatem usque:*

reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus, si moles integra, cum totis septem zonis superesset. *Beroald.*

1. *Metoposcopum.*] Perinde ac si frontis inspectorem dicas. Utitur eo vocabulo etiam Plinius libro xxxv. cap. x. *Physiognomi* generalius nomen est, pro eo qui se profiteatur hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere, qualis Zopyrus, qui Socratem notarat apud Xenophontem & Ciceronem lib. de fato. Adde Juven. locum è Sat. VI.

—— frontemque manumque
Præbebit vati. ——

2. *Titus quoque juxta cubans gustasse.*] *Cubans*? Atqui Britannicus ipse non cubabat, verum sedebat. Lege Tacitum, & Tranquillo negligentiam dicti condona. *Casaubon.* Claud. cap. XXXII. *Adhibebat omni cœnæ & liberos suos cum pueris puellisque nobilibus, qui more veteri ad fulcra sedentes vescerentur.* Similis locus exstat Aug. cap. LXIV.

3. *Cui non minus auctoritatis inesset quam gratiæ.*] In hanc sententiam ait Tacitus, *in Tito fuisse decorem, cum quadam majestate.*

1. *Notis*

que: sed ne musicæ quidem rudis, ut qui cantaret & psalleret jucunde, scienterque. E pluribus comperi, [1] *notis quoque excipere velocissime solitum, cum amanuensibus suis per ludum jocumque certantem imitari chirographa quæcumque vidisset:* [2] *ac sæpe profiteri* se maximum falsarium esse potuisse. *Tribunus mi-* 4 *litum & in Germania & in Britannia meruit, summa industriæ nec minore modestiæ fama: sicut apparet statuarum & imaginum ejus multitudine, ac titulis per utramque provinciam. Post stipendia,* [3] *foro operam dedit, honestam magis quam assiduam. Eodemque tempore Arricidiam Tertullam* [4] *patre equite Rom. sed præfecto quondam prætorianarum cohortium, duxit uxorem & in defunctæ locum* [5] *Marciam Furnillam splendidi generis,*

1. *Notis quoque excipere velocissime solitum.*] De notis Galb. cap. v. De celeritate vero notarum & quam multa parvo spatio scriberentur, Seneca Epist. xiv. ad Lucilium, & Quinctilian. lib. xi. cap. 11. Vulgatum & illud, Homeri Iliadem in nucis putamine sic inscriptam fuisse, ex Solino. Sed & Plutarch. Catone auctor est orationem ejus quam adversus Cæsarem de Catilinæ sociis habuit notis exceptam, sua adhuc ætate extitisse. *Torrentius.* Manilius lib. iv. (*est,*

Ille scriptor erit felix, cui littera verbum
Quique notis linguam superet, cursumque loquentis,
Excipiens longas nova per compendia voces.

Ausonius:

Puer notarum præpetum
Solers minister advola.

Vide & de Cassiano martyre Prudentium περὶ στεφάνων, Hymn. xix.

2. *Ac sæpe profiteri se maximum falsarium esse potuisse.*] Eleganter Cic. II. Philipp. *Quo me teste convinces? An chirographo? in quo habes scientiam quæstuosam. Qui possis? sunt enim librarii manu.* Notat enim Antonium, id facientem quod Titus se facere posse dicebat. *Chirographum* hac significatione Græci ἰδιόχειρον appellant: nam χειρόγραφον proprie ad contractus pertinet, & debitoris aut alterius manu signata cautio est. συμβόλαιον γραμματεῖον, ut exponit Hesychius. *Torrent.*

3. *Foro operam dedit, honestam magis quam assiduam.*] Instar magni patroni causas nobiliores tantummodo suscipiebat.

4. *Patre equite Rom.*] Meminisse debemus Præfecturam Prætorii summum fuisse honorum equestris ordinis gradum. Galb. cap. xiv. Male igitur qui *sed & Præfecto* hic legunt. Tertullum enim Equitem tantum fuisse significat, sed in eo ordine summum. *Torrent.*

5. *Marciam Furnillam.*] Furnia gens Romana est, & quidem Consularis, Marcia tamen multo illustrior. Hoc igitur est quod eam splendidi generis fuisse adjicit Suetonius. *Idem.*

ris, cum qua, ſublata filia, divortium fecit. Ex quæſturæ deinde honore legioni præpoſitus, [1] *Tarichæam & Gamalam urbes validiſſimas Judææ in poteſtatem redegit: equo quadam acie ſub feminibus amiſſo, alteroque inſcenſo, cujus rector contra ſe dimicans occubuerat.*

5 *Galba mox tenente Remp. miſſus ad gratulandum, quaqua iret, convertit homines, quaſi adoptionis gratia arceſſeretur. Sed ubi turbari rurſus cuncta ſenſit,* [2] *rediit ex itinere:* [3] *aditoque Paphiæ Veneris oraculo, dum de navigatione conſulit, etiam de imperii ſpe confirmatus eſt. Cujus brevi compos, & ad perdomandam Judæam relictus, noviſſima Hieroſolymorum oppugnatione* XII. *propugnatores totidem ſagittarum confecit ictibus:* [4] *cepitque eam natali filiæ ſuæ,* [5] *tanto militum gaudio ac favore, ut in gratulatione* IMPERATOREM *eum conſalutaverint: & ſubinde decedentem provincia detinuerint, ſuppliciter nec non & minaciter efflagitantes*, ut remaneret, aut ſecum omnes pariter ab-

1. *Tarichæam & Gamalam.*] De his Joſephus & Hegeſippus, Plinius quoque & alii.

2. *Rediit ex itinere.*] Corinthum uſque proceſſerat. *RedIt* autem pro rediit ſcribunt fere antiquiſſimi codices, uti & Pandectæ Florent. veterum more, qui I longum pro geminato ponebant. *Torrentius.*

3. *Aditoque Paphiæ Veneris oraculo.*] Sanguinem aræ offundere vetitum precibus & igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus quamquam in aperto madeſcunt. Simulacrum Deæ non effigie humana, continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exſurgens: & ratio in obſcuro. *Tacitus.*

4. *Cepitque eam natali filiæ.*] Octava die menſis Septembris, anno ſecundo principatus Veſpaſiani Hieroſolyma civitas à Tito capta eſt, Cod. Salm. *cepitque ea*, nempe Hieroſolyma.

5. *Tanto militum gaudio ac favore.*] Refert Philoſtratus in VI. de vita Apollonii, gentes finitimas ob victoriam Judaïcam coronare Titum voluiſſe: qui tali honore indignum ſe eſſe reſpondit. Non enim ſe eſſe talium operum autorem, ſed Deo iracundiam contra Judæos demonſtranti ſuas manus præbuiſſe: quæ cum audiſſet Apollonius Tyanæus, vehementer virum laudavit, quod videretur Titus ingenio abundare, & modeſtia, tum vero divinarum, humanarumque rerum naturam noſſe, cum ſanguinis cauſa coronari noluiſſet. *Beroaldus.*

1. *Sed*

abduceret. *Vnde nata ſuſpicio eſt, quaſi deſciſceret à patre, Orientiſque regnum ſibi vindicare tentaſſet. Quam ſuſpicionem auxit, poſtquam Alexandriam petens, in conſecrando apud Memphim bove Apide diadema geſtavit: de more id quidem rituque priſcæ religionis:* [1] *ſed non deerant qui ſecius interpretarentur. Quare feſtinans in Italiam, cum Rhegium, deinde Puteolos oneraria nave appuliſſet, Romam inde contendit expeditiſſimus, inopinantique patri, velut arguens rumorum de ſe temeritatem,* Veni, *inquit,* pater, veni. *Neque ex eo deſtitit participem, atque etiam* 6
tutorem imperii agere. [2] *Triumphavit cum patre,* [3] *cenſuramque geſſit una. Eidem collega & in tribunitia poteſtate, & in ſeptem conſulatibus fuit. Receptaque ad ſe prope omnium officiorum cura, cum patris nomine & epiſtolas ipſe dictaret, & edicta conſcriberet, orationeſque in ſenatu recitaret etiam* [4] *quæſtoris vice, præfecturam quoque prætorii ſuſcepit, numquam ad id tempus,* [5] *niſi ab equite Rom. adminiſtratam. Egitque ali-*

1. *Sed non deerant qui ſecius interpretarentur.*] Et ſane qui circa illa tempora vixerunt ſic loquuntur, quaſi alia vulgo opinio hominum fuerit. Philoſt. lib. VI. ἀναῤῥηθεὶς δὲ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ἐν τῇ Ῥώμῃ, καὶ ἀριστείων ἀξιωθεὶς τούτων, ἀπῆξ ἰσομοιρήσων τῆς ἀρχῆς τῷ πατρί. At quod ait de ſalutato Romæ tunc temporis Tito Imperatore, an verum? non ſane, ſed prorſus nugatorium: nam id factum in caſtris ad Hieroſolyma, ut modo dixit Suetonius, & narrat Joſephus libro VI. capite XXXII. neque aliter ſalutatus à ſuo exercitu Titus Imperator, quam vetuſto ſub Republica more, qui omnibus notus. Vide libro primo ad caput LXXVI. *Caſaub.*

2. *Triumphavit cum patre.*] Triumpho ſcilicet Judaïco, quo Veſpaſianus prior ibat, Titus ſequebatur.

3. *Cenſuramque geſſit una.*] Plinius in VII. meminit hujus cenſuræ, quam duo Veſpaſiani, pater & filius ſimul geſſerunt. Sic enim inquit: *Accedunt experimenta, & exempla recentiſſimi cenſus, quem intra quadriennium imperatores Cæſares Veſpaſiani, pater filiuſque cenſores egerunt.*

4. *Quæſtoris vice.*] Id enim Quæſtorum qui Candidati Principis vocabantur officium erat. Aug. cap. LXV.

5. *Niſi ab equite Romano.*] Hoc ergo eſt quod præfatione ſua ad Titum ait Plin. *Triumphalis, ac Cenſorius tu, ſexieſque Conſul, ac Tribunitiæ poteſtatis particips,*

aliquanto[1] *incivilius & violentius: siquidem suspectissimum quemque sibi, submissis qui per theatra & castra, quasi consensu ad pœnam deposcerent, haud cunctanter oppressit. In his*[2] *A. Cæcinam consularem virum vocavit ad cœnam, ac vix dum triclinio egressum, confodi jussit: sane urgente discrimine: cum etiam chirographum ejus*[3] *præparatæ apud milites conjurationis deprehendisset. Quibus rebus sicut in posterum securitati satis cavit, ita ad præsens plurimum contraxit invidiæ: ut non temere quis, tam adverso rumore, magisque invitis omnibus transierit ad principatum.*

7 PRÆTER *sævitiam, suspecta in eo etiam luxuria erat, quod ad mediam noctem*[4] *comissationes cum profusissimo quoque familiarium extenderet. Nec minus libido, propter exoletorum & spadonum greges, propterque*[5] *insignem reginæ Beronices amorem, cui etiam nuptias*

ticeps, & (quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter & Equestri ordini præstas) præfectus Prætorio ejus. Porro ex Equestri ordine Præfectos Prætorio sumi solitos etiam alter Suetonii locus ostendit, Claud. cap. XII. neque in eo ordine majus quicquam, aut sublimius fuisse, Galb. cap. XIV. Idem etiam Capitolinus nos docet de Pertinace, scribens M. Aurelium palam doluisse, quod eum, cum Senator esset, Præfectum Prætorii facere non posset. Primus vero Alexander statuit, Præfecti Prætorio Senatorii ordinis insignia haberent, ne Senatorem per non Senatorem judicari contingeret. sic enim de eo tradit Lampridius. Nec dissimilis Spartiani de Hadriano locus est. *Torrent.*

1. *Incivilius.*] Civilis dicitur qui sævus non est, sed moderatus, parique cum cæteris jure vivit: incivilis, qui se pro Principe & Imperatore non gerit, sed arrogans est & tyrannus. Qua de re ad cap. XI. Tiberii.

2. *A. Cæcinam consularem virum.*] Hic A. Licinius Cæcina fuit, quo bello civili duce utebatur Vitellius Victor ad verbum è Suetonio. A quo tamen in eo discrepat, quod ob suspicionem stupratæ Beronices, quam etiam uxoris nomine dignabatur, jugulatum dicit.

3. *Præparatæ apud milites conjurationis.*] Scribe *concionis* & ita scriptum in melioribus libris. *Casaub.* Ita etiam scriptum in Salmasiano, qui semper melioribus accedit.

4. *Comissationes.*] Vitellii cap. XIII.

5. *Insignem reginæ Beronices amorem.*] De hac Tacitus: *Nec minore animo regina Beronice juvabat partes, florens ætate, famaque; & seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata.* Idem alio loco indicat, Beronicem à Tito adamatam fuisse, cum ait, animum Titi juvenilem non abhorruisse à Beronice: cujus desiderio accensus ferebatur olim

ptias pollicitus ferebatur. Suspecta & rapacitas: [1] quod constabat in cognitionibus patris nundinari [2] præmiarique solitum. Denique propalam alium Neronem & opinabantur & prædicabant. At illi ea fama pro bono cessit, conversaque est in maximas laudes: [3] neque ullo vitio reperto, & contra virtutibus summis. Convivia instituit jucunda magis quam profusa. Amicos elegit, quibus etiam post eum principes, ut & sibi & Reip. necessariis, [4] acquieverunt, præcipueque sunt usi. Beronicem statim ab urbe dimisit invitus invitam. [5] Quosdam è gratissimis delicatorum, quamquam tam artifices saltationis, ut mox [6] scenam tenuerint, non modo fovere prolixius, sed spectare omnino in publico cœtu supersedit. Nulli civium quidquam ademit: abstinuit alieno, ut si quis umquam: ac ne concessas quidem ac solitas [7] collationes recepit. Et tamen nemine ante se mu-

olim ex Græcia in Judæam vertisse iter. Opinor hanc esse illam Beronicen Agrippæ sororem, cujus magna mentio fit apud Josephum & Hegesippum: de qua vulgatus est rumor, quod cum Agrippa fratre coiret. *Beroald.*

1. *Quod constabat in cognitionibus patris nundinari præmiarique solitum.*] V.C. habet: *Quod constabat in negotiationibus patris nundinari, prædarique solitum.* quod non displicet. *Fulvius Ursin.*

2. *Præmiarique.*] Verbum elegans, & antiquum, pro quomodo libet quæstum facere. Hinc *præmiosus* pro pecuniosus apud Festum, & *præmiatores* nocturnos prædones exponit Nonius. Atque hinc porro intelligimus Tibulli locum lib. I. Eleg. II.

Nec sinit occurrat quisquam qui corpora ferro
Vulneret, aut rapta præmia veste petat.

Torrentius.

3. *Neque ullo vitio reperto.*] *Vitium* vocare videtur quod natura inseverit, non quod ætas attulerit, aut paterni Imperii occasio. sic enim Tacit. initio lib. II. Histor. *Lætam voluptatibus adolescentiam egit, suo quam patris Imperio modestior.* Idem.

4. *Acquieverunt.*] Sic Tib. cap. LVI. *quibus vel maxime acquiescebat.*

5. *Quosdam è gratissimis delicatorum.*] Refer ad illa superiora, *suspecta libido fuit, propter exoletorum & spadonum greges.* Sunt enim delicati quos Græci παῖδας ἁπαλοὺς vocant. Dio Chrysostomus de regno, κομᾷν ὄπισθεν ἀφεὶς, ὥσπερ οἱ νῦν τοὺς παῖδας τοὺς ἁπαλούς. *Casaub.* *Enervatos greges* vocat Victor.

6. *Scenam tenuerint.*] Id est, principem in ea locum habuerint. Sic *scholam tenere, tenere Remp.* Cicero & alii. *Torr.*

7. *Collationes.*] Calig. cap. XLII. *collationes in alimoniam atque dotem puellæ rece-*

munificentia minor. [1] *Amphitheatro dedicato, thermisque juxta* [2] *celeriter extructis,* [3] *munus edidit apparatissimum largissimumque.* [4] *Dedit & navale prælium in veteri naumachia: ibidem & gladiatores: atque uno*
8 *die* [5] *quinque millia omne genus ferarum.* NATURA *autem benevolentissimus, cum ex instituto Tiberii omnes dehinc Cæsares beneficia à superioribus concessa principibus, aliter rata non haberent, quam si eadem iisdem & ipsi dedissent:* [6] *primus præterita omnia uno con-*

recepit. Aug. cap. LVII. *libentes ac pro facultate quisque pecunias contulerunt.* Collationes idem esse Latinis, quod Gallis *tailles*, alibi notamus ex Budæo in Pandectas. Adde locum è Plinii Panegyrico: *Feres, Cæsar, curam & solicitudinem consularem: nam mihi cogitanti, eundem te collationes remisisse, donativum reddidisse, congiarium obtulisse, delatores abegisse, vectigalia temperâsse, &c.*

1. *Amphitheatro dedicato.*] Augustus id opus destinavit, Vespasianus extruxit, Titus dedicavit. Amplitudo operis quum magna adhuc ex parte duret, notior omnino est, quam ut pluribus explicari verbis oporteat. *Sabellic.* Valerii Martialis liber exstat extra numerum aliorum, nomine Amphitheatri hujus. Vide & Vespas. cap. IX.

2. *Celeriter exstructis.*] Cod. Salmas. *celebriter.* Sed *celeriter* retine ex historia. Sic enim & Martialis:

Hic ubi miramur velocia munera thermas.

3. *Munus edidit apparatissimum largissimumque.*] Grues certaverunt inter se & quatuor elephanti. *Xiphilinus è Dione.* Pro *grues* lege *Germanis*, ex sententia Casauboni, τοῖς γεράνοις substituentis Γερμανούς. Quamquam vulgata lectio nihil absurdi contineat, utut novum spectaculi genus esse videatur. Præcedit enim apud Xiphilinum: πολλὰ καὶ θαυμαστὰ ἐποίησε.

4. *Dedit & navale prælium.*] Omnino Xiphilinum adi: qui simulacra ista præliorum à fictitiis Corcyrensibus & Corinthiis, itemque à Syracusanis & Atheniensibus exhibita tradit.

5. *Quinque millia omne genus ferarum.*] *Amphitheatrum*, quod Titus ædificandum curavit, Breviarium Dionis appellat τὸ θέατρον τὸ κυνηγετικὸν, id est, Theatrum venatorium, quod venationum caussa extructum esset: ut & thermas βαλανεῖον: in quo pro quinque millibus ferarum à Tranquillo scriptarum, referuntur novem millia. *Turnebus.* Sic Torrentius quoque. *Dionis,* inquit, *Compendium, impudentius, novem millia ponit.* At non ferarum modo, sicuti Tranquillus, sed & pecorum, βοτῶν, in ampliore illo numero Compendium Dionis meminit. Verba: ἄλλά τε ἐς ἐννακισχίλια καὶ βοτὰ καὶ θηρία ἀπεσφάγη. Non igitur absurdum hoc qualecunque narrationis dissidium. *Schildius.*

6. *Primus præterita omnia uno confirmavit edicto.*] Edicti hujus meminit & Dio. Habes ejusdem plane argumenti edictum divi Nervæ libro decimo epistolarum Plinii. Titi enim exemplum plerique deinceps principum imitati. De patre suo M. Antonino philosopho testatur

confirmavit edicto: nec à se peti passus est. In cæteris vero desideriis omnium hominum obstinatissime tenuit ne quem sine spe dimitteret. Quin & admonentibus domesticis, quasi plura polliceretur quam præstare posset: Non oportere, *ait*, quemquam à sermone principis tristem discedere. *Atque etiam recordatus quondam super cænam, quod nihil cuiquam toto die præstitisset, memorabilem illam meritoque laudatam vocem edidit:* [1] AMICI, DIEM PERDIDI. *Populum in primis universum tanta per omnes occasiones comitate tractavit: ut* [2] *proposito gladiatorio munere*, non ad suum, sed spectantium arbitrium editurum se *professus sit. Et plane ita fecit. Nam neque negavit quidquam petentibus:* [3] *& ut quæ vellent, peterent, ultro adhortatus est. Quin &* [4] *studium armaturæ Threcum præ se ferens, sæpe cum populo, & voce, & gestu,* [5] *ut fautor, cavillatus est: verum majestate salva,*

[1] *nec*

testatur Commodus apud Modestinum Jurisconsultum. *ὁ θειότατος*, inquit, *πατήρ μου παρελθὼν εὐθὺς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, διατάγματι τὰς ὑπαρχούσας τιμὰς καὶ ἀτελείας ἐβεβαίωσεν. Casaub.*

1. AMICI, DIEM PERDIDI.] Themistius oratione sexta, *Τίτου τοῦ Οὐεσπασιανοῦ τὸ λαμπρὸν καὶ μέγα ἐκεῖνο ῥῆμα, ὅτι Τήμερον οὐκ ἐβασίλευσα· οὐδὲν γὰρ εὖ ἐποίησα.* Meminit idem Themistius & alibi. Atque hoc vere *χρυσοῦν ἔπος* Titi Imperatores sunt imitati principio constitutionis de patrimonialibus rei dom. *Prope est ut beneficium accepisse credamus, quotiens offertur nobis caussa præstandi: & diem periisse procul dubio suspicemur, quem nostri numinis munificentia non illustrat.* Alluserunt & alii multi; ut Leo Augustus in constitutione quadam de Imperatoris officio differens. Et Radevicus, de gestis Friderici I. lib. 1. cap. XIV. *Nullos sibi dies ociosos transire passus est: eos se ratus perdidisse, in quibus non aliquid de utilitatibus imperii disposuisset.* Idem.

2. *Proposito gladiatorio munere.*] Sic *proposito millies* HS. Tib. cap. XLVIII.

3. *Et ut quæ vellent, peterent, ultro adhortatus est.*] Plinius in Panegyr. de Trajani liberalitate: *Impetratum est quod postulabatur, oblatum quod non postulabatur: institit ultro, & ut concupisceremus admonuit.*

4. *Studium armaturæ Threcum.*] Contra Domitianus mirmillonibus favebat, cap. X. Cajus etiam Threcibus, cap. XXX.

5. *Vt fautor, cavillatus est.*] Cavillatus est, id est, cavillatione & derisione prosecutus est, inquit Beroaldus. At Sabellicus? Cavillatus est, tempestivo cavillo studium dissimulavit suum. Hæc expo-

[1] *nec minus æquitate. Ne quid popularitatis prætermitteret,* [2] *nonnumquam in thermis suis, admissa plebe, lavit. Quædam sub eo fortuita ac tristia acciderunt: ut* [3] *conflagratio Vesevi montis, in Campania:* [4] *& incendium Romæ, per triduum, totidemque noctes, item* [5] *pestilentia quanta non temere alias. In his tot adversis, ac talibus, non modo principis sollicitudinem, sed & parentis affectum unicum præstitit: nunc consolando, per edicta: nunc opitulando, quatenus suppeteret facultas. Cu-*

expositiones minime concordant. Nam si fautor erat, quomodo derisione prosequutus est? quod Philippus ait. sin dissimulabat, ut Sabellicus inquit, quomodo ut fautor cavillatus est? Unde fortassis ita legendum: *Sæpe cum populo & voce & gestu, ut non fautor, cavillatus est.* Atque ita egregie procederet sensus ac dissimulatio, quam innuit Sabellicus. Quasi dicat Tranquillus: Fautor erat Titus Threcum, sed dissimulabat. Ergo una cum populo & voce, & gestu eos cavillatus est, ut non fautor. Majestate tamen salva, nec minus æquitate. Lector, si melius quid reperiat, id sequatur. *Glareanus.*

1. *Nec minus æquitate.*] Sensus est: Quamvis Titus favere videretur, & studere his gladiatoribus, qui Threces dicuntur, tamen æquus erat judex, & ex æquitate palmam dabat victori.

2. *Nonnunquam in thermis suis, admissa plebe, lavit.*] Lampridius in Alexandro Severo: *Thermis & suis & veterum frequenter cum populo usus est, & æstate maxime, balneari veste ad palatium revertens: hoc solum imperatorium habens, quod lacernam coccineam accipiebat.*

3. *Conflagratio Vesevi montis.*] Memorabilis hujus incendii multi meminerunt, Eusebius, Dio apud Xiphilinum, Plinius junior, Josephus, Martialis. Simile ejusdem montis incendium accidit anno Christi CCCCLXXIII. Marcellinus Comes: INDICTIONE X. Marciano & Festo COSS. *Vesuvius mons Campaniæ torridus intestinis ignibus æstuans exusta vomuit viscera, nocturnisque in die tenebris omnem Europæ faciem minuto contexit pulvere. Hujus metuendi memoriam cineris Byzantii annue celebrant* VIII. *Idus Novembris.* Hodie periit illius cultus instauratio ex Menologiis Græcorum. *Iosephus Scaliger.*

4. *Et incendium Romæ, per triduum, totidemque noctes.*] Tito ad visendam calamitatem Campaniæ profecto, multa Romæ conflagraverunt. Nam Serapidis ac Isidis fana, Septa, templum Neptuni, balneum Agrippæ, Pantheon, diribitorium, theatrum Balbi, scena Pompeii, Octaviana ædificia una cum libris, templum Jovis Capitolini, cum proximis templis igni consumpta sunt. *Xiphilinus è Dione.*

5. *Pestilentia.*] De hac Eusebius sic: *Lues ingens Romæ facta, ita ut per multos dies in ephemeridem decem millia ferme mortuorum hominum referrentur.* Beroald. Quæ quidem Ephemeris à Libitinariis conficiebatur, & ratio Libitinæ à Suetonio Ner. cap. XXXIX. dicitur. Locum vero, quem ex Eusebio Beroaldus laudat, non in Titi rebus, sed Vespasiani, apud Eusebium reperias. *Schildius.*

1. *Vesc-*

Curatores restituendæ Campaniæ è consularium numero sorte duxit. Bona oppressorum in [1] Vesevo, quorum heredes non exstabant, restitutioni afflictarum civitatum attribuit. Vrbis incendio [2] nihil nisi sibi publice periisse testatus, [3] cuncta prætoriorum suorum ornamenta operibus ac templis destinavit: præposuitque complures ex equestri ordine, quo quæque maturius peragerentur. Medendæ valitudini leniendisque morbis, nullam divinam humanamque opem non adhibuit, inquisito omnium sacrificiorum remediorumque genere. Inter adversa temporum, & [4] delatores mandatoresque erant ex licentia veteri. Hos assidue in foro flagellis ac fustibus cæsos, ac novissime [5] traductos [6] per Amphitheatri harenam,

1. *Vesevo.*] Cod. Salmas. *Vesuvio.* At Virgilius: — *Vicina Vesevo Ora jugo.* ———

2. *Nihil nisi sibi publice periisse testatus.*] Trajectio. nam *publice* jungi cum *testatus* debet. sic membranę. ἡ σύνταξις, *nihil nisi sibi periisse, publice testatus.* Titi hanc vocem imitati sunt Imperatores Theodos. & Valent. AA. in constitutione de indulgentiis reliquorum: *Nobis perit deterior possessor effectus, nobis proficit non gravatus.* Casaub.

3. *Cuncta prætoriorum suorum ornamenta.*] Adspice quæ notantur ad locum in Augusto cap. LXXII. *Ampla & operosa prætoria gravabatur.*

4. *Delatores mandatoresque.*] *Mandare* est gerendum aliquid alicui committere. Hinc *mandatores* dupliciter fere accipiuntur apud Jurisconsultos, & hi videlicet quorum mandato pecunia alicui creditur, (nec quicquam à fidejussoribus differunt, nisi quod illi tanquam auctores præcedunt, fidejussores vero sequuntur) & hi qui delatores instruunt subornantque ad accusandum. Quare ut pari sunt turpitudine, ita parem quoque pœnam detecta calumnia merentur. sic enim Callistratus l. II. De jure fisci. Differt tamen à mandatore exhortator, aut instigator tantum, quod Papinianus respondit lib. XX. De his qui not. infamia. Auctorem ergo fieri necesse est, ut mandatoris nomine quis puniatur. Male autem qui *amandatores*, aut *emendatores* hic legunt. *Torrent.*

5. *Traductos.*] Veluti per ignominiam: hoc enim significat traducere, quod Græci dicunt παραδειγματίζειν. Unde in Euangelio scriptum est: *Et nolens eam traducere, voluit occulte eam dimittere.* Papinius: *In summa nempe ego sum qui traducor.* & à Martiale dictum:

Rideris, multoque magis traduceris Afer.

Seneca quoque in hoc significatu sic inquit in decimo septimo Epistolarum: *Volo luxuriam objurgari, libidinem traduci.* Beroald.

6. *Per Amphitheatri harenam.*] Ob hoc dixisse videtur Epigrammaticus Poëta:

— Nec cepit arena nocentes,
Et delator habet quod dabat exilium.

1. *Sub-*

nam, partim [1] subjici in servos, ac vænire, imperavit: [2] partim in asperrimas insularum avehi. Utque etiam similia quandoque ausuros perpetuo coërceret, vetuit inter cætera, [3] de eadem re pluribus legibus agi: quærive de cujusdam defunctorum statu, [4] ultra certos annos.

9 PONTIFICATUM *maximum ideo se professus accipere ut [5] puras servaret manus, fidem præstitit: nec auctor posthac cujusdam necis, nec conscius, quamvis interdum ulciscendi caussa non deesset: sed* periturum se potius, quam perditurum *adjurans. Duos patricii generis convictos in affectatione imperii, nihil amplius quam ut desisterent monuit, dicens* principatum fato dari: *si quid præterea desiderent, promittens se tributurum: & confestim quidem ad alterius matrem, quæ procul aberat, cursores suos misit, qui anxiæ filium salvum nuntiarent. Cæterum ipsos non solum familiari cœnæ adhibuit, sed & insequenti die gladiatorum spe-cta-*

1. *Subjici in servos, ac vænire.*] Illud *subjici in servos*, sic interpretor, ut hastæ subjecti pro mancipiis vendantur. Juvenal. Sat. tertia:

Et præbere caput domina venale sub hasta. Torrentius.

2. *Partim in asperrimas insularum avehi.*] Vide quæ scribuntur libro primo ad cap. LXVI.

3. *De eadem re pluribus legibus agi.*] Multa sunt inventa legum diverticula, & vafritiæ: ut si actionem intendero adversario secundum formulam legis Aquiliæ, & ille absolvatur, tunc alterius legis actionem mihi competere dicam, ut ita infelix reus divexetur. Ad hæc vaframenta, calumniasque tollendas noluit Titus ut de eadem re actio fieret pluribus legibus, sed una tantum lege competeret. *Beroald.*

4. *Ultra certos annos.*] Hinc titulus ille Codicis Justiniani, Ne de statu defunct. post quinquennium quæratur. Sed & Capitolin. de M. Antonino, *De statu (inquit) defunctorum intra quinquennium quæri jussit.* Torrent.

5. *Puras servaret manus.*] Sic Horat. libri primi Sat. tertia,

——— *at bene si quis,*
Et vixit puris manibus.

Nec dissimile illud Plinii, libri decimi octavi capite tertio, *Honestis manibus omnia lætius proveniunt.* loquitur enim de agricultura, in qua cultorum innocentia felicius agitur. At quanto ea magis in Pontifice requiritur? Sancte igitur Titus. nam Dii (quod in Alcibiade docet Plato) integritate animorum, & precibus placantur. Eleganter etiam Horatius libri tertii Odarum XXIII.

Immunis aram si tetigit manus, &c.

Idem.

1. Oblata

ctaculo circa se ex industria collocatis, [1] *oblata sibi ornamenta pugnantium* [2] *inspicienda porrexit. Dicitur etiam cognita utriusque genitura*, imminere ambobus periculum *affirmasse*, *verum* quandoque & ab alio: *sicut evenit. Fratrem insidiari sibi non desinentem, sed pœne ex professo sollicitantem exercitus, meditantem fugam, nec occidere, neque seponere, ac ne in minore quidem honore habere sustinuit: sed ut à primo imperii die, consortem successoremque testari perseveravit: nonnumquam secreto lacrymis & precibus orans* ut tandem mutuo erga se animo vellet esse. INTER *hæc* [3] *morte præventus est, majore hominum damno quam suo Spectaculis absolutis, in quorum fine populo coram ubertim fleverat, Sabinos petit aliquanto tristior: quod sacrificanti* [4] *hostia aufugerat, quodque* [5] *tempestate serena*

1. *Oblata sibi ornamenta pugnantium.*] Ornamentum est σκευὴ quam Græci vocant. Sic σκευὴ Ἡρακλέους dicitur, quicquid prodituro in scenam assumendum ut Herculis personam agat; puta, leonina pellis, clava, pharetra, & cætera omnia id genus. Latini *ornamenta* vocant, ut ex Festo, Seneca, & Suetonio recte animadversum viris eruditis. Seneca in epistola XLVIII. *subornare* pro armis instruere. Nihil igitur mutandum. In codice tamen Viterb. & Cujaciano, *ferramenta* scriptum, non *ornamenta*. Casaub. Victor mirmillonum gladios exponit. Quos editori mos exhibere, ut periculum faceret satisne essent acuti. *Ornare* autem eleganter dixerunt veteres pro instruere. Sic *ornati asini* apud Catonem De re rustica, *ornata jumenta* apud Ulpianum lege trigesima octava De Ædilit. edicto, *ornata provincia*, & *ornare provinciam* apud Suetonium Cæsare, capite decimo octavo. *Torrentius. Ferramenta* Cod. Salm. tuetur.

2. *Inspicienda porrexit.*] Aurelius Victor: *Se utrumque assidere jussit, petitoque ex industria gladiatoris, quorum pugna visebantur gladio, quasi ad explorandam aciem, uni atque alteri committere.*

3. *Morte præventus est.*] Observavi diligenter, apud Philostratum de morte Titi aliter tradi, quam memoret Tranquillus, & reliqui prodiderint. Is enim scribit in sexto de vita Apollonii, *Titum ab Apollonio admonitum, ut ab his sibi caveret, qui essent propinquissimi: necatumque esse cum à Domitiano, veneno leporis marini propinato.* Est enim lepus marinus venenum aliis in potu, aut in cibo datus: aliis etiam visus. siquidem gravidæ si aspexerint leporem marinum, nauseant: ac deinde abortum faciunt. *Beroaldus.*

4. *Hostia aufugerat.*] Sic Cæs. cap. LIX. Vide Galb. cap. XVIII.

5. *Tempestate serena tonuerat.*] Hoc alii pro læto, felicique auspicio observaverunt, sicut indicat illud Ennianum: *Cum tonuit lævum bene tempestate serena.* Unde ait Cicero; *Quædam nobis videntur adversa,*

na tonuerat. Deinde [1] *ad primam statim mansionem febrim nactus, cum inde lectica transferretur, suspexisse dicitur* [2] *dimotis plagulis cœlum multumque conquestus*, Eripi sibi vitam immerenti: neque enim exstare ullum suum factum pœnitendum, excepto duntaxat uno: *id quale fuerit, neque ipse tunc prodidit, neque cuiquam facile succurrit.* [3] *Quidam opinantur, consuetudinem recordatum quam cum fratris uxore habuerit. Sed nullam habuisse persancte Domitia jurabat: haud negatura, si qua omnino fuisset, immo etiam gloriatura: quod illi promtissimum erat in*
11 *omnibus probris.* [4] *Excessit in eadem, qua pater, villa: Idib. Septembris, post biennium, ac menses duos, diesque*

versa, quæ Græcis, & barbaris bona existimantur: cum alii aliter observent signa.

Tempestate serena.] Idem de Cæsaris morte Virgil. I. Georg.

Non alias cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura.

Horat. lib. I. Od. XXXIIII.

Plerumque per purum tonantes
Egit equos, volucremque currum.

Sup. Aug. cap. XCV. *Torrent.*

1. *Ad primam mansionem.*] Ubi primo pernoctavit. Aug. capite LXXVIII. *in proximo cujuscumque domesticorum cœnaculo manebat.* Ibidem capite LXXIV. *Ipse scribit invitâsse se quendam, in cujus villa maneret*, id est, cubaret aut pernoctaret.

2. *Dimotis plagulis.*] *Plagæ* (inquit Nonius) *grande tegmen linteum, quam lecticariam sindonem dicimus.* Hinc igitur *plagulæ* non totum illud lecticæ tegmen, sed quibus fenestra lecticæ obtegeretur. Quo vocabulo usus est etiam Livius lib. IX. ubi de luxu ex Asia Romam advecto conqueritur. *Torrent.* *Dimotis pallulis* in juratissimis antiquitatis libris reperi. quidni enim vela obducta lecticæ pallulæ vocari queant? quod ita à me affirmatur, ut tamen plagulis de suo jure nullam controversiam faciam, ne momenti actionem mihi intendant, & à Prætore restitui petant si à me dejiciantur. *Turnebus.* *Pallulas* defendit Cod. Salmas.

3. *Quidam opinantur, &c.*] Alii putant (quibus ego assentior) quod Domitianum, à quo sibi certo sciebat insidias parari, non interfecisset, sed id ab eo pati maluisset: & quod traderet imperium Romanum tali viro, qualem eum fuisse referemus. *Dio Cassius.*

4. *Excessit in eadem, qua pater, villa.*] Periit conjectus in arcam ligneam nive oppletam, si Dioni credimus. Aliter Tzetzes: esu leporis marini:

Τίτος δὲ θνήσκει βεβρωκὼς λαγὼν
τῶν θαλασσίων.

Unde Græculus hæc tam discrepantia à Dione, & aliis? Plutarchus in balneo extinctum fuisse, in libro ὑγιεινῶν παραγγελμάτων. Stulti Judæi, muscam in ejus cerebrum ingressam: unde σφακελισθεὶς perierit. Quæ sunt portenta Judaica. *Iosephus Scaliger.*

1. Non

que XX. *quam successerat patri, altero & quadragesimo ætatis anno. Quod ut palam factum est,* [1] *non secus atque in domestico luctu mœrentibus publice cunctis,* [2] *senatus prius quam edicto convocaretur, ad curiam cucurrit: obseratisque adhuc foribus, deinde apertis,* [3] *tantas mortuo gratias egit, laudesque congessit, quantas ne vivo quidem umquam, atque præsenti.*

1. *Non secus atque in domestico luctu mœrentibus publice cunctis.*] Et istud videntur Græci de Suetonio vertisse, quem etiam Eutropius est imitatus. Cedrenus, vel is potius unde habet Cedrenus: τοσοῦτος θρῆνος ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ Τίτου κατέσχε τὴν Ῥώμην, ὡς ἐν χρόνῳ πολλῷ τοῦτον ἀπομνημονεύοντες, καὶ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ἀναλογιζόμενοι, δημοσίᾳ καὶ κατ' οἴκους κλαίειν, ὥσπερ οἰκείῳ πάθει κατεχόμενος ἕκαστος. Quam bene assecuti sint Græculi isti mentem Suetonii; qui valent judicio, satis intelligunt. *Casaub.*

2. *Senatus prius quam edicto convocaretur ad curiam cucurrit.*] Simile huic est, quod de populo Romano observat Tacitus: audita morte Germanici ultro illum sibi indixisse justitium. Annalium lib. II. *Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum magistratuum, ante Senatusconsultum, sumto justitio desererentur fora, clauderentur domus.* Idem.

3. *Tantas mortuo gratias egit.*] Eutropius libro VII. *Tantus luctus eo mortuo publicus fuit, ut omnes tanquam in propria doluerint orbitate. Senatus, obitu ipsius, circa vesperam nuntiato, nocte irrupit in curiam, & tantas ei mortuo gratias laudesque congessit, quantas nec vivo unquam egerat, nec præsenti. Inter divos relatus est.*

TITUS FLAVIUS DOMITIANUS.

EREXIT URBEM, SED FATIGAT ERECTAM
GENS FLAVIORUM. META CRIMINUM, FINIS
IMMANITATIS, LÆTIORA PORTENDI,
CUM NIL FURORI RESTAT, ULTIMUS SPONDET.

I. Schildius.

C. SVETONI TRANQVILLI

DE XII. CÆSARIBVS

LIBER VIII.

TITVS FLAVIVS DOMITIANVS.

DOMITIANUS *natus est* IX. *Kal. Novembris, patre* COS. *designato, inituroque mense insequenti* [1] *honorem, regione urbis sexta,* [2] *ad Malum Punicum, domo, quam postea in templum gentis Flaviæ convertit. Pubertatis ac primæ adolescentiæ tempus, tanta inopia tantaque infamia gessisse fertur, ut nullum vas argenteum in usu haberet. Satisque constat, Clodium Pollionem prætorium virum, in quem est* [3] *Poëma Neronis, quod inscribitur* Luscio, *chirographum ejus conservasse, & nonnumquam protulisse, noctem sibi pollicentis: nec defuerunt qui affirmarent corruptum Domitianum à Nerva suc-* I

1. *HOnorem.*] Consulatus scilicet, quem per duos novissimos anni menses gessit. Vespas. cap. IIII.

2. *Ad Malum Punicum.*] Declarat hoc P. Victor De regionibus urbis, cum ait, *Malum Punicum, ad quod Domitianus dedicavit templum Minervæ Flavianæ, seu templum gentis Flaviæ, & erat domus ejus.* Quod dictum volui, ne quis malum Punicum insigne domus illius fuisse existimet. Fuit autem regione Urbis VI. De quo Præfatione operis sui Valerius Flaccus,

Ille tibi cultusque Deûm delubraque genti
Instituet. ——

Loquitur enim de Domitiano, non de Tito, ut quidam viri docti credidere. Quamvis enim Titus patrem Vespasianum consecravit, non idcirco Domitianus excluditur, qui & ipse templi, de quo agimus, dedicatione divinos parenti suo honores instituit. Quo referendum etiam illud Martialis lib. IX.

Addita quid Latio Flavia templa polo?

Nam *Latium polum* appellat eam veluti poli partem, cui Latinorum Romanorumque Dii transcripti fuerant, eosque inter Vespasianus. *Torrent.*

3. *Poëma Neronis.*] Ut hunc Claudium Pollionem, sic Afranium Quinctilianum, vel (ut alii volunt) Quinctianum, probroso carmine diffamavit Nero. Auctor Tacit. l. Annal. XV. Hinc itaque Juvenal. versum intelligimus è Sat. IV.

—— *improbior Satyram scribente cinædo.*

Neronem enim significat, qui molles, ipse mollior ac nequior, carminibus suis perstrinxerat. *Idem.*

ſucceſſore mox ſuo. Bello Vitelliano confugit in Capitolium cum patruo Sabino, ac parte præſentium copiarum: ſed interrumpentibus adverſariis, & ardente templo,[1] *apud ædituum clam pernoctavit: ac mane*[2] *Iſiaci celatus habitu, inter ſacrificulos vanæ ſuperſtitionis, cum ſe trans Tiberim ad condiſcipuli ſui matrem comite uno contuliſſet, ita latuit, ut ſcrutantibus qui veſtigia ſubſecuti erant, deprehendi non potuerit. Poſt victoriam demum progreſſus, & CÆSAR conſalutatus, honorem præturæ urbanæ cum conſulari poteſtate ſuſcepit titulo tenus: quam juriſdictionem ad collegam proximum tranſtulit. Cæterum omnem vim dominationis tam licenter exercuit, ut jam tum qualis futurus eſſet oſtenderet. Ne exſequar ſingula, contrectatis multorum uxoribus, Domitiam Longinam*[3] *Ælio Lamiæ nuptam, etiam in matrimonium abduxit: atque uno die ſuper viginti urbana officia atque peregrina diſtribuit: mirari ſe Veſpaſiano dictitante,* quod ſucceſſo-

1. *Apud ædituum.*] Ædituus ſignificatur ille, qui præeſt tuendis ædibus: veteres æditimum appellaverunt. Lucretius pro æditüis æditüentes appellat. *Beroaldus.*

2. *Iſiaci celatus habitu inter ſacrificulos vanæ ſuperſtitionis.*] Sic nimirum & M. Voluſius, Ædilis plebis, proſcriptus à III. viris, Iſiaci habitu per itinera viaſque publicas ſtipem petens, evaſit. Appian. Bellor. civilium IIII. & Valerius Max. lib. VII. cap. III. Quem vero *Iſiaci habitum* hîc Sueton. vocat, Tacit. *lineum amictum* appellat, ut *linteam religioſamque veſtem* ipſe etiam Sueton. Tiber. cap. XXXVI. & Oth. capite decimo ſecundo. Eleganter etiam Tibull. libro primo Elegia III.

Vt mea votivas perſolvens Delia voces
Ante ſacras lino tecta fores ſedeat.

Sed & Juvenal. Sat. VI. Iſiacorum gregem linigerum pariter & calvum vocat, ab amictu nempe linigerum, calvum, quod & caput raderent. Ortum id vero ex Orphei, & Pythagoræ diſciplina, qui lanea omnia in rebus divinis, ut impura & profana, damnabant. Qua de re in defenſione ſua Apollonius apud Philoſtratum lib. VIII. cap. III. Cui addere poteris Plinium lib. XIX. cap. I. & Plutarchum De Iſide & Oſiride. *Torrent.*

3. *Ælio Lamiæ nuptam.*] Hunc poſt interfecit. Inf. cap. X. Juvenalis extrema Satyra IIII.

1. Ex-

ſorem non & ſibi mitteret. [1] *Expeditionem quoque in Galliam, [2] Germaniaſque, neque neceſſariam, & diſſuadentibus paternis amicis, inchoavit: tantum ut fratri ſe & operibus & dignatione adæquaret. Ob hæc correptus, quo magis ætatis & [3] conditionis admoneretur, habitabat cum patre una: ſellamque ejus ac fratris, quoties prodirent, lectica ſequebatur: ac triumphum utriuſque Judaïcum [4] equo albo comitatus eſt. In ſex conſulatibus, [5] nonniſi unum ordinarium geſſit: eumque cedente & ſuffragante fratre. [6] Simulavit & ipſe mire modeſtiam: in primiſque Poëticæ ſtudium, tam inſuetum antea ſibi, quam poſtea ſpretum & abjectum: recitavitque etiam publice. Nec tamen eo ſecius, cum [7] Vologeſius Parthorum rex auxilia [8] adverſus Alanos, du-*

1. *Expeditionem quoque in Galliam, Germaniaſque.*] Adi Joſephum, qui plenis velis laudat Domitiani hoc inceptum Ἁλώσεως libro ſeptimo, capite XI.

2. *Germanias.*] De hac Domitiani adhuc pueri expeditione Germanica ſentire videtur Silius, cum ait in tertio Punicorum:

At puer auricomo præformidate Batavo,

Germanias ideo pluraliter protulit, quia & ſuperior & inferior Germania eſt. *Beroald.*

3. *Conditionis.*] Quæ privata adhuc erat: ut ætatem ad belli conſilia, conditionem ad officia temere diſtributa referas. *Sabellicus.*

4. *Equo albo comitatus eſt.*] Ἐπὶ κέλητος vertit Zonaras. Nec male Zonaræ interpres equum ſingularem exponit, nam & navigia quædam actuaria, quod uno tantum remo agantur, ſeu remorum ordine potius, Græci κέλητας vocant, Celoces Gellius. *Torrentius.* Vide quæ notantur ad illud Tib. c. VI. *funali equo.*

5. *Nonniſi unum ordinarium geſſit.*] Ætate Imperatorum annus in multos dividebatur Conſules; ſed ſoli, qui anni initio inibant honorem, ordinarii cenſebantur, honoratioreſque erant. Seneca, *Conſulem me fecit, ſed non ordinarium.* Id à Dione lib. XLIII. etiam ſcribitur. *Turnebus.*

6. *Simulavit & ipſe mire modeſtiam, in primiſque Poëticæ ſtudium.*]. De Poëtica Domitiani idem Tacitus: at Fabius & Plinius mire laudant. Pertinent huc elegantes Valerii Flacci ex opere primo Argonautic. verſus, varie à Criticorum ingeniis emaculati.

7. *Vologeſius.*] Hic ille eſt, qui ſub initium Imperii Veſpaſiano pollicitus eſt quadraginta ſagittariorum millia. Veſp. cap. VI.

8. *Adverſus Alanos.*] Alani populi ſunt Scythiæ Europææ, juxta quos ſunt Toxolani: autor Plinius in IIII. Refert Ammianus Marcellinus, Alanos appellari, quos Priſci Maſſagetas dixerunt: ab eodem Alani Europæi cognominantur. Martialis:

Nec te Sarmatico tranſit Alanus equo.

Alani, ut docet Euſebius in VI. Præpara-

ducemque alterum ex Vespasiani liberis depoposcisset, omni ope contendit ut ipse potissimum mitteretur. Et quia discussa res est, alios Orientis reges, ut idem postularent, donis ac pollicitationibus sollicitare tentavit. Patre defuncto, diu cunctatus, an duplum donativum militi offerret, numquam jactare dubitavit, relictum se participem imperii, sed fraudem testamento adhibitam. *Neque cessavit ex eo insidias struere fratri clam, palamque: quoad correptum gravi valitudine, prius quam plane efflaret animam, pro mortuo deferri jussit: defunctumque nullo præterquam consecrationis honore dignatus, sæpe etiam carpsit obliquis orationi-*
3 *bus & edictis.* [1] INTER *initia principatus, quotidie secretum sibi horarium sumere solebat: nec quidquam amplius quam* [2] *muscas captare, ac stylo præacuto configere: ut cuidam interroganti,* esset ne quis intus cum Cæsare, *non absurde responsum sit* [3] *à Vibio Crispo,* ne musca quidem. *Deinde uxorem Domitiam,* [1] *ex*

parationis Euangelicæ, carnibus aluntur, panem non esitant. *Beroald.*

1. *Inter initia principatus, quotidie secretum sibi horarium sumere solebat.*] Ut hæc lectio est, videtur Domitianus consuetudine captandi secretum istud horarium per initia tantum principatus esse usus: postea mutasse morem. Contrarium tamen suadet Plinius in Panegyrico, cum ait: *non adire quisquam, non alloqui audebat, tenebras semper secretumque captantem.* Sed falluntur qui Plinianum locum superiorem cum isto Suetonii comparant. nam illud secretum de quo Plinius, diversum est ab isto horario. ille ἁπλῶς de moribus Domitiani loquitur: hic de primis illius gestis post assumtum imperium. clarum hoc vel ex voce *deinde* quæ statim subjicitur. *Casaubonus.* Codex Salmas. *inter vitia principatus.*

2. *Muscas captare, ac stylo præacuto configere.*] Et animi quidem, sed & corporis fortasse vitium ad hoc insaniæ genus Domitianum adegit. Nam Hippocrates inter alia indicia hominis quem atra bilis vexat, hoc quoque recenset, & muscas eum captare scribit. Locus est in libro de internis affectionibus. *Casaubonus.*

3. *A Vibio Crispo.*] De hoc sic. Quinctilian. lib. x. *Vibius Crispus compositus, & jucundus, & delectationi natus, privatis tamen causis quam publicis melior.* Similem ejus jocum de Vitellio refert Xiphilin. Tacit. tamen Histor. lib. II. & IIII. ut delatorem notat. Quod eum fortassis fidentiorem fecit.

1. Ex

[1] *ex qua in secundo suo consulatu filium tulerat,* [2] *alteroque anno consalutaverat ut* AUGUSTAM, *eandem Paridis histrionis amore deperditam, repudiavit: intraque breve tempus impatiens dissidii, quasi efflagitante populo, reduxit. Circa administrationem imperii aliquandiu se varium præstitit: mistura quoque æquabili vitiorum atque virtutum, donec virtutes quoque in vitia deflexit: quantum conjectare licet, super ingenii naturam, inopia rapax, metu sævus.* SPECTA- 4
CULA *magnifica assidue & sumtuosa edidit: non in Amphitheatro modo, verum & in Circo: ubi præter* [3] *sollennes bigarum quadrigarumque cursus, prælium duplex etiam equestre ac pedestre commisit,* [4] *atque in Am-*

1. *Ex qua in secundo suo consulatu filium tulerat.*] Hunc infantulum mortuum, in Divos relatum, & immortalitate donatum fuisse ex argenteo Domitiæ denario intelligimus, in cujus altera parte puerulus nudus quasi supra cœlum collocatus videtur. *F. Ursinus.*

2. *Alteroque anno consalutaverat ut* AUGUSTAM.] Quamvis uxores Augustorum Augustas vocari ratio postulat, tamen hoc decreto Senatus fiebat. Capitolinus in Antonino Pio: *uxorem Faustinam Augustam appellari à Senatu permisit.* Alioqui mos erat non solas Augustas appellare uxores Imperatorum, quum filiæ, sorores, & nurus quoque, & socrus Augustorum ita vocarentur, ut in Inscriptione: DIVAE. MARCIANAE. AVG. SORORI. item: DIVAE. MATIDIAE. AVG. FIL. AVG. Claudiano mos est socrus, filias, & neptes Augustorum reginas vocare. Repudiatam uxorem suam Domitiam Longinam intra breve tempus reduxit: in cujus rei gratiam nummi cusi sunt: DOMITIA. AVGVSTA. IMP. DOMIT. CONCORDIA. AVGVST. Item: ΔΟΜΙΤΙΑ. ΛΟΝΓΕΙΝΑ. ΣΕΒΑΣΤΗ. *Iosephus Scaliger.*

3. *Sollennes bigarum quadrigarumque cursus.*] *Sollennes* vocat, sine quibus Circenses nulli peragerentur. *Torrent.*

4. *Atque in Amphitheatro navale quoque.*] Neque hoc explicant commentatores, quo pacto prælium navale in Amphitheatro repræsentari potuerit. Pudet alios fateri ignorantiam. Sed id est parum ingenui hominis, & diffidentis sibi in aliis. *Glareanus.* Hoc spectaculi genus quomodo in Amphitheatro repræsentari potuerit, in Tito docet è Dione Xiphilinus. Verba ipsa subjeci: τὸ γὰρ θέατρον αὐτὸ ἐκεῖνο ὕδατος ἐξαίφνης πληρώσας, εἰσήγαγε μὲν καὶ ἵππους καὶ ταύρους καὶ ἄλλα τινὰ χειροήθη, δεδιδαγμένα πάνθ' ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς, πράττειν καὶ ἐν τῷ ὑγρῷ. εἰσήγαγε δὲ καὶ ἀνθρώπους ἐπὶ πλοίων. καὶ οὗτοι μὲν ἐκεῖ ὡς οἱ μὲν Κερκυραῖοι, οἱ δὲ Κορίνθιοι ὄντες, ἐναυμάχησαν. Ait, derepente immissis aquis impleto theatro, naumachiam quandam exhibitam fuisse. Θέατρον autem ibi pro Amphitheatro accipiendum. Nam in dedi-

Amphitheatro navale quoque. Nam venationes, gladiatoresque[1] *& noctibus ad lychnuchos:*[2] *nec virorum modo pugnas, sed & fœminarum. Præterea*[3] *quæstoriis muneribus, quæ olim omissa revocaverat, ita semper interfuit, ut populo potestatem faceret, bina paria*[4] *è suo ludo postulandi, quæ novissima*[5] *aulico apparatu induceret. Ac per omne gladiatorum spectaculum ante pedes ejus stabat puerulus coccinatus, parvo portentosoque capite, cum quo plurimum fabulabatur, nonnumquam serio. Auditus est certe, dum ex eo quærit,* ecquid sciret cur sibi visum esset ordinatione proxima Ægypto præficere Metium Rufum. *Edidit navales pugnas pæne justarum classium, ef-*

dedicatione Amphitheatri tale quid Titus populo præbuit. Et sic à Xylandro quoque vertebatur. Quod perperam ab emendatore Xylandri postea sollicitatum. *Schildius.*

1. *Et noctibus ad lychnuchos.*] Noctibus & spectacula & convivia sæpius exhiberi solita à Domitiano. Xiphilinus: δεῖπνον σφίσι δημοσίᾳ διὰ πάσης τῆς νυκτὸς παρέσχε· πολλάκις δὲ καὶ τοὺς ἀγῶνας νύκτωρ ἐποίει. idem paulo ante narraverat, noctu Domitianum sylvanos vino manantes multis locis populo exhibuisse: οἶνόν τε σφίσι πολλαχῇ ῥέοντα νυκτὸς παρέσχεν. *Casaubonus.* Vide Cæs. cap. XXXVII. Calig. c. XVIII. *quondam etiam & nocturnos* (ludos) *accensis tota urbe luminibus.*

2. *Nec virorum modo pugnas, sed & fœminarum.*] Discite, & credite priscis, non in caveam solum fœminas venisse, sed in arenam. Testatur Juvenalis Sat. VI. Statius iisdem ludis, de quibus hic Suetonius:

Stat sexus rudis insciusque ferri,
Et pugnas capit improbus viriles
Credas ad Tanaim ferumque Phasim
Thermodontiacas calere turmas.

Adeoque id verum & vulgatum, ut Severo imperante cavendum SC. fuerit, μηκέτι μηδεμίαν γυναῖκα μονομαχεῖν, *non ultra fœminam ullam ad gladium depugnare*, ait in Severo Xiphilinus. Quin & Tacitus in rebus Neronis: *fœminarum illustrium senatorumque plures per arenam fœdati sunt.* Lipsius.

3. *Quæstoriis muneribus.*] Ludis, & spectaculis, quæ per quæstores exhiberi solebant: nam, ut inquit Tacitus, *institutum fuit à Claudio principe, ut spectaculum gladiatorum per omnes annos celebraretur pecunia eorum, qui quæsturam adipiscerentur.*

4. *E suo ludo.*] Ex gladiatorio Imperatoris ludo, ubi familiæ gladiatoriæ erudiebantur. Itidem Plinius in undecimo mentionem facit de ludo gladiatorio Imperatoris Caligulæ, cum ait: *Thraci enim studioso in Caji Cæsaris ludo notum est dextram fuisse proceriorem.* Beroaldus.

5. *Aulico apparatu.*] Non vulgari, quo alii à lanistis accersiti, sed aliquanto exquisitiore; ut ex aula principis producti videri possent. *Sabell.*

1. *Cir-*

*effosso, & [1] circumstructo juxta Tiberim lacu: atque inter maximos imbres [2] perspectavit: [3] fecit & ludos seculares: computata ratione temporum ab anno, non quo Claudius proxime, sed quo olim AVgustus ediderat. In his, Circensium die, quo facilius [4] centum missus peragerentur, singulos [5] à septenis spatiis ad quina corripuit. [6] Instituit & * quinquennale certamen, Capi-*

1. *Circumstructo.*] *Circumstructum* intelligo in cujus circuitu sedilia extructa fuerint, unde spectari pugna posset. sic enim Aug. cap. XLIII. Ut fortassis hæ porticus fuerint quas inter Domitiani opera enumerat Eutropius, uti naumachiam cap. sequenti Sueton. *Torrentius.* Tacitus loco simili Annalium XII. *lacu in ipso navale prælium adornatur, ut quondam AVgustus structo cis Tiberim stagno.*

2. *Perspectavit.*] Sic ut Aug. c. XCVIII. *quinquennale certamen gymnicum, honori suo institutum, perspectavit.*

3. *Fecit & ludos sæculares: computata ratione temporum ab anno, non quo Claudius proxime, sed quo olim AVgustus ediderat.*] Quam recte hæc Tranquillus scripserit, haud satis scio. Siquidem Domit. Imp. nec Augusti nec Claudii secularium, quum ipse eos celebrâsset, rationem habuit. Non Claudii, quia vix XL. ab ejus ludis annus exactus erat: non Augusti, quia sex annos anticipavit. Eos enim non DCCCXLI. sed DCCCXLVII. ad Augusti summam edere debuisset. Quod qua ratione fecerit, haud equidem scio. Tacitus libro XI. se hanc caussam reddidisse scribit, ubi ita ait: *Vtrinque principis* (& Claudii, & Domitiani) *rationes prætermitto, satis narratas libris, quibus imperatoris Domitiani res composui.* Ego autem existimarem, Domitianum ipsum ludos sæculares à numero decennii septenario, in quo prius celebrabantur, tanquam parum apto, ad primum ejus decadis, Livianam forte & Antiatis annorum summam in hac dumtaxat re sequutus, redigere voluisse, in qua ex antiqua consuetudine ludos seculares referri oportebat: & ita aliqua ratione Augusti ordinem æst sequutus, potius quam Claudii, non quidem ratione numeri, sed annorum decadis. *Onuphrius Panvinius.*

4. *Centum missus.*] De missibus ad cap. XXI. Claud. Salmasius.

5. *A septenis spatiis ad quina corripuit.*] Peractis septem spatiis palma victori dabatur. Unde ait Seneca libro quarto Epistolarum moralium: *Agitatorum lætitia, cum septimo spatio palmæ appropinquant.* Et ad hunc numerum alludens Lactantius, sic scribit libro septimo Institutionum Divinarum: *Quoniam decursis propositi operis septem spatiis, ad metam provecti sumus.* Propert. lib. II. Eleg. XXV.

Aut prius infecto deposcit præmia cursu
Septima quam metam triverit arte rota.

Corripuit autem, id est, contraxit

6. *Instituit & quinquennale certamen, Capitolino Iovi, &c.*] Factum anno V.C. DCCCXXXIX. COSS. Domitiano XII. & Ser. Cornelio Dolabella. vide Censorinum. sed nemo plura de hoc agone quam Statius Papinius in Sylvis. quem eximium Poëtam certum est in eo superatum esse, aliis contra eum coronatis. testis ipse cum in carmine ad Claudiam uxorem, tum in epicedio patris. *Casaubon.* Capitolinus Agon à Græcis passim vocatur Καπιτώλια & Καπετώλια. In nummo Domitiani legimus: ΚΑΠΕΤΩΛΙΩΝ ΣΕΒΑΣΤΩΝ.

pitolino Jovi triplex, musicum, equestre, gymnicum, & aliquanto [1] *plurium quam nunc est, coronarum. Certabant etiam & prosa oratione Græce Latineque: ac præter citharœdos* [2] *chorocitharistæ quoque, & psilocitharistæ: in stadio vero cursu etiam virgines. Certamini præsedit crepidatus,* [3] *purpureaque amictus toga Germanica, capite gestans coronam auream* [4] *cum effigie Jovis, ac Junonis, Minervæque assidentibus Diali sacerdote &* [5] *collegio Flavialium pari habitu, nisi quod*

ΤΩΝ. Vocatur autem lustrum semper in veteribus inscriptionibus, ut in illa egregia, adducta ab Onuphrio Panvinio. L. VALERIO. L. F. PVDENTI. HIC. CVM. ESSET. ANNORVM. XIII. ROMAE. CERTAMINE. IOVIS. CAPITOLINI. LVSTRO. SEXTO. CLARITATE. INGENI. CORONATVS. EST. INTER. POETAS. LATINOS. OMNIBVS. SENTENTIIS. IVDICVM. HVIC. PLEBS. VNIVERSA. HISCONIENSIVM. STATVAM. AERE. COLLATO. DECREVIT. In ea inscriptione manifesto lustrum est Agon Capitolinus, celebratumque est illud lustrum anno à Christo CVI. Exstat Romæ luculenta stela ex portu Anconitano devecta, quæ tota pertinet ad hunc agonem. Et quamvis sit Græca, tamen pro lustro littera L. singularis apposita est. Etiam in numismatis Græcis nunc L. nunc Λ. pro lustro ponitur. *Iosephus Scaliger.*

*. *Quinquennale certamen.*] Uti & Nero cap. XII. Sed Domitiani certamen, quod ab eo annus magnus, seu lustrum (ut Censorin. tradit) observari cœperit, usque ad Constantini tempora duravit. Adde Plinium lib. IIII. Epist. XXII. *Torrentius.*

1. *Plurium quam nunc est, coronatorum.*] Sic *ampliare numerum palmarum* Ner. cap. XXII.

2. *Chorocitharistæ quoque & psilocitharistæ.*] De psilocitharistis & arte psilocitharista, Athenæus libro XIV. sic apud Græcos ψιλῇ κιθαρίσεις, cui adjungitur vocis melodia: ut in II. Platonis de Legibus, κιθαρίσεως ψιλῶ eleganter in secunda historia Diodori. *Casaubon.* *Chorocitharistæ* vero plures sunt citharœdi una modulantes, quod vocabuli ratio ostendit.

3. *Purpureaque amictus toga Germanica.*] Ut toga nihil aliud erat quam pallium rotundum, sic pallium Græcanicum aliud nihil quam toga quadrata. Hinc *togam Græcanicam* Suetonius pro pallio Græco dixit. Ita enim optimus librorum, quem vidi, legit pro *Germanica,* quod editiones nunc occupat. Frustra etiam laborant in quærenda illa Germanica purpura viri eruditissimi. *Toga Græca purpurea* est pallium purpureum Græcum. *Salmasius.*

4. *Cum effigie Iovis & Iunonis.*] In corona aurea, quam gestabat Domitianus visebantur effigies, & simulacra Deorum Capitolinorũ, qui sunt Jupiter, Juno, & Minerva. Erant enim hæc spectacula Jovi Capitolino dicata. *Beroald.*

5. *Collegio Flavialium.*] Sacerdotum, quos ille patri, & Flaviæ genti consecrarat. Papinius:

Est hic, agnosco, minister
Illius, æternæ modo qui sacraria genti
Condidit, atque alio posuit sua sidera cælo.

Martialis:

Templa Deis, mores populis, dedit otia ferro,
Astra

quod illorum coronis inerat & ipsius imago. [1] *Celebrabat & in Albano quotannis Quinquatria* [2] *Minervæ, cui collegium instituerat: ex quo sorte ducti* [3] *magisterio fungerentur, ederentque eximias venationes & scenicos ludos,* [4] *superque oratorum ac poëtarum certamina. Congiarium populo nummorum trecenorum ter dedit: atque* [5] *inter spectacula muneris, largissimum epulum.* [6] *Septimontiali sacro quidem Senatui, equi-*

Astra suis, cælo sidera, serta Iovi. Sabellicus.

1. *Celebrabat & in Albano quotannis Quinquatria.*] *In Albano* accipiendum, ut, *in Tusculano.* non enim Albanum montem intelligit: sed arcem ad ejus radices sitam. Albanum secessum Tranquillus nominat cap. XIX. Dio fere, τ Ἀλβανὸν, τὸ Ἀλβανὸν χωρίον. Ulpianus ad Sabinum: *Albanus fundus principalibus usibus deserviens.* Casaub.

2. *Minervæ, cui collegium instituerat.*] Minervam, cujus etiam filius dici ac credi voluit, viderique ejus omnia consilio agere, præcipua veneratione Domitianus semper coluit. Quod non solum ejus ætatis historici, sed & Quinctilian. & Philostratus attestantur, nummi præterea plurimi, Deæ effigiem præferentes. Quare in Albano monte non solum Quinquatria annis singulis celebravit, sed & collegium instituit. Quod insigniter describit Juvenal. Sat. II. tam liber, & verax, atque ubique sui similis, quam contra vani ac futiles Papinius & Martialis, quavis occasione turpissime adulantes. *Torrentius.* Ter victor discessit ex hoc certamine Papinius. In carmine ad uxorem,

—— ter me vidisti Albana ferentem
Dona comes, sanctoque indutum Cæsaris auro,
Visceribus complexa tuis, sertisque dedisti
Oscula anhela meis,

3. *Magisterio fungerentur.*] Sup. Aug. cap. II. *Avus municipalib. magisteriis, &c.*

4. *Superque oratorum ac poëtarum certamina.*] Inscriptio, quam ex Onuphrio subjecimus, potest referri ad Quinquatria Albana: in queis erant oratorum & poëtarum certamina: L. SVRREDIO. L. F. CLV. FELICI. PROCVRATORI. AB. SCEN. THEAT. IMP. CAESAR. DOMITIAN. PRINCIP. CORONATO. CONTRA. OMNES. SCENICOS. Quod autem in ea inscriptione dicitur *coronatus contra omnes scenicos,* manifesto ostendit, in commissione poëmatum hoc contigisse. Et qui ita coronati erant contra omnes, sive poëtæ essent, sive Hieronicæ, omnes illi dicebantur paradoxi. *Ios. Scaliger.*

5. *Inter spectacula muneris, &c.*] Hujus loci sententia est, Domitianum, in spectaculo muneris gladiatorii, populo ibidem sedenti epulum dedisse. E Xiphilino.

6. *Septimontiali sacro.*] Septimontium dies festus appellatur mense Decembri, qui dicitur in fastis Agonalia, quod in septem montibus fiunt sacra, Palatio, Velia, Fagutali, Subura, Cermalo, Cælio, Oppio, Cespio. Hæc Festus. Varro differens de festis, quæ in mensem Decembrem incidebant, ponit & inter ea Septimontium. Agonalia vero eodem mense erant propridie Idus Decembres, alia ab illis Agonalibus, quæ notant fasti mense Januario. Hoc tantum interest, quod Agonalia sint ante Laten-

equitique, [1] *panariis, plebi sportellis cum opsonio distributis, initium vescendi primus fecit: dieque proximo omne genus missilia sparsit: & quia pars major* [2] *intra popularia deciderat,* [3] *quinquagenas tesseras in singulos cuneos equestris ac senatorii ordinis pronuntiavit.*

5 [4] *Plurima & amplissima opera incendio absumta restituit: in queis &* [5] *Capitolium, quod rursus arserat: sed omnia sub titulo tantum suo, ac sine ulla pristini auctoris memoria.* [6] *Novam autem excitavit ædem in Capitolio Custodi Jovi, &* forum *quod nunc* Nervæ *vocatur.*

Larentinalia: Varro vero Septimontium ponat post Larentinalia. De Septimontio habes & apud Tertullianum libro de Idololatria: *Etiam strenæ captandæ & Septimontium & brumæ & caræ cognationis honoraria exigenda omnia.* Ex quibus apparet, non solum mense Decembri fuisse, quia is est brumæ mensis: sed etiam circa finem ejus mensis fuisse, quia proximum sit strenæ exigendæ quod fiebat Kalendis Januariis. *Iosephus Scaliger.* Septimontium celebrant ob inclusum pomœriis septimum collem, atque adeo ob Romam septicollem effectam. *Plutarchus.*

1. *Panariis.*] *Panaria* tanquam capaciora, atque honestiora, Equiti, & Senatui data, ut *sportellæ* plebi. Similis locus Calig. cap. XVII. *panaria cum opsonio viritim divisit.* Torrent.

2. *Intra popularia.*] Vide Ner. cap. XI. & Calig. cap. XXVI. Observandum vero obiter quod & Senatorum loca cuneis distinguebantur. Quod etiam ex Virgilio animadvertere est II. Georg.

—— hunc plausus hiantem
Per cuneos (geminatur enim) plebisque, Patrumque
Corripuit. ——

Torrentius.

3. *Quinquagenas tesseras.*] Alibi dictum de tesseris, quæ prout hoc vel illud inscriptum continebant, ita raptorem sui locupletabant. Aug. cap. XLI. *tesserasque nummarias duplicavit.*

4. *Plurima & amplissima opera.*] Habes apud Eutropium & Eusebium in Chronico multorum operum nomina, quæ partim Titus, partim Domitianus fecerunt. neque enim satis distinctè ab auctoribus sunt tradita. *Casaub.*

5. *Capitolium, quod rursus arserat.*] Capitolium ter arsisse apud Historicos observavimus: semel Scipione & Norbano consulibus per bella civilia Mariana: iterum Vitelliano bello: tertio una cum Vespasiani interitu inflammatum, incensumque est: & tunc à Domitiano refectum fuit magnificentius, elegantiusque, quam antea fuisset: cujus impensam duodecim millia talentorum excessisse autumat Plutarchus. *Beroald.*

6. *Novam autem excitavit ædem in Capitolio Custodi Iovi.*] Domitianus prima irruptione *(Vitellianorum)* apud æditum occultatus, sollertia liberti, lineo amictu turbæ sacricolarum immixtus ignoratusque, apud Cornelium Primum paternum clientem, juxta Velabrum, delituit. Ac potiente rerum patre, disjecto æditui contubernio, modicum sacellum IOVI CONSERVATORI, aramque posuit, casusque suos in marmore expressit. Mox imperium adeptus, IOVI CVSTODI templum ingens, seque in sinu Dei sacravit. *Tacitus.*

1. *Odeum.*]

tur. Item Flaviæ templum gentis, & stadium, & [1] odeum, & [2] naumachiam: [3] è cujus postea lapide maximus Circus, deustis utrimque lateribus, exstructus est.

Expeditiones *partim sponte suscepit, partim* 6
necessario. Sponte in Cattos: necessario unam in Sarmatas, legione cum Legato simul cæsa. In Dacos duas, primam Appio Sabino consulari oppresso: secundam, [4] Cornelio Fusco præfecto cohortium prætorianarum, cui belli summam commiserat. [5] *De Cattis Dacisque post varia prælia, duplicem triumphum egit.* [6] *De Sarmatis lau-*

1. *Odeum.*] Ubi canebatur, ᾠδεῖον. Ea vox apud Ciceronem & in historiis frequens. In Odeo Attici theatri Ægyptiorum regum statuas fuisse, Pausanias scripsit. Extra theatrum quoque loca dicata Musis eodem dicta nomine. Quale Athenis à Pericle destinatum Musicis certaminibus. Alexi quoque, & Plutarchus, Demosthenes & Aristoteles in quarto divinæ Philosophiæ ᾠδείου faciunt mentionem. Pausanias in Achaicis memoriæ prodidit, Herodæ Attici jussu atque impensis constructum pulcherrimum ᾠδεῖον defunctæ uxoris monumentum. ᾠδείου columnarum mentio fit in libro de formis dicendi, qui Theophrasto attribuitur. Λογεῖον sic ab Odeo distinguit Vitruvius, ut sit pulpiti pars in qua canerent ᾠδεῖον: altera autem, in qua aut risum moverent, aut censuram exercerent, aut vitæ nostræ putarent rationes. *Cæsar Scaliger.*

2. *Naumachiam.*] Cujus adhuc aliqua creduntur extare vestigia post Sylvestri fanum, inter Flaminiam viam, & Pincianum collem, vinetis cooperta. *Sabellicus.*

3. *E cujus postea lapide maximus Circus est extructus.*] Auctor tanti operis est Trajanus. Multa de hoc Circo Plinius in libro panegyrico.

4. *Cornelio Fusco præfecto cohortium prætorianarum.*] Juvenalis:

Et qui vulturibus servabat viscera Dacis,
Fuscus marmorea meditatus prælia villa.

Martialis quoque ejus interitum eleganti deplorat carmine:

Ille sacri lateris custos, Martisque togati.

Sabellicus.

5. *De Cattis Dacisque post varia prælia, duplicem triumphum egit.*] Dacicum & Germanicum. cognomina ex devictis gentibus reportâsse testis Juvenalis:

—— cum lance beata
Dacicus, & lato splendet Germanicus auro.

Et tamen nullus nummus exstat, nullum monimentum, in quo Dacici cognomen sit. At Germanicus sæpissime in ejus nummis legitur: quod cognomen non habet nisi jam consul decies. Sane in xi. & xiiii. consulatu nummi habent Tropæum cum inscriptione, germania. capta. *Iosephus Scaliger.*

6. *De Sarmatis lauream modo Capitolino Iovi retulit.*] Clarum ex hoc loco errare doctissimos viros, qui triumphare & Jovi Capitolino lauream referre idem esse putant. majus enim & longe dignius triumphi quam laureæ jus. quod etiam stante Rep. omnibus competiit qui cæsis hostibus Imperatores salutati fuissent: sive illi res triumpho dignas

laurea modo Capitolino Jovi retulit. Bellum civile motum à L. Antonio superioris Germaniæ Præside, confecit absens, felicitate mira: cum ipsa dimicationis hora resolutus repente Rhenus, transituras ad Antonium copias Barbarorum inhibuisset. De qua victoria præsagiis prius quam nuntiis comperit. Siquidem ipso, quo demicatum erat, die, statuam ejus Romæ insignis aquila circumplexa pennis, clangores lætissimos edidit: [1] *paulloque post* [2] *occisum Antonium adeo vulgatum est, ut caput quoque ejus apportatum vidisse se plerique*
7 *contenderent. MULTA etiam in communi rerum usu notavit.* [3] *Sportulas publicas sustulit, revocata cœ-*

dignas gessissent, sive starent eorum facta intra gloriam triumphi. præter hoc certissimum testimonium, sunt & alia non minus liquida. lib. v. scribit Suetonius cap. XIII. Neronem ob Teridatis in urbem adventum, *Imperatorem consalutatum, lauream in Capitolium latam.* Nemo tamen sanus triumphasse eum propterea dixerit. Antonium collegam Ciceronis ex bello Catilinario lauream reportasse quis nescit? atqui triumphandi neque jus neque spem ullam habuisse Antonium certissimum est. M. quoque Tullium præliis aliquot in Cilicia feliciter gestis, & Imperatorem fuisse salutatum, & laurea fasces suos ornasse constat. triumpho res dignas eum gessisse adeo non constabat, ut Catoni & senatorum plerisque aliis absurde facere visus, qui triumphum peteret. *Casaub.*

1. *Paulloque post, &c.*] Papinius:

Quaque tuas laureas volucri, Germanice, cursu
Fama velut prægressa diem, tardumque sub astris
Arcada, & in medio linquit Thaumantida cælo.

2. *Occisum Antonium vulgatum est.*] Quum autor hujus nuntii quæreretur, inventus est nemo: sed alter alterum allegabat. Tandem vero quia in plebem, veluti in vastum quoddam pelagus sermo referebatur, apparebatque, nullum certum habuisse principium, subito hujusmodi fama prolapsa ceciderat: sed postea Domitiano cum exercitu ad bellum proficiscente, in ipsa via certus nuntius, & literæ de victoria adversus Antonium venerunt. Dies pugnæ idem fuerat, quo Romæ victoriam fama vulgaverat, ultra distantiam viginti millium stadiorum. Simile quid Ner. cap. I.

3. *Sportulas publicas sustulit.*] Sub Nerone (ut Suetonii verbis utar c. xv.) *publicæ cænæ ad sportulas redactæ. Publicas* hîc igitur *sportulas* intelligo quæ loco cænæ publicæ dabantur. Quas Domitianus sustulit revocata cænarum rectarum consuetudine. *Sportæ* autem, unde *sportulæ*, & *sportellæ*, calathi erant viminei, quibus ad rem penuariam utebantur. Ulpian. l. III. de penu legata. Hinc dictæ *sportulæ* quæ pro salutationis officio clientibus erogabantur, sive id opsonii aliquid, sive stipes, aut quadrantes essent. Et Cyprian. Epist. XXXIV *spor-*

cœnarum rectarum consuetudine. Duas Circensibus gregum factiones aurati purpureique panni [1] *ad quatuor pristinas addidit.* [2] *Interdixit histrionibus scenam, intra domum quidem exercendi artem jure concesso.* [3] *Castrari mares vetuit. Spadonum, qui residui* [4] *apud mangones erant, pretia moderatus est. Ad summam quondam ubertatem vini, frumenti vero inopiam,* [5] *existimans nimio vinearum studio negligi arva, edixit*

sportulas vocat quæ Christianorum consuetudine Sacerdotibus distribuebantur. *Torrent.* Erogationes etiam, quæ in ordinem decurionum fiebant, sportulæ appellatæ fuêre, de quibus Papinianus in L. Epurii tit. de Decur. ita scribit: *Minores xxv. annis decuriones facti, sportulas decurionum accipiunt, sed interim suffragium inter cæteros ferre non possunt.* Quod etiam ex epist. Plinii ad Trajan. lib. x. clare patet. Sed & pecunias illas, quæ judicibus vel viatoribus, id est, executoribus litium ac negotiorum pro salario dabantur, sportulas appellatas observamus. Apud nostrates quoque pecuniæ, quum in Ducali Cancellaria persolvuntur, sportulæ dicuntur à participantibus, qui à libellis & à secretis principi sunt. *Marcellus Donatus.*

1. *Ad quatuor pristinas addidit.*] Cassiodorus colores quatuor totidem factionum in Circensibus fuisse memorat, propter quatuor anni tempora. Nam Prasinus, qui viridis est, virenti veri dicatus erat: Roseus, flammeæ æstati: Venetus, nubilæ hyemi: Albus, pruinoso autumno. De coloribus harum quatuor factionum, & de toto studio aurigarum, scite scribit Sidonius Apollinaris.

2. *Interdixit histrionibus scenam.*] Sup. Ner. capite xvi. Plinius in Panegyrico hoc signat, quum ait, *Pantomimos à malo principe fuisse sublatos.*

3. *Castrari mares vetuit.*] Statius:
Qui castæ Cereri diu negata
Reddit jugera, sobriasque terras.
Qui fortem vetat interire sexum.
Postquam hoc exiit edictum, solita peti venia à principe vel præside provinciæ, si quis vel se vel alium vellet evirare. Justinus Apologia secunda: ἤδη τις τῶν ἡμετέρων βιβλίδιον ἀνέδωκεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Φήλικι ἡγεμονεύοντι, ἀξιῶν ἐπιτρέψαι ἰατρῷ τοὺς διδύμους αὐτοῦ ἀφελεῖν· ἄνευ γὰρ τῆς τοῦ ἡγεμόνος ἐπιτροπῆς τοῦτο πράττειν ἀπηγορεῦσθαι οἱ ἐκεῖ ἰατροὶ ἔλεγον. *Casaubonus.* De hoc sic Dionis epitome: *Etsi Carinum amabat, quia tamen Titus exsectos dilexerat, vetuit in ejus contumeliam, ne quis in posterum intra fines Rom. Imperii castraretur.* Adde Martialem lib. vi. Epigr. ii.

4. *Apud mangones.*] Hi enim castrabant pueros, quo pluris venderent. Quod Martial. ostendit cum ait,
Non puer avari sectus arte mangonis.
Ostendit & Quinctilian. lib. v. cap. xii. pulcherrima illa similitudine qua de mancipiorum negotiatoribus utitur, qui formæ puerorum excisa virilitate lenocinantur: ac postremo Ulpian. lib. xxvii. ad legem Aquiliam his verbis, *Si puerum quis castraverit, & pretiosiorem fecerit, Vivianus scribit cessare Aquiliam, sed injuriarum erit agendum, aut ex edicto Ædilium.* Torrent.

5. *Existimans nimio vinearum studio negligi arva.*] Non solum in vita Apollonii lib. vi. meminit hujus rei Philostratus: quem locum laudat Beroaldus:

xit [1] ne quis in Italia novellaret: utque in provinciis vineta succiderentur, relicta, ubi plurimum, dimidia parte: nec exsequi rem perseveravit. Quædam ex maximis officiis inter libertinos equitesque Rom. communicavit. [2] Geminari legionum castra prohibuit: nec plus quam mille nummos à quoquam [3] ad signa deponi: quod L. Antonius apud duarum legionum hiberna, res novas moliens, fiduciam cepisse etiam ex depositorum
8 *summa videbatur. [4] Addidit & quartum stipendium mi-*

sed uberius in vita Scopeliani sophistæ. Is est qui totius Asiæ nomine legationem obiit ad Domitianum, deprecaturus edicti hujus executionem. in quo tanta fuit illius vel dexteritas vel felicitas, ut non solum colendi vineas impunitatem suis nactus sit, sed etiam necessitatem. Caussam latæ legis quod ad Asiam provinciam attinet, aliam affert Philostratus: seditiones nempe sæpe ortas ex temulentia. Ideo servatum videtur sub Imperatoribus insequentibus, ut promiscui non esset juris vitem instituere: sed eorum tantum qui à principe veniam impetrassent. Vopiscus in Probo: *Gallis omnibus & Hispanis ac Britannis hic permisit ut vites haberent vinumque conficerent.* Eutropius in eodem, *Vineas Gallos & Pannonios habere permisit.* quo loco ridicula est Pæanii appendix ad verba superiora, οὔπω πρότερον τοῦ εἴδους. quasi ante Probum vineas colere nescierint Galli. *Casaub.*

1. *Ne quis in Italia novellaret.*] Hoc est, vites novellas (quo verbo aptissime usus est Virgil.) institueret. Male autem apud Eusebium Chronicis vetuisse scribitur Domitianus vites in urbe seri, pro in Italia. Neque infacete apud Philostratum Apollonius, intellecto Domitiani de vitibus edicto, *At hic* (inquit) *præclarus Imperator, qui mares castrari vetuit, terram eunucham fecit.* quod etiam citat Beroaldus, & Paulli Jurisconsulti locus l. VI. De impensis in rebus dotalibus factis, ubi *novelleti* vocabulo pro vinea recenter instituta utitur. Sed tamen *olivetum* etiam ibi legitur. *Torrent.*

2. *Geminari legionum castra prohibuit.*] Puto geminari castra dici, non, ut censent interpretes, cum ex veteri more pro occasione fierent majora & minora: sed cum duæ legiones coëunt in unum locum, & castra una: quod semper experientia docuit esse periculosum. fere enim *secuta exercitus seditio, qui plerunque contemplatus frequentiam suam à disciplina desciscit*, ait Vellejus verissime, & Dio quoque lib. XLIX. milites, inquit, πρὸς τὴν ὄψιν τοῦ πλήθους σφῶν θρασυνόμενοι. ideo seditionem parantes, aquilas, signa, castra jungebant, ut de legionibus Germanicis narrat Tacitus libro primo. confirmant hanc interpretationem quæ statim sequuntur, de occasione legis hujus ferendæ. *Casaub.*

3. *Ad signa deponi.*] Divinitus institutum est, quum milites publica sustinerentur annona, ex donativo, quod consequebantur, pars dimidia ipsis servaretur, ne inutiliter se absumerent, & depositi memores, signa non desererent. *Vegetius.*

4. *Addidit & quartum stipendium militi, aureos ternos.*] Locum corruptissimum vulgo sic emendant: *addidit & quartum stipendium militi ad aureos ternos.*

militi, aureos ternos. Jus diligenter & industrie dixit. Plerumque & in foro pro tribunali extra ordinem [1] ambitiosas Centumvirorum sententias rescidit. [2] Recuperatores, [3] ne se persuasoriis assertionibus accommodarent, idemtidem admonuit. [4] Nummarios judices cum

nos. & vere quidem quod ad sententiam. nam certum est Domitianum, ad aureos ternos, quos accipiebant prius milites stipendii nomine, aureum unum addidisse, & sic militaris stipendii modum quaternis in mensem aureis statuisse. sed verba ipsa quomodo stabunt? *quartum stipendium addidisse ad aureos ternos?* mira sane locutio, pro, quartum aureum addidisse ad ternos. quod enim dicunt stipendium vocari aureum unum, quem menstruum merebant sub Augusto milites, alterum porro stipendium adjecisse Caligulam, alium deinde principem tertium, postremo quartum stipendium ad tria priora Domitianum: quis, rogo te, quis unquam sic locutus est? Ex numero quidem annorum stipendia sua numerabant milites: unde *sena & vicena stipendia emeruisse* quidam leguntur in veteribus monumentis. sed ex aureorum numero plane novum & inauditum. hoc enim modo quadraginta & octo stipendia anno uno meruisse poterat miles, tot enim aureos accipiebat. quod quam ridiculum sit, nemo non videt. Legendum in Suetonio puto: *addidit quartum stipendii militi in aureos ternos.* hoc est, addidit militi quartum aureum in ternos aureos stipendii, quod scilicet prius accipiebant. *addere quartum aureum in aureos ternos,* proba & Latina locutio. sic enim *oleum in ignem addere:* & *aquam in mare* dixit Ovidius. Possumus tamen etiam stipendium retinere, cum hac distinctione: *addidit & quartum, stipendium militi, in aureos ternos,* id est, quartum, subaudi aureum, addidit in aureos ternos, militi stipendium. atque hæc vera omnino est lectio. *Salmasius.*

1. *Ambitiosas Centumvirorum sententias rescidit.*] De Centumviris Vespas. cap. x. *Ambitiosas* vero *sententias* vocat, non qua decet libertate latas, sed obsequio, favore, & gratia. Simile illud Ulpiani l. IV. De Decretis ab ord. faciendis, *Ambitiosa decreta Decurionum rescindi debent.* Sic *judex ambitiosus* apud Livium, *ambitiosæ & fucosæ amicitiæ* apud Ciceronem. *Torrent.*

2. *Recuperatores.*] Ad Ner. cap. XVII. Hottomannus.

3. *Ne se persuasoriis assertionibus accommodarent, idemtidem admonuit.*] Olim qui in libertatem vindicabantur, cum servi essent, nec pro se judicio liberali experiri possent, assertorem quærebant. in caussis igitur liberalibus monuit recuperatores, ne, tametsi favorabilis libertas est, sequerentur in judicio assertiones vel prece, vel pretio, vel persuasione eblanditas contra jus dominorum. Jurisconsultorum tamen princeps Cujacius *perfusoriis* legendum censet, &, ut legit, in antiquissimo libro reperi, pudetque dissentire. *Turnebus.* Codex item Salmasii *perfusoriis.* Cujacium vero consule ad legem XIII. Dig. de excusationibus.

4. *Nummarios judices.*] *Caussam nummariam, judiciumque nummarium* vocant Jurisconsulti nostri, quando de pecunia disceptatur, sic enim Callistratum intelligo l. ult. Ne de statu defunctorum post quinque quæratur. Atqui contra Cicero Verr. v. *nummarium* appellat *judicium,* quod acceptis pecuniis agitur, ut *nummarios* quoque *judices* Pro Cluen-

[1] cum suo quemque consilio notavit. Auctor & tribunis pleb. fuit, [2] ædilem sordidum repetundarum accusandi, judicesque in eum à senatu petendi. Magistratibus quoque urbicis, provinciarumque præsidibus coërcendis, tantum curæ adhibuit, ut neque modestiores umquam, neque justiores exstiterint: è quibus plerosque post illum reos omnium criminum vidimus. [3] Suscepta morum correctione, licentiam theatralem [4] promiscue in equite spectandi inhibuit. [5] Scripta famosa, vulgoque edita, quibus primares viri ac fœminæ notabantur, abolevit non sine auctorum ignominia. Quæstorium virum, [6] quod gesticulandi saltandique studio teneretur, movit senatu. [7] Probrosis fœminis lecticæ usum ade-

Cluentio, & lib. I. Ad Attic. sordidos mercenariosque, qui nummis se corrumpi sinant, quales (ut Suetonius hoc loco tradit) Domitianus una cum assessoribus ac consiliariis suis notavit infamia. Sic *nummarios* quoque *Sacerdotes* dixit Hieronymus, *nummarium tribunal* Seneca De benef. I. c. IX. *Torrent.*

1. *Cum suo quemque consilio.*] *Consilium* pro consiliariis & adsessoribus, qui judicantibus soliti adesse, ut *conjugium* pro conjuge.

2. *Ædilem sordidum repetundarum accusandi.*] *Sordes* apud optimos quosque auctores etiam pro avaritia legimus. At Jurisconsulti manifestius pro pecuniaria corruptione accipiunt cum alibi sæpe, tum l. II. & l. IX. De receptis ut arbitr. dicant, & l. XV. De judiciis. De arbitro nempe agitur sordibus corrupto, cujusve sordes manifestæ sint, item de judice cujus evidens vel gratia, vel inimicitia, vel sordes sint. *Sordidum* ergo *Ædilem* hic accipio qui pecunia corruptus aliter officium exercuit, quam debuit, ut cap. sequenti, *ne quid sordide facerent.* Et *sordide egisse tutorem* legimus apd Ulpian. l. III. De suspectis tutoribus, qui per avaritiam pupillum defraudavit, & *sordide Proconsulatum gerere* apud Plinium Epistolis. *Torrent.*

3. *Suscepta morum correctione.*] Sic Tib. cap. XLII. *in ipsa publicorum morum correctione.* Domitianus autem Cæsaris Dictatoris exemplo Consulatum in annos decem, & Censuram perpetuam assumpsit. Dionis epitome.

4. *Promiscue in equite spectandi.*] Martialis:

Edictum domini, Deique nostri,
Quo subsellia nostra certiora.
Et pueros eques ordines recepit.

In equite spectandi, id est, in Equestribus, sive Equitum cuneis.

5. *Scripta famosa.*] Vide Aug. c. LV.

6. *Quod gesticulandi saltandique studio teneretur.*] Gesticulari, est histrioniam exercere Suetonio. Sic in Nerone cap. XLII. *Iocularia in defectionis duces carmina, lasciveque modulata, quæ vulgo innotuerunt, etiam gesticulatus est.* Id est, mimicis gestibus expressit. *Demonstrare* vocat ejusdem Neronis cap. XXXIX. *Atellanarum histrio in cantico quodam ita demonstraverat, ut bibentem natantemque faceret.*

7. *Probrosis fœminis.*] Easdem (ut puto) *famosas* vocat Tib. cap. XXXV. sicut & Ui-

ademit: jusque capiendi legata hereditatesque. Equitem Rom. ob reductam in matrimonium uxorem, [1] *cui dimissæ adulterii crimen intenderat, erasit judicum albo. Quosdam ex utroque ordine* [2] *lege Scatinia condemnavit. Incesta Vestalium virginum, à patre suo quoque & fratre neglecta, varie ac severe coërcuit: priora, capitali supplicio, posteriora, more veteri. Nam cum Ocellatis sororibus, item Varonillæ liberum mortis permisisset arbitrium, corruptoresque earum relegasset:* [3] *mox Corneliam* [4] *virginem maximam absolutam olim, dehinc longo intervallo repetitam atque convictam,* [5] *defodi imperavit: stupratoresque virgis in co-*

& Ulpian. l. II. Ad SC. Tertullianum, & maxime quidem ob stuprum, aut lenocinium. probrum enim in fœmina proprie stuprum est. Ut cum probrum Virginis Vestalis capite puniri, virum qui eam incestavisset verberibus necari lex jubet, de quo Festus in *Probrum*. Torrentius. Adde Catonis verba, de muliere: *si vinum bibit, si cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur.* Gell. lib. X. cap. XXIII.

1. *Cui dimissæ, &c.*] *Lex* (inquit Ulpian.) *mariti lenocinium coërcet, qui deprehensam in adulterio uxorem retinuit.* Atque hic dimiserat quidem, sed cum eam mox reduxisset, videri poterat non dimisisse. Vide l. XXIX. De adulteriis. *Torrentius.*

2. *Lege Scatinia.*] Hæc impudicitiam coërcebat, ut lex Julia stuprum, & adulterium. Quanquam & Julia (si Justiniano credimus) eos puniebat etiam qui cum masculis deliquissent. Qua de re Aug. cap. XXXIV. Pœna autem Scatiniæ legis primum pecuniaria fuit, sub Christianis vero capitalis. l. XXXI. Cod. De adulter. Quinctilian. lib. IV. cap. II. *Ingenuum stupravit, & stupratus se suspendit. Non tamen ideo stuprator capite, ut causa mortis, punietur, sed X. millia, quæ pœna stupratori constituta est, dabit.* Similis locus l. VII. cap. IV. Meminere ejusdem legis Cic. Philipp. III. Cœlius ad Cicer. epist. Fam. l. VIII. Juvenalis Sat. II. Tertullian. De monogamia, & Prudentius hymno in Romanum Martyrem. Sunt qui Scantiniam vocatam velint à C. Scantinio Tr. pleb. stupri in Marcelli filium commissi damnato, de quo Valer. Max. libri VI. cap. I. *Torrent.*

3. *Mox Corneliam.*] Plinius lib. IV. epist. XI. *Quum Corneliam Maximillam Vestalem defodere vivam concupisset, ut qui illustrari seculum suum ejusmodi exemplo arbitraretur, Pontificis maximi jure, seu potius immanitate tyranni, licentia domini, reliquos Pontifices non in regiam, sed in Albanam villam convocavit.* Præter Corneliam vero tres alias sub Domitiano damnatas fuisse, etiam Euseb. Chronicis refert. Cui adde Plutarchum Probl. Rom. Quæst. LXXXIII.

4. *Virginem maximam.*] Virgo maxima dicitur præfecta, & princeps reliquarum Vestalium: qualis hodie Abbatissa nuncupatur. Hinc non absurde apud Plinium pro Corneliam Maximillam Vestalem, legi posset Corneliam maximam Vestalem, ut conveniat cum sententia Tranquilli. *Beroald.*

5. *Defodi imperavit.*] Plinius: *quum in illud*

comitio ad necem cædi: [1] *excepto prætorio viro: cui dubia etiamnum caussa, & incertis quæstionibus atque tormentis de semet professo, exilium indulsit. Ac ne qua religio Deûm impune contaminaretur, monumentum quod libertus ejus è lapidibus templo Capitolini Jovis destinatis filio construxerat, diruit per milites:* [2] *ossaque*
9 *& reliquias, quæ inerant, mari mersit.* INTER *initia usque adeo ab omni cæde abhorrebat, ut absente adhuc patre, recordatus Virgilii versum,*

[3] Impia quam cæsis gens est epulata juvencis:

edicere destinaverit [4] Ne boves immolarentur. *Cupiditatis quoque atque avaritiæ vix suspicionem ullam, aut privatus umquam, aut princeps aliquandiu dedit: immo è diverso magnæ sæpe non abstinentiæ modo; sed etiam liberalitatis experimenta.* [5] *Omnes circa se largissime prosecutus, nihil prius aut acrius monuit quam ne*

illud subterraneum cubiculum demitteretur, hæsissetque descendenti stola, &c.

1. *Excepto prætorio viro.*] Fortassis signat Valerium Licinianum, qui præmonitus fuit, si comitium & virgas pati nollet, ad confessionem incesti cum Cornelia Vestali, confugeret. Domitianus exilium ei molle dedit, permisitque, si qua posset ex rebus suis raperet, antequam bona publicarentur.

2. *Ossaque & reliquias, quæ inerant.*] Vide quæ ex ore Illustris Salmasii notamus ad cap. c. Augusti.

3. *Impia, quam cæsis.*] Virgilius in II. Georgicorum sic scribit:

Ante etiam sceptrum Dictæi regis, & ante
Impia quam cæsis gens est epulata juvencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.

In expositione hujus versus ait Servius: *Quod majores boves comesse nefas putabant.* Plinius quoque & Columella tradunt, in tanta fuisse apud antiquos veneratione boves, ut tam capitale esset bovem necasse, quam civem. *Beroald.*

4. *Ne boves immolarentur.*] Ex dogmate Pythagorico præcipitur apud Ovidium, ne boves immolentur, neve adhibeantur in cibatu. Sic enim scriptum est:

Quid meruêre boves, animal sine fraude doloque,
Innocuum, simplex, natum tolerare labores?

Porphyrius quoque refert, ex iniquitate hominum esse inductum morem immolandi hostias: quem fœdissimum appellat, & crudelitatis plenum: cum ex sanguine occisorum animalium imbuantur aræ Deorum. *Idem.*

5. *Omnes circa se largissime prosecutus.*] *Circa se* Græcorum more dixit, ut *omnibus circa eum* Cæsar. capite XXVII. *Prosequi* etiam absolute, pro beneficio ac liberalitate prosequi.

1. *Apud*

ne quid sordide facerent. Relictas sibi hereditates ab iis quibus liberi erant, non recepit. Legatum etiam ex testamento Ruscii Cæpionis: qui caverat ut quotannis ingredientibus Curiam senatoribus, certam summam viritim præstaret heres suus, *irritum fecit. Reos, qui ante quinquennium proximum* [1] *apud ærarium pependissent, universos discrimine liberavit: nec repeti, nisi intra annum, eaque conditione permisit, ut accusatori,* [2] *qui caussam non teneret, exsilium pœna esset.* [3] *Scribas quæstorios negotiantes ex consuetudine, sed contra Clodiam legem, venia in præteritum donavit.* [4] *Subseciva, quæ divisis per veteranos agris carptim superfuerunt, veteribus possessoribus, ut* [5] *usucapta*

1. *Apud ærarium pependissent.*] Intelligit diuturnos reos, quorum nomina ab accusatoribus delata, inter acta magistratuum ad ærarium fuerant delata. Similis locus in vita Augusti capite XXXII. Ita potius capiam hæc verba cum eruditissimo Jurisconsulto Gul. Ranchino: quam ut Torrentius, qui ex libri quinti capite nono locum interpretabatur. *Casaub.*

2. *Qui caussam non teneret.*] Qui non obtineret reum damnari.

3. *Scribas Quæstorios.*] Talis Flavius Liberalis, Vespasiani socer, Vespas. capite III.

4. *Subseciva.*] Quod si *subseciva* legeris, à subsecando inclinabitur. Plinius in proœmio Nat. historiæ, & Aulus Gellius in novissimo Noctium Atticarum, subcisiva, sive subsiciva tempora dixerunt, quæ subducta, subtractaque sunt, & veluti subcisa, sive subsecta à rebus necessariis. Item Tranquillus subcisiva appellat portiunculas agrorum, quasi subcisas relictasve, quæ velut reliquiæ in dividendis agris superfuerant. *Beroald.* Subsicivus ager, de quo heic agitur, Boethio is est, qui secundum proprias determinationes adscriptus in finibus suis tabulario Cæsaris infertur, & qui beneficio concessus, aut assignatus coloniæ fuerit, sive is proximus, sive longius positus, quem colonia in tabulario Cæsaris manu conditoris subscriptum habere debet. Item ager similis subcisivus est, qui non assignatus Reip. populoque, aut coloniæ, cujus fine circumdatur, remanet in ejus potestate, qui assignare potuerit, hoc esse principis. Unde inter XIII. controversiarum genera illa vel præcipua est, quæ de subcisivis agris oritur. *B. Egnat.*

5. *Usucapta.*] Quasi per usucapionem vendicata. Antiquitus jure civili constitutum fuerat, ut res, si mobilis esset, anno ubique uno, si immobilis, biennio tantum in Italico solo usucaperetur, ne rerum dominia in incerto essent. Mox Justinianus constitutionem promulgavit, qua cautum est, ut res quidem mobiles per triennium, immobiles vero per longi temporis possessionem, id est, inter præsentes decennio, inter absentes viginti annis usucapiantur: sicut scribunt latissime Jurisconsulti. *Beroald.*

pta concessit. Fiscales [1] *calumnias, magna calumniantium pœna repressit: ferebaturque vox ejus:* PRINCEPS QUI DELATORES NON CASTIGAT, IRRITAT. SED NEQUE *in clementiæ, neque in abstinentiæ tenore permansit: & tamen aliquanto celerius ad sævitiam descivit, quam ad cupiditatem. Discipulum Paridis pantomimi,* [2] *impuberem adhuc, & tum maxime ægrum, quod arte formaque non absimilis magistro videbatur, occidit: item Hermogenem Tarsensem,* [3] *propter quasdam in historia figuras: librariis etiam qui eam descripserant, crucifixis. Patremfamilias, quod* [4] Threcem mirmilloni parem, [5] munerario imparem, *dixerat, detractum è spectaculis in arenam, canibus objecit, cum hoc titulo:* [6] IMPIE LOCUTUS PAR-

1. *Calumnias.*] Falsas delationes adversus cives pro fisco intentas.

2. *Impuberem adhuc.*] Ut nec ætas obstiterit quo minus ob magistri odium discipulum perderet. Paridem enim ante necaverat. Extat inscriptio, D. M. PVERI. SEPTEMTRIONIS. QVI. ANNORVM. XII. ANTIPOLI. IN. THEATRO. BIDVO. SALTAVIT. ET. PLACVIT. *Torrentius.*

3. *Propter quasdam in historia figuras.*] Sic *causidicorum figuras* dixit Vespas. cap. XIII. quem locum vide.

4. *Threcem mirmilloni parem.*] Hoc quoque seu scomma seu figuram, ad se traxit Domitianus. nam cum gladiatorio munere paterfamilias quidam non infacetus Threcem mirmilloni cum quo committebatur parem quidem esse diceret, sed munerario imparem, quod nempe Domitianus, qui munus edebat, aut (ut apud Homerum Achilles, apud Virgilium Æneas) muneri forte præsidebat, ob adversæ factionis favorem eum premeret, id sævus Imperator, ut in se dictum, morte puniit. Sic igitur *munerarii* vocabulum accipio, usurpatum primo ab Augusto. Auctor Quinctilian. lib. VIII. cap. III. Florus lib. III. cap. XX. *muneratorem* vocat muneris editorem, seu ludi dominum. *Patrem* quoque *familias* dixit pro quendam è populo, ut sup. Calig. cap. XXVI. *patresfamilias notos, &c.* Mirmillonum autem factioni vel in fratris odium favebat Domitianus: Titus enim studium armaturæ Threcum præ se tulit. *Torrentius.*

5. *Munerario imparem dixerat.*] In V. C. est *Retiario*, pro, *Munerario* & post: *Acilium Glabrionem in exilio*, &c. nam in vulgatis deest *in* præpositio. *Fulvius Ursinus.*

6. *Impie locutus parmularius.*] Non solum in spectaculis periculum fuit sub tyrannis, favere alicui contra studium principis: sed etiam domi in vino & conviviis liberam vocem de his nugis misisse, verti solitum in occasionem calumniæ, & impietatis crimen ut appellabant. Allusit suo more ad hanc historiam Plinius in Panegyrico: *Iam quam libera*

PARMULARIUS. [1] *Complures senatores, in his aliquot consulares, interemit: ex quibus, Civicam Cerealem in ipso Asiæ proconsulatu, [2] Salvidienum Orfitum Acilium Glabrionem exsilio, [3] quasi molitores novarum rerum. Ceteros levissima quemque de caussa: [4] Ælium Lamiam, ob suspiciosos quidem, verum & veteres & innoxios jocos: [5] quod post abductam uxorem laudanti vocem suam,* Heu taceo, *dixerat: quodque Tito hortanti se ad alterum matrimonium responderat,* [6] μὴ καὶ σὺ γα-

libera spectantium studia, quam securus favor? Nemini impietas, ut solebat, objecta, quod odisset gladiatorem, nemo spectator spectaculum factus, miseras voluptates unco & ignibus expiavit. Similis sævitiæ exemplum in Caligula, c. xxxv. Martialis de suo convivio:

De Prasino conviva meus Venetoque loquatur,
Nec faciunt quemquam pocula nostra reum.

Porro parmularios, vel ut Græci scribunt hanc vocem, παλμουλαρίους appellabant, qui Threcibus in arena favebant, quorum erat propria parma. Ab eadem caussa dicti Prasiani vel Prasiniani, Venetiani, & Secutoriani. *Casaubonus.*

1. *Complures Senatores, in his aliquot consulares, interemit.*] Adde etiam aliquot triumphales, vel certe triumphalibus ornamentis donatos. In his Julium Agricolam, quamquam gener ejus suspicari id, quam asseverare, malit.

2. *Salvidienum Orfitum, Acilium Glabrionem.*] Orfiti meminit Philostratus, Acilii Dionis compendium, & Juvenalis Sat. IV. Xiphilinus Glabrionem Christianum fuisse indicat. Consulatum vero gessit cum Ulpio Trajano, Imperii Domitiani anno X. *Torrentius.*

3. *Quasi molitores novarum rerum.*] Ita Ner. cap. XXXV. *quasi molitricem novarum rerum.*

4. *Ælium Lamiam.*] De hoc sup. c. I.

5. *Quod post abductam uxorem laudanti vocem suam, Heu taceo, dixerat.*] Nobis videbatur notatam fuisse tyrannidem principis, qui omnia in suo genere pulchra & excellentia possessoribus eriperet. unde necessitas incumbebat sua bona dissimulandi celandique. Sic esse exponendum docent illa verba, *laudanti vocem suam.* ad quæ parum attendisse interpretes videntur. Similes sententiæ multæ apud Poëtas. Literas postea ab illustrissimo Scaligero accepimus, quibus ille nobis suam de isto loco sententiam aperit. Sic autem acutissimus vir: *Placet* eutacto, *ut erat in optimo Turonensi codice, vel* εὐτακτῶ, *ut in quibusdam. Acer & mordax jocus.* οὐκ ᾄδω μὲν, ἀλλὰ τί; ᾄδοντας εὐτακτῶ. *Proverbium etiam inter Gallos jactitatum,* Je ne chante point, mais j'accorde. *Nam non potiebatur uxore sua, ut Domitianus: sed stuprum dissimulando, pacem inter se & uxorem & Imperatorem nutriebat.* εὐτακτεῖν *cum accusativo satis frequens: & ita semper Georgius Codinus.* Heu Taceo *quod vulgo legitur ineptum est.* σφῶ ἐςὶ οἱ ᾄδοντες, ἐγὼ δὲ ὁ εὐτακτῶν. *Est locus elegans & notabilis.* Casaubon. *Eutaco* est in Salmasiano.

6. Μὴ καὶ σὺ, &c.] *An & tu uxorem ducere vis?* Quo dicto intelligi voluit Ælius Lamia, quod Titus quoque vellet abducere alteram sibi uxorem, sicut

γαμῆσαι θέλεις; *Salvium Cocceianum*,[1] *quod Othonis Imperatoris patrui sui diem natalem celebraverat*: [2] *Metium Pomposianum, quod habere Imperatoriam genesim vulgo ferebatur: & quod depictum orbem terræ in membranas, concionesque regum ac ducum ex Tito Livio circumferret*: [3] *quodque servis nomina Magonis & Annibalis indidisset. Sallustium Lucullum Britanniæ legatum, quod lanceas novæ formæ appellari* Luculleas *passus esset. Junium Rusticum*, [4] *quod Pæti Thraseæ & Helvidii Prisci laudes edidisset*, [5] *appellassetque eos* sanctissimos viros: *cujus criminis occasione*,

[1] *Phi-*

sicut Domitianus primam abduxerat. *Beroald.*

1. *Quod Othonis Imperatoris patrui sui diem natalem celebraverat.*] Patruus his, inter alia, hortamentis mœrentem eum ac trepidum erexerat: *neu patruum sibi Othonem fuisse, aut oblivisceretur unquam, aut nimium meminisset.* Autor Tacitus Histor. II. Sed leviculæ ejuscemodi offensæ non soli Cocceiano capite steterunt, Imperatoribus nihil non in exitia bonorum arripientibus. Certe ad Thraseam quoque evertendum, tale aliquid valuisse credibile est. De quo Juvenalis Satyra V.

Quale coronati Thrasea, Helvidiusque bibebant,
Brutorum & Caßi natalibus. ——

Brutorum ac Cassi natalem celebrare, delatorum interpretatione, eorum erat, qui præsentia perosi, spem in mutatione rerum ponerent. Cossutianus ad Neronem Ann. XVI. *Frustra Cassium amovisti* (de C. Cassio Syriæ præside loquitur, & anceps nomen in occasionem calumniæ vertit) *si gliscere & vigere Brutorum æmulos passurus es.* Schildius.

2. *Metium Pomposianum, &c.*] Pomposianum interemit propterea, quod in horoscopo sidereque natalitio Imperatoria dignitas ei destinata esse vulgo dicebatur. Idem exstat capite XIV. Vespas.

3. *Quodque servis nomina Magonis & Annibalis indidisset.*] Non absimili calumnia circumventus est, Neronianis temporibus, Torquatus Silanus, cui accusatores objecêre: *eum nobiles habere, quos ab epistolis & libellis & rationibus appellet, nomina summæ curæ & meditamenta.* Annal. XV.

4. *Quod Pæti Thraseæ & Helvidii Prisci laudes edidisset.*] Legimus cum Aruleno Rustico Pætus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Helvidius laudati essent, capitale fuisse: neque in ipsos modo autores, sed in libros quoque eorum sævitum, delegato Triumviris ministerio, ut monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur. Scilicet illo igne vocem Pop. Rom. & libertatem Senatus, & conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur: expulsis insuper sapientiæ professoribus, atque omni bona arte in exsilium acta, ne quid usquam honestum occurreret. *Tacitus.*

5. *Appellassetque eos sanctißimos viros.*] Dio vertit, ἄνθρωπος ἱερός, qua de voce ad Athenæum notamus. Junius Rusticus de quo hic Suetonius, is est de quo Plutarchus, in lib. De curiositate. *Casaubon.*

1. *Phi-*

[1] Philosophos omnes urbe Italiaque submovit. Occidit & [2] Helvidium filium, quod [3] quasi scenico exodio [4] sub persona Paridis & OEnones divortium suum cum uxore taxasset. [5] Flavium Sabinum alterum è patruelibus, quod eum comitiorum consularium die destinatum, perperam præco non Consulem, *ad populum, sed* Imperatorem *pronuntiasset. Verum aliquanto post [6] civilis belli victoriam sævior, plerosque partis adversæ, dudum etiam [7] latentes conscios, investigato novo quæstionis genere, distorsit: immisso per obscæna igne. Nonnullis & manus amputavit. Satisque constat duos solos è notioribus venia donatos, [8] tribunum laticlavium, & centurionem: [9] qui se, quo facilius expertes culpæ ostenderent, impudicos probaverant: & ob id neque*

1. *Philosophos omnes urbe Italiaque submovit.*] Non solum temporibus nimis rudibus, necdum Græca doctrina expolitis Philosophi ex urbe Roma pulsi sunt: verum etiam Domitiano imperante senatusconsulto ejecti atque urbe & Italia interdicti sunt, qua tempestate Epictetus quoque Philosophus propter id senatusconsultum Nicopolim Roma decessit. *Gellius.*

2. *Helvidium filium.*] Tacitus in Agricola: *Mox nostræ duxere Helvidium in carcerem manus: nos Maurici, Rusticique visus, nos innocenti sanguine Senecio perfudit.* Patrem Helvidium Vespasianus occiderat. cap. XV.

3. *Quasi Scenico exodio.*] Vide quæ ex Livio decerpsimus ad cap. XLV. Tiberii.

4. *Sub persona Paridis & OEnones.*] Suspicatur Demetrius, Ilii regionem, quæ sub Hectore fuit, à Navali usque ad Cebreniam pertinuisse. nam & sepulchrum Paridis hic ostendi ait, atque OEnones, quæ ante raptum Helenes uxor Paridis fuit. *Strabo.*

5. *Flavium Sabinum.*] Extat inscriptio vetus ex lapide Tiburtino his verbis concepta: EX. AVCTORITATE. IMP. CAESARIS. TITI. VESPASIANI. AVG. IN. LOCO. QVI. DESIGNATVS. ERAT. FLAVIVM. SABINVM. OPERVM. PVBLICORVM. CVRATOREM. TEMPLVM. EXTRVXERVNT. NEGOTIATORES. FRVMENTARI. *Fulv. Vrsinus.*

6. *Civilis belli.*] Quod Antonius Saturninus moverat. Sup. cap. VI.

7. *Latentes conscios, investigato novo quæstionis genere, distorsit.*] Emenda, *latentes per conscios investigatos, novo quæstionis genere distorsit.* Casaubon. Vide Juvenal. Sat. X.

— secat ille cruentis
Verberibus quosdam mœchos, & mugilis intrat.

8. *Tribunum laticlavium.*] De juvenibus laticlaviis dictum est ad libri II. caput XXXVIII. nam fuisse istos juvenes certum est. *Casaubonus.*

9. *Qui se, quo facilius expertes culpæ ostenderent, impudicos probaverant.*] Simile est illud sub finem Annal. XI. *Cesoninus vitiis protectus est, tanquam in illo*

que apud ducem, nec apud milites ullius momenti esse potuisse.

11 *Erat autem non solum magnæ,* [1] *sed & callidæ inopinatæque sævitiæ.* [2] *Auctorem summarum pridie quam crucifigeret, in cubiculum vocavit:* [3] *assidere in toro juxta coëgit, securum hilaremque dimisit,* [4] *partibus etiam de cœna dignatus est. Aretinum Clementem consularem virum, è familiaribus & emissariis suis, capitis condemnaturus, in eadem, vel etiam in majore gratia, habuit, quoad novissime* [5] *simul gestanti conspecto delatore ejus,* Vis, *inquit,* hunc ne-

quis-

illo fœdissimo cœtu passus muliebria. Sic Nero professis apud se obscenitatem cætera quoque concessit delicta, cap. XXIX.

1. *Sed & callidæ inopinatæque sævitiæ.*] Cod. Salm. *calidæ*, quam accipio pro *repentina*.

2. *Auctorem summarum.*] Nihil dubito quin *actorem* legendum sit. *agendi* enim vocabulum latissime patet. Hinc *rerum actus*, & *agentes in rebus*, quorum tam frequens in Cæsarum constitutionibus mentio. *Actores* etiam *servi* quibus præcipua rerum domini incumbebat cura, atque in magna familia aliis sub se servis (quos vicarios vocabant) in sua quisque functione imperabant, quos Theophilus διοικητὰς vertit. Scævola πραγματευτὰς l. XLI. De fideicommiss. libertatibus. Interdumque absolute *actores* appellantur, interdum adjuncto aliquo, ut *actores rerum*, *actores bonorum*, *actores prædiorum*, *fundorumque*, de quibus etiam Columella libro I. De re rust. & Plin. Epist. ad Calvisium libro III. Simili ergo ratione *actorem summarum* cum vocat Sueton. qui omnium rationibus dispungendis præerat, easque observabat, quales qui ἀντιγραφεῖς à Græcis, à nobis Gallico vocabulo *contrarotularii* appellantur. Post Suetonii vero ætatem, *rationarii* & *rationales* à Marcellino & Lampridio dici cœpere. *Torrent.*

3. *Assidere in toro juxta coëgit.*] Ita moris, intra cubiculum sedere in toris, ut fit hodie in scamnis: non solum cum ad cibum sumendum discumberent, sed in omni otio aut negotio, quod quiescere non prohiberet. Galenus in libro de præcognoscendo, loquens de matre quæ puero ægro adsidebat, ἐν τῷ οἰκήματι ἐπὶ τῇ κλίνῃ, καθ' ἧς ἡ μήτηρ τοῦ παιδὸς ἐκαθέζετο. totum illum locum vide. *Casaub.*

4. *Partibus de cœna dignatus est.*] Epularum partes misit ad autorem summarum ex more, quo principes partibus ciborum principalium de cœna missis convictorem honorabant. Ex hoc conjectabant, illum esse Domitiano charissimum. Mamertinus in Panegyrico ad Julianum: *Quis nescit aliorum Imperatorum hilarem diritatem, cachinnantemque sævitiam, à quibus ingens crudelitas figmento lætitiæ tegebatur?* Plinius quoque in Panegyrico ad Trajanum luculenter inquit: *Quod enim tam infidum mare, quam blanditiæ principum illorum, quibus tanta levitas, tanta fraus, ut facilius esset iratos quam propitios habere?* Beroald.

5. *Simul gestanti.*] Galb. cap. VIII. *inter gestandum*, &c.

1. More

quiſſimum ſervum cras audiamus? *Et quo contemtius abuteretur patientia hominum, numquam triſtiorem ſententiam, ſine præfatione clementiæ, pronuntiavit: ut non aliud jam certius atrocis exitus ſignum eſſet quam principii lenitas. Quoſdam majeſtatis reos in curiam induxerat: & cum prædixiſſet* experturum ſe illa die quam charus ſenatui eſſet, *facile perfecerat ut etiam*[1] *more majorum puniendi condemnarentur: deinde atrocitate pœnæ conterritus, ad leniendam invidiam interceſſit, his verbis: neque enim ab re fuerit ipſa cognoſcere.* Permittite, Patres Conſcripti, à pietate veſtra impetrari (quod ſcio me difficulter impetraturum) ut damnatis liberum mortis arbitrium indulgeatis. [2] Nam & parcetis oculis veſtris, & intelligent me omnes [3] ſenatui interfuiſſe. EXHAUSTUS *ope-* 12 *rum ac munerum impenſis,* [4] *ſtipendioque quod adjecerat: tentavit quidem, ad relevandos caſtrenſes ſumtus, militum numerum diminuere. Sed cum obnoxium ſe barbaris per hoc animadverteret: neque eo ſecius in explicandis oneribus omnibus hæreret: nihil penſi habuit quin prædaretur omni modo. Bona vivorum & mortuorum uſquequaque, quolibet & accuſatore & crimine corripiebantur: ſatis erat objici qualecumque factum dictumque adverſum majeſtatem principis. Confiſcabantur alieniſſimæ hæreditates: vel exiſtente uno qui diceret, audiſſe ſe ex defun-*

1. *More majorum.*] Ner. cap. XLIX.
2. *Nam & parcetis oculis veſtris.*] At Tacitus: *Præcipua ſub Domitiano miſeriarum pars erat, videre & adſpici.*
3. *Senatui interfuiſſe.*] Tanquam perſuaſerim Senatoribus, liberum mortis arbitrium eſſe indulgendum majeſtatis reis.
4. *Stipendioque quod adjecerat.*] De quo cap. VII.

1. *Præ-*

functo, cum viveret, heredem sibi Cæsarem esse. [1] *Præter cæteros* [2] *Judaicus fiscus acerbissime actus est: ad quem deferebantur qui veluti professi, Judaicam intra urbem viverent vitam,* [3] *vel dissimulata origine imposita genti tributa non pependissent. Interfuisse me adolescentulum memini, cum à procuratore, frequentissimoque concilio inspiceretur nonagenarius senex, an* [4] *circumsectus esset. Ab juventa minime civilis, animi confidens etiam, & tum verbis tum rebus immodicus. Cænidi patris concubinæ ex Istria reversæ,* [5] *osculumque, ut assueverat, offerenti, manum præbuit. Generum fratris* [6] *indigne ferens, albatos & ipsum*

1. *Præter cæteros Judaicus fiscus acerbissime actus est.*] Quod factitatum alibi notabamus in artibus sordidis & vetitis, ut pretio depenso permitteretur illarum professio: idem factum in religione Judaica, ac mox quoque in nostra, sicut declarat Tertullianus. is est quem vocat auctor fiscum Judaicum, & à duobus hominum generibus pensitatum fuisse indicat. prius fuit eorum, qui liberam suæ sectæ professionem in urbe redimebant. Judæis enim licuit soluto pretio quod erat imperatum, in urbe manere. nam interpretes qui ad persecutionem secundam Christianorum sub Domitiano hæc verba referunt, falluntur. Tributi hujus meminit Xiphilinus in Vespasiano, & Appianus in Syriacis, ubi φόρον τῶν σωμάτων vocat. Ita interpretamur illa verba, *qui veluti professi, Iudaicam intra urbem viverent vitam.* Casaub.

2. *Iudaicus fiscus.*] Significat tributum, quod Judæi omnes, qui in imperio Romano erant, solvebant. nam viritim binæ drachmæ exigebantur ab iis, qui Judaicam religionem colebant, Jovis Capitolini nomine, ut Dio refert. *Turnebus.* De hac re in numismate Nervæ sic habetur, IVDAICI. FISCI. CALVMNIA. SVBLATA. *Fulv. Vrsin.*

3. *Vel dissimulata origine.*] Possunt hæc verba etiam ad Christianorum persecutionem sub Domitiano referri. Nam hi videntur esse quos pro Judæis passim habitos, dissimulatæ originis arcessebant. *Casaubon.*

4. *Circumsectus.*] Vulgo circumcisos dicimus. Hinc verpus, recutitus, curtus, appella, Judæorum epitheta.

5. *Osculumque, ut assueverat, offerenti.*] Tib. cap. XXXIIII. *quotidiana oscula.* Manum autem per contemptum ac fastum Cænidi, patris concubinæ, sed uxoris loco habitæ, Domitianus osculandam porrexit, ut Chœreæ Caligula capite LVI. nam manum osculari summæ reverentiæ erat indicium. Plutarchus Catone Uticensi, *Ejus abitum ægre ferentes milites vestes suas qua iturus erat sternebant, & manus deosculabantur.* Adde Plinium libri XI. cap. XLV. & lib. XXVIII. capite II. *Torrent.*

6. *Indigne ferens, albatos & ipsum ministros habere.*] Albati ministri Imperatorum, id est, albis tunicis induti. Nec solum albæ illæ tunicæ, sed etiam auro distinctæ. Lampridius: *auratam vestem ministrorum nullus vel in publico convivio habuit.* auratam vestem vocat, qualem

ipsum ministros habere, proclamavit: Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη. *Principatum vero adeptus, neque in* 13
senatu jactare dubitavit,[1] & patri se, & fratri imperium dedisse: Illos sibi reddidisse, *Neque in reducenda post divortium uxore, edicere,*[2] revocatam eam in pulvinar suum: *acclamari etiam in Amphitheatro*[3] *epulari die libenter audiit:*[4] Domino & Dominæ feliciter. *Sed &*[5] *Capitolino certamine cunctos ingenti consensu precantes ut Palfurium Suram restitueret, pulsum olim senatu, ac tunc de oratoribus coronatum: nullo responso dignatus, tacere tantummodo jussit voce*

lem gerebant regii ministri, tunicam albam, auro distinctam. Alexander vero albatos tantum, non etiam auratos habuit ministros. Tunicæ autem illæ imperialium ministerianorum non per totum auro sparsæ & intextæ, sed paragaudis, hoc est, loris auratis prætextæ. Cod. de vestibus hol. leg. 11. *nemo vir auratas in tunicis aut in lineis habeat paragaudas: nisi hi tantummodo quibus hoc propter imperiale ministerium concessum est.* Albati igitur illi ministri, & in tunicis albis, auro limbatis. Sed hæc pluribus in libro de officiis Augustæ domus. *Salmasius.* Albati epulo intererant, ut docet Cicero in oratione contra Vatinium: & ab Horatio dictum est:

Ille repotia, natales, aliosque dierum
Festos albatus celebret. ——

Beroaldus. Vopiscus in vita Taciti Cæsaris: *Quo in Principem lecto, Senatores elati lætitia albati sederunt, atque albas hostias immolarunt.*

1. *Et patri se, & fratri imperium dedisse: illos sibi reddidisse.*] Tanquam debitum restituisse. Hoc autem ideo dicebat, quod in bello civili Vitelliano, patre & fratre absentibus, ipse Romæ cuncta confecerat, & Capitolium una cum Sabino patruo velut arcem occupaverat: tandem profligatis Vitellianis militibus Cæsar est consalutatus: ex quo videbatur ipse Imperium dedisse patri Vespasiano & fratri Tito. Hinc illud Martialis,

Solus Iuleas cum jam retineret habenas,
Tradidit, inque suo tertius orbe fuit.

2. *Revocatam eam in pulvinar suum.*] Quasi nimirum & ipse Deus esset. Diis enim pulvinaria sternebantur. Hinc *ad omnia pulvinaria supplicare* Cic. & Livius. Eleganter igitur de Messallina è prostibulo ad sacrum cubiculum redeunte Juvenalis,

—— *fumoque lucernæ*
Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem.

Sed & Seneca Consolat. ad Polybium, loquens de Fortuna, *Potest hæc*, inquit, *adversus privatas domos ullam æquitatem nosse, aut ullam modestiam, cujus implacabilis sævitia toties funestavit ipsa pulvinaria?* Pulvinaria privatis Laribus opponit. *Torrent.*

3. *Epulari die.*] Quo datum est populo epulum. Papinius:

Vna vescimur omnis ordo mensa,
Parvi, fœmina, plebs, eques, Senatus.

Sabellicus.

4. *Domino & Dominæ feliciter.*] Adi ad Claudii cap. VII. Brissonium.

5. *Capitolino certamine.*] Ante dictum est, certamen Capitolino Jovi institutum fuisse à Domitiano.

ce præconis. Pari arrogantia cum procuratorum suorum nomine [1] *formalem dictaret epistolam, sic cœpit:* [2] Dominus & Deus noster sic fieri jubet. *Vnde institutum posthac, ut ne scripto quidem ac sermone cujusquam appellaretur aliter.* [3] *Statuas sibi in Capitolio nonnisi aureas & argenteas poni permisit, ac ponderis certi.* [4] *Janos, arcusque cum quadrigis & insignibus triumphorum per regiones urbis, tantos ac tot exstruxit: ut cuidam Græce inscriptum sit arcui* ἈΡΚΕῖ. [5] *Consulatus* XVII. *cepit: quod ante eum nemo. Ex quibus septem medios continuavit: omnes autem pæne titulo tenus gessit: nec quemquam ultra Kalendas Maii, plures ad Idus usque Januarias. Post autem duos triumphos, Germanici cognomine assumto,* [6] *Septembrem mensem & Octobrem, ex appellationibus suis*

1. *Formalem dictaret epistolam.*] Formalem epistolam vocat Tranquillus, formatam epistolam, qua aliquid Imperator edicebat, & publice imperabat: aut publice ad aliquos scribebat: ut ex ejus stylo & forma & exemplari, similes scriberentur: nam cum habent eam formam quam instrumenta publica & edicta habent, formales epistolæ dicuntur. Suetonius, *epistolas orationesque & edicta alieno formabat ingenio.* Itaque epistola formalis alia est, quam familiaris. *Turnebus.* Græci Historici vocant ἐγκυκλίους ἐπιστολάς.

2. *Dominus & Deus noster.*] Sic de eo Victor, *More Caligulæ Dominum sese, Deumque dici coëgit.* & adulator Martial. *Edictum Domini, Deique nostri.*

3. *Statuas sibi in Capitolio nonnisi aureas & argenteas poni permisit.*] Plinius Panegyrico ad Trajanum: *Paullo ante aditus omnes, omnes gradus, totaque area hinc auro, hinc argento relucebat.* Xiphilinus: καὶ τοσαῦτα αὐτῷ ἐψηφίσθη, ὥστε πᾶσαν ὀλίγου δεῖν τὴν οἰκουμένην τὴν ὑπ' αὐτὸν οὖσαν εἰκόνων αὐτοῦ καὶ ἀνδριάντων καὶ ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν ἐμπεπλῆσθαι.

4. *Ianos.*] Arbitramur, per Janos intelligendas esse portas illas magnas, quæ in viarum capitibus exstrui solebant ab antiquis Romanis, unica tantum janua aditum præbentes, vulgo *Portoni* dicuntur. Dio in Nerva ἁψῖδας, id est, fornices appellat. Livius lib. II. *Infelici via è dextro Iano portæ Carmentalis profecti.* Ammianus Marcellinus. *Ex plebe,* inquit, *Romana quosdam nominibus cultos & semores per Ianos & fora clamitari sæpe.* Marcellus Donatus. Vide in Octavio cap. XXXI.

5. *Consulatus* XVII.] E quibus decimum septimum, qui illi ultimus fuit, adorat (sic enim loquitur) Papinius l. IV. Silv. I. Aliter quidem Plin. Panegyrico in Trajanum, & altero in Gratianum Ausonius.

6. *Septembrem mensem & Octobrem, ex appel-*

suis, Germanicum Domitianumque transnominavit: quod altero suscepisset Imperium, altero natus esset. PER HÆC *terribilis cunctis & invisus, tandem* 14 *oppressus est amicorum libertorumque, intimorum conspiratione,* [1] *simul & uxoris. Annum diemque ultimum vitæ jam pridem suspectum habebat, horam etiam, necnon & genus mortis.* [2] *Adolescentulo Chaldæi cuncta prædixerant. Pater quoque super cœnam quondam* [3] *fungis abstinentem palam irriserat, ut ignarum sortis suæ, quod non ferrum potius timeret. Quare pavidus semper atque anxius, minimis etiam suspicionibus præter modum commovebatur, ut* [4] *edicti de excidendis vineis propositi, gratiam facere non alia magis re compulsus credatur, quam quod sparsi libelli cum his versibus erant,*

[5] Κἤν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω,
Ὅσσον ἐπισπεῖσαι Καίσαρι θυομένῳ.

Ea-

appellationibus suis, Germanicum Domitianumque transnominavit.] Mensis September principalem sibi retinet appellationem, ex Germanici appellatione: Octobrem vero suo nomine Domitianus invaserat. Sed ubi infaustum vocabulum ex omni ære, vel saxo placuit eradi, menses quoque usurpatione tyrannicæ appellationis exuti sunt. Cautio postea principum cæterorum diri ominis infausta vitantium mensibus à Septembri usque ad Decembrem prisca nomina reservavit. *Macrobius.*

1. *Simul & uxoris.*] Sextus Aurelius refert, adscitam esse in consilium conjuratorum Domitiam, uxorem tyranni Domitiani, ob amorem Paridis histrionis. *Beroald.*

2. *Adolescentulo Chaldæi cuncta prædixerant.*] Constituta est habitatio peculiaris in Babylonia Philosophis indigenis, plurimum astronomiam tractantibus, qui Chaldæi appellantur. Sunt ex iis qui è natalibus hominum eventura iis vaticinari se profiteantur: sed à cæteris non probantur. *Strabo.* Cœpit autem ex nomine gentis, ea vox professionis esse, ut alibi commonitum est.

3. *Fungis abstinentem.*] Tanquam cibo mortifero. Fungorum numerosa sunt genera, inter quos suilli numerantur, venenis accommodatissimi, qui olim familias interemere, & tota convivia. *Beroald.*

4. *Edicti gratiam.*] August. cap. XVI. *conjurandi gratiam fecit.*

5. Κἤν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, &c.] Verto: *Etsi me comederis ad radicem, tamen adhuc fructum producam, quantum infundi Cæsari immolato, sufficiat.* Quod vitis capro minitabatur apud Euenum

 Poëtam

Eadem formidine oblatum à senatu novum & excogitatum honorem, quamquam omnium talium appetentissimus, recusavit: quo decretum erat, ut quoties gereret consulatum, equitum, [1] equites Rom. quibus sors obtigisset, trabeati, & cum hastis militaribus, præcederent eum, inter lictores apparitoresque. *Tempore quoque suspecti periculi appropinquante, sollicitior indies, porticuum in quibus spatiari consueverat, parietes* [2] *phengite lapide distinxit: è cujus splendore per imagines quidquid à tergo fieret, provideret. nec nisi secreto atque solus* [3] *plerasque custodias,*

Poëtam, hoc eadem nunc Cæsari, pulcherrima, Hercule, parodia: Vel si me, inquiens, ad radicem comederis, tantum tamen vini producam, quantum immolando Cæsari possit infundi. Mos enim veteribus, uti capitibus stantium sub ictu cultroque victimarum vinum infunderetur. Sic apud Maronem videlicet,

Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit.

Igitur neci Domitianum Cæsarem per hos versiculos libelli destinabant, ob edictum de excidendis vineis. *Politianus.*

1. *Equites Romani, quibus sors obtigisset, trabeati.*] Trabearum tria genera Suetonius in libro de vestimentis, auctore Servio in lib. VII. Virg. fuisse ostendit, unum è sola purpura, Diis consecratum: alterum è purpura, non sine albo, quo reges utebantur: tertium augurale, è purpura & cocco. Militarem habitum, post reges crediderim trabeam fuisse, quo consules in bello uterentur. Livius lib. XXXII. *Consul*, inquit, *cum Corcyræ hybernasset, vere primo in continente trabeatus ad hostem ducere pergit.* Propterea equestres turmæ, bellicam speciem repræsentantes, idibus Quinctilian. ante censores trabeati transvehebantur. Valerius Max. lib. II. cap. I. *Trabeatos equites idibus Julii Q. Fabius transvehi instituit.* Et apud Tacitum lib. III. in funere Germanici: *Præcedebant incompta signa, versi fasces, atque ubi colonias transgrederentur, atrata plebs, trabeati equites.* A. Manutius.

2. *Phengite lapide.*] Scribit Plinius in XXXVI. repertum esse lapidem in Cappadocia Neronis principatu duritia marmoris, candidum atque translucentem, qui ex argumento Phengites appellatus est: φέγγω enim apud Græcos significat illumino: & φέγγος, lumen: unde phengites luminosus dictus. Hoc lapide construxerat Nero ædem Fortunæ, quam aurea domo complexus est: quare etiam foribus operis interdiu claritas diurna erat haud alio, quam speculari, modo, tanquam inclusa luce, non transmissa. *Beroald.*

3. *Plerasque custodias audiebat.*] Seneca Ep. V. *eadem catena & custodiam & militem copulat.* Solebat, Ulpiano teste, æstimari, essetne reus in carcerem conjiciendus, an militi tradendus, vel fidejussoribus committendus. fereque, nisi tam grave scelus admissum esset, ut supplicium

dias, receptisque in manu catenis, audiebat. Utque domesticis persuaderet, ne bono quidem exemplo audendam esse patroni necem: [1] *Epaphroditum à libellis, capitali pœna condemnavit: quod* [2] *post destitutionem, Nero in adipiscenda morte, manu ejus adjutus existimabatur. Denique* [3] *Flavium Clementem patruelem suum contemtissimæ inertiæ, cujus filios etiamnum parvulos successores palam destinaverat: & abolito priore nomine, alterum* Vespasianum *appellari jusserat, alterum* Domitianum: *repente ex tenuissima suspicione tantum non ipso ejus consulatu interemit. Quo maxime facto maturavit sibi exitium. Continuis octo mensibus* [4] *tot fulgura facta nuntiataque sunt: ut exclamaverit,* Feriat jam quem volet. *Tactum de cœlo Capitolium, templumque Flaviæ gentis: item domus Palatina & cubiculum ipsius: atque etiam è basi statuæ triumphalis titulus excussus vi procellæ in monumentum proximum decidit.* [5] *Arbor, quæ*

plicium carceris poena præcedere deberet, militibus sontes assignabantur, dicti *custodiæ* ab eo, quod patiebantur, toto titulo π. de reorum custodia & exhibitione, nominatim ibi: *si custodia se interfecerit, vel præcipitaverit, militis culpæ adscribitur.* Et alibi: *Ne quis receptam custodiam sine caussis dimittat, mandatis ita cavetur, &c.* Hinc clarus hic Suetonii locus. *Modius.*

1. *Epaphroditum à libellis.*] Sup. Ner. cap. XLIX.

2. *Post destitutionem.*] Ita Ner. cap. XL. *Talem principem terrarum orbis tandem destituit.*

3. *Flavium Clementem patruelem suum.*] Flavius Sabinus, Præfectus Urbi, Vespasiani Principis frater, Capitolii oppressus incendio, duos reliquit filios, Flavium Sabinum, de quo ante cap. X. & Flavium Clementem. Utrique prænomen Titus. Cum autem hunc Flavium Clementem contemptissimæ inertiæ hominem vocat Sueton. eo ipso Christianum fuisse demonstrat. De quo injuriæ in Christianos titulo, quod inertes & inutiles atque infructuosi dicerentur, Tertull. Apoll. cap. XLII. *Torrent.*

4. *Tot fulgura facta nuntiataque sunt.*] Fulgura pro fulminibus usurpat: ut Plinius lib. XXXV. cap. X. lib. XV. cap. XVIII. & lib. II. cap. LIV. cum loquatur de fulminibus, *Quæ jam*, inquit, *fulgura enuntiare, non putant fas.* Nonius quoque *fulguritum*, pro fulgure ictum, explanat, & *Fulgurire*, pro fulgur jacere. Denique locus est lib. II. de Divin. in quo *Fulgurare*, pro fulmen jacere, dictum est. *A. Manutius.*

5. *Arbor, &c.*] Vespas. cap. V.

quæ privato adhuc Vespasiano eversa surrexerat, tunc rursus repente corruit. [1] *Trænestina* Fortuna, *toto imperii spatio annum novum commendanti, lætam eandemque semper sortem dare assueta, extremo tristissimam reddidit: nec sine sanguinis mentione.* [2] *Minervam, quam superstitiose colebat, somniavit excedere sacrario: negantem ultra se tueri eum posse, quod* [3] *exarmata esset à Jove.* Nulla *tamen re perinde commotus est quam responso casuque Ascletarionis mathematici.* Hunc *delatum, nec inficiantem jactasse se quæ providisset ex arte, sciscitatus est quis ipsum maneret exitus: & affirmantem* fore ut brevi laceraretur à canibus, *interfici quidem sine mora, sed ad coarguendam temeritatem artis, sepeliri quoque accuratissime imperavit. Quod cum fieret, evenit ut repentina tempestate dejecto funere semiustum cadaver discerperent canes: idque ei cœnanti* [4] *à mimo Latino, qui præteriens forte animadverterat, inter cæte-*

1. *Prænestina Fortuna.*] Silius:

> —— *Sacrisque dicatum*
> *Fortunæ Præneste jugis.* ——

Sed inspice quæ ad caput LXIII. Tiberii.

2. *Minervam quam superstitiose colebat.*] Ita oportuit, matrem coli à filio. præter alios testatus Philostratus libro septimo, quendam periisse commemorans, ἐπειδὴ θύων ἐν Τάραντι οὗ ἦρχε, μὴ προσέθηκε ταῖς δημοσίαις εὐχαῖς ὅτι Δομετιανὸς Ἀθηνᾶς εἴη παῖς. *Casaubonus.* Apud Eusebium, inter opera sub Domitiano facta, mentio fit Minervæ Chalcidicæ. Τό τε Ἀθήναιον καὶ τὸ χαλκιδικὸν ὀνομασμένον ab Augusto dedicatum scribit Dio lib. LI. Chalcidicum igitur fuit ædificium, à cujus vicinia dicta fuerit Minerva Chalcidica. Hoc fanum vetustate corruptum instauràsse Domitianus videtur.

3. *Exarmata.*] Despoliata armis, quibus eum hactenus tutata fuisset. Arma autem Palladi assignant, clypeum & hastam.

4. *A mimo Latino.*] Latini mimi, qui temporibus Domitiani floruit: meminerunt Poëtæ, & in primis Martialis, cum ait ad Domitianum:

> *Qua Thymelen spectas, derisoremque Latinum,*
> *Ista fronte precor carmina nostra legas.*

Apud eundem extat epitaphium Latini mimi, in quo sic ipse loquitur:

> *Dulce decus scenæ, ludorum fama Latinus:*
> *Ille ego sum plausus, deliciæque tuæ.*

Beroaldus.

1. *Obla-*

teras diei fabulas referretur. Pridie *quam per-* 16
iret, cum [1] *oblatos tuberes servari jussisset in crastinum: adjecit:* Si modo uti licuerit. *Et conversus ad proximos, affirmavit* fore ut sequenti die, [2] Luna se in Aquario cruentaret, factumque aliquod existere, de quo loquerentur homines per terrarum orbem. *At circa mediam noctem* [3] *ita est exterritus, ut de strato prosiliret. Dehinc mane haruspicem ex Germania missum qui consultus de fulgure, mutationem rerum prædixerat,* [4] *audiit, condemnavitque. Ac dum exulceratam in fronte verrucam vehementius scalpit, profluente sanguine,* Utinam, *inquit,* hactenus. *Tunc* [5] *horas requirenti, pro quinta, quam metuebat, sexta ex industria nuntiata est. His velut transacto jam periculo lætum, festinantemque ad cor-*

po-

1. *Oblatos tuberes.*] *Tuberes* non terræ callus, ut tubera, sed arboris fructus sunt, prima syllaba correpta. Plin. lib. XV. cap. XIV. Columella XI. capite II. *Torrentius.* Martialis tuberes Africanos, tanquam generosiores, celebrat illo distichos:

Non tibi de Libycis tuberes & Apyrina ramis,
De Nomentanis sed damus arboribus.

2. *Luna se in Aquario cruentaret.*] Cum Aquarius sit signum humectum & imbricum, dixit Domitianus Lunam se in Aquario cruentaturam: quia non aqua, sed cruor effunderetur. Et hoc prædixit, præsagiens mortem suam futuram sanguinariam, quo tempore Luna esset in Aquario, quem Græci ὑδροχόον vocant. Unde Germanicus in Arato ait:

Infimus Hydrochoos, sed qua vestigia figit,
Sunt aliæ stellæ. ——

Beroaldus.

3. *Ita est exterritus.*] Tunc forte cum somniavit Junium Rusticum, quem occiderat, stricto ad se gladio venire. E Xiphilino.

4. *Audiit, condemnavitque.*] Sed dilato supplicio, quo tum demum afficeretur, quum ille periculum effugisset: tandem necato Domitiano salvus evasit, & à Nerva quadringenta sestertia accepit. *Xiphilinus è Dione.*

5. *Horas requirenti.*] Romæ quod primum horologium statutum est, alii in Capitolio, nonnulli in æde Dianæ positum fuisse volunt. In foro postea aliud constitutum constat, quod ex Sicilia advectum fuit, quo unico horologio tota urbs diu contenta est. Proceres Romani pueros ad hoc habuêre, qui horas sibi nuntiarent. In Græcia quoque idem obtinuit, & dominæ ancillas, quæ hoc munus sibi fungerentur, habebant. Hesychius: *Περητρία ἡ παραγγέλλουσα τὴν ὥραν ταῖς κεκτημέναις. Salmasius.*

1. *Do-*

poris curam, Parthenius cubiculo præpositus convertit: nuntians esse qui magnum nescio quid afferret, nec differendum. Itaque summotis omnibus, in cubi-
17 *culum se recepit, atque ibi occisus est. De insidiarum cædisque genere, hæc fere divulgata sunt. Cunctantibus conspiratis quando & quomodo, id est, levantemne an cœnantem aggrederentur: Stephanus* [1] *Domitillæ procurator, & tunc interceptarum pecuniarum reus, consilium operamque obtulit. Ac* [2] *sinisteriore brachio velut ægro, lanis fasciisque per aliquot dies ad avertendam suspicionem obvoluto,* [3] *ad ipsam horam* [4] *dolum interjecit: professusque conspirationis in-*

1. *Domitillæ procurator.*] Domitillam hanc esse puto quam Flavius Clemens (si Dionis compendio credimus) uxorem duxerit, quos ambos Domitianus illato impietatis crimine occiderat. *Torrent.* Flaviam Domitillam Judæorum religioni addictam scribit Dio, quum Christiani tunc iidem cum Judæis esse putarentur. Unde Suetonius: *Iudæos duce Chresto tumultuantes.* Dio de Domitilla, & Flavio Clemente: ἐπηνέχθη δὲ ἀμφοῖν ἔγκλημα ἀθεότητος, ὑφ' ἧς οἱ ἄλλοι εἰς τὰ τῶν Ἰουδαίων ἤθη ἐξοκέλλοντες πολλοὶ κατεδικάσθησαν. Hieronymus Epitaphio Paulæ: *Delata ad insulam Pontiam, quam clarissimæ quondam fœminarum sub Domitiano principe pro confessione nominis Christiani Flaviæ Domitillæ nobilitavit exilium: vidensque cellulas, in quibus illa longum martyrium duxerat, &c.* Josephus Scaliger.

2. *Sinisteriore brachio velut ægro, lanis fasciisque obvoluto.*] Ita moris fuit: atque hæ sunt lanæ quarum meminit Ulpian. §. ne ea quidem, lege Si cui lana. Dig. de legatis III. Apud Hippocratem & alios medicos leges sæpe ἐρίοις ἐπικαταδεῖν aut περιελίσσειν εὐσταθείης ἕνεκα, id est, ut pars affecta commodius sese habeat. Martialis: *Quod lana caput alligas Charine.* Meminit & Aristides in Sacris sæpius. Ex eo istud Artemidori libro I. ἔρια ἀντὶ τριχῶν ἔχειν, νόσους μακρὰς καὶ φθίσιν προαγορεύει. hinc dicti sunt *lanoculi*, ut docet Festus. *Casaubonus.*

3. *Ad ipsam horam.*] Ita dictum *ad horam*, ut *ad præsens*. Sic *ad horam consistere* orator Quintiliano dicitur, qui ex tempore dicere cogitur, & statim caussam agere. Arnobius libro V. *conclamant exterriti ad horam Phryges*, id est, παραχρῆμα, αὐθωρεί. *Salmasius.*

4. *Dolum interjecit.*] Scribe *dolonem*. sic emendavit hunc locum διστοχάζεται Jacobus Ferrarius, ut testatur clarissimus doctissimusque Petrus Faber III. Semestrium. *Dolo* sicæ vel pugionis est genus. Hesych. δόλωνες, ξιφίδια ἐν ξύλοις ἀποκεκρυμμένα. Servius: *Dolo est flagellum intra cujus virgam latet pugio.* Plutarchus in Gracchis interpretatur λῃστρικὸν ξιφίδιον. Vide in Claudio

indicium, & ob hoc [1] admissus, legenti traditum à se libellum, & attonito, suffodit inguina. Saucium ac repugnantem adorti [2] Clodianus cornicularius, & Maximus Parthenii libertus, & [3] Saturius decurio cubiculariorum, & quidam è gladiatorio ludo, vulneribus septem contrucidaverunt. Puer, qui curæ Larium cubiculi ex consuetudine assistens, interfuit cædi, hoc amplius narrabat, jussum se à Domitiano ad primum statim vulnus pugionem pulvino subditum porrigere, ac ministros vocare: neque ad caput quidquam, excepto capulo, & præterea omnia clausa reperisse: atque illum interim correpto deductoque ad terram Stephano, [4] colluctatum diu, modo ferrum extorquere, modo, quamquam laniatis digitis, oculos effodere conatum.

dio cap. XIII. Unice comprobat hanc pulcherrimam conjecturam Philostratus. *Idem.*

1. *Admissus.*] Plinius in Panegyrico: *Dimovit, perfregitque custodias pœna, angustosque per aditus & obstructos non secus, ac per apertas fores, & invitantia limina irrupit, longeque tunc illi divinitas sua, longe arcana illa cubicula sævique secessus, in quos timore, & superbia, & odio hominum agebatur.*

2. *Clodianus cornicularius.*] Hæc nomina, commentariensis, cornicularius, de legionaria militia sumta sunt. *Asconius.* Ut in exercitu ac acie dicitur cornu, ita in cohortibus tribuni militum corniculum, & fortasse in ordinibus centurionum: à quo cornicularius, qui corniculo tribuni militum præest. *Turnebus.* Refert Livius in X. Papyrium Consulem equites omnes ob insignem in bellis operam donasse corniculis, armillisque argenteis: tanquam cornicula sint inter donatica ornamenta militaria. *Beroald.* Meminit & Val. Maxim. lib. VI. cap. I. item Suetonius de claris Gramm. *primo apparituram fecit magistratibus, deinde in Macedonia corniculo, mox equo meruit.* A voce *Cornicularius* est illa, *Cornel*, nota in militia hodierna. *Boxhorn.*

3. *Saturius decurio cubiculariorum.*] *Decurionem cubiculariorum* vocat Sueton. qui ad militiæ similitudinem parti alicui cubiculariorum præfuit. nam omnibus simul præfectum fuisse Parthenium crediderim, qui etiam gladii gestandi honorem adeptus fuerat. Extat Romæ in hortis Cardinalis Carpensis hæc inscriptio. TI. CLAVDIVS. AVG. L. QVADRATVS. DECVRIO. LECTICARIORVM. BRITANNICI. VIX. A. LX. Recentiores fere *Decanos* vocant, ut olim quoque in monasteriis *Decanos* appellatos fuisse qui decem monachis præerant, Augustinus tradit lib. De moribus Manichæorum. *Torrent.*

4. *Colluctatum diu.*] Mirum quod de Apollonio Xiphilin. & Philostratus lib. VIII. tradidere, cum Ephesi esset. hanc eum vidisse cædem, & Stephani cum tyranno luctam.

tum. Occisus est XIIII. *Kal. Octobris anno ætatis* XLV. *Imperii* XV. *Cadaver ejus* [1] *populari sandapila* [2] *per vespillones exportatum, Phyllis nutrix in suburbano suo* [3] *Latina via funeravit: sed reliquias templo Flaviæ gentis clam intulit, cineribusque Juliæ Titi*
18 *filiæ, quam & ipsa educaverat, commiscuit.* STATURA *fuit procera,* [4] *vultu modesto, ruborisque pleno, grandibus oculis, verum acie hebetiore: præterea pulcher ac decens, maxime in juventa, & quidem toto corpore, exceptis pedibus, quorum digitos restrictiores habebat: postea calvitie quoque deformis, & obesitate ventris, & crurum gracilitate:* * *quæ tamen ei valitu-*

1. *Populari sandapila.*] Tenuiores & plebeii non in lecto ferebantur ad rogum, sed in arca lignea, vel ligneo sarcophago ex paucis tabulis compacto, unaque cum cadavere eadem ustrina comburebatur. De hujusmodi arca lignea accipiendi Horatius & Lucanus, qui plebeias & viles vocant, quia cadavera plebeia in illis efferebantur. *Sandapilas* Latini proprie vocârunt hujusmodi loculos ligneos in quibus mortui de nota plebeia efferri solebant. Glossæ: *sandapila, νεκροφορεῖον.* Glossæ nondum editæ vetustissimæ, *Sandapila, feretrum quo mortuorum pauperum corpora ad sepeliendum ejiciuntur sine ditiori apparatu, dicta sandapila, quasi sine dapila.* Immo *sandapila* est *σανιδόπυελος*, ex tabulis & asseribus compacta arca. Græci *σορὸς* vocant, quas ligneas fuisse constat. Nam *σοροπηγοὶ* dicti sandapilarii qui arcas eas ex ligno compingebant. *Salmasius.*

2. *Per vespillones exportatum.*] Vespæ & vespillones dicuntur, qui funerandis corporibus officium gerunt, non à minutis illis volucribus, sed quia vespertino tempore eos efferunt, qui funebri pompa duci propter inopiam nequeunt. *Festus.*

3. *Latina via.*] A Latina porta initium habet via ejusdem nominis, in Latinos populos ducens, quæ modo Latina, modo Ausonia dicitur à Martiali. *Onuphrius Panvinius.* Satyrographus:

Clivosæ veheris dum per monumenta Latinæ.

Item:

Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

4. *Vultu modesto, ruborisque pleno.*] Et *vultum modestum* hic, & mox *verecundiam oris*, accipe ut loquuntur Jurisconsulti, sine effectu: quomodo sæpe Suetonium loqui ante notavimus. Modestum ergo vocat, qui, ut Tacitus ait, imaginem modestiæ præ se ferret. nam falluntur interpretes qui aliter sensisse Suetonium quam Tacitum & Plinium notant. modestiæ illa imago fuit rubor: qui color in vultu pudoris ingeniti argumentum esse solet, ideoque non parvam commendationem affert. Lege epistolam Senecæ undecimam. Propterea Hesychius *θεμερὸν* quod est rubrum, explicat etiam *σεμνὸν*· & vocem *θεμερῶπις* (ut in Æschyli Prometheo vincto, *ἐξέπληξέ μου τὴν θεμερῶπιν αἰδῶ*) interpretatur idem, *ἱεροσμία.* *Casaub.*

*. *Quæ*

tudine longa remacruerant. [1] *Commendari se verecundia oris adeo sentiebat, ut apud senatum sic quondam jactaverit*, Usque adhuc certe animum meum probastis & vultum. [2] *Calvitio ita offendebatur, ut in contumeliam suam traheret, si cui alii joco vel jurgio objectaretur: quamvis libello, quem* De cura capillorum *ad amicum edidit, hoc etiam illum simul seque consolans inseruerit*,

[3] Οὐχ ὁράᾳς οἷος κἀγὼ καλός τε μέγας τε.

eadem me tamen manent capillorum fata & forti animo fero comam in adolescentia senescentem. [4] Scias nec gratius quidquam decore, nec brevius.

[5] *Laboris impatiens, per urbem pedibus non temere am-* 19
bulavit: in expeditione & agmine, equo rarius, lectica assidue vectus est. [6] *Armorum nullo, sagittarum vel præ-*

*. *Quæ tamen ei valitudine longa remacruerant.*] Sensus apertior, si admittas, quod Pulmannus alicunde eruit, *crurum gravitate*, non *gracilitate*.

1. *Commendari se verecundia oris adeo sentiebat.*] Arguunt hunc ejus sensum adulatores Poëtæ Statius & Martialis; qui hoc nomine sæpe illum laudant, nempe quia sciebant gratius ei nihil accidere posse.

2. *Calvitio.*] Ob id eum Juvenalis & Ausonius Calvum Neronem vocant.

3. Οὐχ ὁράᾳς, *&c.*] Est ex Iliad. xxi.

4. *Scias nec gratius quicquam decore nec brevius.*] Eandem sententiam elegantissime persecutus Arbiter in hoc capillorum elegidario, (pilli:

Quod solum formæ decus est, cecidere ca-
Vernantesque comas tristis abegit hiems.
Nunc umbra nudata sua jam tempora mœrent:
Areaque attritis ridet adusta pilis.
O fallax natura Deûm: quæ prima dedisti
Ætati nostræ gaudia, prima rapis.

Casaubonus.

5. *Laboris impatiens.*] Plin. Panegyr. ad fastum magis referre videtur, quod non temere pedibus ambularet: *Ante te Principes fastidio nostri, & quodam æqualitatis metu usum pedum amiserant. Illos humeri cervicesque servorum super ora nostra vehebant.*

6. *Armorum nullo, sagittarum vel præcipuo studio tenebatur.*] Exercitium armorum ab exercitio sagittarum, missilium, pilorumque diversum. Sic exercitium armorum à sagittis hic separat Suetonius. Pilum autem & sagittas conjungit Vopiscus in Aureliano: *nullum unquam diem prætermisit, quamvis festum, quamvis vacantem, quo non se pilo & sagittis cæterisque armorum exerceret officiis.* Si arma generaliter accipiantur, non sum nescius & sagittas, & pila, & alia missilia eo nomine comprehendi. Sub armorum vero exercitio, scutum & gladius tantum comprehendebatur. Ovidius jaculandi peritiam ab armis distinguit:

Sunt illis celeresque pilæ, jaculumque, trochique,

præcipuo studio tenebatur. Centenas varii generis feras sæpe in Albano secessu conficientem spectavere plerique: atque ex industria ita quarundam capita figentem, ut duobus ictibus[1] *quasi cornua effingeret. Nonnumquam in pueri procul stantis,* [2] *præbentisque pro scopulo dispansam dextræ manus palmam, sagittas tanta arte direxit, ut omnes per intervalla digitorum innocue evaderent. Liberalia studia in initio Imperii neglexit, quamquam bibliothecas incendio absumtas impensissime reparare curasset, exemplaribus undique petitis:* [3] *missisque Alexandriam, qui describerent emendarentque. Numquam tamen aut historiæ* [4] *carminibusve cognoscendis operam ullam, aut stylo vel necessario dedit. Præter*[5] *commentarios & acta Tiberii Cæsaris nihil lectitabat: epistolas, orationesque & edicta alieno formabat ingenio. Sermonis tamen nec inelegantis: dictorum interdum etiam notabilium,* Vellem, *inquit*, tam formosus esse quam Metius sibi videtur. *Et cujusdam caput varietate capilli*

Armaque, & in gyros ire coactus equus.

Cicero in Catone majore, ubi exercitationum militarium genera enumerat, arma quoque ab hastis separat. *Salmas.*

1. *Quasi cornua.*] In cornuum speciem duabus à fronte sagittis affixis.

2. *Præbentisque pro scopulo.*] V.C. habet, *scopo.* & sic legendum, non *scopulo.* Ursinus.

3. *Missisque Alexandriam.*] Idem Victor tradit, quanquam maximam illam Ptolemæi Philadelphi bibliothecam bello Alexandrino exustam auctor Plutarch. Cæsare. Meminit & Seneca De tranquill. vitæ cap. IX. *Torrent.*

4. *Carminibusve cognoscendis.*] Nisi ad Titi fratris æmulationem. Sup. Tit. c. III. Atque hæc quidem Suetonii opinio est: Plinius tamen in præfatione præclari illius operis sui primas Domitiano tribuere videtur, quem frater Titus felicissime imitatus fuerit. Sed de eo Plinii loco alii viderint. Martialis certe Domitianum eo nomine pæne in cœlum fert cum alibi tum l. VIII. Epigr. ult. Idem de Domitiano Papinius, Silius Italicus, Valerius Flaccus, Quinctilianus, Tacitus. *Idem.*

5. *Commentarios & acta Tiberii.*] Commentarii quidem quem summatim ac breviter de vita sua scripsit Tiberius mentio cap. LXI. magis tamen crediderim Suetonium hic aliorum de Tiberio libros intelligere, atque acta publica ejus temporis. *Idem.*

1. *Et*

pilli subrutilum, [1] & incanum, perfusam nivem mulso *dixit*. [2] Conditionem principum miserri- 22
mam *ajebat*: quibus de conjuratione comperta non crederetur, nisi occisis. *Quoties otium esset, alea se oblectabat, [3] etiam profestis diebus matutinisque horis: ac [4] lavabat de die, prandebatque ad satietatem: ut non temere super cœnam præter [5] Matianum malum, & modicam [6] in ampulla potiunculam, sumeret. Convivabatur frequenter ac large, sed [7] pæne raptim: certe*

1. *Et incanum, perfusam nivem mulso dixit.*] Græci incanum σπαρτοπόλιον dicunt: apud eosdem leges pro canitie & χιόνα & τὸ χιονούμενον τῶν τριχωμάτων· & apud Græcos Poëtas, γήρως δ᾽ ἰρῶται πάχνην. quod dictum laudat & explicat Philosophus libro v. De generatione animalium. *Casaub.* Non simpliciter hoc dictum putes, sed scito allusisse ad potionem mulsi & nivis, quæ simul in convivio dari solebant, mistura coloris rutili & albi facta: quod indicat Plinius, cum sic ait in Epistola ad Septitium Clarum: *Paratæ erant lactucæ singulæ, cochleæ trinæ, ova bina, alica cum mulso & nive. Nam hanc quoque computabis, imo hanc in primis, quæ perit in ferculo.* Beroald.

2. *Conditionem principum miserrimam ajebat.*] Idem dictum Hadrianus Imp. usurpabat. De quo elegans M. Antonini ad L. Verum epistola apud Vulcatium vita Avidii Cassii.

3. *Etiam profestis diebus.*] Sic ferme de Augusto cap. LXXI.

4. *Lavabat de die.*] Balnearum significat lotionem, qua Commodus Imperator adeo oblectabatur, ut per diem septies, atque octies in balneis lavaretur. E contrario prisci, ut inquit Seneca in XIII. Epistolarum moralium, brachia tantum, ac crura quotidie abluebant, quæ scilicet sordes opere collegerant; cæterum toti nundinis lavabantur. Tempus autem lavandi erat, ut docet Vitruvius, postmeridianum. *Beroaldus.*

5. *Matianum malum.*] C. Matius primus nemora tonsilia invenit. Auctor Plin. libro XII. capite II. ubi tamen Cn. vocat. De pomo idem Plin. lib. XV. cap. XIV. & Columella lib. V. cap. X. Macrob. lib. III. Saturnal. capite XIX. *Torrent.*

6. *In ampulla potiunculam.*] *Ampulla* vasculum erat ventrosum, oris angusti. Cujus præcipuus erat in balneis usus. Unde *ampulla olearia* apud Apulejum, & *ampullariæ unctiones* apud Plautum. Ampulla quoque & strigilis apud eundem Persa, & Ciceronem IV. De finibus Cynici suppellex. Sed & viatorem Plautus chlamyde, zona, machæra, petaso, atque ampulla instruit, verum vinariam potius (ut arbitror) quam oleariam intelligens. nam & *poteriæ ampullæ* in mensis usus. De qua Martialis lib. XIIII. Epigr. cap. X. & Suetonius hic. *Idem*

7. *Pæne raptim.*] Hoc explicant illa Plinii ad Trajanum: *Non enim ante medium diem distentus solitaria cœna spectator adnotatorque convivis tuis immines: nec jejunis & inanibus plenus ipse & eructans non tam apponis quam objicis cibos quos dedigneris attingere: ægreque perpessus superbam illam convictus simulationem, rursus te ad clandestinam ganeam occultumque luxum refers.*

1. *Quasi*

certe non ultra Solis occasum, nec ut postea commissaretur. Nam ad horam somni nihil aliud quam se-
22 *creto solus deambulabat. Libidinis nimiæ assiduitatem concubitus velut exercitationis genus, clinopalen vocabat. Eratque fama,* [1] *quasi concubinas ipse divelleret, nataretque inter vulgatissimas meretrices.* [2] *Fratris filiam adhuc virginem oblatam in matrimonium sibi, cum devinctus Domitiæ nuptiis pertinacissime recusasset, non multo post alii collocatam, ultro corrupit, & quidem vivo etiam tum Tito: mox patre ac viro orbatam, ardentissime palamque dilexit: ut etiam caussa mortis exstiterit, coactæ conceptum à se abigere.*
23 [3] OCCISUM *eum, populus indifferenter, * miles gravis-*

1. *Quasi concubinas ipse divelleret.*] Legendum, *develleret. devellere* enim est vellere & depilare. *Divellere* & *devellere* significatione longe differunt. Plautus Pœnulo:

> SY. *Sine pennis volare haud facile 'st, meæ alæ pennas non habent.*
> MI. *Nolito pol devellisse, jam duobus mensibus*
> *Volucres tibi erunt hircinæ.*

Glossæ: ἀποτίλλω, *decerpo, devello*: at *divellio, dilacero*: διασπῶ. *Salmasius.*

2. *Fratris filiam, &c.*] Juliam significat Titi filiam, quam Domitianus, ut inquit Plinius in IIII. Epistolarum, *non solum polluit incesto, verum etiam occidit. Nam vidua abortu periit.* Hinc exiit illud Satyricum:

> *Cum tot abortivis fœcundam Iulia vulvam*
> *Solveret, & patruo similes effunderet offas.*

Apud Philostratum mentio fit Juliæ, quæ neptis erat Domitiani ex filia, quam Sabino nuptam abduxit Domitianus in uxorem, interfecitque ipsum Sabinum, & cum Ephesii pro his nuptiis Imperatoriis sacrificarent, interveniens Apollonius, *O nox,* inquit, *qualis fuit Danai filiarum, cur sola fuisti?* Beroaldus.

3. *Occisum eum populus indifferenter tulit.*] Non sunt audiendi, qui *differenter* legunt. Neque enim hoc vult Suetonius, è populo quosdam cæde Domitiani lætatos, quosdam eam graviter tulisse; sed vero illud; cum miles gravissime ferret occisum Domitianum, Senatus autem adeo lætaretur, ut repleta certatim curia non temperaret, quin mortuum contumeliosissimo atque acerbissimo acclamationum genere laceraret; populum, ut negligentem, & nulla Reipub. tactum cura, mortem Domitiani ad animum non revocasse. Hoc est, *indifferenter ferre* principem occisum. Eam securitatem aut socordiam, sive ἀναισθησίαν, Populi Romani arguit Juvenalis Satyr. X.

> ——— *Nam qui dabat olim*
> *Imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se*
> *Continet, atque duas tantum res anxius optat,*
> *Panem & Circenses.*

Caussa

vissime tulit statimque eum Divum *appellare conatus: paratus & ulcisci, nisi duces defuissent, quod quidem paullo post fecit, expostulatis ad pœnam pertinacissime cædis auctoribus. Contra* [1] *senatus adeo lætatus est, ut repleta certatim curia non temperaret, quin mortuum* [2] *contumeliosissimo atque acerbissimo acclamationum genere laceraret:* [3] *scalas etiam inferri, clypeosque & imagines ejus coram detrahi, & ibidem solo affligi juberet: novissime eradendos ubique titulos,* [4] *abolendamque omnem memoriam decerneret. Ante paucos quam occideretur menses,* [5] *cornix in Capitolio elocuta est,*

Caussa vero hujus securitatis est, quod in aliorum potius exitium grassatus esset Domitianus, quam ejus populi, de quo hic agit Suetonius. *Boxhorn.*

*. *Miles gravissime.*] Quod milites gravissime tulerint Domitiani mortem, testis est Sextus Aurelius scribens, milites poposcisse à Nerva ad cædem interfectores Domitiani, qui Petronium uno ictu, Parthenium vero amputatis prius genitalibus, & in os conjectis, jugulavere. *Beroald.*

1. *Senatus adeo lætatus est.*] Merito Senatores lætati morte Domitiani, à quo quotidie ad necem destinabantur. à quo dixit Cornelius Tacitus obsessam curiam, & clausum Senatum, & factas multorum consularium cædes, ut non immerito nobilitas comesa à Satyrographo dicta sit. *Idem.*

2. *Contumeliosissimo atque acerbissimo acclamationum genere.*] Signat à Senatu factas in Domitianum acclamationes, quales in Commodum Imperatorem occisum eruperunt, acclamante Senatu, *Hosti patriæ honores detrahantur, parricida trahatur, hostis Deorum, carnifex Senatus, trahatur: qui Senatum occidit, unco trahatur: qui Senatum occidit, in spoliario ponatur: qui sanguini suo non pepercit, unco trahatur: necator civium trahatur.* Idem.

3. *Scalas etiam inferri, clypeosque & imagines ejus coram detrahi.*] Quid si potius? *Scalis etiam inferri, &c.* nam Scalas dici absolute Scalas Gemonias, quo solita abjici aut trahi supplicio affectorum corpora, non mirum. Vulg. tamen lectionem non damno. *Detrahere*, est de loco superiore dejicere aut amovere. Clypei & imagines dedicabantur sublimes, ut cuilibet est compertum. quare in re simili verbum *detraho* est usitatissimum. Justinus libro XXXVIII. *tunc populus Alexandrinus statuas & imagines ejus detrahit.* & inter Senatus acclamationes extincto Commodo, fuit hæc: *gladiatoris statuæ detrahantur.* Casaub.

4. *Abolendamque omnem memoriam.*] Multa nunc quoque Romæ marmora, in quibus erasum Domitiani nomen. *Torrentius.* Adde locum è Macrobio ad cap. XIII.

5. *Cornix in Capitolio elocuta est.*] Plinius in X. autor est, cornicem esse inauspicatæ garrulitatis. Non mirum vero si cornix hæc pauca Græca verba id temporis elocuta est, cum scribat Plinius, equitem Romanum habuisse cornicem plura contexta verba exprimentem, & alia atque alia crebro addiscentem. *Beroaldus.*

1. Gib-

est, ἔσαι πάντα καλῶς. Nec defuit qui ostentum sic interpretaretur:

Nuper Tarpeio quæ sedit culmine cornix,
Est bene, non potuit dicere: dixit, *Erit.*

Ipsum etiam Domitianum ferunt somniasse, [1] *gibbam sibi pone cervicem auream enatam: pro certoque habuisse, beatiorem post se lætioremque portendi statum Reipublicæ. Sicut sane brevi evenit, abstinentia & moderatione* [2] *insequentium principum.*

1. *Gibbam sibi pone cervicem auream enatam.*] Gibbum & gibbam in eodem significatu usurpamus. Somnium hoc Domitiani significabat, à tergo ejus, hoc est, post ipsius obitum, futuros principes optimos, qui ætatem auream orbi terrarum reducerent. *Idem.*

2. *Insequentium principum.*] Nervæ, Trajani, ac forte etiam Hadriani, sub quo epistolarum magister Suetonius fuit.

FINIS.

C. SUETONII TRANQUILLI

LIBRI DVO,

DE ILLUSTRIBUS

GRAMMATICIS,

ET

DE CLARIS

RHETORIBVS.

C. SUETONI TRANQUILLI
DE ILLUSTRIBUS
GRAMMATICIS
LIBER.

GRAMMATICA olim Romæ ne in usu quidem, nedum in honore ullo erat: rudi scilicet ac bellicosa etiam tum civitate, necdum magnopere liberalibus disciplinis vacante. Initium quoque ejus mediocre extitit: siquidem antiquissimi do- 1

cto-

DE ILLVSTRIBVS GRAMMATICIS.] Hunc, & qui sequitur libellus, excerpta puto è Suetonii libro de viris illustribus. quod imitatio Divi Hieronymi facile declarat. verba illius in epistola ad Desiderium sunt: *Scripsi librum de illustribus viris ab Apostolis usque ad nostram ætatem, imitatus Tranquillum, Græcumque Apollonium.* Ac liber quidem Hieronymi de Apostolis doctisque viris fuit, ut Suetonii librum ejusdem argumenti atque sententiæ fuisse necesse sit. *A. Statius.*

Rudi scilicet ac bellicosa etiam tum civitate.] Sunt qui ante Lælii ætatem & Scipionis ingenii cultum Romanis ignoratum velint. At non tam male de priscis illis Cicero est opinatus, ut eos, qui incredibiles ad omnem excellentiam cursus fecissent, eruditionis gloria plane destitutos fuisse crederet. Imo vero, etiam veteres illos ac horridos, à vicino Pythagora sapientiæ plurimum hausisse, cum conjectura probabile esse, tum quibusdam etiam vestigiis indicari, judicat. *Quis est*, inquit, *qui putet, cum floreret in Italia Græcia potentissimis & maximis urbibus, ea quæ magna dicta est, in hisque primum ipsius Pythagoræ, deinde postea Pythagoreorum tantum nomen esset, nostrorum hominum ad eorum doctissimas voces aureis clausas fuisse?* Cætera, quæ ad sententiæ suæ præsidium affert, edisserentem vide sub initium lib. IV. Tusc. Quæst. Ex quibus intelligere licet, sapientiæ studium antiquiores amplexos fuisse, sed *non ultra, quam concessum Romanis.* Posteritas, evagata liberius, ad tricas & minutias descendit, nec *retinuit, quod est difficillimum, ex sapientia modum:* quam laudem socero suo, antiquitatis æstimatori, Tacitus adscribit. *Schild.*

ctorum; qui iidem & Poëtæ & oratores semigræci erant (Livium & Ennium dico: quos utraque lingua domi forisque docuisse adnotum est) nihil amplius quam Græce interpretabantur: ac si quid Latine ipsi composuissent, prælegebant. Nam quod nonnulli tradunt, duos libros *De literis syllabisque*, item *De metris*, ab eodem Ennio editos, jure arguit Lucius Cotta, non Poëtæ sed posterioris Ennii esse: cujus etiam de augurandi disciplina volumina feruntur.

2 Primus igitur, quantum opinamur, studium grammaticæ in Urbem intulit CRATES MALLOTES Aristarchi æqualis, qui missus ad senatum ab Attalo rege, inter secundum ac tertium bellum Punicum, sub ipsam Ennii mortem, quum in regione Palatii, prolapsus in cloacæ foramen, crus fregisset, per omne legationis simul & valetudinis tempus, plurimas ἀκροάσεις subinde fecit, assidueque disseruit: ac nostris exemplo fuit ad imitandum. Hactenus tamen imitati, ut carmina parum adhuc divulgata, vel defunctorum amicorum, vel si quorum aliorum probassent, diligentius retractarent: ac legendo commentandoque etiam cæteris nota facerent: ut CAIVS OCTAVIVS Lampadio, Nævii Punicum bellum: quod unico volumine & continenti scriptura expositum, divisit in septem libros: ut postea

Livium & Ennium dico.] Consulibus Claudio Centone Appii Cæci filio & M. Sempronio Tuditano, primus omnium L. Livius Poëta fabulas docere Romæ cœpit, post Sophoclis & Euripidis mortem annis plus fere centum & sexaginta, post Menandri, annis circiter quinquaginta duobus. Claudium & Tuditanum consules sequuntur Q. Valerius & C. Manilius: quibus natum esse Q. Ennium Poëtam M. Varro, in primo de Poëtis libro, scripsit. *A. Gellius.*

Adnotum est.] *Adnotum*, ut adprime, adfabre. loquitur eodem modo Corn. Tacitus: *Fortunæ quidem meæ fortasse minus expediat adnoscere crimen, quam abnuere.* Achilles Statius.

Crates Mallotes.] Mallus, urbs Ciliciæ, condita ab Amphilocho & Mopso Apollinis filio. Mallotes fuit Crates Grammaticus, cujus discipulum fuisse ajunt Panætium. *Strabo.*

Plurimas ἀκροάσεις subinde fecit.] Id est, frequenter auditores admisit. Apud Græcos quoque, ποιεῖσθαι ἀκρόασιν reperias. *Facere ἀκρόασιν* sic dicitur Suetonio, ut aliis *medicinam facere*, & ipsi paullo post cap. III. *praconium facere*, item cap. IX. *apparituram facere.* Schildius.

Continenti scriptura.] Perpetua, non distincta libris ac numero.

Pra-

ea QVINTVS VARGONTEIVS annales Ennii, quos certis diebus in magna frequentia pronuntiabat: ut LÆLIVS, ARCHELAVS, VECTIVS, QVINTVS PHILOCOMVS Lucilii ſatyras familiaris ſui: quas legiſſe ſe apud Archelaum, Pompejus Lenæus, apud Philocomum Valerius Cato, prædicant. Inſtruxerunt auxeruntque ab omni parte grammaticam, LVCIVS ÆLIVS LANVVINVS, gener Quinti Ælii, SERVIVS CLAVDIVS, uterque eques Romanus, multique ac varii & in doctrina & in republica uſus. LVCIVS ÆLIVS cognomine duplici fuit: nam & 3
Præconinus, quod pater ejus præconium fecerat, vocabatur: & Stylo quod orationes nobiliſſimo cuique ſcribere ſolebat: tantus optimatum fautor, ut Quintum Metellum Numidicum in exilium comitatus ſit. SERVIVS cum librum ſoceri nondum editum fraude intercepiſſet: & ob hoc repudiatus pudore ac tædio ſeceſſiſſet ab Urbe, in podagræ morbum incidit: cujus impatiens veneno ſibi perunxit pedes, & enecuit, ita, ut parte ea corporis quaſi præmortua, vixerit. Poſt hoc magis ac magis & gratia & cura artis increvit: ut ne clariſſimi quidem viri abſtinuerint, quo minus & ipſi aliquid de ea ſcriberent: utque temporibus quibuſdam, ſuper viginti, celebres ſcholæ fuiſſe in Urbe tradantur: pretia Grammaticorum tanta, mercedeſque tam magnæ: ut conſtet LVTATIVM DAPHNIDEM, quem LE-

NÆVS

Præconinus.] Præconini nomen etiam apud Plinium locis aliquot reperi, qui ſcribit, præcones etiam olim Romæ vulgo purpura latiore tunicæ uſos fuiſſe, ſicut patrem Lucii Ælii Stylonis. unde filius ſit Præconinus cognominatus. Hunc & Marcus ille Terentius Varro magiſtrum habuit, Cicerone, Gellio & Cariſio, auctoribus, & Cicero adoleſcens audivit. *Vinetus.*

Quod pater ejus præconium fecerat.] Id eſt, præco fuerat. Accurate multiplex præconum officium, & varias in pronuntiando formulas explicat Briſſonius. *Præconium* vero etiam merces eſt præconis, ut in illo Catonis de R. R. cap. CXLVI. *præconium præſens ſeſtertii quinquaginta.*

Lutatium Daphnidem.] Omnes hi fere Grammatici fuerunt ſervi: qui à dominis ſuis tandem manumiſſi, eorum nomina ſumpſerunt: ut Romæ quondam fieri ſolitum jam pridem oſtendit Angelus Politianus in capite tricesimo primo miſcellaneorum. atque ita pluribus pro uno nominibus

NÆVS MELISVS per cavillationem nominis, Πανὸς ἄγημα dicit, ducentis millibus nummûm Quinto Catulo emptum, ac brevi manumissum: LUCIUM APULEIUM ab Eficio Calvino equite Romano prædivite, quadringenis annuis conductum, multos edocuisse. Nam in provincias quoque Grammatica penetraverat, ac nonnulli de notissimis doctoribus peregre docuerunt, maxime in Gallia Togata: inter quos OCTAVIUS TEUCER, & SISCENNIUS JACCHUS, & OPPIUS CARES: hic quidem ad ultimam ætatem, & cum jam non gressu modo deficeretur, sed & visu.

4 Appellatio GRAMMATICORUM Græca consuetudine invaluit: sed initio *Literati* vocabantur. Cornelius quoque Nepos in libello quo distinguit literatum ab erudito: *literatos* vulgo quidem appellari ait eos qui aliquid diligenter & acute scienterque possint aut dicere aut scribere; cæterum

more Romano sunt appellati. Daphnis ergo hic, quem prius Marco Scauro serviisse scribit Plinius libro septimo Naturalis historiæ, ab alio domino suo Quincto Lutatio Catulo libertate donatus, Quinctus Lutatius Catulus Daphnis fuit dictus. *Vinetus.*

Per cavillationem nominis, Πανὸς ἄγημα *dicit.*] Συμβολικῶς. fuit autem hic, opinor, finis carminis veteris Poëtæ. insigniter stolidum ac stupidum significat. *A. Statius.* Scaliger δαπάνης ἄγημα, vel δαπάνημα, legebat.

Ducentis millibus nummûm.] Id est, V. M. coron.

Quadringenis annuis.] Id est, X. M. coronat. Id autem cum privati hominis modum excedat (namque Imperator Vespasianus annua solum centena Latinis Græcisque Rhetoribus constituit, ut est in ejus vita cap. XVIII. & Verrius Flaccus ab Augusto sestertia centena in annum accepit, infra cap. XVII. facile adducor, ut legam *quadringentis aureis*: vel, *quadragenis annuis.* Ita è contrario cap. XLI. Octavii, quo loco vulgatæ editiones exhibent *quadragenos*, Salmasii codex substituit *quadringenos.* Adde locum cap. XXIII. *nec sufficeret sumptibus, quamquam ex schola quadragena annua caperet.* Schildius.

Quo distinguit literatum ab erudito.] Quid *eruditio* Tullio, aliisve tersioribus, notet, dictum est ad cap. LII. Calig. Ad intelligendam vero, quam deinceps persequitur, controversiam. Scaligeri verba faciunt, quæ ex epistola ejus ad Petrum Scriverium capiti LXX. Tib. adnectuntur: & Vossii, quæ infra capiti XX. Sed & apud Senecam Epist. LXXXVIII. invenio, quæ faculam huic loco possint allucere: *Grammaticus*, inquit, *circa curam sermonis versatur, &c, si latius evagari vult, circa historias. Iam ut longissime fines suos proferat, circa carmina.* & apud Fabium lib. II. cap. I. *Grammatice, quam in Latinum transferentes, literaturam vocaverunt, tenuis à fonte, assumtis Poëtarum historicorumque viribus, pleno jam satis alveo fluit.* Idem.

terum proprie ſic appellandos Poëtarum interpretes, qui à Græcis γραμματικοὶ nominentur; eoſdem LITERATORES vocitatos. Meſſalla Corvinus, in quadam epiſtola *non eſſe ſibi* dicens *rem cum Furio Bibaculo, nec cum Sigida quidem, aut literatore Catone*: ſignificat enim haud dubie Valerium Catonem Poëtam ſimul, grammaticumque notiſſimum. Sunt qui *literatum* à *literatore* diſtinguant, ut Græci Grammaticum à Grammatiſta: & illum quidem abſolute, hunc mediocriter doctum exiſtiment. quorum opinionem Orbilius etiam exemplis confirmat. Nam apud majores, ait, cum familia alicujus venalis produceretur, non temere quem literatum, in titulo, ſed literatorem inſcribi ſolitum eſſe: quaſi non perfectum literis, ſed imbutum. Veteres Grammatici & Rhetoricam docebant: ac multorum de utraque arte commentarii feruntur, ſecundum quam conſuetudinem poſteriores quoque exiſtimo, quamquam jam diſcretis profeſſionibus, nihilominus vel retinuiſſe, vel inſtituiſſe & ipſos quædam genera inſtitutionum ad eloquentiam præparandam, ut problemata, periphraſes, elocutiones, ethologias, atque alia hoc genus; ne ſcilicet ſicci omnino atque aridi pueri Rhetoribus traderentur. quæ quidem omitti jam video deſidia quorumdam & infantia; non enim faſtidio putem. Me quidem adoleſcentulo, repeto quendam Principem nomine, alternis diebus declamare, alternis diſputare, nonnullis vero mane diſſerere, poſt meridiem remoto pulpito, declamare ſolitum. Audiebam etiam memoria patrum, quoſdam è Grammaticis ſtatim è ludo tranſiſſe in fo-

Vt Græci Grammaticum à Grammatiſta: & illum quidem abſolute, hunc mediocriter doctum exiſtiment.] Uſus hoc pacto Auguſtin. lib. 1. Confeſſ. *Adamaveram*, inquit, *Latinas litteras, non quas primi magiſtri, ſed quas docent, qui Grammatici vocantur.* Similiterque Ælius Lampridius in Alexandro Severo litteratores ſive Grammatiſtas, quos Severus in pueritia habuit, diſtinguit à Grammaticis, quibus in patria, Romæque uſus eſt. Idem quoque diſcrimen obſervat Julius Capitolinus, in M. Antonino Philoſopho: *Vſus*, inquit, *eſt magiſtris ad prima elementa Euphorione litteratore, & Gemino Comœdo, &c.* Et mox: *Vſus præterea Grammaticis Græco Alexandro, quotidianis Latinis Troſio Apro, Pollione, &c.* Voſſius.

Remoto pulpito.] E quo docebant, Horat. in 1. Serm. (*dignor. Grammaticas ambire tribus, & pulpita* AV-

ſorum, atque in numerum præſtantiſſimorum patronorum receptos. Clari profeſſores, & de quibus prodi poſſit aliquid duntaxat à nobis, fere hi fuerunt.

5 SÆVIVS NICANOR primus ad famam dignationemque docendo pervenit; fecitque præter commentarios, quorum tamen pars maxima intercepta dicitur, ſatyram quoque: in qua libertinum ſe, ac duplici cognomine eſſe hoc indicat,

Sævius Nicanor Marci libertus negabit:
Sævius Poſthumius idem ſed Marcus docebit.

Sunt qui tradant ob infamiam quandam eum in Sardiniam ſeceſſiſſe, ibique diem obiiſſe.

6 AVRELIVS OPILIVS Epicurei cujuſdam libertus, philoſophiam primo, deinde rhetoricam, noviſſime Grammaticam docuit. Dimiſſa autem ſchola, Rutilum Rufum damnatum in Aſiam ſecutus, ibidem Smyrnæ ſimulque conſenuit: compoſuitque variæ eruditionis aliquot volumina, ex quibus novem unius corporis. qui quia ſcriptores ac Poëtas ſub clientela Muſarum judicaret, non abſurde & ſcripſiſſe & feciſſe ſe ait *ex numero Divarum & appellatione*. Hujus cognomen in pleriſque indicibus & titulis per unam literam ſcriptum animadverto; verum ipſe id per duas effert in paraſtichide libelli, qui inſcribitur PINAX.

7 MARCVS ANTONIVS GNIPHO ingenuus, in Gallia natus, ſed expoſitus; à nutritore ſuo manumiſſus, inſtitutuſque, Alexandriæ quidem, ut aliqui tradunt, in contubernio Dionyſii Scythobrachionis; (quod equidem non temere crediderim; quum temporum ratio vix congruat) fuiſſe dicitur ingenii magni, memoriæ ſingularis, nec minus Græce

AVrelius Opilius.] Qui Cariſio & Feſto frequenter citatur.

In paraſtichide libelli.] Παραστιχίς, unde παραστιχίδιον, continuum ordinem notat. item capita, & primas verſuum litteras.

Marcus Antonius Gnipho.] Quem citat Quinctilianus libro primo, & Cariſius ex commentariis in Virgilium, epiſtolis, & orationibus. Macrobius libro tertio Saturnaliorum cap. XII. *Item Antonius Gnipho, vir doctus, cujus ſcholam Cicero poſt laborem fori frequentabat.* Vinetus.

Præ-

ce quam Latine doctus; præterea comi facilique natura, nec unquam de mercedibus pactus, eoque plura ex liberalitate discentium consecutus. Docuit primum in Divi Julii domo pueri adhuc; deinde in sua privata. Docuit autem & Rhethoricam, ita ut quotidie præcepta eloquentiæ traderet, declamaret vero nonnisi nundinis. Scholam ejus claros quoque viros frequentasse ajunt; in his Marcum Ciceronem, etiam cum prætura fungeretur. Scripsit multa, quamvis annum ætatis quinquagesimum non excesserit; etsi Atejus Philologus duo tantum volumina de Latino sermone reliquisse eum tradit. Nam cætera scripta discipulorum ejus esse, non ipsius; in quibus & suum alicubi reperiri nomen.

Pompilius Andronicus, natione Syrus, studio 8
Epicureæ sectæ desidiosior in professione Grammaticæ habebatur, minusque idoneus ad tuendam scholam. Itaque cum se in Urbe non solum Antonio Gniphoni, sed cæteris etiam deterioribus postponi videret, Cumas transiit: ibique in otio vixit, & multa composuit: verum adeo inops atque egens, ut coactus sit præcipuum illud opusculum annalium elenchorum sedecem millibus nummûm cuidam vendere. Quos libros Orbilius suppressos redemisse se dixit, vulgandosque curasse nomine auctoris.

Orbilius Pupillus Beneventanus, morte paren- 9
tum, una atque eadem die, inimicorum dolo, interemptorum, destitutus, primo apparituram magistratibus fecit: deinde in Macedonia corniculo, mox equo meruit: functusque militia, studia repetit: quæ jam inde à puero non leviter attigerat: ac professus diu in patria, quinquagesimo demum anno Romam, consule Cicerone, transiit: docuitque majore fama quam emolumento. Namque jam persenex pauperem se, & habitare sub tegulis, quodam scri-

Præcipuum illud annalium elenchorum.] Lege cum Statio ex vet. edit. *annalium Ennii elenchorum.* Q. Ennii annales sæpe Gellio laudati.

Primo apparituram magistratibus fecit.] Id est, apparitorem egit, sive ut lib. II. cap. II. Valerius maximus, magistratibus *apparuit.* Locutio, qualis est cap. II. & IX.

ſcripto fatetur. Librum etiam, cui eſt titulus *Perialogos*, edidit, continentem querelas de injuriis, quas profeſſores negligenter ab ambitione parentum acciperent. Fuit autem naturæ acerbæ non modo in antiſophiſtas, quos omni ſermone laceravit, ſed etiam in diſcipulos, ut Horatius ſignificat, *plagoſum* eum appellans, & Domitius Marſus ſcribens:

Si quos Orbilius ferula ſcuticaque cecidit.

Ac ne principum quidem virorum inſectatione abſtinuit: ſi quidem ignotus adhuc, quum judicio frequenti, teſtimonium diceret; interrogatus à Varrone diverſæ partis advocato, *quidnam ageret, & artificio uteretur, Gibberoſos ſe de ſole in umbram transferre* reſpondit: quod Muræna gibber erat. Vixit prope ad centeſimum ætatis annum amiſſa jampridem memoria, ut verſus Bibaculi docet,

Orbilius ubinam eſt, litterarum oblivio.

Statua ejus Beneventi oſtenditur, in Capitolio, ad ſiniſtrum latus, marmorea, habitu ſedentis ac palliati, appoſitis duobus ſcriniis. Reliquit filium ORBILIVM, & ipſum Grammaticum profeſſorem.

AT-

Deinde in Macedonia corniculo, mox equo meruit.] Adſpice notata ad cap. XVII. Domitiani.

Pauperem ſe, & habitare ſub tegulis.] Homines Romæ mediocris fortunæ ſuarum ædium partem ſuperiorem inquilinis locare ſolebant, imam ſibi retinebant: ſed & erant qui cœnaculariam faciebant. Itaque pauperes cœnacula conducebant, cum in ſuo non habitarent. Prudentius libro I. contra Symm.

Omnis qui celſa ſcandit cœnacula vulgus.

Qui autem omnium tenuiſſimi erant, cœnacula tegulis proxima conducebant. Huc pertinet illud, quod eſt in Epigrammate Martialis, *tegula ſub una,*

Et ſcalis habito tribus, ſed altis.

Significat enim ſe ultimo cœnaculo habitare ſub tegulis. *Turnebus.*

Librum etiam, cui eſt titulus Perialogos, edidit.] Legendum videtur *cui eſt titulus, αἰπαλόγος.* Nam *αἰτία* etiam querelam Græce ſignificat. Senex, enim qui ab Ariſtotele φιλαίτιος dicitur, ab Horatio querulus nominatur. *Ach. Statius.* Minus à recepto abit, quod Turnebo placuit, περὶ ἀλόγων.

Quod Muræna gibber erat.] In Galbam eloquentia clarum, ſed quem habitus corporis deſtruebat, M. Lollii vox circumferebatur: *Ingenium Galbæ male habitat.* In eundem Galbam Orbilius Grammaticus acerbius irriſit. Prodierat Orbilius in reum teſtis: quem Galba ut confunderet, diſſimulata ejus profeſſione, interrogavit, *Quid artium facis?* reſpondit, *In ſole gibbos fricare ſoleo.* Macrobius.

Inter

10 ATTEIVS PHILOLOGVS libertinus, Athenis natus. Hunc Capito Atejus Jurisconsultus inter grammaticos rhetorem, inter rhetores grammaticum fuisse ait. De eodem ASINIVS POLLIO in libro quo Sallustii scripta reprehendit, ut nimia priscorum verborum affectatione oblita, ita tradit: *In eam rem adjutorium ei fecit maxime quidam Atejus prætextatus nobilis Grammaticus Latinus, declamantium deinde adjutor, atque præceptor, ad summam Philologus ab semet nominatus.* Ipse ad Lucium Hermam scripsit, *se in Græcis literis magnum processum habere, & in Latinis nonnullum: audisse* ANTONIVM GNIPHONEM, *ejusque* HERMAM: *postea docuisse. Præcepisse autem multis & claris juvenibus: in quibus* APPIO *quoque &* PVLCHRO, CLAVDIIS, *fratribus, quorum etiam comes in provincia fuerit.* Philologi appellationem assumpsisse videtur; quia sicut Eratosthenes, qui primus hoc cognomen sibi vendicavit, multiplici variaque doctrina censebatur. quod sane ex commentariis ejus apparet, quamquam paucissimi extent. de quorum tamen copia, sic altera ad eundem Hermam epistola significat: HYLEN *nostram aliis memento commendare: quam omnis generis coëgimus uti scis octingentos in libros.* Coluit postea familiarissime Cajum Sallustium, & eo defuncto ASINIVM POLLIONEM: quos historiam componere aggressos, alterum breviario rerum omnium Romanarum, ex quibus quas vellet, eligeret, instruxit; alterum præceptis de ratione dicendi. Quo magis miror Asinium Pollionem credidisse: antiqua eum verba & figuras solitum esse colligere Sallustio: quum sibi sciat nil aliud suadere, quam ut noto civilique & proprio sermone utatur: vitetque maxime obscuritatem Sallustii & audaciam in translationibus.

11 VALERIVS CATO, ut nonnulli tradiderunt, Burseni cu-

Inter grammaticos rhetorem, inter rhetores grammaticum.] Simile illud de Hermogene rhetore, *Inter senes puer, inter pueros senex.* A. Statius.

Audisse Antonium Gniphonem, ejusque Hermam: postea docuisse.] Ut sententia sit, usum illum præceptoribus, Gniphone atque ejus filio Herma, postea præceptorem aliorum fuisse. *Idem.*

Appio quoque & Pulchro, Claudiis.] Publius

cujusdam libertus ex Gallia: ipse libello, cui est titulus INDIGNATIO, ingenuum se natum ait, & pupillum relictum, eoque facilius licentia Syllani temporis exutum patrimonio. Docuit multos, & nobiles: visusque est peridoneus præceptor maxime ad Poëticam tendentibus; ut quidem apparere vel his versiculis potest,

Cato Grammaticus, Latina Siren,
Qui solus legit, ac facit Poëtas.

Scripsit præter grammaticos libellos, etiam Poëmata, ex quibus præcipue probantur Lydia, & Diana. Lydiæ Ticida meminit:

Lydia doctorum maxima cura liber.

Dianæ Cinna:

Sæcula permaneat nostri Diana Catonis.

Vixit ad extremam senectam, sed in summa pauperie, & pene inopia, abditus modico gurgustio, postquam Tusculana villa creditoribus cesserat, ut auctor est Bibaculus:

Si quis forte mei domum Catonis,
Depictas minio assulas, & illos
Custodis videt hortulos Priapi,

Mi-

Publius Clodius fuit à Milone interfectus, anno ab Urbe condita septingentesimo secundo: qui Pompeium Magnum & Metellum Scipionem habuit consules. Isti Clodio frater fuit Cajus Clodius: duosque habuit filios, qui patrui sui mortem adolescentuli sunt persecuti: ut scribit Asconius Pedianus. si forte sint hi, Clodii fratres, quos Atteium Philologum docuisse Suetonius hoc loco tradit. *Vinet.*

Assulas.] Assulas marmoris in Vitruvio legimus: sic enim in eo scribitur lib. VII. cap. VI. *Cæmenta marmorea sive assulæ dicuntur.* vereor tamen, ne è Paulino *astulæ* legendum sit, cujus versus est libro x. natali Sancti Felicis:

Quamque aqua non poterat, vicit brevis astula flammam.

Illam autem astulam paulo ante explicat,

De crucis æternæ sumptum mihi fragmine lignum
Promo.

Ut enim quæ franguntur è ligno, astulæ sunt: sic quod à marmore malleis decutitur. *Turnebus.*

Custodis videt hortulos Priapi.] Baalphegor sive Priapus, nihil aliud est, quam seu naturæ, seu cæli, seu Solis vis generatrix, cœlitus sese diffundens per universum orbem, maximeque se exserens, tum in plantis, unde in hortis simulachrum Priapi constitui solebat: tum in animalibus, etiam hominibus, unde nupturæ ad Mutinum Titinum (ædis ei, Festo teste, in Veliis ad murum Mustellinum: atque ut B. Augustinus nos docet, idem est ac Priapus) deduci solebant, ut à numine generationis præside, post fœdos quosdam ritus, vim & ipsæ generandi apiscerentur. Qua de re

Miratur quibus ille disciplinis
Tantam sit sapientiam assecutus,
Quam tres cauliculi, & selibra farris,
Racemi duo, tegula sub una
Ad summam prope nutriant senectam.

Et idem rursus,

Catonis modo: Galle, Tusculanum,
Tota creditor urbe venditabat.
Mirati sumus unicum magistrum,
Summum grammaticum, optimum Poëtam,
Omnes solvere posse quæstiones,
Vnum difficile expedire nomen.
En cor Zenodoti, en jecur Cratetis.

CORNELIVS EPICADVS Lucii Cornelii Syllæ Dictatoris libertus Calatorque sacerdotio augurali, filioque ejus Fausto gratissimus fuit: quare nunquam non utriusque se libertum edidit. Librum autem, quem Sylla novissimum 11

re Arnobius lib. IV. & Lactantius lib. I. cap. XX. *Vossius.*

Tegula sub una.] Id est, in uno eodemque cœnaculo sub tegulis diutissime ætatem trivit. Regredere sis ad cap. IX. & adde Juvenalem Satyr. III.

Vltimus ardebit, quem tegula sola tuetur
A pluvia, molles ubi reddunt ova columbæ.

Omnes solvere posse quæstiones, unum difficile expedire nomen.] Solvere atque expedire idem valent in quæstionibus. solvere translatum est à nodis: quamobrem etiam addidit, expedire, proprie. namque solvendo qui non erant, nervo inligati domum ducebantur. *A. Statius.*

En cor Zenodoti, en jecur Cratetis.] Cor esse Latinis prudentiam & sapientiam, cognomen Corculi satis ostendit: & versus Ennii,

Egregie cordatus homo, catus Ælius Sextus.

Jecur etiam in eadem significatione hic ponitur. Nam in eo etiam, non tantum in corde, sensa animi collocata & affectus credebant, eamque animi sedem domiciliumque existimabant. Ita plane Persius Sat. I.

Quo didicisse, nisi hoc fermentum, & quæ semel intus
Innata est, rupto jecore exierit caprificus?

Eleganter & perfacete dixit: ut erumpere solent è parietinarum & monumentorum veterum commissuris steriles ficus. Non ab alia origine & mente est, quod dixit eadem Satyra:

— neque enim mihi cornea fibra est.

Et quinta:

Quod latet arcana non enarrabile fibra.

Nam in jecore fibræ sunt. *Turnebus.*

Calatorque sacerdotio augurali.] Calatores dicebantur servi ἀπὸ τοῦ καλεῖν, quod est vocare, quod semper possent vocari ob necessitatem servitutis. *Festus.* Propius huc spectat, quod est in Glossis Isidori: *calator, minister sacrorum.*

Librum autem, quem Sylla novissimum de

mum de rebus suis imperfectum reliquerat, ipse supplevit.

13 LABERIVS Hiera suo hero emptus de catasta, & propter literarum studium manumissus, docuit inter cæteros Brutum & Cassium. Sunt qui tradant tanta eum honestate præditum, ut temporibus Syllanis, proscriptorum liberos, gratis & sine mercede ulla in disciplinam receperit.

14 CVRTIVS NICIA hæsit Cn. Pompeio & Cajo Memmio; sed quum codicillos Memmii ad Pompeii uxorem de stupro pertulisset, proditus ab ea, Pompejum offendit; domoque ei interdictum est. Fuit & M. Ciceronis familiaris; in cujus epistola ad Dolabellam hæc de eo legimus; *Omnino mihi literæ magis sunt expetendæ à te, quam à me tibi. Nihil enim Romæ geritur, quod te putem scire curare, nisi forte scire vis me inter Niciam nostrum & Vidium judicem esse. Profert alter, opinor, duobus versiculis expensum Niciæ: alter Aristarchus hos ὀβελίζει. Ego tanquam criticus antiquus judicaturus sum, utrum*

de rebus suis imperfectum reliquerat, ipse supplevit. Plutarchus in Sylla: *Non modo præsagiit suum obitum, sed & quodammodo de eo scriptum reliquit. Nam vigesimum secundum commentariorum librum biduo antequam moreretur scribens, finem operi fecit, &c.*

Emptus de catasta.] Ridicule quidam magni nominis catastam compedem ligneam interpretatur. An non legit in suis martyrologiis, catastæ ferreæ martyres imponi? Gloss. Isidor. *Catasta, lectus ferreus.* Josephus Scaliger. *Catastus* Vitruvio est servus venalitius è catasta profectus. Sic ille lib. VIII. cap. IV. *Vt qui ibi procrearentur, voces ad cantandum egregias haberent, ideoque semper è transmarinos catastos emere formosos, & puellas maturas, eosque conjungere, ut qui nascerentur ex his, non solum egregia voce, sed etiam forma essent non invenusta.* Hos transmarinos catastos circumscripsit Plinius l. XXXV. c. XVII. decreta loquens vilissima: *Qua, inquit, pedes venalium trans mare advectorum denotare instituerunt majores.* Exstat & catasti mentio apud Martialem lib. XII. Epigr.

Cum tibi Niliacus portet crystalla catastus.

H. Junius. Porro, qui catastam accipiunt pro loco, ubi venales servi constituebantur, & exponebantur, eorum interpretatio à loci Suetoniani sententia minime est aliena.

In cujus epistola ad Dolabellam.] Libro nono earum quæ vulgo Familiares inscribuntur. Ad Atticum vero libro duodecimo.

Ego tanquam Criticus antiquus judicaturus sum, utrum sint τοῦ ποιητοῦ, an παρεμβεβλημένοι.] Critici, tertium genus Grammaticorum, non probos tribu movere possunt, ut ille apud Ausonium:

Quique notas spuriis versibus addiderat.

Neque tantum quæ perperam ab auctoribus dicta, scripta, pronunciata sunt, ἀθετεῖν, ὀβελίζειν, sed & aliorum Criticorum temere scita notare ac castigare solebant, quam χεῖρον εἰκαίως ἀθετοῦντες

utrum sint τῶν ποιητῶν, an περιμεβεβλημένοι. Item ad Atticum, *De Nicia quod scribis, si ita me haberem ut ejus humanitate frui possem, inprimis vellem illum mecum habere: sed mihi solitudo & recessus provincia est. quod quia facile ferebat Sicca, eo magis illum desidero. Praeterea nosti Niciæ nostri imbecillitatem, molliciem, consuetudinem victus. Cur ergo illi molestus esse velim, quum mihi ille jucundus esse non posit? voluntas tamen ejus mihi grata est.* Hujus de Lucilio libros etiam satyra comprobat.

Lenæus Pompeii Magni libertus, & pene omnium expeditionum comes, defuncto eo, filiisque ejus, schola se sustentavit; docuitque in Carinis ad Telluris ædem; in qua regione Pompejorum domus fuerat; ac tanto amore erga patroni memoriam extitit, ut Sallustium historicum, quod

τάς vocabant, Sed præcipua hujus studii pars, transposita in auctoribus suis sedibus vindicare, ut fecit ille,

Qui sancti lacerum collegit corpus Homeri.

Quomodo *μεταθέσεις τῶν χωρῶν* valde celebrarunt. Et conciliatio sententiarum etiam in Philosophis ad eos pertinebat. ejusmodi sunt *συμφωνίαι τῶν δογμάτων* in Platone à veteribus Criticis notatæ. *Iosephus Scaliger.*

Sed mihi solitudo & recessus provincia est.] Tanti æstimat, sibi vivere, ut, eo pretio, lubenter administratione alicujus provinciæ sit cariturus. Ita hæc accipi debere, commonstrant illa, quæ, una interjecta epistola, idem Tullius ad Atticum suum scribit: *Quod me ad consuetudinem revocat: fuit meum quidem jampridem Remp. regere quod faciebam: sed interea erat ubi acquiescerem.* Plane cum illo Flacci convenit, qui nec

Otia divitiis Arabum liberrima mutat.

Schildius.

Hujus de Lucilio libros, etiam Satyra comprobat.] Mendose, opinor, sic legitur. emendabam, *Hujus de Lucilio libros etiam Santra comprobat.* Santræ Quinctilian. & Nonius Marcellus in verbo *Bacchari*, meminerunt. *A. Statius.* Vulgatam sic tueor, ut intelligam, etiam ex Satyra Niciæ deprehendi potuisse, quod idem ille libros de Lucilio aliquot exarâsset. In ea enim forte hunc ingenii sui fœtum agnoverat, de cujus parente Tranquilli temporibus dubitabatur. *Schildius.*

In Carinis.] De his, ac Pompejana domo ad cap. xv. Tiber.

Ad Telluris ædem.] Telluris ædis, quæ Romæ prima memoretur ea est, quam exstruxêre in area Spurii Cassii, publicata anno CCLXVIII. Meminit Cicero pro domo sua, & Valerius Maximus lib. VI. cap. III. Anno quoque CCCCLXXXV. P. Sempronius Sophus ædem Tellurii vovit: cum, acie jam instructa adversus Picentes, terra contremuisset, eaque res ingentem incussisset horrorem Romanis, sic ut ad pugnandum vix possent compelli. Auctores Florus lib. I, cap. XIX. & Orosius lib. IV. cap. IV. Etiam Deæ hujus ædem memorat Plinius lib. XXXIV. cap. VI. Non multum abfuisse à Carinis, indicat hîc Suetonius. Sicut & P. Victor, qui in quarta collocat Urbis regione, itidem non procul à Carinis. *Vossius.*

La-

quod eum *oris improbi animo inverecundo* ſcripſiſſet, acerbiſſima ſatyra laceraverit, *laſtaurum & lurconem, & nebulonem, popinonemque* appellans & *vita ſcriptiſque monſtroſum*: præterea *priſcorum, Catoniſque verborum ineruditiſsimum furem.* Traditur autem puer adhuc catenis ſubreptus, refugiſſe in patriam; perceptiſque liberalibus diſciplinis, pretium domino ſuo retuliſſe, verum ob ingenium & doctrinam gratis manumiſſus.

16 QVINTVS CÆCILIVS Epirota, Tuſculi natus, libertus Attici Satrii equitis Romani, ad quem ſunt Ciceronis epiſtolæ, cum filiam patroni nuptam Marco Agrippæ doceret, ſuſpectus in ea, & ob hoc remotus, ad Cornelium Gallum ſe contulit: vixitque una familiariſſime, quod ipſi Gallo inter graviſſima crimina ab AUguſto objicitur. poſt deinde damnationem mortemque Galli, ſcholam aperuit: ſed ita, ut paucis, & tantum adoleſcentibus, præciperet, prætextato nemini, niſi ſi cujus parenti hoc officium negare non poſſet. Primus dicitur Latine ex tempore diſputaſſe, primuſque Virgilium & alios Poëtas novos prælegere cœpiſſe, quod etiam Domitii Marſi verſiculis indicat,

Epirota tenellorum nutricula vatum.

17 VERRIVS FLACCVS, libertinus, docendi genere maxime

Laſtaurum.] Taurus pars eſt obſcœna, ut apud Feſtum in Solitaurilibus: *atque harum hoſtiarum omnium immolati ſunt tauri, quæ pars cæditur in caſtratione.* inde laſtauri dicti. *Turnebus.* Adde Suidam: λάσταυρος, πόρνος, δασὺς τὸ πώρον, λασιόταυρός τις ὤν.

Libertus Attici Satrii equitis Romani.] Avunculum is habuit Quinctum Cæcilium: à quo moriente fuit teſtamento adoptatus hæreſque factus ex dodrante. Adoptati autem nomina eorum gerebant, à quibus adoptati fuerant: ut de Scipionibus & Cæſaribus oſtendimus in iis quæ in EUtropium ſcripſimus. Atticus ergo, Titus Pomponius Atticus, Quinctus Cæcilius Pomponianus fuit appellatus. Atque hinc ejus libertus Epirota, Quinctus Cæcilius, patroni nominibus. Verum iſtud Satrii vocabulum undenam ortum? Fuit quidem Satrius inter Romana nomina. In epiſtolis namque Ciceronis ad Brutum memoratur Satrius quidam Trebonii legatus. Eſt Satrius Secundus apud Tacitum libro quarto. Suntque alibi alii. *Vinetus.*

Verrius Flaccus.] Prænomine Marcus. quem floruiſſe ad annum Chriſti dati decimum, Latina EUſebii Chronica memorant. Citatur Plinio, Gellio, Feſto, Macrobio, & aliis veteribus.

Seſter-

xime inclaruit. Namque ad exercitanda discentium ingenia æqualeis inter se committere solebat, proposita non solum materia, quam scriberent, sed & præmio, quod victor auferret. Id erat liber aliquis antiquus, pulcher, aut rarior. Quare ab AUgusto quoque nepotibus ejus præceptor electus, transiit in Palatium cum tota schola: verum ut ne quem amplius post hac discipulum reciperet: docuitque in atrio Catilinæ domus, quæ pars Palatii tunc erat: & sestertia centena in annum accepit. Decessit ætatis exactæ sub Tiberio. Statuam habet Præneste, in inferiore fori parte, contra hemicyclum: in quo fastos à se ordinatos, & marmoreo parieti incisos, publicarat.

LVCIVS CRASSITIVS genere Tarentinus, ordinis li- 18
bertini, cognomine Pasides, mox Pansam se transnominavit. Hic initio circa scenam versatus est, dum Mimographos adjuvat. deinde in pergula docuit, donec commen-
tario

Sestertia centena.] Centum sestertia sunt Budæo duo millia cor. & quingenti.

Statuam habet Præneste, in inferiore fori parte.] Mendose scriptum videtur *Præneste*. Octavius Pantagathus mutabat in, *pro vestæ*, ut statua Verrii fuerit ante Vestæ templum, octava regione videlicet, in qua forum. Antonius AUgustinus legebat, *pedestrem*. Ego vero faciebam *pura veste*. ut statua Flacci veste fuerit pura & simplici, nullis argumentis. Eodem prope modo est in veteri monumento Romæ apud Marianum, civem Romanum, in eo vico qui hodie dicitur Spolia Christi. HVIC. SENATVS. AUCTORE. M. AURELIO. ANTONIO. AUG. ARMENIAC. MEDIC. PARTHIC. MAXIMO. GERM. SARMAT. STATVAM. PONI. HABITV. CIVILI. IN. FORO. DIVI. TRAIANI. PECVNIA. PVBLICA. CENSVIT. Sic Plin. in xxxi. *puros Lemniscos* dicit. *Puri*, inquit, *diu fuere hi, cælare eos primum instituit P. Appius Pulcher.* Nec tamen repugno, quo minus etiam *Præneste* legatur. Fieri enim potuit, ut etiam Præneste, quemadmodum Romæ Verrii ipsius fasti fuerint marmoreo parieti incisi. *A. Statius.*

Contra hemicyclum.] In vet. impr. *contra henniculum.* Legendum opinor, *contra senaculum.* fuit enim eadem regione, inter Capitolium & forum, senaculum ubi magistratus cum senioribus deliberabant. auctor Victor. id erat, opinor, senaculum aureum. in altero manuscripto, *hemicyclium*, in altero *hemicidium.* ac si id factum Præneste accipimus, hemicyclum illic fuisse intelligamus. cujus nulla apud Victorem mentio. *Idem.*

In quo fastos à se ordinatos, & marmoreo parieti incisos, publicarat.] Quorum putantur esse fragmenta, quæ hodieque visuntur Romæ in Capitolio, muro impressa, eruta è fori ipsius ruinis. *Idem.*

Deinde in pergula docuit.] Cum Suetonius inquit, AUgustum Apolloniæ adscendisse pergulam Theogenis Mathematici, intelligendum, adscendisse ad locum apertum in domus superna parte,
in quo

tario Smyrnæ edito, adeo inclaruit, ut hæc de eo scriberentur,

Uni Craßitio se credere Smyrna probavit:
Desinite indocti conjugio hanc petere.
Soli Craßitio se dixit nubere velle:
Intima cui soli nota sua extiterint.

Sed cum edoceret jam multos, ac nobiles, in his Julium Antonium triumviri filium, ut Verrio quoque Flacco compararetur, dimissa repente schola transiit ad Quinti Septimii Philosophi sectam.

19 SCRIBONIVS APHRODISIVS. Orbilii servus atque discipulus, mox à Scribonia Libonis filia, quæ prior AUgusti uxor fuerat, redemptus & manumissus, docuit, quo Verrius tempore: cujus etiam libros de ortographia rescripsit, non sine insectatione studiorum morumque ejus.

20 CAIVS JVLIVS HIGINVS, Augusti libertus, natione Hispanus, etsi nonnulli Alexandrinum putant, & à Cæsare pue-

in quo Theogenes artem suam docebat & profitebatur, quo in loco & alii artifices se exercere, & res venales exponere consueverant. Vopiscus in Saturnino: *In Africa Rhetoricæ operam dederat, Romæ frequentaverat pergulas magistrales.* Juvenalis:

Sed nec structor erit, cui cedere debeat omnis
Pergula. ———

Hinc & illud Lucilii:

Pergula pictorum veri nihil, omnia picta.

Marcellus Donatus.

Intima cui soli nota sua extiterint.] In vet. impr. *vota*, non *nota*, in eam sententiam: Vota Smyrnæ Crassitio fuerunt intima: solus quid sibi vellet Smyrna Crassitius intellexit. Intelligit autem, opinor, *Smyrnam*, Poëma Cinnæ. *A. Statius.*

Ad Q. Septimii Philosophi sectam.] In vet. impr. *Septimi*. Atque hic sit fortasse Septimius, de quo sæpe Horatius. *Idem.*

Cujus etiam libros de Orthographia rescripsit.] Si placet viri magni emendatio: *cujus etiam libro* vel *libris de Orthographia rescripsit:* exemplum succurrit Julii Cæs. cap. LXIII. *cujus asperrimis orationibus non minore acerbitate rescripserat.* Sed nec vulgatam aspernandam, suadet locus in eodem Cæsare, cap. LVI. *existimatque rescripturum & correcturum fuisse.* Schildius.

Cajus Iulius Higinus.] Huic duo priora nomina sunt à patrono Cajo Julio Cæsare, Octaviano AUgusto. Potest autem hic esse cujus extant fabulæ, & astronomica ad Marcum Fabium: quisquis hic sit Fabius. Nam Quintilianum credere, qui libros de institutione oratoria scripsit, nihil necesse esse video. Commentaria in Virgilium memorat AUlus Gellius libri primi capite vicesimo primo, & libri sexti capite sexto. AUrelius Macrobius libro tertio Saturnaliorum, libros de Diis penatibus, & de proprietatibus Deorum: ac de urbibus, libro quinto, Serviusque in septimum Æneidos Virgilii. de Agricultura vero Carisius, & quædam alia. *Vinetus.*

Quem

puerum Romam advectum, Alexandria capta. Studiose & avide imitatus est Cornelium Alexandrum Grammaticum Græcum: quem propter antiquitatis notitiam, *Polyhistorem* multi, quidam *historiam* vocabant. Præfuit Palatinæ bibliothecæ: nec eo secius plurimos docuit, fuitque familiarissimus Ovidio poëtæ & Cajo Licinio consulari historico: qui eum admodum pauperem decessisse tradit, & liberalitate sua, quoad vixit, sustentatum. Hujus libertus fuit Julius Modestus, in studiis atque doctrina, vestigia patroni secutus.

CAIVS MELISSVS, Spoleti natus, ingenuus, sed ob 21
discordiam parentum expositus, cura & industria educatoris sui altiora studia percepit: ac Mæcenati pro Grammatico muneri datus est. Cui quum se gratum & acceptum in modum amici videret; quamquam adserente matre, perman-

Quem propter antiquitatis notitiam Polyhistorem multi.] Quomodo γράμματα, & *literæ*, nunc prima notant elementa, ut cum literarum alias dicimus esse vocales, alias consonantes: nunc vero sumuntur pro literarum studiis: ut in veteri senario:

Διπλοῦν ὁρῶσιν οἱ μαθόντες γράμματα.

quomodo item Tullius literas dividit in vulgares, & interiores sive reconditas: ita & γραμματική, quæ ἀπὸ τῶν γραμμάτων dicta, nunc legendi scribendique, vel bene loquendi artem designat: nunc vero, præter eam, historiarum ac fabularum notitiam comprehendit: quandoque etiam plurium artium, & multarum rerum scientiam, & efflorescentem inde facultatem enarrandi scriptores, & judicandi de eorum scriptis, locisque corruptis. Atque hoc pacto cum sententia nostra conciliari posse arbitror opinionem veterum, qui late adeo Grammaticen extendunt, ut non una sit scientia, sed scientiarum cinnus. Hoc sine dubio argumentum fuit Telephi Grammatici libro eo, quo ostendit, πόσα χρὴ εἰδέναι γραμματικόν, Suida teste. A varia qui scientia commendarentur, appellabantur πολυΐστορες. Ut Alexander Cornelius: item Apion Alexandrinus, contra quem Flavius Iosephus scripsit. Dicti quoque φιλόλογοι: ut Eratosthenes & Attejus: de quibus c. x. Etiam dicebantur πολυμαθεῖς. Studiumque ipsum nominatum πολυμάθεια. *Vossius.*

Quidam historiam vocabant.] Ita supra alius *literarum oblivio* vocabatur.

Quanquam adserente matre.] Certam fuisse adsertionum formulam dubium non est. Quam integram Terentius versu uno clausit, apud quem Adelph. Act. II. Sc. I. Æschines ita loquitur:

Neque vendendam censeo, quæ libera est,
Nam ego illam liberali adsero causa manu

Ubi Donatus, *Ordo est*, ait, *Ego liberali causa manu adsero. Et sunt juris verba, quibus Adsertores dicuntur, alienæ vindices libertatis.* Plautus Persa Act. I. Sc. III.

Nam ubi ego argentum accepero,
Continuo tu illam à lenone adserito manu.

Varro lib. V. de L. L. *Hinc adserere manu,*

mansit tamen in statu servitutis: præsentemque conditionem veræ origini anteposuit. quare cito manumissus, AUgusto & insinuatus est. Quo delegante, curam ordinandarum bibliothecarum in Octaviæ porticu suscepit. Atque, ut ipse tradit, sexagesimum ætatis annum agens, libellos *Ineptiarum*, qui nunc *Iocorum* inscribuntur, componere instituit: absolvitque centum & quinquaginta, quibus & alios diversos postea addidit. Fecit & novum genus Togatarum, inscripsitque *Trabeatas*.

22 MARCUS POMPONIUS MARCELLUS sermonis Latini exactor molestissimus, in advocatione quadam (nam interdum & caussas agebat) solæcismum ab adversario factum usque adeo arguere perseveravit, quoad Cassius Severus interpellatis judicibus dilationem petiit: ut litigator suus alium Grammaticum adhiberet; quando non putatis cum adversario de jure sibi, sed de solæcismo controversiam futuram. Hic idem cum ex oratione Tiberium reprehendisset: affirmante Ateio Capitone, & esse illud Latinum, &, si non esset futurum: *Certe jam inde mentitur*, inquit, *Capito. Tu enim Cæsar civitatem dare potes hominibus, verbis non potes.* Pugilem olim fuisse Asinius Gallus hoc in eum Epigrammate ostendit:

Qui caput ad lævam didicit, glossemata vobis

Præ-

nu, in libertatem cum prehendimus. Ab hac autem manuum prehensione Adsertio, in Lexico Latino græco B. Germani Parisiensis Καρπισία, & Adsertor Καρπιστής definitur. *Brissonius.*

Quare cito manumissus.] Servus ergo dicebatur Melissus: sed à domino suo Cajo Mæcenate manumissus, Cajus Mæcenas Melissus dictus est. Hic enim est, quem Mæcenatem Melissum legere oportet apud Plinium vicesimi octavi capite sexto. *Vinetus.*

Quo delegante, &c] In Cæsaris dictatoris vita: *Quos omnes libellos vetuit Aug. publicari ea epistola, quam brevem admodum ac simplicem ad Pompeium Macrum, cui ordinandas bibliothecas delegaverat, misit.*

Fecit & novum genus Togatarum, inscripsitque Trabeatas.] De Togatis fabulis ad cap. XLV. Aug. Barthius: de trabeis ad cap. XIV. Domit. Manutius. Quibus inter se comparatis facile, quid Trabeatæ fabulæ sint, perspicies.

Caßius Severus.] Augusti cap. LVI. & Calig. XVI.

Qui caput ad lævam didicit.] Pro *caput*, legebam, *capere*, ut pugilum ac luctatorum λαβὰς & ἀντιλαβὰς significet. *Glossemata* vocabant verba exquisita:

Præcipit : os nullum, vel potius pugilis!

REMMIVS PALÆMON VICENTINVS, mulieris 23
verna, primo, ut ferunt, textrinum, deinde herilem filium dum comitatur in scholas, literas didicit. postea manumissus, docuit Romæ; ac principem locum inter Grammaticos tenuit; quanquam infamis omnibus vitiis, palamque & Tiberio, & mox Claudio, prædicantibus, nemini minus institutionem puerorum vel juvenum committendam: sed capiebat homines cum memoria rerum, tum facilitate sermonis: nec non etiam poëmata faciebat ex tempore. Scripsit & variis, nec vulgaribus metris, Arrogantia fuit tanta, ut Marcum Varronem *porcum* appellaret; *secum & natas & morituras literas* jactaret. *nomen suum in Bucolicis non temere positum, sed præsagiente Virgilio fore quandoque omnium poëtarum ac poëmatum Palæmonem judicem.* Gloriabatur etiam latrones quondam sibi propter nominis celebritatem parsisse. Luxuriæ ita indulsit, ut sæpius in die lavaretur: nec sufficeret sumptibus, quanquam ex schola quadragena annua caperet, ac non multo minus ex re familiari: cujus diligen-

sita, neque vulgo nota, aut etiam vetusta: de quibus Quinctilianus in 1. *Protinus enim potest interpretationem linguæ secretioris, quas Græci γλώσσας vocant.* Atque alibi: *Circa glossemata etiam, id est, voces minus usitatas, non ultima ejus professionis diligentia est.* Ex quibus intelligimus, grammatici operis ac muneris fuisse, glossas præcipere, atque interpretari. *A. Statius.* Ita distinguendum ex sententia Salmasii:

Cui caput ad lævam, didicit glossemata, nobis
Præcipit: os nullum, &c.

Os nullum, vel potius pugilis.] Solent pugiles, cum dextra adversarium petere soleant, caput ab ictu in lævam longius deflectere, ne feriantur. Maro,

Abduxêre retro longe capita ardua ab ictu.

Et quia tuber plagis & deformatum tumidumque redditur eorum caput, interdum etiam sic male mulctantur, ut exossetur ejus aliqua pars, idcirco addidit, *os nullum, vel potius pugilis.* In quo etiam ei objicitur impudentia & inscitia literarum. *Turnebus.*

Mulieris verna primo.] Vet. impr. mulieris *verna primo*, quod placet. legendum, *textrinam*, vel faciendum, *textricis.* illud probabilius. *A. Statius.*

Luxuriæ ita indulsit, ut sæpius in die lavaretur.] Id in Grammatico carpi, minime mirum. nam & in Commodo Imperatore notatur, septies aut octies in die lavisse. Etiam inter Christianos Sisennius quidam Episcopus bis in die, non sine suspicione intemperantiæ & voluptatum: sed ille dicterio culpantes illusit: *Quia ter lavare non posset.* Lipsium vide.

Quadragena annua.] Mille aureos Francicos: si Budæi rationibus credis.

gentiſſimus erat; cum & officinas promercalium veſtium exerceret: & agros adeo coleret, ut vitem manu ejus inſtitutam ſatis conſtet trecenta ſexaginta quinque vaſa edidiſſe. Sed maxime flagrabat libidinibus in mulieres, uſque ad infamiam oris: dictoque non infaceto notatum ferunt cujuſdam, qui quum in turba oſculum ſibi ingerentem, quanquam refugiens, devitare non poſſet: *Vis tu*, inquit, *magiſter, quotiens feſtinantem aliquem vides, abligurire?*

24 MARCVS VALERIVS PROBVS Berytius, diu centuriatum petiit, donec tædio ad ſtudia ſe contulit. Legerat in provincia quoſdam veteres libellos apud Grammatiſtam, durante adhuc ibi antiquorum memoria, necdum omnino abolita, ſicut Romæ. Hos quum diligentius repetere atque alios deinceps cognoſcere cuperet, quamvis ſe contemni, magiſque obprobrio legentibus, quam gloriæ & fructui eſſe animadverteret, nihilominus in propoſito manſit: multaque exemplaria contracta emendare, ac diſtinguere, & adnotare curavit, ſoli huic nec ulli præterea Grammatices parti deditus. Hic non tam diſcipulos quam ſectatores aliquot habuit. Nunquam enim ita docuit ut magiſtri perſonam ſuſtineret. Unum vel alterum, vel, quum plurimos, tres aut quatuor, poſtmeridianis horis admittere, cubanſque, inter longos ac vulgares ſermones ſolebat, legere quædam, idque perraro. Nimis pauca & exigua de quibuſdam minutis quæſtiunculis edidit. Reliquit autem non mediocrem ſylvam obſervationum ſermonis antiqui.

Marcus Valerius Probus Berytius.] Martialis:

Illo vindice, nec Probum timeto.

Floruit autem Romæ ſub Nerone, ut Euſebii Chronica monent. qui *Berytius* cognominatus eſt, ex civitate Phœniciæ, quæ Græcis Βηρυτὸς, noſtris Gallis Barut. *Vinetus*.

C. SVE-

C. SVETONI TRANQVILLI DE CLARIS RHETORIBUS LIBER.

RHETORICA quoque apud nos, perinde atque grammatica, sero recepta est, paulo etiam difficilius, quippe quam constet nonnunquam etiam prohibitam exerceri. Quod ne cui dubium sit, vetus senatusconsultum, item Censorium edictum, subjiciam. CAIO FANNIO STRABONE, MARCO VALERIO MESSALLA CONSVLIBVS, *Marcus Pomponius prætor senatum consuluit. Quod verba facta de Philosophis & de Rhetoribus, de ea re ita censuerunt: Vt Marcus Pomponius prætor animadverteret, curaretque uti ei è Republica fideque sua videretur, uti Romæ ne essent.* De iisdem interjecto tempore, Cnæus Domitius Ænobarbus, & Lucius Licinius Crassus censores, ita edixerunt, RENVNTIATVM EST NOBIS ESSE 1

VEtus senatusconsultum, item Censorium edictum, subjiciam.] Extat utrumque etiam apud A. Gellium lib. XV. cap. XI.

Quod verba facta, &c.] Hæc singularibus litteris scribebant, utpote solennia: hoc modo, Q. V. F. S. ut illa, De ea re ita censuerunt. D. E. R. I. C. *A. Statius.* Consules de eo quod retulerant, verba fecisse dicebantur. Id patet cum ex hoc Senatusconsulto, tum etiam ex iis quæ à Frontino lib. II. de Aquæductibus, & à Cælio lib. VIII. Epist. Famil. & ex Opimiano S.C. quod à Cicerone VIII. Philipp. citatur, nec non ex S. C. Vellejano, & de petitione hereditatis, quæ à Jureconsultis referuntur. Eratque idem loquendi genus commune cum his omnibus, qui sive sententiæ loco, sive legatione fungentes, sermonem de re aliqua in Senatu habebant. *Brissonius.*

Lucius Licinius Crassus.] Hic est Crassus ille orator, qui istius sui edicti meminit apud Ciceronem, libro tertio de Oratore. Censores autem hi fuerunt, Cajo Claudio Pulchro, Marco Perperna consulibus, ut est in fragmentis fastorum, anno ab Roma condita sexcentesimo sexagesimo secundo, ut putat Plinius in principio libri septimi decimi. *Vinetus.*

Renuntiatum est nobis.] Referre, verba facere, nuntiare, & renuntiare, solennia verba sunt in hoc genere. De verbo *Nuntiare* Gellius in IV. cap. VI. *A. Statius.*

ESSE HOMINES *qui novum genus disciplinæ instituerunt: ad quos juventus in ludos conveniat: eos sibi nomen imposuisse Latinos Rhetoras: ibi homines adulescentulos totos dies desidere. Majores nostri, quæ liberos suos discere, & quos in ludos itare vellent, instituerunt. Hæc nova quæ præter consuetudinem ac morem majorum fiunt, neque placent neque recta videntur. Quapropter & iis qui eos ludos habent: & iis qui eo venire consueverunt, videtur faciendum ut ostendamus nostram sententiam nobis non placere.* Paulatim & ipsa utilis honestaque apparuit: multique eam præsidii causa, & gloriæ, appetiverunt. CICERO ad præturam usque Græce declamavit. Latine vero senior quoque, & quidem consulibus Hirtio & Pansa: quos *discipulos, & grandeis prætextatos,* vocabat. CNÆVM POMPEIVM, quidam historici tradiderunt, sub ipsum civile bellum, quo facilius Cajo Curioni promptissimo juveni, causam Cæsaris defendenti, contradiceret, repetisse declamandi consuetudinem. MARCVM ANTONIVM, item AUGVSTVM ne Mutinensi quidem bello omisisse. NERO CÆSAR & primo imperii anno, publice quoque bis antea declamavit. plerique autem oratorum, etiam declamationes ediderunt. Quare magno studio hominibus injecto, magna etiam professorum ac doctorum profluxit copia, adeoque floruit, ut nonnulli ex infima fortuna in ordinem senatorium, atque ad summos honores processerint. Sed ratio docendi nec una omnibus, nec singulis eadem semper fuit: quando vario modo quisque discipulos exercuerunt. Nam & dicta præclare, per omnes figuras, per

Nobis non placere.] Hæc verba sententiæ solemnia. ut illa, *Senatui populoque placere.*

Latine vero senior, & quidem consulibus Hirtio & Pansa.] Fuerunt consules AUlus Hirtius, & Cajus Vibius Pansa, anno ab urbe Roma condita septingentesimo & undecimo. quo anno, septimo Idus Decembres, occisus fuit Cicero: ut est apud autorem dialogi de oratoribus. *Vinetus.*

Grandeis prætextatos.] Id est, pueros. Calig. c. XIV. *nepotem suum prætextatum adhuc coheredem ei dederat.* Ex epistola Ciceronis ad Pætum, lib. IX. *Hirtium ego, & Dolabellam dicendi discipulos habeo, cœnandi magistros. Puto enim te audisse (si forte ad vos omnia perferuntur) illos apud me declamitare, me apud eos cœnitare.*

Per figuras.] Κατὰ σχήματα, ac fortasse figuratas intelligit controversias, de

per casus, & apologos, aliter atque aliter exponere: & narrationes, tum breviter & presse, tum latius & uberius explicare consueverant: interdum Græcorum scripta convertere, ac viros illustreis laudare, vel vituperare: quædam etiam ad usum communis vitæ instituta, tum utilia, & necessaria, tum perniciosa & supervacanea ostendere: sæpe fabulis fidem firmare, aut historiis demere, quod genus θέσεις & ἀνασκευὰς & κατασκευὰς Græci vocant, donec sensim hæc exsoleverunt: & ad controversiam ventum est. Veteres CONTROVERSIÆ, aut ex historiis trahebantur: sicut sane nonnullæ usque adhuc: aut ex veritate, ac re, si qua forte recens accidisset. Itaque locorum etiam appellationibus adjectis, proponi solebant. Sic certe collectæ editæque se habent: ex quibus non alienum fuerit unam & alteram, exempli causa, ad verbum referre: *Aestivo tempore adolescentes urbani cum Ostiam venissent, litus ingressi, piscatores trahentes rete adierunt: & pepigerunt, bolum quanti emerent: nummos solverunt. diu expectaverunt, dum retia extraherentur. aliquando extractis, piscis nullus insuit, sed sporta auri obsuta. Tum emptores bolum suum ajunt, piscatores suum. Venalicii quum Brundusii gregem venalium è navi educerent, formoso, & precioso puero, quod portitores verebantur, bullam, & prætextam togam imposuere: facile fallaciam celarunt. Romam venitur, res cognita est, petitur puer, quod domini voluntate fuerit liber, in libertatem.* Olim autem eas appellationes Græci συντάξεις vocabant: mox controversias quidam, sed aut fictas,

de quibus Quintil. in IX. quarum cum triplex genus esse dicat, primum frequens in scholis esse tradit. *A. Statius.*

Per casus.] Eventus, ut quid quoque casu dicendum. vel casum intelligit, de quo Quintilianus in V. *Casus autem,* inquit, *qui & ipse præstat argumentis locum, sine dubio est ex insequentibus,* & quæ sequuntur. *Idem.*

Bolum quanti emerent.] Βόλον, id est, jactum retis. Sic apud Plutarchum, βόλον πρίασθαι, quantum uno jactu capitur, emere.

Venalicii.] Aliter mangones. Salmasium vide ad cap. LXIX. Aug.

Bullam, & prætextam togam imposuêre.] Ut conditionem ejus dissimularent, liberorum puerorum habitu induti.

Petitur puer in libertatem.] Sic *petere in servitutem* dixit, qui Livium contraxit, de Virginia, libro tertio. *Vinetus.*

Mox controversias.] Quarum sunt exem-

ctas, aut judicialeis. Illustres professores, & quorum memoria aliqua extet, non temere alii reperientur quam de quibus tradam.

2 LVCIVS PLOTIVS GALLVS. De hoc Cicero ad Marcum Titinnium sic refert; *Equidem memoria teneo, pueris nobis primum Latine docere cœpisse Lucium Plotium quendam: ad quem quum fieret concursus, quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur, dolebam mihi idem non licere. Continebar autem doctissimorum hominum auctoritate: qui existimabant Græcis exercitationibus ali melius ingenia posse.* Hunc eundem (nam diutissime vixit) M. CÆLIVS in oratione, quam pro se de vi habuit, significabat dictasse Atracino accusatori suo, actionem: subtractoque nomine *ordearium eum rhetorem* appellat, deridens ut inflatum, ac levem, & sordidum.

3 LVCIVS OTACILIVS PILITVS servisse dicitur, atque etiam hostiarius, veteri more, in catena fuisse: donec ob ingenium ac studium literarum manumissus, accusanti patrono subscripsit. Deinde Rhetoricam professus, Cnæum Pompejum Magnum docuit, patris ejus res gestas nec minus ipsius, compluribus libris exposuit: primus omnium libertinorum, ut Cornelius Nepos opinatur, scribere

exempla apud Senecam & Quinctilianum.

Lucius Plotius Gallus. De hoc.] Titulum opinor capiti præposuerat Suetonius. *Lucius Plotius Gallus.* cui attexit consequentia. Credo, ego, eodem versu & contextu titulos poni solitos: ut in epistolis etiam solebant eorum, ad quos scribebant, nomina ponere. *A. Statius.*

Quam pro se de vi habuit.] Oratio illa Marci Cœlii non extat: sed ea quam pro Cœlio Cicero habuit: ex qua quædam cognosces de Atracino. Chronicon Eusebii; *Atratinus, qui septemdecim natus annos Cœlium accusaverat, clarus inter Oratores habetur. Et ad extremum morborum tædio in balneo voluntate exanimatus heredem dereliquit AVgustum.*

Atque etiam hostiarius, veteri more in catena fuisse.] Hostiarius pro Ostiario. Fuerunt quondam apud Romanos janitores vinculis ad fores alligati. Ejus autem moris mentio & apud alios, & apud Ovidium in illo versu,

Ianitor indigne dura religate catena.

Muretus.

Accusanti patrono subscripsit.] Legendum fortasse, *accusanti patrono suo scripsit.* quod multi alii factitarunt rhetores, ipsi foro abstinentes, aliis orationes scripserunt, quamobrem à patrono sit ille manumissus. sin illo modo malumus, subscriptorem intelligamus. sunt autem subscriptores, ut Jurisconsulti definiunt, qui se accusationi ejus qui rei nomen detulerat, subscribunt. *A. Statius.*

Cui

bere historiam orsus, non nisi ab honestissimo quoque scribi solitam.

Ad id tempus EPIDIVS calumnia notatus, ludum do- 4
cendi aperuit: docuitque inter cæteros Marcum Antonium & AUgustum. Quibus quondam Cajus Canutius, objicientibus sibi quod in Republica administranda potissimum consularis Isaurici sectam sequeretur. *Malle* respondit, *Isaurici esse discipulum, quam Epidii calumniatoris.* Hic Epidius ortum se ab Epidio Nuncione prædicabat: quem ferunt olim præcipitatum in fontem fluminis Sarni, paulo post cum cornibus extitisse, ac statim non comparuisse, in numeroque deorum habitum.

SEXTVS CLODIVS è Sicilia, Latinæ simul Græcæ- 5
que eloquentiæ professor, male oculatus, & dicax: par oculorum in amicitia Marci Antonii triumviri extitisse se ajebat. Ejusdem uxorem Fulviam, cui altera bucca inflatior erat, *acumen stili tentare* dixit, nec eo minus immo vel magis ob hoc, Antonio gratus. A quo mox consule ingens etiam congiarium accepit: ut ei in Philippicis Cicero objicit. *Adhibes joci causa magistrum suffragio tuo, & compotorum tuorum Rhetorem: cui concessisti, ut in quem vellet, diceret, salsum omnino hominem: sed materia facilis, in te, & in tuos dicta dicere. At quanta merces rhetori est data, audite Patres Conscripti, & cognoscite Reipublicæ vulnera. duo millia jugerum campi Leontini Sexto Clodio Rhetori adsignasti, & quidem immunia: ut tanta mercede nihil sapere disceres.*

CAIVS ALBVTIVS SILVS Novariensis, quum æ- 6
dilitate in patria fungeretur, quum forte jus diceret ab iis contra quos pronuntiabat, pedibus è tribunali detractus est. Quod indigne ferens, statim contendit ad portam, & inde Ro-

Cui altera bucca inflatior erat, acumen stili tentare dixit.] Stilo enim medici inflationes fodicabant, qua re cognita, jocus apparet. *Aciem tentare* sic idem dixit in vita Neronis: *Duos pugiones, quos secum attulerat, arripuit, tentataque utrinsque acie, rursus condidit.* A. Statius.

Ingens etiam congiarium accepit.] Congiarium appellat munus, homini privato collatum, ut Vesp. cap. XVIII.

Vt in Philippicis.] In secunda.

Romam: receptuſque in PLANCI oratoris contubernium: cui declamaturo mos erat, prius aliquem, qui ante diceret, excitare: ſuſcepit eas partes, atque ita implevit, ut Planco ſilentium imponeret, non audenti in comparationem ſe dimittere. Sed ex eo clarus, propria auditoria inſtituit, ſolitus propoſita controverſia ſedens incipere, & calore demum provectus conſurgere, ac perorare. Declamabat autem genere vario: modo ſplendide atque adornate: tum, ne uſquequaque ſcholaſticus exiſtimaretur, circunciſe ac ſordide, & tantummodo trivialibus verbis. Egit & cauſas, verum rarius, dum ampliſſimam quanque ſectatur, nec alium in ulla locum, quam perorandi. Poſtea renuntiavit foro, partim pudore, partim metu. Nam quum in lite quadam centumvirali, adverſario, quem ut impium erga parentes, inceſſebat, jusjurandum quaſi per figuram ſic obtuliſſet: *Iura per patris matriſque cineres, qui inconditi jacent*: & alia in hunc modum: arripiente eo conditionem, nec judicibus aſpernantibus, non ſine magna ſui invidia negotium afflixit. Et rurſus in cognitione cædis, Mediolani, apud Lucium Piſonem proconſulem, defendens reum, quum cohibente lictore nimias laudantium voces, ita excanduiſſet, ut & deplorato Italiæ ſtatu, quaſi iterum in formam provinciæ redigeretur: Marcum inſuper Brutum, cujus ſtatua in conſpectu erat, invocaret, *legum ac libertatis*

Planci Oratoris.] Lucii Munacii Planci: de quo ſic Latina Euſebii Chronica, in Octaviani Auguſti temporibus, apud annum quartum Olympiadis centeſimæ octogeſimæ octavæ: *Munatius Plancus, Ciceronis diſcipulus, orator habetur inſignis. Qui quum Galliam comatam regeret, Lugdunum condidit.* Vinetus.

Nec alium in ulla locum, quam perorandi.] Plures enim in eadem cauſſa oratores audiebantur. Epilogus vero ſeu peroratio acris eſſe debet, ut relinquat aculeos in animis auditorum. Quare has partes, ingenio ſuo convenientes, Albutius ſibi depopoſcit. Multum hac re valuiſſe Ciceronem, ac imprimis ſi opus eſſet miſericordiâ, argumento eſt, quod, ſi is affectus ciendus eſſet, Ciceroni ab aliis peroratio relinqui ſoleret. Ita enim de ſe ait in Oratore: *Quid ego de miſerationibus loquar? quibus eo ſum uſus pluribus, quod, etiamſi plures dicebamus, perorationem tamen mihi omnes relinquebant, in qua ut viderer excellere, non ingenio, ſed dolore aſſequebar.*

In lite quadam centumvirali.] De haſta centumvirali Budæum, de cauſſis centumviralibus Sigonium conſule ad cap. XXXVI. Auguſti.

More

tis auctorem, *& vindicem*, pœne pœnas luit. Jam autem senior ob vitium vomicæ Novariam rediit: convocataque plebe, causis propter quas mori destinasset, diu, ac more concionantis, redditis, abstinuit cibo.

More concionantis.] Concionem habentis, verba facientis. Cæterum deesse huic libro multum, intelligi potest ex catalogo rhetorum, qui principio duorum manuscript. legitur. Namque præter superiorum nomina, hæc etiam leguntur: L. Cæstius Pius, M. Porcius Latro, Q. Curtius Rufus, L. Valerius Primanus, Virgilius Flavus, L. Statius Ursulus, P. Clodius Quirinalis, M. Antonius Liberalis, Sex. Julius Gabinianus, M. Fabius Quint. Iul. Tiro. *A. Statius.*

PUB. TERENTII AFRI CARTHAGINIENSIS

VITA.

PUBLIUS TERENTIUS AFER, Carthagine natus, servivit Romæ Terentio Lucano Senatori: à quo ob ingenium & formam, non institutus modo liberaliter, sed & mature manumissus est. Quidam captum esse existimant: quod fieri nullo modo potuisse *Fenestella* docet: quum inter finem secundi belli Punici, & initium tertii natus sit, & mortuus: nec si à Numidis aut Getulis captus sit, ad ducem Romanum pervenire potuisset, nullo commercio inter Italicos & Afros, nisi post deletam Carthaginem cœpto. Hic cum multis nobilibus familiariter vixit: sed maxime cum Scipione Africano, & C. Lælio: quibus etiam corporis gratia conciliatus existimatur. Quod & ipsum *Fenestella* arguit, contendens utroque majorem natu fuisse. Quamvis & *Cornelius Nepos* æquales omnes fuisse tradat, & *Porcius* suspicionem de consuetudine per hæc faciat,

Dum lasciviam nobilium & fucosas laudes petit:
Dum Africani vocem divinam inhiat avidis auribus:
Dum ad Furium se cœnitare & Lælium, pulchrum putat:
Dum se amari ab hisce credit, crebro in Albanum rapi
Ob florem ætatis suæ: ad summam inopiam redactus est.
Itaque è conspectu omnium abiit Græciam in terram ultimam.
Mortuus est in Stymphalo. Arcadiæ oppido: nihil Publius
Scipio profuit, nihil ei Lælius, nihil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime.

Eorum

Eorum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam :
Saltem ut esset, quo referret obitum domini servulus.

Scripsit Comœdias sex. Ex quibus primam *Andriam* cum ædilibus daret, jussus ante *Cæcilio* recitare. Ad cœnantem cum venisset, dictus est, initium quidem fabulæ, quod erat contemptiore vestitu, subsellio juxta lectulum residens, legisse: post paucos vero versus invitatus, ut accumberet, cœnasse una, deinde cætera percurrisse non sine magna *Cæcilii* admiratione. Et hanc autem, & quinque reliquas æqualiter populo probavit: quamvis *Volcatius* de enumeratione omnium ita scribat, *Sumetur Hecyra sexta ex his fabula.*

Eunuchus quidem bis die acta est: meruitque pretium quantum nulla antea cujusquam comœdia, id est, octo millia nummûm. propterea summa quoque titulo asscribitur. Nam *Adelphorum* principium *Varro* etiam præfert principio Menandri. Non obscura fama est adjutum Terentium in scriptis à Lælio & Scipione, quibus cum familiariter vixit. Eandem ipse auxit: nunquam enim nisi leviter se tutari conatur, ut in Prologo Adelphorum:

Nam quod isti dicunt malevoli, homines nobiles
Hunc adjutare, assidueque una scribere:
Quod illi maledictum vehemens existimant,
Eam laudem hic ducit maximam: cum illis placet,
Qui vobis universis, & populo placent:
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usus est sine superbia.

Videtur autem se levius defendisse, quia sciebat Lælio & Scipioni non ingratam esse hanc opinionem; quæ tamen magis & usque ad posteriora tempora valuit.

Q. Memmius in oratione pro se ait: *Pub. Africanus, qui à Terentio personam mutuatus, quæ domi luserat ipse, nomine illius in scenam detulit.* *Nepos* authore certo comperisse se ait, C. Lælium quondam in Puteolano Kal. Martiis admonitum ab uxore, temporibus ut discumberet, petiisse ab ea ne interpellaretur: serius tandem ingressum triclinium, dixisse: non sæpe in scribendo magis successisse sibi. deinde rogatum ut scripta illa proferret, pronuntiasse versus qui sunt in Heautontimorumeno,

Satis pol proterve me Syri promissa huc induxerunt.

Santra Terentium existimat, si modo in scribendo adjutoribus indiguerit, non tam Scipione & Lælio uti potuisse, qui tunc adolescentuli fuere, quam C. Sulpitio Gallo, homine docto, & qui consularibus ludis initium fecerit fabularum dandarum: vel Q. Fabio Labeone, & M. Popilio, consulari utroque, ac poëta. Ideo ipsum non juvenes designasse, qui se adjuvisse dicerentur: sed viros, quorum operam, & in bello, & in otio, & in negotio populus sit expertus. Post editas comœdias

mœdias nundum quintum atque trigesimum egressus annum; causa evitandæ opinionis, quia videbatur aliena pro suis edere: seu percipiendi Græcorum instituta moresque, quos perinde exprimeret in scriptis, egressus urbem est, neque amplius rediit. De morte ejus *Volcatius* tradit:

Sed ut Afer sex populo dedit comœdias,
Iter hinc in Asiam fecit. navem cum semel
Conscendit, visus nunquam est, sic vita vacat.

Q. Consentius redeuntem à Græcia periisse in mari dicit cum centum & octo fabulis, conversis è Menandro. Cæteri mortuum esse in Arcadiæ Stymphalo, sive Leucadia, tradunt, Cn. Cornelio Dolabella, M. Fulvio Nobl. Coss., morbo implicitum acri, dolore ac tœdio amissarum fabularum quas in navi præmiserat, ac simul fabularum quas novas fecerat. Fuisse dicitur mediocri statura, gracili corpore, colore fusco. Reliquit filiam, quæ post equiti Romano nupsit. Item hortulos xx. jugerum, via Appia ad Martis villam. Quo magis miror *Porcium* scribere,

——— nihil Publius
Scipio profuit, nihil ei Lælius, nihil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam:
Saltem ut esset, quo referret obitum domini servulus.

Hunc *Afranius* quidem omnibus comicis præfert, scribens in Compitalibus, TERENTIO *non similem dices quempiam.*

Volcatius autem non solum Nævio, & Plauto, & Cæcilio, sed Licinio quoque postponit. *Cicero* in Limone hactenus laudat:

Tu quoque, qui solus lecto sermone, Terenti,
Conversum expressumque Latina voce Menandrum
In medio populi sedatis vocibus effers:
Quidquid come loquens, ac omnia dulcia dicens.

Item, C. CÆSAR:

Tu quoque tu in summis, ô dimidiate Menander,
Poneris, & merito puri sermonis amator,
Lenibus atque utinam scriptis adjuncta foret vis
Comica, ut æquato virtus polleret honore
Cum Græcis, neque in hac despectus parte jaceres,
Unum hoc maceror, & doleo tibi deesse, Terenti.

JUVE-

JUVENALIS VITA.

IUNIUS IUVENALIS liberti locupletis incertum filius, an alumnus, ad mediam fere ætatem declamavit, animi magis caussa, quam quod scholæ & foro præpararet: deinde paucorum versuum Satyra non absurde composita in Paridem pantomimum, poëtamque Claudii Neronis, ejus semestribus militiolis tumentem, genus scripturæ industriose excoluit. Et tamen diu ne modico quidem auditorio quicquam committere est ausus. Mox magna frequentia, magnoque successu bis ac ter auditus est, ut ea quoque quæ prima fecerat, infarciret novis scriptis:

Quod non dant proceres, dabit histrio, tu Camerinos,
Et Bareas, tu nobilium magna atria curas.
Præfectos Pelopæa facit, Philomela tribunos.

Erat tum in delitiis aulæ histrio: multique fautorum ejus quotidie provehebantur. Venit ergo Juvenalis in suspicionem, quasi tempora figurate notasset: ac statim per honorem militiæ, quanquam octagenarius, urbe summotus, missusque ad præfecturam cohortis in extrema parte tendentis Ægypti. Id supplicii genus placuit, ut levi atque joculari delicto par esset. Verum intra brevissimum tempus angore & tædio periit.

PERSII VITA.

AULUS PERSIUS FLACCUS natus est pridie Nonas Decembris, Fabio Persico, L. Vitellio Coss. decessit 8. Kal. Decemb. Rubrio Mario, Asinio Gallo Coss. Natus in Etruria Volaterris, Eques Romanus, sanguine & affinitate primi ordinis viris conjunctus. decessit ad octavum milliarium via Appia, in prædiis suis. Pater ejus Flaccus pupillum reliquit moriens, annorum fere sex. Fulvia Sisennia mater nupsit postea Fusio; Equiti Romano: & eum quoque extulit intra paucos annos. Studuit Flaccus usque ad annum XII. Volaterris: inde Romæ apud Grammaticum Remmium Palæmonem. & apud rhetorem Verginium Flaccum. Cum esset annorum XVI. amicitia cœpit uti Annæi Cornuti, ita ut ab eo nusquam discederet: à quo introductus aliquatenus in philosophia est. Amicos habuit à

prima

Prima adoleſcentia Cæſium Baſſum, & Calpurnium Staturam, qui eo vivo juvenis diſceſſit. Coluit ut patrem Servilium Numanum. Per Cornutum cognovit Annæum etiam Lucanum, æquævum auditorem Cornuti. Nam Cornutus illo tempore Tragicus fuit, ſectæ Stoicæ, qui libros philoſophiæ reliquit. Sed Lucanus adeo mirabatur ſcripta Flacci, ut vix retineret ſe illo recitante à clamore (quin illa eſſe vera poëmata diceret.) Sero cognovit Senecam, ſed non ut caperetur ejus ingenio. Uſus eſt apud Cornutum duorum convictu doctiſſimorum, & ſanctiſſimorum virorum, acriter tum philoſophantium, Claudii Agaterni medici Lacedæmonii, & Petronii Ariſtocratis Magnetis, quos unice miratus eſt & æmulatus, cum æquales eſſent, & Cornuto minores. Ipſe etiam decem fere annis ſumme dilectus apud Thraſeam eſt, ita ut peregrinaretur quoque cum eo aliquando, cognatam ejus Arriam uxorem habente. Fuit morum leniſſimorum, verecundiæ virginalis, formæ pulcræ, pietatis erga matrem & ſororem & amitam exemplo ſufficientis, Fuit frugi & pudicus. Reliquit circa H. S X X. matri & ſorori. ſcriptis tantum ad matrem codicillis, rogavit eam ut • daret Cornuto ſeſtertia, ut quidam dicunt, centies, ut alii volunt plus, & argenti facti pondera viginti, & libros circa ſeptingentos, Chryſippi, ſive bibliothecam ſuam omnem. Verum Cornutus ſublatis libris, pecuniam ſororibus, quas frater hæredes fecerat, reliquit. Et raro, & tarde ſcripſit. Hunc ipſum librum imperfectum reliquit. Verſus aliqui dempti ſunt in ultimo libri: & quaſi finitus eſſet, leviter recitavit Cornuto: & Cæſio Baſſo petenti ut ipſe ederet, tradidit edendum. Scripſerat etiam in pueritia Flaccus prætextam, & Ὁδοιπορικῶν librum unum, & paucos in ſororem Thraſeæ in Arriæ matrem verſus, quæ ſe ante virum occiderat. Omnia autem Cornutus auctor fuit matri ejus, ut ea aboleret. Editum librum continuo mirari homines, & deripere cœperunt. Deceſſit autem vitio ſtomachi, anno ætatis xxx. Sed mox ut à ſchola & magiſtris deverterat, lecto libro Lucilii decimo, vehementer ſatyras componere ſtuduit: cujus libri principium imitatus eſt: ſibi primo, mox omnibus detrectaturus, cum tanta recentium poëtarum & oratorum inſectatione, ut etiam Neronem illius temporis principem, culpaverit: cujus verſus in Neronem cum ita ſe haberet,

Auriculas aſini Mida rex habet,

In hunc modum a Cornuto ipſo tantummodo eſt emendatus,

Auriculas aſini quis non habet?

Ne hoc Nero in ſe dictum arbitraretur.

HORA-

HORATII VITA.

HORATIUS FLACCUS Venusinus, patre, ut ipse tradit, libertino, & exactionum coactore: ut vere creditum est salsamentario, quum illi quidam in altercatione exprobrasset; *Quotiens ego vidi patrem tuum cubito emungentem?* Bello Philippensi, excitus à Marco Bruto Imperatore, tribunus militum meruit: victisque partibus, venia impetrata, scriptum quæstorium comparavit. Ac primo Mæcenati, deinde Augusto insinuatus, non mediocrem locum in amborum amicitia tenuit. Mæcenas quantopere eum dilexit, satis monstratur illo Epigrammate: ubi inquit,

Ni te visceribus meis, Horati,
Plus jam diligo, Titium sodalem
Mimo tu videas strigosiorem.

Sed multo magis extremis, tali ad Augustum elogio: *Horatii Flacci, ut mei, memor esto.* AUGUSTUS ei Epistolarum officium obtulit: hoc ad Mæcenatem scripto significat. *Ante ipse scribendis epistolis amicorum sufficiebam: nunc occupatissimus, & infirmus, Horatium nostrum à te cupio abducere. Veniet ergo ab ista parasitica mensa ad hanc regiam: & nos in scribendis epistolis juvabit.* Ac ne recusanti quidem aut succensuit quicquam, aut amicitiam suam ingerere desiit. Extant epistolæ: ex quibus argumenti gratia, pauca subjeci. *Sume tibi aliquid juris apud me, tanquam si victor mihi fueris: recte enim, & non temere feceris, quoniam id usus mihi tecum esse volui, si per valitudinem tuam fieri possit.* Et rursus. *Tui qualem habeam memoriam poteris ex Septimio quoque nostro audire. nam incidit ut illo coram fieret à me tui mentio. Neque si tu superbus amicitiam nostram sprevisti, ideo nos quoque ἀνθυπερηφανοῦμεν.* Præterea sæpe inter alios jocos purissimum penem, & homuncionem lepidissimum appellat: unaque & altera liberalitate locupletavit. Scripta quidem ejus usque adeo probavit, mansuraque perpetuo: ut non modo Seculare carmen componendum injunxerit, sed & Vindelicam victoriam Tiberii Drusique privignorum: eumque coëgerit propter hoc, tribus carminum libris, ex longo intervallo, quartum addere: post Sermones quoque lectos, nullam sui mentionem habitam ita sit questus, *Irasci me tibi scito, quod non in plerisque ejusmodi scriptis mecum potissimum loquaris. An vereris ne apud posteros tibi infame sit, quod videaris familiaris nobis esse?* Expressitque elogium, cujus initium est,

Cum tot sustineas, & tanta negotia, solus:
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,

Legi-

Legibus emendes: in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Cæsar.

* Idem Horatius habitu corporis brevis fuit atque obesus: qualis à se ipso & in Satyris describitur, & ab AUgusto hac epistola: *Protulit ad me Dionysius libellum tuum, quem ego, ne accusem te, quantuluscunque est, boni consulo. Vereri autem mihi videris, ne majores libelli tui sint, quam ipse es; sed si tibi statura deest. * unde est. Itaque licebit in sextariolo scribas: quum circuitus voluminis tui sit. * ὀγκωδέστατος, sicut est ventriculi tui.* Ad res Venereas intemperantior traditur. Nam speculato cubiculo scorta dicitur habuisse disposita: ut quocunque respexisset, ibi ei imago coitus referretur. Vixit plurimum in secessu ruris sui Sabini, aut Tiburtini: domusque ejus ostenditur circa Tiburtini luculum. Venerunt in manus & *elegi* sub titulo ejus, & *Epistola* prosa oratione, quasi commendantis se Mæcenati: sed utraque falsa puto. Nam elegi vulgares, epistola etiam obscura: quo vitio minime tenebatur. Natus est sexto Idus Decembres, Lucio Cotta & Lucio Torquato Consulibus. Decessit quinto Calendas Decembres, Cajo Marcio Censorino, Cajo Asinio Gallo Consulibus, post nonum & quinquagesimum annum, hærede AUgusto palam nuncupato: quum urgente vi valitudinis non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas. Humatus & conditus est extremis Esquiliis, juxta Mæcenatis tumulum.

LUCANI VITA.

M. ANNAEUS LUCANUS Cordubensis prima ingenii experimenta in Neronis laudibus dedit quinquennali certamine. Dein civile bellum quod cum Pompejo & Cæsare gestum est, recitavit. Qui tantæ levitatis & tam immoderatæ linguæ fuit, ut in præfatione quadam ætatem & initia sua cum Virgilio comparans ausus sit dicere, *Et quantum mihi restat ad culicem?* Hic in initio adolescentiæ, cum ob infestum matrimonium patrem suum ruri agere longe cognovisset, revocatus Athenis à Nerone cohortique amicorum additus, atque etiam quæstura honoratus: non tamen permansit in gratia. Siquidem ægre ferens, recitante se, subito, ac nulla nisi refrigerandi sui caussa, indicto Senatu Neronem recessisse: neque verbis adversus principem, neque factis extantibus post hæc temperavit. Adeo ut quondam in latrinis publicis clariore cum strepitu ventris emisso, hemistichium Neronis magna cum sessorum fuga pronuntiarit: *Sub terris tonuisse putes.* Sed

& famoso carmine cum ipsum, tum potentissimos amicorum, gravissime proscidit. Ad extremum pene signifer Pisonianæ conjurationis extitit. Multis in gloriam tyrannicidarum palam indicenda: ac plenus minarum, usque eo intemperans, ut Cæsaris caput proximo cuique jactaret. Verum detecta conjuratione, nequaquam animi constantiam præstitit. Facile enim confessus, & ad humillimas devolutus preces, matrem quoque innoxiam inter socios nominavit: sperans impietatem sibi apud parricidam principem profuturam. Impetrato autem mortis libero arbitrio, codicillos ad patrem de corrigendis quibusdam versibus suis exaravit: epulatusque largiter, brachia ad secandas venas medico præbuit. Poëmata etiam ejus prælegi memini: confici vero, ac vænalia proponi, non tantum operose & diligenter, sed inepte quoque.

PLINII
VITA.

PLINIUS SECUNDUS Novocomensis, equestribus militiis industrie functus, procurationes quoque splendidissimas, atque continuas, summa integritate administravit, & tamen liberalibus studiis tantam operam dedit, ut non temere quis plura in otio scripserit. Itaque bella omnia, quæ unquam cum Germanis gesta sunt, viginti voluminibus comprehendit. Item naturalis historiæ triginta septem libros absolvit. Periit clade Campaniæ. Nam quum Misenensi classi præesset, & flagrante Vesevo, ad explorandas propius causas, liburnicas prætendisset: neque, adversantibus ventis, remeare posset: vi pulveris ac favillæ oppressus est: vel, ut quidam existimant, à servo suo occisus: quem, deficiens æstu, ut necem sibi maturaret, oraverit.

I N-

INSCRIPTIONES ANTIQUÆ ILLUSTRIORES DE CÆSARIBUS SUETONIANIS.

Quæ Commentario non sunt insertæ.

D. JULIO CÆSARI.

I.

In Hispania Tarraconensi.

BELLVM. CAESARIS
ET. PATRIAE. EX. MAGNA. PARTE. CONFECTVM
SEX. ET. CN. MAGNI. POMPEII. FILIIS. HIC. IN. AGRO
BATESTANIORVM. PROFLIGATIS.

II.

Augustæ Taurinorum.

C. IVL. CAESAR. C. F
DE
GALLEIS
ET
ALLOBROGIBVS
TRIVMPHAVIT.

III.

Treveris.

CAES. PRO. EXERC. IMP. P. P
S. C. AV. TREVE.
INGRESSVM. H. CASTRA. SARRAE
FLV. PRO. MIL. CVSTODIA
BIENN. POTITVS. EST.

IV.

Eboræ.

DIVO. IVLIO
LIB. IVL. EBORA
OB. ILLIVS. IN. MVN. ET. MVN
LIBERALITATEM
EX. D. D. D.
QVOIVS. DEDICATIONE
VENERI. GENETRICI
CÆSTVM. MATRONÆ
DONVM. TVLERVNT.

D. AVGVSTO CÆSARI.

I.

Tergestæ.

IMP. CAESAR. COS. DES. TERT. III. VIR. R. P. C
ITERVM. MVRVM. TVRRES. QVE. F.

II.

SENATVS. POPVLVS.QVE. ROMANVS
IMP. CAESARI. DIVI. IVLI. F. COS. QVINCT
COS. DESIGN. SEXT. IMP. SEPT
REPVBLICA. CONSERVATA.

III.

IMP. CAES. DIVI. F. AVGVSTVS.PONT. MAX
COS. XI. TRIBVNIC. POTEST. X. IMP. VIIII
ORBE. MARI. ET. TERRA. PACATIS. TEMPLO
IANI. CLVSO. ET. REP. P. R. OPTIMIS. LEGIBVS
ET. SANCTISSIMIS. INSTITVTIS. REFORMATA
VIAM. SVPERIOR. COS. TEMPORE. INCHOATAM
ET. MVLTIS. LOCIS. INTERMISSAM. PRO
DIGNITATE. IMPERI. P. R. LATIOREM
LONGIOREM.QVE. GADEIS. VSQ. PROMOVIT.

IIII.

Romæ.

I M P E R A T O R
CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS. IMP
XII. COS. XI. TRIB. POT
XIV. AEGYPTO. IN. POTESTATEM
POPVLI
ROMANI. REDACTA
SOLI. DONVM. DEDIT.

V. Ro-

V.

Romæ.

IMP. CAES. DIVI. F. AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS
IMP. XIIII. COS. XI. TRIB. POTEST. XV
EX. STIPE. QVAM. POPVLVS. ROMANVS
ANNO. NOVO. APSENTI. CONTVLIT
NERONE. CLAVDIO. DRVSO
T. QVINCTIO. CRISPINO. COS
VOLCANO.

VI.

LARIBVS. PVBLICIS. SACRVM
IMP. CAESAR. AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS
TRIBVNIC. POTESTAT. XVIIII
EX. STIPE. QVAM. POPVLVS. EI
CONTVLIT. K. IANVAR. APSENTI
C. CALVISIO. SABINO
L. PASSIENO. RVFO. COS.

VII.

Romæ.

COLLEGIO. CENTONARIORVM. . . . .
CVM. BASI. MARMOREA. ET. CERIOLARIB. DVOBVS AEREIS. HABENTIBVS. EFFIGIEM. CVPIDINIS. TENENTIS. CALATHOS. L. SEXTILIVS. SELEVCVS. DECVRIO D.D. HOC. AMPLIVS. ARK. RET. P. COLLEGII. SS. DONVM DEDIT. -X- V. VT. EX. VSVRIS. CENTESIMIS. EIVS QVANTITATIS. QVAE. EFFICIT. ANNVOS. -X- DC. DIE VIIII. KAL. OCTOB. NATALI. DIVI. AVGVSTI. EROGENTVR. EX. ARK. . . . . . .

VIII.

Romæ.

IMP. CAESAR. DIVI. IVLI. F. AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS. COS. XII
TRIBVNICIAE. POTESTAT. XIX. IMP. XIIII
RIVOS. AQVARVM. OMNIVM. REFECIT.

IX.

Seduni in Vallesia,

ex emendatione Casauboni.

IMP. CAESARI. DIVI. IVLI. F
AVGVSTO. COS. XIII
TRIBVNITIA. POTESTATE. XXVIII
PATRI. PATRIAE
PONTIFICI. MAXIMO
CIVITAS. SEDVNORVM
PATRONO.

X.

In Piceno.

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVST.
PONTIFEX. MAXIMVS. COS. XIII
TRIBVNITIAE. POTESTATIS. XXXII
IMP. XVI. PATER. PATRIAE
MVRVM. DEDIT.

Monumentum Ancyranum, de quo ad cap. CI. August.

I.

Annos undeviginti natus exercitum privato consilio & privata impensa comparavI. * *perque M. Antoni* FactionIs oppressam, in libertatem vindicavi *Remp.* decretis honorificis ordinem suum. . . . .

II.

Patriciorum numerum auxi, consul quintum jussu populI & Senatus. Senatum ter legi, & in consulatu sexto censum populi collega M. Agrippa egi, lustrum post annum alterum & qua-

quadragesimum feci (legi) quo lustro civium Romanorum censita sunt capita quadragiens centum millia & sexaginta tria. . . . . . cum nuper lustrum solus feci (legi) censo*rino &* *a*sinio Cos. quo lustro censa sunt civium Romanorum *capita* quadragiens centum millia & ducenta triginta tria. in consulatu fI. . . . . cum nuperrime lustrum *con*lega Tiberio, Sext. Pompejo, & Sex. Apulejo Cos. quo lustro *censa sunt* Romanorum capita quadragiens centum millia. . . . . Iginta & septem mil. legi. Pno. . . . . . exempla majorum, & exolescentia jam ex nos. . . . . multarum rerum exempla imitando . . . .

III.

Honoris mei caussa Senatus Populusque Romanus annum Quintum & decimum agentIs ConsulIs designavit, ut cum magistratum inirent, post quinquennium ex eo die, *quo* deducti in *forum ut* interessent consiliis publicis, decrevit Senatus. Equites autem Romani universi Principem *juventutis Cajum* hastis argenteis donatum appellaverunt.

Libri Romani viritim *centenos vi*cenos numeravi ex testamento patris mei, & nominI meo, quadringenos ex bellorum manubiis Consul quintum dedi, iterum autem in Consulatu decimo ex patrimonio meo bis quadringenos congiarI viritim, iterum ære merui, & Consul undecimum duodecim frumentationes, frumento privatim *coëmpto meo* emensus sum, & tribunitia

potestate duodecimum quadringenos nummos tertium viritim dedi. *Qualia mea* congiaria frumenti *medim*num nunquam minus quinquaginta & ducenta .... sia duodevigintesimum Consul trecentis & viginti millibus plebis urbanæ sexagenos denarios viritim dedi, & quinis militum meorum consul quintum ex manubiis viritim millia nummum singula dedi, acceperunt id triumphale conglarium in colonias hominum circiter centum & viginti millia. Consul tertium decimum sexagenos denarios plebi quæ tum frumentum publicum a*ccepit*, dedi. ea millia hominum paulo plura quam ducenta fuerunt *pro* agris quos in consulatu meo quarto & postea, Consulibus Marco & Cn. Lentulo Augure adsignavi militibus solvi municipiis pa.... *ses*tertium circiter sexagesim. itineris emi, quam Romanis *Prætoribus* numeravi ...... quod pro agris provincialibus solvi unus & solus omnium, qui deduxerunt colonias militum in provincias ad memoriam ætatis meæ feci. postea Nerone & Cn. Pisone Coss. itemque *C. Antistio* & D. Lelio Consulibus, & L. Caninio, & Q. Fabricio Consulibus *militibus*, quos emeritis stipendiis in sua municipia præm. persolvi : *quam in rem* sest. mili...... impendi Quater...... avi ærarium, ita ut sestertium millia quingenta....... ded. .... ravi ærario detuli..... quod ex consilio...... militibus quin............ meruissent HS. mil..... detuli. .... Cn. P. Lentulo ..... ules fuerunt cum

D.....

D. . . . . cerent. . . . . . centum millibus hominum
. . . . fru*mentum* . . . .
IV.
Curiam & continens & calchidicum templumque Apollinis in palatio cum porticibus, ædem Divi Iulii, lupercal, porticum ad circum Flaminium, quem ſum adpellari paſſus ex nomine ejus, qui priorem ædem in ſolo fecerat, Octaviani pulvinar ad circum maximum, ædes in Capitolio Iovis Feretrii & Iovis Tonantis, ædem Quirinis, ædes mundo & Iunonis. . . . . & Iovis libertatis in Aventino, ædem Larum In ſumma ſacra via, ædem Deum Penatium in Velia, ædem Iuventatis, ædem matris mag. Deiæ in Palatio feci.
Sertorium & Pompejum Theatrum utrumque opus impenſa grandi refeci ſine ulla inſcriptione nominis mei, rivos aquarum compluribus locis vetuſtate labentes refeci, & aquam quæ Mar*tia* appellatur duplicavi fonte novo in rivum ejus immiſſo. Forum Iulium & Baſilicam, quæ fuit inter ædem Caſtoris & ædem Saturni cœpta profligataque opera à patre meo perfeci, & eandem Baſilicam conſumtam in*cendio* ampliato ejus ſolo ſub titulo *C. & L.* nominis filiorum, cum vivus non perfeciſſem, perfeci ab Hæredibus. . . . . . virgine exemplum Deum in urbe Conſu. . . . . . feci fluvio prætermiſſo quod temp. & . . . .
ultoris templum Forumque AVguſtum & templum Apollinis in ſolo magnam partem *à*

me empto feci, quod ſub nomine M. Marcelli Veneri ...... manibus in Capitolio & in æde Divi Iulii, & in æde Apollinis, & in æde Veſtæ, & in templo Martis Victoris conſecravi, quæ mihi conſtiterunt circiter millenis auri cornoari pondo triginta quinque millium municipiis & coloniis Italiæ conferentibus ad triumphos meos quintum Conſul remiſi, & poſtea quotieſcunque Imperator m..... auri coronarium non accepi decernentibus municipiis. .... quæ ante decreveram.

Tempus defunctarum Africanarum meo nomine aut filiorum meorum & nepotum in circo ..... aut in foro, aut in Amphitheatris Popul. ... quibus confecta ſunt beſtiarum circiter trium millium & quingenta. navalis prælii ſpectaculum populo ... liberum, in quo loco nunc nemus eſt Cæſarum cavato *ſolo in* longitudine mille & octingentos pedes, latitudine pedes ducenti, in quo triginta roſtratæ naves, triremeſque plurimæ. .... rumores inter ſe conflixerunt, *ceciderunt* præter remiges millia .... circiter. In templis omnium civitatum P. ... & Aſiæ victor ornamenta repoſui, quæ ſpoliatis templis .... privatim poſſederat ſtatuæ .... quadragenis argenteis ſteterunt in Vrbe ac circiter, quas ipſe ſuſtuli, ex qua de pecunia dona aurea in ædem Apollinis meo nomine & filiorum (*forte* illorum) quæ mihi ſtatuerunt, honorem habuerunt, poſui.

. . . .

Cætera corroſa ac corrupta.

TIBE-

TIBERIO NERONI CÆSARI.

I.

Romæ.

TI. CLAVDIVS. TI. F. NERO
PONTIFEX. COS. ITERVM
IMP. ITERVM
LVDOS. VOTIVOS. PRO. REDITV
IMP. CAESARIS. DIVI. F. AVGVSTI
PONTIFICIS. MAXIMI
IOVI. OPTIMO. MAXIMO. FECIT
EX. S. C.

II.

Alliæ.

TI. KAISARI. AVG. F
DIVI. IVLII. N. AVGVSTO
PONT. MAX. COS. V. IMP. VIII. TRIBVNIC
POTEST. XVIII
PONTIFICES. ALBANI
Q. IVLIVS. Q. F. FAB. RVFVS
C. IVLIVS. C. F. SCA. BASSVS.
T. IVLIVS. TIB. F. FAB. MERVLA
M. IVLIVS. C. F. FAB. SENICIO.

III.

In Hispania.

TI. CAESARI. DIVI. AVG. F. DIVI. IVLI. N
AVGVSTO. PONT. MAX. TRIB. POT. XXIIX
COS. IIII. IMP. VIII. AVGVRI. XV. VIRO. S. F
VII. VIRO. EPVLON
T. PAPIRIVS. EVRVS
DECRETO. ORDINIS. ILVRCONIENSIS
A. F
Q. MARCIO. BAREA } COS.
T. RVSTIO. NVMMIO }

IV. Ro-

IV.

Romæ juxta Ædem S. Andreæ.

OSSA
TIB. CAESARIS. DIVI. AVG. F. AVGVSTI
PONTIFICIS. MAXIMI
TRIB. POTEST. XXXIIX
IMP. VIII. COS. V.

TI. CLAVDIO DRVSO.

I.

Ravennæ.

TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. CAESAR. AVGVSTVS. GERMANICVS. PONT. MAX. TRIB. POT. II. COS. DES. III IMP. III. P. P. DEDIT.

II.

Romæ.

TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. CAESAR. AVGVSTVS. GERMANICVS. PONTIFEX. MAXIMVS. TRIB. POTEST. V. IMP X. P. P. COS. DESIG. IIII. ARCVS. DVCTVS. AQVAE VIRGINIS. DISTVRBATOS. PER. C. CAESAREM. A. FVNDAMENTIS. NOVOS. FECIT. AC. RESTITVIT.

III.

In Hispania.

CLAVDIO. CAES
AVG. GERMAN. PONT. MAX
TRIB. POT. V. IMP. X. P. P. COS. DESIG. IIII
OPTATVS. REBVRRI. L.
IMAG
CAES. AVG. IMP
D. S. P. D
EAMQVE. CVM. OPTATO. ET. REBVRRO
FILIIS. DEDICAVIT
SENATVS. CENSVIT. PERPETVO
BONIS. PVBLICIS. INTERESSE.

IV. PRO

IV.

PRO SALVTE.

TI. CLAVDI. CAESARIS. AVG. GERMANICI. PONTIF
MAX. TRIB. POT. VII. COS. IIII. IMP. XV. P. P. CENSO-
RIS. . . . . . LIBERORVM. QVE. . . . . EX. VOTO
SVSCEPTO. C. IVLIVS. SEX. F. COR. POSTVMVS. PRAEF
AEGYPTI. TI. CLAVDI. CAESARIS. AVG. GERMANICI
EX. AVRI. P. XVI.

V.

Romæ.

TI. CLAVDIVS
DRVSI. F. CAISAR
AVG. GERMANICVS
PONT. MAX. TRIB. POT
VIIII. IMP. XVI. COS. IV
CENSOR. P. P
AVCTIS. POPVLI. ROMANI
FINIBVS
POMERIVM
AMPLIAℲIT. TERMINAℲIT. QVE.

VI.

PRO SALVTE

TI. CLAVDI. CAES. AVG. GERMANICI. PONT. MAX
TRIB. POTEST. X. IMP. XIIX. COS. IIII. DESIGN. V
SIGN. ARGENTI. P. X. ET. PRO. SALVTE
NERONIS. CAESARIS. F. AGRIPPINAE. AVG
SIGN. ARG. P. V. . . VOTO. SVSCEP
VIATORES. ET. SCRIBAE. LIBR. ET. PRAEF
PRINCEPS. ET. LATINVS. FELIX. DED.

NERONI CLAVDIO CÆSARI.

I.

Romæ.

NERONI. CLAVD. CAIS
AVG. PONT. MAX.
OB. PROVINC. LATRONIB
ET. HIS. QVI. NOVAM
GENERI. HVM. SVPER-
STITION. INCVLCAB
PVRGATAM.

II.

Neapoli.

Q. VOLVSIO. SATVRN
P. CORNELIO. SCIP. COS
AVGVSTALES
QVI. NERONI. CLAVDIO
CAESARI. AVGVST. ET
AGRIPPINAE. AVGVSTAE
I. O. M. ET. GENIO. COLONIAE
LVDOS. FECER. XIIII. XII. K. MART.

SERVIO GALBÆ CÆSARI.

I.

Romæ.

IMAGINVM. DOMVS
AVG. CVLTORIBVS. SIGNVM
LIBERTATIS. RESTITVTAE
SER. GALBAE. IMPERATORIS. AVG
CVRATORES. ANNI SECVNDI
C. TVRRANIVS. POLYBIVS
L. CALPVRNIVS. ZENA
C. MVRDIVS. LALVS
C. TVRRANIVS. FLORVS
C. MVRDIVS. DEMOSTHENES

In ſiniſtro latere.

DEDIC. IDIB. OCTOB
C. BELLICO. NATALE } COS.
P. CORNELIO. SCIPIONE. ASIATIC. } COS.

A. VITELLIO.

I.

Romæ.

A. VITELLIVS. L. F
IMPERATOR
COS. PERP.

D. VESPASIANO.

I.

Romæ.

PACI. ÆTERNÆ
DOMVS
IMP. VESPASIANI
CÆSARIS. AVG
LIBERORVMQ. EIVS
SACRVM
TRIB. SVC. IVNIOR
DEDIC. XV. KAL. DEC
L. ANNIO. BASSO. } COS.
C. CÆCINA. PÆTO. }

II.

VICTORIÆ. AVGVSTI
SACRVM
PRO. REDITV
IMP. CÆS. T. FLAVI
VESPASIANI. AVG
PONT. MAXIM
TRIB. POT. COS. II
P. P.
STATVAM. EX. ÆRE
ORDO. SPOL. CONLOC.

III.

IMP. CÆSAR. VESPASIANVS. AVG. PONT. MAX. TRIB POT. II. IMP. VI. COS. III. DESIGN. IIII. P. P. AQVAS CVRTIAM. ET. CÆRVLEAM. PERDVCTAS. A. DIVO CLAVDIO. ET. POSTEA. INTERMISSAS. DILAPSAS QVE. PER. ANNOS. NOVEM. SVA. IMPENSA. VRBI RESTITVIT.

IV.

Cumis.

IMP. CÆSARI
VESPASIANO. AVG
PONT. MAX. TR. POT. III
IMP. IIX. P. P. CONS. III. DES. IIII
S. PVTEOL
QVOD. VIAS. VRBIS
NEGLIGENTIA
SVPERIOR. ..... TEMPOR
CORRVPTAS. IMPENSA. SVA
RESTITVIT.

V.

IMP. CÆSARI
VESPASIANO. AVG
PONTIF. MAX. TR. POT. IIII
IMP. VIIII. P. P. COS. IIII
LEG. III. AVG.

VI.

EX AVCTORITATE
IMP. CÆS. VESPASIANI
AVG. P. M. TRIB. POT. IIII
IMP. X. P. P. COS. IIII. DES
V. CENSORIS
C. CALPETANVS. RANTIVS
QVIRINALIS. VAL. CESTVS
CVRATOR. RIPARVM. ET
ALVEI. TIBERIS. TERMINAVIT
R. R. PROX. CIPP. P. CLXXIIII.

VII. Ro-

VII.

Romæ.

IMP. CAESARI. VESPASIANO
AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. IIII
COS. VIII. DES
SACRARVM. AEDIVM. RESTITVTORI
ET. RITVVM. ANTIQVORVM
CONSERVATORI
SODALES. TITII.

VIII.

IMP. CAESAR
VESPASIANVS. AVG
PONTIF. MAX. TRIBVNIC
POTESTAT. VI. IMP. XIIII. P. P
COS. VI. DESIGN. VII. CENSOR
LOCVM. VINEAE. PVBLICAE
OCCVPATVM. A. PRIVATIS
PER. COLLEGIVM. PONTIFICVM
RESTITVIT.

IX.

IMP. CAESARI
VESPASIANO. AVG
PONT. MAX. TRIB
POT. VIII. IMP. XIIX
COS. VIII. P. P
L. PORCIVS. SABELLVS
II. VIR. PEQVNIA. SVA
D. D. D.

X.

Romæ.

FRANCISCVS DE ALBERTINIS,

Lib. II. De Mirandis Veteris Romæ,
edit. ibid. anno MDX.

In ærario & in Templo Iovis Capitolini (ut supra diximus) multæ extabant æreæ tabulæ affixæ: è quibus unam tantum nostro tempore in Lateranensi basilica prospexi apud Tabernaculum sacratissimi corporis Christi. Latitudo ejus ped. IV. *longitudo vero* VI. *in qua continentur infra scripta.*

Fœdusve cum quibus volet facere liceat, ita uti licuit Divo AVg. Ti. Iulio Cæsari AVg. Tiberioque Claudio Cæsari AVg. Germanico.

Vtique ei Senatum habere, relationem facere, remittere Senatus consulta per relationem, discessionemque facere liceat, ita uti licuit Divo AVg. Ti. Iulio Cæsari AVg. Ti. Claudio Cæsari AVg. Germanico.

Vtique cum ex voluntate auctoritateve, jussu mandatuve ejus, præsenteve eo Senatus habebitur omnium rerum jus perinde habeatur, servetur, ac si è lege Senatus edictus esset habereturque.

Vtique quos magistratum, potestatem, imperium curationemve, cujus rei petentes Senatui populoque Rom. commendaverit, quibusque suffragationem suam dederit, promiserit, eorum comitIs quibusque extra ordinem ratio habeatur.

Vtique ei fines Pomerii proferre promovere, cUm ex Republica censebit esse, liceat, ita uti licuit

licuit Ti. Claudio Cæsari AVg. Germanico. Vtique quæcunque ex usu Reipublicæ, Majestate divinarum, humanarum, publicarum, privatarumque rerum esse censebit, ei agere facere jus potestasque sit, ita uti divo AVg. Tiberioque Iulio Cæsari AVg. Tiberioque Claudio Cæsari AVg. Germanico fuit.

Vtique, quibus legibus plebeive scitis scriptum fuit ne Divus AVg. Tiberiusve Iulius Cæsar AVg. Tiberiusque Claudius Cæsar AVg. Germanicus tenerentur, iis legibus plebisque scitis Imp. Cæsar Vespasianus solutus sit; quæque ex quaque lege, rogatione Divum AVg. Tiberiumve Iulium Cæsarem AVg. Tiberiumve Claudium Cæsarem AVg. Germanicum facere oportuit, ea omnia Imp. Cæs. Vespasiano AVg. facere liceat.

Vtique quæcunque ante hanc legem rogatam acta, gesta, decreta, imperata ab Imperatore Cæsare Vespasiano AVg. jussu mandatuve ejus à quoque sunt, ea perinde justa rataque sint ac si populi plebisve jussu acta essent.

SANCTIO.

Si quis hujusce legis ergo adversus leges, rogationes, plebisve scita, Senatusve consulta fecit, fecerit, sive quod eum ex lege, rogationeve, plebisve scito, S. ve C. facere oportebit, non fecerit, hujus legis ergo id ei ne fraudi esto, neve quid ob eam rem populo dare debeto, neve cui de ea re actio, neve judicatio esto, neve quis de ea re *apud se a*gi sinito.

Omittitur particula ex anguli fractura.

D. TITO CÆSARI.

I.

Romæ.

IMP. T. CÆSARI
DIVI. VESPASIANI. F
VESPASIANO. AVG
PLEBS. VRBANA
QVÆ. FRVMENTVM
PVBLICVM. ACCEPIT
ET
TRIBVS.

II.

Romæ.

IMP. TITO. CÆSARI
DIVI. VESPASIANI. F
VESPASIANO
CENSORI. CONSERVATORI. ÆDIVM. PVBLICARVM
ET. RESTITVTORI. ÆDIVM. SACRARVM
SODALES. FLAVII
P. MARTIVS. VERVS.

III.

IMP. TITVS. CÆSAR. DIVI. F. VESPASIANVS. AVG
PONTIF. MAX. TRIBVNICIÆ. POTEST. IX. IMP. XV
CENS. COS. VII. DES. IIX. RIVOM. AQVÆ. MARCIÆ
VETVSTATE. DILAPSVM. REFECIT. ET. AQVAM
QVÆ. IN. VSV. ESSE. DESIERAT. REDVXIT.

IV.

Romæ.

IMP. T. CÆS. DIVI. F. VESPASIANVS. AVG. PONT. MAX
TRIB. X. POT. IMP. XVII. P. P. CENSOR. COS. VIII. AQVAS
CLAVDIAM. ET. ANIENEM. PERDVCTAS. A. DIVO
CLAVDIO. ET. POSTEA. A. DIVO. VESPASIANO. PA-
TRE. SVO. VRBI. RESTITVTAS. CVM. A. CAPITE. A-
QVARVM. A. SOLO. VETVSTATE. DILAPSÆ. ESSENT
NOVA. FORMA. REDVCENDAS. SVA. IMPENSA
CVRAVIT.

V. Ibi-

V.

Ibidem.

IMP. TITO. CAESARI. VESPASIANI. F
VESPASIANO. AVG. PONTIFICI. MAXIMO. TRIB
POT. X. IMP. XVIII. COS. VIII
PRINCIPI. SVO
S. P. Q. R
QVOD.PRAECEPTIS.PATRIS.CONSILIISQ.ET. AVSPICIIS
GENTEM. IVDAEORVM
DOMVIT
ET
VRBEM. HIEROSOLYMAM
OMNIBVS. ANTE. SE. DVCIBVS. REGIBVS
GENTIBVSQVE. AVT. PETITAM.FRVSTRA.AVT.OMNINO
INTENTATAM
DELEVIT.

DOMITIANO CÆSARI.

I.

CAESARI. AVG. F
DOMITIANO
COS. DESIGNATO. II
PRINCIPI. IVVENTVTIS
C. PAPIRIVS. AEQVOS. 7. LEG. III. AVG
TESTAMENTO. PONI. IVSSIT
EX. AVRI. P. X.

II.

IMP. CAESAR. DIVI. VESPASIANI. F. DOMITIANVS. AVGVSTVS. GERMANICVS. PONTIFEX. MAXIMVS. TRIBVNIC. POTESTAT. XII. IMP. XXII. COS. XVI. CENSOR PERPETVVS. P. P. AD. III. IDVS. IVLIAS. M. LOLLIO PAVLLINO. VALERIO. ASIATICO. SATVRNINO. C. ANTIO. IVLIO. QVADRATO. COS.

III.

IMP. CÆSARI

DIVI. VESPASIANI. F
DOMITIANO. AVGVST
GERMAN. PONT. MAX
TRIB. POTEST. XIII
IMP. XXII. COS. XVI
CENSOR. PERPET. P. P
REG. VICI
VESTORIANI. ET
CALPVRNIANI.

IV.

In Tabulis Capitolinis.

A. P. R. C. DCCCXLI.

IMP. CAESARE. DIVI. VESPASIANI. FILIO
DOMITIANO. AVGVSTO. GERMANICO
MAGISTRO. XV. VIR
EX. S. C. LVDI. SAECVLARES. FACTI.

Nomen Domitiani, quod eradendum ubique Senatus decreverat, Onuphrius hic restituit. Corollarium inscriptionum esto, quam Scaliger ad Eusebium laudat, illa non inficeta Palæmonis, cujus vita exstat de Ill. Gramm. cap. XXIII.

PALAEMON. L. L. L. D. F
GRAMMA. VEICET. ATQVE. RHET
SIBI. ET. TVBERONIAE. CONTVBERNALI
ATQVE. BENEMERENTI
LAPIDEVM. STRVXIT. TVMVLVM
IN. EO. QVIDEM. CADAVER. QVIES. ESTO
ALIO. AVTEM. REVERTITO. ANIMVS.

FINIS.

DICTIONVM,

Quibus paullo abstrusioribus, aut minus consuetis Suetonius utitur,

INDEX NOVUS.

Numerus Capita signat.

A.

Contu-

Dimissa

Expers

Gesti-

Instans,

Matri-

N.

O.

Occl-

 Pha-

Publi-

ANTIQUITATUM, RITUUM, ET RERUM

Imprimis memorabilium, è Suetonio, & adjuncto ei Commentario observatarum

INDEX.

Literæ *a*, *b*, columnas uniuscujusque paginæ exprimunt. Iis quæ carent, in textu Suetoniano reperiuntur.

A.

Α᾽ϐτωμα

Annulis

Circus

D.

Fortu-

G.

Genius

H.

 Hydran-

Insulæ,

Iure-

F.

Fortu-

G.

H.

Halotus

Nomen

O.

P.

Pudi-

Q.

R.

Σκιμα-

Sim-

Statuæ

T.

Tabel-

Thurins

V.

FINIS.

B.17.6.9
CF005511949
B.N.C.F.

